

Sbírka nálezů a usnesení
Ústavního soudu České republiky

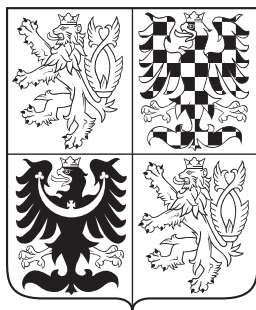

ÚSTAVNÍ SOUD ČESKÉ REPUBLIKY

SBÍRKA

NÁLEZŮ A USNESENÍ

Svazek 83 / ročník 2016 – IV. díl

ÚSTAVNÍ
SOUD

Vzor citace:

Ústavní soud České republiky: Sbírka nálezů a usnesení – svazek 83.
Vydání 1. Praha : C. H. Beck, 2018

CIP – KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR
Česko. Ústavní soud
Sbírka nálezů a usnesení. Sv. 83, ročník 2016. – IV. díl/Ústavní soud
České republiky. – Vyd. 1. – V Praze : C. H. Beck, 2018, 970 s.
ISBN 80-7179-029-X (soubor : váz.).
ISBN 978-80-7400-700-2 (váz.)
342.565.2 * 347.951 * (437.3)
Česko. Ústavní soud
ústavní soudy – Česko
soudní nálezy a usnesení – Česko
sbírky
342 – Ústavní právo. Správní právo [16]

Vydal Ústavní soud České republiky v Nakladatelství C. H. Beck v Praze
roku 2018
Vydání první
Sazba: SV, spol. s r. o.
Tisk: Finidr, s.r.o.

© Ústavní soud České republiky, Nakladatelství C. H. Beck, 2018

ISBN 978-80-7400-700-2 (C. H. Beck. Praha)
ISBN 80-7179-029-X (Soubor)

OBSAH

I. Nálezy

- Č. 184 K pasivní legitimaci hlavního města Prahy v řízení o vydání bezdůvodného obohacení za užívání pozemku jako místní komunikace.....29
- Č. 185 K zákazu dvojího přičítání při rozhodování o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody37
- Č. 186 K návrhu na zrušení § 22 odst. 3 zákona č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů (zákon o státním občanství České republiky)43
- Č. 187 K právu účastníka řízení vyjádřit se k uplatnění moderačního práva soudem podle § 150 občanského soudního řádu.....71
- Č. 188 K porušení práva na zákonného soudce při odmítnutí dovolání samosoudcem
K požadavku náležitého odůvodnění usnesení o odmítnutí dovolání.....81
- Č. 189 K interpretaci smluvního ujednání v souladu se zásadou autonomie vůle smluvních stran.....99
- Č. 190 K povinnosti soudu doručit protistraně odvolání proti výroku elektronického platebního rozkazu o náhradě nákladů řízení....111
- Č. 191 Ke splnění podmínek pro vydání rozsudku pro uznání v řízení o zvýšení výživného pro zletilého dítě.....117
- Č. 192 K povinnosti insolvenčního soudu zabývat se tvrzeními dlužníka o bezdůvodnosti insolvenčního návrhu a o zneužití práva ze strany věřitele.....125
- Č. 193 K právu účastníka soudního řízení správního vyjádřit se k měru soudu uložit mu povinnost uhradit státu vzniklé náklady řízení v podobě znalečného.....135
- Č. 194 K prohlídce vozidla jako neodkladnému a neopakovatelnému úkonu v trestním řízení145
- Č. 195 K exekučnímu postihu částek starobního důchodu vyplacených na bankovní účet159
- Č. 196 K zastoupení nezletilého v občanském soudním řízení při střetu zájmů rodičů a dítěte
K právu dítěte na participaci na řízení, které se jej týká.....167
- Č. 197 K odmítnutí dovolání pro nepřipustnost179
- Č. 198 K rozporu námítky promlčení s dobrými mravy.....185
- Č. 199 K subjektivní stránce skutkové podstaty přečinu těžkého ublížení na zdraví z nedbalosti197
- Č. 200 K otázce zápisu absolventa zahraniční právnické fakulty do seznamu koncipientů Českou advokátní komorou209
- Č. 201 K podmínkám vstupu nabyvatele práva do řízení podle § 107a občanského soudního řádu.....235

OBSAH

Č. 202	K posouzení vyváženosti práv smluvních stran spotřebitelské smlouvy o propagaci reklamní plochy	245
Č. 203	K úhradě nákladů exekuce ve vztahu k procesnímu zavinění oprávněného na zastavení exekučního řízení	253
Č. 204	K vymezení úroku z prodlení v notářském zápisu se svolením k vykonatelnosti.....	263
Č. 205	K problematice nabytí nemovitosti od neoprávněného.....	269
Č. 206	K výjimečnému zkoumání opodstatněnosti hmotněprávního nároku v řízení vykonávacím vedeném pro nezaplacení jízdného zdravotně postiženou osobou oprávněnou cestovat zdarma	281
Č. 207	K výživnému na dítě svěřené do pěstounské péče.....	289
Č. 208	K právu obviněného vyslyšet nebo dát vyslyšet svědky proti sobě.....	299
Č. 209	Ke zhojení zásahu do práva na soudní ochranu způsobeného bezdůvodným odmítnutím dřívějšího odvolání proti prodloužení trvání předběžného opatření upravujícího poměry dítěte	331
Č. 210	K aplikaci zásady zákazu reformationis in peius	341
Č. 211	K otázce svobody projevu soudce K dokazování v kárném řízení se soudcem	355
Č. 212	K výkonu práva v rozporu s dobrými mravy	369
Č. 213	K nesprávnému zastavení dovolacího řízení pro nezastoupení účastníka advokátem při podané žádosti o jeho ustanovení	387
Č. 214	K principu právní jistoty a předvídatelnosti soudních rozhodnutí.....	391
Č. 215	K výkonu práv a povinností podle rozhodnutí vydaného na základě Ústavním soudem zrušené právní normy	401
Č. 216	K doručování usnesení o nařízení výkonu podmíněně odloženého trestu K navrácení lhůty k podání opravného prostředku podle trestního řádu	409
Č. 217	K zásahu do práva obce na samosprávu v souvislosti se stanovením jejich povinností při péči o veřejnou zeleň v průjezdním úseku silnice	421
Č. 218	K posouzení přípustnosti dovolání v občanském soudním řízení	437
Č. 219	K časovému vymezení nároku na náhradu nákladů bezplatné obhajoby	445
Č. 220	K účinnosti zákonného omezení úhrady za předčasné ukončení smlouvy o poskytování veřejně dostupné služby elektronických komunikací	453
Č. 221	K povinnosti soudu v řízení o svéprávnosti jmenovat kolizního opatrovníka v souladu se zájmy zastupovaných osob	461

OBSAH

Č. 222 K nesprávnému posouzení nepřijatelnosti dovolání Nejvyšším soudem	471
Č. 223 K principu předvídatelnosti soudních rozhodnutí	481
Č. 224 K povinnosti odvolacího soudu věcně přezkoumat prvostupňové rozhodnutí o nenařízení předběžného opatření.....	491
Č. 225 K legitimnímu očekávání výše starobního důchodu v rozsahu nároku na předčasné důchod bývalým občanem jiného státu při ukončení platnosti mezinárodní dohody o sociálním zabezpečení.....	507
Č. 226 K určení vlastníka odpadu a jeho pasivní legitimaci v případě negatorní žaloby	521
Č. 227 K právu na právní pomoc cizincům v otázkách mezinárodní ochrany a v řízení o správním vyhoštění.....	535
Č. 228 K přijatelnosti dovolání namítajícího porušení základních práv rozhodnutím nebo postupem odvolacího soudu K posouzení splnění závazků z kupní smlouvy a procesnímu postupu v případě právního názoru odvolacího soudu odlišného od názoru soudu prvního stupně	559
Č. 229 K nepřislusnosti Ústavního soudu k provádění výkladu podústavního práva v otázce sporu o platnost převodu obchodního podílu.....	575
Č. 230 K porušení zásady předvídatelnosti soudních rozhodnutí v res-titučním řízení	583
Č. 231 K rozhodování o omezení svéprávnosti	593
Č. 232 K návrhu na zrušení některých ustanovení zákona č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění pozdějších předpisů K institutu kontrolních hlášení u daně z přidané hodnoty	605
Č. 233 K náležitému odůvodnění nevhodnosti střídavé výchovy dětí.....	637
Č. 234 K porušení práv znalce na soudní ochranu a na ochranu vlast-nictví při snížení znalečného odvolacím soudem.....	651
Č. 235 K přijatelnosti dovolání proti rozhodnutí odvolacího soudu ne-respektujícího závazný právní názor Ústavního soudu.....	657
Č. 236 K rozhodnutí o nepodjatosti soudce a přisedícího v trestním řízení.....	667
Č. 237 Ke zrušení některých ustanovení vyhlášky č. 273/2015 Sb., o stanovení hodnot bodu, výše úhrad hrazených služeb a regulačních omezení pro rok 2016.....	677
Č. 238 K procesnímu nástupnictví dědiců v případě nároku na vyplacení jednorázové peněžní částky podle zákona č. 261/2001 Sb. ...	703
Č. 239 K důvodnosti žaloby pro zmatečnost a k překážce věci rozhod-nuté.....	717

OBSAH

Č. 240 K porušení zásady předvídatelnosti soudních rozhodnutí a principu rovnosti při posuzování liberačních důvodů v rámci rozhodování o kompenzaci za zrušený let.....	739
Č. 241 K odměně exekutora v případě dobrovolného splnění dluhu předtím, než se povinný dozvěděl o zahájení exekuce.....	747
Č. 242 K rozhodnutí o omezení svéprávnosti.....	755
Č. 243 K postupu odvolacího soudu v souvislosti s hodnocením důkazů v trestním řízení a k přikázání věci jinému samosoudci.....	767
Č. 244 K nesprávnému počítání konce lhůty pro doplnění kasační stížnosti.....	785
Č. 245 K právu nezletilého na projednání věci v jeho přítomnosti a na participaci na řízení, které se jej týká.....	787
Č. 246 K návrhu na vyslovení protiústavnosti § 37 odst. 6 zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů, ve znění účinném do 30. června 2009.....	793
Č. 247 K odpovědnosti zdravotnického zařízení podle podílu jeho pochybení na úmrtí pacienta.....	855
Č. 248 K požadavku spojení věci ke společnému řízení z důvodu proporcionality zásahu do vlastnického práva povinného.....	875
Č. 249 K subsidiaritě ústavní stížnosti a předchozímu vyčerpání všech procesních opravných prostředků, které zákon k ochraně základních práv a svobod poskytuje.....	885
Č. 250 K možnosti nezletilého jednat před soudem a být přítomen projednání věci, jež se jej týká.....	895
Č. 251 K přípustnosti dovolání namítajícího nesoulad s judikaturou Ústavního soudu.....	903

II. Usnesení

Č. 14 K možností zrušení rozhodčího nálezu soudem.....	911
Č. 15 K náhradě škody vzniklé protiprávním jednáním zaměstnavatele při skončení pracovního poměru.....	917
Č. 16 K náhradě nákladů řízení organizací na ochranu spotřebitelů v případě neúspěšnosti ve sporu.....	925

III. Stanoviska

Stanovisko pléna Ústavního soudu č. 43/16.....	933
Stanovisko pléna Ústavního soudu č. 44/16.....	941

Systematický rejstřík nálezů.....	952
Systematický rejstřík uveřejněných usnesení.....	954
Stanoviska pléna.....	955
Věcný rejstřík.....	956

ČASTO POUŽÍVANÉ ZKRATKY

Ústava

Ústava České republiky (ústavní zákon České národní rady č. 1/1993 Sb., ve znění pozdějších ústavních zákonů)

Listina

Listina základních práv a svobod (usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.)

Úmluva

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.), ve znění pozdějších protokolů

o. s. ř.

zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

s. ř. s.

zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů

tr. zák.

zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

tr. zákoník

zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

tr. ř., tr. řád

zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

ESLP

Evropský soud pro lidská práva

Sbírka rozhodnutí

Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu

SbNU

Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu citovaná podle elektronické databáze rozhodnutí Ústavního soudu (<http://nalus.usoud.cz>), např.: N 172/42 SbNU 519 = Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu, svazek 42, nálež č. 172, str. 519

SEZNAM POUŽITÝCH NEBO ZMÍNĚNÝCH PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ

1. Ústava České republiky (ústavní zákon České národní rady č. 1/1993 Sb., ve znění pozdějších ústavních zákonů)

N. č. 184, 193, 200, 219, 222, 233

čl. 1 – N. č. 186, 194, 202, 207, 210, 212, 221, 223, 227, 232, 237 až 239,
246 až 248

st. č. 44/16

čl. 2 – N. č. 189, 207, 216, 217, 226, 232, 235, 237 až 239, 241, 242, 246,
247

st. č. 44/16

čl. 4 – N. č. 205, 208, 212, 224, 228, 235, 240, 247, 249, 251

st. č. 43/16

čl. 8 – N. č. 217

čl. 9 – N. č. 217

čl. 10 – N. č. 186, 210, 235, 242

čl. 51 – N. č. 246

čl. 79 – N. č. 217, 232, 237, 246

čl. 80 – N. č. 210

čl. 81 – N. č. 210, 216, 247

čl. 82 – N. č. 228

čl. 83 – N. č. 187 až 190, 197, 198, 201 až 205, 209, 214 až 216, 218, 220,
221, 224, 226, 228, 229, 231, 234, 239 až 241, 244, 246, 249,
250

usn. č. 14 až 16

čl. 87 – N. č. 186, 189, 198, 201 až 203, 205, 206, 209 až 213, 215 až 218,
224, 226, 235, 237 až 240, 242, 246, 247, 249, 250

usn. č. 14, 15

st. č. 43/16, 44/16

čl. 88 – N. č. 214

čl. 89 – N. č. 198, 205, 230, 241, 251

čl. 90 – N. č. 192, 198, 202, 203, 205, 207, 210, 215, 216, 223, 224, 226, 228,
243, 247

usn. č. 14

čl. 91 – N. č. 189, 190, 203 až 205, 211, 215, 218, 224, 226, 228, 234, 239,
247, 249, 250

čl. 92 – N. č. 247

čl. 94 – N. č. 236

čl. 95 – N. č. 186, 210, 215, 246

čl. 96 – N. č. 190

čl. 101 – N. č. 217, 239

SEZNAM POUŽITÝCH NEBO ZMÍNĚNÝCH PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ

čl. 104 - N. č. 217

čl. 105 - N. č. 217

2. Listina základních práv a svobod (usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.)

čl. 1 - N. č. 199, 209, 210, 212, 214, 222, 225, 246

čl. 2 - N. č. 189, 196, 199, 207, 216, 226, 232, 235, 238, 239, 241, 242, 246, 247

usn. č. 15

st. č. 44/16

čl. 3 - N. č. 203, 209, 219, 233, 238

st. č. 44/16

čl. 4 - N. č. 198, 202, 207 až 210, 214, 217, 219, 220, 229, 232, 242, 246, 247

čl. 5 - N. č. 242

čl. 6 - N. č. 224, 227

čl. 7 - N. č. 227, 246

čl. 8 - N. č. 210, 216, 246

čl. 10 - N. č. 195, 207, 209, 224, 232, 233, 242, 246

čl. 11 - N. č. 184, 188, 189, 195, 196, 198, 201, 204 až 207, 210, 217, 219, 225, 226, 229, 230, 232, 234, 238, 239, 241, 245, 247, 248 až 251

st. č. 44/16

čl. 12 - N. č. 194, 246

čl. 13 - N. č. 246

čl. 15 - N. č. 246

čl. 17 - N. č. 211, 246

čl. 26 - N. č. 200, 203, 219, 237

usn. č. 15

čl. 30 - N. č. 225

čl. 31 - N. č. 224

čl. 32 - N. č. 196, 207, 209, 233, 245, 248, 250

čl. 34 - N. č. 246

čl. 36 - N. č. 184 až 192, 195 až 199, 201 až 210, 212 až 216, 218 až 231, 233, 234, 236, 238 až 245, 247 až 249, 251

usn. č. 14 až 16

st. č. 43/16, 44/16

čl. 37 - N. č. 186, 190, 199, 203, 207, 211, 219, 227, 229, 243

usn. č. 14

SEZNAM POUŽITÝCH NEBO ZMÍNĚNÝCH PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ

- čl. 38 – N. č. 185, 186, 188, 190, 191, 193, 196, 200, 202, 203, 208, 222, 228,
235, 236, 239, 240, 243, 245, 248 až 250
 usn. č. 15, 16
- čl. 39 – N. č. 210
- čl. 40 – N. č. 185, 199, 208, 219, 243
- čl. 41 – N. č. 200, 225
- čl. 43 – N. č. 227
- čl. 44 – N. č. 211
- 3. Ústavní zákon Parlamentu České republiky č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky, ve znění ústavního zákona č. 300/2000 Sb.**
 čl. 1 – N. č. 186, 210
- 4. Základní zákon státní č. 142/1867 ř. z., o obecných právech občanů státních v královstvích a zemích v radě říšské zastoupených**
 N. č. 200
- 5. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb.)**
 čl. 5 – N. č. 210
 čl. 14 – N. č. 204, 216
- 6. Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.), ve znění pozdějších protokolů**
 N. č. 235
- čl. 2 – N. č. 227
- čl. 3 – N. č. 227
- čl. 6 – N. č. 184, 186 až 188, 192, 193, 195, 198, 202 až 209, 211, 214, 216,
 219, 221 až 224, 226, 228, 231, 234, 236, 239, 243, 251
 usn. č. 14, 15
- čl. 8 – N. č. 194, 200, 207, 209, 224, 233, 246
- čl. 9 – N. č. 246
- čl. 10 – N. č. 211, 246
- čl. 13 – N. č. 209, 216, 224, 227
- čl. 14 – N. č. 209
- čl. 53 – N. č. 210
- Dodatkový protokol**
 čl. 1 – N. č. 184, 188, 189, 195, 198, 204, 219, 225, 226, 234

SEZNAM POUŽITÝCH NEBO ZMÍNĚNÝCH PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ

- Protokol č. 7
čl. 2 – N. č. 210, 211
- 7. Úmluva o právech dítěte (sdělení Federálního ministerstva zahranič-
ních věcí č. 104/1991 Sb.)**
čl. 2 – N. č. 209
čl. 3 – N. č. 196, 207, 209, 233, 245, 248, 250
čl. 5 – N. č. 209
čl. 7 – N. č. 209
čl. 8 – N. č. 209
čl. 9 – N. č. 209
čl. 12 – N. č. 196, 245, 250
čl. 18 – N. č. 207, 233
čl. 27 – N. č. 207
- 8. Listina základních práv Evropské unie (sdělení Ministerstva zahra-
ničních věcí č. 111/2009 Sb. m. s.)**
čl. 8 – N. č. 246
čl. 15 – N. č. 200
čl. 51 – N. č. 200, 246
čl. 52 – N. č. 200, 246
- 9. Evropská úmluva o vzájemné pomoci ve věcech trestních (sdělení Fe-
derálního ministerstva zahraničních věcí č. 550/1992 Sb.), ve znění
pozdějších protokolů**
čl. 1 – N. č. 208
čl. 8 – N. č. 208
čl. 10 – N. č. 208
- 10. Úmluva o vzájemné pomoci v trestních věcech mezi členskými státy Ev-
ropské unie (sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 55/2006 Sb. m. s.)**
čl. 10 – N. č. 208
- 11. Evropská úmluva o státním občanství (sdělení Ministerstva zahra-
ničních věcí č. 76/2004 Sb. m. s.)**
čl. 11 – N. č. 186
čl. 12 – N. č. 186

SEZNAM POUŽITÝCH NEBO ZMÍNĚNÝCH PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ

12. Úmluva o uznání a výkonu cizích rozhodčích nálezů (vyhláška ministra zahraničních věcí č. 74/1959 Sb.)
N. č. 229
13. Úmluva o ochraně osob se zřetelem na automatizované zpracování osobních dat (sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 115/2001 Sb. m. s.)
N. č. 246
14. Smlouva mezi Českou republikou a Ruskou federací o sociálním zabezpečení (sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 57/2014 Sb. m. s.)
N. č. 225
15. Dohoda mezi Československou republikou a Svazem sovětských socialistických republik o sociálním zabezpečení (vyhláška ministra zahraničních věcí č. 116/1960 Sb.)
N. č. 225
16. Zákon Parlamentu České republiky č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 184 až 251
usn. č. 14 až 16
st. č. 43/16 a 44/16
17. Zákon Parlamentu České republiky č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
N. č. 189, 191, 196, 198, 206, 207, 214, 217, 220, 221, 223, 226, 231, 242, 245, 246
18. Zákon Národního shromáždění č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 184, 188, 189, 192, 198, 202, 204, 205, 212, 217, 218, 220, 226, 228, 247
19. Zákon Národního shromáždění č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 184, 187, 188, 190, 191, 195, 197, 198, 200, 201, 203, 205, 206, 209, 214 až 216, 218, 220 až 222, 224, 227 až 229, 234, 235, 238 až 240, 242, 246 až 248, 250, 251
usn. č. 14 až 16
st. č. 43/16, 44/16

SEZNAM POUŽITÝCH NEBO ZMÍNĚNÝCH PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ

20. Zákon Parlamentu České republiky č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 193, 195, 217, 227, 238, 244
st. č. 44/16
21. Zákon Federálního shromáždění č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 189, 229
usn. č. 14
22. Zákon Národního shromáždění č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 191, 196, 233, 245, 248, 250
23. Zákon Parlamentu České republiky č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 209, 221, 231, 242
24. Zákon Parlamentu České republiky č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů
N. č. 189, 192
25. Zákon Federálního shromáždění č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 228
26. Zákon Parlamentu České republiky č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 185, 194, 199, 206, 208, 210, 216, 232, 236, 243, 246, 249
27. Zákon Národního shromáždění č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 185, 208, 222
28. Zákon Národního shromáždění č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
N. č. 194, 199, 208, 210, 211, 216, 219, 227, 236, 243, 249

SEZNAM POUŽITÝCH NEBO ZMÍNĚNÝCH PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ

29. Zákon Parlamentu České republiky č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 210
30. Zákon Parlamentu České republiky č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 246
31. Zákon Parlamentu České republiky č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 186, 227
st. č. 44/16
32. Zákon Národního shromáždění č. 71/1967 Sb., o správním řízení (správní řád), ve znění pozdějších předpisů
N. č. 239
33. Zákon Parlamentu České republiky č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), ve znění pozdějších předpisů
N. č. 217, 246
34. Zákon Parlamentu České republiky č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení), ve znění pozdějších předpisů
N. č. 246
35. Zákon Parlamentu České republiky č. 130/2000 Sb., o volbách do zastupitelstev krajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 246
36. Zákon Parlamentu České republiky č. 131/2000 Sb., o hlavním městě Praze, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 184
37. Zákon Parlamentu České republiky č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích), ve znění pozdějších předpisů
N. č. 211, 235, 236, 239, 249

SEZNAM POUŽITÝCH NEBO ZMÍNĚNÝCH PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ

38. Zákon Parlamentu České republiky č. 7/2002 Sb., o řízení ve věcech soudců a státních zástupců, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 211
39. Zákon Parlamentu České republiky č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 200, 208, 227
40. Zákon České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů
N. č. 204
41. Zákon Parlamentu České republiky č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 195, 203, 204
42. Zákon Parlamentu České republiky č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, ve znění pozdějších předpisů
usn. č. 14
43. Zákon Federálního shromáždění č. 403/1990 Sb., o zmírnění následků některých majetkových křivd, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 239
44. Zákon Federálního shromáždění č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 188, 239
45. Zákon České národní rady č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 237
46. Zákon Federálního shromáždění č. 92/1991 Sb., o podmínkách převodu majetku státu na jiné osoby, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 188

SEZNAM POUŽITÝCH NEBO ZMÍNĚNÝCH PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ

47. Zákon Federálního shromáždění č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 184, 189, 230, 239
st. č. 43/16
48. Zákon České národní rady č. 243/1992 Sb., kterým se upravují některé otázky související se zákonem č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění zákona č. 93/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů
N. č. 189
49. Zákon Federálního shromáždění č. 42/1992 Sb., o úpravě majetkových vztahů a vypořádání majetkových nároků v družstvech, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 189
50. Zákon Parlamentu České republiky č. 261/2001 Sb., o poskytnutí jednorázové peněžní částky účastníkům národního boje za osvobození, politickým vězňům a osobám z rasových nebo náboženských důvodů soustředěných do vojenských pracovních táborů a o změně zákona č. 39/2000 Sb., o poskytnutí jednorázové peněžní částky příslušníkům československých zahraničních armád a spojeneckých armád v letech 1939 až 1945, ve znění zákona č. 458/2011 Sb.
N. č. 238
st. č. 44/16
51. Zákon Parlamentu České republiky č. 217/1994 Sb., o poskytnutí jednorázové peněžní částky některým obětem nacistické perzekuce, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 238
st. č. 44/16
52. Zákon České národní rady č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí České republiky (katastrální zákon), ve znění pozdějších předpisů
N. č. 228

SEZNAM POUŽITÝCH NEBO ZMÍNĚNÝCH PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ

53. Zákon Federálního shromáždění č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 205
54. Zákon Parlamentu České republiky č. 340/2015 Sb., o zvláštních podmínkách účinnosti některých smluv, uveřejňování těchto smluv a o registru smluv (zákon o registru smluv), ve znění pozdějších předpisů
N. č. 237
55. Zákon Parlamentu České republiky č. 131/2002 Sb., o rozhodování některých kompetenčních sporů
N. č. 239
56. Zákon Parlamentu České republiky č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů
usn. č. 15
57. Zákon Parlamentu České republiky č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 195
58. Zákon Parlamentu České republiky č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 225
59. Zákon Federálního shromáždění č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 225
60. Zákon Národního shromáždění č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 237
61. Zákon Parlamentu České republiky č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 237

SEZNAM POUŽITÝCH NEBO ZMÍNĚNÝCH PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ

62. Zákon Parlamentu České republiky č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách), ve znění pozdějších předpisů
N. č. 224, 237
63. Zákon Parlamentu České republiky č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením a o změně souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 206
64. Zákon Parlamentu České republiky č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 207
65. Zákon Parlamentu České republiky č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 237
66. Zákon Federálního shromáždění č. 526/1990 Sb., o cenách, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 237
67. Zákon České národní rady č. 265/1991 Sb., o působnosti orgánů České republiky v oblasti cen, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 237
68. Zákon Parlamentu České republiky č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů (zákon o státním občanství České republiky)
N. č. 186
69. Zákon Parlamentu České republiky č. 325/1999 Sb., o azylu, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 186, 227
70. Zákon Parlamentu České republiky č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 227

SEZNAM POUŽITÝCH NEBO ZMÍNĚNÝCH PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ

71. Zákon Parlamentu České republiky č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 232, 246
72. Zákon Federálního shromáždění č. 256/1992 Sb., o ochraně osobních údajů v informačních systémech
N. č. 246
73. Zákon Parlamentu České republiky č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 232
74. Zákon Parlamentu České republiky č. 300/2008 Sb., o elektronických úkonech a autorizované konverzi dokumentů, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 232
75. Zákon Parlamentu České republiky č. 127/2005 Sb., o elektronických komunikacích a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o elektronických komunikacích), ve znění pozdějších předpisů
N. č. 220
76. Zákon Parlamentu České republiky č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 186
77. Zákon Parlamentu České republiky č. 148/1998 Sb., o ochraně utajovaných skutečností a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 186
78. Zákon Parlamentu České republiky č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů
N. č. 200

SEZNAM POUŽITÝCH NEBO ZMÍNĚNÝCH PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ

79. Zákon Parlamentu České republiky č. 18/2004 Sb., o uznávání odborné kvalifikace a jiné způsobilosti státních příslušníků členských států Evropské unie a o změně některých zákonů (zákon o uznávání odborné kvalifikace), ve znění pozdějších předpisů
N. č. 200
80. Zákon Parlamentu České republiky č. 13/1997 Sb., o pozemních komunikacích, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 184, 217, 218
81. Zákon Parlamentu České republiky č. 266/1994 Sb., o drahách, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 248
82. Zákon České národní rady č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 217
83. Zákon Parlamentu České republiky č. 185/2001 Sb., o odpadech a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 226
84. Zákon Parlamentu České republiky č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 232
85. Zákon České národní rady č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 232
86. Zákon Parlamentu České republiky č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 232
87. Zákon Parlamentu České republiky č. 113/2016 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o evidenci tržeb
N. č. 232

SEZNAM POUŽITÝCH NEBO ZMĚNĚNÝCH PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ

88. Zákon Parlamentu České republiky č. 243/2016 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím celního zákona
N. č. 232
89. Zákon Parlamentu České republiky č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami a o změně souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 194
90. Zákon Parlamentu České republiky č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), ve znění pozdějších předpisů
N. č. 193
91. Zákon Parlamentu České republiky č. 38/1994 Sb., o zahraničním obchodu s vojenským materiálem a o doplnění zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 186
92. Zákon Parlamentu České republiky č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 246
93. Zákon České národní rady č. 97/1974 Sb., o archivnictví, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 246
94. Zákon Parlamentu České republiky č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů (zákon o evidenci obyvatel), ve znění pozdějších předpisů
N. č. 246
95. Zákon Parlamentu České republiky č. 181/2007 Sb., o Ústavu pro studium totalitních režimů a o Archivu bezpečnostních složek a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 246

SEZNAM POUŽITÝCH NEBO ZMÍNĚNÝCH PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ

96. Zákon Parlamentu České republiky č. 140/1996 Sb., o zpřístupnění svazků vzniklých činnostmi bývalé Státní bezpečnosti, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 246
97. Zákon Parlamentu České republiky č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů
N. č. 198, 214, 222, 224, 235
98. Zákon Parlamentu České republiky č. 262/2011 Sb., o účastnících odboje a odporu proti komunismu, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 214, 246
99. Zákon České národní rady č. 61/1988 Sb., o hornické činnosti, výbušninách a o státní báňské správě, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 186
100. Zákon Parlamentu České republiky č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích a o změnách některých zákonů (zákon o silničním provozu), ve znění pozdějších předpisů
N. č. 199, 217
101. Zákon Parlamentu České republiky č. 111/1994 Sb., o silniční dopravě, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 248
102. Císařské nařízení č. 207/1916 ř. z., řád o zbavení svéprávnosti
N. č. 231
103. Vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 92/2012 Sb., o požadavcích na minimální technické a věcné vybavení zdravotnických zařízení a kontaktních pracovišť domácí péče
N. č. 224

SEZNAM POUŽITÝCH NEBO ZMÍNĚNÝCH PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ

104. Vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 273/2015 Sb., o stanovení hodnot bodu, výše úhrad hrazených služeb a regulačních omezení pro rok 2016
N. č. 237
105. Vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 134/1998 Sb., kterou se vydává seznam zdravotních výkonů s bodovými hodnotami, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 237
106. Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů
N. č. 215, 242
107. Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 330/2001 Sb., o odměně a náhradách soudního exekutora, o odměně a náhradě hotových výdajů správce podniku a o podmínkách pojištění odpovědnosti za škody způsobené exekutorem, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 241
108. Vyhláška Ministerstva vnitra č. 645/2004 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 246
109. Vyhláška Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky č. 182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení a zákon České národní rady o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů
N. č. 206

I. Nálezzy

Č. 184

K pasivní legitimaci hlavního města Prahy v řízení o vydání bezdůvodného obohacení za užívání pozemku jako místní komunikace

Při posuzování otázky, zda je v řízení o vydání bezdůvodného obohacení pasivně legitimováno hlavní město Praha nebo jeho městská část, je nutno vycházet z toho, k jakému účelu je pozemek využíván. Slouží-li jako místní komunikace III. třídy, je v souladu s judikaturou Ústavního soudu (např. usnesení sp. zn. III. ÚS 1508/15 ze dne 16. 7. 2015; dostupné na <http://nalus.usoud.cz>) pasivně legitimovaným subjektem hlavní město Praha, které je vlastníkem komunikace podle § 9 odst. 1 zákona č. 13/1997 Sb., o pozemních komunikacích, a nikoliv městská část, na jejímž území komunikace sice leží, ale která nevykonává práva a povinnosti vlastníka a z užívání této komunikace nemá příjmy.

Pokud Obvodní soud pro Prahu 1 v napadeném rozhodnutí nesprávně aplikoval závěry nálezu sp. zn. I. ÚS 581/14 ze dne 1. 7. 2014 (N 134/74 SbNU 35), jehož předmětem nebyla otázka náhrady za omezení vlastnického práva, nýbrž řešení střetu mezi restitučním nárokem a konkrétním veřejným zájmem, jako obecně platné osvobození obcí od náhrady za omezení práv vlastníků pozemků užívaných jako veřejná prostranství a nezohlednil odlišnosti právního režimu mezi oběma případy, odchýlil se od ustálené judikatury Ústavního soudu a nedostál požadavku předvídatelnosti práva a právní jistoty. Z této judikatury mj. vyplývá [např. náleze sp. zn. Pl. ÚS 8/08 ze dne 8. 7. 2010 (N 137/58 SbNU 115; 256/2010 Sb.)], že ve smyslu čl. 11 odst. 4 Listiny základních práv a svobod je rozumné a spravedlivé, aby omezení vlastnického práva v zájmu veřejném bylo vlastníku vykompenzováno tím subjektem, v jehož prospěch k danému omezení došlo, tj. společností.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka a soudců Jiřího Zemánka (soudce zpravodaj) a Ludvíka Davida – ze dne 4. října 2016 sp. zn. II. ÚS 251/16 ve věci ústavní stížnosti Ing. Přemka Miřijovského, JUDr. Vandy Klikové, Ing. Radúze Kliky a Petra Pěčka, všech zastoupených Mgr. Janou Wranikovou, advokátkou, se sídlem Občanská 1115/16, 710 00 Ostrava – Slezská Ostrava, proti rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 21. ledna 2015 č. j. 68 C 46/2012-84, kterým byla zamítnuta žaloba stěžovatelů na zaplacení částky 26 335 K s příslušenstvím

z důvodu bezdůvodného obohacení, za účasti Obvodního soudu pro Prahu 1 jako účastníka řízení a hlavního města Prahy, se sídlem Mariánské náměstí 2, 110 00 Praha 1, jako vedlejšího účastníka řízení, zastoupeného JUDr. Petrem Balcarem, advokátem, se sídlem Panská 6, 110 00 Praha 1.

Výrok

I. Rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 21. ledna 2015 č. j. 68 C 46/2012-84 bylo porušeno základní právo stěžovatelů podle čl. 36 odst. 1 a čl. 11 odst. 1 a 4 Listiny základních práv a svobod.

II. Rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 21. ledna 2015 č. j. 68 C 46/2012-84 se ruší.

III. Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 29. října 2015 č. j. 12 Co 244/2015-122 se ruší.

Odůvodnění

I. Rekapitulace obsahu napadeného rozhodnutí a průběhu řízení před obecnými soudy

1. Stěžovatelé se podanou ústavní stížností domáhají zrušení v záhlaví označeného rozhodnutí s tvrzením, že jim bylo zasaženo do ústavně zaručených práv na spravedlivý proces podle čl. 36 Listiny základních práv a svobod (dále též jen „Listina“), resp. podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“), jakož i do práva na ochranu vlastnictví ve smyslu čl. 11 Listiny, resp. čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě.

2. Obvodní soud pro Prahu 1 rozsudkem ze dne 21. ledna 2015 č. j. 68 C 46/2012-84 zamítl žalobu, již se žalobci (stěžovatelé) domáhali po žalovaném (vedlejší účastník řízení) zaplacení částky celkem ve výši 26 335 Kč s příslušenstvím z důvodu bezdůvodného obohacení ve smyslu § 451 odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů. Žalobu postavili na tom, že jsou podílovými spoluvlastníky pozemku v žalobě blíže specifikovaného (dále též „předmětný pozemek“), který byl zařazen do sítě místních komunikací poté, co na něm byla bez jejich vědomí a souhlasu vybudována místní komunikace III. třídy. Obvodní soud pro Prahu 1 dospěl k závěru, že žalovaný není v dané věci pasivně legitimován, neboť předmětný pozemek, který je zařazen do komunikací III. třídy, slouží k obecnému užívání obyvatelům, popř. návštěvníkům městské části Prahy 6, na jejímž území se nachází. Obvodní soud pro Prahu 1 vyšel při rozhodování z usnesení Ústavního soudu ze dne 30. července 2013 sp. zn. I. ÚS 2496/11 (dostupné stejně jako všechna další rozhodnutí na <http://nalus.usoud.cz>), podle něhož není v takovém případě rozhodující vztah

vlastnický, nýbrž uživatelský, a tedy bezdůvodné obohacení je nucen vydat ten, kdo se bezprostředně obohacuje, což ovšem není případ žalovaného. Obvodní soud pro Prahu 1 dále doplnil, že i pokud by byla ve věci dána pasivní legitimace žalovaného, nebylo by možné žalobcům náhradu přiznat s ohledem na závěry vyplývající z nálezu Ústavního soudu ze dne 1. července 2014 sp. zn. I. ÚS 581/14 (N 134/74 SbNU 35), podle něhož není přijatelné, aby samosprávný subjekt měl platit individuálnímu vlastníkovi za užívání jeho pozemků pro veřejně prospěšné účely.

3. Proti rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 1 podali žalobci odvolání, které však bylo usnesením Městského soudu v Praze ze dne 29. října 2015 č. j. 12 Co 244/2015-122 odmítnuto podle § 202 odst. 2 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, jako nepřijatelné. Odvolací soud dovodil, že žalobci jako podíloví spoluvlastníci pozemku jsou v postavení samostatných účastníků, a jejich nároky by tedy mohly být projednány zcela samostatně. Z uvedeného vyplynul závěr, že ve vztahu ke každému ze žalobců bylo rozhodnuto o nároku nepřevyšujícím částku 10 000 Kč, proto bylo třeba jejich odvolání odmítnout jako nepřijatelné.

II. Rekapitulace obsahu ústavní stížnosti

4. Stěžovatelé v ústavní stížnosti namítají porušení shora uvedených ústavně zaručených práv. Vzhledem k tomu, že byli Obvodním soudem pro Prahu 1 nesprávně poučeni o možnosti odvolání, odvíjí se lhůta pro podání stížnosti od okamžiku doručení usnesení Městského soudu v Praze, z čehož dovozují včasnost ústavní stížnosti. Stěžovatelé v první řadě nesouhlasí se závěrem Obvodního soudu pro Prahu 1 o nedostatku pasivní věcné legitimace. Poukazují přitom na celou řadu rozhodnutí jak Nejvyššího soudu (např. rozsudek ze dne 21. října 2014 sp. zn. 28 Cdo 2255/2014 nebo rozsudek ze dne 4. října 2012 sp. zn. 28 Cdo 4525/2011), tak i Ústavního soudu (např. usnesení ze dne 15. dubna 2014 sp. zn. II. ÚS 268/14 nebo usnesení ze dne 20. srpna 2015 sp. zn. III. ÚS 1208/15), která se otázkou pasivní věcné legitimace hlavního města Prahy, resp. jeho městských částí, v případě užívání pozemku zastavěného pozemní komunikací zabývala a z nichž jednoznačně vyplývá, že hlavní město Praha je v těchto sporech pasivně legitimováno. Poukaz Obvodního soudu pro Prahu 1 na usnesení sp. zn. I. ÚS 2496/11 je podle stěžovatelů nesprávný, neboť závěry z něj vyplývající byly Obvodním soudem pro Prahu 1 nesprávně interpretovány. S ohledem na skutečnost, že se Obvodní soud pro Prahu 1 odchýlil od existující judikatury, odporuje jeho rozhodnutí principu legitimního očekávání, což má za následek porušení práva na spravedlivý proces.

5. Stěžovatelé dále zdůrazňují, že předmětný pozemek nebyl nikdy předmětem restituce a vedlejší účastník na něm vybudoval místní

komunikaci bez jejich vědomí a souhlasu a bez poskytnutí jakékoliv kompenzace. Tímto omezením vlastnického práva stěžovatelů bez jakékoliv náhrady dochází k porušení práva na ochranu vlastnictví ve smyslu čl. 11 odst. 4 Listiny, resp. i k porušení čl. 1 odst. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě. Stěžovatelé polemizují i s odkazem Obvodního soudu pro Prahu 1 na náleze Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 581/14. Zde zdůrazňují, že se jednalo toliko o tzv. *obiter dictum* a navíc o specifický případ restituace, takže tyto závěry nejsou na jejich věc aplikovatelné. Stěžovatelé uzavírají, že přestože se jedná svou povahou o bagatelní věc, je pochybení Obvodního soudu pro Prahu 1 natolik závažné, že napadené rozhodnutí musí být kvůli svévoli, jíž se tento soud dopustil, zrušeno.

III. Rekapitulace vyjádření účastníků a repliky stěžovatelů

6. Ústavní soud si pro posouzení věci vyžádal vyjádření účastníka a vedlejšího účastníka řízení.

7. Obvodní soud pro Prahu 1 pouze odkázal na odůvodnění svého rozhodnutí.

8. Vedlejší účastník řízení podal obsáhlejší vyjádření. Úvodem uvádí, že stěžovatelé toliko hodnotí věcnou správnost napadeného rozsudku, přičemž ochrany ústavně zaručených práv se nedomáhají, protože by měla být jejich ústavní stížnost odmítnuta. Dále se vyjadřuje k samotné věcné stránce sporu. Vedlejší účastník souhlasí s názorem Obvodního soudu pro Prahu 1 vycházejícím z usnesení Ústavního soudu ze dne 30. července 2013 sp. zn. I. ÚS 2496/11 ohledně nedostatku pasivní legitimity vedlejšího účastníka. Vedle toho se ztotožňuje i se závěry vyplývajícími ze shora citovaného nálezu sp. zn. I. ÚS 581/14. Rovněž popisuje okolnosti vzniku sporu, jakož i snahu o smírné vyřešení věci, která ovšem ztroskotala na podmínkách stěžovatelů. Blíže se vyjadřuje i k případnému požadavku stěžovatelů ohledně stanovení výše bezdůvodného obohacení. Konečně poukazuje na to, že pozemek neslouží k výdělečným účelům, ale naopak veřejně prospěšným a vedlejší účastník nese náklady spojené s jeho údržbou. Závěrem rozebírá i otázku, zda stěžovatelé neměli požádat o vydání tohoto pozemku v rámci restitucí, když tím, že byl v minulosti zastavěn, fakticky došlo k jeho převzetí státem bez právního důvodu.

9. Stěžovatelé v replice k vyjádření účastníka a vedlejšího účastníka řízení nad rámec ústavní stížnosti podotýkají, že Obvodní soud pro Prahu 1 nesprávně vyložil závěry plynoucí z usnesení sp. zn. I. ÚS 2496/11, které navíc nejsou na stávající případ aplikovatelné. Dále poukazují na skutečnost, že názor vyslovený v nálezu sp. zn. I. ÚS 581/14, kromě toho, že se jednalo pouze o část odůvodnění nazývanou *obiter dictum*, není skutkově ekvivalentní s nyní projednávaným případem. Rovněž nesouhlasí s názorem vedlejšího účastníka, že došlo k převzetí předmětného pozemku

státem bez právního důvodu, a proto měli v zákonné lhůtě požádat o vydání tohoto pozemku.

IV. Posouzení přípustnosti a včasnosti ústavní stížnosti

10. Ústavní soud se nejprve zabýval přípustností a včasností ústavní stížnosti. Stěžovatelé lhůtu pro podání ústavní stížnosti odvíjejí od okamžiku doručení usnesení Městského soudu v Praze, jímž bylo jejich odvolání odmítnuto pro nepřipustnost (s ohledem na samostatné společenství účastníků v řízení se jednalo o bagatelní věc). Takto podaný opravný prostředek nepovažuje Ústavní soud obvykle za efektivní vyčerpání opravných prostředků [viz § 72 odst. 3 a § 75 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“)], a proto by musel ústavní stížnost odmítnout pro nepřipustnost, resp. opožděnost [srov. § 43 odst. 1 písm. e), resp. § 43 odst. 1 písm. b) zákona o Ústavním soudu]. V daném případě však stěžovatelé vycházeli ze (zřejmě) nesprávného poučení Obvodního soudu pro Prahu 1, že odvolání přípustné je, protože jim nelze jejich procesní postup (podání odvolání) klást k tíži. Lhůtu pro podání ústavní stížnosti (§ 72 odst. 3 zákona o Ústavním soudu) odvíjející se od okamžiku doručení rozhodnutí o odvolání považuje proto Ústavní soud ve stávajícím případě za zachovanou. Uvedená skutečnost (podání nepřipustného odvolání) však měla pravděpodobně vliv na formulaci stížnostního petitu, kdy stěžovatelé navrhuji zrušení pouze rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 1.

V. Vlastní posouzení ústavní stížnosti

11. Ústavní soud v první řadě uvádí, že jednou z funkcí Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“), zvláště ústavní úpravy základních práv a svobod, je její „prozařování“ celým právním řádem. Smysl Ústavy spočívá nejen v úpravě základních práv a svobod, jakož i institucionálního mechanismu a procesu utváření legitimních rozhodnutí státu (resp. orgánů veřejné moci), nejen v přímé závaznosti Ústavy a v jejím postavení bezprostředního pramene práva, nýbrž i v nezbytnosti státních orgánů, resp. orgánů veřejné moci, interpretovat a aplikovat právo pohledem ochrany základních práv a svobod.

12. Stěžovatelé v ústavní stížnosti především brojí proti závěru Obvodního soudu pro Prahu 1 o nedostatku pasivní legitimace žalovaného (vedlejšího účastníka řízení), přičemž poukazují na judikaturu jak Nejvyššího soudu, tak i Ústavního soudu, která na danou problematiku nahlíží odlišně. Stěžovatelé správně naznačují a Ústavní soud v tomto případě jejich argumentaci zcela přijímá, že otázka pasivní legitimace v souvislosti s užíváním pozemku zastavěného pozemní komunikací (popř. i pozemku silniční vegetace, představujícího příslušenství této komunikace) byla

jednoznačně vyřešena s tím výsledkem, že pasivně legitimovaným subjektem je hlavní město Praha, nikoliv jeho jednotlivé městské části. Ústavní soud opakovaně zdůrazňuje (např. v usnesení ze dne 20. srpna 2015 sp. zn. III. ÚS 1208/15), že na rozdíl od pozemků veřejného prostranství, resp. veřejné zeleně, kdy Nejvyšší soud pasivní věcnou legitimaci přiznal městské části (srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 2. prosince 2009 sp. zn. 28 Cdo 1127/2009), v případě, kdy jde o užívání pozemku zastavěného pozemní komunikací, je pasivně legitimovaným subjektem hlavní město Praha, nikoliv jednotlivé městské části, a to z toho důvodu, že je vlastníkem této komunikace podle § 9 odst. 1 zákona č. 13/1997 Sb., o pozemních komunikacích, ve znění pozdějších předpisů, (viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. listopadu 2009 sp. zn. 28 Cdo 2056/2009, usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. října 2009 sp. zn. 28 Cdo 181/2009, usnesení Nejvyššího soudu ze dne 2. prosince 2009 sp. zn. 28 Cdo 1537/2009, usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. února 2010 sp. zn. 28 Cdo 2542/2009 či usnesení Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 268/14 ze dne 15. dubna 2014).

13. Naopak usnesení ze dne 30. července 2013 sp. zn. I. ÚS 2496/11, kterým odůvodnil svoje rozhodnutí Obvodní soud pro Prahu 1, řeší odlišnou situaci, kdy je pozemek ve vlastnictví jiné osoby zastavěn budovou sice ve vlastnictví hlavního města Prahy, avšak městská část spravuje vymezený majetek hlavního města Prahy [§ 19 odst. 1 zákona č. 131/2000 Sb., o hlavním městě Praze, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o hlavním městě Praze“)], nakládá s ním, a vykonává tak práva a povinnosti vlastníka (§ 34 odst. 3 zákona o hlavním městě Praze a § 17 Statutu hlavního města Prahy), přičemž z budov mívá i přímé příjmy, pročež je v tomto případě představitelná povinnost městské části vydat bezdůvodné obohacení.

14. Při posuzování otázky, zda je pasivně legitimováno hlavní město Praha či jeho městská část, je tedy nutno vycházet z toho, jaké je určení příslušného pozemku, resp. k jakému účelu je využíván. V projednávané věci předmětný pozemek slouží jako místní komunikace III. třídy, o čemž nebylo v průběhu řízení sporu. Tato skutečnost je pak podle existující judikatury rozhodným kritériem pro určení pasivní věcné legimitace. Pokud Obvodní soud pro Prahu 1 v rozporu s výše citovanou judikaturou žalobu zamítl pro nedostatek pasivní věcné legimitace žalovaného hlavního města Prahy, dopustil se tím nepřijatelné svévole, která ve svém důsledku způsobuje jednak porušení práva na spravedlivý proces (čl. 36 odst. 1 Listiny), jednak i porušení práva na ochranu vlastnictví (čl. 11 odst. 1 a 4 Listiny), neboť stěžovatelé coby podíloví spoluvlastníci předmětného pozemku, na němž je umístěna komunikace, jsou omezeni na svém vlastnickém právu, aniž by za toto omezení dostali odpovídající náhradu.

15. Obvodní soud pro Prahu 1 dále odkazoval na závěry vyplývající z nálezů Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 581/14, které by rovněž podle jeho

názoru měly vést k zamítnutí žaloby. Přestože Ústavní soud kvituje snahu Obvodního soudu pro Prahu 1 důsledně respektovat právní závěry vyplývající z výše citovaného nálezu Ústavního soudu, v nyní projednávané věci je třeba souhlasit se stěžovateli v tom, že uvedené závěry vyplývající z tohoto nálezu na stávající věc přímo nedopadají. Pokud se Obvodní soud pro Prahu 1 v napadeném rozhodnutí odvolával na nález sp. zn. I. ÚS 581/14, z něhož dovozuje odklon od dosavadní judikatury, je třeba si uvědomit zejména specifika v tomto nálezu projednávané věci [jednalo se o restituci, přičemž primárním předmětem ústavněprávního přezkumu nebyla otázka náhrady za omezení vlastnického práva užíváním pozemku jako veřejného prostranství, nýbrž otázka aplikace a interpretace § 11 odst. 1 písm. c) zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění pozdějších předpisů; byl zde tedy řešen střet mezi restitučním nárokem a konkrétním veřejným zájmem]. S výše uvedenou problematikou se Ústavní soud vypořádal např. v nálezu ze dne 26. dubna 2016 sp. zn. II. ÚS 2520/15 (N 79/81 SbNU 339) nebo v usnesení ze dne 3. listopadu 2015 sp. zn. II. ÚS 2314/15, usnesení ze dne 8. prosince 2015 sp. zn. II. ÚS 3919/14 nebo v usnesení ze dne 26. ledna 2016 sp. zn. II. ÚS 505/15. V citovaných rozhodnutích akcentoval dosavadní nálezkovou judikaturu, zejména v nálezu ze dne 27. září 2012 sp. zn. III. ÚS 3735/11 (N 163/66 SbNU 425), ve kterém Ústavní soud vyslovil, že „omezení vlastnického práva musí být jednotlivci kompenzováno tím subjektem, v jehož prospěch k omezení dochází, tj. společností (...) lze nalézt - v daném případě navíc podstatně přesvědčivější - argumenty, které hovoří ve prospěch pasivní legitimace právě obce (...) veřejná prostranství jsou užívána především občany té obce, ve které se nacházejí, a jejich užívání občany jiných obcí (typicky turisty nebo rodinnými příslušníky a přáteli občanů dané obce) je zpravidla spíše příležitostné a pro obec, v níž se veřejné prostranství nachází, (resp. pro občany této obce) obvykle i prospěšné“. Pokud tedy Obvodní soud pro Prahu 1 nesprávně aplikoval závěry nálezu sp. zn. I. ÚS 581/14 jako obecně platné osvobození obcí od náhrady za omezení práv vlastníků pozemků užívaných jako veřejná prostranství (a tedy i jako pozemních komunikací) a nezohlednil odlišnosti právního režimu mezi oběma případy, postupoval rovněž nesprávně.

16. Závaznost shora předestřené judikatury Ústavního soudu je dána tím spíše, že její nosné pilíře vyplývají z plenárních nálezů Ústavního soudu, např. z nálezu ze dne 8. července 2010 sp. zn. Pl. ÚS 8/08 (N 137/58 SbNU 115; 256/2010 Sb.), v němž se mj. konstatuje: „Dle čl. 11 odst. 4 Listiny základních práv a svobod platí, že „vyvlastnění nebo nucené omezení vlastnického práva je možné ve veřejném zájmu, a to na základě zákona a za náhradu“. Pokud tedy dojde ke skutečnému (faktickému) omezení vlastnického práva, vlastník má základní právo na náhradu za něj, což se

plně vztahuje i na případ posuzované věci. Smyslem čl. 11 odst. 4 Listiny základních práv a svobod totiž je, že pokud je omezeno vlastnické právo v zájmu veřejném, v zájmu společnosti (tedy nikoli výlučně v zájmu vlastníka), je rozumné a spravedlivé, aby omezení vlastnického práva bylo vlastníku vykompenzováno tím subjektem, v jehož prospěch je k danému omezení přistoupeno, tj. společností (prostřednictvím státu). Nelze spravedlivě požadovat, aby ‚náklady‘ společnosti nesl jen vlastník, jehož právní (vlastnická) sféra je omezována.“

17. Z výše uvedených důvodů Ústavní soud dospěl k závěru, že Obvodní soud pro Prahu 1, který se odchýlil od shora předestřené konstantní judikatury, nedostál v napadeném rozsudku požadavku předvídatelnosti práva a právní jistoty, čímž porušil základní právo stěžovatelů na spravedlivý proces zakotvené v čl. 36 odst. 1 Listiny. V důsledku takového postupu Obvodního soudu pro Prahu 1 došlo také k porušení práva stěžovatelů na ochranu vlastnictví garantovaného čl. 11 odst. 1 Listiny, resp. vyplývajícího z čl. 11 odst. 4 Listiny.

18. Ústavní soud současně přistoupil i ke zrušení usnesení Městského soudu v Praze ze dne 29. října 2015 č. j. 12 Co 244/2015-122, přestože samo o sobě nebylo v petitu ústavní stížnosti stěžovateli napadeno. Vzhledem k protiústavnosti rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 1 je jím uváděný důvod nepřipustnosti odvolání (pro bagatelní povahu uplatněných nároků) nadále už bezpředmětný.

Č. 185

K zákazu dvojího přičítání při rozhodování o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody

Hmotněprávní podmínku pro podmíněné propuštění spočívající v předpokladu řádného vedení života na svobodě (§ 88 odst. 1 trestního zákoníku) nelze zaměňovat s důvody, pro které byl odsouzenému dříve uložen trest odnětí svobody. Pokud by k tomu došlo, jednalo by se o nepřijatelné porušení zákazu dvojího přičítání, odporující principu *ne bis in idem*, obsaženému v čl. 40 odst. 5 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka (soudce zpravodaj) a soudců Ludvíka Davida a Jiřího Zemánka – ze dne 4. října 2016 sp. zn. II. ÚS 2503/16 ve věci ústavní stížnosti J. R., zastoupeného Mgr. Markétou Tillerovou, advokátkou, se sídlem V Zátíší 547, Čelákovice, proti usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 11. 5. 2016 č. j. 9 To 221/2016-26, kterým byla zamítnuta stěžovatelova žádost o podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, za účasti Krajského soudu v Praze jako účastníka řízení.

Výrok

I. Usnesením Krajského soudu v Praze ze dne 11. 5. 2016 č. j. 9 To 221/2016-26 bylo porušeno právo stěžovatele na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a zákaz dvojího přičítání podle čl. 40 odst. 5 Listiny základních práv a svobod.

II. Toto rozhodnutí se proto ruší.

Odůvodnění**I. Vymezení věci a předchozí průběh řízení**

1. Včas podanou ústavní stížností, která splňuje podmínky řízení dle zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví označeného rozhodnutí, kterým Krajský soud v Praze (dále též jen „krajský soud“) zrušil usnesení Okresního soudu v Nymburce (dále jen „okresní soud“) ze dne 11. 4. 2016 č. j. 3 PP 13/2016-19, kterým byl stěžovatel podmíněně propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody v trvání 4 roků, a znovu rozhodl tak, že se jeho žádost o podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody zamítá.

2. Z vyžádaného spisu zjistil Ústavní soud zejména následující skutečnosti.

3. Stěžovatel podal dne 5. 3. 2016 žádost o podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, který mu byl uložen za spáchání trestného činu loupeže. Tuto žádost podpořilo stanovisko Probační a mediační služby, z něhož zejména plyne, že rizika opakování trestné činnosti a sociálního selhání jsou u stěžovatele „v nízké hladině“, a je proto doporučeno uložit čtyřletou zkušební dobu. Rovněž ze stanoviska Vězeňské služby České republiky (Věznice Jirice) se podává, že jeho chování bylo a je v souladu s požadavky na kázeň a pořádek, byl i kázeňsky odměněn, přehodnotil svůj hodnotový žebříček a je patrný pozitivní posun v chování i v náhledu na předchozí trestnou činnost. Lze proto reálně předpokládat, že jeho další chování již bude prosociální.

4. Okresní soud shora citovaným usnesením stěžovatele podmíněně propustil z výkonu trestu odnětí svobody a stanovil zkušební dobu v trvání 5 let, přičemž zejména konstatoval, že se stěžovatel sice dopustil velmi závažné násilné trestné činnosti, nicméně tuto závažnost si plně uvědomuje, má velkou podporu ze strany rodiny, zajištěné zaměstnání, vykonal více než polovinu uloženého trestu a jeho hodnocení je velmi dobré.

5. Okresní státní zastupitelství v Nymburce proti tomuto usnesení podalo stížnost, odůvodněnou tím, že se stěžovatel dopustil závažné trestné činnosti, kdy byl závislý na hracích automatech, a proto spáchal 7 loupežných přepadení, při nichž prodavače ohrožoval střelnou zbraní. Za dobu více než 2,5 let sice nebyl kázeňsky trestán, nicméně získal pouze 3 kázeňské odměny. Nelze prý proto jednoznačně konstatovat, že stěžovatel v budoucnu povede řádný život. Tato stížnost byla stěžovateli doručena dne 27. 4. 2016 (č. 1. 22).

6. Krajský soud v Praze v neveřejném zasedání konaném dne 11. 5. 2016 vydal usnesení napadené nyní projednávanou ústavní stížností. V jeho odůvodnění uvedl, že okresní soud pochybil, když z hodnocení stěžovatele ředitelem věznice dovedl patřičné polepšení, potřebné pro podmíněné propuštění. Toto hodnocení je prý totiž pouze průměrné, poněvadž stěžovateli byly uděleny jen 3 kázeňské odměny. Krajský soud se ztotožnil rovněž s námitkou státního zástupce ohledně závažnosti charakteru spáchané trestné činnosti, kdy je vysoké riziko recidivy.

II. Argumentace stěžovatele

7. Napadené usnesení krajského soudu dle stěžovatele porušilo jeho základní práva plynoucí z čl. 38 odst. 2 a čl. 40 odst. 5 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“). Tuto protiústavnost spatřuje v tom, že odvolací soud změnil rozhodnutí soudu prvního stupně, ačkoliv věc nedoplnil žádnými novými důkazy a aniž by stěžovateli dal možnost vyjádřit

se k odvolání státního zástupce. Tím nerespektoval ani nálezy Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 1735/10 ze dne 12. 5. 2011 (N 90/61 SbNU 405) a sp. zn. III. ÚS 599/14 ze dne 5. 11. 2015 (N 194/79 SbNU 207; veškerá judikatura Ústavního soudu je dostupná též na <http://nalus.usoud.cz>), podle nichž i ve stadiu podmíněného propuštění z výkonu trestu musí být odsouzenému dána možnost se ve věci vyjádřit. Stěžovatel v napadeném usnesení krajského soudu spatřuje rovněž porušení zákazu dvojího odsouzení, neboť krajský soud prý vycházel pouze ze závažnosti již spáchané trestné činnosti a z vysokého rizika recidivy. Budoucí chování stěžovatele tak dovodil z jeho chování minulého, které však již bylo zohledněno v odsuzujícím rozsudku [k tomu viz nálezy sp. zn. III. ÚS 1735/10 a sp. zn. III. ÚS 611/2000 ze dne 22. 3. 2001 (N 51/21 SbNU 439)].

III. Vyjádření účastníků řízení

8. K výzvě Ústavního soudu se k ústavní stížnosti vyjádřil účastník řízení – Krajský soud v Praze; Okresní státní zastupitelství v Nymburce se práva vyjádření výslovně vzdalo.

9. Krajský soud v Praze rekapituloval obsah napadeného usnesení a uvedl, že rozhodl o stížnosti v neveřejném zasedání bez průtahů a stěžovatel se mohl ke stížnosti vyjádřit písemně. Základní práva stěžovatele proto porušena nebyla a ústavní stížnost proto není důvodná.

10. S ohledem na obsah vyjádření krajského soudu je Ústavní soud nezasílal stěžovateli k případné replice, jelikož by to bylo zjevně neúčelné. Takový postup má totiž svoje opodstatnění jen tehdy, pokud se ve vyjádření účastníka řízení objeví konkrétní reakce na námitku stěžovatele, takže je namístě mu následně umožnit svoji argumentaci doplnit. Nedává však smysl stěžovatele vyzývat k pokračující polemice s názorem, s nímž byl dostatečně seznámen již v napadeném rozhodnutí.

IV. Vlastní hodnocení Ústavního soudu

11. Po prostudování ústavní stížnosti a vyžádaného spisu Ústavní soud dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

12. První stížnostní námitka se týká toho, že krajský soud změnil rozhodnutí soudu prvního stupně, ačkoliv věc nedoplnil žádnými novými důkazy a aniž by stěžovateli dal možnost vyjádřit se k odvolání státního zástupce.

13. K tomu Ústavní soud uvádí, že podle jeho ustálené judikatury [viz např. stěžovatelem citovaný nálezy sp. zn. III. ÚS 1735/10 ze dne 12. 5. 2011 (N 90/61 SbNU 405)] skutečně platí, že odvolací soud pochybí, pokud své meritorní rozhodnutí o zamítnutí návrhu na podmíněné propuštění „opře o jiný hmotněprávní důvod, než jaký aplikoval soud prvního stupně, aniž by přitom stěžovateli poskytl prostor pro vyjádření jeho stanoviska“, a své

rozhodnutí soud učiní „v neveřejném zasedání bez přítomnosti navrhovatele, aniž by ho předem seznámil se zamýšlenou právní argumentací a poskytl mu příležitost se k ní vyjádřit, eventuálně navrhnout důkazy svědčící v jeho prospěch“. V těch stádiích trestního řízení, v nichž je rozhodováno o osobní svobodě obviněného, jakož i o jeho vině a trestu, je totiž třeba dbát na dodržení kontradiktorních rysů řízení, mezi něž mj. patří rovnost zbraní, možnost se znalostí věci vznášet argumenty ve svůj prospěch a vracet protiargumenty [srov. např. nálezy sp. zn. IV. ÚS 269/05 ze dne 27. 6. 2005 (N 129/37 SbNU 629), nálezy sp. zn. II. ÚS 1681/08 ze dne 24. 11. 2009 (N 240/55 SbNU 325)]. Stejná procesní pravidla lze vztáhnout i na řízení o návrhu na podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Předpokladem pro naplnění těchto práv obviněného je proto buď jeho osobní přítomnost při úkonech trestního řízení (např. formou hlavního líčení, veřejného zasedání), nebo jiný procesní způsob předstření relevantních skutečností (důkazů, tvrzení, zamýšlených postupů a právních argumentů) obviněnému a poskytnutí mu reálné možnosti k vyjádření a k eventuálnímu uplatnění jeho protiargumentů a návrhů.

14. Jak plyne ze shora provedené rekapitulace věci, v daném případě rozhodl krajský soud v neveřejném zasedání konaném dne 11. 5. 2016 v nepřítomnosti stěžovatele. Skutečnost, která odlišuje tento případ od případu rozhodovaného nyní, nicméně spočívá v tom, že předmětná stížnost Okresního státního zastupitelství v Nymburce podaná proti citovanému usnesení okresního soudu ze dne 11. 4. 2016 byla dne 27. 4. 2016 doručena stěžovateli, takže ten měl reálnou možnost na ni zareagovat, neboť neveřejné zasedání krajského soudu se konalo až dne 11. 5. 2016. Této možnosti však nevyužil. Tato stížnostní námitka proto není důvodná.

15. Druhá stížnostní námitka se týká toho, že se krajský soud dopustil porušení zákazu dvojího odsouzení, když prý vycházel pouze ze závažnosti již spáchané trestné činnosti a z vysokého rizika recidivy. Budoucí chování stěžovatele tak dovodil z jeho chování minulého, které však již bylo ohledněno v odsuzujícím rozsudku.

16. K tomu Ústavní soud opět nejprve odkazuje na svoji ustálenou judikaturu (viz opakovaně citovaný nálezy sp. zn. III. ÚS 1735/10), podle níž hmotněprávní podmínku pro podmíněné propuštění spočívající v prognóze řádného vedení života na svobodě nelze vyložit jinak nežli tak, že „předpoklad takového chování odsouzeného se vztahuje k budoucnosti, tj. k době po eventuálním propuštění z výkonu trestu“. Při zdůvodňování negativního závěru ohledně prognózy vedení řádného života proto nepostačuje převzít identické argumenty, jimiž soudy dříve zdůvodňovaly uložení trestu odnětí svobody. Pokud by k tomu totiž došlo, jednalo by se o nepřipustné porušení zákazu dvojího přičítání, odporující principu *ne bis in idem*, obsaženému v čl. 40 odst. 5 Listiny. Podobně v nálezu sp. zn. III. ÚS

611/2000 ze dne 22. 3. 2001 (N 51/21 SbNU 439) Ústavní soud vyslovil, že „rozhodující kritéria podmíněného propuštění jsou zákonem dána jednak v podmínce polepšení odsouzeného, potvrzeného jeho současným chováním a plněním jemu uložených povinností, jednak existencí takových skutečností, z nichž bylo by lze důvodně usoudit, že odsouzený po předčasném propuštění na svobodu povede řádný život“. Rozhodovat je třeba „vždy podle stavu věci ke dni rozhodnutí, a nikoli podle stavu quo ante“.

17. Tento právní výklad se opírá rovněž o kriminálněpolitický smysl institutů trestu odnětí svobody a podmíněného propuštění z výkonu trestu. I když nový trestní zákoník neobsahuje výslovné ustanovení o účelu trestu (viz dříve platný § 23 trestního zákona), je nepochybné, že principy moderního trestního práva a trestání zahrnují mj. též aspekty resocializace odsouzeného a individuální prevence (výchova k řádnému životu). Smysl institutu podmíněného propuštění totiž spočívá v tom motivovat odsouzeného k tomu, aby svým chováním a plněním svých povinností ve výkonu trestu prokázal polepšení. Bylo-li dosud odpykanou částí trestu již dosaženo účelu trestem sledovaného, je další výkon trestu nepotřebný a také neodůvodněný. Podmíněné propuštění v sobě tedy obsahuje nástroje pro pokračování procesu resocializace, protože je spojeno se stanovením zkušební doby (eventuálně též s vyslovením dohledu a s uložením přiměřených omezení a povinností – viz § 89 odst. 2 trestního zákoníku). Hrozící nařízení výkonu zbytku trestu pak má výrazně snižovat riziko potenciální recidivy.

18. Pokud použije Ústavní soud tato obecnější ústavněprávní východiska na konkrétní okolnosti nyní projednávané věci, je zcela zřejmé, že napadené usnesení krajského soudu při této konfrontaci nemůže obstát. Jak totiž plyne ze shora provedené rekapitulace (viz bod 6), krajský soud bez toho, že by jakkoliv doplnil dokazování, dospěl ke zcela opačnému právnímu závěru než okresní soud. Zatímco totiž okresní soud konstatoval, že hodnocení stěžovatele ve výkonu trestu je dobré, zaujal krajský soud odlišný právní názor, podle něhož je hodnocení provedené ředitelem věznice „pouze průměrné“ a stěžovateli byly uděleny jen 3 kázeňské odměny. Tuto zásadní změnu posouzení hodnocení stěžovatele však krajský soud nijak blíže neodůvodnil, neboť např. nevysvětlil, kolik kázeňských odměn a v jaké frekvenci by (zřejmě) považoval za postačující, případně jak více vlastně stěžovatel mohl reálně prokázat polepšení, resp. v jakém směru mohl být vyjádření ředitele věznice pro stěžovatele pozitivnější.

19. Z předmětného stanoviska ředitele věznice se totiž podává (č. l. 10), že chování a vystupování stěžovatele bylo vždy v souladu s požadavky na kázeň a pořádek, pokyny zaměstnanců respektoval, zapojoval se do úklidu, neměl vztahové problémy s ostatními vězni, plní pracovní povinnosti a program zacházení se snaží plnit v celém rozsahu zadání. Aktivně

se zapojuje do výchovného kolektivu a konkrétně vypomáhal při organizaci a vedení kurzu angličtiny. Udržuje písemný a návštěvní kontakt s manželkou, otcem a bratrem, má vytvořeny pracovní návyky a uložený trest akceptuje, postupně splácí také vzniklé dluhy. V závěru tohoto stanoviska je uvedeno, že stěžovatel v průběhu výkonu trestu „přehodnotil svůj hodnotový žebříček, je patrný pozitivní posun v jeho chování i v náhledu na předchozí trestnou činnost. Pokud využije možnosti, které mu nabízí především jeho rodinné zázemí, lze reálně předpokládat, že jeho další chování již bude prosociální“. Za této situace proto Ústavní soud konstatuje, že závěr krajského soudu o tom, že toto hodnocení ředitele věznice je pouze průměrné, a tedy nepostačující pro podmíněné propuštění stěžovatele, je povýtce pouze nepřipustně apodiktický, neboť není nikterak blíže odůvodněn, a není proto ani způsobilý přesvědčivě dovodit tak zásadně odlišný závěr oproti předchozímu závěru okresního soudu.

20. Krajský soud totiž rovněž naprosto pominul pozitivní stanovisko Probační a mediační služby a nevyjádřil se nijak k argumentaci okresního soudu, který zdůraznil, že stěžovatel má plnou podporu své rodiny, je motivován vést řádný život a má zajištěno zaměstnání. Ústavní soud nemohl samozřejmě přehlédnout, že okresní soud rozhodl po výslechu stěžovatele (prostřednictvím videokonference – č. l. 15) a i z jeho osobního projevu teprve dovodil, že si závažnost spáchané trestné činnosti uvědomuje a je plně orientován, i pokud jde o jeho dřívější hráčskou závislost. Okresní soud rovněž pozitivně zohlednil, že aktivní přístup stěžovatele k plnění povinností nepolevil ani poté, co byla jeho předchozí žádost o podmíněné propuštění zamítnuta jako nedůvodná, a znovu získal kázeňskou odměnu. Oproti tomu krajský soud rozhodl v neveřejném zasedání, takže vůbec neměl možnost se stěžovatelem bezprostředně komunikovat, a na odůvodnění okresního soudu v celém jeho rozsahu nereagoval.

21. Ústavní soud proto s ohledem na shora uvedené konstatuje, že krajský soud dospěl k opačnému hodnocení věci za situace, kdy v podstatě pouze zcela přehodnotil skutková zjištění okresního soudu, aniž by však svoje učiněné závěry řádně a přesvědčivě odůvodnil. Stěžovateli je nutno přisvědčit rovněž v tom směru, že *ratio decidendi* napadeného usnesení krajského soudu skutečně spočívá v tom, že byla akcentována závažnost trestné činnosti spáchané stěžovatelem. Tím se však krajský soud dopustil zmíněného nepřipustného porušení zákazu dvojího přičítání, když toliko s poukazem na tuto trestnou činnost zdůrazňuje vysoké riziko recidivy.

V. Závěr

22. Ústavní soud uzavírá, že Krajský soud v Praze napadeným usnesením porušil stěžovatelovo právo dle čl. 36 odst. 1 a čl. 40 odst. 5 Listiny. Proto Ústavní soud ústavní stížnosti vyhověl a napadené rozhodnutí zrušil.

Č. 186

K návrhu na zrušení § 22 odst. 3 zákona č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů (zákon o státním občanství České republiky)

I. Ustanovení § 22 odst. 3 zákona č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů (zákon o státním občanství České republiky), neukládá Ministerstvu vnitra, aby nesdělovalo žádné důvody nevyhovění žádosti o udělení občanství, nýbrž aby nesdělovalo toliko ty důvody, které vyplývají ze stanovisek Policie České republiky a zpravodajských služeb České republiky, jejichž obsahem je utajovaná informace, podle které žadatel ohrožuje bezpečnost státu, jeho svrchovanost a územní celistvost, demokratické základy, životy, zdraví nebo majetkové hodnoty. Přitom je třeba zdůraznit, že proto, aby bylo možno toto omezení akceptovat, musí ohrožení zde uvedených jednotlivých hodnot, které představují bezpečnostní riziko pro stát, dosahovat obdobně vysokého stupně. Pouze v takovém případě se důvod nevyhovění žádosti podrobně nesdělí, ale v odůvodnění rozhodnutí se pouze konstatuje, že k zamítnutí žádosti došlo z důvodu ohrožení bezpečnosti státu. Ve všech ostatních případech nevyhovění žádosti o udělení občanství pro nesplnění podmínek stanovených zákonem o státním občanství se důvody nevyhovění v odůvodnění takového rozhodnutí mají řádně uvádět.

II. Napadená právní úprava je projevem optimalizace případného protichůdného působení ochranných mechanismů dvou Ústavou chráněných hodnot (právo na spravedlivý proces a bezpečnost státu a jeho základů), kdy by naopak bylo nepřiměřené, pokud by zákon o státním občanství zajistil úplné odůvodnění zamítnutí žádosti z důvodu ohrožení bezpečnosti státu na úkor ochrany bezpečnostních zájmů státu, která by tak musela požadavku taktó pojímaného práva na spravedlivý proces bezvýhradně ustoupit. Ústavní soud nepovažuje proto napadené ustanovení za rozporné s čl. 36 odst. 1 Listiny ani s principem materiálního právního státu ve smyslu čl. 1 odst. 1 Ústavy.

Nález

pléna Ústavního soudu složeného z předsedy soudu Pavla Rychetského a soudců Ludvíka Davida, Jaroslava Fenyka (soudce zpravodaj), Josefa Fialy, Jana Filipa, Jaromíra Jirsy, Jana Musíla, Vladimíra Sládečka, Radovana Suchánka, Kateřiny Šimáčkové, Vojtěcha Šimíčka, Milady Tomkové, Davida Uhlíře a Jiřího Zemánka ze dne 11. října 2016 sp. zn. Pl. ÚS 5/16 ve věci

návrhu O. M., zastoupeného Mgr. et Bc. Filipem Schmidtem, LL.M., advokátem, se sídlem Helénská 1799/4, Praha 2 – Vinohrady, na zrušení § 22 odst. 3 zákona č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů (zákon o státním občanství České republiky), za účasti Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky a Senátu Parlamentu České republiky jako účastníků řízení a vlády České republiky a veřejné ochránčyně práv jako vedlejších účastníků řízení (nález byl vyhlášen pod č. 393/2016 Sb.).

Výrok

Návrh na zrušení ustanovení § 22 odst. 3 zákona č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů (zákon o státním občanství České republiky), se zamítá.

Odůvodnění

I. Rekapitulace ústavní stížnosti navrhovatele a průběh řízení před Ústavním soudem

1. Navrhovatel se ve včas podané ústavní stížnosti ze dne 1. 9. 2015 domáhá zrušení rozhodnutí ministra vnitra ze dne 30. 6. 2015 č. j. MV-22900-4/VS-2015 a rozhodnutí Ministerstva vnitra ze dne 1. 12. 2014 č. j. VS-66/835.3/2-2012. Řízení o ústavní stížnosti je vedeno pod sp. III. ÚS 2660/15. S návrhem na zrušení uvedených rozhodnutí se navrhovatel domáhá rovněž zrušení § 22 odst. 3 zákona č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů (zákon o státním občanství České republiky), (dále též jen „zákon o státním občanství“), a to zejména z následujících důvodů:

2. Rozhodnutím ministra vnitra ze dne 30. 6. 2015 č. j. MV-22900-4/VS-2015 byl zamítnut rozklad stěžovatele proti rozhodnutí Ministerstva vnitra ze dne 1. 12. 2014 č. j. VS-66/835.3/2-2012, kterým byla zamítnuta žádost stěžovatele o udělení státního občanství České republiky z důvodu bezpečnosti státu podle § 22 odst. 3 zákona o státním občanství (dále také jen „napadené ustanovení“).

3. Navrhovatel ve své ústavní stížnosti uvádí, že důvodem pro zamítnutí jeho žádosti o státní občanství byla skutečnost, že stanoviska Policie České republiky a zpravodajských služeb České republiky, která si Ministerstvo vnitra dle napadeného ustanovení v řízení o udělení státního občanství vyžádalo, obsahovala informaci, že stěžovatel ohrožuje bezpečnost státu. Vzhledem k tomu, že šlo o informace podléhající utajení podle zákona č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o ochraně

utajovaných informací“), v souladu s napadeným ustanovením se nestala tato stanoviska součástí spisu a v odůvodnění rozhodnutí Ministerstva vnitra se pouze uvedlo, že k zamítnutí žádosti došlo z důvodu ohrožení bezpečnosti státu. V této souvislosti navrhovatel namítá, že vědomě v žádném případě bezpečnost státu nenarušuje, avšak nemá možnost se proti postupu podle napadeného ustanovení účinně bránit, neboť je opomíjeno jeho právo na spravedlivý proces, resp. právo na informace a zdůvodnění rozhodnutí. Podle navrhovatele je proto zapotřebí, aby osoby žádající o státní občanství měly možnost řádného, ústavně konformního přezkumu důvodu správního rozhodnutí nebo alespoň možnost znát zdůvodnění takového rozhodnutí.

4. V souvislosti s uvedenou námitkou poukazuje navrhovatel na rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 20. 6. 2007 sp. zn. 6 Azs 142/2006, v jehož odůvodnění se uvádí, že „skutečnost, že jeden z důkazů, o něž se má rozhodnutí opírat, je utajovanou skutečností ve smyslu zákona o utajovaných skutečnostech ... nemůže být na újmu realizace základního práva účastníka řízení na to, aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům“. Navrhovatel rovněž poukazuje na nálezy Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 41/02 ze dne 28. 1. 2004 (N 10/32 SbNU 61; 98/2004 Sb.) týkající se bezpečnostní prověrky advokátů, podle kterého „postavení obhájce v trestním řízení, tj. zejména jeho procesní oprávnění, se odvíjí od postavení (práv) obviněného. Eventuálním zakotvením výjimky advokátům zůstává otevřená základní otázka, a to přístup obviněného k utajovaným skutečnostem, jež jsou obsahem důkazních prostředků v trestním řízení. Omezení takového přístupu z pohledu čl. 37 odst. 3 a čl. 38 odst. 2 Listiny, jakož i čl. 6 odst. 3 písm. c) Úmluvy je stěžejí představitelné“. Dále poukazuje na nálezy sp. zn. Pl. ÚS 11/2000 ze dne 12. 7. 2001 (N 113/23 SbNU 105; 322/2001 Sb.), v jehož odůvodnění Ústavní soud konstatoval, že podle jeho přesvědčení „sice představuje ochrana utajovaných skutečností a podmínky kladené na osoby, jež s těmito skutečnostmi budou nakládat, natolik specifickou oblast, že ani z ústavněprávního hlediska není možné garantovat všechna procesní práva těchto osob v takové míře, jako tomu je u profesí jiných a u pracovních sporů jejich zaměstnanců. Na druhé straně však ani specifiky ochrany utajovaných skutečností nemohou vést k vědomé rezignaci na ústavní ochranu práv prověřovaných osob“.

5. Navrhovatel ve své ústavní stížnosti dále uvádí, že se stanovisky Policie České republiky a zpravodajských služeb České republiky se nemohl seznámit, nic proti nim uvést či namítnout a zároveň je mu odepřena i soudní ochrana, neboť podle § 26 zákona o státním občanství je rozhodnutí o zamítnutí žádosti o udělení státního občanství České republiky podle napadeného ustanovení vyloučeno z přezkoumání soudem. V této souvislosti stěžovatel poukazuje na rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 25. 11. 2011

sp. zn. 7 As 31/2011, podle kterého „v bezpečnostním řízení je nutno najít rovnováhu mezi dvěma legitimními, avšak navzájem protichůdnými zájmy. Na jedné straně zájmem na zajištění spravedlivého procesu pro toho, jehož bezpečnostní způsobilost je zkoumána, a na druhé straně zájmem na utajení informací potřebných k ochraně veřejného zájmu. Této rovnováhy však v žádném případě nelze dosáhnout, pokud nebude zajištěna účinná soudní, a tedy na exekutivě nezávislá a ve sporu mezi účastníkem řízení a exekutivou nestranná kontrola relevance informací, na základě nichž je v bezpečnostním řízení rozhodováno ... Účastník řízení nemůže efektivně namítat nezákonnost určitých zjištění, neví-li ani, co je jejich obsahem. V této specifické situaci to naopak musí být soud, který ‚supluje‘ aktivitu účastníka řízení a přezkoumá relevanci utajovaných informací ze všech hledisek, která se vzhledem k povaze věci jeví důležitými“.

6. Navrhovatel ve své ústavní stížnosti zdůrazňuje, že se nedomáhá garance udělení státního občanství, nýbrž namítá, že v jeho případě došlo k neudělení státního občanství arbitrárním způsobem, kdy mu nebyl znám důvod pro neudělení a nemohl se domáhat přezkumu rozhodnutí o jeho neudělení jinak než pouze formálně podaným rozkladem.

7. S ohledem na shora uvedené navrhovatel ve své ústavní stížnosti Ústavnímu soudu navrhuje, aby vydal náleze, kterým rozhodnutí ministra vnitra ze dne 30. 6. 2015 č. j. MV-22900-4/VS-2015 a rozhodnutí Ministerstva vnitra ze dne 1. 12. 2014 č. j. VS-66/835.3/2-2012 zrušuje, a rovněž navrhuje ve smyslu § 64 odst. 1 písm. e), resp. § 74 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), aby přijal náleze, kterým zruší ustanovení § 22 odst. 3 zákona o státním občanství.

8. Usnesením ze dne 16. 2. 2016 sp. zn. III. ÚS 2660/15 dospěl III. senát Ústavního soudu k závěru, že uplatněním § 22 odst. 3 zákona o státním občanství nastala skutečnost, která je předmětem ústavní stížnosti, pročež návrh navrhovatele na zrušení napadeného ustanovení postoupil k rozhodnutí plénu Ústavního soudu podle čl. 87 odst. 1 písm. a) Ústavy České republiky.

II. Vyjádření účastníků řízení

9. Ústavní soud za účelem posouzení věci vyzval účastníky řízení, aby se vyjádřili k návrhu na zrušení napadeného ustanovení.

10. Senát Parlamentu České republiky (dále jen „Senát“) jako účastník řízení ve svém vyjádření uvedl, že návrh zákona o státním občanství byl Senátu postoupen Poslaneckou sněmovnou dne 24. 4. 2013. Organizační výbor Senátu tento návrh jako tisk č. 87 (v 9. funkčním období) přikázal k projednání výboru pro zahraniční věci, obranu a bezpečnost jako výboru garančnímu a dále též ústavně-právnímu výboru. Garanční výbor projednal

návrh zákona na své schůzi dne 15. 5. 2013 a přijal usnesení č. 52, kterým doporučil Senátu schválit návrh zákona ve znění postoupeném mu Poslaneckou sněmovnou (senátní tisk č. 87/1). Ústavně-právní výbor projednal návrh zákona na své schůzi dne 15. 5. 2013 a přijal usnesení č. 62, kterým doporučil Senátu vrátit návrh zákona Poslanecké sněmovně s pozměňovacími návrhy (senátní tisk č. 87/2). Jedním z pozměňovacích návrhů přijatých výborem byla změna ustanovení § 26 návrhu zákona s cílem umožnit soudní přezkum i těch správních rozhodnutí, kdy k zamítnutí žádosti o udělení státního občanství České republiky došlo podle napadeného ustanovení z důvodu ohrožení bezpečnosti státu.

11. Senát projednal návrh zákona o státním občanství na své 10. schůzi v 9. funkčním období dne 16. 5. 2013. V průběhu obecné rozpravy nebyla výslovně zpochybněna ústavnost napadeného ustanovení, avšak diskuse se zaměřila na související ustanovení § 26 návrhu zákona a k němu podané pozměňovací návrh ústavně-právního výboru. Jeho obsah spočíval v zavedení soudního přezkumu správních rozhodnutí, kdy se žádost o udělení státního občanství zamítá z důvodu ohrožení bezpečnosti státu na základě stanoviska Policie České republiky nebo zpravodajské služby, které obsahuje utajované informace. Přijetí pozměňovacího návrhu podpořilo ve svých vystoupeních několik senátorů s odůvodněním, že navrhované zavedení soudního přezkumu předmětných správních rozhodnutí je nezbytné s ohledem na ústavně garantované právo na spravedlivý proces, je obranou proti možnému zneužití rozhodovací pravomoci ve věcech státního občanství a je též v souladu s judikaturou Ústavního soudu, podle níž jsou výluky ze soudního přezkumu odůvodňované bezpečnostními hledisky předmětem kritiky.

12. Po ukončení obecné rozpravy bylo hlasováno o návrhu podaném garančním výborem schválit návrh zákona ve znění postoupeném Poslaneckou sněmovnou. Tento návrh přijat nebyl, a proto byla otevřena podrobná rozprava, v níž byly k návrhu zákona podány pozměňovací návrhy. Po ukončení podrobné rozpravy bylo hlasováno o podaných pozměňovacích návrzích a na závěr o vrácení návrhu zákona Poslanecké sněmovně s přijatými pozměňovacími návrhy, které Senát přijal svým usnesením č. 207 ze dne 16. 5. 2013, když v hlasování poř. č. 13 z přítomných 65 senátorů pro návrh hlasovalo 52 a proti bylo 5 senátorů. Mezi přijatými pozměňovacími návrhy byl i pozměňovací návrh týkající se ustanovení § 26 návrhu zákona a umožňující soudní přezkum správních rozhodnutí, kdy k zamítnutí žádosti o udělení státního občanství došlo podle napadeného ustanovení z důvodu ohrožení bezpečnosti státu (pozměňovací návrh č. 5 přílohy usnesení Senátu č. 207 ze dne 16. 5. 2013).

13. Poslanecká sněmovna o návrhu zákona opětovně hlasovala na své 54. schůzi dne 11. 6. 2013, přičemž senátní verzi odmítla a setrvala na svém

původně schváleném znění návrhu zákona. Následně byl zákon postoupen prezidentovi republiky, který jej podepsal dne 20. 6. 2013. Zákon byl vyhlášen ve Sbírce zákonů pod č. 186/2013 Sb. Senát závěrem konstatoval, že i při proceduře projednávání zákona o státním občanství postupoval v mezích Ústavou České republiky stanovené kompetence a ústavně předepsaným způsobem.

14. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky (dále jen „Poslanecká sněmovna“) jako účastník řízení ve svém vyjádření k návrhu toliko zrekapitulovala legislativní proces, o kterém konstatovala, že návrh zákona o státním občanství prošel před svým vyhlášením ústavně předepsaným postupem. Konkrétně Poslanecká sněmovna uvedla, že návrh zákona o státním občanství byl poslancům rozeslán jako tisk č. 827 dne 10. 10. 2012. První čtení návrhu zákona bylo uskutečněno dne 4. 12. 2012, kdy byla stanovena lhůta pro projednání návrhu výbory na 60 dní. V uvedené lhůtě jej ústavně právní výbor a výbor pro bezpečnost projednaly a doporučily Poslanecké sněmovně návrh zákona schválit ve znění jimi navržených pozměňovacích návrhů, z nichž žádný se napadeného ustanovení nedotýkal. Návrh zákona prošel obecnou i podrobnou rozpravou ve druhém čtení konaném dne 20. 3. 2013. V podrobné rozpravě vystoupili se svými pozměňovacími návrhy 4 poslanci – žádný z přednesených návrhů se nedotýkal vládou navrhovaného znění napadeného ustanovení. Návrh na zamítnutí návrhu zákona podán nebyl.

15. Třetí čtení návrhu zákona o státním občanství bylo uskutečněno dne 27. 3. 2013, kdy byl návrh zákona ve znění přijatých pozměňovacích návrhů schválen. Poslanecká sněmovna postoupila návrh zákona Senátu dne 24. 4. 2013. Výbor pro zahraniční věci, obranu a bezpečnost návrh zákona projednal a doporučil jej schválit ve znění schváleném Poslaneckou sněmovnou. Ústavně-právní výbor návrh zákona projednal a doporučil ho schválit ve znění jím přijatých pozměňovacích návrhů, které se však netýkaly vládou navrhovaného ustanovení § 22 odst. 3. Senát návrh zákona projednal na své 10. schůzi dne 16. 5. 2013 a vrátil jej Poslanecké sněmovně ve znění jím přijatých pozměňovacích návrhů. Návrh zákona ve znění schváleném Senátem byl Poslanecké sněmovně doručen dne 27. 5. 2013. O návrhu zákona ve znění schváleném Senátem hlasovala Poslanecká sněmovna dne 11. 6. 2013 a setrvala na původním návrhu zákona. Prezident republiky zákon podepsal dne 20. 6. 2013. Následně byl zákon doručen k podpisu premiérově, a to dne 26. 6. 2013.

III. Postoj vlády a veřejné ochránkyně práv k návrhu

16. V souladu s ustanovením § 69 odst. 2 a 3 zákona o Ústavním soudu upozornil Ústavní soud přípisy ze dne 29. 2. 2016 vládu České republiky a veřejnou ochránkyni práv na probíhající řízení, přičemž připomenul,

v jaké lhůtě mohou do řízení vstoupit jako vedlejší účastníci a případně se též k návrhu vyjádřit.

17. Dne 31. 3. 2016 obdržel Ústavní soud sdělení ministra pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu Jiřího Dienstbiera, že vláda na svém jednání dne 30. 3. 2016 projednala návrh na svůj vstup do řízení vedeného před Ústavním soudem pod sp. zn. Pl. ÚS 5/16 a přijala k němu usnesení č. 280, kterým schválila svůj vstup do uvedeného řízení a zároveň přijala i své vyjádření k návrhu na zrušení § 22 odst. 3 zákona o státním občanství.

18. Vláda připisem ze dne 31. 3. 2016 oznámila Ústavnímu soudu, že vstoupí jako vedlejší účastník do řízení. Na úvod svého vyjádření k dané věci uvedla, že napadené ustanovení zákona o státním občanství je v souladu s čl. 11 Evropské úmluvy o státním občanství, vyhlášené pod č. 76/2004 Sb. m. s., podle kterého každý smluvní stát zajistí, aby rozhodnutí o nabytí, zachování, pozbytí, opětovném nabytí nebo ověření jeho státního občanství obsahovala písemné odůvodnění. V této souvislosti vláda odkazuje na Vysvětlující zprávu Rady Evropy k Evropské úmluvě o státním občanství, v níž se k ustanovení čl. 11 uvádí, že u rozhodnutí týkajících se národní bezpečnosti se uvádí pouze minimum informací. Soudní přezkoumání rozhodnutí ve věcech státního občanství není přitom čl. 12 Evropské úmluvy o státním občanství vyžadován, neboť podle něj každý smluvní stát zajistí, aby rozhodnutí o nabytí, zachování, pozbytí, opětovném nabytí nebo ověření jeho státního občanství bylo možno správně nebo soudně přezkoumat podle jeho vnitrostátního práva. Tento požadavek je naplněn již možností podat rozklad proti rozhodnutí Ministerstva vnitra, kterým je zamítnuta žádost o udělení státního občanství České republiky z důvodu bezpečnosti státu.

19. Vláda ve svém vyjádření dále odkázala na judikaturu Ústavního soudu ve věcech rozhodování o udělení občanství, podle které „v případech, kdy státoobčanský vztah nevzniká ex lege (ze zákona), ale na základě rozhodnutí příslušného orgánu státu, má stát nezadatelné právo rozhodnout, zda určité osobě občanství udělí, a pokud tak neučiní, neporušuje tím žádné právo zaručené Ústavou České republiky, ústavními zákony ani mezinárodní smlouvou ve smyslu čl. 10 Ústavy České republiky. Takový postup není rozporný ani s Evropskou úmluvou o státním občanství“ (usnesení Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 586/99 ze dne 8. 3. 2000, obdobně rovněž usnesení sp. zn. II. ÚS 624/06 ze dne 17. 5. 2007; obě dostupná na <http://nalus.usoud.cz>). Rovněž ani Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod nezakládá podle vyjádření vlády právo na udělení státního občanství (srov. např. rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 12. 1. 1999 ve věci *Karassev proti Finsku*). Vláda dále poukazuje rovněž na právní úpravu v Polsku, podle které se rozhodnutí opírající se v zákonem stanovených případech o bezpečnostní důvody neodůvodňují (čl. 107

zákoníku správního řízení ze dne 14. 7. 1960, ve znění pozdějších předpisů, ve spojení s čl. 31 a 36 zákona o státním občanství ze dne 2. 4. 2009). Řada právních úprav pak obsahuje explicitní zákaz udělení státního občanství cizincům, kteří ohrožují veřejný pořádek, bezpečnost či integritu státu. Jedná se např. o bulharský, finský, italský, maďarský, nizozemský, polský, řecký, slovinský či švýcarský zákon. Podrobně tento zákaz upravuje německá, rakouská nebo např. lotyšská právní úprava.

20. Vláda dále poukazuje na skutečnost, že česká právní úprava neumožňuje odnětí státního občanství cizinci, jemuž bylo státní občanství České republiky uděleno, byť by se následně zjistilo, že je bezpečnostním rizikem pro Českou republiku, resp. by se jím následně stal. Je proto logické, že před kladným vyřízením každé žádosti o udělení státního občanství je pečlivě zkoumáno i bezpečnostní hledisko. Vláda dále uvádí, že od 1. 1. 2014, kdy zákon o státním občanství nabyl účinnosti, k dnešnímu dni obdrželo Ministerstvo vnitra celkem 9 634 žádostí o udělení státního občanství České republiky, za toto období pak bylo pouze v 17 případech rozhodnuto o zamítnutí žádosti z důvodu ohrožení bezpečnosti státu podle § 22 odst. 3 zákona o státním občanství. V rámci řízení o rozkladu pak bylo ve 4 případech prvoinstanční rozhodnutí zrušeno, když bylo shledáno, že bezpečnostní riziko ve vztahu ke konkrétnímu žadateli pominulo (v dalších dvou případech ministr vnitra o podaném rozkladu ke dni podání vyjádření vlády doposud nerozhodl).

21. Z hlediska ochrany základních bezpečnostních zájmů státu představuje napadené ustanovení podle vlády ve srovnání s obecnými předpisy o správním řízení legitimní a přiměřené omezení procesních práv účastníka řízení a obsahových náležitostí odůvodnění rozhodnutí. Pokud by bylo přípustně, aby byly skutečnosti související s ohrožením bezpečnosti státu, jeho svrchovanosti a územní celistvosti, demokratických základů, života, zdraví nebo majetkových hodnot konkretizovány v odůvodnění rozhodnutí, mělo by to za následek prozrazení utajovaných informací v režimu zákona o ochraně utajovaných informací. Navíc je třeba zdůraznit, že poskytnutí stanoviska některé zpravodajské služby či dotčeného útvaru Policie České republiky, byť v anonymizované podobě, by mělo za následek narušení, resp. ohrožení operativně pátrací činnosti bezpečnostních služeb. V této souvislosti je pak potřeba zdůraznit, že tyto služby kromě vlastních poznatků disponují operativními poznatky, které získávají na základě spolupráce se zahraničními službami. Případné zveřejnění jakýchkoli písemností či jiných podobných vzešlých z činnosti těchto cizích služeb by vedlo k zásadnímu ohrožení fungování spolupráce mezi službami České republiky a cizími službami a mohlo by zapříčinit, že české služby nebudou do budoucna disponovat informacemi, které by mohly mít zásadní charakter pro zajištění bezpečnosti České republiky.

22. Vláda zdůrazňuje, že napadené ustanovení žadatelé umožňují zjištění, že rozhodnutí o nevyhovění jeho žádosti stojí na negativním stanovisku některé bezpečnostní služby. Každý žadatel má možnost podat proti prvoinstančnímu rozhodnutí opravný prostředek, přičemž v rámci druhoinstančního řízení je mj. zkoumáno, zda bezpečnostní riziko u žadatele přetrvává a je takového charakteru, že brání udělení státního občanství. Přezkoumání státobezpečnostního stanoviska ministrem vnitra v rámci řízení o podaném rozkladu v daném ohledu není podle vlády pouze formální záležitostí. Je tedy zajištěno právo na přezkum rozhodnutí, zaručené čl. 12 Evropské úmluvy o státním občanství, a to i ve vztahu k přezkoumání stanovisek bezpečnostních služeb a Policie České republiky, a dle názoru vlády i v mezích zásad spravedlivého procesu (legality, zákazu zneužití pravomoci, legitimního očekávání), a to s přihlédnutím k nutné ochraně třetích osob a bezpečnostních zájmů státu. Naopak, právo žadatele obhajovat svá práva a zájmy je v potřebném rozsahu, s ohledem na specifika spojená se zájmem na zachování bezpečnosti státu, zachováno.

23. V této souvislosti pak vláda upozorňuje, že napadené ustanovení je koncipováno jako kompromis [resp. terminologií nálezů Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 31/03 ze dne 11. 2. 2004 (N 16/32 SbNU 143; 105/2004 Sb.) – politicky přijatelný a přijatý výsledek „optimalizace“], kdy je na jedné straně respektováno procesní právo žadatele na odůvodnění rozhodnutí, zároveň je však akcentováno, aby předmětné ustanovení v maximální míře přispělo k ochraně bezpečnosti České republiky, její svrchovanosti a územní celistvosti, demokratických základů, životů, zdraví a majetkových hodnot, přičemž všechny výše uvedené objekty ochrany jsou bezpochyby natolik zásadní, aby měl opodstatnění speciální režim pro nakládání se stanovisky, na jejichž základě jsou tyto hodnoty chráněny. To, včetně možných dopadů na ochranu života těch, kteří dané skutečnosti prověřují, a právo účastníka řízení seznámit se se všemi podklady, je třeba jako hodnoty v řízení o ústavní konformitě napadeného ustanovení posoudit.

24. Vláda ve svém vyjádření dále upozorňuje na to, že při posuzování, zda je napadené ustanovení v souladu s ústavním pořádkem, je nutné zohlednit také ústavní zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky, ve znění ústavního zákona č. 300/2000 Sb. Podle čl. 1 ústavního zákona o bezpečnosti České republiky je základní povinností státu zajištění svrchovanosti a územní celistvosti České republiky, ochrana jejích demokratických základů a ochrana životů, zdraví a majetkových hodnot. Tento závazek státu představuje mj. neopominutelný korektiv zákonodárce při přijímání zejména těch zákonů, jejichž aplikace má výrazné bezpečnostní aspekty. Cílem zákonodárce musí být taková právní úprava, která orgánům veřejné moci umožní plnit jejich úkoly v maximálním rozsahu v demokratickém právním státě přípustném, a to jak v jednotlivých případech (tím, že

bude mít rozhodující správní orgán k dispozici relevantní informace), tak v komplexu jejich činností (tím, že použití takových informací nebude znamenat jiné – další – ohrožení bezpečnosti). To ovšem může být v některých případech řízení o udělení státního občanství spojeno s nutností omezení některého procesního práva cizince. To, že je nutno preferovat ochranu základních bezpečnostních zájmů České republiky, jednoznačně vyplývá z okolnosti, že na jedné straně stojí základní povinnost státu výslovně stanovená v čl. 1 ústavního zákona o bezpečnosti České republiky a zároveň na druhé straně stojí ustálená judikatura Ústavního soudu, z níž vyplývá, že není žádného základního práva, které by suverénní stát mohl porušit tím, že cizinci státní občanství neudělí. Pokud by však v souvislosti s tímto autonomním rozhodováním státu měla být naopak před ochranou bezpečnostních zájmů státu preferována procesní práva cizince (žadatele), znamenalo by to rezignaci České republiky na její základní povinnost vyplývající z čl. 1 citovaného ústavního zákona.

25. K náležitému zjištění skutečností, zda žadatel neohrožuje bezpečnost státu, jeho svrchovanost a územní celistvost, demokratické základy, životy, zdraví nebo majetkové hodnoty, Ministerstvo vnitra nikdy nebude disponovat dostatkem informací pocházejících z jeho vlastní činnosti, a tak bylo nezbytné stanovit, že si vyžádá (en bloc, vždy, pokud se nejedná o děti ve věku do 15 let) stanoviska policie a zpravodajských služeb. Pokud tato stanoviska obsahují utajované informace, v návaznosti na § 17 správního řádu (který předvídá, že zvláštní zákon může stanovit, že se část písemností nebo záznamů uchovává odděleně mimo spis) se výslovně stanoví, že se stanoviska Policie České republiky a zpravodajských služeb České republiky nestávají součástí spisu. Obdobná úprava je obsažena např. v zákoně č. 325/1999 Sb., o azylu, ve znění pozdějších předpisů, v zákoně č. 61/1988 Sb., o hornické činnosti, výbušninách a o státní báňské správě, ve znění pozdějších předpisů, v zákoně č. 38/1994 Sb., o zahraničním obchodu s vojenským materiálem a o doplnění zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, ve znění pozdějších zákonů, apod. Tuto úpravu proto nelze podle názoru vlády považovat za protiústavní. Pouze nastavuje systém komunikace mezi orgány státu a upravuje nakládání správního orgánu s písemnostmi.

26. Zákonodárce v napadeném ustanovení presumuje, že pokud utajovaná informace svědčí o ohrožení shora uvedených zájmů, její vyžádání bude mít rovněž velmi závažné důsledky ve vztahu k bezpečnosti České republiky. Je-li rozhodnutí odůvodněno v souladu s tímto ustanovením, nelze uzavřít, že je zcela neodůvodněné; naopak, z takového odůvodnění pro účastníka řízení jednoznačně vyplývá, z jakého důvodu je rozhodnutí vydáno a že původcem informace je některý z bezpečnostních sborů České

republiky uvedený v zákoně. Obdobnou úpravu lze nalézt také v zákoně o ochraně utajovaných informací, podle jehož ustanovení § 122 odst. 3 se v případě, že jsou některé z důvodů vydání rozhodnutí utajovanými informacemi, v odůvodnění uvede pouze odkaz na podklady pro vydání rozhodnutí a jejich stupeň utajení. V této souvislosti vláda ve svém vyjádření cituje nálezh Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 31/03 ze dne 11. 2. 2004, podle kterého „Ústavou chráněnou hodnotou je i ochrana zájmů České republiky jako svrchovaného státu (čl. 1 odst. 1 Ústavy) ... Úkolem zákonodárce a potažmo vlády je tak optimalizovat možné nesouhlasné působení ochranných mechanismů obou hodnot, jinými slovy, zúžit na nejmenší možnou míru prostor pro možnou libovůli v aktech veřejné moci při současném zajištění efektivní ochrany zájmů státu“. Ve vyjádření vlády je dále citováno usnesení Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 3044/10 ze dne 18. 11. 2010 (dostupné na <http://nalus.usoud.cz>), podle kterého „Ústavní soud respektuje skutečnost, že s ohledem na specifika a význam rozhodování ve věcech utajovaných skutečností, kdy je velmi zřetelný bezpečnostní zájem státu, není možné vždy garantovat všechny běžné procesní záruky spravedlivého procesu“.

27. Podle vyjádření vlády utajení chrání informaci mj. z hlediska jejího obsahu, z hlediska toho, že tato informace je státu známa, i z hlediska zhodnocení, že stát považuje informaci za natolik závažnou, že ji klasifikuje jako utajenou. Postupem stanoveným v napadeném ustanovení jsou tyto okolnosti respektovány. Při nahrazení tohoto postupu jiným (například „agregace“ či „anonymizace“ údajů, jak je zmíněna v ústavní stížnosti) se patrně nelze vyhnout tomu, aby se buď jeho výsledek velmi podobal tomu, co vyplývá ze stávajícího znění napadeného ustanovení, anebo tomu, že bude zaručena ochrana utajovaných informací z uvedených hledisek v menším rozsahu.

28. Závěrem svého vyjádření vláda konstatuje, že zpravodajské služby mají k dispozici specifické možnosti získávání informací. Tyto specifické možnosti jsou pro zpravodajské služby přirozené, ostatním orgánům však obdobná oprávnění nenáleží, což může standardně znamenat, že tyto ostatní orgány nebudou moci informace předané zpravodajskou službou verifikovat. Pokud zákonodárce rozhodl o tom, že zpravodajské služby získávají informace, které mají svou relevanci v různých situacích a řízeních (o mezinárodní ochraně, o nakládání s bezpečnostním materiálem atd.), považuje vláda za správné, když zákonem předepsaný postup je naplňován a když informacím zpravodajských služeb (i policie) je přikládána relevance zákonem stanovená. Pokud by tento závěr nebyl správný, evokuje to spíše otázku potřebnosti zpravodajských služeb.

29. Vzhledem k výše uvedenému neshledává vláda rozpor mezi napadeným ustanovením a ústavním pořádkem. Vláda setrvává na stanovisku,

že omezení práva účastníka řízení na seznámení se s podklady pro rozhodnutí je dáno zájmem státu na ochraně bezpečnosti, a doporučuje proto návrh na zrušení ustanovení § 22 odst. 3 zákona o státním občanství zamítnout.

30. Veřejná ochránkyně práv přípisem ze dne 9. 3. 2016 oznámila Ústavnímu soudu, že využije svého práva na vstup do řízení. Ve svém vyjádření ze dne 8. 4. 2016 uvedla, že vstoupit do řízení o návrhu na zrušení napadeného ustanovení se rozhodla na základě poznatků z konkrétních kauz, kterými se veřejný ochránce práv zabýval a zabývá. Veřejná ochránkyně práv v této souvislosti poukazuje na případ vedený pod sp. zn. 7/2005/SZD, v jehož rámci jako zástupkyně veřejného ochránce práv konstatovala, že „praxi, která rezignuje na jakékoli odůvodnění v souvislosti s posouzením žádosti o udělení státního občanství České republiky z hlediska bezpečnosti státu, považuji za neúnosnou, stejně tak jako snahu o její zákonné zakotvení (viz návrh věcného záměru zákona o nabývání a pozbývání státního občanství, který zpracovalo Ministerstvo vnitra), a to s odkazem na jeden ze základních principů materiálního právního státu, kterým je respektování zásady předvídatelnosti zákona a vyloučení prostoru pro případnou svévoli ze strany exekutivní moci ... je nutno reflektovat legitimní veřejný zájem na ochraně utajovaných skutečností, resp. informací. To však neznamená, že lze posuzované bezpečnostní hledisko v odůvodnění rozhodnutí zcela pominout, a je na rozhodujícím správním orgánu, aby si našel vhodnou cestu, která by sladila tento veřejný zájem (zájem státu) se zájmem soukromým, tj. se zájmem žadatele, který v mnoha případech vůbec netuší, proč jeho žádosti nebylo vyhověno“.

31. Dalším případem, na který veřejná ochránkyně práv ve svém vyjádření odkazuje, je případ stěžovatele, státního občana Ukrajiny, který se obrátil na veřejného ochránce práv v roce 2012. V rámci šetření (vedeného pod sp. zn. 6171/20012/VOP/MV) veřejný ochránce práv zjistil, že Ministerstvo vnitra v tomto případě nepředkládalo soudu všechny důkazy, na jejichž základě žádost o udělení státního občanství zamítlo, a do odůvodnění rozhodnutí uvádělo zástupné důvody. Svým postupem tak fakticky odepřelo účastníku řízení právo na soudní ochranu. Veřejná ochránkyně práv dále uvádí, že v současné době se zabývá podnětem (evidovaným pod sp. zn. 5761/2015/VOP/MV) státního občana Beninu, jehož žádost o udělení státního občanství Ministerstvo vnitra zamítlo z důvodu ohrožení bezpečnosti státu v řízení podle zákona o státním občanství. Prošetřování postupu Ministerstva vnitra v těchto věcech však v současnosti brání negativní postoj Ministerstva vnitra, které veřejné ochránkyni práv odmítá přístup k utajovaným informacím, na jejichž základě měla být žádost o udělení státního občanství zamítnuta. Podle názoru Ministerstva vnitra není přístup k utajovaným informacím, na jejichž základě zamítá žádosti o udělení státního

občanství podle napadeného ustanovení, nezbytný k výkonu funkce veřejného ochránce práv.

32. S ohledem na naznačenou praxi veřejná ochránkyně práv ve svém vyjádření shrnuje, že veřejný ochránce práv se daným problémem zabýval téměř kontinuálně a opakovaně poukazoval na nedostatečné odůvodňování rozhodnutí Ministerstva vnitra v souvislosti s posouzením žádosti o udělení státního občanství České republiky z hlediska bezpečnosti státu. Avšak ani šetření veřejného ochránce práv (s ohledem na problematickou spolupráci exekutivních orgánů v rámci šetření a absenci jakékoliv nařizovací pravomoci veřejného ochránce práv) v těchto věcech nemůže nahradit soudní přezkum vydaných rozhodnutí v rámci správního soudnictví. Vnější kontrolu vykonávanou v těchto věcech veřejným ochráncem práv považuje veřejná ochránkyně práv toliko za nouzové, nesystémové řešení, které je důsledkem současně právní úpravy podmínek nabývání státního občanství.

33. Právo účastníka seznámit se s podklady rozhodnutí a možnost vyjádřit se k nim (tj. právo být slyšen) považuje veřejná ochránkyně práv za samu podstatu práva na spravedlivý proces. Právní úprava, která účastníkovi řízení neumožňuje seznámit se s podklady rozhodnutí, resp. důvodů přijatého rozhodnutí, znemožňuje, aby se proti takovému rozhodnutí efektivně bránil. Důsledkem takové právní úpravy, která současně vylučuje možnost soudního přezkumu, je v podstatě popření práva účastníka na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod. Veřejná ochránkyně práv se ztotožňuje s názorem navrhovatele, že tím, že stanovisko Policie České republiky a zpravodajských služeb České republiky je podle napadeného ustanovení pro správní orgán závazné, dochází v předmětném správním řízení i k popření zásady volného hodnocení důkazů a zásady materiální pravdy. Právní úprava obsažená v napadeném ustanovení nepřipustným způsobem otevírá prostor pro svévoli orgánů exekutivy při uplatňování státní moci, což podle názoru veřejné ochránkyně práv z povahy věci odporuje základním principům demokratického právního státu. V této souvislosti cituje veřejná ochránkyně práv již shora uvedenou část odůvodnění rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 25. 11. 2011 sp. zn. 7 As 31/2011.

34. Veřejná ochránkyně práv ve svém vyjádření dále upozorňuje na nejasnost věcných důvodů, které vedly zákonodárce ke stanovení výrazně odlišného (nižšího) procesního standardu pro účastníky řízení podle napadeného ustanovení, a to v porovnání s právní úpravou řízení o tzv. bezpečnostních prověrkách, obsaženou v zákoně o ochraně utajovaných informací. Veřejná ochránkyně práv se domnívá, že procesní úprava bezpečnostních prověrek v zákoně o ochraně utajovaných informací se dostatečně vypořádala jak s požadavky na utajení některých informací, tak s požadavkem na zajištění spravedlivého procesu. V této souvislosti veřejná

ochránkyňe práv dodává, že daná právní úprava bezpečnostních prověrek obstála i před Evropským soudem pro lidská práva (rozsudek ve věci *Regner proti České republice* ze dne 26. 11. 2015 č. 35289/11).

35. Závěrem svého vyjádření veřejná ochránkyňe práv uvádí, že se domnívá, že napadené ustanovení samo o sobě není protiústavní. Dodává, že ani ustanovení § 26 zákona o státním občanství zřejmě není samo o sobě protiústavní. K porušení čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod dochází až spojením těchto dvou ustanovení. Jestliže je žádost o udělení státního občanství zamítnuta z důvodu ohrožení bezpečnosti státu, žadatel se v rámci správního řízení k provedenému důkazu nemůže vyjádřit, protože důkazní prostředek není součástí spisu. Nemůže se však k němu vyjádřit ani v rámci soudního řízení, protože soudní přezkum je v tomto případě ze zákona vyloučen. Právo účastníka řízení na spravedlivý proces je tak porušeno. Veřejná ochránkyňe práv proto navrhuje, aby Ústavní soud napadené ustanovení zrušil.

IV. Replika navrhovatele

36. Shora uvedená vyjádření zaslal Ústavní soud navrhovateli na vědomí a k případné replice. Navrhovatel však možnost zaslat Ústavnímu soudu repliku nevyužil.

V. Upuštění od ústního jednání

37. Po shora rekapitulovaném průběhu řízení dospěl Ústavní soud k závěru, že není třeba ve věci konat ústní jednání, neboť by nepřineslo další, resp. lepší a jasnější objasnění věci, než jak se s ní seznámil z písemných úkonů navrhovatele, účastníků řízení a vedlejších účastníků řízení. S ohledem na znění § 44 zákona o Ústavním soudu rozhodl Ústavní soud bez konání ústního jednání.

VI. Díkce napadeného ustanovení

38. Napadené ustanovení § 22 odst. 3 zákona o státním občanství zní: „K žádosti o udělení státního občanství České republiky, kterou podal žadatel starší 15 let, si ministerstvo vyžádá stanoviska Policie České republiky a zpravodajských služeb České republiky; tato stanoviska se nestávají součástí spisu, pokud obsahují utajované informace. V případě, že v řízení vyjde na základě stanoviska Policie České republiky nebo zpravodajské služby, které obsahuje utajované informace, najevo, že žadatel ohrožuje bezpečnost státu, jeho svrchovanost a územní celistvost, demokratické základy, životy, zdraví, nebo majetkové hodnoty, v odůvodnění rozhodnutí se pouze uvede, že k zamítnutí žádosti došlo z důvodu ohrožení bezpečnosti státu.“

VII. Posouzení aktivní legitimace navrhovatele k podání návrhu

39. Jak již bylo výše uvedeno, navrhovatel podal návrh na zrušení napadeného ustanovení společně s ústavní stížností podle § 72 a následujících zákona o Ústavním soudu. Jeho aktivní legitimace se tak opírá o ustanovení § 64 odst. 1 písm. e), resp. § 74 zákona o Ústavním soudu. V souladu s těmito ustanoveními musel tedy Ústavní soud nejprve zkoumat, zda jsou podmínky pro podání takového návrhu v případě stěžovatele (navrhovatele) splněny.

40. Základním předpokladem podání návrhu podle ustanovení § 74 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb., je „uplatnění“ napadeného právního předpisu. To znamená, že teprve až na základě aplikace předmětného předpisu (nastalé skutečnosti) je vydáno rozhodnutí, opatření nebo jiný zásah orgánu veřejné moci, které jsou předmětem ústavní stížnosti a které se projevily v individuální právní sféře stěžovatele negativně, tj. došlo k porušení jeho ústavně zaručených základních práv a svobod. Mezi ústavní stížností napadeným rozhodnutím nebo jiným zásahem orgánu veřejné moci a ustanovením právního předpisu navrženým ke zrušení musí existovat úzká vazba v tom smyslu, že nebýt napadeného ustanovení právního předpisu, nebylo by vydáno ani napadené rozhodnutí nebo uskutečněn jiný zásah orgánu veřejné moci.

41. V posuzované věci s ohledem na předmět sporu – v němž se navrhovatel domáhá zrušení rozhodnutí Ministerstva vnitra a ministra vnitra, na základě kterých nebylo vyhověno jeho žádosti o udělení státního občanství České republiky z důvodu ohrožení bezpečnosti státu podle § 22 odst. 3 zákona o státním občanství – k aplikaci napadeného ustanovení došlo, a tedy uplatněním napadeného ustanovení nastala skutečnost, která je předmětem ústavní stížnosti. U této části v návrhu uplatněných námitek je tak navrhovatel aktivně legitimován.

42. Ačkoliv navrhovatel formálně v petitu svého návrhu navrhuje zrušení toliko § 22 odst. 3 zákona o státním občanství, vznáší ve svém návrhu rovněž námítky proti vyluce soudního přezkumu rozhodnutí vydaných podle § 22 odst. 3 zákona o státním občanství, která je obsažena v § 26 zákona o státním občanství. Rovněž veřejná ochránkyně práv ve svém shora uvedeném vyjádření navrhuje zrušení napadeného ustanovení s poukazem na § 26 zákona o státním občanství. Ústavní soud však ve své ustálené judikatuře zdůrazňuje vázanost petitem návrhu, nikoli jeho odůvodněním, tj. argumenty, které navrhovatel uvádí. Posuzuje proto sice návrh i z jiných hledisek ochrany ústavnosti, než která jsou uvedena v odůvodnění návrhu, nemůže však rozhodnout o zrušení jiných ustanovení, než která jsou v petitu návrhu uvedena. Výjimkou z uvedeného je situace, kdy by v důsledku zrušení určitého zákonného ustanovení derogačním nálezem Ústavního soudu ustanovení jiné, obsahově na předchozím závislé, ztrácelo rozumný

smysl, tj. ztrácelo opodstatněnost své normativní existence, čímž by byl dán důvod pro zrušení i tohoto zákonného ustanovení, a to aniž by se jednalo o postup *ultra petitem*. Platnost takového ustanovení zaniká totiž na základě principu *cessante ratione legis cessat lex ipsa*, derogace provedená Ústavním soudem má proto toliko evidenční, technickou povahu [srov. např. nálezn sp. zn. Pl. ÚS 59/2000 ze dne 20. 6. 2001 (N 90/22 SbNU 249; 278/2001 Sb.) nebo nálezn ze dne 27. 1. 2015 sp. zn. Pl. ÚS 16/14 (N 15/76 SbNU 197; 99/2015 Sb.)]. Posuzovaný návrh však s ohledem na shora uvedené takovým případem není. Ustanovení § 26 zákona o státním občanství není totiž ustanovením, které by pouze legislativně-technicky na ustanovení § 22 odst. 3 zákona o státním občanství, jehož zrušení je navrhováno, navazovalo.

43. Ke shora uvedenému závěru Ústavní soud dodává, že ani v případě, kdy by navrhovatel petitem svého návrhu zrušení § 26 zákona o státním občanství navrhoval, nemohl by být v této části jeho návrh přípustný. Ústavní stížností napadená rozhodnutí Ministerstva vnitra a ministra vnitra totiž nejsou důsledkem uplatnění § 26 zákona o státním občanství, resp. ustanovení § 26 zákona o státním občanství nebylo v předcházejícím řízení uplatněno, a nedeterminovalo tak obsah a účinky napadených rozhodnutí v právní sféře navrhovatele. Nynější věc je proto nutno odlišit od nálezu Ústavního soudu ze dne 23. 11. 1999 sp. zn. Pl. ÚS 28/98 (N 161/16 SbNU 185; 2/2000 Sb.), kterým byl jako přípustný shledán návrh na zrušení ustanovení stanovícího vyluku ze soudního přezkumu, který byl podán společně s ústavní stížností směřující proti rozhodnutí obecného soudu, kterým bylo zastaveno řízení o žalobě navrhovatele proti předchozímu rozhodnutí orgánu veřejné moci. Navrhovatel v citované věci tvrdil, že uvedeným rozhodnutím obecného soudu byla porušena jeho práva na soudní ochranu, a to v souvislosti s uplatněním napadeného ustanovení o vyluce ze soudního přezkumu, na základě kterého bylo dané soudní řízení zastaveno. V nyní projednávané věci však žaloba proti ústavní stížností napadeným rozhodnutím podána nebyla.

44. S ohledem na shora uvedené Ústavní soud na tomto místě zdůrazňuje, že akcesorická povaha návrhu na zrušení části zákona ve vztahu k ústavní stížnosti ve smyslu § 74 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb., nedovoluje Ústavnímu soudu zabývat se těmi z uplatněných námitek, které směřují proti vyluce soudního přezkumu stanovené § 26 zákona o státním občanství, k nimž stěžovatel v tomto typu řízení o kontrole norem není aktivně legitimován.

VIII. Ústavní konformita legislativního procesu

45. Podle § 68 odst. 2 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb., Ústavní soud – kromě posouzení souladu

obsahu napadeného zákona s ústavními zákony – zjišťuje, zda byl zákon přijat a vydán v mezích Ústavou České republiky stanovené kompetence a ústavně předepsaným způsobem.

46. Vzhledem k tomu, že návrhovatel nenamítal vadu legislativního procesu ani překročení Ústavou České republiky stanovené kompetence zákonodárce, není s ohledem na principy procesní ekonomie nutné tuto otázku blíže zkoumat a postačí, vedle přihlídnutí k vyjádřením předloženým Poslaneckou sněmovnou a Senátem, formální ověření průběhu legislativního procesu z veřejně dostupného informačního zdroje na <http://www.psp.cz>.

47. Návrh zákona č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů (zákon o státním občanství České republiky), obsahující napadené ustanovení § 22 odst. 3, Poslanecká sněmovna řádně schválila na své schůzi konané dne 27. 3. 2013 (usnesení č. 1616). Senát návrh vrátil s pozměňovacími návrhy Poslanecké sněmovně, která jej přijala na své schůzi konané dne 11. 6. 2013 (usnesení č. 1699). Prezident republiky přijatý zákon podepsal dne 20. 6. 2013. Po podpisu předsedou vlády byl zákon vyhlášen ve Sbírce zákonů v části 77 pod číslem 186/2013 Sb.

48. Napadené ustanovení § 22 odst. 3 zákona o státním občanství bylo tedy přijato a vydáno v mezích Ústavou České republiky stanovené kompetence a ústavně předepsaným způsobem.

IX. Právní hodnocení Ústavního soudu

49. Napadené ustanovení § 22 odst. 3 zákona o státním občanství stanoví, že v případě, že v řízení vyjde na základě stanoviska Policie České republiky nebo zpravodajské služby, které obsahuje utajované informace, najevo, že žadatel ohrožuje bezpečnost státu, jeho svrchovanost a územní celistvost, demokratické základy, životy, zdraví, nebo majetkové hodnoty, v odůvodnění rozhodnutí se pouze uvede, že k zamítnutí žádosti došlo z důvodu ohrožení bezpečnosti státu, přičemž tato stanoviska se nestávají součástí spisu.

50. Podle důvodové zprávy k zákonu o státním občanství napadené ustanovení umožňuje Ministerstvu vnitra vyžádání podkladů k posouzení, zda žadatel neohrožuje důležité státní zájmy a nepředstavuje pro Českou republiku bezpečnostní riziko. Z důvodové zprávy se dále podává, že uvedený postup slouží výlučně ochraně základních bezpečnostních zájmů státu a jako takový představuje legitimní a přiměřené omezení. „Nelze připustit, aby se žadatel, jehož působení ohrožuje základní bezpečnostní zájmy státu, mohl seznamovat s obsahem stanoviska Policie České republiky nebo zpravodajské služby, když takový postup by mohl vážně ohrozit operativně pátrací úkony Policie České republiky a zpravodajských služeb a v důsledku lidské životy. Z hlediska ochrany uvedených zájmů nelze

stanoviska Policie České republiky nebo zpravodajské služby, resp. informace v těchto stanoviscích uvedené, v řízení o udělení státního občanství (a případně i v následném rozkladu) detailně zmiňovat nebo odkazovat na tyto informace v odůvodněných rozhodnutích, kdy bude žádost zamítnuta z důvodu ohrožení bezpečnosti státu, ochrany jeho svrchovanosti a územní celistvosti, demokratických základů a ochrany životů, zdraví a majetkových hodnot, neboť uvedení takových skutečností v odůvodnění rozhodnutí by mělo za následek prozrazení utajovaných informací, jež jsou v těchto stanoviscích obsaženy, což by bylo z hlediska bezpečnosti státu krajně nežádoucí. V těchto případech ministerstvo pouze uvede, že žádost byla zamítnuta právě z těchto důvodů, což zajistí, aby odůvodnění rozhodnutí obsahovalo alespoň základní informaci o tom, co bylo důvodem pro zamítnutí žádosti“ (důvodová zpráva k zákonu o státním občanství).

51. Navrhovatel ke svému tvrzení o protiústavnosti § 22 odst. 3 zákona o státním občanství ve svém návrhu uvádí, že vědomě v žádném případě bezpečnost státu nenarušuje, avšak nemá možnost se proti postupu podle napadeného ustanovení účinně bránit, neboť je opomíjeno jeho právo na sdělení důvodů rozhodnutí.

52. Z judikatury Ústavního soudu, na kterou vláda ve svém vyjádření poukazuje, vyplývá, že v případech, kdy státoobčanský vztah nevzniká ex lege, ale na základě rozhodnutí příslušného orgánu státu (a tak tomu je i v případě navrhovatele), má stát nezadatelné právo rozhodnout, zda určité osobě občanství udělí, a pokud tak neučiní, neporušuje tím žádná základní práva. Jinak řečeno, není žádného základního práva, které by suverénní stát mohl porušit tím, že cizinci státní občanství svým rozhodnutím neudělí (usnesení ze dne 8. 3. 2000 sp. zn. IV. ÚS 586/99 nebo usnesení ze dne 17. 5. 2007 sp. zn. II. ÚS 624/06). Z uvedeného však nelze dovozovat, že není nezbytné klást na odůvodnění rozhodnutí ve věci nabytí státního občanství – které má být podle čl. 11 Evropské úmluvy o státním občanství vždy součástí takového rozhodnutí – kritéria vyplývající z dosavadní judikatury Ústavního soudu.

53. Podle judikatury Ústavního soudu se právo na odůvodnění rozhodnutí a zákaz svévole orgánů veřejné moci vztahují k právu na spravedlivý proces, garantovanému v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, a jsou v obecné rovině odvoditelné z kautel právního státu ve smyslu čl. 1 Ústavy České republiky [např. nálezy sp. zn. III. ÚS 84/94 ze dne 20. 6. 1995 (N 34/3 SbNU 257), nálezy sp. zn. I. ÚS 50/03 ze dne 13. 6. 2006 (N 120/41 SbNU 499) nebo nálezy sp. zn. III. ÚS 258/99 ze dne 21. 10. 1999 (N 148/16 SbNU 99)], v němž je nepřijatelné, aby se stát dopouštěl autoritativních zásahů do právní sféry jednotlivce bez toho, aniž by tento zásah odůvodnil, resp. bez toho, aniž by jednotlivce seznámil s jeho logickým a spravedlností odpovídajícím právním základem (srov. Wagnerová, E., Šimíček, V., Langášek, T., Pospíšil, I.

a kolektiv. Listina základních práv a svobod. Komentář. Praha : Wolters Kluwer, 2012, k čl. 36, a Svoboda, P. Ústavní základy správního řízení v České republice: právo na spravedlivý proces a české správní řízení. Praha : Linde, 2007, s. 326). Jak Ústavní soud ve své judikatuře opakovaně zdůraznil, jedním z principů představujících součást práva na řádný proces (čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod) a vylučujících libovůli při rozhodování je nezbytná návaznost mezi skutkovými zjištěními a úvahami při hodnocení důkazů na straně jedné a právními závěry na straně druhé, vyjádřená v odůvodnění rozhodnutí orgánu veřejné moci [srov. např. náleze ze dne 30. 11. 1995 sp. zn. III. ÚS 166/95 (N 79/4 SbNU 255)].

54. Odborná literatura k odůvodnění rozhodnutí správního orgánu dále uvádí, že „představuje odraz práva být slyšen, které zakládá povinnost správního orgánu zajistit účastníkům v řízení nezbytná procesní práva. Odůvodnění pak má být mimo jiné dokladem toho, jak byla v rámci řízení zmíněná práva účastníkům zajištěna, a stává se jedním ze základních práv účastníka řízení ... Základním kritériem ve vztahu k odůvodnění zůstává celková přesvědčivost rozhodnutí, neboť slouží požadavku důvěryhodnosti veřejné správy. Bez transparentnosti, resp. možnosti poznání motivů rozhodnutí, lze obtížně uvažovat o dobré správě ve vztahu ke „spravovaným“ adresátům a obecně spravedlnosti rozhodnutí“ (Skulová, S., Hejč, D., Bražina, R. Odůvodnění správního rozhodnutí: revitalizace institutu s dlouhou tradicí. Právník, 2016, č. 10, str. 899, 906).

55. Oproti uvedenému zájmu jednotlivce být zpraven o tom, které důvody vedly k přijetí rozhodnutí orgánu veřejné moci, však v daném případě stojí shora uvedený bezpečnostní zájem státu, výslovně vyjádřený v čl. 1 ústavního zákona o bezpečnosti České republiky, podle kterého je zajištění svrchovanosti a územní celistvosti České republiky, ochrana jejích demokratických základů a ochrana životů, zdraví a majetkových hodnot základní povinností státu. Bezpečnostní zájem státu je rovněž Ústavou České republiky chráněnou hodnotou [ochrana zájmů České republiky jako svrchovaného státu podle čl. 1 odst. 1 Ústavy České republiky; srov. náleze ze dne 11. 2. 2004 sp. zn. Pl. ÚS 31/03 (N 16/32 SbNU 143; 105/2004 Sb.)]. Tento státní zájem představuje zájem existenční, který legitimizuje určité omezení právní sféry jedince; ostatně ve svém důsledku je to stát, jenž postavení jedince chrání. Jestliže Ústavní soud judikoval, že ústava moderního demokratického právního státu představuje společenskou smlouvu, založenou na minimálním hodnotovém a institucionálním konsensu [srov. náleze sp. zn. Pl. ÚS 33/97 ze dne 17. 12. 1997 (N 163/9 SbNU 399, 407; 30/1998 Sb.)], lze pod tímto pojmem mimo jiné chápat jak zájem státu, tak i jím chráněných osob na jeho vlastní bezpečné existenci; k ochraně tohoto zájmu musí stát disponovat příslušnými nástroji. Jedním z nich je i oblast ochrany utajovaných skutečností.

56. Ve světle shora uvedeného proto nelze na jedné straně připustit absolutní a bezvýjimečný zákonný zákaz uvádění jakýchkoliv důvodů rozhodnutí orgánu veřejné moci, na straně druhé je však nutné reflektovat legitímní veřejný zájem na ochraně utajovaných skutečností, a je proto z tohoto hlediska přípustné omezení v podobě zákonného zákazu uvádět takové důvody, jejichž zveřejnění by takový zájem ohrožovalo. Ústavní soud proto musí posoudit, zda jsou, se zřetelem na tyto úvahy, zájem žadatele o udělení státního občanství a bezpečnostní zájem státu v napadené právní úpravě ústavně konformním způsobem reflektovány, resp. zda jsou vzájemně vyváženy (srov. náleží Ústavního soudu ze dne 12. 7. 2001 sp. zn. Pl. ÚS 11/2000).

57. Ústavní soud v souvislosti s posouzením ústavnosti napadeného ustanovení připomíná, že již v minulosti se obdobnou věcí zabýval, když zrušil ustanovení zákona č. 148/1998 Sb., o utajovaných skutečnostech a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, které ukládalo Národnímu bezpečnostnímu úřadu, aby dotčené osobě nikdy nesděloval důvody nevydání osvědčení pro styk s utajovanými skutečnostmi, a to mimo jiné pro jeho rozpor s čl. 1 Ústavy České republiky. Ústavní soud v této věci připustil, že řádné a podrobné odůvodnění oznámení o nevydání osvědčení by v některých případech mohlo vážným způsobem ohrozit státní zájmy, avšak dle názoru Ústavního soudu nebylo vždy namísto dotčené osobě nesdělávat důvody, proč nebyla shledána osobou způsobilou k přístupu k utajovaným informacím, neboť důvody nebyly podle zrušeného ustanovení sdělovány ani v případech, kdy by tím zjevně nebyly poškozeny ani důležité zájmy státu, ani zájmy třetích osob. Bylo naopak spíše výjimečné, že sdělení těchto důvodů mohlo vést ke skutečnému ohrožení zájmů státu (náleží Ústavního soudu ze dne 12. 7. 2001 sp. zn. Pl. ÚS 11/2000).

58. V nyní posuzované věci jde však o situaci zjevně jinou, než jaká byla předložena k posouzení Ústavnímu soudu ve výše označené věci, byť některé závěry z citovaného náleží se na nyní projednávaný případ uplatní. Rozdíl spočívá v tom, že napadené ustanovení v nyní projednávané věci neukládá Ministerstvu vnitra, aby nesdělovalo žádné důvody nevyhovění žádosti o udělení občanství, nýbrž aby nesdělovalo toliko ty důvody nevyhovění žádosti o udělení občanství, které vyplývají ze stanovisek Policie České republiky a zpravodajských služeb České republiky, jejichž obsahem je utajovaná informace, podle které žadatel ohrožuje bezpečnost státu, jeho svrchovanost a územní celistvost, demokratické základy, životy, zdraví nebo majetkové hodnoty. Přitom je třeba zdůraznit, že proto, aby bylo možno toto omezení akceptovat, musí ohrožení zde uvedených jednotlivých hodnot, které představují bezpečnostní riziko pro stát, dosahovat obdobně vysokého stupně. Pouze v takovém případě se důvod nevyhovění žádosti podrobně nesdělí, ale v odůvodnění rozhodnutí se pouze konstatuje, že

k zamítnutí žádosti došlo z důvodu ohrožení bezpečnosti státu. Ve všech ostatních případech nevyhovění žádosti o udělení občanství pro nesplnění podmínek stanovených zákonem o státním občanství se důvody nevyhovění v odůvodnění takového rozhodnutí mají řádně uvádět.

59. Znepřístupněny mají tedy být podle napadeného ustanovení pouze informace, podle kterých žadatel ohrožuje bezpečnost státu, jeho svrchovanost a územní celistvost, demokratické základy, životy, zdraví nebo majetkové hodnoty. Takové vymezení bezpečnostních rizik napadeným ustanovením je sice značně obecné, avšak to lze přičítat tomu, že význam jednotlivých konkrétních bezpečnostních rizik se časem může měnit, přičemž některá bezpečnostní rizika se mohou objevit zcela nově a naopak některá svým významem mohou ustoupit do pozadí (srov. náleze ze dne 12. 7. 2001 sp. zn. Pl. ÚS 11/2000).

60. Přitom však při posuzování takto obecně vymezených bezpečnostních rizik, resp. při hodnocení stanovisek Policie České republiky a zpravodajských služeb České republiky, zda z nich vyplývá, že je podmínka bezpečnostního rizika naplněna, a žádost má být proto zamítnuta, musí rozhodující správní orgán v individuálních případech respektovat princip proporcionality a rozlišovat jednotlivé stupně bezpečnostních rizik. Výluku z odůvodnění pak může podle napadeného ustanovení uplatnit toliko v případech, kdy se jedná o relevantní, a nikoliv zcela marginální bezpečnostní riziko. Pouze v takovém případě totiž platí, že vyjádření bezpečnostního důvodu, pro který správní orgán žádost zamítne, reálně může v konkrétním případě představovat ohrožení bezpečnosti státu či třetích osob (srov. Molek, P., Šimíček, V. Udělování státního občanství – Na cestě od milosti státu k soudně přezkoumatelnému správnímu uvážení. *Právník*, 2005, č. 2, s. 154), a jen v takovém případě může být zákonná výjimka z povinnosti konkrétně uvést daný důvod zamítavého rozhodnutí, ve světle shora uvedeného, legitimní.

61. V předchozím odstavci uvedený postup má vést k tomu, že konkrétní důvody nevyhovění žádosti nebudou žadateli o občanství sdělovány jen v těch případech, kdy je zde reálná obava, že by jejich zpřístupnění mohlo ohrozit bezpečnost státu či třetích osob. S ohledem na uvedeně sleduje napadená právní úprava legitimní cíl, kterým jsou bezpečnostní zájmy státu. K dosažení tohoto cíle současně zvolila racionální, a nikoliv svévolné prostředky, neboť z odůvodnění rozhodnutí vylučuje toliko ty informace, pro které je žádost zamítnuta z důvodu ohrožení bezpečnosti státu, přičemž se v odůvodnění alespoň obecně uvede, že k zamítnutí žádosti došlo z důvodu ohrožení bezpečnosti státu. Uvedený kompromis mezi zájmy jednotlivce na sdělení důvodů zamítavého rozhodnutí na straně jedné a mezi bezpečnostními zájmy státu na straně druhé považuje Ústavní soud, ve světle shora uvedeného, za ústavně konformní.

62. Ústavní soud proto dospěl k závěru, že napadená právní úprava je projevem optimalizace případného protichůdného působení ochranných mechanismů obou Ústavou České republiky chráněných hodnot, kdy by naopak bylo nepřiměřené, pokud by zákon o státním občanství zajistil úplné odůvodnění zamítnutí žádosti z důvodu ohrožení bezpečnosti státu na úkor ochrany těchto zájmů státu, která by tak musela požadavku takto pojímaného práva na spravedlivý proces bezvýhradně ustoupit (srov. nález ze dne 11. 2. 2004 sp. zn. Pl. ÚS 31/03). Ústavní soud nepovažuje proto napadené ustanovení za rozporné s čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod ani s principem materiálního právního státu ve smyslu čl. 1 odst. 1 Ústavy České republiky.

63. Ústavní soud proto neshledal, že by napadené ustanovení zákona představovalo porušení ústavního pořádku opravňující jej k využití derogační pravomoci, která mu přísluší. Ústavní soud na tomto místě znovu připomíná, že nebyl oprávněn se zabývat okruhem námitek, které směřovaly proti vyluce soudního přezkumu upravené v § 26 zákona o státním občanství (k tomu blíže viz část VII odůvodnění). Tento nález proto není překážkou k tomu, aby byl § 26 zákona o státním občanství do budoucna předmětem meritorního přezkumu v řízení o kontrole ústavnosti.

X. Závěr

64. Na základě shora vyložených důvodů Ústavní soud návrh na zrušení ustanovení § 22 odst. 3 zákona č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů (zákon o státním občanství České republiky), zamítl (§ 70 odst. 2 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu).

Odlišná stanoviska

1. Odlišné stanovisko soudce Ludvíka Davida k odůvodnění nálezu

S výrokem nálezu souhlasím, ale vzhledem ke svému nesouhlasu s částí jeho odůvodnění podávám konkurenční votum.

Pojednává-li se o (ne)ústavnosti ustanovení § 22 odst. 3 zákona č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů (zákon o státním občanství České republiky), nabízí se relace k § 26 téhož zákona, jenž vyloučil rozhodnutí o zamítnutí žádosti o udělení státního občanství České republiky z přezkoumání soudem.

Nicméně vycházím z bodu 63 nynějšího plenárního nálezu, který vysvětlil s odkazem na předchozí jeho pasáže (srov. zejména body 42, 43), proč se zde ústavností odepření soudního přezkumu nezabývat, a ponechal tuto možnost otevřenu do budoucna.

Je nutné vzít v úvahu, že podání žádosti o udělení státního občanství je podmíněno celou řadou aktivit žadatele i dalších rozhodných skutečností. Jíž

samotný pohled na relevantní ustanovení, tedy na § 13 a 14 výše citovaného zákona, naznačuje, že se presumuje bližší vztah žadatele ke státu, o jehož občanství se žádá, a že negativní rozhodnutí o žádosti, jakkoli se bezprostředně na statusu osoby nic nemění, zabrání nástupu některých „pozitivních“ účinků s dopady na sféru základních práv a svobod žadatele. Tím spíše nelze souhlasit se závěry pléna v bodech 61 a 62 nálezu, o něž mi jde.

V bodě 61 se tvrdí, že nesdělení konkrétních důvodů nevyhovění žádosti v rozhodnutí o jejím zamítnutí je – v případě zamítnutí pro ohrožení bezpečnosti státu žadatelem v intencích ustanovení § 22 odst. 3 zákona o státním občanství České republiky – „kompromisem“ mezi zájmem jednotlivce na sdělení příslušných důvodů a bezpečnostními zájmy státu. Je-li však obsahem důvodů zamítnutí žádosti pouhé konstatování o ohrožení bezpečnostních zájmů státu žadatelem (či jiná obecná formulace převzatá ze zmíněného ustanovení), nedozví se z textu žadatel v podstatě nic a nemá ani proti čemu brojit. Nejde o snížení míry konkrétnosti sdělení, ale o reprodukci znění zákona, jež má vzhledem k obecnosti zvolených termínů blízko (slovy nauky) k relativně abstraktní dispozici právní normy. Proto nepovažují zvolené zákonné řešení za kompromis nebo, jinak vyjádřeno, za výsledek vyvažování v opozici stojících zájmů.

Podobně pak přezkoumávaná právní úprava nemůže být, jak se uvádí v následujícím bodě 62, „optimalizací případného protichůdného působení ochranných mechanismů obou Ústavou České republiky chráněných hodnot“. Respektují volbu demokraticky zvoleného zákonodárce, jenž dal přednost řešení, podle něhož představuje-li žadatel (potenciální) bezpečnostní riziko, zůstanou citlivé policejní či zpravodajské údaje mimo spis, a tedy mimo přístup (natož důvody rozhodnutí) třetích osob. Pak ovšem měla být taková volba v nálezu označena za žádoucí rezultat z hlediska kritéria nezbytnosti omezení práv jednotlivce v řízení o udělení státního občanství České republiky, nikoli za výsledek poměřování protikladných hodnot.

Jakkoli se popsané výhrady mohou jevit marginálními, nelze pominout jejich význam pro eventualitu přezkumu ustanovení § 26 zákona o státním občanství České republiky o výluce rozhodnutí o zamítnutí žádosti o udělení státního občanství ze soudního přezkumu; ostatně tuto eventualitu samotný plenární nálezh v závěru nevylučuje. Pak dojde k poměřování hodnot a závěry současného plenárního nálezu v něm mohou sehrát svou roli.

2. Odlišné stanovisko soudců Vojtěcha Šimíčka a Kateřiny Šimáčkové

„Mnozí říkají, že ten příběh nedává nikomu právo pronášet o dveřníkoví soudy. Ať se nám jeví jakkoliv, je přece sluhou zákona, patří tedy k zákonu, vymyká se tedy lidskému úsudku. Pak se nelze ani domnívat, že

dveřník je muži podřízen. Být svou službou vázán, být jen na vchod do zákona, je nesrovnatelně víc nežli žít volně ve světě. Muž k zákonu teprve přichází, dveřník tam už je. Je k té službě ustanoven zákonem, pochybovat o jeho důstojnosti by znamenalo pochybovat o zákonu.“ „S tímto názorem nesouhlasím,“ pravil K. a zavrtěl hlavou, „neboť kdyby s ním člověk souhlasil, musel by považovat za pravdivé vše, co dveřník říká. Ale sám jsi přece podrobně zdůvodnil, že to není možné.“ „Nikoliv,“ řekl duchovní, „není třeba vše považovat za pravdivé, je jen třeba si myslet, že vše je nutné.“ „Skličující názor,“ pravil K. „Lež je učiněna řádem světa.“ (Kafka, F. Proces. Lidové noviny, 1997, str. 169).

1. Uplatňujeme vůči výroku i odůvodnění nálezu podle ustanovení § 14 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, odlišné stanovisko, jelikož máme za to, že návrhu mělo být vyhověno a ustanovení § 22 odst. 3 zákona č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů (zákon o státním občanství České republiky), mělo být jako protiústavní zrušeno. K tomuto názoru nás vedou následující skutečnosti.

2. Především se domníváme, že III. senát měl postupovat podle ustanovení § 64 odst. 1 písm. c) zákona o Ústavním soudu a podat návrh na zrušení ustanovení § 26 zákona o státním občanství České republiky. Jakkoliv je pravda, že stěžovatel v závěrečném petitu ústavní stížnosti výslovně označil pouze § 22 odst. 3 citovaného zákona, je z jejího obsahu patrný jednoznačný nesouhlas se soudní výlukou v těchto případech, která plyne právě z ustanovení § 26. Jedna z částí argumentace v ústavní stížnosti je totiž přímo nazvána „Absence soudního přezkumu“ (str. 7-8 stížnosti). Připomínáme, že aktivní legitimace III. senátu by s ohledem na dřívější plenární náleзовou judikaturu neměla být činěna spornou [viz především nálezy sp. zn. Pl. ÚS 33/09 ze dne 29. 9. 2010 (N 205/58 SbNU 827; 332/2010 Sb.) – „Dvojinstančnost kárného řízení“].

3. Pokud k tomu většina pléna uvádí (body 42 až 43), že ustanovení § 26 zákona o státním občanství České republiky v dané věci nebylo uplatněno, a proto ani nemohlo být napadeno, namítáme, že tento názor je příliš formalistický. Ve skutečnosti totiž by s ohledem na kogentní znění ustanovení § 26 případně podání správní žaloby nemohlo vést k jinému procesnímu výsledku nežli k zastavení řízení, případně k podání návrhu podle čl. 95 odst. 2 Ústavy správním soudem. Zvoleným postupem proto Ústavní soud existující ústavněprávní problém nejen nevyřešil, nýbrž ještě značně zkomplikoval a v podstatě pouze odložil. Nemluvě o tom, že v citovaném nálezu („Dvojinstančnost kárného řízení“) přistoupil k meritornímu přezkumu napadeného zákonného ustanovení v situaci, kdy nejen nebylo aplikováno, nýbrž dokonce návrh podal soud, a nikoliv stěžovatel, o jehož práva se v řízení jednalo.

4. Jsme totiž přesvědčeni o tom, že obě citovaná zákonná ustanovení představují pomyslné „spojené nádoby“ (na což stěžovatel ostatně i výslovně poukazuje; blíže k tomu viz také velmi přesvědčivou argumentaci obsaženou v článku Kindlová, M. Ústavnost soudní výluky u neudělení státního občanství z důvodu ohrožení bezpečnosti státu? Správní právo č. 7-8/2015, str. 404-419): z ustanovení § 22 odst. 3 plyne, že se vůbec neodůvodňují (za odůvodnění totiž nemůžeme považovat prosté konstatování o ohrožení bezpečnosti státu) rozhodnutí, kde bylo zjištěno některé bezpečnostní riziko, přičemž vyžádaná stanoviska Policie České republiky a zpravodajských služeb se ani nestávají součástí spisu, obsahují-li utajované informace; ustanovení § 26 pak zcela vylučuje soudní přezkum těchto zamítavých rozhodnutí. Nastává tak situace, kdy žadatel o udělení státního občanství dostane rozhodnutí, v němž se nedozví, proč byl se svojí žádostí neúspěšný, a současně se proti tomuto rozhodnutí nemůže vůbec nijak procesně bránit. Jeho postavení tak není nepodobné postavení Josefa K. v Kafkově Procesu, který také vytušil, že se asi něčeho dopustil (resp. že si to někdo myslí), nicméně až do svého trpkého konce se ani od dveřníka (zde přeneseně Ministerstva vnitra) nedozvěděl, co to vlastně bylo a jakým způsobem – a případně před kým – by se proti obvinění, které vůbec neznal, mohl bránit.

5. Pokud většina pléna (bod 42) sice připouští, že stěžovatel skutečně vznáší námitky též proti vyluce soudního přezkumu plynoucí z ustanovení § 26, nicméně z ustálené judikatury Ústavního soudu plyne vázanost petitem, a nikoliv odůvodněním návrhu, máme za to, že ani v tomto případě III. senátu nic nebránilo ve shora zmíněném postupu podle ustanovení § 64 odst. 1 písm. c) zákona o Ústavním soudu. Máme rovněž za to, že se většina pléna mylí, pokud připouští, že postup *ultra petitem* sice je možný tehdy, když by v důsledku zrušení určitého zákonného ustanovení ztrácelo rozumný smysl jiné zákonné ustanovení, nicméně v tomto případě je situace odlišná, neboť ustanovení § 26 na ustanovení § 22 odst. 3 pouze legislativně-technicky nenavazuje. Z ustanovení § 26 citovaného zákona totiž plyne, že je z přezkoumání soudem vyloučeno „rozhodnutí o zamítnutí žádosti o udělení státního občanství České republiky podle § 22 odst. 3“. Jinými slovy vyjádřeno, když by Ústavní soud jako protiústavní zrušil nyní napadené ustanovení § 22 odst. 3, zůstala by soudní výlučka obsažená v ustanovení § 26 obsoletní. Výsledkem by proto byl soudní přezkum všech negativních rozhodnutí o neudělení státního občanství. Proto se domníváme, že i z tohoto aspektu viděno, je obsahová propojenost obou citovaných zákonných ustanovení více než jednoznačná a nyní napadené ustanovení mělo být zrušeno.

6. Stávající zákonná úprava je ve svém důsledku založena na „dvojkolejnosti“ řízení o žádosti o udělení státního občanství. První skupina

případů podléhá soudnímu přezkumu ve správním soudnictví, zatímco druhá je z kontroly soudů zcela vyjmuta. O tom, zda daný případ bude podléhat soudnímu přezkumu či nikoliv, však ve skutečnosti nerozhoduje zákonodárce anebo soud, nýbrž výhradně samotný správní orgán, resp. Policie České republiky či zpravodajská služba (tedy vlastně pouze Káfkův dveřník). Pokud totiž tyto mocenské složky vydají k osobě žadatele negativní stanovisko (a o tom je právě nyní přezkoumávané ustanovení § 22 odst. 3!), je tím automaticky vyloučen soudní přezkum. Takováto úprava je pro nás z ústavního hlediska nepřijatelná, protože představuje zcela nepřiměřenou a nekontrolovanou koncentraci moci u exekutivního orgánu. Pokud většina pléna tvrdí, že není dáno základní právo na udělení státního občanství, pak s tímto názorem souhlasíme. Problém však spočívá v tom, že u jedné skupiny žadatelů zákonná úprava soudní přezkum zaručuje a u druhé naopak zcela vylučuje, přičemž kritériem tohoto odlišování je – jak uvádíme výše – zcela nekontrolovatelný postup mocenských složek státu. Toto řešení je však v podmínkách právního státu excesivní. Jinak řečeno, i u těch typů rozhodování veřejné správy, kde se nejedná přímo o základní právo účastníka řízení, má tento právo na férový, korektní a přezkoumatelný proces. Nemluvě ani o tom, že dozví-li se neúspěšný žadatel o udělení státního občanství, že pro stát představuje bezpečnostní riziko, a proti tomuto autoritativnímu stanovisku se nebude moci vůbec nijak bránit, asi se mu nebude „dobře spát“.

7. Pokud většina pléna dospěla k závěru, že napadená právní úprava je „projevem optimalizace případného protichůdného působení ochranných mechanismů obou Ústavou České republiky chráněných hodnot“ (bod 62), musíme oponovat v tom směru, že pokud se o nějaké „optimalizaci“ vůbec dá hovořit, pak výhradně z hlediska rozhodování správního orgánu, který může negativní rozhodnutí o žádosti o udělení státního občanství odůvodnit pouhým odkazem na ohrožení bezpečnosti státu, což však nelze považovat za vůbec žádné (nikoliv jen „neúplné“, jak se zřejmě domnívá většina pléna) věcné odůvodnění, přičemž v důsledku tohoto postupu je následně vyloučen jakýkoliv soudní přezkum. Ve skutečnosti se proto vůbec nejedná o optimalizaci v žádoucím smyslu vyvažování ústavních hodnot, nýbrž pouze a jedině o „optimalizaci“ z hlediska zjednodušení činnosti mocenských složek státu, které se však takto zcela vymykají ze soudní kontroly, což pokládáme v podmínkách právního státu za zcela nepřijatelné.

8. Připomínáme rovněž, že otázka soudní kontroly případů, kdy je vydáno negativní správní rozhodnutí z důvodu (údajného) bezpečnostního rizika, je předmětem diskusí a rozhodovací činnosti soudů již dlouhou řadu let. V tomto směru ostatně již před 15 lety Ústavní soud [nález sp. zn. Pl. ÚS 11/2000 ze dne 12. 7. 2001 (N 113/23 SbNU 105; 322/2001 Sb.)] – „Ochrana utajovaných skutečností“] uvedl, že „sice představuje ochrana

utajovaných skutečností a podmínky kladené na osoby, jež s těmito skutečnostmi budou nakládat, natolik specifickou oblast, že ani z ústavněprávního hlediska není možné garantovat všechna procesní práva těchto osob v takové míře, jako tomu je u profesí jiných a u pracovních sporů jejich zaměstnanců. Na druhé straně však ani specifika ochrany utajovaných skutečností nemohou vést k vědomé rezignaci na ústavní ochranu práv prověřovaných osob. Jestliže tedy čl. 36 odst. 1 a 2 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy zaručují každému základní právo na spravedlivý proces a jestliže ze soudního přezkumu nesmí být vyloučen přezkum rozhodnutí týkajících se základních práv a svobod podle Listiny, musí zákonodárce i v tomto případě garantovat přezkum správních rozhodnutí nezávislým soudním orgánem, byť nelze vyloučit nikoli běžný typ řízení, který bude jednotlivé případy dostatečně diferencovat. Ústavní soud se domnívá, že tyto případy je zřejmě třeba řešit zvláštní procesní úpravou, jelikož specifikům dané věci zjevně nekoresponduje obecná procesní úprava provedená ve stávajícím občanském soudním řádu, popřípadě ve správním řádu. Nynější právní úprava totiž ve svých důsledcích znamená, že v procesu provádění bezpečnostní prověrky dochází ke značné koncentraci moci u jediného orgánu exekutivy, přičemž jeho rozhodnutí může citelně zasáhnout do individuální sféry prověřované osoby. Úřad provádějící bezpečnostní prověrku, jehož úkolem je ověření podmínek pro vydání osvědčení – a který tedy v tomto směru realizuje určitou ‚službu‘ státu a jednoznačně reprezentuje jeho zájmy – totiž zároveň rozhoduje o vydání správního rozhodnutí i o opravném prostředku proti němu. Za situace, kdy neexistuje přezkum nezávislým a nestranným orgánem, je prověřovaná osoba prakticky podrobena vůli jediné instituce, kterou již z povahy věci nelze považovat za nezávislou či nestrannou ... Podle mínění Ústavního soudu je totiž zapotřebí pečlivě odlišovat mezi rozhodováním o tom, kdo bude osvědčen a určen ke styku s utajovanými informacemi, což skutečně přísluší moci exekutivní, a mezi případnou soudní kontrolou tohoto procesu, což – z ústavněprávního hlediska – může vykonávat toliko nezávislá moc soudní. Ústavní soud respektuje skutečnost, že s ohledem na specifika a význam rozhodování ve věcech utajovaných skutečností, kdy je velmi zřetelný bezpečnostní zájem státu, není možné vždy garantovat všechny běžné procesní záruky spravedlivého procesu (např. veřejnost jednání). Nicméně i v tomto typu řízení je úkolem zákonodárce umožnit zákonnou formou realizaci přiměřených záruk na ochranu soudem (či jiným nezávislým a nestranným tribunálem ve smyslu čl. 6 odst. 1 Úmluvy), byť – podle povahy věci a s přihlédnutím k charakteru příslušné funkce – na ochranu i značně zvláštní a diferencované.“ Jinak řečeno, již v tomto nálezu Ústavní soud sice vyslovil značné pochopení nad specifiky těchto velmi citlivých případů kontroly činnosti bezpečnostních složek státu, když připustil zvláštní procesní režim soudního

přezkumu bez záruk všech obvyklých atributů práva na spravedlivý proces. Současně však zdůraznil, že tato soudní kontrola (byť i specifická a nerespektující úplně všechny standardní procesní záruky) je nezbytná.

9. Bohužel konstatujeme, že tato požadovaná zvláštní procesní úprava přijata nebyla – s výjimkou právě jen zákona č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti, (hlava IV). Přitom nevidíme žádný rozumný důvod, pro který by obdobná specifická úprava neměla platit právě i pro případy udělování státního občanství, případně pro jiné věci cizineckého práva (udělování mezinárodní ochrany, rozhodování o trvalém pobytu apod.). Nyní rozhodovaný případ zákona o státním občanství České republiky totiž ukazuje absurditu stávající zákonné úpravy v plné „nahotě“, jelikož z ní přímo dokonce ani neplyne, že všechny relevantní informace, na základě nichž Policie České republiky nebo zpravodajská služba dá negativní stanovisko k žádosti o udělení, nutně má k dispozici alespoň orgán, který vydává konečné rozhodnutí ve věci. A dokonce není ani nijak přezkoumatelné, zda vůbec orgán, který rozhoduje ve věci, takové negativní stanovisko od Policie České republiky či zpravodajské služby dostal.

10. Závěrem konstatujeme, že pokud se již plénum rozhodlo s ohledem na petit podané ústavní stížnosti zabývat se pouze ustanovením § 22 odst. 3 zákona o státním občanství České republiky, přičemž většinou nedospělo k závěru o jeho protiústavnosti, bylo za dané situace daleko vhodnější návrh odmítnout (namísto meritorního zamítnutí), jelikož by tak *pro futuro* alespoň nebyla vytvořena procesní překážka věci rozhodnuté. Pokud totiž někdy v budoucnu bude Ústavní soud přezkoumávat ústavnost soudní vyluky podle ustanovení § 26 zákona o státním občanství České republiky, bude se muset zcela zbytečně vypořádat i s otázkou, co vlastně by měl správní soud v tomto řízení přezkoumávat, když již dříve shledal ústavně souladnou úpravu, podle níž negativní správní rozhodnutí nemusí být vůbec odůvodněno a součástí spisu (a to ani jeho případné utajované části) nejsou ani informace, na jejichž základě byla žádost zamítnuta.

11. Ze všech shora uvedených důvodů dospíváme k závěru, že napažené ustanovení § 22 odst. 3 zákona o státním občanství České republiky je v rozporu s čl. 1 odst. 1 Ústavy, zaručujícím zachování základních principů materiálního právního státu, tedy i ochranu důvěry v právo, a s čl. 36 Listiny základních práv a svobod, zaručujícím právo na spravedlivý proces.

Č. 187

K právu účastníka řízení vyjádřit se k uplatnění moderačního práva soudem podle § 150 občanského soudního řádu

Z práva na spravedlivý (řádny) proces vyplývá povinnost soudu vytvořit pro účastníky řízení procesní prostor k tomu, aby se vyjádřili i k eventuálnímu uplatnění moderačního práva podle § 150 o. s. ř., pokud obecný soud takový postup případně zvažuje, a vznášeli eventuální tvrzení či důkazní návrhy, které by mohly aplikaci tohoto ustanovení ovlivnit. Ústavní soud zdůrazňuje naléhavost splnění této povinnosti v rámci odvolacího řízení, kdy již účastník řízení po přijetí rozhodnutí – na rozdíl od rozhodnutí nalézacího soudu – nemá procesní prostředek, jak své námítky uplatnit. Neposkytne-li odvolací soud účastníku řízení možnost se vyjádřit, je účastník nucen vznášet námítky vlastně poprvé až v řízení před Ústavním soudem.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Jaromíra Jirsy a soudců Vladimíra Sládečka (soudce zpravodaj) a Jana Musila – ze dne 11. října 2016 sp. zn. IV. ÚS 899/15 ve věci ústavní stížnosti Tomáše Čápa, zastoupeného JUDr. Naděždou Paškovou, advokátkou, se sídlem Riegrova 1100, Roudnice nad Labem, proti rozsudku Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 12. 12. 2014 č. j. 84 Co 256/2014-237, výrokové části II o náhradě nákladů řízení, za účasti Krajského soudu v Ústí nad Labem jako účastníka řízení a Tomáše Kolenatého, zastoupeného JUDr. Borisem Vacou, advokátem, se sídlem Dlouhá 16, Praha 1, jako vedlejšího účastníka řízení.

Výrok

I. Rozsudkem Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 12. 12. 2014 č. j. 84 Co 256/2014-237, ve výroku o nákladech řízení (výroková část II), bylo porušeno základní právo stěžovatele na spravedlivý (řádny) proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

II. Rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 12. 12. 2014 č. j. 84 Co 256/2014-237 se ve výroku o nákladech řízení (výroková část II) ruší.

Odůvodnění

I.

1. Stěžovatel v ústavní stížnosti navrhl zrušení v záhlaví uvedeného rozhodnutí ve výrokové části II, neboť má za to, že jí došlo k porušení jeho ústavně zaručeného práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“).

2. Ústavní soud konstatuje, že včas podaná ústavní stížnost splňuje všechny formální náležitosti stanovené pro její podání zákonem č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“).

II.

3. Ústavní soud z obsahu spisového materiálu zjistil, že Krajský soud v Ústí nad Labem ve věci žaloby Tomáše Kolenatého (dále jen „vedlejší účastník“) proti žalovanému (dále jen „stěžovatel“) o zrušení vyživovací povinnosti žalobce ke stěžovateli, *in eventum* o snížení výživného a o vzájemné žalobě na zvýšení výživného, k odvolání obou proti rozsudku Okresního soudu v Litoměřicích ze dne 28. 3. 2014 č. j. 19 C 11/2013-139, mimo jiné citovaný rozsudek okresního soudu ve výroku II potvrdil, ve výrocích III, IV, V a VI změnil tak, že výživné, které byl vedlejší účastník dosud povinen stěžovateli platit podle rozsudku Okresního soudu v Litoměřicích ze dne 22. 1. 2008 č. j. P 287/96-120 ve výši 4 300 Kč měsíčně, se s účinností od 1. 9. 2013 zvyšuje na částku 5 000 Kč měsíčně, splatnou vždy do každého 20. dne v měsíci předem k rukám stěžovatele, čímž se mění rozsudek Okresního soudu v Litoměřicích ze dne 22. 1. 2008 č. j. P 287/96-120; dluh na výživném vzniklý zvýšením výživného za období od 1. 9. 2013 do 30. 11. 2014 ve výši 8 300 Kč je vedlejší účastník povinen zaplatit k rukám stěžovatele v tam určených splátkách (výroková část I). Dále rozhodl, že vedlejší účastník je povinen nahradit stěžovateli náklady řízení před soudy obou stupňů ve výši 40 425 Kč, a to do tří měsíců od právní moci rozsudku (výroková část II). V dalších dvou výrokových částech rozhodl o povinnosti vedlejšího účastníka a stěžovatele nahradit České republice náklady řízení ve stanovených výších.

4. Odvolací soud s ohledem na výsledky řízení před soudy obou stupňů dovedl, že stěžovateli by příslušela za řízení před oběma soudy náhrada nákladů ve výši 80 849 Kč. Současně uvedl, že vzhledem k této výši, jakož i ke zjištěným osobním, příjmovým a majetkovým poměrům vedlejšího účastníka dospěl k závěru, že uložení povinnosti k náhradě nákladů řízení v této výši by představovalo nepřiměřenou tvrdost a ohrožovalo by samotné plnění vyživovací povinnosti. Odvolací soud proto v odůvodnění odkázal na § 150 o. s. ř. a stěžovateli přiznal právo na náhradu nákladů řízení

v rozsahu jedné poloviny, tedy ve výši 40 425 Kč. Tuto částku pak v souladu s § 149 odst. 1 o. s. ř. uložil vedlejšímu účastníkovi zaplatit k rukám zástupkyně stěžovatele ve lhůtě určené v souladu s § 160 odst. 1 o. s. ř. Odvolací soud dále neshledal důvody pro snížení nároku stěžovatele na náhradu nákladů řízení ve vyšším rozsahu. Převážná část nákladů řízení vznikla v důsledku podání nedůvodného návrhu na zrušení vyživovací povinnosti, resp. na její snížení, a další snížení přiznané náhrady nákladů řízení, které stěžovatel musel vynaložit, by jej neodůvodněně poškozovalo.

III.

5. Stěžovatel v ústavní stížnosti zásah do práva na spravedlivý proces spatřuje v tom, že odvolací soud, který použil § 150 o. s. ř. a náklady řízení mu přiznané snížil na jednu polovinu, jej nejen o možné aplikaci moderačního práva ve smyslu citovaného ustanovení nepoučil, avšak navíc mu ani neumožnil se vyjádřit k jeho případnému použití. Rozhodnutí odvolacího soudu proto pro něj bylo z tohoto důvodu překvapivým. Stěžovatel dále uvedl, že odvolací soud jednostranně zvýhodňuje jednoho účastníka a nepřihlíží k osobním, příjmovým a majetkovým poměrům druhého účastníka, který je studentem vysoké školy, není výdělečně činný a je nemajetný.

6. Stěžovatel také připomněl další – z hlediska aplikace § 150 o. s. ř. – významné okolnosti. Mimo jiné poukázal na to, že dříve, než přistoupil k podání návrhu na zvýšení výživného, které bylo naposledy upravováno v roce 2008, kontaktoval vedlejšího účastníka s žádostí o navýšení výživného; jeho reakce však spočívala v návrhu na zrušení, případně snížení vyživovací povinnosti, a to i za situace nabízeného smíru. Vedlejší účastník, který byl ostatně zastoupen advokátem, si tak musel být vědom nemalých nákladů řízení. Stěžovatel také uvedl, že přehlédnout nelze ani to, že sám soud druhého stupně v rozsudku (na str. 17) konstatoval, „že převážná část nákladů řízení vznikla v důsledku podání nedůvodného návrhu na zrušení vyživovací povinnosti či její snížení“. Stěžovatel proto tvrdí, že snížení náhrady nákladů řízení jej zatěžuje a je vůči němu nespravedlivé.

7. Stěžovatel konečně připomněl, že použití § 150 o. s. ř. je výjimečné, existují-li pro to skutečně důvody zvláštního zřetele hodné. S přihlédnutím ke všem okolnostem však podle jeho názoru takové důvody dány nejsou. Stručně odůvodnění, jednostranné posuzování okolností týkajících se náhrady nákladů řízení a nevytvoření procesního prostoru pro vyjádření stěžovatele k případné aplikaci § 150 o. s. ř. považuje stěžovatel za zásah do práva na spravedlivý (řádný) proces. V této souvislosti odkázal na judikaturu Ústavního soudu [např. rozhodnutí sp. zn. Pl. ÚS 46/13 ze dne 11. 3. 2014 (N 29/72 SbNU 337), III. ÚS 1378/07 ze dne 31. 10. 2007 (N 176/47 SbNU 347), IV. ÚS 215/09 ze dne 3. 3. 2009 (N 44/52 SbNU 443), I. ÚS 2862/07 ze dne 5. 11. 2008 (N 189/51 SbNU 307)].

8. Obsah napadených rozhodnutí, průběh řízení před soudy, stejně jako obsah ústavní stížnosti netřeba dále podrobněji rekapitulovat, neboť jsou stěžovateli i Ústavnímu soudu dostatečně známy.

IV.

9. Účastníkovi a vedlejšímu účastníkovi řízení byla v souladu s ustanovením § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu ústavní stížnost zaslána k vyjádření.

10. Krajský soud v Ústí nad Labem ve svém vyjádření odkázal na odůvodnění napadeného rozsudku a uvedl, že zohlednil výši částky nákladů řízení ve vztahu k poměrům vedlejšího účastníka i stěžovatele. Vzhledem k tomu, že vyjádření neobsahovalo nic nového, nebylo zasláno k případné replice stěžovateli.

11. Vedlejší účastník ve svém obsáhlejších vyjádření v první řadě připomněl nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 1605/15 ze dne 31. 5. 2016 (N 95/81 SbNU 555). Dovodil, že Ústavní soud v tomto nálezu uvedl dvě podmínky, za splnění kterých civilní soud musí při použití § 150 o. s. ř. poskytnout druhé straně sporu procesní prostor. U první musí soud dopředu uvažovat o aplikaci § 150 o. s. ř. a druhá spočívá v tom, že účastníci řízení k výzvě soudu doloží skutečnosti, které by ovlivnily jeho rozhodnutí při aplikaci citovaného ustanovení. Vedlejší účastník připomněl, že odvolací soud vycházel z osobních a majetkových poměrů vedlejšího účastníka a stěžovatele, jež byly předmětem rozsáhlého dokazování a byly dostatečně zjištěny. Odvolací soud proto nijak nepochybil, když aplikoval § 150 o. s. ř., aniž by stěžovatele vyzval k vyjádření. Vedlejší účastník v dalším připomněl předcházející řízení, podrobněji se vyjadřoval k majetkovým otázkám účastníků řízení, ke svému postupu v soudním řízení a k průběhu řízení, jak je seznatelné ze spisu. Ústavní soud nepovažoval za nutné ani toto vyjádření zasílat stěžovateli k replice.

V.

12. Ústavní soud v souladu s ustanovením § 44 zákona o Ústavním soudu uvážil, že ve věci není třeba konat ústní jednání, neboť by nijak nepřispělo k dalšímu, resp. hlubšímu objasnění věci, než jak se s ní seznámil z obsahu spisu a z písemných úkonů stěžovatelů a účastníků řízení. Nekonání ústního jednání odůvodňuje i skutečnost, že Ústavní soud nepovažoval ani za potřebné provádět dokazování.

13. Ústavní soud dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

14. Ústavní soud připomíná, že není součástí obecné soudní soustavy a nepřísluší mu právo dozoru nad rozhodovací činností ostatních soudů. Do rozhodovací činnosti těchto soudů je oprávněn zasáhnout pouze tehdy, byla-li pravomocným rozhodnutím porušena ústavně zaručená základní

práva nebo svobody. Ústavní soud opakovaně judikuje, že postup v soudním řízení, včetně interpretace a aplikace právních předpisů a vyvození skutkových a právních závěrů, je primárně záležitostí ostatních soudů. Výjimku tvoří případy, kdy soudy na úkor stěžovatele vykročí z mezí daných rámcem ústavně zaručených základních práv, resp. ústavněprávních principů. Vznik takové situace Ústavní soud shledal v nyní projednávané věci.

15. Ústavní soud připomíná řadu svých nálezů, v nichž posuzoval ústavnost rozhodnutí civilních soudů ve výrocích týkajících se nákladů řízení, v nichž dal najevo, že toto rozhodování tvoří integrální součást soudního řízení jako celku [srov. např. nálezy sp. zn. I. ÚS 654/03 ze dne 24. 2. 2004 (N 27/32 SbNU 255), II. ÚS 237/05 ze dne 2. 3. 2006 (N 48/40 SbNU 433), IV. ÚS 323/05 ze dne 11. 7. 2006 (N 131/42 SbNU 45), IV. ÚS 129/06 ze dne 4. 1. 2007 (N 2/44 SbNU 21), II. ÚS 145/06 ze dne 14. 3. 2007 (N 51/44 SbNU 645), I. ÚS 191/06 ze dne 13. 9. 2006 (N 162/42 SbNU 339), I. ÚS 401/06 ze dne 26. 10. 2006 (N 196/43 SbNU 207)]. Některé z nich se zabývaly i ústavně konformní aplikací § 150 o. s. ř., která má sloužit k odstranění nepřiměřené tvrdosti. V této souvislosti judikatura také konstatuje, že postup, jenž není odpovídajícím způsobem vysvětlen, s sebou nese určité prvky libovůle a nahodilosti [srov. např. nálezy sp. zn. III. ÚS 727/2000 ze dne 17. 5. 2001 (N 75/22 SbNU 145)]. K moderačnímu právu soudu srov. také podrobněji Jirsa, J. Občanské soudní řízení (soudcovský komentář). Kniha II. § 79–180 občanského soudního řádu. 1. vydání. Praha : Havlíček Brain Team, 214, str. 425 a násled.

16. Je třeba zvláště vyzdvihnout nálezy sp. zn. II. ÚS 828/06 ze dne 6. 2. 2007 (N 26/44 SbNU 309), v němž Ústavní soud poukázal na to, že pokud odvolací soud nedal stěžovateli příležitost vyjádřit se k možné aplikaci § 150 o. s. ř., porušil tak právo na spravedlivý (řádný) proces. Uvedený závěr učinil Ústavní soud s odůvodněním, že součástí práva na spravedlivý (řádný) proces je vytvoření prostoru k tomu, aby účastník řízení mohl účinně uplatňovat námítky a argumenty, které jsou způsobilé ovlivnit rozhodování soudu a s nimiž se soud musí v rozhodnutí náležitě vypořádat. Tento požadavek v obecné rovině, vyplývající z práva na *fair proces*, je třeba uplatnit též při rozhodování soudu o náhradě nákladů řízení, které je integrální součástí soudního řízení jako celku. Jinak řečeno, z práva na spravedlivý (řádný) proces vyplývá povinnost soudu vytvořit pro účastníky řízení procesní prostor k tomu, aby se vyjádřili i k eventuálnímu uplatnění moderačního práva podle § 150 o. s. ř., pokud obecný soud takový postup případně zvažuje, a vznášelí eventuální tvrzení či důkazní návrhy, které by mohly aplikaci tohoto ustanovení ovlivnit. Ústavní soud zdůrazňuje naléhavost splnění této povinnosti v rámci odvolacího řízení, kdy již účastník řízení po přijetí rozhodnutí – na rozdíl od rozhodnutí nalézacího soudu – nemá procesní prostředek, jak své námítky uplatnit. Neposkytne-li odvolací soud

účastníku řízení možnost se vyjádřit, je nucen vznášet námitky vlastně poprvé až v řízení před Ústavním soudem. Toto řízení je však ze své povahy zaměřeno na posuzování jiných skutečností, než jsou okolnosti umožňující aplikaci § 150 o. s. ř., a z jiných hledisek, než jsou hlediska jednoduchého práva.

17. K těmto závěrům se Ústavní soud přihlásil v řadě dalších rozhodnutí [srov. např. nálezy sp. zn. III. ÚS 1378/07, I. ÚS 2862/07 (oba viz výše), II. ÚS 814/08 ze dne 21. 5. 2008 (N 97/49 SbNU 451), IV. ÚS 215/09 (viz výše), III. ÚS 1526/12 ze dne 19. 2. 2013 (N 31/68 SbNU 335), Pl. ÚS 46/13 (viz výše)]. Ústavní soud přitom v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 46/13 poukázal na to, že „poskytnutí prostoru“ nelze vnímat výhradně extenzivně (tj. vázat na formu písemného vyjádření), avšak je „nezbytné strany poučit o možnosti aplikace § 150 o. s. ř. a umožnit jim vyjádření, ale má se tak dít při jednání vůči přítomnému účastníkovi“.

18. Vedlejším účastníkem připomínaný nálezn sp. zn. II. ÚS 1605/15 z uváděné judikatury nijak nevybočuje, a naopak ji potvrzuje. Ústavní soud v něm jednoznačně uvedl, že odvolací soud svým postupem nedal účastníkům řízení najevo, že uvažuje o aplikaci § 150 o. s. ř., a tedy, že (již) tím porušil právo účastníka řízení na spravedlivý proces.

19. Ústavní soud nemá tedy důvod, aby předmětné závěry nevztáhl na právě souzenou věc, neboť z obsahu spisu jednoznačně vyplývá, že Krajský soud v Ústí nad Labem před svým rozhodnutím nedal nijak najevo, že uvažuje o použití § 150 o. s. ř. Odvolací soud tedy nevytvořil procesní prostor k tomu, aby se stěžovatel mohl vyjádřit k eventuálnímu uplatnění moderačního práva podle citovaného ustanovení.

20. Jedná se o důvody, které v souzené věci vedou Ústavní soud k závěru, že postupem odvolacího soudu došlo k porušení základního práva stěžovatele na spravedlivý (řádný) proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny a podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy.

21. Ústavní soud, jak již bylo naznačeno, sám neposuzuje okolnosti umožňující aplikaci § 150 o. s. ř. Na základě zrušujícího nálezu proto bude ve věci nákladů řízení (výroková část II) napadeného rozsudku opětovně rozhodovat odvolací soud, který v případě, že shledá důvody zvláštního zřetele hodné pro využití moderačního práva podle § 150 o. s. ř., vytvoří procesní prostor k vyjádření se k jeho eventuální aplikaci. Teprve následně zváží, zda § 150 o. s. ř. v souzené věci bude aplikovat či ne.

22. Na základě výše uvedeného Ústavní soud shledal, že napadeným rozsudkem Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 12. 12. 2014 č. j. 84 Co 256/2014-237, výrokem o nákladech řízení (výrokovou částí II), bylo porušeno právo stěžovatele na spravedlivý (řádný) proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny a podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy. Ústavní soud proto podle § 82 odst. 2

písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu rozhodl, jak je ve výroku nálezu uvedeno.

Odlišná stanoviska

Odlišné stanovisko soudce Jana Musila

Nesouhlasím s výrokem a s odůvodněním nálezu sp. zn. IV. ÚS 899/15. Podle § 22 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, k nálezu zaujímám odlišné stanovisko, které odůvodňuji takto:

1. Jsem toho názoru, že ústavní stížnost Tomáše Čápa měla být odmítnuta, resp. zamítnuta. K tomuto závěru mě vede několik důvodů:

2. Podotýkám, že podstatnou část svých výhrad týkajících se rozhodování Ústavního soudu v záležitostech nákladů řízení jsem již obšírně uplatnil ve svém disentu ve věci sp. zn. IV. ÚS 378/16 ze dne 6. 9. 2016 (N 166/82 SbNU 609). Zde je toliko pro připomenutí zopakuji, protože se vztahují i na nyní posuzovanou věc.

3. Chci zdůraznit, že Ústavní soud by měl být zásadně při posuzování otázek nákladů řízení nanejvýše zdrženlivý, jak sám opakovaně deklaroval ve své judikatuře. Jako příklad lze uvést názor vyslovený v rozhodnutí Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 2257/08 ze dne 7. 7. 2009, v němž se praví, že problematika nákladů řízení „... zpravidla nemůže být předmětem ústavní ochrany, neboť samotný spor o náhradu nákladů řízení, i když se může citelně dotknout některého z účastníků řízení, obvykle nedosahuje intenzity zakládající porušení jejich základních práv a svobod (srov. např. usnesení sp. zn. IV. ÚS 10/98, sp. zn. II. ÚS 130/98, sp. zn. I. ÚS 30/02, sp. zn. IV. ÚS 303/02, sp. zn. III. ÚS 255/05 a další dostupná na <http://nalus.usoud.cz>). Rozhodování o nákladech řízení před obecnými soudy je zásadně jejich doménou, neboť se zde zobrazují aspekty nezávislého soudního rozhodování...“.

4. Ačkoliv Ústavní soud obecně deklaruje ve věcech nákladů řízení svou zdrženlivost, bohužel ve skutečnosti tuto zásadu příliš nerespektuje a k přezkumu napadených rozhodnutí obecných soudů o nákladech řízení nezřídka až příliš horlivě přistupuje, což nepochybně povzbuzuje potenciální stěžovatele k podávání takových ústavních stížností. To vede k tomu, že agenda týkající se nákladů řízení představuje značný podíl nápadu Ústavního soudu. Aniž bych měl k dispozici dlouhodobé statistické řady o předmětové skladbě nápadu Ústavního soudu, uvedu alespoň ilustrativně několik dat o počtu ústavních stížností, jejichž předmětem byly náklady řízení (někdy společně s jinými námitkami): Takových ústavních stížností bylo podáno v roce 2011 – 567, v roce 2012 – 1 250, v roce 2013 – 537, v roce 2014 – 484, v roce 2015 – 326, v prvním pololetí 2016 – 158.

5. Pokládám tento úkaz za velmi povážlivý a degradující roli Ústavního soudu. Má-li Ústavní soud plnit své základní poslání, tj. být soudním orgánem ochrany ústavnosti (článek 83 Ústavy), musí při vědomí svých kapacitních možností, daných počtem 15 soudců, využívat zákonných nástrojů, jak zabránit svému zahlcení. Ústavní soud by měl mít v tomto směru před očima varovný příklad štrasburského Evropského soudu pro lidská práva, který si dlouho nedokázal vytvořit účinné filtrační mechanismy, kterými by se bránil proti přetížení, což vedlo k neúnosně dlouhým průtahům řízení až k paralyzování činnosti ESLP.

6. V historickém vývoji si právní nauka byla vědoma potřeby chránit vrcholné státní orgány před takovým osudem, a proto např. vzniklo prastaré latinské pravidlo *minima non curat praetor*.

7. Proto by podle mého názoru měl Ústavní soud přistupovat ke kasacním zásahům v záležitostech nákladů řízení jen v případech zcela extrémních pochybení obecných soudů, hraničících se svévolí. Žádný takový protiústavní exces však v posuzovaném případě nevidím.

8. Nesdílím názor, že napadená rozhodnutí obecných soudů porušila právo stěžovatele na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, resp. podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

9. Porušení těchto ústavních norem spatřuje nález v tom, že „Krajský soud v Ústí nad Labem před svým rozhodnutím nedal nijak najevo, že uvažuje o použití § 150 o. s. ř. ... tedy nevytvořil procesní prostor k tomu, aby se stěžovatel mohl vyjádřit k eventuálnímu uplatnění moderního práva podle citovaného ustanovení“ (bod 19 odůvodnění).

10. Tuto výtku nepokládám za oprávněnou za situace, kdy stěžovatel vystupoval v celém průběhu řízení velmi aktivně, projevoval znalost právní problematiky a relevantní judikatury a byl navíc zastupován advokátem. Lze si jen obtížně představit, jakými dalšími argumenty ohledně kritérií moderace nákladů řízení by stěžovatel ještě mohl ovlivnit rozhodnutí o nákladech řízení. Z odůvodnění rozsudku odvolacího soudu lze seznat, že tento soud se otázkou nákladů řízení zabýval velmi zevrubně a jeho závěry se mně jeví náležitě odůvodněné.

11. Poukazuji na závěr, vyslovený mnohokrát v judikatuře Ústavního soudu, že nikoliv každé pochybení obecných soudů na úrovni aplikace a interpretace podústavního práva zakládá důvod ke kasaci rozhodnutí. Ústavní soud má zasáhnout toliko tehdy, jsou-li zároveň porušena základní subjektivní práva; k tomu v posuzovaném případě podle mého názoru nedošlo.

12. Domnívám se dále, že v posuzovaném případě nelze odhlédnout od výrazných specifík dané věci. Jde o politováníhodný spor o výši výživného mezi zletilým dítětem a jeho vlastním otcem, tedy o záležitost nesporně velmi delikátní a komplikovanou. Posouzení všech skutkových okolností

věci vyžaduje bezprostřední znalost detailních skutkových okolností, jež je nutno zvažovat nejen ve vztahu k meritu věci, nýbrž i ve vztahu k nákladům řízení (které dosahují desetitisícových částek). Takové posouzení je vhodné ponechat zcela obecným soudům, Ústavní soud by do těchto záležitostí neměl zásadně zasahovat.

13. Lze se obávat, že kasační zásah Ústavního soudu povede jen k další eskalaci sporu a k dalšímu nárůstu nákladů řízení.

14. Ze všech těchto důvodů se domnívám, že podané ústavní stížnosti nemělo být vyhověno.

Č. 188

**K porušení práva na zákonného soudce při odmítnutí dovolání samosoudcem
K požadavku náležitého odůvodnění usnesení o odmítnutí dovolání**

1. Namítne-li a odůvodní-li dovolatel protiústavnost právních závěrů či postupu odvolacího soudu, je tím naplněn i dovolací důvod spočívající v tvrzeném nesprávném posouzení věci podle ustanovení § 241a odst. 1 občanského soudního řádu. Je pak úkolem dovolacího soudu se touto argumentací (při odmítnutí dovolání pro nepřipustnost alespoň ve stručné podobě) zabývat a vypořádat se s ní.

2. Ze zákonné úpravy řízení o dovolání plyne, že obecným pravidlem je rozhodování senátní a rozhodování samosoudcovské představuje výjimku z tohoto pravidla jen tam, kde to zákon výslovně připouští (§ 36c a § 36d odst. 1 o. s. ř.). Rovněž připustnost dovolání (§ 237 o. s. ř.) posuzuje senát, a nikoliv samosoudce (viz také § 243c odst. 2 o. s. ř.).

3. Je proto porušením ústavně zaručeného práva na zákonného soudce (čl. 38 odst. 1 Listiny základních práv a svobod), pokud „první selekci“ případů s ohledem na nepřipustnost provádí již předseda senátu (resp. jiný pověřený člen senátu) tak, že podání, které podle něj neobsahuje řádné vymezení podmínek přípustnosti dovolání, odmítne. Pokud by totiž bylo jen na rozhodujícím soudci, aby sám vyhodnotil, zda nesplnění podmínky přípustnosti dovolání bude považovat za vadu, pročez bude postupovat dle ustanovení § 243f odst. 2 o. s. ř., či se s tímto nedostatkem dovolání vypořádá předpokládaným způsobem dle ustanovení § 243c odst. 2 o. s. ř., jevila by se tato interpretace neudržitelnou z důvodu nepředvídatelnosti rozhodování a rizika možné arbitrárnosti.

4. Smysl ustanovení § 243f odst. 2 občanského soudního řádu spočívá v „odbřemenění“ senátu Nejvyššího soudu pouze tam, kde podmínky pro meritorní projednání dovolání zcela jednoznačně nejsou dány: dovolatel např. vezme podané dovolání zpět, a soudu tak není dána jiná možnost než řízení zastavit, dovolání bylo podáno opožděně nebo osobou, která k tomu není aktivně legitimována, dovolatel není zastoupen, nebyl zaplacen soudní poplatek anebo dovolání trpí vadami, které k výzvě soudu nebyly odstraněny. Tyto případy představují jakousi „justiční malou násobilku“, zpravidla nevyžadující interpretaci práva soudem, nýbrž postačuje zcela prostá aplikace zákonných ustanovení obsahujících podmínky řízení. Otázka přípustnosti dovolání z hlediska splnění podmínek dle ustanovení § 237 o. s. ř. však již představuje kvalitativně zcela odlišnou situaci: ve skutečnosti se totiž nejedná o „připustnost“

dovolání v klasickém procesním smyslu, nýbrž daleko přesněji o jeho „přijatelnost“. Je proto především na Nejvyšším soudu samotném, zda předestřenou věc bude považovat za natolik právně významnou či nikoliv. Takovéto rozhodnutí však nemůže činit jediný samosoudce, nýbrž musí zůstat vyhrazena senátnímu rozhodování.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka (soudce zpravodaj) a soudců Ludvíka Davida a Jiřího Zemánka – ze dne 11. října 2016 sp. zn. II. ÚS 849/16 ve věci ústavní stížnosti SUZAP Plzeň, s. r. o., „v likvidaci“, se sídlem Ostružnická 355/17, Olomouc, zastoupené JUDr. Markem Nespalou, advokátem, se sídlem Vyšehradská 21, Praha 2, proti rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 31. 1. 2013 č. j. 30 C 172/2007-239, rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 11. 12. 2013 č. j. 13 Co 218/2013-277, 13 Co 220/2013 a usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 9. 2015 č. j. 25 Cdo 1942/2015-356, jimiž byla zamítnuta stěžovatelčina žaloba na zaplacení částky 41 704 719 Kč s příslušenstvím jako tržní ceny za nemovitosti, které musela vydat restituventovi, včetně ušlého zisku a bylo odmítnuto její dovolání, za účasti Obvodního soudu pro Prahu 1, Městského soudu v Praze a Nejvyššího soudu jako účastníků řízení a České republiky – Ministerstva financí, se sídlem Letenská 15, Praha 1, jako vedlejšího účastníka řízení.

Výrok

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 15. 9. 2015 č. j. 25 Cdo 1942/2015-356 bylo porušeno právo stěžovatelky na spravedlivý proces podle čl. 36 Listiny základních práv a svobod a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a právo na zákonného soudce podle čl. 38 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Toto rozhodnutí se proto ruší.

III. Ve zbývajících částech se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění

I. Vymezení věci a předchozí průběh řízení

1. Ústavní stížností doručenou Ústavnímu soudu dne 14. 3. 2016 se stěžovatelka domáhala zrušení v záhlaví označených rozhodnutí obecných soudů, neboť má za to, že jimi bylo porušeno její základní právo na spravedlivý proces zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), právo na zákonného soudce podle čl. 38 Listiny, kdy tato

práva zaručuje též čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“), a právo na ochranu majetku dle čl. 11 Listiny a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě (dále jen „Protokol“).

2. Z ústavní stížnosti a vyžádaného soudního spisu zjistil Ústavní soud zejména následující skutečnosti.

3. Stěžovatelka koupila dne 6. 5. 1996 od společnosti ULTRA 92, spol. s r. o., blíže specifikované nemovitosti, které tato společnost nabyla dne 1. 12. 1995 na základě smlouvy o prodeji privatizovaného majetku uzavřené s Fondem národního majetku České republiky, a to i přesto, že Správa budov města Plzně (která je převedla na Fond národního majetku České republiky) byla povinna podle ustanovení § 3 odst. 2 zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon č. 87/1991 Sb.“) nemovitostmi do rozhodnutí o žádosti restituenta nedisponovat (k nemovitostem totiž uplatnil dne 27. 4. 1995 restituční nárok podle zákona č. 87/1991 Sb. Josef Kohn). Dne 2. 11. 1999 nabyl právní moci rozsudek, kterým byla Správě budov města Plzně jako povinné osobě uložena povinnost vydat nemovitosti Josefu Kohnovi jako oprávněné osobě, přičemž na základě tohoto rozhodnutí byl oprávněný Josef Kohn zapsán na listu vlastnictví jako jejich vlastník.

4. Nyní napadeným rozsudkem obvodní soud zamítl žalobu stěžovatelky co do výše 41 704 719 Kč s příslušenstvím. Tato sporná částka představovala tržní cenu nemovitostí, které musela stěžovatelka vydat Josefu Kohnovi, a dále ušlý zisk. Důvod k zamítnutí žaloby shledal obvodní soud především ve skutečnosti, že stěžovatelka předmětné nemovitosti nikdy nevlastnila, neboť s ohledem na skutečnost, že v době probíhajícího schvalování privatizačního projektu nebylo ještě rozhodnuto o již uplatněném restitučním nároku Josefa Kohna, tak za této situace nebylo možno tyto nemovitosti zahrnout do privatizace. Pokud přitom byly tyto nemovitosti přesto do privatizačního projektu zahrnuty a privatizovány, ačkoliv restituční nárok byl uplatněn a nebyl zamítnut, odporoval takový právní úkon ustanovení § 3 odst. 2 zákona č. 92/1991 Sb., o podmínkách převodu majetku státu na jiné osoby, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon č. 92/1991 Sb.“), a proto byl podle ustanovení § 39 tehdy platného občanského zákoníku absolutně neplatný. Jestliže tedy nemovitosti nemohly přejít na Fond národního majetku a ten je nemohl prodat právnímu předchůdci stěžovatelky, tak se touto nesprávnou privatizací na jejich vlastnických vztazích nic nezměnilo (tj. nemohly ani přejít do vlastnictví stěžovatelky) a až v důsledku rozhodnutí o restitučním nároku přešly z povinné osoby (Správy budov města Plzně) na Josefa Kohna jako na osobu oprávněnou. Proto soud uzavřel, že se stěžovatelka nemůže domáhat náhrady škody ve výši ceny nemovitostí, které musela vydat vlastníkovi, neboť tyto nemovitosti fakticky nikdy nevlastnila.

5. Městský soud nyní napadeným rozsudkem rozhodnutí obvodního soudu co do částky 41 704 719 Kč s příslušenstvím potvrdil, neboť odvolání neshledal důvodným. Uvedl, že podle Ústavním soudem zastávaného právního názoru, jež převzala i rozhodovací praxe obecných soudů, je v případě restitučních sporů nutno uplatněné restituční nároky oprávněných osob považovat za nároky primární, a to i za cenu zásahu do již provedených majetkoprávních posunů. Z ustanovení § 3 odst. 2 zákona č. 92/1991 Sb. a ustanovení § 9 odst. 1 zák. č. 87/1991 Sb. přitom vyplývá, že dotčené nemovitosti nemohly být na základě schváleného privatizačního projektu platně převedeny do vlastnictví Ultra 92, spol. s r. o., a poté na stěžovatelku. Jelikož tedy byl převod od počátku absolutně neplatným právním úkonem z důvodu řádně uplatněného restitučního nároku, nemohlo dojít ani ke vzniku škody na straně stěžovatelky ve výši hodnoty předmětných nemovitostí (podle zásady *nemo plus iuris ad alium transfere potest, quam ipse habet* – nikdo nemůže na jiného převést více práv, než má sám).

6. Nejvyšší soud dovolání stěžovatelky v záhlaví označeným usnesením předsedy senátu odmítl, neboť neobsahovalo všechny zákonné náležitosti ve smyslu ustanovení § 241a odst. 2 občanského soudního řádu. Dle dovolacího soudu totiž stěžovatelka nevymezila, v čem spatřuje splnění předpokladů přípustnosti dovolání, ačkoliv nezbytnou podmínkou projednatelnosti dovolání je právě vymezení jeho přípustnosti, kdy nepostačuje pouhá citace textu ustanovení § 237 občanského soudního řádu. Jelikož tedy dovolatelka nevymezila, v čem spatřuje splnění předpokladů přípustnosti dovolání podle ustanovení § 237 až 238a občanského soudního řádu, trpělo dovolání vadou, pro kterou nebylo možno v dovolacím řízení pokračovat, a tato vada nebyla v průběhu trvání lhůty k dovolání odstraněna.

II. Argumentace stěžovatelky

7. Stěžovatelka v ústavní stížnosti především tvrdí, že jí nebyla poskytnuta náležitá ochrana ze strany obecných soudů, a dle dosavadního výsledku řízení by tak neměla nárok na žádné plnění, byť přišla o nemovitost zakoupenou v dobré víře. A to i přesto, že fatální protizákonné pochybení učinil orgán, kterému byl státem svěřen výkon pravomoci v privatizačním procesu. Stěžovatelka napadeným rozhodnutím především vytýká, že se naprosto přičí obecným zásadám spravedlnosti, neboť postup obecných soudů byl značně formalistický, nemající zřetele na specifika případu (především zohlednění okolností, za kterých nabyla držbu předmětných nemovitostí). Obecné soudy tak pochybily, když ve zjevném rozporu s judikaturou Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“) neshledaly porušení čl. 1 Protokolu, ačkoliv došlo k narušení spravedlivé rovnováhy mezi jejími zájmy na straně jedné a legitimním cílem – ochranou práv skutečného vlastníka – na straně druhé, protože neobdržela žádnou

kompenzaci za vydání předmětné nemovitosti. Dále pak stěžovatelka namítá nedostatečné odůvodnění rozhodnutí odvolacího soudu, které pokládá v tomto ohledu za nepřezkoumatelné a porušující zásadu předvídatelnosti soudních rozhodnutí. Nadto se obecné soudy nezabývaly skutkovým stavem ani s ohledem na posouzení dobré víry stěžovatelky, přestože zjištění, že osoba byla v dobré víře, zakládá nutnost poskytnutí ochrany jejímu vlastnickému právu. Rovněž tak stěžovatelka namítá, že soud prvního stupně neprovedl všechny jí navržené důkazy potřebné k prokázání rozhodných skutečností a odvolací soud se řádně nevyrovnal s jí vznesenou námitkou spočívající v tomto chybném postupu.

8. Samostatně pak stěžovatelka napadá rozhodnutí dovolacího soudu, neboť v dovolání údajně jasně a srozumitelně vylíčila předpoklady přípustnosti dovolání, protože je Nejvyšší soud neměl odmítnout. Tvrdí, že vymežila jak důvody dovolání, když uvedla právní posouzení věci, které pokládá za nesprávné, tak rovněž uvedla, v čem spočívá nesprávnost tohoto právního posouzení. Navíc stěžovatelka rozporuje, že Nejvyšší soud rozhodl o jejím dovolání v nesprávném složení, neboť o odmítnutí dovolání rozhodl předseda senátu dle ustanovení § 243f odst. 2 občanského soudního řádu, ačkoliv o přípustnosti dovolání by měl rozhodovat v souladu s ustanovením § 243c odst. 2 občanského soudního řádu senát. Došlo tak k porušení základního práva na zákonného soudce dle čl. 38 odst. 1 Listiny.

III. Vydání účastníků řízení

9. Obvodní soud připomněl některé skutkové okolnosti případu a uvedl, že stěžovatelce nemohla vzniknout žádná škoda, a chybí tedy jeden ze základních znaků občanskoprávní odpovědnosti podle ustanovení § 420 tehdy platného občanského zákoníku. Navíc stěžovatelka má pohledávku z titulu bezdůvodného obohacení vůči tomu, komu bylo poskytnuto plnění bez právního důvodu, tedy vůči společnosti, která žalobci nemovitosti neplatnou kupní smlouvou prodala, a též vůči Josefu Kohnovi, za něhož vynaložila po dobu držby náklady spojené se správou nemovitostí. Pokud přitom zjištěný skutkový stav věci neumožňuje posoudit tuto pohledávku jako nedobytnou (není dosud zřejmé), je opodstatněn závěr, že škoda, jejíž náhrady se stěžovatelka po vedlejším účastníkovi domáhá, dosud nevznikla.

10. Městský soud rovněž připomněl skutkové okolnosti případu a dále v podrobnostech odkázal na napadené rozhodnutí, které považuje za souladné s právním názorem Nejvyššího a Ústavního soudu, a tudíž za správné. Zároveň dodal, že si není vědom toho, že by tímto rozsudkem nebo postupem soudu, který jeho vydání předcházelo, došlo k porušení práva stěžovatelky na spravedlivý proces nebo jiného práva chráněného

Ústavou či Listinou. Takové porušení jistě nelze spatřovat v tom, že odvolací soud nerozhodl podle představ stěžovatelky.

11. Nejvyšší soud ve vyjádření uvedl, že důvody pro odmítnutí dovolání dostatečně vysvětlil již v odůvodnění svého usnesení, na něž odkázal a které je v souladu s konstantní rozhodovací praxí dovolacího soudu. I podle judikatury Ústavního soudu a ESLP se totiž nevyžaduje, aby soud odpovídal na každou vznesenou námitku či otázku; to platí tím spíše o rozhodnutí soudu dovolacího, jímž se dovolání pro nedostatek náležitosti odmítá, které i dle zákona může být jen stručné (§ 243f odst. 3 občanského soudního řádu). Ostatně, je-li dovolání odmítáno proto, že nemá zákonné náležitosti, je dostatečným odůvodněním právě konstatování, o jaké náležitosti jde a že je podané dovolání postrádá. Rovněž nyní napadené usnesení dovolacího soudu je proto odůvodněno závěrem, že dovolání postrádá vymezení předpokladů přípustnosti dovolání ve smyslu § 241a odst. 2 občanského soudního řádu, a odkazuje na příslušnou judikaturu Nejvyššího soudu i na usnesení Ústavního soudu, jímž byla tato judikatura dovolacího soudu shledána ústavně konformní. Dále dovolací soud dodal, že závěr o absenci náležitého vymezení předpokladů přípustnosti dovolání stěžovatelky nemá důvod revidovat, navzdory obsáhlé, leč málo přesvědčivé argumentaci obsažené v ústavní stížnosti. Naopak uvádí, že rovněž obsáhlé, leč obligatorní náležitosti postrádající bylo dovolání stěžovatelky. Pod bodem I obsahovalo jen reprodukci výroků soudů nižších stupňů. Pod bodem II nadepsaným „Přípustnost dovolání“ obsahovalo pouze sdělení, že dovolatelka má za to, že dovolání je přípustné dle ustanovení § 237 občanského soudního řádu, přičemž následuje jen citace tohoto zákonného ustanovení, která je však dle ustálené judikatury pro vymezení přípustnosti dovolání nedostačující (uvedení všech v úvahu přicházejících alternativ přípustnosti dovolání spíše svědčí o tom, že dovolatelka vůbec neměla jasno o tom, která z nich je naplněna právě v jejím případě). Pod bodem III nazvaným „Skutkové okolnosti“ je již z tohoto nadpisu zřejmé, že se zde stěžovatelka přípustnosti dovolání nezabývala. Ani v bodě IV nazvaném „Dovolací důvody“, i kdyby byl posuzován nejen dle názvu, ale i podle obsahu, konkrétní předpoklady přípustnosti dovolání tak, jak je formuluje výše citovaná judikatura Nejvyššího i Ústavního soudu, vymezeny nejsou (pouhý výčet údajně chybných hmotněprávních závěrů a procesních postupů nižších soudů uvedený požadavek zákona nenaplnuje). Totéž platí i o bodu V (bez nadpisu, dovolatelka zde uvádí, že si je vědoma „nepřípustnosti dovolání jen proti výrokům o nákladech řízení“, přesto vyjadřuje přesvědčení, že i v těchto výrocích odvolací soud pochybil) a bodu VI (zde je obsažen jen dovolací návrh na zrušení napadených rozhodnutí ve vymezeném rozsahu a přiznání náhrady nákladů řízení). Důvodná pak dle Nejvyššího soudu není ani námitka porušení práva na zákonného soudce, neboť předseda

senátu v dané věci rozhodoval o odmítnutí dovolání v souladu s ustanovením § 243f odst. 2 občanského soudního řádu. Poukaz stěžovatelky na náleze Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 878/15 ze dne 16. 9. 2015 (N 171/78 SbNU 555; veškerá judikatura zdejšího soudu je dostupná též na <http://nalus.usoud.cz>) považuje za nepřiléhavý, neboť tam uvedený závěr o porušení práva na zákonného soudce rozhodnutím předsedy senátu byl podmíněn předchozím závěrem, že dovolání nemělo být odmítnuto pro nedostatek náležitostí. Proto dovolací soud uzavřel, že je přesvědčen, že k porušení ústavních práv stěžovatelky napadeným usnesením nedošlo, a proto navrhl, aby byla ústavní stížnost odmítnuta, příp. zamítnuta.

12. Vedlejší účastník ve svém vyjádření uvedl, že závěry obecných soudů v posuzované věci jsou právně relevantní a nebyly jimi porušeny ústavněprávní principy, neboť obecné soudy v dané věci neměly ani nemohly dovést právo na kompenzaci, tedy náhradu škody. Naopak námitky stěžovatelky považuje jen za polemiku v rovině „jednoduchého práva“, kdy postrádá konkrétní odůvodnění o tom, v čem byla práva stěžovatelky porušena. K námitkám směřujícím proti rozhodnutí dovolacího soudu pak vedlejší účastník dodal, že dovolatel je povinen vymezit, které z hledisek uvedených v ustanovení § 237 občanského soudního řádu považuje za splněné, když k projednání dovolání nepostačuje jen citace tohoto ustanovení, neboť v tomto ustanovení jsou čtyři rozdílné předpoklady přípustnosti dovolání. Takové dovolání proto trpí vadami dle ustanovení § 243 občanského soudního řádu, pro které nelze v dovolacím řízení pokračovat, a dovolání tak musí být odmítnuto a o jeho odmítnutí rozhoduje předseda senátu dovolacího soudu nebo pověřený člen.

IV. Replika stěžovatelky

13. V replice k zasláným vyjádřením stěžovatelka polemizovala s jejich obsahem, kdy se neztotožnila se závěry, že postupem a rozhodnutími obecných soudů nedošlo k zásahu do jejich základních práv a svobod. K vyjádření Nejvyššího soudu uvedla, že se rozhodně neztotožňuje s tím, že řádně nevymezila důvody přípustnosti dovolání ve smyslu ustanovení § 241a odst. 2 občanského soudního řádu. Naopak ze samotného vyjádření Nejvyššího soudu k ústavní stížnosti je prý patrné, že jeho přístup je přepjatě formalistický, čímž se ocitá v rozporu s tezemi ve stěžovatelkou uvedeném nálezu Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 354/15 ze dne 19. 11. 2015 (N 198/79 SbNU 251). Nejvyšší soud se také nijak relevantně nevyrovnal se skutečností, že o dovolání rozhodoval v nesprávném složení, neboť o odmítnutí rozhodl předseda senátu dle § 243f odst. 2 občanského soudního řádu, ačkoliv o přípustnosti dovolání by měl rozhodovat senát. Námitka o porušení základního práva stěžovatelky na zákonného soudce dle čl. 38 odst. 1 Listiny je tak důvodná a náleze Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 878/15

ze dne 16. 9. 2015 je v tomto ohledu zcela příhodný, neboť je z něj patrné, že o dovolání stěžovatelky neměl rozhodovat předseda senátu, ale senát.

V. Splnění podmínek řízení

14. Ústavní stížnost je přípustná (ustanovení § 75 odst. 1 a *contrario* zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „zákon o Ústavním soudu“), byla podána včas (ustanovení § 72 odst. 3 zákona o Ústavním soudu) a splňuje ostatní náležitosti vyžadované zákonem [ustanovení § 30 odst. 1, § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu].

VI. Vlastní hodnocení Ústavního soudu

15. Po prostudování ústavní stížnosti, vyžádaného spisu a vyjádření účastníků řízení a vedlejšího účastníka (včetně repliky stěžovatelky k těmto vyjádřením) Ústavní soud dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

16. Ústavní soud ustáleně judikuje, že jeho úkolem je jen ochrana ústavnosti, a nikoliv zákonitosti (čl. 83 Ústavy). Ústavní soud není povolán k přezkumu aplikace podústavního práva a může tak činit jen tehdy, jestliže současně shledá porušení základního práva, protože tato práva vymezují nejen rámec normativního obsahu aplikovaných právních norem, nýbrž také rámec jejich ústavně konformní interpretace a aplikace. Interpretace zákonných a podzákonných právních norem, která nešetří základní práva v co nejvyšší míře, při současném dodržení účelu aplikovaných právních norem, anebo interpretace, jež je v extrémním rozporu s principy spravedlnosti, pak znamenají porušení základního práva či svobody.

17. Při posouzení nyní projednávané ústavní stížnosti považoval Ústavní soud nejprve za nezbytné zhodnotit stěžovatelčinu námitku, zda postupem Nejvyššího soudu (resp. způsobem vyřízení jejího dovolání) nedošlo k zásahu do jejího práva na spravedlivý proces a do práva na zákonného soudce, neboť – s ohledem na zásadu minimalizace zásahů Ústavního soudu do rozhodovací činnosti obecných soudů – pouze za situace, kdy by Ústavní soud shledal, že postup Nejvyššího soudu nebyl v rozporu s ústavně zaručeným právem na soudní ochranu stěžovatelky, by mohl přistoupit také k přezkumu toho, zda meritorní posouzení věci obecnými soudy bylo v souladu s ústavně chráněnými základní právy.

18. Jak plyne ze shora uvedeného, v nyní projednávané věci stěžovatelka poukazuje na svévolnou aplikaci normy podústavního práva (konkrétně ustanovení § 243c odst. 1 občanského soudního řádu ve spojení s § 237 až 239 citovaného zákona) a v tom spatřuje porušení svého práva na spravedlivý proces.

19. K tomu Ústavní soud nejprve připomíná, že z ústavního pořádku České republiky ani z judikatury ESLP (srov. např. rozsudek ze dne 17. 1.

1970 ve věci *Delcourt proti Belgii*, stížnost č. 2689/65) nevyplývá nárok na podání dovolání či jiného mimořádného opravného prostředku. Pokud by proto tzv. mimořádné opravné prostředky nebyly připuštěny vůbec, nepochybně by taková úprava z pohledu ústavněprávního obstála. Na druhé straně však platí, že jsou-li mimořádné opravné prostředky právním řádem připuštěny, nemůže se rozhodování o nich ocitnout mimo ústavní rámec ochrany základních práv jednotlivce, tzn. především práva na spravedlivý proces [viz např. nálezn sp. zn. Pl. ÚS 1/03 ze dne 11. 2. 2004 (N 15/32 SbNU 131; 153/2004 Sb.)].

20. Ústavní soud takto ve své judikatuře [za všechny příklady srov. nálezn sp. zn. Pl. ÚS 1/03 ze dne 11. 2. 2004 (N 15/32 SbNU 131; 153/2004 Sb.)] ve vztahu k vyřízení dovolání ze strany Nejvyššího soudu opakovaně vyslovil názor, že je zcela nezbytné, aby rozhodnutí obecných soudů (tedy i soudu dovolacího) nejen odpovídala zákonu v meritu věci a byla vydávána za plného respektu k procesním normám, ale aby také odůvodnění vydaných rozhodnutí ve vztahu k zmíněnému účelu přiměřeně odpovídala kritériím daným ustanovením § 157 odst. 2 in fine a odst. 3 občanského soudního řádu, neboť jen věcně správná (zákonu zcela odpovídající) rozhodnutí a náležitě, tj. zákonem vyžadovaným způsobem odůvodněná rozhodnutí, naplňují – jako neoddělitelná součást „stanoveného postupu“ – ústavní kritéria plynoucí z Listiny (viz čl. 38 odst. 1). Stejně tak musí Ústavní soud připomenout svoji předchozí judikaturu [srov. především nálezn sp. zn. IV. ÚS 128/05 ze dne 10. 5. 2005 (N 100/37 SbNU 355)], že dovolací soud si musí být při výkladu a aplikaci podmínek připuštění dovolání vědom toho, že účastník řízení jím vždy sleduje ochranu svých subjektivních práv bez ohledu na to, jaký jiný účel řízení o mimořádném opravném prostředku sleduje.

21. Zároveň Ústavní soud v minulosti opakovaně konstatoval [např. nálezn sp. zn. IV. ÚS 690/01 ze dne 27. 3. 2003 (N 45/29 SbNU 417) nebo nálezn sp. zn. II. ÚS 2070/07 ze dne 13. 12. 2007 (N 223/47 SbNU 935)], že ke znakům právního státu a mezi jeho základní principy neoddělitelně patří zásada právní jistoty. Její nezbytnou součástí je jak předvídatelnost práva, tak i legitimní předvídatelnost postupu orgánů veřejné moci v souladu s právem a zákonem stanovenými požadavky. Tato předvídatelnost je vyjádřením postulátu, podle kterého se lze v demokratickém právním státě spolehnout na to, že ve své důvěře v platné právo nebude nikdo zklamán. Pouze takto předvídatelné chování naplňuje v praxi fungování materiálně chápaného demokratického právního státu a vylučuje prostor pro případnou svévoli. Proto postup soudu při poskytování soudní ochrany a také jeho následné rozhodnutí ve věci jako výsledek soudního řízení nesmí být pro účastníky překvapivé, pokud mají legitimní důvod očekávat určitý postup [viz nálezn sp. zn. I. ÚS 1312/11 ze dne 13. 3. 2013 (N 40/68 SbNU 413)].

Zásady právní jistoty a předvídatelnosti soudního rozhodnutí naopak opravňují účastníka řízení předpokládat, že soud zná právo a že bude výkladově jednoznačně ustanovení obecně závazných předpisů vykládat v souladu s jejich jednoznačností.

22. Zde uvedené se plně dotýká též rozhodování Nejvyššího soudu o přípustnosti dovolání, neboť nelze popírat, že úvahy dovolacího soudu při hodnocení přípustnosti dovolání (z hlediska faktického tedy při selekci případů, jimiž se bude Nejvyšší soud meritorně zabývat) se musí pohybovat v rámci mezi stanovených občanským soudním řádem i obecných principů vztažených k právu na spravedlivý proces. Obecně přitom platí, že z rozhodnutí Nejvyššího soudu o odmítnutí dovolání pro nepřipustnost musí vyplynout, z jakého důvodu obsaženého v ustanoveních § 237 až 239 občanského soudního řádu dovolací soud shledal podané dovolání nepřipustným, a poté musí tento závěr rozhodující senát alespoň ve stručnosti (viz § 243f odst. 3 občanského soudního řádu), byť jen s uvedením nosných důvodů, odůvodnit [srov. např. nález sp. zn. II. ÚS 1990/15 ze dne 5. 4. 2016 (N 59/81 SbNU 47)].

23 Ústavní soud přitom nikterak nepopírá tvrzení Nejvyššího soudu, že judikatura Ústavního soudu a ESLP nevyžaduje, aby soud v odůvodnění rozhodnutí odpovídal na každou vznesenou námitku či otázku; stejně tak plně akceptuje, že toto platí obzvláště o rozhodnutí dovolacího soudu, jímž se dovolání pro nedostatek náležitostí odmítá, které i dle zákona může být jen stručné. Přesto ale musí toto rozhodnutí obsahovat nosné důvody, pro které dovolací soud shledal dovolání nepřipustným, a nikoliv pouze citaci zákonné úpravy, neboť tento způsob odůvodnění by uvedené rozhodnutí činil fakticky nepřezkoumatelným. Ústavní soud ve své náleзовé judikatuře již dříve uvedl, že zákonem předvídaná „stručnost“ může znamenat odkaz na příslušné ustanovení zákona pouze ve zcela jednoduchých případech, přičemž v případech, kdy subsumpce není jednoznačná, je nezbytné v odůvodnění rozvést právní úvahy soudu, a nikoli se spokojit pouze s nicneříkajícím odkazem na zákonná ustanovení [viz např. nález sp. zn. III. ÚS 3766/14 ze dne 12. 1. 2016 (N 5/80 SbNU 55)]. V opačném případě, tj. typicky když Nejvyšší soud např. pouze ocituje ustanovení občanského soudního řádu či obecnou judikaturu Nejvyššího soudu vztahující se k přípustnosti dovolání, aniž by však odpovídajícím způsobem reagoval na právní argumentaci předestřenou dovolatelem, se jedná o odůvodnění nedostatečné a ve své podstatě nepřezkoumatelné. Takto se totiž dovolatel fakticky z odůvodnění usnesení Nejvyššího soudu vůbec nedozví, z jakých právních důvodů (na základě jakých právních úvah dovolacího soudu) bylo jeho podání odmítnuto jako nepřipustné.

24. Ústavní soud rovněž nijak nepopírá závěry obsažené v usnesení ze dne 14. 6. 2016 sp. zn. III. ÚS 1784/16, na které odkazoval Nejvyšší soud

ve svém vyjádření a které se týkají požadavků na vymezení přípustnosti dovolání; ty však nikterak neřeší náležitosti usnesení dovolacího soudu, jímž je dovolání odmítáno pro nepřípustnost. Naopak touto otázkou se dostatečně zabývaly shora citované i další nálezy [viz například náleze stejného senátu ze dne 17. 5. 2016 sp. zn. III. ÚS 1538/14 (N 85/81 SbNU 423)], přičemž zde Ústavní soud připomíná, že precedenční síla kteréhokoliv nálezu převažuje nad silou usnesení [viz náleze sp. zn. IV. ÚS 301/05 ze dne 13. 11. 2007 (N 190/47 SbNU 465)]. Kromě odmítnutí z formálních důvodů totiž Ústavní soud rozhoduje věc usnesením typicky v situaci, kdy zjišťuje, že její řešení nemá ústavní dimenzi. Pro toto tvrzení, že precedenční síla kteréhokoliv nálezu je nesrovnatelná s precedenční silou kteréhokoliv usnesení, lze pak najít oporu také v zákoně o Ústavním soudu. Jelikož je publikace soudního rozhodnutí všeobecně uznaný předpoklad toho, aby mohl mít precedenční účinky, je významné, že na rozdíl od úpravy nálezů, ustanovení § 59 zákona o Ústavním soudu dává Ústavnímu soudu prostor pro rozhodování, která usnesení publikuje. Zatímco tedy platí domněnka, že každý náleze je způsobilý mít zobecňující význam, mezi usneseními by mohla mít určité precedenční účinky zpravidla jenom ta, která Ústavní soud vybral pro publikaci ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu (což však není případ usnesení, na něž Nejvyšší soud nyní odkazuje). Ustanovení § 23 ve spojení s ustanovením § 11 odst. 2 písm. j) zákona o Ústavním soudu navíc stanoví povinnost senátu Ústavního soudu, jak má postupovat v případě, že nesouhlasí s právním názorem obsaženým v nálezu. Z toho lze *a contrario* dovodit, že usnesení nejsou považována za závazná ani pro Ústavní soud, ani za obecně precedenčně významná (což ale samozřejmě neznamená, že nemohou mít za žádných okolností precedenční účinek, a že by proto snad měla být zcela opomíjena).

25. Jestliže tedy Nejvyšší soud poukazuje na závěry vyřčené v judikatuře Ústavního soudu, je nanejvýš nezbytné, aby ve své rozhodovací praxi ctil zejména ty závěry, které byly vysloveny v nálezech a které se bezprostředně dotýkají způsobu vyřízení dovolání ze strany Nejvyššího soudu [z poslední doby se jedná především o tyto nálezy: náleze sp. zn. I. ÚS 2804/15 ze dne 19. 7. 2016 (N 132/82 SbNU 163), náleze sp. zn. II. ÚS 3316/15 ze dne 31. 5. 2016 (N 99/81 SbNU 601), náleze sp. zn. III. ÚS 1538/14 ze dne 17. 5. 2016 (viz výše), náleze sp. zn. II. ÚS 1990/15 ze dne 5. 4. 2016 (N 59/81 SbNU 47) nebo náleze sp. zn. I. ÚS 878/15 ze dne 16. 9. 2015 (viz výše)]. Jak přitom Ústavní soud připomíná, v citovaných nálezech opakovaně konstatoval, že z hlediska dodržení zásad spravedlivého procesu Ústavní soud zkoumá, zdali skutečně byl naplněn deklarovaný důvod nepřípustnosti podaného dovolání (v opačném případě, tj. při chybné aplikaci dotčených ustanovení občanského soudního řádu, by totiž bylo dovolateli upřeno právo na soudní ochranu a přístup k soudu a došlo by k odepření spravedlnosti – *denegatio iustitiae*),

a také, zda z usnesení vyplývá, z jakých konkrétních důvodů dovolací soud shledal dotčené dovolání nepřipustným.

26. Pokud nyní rozhodující senát posoudil věc stěžovatelky optikou výše uvedeného, musí Nejvyššímu soudu vytknout, že z odůvodnění napadeného usnesení nelze vůbec seznat, z jakého konkrétního důvodu vlastně dospěl k závěru, že dovolání stěžovatelky považuje za nepřipustné. Jak přitom již bylo uvedeno, i odůvodnění usnesení Nejvyššího soudu odmítající podané dovolání pro nepřipustnost musí splňovat alespoň požadavky předvidatelnosti a srozumitelnosti, kdy z něj musí být dostatečně patrné, na základě jakých důvodů dospěl Nejvyšší soud k závěru o nepřipustnosti projednávaného dovolání; obzvláště za situace, kdy podané dovolání náležitosti stanovené zákonem (§ 241a občanského soudního řádu) potenciálně obsahuje, což je zcela zjevně i případ stěžovatelky. Ta totiž ve svém dovolání již na počátku výslovně uvedla (byť v obecné rovině), v čem spatřuje (v jakém právním závěru) dovolací důvody (nesprávné právní posouzení věci), přičemž posléze odkázala na mnohá rozhodnutí Nejvyššího a Ústavního soudu, se kterými měly být vyřčené právní závěry odvolacího soudu v rozporu. I v minimalisticky formulovaném odůvodnění napadeného usnesení tedy bylo s ohledem na shora uvedené povinnosti dovolacího soudu potřeba uvést, zda tvrzené námitky stěžovatelky, dle nichž bylo rozhodnutí obecného soudu v rozporu s předchozí judikaturou Nejvyššího soudu, jsou důvodnými či nikoliv. Přitom nemůže být sporu v tom směru, že nepostačuje skutečné důvody pro odmítnutí vyložit teprve ve vyjádření k ústavní stížnosti (jak v nyní posuzované věci Nejvyšší soud zřejmě učinil). Nyní posuzovanou věc ostatně nelze z hlediska skutkového stavu věci i (a to především!) jeho právního hodnocení (obzvláště pak s přihlédnutím k požadavku na dodržení obecné zásady spravedlnosti rozhodování) hodnotit jako bagatelní či jednoduchou tak, aby postačil pouhý odkaz na procesní zákonná ustanovení. Tento závěr činí Ústavní soud samozřejmě bez toho, že by se jakkoliv hodlal v této fázi řízení vyjadřovat k samotnému předmětu řízení a k důvodnosti uplatněného práva stěžovatelkou.

27. Kromě toho nelze odhlédnout rovněž od skutečnosti, že stěžovatelka doprovázela svou argumentaci též námitkami spočívajícími v porušení ústavně zaručených práv a svobod (především ve smyslu porušení principu spravedlnosti). Zde Ústavní soud připomíná (i s ohledem na argumentaci Nejvyššího soudu v jím podaném vyjádření), že ve své publikované judikatuře setrvale uvádí [viz opakovaně citované publikované usnesení sp. zn. III. ÚS 772/13 ze dne 28. 3. 2013 (U 5/68 SbNU 541)], že jakákoliv námitka, jejíž podstatou je tvrzení porušení ústavně zaručených základních práv a svobod rozhodnutím nebo postupem odvolacího soudu v občanském soudním řízení, je uplatnitelná i jako dovolací důvod podle § 241a odst. 1 občanského soudního řádu, ve znění zákona č. 404/2012 Sb.,

tzn. že rozhodnutí odvolacího soudu spočívá na nesprávném právním posouzení věci. Jestliže tedy dovolatel namítne protiústavnost právních závěrů či postupu odvolacího soudu (což nyní stěžovatelka činila), je tím naplněn i dovolací důvod spočívající v tvrzeném nesprávném posouzení věci. Je pak úkolem dovolacího soudu se touto argumentací (při odmítnutí dovolání pro nepřipustnost alespoň ve stručné podobě) zabývat a vypořádat se s ní.

28. Ústavní soud dále zdůrazňuje, že povinnost dovolacího soudu odůvodnit své rozhodnutí tak, aby z něho byly patrné konkrétní důvody, které jej k odmítnutí dovolání vedly, a aby jeho rozhodnutí nebylo z hlediska těchto vyřčených důvodů překvapivé, nemůže být zastřeno postupem, kdy dovolací soud vůbec neposoudí přípustnost dovolání dle ustanovení § 237 občanského soudního řádu, a namísto toho pouze formálně konstatuje vadu podaného dovolání, jež pokračování v dovolacím řízení údajně brání. Uvedený postup by totiž představoval formalistický způsob posouzení dovolání, který Ústavní soud zcela odmítá, neboť nectí základní principy, na nichž je založeno dovolací řízení z hlediska posouzení přípustnosti dovolání.

29. V souvislosti s tímto posouzením dovolání primárně jako vadným (a nikoli nepřipustným) se proto musí Ústavní soud v nyní projednávané věci nutně zabývat také tím, zda napadeným usnesením Nejvyššího soudu nebylo porušeno právo stěžovatelky na zákonného soudce.

30. K tomu je třeba nejprve připomenout, že právo na zákonného soudce představuje zcela neopominutelnou podmínku řádného výkonu té části veřejné moci, která soudům byla ústavně svěřena. Na jedné straně dotváří a upevňuje soudcovskou nezávislost, na straně druhé pak představuje pro každého účastníka řízení stejně cennou záruku, že k rozhodnutí jeho věci jsou povolávány soudy a soudci podle předem daných zásad (procesních pravidel stanovených v procesních předpisech). Ústavní soud přitom opakovaně vyslovil [za všechny příklady srov. nálezy sp. zn. IV. ÚS 307/03 ze dne 27. 5. 2004 (N 76/33 SbNU 243)], že mezi základní podmínky práva na zákonného soudce náleží zákonné vymezení věcné, místní a funkční příslušnosti soudu a zákonné vymezení obsazení soudu (tzn. též, zda rozhoduje samosoudce či senát), což právě představuje podstatu námitky stěžovatelky.

31. Současná právní úprava posouzení přípustnosti dovolání obsažená v ustanovení § 237 občanského soudního řádu (ve znění zákona č. 404/2012 Sb.) výslovně stanoví, že o přípustnosti dovolání (ve smyslu citovaného ustanovení § 237) má rozhodovat senát, a nikoli samosoudce. Tento závěr vyplývá především z ustanovení § 243c odst. 2 občanského soudního řádu, které uvádí, že „k přijetí usnesení o odmítnutí dovolání z důvodu, že dovolání není podle § 237 přípustné, je třeba souhlasu všech

členů senátu“. Senátní způsob rozhodování o nepřipustnosti dovolání lze také jednoznačně dovodit z důvodové zprávy k zákonu č. 404/2012 Sb. (www.psp.cz), která uvádí, že navržené ustanovení § 243c odst. 2 v sobě reflektuje nálezy Ústavního soudu ze dne 21. 2. 2012 sp. zn. Pl. ÚS 29/11 (N 34/64 SbNU 361; 147/2012 Sb.), kterým bylo ke dni 31. 12. 2012 zrušeno stávající ustanovení § 237 odst. 1 písm. a) s tím, že navrhované ustanovení zavádí kvalifikovanější způsob rozhodování o přípustnosti dovolání. Tyto závěry akceptuje rovněž odborná literatura (viz např. Svoboda, K. a kol. Občanský soudní řád: komentář. Praha : C. H. Beck, 2013, s. 770): „K přijetí usnesení o odmítnutí dovolání z důvodu, že dovolání není dle § 237 přípustné, je třeba souhlasu všech členů senátu. Takové řešení (...) je výsledkem analýzy Ministerstva spravedlnosti, která byla vyhotovena v reakci na výše uvedený nálezy Ústavního soudu, a dostatečně tak reflektuje názor Ústavního soudu kritizující způsob rozhodování o odmítnutí dovolání z důvodu, že dovolání není přípustné.“

32. Ústavní soud poukazuje rovněž na ustanovení § 36c občanského soudního řádu, podle něhož „Nejvyšší soud jedná a rozhoduje v senátech“. Podle navazujícího ustanovení § 36d odst. 1 pak platí, že „nestanovili zákon jinak, předseda senátu nebo jím pověřený člen senátu může ve věcech příslušejících senátu provádět jen takové úkony, jimiž se nerozhoduje ve věci“. Z těchto ustanovení tedy dostatečně plyne, že obecným pravidlem rozhodování Nejvyššího soudu je rozhodování senátní a rozhodování samosoudcovské představuje výjimku z tohoto pravidla tam, kde to zákon výslovně připouští. Přitom, jak je přijímáno, každá výjimka z obecného pravidla by měla být vykládána zužujícím, a nikoliv rozšiřujícím způsobem.

33. V citovaném nálezu sp. zn. Pl. ÚS 29/11, jehož nosné závěry nadále platí i přes změnu zákonné úpravy dovolacího řízení, přitom Ústavní soud uvedl, že skrze samotnou existenci soudnictví se manifestuje jak zákaz svémocného násilí uplatňovaného při řešení právních věcí, tak i státní mocenský monopol. Tyto aspekty osvětlují zásadní význam pravidel upravujících přístup k soudům, jakož i pravidel upravujících procesní postupy a podobu opravných prostředků pro ochranu právního řádu. Odtud lze rovněž dovodit imperativ, dle kterého pravidla o přístupu k vyšším soudním instancím musí být formulována co nejurčitěji tak, aby byla co nejjasněji seznatelná pro jednotlivé osoby. To proto, že právě tato pravidla stanovují, v jakých hranicích a jakým způsobem se má dotčená osoba domáhat svého práva. Dále zde Ústavní soud dodal, že není možné přehlédnout, že odmítnutí zabývat se případně i vadně procesně či hmotněprávně posouzenou věcí znamená riziko v podobě odepření spravedlnosti. To však, v případě věcí zatížených shora uvedenými vadami, resp. odmítajících poskytnout ochranu základním právům, není ústavněprávně tolerovatelné, a to navíc v situaci, kdy k odmítnutí není třeba ani jednomyslného rozhodnutí

tříčlenného senátu [viz oproti tomu ustanovení § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu], ani nerozhoduje žádné větší soudcovské těleso, které by bylo jakousi pojistkou proti možnému odepření spravedlnosti, resp. odepření ochrany základních práv.

34. Uvedené rozhodnutí Ústavního soudu tedy mělo za cíl učinit rozhodování o přípustnosti dovolání lépe předvídatelným a ve své podstatě více odpovídajícím základnímu právu na spravedlivý proces v jeho širokém pojetí, na což reagovala právě novelizace občanského soudního řádu provedená shora citovaným zákonem č. 404/2012 Sb. Ta jednak stanovila jasnější podmínky pro určení přípustnosti dovolání z hlediska námitek spočívajících v interpretaci a aplikaci právních předpisů, a také v souladu se shora citovaným nálezem určila, že o přípustnosti dovolání, v němž je namítáno právní posouzení věci, musí rozhodovat pouze senát, a to jednomyslně, a nikoli pouze předseda senátu či jeho jiný pověřený člen.

35. S ohledem na výše uvedené tedy musí Ústavní soud odmítnout, aby „první selekce“ případů s ohledem na nepřípustnost podaných dovolání byla prováděna již předsedou senátu (resp. jiným pověřeným členem senátu) tak, že podání, které by dle názoru předsedy neobsahovalo řádné vymezení podmínek přípustnosti dovolání, by odmítl tento samosoudce dle ustanovení § 243f odst. 2 občanského soudního řádu. Splnění předpokladu přípustnosti dovolání totiž nelze považovat za vadu, která (bez předchozí výzvy soudu) nebyla řádně doplněna nebo opravena (dle ustanovení § 241b odst. 3 občanského soudního řádu), neboť tento výklad by nectil závěry obsažené ve shora citovaném nálezu sp. zn. Pl. ÚS 29/11 a ani současné výslovné znění a také smysl zákona (viz především ustanovení § 243c odst. 2 občanského soudního řádu). Nadto, pokud by bylo skutečně jen na rozhodujícím soudci, aby sám vyhodnotil, zda nesplnění podmínky přípustnosti dovolání bude považovat za vadu, protože bude postupovat dle ustanovení § 243f odst. 2 občanského soudního řádu, či se s tímto nedostatkem dovolání vypořádá předpokládaným způsobem dle ustanovení § 243c odst. 2 občanského soudního řádu, jevila by se tato interpretace neudržitelnou z důvodu nepředvídatelnosti rozhodování a rizika arbitrárnosti.

36. Smysl ustanovení § 243f odst. 2 občanského soudního řádu totiž spočívá v „odbrěmenění“ senátu Nejvyššího soudu pouze tam, kde podmínky pro meritorní projednání dovolání zcela jednoznačně nejsou dány: dovolatel např. vezme podané dovolání zpět, a soudu tak není dána jiná možnost nežli řízení zastavit, dovolání bylo podáno opožděně nebo osobou, která k tomu není aktivně legitimována, dovolatel není zastoupen, nebyl zaplacen soudní poplatek anebo dovolání trpí obsahovými vadami, které k výzvě soudu nebyly odstraněny. Tyto případy lze zjednodušeně označit za jakousi „justiční malou násobilku“, která zpravidla nevyžaduje

vůbec žádné sofistikované úvahy a interpretaci práva soudem, nýbrž postčuje zcela prostá aplikace těch zákonných ustanovení, která obsahují procesní podmínky řízení. Pokud tyto nejsou splněny, pak se samozřejmě soud nemůže podaným dovoláním věcně zabývat. Otázka přípustnosti dovolání z hlediska splnění podmínek dle ustanovení § 237 občanského soudního řádu však již představuje kvalitativně zcela odlišnou situaci: ve skutečnosti se totiž nejedná o „přípustnost“ dovolání v klasickém procesním smyslu, nýbrž daleko přesněji o jeho „přijatelnost“. Je proto především na Nejvyšším soudu samotném, zda předestřenou věc bude považovat za natolik právně významnou (např. není prejedikována, je třeba sjednotit existující judikaturu anebo má být učiněn tzv. judikatorní odklon) či nikoliv. Takovéto rozhodnutí však zcela jednoznačně nemůže činit jediný samosoudce, nýbrž musí zůstat vyhrazena senátnímu rozhodování, což ostatně plyne i ze shora citované výslovné zákonné úpravy.

37. Ústavní soud znovu připomíná, že procesní pravidla (z hlediska obsazení rozhodujícího orgánu jakožto jednoho z klíčových aspektů práva na zákonného soudce) rozhodování o odmítnutí dovolání z důvodu jeho nepřípustnosti vymezené v ustanovení § 237 občanského soudního řádu jednoznačně upravuje ustanovení § 243c odst. 2 citovaného zákona, které jasně stanoví, že o odmítnutí dovolání rozhoduje senát, resp. že je dokonce třeba souhlasu všech členů senátu. Interpretace či aplikace dotčeného ustanovení ze strany Nejvyššího soudu, která necítí tato pravidla a spíše se snaží „posunout“ selekci případů z důvodu jejich nepřipustnosti na stav před nálezem sp. zn. Pl. ÚS 29/11, musí Ústavní soud (s ohledem na argumentaci vyslovenou v tomto nálezu) odmítnout jako striktně a neudržitelně formalistickou. Je totiž třeba mít vždy na paměti, že primárním principem dovolacího řízení je ochrana práv dovolatele, přičemž tento účel nemůže být zakryt faktickou selekcí případů ze strany dovolacího soudu (jakkoliv odůvodněnou reálnou „zahlceností“ Nejvyššího soudu množstvím nápadu). Jestliže tedy ve věci stěžovatelky odmítl jí podané dovolání na základě ustanovení § 243f odst. 2 občanského soudního řádu pouze předseda senátu Nejvyššího soudu, nelze tento postup považovat za ústavně souladný; obzvláště za situace, kdy rozhodující soudce zjevně musel fakticky zkoumat splnění předpokladu přípustnosti dovolání (což ostatně dostatečně vyplývá též z jeho vyjádření k ústavní stížnosti), byť tato pravomoc přísluší jedině a pouze senátu jako celku.

38. Nejvyšší soud tedy o dovolání stěžovatelky rozhodoval v nesprávném složení, neboť o odmítnutí dovolání rozhodl předseda senátu dle ustanovení § 243f odst. 2 občanského soudního řádu, ačkoliv o přípustnosti dovolání měl rozhodovat v souladu s § 243c odst. 2 občanského soudního řádu senát. Je tedy možno konstatovat porušení základního práva stěžovatelky na zákonného soudce dle čl. 38 odst. 1 Listiny. Zároveň Ústavní soud

konstatuje, že došlo-li k odmítnutí dovolání pro údajné vady, aniž by však byla posuzována jeho přípustnost dle § 237 občanského soudního řádu, vedlo takové odmítnutí dovolání k odepření přístupu stěžovatelky k dovolacímu soudu, a tím k porušení jejího práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy. Nejvyšší soud tak nejenom nedostatečně odůvodnil, proč považuje podané dovolání za fakticky nepřipustné (viz výše), nýbrž nedodržel ani procesní postup stanovený v občanském soudním řádu, čímž porušil stěžovatelčino právo na zákonného soudce.

VII. Závěr

39. Ústavní soud ze shora předestřených důvodů uzavírá, že Nejvyšší soud napadeným usnesením porušil stěžovatelčino právo na zákonného soudce a právo na spravedlivý proces, neboť napadené usnesení postrádalo náležitosti, které jsou na soudní rozhodnutí kladeny (především stran odůvodnění a náležitého vypořádání se s jejími argumenty), a rozhodl namísto tříčlenným senátem pouze jeho předsedou. Proto Ústavní soud podle ustanovení § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti vyhověl a podle ustanovení § 82 odst. 3 písm. a) citovaného zákona toto napadené usnesení zrušil.

40. Veden zmíněnou doktrínou minimalizace zásahů do rozhodovací činnosti obecných soudů, Ústavní soud za této procesní situace již dále nepřezkoumával napadená rozhodnutí obvodního a městského soudu a ústavní stížnost v tomto rozsahu odmítl pro nepřipustnost. Případný ústavněprávní přezkum by totiž byl za situace, kdy se Nejvyšší soud napadenými rozhodnutími soudů nižších instancí dosud řádně nezabýval, předčasný.

41. Úkolem Nejvyššího soudu bude posoudit daný případ znovu, přičemž je vázán právním názorem Ústavního soudu v tom směru, že musí znovu (a nyní již v senátu) posoudit stěžovatelkou podané dovolání v souladu s relevantními ustanoveními občanského soudního řádu.

Č. 189

K interpretaci smluvního ujednání v souladu se zásadou autonomie vůle smluvních stran

Princip priority výkladu smluvního ujednání upřednostňující ve výsledku platnost smlouvy (jako projev maxime *potius valeat actus quam pereat*) je principem, který odpovídá povaze soukromoprávních vztahů, jakož i rozumné potřebě běžného soukromoprávního styku. Nerespektují-li obecné soudy tento princip a vyžadují-li (s důsledkem neplatnosti ujednání), aby se smluvní strany dohodly o takových náležitostech, které *expressis verbis* nejsou vyžadovány zákonem, jde o požadavek odporující ústavní zásadě autonomie vůle smluvních stran (čl. 2 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, čl. 2 odst. 4 Ústavy České republiky), a je třeba ho proto klasifikovat jako tzv. kvalifikovanou vadu.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Josefa Fialy (soudce zpravodaj) a soudců Jana Filipa a Radovana Suchánka – ze dne 11. října 2016 sp. zn. III. ÚS 882/16 ve věci ústavní stížnosti Frýdlantská zemědělská, a. s., se sídlem Janovice 593, zastoupené JUDr. Milošem Jirmanem, advokátem, se sídlem Nádražní 600/21, Žďár nad Sázavou, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. prosince 2015 č. j. 29 Cdo 2318/2014-240, kterým bylo odmítnuto stěžovatelčino dovolání, a proti rozsudku Vrchního soudu v Olomouci ze dne 26. listopadu 2013 č. j. 10 Cmo 18/2013-221, kterým byla zamítnuta stěžovatelčina žaloba na vyloučení individualizovaných nemovitých věcí z konkursní podstaty, za účasti Nejvyššího soudu a Vrchního soudu v Olomouci jako účastníků řízení a Mgr. Jiřího Fialy, správce konkursní podstaty úpadce Zemědělské družstvo Frýdlant nad Ostravicí, v likvidaci, se sídlem Novodvorská 667, Frýdek-Místek, a Krajského státního zastupitelství v Ostravě jako vedlejších účastníků řízení.

Výrok

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 21. prosince 2015 č. j. 29 Cdo 2318/2014-240 a rozsudkem Vrchního soudu v Olomouci ze dne 26. listopadu 2013 č. j. 10 Cmo 18/2013-221 bylo porušeno stěžovatelčino právo na ochranu vlastnického práva zaručeného v čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. prosince 2015 č. j. 29 Cdo 2318/2014-240 a rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 26. listopadu 2013 č. j. 10 Cmo 18/2013-221 se ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Ze spisu Krajského soudu v Ostravě (dále jen „krajský soud“) sp. zn. 40 Cm 43/2007 Ústavní soud zjistil, že stěžovatelka se žalobou domáhala vyloučení individualizovaných nemovitostí v katastrálních územích Čeladná a Frýdlant nad Ostravicí, které správce konkursní podstaty sepsal do konkursní podstaty úpadce Zemědělského družstva Frýdlant nad Ostravicí, v likvidaci (dále též jen „úpadce“). Předmětné nemovité věci nabyla stěžovatelka smlouvou ze dne 1. 4. 1998, avšak podle správce konkursní podstaty je tato smlouva neplatná, neboť je v rozporu se smyslem a účelem zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o půdě“). Z přiložené smlouvy ze dne 1. 4. 1998 vyplývá, že ji uzavřelo Zemědělské družstvo Frýdlant nad Ostravicí jako převodce a stěžovatelka jako nabyvatelka, předmětem převodu byly konkretizované nemovitosti v celkové hodnotě 4 691 203 Kč (cena byla stanovena soudní znalkyní) a strany prohlásily, že cena bude uhrazena v plné výši proti pohledávkám, které má nabyvatelka u převodce podle zákona o půdě, a „je tedy ke dni podepsání této smlouvy splacena“. Do řízení vstoupilo Krajské státní zastupitelství v Ostravě (dále jen „krajské státní zastupitelství“). Po provedeném dokazování krajský soud rozsudkem ze dne 28. 1. 2010 č. j. 40 Cm 43/2007-79 žalobu zamítl (výrok I) a rozhodl o náhradě nákladů řízení (výrok II). Zamítavý výrok odůvodnil zčásti absencí některých pozemků ve smlouvě, zčásti neplatností smlouvy pro rozpor se zákonem (pohledávky žalobce nebyly splatné, postupem převodce došlo k uspokojení omezeného okruhu osob oprávněných z transformace).

2. Na základě stěžovatelčina odvolání rozhodoval ve věci Vrchní soud v Olomouci (dále jen „vrchní soud“), který rozsudkem ze dne 13. 12. 2000 č. j. 6 Cmo 63/2010-118 potvrdil prvostupňový rozsudek ohledně jedné (již neexistující) nemovitosti, ve zbytku ho zrušil a věc vrátil krajskému soudu. Po doplněném dokazování (včetně předložení druhé smlouvy ze dne 1. 4. 1998 uzavřené mezi týmiž smluvními stranami, jejímž předmětem byly další nemovitosti, včetně pozemků, jejichž absence byla jedním z důvodů zamítnutí žaloby – viz bod 1 i. f.), krajský soud rozsudkem ze dne 6. 9. 2012 č. j. 40 Cm 43/2007-173, ve znění opravného usnesení ze dne 5. 8. 2013 č. j. 40 Cm 43/2007-193, žalobě vyhověl. V odůvodnění, po zhodnocení provedených důkazů, uzavřel, že námítky správce konkursní podstaty a krajského

státního zastupitelství nejsou způsobilé zpochybnit platnost smluv o převodu nemovitostí, proto žalobu shledal důvodnou.

3. Proti rozsudku krajského soudu podal správce konkursní podstaty odvolání, na jehož základě vrchní soud rozsudkem ze dne 26. 11. 2013 č. j. 10 Cmo 18/2013-221 změnil rozsudek krajského soudu a žalobu zamítl. Na rozdíl od krajského soudu považoval obě smlouvy za absolutně neplatné pro jejich neurčitost. Podle jejich obsahu jde o dohody o vypořádání majetkových nároků oprávněných osob, které byly těmito osobami postoupeny „dle zák. č. 42/1992 Sb. a zák. č. 229/91 Sb. na základě smluv o postoupení pohledávek“ stěžovatelce, která tak získala postavení oprávněné osoby a uzavřenými smlouvami měly být tyto nároky vypořádány majetkem úpadce. Za této situace bylo nezbytnou náležitostí smluv označení všech pohledávek na vydání majetkového podílu, které měly být smlouvami uspokojeny; nešlo tedy o zápočet, ale přímo o uspokojení tvrzených, ve smlouvě nekonkretizovaných pohledávek vůči úpadci jako povinné osobě, ze smluv není objektivně seznatelné, jaké konkrétní nároky (pohledávky) jsou smlouvami vypořádávány. Tuto neurčitost nelze odstranit ani dalšími listinami, ani výpověďmi svědků.

4. Proti rozsudku vrchního soudu podala stěžovatelka dovolání, jehož přípustnost zdůvodnila rozporným řešením otázky hmotného práva vrchním soudem, pokud tento soud dospěl k závěru, že smlouvy jsou absolutně neplatnými právními úkony, jestliže přímo z jejich obsahu nevyplývá, jaké konkrétní pohledávky jsou oproti ceně převáděných nemovitostí vypořádávány, či smlouvy neodkazují na konkrétní smlouvy o postoupení pohledávek. Nejvyšší soud stěžovatelčino dovolání odmítl usnesením ze dne 21. 12. 2015 č. j. 29 Cdo 2318/2014-240 jako zjevně bezdůvodné. Konstatoval, že přípustnost dovolání byla založena tzv. otevřenou diformitou dle předchozí úpravy tohoto mimořádného opravného prostředku [s ohledem na přechodná ustanovení zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon)], avšak předkládané otázky Nejvyšší soud již zodpověděl v rozsudku ze dne 29. 11. 2015 sp. zn. 29 Cdo 2066/2013, tj. ve sporu vyvolaném stejným konkursem, a v podrobnostech na něj odkázal.

II. Argumentace stěžovatelky

5. Stěžovatelka podanou ústavní stížností napadla v záhlaví konkretizované usnesení Nejvyššího soudu a rozsudek vrchního soudu s tvrzením, že jimi došlo k porušení čl. 11 odst. 1 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále též jen „Listina“) a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, a navrhla, aby tato rozhodnutí byla zrušena.

6. Porušení uvedených základních práv stěžovatelka spatřuje v tom, že napadenými soudními rozhodnutími nebyla zajištěna ochrana jejího

vlastnického práva k předmětným nemovitostem, které nabyla do svého vlastnictví, a to výhradně z tohoto důvodu, že tyto smlouvy nelze se zřetelem k jejich obsahu kvalifikovat jako kupní smlouvy, nýbrž jako smlouvy o poskytnutí náhrady podle § 20 zákona o půdě a o vydání majetkových podílů podle § 13 zákona č. 42/1992 Sb., o úpravě majetkových vztahů a vypořádání majetkových nároků v družstvech, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „transformační zákon“) a mezi podstatné náležitosti takových smluv pak údajně patří vymezení pohledávek, jež mají být tímto způsobem vypořádány.

7. Stěžovatelka se přiklání k závěru učiněnému krajským soudem v rozsudku ze dne 6. 9. 2012, podle něhož předmětné smlouvy jsou smlouvami o převodu vlastnictví k nemovitostem obsahujícími obligatorní náležitosti a započtení ceny převáděných nemovitostí oproti pohledávkám, které stěžovatelka nabyla od oprávněných osob, je pouze dohodou o způsobu úhrady ceny nemovitostí. S přihlédnutím k záměrům a cílům účastníků (zachování a rozvoj zemědělské prvovýroby v dané lokalitě a vypořádání oprávněných osob) nemohou být smlouvy neplatné, když se zákonu nepřičí, neobchází jej a neodporují dobrým mravům. Připomíná, že jednotlivé pohledávky nabyta od oprávněných osob a nic jí nebránilo v tom, aby vůči dlužníkovi – převodci nemovitostí – uplatnila tyto pohledávky ve svém součtu a započítávala je oproti cenám převáděných nemovitostí ve výši, v jaké se vzájemné pohledávky střetnou. Namítá, že absenci odkazu na konkrétní pohledávky lze odstranit pomocí výkladových pravidel, a připomíná, že je dána prioritá výkladu, který dovozuje platnost právního úkonu, kdežto neplatnost právního úkonu má být výjimkou, nikoliv zásadou.

8. Proti postupu Nejvyššího soudu v dovolacím řízení stěžovatelka namítá, že se jí nedostalo řádného projednání věci, pokud tento soud bez dalšího odkázal na otázky zodpovězené v předcházejícím řízení sp. zn. 29 Cdo 2066/2013, v němž nebyla skutková zjištění tak rozsáhlá, aby aplikaci uvedených výkladových pravidel umožňovala.

9. V další části ústavní stížnosti se stěžovatelka zaměřila na popis fáze dokazování před krajským soudem, v níž učinili účastníci nesporným, které pohledávky nabyté stěžovatelkou byly k úhradám cen převedených nemovitostí použity.

III. Vyjádření účastníků a vedlejších účastníků řízení

10. Ústavní soud si vyžádal vyjádření účastníků a vedlejších účastníků řízení.

11. Vrchní soud jen lapidárně konstatoval, že ústavní stížnost považuje za nedůvodnou, stěžovatelka v ní polemizuje s jeho právními závěry, s nimiž se vypořádal v napadeném rozsudku; vrchní soud na nich setrvává

a v plném rozsahu na ně odkazuje. Návrh na rozhodnutí o ústavní stížnosti neformuloval.

12. Nejvyšší soud potvrdil, že dovoláním otevřené otázky vyřešil v rozsudku ze dne 29. 11. 2015 sp. zn. 29 Cdo 2066/2013 vydaném v excindačním sporu vyvolaném stejným konkursním řízením. Shrnul v něm formulované závěry ohledně podstatných náležitostí smlouvy o poskytnutí náhrady podle § 20 zákona o půdě a podle § 13 transformačního zákona, k nimž nutně patří (vedle identifikace převáděných nemovitostí) též vymezení pohledávek, jež mají být tímto způsobem vypořádány. Protože stěžovatelka měla v době uzavření smlouvy vůči pozdějšímu úpadci více pohledávek z uvedeného titulu, nepostačovalo k jednoznačné identifikaci jednotlivých pohledávek pouze uvedení jejich právního důvodu, ale bylo je potřebné konkretizovat takovým způsobem, aby nemohly být zaměněny s ostatními pohledávkami stěžovatelky. Nedostatek projevu vůle, co do nedostatečné určitosti vymezení pohledávek, nelze překlenout výkladem; k odstranění nejistoty nepostačuje (v čemž se stěžovatelka podle Nejvyššího soudu mylí), když je smluvním stranám jasné, co je předmětem smlouvy (s odkazem na dřívější rozhodnutí). Podle Nejvyššího soudu napadené usnesení vychází z jeho ustálené judikatury a nezasahuje nijak do ústavně zaručených práv stěžovatelky. Návrh na rozhodnutí o ústavní stížnosti ani Nejvyšší soud neformuloval.

13. Krajské státní zastupitelství na žádost o vyjádření nereagovalo.

14. Vedlejší účastník považuje napadená rozhodnutí za zákonná a správná, ztotožnil se s právním hodnocením předmětných smluv, včetně závěru o neplatnosti, a navrhl zamítnutí ústavní stížnosti.

15. Obdržená vyjádření účastníků a vedlejšího účastníka Ústavní soud zaslal stěžovatelce na vědomí a k případné replice. Stěžovatelka právo replikovat využila a poukázala na fakt, že Nejvyšší soud se nevypořádal se skutečností, že Ústavním soudem byl zrušen rozsudek vrchního soudu (pozn. má být „Nejvyššího soudu“) sp. zn. 29 Cdo 2066/2013, na který Nejvyšší soud odkázal v usnesení napadeném její ústavní stížností, tudíž ani toto usnesení nemůže již bez dalšího obstát. Na svých závěrech a přesvědčení o porušení základních práv setrvala.

IV. Procesní předpoklady projednání ústavní stížnosti

16. Ústavní soud zkoumal splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou, která byla účastnicí řízení, v němž byl vydána rozhodnutí napadená ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný; stěžovatelka je právně zastoupena v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) a ústavní stížnost je přípustná též z toho důvodu, že

stěžovatelka vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*).

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

17. Ústavní soud připomíná, že je soudním orgánem ochrany ústavnosti [čl. 83 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“)], který stojí mimo soustavu soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy), a že vzhledem k tomu jej nelze, vykonává-li svoji pravomoc tak, že podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy rozhoduje o ústavní stížnosti proti pravomocnému soudnímu rozhodnutí, považovat za další, „superrevizní“ instanci v systému obecné justice, oprávněnou svým vlastním rozhodováním (nepřímo) nahrazovat rozhodování obecných soudů; jeho úkolem je „toliko“ přezkoumat ústavnost soudních rozhodnutí, jakož i řízení, které jejich vydání předcházelo. Vzhledem k tomu je nutno vycházet z pravidla, že vedení řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu, výklad „podústavního“ práva a jeho aplikace na jednotlivý případ jsou v zásadě věcí obecných soudů a o zásahu Ústavního soudu do jejich rozhodovací činnosti lze uvažovat za situace, kdy je jejich rozhodování stíženo vadami, které mají za následek porušení ústavnosti (tzv. kvalifikované vady); z judikatury Ústavního soudu lze zjistit druhy a povahu takto významných vad.

18. Proces interpretace a aplikace tzv. podústavního práva bývá stížen takto relevantní vadou zpravidla tehdy, jestliže obecné soudy nezohlední správně (či vůbec) dopad některého ústavně zaručeného základního práva (svobody) na posuzovanou věc nebo se dopustí – z hlediska spravedlivého procesu – neakceptovatelné „libovůle“, spočívající buď v nerespektování jednoznačně znějící kogentní normy, nebo ve zjevném a neodůvodněném vybočení ze standardů výkladu, jež je v soudní praxi respektován, resp. který odpovídá všeobecně akceptovanému (doktrinárnímu) chápání dotčených právních institutů [nález ze dne 25. 9. 2007 sp. zn. Pl. ÚS 85/06 (N 148/46 SbNU 471)].

19. Ústavní soud po seznámení se se stěžovatelčinou argumentací a se spisem krajského soudu dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná, neboť vrchní soud a Nejvyšší soud se při posuzování žalobního návrhu vycházejícího sice z „podústavního“ práva dopustily neakceptovatelné „libovůle“ spočívající v nerespektování jednoznačně znějící kogentní normy, což je vadou, která má za následek porušení ústavnosti, v tomto případě porušení práva na ochranu vlastnického práva zaručeného v čl. 11 odst. 1 Listiny.

20. Podstatu projednávané věci (viz partii odůvodnění věnovanou racii) tvoří posouzení obsahových náležitostí smluv uzavřených mezi stěžovatelkou a pozdějším úpadcem a náležitostí projevu vůle smluvních stran. Obě skupiny náležitostí je třeba od sebe důsledně odlišovat, mimo jiné

i z důvodu, že jejich nedostatek má rozdílné právní následky. Obsahové náležitosti smlouvy (i jiného právního jednání) jsou tradičně tříděny na podstatné (*essentialia negotii*), pravidelné (*naturalia negotii*) a vedlejší (*accidentalialia negotii*). Přitom podstatné obsahové náležitosti mohou plynout přímo ze zákonných ustanovení, případně mohou být založeny vůlí stran. Pokud nedojde k dohodě o podstatných náležitostech smlouvy, smlouva vůbec nevznikne (zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, tento následek výslovně neupravoval, nyní viz § 1725 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník), tudíž úvaha o neplatnosti takové „smlouvy“ je nemístná. Náležitosti projevu vůle patří mezi kvalitativní požadavky pro jednotlivé pojmové znaky právního jednání. U projevu vůle k nim patří především srozumitelnost a určitost, ve stanovených případech i forma. Určitost se týká (na rozdíl od srozumitelnosti) obsahové stránky projevu, přičemž neurčitý projev je takový, nelze-li spolehlivě a přesně zjistit jeho obsah a nelze-li případnou neurčitost odstranit ani výkladem projevu, ani aplikací dispozitivních norem. Neurčitost byla zákonem č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, sankcionována absolutní neplatností.

21. V argumentaci vrchního soudu a Nejvyššího soudu se prolínají obě náležitosti, přičemž výsledkem je závěr o neplatnosti smluv pro neurčitost pohledávek. Nejvyšší soud výslovně klasifikuje posuzované smlouvy jako smlouvy podle § 20 zákona o půdě a § 13 transformačního zákona, z nichž má vyplynout podstatná náležitost takové smlouvy – identifikace pohledávek. Předmětná ustanovení zní (resp. u § 20 zákona o půdě zněla v době uzavírání předmětných smluv) takto:

a) § 20 zákona o půdě:

„Náhrada živého a mrtvého inventáře

(1) K zajištění provozu zemědělské nebo lesní výroby má původní vlastník živého a mrtvého inventáře, jakož i zásob právo na jejich náhradu, pokud je vnesl do zemědělského družstva nebo mu byly odňaty nebo jinak bezúplatně převedeny v období od 25. února 1948 do 1. ledna 1990. Zemřel-li původní vlastník nebo byl-li prohlášen za mrtvého, má právo požadovat náhradu k zajištění provozu zemědělské výroby další oprávněná osoba uvedená v § 4 odst. 2.

(2) Povinnost poskytnout náhradu podle odstavce 1 má právnická osoba, která tyto věci převzala, nebo její právní nástupce, a to ve lhůtě 60 dnů, nedohodnou-li se účastníci jinak. V případě, že tato právnická osoba uhradila státu hodnotu živého a mrtvého inventáře a zásob, má právo na proplacení částky, kterou jako náhradu zaplatila, vůči státu; tento nárok lze uplatnit u příslušného ústředního orgánu státní správy republiky ve lhůtě 60 dnů od poskytnutí náhrady. Nelze-li zjistit právnickou osobu, která věci převzala, nebo jejího právního nástupce nebo jestliže tato

právnícká osoba zanikla, poskytně náhradu dle odstavce 1 pozemkový fond způsobem uvedeným v § 18a odst. 2.

(3) Náhrada se poskytne ve věcech téhož nebo srovnatelného druhu, jakosti a v množství přiměřeném převzaté části nemovitosti k zajištění provozu zemědělské nebo lesní výroby; není-li to možné, poskytně se náhrada ve službách pro zabezpečení zemědělské výroby, případně podílem na jmění právnické osoby uvedené v odstavci 2, a to až do výše hodnoty odňatých věcí v cenách ke dni účinnosti tohoto zákona, případně náhrada v jiné formě. Od stanovené náhrady se odečte náhrada za živý a mrtvý inventář a za zásoby, vyplacená před účinností tohoto zákona. Nedojde-li k dohodě, rozhodne na návrh soud.

(4) V případě, že nemovitosti nejsou v užívání právnické osoby podle odstavce 2, která má poskytnout náhradu podle odstavce 1, může oprávněná osoba žádat od této právnické osoby náhradu odňatého živého a mrtvého inventáře k zajištění zemědělské výroby bez omezení uvedených v odstavci 3.

(5) Právo na náhradu zaniká, nebude-li uplatněno ve lhůtách uvedených v § 13. Závisí-li právo na náhradu na rozhodnutí pozemkového úřadu nebo soudu, končí tato lhůta uplynutím šesti měsíců ode dne právní moci rozhodnutí.

(6) Vláda České republiky a vláda Slovenské republiky stanoví způsob výpočtu výše náhrad za věci uvedené v odstavci 1 pro případ, kdy nelze prokázat odnětí nebo vnesení těchto věcí nebo nelze určit jejich současnou hodnotu.

(7) Rozhodnutí ministerstva zemědělství České republiky o určení povinné osoby podle zákona č. 243/1992 Sb., ve znění zákona č. 441/1992 Sb., je uplatněním nároku podle tohoto zákona, na které se nevztahuje lhůta dle odstavce 5.“

b) § 13 transformačního zákona:

„Nakládání s majetkovým podílem

(1) Pokud podle transformačního projektu nedojde k transformaci družstva na obchodní společnost, určí stanovy družstva přeměněného podle tohoto zákona, jaká část vypočteného majetkového podílu člena je zahrnuta do nedělitelného fondu družstva.⁹⁾

(2) Pokud se oprávněná osoba nestane účastníkem právnické osoby podle transformačního projektu a je podnikatelem v oboru předmětu činnosti výrobního nebo spotřebního družstva nebo provozuje zemědělskou výrobu v případě zemědělského družstva, musí jí být majetkový podíl vypořádan do 90 dnů ode dne, kdy oprávněná osoba o vypořádání písemně požádala.

(3) Pokud se oprávněná osoba nestane účastníkem právnické osoby podle transformačního projektu a není podnikatelem ve smyslu

odstavce 2, může jí být vypořádán majetkový podíl v plné výši po sedmi letech od schválení transformačního projektu, pokud se oprávněná osoba po schválení transformačního projektu nedohodne s družstvem nebo jeho právním nástupcem jinak.

(4) Právo na vypořádání majetkového podílu se promlčí za deset let ode dne uplynutí sedmileté lhůty od schválení transformačního projektu.⁸⁴

22. Z dikce obou ustanovení je na první pohled zřejmé, že žádné obsahové náležitosti, natož *essentialia negotii* smluv uzavíraných při uspokojování majetkových nároků oprávněných osob v nich stanoveny nejsou, proto je z tohoto pohledu požadavek Nejvyššího soudu (rozsudek ze dne 29. 11. 2015 sp. zn. 29 Cdo 2066/2013 ve spojení s usnesením napadeným stěžovatelčinou ústavní stížností) nedůvodný a lze ho klasifikovat jako tzv. kvalifikovanou vadu.

23. Nejsou-li podstatné obsahové náležitosti smluv o uspokojování majetkových nároků konkrétně stanoveny v právní normě, je třeba tento druh smluv posuzovat jako smlouvy o směně dvou majetkových hodnot – na straně jedné nárok oprávněné osoby vyčíslený v penězích, na druhé straně vydávaný majetek. Pro povahu nároku oprávněné osoby se stalo (po určitých prvotních nesprávných představách o charakteru podílu oprávněné osoby na majetku povinné osoby vyskytujících se v prvních měsících účinnosti zákona o půdě a zejména transformačního zákona) relevantní ustanovení § 33a zákona o půdě (ve znění zákona č. 183/1993 Sb.):

„Vypořádání nároků

(1) Veškeré nároky na poskytnutí náhrad podle tohoto zákona a nároky na vydání podílu podle zákona č. 42/1992 Sb. (dále jen „zákon“) jsou pohledávkami, které lze smluvně převádět na jiné osoby (dále jen „pohledávky“). Nabyvatel má postavení oprávněné osoby podle tohoto zákona a podle zákona.

(2) Povinná osoba podle tohoto zákona nebo její právní nástupce, s výjimkou státního podniku, transformované družstvo nebo právnická osoba vzniklá podle zákona (dále jen „dlužník“) je povinna vypracovat soupis všech věcí nebo souborů věcí v jejím vlastnictví s výjimkou nemovitostí, na které byl uplatněn nárok na vydání podle tohoto zákona, včetně jejich ocenění v zůstatkových účetních cenách; u věcí s nulovou účetní hodnotou se cena stanoví ve výši 20 % z pořizovací ceny. Dále je povinna umožnit osobám oprávněným k poskytnutí náhrady podle tohoto zákona nebo oprávněným osobám, které mají právo na vydání podílu podle zákona, nebo osobám, na které tyto oprávněné osoby tyto nároky převedly (dále jen „věřitel“), přístup k tomuto seznamu.

⁸⁴ § 235 zákona č. 513/1991 Sb.

(3) Pohledávky téhož věřitele vůči dlužníkovi lze sčítat. Věřitelé mohou své pohledávky sdružovat.“

Pohledávka, tedy právo věřitele požadovat po dlužníkovi určitou majetkovou hodnotu, je již ze své podstaty ocenitelná penězi jako všeobecným ekvivalentem a v této podobě byly také jednotlivé nároky oprávněných osob vyčíslovány v penězích, byly tedy pohledávkami peněžitými. Jejich povaze, včetně zohlednění, že jde o pohledávky téhož druhu, pak koresponduje konstrukce zakotvená v § 33a odst. 3 větě první zákona o půdě předpokládající sčítání pohledávek téže oprávněné osoby, tj. věřitele.

24. Formulace posléze citovaného ustanovení zákona o půdě pak vede k nezpochybnitelnému závěru, že v situaci, kdy oprávněná osoba nabyla několik takových pohledávek (pozn. pohledávky mají totožný právní důvod) vůči povinné osobě od různých postupitelů (eventuálně jiným způsobem právního nástupnictví), jejich nabytím dochází k přirozené kumulaci a výsledkem je existence jedné pohledávky, jejíž výše je určena prostým součtem příslušných sčítanců. Pokud Nejvyšší soud vyžaduje pro určitost projevu vůle (viz i rozsudek ze dne 28. 11. 2013 sp. zn. 29 Cdo 3091/2010, navazující usnesení z téhož dne, jakož i jeho rozhodnutí v posuzované věci), aby ve smlouvě byly vypořádávané pohledávky konkretizovány takovým způsobem, aby nemohly být zaměněny s ostatními pohledávkami oprávněné osoby (jinak řečeno, aby bylo zjištělné, o jakou pohledávku, postoupenou na oprávněnou osobu některou z původně oprávněných osob, jde), je i tento požadavek nedůvodný a ve svých důsledcích je tzv. kvalifikovanou vadou.

25. Na vysvětlenou Ústavní soud dodává, že obava Nejvyššího soudu (viz rozsudek ze dne 28. 11. 2013 sp. zn. 29 Cdo 3091/2010) o tom, že by takový výklad vedl ke stěží akceptovatelnému závěru, podle něhož by musel (z hlediska náležitostí projevu vůle) obstat jako určitý (a tudíž platný) i takový právní úkon, z něhož by vůbec nebylo zjištělné, čeho konkrétně se týká (např. které pohledávky či jejich části mají v důsledku provedeního vypořádání vlastně zaniknout), je lichá. Jednoduchou binární operací, opačnou ke sčítání uplatnitelnému při aplikaci § 33a odst. 3 věty první zákona o půdě, tj. odčítáním, v níž je menším věřitelova pohledávka, menšítelem vydávaná majetková hodnota vyjádřená v penězích, je vypočten rozdíl dostatečně určitě vyjadřující zbytek věřitelovy pohledávky.

26. V konečném důsledku tak Nejvyšší soud a vrchní soud nerespektovaly princip priority výkladu, který nezakládá neplatnost smlouvy (jde o projev zásady *potius valeat actus quam perat*); přitom jde o princip, který odpovídá povaze soukromoprávních vztahů a rozumně potřebě běžných soukromých občanských styků. V době uzavření předmětných smluv nebyl výslovně upraven, nicméně jeho platnost dovodil Ústavní soud [srov. nálezy ze dne 14. 4. 2005 sp. zn. I. ÚS 625/03 (N 84/37 SbNU 157), ze dne 23. 4. 2013

sp. zn. IV. ÚS 1783/11 (N 64/69 SbNU 197) a řadu dalších]; *de lege lata* je výslovně vyjádřen v § 574 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Nerespektují-li obecné soudy tento princip a vyžadují-li (s důsledkem neplatnosti ujednání), aby se smluvní strany dohodly o takových náležitostech, které *expressis verbis* nejsou vyžadovány zákonem, jde o požadavek odporující ústavní zásadě autonomie vůle smluvních stran (čl. 2 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, čl. 2 odst. 4 Ústavy České republiky), a je třeba ho proto klasifikovat jako tzv. kvalifikovanou vadu.

27. K dalším stěžovatelčíným námitkám Ústavní soud doplňuje, že na základě předmětných smluv nedocházelo ke kompenzaci vzájemných pohledávek oprávněné osoby a povinné osoby. Pokud jde o konstrukci započtení, pak je mylná její představa o tom, že započítávané pohledávky zaniknou ve výši, v jaké se střetnou (bod 7); pohledávky totiž zaniknou ve výši, v jaké se kryjí, přičemž střetnutí pohledávek je relevantní pro dobu zániku. Ústavní soud nálezem ze dne 19. 4. 2016 sp. zn. III. ÚS 705/16 (N 73/81 SbNU 275) zrušil rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 11. 2015 sp. zn. 29 Cdo 2066/2013, tj. rozsudek, na jehož argumentaci se Nejvyšší soud odvolává v usnesení napadeném touto ústavní stížností. Nicméně, Ústavní soud nemůže přisvědčit stěžovatelčině názoru, že toto usnesení již nemůže bez dalšího obstát (bod 15); nosné důvody kasace uvedeného rozsudku vycházely z jiných konstrukcí (zejména odvozených z rozdílného postavení dotčených účastníků v hmotněprávních vztazích).

28. Z výše uvedených důvodů (viz zejména body 21 a 23) Ústavní soud stěžovatelčině ústavní stížnosti vyhověl a napadená rozhodnutí zrušil podle § 82 odst. 1, odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

Č. 190

K povinnosti soudu doručit protistraně odvolání proti výroku elektronického platebního rozkazu o náhradě nákladů řízení

Nedoručení odvolání proti výroku elektronického platebního rozkazu o nákladech řízení protistraně je porušením práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a rovnosti účastníků řízení podle čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod a čl. 96 odst. 1 Ústavy České republiky.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Josefa Fialy (soudce zpravodaj) a soudců Jana Filipa a Radovana Suchánka – ze dne 11. října 2016 sp. zn. III. ÚS 1429/16 ve věci ústavní stížnosti Evy Urbanové a Michaele Urbana, zastoupených Mgr. Petrem Novákem, advokátem, se sídlem Myslivní 689/21, Brno, proti usnesení Městského soudu v Praze ze dne 10. února 2016 č. j. 12 Co 10/2016-15 o náhradě nákladů řízení, za účasti Městského soudu v Praze jako účastníka řízení a BRITISH AIRWAYS Plc, organizační složky, se sídlem K Letišti 1049/57, Praha 6, zastoupené Mgr. Ing. Tomášem Vítkem, advokátem, se sídlem Argentinská 783/18, Praha 7, jako vedlejší účastnice řízení.

Výrok

I. Usnesením Městského soudu v Praze ze dne 10. února 2016 č. j. 12 Co 10/2016-15 bylo porušeno právo stěžovatelů na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a rovnost účastníků řízení podle čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod a čl. 96 odst. 1 Ústavy České republiky.

II. Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 10. února 2016 č. j. 12 Co 10/2016-15 se ruší.

Odůvodnění**I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadeného rozhodnutí**

1. Stěžovatelé u Obvodního soudu pro Prahu 6 (dále jen „obvodní soud“) podali proti vedlejší účastnici žalobu na zaplacení částky 2 400 eur s příslušenstvím, představující nárok na kompenzaci za zpoždění letu z Prahy do Vancouveru operovaného vedlejší účastnicí dne 24. 7. 2014

a letu z Vancouveru do Prahy operovaného vedlejší účastnicí dne 10. 8. 2014.

2. Výrokem I elektronického platebního rozkazu obvodního soudu ze dne 29. 10. 2015 č. j. EPR 159867/2015-6 bylo vedlejší účastnici uloženo zaplatit stěžovatelům částku ve výši 2 400 eur se zákonným úrokem z prodlení a výrokem III jí bylo uloženo nahradit stěžovatelům náklady řízení ve výši 25 179 Kč.

3. Proti výroku III elektronického platebního rozkazu vedlejší účastnice podala odvolání. Z „Předložení věci k rozhodnutí o odvolání“ vyhotoveného obvodním soudem dne 6. 1. 2016 pod č. j. EPR 159867/2015-12 vyplývá, že odvolání nebylo doručováno ostatním účastníkům.

4. Usnesením Městského soudu v Praze (dále také „městský soud“) ze dne 10. 2. 2016 č. j. 12 Co 10/2016-15 byl výrok III elektronického platebního rozkazu změněn tak, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení. Městský soud stěžovatelům současně uložil nahradit vedlejší účastnici náklady odvolacího řízení ve výši 1 657,70 Kč. Rozhodnutí o nákladech řízení před obvodním soudem bylo zdůvodněno zejména tím, že výzva stěžovatelů adresovaná vedlejší účastnici před podáním žaloby neobsahovala upozornění na možný soudní spor, a proto není řádnou výzvou.

II. Argumentace stěžovatelů

5. Stěžovatelé podanou ústavní stížností napadli v záhlaví uvedené usnesení městského soudu. Tvrdí, že jim došlo k zásahu do jejich základních práv, zejména práva na soudní ochranu zaručeného čl. 36, 37 a 38 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

6. Stěžovatelé v prvé řadě uvádějí, že městský soud vydal rozhodnutí, aniž by měli možnost se k odvolání vedlejší účastnice vyjádřit, neboť jim nebylo doručeno ani jinak dáno na vědomí.

7. Stěžovatelé dále uvádějí, že závěry městského soudu a jeho rozhodnutí jsou v rozporu s právní úpravou a judikaturou. V této souvislosti zejména analyzují ustanovení § 142a odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „o. s. ř.“). Podle jejich názoru spočívá smysl tohoto ustanovení v upozornění druhého účastníka na existenci závazku a v poslední možnosti tento závazek splnit. Tato úprava byla přijata zejména kvůli zvýšení ochrany spotřebitelů v pozici dlužníků. Tento účel však podle stěžovatelů nemůže dopadat na vztah mezi nimi a vedlejší účastnicí, neboť to jsou právě stěžovatelé, kdo byli cestujícími, tedy slabší stranou.

8. Z ústavní stížnosti dále vyplývá, že stěžovatelé se neztotožňují s důvody, na jejichž základě městský soud rozhodl, konkrétně s absencí upozornění na možnost uplatnění nároku v soudním řízení. Podle stěžovatelů

nejde o zákonem stanovenou podmínku, a proto není možné na ně klást nezákonný požadavek a na jeho základě jim upřít právo na náhradu nákladů řízení.

9. Závěrem ústavní stížnosti stěžovatelé vyjádřili nesouhlas s uložením povinnosti nahradit vedlejší účastníci náklady odvolacího řízení.

10. Z uvedených důvodů stěžovatelé navrhli, aby Ústavní soud napadené usnesení zrušil.

III. Vyjádření účastníka a vedlejší účastnice

11. Ústavní soud v rámci přípravy vyzval účastníka a vedlejší účastnici k vyjádření k ústavní stížnosti.

12. Městský soud ve svém vyjádření zejména analyzoval význam předžalobní výzvy, nicméně ve vztahu k projednávané věci plně odkázal na odůvodnění napadeného rozhodnutí.

13. Vedlejší účastnice se zabývala pouze otázkou splnění zákonných náležitostí předžalobní výzvy ze strany stěžovatelů.

14. Vzhledem k tomu, že ústavní stížnosti bylo vyhověno pro porušení základních procesních pravidel, přičemž tomuto argumentu stěžovatelů se jak městský soud, tak ani vedlejší účastnice ve svých vyjádřeních nevěnovaly, nepovažoval Ústavní soud za nutné doručovat tato vyjádření stěžovatelům k případné replice, neboť ta by na konečné rozhodnutí neměla žádný vliv.

IV. Procesní předpoklady projednání ústavní stížnosti

15. Ústavní soud posoudil splnění předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnými stěžovateli, kteří byli účastníky řízení, v němž bylo vydáno rozhodnutí napadené ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný; stěžovatelé jsou právně zastoupeni v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) a nemají jiné zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*), ústavní stížnost je tudíž přípustná.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

16. Ústavní soud po seznámení s obsahem ústavní stížnosti, vyžádaným spisem, vyjádřeními účastníka a vedlejší účastnice a napadeným rozhodnutím dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

17. Ústavní soud považuje za nutné připomenout, že právo na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny je porušeno, pokud je komukoliv upřena možnost domáhat se svého práva u nezávislého a nestranného soudu, popř. pokud soud odmítá jednat a rozhodovat o podaném návrhu, eventuálně pokud zůstává v řízení bez zákonného důvodu nečinný. V této

souvislosti Ústavní soud dodává, že jeho úkolem je ochrana ústavnosti (čl. 83 Ústavy České republiky). Není tedy součástí soustavy soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy České republiky) a nenáleží mu ani výkon dohledu nad jejich rozhodovací činností. Postup v soudním řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu a výklad jiných než ústavních předpisů a jejich aplikace jsou záležitostmi obecných soudů [srov. usnesení Ústavního soudu ze dne 10. 9. 1996 sp. zn. II. ÚS 81/95 (U 22/6 SbNU 575)]. Ústavní soud může do jejich činnosti zasáhnout pouze tehdy, pokud právní závěry obecných soudů jsou v příkrém nesouladu se skutkovými zjištěními nebo z nich v žádné možné interpretaci odůvodnění nevyplývají nebo pokud porušení některé z norem tzv. podústavního práva v důsledku svévole (např. nerespektováním kogentní normy) anebo v důsledku interpretace, jež je v extrémním rozporu s principy spravedlnosti (např. uplatněním přepjatého formalismu při aplikaci práva), zakládá porušení základního práva nebo svobody.

18. K závěru o důvodnosti ústavní stížnosti vedly Ústavní soud následující úvahy.

19. Ústavní stížnost směřuje jednak vůči pochybení, kterého se měl dopustit odvolací soud tím, že odvolání vedlejší účastnice nebylo doručeno stěžovatelům, jednak vůči pochybení v interpretaci § 142a o. s. ř. při rozhodování o nákladech řízení před obvodním soudem.

20. Ústavní soud v prvé řadě posoudil tvrzení ohledně porušení ústavních kautel práva na spravedlivý proces tím, že odvolání vedlejší účastnice nebylo doručeno stěžovatelům. Z vyžádaného spisu je zřejmé, že vedlejší účastnice dne 18. 11. 2015 podala odvolání proti výroku III (o nákladech řízení) elektronického platebního rozkazu obvodního soudu. Ze spisu rovněž vyplývá, že obvodní soud dne 6. 1. 2016 pod č. j. EPR 159867/2015-12 předložil věc městskému soudu. Z předložení věci k rozhodnutí o odvolání plyne, že odvolání stěžovatelům nebylo doručeno.

21. Doručování odvolání ostatním účastníkům je upraveno v ustanovení § 210 odst. 1 o. s. ř., podle něhož platí, že „nejde-li o případy uvedené v § 208 nebo v § 209, doručí předseda senátu odvolání, které směřuje proti rozsudku nebo proti usnesení ve věci samé, ostatním účastníkům. Odvolání proti usnesení, kterým nebylo rozhodnuto ve věci samé, doručí předseda senátu těm účastníkům, jejichž práv a povinností se týká, je-li to s ohledem na okolnosti případu či povahu věci vhodné a účelné“. Z uvedeného je zřejmé, že kogentní příkaz doručovat odvolání ostatním účastníkům se vztahuje pouze k případům napadení meritorních rozhodnutí, nicméně správnost interpretace § 210 o. s. ř. byla již mnohokrát řešena dřívější judikaturou. Ústavní soud opakovaně uvedl, že „ze zákona sice nevyplývá povinnost soudu vždy doručovat opisy odvolání směřující proti nikoliv meritorním rozhodnutím ostatním účastníkům řízení; soud prvního stupně tak činí na základě úvahy (ústavně souladné) o vhodnosti a účelnosti

takového opatření s ohledem na okolnosti případu či specifikum věci. Takovou specifickou okolností, která zakládá povinnost soudu doručit opis odvolání protistraně, je nejen dosavadní vývoj sporu v první instanci, který zřetelně naznačuje, že protistrana zaujímá k argumentům uváděným v odvolání zřetelně nesouhlasný postoj a odlišně je právně a skutkově hodnotí, ale též situace, kdy se účastník v podaném odvolání domáhá změny výroku o nákladech řízení ve svůj prospěch, která vyžaduje, aby druhá strana byla s argumenty odvolatele seznámena a mohla se k nim vyjádřit – pokud lze očekávat, že jeho vyjádření může přispět k náležitému posouzení věci. Doručením stejnopisu odvolání protistraně se jí má v takových případech umožnit, aby byla seznámena se skutkovými a právními argumenty uvedenými v odvolání a aby mohla, bude-li to pokládat za potřebné k obraně svých zájmů, předložit soudu své protiargumenty“ [srov. náleze ze dne 13. 6. 2013 ve věci sp. zn. II. ÚS 2404/12 (N 108/69 SbNU 751), náleze ze dne 21. 11. 2008 ve věci sp. zn. III. ÚS 338/06 (N 199/51 SbNU 427), náleze ze dne 26. 7. 2007 ve věci sp. zn. II. ÚS 841/07 (N 119/46 SbNU 125) a další]. V nyní projednávané věci nemá Ústavní soud důvod se od tohoto ustáleného výkladu odchýlit, a proto konstatuje, že postupem, kdy stěžovatelům nebylo doručeno odvolání vedlejší účastnice proti výroku III elektronického platebního rozkazu, došlo k zásahu do jejich práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny a práva na rovnost účastníků řízení podle čl. 37 odst. 3 Listiny a čl. 96 odst. 1 Ústavy České republiky.

22. Dalšími argumenty stěžovatelů vztahujícími se ke správnosti aplikace a interpretace ustanovení § 142a o. s. ř. se Ústavní soud nezabýval, neboť v prvé řadě je musí zohlednit městský soud při opětovném rozhodování o odvolání vedlejší účastnice. V opačném případě by se Ústavní soud dopustil nepřipustného zásahu do rozhodovacích kompetencí nezávislého soudu.

23. Z uvedených důvodů Ústavní soud ústavní stížnosti stěžovatelů vyhověl a usnesení Městského soudu v Praze ze dne 10. 2. 2016 č. j. 12 Co 10/2016-15 zrušil podle § 82 odst. 1, odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

Č. 191

Ke splnění podmínek pro vydání rozsudku pro uznání v řízení o zvýšení výživného pro zletilé dítě

V řízení o stanovení výživného zletilé osobě obvykle již povaha věci a okolnosti případu (§ 114b odst. 1 o. s. ř.), s výjimkou věci skutkově *prima vista* zcela jednoznačných, nepovedou k dílčímu závěru nalézacího soudu o reálné možnosti aplikace ustanovení o kvalifikované výzvě s následnou fikcí uznání nároku na výživné respektovanou v rozsudku. Okruh podle zákona nezbytných dokazovaných skutečností zde takřka nevyhnutelně povede k využití adekvátních důkazních prostředků.

K fikci uznání nároku je tedy nutné přistupovat jako k nástroji výjimečnému, jehož použití je ospravedlněno jen v případech procesně přílehlavých, přičemž podmínky jeho použití musí být interpretovány nikoli extenzivně, ale restriktivně [nález sp. zn. I. ÚS 1024/15 ze dne 1. 8. 2016 (N 139/82 SbNU 229)].

Při aplikaci ustanovení § 114b o. s. ř. musí soud vždy pečlivě zvážit, zda žaloba poskytuje dostatečný základ pro vydání rozsudku pro uznání za situace, že se žalovaný na kvalifikovanou výzvu řádně a včas nevyjádří. Na žalobu je tedy v případě, že soud zvažuje využití kvalifikované výzvy, nutné klást zvýšené nároky a požadovat, aby obsahovala všechny právně významné skutečnosti. V opačném případě vzniklá situace brání aplikaci kvalifikované výzvy, a nejsou tak ani splněny podmínky pro případné vydání rozsudku pro uznání.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka a soudců Ludvíka Davida (soudce zpravodaj) a Jiřího Zemánka – ze dne 13. října 2016 sp. zn. I. ÚS 1261/15 ve věci ústavní stížnosti Hany Berntové, právně zastoupené JUDr. Ing. Markem Dufkem, advokátem, se sídlem Spálená 21, Praha 1, proti rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 4. 2. 2015 č. j. 54 Co 363/2014-49, kterým byl potvrzen prvostupňový rozsudek pro uznání o změně stěžovatelčiny vyživovací povinnosti vůči zletilému synovi, za účasti Městského soudu v Praze jako účastníka řízení a Daniela Bernta, zastoupeného JUDr. Michalem Filipem, advokátem, se sídlem Janáčkovo nábřeží 39/51, Praha 5, jako vedlejšího účastníka řízení.

Výrok

I. Rozsudkem Městského soudu v Praze ze dne 4. 2. 2015 č. j. 54 Co 363/2014-49 bylo porušeno právo stěžovatele na spravedlivý proces zaručené čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

II. Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 4. 2. 2015 č. j. 54 Co 363/2014-49 se proto ruší.

Odůvodnění

I. Průběh řízení před obecnými soudy a obsah ústavní stížnosti

1. Ústavnímu soudu byl dne 30. 4. 2015 doručen návrh na zahájení řízení o ústavní stížnosti ve smyslu § 72 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), prostřednictvím něhož se stěžovatelka domáhá zrušení v záhlaví označeného rozhodnutí Městského soudu v Praze s tvrzením, že došlo k porušení jejího práva na spravedlivý proces zaručeného čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a práva na řádné projednání věci podle čl. 38 odst. 2 Listiny.

2. Z obsahu rozhodnutí napadeného ústavní stížností a z vyžádaného soudního spisu zjistil Ústavní soud, že rozsudkem pro uznání Obvodního soudu pro Prahu 4 ze dne 25. 6. 2014 č. j. 41 C 139/2014-12 bylo rozhodnuto o změně vyživovací povinnosti stěžovatelky vůči žalobci – zletilému synovi – tak, že se vyživovací povinnost stanovená rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 4 ze dne 20. 12. 2007 č. j. 0 P 397/2014-264 mění tak, že matka je povinna platit výživné (dosud stanovené částkou 1 800 Kč) žalobci ve výši 25 000 Kč vždy do každého desátého dne v měsíci počínaje 1. 8. 2012. Usnesením ze dne 29. 4. 2014 soud žalovanou již předtím vyzval, aby se ve lhůtě 30 dnů od doručení usnesení písemně vyjádřila k žalobě, která jí byla zároveň doručena. Zároveň soud žalovanou uvedeným usnesením poučil o následcích nesplnění této výzvy – soud bude mít za to, že nárok, který je proti ní žalobou uplatňován, uznává, a proto ve věci samé rozhodne rozsudkem pro uznání. Dne 7. 5. 2014 bylo usnesení doručeno žalované do vlastních rukou. Žalovaná se k žalobě nevyjádřila. Soud proto s odkazem na ustanovení § 114b odst. 1 a 5 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „o. s. ř.“) rozhodl rozsudkem pro uznání podle ustanovení § 153a odst. 3 o. s. ř.

3. Stěžovatelka podala proti rozsudku odvolání. Namítla, že se nemohla vyjádřit k předmětné výzvě vzhledem k hospitalizaci v denním psychoterapeutickém sanatoriu, a uvedla, že žaloba na zvýšení výživného neobsahuje skutková tvrzení o poměrech otce ani matky a též žádné tvrzení o výdělkových schopnostech otce. Vzhledem k tomu nejsou splněny

parametry ustanovení § 153a odst. 3 o. s. ř. v návaznosti na ustanovení § 114b odst. 1 o. s. ř. Na podporu svého tvrzení poukázala na rozsudek Krajského soudu v Praze ze dne 11. 9. 2008 č. j. 27 Co 336/2008-59, kterým odvolací soud změnil rozsudek soudu prvního stupně tak, že rozsudek pro uznání se nevydává; v této věci se jednalo o obdobný návrh. Dále v odvolání namítala, že napadeným rozsudkem jí byla stanovena povinnost platit výživné zpětně počínaje dnem 1. 8. 2012, ač výživné zletilého dítěte lze požadovat zpětně až po nabytí účinnosti zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Městský soud v Praze však nyní napadeným rozsudkem rozsudek soudu prvního stupně potvrdil. V odůvodnění rozhodnutí uvedl, že i s vědomím jiného názoru téhož soudu v jiné věci je přesvědčen, že je-li tvrzena změna jen v poměrech účastníků a nejsou-li poměry druhého rodiče oprávněného žalobce zmíněny, je přípustné vycházet pouze z tvrzení žalobce. Zjištění poměrů otce žalobce tak může nabyt jen podružný charakter a nemusí bránit pokračování v řízení a vydání rozhodnutí.

4. Stěžovatelka v ústavní stížnosti tvrdila, že v důsledku postupu obecných soudů jí nebyla dána možnost, aby se osobně projednání věci zúčastnila a vyjádřila k tvrzením žalobce i k případným důkazům. Namítala, že žaloba na zvýšení výživného neobsahovala skutková tvrzení o poměrech otce ani matky žalobce včetně tvrzení o výtěžkových schopnostech otce. Podle přesvědčení stěžovatelky nebyly splněny podmínky pro vydání rozsudku pro uznání. Na podporu svých argumentů stěžovatelka dále opakovala námitky shodné s těmi, jež zmínila v odvolání proti meritornímu rozhodnutí soudu prvního stupně.

II. Vyjádření účastníků a vedlejšího účastníka řízení

5. Ústavní soud si k věci vyžádal vyjádření účastníka i vedlejšího účastníka řízení. Městský soud v Praze setrval na svém stanovisku uvedeném v napadeném rozsudku, vedlejší účastník navrhl ústavní stížnost zamítnout. Tato vyjádření zaslal Ústavní soud stěžovatelce k replice. V ní stěžovatelka setrvala na tvrzeních obsažených v ústavní stížnosti a k vyjádření vedlejšího účastníka doplnila, že žaloba sice obsahovala některé údaje o její majetkové situaci (měla zdědit rozsáhlý majetek), neobsahovala však ani zmínku o stavu majetku otce žalobce a o jejím zdravotním stavu.

III. Předpoklady projednání ústavní stížnosti

6. Ústavní soud, dříve než přistoupí k meritornímu projednání ústavní stížnosti, zkoumá, zda tato splňuje všechny formální předpoklady podle zákona o Ústavním soudu. V dané věci bylo zřejmé, že ústavní stížnost byla podána včas (§ 72 odst. 3 zákona o Ústavním soudu), stěžovatelka byla řádně zastoupena (§ 30 odst. 1 téhož zákona) a ústavní stížnost byla přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona). Proto Ústavnímu soudu nic nebránilo

v projednání věci, a to bez nařízení jednání, neboť toto by nevedlo k dalšímu objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

IV. Právní posouzení

7. Ústavně konformní výklad rozhodného ustanovení o. s. ř., jímž je § 114b odst. 1, musí vyjít z jeho relevantních pasáží, jež zní následovně:

„Výžaduje-li to povaha věci nebo okolnosti případu (...), může předseda senátu místo výzvy podle § 114a odst. 2 písm. a) nebo nebylo-li takové výzvě řádně a včas vyhověno, žalovanému usnesením uložit, aby se ve věci písemně vyjádřil a aby v případě, že nárok uplatněný v žalobě zcela neuzná, ve vyjádření vylíčil rozhodující skutečnosti, na nichž staví svoji obranu, a k vyjádření připojil listinné důkazy, jichž se dovolává, popřípadě označil důkazy k prokázání svých tvrzení; to neplatí ve věcech, v nichž nelze uzavřít a schválit smír (§ 99 odst. 1 a 2).“

V intencích ustanovení § 114b odst. 5 o. s. ř. je pak následkem procesní pasivity žalovaného, tj. jeho nevyjádření se k předmětné výzvě bez vážného důvodu sděleného soudu ve stanovené minimálně 30denní soudcovské lhůtě podle odstavce 2 téhož ustanovení, fikce uznání nároku uplatněného žalobou; o tomto následku musí být žalovaný poučen.

8. Tzv. kvalifikovaná výzva podle § 114b o. s. ř. je institutem přípravy jednání, jejímž hlavním účelem je dostat jedné ze základních zásad soudnictví i civilního procesu, a to zásadě rychlosti řízení jako jednoho z komponentů práva na spravedlivý proces. Pokud se předseda senátu rozhodne při splnění zákonem stanovených podmínek využít kvalifikované výzvy, musí počítat s alternativou „krácení“ řízení, ač jde o řízení o meritu věci; ve prospěch žalobních tvrzení a uplatněného nároku nebude realizována celá řada procesních zásad a sporné řízení *ex lege* i fakticky pozbude – ve prospěch rychlosti rozhodnutí – svůj kontradiktorní charakter.

9. Souladem následků nevyjádření se žalovaného na kvalifikovanou výzvu v podobě fikce dispozičního úkonu uznání nároku a vydání rozsudku pro uznání s ústavním pořádkem České republiky se již zabývalo plénum Ústavního soudu [viz náleze sp. zn. Pl. ÚS 13/15 ze dne 31. 5. 2016 (N 93/81 SbNU 513; 211/2016 Sb.)]. Ačkoliv zamítlo návrh na zrušení ustanovení § 114b odst. 5 a slov „§ 114b odst. 5“ v ustanovení § 153a odst. 3 o. s. ř., bylo současně konstatováno, že v případě fikce uznání nároku jde o institut, se kterým je nutné zacházet velmi citlivě [k tomu viz nedávno vydaný náleze sp. zn. IV. ÚS 842/16 ze dne 19. 7. 2016 (N 134/82 SbNU 179), stejně tak i náleze sp. zn. I. ÚS 1024/15 ze dne 1. 8. 2016 (N 139/82 SbNU 229)].

10. Primárně je nutné pečlivě zvážit, zda jsou pro aplikaci kvalifikované výzvy splněny podmínky. Je nutné již na samotnou žalobu a tvrzení pro věc významných skutečností klást zvýšené nároky. „Skutkový základ věci je při dokazování vymezen okruhem právně významných skutečností, jež

předurčuje skutková podstata odpovídající hmotněprávní normy. Ohledně všech těchto právně významných skutečností musí účastníci předně (sdělit) svou skutkovou verzi. Povinnost soudu dbát o to, aby pro účely dokazování byla známa skutková verze všech právně významných skutečností, nahrazuje z hlediska podmínek pro vydání rozsudku pro uznání péče soudu o kvalitu žaloby“ (Bureš, J. in Drápal, L., Bureš, J. a kol. Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009, s. 791). Jinak – a též slovy relevantního ustanovení (viz bod 7) – vyjádřeno, kvalifikovanou výzvu s případným důsledkem v podobě rozsudku pro uznání je přípustné použít, jestliže to vyžaduje, resp. umožňuje povaha věci a okolnosti konkrétního případu.

11. Ve věcech, jejichž předmětem je stanovení, zvýšení či snížení vyživovací povinnosti, je nezbytně třeba zjištění v podstatě standardního okruhu rozhodných skutečností. Relevantními faktory jsou odůvodněné potřeby oprávněného a jeho majetkové poměry, jakož i schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného (§ 913 občanského zákoníku). Je-li více osob povinných, které mají vůči oprávněnému stejné postavení, odpovídá rozsah vyživovací povinnosti každé z nich zjištěnému vztahu jejich majetkových poměrů, schopností a možností k majetkovým poměrům, schopnostem a možnostem ostatních (§ 914 občanského zákoníku). O vyživovací povinnosti jednoho z rodičů tak nelze rozhodnout izolovaně bez relevantních informací o druhém z rodičů.

12. Jakkoli je řízení o výživném pro zletilé dítě, na rozdíl od doby před nabytím zletilosti, řízením sporným a soud je vázán žalobním návrhem co do rozsahu výživného, okruhu povinných i doby plnění, musí se týž soud zabývat osobními i majetkovými poměry všech povinných přicházejících v úvahu (Králičková, Z. in Hrušáková, M., Králičková, Z., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, s. 1072). V úvahu tu přichází i důkazní iniciativa soudu ve smyslu ustanovení § 120 odst. 2 o. s. ř. Relevantní jsou tedy například i poměry otce vyživované osoby a skutečnost, jakým způsobem plní otec svou vyživovací povinnost (srov. též stěžovatelkou uváděný rozsudek Krajského soudu v Praze ze dne 11. 9. 2008 č. j. 27 Co 336/2008-59).

13. V nyní posuzované věci však obsah žaloby, jenž přitom vedl soud k postupu ve směru k fikci uznání nároku, nespĺňuje ani zdaleka všechny výše vypočtené podmínky. Je již otázkou, nakolik podrobně jsou v žalobě popsány poměry oprávněného; k tomu se však Ústavní soud nechce v této fázi přezkumu blíže vyjadřovat. Každopádně trpí nedostatečností tvrzení žalobce o osobních a majetkových poměrech matky, ač právě zvýšení její vyživovací povinnosti žalobce žádal. V návrhu je sice akcentována skutečnost nabytí dědictví matkou ve značném finančním rozsahu, dost dobře však ani nemohlo být uvedeno, jak bylo či je s touto částkou nakládáno, zda

nebyla použita k úhradě těch či oněch závazků a podobně. Jakákoli tvrzení o osobních a majetkových poměrech otce oprávněného pak v žalobě absentují zcela. Nabízí se tu oprávněné zobecnění, že v řízení o stanovení výživného zletilé osobě obvykle již povaha věci a okolnosti případu (§ 114b odst. 1 o. s. ř.), s výjimkou věci skutkově *prima vista* zcela jednoznačných, nepovedou k dílčímu závěru nalézacího soudu o reálné možnosti aplikace ustanovení o kvalifikované výzvě s následnou fikcí uznání nároku na výživné respektovanou v rozsudku. Okruh podle zákona nezbytných dokazovaných skutečností zde takřka nevyhnutelně povede k využití adekvátních důkazních prostředků.

14. Jen k námitce stěžovatelky týkající se přiznání výživného zpětně i za dobu tří let od zahájení řízení Ústavní soud dodává, že v postupu obecných soudů nespátňuje žádné vady, jejichž následkem by bylo porušení práva stěžovatelky na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny. Výživné pro děti – i zletilé – lze přiznat (tedy i zvýšit) i za dobu nejdéle tří let zpět ode dne zahájení řízení; tento postup umožňuje jak nyní § 922 odst. 1 občanského zákoníku, tak i dříve ustanovení § 98 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění novelizace provedené zákonem č. 259/2008 Sb. (s účinností od 1. 9. 2008). Uvedená námitka, obsažená již v odvolání stěžovatelky, navíc nebyla způsobilým odvolacím důvodem (§ 205b o. s. ř.).

V. Závěr

15. Dikce ustanovení § 114b odst. 5 o. s. ř. ve spojení s § 153a odst. 3 o. s. ř. sice poskytuje nalézacímu soudu relativně zúžený prostor pro diskreci při jejich aplikaci, avšak obecné zásady a pravidla spravedlivého procesu včetně ústavních kautel musí být respektovány. Jinak dojde jak k porušení obecných garancí spravedlivého procesu vycházejících z čl. 36 odst. 1 Listiny, tak i ke znemožnění realizace principu kontradiktornosti řízení, spočívajícího zejména v právech být přítomen při veřejném projednání věci a mít možnost se vyjádřit ke všem prováděným důkazům (čl. 38 odst. 2 Listiny), nehledě na možnost důkazy navrhopat, a v širším pohledu tedy na otázku zachování rovných práv účastníků [bližze např. též nález sp. zn. IV. ÚS 2503/13 ze dne 1. 4. 2014 (N 49/73 SbNU 29)]. Obecná zásada *audiatur et altera pars* jako výraz kontradiktorního řízení je vnímána také jako povinnost soudu vytvořit prostor zaručující účastníku řízení možnost účinně uplatňovat námítky a argumenty, které jsou způsobitelné ovlivnit rozhodování soudu a s nimiž se soud musí v rozhodnutí vypořádat. K fikci uznání nároku je tedy nutné přistupovat jako k nástroji výjimečnému, jehož použití je ospravedlněno jen v případech procesně přílehlavých, přičemž podmínky jeho použití musí být interpretovány nikoli extenzivně, ale restriktivně (nález sp. zn. I. ÚS 1024/15 ze dne 1. 8. 2016).

16. Při aplikaci ustanovení § 114b o. s. ř. musí soud vždy pečlivě zvážit, zda žaloba poskytuje dostatečný základ pro vydání rozsudku pro uznání za situace, kdy se žalovaný na kvalifikovanou výzvu řádně a včas nevyjádří. Na žalobu je tedy v případě, že soud zvažuje využití kvalifikované výzvy, nutné klást zvýšené nároky a požadovat, aby obsahovala všechny právně významné skutečnosti. V opačném případě vzniklá situace brání aplikaci kvalifikované výzvy, a nejsou tak ani splněny podmínky pro případné vydání rozsudku pro uznání.

17. V posuzované věci nebyly na straně obecného soudu splněny podmínky pro vydání usnesení podle § 114b o. s. ř. Následným vydáním rozsudku pro uznání a jeho potvrzením odvolacím soudem, jehož rozsudek byl v intencích znění petitu ústavní stížnosti zrušen, bylo zasaženo do stěžovatelova práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny. Proto Ústavní soud ústavní stížnosti vyhověl [§ 82 odst. 1, odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu] a rozsudek Městského soudu v Praze zrušil [§ 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu].

Č. 192

K povinnosti insolvenčního soudu zabývat se tvrzeními dlužníka o bezdůvodnosti insolvenčního návrhu a o zneužití práva ze strany věřitele

Pokud dlužník v insolvenčním řízení předloží důkazy o tom, že návrh má šikanózní povahu, resp. spočívá ve zneužití práva věřitele, je povinností soudu vysvětlit, proč se s takovým tvrzením neztotožňuje; k tomu může provádět důkazy. Soud nedostojí požadavkům práva na spravedlivý proces, jestliže se nevypořádá s tvrzeními směřujícími k domněnce, že existence podmínek pro úpadek byla vytvořena uměle se záměrem využít insolvenční řízení k takovým účelům, ke kterým nebylo vytvořeno.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Jana Filipa a soudců Milady Tomkové (soudce zpravodaj) a Radovana Suchánka – ze dne 13. října 2016 sp. zn. III. ÚS 1589/15 ve věci ústavní stížnosti ZEMKA Praha, s. r. o., (v konkursu), se sídlem Kladenská 53/138, 160 00 Praha 6, právně zastoupené Mgr. Adélou Nečasovou, advokátkou, se sídlem advokátní kanceláře Dlouhá 16, Praha 1, proti usnesení Městského soudu v Praze ze dne 12. 2. 2013 č. j. MSPH 79 INS 24023/2011-A-39 a usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 15. 5. 2013 č. j. MSPH 79 INS 24023/2011, 3 VSPH 383/2013-A-51, jimiž bylo rozhodnuto o úpadku stěžovatelky a byl prohlášen konkurs na majetek stěžovatelky, a usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 1. 2015 č. j. MSPH 79 INS 24023/2011, 29 NSČR 73/2013-A-59, kterým bylo odmítnuto stěžovatelčino dovolání, za účasti Městského soudu v Praze, Vrchního soudu v Praze a Nejvyššího soudu jako účastníků řízení a INFOLAND, s. r. o., se sídlem Tovačovského 92/2, Praha 3, Ing. Vladimíry Jechové Vápeníkové, insolvenční správkyňe, se sídlem Révová 3242/3, Praha 1, AGROKOP CZ, a. s., se sídlem Spojovací 1343, Strátež, Agrovýkup, a. s., se sídlem Bezručova 1125, Moravské Budějovice, Petra Lísky a České insolvenční, v. o. s., se sídlem Fráni Šrámka 1139, Hradec Králové, jako vedlejších účastníků řízení.

Výrok

I. Usnesením Městského soudu v Praze ze dne 12. 2. 2013 č. j. MSPH 79 INS 24023/2011-A-39, usnesením Vrchního soudu v Praze ze dne 15. 5. 2013 č. j. MSPH 79 INS 24023/2011, 3 VSPH 383/2013-A-51 a usnesením Nejvyššího soudu ze dne 29. 1. 2015 č. j. MSPH 79 INS 24023/2011, 29

NSČR 73/2013-A-59 byla porušena základní práva stěžovatelky zaručená čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 12. 2. 2013 č. j. MSPH 79 INS 24023/2011-A-39, usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 15. 5. 2013 č. j. MSPH 79 INS 24023/2011, 3 VSPH 383/2013-A-51 a usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 1. 2015 č. j. MSPH 79 INS 24023/2011, 29 NSČR 73/2013-A-59 se ruší.

Odůvodnění

I. Předchozí průběh řízení

1. Včas učiněným podáním, splňujícím i další náležitosti ústavní stížnosti podle zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), se stěžovatelka domáhala zrušení v záhlaví citovaného usnesení Městského soudu v Praze (dále též jen „městský soud“), usnesení Vrchního soudu v Praze (dále jen „vrchní soud“) a rovněž v záhlaví citovaného usnesení Nejvyššího soudu. Stěžovatelka se domnívá, že uvedenými soudními rozhodnutími došlo k porušení jejího základního práva na spravedlivý proces zaručeného ustanovením čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a ustanovením čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod ve znění protokolů č. 3, 5 a 8, která byla vyhlášena ve Sbírce zákonů pod č. 209/1992 Sb. Dále se domnívá, že shora uvedené soudy nesplnily povinnost uloženou jim ustanovením čl. 90 Ústavy České republiky, neboť zákonem stanoveným způsobem neposkytly ochranu jejím právům.

2. Z ústavní stížnosti, přiložených rozhodnutí, dalších dokumentů a z insolvenčního spisu přístupného ve veřejně přístupném insolvenčním rejstříku (<http://isir.justice.cz>) zjistil Ústavní soud následující skutečnosti pojící se k předmětu ústavní stížnosti.

3. Městský soud, jakožto insolvenční soud, k návrhu vedlejšího účastníka INFOLAND, s. r. o., zjistil, že jsou splněny podmínky stanovené § 3 odst. 1 a odst. 2 písm. c) zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), a výrokem I ústavní stížností napadeného rozhodnutí ve smyslu ustanovení § 136 odst. 1 insolvenčního zákona vydal rozhodnutí o úpadku stěžovatelky. Městský soud uvedl, že stěžovatelka je v platební neschopnosti a své závazky vůči věřitelům neplní po dobu delší než tři měsíce po lhůtě splatnosti. Výrokem II prohlásil na majetek stěžovatelky konkurs. V dalších výrocích insolvenční soud ustanovil insolvenčního správce a rozhodl o dalších skutečnostech ve smyslu ustanovení § 136 odst. 2 insolvenčního zákona. O odvolání stěžovatelky rozhodl vrchní soud tak, že potvrdil usnesení městského soudu ve výroku o zjištění jejího úpadku a konstatoval, že odvolání stěžovatelky není opodstatněno. Soud

druhého stupně se ztotožnil se závěrem městského soudu, že stěžovatelka (dlužník) je v úpadku, neboť v řízení bylo osvědčeno, že má více věřitelů a závazky po dobu delší 30 dnů po lhůtě splatnosti, jež není schopna plnit. Nejvyšší soud stěžovatelkou podané dovolání odmítl podle ustanovení § 243c odst. 1 a 2 o. s. ř., protože podle jeho názoru v otázkách, jimiž stěžovatelka vymezila přípustnost dovolání, je napadené rozhodnutí souladné s judikaturou Nejvyššího soudu.

II. Argumentace stran

4. Ve své ústavní stížnosti stěžovatelka rekapituluje skutkový stav. Dle jejího tvrzení nejprve vznikl dluh stěžovatelky v celkové výši 6 820 020,69 Kč u obchodní korporace Agrovýkup, a. s. Ta tuto pohledávku postoupila obchodní korporaci BLACKDZAAR, a. s., která ji dále postoupila obchodní korporaci PLENTY, s. r. o. Po prvním neúspěšném insolvenčním návrhu (insolvenční řízení bylo vedeno u Městského soudu v Praze pod spisovou značkou MSPH 91 INS 13835/2010) byla pohledávka rozdělena a její část byla postoupena na obchodní korporaci INFOLAND, s. r. o., (insolvenční návrhovatel) a na Petra Lísku (všichni výše uvedení jsou v postavení vedlejších účastníků v řízení před Ústavním soudem). Stěžovatelka dále uvádí, že korporace BLACKDZAAR, a. s., PLENTY, s. r. o., a INFOLAND, s. r. o., a Petr Líška jsou osoby personálně a majetkově propojené s jejími dlužníky. A právě kvůli jednání svých dlužníků nemohla stěžovatelka - dle svého tvrzení - plnit své závazky vůči svým věřitelům. Stěžovatelka dále uvádí, že korporace BLACKDZAAR, a. s., nabyła pohledávku za stěžovatelkou pouze za účelem možnosti podání insolvenčního návrhu, bez vůle poskytnout obchodní korporaci Agrovýkup, a. s., za postoupení pohledávky protiplnění. Obdobně charakterizuje stěžovatelka i rozdělení pohledávky a tvrdí, že tato pohledávka byla rozdělena pouze za účelem zahájení insolvenčního řízení.

5. Stěžovatelka se domnívá, že obecné soudy postupovaly přepjatě formalisticky a stejně formalisticky aplikovaly ustanovení § 3 insolvenčního zákona. Uvádí, že ve svém rozhodování soudy pominuly její argumentaci poukazující na skutečnost, že napadené insolvenční řízení mělo za cíl pouze znemožnit postup proti jejím dlužníkům. Podobně měl základní práva stěžovatelky zasáhnout svým postupem a rozhodnutím též Nejvyšší soud, který nevzal v úvahu odlišnosti daného případu, tj. snahu získat pohledávku nejen na úkor stěžovatelky, ale také na úkor původního věřitele. Obecné soudy tak nijak nereflektovaly případný rozpor jednání insolvenčního návrhatele s dobrými mravy při nabývání pohledávky, což stěžovatelka pokládá za zásah do svého práva na spravedlivý proces.

6. V dalších podáních pak stěžovatelka zdůrazňuje propojenost jednotlivých svých věřitelů a dlužníků a jejich nepoctivé úmysly při nabývání

pohledávek. Tato svá tvrzení stěžovatelka dokládá usnesením o zahájení trestního stíhání ze dne 15. 1. 2016, vydaným Policií České republiky, Útvarem odhalování korupce a finanční kriminality Služby kriminální policie a vyšetřování, pod č. j. OKFK-1378-100/TČ-2014-251001.

7. Městský soud ve svém vyjádření k ústavní stížnosti odkázal zcela na obsah podrobného odůvodnění ústavní stížností napadeného usnesení. Městský soud zdůraznil, že insolvenční navrhovatel doložil věcnou legitimaci k podání insolvenčního návrhu, včetně toho, že jeho pohledávka je i přes námitky stěžovatelky po právu. Dále soud připomněl, že byly splněny podmínky úpadku stanovené insolvenčním zákonem, neboť stěžovatelka (dlužník) měla více věřitelů a peněžité závazky po dobu delší 30 dnů po lhůtě splatnosti, které není schopna plnit. Rovněž připomněl, že stěžovatelka splňovala i podmínku předluženosti, neboť souhrn jejích závazků převyšoval hodnotu jejího majetku. Proto městský soud rozhodl, že stěžovatelka je objektivně v úpadku, a to v obou jeho formách. Pokud jde o stěžovatelkou namítanou nepoctivou činnost třetích osob prováděnou v souvislosti s insolvenčním řízením, pak městský soud konstatoval, že k jejímu přezkoumávání nemá pravomoc a z listin předložených insolvenčním navrhovatelem nezjistil, že by insolvenční návrh byl ve smyslu ustanovení § 128a insolvenčního zákona zjevně bezdůvodný.

8. Vrchní soud ve svém vyjádření k ústavní stížnosti uvedl, že ústavní stížností napadené usnesení městského soudu potvrdil z důvodu jeho věcné správnosti. Důvody pro takový postup jsou dle tvrzení vrchního soudu podrobně vyloženy v odůvodnění napadeného usnesení a soud nemá důvod k jejich korekci. Rovněž Nejvyšší soud v plném rozsahu odkázal na důvody, které ho vedly k odmítnutí dovolání jako nepřipustného, jak jsou obsaženy v ústavní stížností napadeném usnesení, a navrhl ústavní stížnost odmítnout jako zjevně neopodstatněnou.

9. Vedlejší účastník Agrovýkup, a. s., se ve svém vyjádření k obsahu ústavní stížnosti připojil. Má za to, že společnost BLACKDZAAR, a. s., nebyla oprávněna pohledávku za stěžovatelkou postoupit na společnost PLENTY, s. r. o., protože neuhradila sjednanou úplatu společnosti Agrovýkup, a. s., dokonce neměla v úmyslu úplatu uhradit a smlouvu uzavřela ve zlé víře s úmyslem poškodit jak stěžovatelku, tak společnost Agrovýkup, a. s. Uzavření postupní smlouvy mezi společností Agrovýkup, a. s., a společností BLACKDZAAR, a. s., je proto nutné pro rozpor s dobrými mravy považovat za neplatný právní úkon (viz ustanovení § 39 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů). Další postoupení pohledávky pak bylo dle názoru vedlejšího účastníka provedeno za účelem poškození společnosti Agrovýkup, a. s. Rovněž se domnívá, že všechny další dispozice s pohledávkou byly učiněny s úmyslem podání opětovného insolvenčního návrhu na stěžovatelku, přičemž všechny relevantní podmínky byly

vytvořeny uměle. Vedlejší účastník ve svém vyjádření zdůraznil, že ve všech případech postoupení pohledávky, případně jiných dispozic s ní, se jednalo o absolutní neplatnost, ke které měly soudy přihlížet z úřední povinnosti. K zahájení insolvenčního řízení došlo podle jeho názoru svévolně, aniž by existoval oprávněný navrhovatel, neboť byl podán osobou, která neměla vůči stěžovatelce pohledávku. Takový insolvenční návrh měl být ve smyslu ustanovení § 143 odst. 2 insolvenčního zákona zamítnut. Vedlejší účastník se domnívá, že tím došlo k zásahu do základních práv stěžovatelky i jejich oprávněných věřitelů, zejména práva vlastnit majetek a práva na soudní ochranu.

10. Vedlejší účastník obchodní korporace INFOLAND, s. r. o., ve svém vyjádření požádal o prodloužení lhůty, neboť si nebyl jist autenticitou informace o shora uvedeném zahájení trestního stíhání. Ve stanovené lhůtě se však k ústavní stížnosti nevyjádřil ani si nezajistil právní zastoupení ve smyslu ustanovení § 30 odst. 1 zákona o Ústavním soudu.

11. Vedlejší účastníci Petr Líska, insolvenční správkyně ing. Vladimíra Jechová Vápeníková, AGROKOP CZ, a. s., a Česká insolvenční, v. o. s., (insolvenční správce určený ve věci stěžovatelky) se postavení vedlejšího účastníka vzdali.

12. Stěžovatelka se k vyjádření městského soudu a vedlejšího účastníka INFOLAND, s. r. o., vyjádřila replikou ze dne 17. 7. 2016. Podle jejího názoru městský soud ve svém vyjádření nereaguje na konkrétní podněty a výtky. Stěžovatelka dále zpochybňuje údajnou mnohost věřitelů s pohledávkami po splatnosti, duplicitně přihlášené pohledávky, případně vyšší svých aktiv. K vyjádření vedlejšího účastníka INFOLAND, s. r. o., vyjadřuje stěžovatelka pochybnosti stran právního zastoupení ve smyslu ustanovení § 30 odst. 1 zákona o Ústavním soudu.

III. Řízení před Ústavním soudem

13. Ústavní soud přezkoumal ústavní stížnost ve smyslu formálních podmínek, které na stížnosti klade zákon o Ústavním soudu, a shledal, že jsou splněny.

14. Ústavní soud se nejprve zabýval tím, zda jsou splněny všechny předpoklady meritorního projednání (viz ustanovení § 42 odst. 1 a 2 zákona o Ústavním soudu) ústavní stížnosti. Podle ustanovení § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu je ústavní stížnost nepřijatelná, jestliže stěžovatel nevyčerpal všechny procesní prostředky, které mu zákon k ochraně jeho práva poskytuje; to platí i pro mimořádný opravný prostředek, který orgán, jenž o něm rozhoduje, může odmítnout jako nepřijatelný z důvodů závislých na jeho uvážení. Ústavní soud setrvává na stanovisku, že ústavní soudnictví, a tedy také pravomoc Ústavního soudu, je především spojeno s přezkumem věcí pravomocně skončených. Jde tedy o věci, v nichž zásah

do ústavně zaručených práv a svobod stěžovatele již nelze napravit jinak, což je výrazem principu subsidiarity. Pokud tedy má stěžovatel prostředky k hájení svých práv a svobod v obecném soudnictví, je taková ústavní stížnost konstantně Ústavním soudem posouzena ve smyslu ustanovení § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu jako nepřijatelná.

15. Ústavní soud je zdrženlivý v přípustnosti ústavních stížností směřujících proti rozhodnutím vydaným v insolvenčním řízení. K přípustnosti ústavní stížnosti proti některým rozhodnutím vydaným v insolvenčním řízení se Ústavní soud nověji vyjádřil v nálezu sp. zn. I. ÚS 1549/11 ze dne 23. 4. 2015 (N 83/77 SbNU 197), nálezu sp. zn. II. ÚS 703/16 ze dne 5. 4. 2016 (N 61/81 SbNU 67), případně ve stanovisku pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 41/15 ze dne 21. 4. 2015 (ST 41/77 SbNU 963); všechna citovaná rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná též na <http://nalus.usoud.cz>. Z uvedených rozhodnutí plyne, že ústavní stížnost směřující proti rozhodnutí insolvenčního soudu, včetně navazujících soudních rozhodnutí vázaných na využití opravných prostředků, nespadá do kategorie ústavních stížností nepřijatelných ve smyslu ustanovení § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu, resp. ustanovení § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

16. Ústavní soud proto přezkoumal v ústavní stížnosti předložené skutečnosti a zjistil, že ústavní stížnost je opodstatněná a důvodná.

17. Insolvenční řízení je spojováno s několika zásadami. Jednou z nich, vyjádřenou v ustanovení § 5 písm. a) insolvenčního zákona, je i rychlost, spojená s hospodárností a co největším uspokojením věřitelů. Tato zásada je však tímž ustanovením kombinována s požadavkem na vyloučení nespravedlivého poškození kteréhokoli účastníka insolvenčního řízení. Důraz na rychlost řízení je vyjádřen i v mnoha dalších ustanoveních insolvenčního zákona. Při aplikaci jednotlivých ustanovení insolvenčního zákona je tak potřeba vždy vyvažovat požadavky spravedlnosti spojené s účastníkům přiznanými právy, s požadavky na rychlost a efektivitu celého insolvenčního řízení. Rychlost řízení tak nepředstavuje kategorii sama o sobě, ale pouze v kombinaci se spravedlivým hájením zájmů účastníků insolvenčního řízení. Tento závěr vylučující samoúčelnost rychlosti insolvenčního řízení plyne i z nálezu sp. zn. Pl. ÚS 14/10 ze dne 1. 7. 2010 (N 133/58 SbNU 67; 241/2010 Sb.).

18. Ústavně konformní rychlost insolvenčního řízení se promítá i do samotného průběhu zjišťování splnění podmínek úpadku. Ustanovení § 136 a 131 insolvenčního zákona předpokládají pravděpodobnostní základ úsudku o dlužnickově úpadku. V tomto řízení insolvenční soud především zkoumá osvědčení splnění podmínek úpadku. Primárně je tak tato část řízení ovládána formálními procesními postupy, aniž by to představovalo zásah do základních práv a svobod účastníků insolvenčního řízení. Vždy je však potřeba mít na zřeteli, že i zákonem kladený důraz

na formální aspekty řízení musí být aplikován s ohledem na korektiv spravedlnosti. Je však nutno připomenout, že ke koncepci formální pravdy uplatňované v insolvenčním řízení přistupuje povinnost insolvenčního soudu, daná ustanovením § 86 insolvenčního zákona, provést i jiné než účastníky navržené důkazy k osvědčení dlužníkova úpadku nebo jeho hrozícího úpadku. Insolvenční soud je tak povinen hledat hranici mezi suplováním role nalézacího soudu na straně jedné a nezbytností správnosti skutkových podkladů pro rozhodnutí na straně druhé.

19. Prvky zásady vyšetřovací přítomné v ustanovení § 86 insolvenčního zákona jednoznačně směřují k posílení ochrany veřejného zájmu a ochraně dlužníků (případně i věřitelů) před tak citelným zásahem, jakým rozhodnutí o úpadku, resp. celé insolvenční řízení, je. V případech, kdy je zjevné, že dlužník na svou obranu nepředkládá bezdůvodná a bezobsažná tvrzení, by měl insolvenční soud postupovat ve smyslu této zásady a chránit veřejný zájem spočívající na řádném prošetření věci a zjištění všech relevantních skutkových okolností. Pokud by skutečně došlo k umělému vytváření podmínek úpadku a konstrukci situace, kdy v konečném důsledku dlužníci podávají insolvenční návrhy na své věřitele, pak je jednoznačně ve veřejném zájmu tyto situace identifikovat a zahrnout je mezi okolnosti, které mají pro vedení insolvenčního řízení význam.

20. V kontextu formálnosti insolvenčního řízení si je Ústavní soud vědom rozdílu mezi činností nalézacího soudu a soudu insolvenčního. Nelze proto vyvíjet nadměrný tlak na insolvenční soud a zesilovat nad únosnou míru jeho povinnosti stran dokazování. Přesto je nezbytné nalézt vhodný postup pro to, aby v odůvodněných případech insolvenční soud skutečně důkladně hodnotil předložené (případně osvědčované) skutečnosti a prováděné důkazy a přepjatě formalisticky neakcentoval formální aspekty insolvenčního řízení. K takovému přílišnému zdůraznění formálního aspektu může vést i odkaz na ustanovení § 143 odst. 2 insolvenčního zákona (in fine) v odůvodnění ústavní stížností napadených usnesení městského i vrchního soudu. V tomto ustanovení se uvádí: „Za další osobu se nepovažuje osoba, na kterou byla převedena některá z pohledávek insolvenčního navrhovatele proti dlužníku nebo její část v době 6 měsíců před podáním insolvenčního návrhu nebo po zahájení insolvenčního řízení.“ Jeho účelem nepochybně je chránit dlužníky před umělým zmnožováním věřitelů. Jde však pouze o jeden z nástrojů, které má insolvenční soud pro zjišťování tzv. zjevné bezdůvodnosti insolvenčního návrhu.

21. Jeden ze základních postulatů metodologie interpretace právních předpisů požaduje provádět výklad takovým způsobem, aby nedocházelo k obsoletnosti, resp. vyprázdňení normativních ustanovení. To je vyvoláno respektem k institutu tzv. racionálního normotvůrce, který mimo jiné směřuje k tomu, že části právních předpisů nesou normativní obsah, a ne

pouze prázdné a neaplikovatelné formulace. Pokud by insolvenční soudy měly redukovat zjevnou bezdůvodnost insolvenčního návrhu na testování doby, která uplynula od převedení nebo rozdělení pohledávky, pak by ustanovení § 128a insolvenčního zákona o odmítnutí návrhu pro zjevnou bezdůvodnost postrádalo smysl.

22. Městský soud ve svém ústavní stížnosti napadeném rozhodnutí uvádí (str. 7), že insolvenční zákon neumožňuje (krom ustanovení § 143 odst. 3 insolvenčního zákona) zjišťovat důvody, pro které se dlužník dostal do úpadku, resp. zabývat se motivy insolvenčního návrhatele, které jej vedly k podání insolvenčního návrhu. Takové stanovisko městského soudu však nemá oporu v příslušných právních předpisech. Ustanovení § 143 odst. 3 umožňující insolvenčnímu soudu zamítnout návrh je provázeno ustanovením § 128a, které umožňuje odmítnutí návrhu pro zjevnou bezdůvodnost. Zákonem konstruovaná zjevná bezdůvodnost insolvenčního návrhu je však spojena s demonstrativním výčtem jednotlivých skutkových podstat. Je tak v pravomoci insolvenčního soudu konstruovat i jiné podobné skutkové podstaty zjevné bezdůvodnosti nad rámec výslovného ustanovení insolvenčního zákona, byť v rozsahu daném zásadou *eiusdem generis*. Tato pravomoc insolvenčního soudu spojená s relativně výraznou možností diskrece určení, zda jde o zjevnou bezdůvodnost, je na druhou stranu kompenzována obecnými požadavky na kvalitativní stránky rozhodnutí. Pokud dlužník předloží relevantní důkazy, že insolvenční návrh má šikanózní povahu, resp. spočívá ve zneužití práva věřitele [ustanovení § 128a odst. 2 písm. c) insolvenčního zákona], pak je povinností insolvenčního soudu vysvětlit, proč se s tímto tvrzením neztotožňuje. K tomu, je-li to potřebné, může provádět důkazy (§ 86 insolvenčního zákona). Tak je tomu i v tomto případě. Opačný postup upírající dlužníkovi možnost předkládat důkazní návrhy zpochybňující splnění podmínek úpadku by představoval porušení obecné zásady rovnosti „zbrání“ dopadající i na insolvenční řízení.

23. Stěžovatelka předložila insolvenčnímu soudu tvrzení takových skutečností, která minimálně vyvolávají pochybnosti o správnosti a důvodnosti podání insolvenčního návrhu. Ústavní soud nemá pravomoc konstatovat, zda jsou tato tvrzení pravdivá nebo nejsou, to je v pravomoci insolvenčního soudu, stejně jako pravomoc určit, zda nejsou splněny podmínky pro postup dle ustanovení § 128a insolvenčního zákona. V tomto směru je insolvenční soud povinen provést takové dokazování, které by tyto důvodné pochybnosti o věcné správnosti insolvenčního návrhu vyvrátily.

24. Ústavní soud při přezkumu napadených rozhodnutí dospěl k závěru, že absence využití některých procesních institutů insolvenčního práva v rozhodování obecných soudů vedla k zásahu do stěžovatelčina práva na spravedlivý proces.

25. Jako součást obecné regulace insolvenčního řízení je nezbytné vzít v úvahu také aspekt dobrých mravů. Je společensky i právně nežádoucí, aby insolvenční řízení poskytovalo prostor pro zneužívání práv plynoucích z postavení účastníka. Stěžovatelka v insolvenčním řízení předložila tvrzení, která směřují k domněnce, že existence podmínek pro její úpadek byla vytvářena uměle se záměrem využít insolvenční řízení k těm účelům, ke kterým nebylo vytvořeno a které se jeví v příkrém protikladu k požadavku zachovávat dobré mravy i v insolvenčním řízení. Je na insolvenčním soudu, aby se dostatečně vypořádal s těmito argumenty a rozhodl, zda postup insolvenčního navrhovatele, případně dalších věřitelů, není obcházením účelu insolvenčního práva a zneužíváním práva v rozporu s dobrými mravy. Tím, že insolvenční soud nevěnoval těmto aspektům ve svém rozhodování dostatečnou pozornost, nedostal všem podmínkám kladeným na insolvenční řízení ustanovením čl. 36 odst. 1 Listiny.

26. Jak Ústavní soud uvedl v nálezu sp. zn. III. ÚS 2253/13 ze dne 9. 1. 2014 (N 3/72 SbNU 41), při výkladu a aplikaci právních předpisů nelze opomíjet jejich účel a smysl. Pro nalézáni práva je vždy nezbytné vycházet z individuálních rozměrů každého jednotlivého případu, které jsou založeny na zjištěných skutkových okolnostech. I v nyní projednávané věci Ústavní soud nepochybuje, že se jedná o případ značně komplikovaný. To však v žádném případě nevyvazuje obecné soudy z povinnosti udělat vše pro spravedlivé řešení, jakkoliv se to může jevit složité, a to nejen ve smyslu nalezení správné právní normy, ale také ve smyslu zjištění všech rozhodujících skutečností nezbytných pro správné věcné zhodnocení případu.

27. To, že insolvenční soud nechal v úvahu všechny relevantní skutečnosti, resp. se s nimi v odůvodnění svého rozhodnutí dostatečně nevypořádal, představuje zásah do stěžovatelčina práva na spravedlivý proces. Insolvenční zákon obsahuje dostatek nástrojů na odhalování nepoctivých (případně zjevně bezdůvodných) insolvenčních návrhů a je na insolvenčním soudu, aby je dostatečně využil, případně aby dostatečně zdůvodnil jejich nevyužití.

28. V nyní projednávaném případě Ústavní soud dospěl k závěru, že postup obecných soudů představoval extrémní vychýlení ze zásad spojených s insolvenčním řízením ve prospěch formálních kritérií, bez přítomnosti nutného korektivu vyjádřeného požadavky spravedlivého šetření práv účastníků řízení a zákazu zneužití práv. Vzhledem k tomu, že tento zásah nelze zhojit jiným způsobem, Ústavní soud ústavní stížnosti vyhověl a zrušil ústavní stížností napadená rozhodnutí ve smyslu pravomoci svěřené mu ustanovením § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

Č. 193

K právu účastníka soudního řízení správního vyjádřit se k záměru soudu uložit mu povinnost uhradit státu vzniklé náklady řízení v podobě znalečného

Ústavní soud shledal, že došlo k porušení práva stěžovatele na spravedlivý proces. V otázce nákladů řízení totiž nebyl ze dvou důvodů zachován princip kontradiktornosti řízení jako jeden z komponentů ústavně garantovaného práva na spravedlivý proces. Především stěžovatel neměl příležitost vyjádřit se k posouzení úspěchu ve věci a záměru krajského soudu uložit mu povinnost nahradit polovinu znalečného, který byl pro něj překvapivý. Náklady znaleckého posuzování určitých skutečností totiž byly přiřazeny k oběma meritorním výrokům rozsudku krajského soudu, přestože náležely pouze k jeho výroku I, který se týkal nezákonnosti kolaudačního souhlasu. Co do posouzení úspěšnosti účastníků řízení ve věci samé bylo třeba náležitě zohlednit, že petit správní žaloby obsahoval dva procesně samostatné návrhy (návrh určovací ve vztahu ke kolaudaci stavby a návrh zákazu pokračovat ve stavbě) a náklady řízení v podobě znalečného vznikly pouze v souvislosti s prvním z nich. V souvislosti s druhým návrhem, kde stěžovatel úspěšný nebyl pro nedostatek pasivní legitimace žalovaného, nelze z rozhodnutí krajského soudu případný vznik nákladů řízení protistrany v podobě znalečného nijak dovodit.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka a soudců Ludvíka Davida (soudce zpravodaj) a Jiřího Zemánka – ze dne 13. října 2016 sp. zn. II. ÚS 771/16 ve věci ústavní stížnosti Ing. Jiřího Jaroměřského, zastoupeného JUDr. Ludmilou Pávkovou, advokátkou, se sídlem Kodaňská 25, Praha 10, proti výroku V rozsudku Krajského soudu v Praze ze dne 5. 1. 2016 č. j. 48 A 19/2015-133 o náhradě nákladů řízení, za účasti Krajského soudu v Praze jako účastníka řízení a vedlejšího účastníka Městského úřadu Mělník.

Výrok

I. Výrokem V rozsudku Krajského soudu v Praze ze dne 5. 1. 2016 č. j. 48 A 19/2015-133 bylo porušeno základní právo stěžovatele na spravedlivý proces podle čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

II. Výrok V rozsudku Krajského soudu v Praze ze dne 5. 1. 2016 č. j. 48 A 19/2015-133 se proto ruší.

Odůvodnění

I. Rekapitulace průběhu řízení a obsahu ústavní stížnosti

1. Ústavní stížností, doručenou Ústavnímu soudu dne 7. 3. 2016, stěžovatel napadl nákladový výrok č. V rozsudku Krajského soudu v Praze (dále též jen „krajský soud“) ze dne 5. 1. 2016 č. j. 48 A 19/2015-133. Tento výrok byl podle stěžovatele vydán v rozporu s právem na spravedlivý proces a obecnými právními principy, jako je důvěra v právo, právní jistota a předvídatelnost normativních právních aktů. Na základě tohoto rozhodnutí o nákladech řízení stěžovateli vznikla povinnost uhradit státu náhradu nákladů spočívajících ve znalečném, ačkoliv měl stěžovatel ve věci úspěch.

2. V rámci řízení vedeného u krajského soudu se stěžovatel domáhal prohlášení nezákonnosti kolaudačního souhlasu Městského úřadu Mělník (dále též jen „městský úřad“) s užíváním stavby vodního díla „11/259 Mšeno, průtah - vodohospodářské objekty“, jejímž předmětem byla dešťová kanalizace. Dále se stěžovatel domáhal, aby soud zakázal žalovanému pokračovat v porušování jeho vlastnického práva k pozemku, spočívajícím v položení a užívání dešťové kanalizace v severozápadním cípu pozemku, a obnovil tak stav před tímto zásahem. S ohledem na problematiku zaměření a odstranění všech pochybností stěžovatel v rámci své žaloby navrhl provedení revizního posudku skutečného zaměření, zda a v jakém rozsahu stavba kanalizace zasahuje na dotčené pozemky, popř. nakolik se přibližuje hranici pozemků. Krajský soud usnesením ustanovil znalce z oboru geodézie a kartografie s tím, že podání znaleckého posudku nebylo žádáno jako spěšné. Následně ustanovil nového znalce ze stejného oboru a podání znaleckého posudku tentokrát jako spěšné žádáno bylo. Napadeným výrokem pak krajský soud uložil stěžovateli i městskému úřadu, aby na nákladech řízení do 15 dnů od právní moci rozsudku uhradili každý polovinu celkového znalečného státu.

3. Krajský soud o náhradě nákladů řízení rozhodl v souladu se zásadou úspěchu ve věci podle § 60 odst. 1 zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „s. ř. s.“). Stěžovatel byl úspěšný pouze s požadavkem na deklaraci nezákonnosti napadeného kolaudačního souhlasu. Ve vztahu ke druhému žalobnímu požadavku byl naopak úspěšný městský úřad. V řízení byl tedy podle krajského soudu úspěch obou stran shodný. V souladu s § 60 odst. 4 s. ř. s. proto krajský soud uložil účastníkům řízení podle míry jejich úspěchu v řízení nahradit státu jím vynaložené náklady řízení. Ty v tomto případě představovalo znalečné v celkové výši 50 910,72 Kč. S ohledem na shodný úspěch obou stran

soud uložil každému z účastníků povinnost zaplatit polovinu této částky, tj. 25 455,36 Kč. Nejvyšší správní soud rozsudkem ze dne 19. 5. 2016 č. j. 9 As 13/2016-34 zamítl následnou kasační stížnost osoby zúčastněné na řízení – Středočeského kraje.

4. Stěžovatel v ústavní stížnosti namítá, že účastníci řízení neměli ve věci shodný úspěch. Jeho správní žaloba byla primárně podána za účelem prohlášení nezákonnosti kolaudačního zásahu. K posouzení jeho zákonnosti bylo nezbytné, aby byl v řízení ustanoven znalec, jehož úkolem bylo určit, zda a v jakém rozsahu stavba kanalizace zasahuje na dotčené pozemky, popř. nakolik se přibližuje hranici pozemků. Na základě znaleckého posudku bylo prokázáno, že stavba kanalizace zasahuje do pozemku ve vlastnictví stěžovatele, a to v některých místech v rozsahu až cca jednoho metru. Z tohoto důvodu byla zkolaudovaná stavba realizována v rozporu s územním rozhodnutím a stavebním povolením. Tím bylo zasazeno do právní sféry žalobce a soud shledal kolaudační souhlas nezákonným. Bez vypracování znaleckého posudku by tato odborná otázka nemohla být řešena. Pro stěžovatele bylo proto velmi překvapující, že mu soud uložil povinnost úhrady nákladů států spočívající v úhradě znalečného, přestože byl v rámci své žaloby plně úspěšný.

5. Stěžovatel dodává, že napadený výrok rozsudku krajského soudu není dostatečně odůvodněn. Krajský soud pouze odkázal na § 60 odst. 4 s. ř. s. a konstatoval, že oba účastníci měli shodný úspěch ve věci, aniž by konkrétně specifikoval, z čeho se skládá celkové znalečné ve výši 50 910,72 Kč, jak k této částce dospěl a na základě jakých podkladů tuto částku znalci přiznal. Rozhodnutí o nákladech řízení je proto nepřezkoumatelné. Skutečnost, že se stěžovatel nemohl vyjádřit k výši přiznaného znalečného a podat proti rozhodnutí o přiznání znalečného jakýkoliv opravný prostředek, ve kterém by uplatnil své námitky, považuje stěžovatel za zásah do práva na spravedlivý proces. Krajský soud navíc navýšil odměnu znalce o 30 %. Podmínky pro takový postup ovšem nebyly podle stěžovatele splněny.

II. Obsah vyjádření účastníka řízení a replika stěžovatele

6. Krajský soud ve vztahu k posouzení míry úspěchu v dané věci a namítanému nedostatečnému odůvodnění svých závěrů uvedl, že z odůvodnění jeho rozsudku i následného rozsudku Nejvyššího správního soudu zjevně plyne, že stěžovatel navrhl vydání dvou samostatných rozsudečných výroků, a uplatnil tedy dva samostatné požadavky. Úspěšný byl jen s jedním z nich. Skutečnost, že pro stěžovatele byl významný pouze jeden z uplatněných požadavků, že žaloby ani průběhu řízení v dané věci nikterak neplyne. Při posouzení míry úspěchu ve věci tedy soud vycházel z porovnání požadovaného návrhu s výroky v rozhodnutí ve věci samé, z čehož lze dovodit

shodnou míru úspěchu obou stran. Lze se navíc domnívat, že pro stěžovatele by spíše než deklarace nezákonnosti kolaudačního souhlasu bylo mnohem významnější, pokud by soud vyhověl jeho návrhu fakticky směřujícímu k odstranění stavby.

7. K otázce znalečného pak krajský soud uvedl, že zjištění umístění sporné stavby bylo stejně důležité pro oba žalobcem uplatněné požadavky. Situace v dané věci byla specifická v důsledku potřeby včasného zpracování posudku s ohledem na jednoroční lhůtu podle § 122 odst. 3 zákona č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „stavební zákon“). Soud navíc musel přihlídnout k tomu, že předchozí ustanovený znalec nebyl schopen znalecký posudek zpracovat včas. Kvůli zdravotním obtížím pak soud akceptoval mírné nedodržení lhůty stanovené druhému znalci.

8. Stěžovatel ve své replice zdůraznil, že jeho prioritou bylo určit a prokázat nezákonnost postupu správních orgánů, který následně vyústil ve vydání nezákonného kolaudačního souhlasu. Výrok týkající se deklarace nezákonnosti kolaudačního souhlasu je stěžejní pro jakýkoli další postup stěžovatele. Pro určení zákonnosti či nezákonnosti kolaudačního souhlasu byl rozhodný právě znalecký posudek. Ve vztahu k jeho spěšnosti kvůli jednoroční lhůtě plynoucí z § 122 odst. 3 stavebního zákona stěžovatel zmínil, že žalobu podal u krajského soudu cca šest měsíců předtím, než byl jmenován znalec, který vypracoval znalecký posudek. Krajský soud mohl jmenovat znalce dříve. Hned po podání žaloby věděl, že je vázán určitou lhůtou, ve které je třeba danou věc rozhodnout. Mohl přijmout taková opatření, aby bez problému v této lhůtě rozhodl, včetně jmenování znalce pro vypracování znaleckého posudku.

9. Ústavní soud také vyzval k vyjádření vedlejšího účastníka řízení Městský úřad Mělník. Vedlejší účastník však ve lhůtě stanovené k případnému vyjádření na tuto výzvu nijak nezareagoval.

III. Právní posouzení

10. Ústavní stížnost splňuje všechny požadované náležitosti a podmínky pro její projednání, které stanoví Ústava a zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“).

11. Po zvážení argumentace obsažené v ústavní stížnosti i ve všech vyjádřeních účastníků řízení a obsahu napadených rozhodnutí i vyžádaných spisů obecných soudů dospěl Ústavní soud k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

12. Stěžovatel v ústavní stížnosti vedle jejích převážně substantivních aspektů namítá, že došlo k porušení jeho práva na spravedlivý proces, protože se nemohl vyjádřit k rozhodnutí o přiznání náhrady nákladů řízení

v podobě znalečného státu a podat proti tomuto rozhodnutí opravný prostředek. Povinnost nahradit tyto náklady řízení mu navíc byla uložena, aniž by pro to byly dány zákonné podmínky. Neměl totiž ve věci shodný úspěch jako městský úřad.

III. a) Obecné principy

13. Z čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) plyne právo „ovlivnit svými argumenty úvahu soudu jak o celém předmětu řízení, tak ohledně hodnocení veškerých dílčích částí takového řízení“ [viz Baňouch, H. Čl. 38 (Veřejné, průtahů prosté jednání před zákonným soudcem a soudem s možností vyjádření). In: Wagnerová, E., Šimíček, V., Langášek, T., Pospíšil, I. a kol. Listina základních práv a svobod – komentář. Praha : Wolters Kluwer, 2012, s. 797]. Konkrétně ve vztahu k rozhodování obecných soudů o náhradě nákladů řízení z pohledu práva na spravedlivý proces a legitimního očekávání ochrany majetku Ústavní soud ve své judikatuře formuloval určité ústavní zásady a limity. Vyslovil názor, že rozhodování o nákladech řízení je součástí soudního procesu jako celku a je zásadně v pravomoci obecných soudů. Samotný spor o náhradu nákladů řízení, ač má vztah k účastníkům řízení, v zásadě nedosahuje ústavní roviny umožňující Ústavnímu soudu zasáhnout do rozhodnutí obecných soudů. Do rozhodovací činnosti obecných soudů má však Ústavní soud kompetenci zasáhnout tehdy, došlo-li pravomocným rozhodnutím v řízení, jehož byl stěžovatel účastníkem, k porušení ústavně garantovaných práv nebo svobod. Ústavní soud poskytne ochranu základním právům, pokud rozhodnutí obecného soudu vykazuje procesní exces, který není toliko běžným porušením podústavního práva, avšak má povahu zřejmého rozporu s principy spravedlnosti [viz náleží sp. zn. I. ÚS 1705/15 ze dne 14. 3. 2016 (N 40/80 SbNU 495), bod 14].

14. Ústavní soud doplňuje, že na posuzovanou věc lze aplikovat i čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) garantující právo na spravedlivý proces, a tedy i související judikaturu Evropského soudu pro lidská práva. Stěžovatelem napadený výrok rozhodnutí o nákladech řízení byl totiž vynesena krajským soudem v rámci řízení, které bylo z pohledu autonomně chápaného čl. 6 odst. 1 Úmluvy vedeno za účelem rozhodnutí „sporu týkajícího se občanských práv a závazků“. Ve věci šlo o majetkové právo civilní povahy (kolaudační souhlas vedl k omezení vlastnického práva stěžovatele k jeho pozemku), které mělo základ ve vnitrostátním právu, a šlo o opravdový a vážný spor, jehož rozhodnutí má přímý vliv na existenci, rozsah nebo způsob výkonu daného práva [z judikatury Evropského soudu pro lidská práva viz rozhodnutí o přijatelnosti věci *Zehnalová a Zehnal proti České republice* ze dne 14. 5. 2002,

č. 38621/97, oddíl 5, *a contrario*; či rozsudek ve věci *Allan Jacobsson proti Švédsku* (č. 1) ze dne 25. 10. 1989, č. 1084/84, § 73, *per analogiam*].

15. Ústavní soud připomíná, že pojem spravedlivého procesu zahrnuje právo na kontradiktorní řízení, z něhož vyplývá právo účastníků seznámit se s každým důkazem nebo vyjádřením, jejichž účelem je ovlivnit rozhodování soudu, a musí mít možnost se k nim vyjádřit [srov. např. nález sp. zn. II. ÚS 828/06 (N 26/44 SbNU 309) nebo sp. zn. IV. ÚS 215/09 (N 44/52 SbNU 443)]; z judikatury Evropského soudu pro lidská práva pak viz rozsudky ve věci *Lobo Machado proti Portugalsku* ze dne 20. 2. 1996, § 31; či ve věci *Vermeulen proti Belgii* ze dne 20. 2. 1996, § 33]. Tato zásada platí pro důkazy a vyjádření předložené účastníky řízení i obstarané a provedené soudem, který vydal napadené rozhodnutí (viz rozsudky Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Nideröst-Huber proti Švýcarsku* ze dne 18. 2. 1997, č. 18990/91, § 23; či ve věci *Čepeck proti České republice* ze dne 5. 9. 2013, č. 9815/10, § 44 až 45). Soud musí sám dodržovat zásadu kontradiktornosti, zejména pokud rozhoduje spor na základě důvodu uplatněného z úřední povinnosti nebo námítky vznesené z úřední povinnosti (viz *mutatis mutandis* rozsudky Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Skondrianos proti Řecku* ze dne 18. 12. 2003, č. 63000/00, 74291/01 a 74292/01, § 29 až 30; ve věci *Clinique des Acacias a ostatní proti Francii* ze dne 13. 10. 2005, č. 65399/01, 65406/01, 65405/01 a 65407/01, § 38; či ve věci *Prikyan a Angelova proti Bulharsku* ze dne 16. 2. 2006, č. 44624/98, § 42).

16. Je třeba připustit, že právo na kontradiktorní řízení není absolutní a jeho šíře se může lišit v závislosti na zvlátnostech dotčeného řízení. V některých věcech s velmi specifickými skutkovými okolnostmi se Evropský soud pro lidská práva například domníval, že nesdělením procesního dokumentu stěžovateli a tím, že mu nebylo umožněno se k němu vyjádřit, nebyla porušena spravedlivost řízení, pokud tato možnost neměla žádný vliv na výsledek sporu a přijaté právní řešení nezavdávalo podnět k diskusi (viz rozsudky ve věci *Stepinska proti Francii* ze dne 15. 6. 2004, č. 1814/02, § 18; či ve věci *Verdú Verdú proti Španělsku* ze dne 15. 2. 2007, č. 43432/02, § 28). Určujícím prvkem je otázka, zda jeden z účastníků soudního řízení „byl překvapen“ skutečností, že soud založil své rozhodnutí na důvodu uplatněném z úřední povinnosti (viz rozsudky ve věci *Clinique des Acacias a ostatní*, citováno výše, § 43; či ve věci *Čepeck*, citováno výše, § 48). Soud musí velmi pečlivě postupovat tam, kde se ve sporu objeví nečekaný obrat, zvláště pokud se jedná o otázku, o níž mu přísluší rozhodnout diskrečně. Zásada kontradiktornosti vyžaduje, aby soudy nezakládaly svá rozhodnutí na skutkových nebo právních otázkách, které nebyly projednány během soudního řízení a způsobily takový obrat, že ho nemohl předpokládat ani bdělý účastník (viz *Čepeck*, citováno výše, § 48).

17. Výše uvedené zásady se vztahují do značné míry též na případy sporů v oblasti nákladů řízení. Jedná se sice o druhotný aspekt procesu, což může odůvodnit skutečnost, že soud není povinen umožnit projednání všech skutkových a právních skutečností určujících pro jeho rozhodování o tomto aspektu sporu. Zásada kontradiktornosti však nesmí být zcela pomínuta (viz rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Beer proti Rakousku* ze dne 6. 2. 2001, č. 30428/96, § 18; či ve věci *Čepek*, citováno výše, § 49). I když možnost účastníků vyjádřit své stanovisko k otázce nákladů může být omezena, neměli by být překvapeni nečekaným a nepředvídaným obratem (viz rozsudky Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Askon AD proti Bulharsku* ze dne 16. 10. 2012, § 30 až 32). Nakonec je třeba připomenout, že nebylo-li v určitém stadiu řízení dbáno práva na kontradiktorní řízení, není podle judikatury Evropského soudu pro lidská práva vyloučeno, že vyšší soud bude moci veškeré nedostatky napravit (viz rozsudek ve věci *Dallos proti Maďarsku* ze dne 1. 3. 2001, č. 29082/95, § 47 až 53).

18. Na uvedené principy plynoucí z judikatury Evropského soudu pro lidská práva navázal i Ústavní soud, který ve své judikatuře zdůrazňuje, že „součástí práva na spravedlivý proces je vytvoření prostoru pro to, aby účastník řízení mohl účinně uplatňovat námítky a argumenty, které jsou způsobilé ovlivnit rozhodování soudu a s nimiž se soud musí v rozhodnutí náležitě vypořádat ... Tato povinnost je naléhavější v rámci odvolacího řízení, kdy po přijetí rozhodnutí již účastník řízení nemá procesní nástroj, jak své námítky uplatnit, na rozdíl od rozhodnutí nalézacího soudu, kdy lze námítky vznést alespoň ex post v odvolání. Takový postup odvolacího soudu vede k situaci, kdy je účastník řízení nucen vznášet takové námítky vlastně poprvé až v řízení před Ústavním soudem, které je však ze své povahy zaměřeno na posuzování jiných skutečností ...“ [srov. nálezy sp. zn. II. ÚS 828/06; stejný závěr vyplývá i z nálezu sp. zn. II. ÚS 3550/13 ze dne 25. 8. 2015 (N 154/78 SbNU 335), z nálezu sp. zn. I. ÚS 1593/15 ze dne 25. 8. 2015 (N 156/78 SbNU 353) a dalších].

III. b) Aplikace obecných principů na projednávanou věc

19. V posuzované věci stěžovatel neměl příležitost vyjádřit se k úmyslu krajského soudu uložit mu povinnost nahradit státu polovinu znalečného ani k její výši. Nebyl mu vytvořen nutný procesní prostor, aby mohl účinně uplatňovat námítky a argumenty, které by byly způsobilé ovlivnit rozhodnutí krajského soudu o nákladech řízení, s nimiž by se krajský soud musel v rozhodnutí náležitě vypořádat. V rozporu s výše citovanou judikaturou tedy krajský soud zcela opomenul zásadu kontradiktornosti. S ohledem na skutkové okolnosti této věci přitom lze přitakat stěžovateli, že rozhodnutí o povinnosti uhradit státu znalečné (a o jeho konkrétní výši) nebylo zcela předvídatelné. I z námitek stěžovatele podle Ústavního soudu

plyne přijatelný závěr, že ho rozhodnutí o znalečném „překvapilo“ a nebylo plně očekávatelné. Tento závěr je namísto tím spíše, že důkazní zjištění, jež vyplynula ze znaleckého posudku, vyzněla ve prospěch stěžovatele a byla významná pro rozhodnutí o věci samé.

20. Zásah do práva stěžovatele na kontradiktorní řízení byl v tomto případě o to intenzivnější, že stěžovatel následně neměl žádný procesní nástroj, jak své námitky proti rozhodnutí krajského soudu o znalečném uplatnit. Podle § 104 odst. 2 s. ř. s. totiž platí, že „kasační stížnost, která směřuje jen proti výroku o nákladech řízení nebo proti důvodům rozhodnutí soudu, je nepřijatelná“. Tím spíše měl krajský soud dbát toho, aby byla ve vztahu ke všem výrokům jeho rozsudku kontradiktornost zachována. Nebylo totiž možné, aby Nejvyšší správní soud jeho pochybení napravil, a řízení tak bylo co do nákladového výroku jako celek spravedlivé. Stěžovatel se ve výsledku dostal do nežádoucí situace, kterou popisuje i výše citovaná judikatura Ústavního soudu, protože byl donucen vznášet námitky proti výroku V rozsudku krajského soudu poprvé až v řízení před Ústavním soudem, jehož role je však ze své povahy zaměřena na posuzování jiných skutečností a z jiných hledisek, než jsou hlediska podústavního práva [viz nálezný sp. zn. III. ÚS 3705/15 ze dne 19. 4. 2016 (N 72/81 SbNU 267)].

21. V právě projednávané věci proto došlo k procesnímu excessu, který není toliko běžným porušením podústavního práva, ale dosahuje ústavně-právní roviny. Krajský soud měl při jednání anebo výzvou s určením lhůty k podání případného vyjádření stěžovatelé vytvořit procesní prostor k realizaci jeho ústavně zaručeného práva vyjádřit se k neočekávanému záměru soudu uložit mu povinnost uhradit státu vzniklé náklady řízení v podobě znalečného [viz obdobně nálezný sp. zn. IV. ÚS 529/16 ze dne 17. 5. 2016 (N 89/81 SbNU 471), bod 13]. Tím, že tak neučinil, zatížil výrok V svého rozsudku protiústavností v podobě porušení práva na spravedlivý proces. Ústavní soud z toho důvodu přistoupil ke zrušení napadeného výroku rozsudku krajského soudu. K řečenému Ústavní soud poznamenává, že úspěšnost stran ve věci nelze posuzovat výlučně podle poměru výroků rozhodnutí, stran nichž účastník měl či neměl úspěch. Podstatným se také může ukázat, že kterému navrhovanému výroku se provedený důkaz, jehož náklady tvoří (podstatnou) součást nákladů řízení, váže.

22. V posuzované věci krajský soud výslovně v odůvodnění rozsudku uvedl, že „nechal v tomto řízení nezávisle na stranách sporu zpracovat znalecký posudek za účelem ověření správnosti podkladů, z nichž žalovaný při hodnocení skutkového stavu vycházel. Tento posudek přitom prokázal částečnou nespolehlivost a nesprávnost vstupních podkladů. Z územního rozhodnutí ani stavebního povolení nevyplývá, že by bylo povoleno umístění kanalizace (též) na pozemcích žalobce ... Znaleckým posudkem však bylo podle soudu s dostatečnou mírou pravděpodobnosti (s tzv. praktickou

jistotou) prokázáno, že kanalizace částečně do těchto pozemků zasahuje ... Znaleckým posudkem bylo jednoznačně deklarováno, že geodetické zaměření ... je z hlediska odborných požadavků na přesnost měření nepoužitelné ... Současně znalec potvrdil, že společnost ... samotné vlastnické hranice nezaměřovala a v tomto směru z předložených výkresů také vyjít nelze. Za daných okolností tedy neměl žalovaný dostatečně zjištěn skutkový stav pro to, aby mohl s ohledem na spornost průběhu vlastnické hranice konstatovat splnění zákonných podmínek pro vydání kolaudačního souhlasu ... Uvedené tedy znamená, že byla zkolaudována stavba, která byla realizována v rozporu s územním rozhodnutím a stavebním povolením, ... a tím bylo zasaženo do právní sféry žalobce ... Na stavbu realizovanou v rozporu s územním rozhodnutím a stavebním povolením nelze vydat kolaudační souhlas - užívání takové stavby je žalovaný naopak povinen zakázat a musí trvat na odstranění zjištěných nedostatků předtím, než kolaudační souhlas vydá ... První částí žalobního petitu tedy soud musel vyhovět“.

23. Z těchto slov krajského soudu je zřejmé, že znalecký posudek měl zcela stěžejní význam pro první část žalobního petitu, ve které byl stěžovatel plně úspěšný. Neúspěch ve druhé části petitu však spočíval pouze v nedostatku pasivní legitimace žalovaného. Krajský soud v příslušné části odůvodnění rozsudku zdůraznil, že se „žalobce domáhal, aby soud žalovanému zakázal, aby pokračoval v porušování vlastnického práva žalobce ... a aby žalovaný obnovil stav pozemků před uvedeným zásahem. Takto postavený žalobní požadavek není oprávněný. Stavebníkem kanalizace nebyl žalovaný, nýbrž osoba zúčastněná na řízení. Žalovanému tedy nelze ukládat, aby obnovil stav před položením kanalizace ..., neboť toho by se žalobce mohl domáhat vůči osobě zúčastněné, resp. vlastníku kanalizace neoprávněně uložené do pozemku žalobce, popř. na tento pozemek neoprávněně zasahující svým ochranným pásmem ...“. Podle Ústavního soudu proto znalecký posudek nebyl stejně kriticky důležitý pro posouzení druhé části žalobního petitu a otázky pasivní legitimace žalovaného. Krajský soud ostatně se znaleckým posudkem a závěry z něj plynoucími v této části odůvodnění ani nijak nepracuje. Chybí proto příčinná souvislost mezi náklady řízení v podobě znalečného a výrokem II rozsudku krajského soudu.

24. Ústavní soud při posuzování věci z hlediska jejího ústavního rozměru bral v úvahu, že kvantitativně (výší částky jako součásti předmětu řízení) náleží mezi tzv. bagatelní věci. Kvalitativní aspekt věci jej však vedl k meritornímu přezkumu. Ze tří kritérií pro posouzení bagatelní věci podle nálezu sp. zn. III. ÚS 3725/13 ze dne 10. 4. 2014 (jeho bodu 33; N 55/73 SbNU 89) tu totiž je naplněno poslední z nich, a sice alternativa judikatorního zásahu Ústavního soudu tehdy, jestliže příslušný nejvyšší soud takovou možnost nemá a v řízeních před soudy nižších instancí se opakuje

stejný nedostatek řízení. Ten v kontextu projednávané věci spočívá zejména v neposkytnutí informace procesní straně v tom ohledu, aby mohla reagovat a aby výsledek sporu (byť stran nákladů řízení) pro ni byl předvídatelný, a nikoli překvapivý. Tato vada řízení je ostatně vystopovatelná z průběhu sporů před obecnými soudy jak po linii horizontální, tak i vertikální včetně nejvyšších instancí.

IV. Závěr

25. Ústavní soud shledal, že došlo k porušení práva stěžovatele na spravedlivý proces. V otázce nákladů řízení totiž nebyl ze dvou důvodů zachován princip kontradiktornosti řízení jako jeden z komponentů ústavně garantovaného práva na spravedlivý proces. Především (v prvním výroku) stěžovatel neměl příležitost vyjádřit se k posouzení úspěchu ve věci a záměru krajského soudu uložit mu povinnost nahradit polovinu znalečného, který byl pro něj překvapivý. Náklady znaleckého posuzování určitých skutečností totiž byly přiřazeny k oběma meritorním výrokům rozsudku krajského soudu, přestože náležely pouze k jeho výroku I, který se týkal nezákonnosti kolaudačního souhlasu. Co do posouzení úspěšnosti účastníků řízení ve věci samé bylo třeba náležitě zohlednit, že petit správní žaloby obsahoval dva procesně samostatné návrhy (návrh určovací ve vztahu ke kolaudaci stavby a návrh zákazu pokračovat ve stavbě) a náklady řízení v podobě znalečného vznikly pouze v souvislosti s prvním z nich. V souvislosti s druhým návrhem, kde stěžovatel úspěšný nebyl pro nedostatek pasivní legitimace žalovaného, nelze z rozhodnutí krajského soudu případný vznik nákladů řízení protistrany v podobě znalečného nijak dovodit.

26. Ústavní soud proto stěžovatelově ústavní stížnosti vyhověl a při konstatovaném porušení základních práv garantovaných čl. 38 odst. 2 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy zrušil výrok V rozsudku Krajského soudu v Praze ze dne 5. 1. 2016 č. j. 48 A 19/2015-133 [§ 82 odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu]. Ústavní soud rozhodl o ústavní stížnosti bez nařízení jednání, neboť dospěl k závěru, že by od něj nebylo možno očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 194

K prohlídce vozidla jako neodkladnému a neopakovatelnému úkonu v trestním řízení

Z odůvodnění soudního příkazu podle Ústavního soudu vyplývají tři hlavní argumenty pro jeho vydání. Podle prvního z nich se stěžovatel oddává drogám (vícekrát ujížděl policistům; vypadl z auta, které nechal nabourat do semaforu; a nepodrobil se zkoušce na alkohol). Podle druhého z nich se jim oddával i v minulosti, což dokládají jeho minulé odsouzení. Třetím argumentem bylo, že se ve voze nacházela věc důležitá pro trestní řízení: injekční stříkačka naplněná neznámou látkou.

Přes vady popisu prvních dvou argumentů (skutků) však Ústavní soud musí opakovaně zdůraznit, že negativně hodnocené nedostatky písemného odůvodnění příkazu k prohlídce nemusí nutně představovat ústavněprávní pochybení, kvůli kterým by musel zrušit napadený příkaz, a zamezit tak použití důkazů získaných během prohlídky. K ústavněprávnímu pochybení nedochází v případech, že ze všech okolností případu, seznatelných z příkazu k prohlídce nebo z trestního spisu, přesvědčivě vyplývá, že podmínky pro její nařízení – navíc v podobě neodkladného a neopakovatelného úkonu – jsou skutečně dány [srov. nález sp. zn. III. ÚS 2260/10 ze dne 8. 3. 2012 (N 50/64 SbNU 617), nález sp. zn. Pl. ÚS 47/13 ze dne 7. 5. 2014 (N 76/73 SbNU 351) či nález sp. zn. III. ÚS 761/14 ze dne 21. 5. 2014 (N 103/73 SbNU 659)].

Podle Ústavního soudu je nutné se zaměřit na skutek, pro který je stěžovatel v projednávané věci stíhán. S ním přímo souvisí události první „automobilové honičky“ ze dne 8. 2. 2016. Právě při ní stěžovatel použil vůz, který byl předmětem prohlídky. A právě v tomto voze se také nacházela injekční stříkačka, jejíž možné zničení (či znehodnocení jejího obsahu) soudce považoval za jednu ze skutečností odůvodňujících nařízení prohlídky včetně její neodkladnosti. Zajištění injekční stříkačky a jejího obsahu přitom přímo souvisí s podezřením, že se stěžovatel měl dopustit přečinu přechovávání omamné a psychotropní látky a jedu podle § 284 odst. 1 trestního zákoníku. Soudce také v příkazu uvedl, že se stěžovatel odmítal podrobit dechové zkoušce na přítomnost alkoholu v krvi i zkoušce na přítomnost drog. S právě popsánými skutečnostmi pracovala policie i státní zastupitelství. Soudce je do svého příkazu taktéž zakomponoval. Z pohledu účinnosti výše popsané třístupňové kontroly, širších věcných hledisek včetně spisového materiálu, dalších okolností případu a procesní charakteristiky řízení proto podle Ústavního soudu napadený příkaz nepředstavuje nepřijatelný zásah

do základních práv stěžovatele podle čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a čl. 12 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka a soudců Ludvíka Davida (soudce zpravodaj) a Jiřího Zemánka – ze dne 13. října 2016 sp. zn. II. ÚS 1221/16 ve věci ústavní stížnosti V. P., zastoupeného Mgr. Jiřím Hladíkem, advokátem, se sídlem náměstí 28. října 1898/9, Brno, proti příkazu k prohlídce jiných prostor vydanému soudcem Okresního soudu Brno-venkov dne 15. 2. 2016 č. j. 2 Nt 3/2016-2, za účasti Okresního soudu Brno-venkov jako účastníka řízení a 1. O. P., zastoupené Mgr. Vratislavem Tãuberem, advokátem, se sídlem ředitelství policie Jihomoravského kraje, Územního odboru Brno-venkov, Obvodního oddělení Ivančice, jako vedlejších účastníků řízení.

Výrok

Ústavní stížnost se zamítá.

Odůvodnění

I. Rekapitulace průběhu řízení a obsahu ústavní stížnosti

1. Ústavní stížností, doručenou Ústavnímu soudu dne 18. 4. 2016, stěžovatel napadl příkaz k prohlídce jiných prostor vydaný soudcem Okresního soudu Brno-venkov (dále jen „soudce“) dne 15. 2. 2016 č. j. 2 Nt 3/2016-2 (dále jen „příkaz k prohlídce“). Na jeho základě mělo dojít k prohlídce motorového vozidla, které patří matce stěžovatele O. P. Stěžovatel byl v té době podezřelý ze spáchání přečinu přechovávání omamné a psychotropní látky a jedu podle § 284 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „trestní zákoník“). Dne 8. 2. 2016 ignoroval příkaz policejní hlídky k zastavení vozidla a pokusil se policistům ujet. V obci Prštice nezvládl řízení, prorazil pneumatiku a snažil se po opuštění vozidla uprchnout. Vozidlo však stačil uzamknout. Policisté po chvíli stěžovatele dopadli. Zjistili, že na předním sedadle leží injekční stříkačka, která je z větší části naplněna neznámou bílou látkou. Zdokumentovali ji i fotograficky. Stěžovatel nicméně policistům neumožnil prohlídku vozidla. Tu odmítla i jeho matka. Policisté proto předmětné vozidlo odňali podle § 79 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „trestní řád“).

2. V odůvodnění napadeného příkazu k prohlídce soudce odkázal na další „automobilovou honičku“ mezi stěžovatelem a policisty, ke které došlo o dva dny později dne 10. 2. 2016. Stěžovatel v tento den ujížděl policistům v jiném vozidle. Dopadli ho v Prostějově. Soudce dodal, že stěžovatel v tomto případě „při otevření dveří z vozidla vypadl na vozovku, přičemž vozidlo pokračovalo v jízdě a narazilo do semaforu. V. P. se tehdy odmítl podrobit dechové zkoušce na přítomnost alkoholu, jakož i zkoušce na přítomnost drog. Odmítl i lékařské vyšetření spojené s odběrem krve“. Dalším argumentem pro vydání příkazu k prohlídce byla trestní minulost stěžovatele. Dopustil se přečinu nedovolené výroby a jiného nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy (odsouzen v roce 2010, osvědčil se v době podmíněného odsouzení), přečinů krádeže, porušování domovní svobody a neoprávněného užívání cizí věci ve spolupachatelství (odsouzen v roce 2012, na toto odsouzení ovšem dopadla amnestie prezidenta republiky z roku 2013) a přečinů ohrožení pod vlivem návykové látky a neoprávněného užívání cizí věci (odsouzen v roce 2013, zkušební doba uplynula dne 20. 5. 2015, téhož dne vykonal i trest zákazu činnosti spočívající v zákazu řízení motorových vozidel). S ohledem na právě uvedené skutečnosti soudce pokládal podezření, že se stěžovatel dopustil přečinu skutečného omamné a psychotropní látky, za důvodné. V předmětném vozidle se mohly nacházet věci důležité pro trestní řízení, zejména omamné a psychotropní látky v injekční stříkačce na předním sedadle spolujezdce. Žádosti o vydání příkazu k prohlídce proto vyhověl. Soudce poté v příkazu popsal, proč by prohlídka vozidla měla být učiněna jako neodkladný a neopakovatelný úkon podle § 160 odst. 4 trestního řádu. Mohlo totiž dojít ke znehodnocení či zničení předpokládaných důkazních prostředků. Vzhledem k charakteru trestné činnosti a s ohledem na popsání nebezpečí je podle něj nebylo možné zajistit jiným způsobem. Dne 18. 2. 2016 byla prohlídka za přítomnosti matky stěžovatele provedena.

3. Stěžovatel v ústavní stížnosti namítá, že se příkaz zjevně zakládá na nepravdivých skutečnostech. Ústavně zaručené právo na nedotknutelnost obydlí podle čl. 12 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) lze omezit jen pro účely trestního řízení, a to na písemný odůvodněný příkaz soudce. Je porušením tohoto práva, pokud příkaz k prohlídce obsahuje zjevně nepravdivé skutečnosti. Podle stěžovatele je nutné domovní svobodu chápat široce, a za zásah do ní lze proto chápat i prohlídku osobního automobilu. V příkazu je uvedeno, že stěžovatel „při otevření dveří z vozidla vypadl na vozovku, přičemž vozidlo pokračovalo v jízdě a narazilo do semaforu“. Toto tvrzení mělo snad jakýmsi způsobem dokreslit osobnost stěžovatele. V příkazu se totiž dále uvádí, že byl v minulosti odsouzen za přečin nedovolené výroby a jiného nakládání s omamnými látkami, které se měly nacházet i ve vozidle. Ve vzájemných souvislostech je stěžovatel

vykreslen jako osoba s drogovou minulostí, která byla při zadržení s největší pravděpodobností pod vlivem omamných a psychotropních látek do té míry, že nebyla ani schopna vystoupit z auta.

4. Ve skutečnosti však stěžovatel při zadržení z vozidla vůbec nevypadl. Následný střet vozidla se semaforem byl způsoben tím, že má vozidlo automatickou převodovku. Stěžovatel ho při opuštění vozidla nezabrzdl, a proto se následně samovolně rozjelo. Při vystupování z vozidla na stěžovatele mířil policista zbraní. V takové situaci nelze očekávat, že by kdokoliv byl natolik pohotový, aby vozidlo před opuštěním zabrzdl. K prokázání skutečného průběhu zadržení stěžovatel odkázal na video pořízené policií při provádění tohoto úkonu. Z tohoto videa je zřejmé, že skutečnosti uvedené v příkazu jsou nepravdivé. Jde o porušení čl. 12 Listiny, pokud soud jako jediný povoláný orgán k vydání rozhodnutí o zásahu do domovní svobody připustí, aby se takové jeho rozhodnutí zakládalo na nepravdivých skutečnostech. Současně jde o porušení práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny. Stěžovatel byl fakticky zbaven možnosti přezkoumání skutečností, na nichž bylo založeno omezení jeho domovní svobody, nestranným a nezávislým soudem. Rozhodnutí založené na nepravdivých skutečnostech také zakládá rozpor s čl. 1 odst. 1 Ústavy.

II. Obsah vyjádření účastníka řízení a replika stěžovatele

5. Soudce uvedl za Okresní soud Brno-venkov, že stěžovatelovy argumenty jsou pro něj nesrozumitelné a zmatené. V odůvodnění příkazu je popsáno, z jakého skutku je stěžovatel policejním orgánem podezříván. Jde o zcela jiný skutek, než o kterém stěžovatel mluví ve své stížnosti. Stěžovatel má pravdu, že soud v odůvodnění poukázal i na osobnost stěžovatele jakožto osobu, kterou lze spojovat s drogovou kriminalitou. Poukázal tedy na jiný skutek spočívající ve snaze stěžovatele uprchnout policistům. Rovněž upozornil na jeho dřívější trestní odsouzení. Tyto skutečnosti vyplývají z trestního spisu a z opisu z evidence Rejstříku trestů. Soud si je nevymyslel a pokládá je za pravdivé. I na základě těchto skutečností pokládal podezření, že injekční stříkačka zanechaná ve vozidle stěžovatele může obsahovat drogu, za plně odůvodněné. Proto vyhověl žádosti o vydání příkazu k prohlídce.

6. Krajské ředitelství policie Jihomoravského kraje (dále jen „policie“) jako vedlejší účastník řízení ve svém vyjádření uvedlo, že se stěžovatel opírá o zcela zanedbatelné znění jedné jediné věty, na které příkaz nebyl vůbec postaven. Zcela naopak pomíjí skutečnosti, které jsou pro vydání příkazu klíčové. Soudce přistoupil k vydání příkazu na základě skutečnosti, že se v předmětném vozidle viditelně nacházela na předním sedadle spolujezdce injekční stříkačka neznámého obsahu. Tuto zásadní skutečnost si dal do souvislosti s trestní minulostí stěžovatele, ze které policie vyzdvihuje

zejména odsouzení za přečin nedovolené výroby a jiného nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy. Soudce posoudil skutečnosti uvedené v příkazu jednotlivě a v jejich vzájemné souvislosti. Došel tak k závěru, že podezření stěžovatele je důvodné. Stěžovatelem napadená formulace je v celé popsané situaci nepodstatná. Pro soudce bylo rozhodující, že se stěžovatel odmítl podrobit dechové zkoušce na přítomnost alkoholu v krvi i zkoušce na přítomnost drog. Odmítl rovněž lékařské vyšetření spojené s odběrem krve. Za této situace se na stěžovatele hledělo jako by byl pod vlivem alkoholu nebo jiné návykové látky (viz domněnku podle § 16 zákona č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami a o změně souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů; dále jen „zákon č. 379/2005 Sb.“). Tato skutečnost byla společně s výše uvedenými skutečnostmi podstatná pro vydání příkazu. Výrazem „vypadl“ soudce nijak nehodnotil stav ovlivnění stěžovatele, ale jde o výraz pro hektičnost dané situace. Stěžovatelem zvolená interpretace je účelová a ničím nepodložená.

7. Matka stěžovatele O. P. jako vedlejší účastnice a vlastnice vozidla ve svém vyjádření k ústavní stížnosti uvedla, že k provedení prohlídky poskytla součinnost na základě předpokladu správnosti příkazu. Pokud se potvrdí tvrzení stěžovatele, že soudce vycházel z nepravdivých skutečností, pak je podle vedlejší účastnice nutné příkaz považovat za neústavní, byť by jinak další skutečnosti, na jejichž základě byl vydán, byly pravdivé. U individuálního právního aktu, v jehož důsledku dochází k zásahu do jednoho ze základních práv a svobod, nelze připustit ani dílčí nesprávnost, pokud se zakládá na zjevně úmyslně zkreslujících nebo snad dokonce nepravdivých tvrzeních. Sama vedlejší účastnice z titulu svého vlastnického práva k předmětnému vozidlu namítá porušení svého ústavně zaručeného práva na nedotknutelnost majetku a práva na spravedlivý proces. Z toho důvodu se připojuje k ústavní stížnosti stěžovatele a navrhuje, aby Ústavní soud příkaz k prohlídce zrušil.

8. Stěžovatel v replice na vyjádření soudce a policie uvedl, že předmětem jeho stížnosti je primárně okolnost, že se napadený příkaz k prohlídce zakládá na tvrzení, které se jeví být minimálně pochybným. To podle stěžovatele může způsobovat neústavnost postupu orgánů činných v trestním řízení, i pokud by se ostatní skutková tvrzení v návrhu na vydání příkazu a v samotném příkazu ukázala být pravdivými. Ze strany účastníků trestního řízení je namísto očekávat, že skutková tvrzení, která orgány činné v trestním řízení proti nim použijí, budou pravdivá. Nelze se ztotožnit s názorem, že jen dílčí nesprávné nebo nepravdivé skutkové tvrzení v rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení nemůže mít za následek protiústavnost rozhodnutí, které na základě takového tvrzení soudce vydal.

9. Okresní státní zastupitelství Brno-venkov (dále jen „státní zastupitelství“) se vzdalo svého postavení vedlejšího účastníka řízení.

III. Právní posouzení

10. Ústavní stížnost splňuje všechny požadované náležitosti a podmínky pro její projednání, které stanoví Ústava a zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“).

11. Po zvážení argumentace obsažené v ústavní stížnosti i ve všech vyjádřeních účastníků řízení a obsahu napadeného příkazu k prohlídce i vyžádaného spisu dospěl Ústavní soud k závěru, že ústavní stížnost není důvodná.

12. Stěžovatel v ústavní stížnosti zejména namítá, že je příkaz založen na nepravdivém skutkovém základě. Tvzení, že při svém zadržení vypadl z vozidla na vozovku, ho mělo spolu s uvedením jeho minulých trestních odsouzení vykreslit jako osobu s drogovou minulostí. Soudce v příkazu k prohlídce naznačuje, že stěžovatel byl i při zadržení s největší pravděpodobností pod vlivem omamných a psychotropních látek do té míry, že nebyl ani schopen vystoupit z auta.

III. a) Obecné principy

13. Stíhání trestných činů a spravedlivé potrestání jejich pachatelů je ústavně aprobovatelným veřejným zájmem. Jeho podstatou je přenesení odpovědnosti za postihování nejzávažnějších porušování základních práv a svobod fyzickými a právníckými osobami na stát. Umožňuje-li trestní právo realizaci veřejného zájmu na stíhání trestné činnosti pomocí nástrojů, které omezují soukromí jednotlivce, pak jejich použití musí respektovat ústavněprávní limity, protože s sebou nese vážné omezení základních práv a svobod jednotlivce. K omezení soukromí (tj. k prolomení respektu k němu) tak může ze strany veřejné moci dojít jen zcela výjimečně a jen tehdy, je-li to v demokratické společnosti nezbytné a účelu sledovaného veřejným zájmem nelze dosáhnout jinak [srov. náleze Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 3038/07 ze dne 29. února 2008 (N 46/48 SbNU 549)].

14. Výše uvedené lze vztáhnout i na provádění prohlídky jiných prostor a pozemků ve smyslu ustanovení § 83a trestního řádu, neboť i tyto jiné prostory jsou chráněny před neoprávněnými zásahy ze strany veřejné moci ve smyslu čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) či čl. 12 Listiny [viz náleze sp. zn. Pl. ÚS 3/09 ze dne 8. června 2010 (N 121/57 SbNU 495; 219/2010 Sb.)]. Orgány činné v trestním řízení jsou povinny postupovat tak, aby do práva na soukromí osob nezasahovaly víc, než je nezbytně nutné. Proporcionalitu zásahu je třeba hodnotit s ohledem na okolnosti každého případu. Hodnotící kritéria zahrnují např.

povahu a závažnost trestného činu, v souvislosti s jehož objasňováním byla prohlídka prostor provedena, okolnosti, za nichž byl příkaz k prohlídce vydán, existenci důvodného podezření, že čin byl spáchán, dostupnost jiných důkazů či rozsah možných dopadů na pověst osoby dotčené příkazem k prohlídce [nález sp. zn. IV. ÚS 2227/12 ze dne 14. listopadu 2012 (N 189/67 SbNU 271)]. Ústavní soud také doplňuje, že z hlediska naplnění principu proporcionality je třeba, aby v příkazu k prohlídce bylo co možná nejpřesněji vymezeno to, po čem je pátráno. Pro posouzení přiměřenosti zásahu bude dále důležité vyhodnocení zájmu (závažnost deliktu, pro který je vedeno trestní řízení), který koliduje se svobodou v podobě prostorové dimenze soukromí, jakož i zhodnocení relevance toho, co je hledáno [viz nález sp. zn. III. ÚS 1956/13 ze dne 6. 3. 2014 (N 28/72 SbNU 325), bod 12].

15. Evropský soud pro lidská práva také ve své judikatuře dovedl několik faktorů, které lze použít pro posouzení přiměřenosti prohlídky jiných prostor. Podobně jako Ústavní soud bere v potaz okolnosti, za kterých byl příkaz k prohlídce vydán, zejména existenci jiných důkazů; obsah a rozsah příkazu; závažnost trestného činu, v souvislosti s kterým byl příkaz vydán, a zda existovalo důvodné podezření, že čin byl spáchán; způsob, jakým je prohlídka provedena, včetně přítomnosti nezávislých osob; a rozsah možných neblahých následků pro práci a pověst osob dotčených prohlídkou (viz rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Smimov proti Rusku* ze dne 7. 6. 2007, č. 71362/01, § 44; či ve věci *Iliya Stefanov proti Bulharsku* ze dne 22. 5. 2008, č. 65755/01, § 38). Evropský soud pro lidská práva také vyžaduje, aby zákonná úprava těchto prohlídek včetně související praxe poskytovala jednotlivcům odpovídající a účinné záruky proti zneužití, což v praxi znamená nějakou formu soudní kontroly, zpravidla formou předchozího souhlasu soudce s prohlídkou (viz Bartoň, M. a kol. Základní práva. 1. vyd. Praha : Leges, 2016, s. 305).

16. Prohlídka jiných prostor pak může být jako neodkladný nebo neopakovatelný úkon provedena i před zahájením trestního stíhání [§ 158 odst. 3 písm. i), § 160 odst. 4 trestního řádu]. Podle § 82 odst. 1 a 2 trestního řádu ji lze vykonat tehdy, pokud existuje důvodné podezření, že se v těchto prostorách nachází věc nebo osoba důležitá pro trestní řízení. Je však třeba mít na paměti, že se jedná o úkon směřující k objasnění a prověření skutečností důvodně nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin (§ 158 odst. 3 trestního řádu). Z výše uvedeného plyne, že kromě důvodného podezření, že se v prostorách nachází věc důležitá pro trestní řízení, musí existovat rovněž důvodné podezření o tom, že byl spáchán trestný čin. Přestože se jedná o počáteční fázi řízení, orgány činné v trestním řízení musí mít k dispozici dostatek informací a důkazů, které jsou o existenci důvodného podezření způsobilé přesvědčit objektivního pozorovatele. Je proto třeba hodnotit, zda se prohlídka mohla jevit důvodnou s ohledem

na informace, které orgány činné v trestním řízení měly a mohly mít k dispozici v čase jejího nařízení. Není-li neodkladnost úkonu z odůvodnění soudního rozhodnutí, byť alespoň v (minimálním) nezbytném rozsahu, jakkoli (ani interpretací) seznatelná, pak již jen z tohoto důvodu trpí příkaz k prohlídce závažnou vadou, která se výrazným způsobem bezprostředně dotýká ústavně zaručených práv stěžovatele [viz např. nálezy sp. zn. I. ÚS 536/06 ze dne 28. 4. 2009 (N 100/53 SbNU 263), sp. zn. IV. ÚS 1780/07 ze dne 25. 8. 2008 (N 147/50 SbNU 297), usnesení sp. zn. II. ÚS 907/13 ze dne 27. 8. 2013 (dostupné na <http://nalus.usoud.cz>)].

17. Ústavní soud dále ve své judikatuře zdůraznil, že orgán, který prohlídku provádí, má povinnost uvést v protokolu o prohlídce, na základě jakých skutečností byl úkon jako neodkladný nebo neopakovatelný proveden. To následně umožní soudu v hlavním líčení snáze přezkoumat a připustit či odmítnout takový důkaz. Trestní řád výslovně nestanoví obdobnou podmínku i pro podnět/žádost policejního orgánu ve vztahu ke státnímu zástupci, pro návrh státního zástupce ve vztahu k soudci nebo pro rozhodnutí soudu o nařízení prohlídky. Z povahy domovní prohlídky, a to zejména ve vztahu k právu na seznámení s podstatou obvinění, resp. k právu na obhajobu jako součástí práva na spravedlivý proces [čl. 6 odst. 3 písm. c) Úmluvy] je však vyloučeno, aby tyto tři úkony neobsahovaly důvody pro neodkladnost nebo neopakovatelnost prohlídky. S ohledem na absenci explicitní ústavní i podústavní úpravy je ovšem ponecháno na úvaze orgánu činného v trestním řízení, jakou formu k naplnění tohoto požadavku v konkrétním případě zvolí, ale musí být taková, aby umožňovala kontrolu neodkladnosti a neopakovatelnosti [viz nálezy sp. zn. Pl. ÚS 47/13 ze dne 7. 5. 2014 (N 76/73 SbNU 351), bod 56]. Vodítkem pro účinnost takové kontroly je ochrana práva na nedotknutelnost obydlí v hierarchické třístupňové podobě: policejní orgán – státní zástupce – soud. Pro posouzení ústavní konformity příkazu k prohlídce je tedy nutno provést test ústavnosti z pohledu účinnosti této třístupňové kontroly a dále je třeba zohlednit širší věcná hlediska, včetně spisového materiálu, dalších okolností případu a procesní charakteristiky řízení (viz nálezy sp. zn. Pl. ÚS 47/13, bod 56).

18. Současně Ústavní soud musí připomenout zásadu zdrženlivosti, kterou se řídí v případě posuzování zásahů do základních práv v průběhu přípravného řízení trestního. Ústavní soudnictví je vybudováno především na zásadě přezkumu věcí pravomocně skončených, v nichž protiústavnost nelze napravit jiným způsobem, tedy především procesními prostředky, které vyplývají z příslušných právních norem upravujících to které řízení [viz nálezy sp. zn. III. ÚS 62/95 ze dne 30. 11. 1995 (N 78/4 SbNU 243)]. Trestní řízení je přitom zákonem upravený proces poznávání, zjišťování a hodnocení skutečností, na kterých bude následně vybudováno meritorní rozhodnutí ve věci. Přípravné řízení prakticky neustále podléhá kontrole

státního zastupitelství a posléze, při vlastním rozhodování o meritu věci, i soudnímu přezkumu co do své zákonnosti, jakož i ústavnosti. Již v přípravném řízení je s použitím institutů představujících nejzávažnější omezení základních práv a svobod spojeno rozhodování obecných soudů anebo alespoň možnost přezkumu rozhodnutí obecným soudem. Procesní použitelnost prohlídky, jakož i její hodnocení z hlediska důkazního jsou především věcí orgánů činných v dalších stádiích trestního řízení, především pak nezávislých soudů. Ingerenci Ústavního soudu je tak v přípravném řízení třeba považovat za zásadně nepřipustnou. Možnost jejího uplatnění je třeba vykládat restriktivně. Byla by namísto pouze výjimečně, pokud by Ústavní soud zjistil nepřijatelný zásah do základních práv, který neodčinil obecný soud, anebo jej takto odčinit nelze (viz např. usnesení Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 1718/16 ze dne 14. 6. 2016 či sp. zn. IV. ÚS 1307/15 ze dne 26. 8. 2015).

III. b) Aplikace obecných principů na projednávanou věc

19. V úvodu musel Ústavní soud posoudit, zda lze v projednávané věci vůbec aplikovat čl. 8 Úmluvy, resp. čl. 12 Listiny. Příkaz se totiž týkal prohlídky vozidla. Toto vozidlo navíc právně náleželo matce stěžovatele. V nálezu sp. zn. Pl. ÚS 3/09 Ústavní soud uvedl, že se Evropský soud pro lidská práva či německý Spolkový ústavní soud „při interpretaci práva na soukromí v prostorové podobě (...) neomezují jen na ochranu prostor užívaných k bydlení, nýbrž považují právo na respekt a ochranu obydlí, společně s právem na nedotknutelnost osoby a soukromí a s právem na ochranu osobní svobody a důstojnosti, za nedílnou součást soukromé sféry každého jednotlivce, v případě obydlí vymezenou prostorově“. Někdy se proto uvádí, že čl. 12 Listiny zakotvuje právo na soukromí v prostorové dimenzi [viz Wagnerová, E. Čl. 12 (Soukromí v prostorové dimenzi). In Wagnerová, E., Šimíček, V., Langášek, T., Pospíšil, I. a kol. Listina základních práv a svobod – komentář. Praha : Wolters Kluwer, 2012. s. 330–340]. V rozsudku ve věci *Maslák a Michaláková proti České republice* (14. 1. 2016, č. 52028/13, § 63) pak Evropský soud pro lidská práva výslovně zmínil: „V projednávané věci není sporu o tom, že (...) prohlídka vykonaná v bytě stěžovatele, (...) a v jeho vozidlech představovaly zásah do jeho práva na respektování „obydlí“ ve smyslu článku 8 Úmluvy.“ Ustanovení čl. 8 Úmluvy proto na projednávanou věc lze podle výkladu zastávaného Evropským soudem pro lidská práva aplikovat. Podle Ústavního soudu pak lze na posuzovanou věc aplikovat i čl. 12 Listiny, zaručující právo na soukromí v prostorové dimenzi v jeho výše popsaném chápání.

20. Při výkladu čl. 8 Úmluvy a čl. 12 Listiny je možné jako se zdrojem inspirace pracovat i se čtvrtým dodatkem k Ústavě USA, který zakazuje nedůvodné prohlídky a zadržení osob či věcí, včetně související judikatury

Nejvyššího soudu USA (srov. odkaz na spojitost těchto ustanovení v Bartoň, M. a kol. Základní práva. 1. vyd. Praha : Leges, 2016, s. 302). Jak judikatura Evropského soudu pro lidská práva k čl. 8 Úmluvy, tak judikatura Nejvyššího soudu USA ke čtvrtému dodatku poskytuje ochranu v místech, kde lze „důvodně očekávat soukromí“ [viz rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Halford proti Spojenému království* ze dne 25. 6. 1999, č. 20605/92, § 45; a rozsudek Nejvyššího soudu USA ve věci *Katz v. United States*, 389 US 347 (1967)]. Nejvyšší soud USA se výslovně zabýval prohlídkou vozidla a jejím souladem se čtvrtým dodatkem např. ve věci *Prado Navarete v. California* [572 U.S. (2014)] či *Alabama v. White* [496 U. S. 325 (1990)] a některých dalších rozhodnutích. I ve svém vozidle totiž můžeme důvodně očekávat ústavně chráněné soukromí, které lze omezit jen za ústavně stanovených podmínek.

21. Nutnost podrobit i prohlídku vozidla standardům vyplývajícím z čl. 8 Úmluvy a čl. 12 Listiny ostatně prokazuje i postup orgánů činných v trestním řízení v této věci. Přistoupily totiž k žádosti a následnému vydání příkazu k prohlídce vozidla jako jiných prostor v intencích § 83a trestního řádu, při jehož aplikaci je nutné pracovat i se zmíněnými ustanoveními Úmluvy a Listiny. Stěžovatel dané vozidlo viditelně používal pro své soukromé účely se svolením své matky jako vlastnice vozidla. Podle Ústavního soudu proto dané vozidlo představovalo prostor, kde mohl důvodně očekávat soukromí, které požívá ústavněprávní ochrany. Skutečnost, že vozidlo formálně patřilo jeho matce, nemůže na uvedených závěrech nic změnit, protože vlastnictví k prostoru, kde můžeme očekávat soukromí, není určující (viz rozsudek velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Menteş a ostatní proti Turecku* ze dne 28. 11. 1997, č. 23186/94, § 73).

22. Z odůvodnění soudního příkazu podle Ústavního soudu vyplývají tři hlavní argumenty pro jeho vydání. Podle prvního z nich se stěžovatel oddává drogám (vícekrát ujížděl policistům; vypadl z auta, které nechal nabourat do semaforu; a nepodrobil se zkoušce na alkohol). Podle druhého z nich se jim oddával i v minulosti, což dokládají jeho minulá odsouzení. Třetím argumentem bylo, že se ve voze nacházela věc důležitá pro trestní řízení: injekční stříkačka naplněná neznámou látkou. Následovalo odůvodnění neodkladnosti prohlídky.

23. Po zhlédnutí videozáznamu, na který stěžovatel odkazoval (a zbylí účastníci řízení jeho pravost a hodnověrnost nijak nezpochybňovali), musí Ústavní soud konstatovat, že stěžovatel skutečně po dopadení policií z vozidla nevypadl. Ze spisového materiálu pak Ústavní soud zjistil, že státní zastupitelství se v návrhu na vydání příkazu k prohlídce vůbec neopírá o události ze dne 10. 2. 2016. Věcně zaměřuje svou pozornost hlavně na přítomnost injekční stříkačky na předním sedadle vozidla. Podle Ústavního soudu proto nebylo nutné, aby se soudce pokoušel stěžovatele vykreslit

jako člověka, kterého lze s odkazem na události ze dne 10. 2. 2016 spojit s drogovou kriminalitou. Tato druhá „automobilová honička“ (k první viz již bod 1) podle všeho ani nebyla předmětem tohoto konkrétního trestního řízení, v jehož rámci byl napadený příkaz k prohlídce vydáván. Orgány činné v trestním řízení spatřovaly podezření ze spáchání přečinu přechovávání omamné a psychotropní látky a jedu v událostech ze dne 8. 2. 2016. Soudcův popis událostí ze dne 10. 2. 2016 navíc nebyl přesný.

24. Druhým argumentem pro vydání příkazu k prohlídce byla trestní minulost stěžovatele. Stěžovatel skutečně byl v minulosti vícekrát odsouzen. Byl také odsouzen za tzv. drogové delikty. Soudce však sám v odůvodnění příkazu uvedl, že se stěžovatel v případě prvního odsouzení osvědčil ve stanovené zkušební době. Na druhé odsouzení pak dopadla amnestie prezidenta republiky. Z pohledu trestního práva proto bylo v těchto dvou případech nutné na stěžovatele pohlížet, jako by nebyl odsouzen (viz § 83 odst. 4 trestního zákoníku a čl. IV odst. 3 rozhodnutí prezidenta republiky č. 1/2013 Sb., o amnestii, ze dne 1. ledna 2013). V případě třetího deliktu stěžovateli úspěšně uplynula zkušební doba v květnu 2015. Ústavní soud nemá informací, zda soud v tomto případě rozhodl o stěžovatelově podmíněném odsouzení způsobem předvídaným § 83 odst. 1 trestního zákoníku. Účastníci řízení nicméně ve svých vyjádřeních neuvedli nic, z čeho by bylo možné dovozovat, že nebyly splněny předpoklady pro stěžovatelovo osvědčení se.

25. Smyslem podmíněného odsouzení je dát pachateli trestného činu „druhou šanci“, že se na něj nebude hledět jako na odsouzeného, pokud bude vést řádný život (srov. blíže Šámal, P. a kol. Trestní právo hmotné. 7. vyd. Praha : Wolters Kluwer, 2014, s. 322). Pokud odsouzený dosáhne momentu, kdy se na něj hledí, jako by nebyl odsouzen, není podle Ústavního soudu zcela namístě na taková odsouzení odkazovat v případě pouhého podezření ze spáchání trestného činu jako na jeden z hlavních argumentů pro nařízení příkazu k prohlídce. Jednou podmíněně odsouzení, kteří se však osvědčili, by tak navždy měli „pootevřené dveře“ do svého soukromí. Podle Ústavního soudu by proto podobné odkazy na minulá odsouzení měly své místo spíše v rámci úvah o druhu a výši trestu v rozsudku soudu prvního stupně či jejich návrhu v obžalobě. Ústavní soud opět musí zopakovat, že soudce mohl k odůvodnění soudního příkazu zvolit vhodnější cestu, kterou mu předtím ukázalo státní zastupitelství. Prokázal by tím vyšší respekt k právu na respektování soukromí stěžovatele ve smyslu čl. 8 Úmluvy a čl. 12 Listiny.

26. Přes tyto výhrady však Ústavní soud musí opakovaně zdůraznit, že negativně hodnocené nedostatky písemného odůvodnění příkazu k prohlídce nemusí nutně představovat ústavněprávní pochybení, kvůli kterým by musel zrušit napadený příkaz, a zamezit tak použití důkazů získaných

během prohlídky. K ústavněprávnímu pochybení nedochází v případě, že ze všech okolností případu, seznatelných z příkazu k prohlídce nebo z trestního spisu, přesvědčivě vyplývá, že podmínky pro její nařízení - navíc v podobě neodkladného a neopakovatelného úkonu - jsou skutečně dány [srov. nález sp. zn. III. ÚS 2260/10 ze dne 8. 3. 2012 (N 50/64 SbNU 617), nález sp. zn. Pl. ÚS 47/13 ze dne 7. 5. 2014 (N 76/73 SbNU 351) či nález sp. zn. III. ÚS 761/14 ze dne 21. 5. 2014 (N 103/73 SbNU 659)].

27. Podle Ústavního soudu je nutné se zaměřit na skutek, pro který je stěžovatel v projednávané věci stíhán. S ním přímo souvisí události první „automobilové honičky“ ze dne 8. 2. 2016. Právě při ní stěžovatel použil vůz, který byl předmětem prohlídky. A právě v tomto voze se také nacházela injekční stříkačka, jejíž možné zničení (či znehodnocení jejího obsahu) soudce považoval za jednu ze skutečností odůvodňujících nařízení prohlídky včetně její neodkladnosti. Zajištění injekční stříkačky a jejího obsahu přitom přímo souvisí s podezřením, že se stěžovatel měl dopustit přečinnu přechovávání omamné a psychotropní látky a jedu podle § 284 odst. 1 trestního zákoníku. Soudce také v příkazu uvedl, že se stěžovatel odmítal podrobit dechové zkoušce na přítomnost alkoholu v krvi i zkoušce na přítomnost drog. Lze v té souvislosti souhlasit s policií, že podle § 16 zákona č. 379/2005 Sb. bylo na stěžovatele možné hledět jako na osobu pod vlivem návykové látky. I tato skutečnost proto byla stěžejní pro posouzení, zda tu byly důvody pro nařízení prohlídky v souvislosti s podezřením, že stěžovatel měl předtím spáchat uvedený drogový delikt.

28. S právě popsanými skutečnostmi pracovala policie i státní zastupitelství. Soudce je do svého příkazu taktéž zakomponoval. Z pohledu účinnosti výše popsané třístupňové kontroly, širších věcných hledisek včetně spisového materiálu, dalších okolností případu a procesní charakteristiky řízení proto podle Ústavního soudu napadený příkaz nepředstavuje nepřijatelný zásah do základních práv stěžovatele podle čl. 8 Úmluvy a čl. 12 Listiny. Tím spíše ho nelze považovat ani za rozporný s požadavky právního státu podle čl. 1 odst. 1 Ústavy. Výše kritizované nedostatky příkazu, které primárně souvisí s jinými skutky stěžovatele a které ani netvoří předmět tohoto konkrétního trestního řízení, nepostačovaly k tomu, aby Ústavní soud již nemohl ctít zásadu zdrženlivosti a aby musel zasáhnout do probíhajícího trestního řízení v podobě zrušení příkazu k prohlídce. Stěžovatel ostatně ještě bude mít možnost v průběhu trestního řízení zpochybnit důkazy získané na základě provedené prohlídky. Orgány činné v trestním řízení přitom budou muset dbát o to, aby řízení proti stěžovateli bylo jako celek souladné s požadavky práva na spravedlivý proces ve smyslu čl. 6 Úmluvy a hlavy páté Listiny.

29. Podle Ústavního soudu tak příkaz k prohlídce v této věci nepředstavoval nepřiměřený zásah do stěžovatelova soukromí. V návaznosti

na kritéria plynoucí z judikatury Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva (body 13 až 15 výše) je třeba zdůraznit, že v příkazu bylo přesně vymezeno to, co je hledáno (injekční stříkačka). Závažnost deliktu, pro který je trestní řízení vedeno – tedy přečin přechovávání omamné a psychotropní látky a jedu, podle Ústavního soudu v tomto konkrétním případě převážila nad zájmem na ochraně soukromí stěžovatele. Injekční stříkačka měla zásadní význam pro posouzení podezření, že stěžovatel měl spáchat zmíněný přečin. Nelze odhlédnout ani od okolností, které vydání soudního příkazu předcházely. Zejména je třeba zmínit „automobilovou honičku“ ze dne 8. 2. 2016, díky které orgány činné v trestním řízení mohly dovozovat, že se stěžovatel snaží uprchnout před spravedlností. Napadený příkaz k prohlídce pak byl vydán soudcem, což představuje jednu ze záruk proti zneužití institutu prohlídky jiných prostor, kterou ve své judikatuře vyžaduje Evropský soud pro lidská práva. Napadený příkaz proto ve výsledku vedl k přiměřenému zásahu do stěžovatelova soukromí.

30. Závěrem lze odkázat na známá slova soudce Nejvyššího soudu USA Pottera Stewarta, který jako autor většinového stanoviska ve věci *Elkins v. United States* [364 U. S. 206 (1960)] napsal: „Je nutné vždy pamatovat na to, že Ústava nezakazuje všechny prohlídky a zadržení osob či věcí, ale pouze nedůvodné prohlídky a zadržení osob či věcí“ (It must always be remembered that what the Constitution forbids is not all searches and seizures, but unreasonable searches and seizures). Obdobně lze říci, že i čl. 8 Úmluvy a čl. 12 Listiny nezakazují všechny prohlídky prostor, kde lze očekávat ústavně chráněné soukromí, ale pouze nedůvodné prohlídky prostor, kde lze očekávat ústavně chráněné soukromí. Jak Ústavní soud popsal výše, napadený příkaz k prohlídce nedůvodný nebyl.

IV. Závěr

31. Ze všech výše uvedených důvodů Ústavní soud neshledal, že by napadený soudní příkaz vedl k porušení základních práv stěžovatele. Ústavní stížnost proto zamítl (§ 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu). Vzhledem k tomu, že nebylo důvodu očekávat další objasnění věci, učinil tak bez nařízení ústního jednání (§ 44 téhož zákona).

Č. 195

K exekučnímu postihu částek starobního důchodu vyplácených na bankovní účet

Rozhodnutí obecných soudů založené na názoru, dle něhož prostředky vyplacené na bankovní účet povinného plátcem starobního důchodu jako nezabavitelná část důchodu ztrácí svou povahu tím, že se staly tzv. vkladovou pohledávkou, a že jejich exekučním postihem nedochází k postihu nezabavitelné části důchodu, ale k postihu práva na výplatu prostředků na účtu, trpí přepjatým formalismem, nezohledňujícím smysl právní úpravy nezabavitelné částky důchodu, a ve svém důsledku vede k porušení základního práva na ochranu vlastnictví, zaručeného v čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, resp. na pokojné užívání majetku dle čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Jaromíra Jírsky a soudců Jana Musila (soudce zpravodaj) a Vladimíra Sládečka – ze dne 20. října 2016 sp. zn. IV. ÚS 121/16 ve věci ústavní stížnosti Edgara Mildnera, zastoupeného Mgr. Karlem Volfem, advokátem, AK Volf a partneři se sídlem Praha 5, Jindřicha Plachty 28, proti usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 20. 10. 2015 č. j. 10 Co 590/2015-80 a proti usnesení Okresního soudu v Lounech ze dne 21. 7. 2015 č. j. 11 EXE 4134/2011-67, jimiž byl zamítnut stěžovatelův návrh na částečné zastavení exekuce, za účasti Krajského soudu v Ústí nad Labem a Okresního soudu v Lounech jako účastníků řízení.

Výrok

I. Usnesením Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 20. 10. 2015 č. j. 10 Co 590/2015-80 a usnesením Okresního soudu v Lounech ze dne 21. 7. 2015 č. j. 11 EXE 4134/2011-67 bylo porušeno základní právo stěžovatele na ochranu vlastnictví dle čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a na pokojné užívání majetku dle čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod.

II. Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 20. 10. 2015 č. j. 10 Co 590/2015-80 a usnesení Okresního soudu v Lounech ze dne 21. 7. 2015 č. j. 11 EXE 4134/2011-67 se ruší.

Odůvodnění

I. Návrh

1. V ústavní stížnosti ze dne 12. 1. 2016 Edgar Mildner (dále jen „povinný“, případně „stěžovatel“) navrhl, aby Ústavní soud nálezem vyslovil, že v záhlaví uvedenými rozhodnutími vydanými v řízení o návrhu povinného na zastavení exekuce došlo k zásahu do práva vlastnit majetek dle čl. 11 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), do práva na zachování lidské důstojnosti dle čl. 10 Listiny a do práva na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny, a tato rozhodnutí zrušil.

II. Skutkové okolnosti

2. Z ústavní stížnosti a vyžádaného spisu Okresního soudu v Lounech (dále jen „exekuční soud“) sp. zn. 11 EXE 4134/2011 vyplývají následující skutečnosti.

3. Dne 27. 1. 2012 usnesením č. j. 11 EXE 4134/2011-30 exekuční soud na základě exekučního titulu, tj. pravomocného a vykonatelného směněného platebního rozkazu Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 6. 3. 2008 č. j. 24 Sm 412/2007-15 ve spojení s rozsudkem posledně jmenovaného soudu ze dne 28. 11. 2008 č. j. 33 Cm 97/2008-58, nařídil exekuci na majetek povinného pro částku 1 000 080 Kč s příslušenstvím, odměnu 3 336 Kč, náklady nalézacího řízení 111 249,50 Kč a pro náklady exekuce a jejím provedením pověřil soudního exekutora JUDr. Ing. Petra Kučeru, Exekutorský úřad Kladno (dále jen „soudní exekutor“).

4. Dne 15. 2. 2012 soudní exekutor vydal exekuční příkaz č. j. 150 Ex 1330/11-38, postihující starobní důchod povinného u plátce České správy sociálního zabezpečení, se zohledněním nepostižitelné základní částky dle § 277 o. s. ř.

5. Dne 23. 2. 2012 soudní exekutor vydal exekuční příkaz č. j. 150 Ex 1330/11-43, postihující pohledávku z účtu povinného u peněžního ústavu České spořitelny, a. s., Kutná Hora, s tím, že zákaz nakládání s peněžními prostředky se nevztahuje na peněžní prostředky do výše dvojnásobku životního minima dle zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů. Z uvedeného účtu byla postižena částka 4 x 10 854 Kč, celkem 43 416 Kč.

6. Dne 11. 6. 2015 povinný podal soudnímu exekutorovi návrh na částečné zastavení exekuce co do částky 43 416 Kč, která byla zabavena v rámci exekuce příkázáním pohledávky z účtu povinného. Uvedená částka představovala zbylou část starobního důchodu povinného, který je již postižen exekučními srážkami na pohledávku vymáhanou v této exekuci, a šlo o součet částek za specifikovaná období od 8. 3. 2012 do 8. 6. 2015. V návrhu povinný namítal, že došlo k obcházení zákona, pokud tzv.

nezabavitelné minimum, které mu má být zachováno po provedení srážek z důchodu, je následně zabaveno v rámci jiného způsobu exekuce – příkazním pohledávkou z účtu povinného. Povinný proto žádal o vrácení částky 43 416 Kč jako částky zabavené v rozporu se zákonem. Oprávněný s návrhem povinného nesouhlasil, a soudní exekutor tak návrh povinného postoupil exekučnímu soudu k rozhodnutí

7. Dne 21. 7. 2015 usnesením č. j. 11 EXE 4134/2011-67 exekuční soud návrh povinného ze dne 11. 6. 2015 na částečné zastavení exekuce nařízené usnesením exekučního soudu ze dne 27. 1. 2012 č. j. 11 EXE 4134/2011-30, co do zabavené částky 43 416 Kč, zamítl. Exekuční soud neshledal návrh povinného na zastavení exekuce důvodným, neboť povinný nepodal návrh v zákonné patnáctidenní lhůtě podle ustanovení § 55 odst. 1 zákona č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů, ve znění platném ke dni zahájení řízení, (dále též jen „ex. ř.“). Povinnému byly částky zabaveny již v roce 2012, přičemž povinný podal návrh na zastavení exekuce k poštovní přepravě až dne 11. 6. 2015, tudíž pozdě. Exekuční soud rovněž neshledal opodstatněnost postupu podle ustanovení § 55 odst. 4 ex. ř., dle něhož může soud zastavit exekuci i bez návrhu. Povinný neuvedl žádné skutečnosti, se kterými zákon spojuje zastavení exekuce a které jsou vyjmenovány v ustanovení § 268 odst. 1 o. s. ř. Podle exekučního soudu prostředky vyplacené na bankovní účet plátcem důchodu se stávají tzv. vkladovou pohledávkou, tedy zakládají právní vztah mezi dlužníkem a bankou. Pokud je bankovní účet postižen exekucí, nedochází k postihu důchodu, ale k postihu práva na výplatu prostředků na účtu. K obcházení zákona tudíž nedochází. S ohledem na výši vymáhané pohledávky je zřejmé, že pohledávka nemůže být celá uspokojena pouze srážkami z důchodu povinného a je třeba zvolit i další způsoby provedení exekuce.

8. Dne 20. 10. 2015 usnesením č. j. 10 Co 590/2015-80 Krajský soud v Ústí nad Labem (dále jen „odvolací soud“) k odvolání povinného usnesení exekučního soudu ze dne 21. 7. 2015 č. j. 11 EXE 4134/2011-67 potvrdil a konstatoval, že exekuční soud postupoval správně, pokud návrh povinného na částečné zastavení exekuce dle § 268 odst. 1 o. s. ř. zamítl, neboť nebyly dány žádné důvody pro zastavení exekuce.

III. Argumentace stěžovatele

9. V ústavní stížnosti stěžovatel tvrdil, že usnesením odvolacího soudu ze dne 20. 10. 2015 č. j. 10 Co 590/2015-80 bylo porušeno právo vlastnit majetek dle čl. 11 Listiny, právo na zachování lidské důstojnosti dle čl. 10 Listiny a právo na soudní ochranu, resp. na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny. Byl toho názoru, že ústavní stížnost svým významem

podstatně překračuje jeho vlastní zájmy v důsledku nesjednocené judikatury obecných soudů.

10. Stěžovatel má za to, že exekučně zabavené prostředky v celkové výši 43 416 Kč mu byly zabaveny v rozporu se zákonem. Právní názor odvolacího soudu, že prostředky zaslané na účet jako nezabavitelná část důchodu se okamžikem jejich připsání na účet stěžovatele u peněžního ústavu staly běžnou vkladovou pohledávkou vůči bance, považuje za přepjatý formalismus, nezohledňující smysl právní úpravy nezabavitelné částky v ustanovení § 278 v kombinaci s § 299 odst. 1 o. s. ř.

11. Stěžovatel poukázal na rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 3. 4. 2012 č. j. 2 Afs 80/2011, jehož závěry považoval za aplikovatelné i v jeho věci.

IV. Vyjádření účastníků řízení, replika stěžovatele

12. Exekuční soud jako účastník řízení ve vyjádření ze dne 8. 2. 2016 k ústavní stížnosti odkázal na odůvodnění svého usnesení ze dne 21. 7. 2015 a zdůraznil, že návrh povinného na částečné zastavení exekuce, který byl tímto usnesením zamítnut, byl podán po lhůtě 15 dnů ode dne, kdy se povinný dověděl o důvodu k zastavení exekuce, jak povinnému ukládá § 55 odst. 1 ex. ř. Poukázal na usnesení dovolacího soudu ze dne 20. 2. 2014 sp. zn. 21 Cdo 3439/2013, dle něhož je soud povinen věcně rozhodnout i o opožděném návrhu na zastavení exekuce, a dále uvedl, že povinný ke svému opožděnému návrhu nepředložil žádné listiny, ze kterých by plynuly tvrzené skutečnosti rozhodné pro částečné zastavení exekuce.

13. Odvolací soud jako účastník řízení ve vyjádření ze dne 26. 1. 2016 k ústavní stížnosti uvedl, že ústavní stížnost považuje za nedůvodnou. Exekutor postihl pohledávku na účtu povinného u peněžního ústavu v souladu s exekučním řádem, zohlednil dvojnásobek životního minima dle zákona č. 110/2006 Sb. Odvolací soud tvrdí, že u finančních prostředků na účtu již nelze rozlišovat, z jakého zdroje pocházejí.

14. Vedlejší účastník řízení František Janda v roce 2015 zemřel.

15. Stěžovatel v replice ze dne 20. 6. 2016 k vyjádření účastníků řízení k ústavní stížnosti uvedl, že odvolací soud se jeho ústavněprávní argumentací nezabýval a pouze formalisticky odkázal na provedení exekuce v souladu s gramatickým výkladem aplikovaných zákonných ustanovení. S právními názory nalézacího soudu stěžovatel nesouhlasí a je toho názoru, že absence výslovné právní úpravy nalézací soud nezbavila povinnosti aplikovat další metody výkladu práva, směřující k naplnění účelu zákona. Určitá zmatenost a nejednoznačnost právní úpravy nemohla být přičítána k tíži stěžovatele.

V. Posouzení podmínek řízení

16. Ústavní soud posoudil splnění podmínek řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, ve kterém byla vydána rozhodnutí napadená ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) a vyčerpal zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva.

VI. Upuštění od ústního jednání

17. Ústavní soud neočekával od ústního jednání další objasnění věci, pročež od něj upustil dle ustanovení § 44 věty první zákona o Ústavním soudu.

VII. Posouzení opodstatněnosti ústavní stížnosti

18. Ústavní soud shledal ústavní stížnost opodstatněnou a zcela jí vyhověl z následujících důvodů:

19. Stěžovatel se dovolával práva vlastnit majetek dle čl. 11 Listiny, práva na zachování lidské důstojnosti dle čl. 10 Listiny a práva na soudní ochranu, resp. na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny.

20. Ústavní soud neshledal jakékoliv porušení základního práva na spravedlivý proces zaručeného čl. 36 a násl. Listiny, resp. čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“), stejně jako základního práva na zachování lidské důstojnosti dle čl. 10 Listiny. Proto dále posuzoval jen tvrzení stěžovatele o porušení čl. 11 Listiny, zaručujícího právo na ochranu majetku, jemuž odpovídá právo na pokojné užívání majetku zaručené v čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě.

K tvrzení o porušení čl. 11 Listiny

21. Stěžovatel tvrdil, že exekucí příkázáním pohledávky z účtu u peněžního ústavu, na němž měl uloženy prostředky z nezabavitelné části důchodu, bylo porušeno právo vlastnit majetek dle čl. 11 Listiny.

22. Podle názoru exekučního soudu, sdíleného i soudem odvolacím, prostředky vyplacené na bankovní účet plátcem důchodu se staly tzv. vkladovou pohledávkou. Postižením bankovního účtu exekucí proto nedošlo k postižení důchodu, ale k postižení práva na výplatu prostředků na účtu. K tvrzenému zásahu do základního práva na ochranu majetku prý tudíž nedošlo.

23. Ústavní soud proto musí posoudit, zda došlo k zásahu do práva na ochranu vlastnictví a na pokojné užívání majetku, zda tento zásah byl zákonný a případně zda k němu došlo při zachování spravedlivé rovnováhy

mezi zásahem sledovaným cílem a ochranou základního práva stěžovatele.

Obecně k základnímu právu vlastnit majetek dle čl. 11 Listiny, resp. právu na pokojné užívání majetku dle čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě, a přehodnocování právních názorů obecných soudů Ústavním soudem

24. Ústavní soud je toho názoru, že výkon rozhodnutí příkázáním pohledávky z účtu u peněžního ústavu podle § 303 o. s. ř. je zásahem do základního práva povinného vlastnit majetek, resp. svůj majetek pokojně užívat, ve smyslu výše citovaných článků Listiny a Úmluvy. Nutno tudíž posoudit, zda jde o zásah protiústavní či nikoliv.

25. Zásah do práva na pokojné užívání majetku může být ospravedlněn, prokáže-li se, že byl proveden ve „veřejném zájmu“ a „za podmínek, které stanoví zákon“. Kromě toho každé zasahování musí splňovat i kritérium přiměřenosti, což vyžaduje posoudit, zda zásah zajišťoval „spravedlivou rovnováhu“ mezi požadavky obecného zájmu společnosti a požadavky ochrany základních práv jednotlivce, přičemž požadovaná rovnováha nebude dána, pokud dotčená osoba nese zvláštní a nadměrné břemeno (rozsudek pléna ESLP ze dne 23. 9. 1982 ve věci *Sporrong and Lönnroth proti Švédsku*, stížnosti č. 7151/75, 7152/75, body 26 až 28).

26. Posouzení, zda byla dodržena spravedlivá rovnováha mezi požadavky obecného zájmu a požadavky ochrany základních práv jednotlivce, je potřebné jen v situaci, kdy předmětný zásah byl shledán zákonným, a nikoliv svévolným (srov. rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 25. 3. 1999 ve věci *Iatridis proti Řecku*, stížnost č. 31107/96, bod 58, nebo rozsudek téhož velkého senátu ze dne 16. 11. 2010 ve věci *Perdigao proti Portugalsku*, stížnost č. 24768/06, bod 36).

27. Ústavní soud k posuzování zákonitosti rozhodnutí obecných soudů pravidelně uvádí, že být zásadně není povolán k přezkumu správnosti výkladu a použití podústavního práva, přesto tak může učinit, pokud současně shledá porušení některého ze základních práv a svobod. Porušení některé z norem podústavního práva, a to v důsledku svévole (např. nerespektováním kogentní normy) anebo v důsledku interpretace, jež je v extrémním rozporu s principy spravedlnosti (např. přepjatý formalismus), pak může být současně i porušením některého ze základních práv či svobod [srov. nález Ústavního soudu ze dne 29. 9. 2010 sp. zn. I. ÚS 1052/10 (N 206/58 SbNU 857) a v něm citované nálezy ze dne 2. 3. 2000 sp. zn. III. ÚS 269/99 (N 33/17 SbNU 235) a ze dne 20. 6. 1995 sp. zn. III. ÚS 84/94 (N 34/3 SbNU 257)].

28. Nejvyšší správní soud ve svém stěžovatelem již zmíněném rozsudku ze dne 3. 4. 2012 č. j. 2 Afs 80/2011-60, vydaném v analogické věci týkající se daňové exekuce postižením částek na účtu žalobce sestávajících

(nikoliv však výlučně) z dávek důchodového zabezpečení, zasílaných na jeho účet Českou správou sociálního zabezpečení a snížených na vypočtené životní minimum, vyjádřil v bodu 16 názor, že „v případě exekuce příkázáním pohledávky z účtu má být přiměřeně přihlédnuto k významným okolnostem na straně povinné fyzické osoby, a to analogicky jako v případě výkonu rozhodnutí srážkami ze mzdy. Takový výklad je v souladu i s dřívější judikaturou Nejvyššího správního soudu (viz rozsudek ze dne 26. 10. 2005 č. j. 2 Afs 81/2004-54, veškerá judikatura NSS viz www.nssoud.cz), podle níž platí, že právní řád, založený na principech jednoty, racionality a vnitřní bezrozpornosti, s sebou nutně přináší imperativ stejného náhledu na srovnatelné právní instituty, byť by byly upravené v rozdílných právních předpisech či dokonce odvětvích. Mezi podstatou a smyslem mzdy a důchodu z hlediska významu pro jejich adresáty neexistuje zásadní rozdíl. Jedná se o příjem sloužící k úhradě životních potřeb příjemce, případně jeho blízkých. Jestliže proto existuje důvod chránit nepřiměřený zásah do příjmu ve formě mzdy, musí logicky existovat přinejmenším stejný důvod chránit příjem ve formě důchodu. Z toho vyplývá odpověď na zásadní otázku v tom smyslu, že dávky důchodového zabezpečení představují také pro vedení exekuce podle § 303 a násl. o. s. ř. příjem chráněný v obdobném rozsahu, jako tomu je se mzdou v případě výkonu rozhodnutí srážkami ze mzdy“. Na základě uvedeného Nejvyšší správní soud dovodil, že názor Městského soudu v Praze – který ve svém kasačním stížnosti napadeném rozsudku ze dne 25. 3. 2009 č. j. 5 Ca 36/2006-27 dospěl k závěru, že prostředky na exekuci postiženém účtu byly zabavitelné ve smyslu § 278 a 279 o. s. ř., přestože jejich zdrojem byly dávky důchodového zabezpečení krácené do výše nezabavitelné části důchodu – představoval nesprávné právní hodnocení povahy částek zasílaných Českou správou sociálního zabezpečení na exekuci dotčený účet, a tudíž odůvodněný kasační důvod podle § 103 odst. 1 písm. a) s. ř. s.

29. Ústavní soud považuje výše uvedené závěry Nejvyššího správního soudu plynoucí z jeho rozsudku ze dne ze dne 3. 4. 2012 č. j. 2 Afs 80/2011-60 a týkající se účelu a ochrany peněžních částek vyplacených plátcem důchodu jako nezabavitelná část důchodu za ústavně konformní a plně aplikovatelné i na rozhodnutí napadená touto ústavní stížností.

Aplikace obecných principů na projednávaný případ

30. V předmětné věci stěžovatele účastníci nepopírali, že na exekuci postižený účet stěžovatele docházely výlučně dávky důchodového zabezpečení krácené do výše nezabavitelné části důchodu. Šlo tudíž o příjem sloužící k úhradě životních potřeb stěžovatele, případně jeho blízkých.

31. Za uvedených okolností nezbývá než opakovat, co bylo řečeno již výše, tedy že dávky důchodového zabezpečení představují také pro vedení

exekuce podle § 303 a násl. o. s. ř. příjem chráněný v obdobném rozsahu, jako tomu je se mzdou v případě výkonu rozhodnutí srážkami ze mzdy.

32. Názor exekučního soudu v napadeném usnesení ze dne 21. 7. 2015 č. j. 11 EXE 4134/2011-67, sdílený odvolacím soudem v napadeném usnesení ze dne 20. 10. 2015 č. j. 10 Co 590/2015-80, dle něhož prostředky vyplacené na bankovní účet plátcem důchodu jako nezabavitelná část důchodu ztratily svoji povahu tím, že se staly tzv. vkladovou pohledávkou, a že jejich exekučním postihem nedochází k postihu důchodu, ale k postihu práva na výplatu prostředků na účtu, lze tudíž označit za přepjatý formalismus nezohledňující smysl právní úpravy nezabavitelné částky dle ustanovení § 278 a § 299 odst. 1 o. s. ř.

33. Nesprávným právním hodnocením povahy částek zasílaných Českou správou sociálního zabezpečení na exekuci dotčený účet stěžovatele jako nezabavitelná část důchodu tak došlo současně i k zásahu do základního práva na ochranu vlastnického práva dle čl. 11 Listiny, resp. na pokojné užívání majetku dle čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě.

34. Z uvedených důvodů proto Ústavní soud podle ustanovení § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti vyhověl a napadená rozhodnutí exekučního soudu a odvolacího soudu podle ustanovení § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil.

Č. 196

**K zastoupení nezletilého v občanském soudním řízení při střetu zájmů rodičů a dítěte
K právu dítěte na participaci na řízení, které se jej týká**

Procesní právní předpisy nelze vykládat tak, aby bylo umožněno jen hladké fungování formálně-technické stránky práva. To rozhodně není aplikace práva nejefektivněji naplňující oprávněné zájmy dítěte, ke které se zavázala Česká republika. Nelze čekat, až jedinec obdrží občanský průkaz, aby se státním orgánům usnadnilo prokazovat doručení, a do té doby dítě považovat za pouhý objekt práva; prokázat něčí totožnost lze ostatně i jiným způsobem nebo jinými doklady. Hranice, odkdy je dítě schopno chápat konkrétní soudní řízení a svoje práva a povinnosti, nespočívá v dosažení určitého věku, ale této schopnosti se nabývá postupně, vzhledem k individuální vyspělosti konkrétního jedince, jakož i ke zvláštnostem zkoumaného případu. Při opačné interpretaci by tak paradoxně ten nejvíce bezbranný, jehož je právo povinno v co největší míře ochraňovat, nejvíce utrpěl. Nesměl by se účastnit soudního řízení, kde je o něm rozhodováno, ani by se o takovém řízení nemohl dozvědět, nemohl by využívat procesních prostředků a ani by se nemohl vyjádřit k tomu, kdo za něj bude v klíčových otázkách právně jednat. Zato by, jak se stalo v daném případě, poté plně nesl soudním výrokem stanovené povinnosti a finanční zátěž včetně nákladů na právní zastoupení protistrany a exekuce. Po změně režimu v roce 1989 došlo k překonávání právních teorií vyhýbajících se hodnotícím soudům a nezajímajících se o sociální působení práva, které bylo aplikováno mechanicky. Rovnost, ani v procesu před soudem, není absolutní kategorií. Právo je proto právem, že vyvažuje nezaviněné rozdílnosti, aby nikdo netrpěl nespravedlivou újmu. Jízdné v prostředcích veřejné dopravy se jistě musí platit, je však rozdíl mezi nezletilým neplatíčem, obyvatelem dětského domova, a dospělým, plně právně odpovědným černým pasažérem, který si dobře uvědomuje riziko a možné následky svého počínání. Zrovna tak dítě, jemuž je soudem zabráněno jakkoliv právně jednat, neboť je zastoupeno nezodpovědným rodičem, není ve stejném postavení jako dopravní podnik, zastoupený svobodně zvoleným advokátem.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Davida Uhlíře (soudce zpravodaj) a soudců Kateřiny Šimáčkové a Tomáše Lichovníka – ze dne 24. října 2016 sp. zn. I. ÚS 3970/14 ve věci ústavní stížnosti D. P,

zastoupené Mgr. et Mgr. Alenou Vlachovou, advokátkou, se sídlem v Praze, Husova 242/9, proti usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 30. června 2015 č. j. 56 Co 242/2015-127 a proti usnesení Okresního soudu Plzeň-město ze dne 26. května 2015 č. j. 18 C 542/2010-117, jimiž byl odmítnut pro opožděnost odpor podaný stěžovatelkou, a proti platebnímu rozkazu Okresního soudu Plzeň-město ze dne 24. srpna 2011 č. j. 18 C 542/2010-28 ve znění opravných usnesení ze dne 8. prosince 2011 č. j. 18 C 542/2010-31 a ze dne 9. května 2012 č. j. 18 C 542/2010-43, kterým bylo stěžovatelce uloženo zaplatit vedlejšímu účastníkovi řízení jízdné s přírážkou a příslušenstvím a náhradu nákladů řízení, za účasti Krajského soudu v Plzni a Okresního soudu Plzeň-město jako účastníků řízení a Plzeňských městských dopravních podniků, a. s., se sídlem v Plzni, Denisovo nábřeží 920/12, jako vedlejšího účastníka řízení.

Výrok

I. Usnesením Krajského soudu v Plzni ze dne 30. 6. 2015 č. j. 56 Co 242/2015-127, usnesením Okresního soudu Plzeň-město ze dne 26. 5. 2015 č. j. 18 C 542/2010-117 a platebním rozkazem Okresního soudu Plzeň-město ze dne 24. 8. 2011 č. j. 18 C 542/2010-28 ve znění opravných usnesení ze dne 8. 12. 2011 č. j. 18 C 542/2010-31 a ze dne 9. 5. 2012 č. j. 18 C 542/2010-43 byla porušena základní práva stěžovatelky na veřejné pojednání věci v její přítomnosti podle čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, na participaci na řízení, které se jí dotýká, podle čl. 12 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte a na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Uvedená rozhodnutí se proto zrušují.

Odůvodnění

I. Řízení před obecnými soudy a argumentace stěžovatelky

1. Ústavní stížností se stěžovatelka domáhala zrušení shora uvedených rozhodnutí obecných soudů, a to s poukazem na údajné porušení jejich základních práv zaručených v čl. 11 odst. 1, čl. 38 odst. 2 a čl. 32 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, jakož i v čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte.

2. V odůvodnění ústavní stížnosti je uvedeno, že nezletilá stěžovatelka žije v Dětském domově DOMINO v Plzni, kam byla nejprve umístěna na základě speciálního předběžného opatření, vydaného usnesením Okresního soudu Plzeň-město ze dne 27. 8. 2014 č. j. 40 Nc 1506/2014, které bylo následně prodlouženo usnesením Okresního soudu Plzeň-město ze dne 17. 10. 2014 č. j. 99 P 72/2010-353. Stěžovatelka zcela náhodně zjistila,

že je proti ní vedena exekuce, a to aniž by jí bylo doručeno jakékoli rozhodnutí v nalézacím řízení nebo v rámci exekučního řízení. Stěžovatelka proto ze své vlastní iniciativy začala pátrat po existenci možného exekučního titulu a podařilo se jí získat kopii platebního rozkazu Okresního soudu Plzeň-město ze dne 24. 8. 2011 č. j. 18 C 542/2010-28. Tímto platebním rozkazem bylo stěžovatelce jako žalované uloženo zaplatit vedlejšímu účastníkovi řízení (Plzeňským městským dopravním podnikům, a. s.) jako žalobci částku 1 006 Kč s příslušenstvím a náhradu nákladů řízení ve výši 8 520 Kč. Uvedený platební rozkaz však stěžovatelce nikdy nebyl soudem doručen.

3. Stěžovatelka si je vědoma konstantní judikatury Ústavního soudu, podle které považuje ústavní stížnost proti rozhodnutí obecného soudu v bagatelní věci obecně za zjevně neopodstatněnou. Avšak ve svém souhrnu a vzhledem k výši náhrady nákladů řízení, uložené stěžovatelce k zaplacení, představuje platební rozkaz pro stěžovatelku povinnost zaplatit vedlejšímu účastníkovi částku 9 526 Kč plus úroky z prodlení; spolu s náklady exekuce, které jsou v současnosti na podkladě platebního rozkazu od stěžovatelky vymáhány, vše přesahuje částku 20 000 Kč. To značně převyšuje hranici, pod kterou lze spory považovat za bagatelní.

4. Podstatou této ústavní stížnosti jsou námitky stěžovatelky proti postupu Okresního soudu Plzeň-město, kdy jí byla odňata možnost jednat před soudem, a tedy bylo zasaženo do jejího práva na spravedlivý proces. Stěžovatelka se v důsledku nesprávného postupu soudu vůbec nedozvěděla o tom, že je proti ní podána žaloba, neměla možnost se vyjádřit k žalobním tvrzením ani k prováděným důkazům, neměla možnost uvádět rozhodné skutečnosti a navrhopvat důkazy, a dokonce jí ani platební rozkaz nebyl řádně doručen.

5. V době, kdy řízení u Okresního soudu Plzeň-město probíhalo, tj. na přelomu let 2010 a 2011, bylo stěžovatelce mezi 12 a 13 lety. Okresní soud Plzeň-město přitom se stěžovatelkou vůbec nejednal. Z úvodního odstavce platebního rozkazu se zdá, že namísto se stěžovatelkou soud jednal s matkou stěžovatelky jako s její zákonnou zástupkyní. Zastoupení stěžovatelky matkou však nebylo možno považovat za řádné zastoupení, a to z důvodu střetu zájmů mezi nimi. Okresní soud Plzeň-město připustil zastoupení stěžovatelky její matkou, přestože mu musely být známy okolnosti, které zastoupení vylučovaly. Ve smyslu tehdy účinného ustanovení § 37 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, který výslovně zakotvoval nepřipustnost zastoupení dítěte rodiči v případě právních úkonů „ve věcech, při nichž by mohlo dojít ke střetu zájmů mezi rodiči a dítětem“, postačovalo, pokud existovalo pouhé riziko střetu zájmů. Možný střet zájmů mezi stěžovatelkou a její matkou v případě žaloby o zaplacení peněžité částky (spočívající v jízdném a přírázce k jízdnému) směřující vůči dítěti pak vyplývá již

z toho, že péče řádného hospodáře v rámci rodičovské zodpovědnosti zahrnuje i řádné plnění závazků a povinností. V daném případě to tedy byla právě matka stěžovatelky, která měla povinnost žalované částky uhradit.

6. Účelem institutu zastoupení je především zajištění řádného výkonu práv a povinností účastníka řízení. Již ze samotného smyslu a účelu institutu zastoupení je tedy zřejmé, že zástupcem účastníka může být pouze osoba, která je schopna v řízení řádně bránit práva a oprávněné zájmy zastoupeného. Za takovou osobu však v žádném případě nemůže být považována matka stěžovatelky, která nebyla schopna se o nezletilou stěžovatelku postarat ani do té míry, aby zajistila její základní potřeby, a stěžovatelka byla z tohoto důvodu předána do péče dětského domova.

7. Okresní soud Plzeň-město svým postupem rovněž odňal stěžovatelce možnost, aby mohla být přítomna projednání své věci tím, že nebyla ze strany soudu o řízení nijak informována a do řízení zapojena, ačkoli na druhou stranu věk stěžovatelky (13 let v době rozhodování) nijak nebránil soudu uložit stěžovatelce zaplacení částky přesahující 1 000 Kč a dokonce náhrady nákladů řízení žalobci ve výši více než 8 500 Kč. Matka o stěžovatelku dlouhodobě nepečuje, a dokonce, jak výslovně uvádí Okresní soud Plzeň-město ve svém usnesení ze dne 27. 8. 2014 č. j. 40 Nc 1506/2014, na její výživu ničím nepřispívá a v současné době není nikdo, kdo by zajistil její potřeby. Stěžovatelka se dosud připravuje na svoje budoucí povolání studiem a nemá žádný majetek ani příjmy. V době porušení povinnosti zaplatit vedlejšímu účastníkovi jízdné jí bylo 12 let.

8. Do ústavně zaručeného práva stěžovatelky na vlastnictví bylo ze strany Okresního soudu Plzeň-město zasaženo podle jejího názoru také tím, že v platebním rozkazu jí uložil zaplatit vedlejšímu účastníkovi náhradu nákladů řízení ve výši 8 520 Kč. Přitom Ústavní soud ve svém usnesení sp. zn. IV. ÚS 2777/11 (dostupné na <http://nalus.usoud.cz>) označil za ústavně konformní postup obecného soudu, který nepřiznal ve sporu úspěšnému žalobci náhradu za zastoupení advokátem s tím, že tyto náklady nebyly vynaloženy účelně, když rutinní vyplňování údajů může činit i osoba práva neznalá a takovou činnost administrativní povahy nelze považovat za poskytnutí právní pomoci. V tomto usnesení sp. zn. IV. ÚS 2777/11 se konkrétně jednalo také o žalobu na zaplacení jízdného a přírážky k jízdnému. V daném případě šlo o typickou formulářovou žalobu, jak ji popsal Ústavní soud ve svém nálezu sp. zn. I. ÚS 3923/11 ze dne 29. 3. 2012 (N 68/64 SbNU 767).

9. Přestože předmětný platební rozkaz nebyl stěžovatelce dosud doručen, pokusila se dosáhnout nápravy protiprávního stavu podáním odporu. Odpor proti platebnímu rozkazu však byl usnesením Okresního soudu Plzeň-město ze dne 26. 5. 2015 č. j. 18 C 542/2010-117 odmítnut pro opožděnost s odůvodněním, že platební rozkaz byl řádně doručen matce stěžovatelky. Toto rozhodnutí bylo posléze potvrzeno i odvolacím soudem, a to

usnesením Krajského soudu v Plzni ze dne 30. 6. 2015 č. j. 56 Co 242/2015-127. Obecné soudy přitom podle stěžovatelky zcela ignorovaly její poukazy na právní názory Ústavního soudu, vyjádřené např. v jeho nálezech sp. zn. I. ÚS 1041/14 ze dne 4. 12. 2014 (N 217/75 SbNU 431) a sp. zn. I. ÚS 3304/13 ze dne 19. 2. 2014 (N 18/72 SbNU 217), týkající se povinnosti doručovat písemnosti i nezletilým účastníkům řízení a zajistit, aby se nezletilí mohli řízení řádně účastnit, například prostřednictvím ustanovení opatrovníka z řad advokátů.

II. Vyjádření účastníků řízení

10. Okresní soud Plzeň-město ve svém vyjádření k ústavní stížnosti zcela odkázal na odůvodnění ústavní stížnosti napadeného usnesení. Krajský soud v Plzni se nijak nevyjádřil, stejně jako vedlejší účastník řízení Plzeňské městské dopravní podniky, a. s.

III. Odložení vykonatelnosti napadených rozhodnutí

11. Usnesením Ústavního soudu ze dne 24. 5. 2016 sp. zn. I. ÚS 3970/14 bylo rozhodnuto tak, že vykonatelnost usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 30. 6. 2015 č. j. 56 Co 242/2015-127, usnesení Okresního soudu Plzeň-město ze dne 26. 5. 2015 č. j. 18 C 542/2010-117 a platebního rozkazu Okresního soudu Plzeň-město ze dne 24. 8. 2011 č. j. 18 C 542/2010-28 ve znění opravných usnesení ze dne 8. 12. 2011 č. j. 18 C 542/2010-31 a ze dne 9. 5. 2012 č. j. 18 C 542/2010-43 se odkládá do rozhodnutí Ústavního soudu o podané ústavní stížnosti.

IV. Posouzení věci Ústavním soudem

12. Ústavní stížnost je důvodná.

13. Z obecného hlediska je úvodem vhodné připomenout, co Ústavní soud ve své konstantní judikatuře již mnohokrát uvedl na adresu nadměru formalistického postupu obecných soudů. Obecný soud není vázán doslovným zněním zákona bezvýhradně, nýbrž se od něj smí a musí odchýlit, pokud to vyžaduje účel zákona, historie jeho vzniku, systematická souvislost nebo některý z principů, jež mají svůj základ v ústavně konformním právním řádu jako významovém celku. Povinnost soudů nalézat právo neznamená pouze vyhledávat přímé a výslovné pokyny v zákonném textu, ale též povinnost zjišťovat a formulovat, co je konkrétním právem i tam, kde jde o interpretaci abstraktních norem a ústavních zásad (srov. např. nález sp. zn. Pl. ÚS 21/96, Sbíрка nálezů a usnesení Ústavního soudu, svazek 7, nález č. 13, nebo nález sp. zn. 19/98, Sbíрка nálezů a usnesení Ústavního soudu, svazek 13, nález č. 19). Při výkladu a aplikaci právních předpisů nelze opomíjet jejich účel a smysl, který není možné hledat jen ve slovech a větách toho kterého předpisu, ve kterém jsou vždy přítomny i principy

uznáváné demokratickými právními státy. Nejen legislativní činnost státu tvorbou práva, ale zejména aplikace a interpretace právních předpisů vytváří ve veřejnosti vědomí toho, co je a co není právem. Stabilitu práva, právní jistotu jednotlivce a v konečném důsledku též míru důvěry občanů v právo a v instituce právního státu jako takové ovlivňuje nakonec zejména to, jakým způsobem orgány aplikující právo, tedy především soudy, přistupují k výkladu právních předpisů.

14. Ústavní soud považuje za samozřejmé a určující pro nalézání práva, že vždy je nezbytné vycházet z individuálních rozměrů každého jednotlivého případu, které jsou založeny na zjištěných skutkových okolnostech.

15. V nálezu ze dne 20. 8. 2014 sp. zn. I. ÚS 892/14 (N 157/74 SbNU 349) shrnul Ústavní soud principy práva na projednání věci účastníků soudního řízení v jejich přítomnosti a veřejně, jak to garantuje čl. 38 odst. 2 Listiny, a to i ve vztahu k rozhodování formou platebních rozkazů. Konstatoval, že právo na veřejné projednání věci a přítomnost u jednání je základní zásadou práva na spravedlivý proces. Tohoto práva se lze vzdát, avšak pouze pokud takové vzdání se je vědomé a jednoznačné. Institut platebních rozkazů není v rozporu s ústavním právem na veřejné projednání věci v přítomnosti účastníka pouze za podmínky, že žalovaný měl možnost domoci se projednání své věci v řádném řízení, splňujícím všechny záruky práva na spravedlivý proces. K tomu slouží možnost podání odporu. Připustnost vzdání se práva na projednání věci nepodáním odporu není sama o sobě problematická, pokud tak oprávněná osoba činí za situace, kdy je důkladně obeznámena s veškerými důsledky takového jednání. Je zřejmé, že závěr o platném vzdání se práva na veřejné projednání věci v přítomnosti účastníka nelze učinit za situace, kdy se účastník o probíhajícím řízení vůbec nedozvěděl.

16. Úmluva o právech dítěte v čl. 3 odst. 1 stanoví, že zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se nezletilých dětí, ať už uskutečňované veřejnými, nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnymi orgány. Jedním z významů citovaného ustanovení je, že slouží jako základní interpretační princip pro soudy a další orgány veřejné moci při výkladu právních předpisů dopadajících na děti (nezletilé), a to tím způsobem, že je-li možné interpretovat právní předpis vícero způsoby, mají zvolit ten, který nejefektivněji naplňuje nejlepší zájem dítěte.

17. K právům nezletilých osob na participaci v soudním řízení, k situaci, kdy je nutno jim stanovit opatrovníka, a k otázkám připustnosti a včasnosti ústavní stížnosti vůči rozhodnutím, která nebyla stěžovatelům řádně doručena, se Ústavní soud v poslední době vyjádřil zejména v nálezech sp. zn. I. ÚS 1041/14 ze dne 4. 12. 2014 (N 217/75 SbNU 431), sp. zn. I. ÚS 3304/13 ze dne 19. 2. 2014 (N 18/72 SbNU 217) a sp. zn. I. ÚS 3598/14 ze dne

21. 4. 2016 (N 74/81 SbNU 285). Tento případ je s uvedenými srovnatelný co do procesního a materiálního hlediska, a proto postačí na ně v tomto směru odkázat a zopakovat, co Ústavní soud již několikrát vyslovil: Zejména zdůraznil, že je třeba respektovat čl. 12 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, podle něhož stát musí zabezpečit dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni (vyspělosti). Podle druhého odstavce čl. 12 Úmluvy o právech dítěte se za tímto účelem dítěti zejména poskytuje možnost, aby bylo vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká, a to buď přímo, anebo prostřednictvím zástupce, přičemž způsob slyšení musí být v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství. Právo dítěte na slyšení je širší než pouhá možnost vyjádření názoru na projednávanou problematiku. Toto právo je nutno vykládat také v kontextu obecnějšího práva být přítomen projednávání své věci, přičemž jde o důležitou záruku, že o právech dětí není rozhodováno bez jejich účasti. Participace dětí v řízení by měla vzrůstat s přibývajícím věkem. Dětem je třeba umožnit účast na řízení, které se jich týká, v závislosti na jejich věku a rozumové a citové vyspělosti. Jde o určité kontinuum, kdy s přibývajícím věkem a rozumovou a citovou vyspělostí se míra zapojení dítěte do řízení nutně musí zvyšovat.

18. Není stanoven žádný minimální věkový limit pro to, kdy už je dítě schopno formulovat své názory. Pokud je slyšení dítěte provedeno skrze zástupce, je nanejvýš důležité, aby názory dítěte byly zástupcem tlumočeny správně. Jak již uvedl Ústavní soud v nálezu sp. zn. II. ÚS 1945/08 ze dne 2. 4. 2009 (N 80/53 SbNU 11; bod 17), pro dítě je právo na slyšení důležité v tom, že mu dává pocit, že není pouhým objektem a pasivním pozorovatelem události, ale že je důležitým subjektem práva a také účastníkem řízení. Přitom je třeba si však uvědomit, že soudní řízení je mnohem komplexnější a komplikovanější proces než samotné právní jednání. Existuje zásadní rozdíl mezi chápáním toho, že využívání městské hromadné dopravy není bezplatné a každý, kdo nastoupí do autobusu či jiného prostředku MHD, musí mít platný jízdní doklad, a plným chápáním soudního řízení. Procesní způsobilostí je způsobilost vykonávat v řízení práva a povinnosti účastníka řízení, například podávat žalobu a důkazní návrhy, nahlížet do spisu, klást otázky svědkům apod. Nelze tedy bez dalšího předpokládat, že pokud nezletilé dítě má hmotněprávní způsobilost k určitému jednání, má také plnou procesní způsobilost v řízení, jehož předmětem je dané jednání. Dítě tedy musí požívat ochrany i v rámci soudního řízení a nelze jej považovat za účastníka řízení plně srovnatelného s dospělým. Z pohledu ústavních práv nezletilých dětí je nutno zajistit, aby v soudním řízení, jehož jsou účastníky, požívaly dostatečné ochrany, která je zpravidla, není-li zde

konflikt zájmů, zaručena jejich zastoupením zákonným zástupcem. Zároveň však musí být děti od jisté věkové hranice do řízení zapojeny a soudy nemohou komunikovat pouze s jejich zákonným zástupcem nebo opatrovníkem.

19. V době vydání platebního rozkazu a řízení v dané věci bylo stěžovatelce mezi dvanácti a třinácti lety. Okresní soud Plzeň-město dospěl k závěru, že stěžovatelka nemohla před soudem jednat samostatně, a proto doručoval pouze její zákonnou zástupkyni, matce. Ústavní soud neshledává žádný důvod, proč by účastnice civilního řízení o zaplacení dluhu, vzniklého jízdou na černo, neměla být o řízení vůbec informována. Pouze v případě zvolení zástupce svobodnou vůlí účastníka řízení totiž lze s jistotou dovést, že o daném řízení ví, a lze na něm rozumně požadovat, aby nesl i případné negativní dopady jednání takového zástupce (například nepodání odporu). Svoji matku jako zákonnou zástupkyni si stěžovatelka nevybrala a ze skutkových okolností případu je zřejmé, že tento vztah byl značně problematický. V dobře fungující rodině by mělo k řádnému hájení zájmů nezletilého dítěte postačovat informování zákonného zástupce o řízení. Ovšem jak dokládá posuzovaný případ, nemohou se obecné soudy na uvedený předpoklad bezvýhradně spoléhat. Přitom je to vždy soud, který je odpovědný za dodržování všech aspektů práva na spravedlivý proces v řízení, které je před ním vedeno. Je rovněž nutno vzít v potaz, že zapojení pouze matky stěžovatelky do řízení neobstojí ani s ohledem na to, že je to sama stěžovatelka jako žalovaná, která je nakonec nucena nést následky rozhodnutí obecných soudů.

20. Stěžovatelce bylo nutno doručit platební rozkaz, a pokud se tak nestalo a nebylo jí vůbec umožněno se k němu vyjádřit, nemohla se za ni zákonná zástupkyně svojí nečinností vzdát jejího práva na veřejné projednání věci v její přítomnosti. Není relevantní pouze vůle zákonných zástupců, ale i vůle dítěte, kterou nelze zcela pominout. Projevenou vůli dítěte je nutno posoudit s ohledem na jeho nejlepší zájem. Stěžovatelka měla právo podat odpor se všemi důsledky s tímto úkonem spojenými. Podle § 37 zákona o rodině žádný z rodičů nemohl zastoupit své dítě, jde-li o právní úkony ve věcech, při nichž by mohlo dojít ke střetu zájmů mezi rodiči a dítětem. V takovém případě ustanoví soud dítěti opatrovníka. Nový občanský zákoník, který s účinností od 1. 1. 2014 nahradil i zákon o rodině, obsahuje shodnou úpravu v ustanovení § 892.

21. Podle názoru Ústavního soudu by bylo v dané situaci mnohem vhodnější a spíše by odpovídalo sledovanému cíli účinné ochrany práv dětí, pokud by byl jako opatrovník nezletilé stěžovatelce ustanoven advokát. Soudy se nemohou bezvýhradně spolehnout na zákonného zástupce, že bude dodržovat všechny své výše zmíněné povinnosti a intenzivně se zastupovaným komunikovat, ale je třeba dodržování daných povinností

důsledně ověřovat. Jde totiž o práva samotného účastníka. Není-li zástupce zvolen svobodnou vůlí účastníka, nelze bez dalšího říci, že procesní práva účastníka jsou beze zbytku garantována skrze zástupce.

22. Stěžovatelka naopak vyjádřila svoji jasnou vůli nevzdat se práva na veřejné projednání věci odporem proti platebnímu rozkazu, jenž však byl usnesením Okresního soudu Plzeň-město ze dne 26. 5. 2015 č. j. 18 C 542/2010-117 odmítnut pro opožděnost s odůvodněním, že platební rozkaz byl řádně doručen matce stěžovatelky. Toto rozhodnutí bylo posléze potvrzeno i odvolacím soudem, a to usnesením Krajského soudu v Plzni ze dne 30. 6. 2015 č. j. 56 Co 242/2015-127.

23. Tím, že okresní soud tento odpor odmítl a dotčený platební rozkaz považuje stále za vykonatelný, porušil práva stěžovatelky na veřejné projednání věci v její přítomnosti podle čl. 38 odst. 2 Listiny a na participaci na řízení, které se jí dotýká, podle čl. 12 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte. Toto porušení nenapravit ani krajský soud. Zároveň tím došlo k porušení práva stěžovatelky na spravedlivý proces podle čl. 36 Listiny základních práv a svobod.

24. Okresní soud Plzeň-město ve svém usnesení, kterým odpor proti platebnímu rozkazu odmítl, uvedl, že se neztotožnil s názorem stěžovatelky ohledně nutnosti určit jí kolizního opatrovníka, neboť mezi matkou stěžovatelky a ní v rozhodném období „nehrozila žádná kolize“, Ústavní soud tento názor však nesdílí. Okresní soud v odůvodnění usnesení nejdříve obšířle popisuje problematickou domácnost, ve které stěžovatelka žila, a tíživou sociální situaci rodiny (nezaměstnanost matky zcela závislé na sociálních dávkách, žijící s dětmi v azylovém domě), a pak dochází k závěru, že i když matka neuhradila dluh stěžovatelky ani ji o něm neinformovala, neshledal v tom důvod pro omezení její rodičovské zodpovědnosti ani pro ustanovení kolizního opatrovníka nezletilé. Matka si prý „jinak plnila své další povinnosti řádně“ a k výraznému porušování těchto povinností, které vyústily až v umístění stěžovatelky do ústavní péče, došlo údajně „až v období po nabytí právní moci platebního rozkazu“. Pokud jde o doručení platebního rozkazu pouze matce stěžovatelky, interpretoval soud podstatu nálezu Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 1041/14 tak, že jeho závěry nedopadají na dítě, které v době doručování nedosáhlo 15 let, ale má jen 13 let, a nemá tedy platný doklad totožnosti, aby bylo možno doručit do jeho vlastních rukou. Tyto závěry převzal také Krajský soud v Plzni. Z těchto důvodů tedy je podle obou soudů naprosto v pořádku, aby nezletilá stěžovatelka zcela nesla dluh ve výši více než 20 000 Kč.

25. K uvedenému Ústavní soud podotýká, že není možné vykládat procesní právní předpisy tak, aby bylo umožněno jen hladké fungování jejich formální, technické stránky. To rozhodně není aplikace práva nejefektivněji naplňující oprávněné zájmy dítěte, ke které se, jak je z výše

uvedeného patrné, zavázala Česká republika. Nelze čekat, až jedinec obdrží občanský průkaz, aby se státním orgánům usnadnilo prokazovat doručení, a do té doby dítě považovat za pouhý objekt práva; prokázat něčí totožnost lze ostatně i jiným způsobem nebo jinými doklady. Hranice, odkdy je dítě schopno chápat konkrétní soudní řízení a svoje práva a povinnosti, nespočívá v dosažení určitého věku, ale této schopnosti se nabývá postupně, vzhledem k individuální vyspělosti konkrétního jedince, jakož i ke zvláštnostem zkoumaného případu. Při opačné interpretaci by tak paradoxně ten nejvíce bezbranný, jehož je právo povinno v co největší míře ochraňovat, nejvíce utrpěl. Nesměl by se účastnit soudního řízení, kde je o něm rozhodováno, ani by se o takovém řízení nemohl dozvědět, nemohl by využívat procesních prostředků a ani by se nemohl vyjádřit k tomu, kdo za něj bude v klíčových otázkách právně jednat. Zato by, jak se stalo v daném případě, poté plně nesl soudním výrokem stanovené povinnosti a finanční zátěž včetně nákladů na právní zastoupení protistrany a exekuce. Po změně režimu v roce 1989 došlo k překonávání právních teorií vyhýbajících se hodnotícím soudům a nezajímajících se o sociální působení práva, které bylo aplikováno mechanicky. Rovnost, ani v procesu před soudem, není absolutní kategorií. Právo je proto právem, že vyvažuje nezaviněné rozdílnosti, aby nikdo netrpěl nespravedlivou újmu. Jízdné v prostředcích veřejné dopravy se jistě musí platit, je však rozdíl mezi nezletilým neplatěčem, obyvatelem dětského domova, a dospělým, plně právně odpovědným černým pasažérem, který si dobře uvědomuje riziko a možné následky svého počínání. Zrovna tak dítě, jemuž je soudem zabráněno jakkoliv právně jednat, neboť je zastoupeno nezodpovědným rodičem, není ve stejném postavení jako dopravní podnik, zastoupený svobodně zvoleným advokátem.

26. Tentýž soud v jednom svém rozhodnutí svěřuje nezletilou stěžovatelku do ústavní péče, neboť shledává rodičovskou péči nedostatečnou a nezodpovědnou, a v jiném rozhodnutí z téže doby zavazuje stejnou nezletilou hradit pro ni nezanedbatelnou částku uloženou v řízení, kterého se nemohla účastnit, jako by se jednalo o jedince se zcela funkčním rodinným zázemím. Zde se nemůže Ústavní soud vyhnout úvaze, zda rozhodování obecných soudů nebylo vedeno snahou věc co nejrychleji vyřídit. Právo na rychlé rozhodnutí však nikdy nesmí být nadřazeno spravedlivému verdiktu – nota bene když se jedná o zájmy dítěte – jakkoliv se jeho dosažení může někdy jevit komplikovaným a zdlouhavým.

27. I když tedy Ústavní soud obvykle nevstupuje do oblasti, kterou lze vzhledem k výši požadované částky označit za bagatelní, s ohledem na specifiká popsané věci, zejména s ohledem na ochranu ústavně zaručených základních práv a svobod nezletilých, však bylo v daném případě namístě tak učinit a meritorní přezkum připustit. Původně skutečně bagatelní částka se ostatně v průběhu řízení (bez viny stěžovatelky) natolik navýšila, že

celkovou finanční sumu vymáhanou po stěžovatelce již nelze takto označit. Částka sice stále není extrémně vysoká, pro stěžovatelku v její situaci je však jistě citelná.

28. Poukaz stěžovatelky na závěry Ústavního soudu o neúčelnosti vynaložení nákladů na zastupování protistrany (Plzeňských městských dopravních podniků, a. s.) advokátem je případný. Jednalo se o typickou formulářovou žalobu, jak ji popsal Ústavní soud ve svém nálezu sp. zn. I. ÚS 3923/11, v němž vyjádřil názor, že v případech takových formulářových žalob je vzhledem k principu proporcionality mezi výší vymáhané částky a náhradou nákladů spravedlivé určit výši odměny za zastupování žalobce advokátem jako ekvivalent jednonásobku vymáhané jistiny. V tomto svém nálezu Ústavní soud dále uvedl, že „s ohledem na naléhavost a závažnost dopadů řešené právní otázky je ospravedlnitelné, aby *rationes decidendi* tohoto nálezu byly aplikovány ve všech dosud pravomocně neskončených řízeních“.

29. Vzhledem k tomu, že ústavní stížnosti stěžovatelky bylo zcela vyhověno a byla dokonce i odložena vykonatelnost napadených rozhodnutí, považoval Ústavní soud za bezpředmětný doplňující návrh advokátky stěžovatelky ze dne 28. 1. 2016, aby bylo vysloveno, že platební rozkaz Okresního soudu Plzeň-město ze dne 24. 8. 2011 č. j. 18 C 542/2010-28 ve znění opravných usnesení ze dne 8. 12. 2011 č. j. 18 C 542/2010-31 a ze dne 9. 5. 2012 č. j. 18 C 542/2010-43 „byl zrušen odporem podaným stěžovatelkou dne 10. 3. 2015 a aby Ústavní soud zakázal Okresnímu soudu Plzeň-město pokračovat v porušování základních práv stěžovatelky“ a také aby zrušil navazující rozhodnutí vydaná v exekučním řízení. Zrušením napadených rozhodnutí obecných soudů včetně platebního rozkazu a odložením vykonatelnosti byl protiústavní zásah do základních práv stěžovatelky napraven, jakákoli navazující rozhodnutí pozbyla svého podkladu a žádná částka po ní proto v daném případě nemůže být vymáhána; tento náleze je proto zcela postačující pro ochranu jejich práv.

V. Závěr

30. Ústavní soud konstatuje, že porušením práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod může být i situace, kdy v hodnocení zjištění absenteje určitá část skutkových skutečností, které vyšly v řízení najevo, eventuálně – nebo tím spíše – pokud je účastník řízení, a to třeba jen nepřímou, namítal, leč obecný soud je náležitým způsobem v celém souhrnu posuzovaných skutečností nezhodnotil, aniž by dostatečným způsobem odůvodnil jejich irelevantnost. Pokud obecný soud postupuje takto, dopouští se mj. libovůle, zakázané v čl. 2 odst. 2 Listiny základních práv a svobod. K námitkám či názorům shora uvedeným, které se samy nabízejí, žádný z obecných soudů nezaujal podrobnější

I. ÚS 3970/14

č. 196

stanovisko; soudy v zásadě jen odkázaly na použité právní předpisy a soudní judikaturu, bez ohledu na to, že jejich paušální aplikace, bez rozlišování zvláštností konkrétních případů, je ústavně neakceptovatelná.

31. Z uvedených důvodů bylo ústavní stížnosti vyhověno v souladu s § 82 odst. 3 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, jak je dostatečně zřejmé z výroku i z odůvodnění tohoto nálezu.

Č. 197

K odmítnutí dovolání pro nepřipustnost

Bylo-li dovolání, jehož připustnost stěžovatel založil na řešení otázky hmotného nebo procesního práva, která má být dovolacím soudem posouzena jinak, odmítnuto pro nepřipustnost, přičemž Nejvyšší soud v odůvodnění pouze odkázal na dosavadní judikaturu významnou pro rozhodnutí posuzované věci, aniž by zdůvodnil, proč jsou v ní prezentované závěry správné, resp. proč nejsou správné závěry stěžovatele o nutnosti změny současného přístupu k řešení uvedené otázky, došlo k zásahu do práva stěžovatele na spravedlivý proces.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Davida Uhlíře (soudce zpravodaj) a soudců Kateřiny Šimáčkové a Tomáše Lichovníka – ze dne 24. října 2016 sp. zn. I. ÚS 700/16 ve věci ústavní stížnosti Martina Klímy, zastoupeného JUDr. Radimem Chalupou, Ph.D., advokátem, se sídlem v Drnovicích, Kuzina 169, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. listopadu 2015 č. j. 29 Cdo 2916/2013-314, kterým bylo odmítnuto pro nepřipustnost stěžovatelovo dovolání, za účasti Nejvyššího soudu jako účastníka řízení a Daniela Drasticha jako vedlejšího účastníka řízení.

Výrok

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 29. listopadu 2015 č. j. 29 Cdo 2916/2013-314 bylo porušeno právo stěžovatele na spravedlivý proces zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. listopadu 2015 č. j. 29 Cdo 2916/2013-314 se ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadeného rozhodnutí

1. Včasnou ústavní stížností, která splňuje náležitosti stanovené zákonem č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), stěžovatel navrhl zrušení v záhlaví uvedeného usnesení. Tvrdí, že tímto rozhodnutím bylo zasaženo do jeho ústavně garantovaných práv a svobod, zejména práva na spravedlivý proces zaručeného čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

2. Rozsudkem Okresního soudu v Ostravě (dále jen „okresní soud“) ze dne 21. 9. 2012 č. j. 58 C 169/2008-240 byla zamítnuta žaloba stěžovatele,

kteřý se po vedlejšímu účastníkovi domáhal zaplacení částky 890 000 Kč s příslušenstvím. Tento rozsudek byl potvrzen rozsudkem Krajského soudu v Ostravě (dále jen „krajský soud“) ze dne 16. 5. 2013 č. j. 8 Co 216/2013-283.

3. Proti rozsudku krajského soudu podal stěžovatel dovolání, jehož přípustnost spatřoval ve faktu, že napadené rozhodnutí závisí na vyřešení otázky hmotného práva, která má být rozhodnutím dovolacího soudu posouzena jinak. Konkrétně uvedl, že jinak by měla být posouzena otázka běhu promlčecí lhůty, neboť jím uplatněný nárok vychází ze smluvního vztahu mezi ním a vedlejším účastníkem, tedy ze vztahu, který nelze posuzovat podle ustanovení upravujících bezdůvodné obohacení.

4. Usnesením Nejvyššího soudu (dále též jen „dovolací soud“) ze dne 29. 11. 2015 č. j. 29 Cdo 2916/2013-314 bylo dovolání stěžovatele odmítnuto pro nepřipustnost. Dovolací soud v odůvodnění konkrétně uvedl, že stěžovatel nevymezil žádnou otázku hmotného nebo procesního práva, která by zakládala přípustnost dovolání ve smyslu § 237 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „o. s. ř.“). Z odůvodnění dále vyplývá, že napadené rozhodnutí je co do řešení otázky, zda na stanovení počátku běhu promlčecí lhůty má vliv okolnost, že doba plnění závazku z bezdůvodného obohacení byla mezi stranami dohodnuta, souladné s ustálenými judikatorními závěry.

5. Stěžovatel v ústavní stížnosti vyjádřil nesouhlas s rozhodnutími jak okresního a krajského soudu, tak i soudu dovolacího. Petit ústavní stížnosti však směřuje pouze proti usnesení dovolacího soudu.

II. Argumentace stěžovatele

6. Stěžovatel uvádí, že dovolací soud se jím vymezenou otázkou přípustnosti dovolání vůbec nezabýval. V napadeném usnesení podle stěžovatele pouze zrekapituloval svoji rozhodovací praxi k otázce promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení. Z dovolání je však zřejmé, že stěžovatel si byl vědom ustálených judikatorních závěrů, nicméně navrhol jiné posouzení této otázky. Dovolací soud však neuvedl jediný důvod, proč by tato otázka neměla být posouzena jinak. Z pohledu stěžovatele se tak jedná o nepřezkoumatelné rozhodnutí. Na podporu svých tvrzení stěžovatel dále uvádí, že uplatňuje-li dovolatel jako důvod přípustnosti jiné posouzení právní otázky, je povinností dovolacího soudu zdůvodnit, proč je dosavadní rozhodovací praxe správná a naopak proč je nesprávná argumentace dovolatele. Pokud uvedené zdůvodnění není povinností dovolacího soudu, je právní úprava přípustnosti dovolání z uvedeného důvodu nadbytečná.

7. Na základě uvedeného stěžovatel navrhl zrušení napadeného usnesení dovolacího soudu.

III. Vyjádření účastníka

8. Ústavní soud v rámci přípravy vyzval účastníka a vedlejšího účastníka k vyjádření.

9. Dovolací soud ve svém vyjádření v první řadě uvedl, že se nemohl vypořádat s argumentací stěžovatele vztahující se k běhu promlčecí lhůty proto, že stěžovatel žádnou takovou argumentaci nepředestřel. Dále doplnil, že výhrady uplatněné stěžovatelem z větší části představovaly pouhou polemiku se skutkovými závěry soudů nižších stupňů, aniž by stěžovatel otevřel jakoukoliv otázku hmotného či procesního práva, což by splňovalo podmínku přípustnosti podle § 237 o. s. ř. Závěrem dovolací soud uvedl, že tvrzení stěžovatele neodpovídají zjištěnému skutkovému stavu věci.

10. Vedlejší účastník se k ústavní stížnosti nevyjádřil.

11. Ústavní soud doručil vyjádření dovolacího soudu stěžovateli k replice. Stěžovatel v jejím rámci uvedl, že předložil argumentaci, na jejímž základě bylo možné založit přípustnost dovolání, a že jeho tvrzení nebyla pouhou polemikou se skutkovými závěry, nýbrž tvrzeními zakládajícími přípustnost dovolání. Stěžovatel se rovněž zabýval správností zjištěného skutkového stavu.

IV. Posouzení opodstatněnosti ústavní stížnosti

12. Ústavní soud po seznámení s obsahem ústavní stížnosti, vyžádaným spisem, vyjádřením účastníka, replikou stěžovatele a napadeným usnesením dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

13. Ústavní soud považuje za nutné připomenout, že právo na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod je porušeno, pokud je komukoliv upřena možnost domáhat se svého práva u nezávislého a nestranného soudu, popř. pokud soud odmítá jednat a rozhodovat o podaném návrhu, eventuálně pokud zůstává v řízení bez zákonného důvodu nečinný. V této souvislosti Ústavní soud dodává, že jeho úkolem je ochrana ústavnosti (čl. 83 Ústavy České republiky). Není tedy součástí soustavy obecných soudů a nenáleží mu ani výkon dohledu nad jejich rozhodovací činností. Postup v soudním řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu a výklad jiných než ústavních předpisů a jejich aplikace jsou záležitostmi obecných soudů [srov. usnesení Ústavního soudu ze dne 10. 9. 1996 sp. zn. II. ÚS 81/95 (U 22/6 SbNU 575), dostupné též na <http://nalus.usoud.cz>]. Ústavní soud může do jejich činnosti zasáhnout pouze tehdy, pokud právní závěry obecných soudů jsou v příkrém nesouladu se skutkovými zjištěními nebo z nich v žádné možné interpretaci odůvodněná nevyplývají nebo pokud porušení některé z norem podústavního práva v důsledku svévole (např. nerespektováním kogentní normy) anebo v důsledku interpretace, jež je v extrémním rozporu s principy spravedlnosti

(např. uplatněním přepjatého formalismu při aplikaci práva), zakládá porušení základního práva nebo svobody.

14. V nyní souzené věci lze učinit závěr o svévolném rozhodnutí.

15. Ústavní soud v prvé řadě uvádí, že se soustředil pouze na rozhodnutí dovolacího soudu o odmítnutí dovolání stěžovatele, a nikoliv na rozhodnutí okresního a krajského soudu, neboť nebyla výslovně napadena petitem ústavní stížnosti a správnost skutkových zjištění nemá na nynější rozhodnutí Ústavního soudu žádný vliv. Akceptace skutkových tvrzení stěžovatele by navíc znamenala nepřipustný zásah do rozhodovací kompetence dovolacího soudu, který tyto otázky v dalším řízení bude řešit.

16. Co do rozsahu napadení usnesení dovolacího soudu bylo podstatou ústavní stížnosti tvrzení, že dovolací soud se nevypořádal s argumenty stěžovatele zakládajícími přípustnost dovolání a že usnesení dovolacího soudu je nedostatečně zdůvodněno, tedy nepřezkoumatelné.

17. Podle ustanovení § 237 o. s. ř. platí, že jedním z důvodů přípustnosti dovolání je stav, kdy napadené rozhodnutí závisí na vyřešení otázky hmotného nebo procesního práva, která má být dovolacím soudem posouzena jinak. Z části A) stěžovatelem podaného dovolání vyplývá, že stěžovatel uplatňoval právě tento dovolací důvod, čemuž odpovídá i obsah. Stěžovatel konkrétně uvedl, že odvolací soud v odůvodnění dovoláním napadeného rozhodnutí odkázal na konstantní judikaturu vztahující se k projednávané věci (srov. spis č. I. 298), nicméně z dovolání rovněž vyplývá nesouhlas stěžovatele s těmito závěry a požadavek jiného právního posouzení (srov. zejména č. I. 298 a 299 o odmítnutí uvedených závěrů). Z obsahu dovolání je nadto zřejmý nesouhlas stěžovatele s interpretací dosavadní judikatury.

18. Z odůvodnění napadeného usnesení dovolacího soudu je zřejmé, že pouze odkázal na dosavadní judikaturu významnou pro rozhodnutí projednávané věci, nicméně nijak nezdůvodnil, proč je tato judikatura správná, resp. proč nejsou správné závěry stěžovatele o nutnosti změny současného přístupu k řešení uvedené otázky. Podle § 243f odst. 3 o. s. ř. platí, že v odůvodnění usnesení, jímž bylo dovolání odmítnuto, dovolací soud pouze stručně uvede, proč je dovolání nepřipustné. To však v žádném případě neznamená upuštění od základního požadavku srozumitelnosti a přezkoumatelnosti rozhodnutí. Ústavní soud již opakovaně judikoval, že z ústavního pořádku ani z judikatury Evropského soudu pro lidská práva sice nevyplývá nárok na podání dovolání či jiného mimořádného opravného prostředku, nicméně jsou-li mimořádné opravné prostředky právním řádem připuštěny, nemůže se rozhodování o nich oцитnout mimo ústavní rámec ochrany základních práv jednotlivce [srov. zejména náleze Ústavního soudu ze dne 11. 2. 2004 sp. zn. Pl. ÚS 1/03 (N 15/32 SbNU 131; 153/2004 Sb.)]. Opačný výklad by vedl k nedůvodné svévoli nebo libovůli při

rozhodování. Ústavní soud rovněž dovedl, že i pro rozhodnutí dovolacího soudu o odmítnutí dovolání je třeba trvat na tom, aby z odůvodnění tohoto rozhodnutí (byť i stručného ve smyslu § 243f odst. 3 o. s. ř.) bylo pro dovolatele seznatelné, z jakého důvodu dospěl dovolací soud k závěru o nepřipustnosti jeho dovolání, a aby toto odůvodnění bylo pro dovolatele předvídatelné, srozumitelné a vnitřně bezrozporné [srov. nálezy Ústavního soudu ze dne 28. 1. 2016 sp. zn. IV. ÚS 2642/14 (N 18/80 SbNU 225) a ze dne 17. 5. 2016 sp. zn. III. ÚS 1538/14 (N 85/81 SbNU 423)]. V tomto bodě Ústavní soud plně souhlasí s názorem stěžovatele, že je povinností dovolacího soudu zdůvodnit, proč je dosavadní rozhodovací praxe správná a naopak proč je nesprávná argumentace dovolatele.

19. Z ústavní stížnosti napadeného usnesení je zřejmé, že dovolací soud se z hlediska přípustnosti nevypořádal se všemi tvrzeními stěžovatele, přes něž se pouze přenesl odkazem na dosavadní judikaturu. Stěžovatel však v žádném případě nezpochyboval absenci současné judikatury, nýbrž zdůraznil požadavek na její změnu. Lze proto konstatovat, že napadené usnesení dovolacího soudu je nepřezkoumatelné a zakládající porušení stěžovatelova práva na spravedlivý proces.

20. Z uvedených důvodů Ústavní soud ústavní stížnosti stěžovatele vyhověl a usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 11. 2015 č. j. 29 Cdo 2916/2013-314 zrušil podle § 82 odst. 1, odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

Č. 198

K rozporu námítky promlčení s dobrými mravy

1. Zásada výkonu práv v souladu s dobrými mravy v odůvodněných případech dovoluje zmírňovat tvrdost zákona a dává soudci prostor k uplatnění spravedlnosti a také slušnosti. Pojem „dobré mravy“ totiž nelze vykládat pouze jako soubor mravních pravidel užívaných jako korektiv či doplňujících obsahový faktor výkonu subjektivních práv a povinností, ale jako příkaz soudci rozhodovat v souladu s ekvitou, což ve svých důsledcích znamená nastoupení a prosazení cesty nalézání skutečně spravedlnosti. Ústavněprávně je tedy ustanovení § 3 odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění zákona č. 509/1991 Sb., jakousi otevřenou „branou“, kterou mohou být do podústavního práva „vpuštěny“ ústavní hodnoty a principy v situacích, kdy výklad zákona vede k nespravedlivým či z ústavního hlediska jinak problematickým a nepřiměřeným důsledkům. Dobré mravy tak mohou a mají napomáhat obecným soudům při hledání ústavně konformního řešení konkrétní projednávané věci.

2. Vznesení námítky promlčení zásadně dobrým mravům neodporuje; mohou však nastat situace, kdy její uplatnění je výrazem zneužití práva na úkor účastníka, který marné uplynutí promlčecí doby nezavinil a vůči němuž by za takové situace zánik nároku v důsledku uplynutí promlčecí doby byl nepřiměřeně tvrdým postihem ve srovnání s rozsahem a charakterem jím uplatňovaného práva a s důvody, pro které své právo včas neuplatnil.

3. Specifickou skupinu případů tvoří ty, v nichž byla námítka promlčení vznesena státem. V případě regulace nájmu bytů stát vzdor svým povinnostem i opakovaným apelům ze strany Ústavního soudu na jedné straně prostřednictvím Parlamentu České republiky toleroval vznik situace, v níž docházelo k rozsáhlému porušování základních práv, a na straně druhé těmto právům po dlouhou dobu (prostřednictvím soudů) neposkytoval adekvátní ochranu. V důsledku dlouhodobých a trvalých rozporů v judikatuře (i na úrovni Ústavního soudu) přitom bylo fakticky „sázkou do loterie“, zda podaná žaloba bude úspěšná či nikoliv. Tuto situaci lze prizmatem ochrany základních práv vnímat jako selhání státu; v takovém případě ovšem břemeno tohoto selhání v materiálním právním státě musí nést právě stát, a nikoliv jednotlivec, který svá práva hájil s dostatečnou péčí.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka (soudce zpravodaj) a soudců Ludvíka Davida a Jiřího Zemánka – ze dne 25. října 2016 sp. zn. II. ÚS 2062/14 ve věci ústavní stížnosti 1. Ing. Tomáše Petříka a 2. JUDr. Slavomíra Řeháka, obou zastoupených Mgr. Vojtěchem Suchardou, advokátem, se sídlem Na Hřebenech II 1718/8, Praha 4, proti rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 5. 11. 2012 č. j. 16 C 8/2012-70 a proti rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 17. 4. 2013 č. j. 54 Co 100/2013-98, jimiž byla zamítnuta žaloba stěžovatelů na náhradu škody, a proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 3. 2014 č. j. 22 Cdo 3622/2013-121, kterým bylo odmítnuto dovolání stěžovatelů, za účasti Obvodního soudu pro Prahu 1, Městského soudu v Praze a Nejvyššího soudu jako účastníků řízení a České republiky – Ministerstva financí jako vedlejší účastnice řízení.

Výrok

I. Rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 5. 11. 2012 č. j. 16 C 8/2012-70, rozsudkem Městského soudu v Praze ze dne 17. 4. 2013 č. j. 54 Co 100/2013-98 a usnesením Nejvyššího soudu ze dne 26. 3. 2014 č. j. 22 Cdo 3622/2013-121 bylo porušeno právo stěžovatelů na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a právo vlastnit majetek podle čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Tato rozhodnutí se proto ruší.

Odůvodnění

I. Podstatný obsah ústavní stížnosti

1. Stěžovatelé se ústavní stížností domáhají zrušení v záhlaví označených soudních rozhodnutí z důvodu tvrzeného porušení jejich ústavně zaručeného práva na spravedlivý proces podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) a práva na soudní ochranu podle čl. 90 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále též jen „Listina“). Současně stěžovatelé tvrdí, že bylo porušeno jejich právo na ochranu majetku dle článku čl. 11 odst. 1 Listiny ve spojení s čl. 4 odst. 3 a 4 Listiny a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě.

2. Stěžovatelé uvádějí, že se žalobou podanou k Obvodnímu soudu pro Prahu 1 domáhali, aby jim vedlejší účastnice zaplatila částku 12 183 276,64 Kč z titulu náhrady škody jim vzniklé v důsledku protiústavní regulace nájemného. Jejich žaloba však byla zamítnuta v důsledku vedlejší

účastníci uplatněné (a posléze obecnými soudy všech tří stupňů akceptované) námitky promlčení.

3. Právě proti tomuto postupu obecných soudů nyní stěžovatelé brojí. Obecné soudy se prý totiž při rozhodování o akceptaci námitky promlčení odchýlily od ustálené rozhodovací praxe Ústavního soudu. Stěžovatelé zejména vytýkají, že obecné soudy příliš zužujícím a účelovým způsobem interpretovaly pojem „okolností, za nichž byla námitka uplatněna“. Podle obecných soudů stěžovatelé totiž údajně žádné takové specifické okolnosti – které by právě odůvodňovaly závěr o rozporu námitky promlčení s dobrými mravy – netvrdili.

4. Stěžovatelé s tímto hodnocením nesouhlasí a poukazují na tvrzení, která v průběhu řízení před obecnými soudy předkládali. Podle těchto argumentů je – stručně řečeno – právě nepřehledný a matoucí přístup státu k otázce náhrady újmy způsobené regulací nájemného jednou z okolností, které činí uplatněnou námitku promlčení rozpornou s dobrými mravy. Česká republika (jako stát) totiž byla tím, kdo svým (ne)jednáním zapříčinil jak vznik žalovaného nároku, tak i dlouhodobou faktickou nemožnost jeho uplatnění u soudu.

5. Stěžovatelé přitom upozorňují, že přinejmenším v únoru 2006 ještě nebylo známo ani to, že stát nese odpovědnost za svou dlouhodobou protiústavní nečinnost při přijímání předpisů v oblasti regulace nájemného. Posléze přijímané nálezy Ústavního soudu navíc obecné soudy povytce často nerespektovaly, kterážto situace v podstatě trvala až do přijetí stanoviska Ústavního soudu ze dne 28. 4. 2009 sp. zn. Pl. ÚS-st. 27/09 (ST 27/53 SbNU 885; 136/2009 Sb.).

6. Stěžovatelé nesouhlasí ani se závěrem obecných soudů, podle něhož měli dostatek času, aby své nároky uplatnili dříve (pročež měl být jejich postup rozporný se zásadou *vigilantibus iura scripta sunt*). Upozorňují totiž, že v roce 2006 zahájili celou řadu řízení, v nichž své nároky uplatnili (jednalo se např. o řízení vedená u Okresního soudu v Hradci Králové pod sp. zn. 10 C 207/2006, 19 C 201/2006, 14 C 203/2006 a další). Všechny jejich návrhy však byly soudem prvního stupně zamítnuty a soud odvolací ve všech případech postup okresního soudu aproboval. Stěžovatelé navíc upozorňují, že ačkoliv tato řízení byla zahájena až po vydání nálezu Ústavního soudu ze dne 6. 4. 2006 sp. zn. I. ÚS 489/05 (N 80/41 SbNU 59; veškerá judikatura Ústavního soudu je dostupná rovněž na <http://nalus.usoud.cz>), nebyli stěžovatelé v duchu tohoto rozhodnutí poučeni o možnosti změny petitu, resp. o možnostech dalšího postupu při uplatňování svých práv.

II. Vyjádření účastníků řízení a replika stěžovatelů

7. K ústavní stížnosti se vyjádřil Nejvyšší soud, který uvedl, že jím vydané rozhodnutí neřešilo celkovou správnost rozhodnutí odvolacího

soudu ve věci samé, nýbrž zabývalo se jen podmínkami přípustnosti dovolání. Nejvyšší soud přitom neshledal zjevně nepřiměřeným závěr odvolacího soudu, že z judikatury Ústavního soudu bylo již od roku 2006 zřejmé, jaké nároky mohou stěžovatelé uplatnit (viz blíže str. 5 rozsudku odvolacího soudu); proto – v souladu s ustanovením § 243f odst. 3 o. s. ř. – jen odkázal na to, že s touto otázkou se odvolací soud vypořádal. Skutečnost, že se snad v této době vyskytla i jiná rozhodnutí, která řešila věc způsobem stěžovatelům nepříznivým, nemůže založit podmínky pro neúčinnost námitky promlčení pro rozpor s dobrými mravy; věděli-li stěžovatelé, že podle řady rozhodnutí Ústavního soudu (viz opět str. 5 rozsudku odvolacího soudu) mohli svůj nárok úspěšně uplatnit, vylučuje to omluvu jejich pasivity s odkazem na dobré mravy. S ohledem na uvedené navrhl Nejvyšší soud, aby ústavní stížnost byla odmítnuta.

8. Obvodní soud pro Prahu 1 ve vyjádření uvedl, že námitka promlčení nároku může být v rozporu s dobrými mravy za situace, kdy by šlo o výkon práva, který sice je formálně v souladu se zákonem, avšak ve vztahu ke druhému účastníkovi by se jednalo o zneužití tohoto subjektivního práva s úmyslem ho poškodit. Takový závěr je však možné učinit pouze na základě posouzení konkrétních okolností případu, přičemž je povinností účastníka řízení takové skutečnosti nejen tvrdit, ale i prokazovat. Soud dospěl k závěru, že stěžovatelé netvrdili ani neprokazovali, že by námitka pokračování promlčení nároku byla žalovanou uplatněna s úmyslem je poškodit. Rozpor s dobrými mravy prý totiž stěžovatelé nespatořovali v konkrétních okolnostech případu, ale v okolnostech, ze kterých vyvodili v řízení uplatněný nárok (tj. nečinnost státu). Za tohoto stavu však nemohl být argument stěžovatelů stran rozporu námitky promlčení s dobrými mravy akceptován.

9. Městský soud v Praze rekapituloval průběh řízení a plně odkázal na odůvodnění svého napadeného rozhodnutí. Neshledal přitom relevantní důvody, aby své rozhodnutí či jeho odůvodnění ve vyjádření dále rozváděl, neboť je přesvědčen, že svým rozhodnutím ani postupem v řízení neporušil ústavní práva stěžovatelů.

10. Vedlejší účastnice se k ústavní stížnosti vyjádřila dne 8. 12. 2015 prostřednictvím Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových. Obecné soudy se podle ní námitkou promlčení pečlivě zabývaly a svůj věcně správný závěr, podle něhož vznesená námitka nebyla v rozporu s dobrými mravy, řádně odůvodnily. I vedlejší účastnice proto navrhla zamítnutí ústavní stížnosti.

11. Stěžovatelé v replice k těmto vyjádřením toliko uvedli, že nepřinášejí obsahově nic nového, přičemž odkázali na odůvodnění ústavní stížnosti.

III. Dosavadní průběh řízení

12. Z obsahu spisu Obvodního soudu pro Prahu 1 sp. zn. 16 C 8/2012 konstatuje Ústavní soud zejména následující skutečnosti.

13. Žalobou podanou dne 31. 1. 2012 k Obvodnímu soudu pro Prahu 1 se stěžovatelé domáhali náhrady za nucené omezení vlastnického práva za období od 1. 1. 2002 do 31. 12. 2006 u blíže specifikovaných bytových jednotek, celkem ve výši 12 180 102,51 Kč, přičemž uplatněný nárok byl rozdílem mezi skutečně placeným nájemným v rozhodném období a nájemným, které bylo v místě a čase obvyklé.

14. Vedlejší účastnice v řízení před soudem prvního stupně namítla promlčení nároku. Námitku promlčení nároku stěžovatelé považovali za rozpornou s dobrými mravy, a to s odůvodněním, že to byla právě vedlejší účastnice, kdo svojí nečinností znemožnil žalobcům svobodně nakládat s majetkem a kdo od začátku nezákonný stav vytvořil a pak dlouhodobě neřešil. Dalším důvodem bylo ovlivnění rozhodovací praxe obecných soudů, které zpočátku žaloby pronajímatelů vůči nájemcům i státu zamítaly. Soud prvního stupně však argumentaci stěžovatelů neuznal, námitku promlčení akceptoval, a žalobu tudíž rozsudkem ze dne 5. 11. 2012 č. j. 16 C 8/2012-70 v plném rozsahu zamítl (výrok I). Zároveň rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení (výrok II) a že stěžovatelé jsou povinni zaplatit České republice soudní poplatek (výrok III).

15. Městský soud v Praze k odvolání stěžovatelů napadeným rozhodnutím výroky I a II potvrdil, výrok III pak změnil a neuložil stěžovatelům povinnost zaplatit soudní poplatek. Odvolací soud se ztotožnil s právním posouzením provedeným soudem prvního stupně. Konstatoval, že nárok stěžovatelů se promlčoval den po dni. Ve vztahu k majetkové újmě za leden 2002 se tak promlčel v lednu 2005 a ve vztahu k nároku za prosinec 2006 v prosinci 2009. Pro odepření práva uplatnit námitku promlčení odvolací soud neshledal důvod.

16. Dovolání stěžovatelů poté Nejvyšší soud odmítl shora označeným usnesením, když konstatoval, že obecné soudy vyřešily nastolené otázky v souladu s ustálenou judikaturou Nejvyššího soudu, a v rámci *obiter dicti* také uvedl, že závěr o akceptaci námitky promlčení není ani zjevně nepřiměřený. Stěžovatelé prý totiž měli dostatek času, aby v souladu se zásadou *vigilantibus iura scripta sunt* své nároky u soudu uplatnili.

17. Po vyčerpání těchto procesních prostředků podali stěžovatelé nyní projednávanou ústavní stížnost.

IV. Posouzení věci Ústavním soudem

18. Ústavní stížnost byla podána včas osobami k tomu oprávněnými a řádně zastoupenými. Jedná se o návrh přípustný, k jehož projednání je Ústavní soud příslušný. Jelikož Ústavní soud neshledal ani žádné jiné

okolnosti, které by projednání návrhu bránily, přistoupil k meritornímu projednání věci.

19. Ústavní soud ustáleně judikuje, že jeho úkolem je v řízení o ústavní stížnosti jen ochrana ústavnosti, a nikoliv zákonnosti [čl. 83, čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy]. Není proto povolán k přezkumu aplikace podústavního práva a může tak činit jen tehdy, jestliže současně shledá porušení základního práva či svobody, protože základní práva a svobody vymezují nejen rámec normativního obsahu aplikovaných právních norem, nýbrž také rámec jejich ústavně konformní interpretace a aplikace. Interpretace zákonů a podzákonů právních norem, která nešetří základní práva v co nejvyšší míře při současném dodržení účelu aplikovaných právních norem, anebo interpretace, jež je v extrémním rozporu s principy spravedlnosti, pak znamenají porušení základního práva či svobody.

20. V naznačeném rozsahu Ústavní soud napadená rozhodnutí přezkoumal a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná. Ve výroku uvedená základní práva byla porušena postupem obecných soudů, které – v rozporu s principy plynoucími z judikatury Ústavního soudu – neuznaly argument stěžovatelů, podle něhož byla námitka promlčení v rozporu s dobrými mravy. Ústavní soud přitom – v obecné rovině – nemá ústavněprávních výhrad proti právnímu názoru, z něhož obecné soudy částečně vycházely a podle něhož právní hodnocení nároku nemá vliv na počátek běhu promlčecí lhůty. V důsledku toho nepovažuje za protiústavní ani konkretizaci tohoto právního názoru, podle níž se počátek běhu promlčecí doby neodvíjí od vydání stanoviska pléna Ústavního soudu ze dne 28. 4. 2009 sp. zn. Pl. ÚS-st. 27/09. Uvedené ovšem neznamená, že by postup státu (ať již zákonodárce, moci výkonné, či soudů) nemohl být relevantní jako okolnost významná pro posouzení souladu námítky promlčení s dobrými mravy či – v rovině ústavněprávní – pro posouzení, zda státní moc postupovala v souladu se zásadami spravedlnosti s respektem k základním právům jednotlivce.

21. Ústavní soud ve své konstantní judikatuře již mnohokrát konstatoval, že netoleruje orgánům veřejné moci a především obecným soudům formalistický postup, který používá sofistickované odůvodňování k prosazení zřejmé nespravedlnosti. Zdůraznil přitom mimo jiné, že obecný soud není absolutně vázán doslovným zněním zákona, nýbrž se od něj smí a musí odchýlit, pokud to vyžaduje účel zákona, historie jeho vzniku, systematická souvislost nebo některý z principů, jež mají svůj základ v ústavně konformním právním řádu jako významovém celku, a že povinnost soudů nalézat právo neznamená pouze vyhledávat přímé a výslovné pokyny v zákonném textu, nýbrž též povinnost zjišťovat a formulovat, co je konkrétním právem i tam, kde jde o interpretaci abstraktních norem a ústavních zásad [srov. např. nález sp. zn. Pl. ÚS 21/96 ze dne 4. 2. 1997 (N 13/7 SbNU

87; 63/1997 Sb.)). Z pohledu ústavněprávního je proto nutno stanovit podmínky, při jejichž splnění má nesprávná aplikace podústavního práva obecnými soudy za následek porušení základních práv či svobod. Ústavní soud vymezil tyto podmínky zejména následujícím výčtem: základní práva a svobody v oblasti podústavního práva působí jako regulativní ideje, protože na ně obsahově navazují komplexy norem podústavního práva. Porušení některé z těchto norem, a to v důsledku svévole anebo interpretace, jež je v extrémním rozporu s principy spravedlnosti (např. přepjatý formalismus), pak zakládá dotčení na základním právu a svobodě [srov. např. nálezy sp. zn. III. ÚS 224/98 ze dne 8. 7. 1999 (N 98/15 SbNU 17), sp. zn. III. ÚS 150/99 ze dne 20. 1. 2000 (N 9/17 SbNU 73), sp. zn. II. ÚS 476/09 ze dne 2. 4. 2009 (N 81/53 SbNU 23)]. Přílišný formalismus při výkladu právních norem vedoucí k extrémně nespravedlivému závěru pak znamená porušení základních práv [viz např. nálezy sp. zn. IV. ÚS 1735/07 ze dne 21. 10. 2008 (N 177/51 SbNU 195) či nálezy sp. zn. II. ÚS 3168/09 ze dne 5. 8. 2010 (N 158/58 SbNU 345)].

22. V rovině podústavního práva je přitom nutné za účelem dodržení shora uvedených principů posuzovat individuální okolnosti daného případu též prizmatem kogentního ustanovení § 3 odst. 1 tehdy platného a účinného občanského zákoníku, zakotvujícího zásadu souladného výkonu práv s dobrými mravy, které je v rovině podústavního práva právě odrazem shora vymezeného ústavního požadavku nalezení spravedlivého řešení. Jak Ústavní soud uvedl v nálezu sp. zn. I. ÚS 643/04 ze dne 6. 9. 2005 (N 171/38 SbNU 367), zásada souladu práv, resp. jejich výkonu, s dobrými mravy představuje významný princip, který v odůvodněných případech dovoluje zmírňovat tvrdost zákona a dává soudci prostor k uplatnění spravedlnosti (ekvity) a také slušnosti. Pojem „dobré mravy“ totiž nelze vykládat pouze jako soubor mravních pravidel užívaných jako korektiv či doplňujících obsahový faktor výkonu subjektivních práv a povinností, ale jako příkaz soudci rozhodovat v souladu s ekvitou, což ve svých důsledcích znamená nastoupení a prosazení cesty nalézání skutečné spravedlnosti. Ústavněprávně je tedy ustanovení § 3 odst. 1 občanského zákoníku místem, skrze které jsou obecné soudy povinny nechat proniknout ideje materiálního právního státu do interpretace a aplikace podústavního práva. Na základě těchto závěrů pak Ústavní soud v minulosti posuzoval i vztah dobrých mravů s námitkou promlčení, přičemž dovodil, že „ustanovení § 3 obč. zák., podle něhož výkon práv nesmí být v rozporu s dobrými mravy, platí i pro výkon práva vznést námitku promlčení“ [srov. např. nálezy sp. zn. II. ÚS 309/95 ze dne 15. 1. 1997 (N 6/7 SbNU 45) či sp. zn. II. ÚS 3168/09 ze dne 5. 8. 2010 (viz výše), dostupné též na <http://nalus.usoud.cz>]. V nálezu sp. zn. I. ÚS 643/04 pak Ústavní soud dospěl k závěru, že vznesení námítky promlčení zásadně dobrým mravům neodporuje; mohou však nastat situace, kdy uplatnění této

námítky je výrazem zneužití práva na úkor účastníka, který marně uplynutí promlčecí doby nezavinil a vůči němuž by za takové situace zánik nároku v důsledku uplynutí promlčecí doby byl nepřiměřeně tvrdým postihem ve srovnání s rozsahem a charakterem jím uplatňovaného práva a s důvody, pro které své právo včas neuplatnil.

23. Specifickou skupinu případů pak tvoří ty, v nichž byla námitka promlčení vznesena státem. S takovou situací byl Ústavní soud konfrontován kupř. ve věci sp. zn. I. ÚS 2216/09 ze dne 31. 5. 2011 (N 103/61 SbNU 551). V tomto nálezu Ústavní soud konstatoval, že obecné soudy tím, že připustily a ve svém rozhodování akceptovaly námitku promlčení vznesenou státem (Ministerstvem financí), aprobovaly jednání, které je *contra bonos mores*. Zdůraznil přitom specifickou povinnost státu jednat tak, aby jednak sám nezasaňoval do základních práv jednotlivců a dále aby aktivně poskytoval ochranu základním právům jednotlivce (bod 22 citovaného nálezu).

24. Z uvedeného plyne několik dílčích závěrů, jež jsou klíčové pro posouzení právě projednávané věci. V první řadě je zřejmé – což je ovšem v obecné rovině akceptováno i napadenými rozhodnutími – že rovněž námitka promlčení může být za určitých okolností shledána rozpornou s dobrými mravy. Proto také logicky platí, že z ústavněprávního hlediska nazíráno může nastat i situace, kdy akceptace námítka promlčení obecnými soudy může být považována za porušení základních práv jednotlivce. Platí totiž, že institut dobrých mravů (ať již v předchozím, či nyní účinném občanském zákoníku) nelze vnímat izolovaně jako institut výhradně občanského práva. Z ústavněprávního hlediska jde totiž o institut, jehož otevřená textura dovoluje zohlednit při výkladu podústavního práva též ústavní principy, jež jsou v podústavním právu z podstaty věci explicitně zachyceny pouze nedokonale.

25. Jinými slovy vyjádřeno, institut dobrých mravů je jakousi otevřenou „branou“, kterou mohou být do podústavního práva „vpuštěny“ ústavní hodnoty a principy v situacích, kdy výklad zákona vede k nespravedlivým či z ústavního hlediska jinak problematickým a nepřiměřeným důsledkům. Dobré mravy totiž mohou a mají napomáhat obecným soudům při hledání ústavně konformního řešení konkrétní projednávané věci.

26. Již proto nelze podmínky uplatnění korektivu dobrých mravů *a priori* formalisticky omezovat způsobem, jakým to učinil soud prvního stupně a jenž byl následně aprobován soudy vyššími. Podle soudu prvního stupně by totiž mohla být námitka promlčení shledána rozpornou s dobrými mravy jen tehdy, pokud by účelem vznesení námítka bylo toliko poškodit jiného účastníka právního vztahu (což v projednávané věci nebylo tvrzeno ani prokázáno). Širší kontext věci (nečinnost státu, resp. nejednotná praxe soudů) pak podle soudu prvního stupně nemůže způsobit rozpor námítka promlčení s dobrými mravy.

27. Uvedený přístup je však v rozporu nejen se shora vymezeným účelem institutu dobrých mravů, nýbrž i s citovanou judikaturou Ústavního soudu (srov. např. nález sp. zn. I ÚS 643/04, podle něhož „mohou však nastat situace, kdy uplatnění této námitky je výrazem zneužití práva na úkor účastníka, který marné uplynutí promlčecí doby nezavinil a vůči němuž by za takové situace zánik nároku v důsledku uplynutí promlčecí doby byl nepřiměřeně tvrdým postihem ve srovnání s rozsahem a charakterem jím uplatňovaného práva a s důvody, pro které své právo včas neuplatnil“).

28. Ústavní soud proto konstatuje, že i širší kontext věci, tj. důvody, proč právo nebylo uplatněno, může být pro posouzení souladu námitky promlčení s dobrými mravy relevantní. To platí zejména v projednávané věci, kdy se jedná o nárok plynoucí přímo z čl. 11 Listiny základních práv a svobod, tedy o újmu na základním právu (srov. stanovisko pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 27/09). Stěžovatelé přitom celou řadu takových významných okolností v řízení před obecnými soudy tvrdili a prokazovali. Jedná se především o následující okolnosti případu.

29. V prvé řadě je významné, že celá geneze případu – od vzniku nároku přes jeho neúspěšné uplatňování stěžovateli až po podání projednávané ústavní stížnosti – je dílem státu, který vytvořil stav ne nepodobný příslovečné Hellerově Hlavě XXII. Stát totiž jednak vzdor svým povinnostem i opakovaným apelům ze strany Ústavního soudu ignoroval trvajících zásah do základních práv stěžovatelů spočívající v protiústavní regulaci nájemného (k tomu srov. nález sp. zn. Pl. ÚS 20/05 ze dne 28. 2. 2006 (N 47/40 SbNU 389; 252/2006 Sb.)). Stát dále – již prostřednictvím soudů – udržoval dlouhodobou nejistotu adresátů práva stran toho, jak se náhrady újmy způsobené protiústavní regulací nájemného vlastně mohou domoci. V této nejistotě byla celá řada pronajímatelů (včetně stěžovatelů) udržována ještě několik let po přijetí citovaného nálezu.

30. Jak plyne i ze stanoviska pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 27/09, byla možnost subsidiárně se domáhat náhrady újmy způsobené regulací nájemného po státu zmíněna již v nálezu ze dne 6. 4. 2006 sp. zn. I. ÚS 489/05 (N 80/41 SbNU 59). Zároveň v něm Ústavní soud konstatoval, že v případě žaloby směřující proti nájemníkovi musejí obecné soudy (vzhledem k mimořádnosti postupu, založeného výrokem I nálezu sp. zn. Pl. ÚS 20/05) dát účastníkům dostatek prostoru pro seznámení s principy jím dotvářeného práva a k využití adekvátních instrumentů, včetně eventuální změny žalobního petitu a možnosti uzavřít smír. V tomto smyslu se musí žalobci dostat od obecného soudu vhodného poučení, a to i nad rámec obecné poučovací povinnosti zakotvené v § 5 občanského soudního řádu.

31. V nálezu ze dne 9. 9. 2008 sp. zn. IV. ÚS 175/08 (N 152/50 SbNU 345) byl pak nález sp. zn. I. ÚS 489/05 dále interpretován v tom smyslu, že

náhrada škody vůči státu připadá v úvahu po vyčerpání efektivních procesních prostředků k ochraně práva, směřujících vůči nájemcům.

32. Jak ovšem Ústavní soud konstatoval v citovaném stanovisku sp. zn. Pl. ÚS-st. 27/09, byla myšlenka subsidiarity nároku na náhradu škody vůči státu v nálezu sp. zn. I. ÚS 489/05 formulována pro jiný skutkový stav, než jak ji chápe nález sp. zn. IV. ÚS 175/08. Ve věci vedené pod sp. zn. IV. ÚS 175/08 šlo o spor o náhradu škody podle zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů, spočívající v rozdílu mezi nájemným regulovaným a obvyklým. Stěžovatel se žalobou, podanou v únoru 2006, domáhal náhrady škody za červenec 2002 až listopad 2005, tedy za období před podáním žaloby. Uvažoval-li za této situace Ústavní soud o povinnosti vyčerpat efektivní prostředky nápravy vůči nájemci, lze z toho usuzovat, že vyšel z názoru, podle něhož má pronajímatel nějaký nárok vůči nájemci i za období před podáním žaloby. Explicitně tento názor posléze vyjádřil nález ze dne 4. 12. 2008 sp. zn. III. ÚS 3158/07 (N 216/51 SbNU 683): „... požadavek, adresovaný obecným soudům v klíčovém nálezu sp. zn. Pl. ÚS 20/05, že „i přes absenci úpravy předvídané v § 696 odst. 1 obč. zákoníku, musí rozhodnout o zvýšení nájemného, a to v závislosti na místních podmínkách a tak, aby nedocházelo k diskriminacím různých skupin právních subjektů, nelze redukovat jen na právní vztahy ‚budoucí‘, resp. není důvod jej nespojit i s nároky, jimiž se pronajímatelé domáhali ‚nájemného‘ nad rámec nájemného sjednaného v nájemní smlouvě za vymezenou dobu minulou.“

33. Z uvedeného je tedy zřejmé, že v době před přijetím stanoviska sp. zn. Pl. ÚS-st. 27/09 (přinejmenším ještě v prosinci 2008) nejen obecné soudy, nýbrž i sám Ústavní soud přistupovaly k otázce, za jaké období má být stát žalován toliko subsidiárně (tj. po vyčerpání efektivních prostředků nápravy vůči nájemci), zcela rozdílně. Tvrzení odvolacího soudu (a jeden z jeho klíčových argumentů), který na str. 5 napadeného rozsudku uvádí, že „od r. 2006 tak již byl znám názor Ústavního soudu, že se pronajímatelé mohou svého nároku domáhat proti státu“, je proto ve světle uvedeného přinejmenším nepřesné. Právě případ podobné věci stěžovatelů, kteří se domáhali vůči nájemníkům náhrady i za dobu předcházející podání žaloby, byl totiž v judikatuře Ústavního soudu sporný i několik let poté. Pakliže v této otázce dlouhodobě nebyly s to nalézt shodu ani soudy, které podle staré právní zásady „znají právo“, lze tím méně nejistotu stran uplatňování nároku vytýkat adresátům práva.

34. V případech stěžovatelů navíc – s přihlédnutím ke specifickým okolnostem tohoto případu – nelze ani tvrdit, že by tito postupovali v rozporu se zásadou „*vigilantibus iura scripta sunt*“, na kteroužto zásadu odkazovaly

ve svých rozhodnutích zejména odvolací a dovolací soud. Stěžovatelé v řízení před obecnými soudy poukazovali na to, že po vydání nálezu Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 20/05 a nálezu sp. zn. I. ÚS 489/05 postupovali v souladu s tehdejší judikaturou Ústavního soudu a podali určovací žaloby na své nájemníky na určení výše nájemného „*pro futuro*“ do konce roku 2006 (celkem několik desítek řízení). Zároveň tvrdili i prokazovali, že ve všech těchto řízeních byli neúspěšní, přičemž obecné soudy v těchto řízeních ignorovaly i poučovací povinnost plynoucí z nálezu sp. zn. I. ÚS 489/05.

35. Poukaz na zásadu „*vigilantibus iura scripta sunt*“, kterou se stěžovatelé dle obecných soudů neřídili, je v nyní rozhodovaném případě problematický ostatně i z dalšího důvodu. I pokud by totiž stěžovatelé přes shora zmíněné nejasnosti podali žalobu na stát již v roce 2006, což je postup doporučený v napadeném rozsudku odvolacího soudu, byla by přinejmenším část nároku vztahující se k roku 2002 promlčena tak jako tak.

36. Ústavní soud tedy shrnuje, že stát na jedné straně prostřednictvím Parlamentu České republiky toleroval vznik situace, v níž docházelo k rozsáhlému porušování základních práv, a na straně druhé těmto právům po dlouhou dobu (prostřednictvím soudů) neposkytoval adekvátní ochranu. V důsledku dlouhodobých a trvalých rozporů v judikatuře (i na úrovni Ústavního soudu) přitom bylo fakticky „sázkou do loterie“, zda podaná žaloba bude úspěšná, či nikoliv. Tuto situaci lze prizmatem ochrany základních práv vnímat jako selhání státu; v takovém případě ovšem břemeno tohoto selhání v materiálním právním státě musí nést právě stát, a nikoliv jednotlivec, který svá práva hájil s dostatečnou péčí. To byl právě i případ stěžovatelů, kteří s přihlédnutím ke specifickým okolnostem uplatňování tohoto typu nároku byli dostatečně bdělí ve smyslu zásady *vigilantibus iura scripta sunt* (srov. shora).

37. Navzdory uvedenému však výkonná moc prostřednictvím vedlejší účastnice tento proces završila vznesením námítky promlčení, kterou obecné soudy přijaly, ačkoliv je kumulace shora uvedených okolností měla vést k tomu, aby konstatovaly rozpor vznesené námítky s dobrými mravy.

38. Ústavní soud tedy uzavírá, že napadenými rozhodnutími obecných soudů bylo porušeno právo stěžovatelů na spravedlivý proces i jejich právo vlastnit majetek. Toho se obecné soudy dopustily tím, že odmítly argumenty stěžovatelů stran rozporu námítky promlčení s dobrými mravy, a to toliko s poukazem na ústavně nekonformní či ústavně irelevantní argumenty. V novém řízení bude proto ve smyslu čl. 89 odst. 2 Ústavy povinnost obecných soudů posoudit otázku promlčení nároku, resp. souladu námítky promlčení s dobrými mravy v souladu s právními názory vyslovenými v tomto nálezu.

39. Ze všech shora uvedených důvodů Ústavní soud podle ustanovení § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti vyhověl

II. ÚS 2062/14

č. 198

a napadená rozhodnutí zrušil [§ 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu].

Č. 199

K subjektivní stránce skutkové podstaty přečinu těžkého ublížení na zdraví z nedbalosti

Řidič osobního motorového vozidla může v souladu s principem omezené důvěry v dopravě spoléhat na to, že pokud s dostatečným předstihem (řáděně) dává ostatním účastníkům silničního provozu na svoji vůli odbočit vlevo, a ověřil si již, že neexistuje překážka, která by mu v tom bránila, může v odbočovacím manévru pokračovat. Výklad, který provedly obecné soudy, dovozující porušení povinnosti stěžovatelem v konkrétním případě znamená, že povinnost dbát zvýšené opatrnosti stanovenou v § 21 zákona č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích a o změnách některých zákonů (zákon o silničním provozu), je třeba interpretovat tak, že řidič musí zohlednit i možné úmyslné porušení pravidel jinými účastníky silničního provozu. Ústavní soud však s takovouto interpretací nesouhlasí.

Pokud soudy současně dospějí k závěru, že podstatnější vliv na vznik škodlivého následku mělo úmyslné protiprávní jednání poškozeného, a nedbalost je dovozena jen z toho, že obžalovaný si nepočínal dostatečně obezřetně, protože nevzal v úvahu jednání poškozeného, není možné učinit závěr o vině tak, jak to provedly obecné soudy v projednávaném případě.

Je třeba si uvědomit, že jde též o navazující rovinu civilní, která může mít na odsouzeného ve věcech tohoto druhu fatálnější dopad než podmíněné odsouzení. Především náhrada imateriální újmy na zdraví odvozená od výroku o vině může dosáhnout i několika milionů korun a kromě lidského traumatu spojeného s tragickou dopravní nehodou navíc ještě dlouhodobě zatěžuje člověka (stěžovatele), který byl účastníkem dopravní nehody. Proto musí být vina stěžovatele bezpečně prokázána.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Jaromíra Jírsky (soudce zpravodaj) a soudců Jana Musila a Vladimíra Sládečka – ze dne 25. října 2016 sp. zn. IV. ÚS 3159/15 ve věci ústavní stížnosti M. Š., zastoupeného Mgr. Jiřím Kubalou, advokátem, se sídlem ve Frýdku-Místku, J. V. Sládka 35, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 8. 2015 č. j. 4 Tdo 862/2015-25, rozsudku Krajského soudu v Ostravě ze dne 20. 3. 2015 č. j. 6 To 41/2015-405 a rozsudku Okresního soudu ve Frýdku-Místku ze dne 18. 11. 2014 č. j. 2 T 106/2014-362, jimiž byl stěžovatel uznán vinným ze

spáchání přečinu těžkého ublížení na zdraví z nedbalosti, za účasti Nejvyššího soudu, Krajského soudu v Ostravě a Okresního soudu ve Frýdku-Místku jako účastníků řízení.

Výrok

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. srpna 2015 č. j. 4 Tdo 862/2015-25, rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 20. března 2015 č. j. 6 To 41/2015-405 a rozsudek Okresního soudu ve Frýdku-Místku ze dne 18. listopadu 2014 č. j. 2 T 106/2014-362 se zrušují, neboť jimi bylo porušeno právo stěžovatele na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Odůvodnění

I. Stručné vymezení věci a řízení před obecnými soudy

1. Trestním příkazem Okresního soudu ve Frýdku-Místku ze dne 30. 7. 2014 č. j. 2 T 106/2014-111 byl stěžovatel shledán vinným ze spáchání přečinu těžkého ublížení na zdraví z nedbalosti podle § 147 odst. 1 trestního zákoníku a odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání šesti měsíců podmíněně odloženému na zkušební dobu šestnácti měsíců. Po odporu stěžovatele proti trestnímu příkazu proběhlo hlavní líčení zakončené výše citovaným rozsudkem Okresního soudu ve Frýdku-Místku, kterým byl stěžovatel shledán vinným ze spáchání přečinu těžkého ublížení na zdraví z nedbalosti podle § 147 odst. 1 trestního zákoníku a odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání šesti měsíců podmíněně odloženému na zkušební dobu šestnácti měsíců. Dále mu byla uložena povinnost zaplatit na náhradu škody poškozeným 1 371 392,50 Kč a 23 332 Kč; ve zbytku byli poškození odkázáni na řízení ve věcech občanskoprávních.

2. K odvolání Krajský soud v Ostravě zrušil výrok o trestu i náhradě škody a nově stěžovatele při nezměněném výroku o vině odsoudil k trestu odnětí svobody v trvání čtyř měsíců, podmíněně odloženému na zkušební dobu jednoho roku. Současně uložil stěžovateli povinnost zaplatit poškozeným na náhradu škody 822 835,50 Kč a 13 999,05 Kč; se zbytkem byli poškození odkázáni na řízení ve věcech občanskoprávních. Nejvyšší soud napadeným usnesením dovolání odmítl.

II. Ústavní stížnost a vyjádření dalších účastníků

3. Včas podanou ústavní stížností splňující i další náležitosti podání podle zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví citovaných rozhodnutí, neboť má za to, že jimi byla narušena jeho

ústavně zaručená práva zakotvená v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

4. Stěžovatel ve své ústavní stížnosti především poukazuje na analogii s nálezem vydaným ve věci vedené u Ústavního soudu pod spisovou značkou II. ÚS 1257/15 ze dne 1. 10. 2015 (N 180/79 SbNU 33) – rovněž ve věci stěžovatelově měly soudy rozhodnout, aniž by odpovídajícím způsobem reagovaly na jeho argumentaci a uváděnou judikaturu. Dále namítá nevyjasněnost judikatury ve vztahu k výkladu ustanovení § 21 odst. 1 zákona č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích a o změnách některých zákonů (zákon o silničním provozu), ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o silničním provozu“). Ve správním soudnictví soudy dospěly k závěru, že počátkem odbočování je uvedení ukazatele směru do provozu; Nejvyšší soud i krajský soud v projednávané věci však za zahájení odbočování považují teprve okamžik změny směru pohybu – nevypořádání se s touto argumentací považuje stěžovatel za porušení práva na spravedlivý proces zejména za situace, kdy v obou podaných znaleckých posudcích vykládá každý znalec odbočování jinak. Dále má stěžovatel za to, že soudy dobře nezhlednily podíl motocyklisty na dopravní nehodě, a k tomu odkázal především na rozhodnutí Nejvyššího soudu publikované ve sbírce pod Rt 53/1979, s nímž se soudy nevypořádaly; proto navrhl, aby Ústavní soud napadená rozhodnutí zrušil.

5. Ústavní soud se obrátil na účastníky řízení (Nejvyšší soud, Krajský soud v Ostravě a Okresní soud ve Frýdku-Místku) i na vedlejší účastníky (Nejvyšší státní zastupitelství, Krajské státní zastupitelství v Ostravě a Okresní státní zastupitelství ve Frýdku-Místku) se žádostí o vyjádření k ústavní stížnosti. Účastníci řízení zcela odkázali na odůvodnění svých napadených rozhodnutí; vedlejší účastníci se svého postavení vzdali.

6. Z připojeného spisu Okresního soudu ve Frýdku-Místku sp. zn. 2 T 106/2014 Ústavní soud zjistil následující:

7. Dne 3. srpna 2013 bylo zahájeno trestní stíhání stěžovatele pro přečin těžkého ublížení na zdraví z nedbalosti, kterého se měl dopustit tím, že při odbočování vlevo omezil a ohrozil předjíždějícího motocyklistu, který do něj narazil. Řidič motocyklu utrpěl závažné poranění hlavy s trvalými následky a doživotním postižením.

8. K dopravní nehodě došlo na křižovatce, které podle policejního popisu předcházela rovný, přehledný úsek silnice mimo obec, opatřený svislou značkou zákaz předjíždění. Dalším, vodorovným dopravním značením předcházejícím místu nehody byly předběžné šipky, které následovala podélná („plná“) čára souvislá. Podle provedených šetření motocyklista předjížděl řadu vozidel tvořenou automobilem řízeným stěžovatelem, dalším nezjištěným automobilem a nákladním vozidlem v době, kdy stěžovatel signalizoval odbočení vlevo a zpomaloval, druhé osobní vozidlo jej dojel

a předjelo zprava. Při odbočování stěžovatele vlevo vrazil do zadní části jím řízeného vozidla motocykl poškozeného, který následně dopadl opodál na silnici ve směru původní jízdy. Svědek (řidič nákladního vozidla) vypověděl, že před ním jela dvě osobní auta. Poté, co první z nich začalo před odbočením zpomalovat, což vedlo ke zpomalení i všech následných vozidel, zaslechl vedle svého automobilu zvuk předjíždějící motorky, která následně do odbočujícího vozidla vrazila.

9. Uvedenou situaci soudy vyhodnotily jako trestný čin, jehož se dopustil stěžovatel tím, že prováděl popsany odbočovací manévr v době, kdy již byl předjížděn poškozeným. Podle znaleckých posudků mezi okamžikem, kdy poškozený začal předjíždět kolonu vozidel, a okamžikem srážky uběhla doba asi 5 sekund, během níž stěžovatel měl mít dostatečnou možnost zjistit pohledem do zpětného zrcátka přibližování poškozeného. Jakkoliv nalézací soud ze znaleckých posudků dovodil možnosti obou řidičů zabránit dopravní nehodě, bez jakýchkoliv pochybností dospěl k závěru, že to byl stěžovatel, který situaci za sebou buď nevěnoval pozornost vůbec, nebo jen nedostatečně, a motocykl přehlédl. Podle § 21 odst. 1 zákona o silničním provozu platí, že „při odbočování ... musí řidič dávat znamení o změně směru jízdy; při odbočování nesmí ohrozit řidiče jedoucí za ním a musí dbát zvýšené opatrnosti“. Stěžovatel této povinnosti neměl dostát, čímž zapříčinil dopravní nehodu. Podíl na nehodě je však i na poškozeném, který porušil zákaz předjíždění, povolenou maximální rychlost a zákaz řízení pod vlivem alkoholu. Ani tato pochybení poškozeného však neoprávněly to, že stěžovatel přestal sledovat provoz, neboť znaleckými posudky bylo prokázáno, že vozidla byla ve vzájemné viditelnosti. Vzhledem k podílu poškozeného soud kvalifikoval jednání stěžovatele podle § 147 odst. 1 trestního zákoníku, a nikoliv také podle § 147 odst. 2 trestního zákoníku.

10. Odvolací soud zmírnil výrok o trestu i o náhradě škody; dospěl k závěru, že podíl poškozeného na dopravní nehodě byl větší než podíl stěžovatele, souhlasil však s tím, že stěžovatel nevěnoval odbočení zvýšenou pozornost. Nejvyšší soud s odkazem na svoji judikaturu považuje dovolání za neopodstatněné.

III. Posouzení ústavní stížnosti

11. Především z vyžádaného spisu získal Ústavní soud poznatky, na jejichž základě dovodil, že ústavní stížnost je důvodná; o ústavní stížnosti pak rozhodl bez nařízení ústního jednání, neboť by při něm nebylo možné očekávat další objasnění věci (§ 44 věta první zákona o Ústavním soudu).

12. Trestní odpovědnost v českém právu je založena na zásadě odpovědnosti za zavinění, z níž vyplývá, že bez zavinění se nemůže jednat

o trestný čin (*nullum crimen sine culpa*). Podmínkou trestní odpovědnosti obviněného je naplnění skutkové podstaty trestného činu, které musí být vždy důsledkem zaviněného jednání ve formě úmyslu či nedbalosti. V případě přečinu těžkého ublížení na zdraví z nedbalosti podle § 147 odst. 1 trestního zákoníku musí trestní soudy vždy prokázat existenci zavinění ve formě vědomé či nevědomé nedbalosti definované v ustanovení § 16 odst. 1 trestního zákoníku: vědomou nedbalostí se podle písmene a) rozumí, jestliže pachatel „věděl, že může způsobem uvedeným v trestním zákoně porušit nebo ohrozit zájem chráněný takovým zákonem, ale bez přiměřených důvodů spoléhal, že takové porušení nebo ohrožení nezpůsobí“; nedbalost nevědomá podle písmene b) nastane v případě, kdy pachatel „nevěděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, ač o tom vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl“.

13. Mají-li trestní soudy vyhodnotit, zda byl čin spáchán z nedbalosti, musejí v první řadě zjistit, zda obviněný zachoval potřebnou míru opatrnosti – zda byla naplněna kritéria nedbalosti v obou jejích formách. Míra opatrnosti je dána spojením objektivního a subjektivního hlediska při předvídání způsobení poruchy nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákoníkem – jediné spojením obou těchto hledisek dochází k naplnění zásady odpovědnosti za (nedbalostní) zavinění v trestním právu. O zavinění z nevědomé nedbalosti proto jde jen tehdy, jestliže povinnost a možnost předvídat porušení nebo ohrožení chráněného zájmu jsou dány současně; nedostatek byť jedné složky v daném případě znamená, že uvedený čin obviněného je činem nezaviněným (viz rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 4 Tz 9/86 či Nejvyššího soudu sp. zn. 5 Tdo 10/2008). Objektivní hledisko doplněné subjektivním hlediskem však platí nejen pro vymezení nedbalosti nevědomé, ale i pro vymezení nedbalosti vědomé, poněvadž přiměřenost důvodů, na něž pachatel spoléhal, že nezpůsobí porušení nebo ohrožení zájmu, je třeba posuzovat podle toho, jak se situace jevila pachateli – i vzhledem k vnějším okolnostem konkrétního případu (viz rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 5 Tdo 540/2012). Objektivní hledisko je v projednávaném případě dopravní nehody vymezeno předpisy upravujícími provoz na pozemních komunikacích, obecně pak požadavkem dodržovat opatrnost přiměřeně daným okolnostem a situací. Subjektivní hledisko potom představuje možnost a schopnost konkrétního pachatele předvídat vznik následku s trestněprávní relevancí.

14. Jde-li o posouzení trestní odpovědnosti řidiče za nehodu, k níž došlo v souvislosti s provozem na pozemních komunikacích, je nutné zohlednit jednak to, zda se řidič svým jednáním dopustil porušení konkrétních právních předpisů upravujících provoz na pozemních komunikacích, jakož i to, zda měl možnost a schopnost předvídat, že k nehodě dojde.

V takovém případě se uplatní tzv. princip omezené důvěry v dopravě, jehož podstatou je, že se řidič při provozu na pozemních komunikacích může spoléhat na to, že ostatní účastníci budou dodržovat pravidla provozu na pozemních komunikacích, pokud z konkrétních okolností nevyplývá opak (např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 3 Tz 20/81).

15. Princip omezené důvěry v dopravě však v projednávaném řízení dodržen nebyl. Jak je z usnesení Nejvyššího soudu zřejmé, vycházel i ze svého rozsudku sp. zn. 5 Tdo 10/2008, podle kterého „... nelze po řidiči vozidla požadovat, aby se při odbočování nepřetržitě či průběžně díval za sebe a nevěnoval se náležitě odbočovacímu manévru, jakož i nesledoval, co se děje ve směru jeho jízdy. Přitom je nutné zdůraznit, že vozidla jedoucí za odbočujícím vozidlem, které má řádně zapnutý směrový ukazatel ohlašující změnu směru jízdy, si mají počínat tak, aby na tuto změnu stihly za normálních okolností zareagovat včas“. Ovšem sám Nejvyšší soud konstatoval: „... skutečnost, že jiná osoba porušila předpisy o provozu na pozemních komunikacích a vlastním zaviněním vytvořila nebezpečnou situaci, neomlouvá řidiče, jestliže sám porušil povinnost stále ovládat vozidlo a počínat si tak, aby doprava nebyla ohrožena. Otázka spoluzavinění je otázkou přiměřenosti důvodů spoléhání se řidiče na dopravní kázeň ostatních účastníků silničního provozu ve smyslu § 5 písm. a) zák. č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích, a její správné řešení je podmíněno pečlivým objasněním okolností konkrétního případu.“ Právě otázkou přiměřenosti se však soudy v dané věci dostatečně nezabývaly.

16. Závěr o vině by v tomto případě připadal v úvahu pouze za situace, kdy by stěžovatel měl na základě konkrétních skutečností vědomost o tom, že se za ním pohybuje motocykl. Řidič osobního motorového vozidla může v souladu s principem omezené důvěry v dopravě spoléhat na to, že pokud s dostatečným předstihem (řáděně) dává ostatním účastníkům silničního provozu najevo svoji vůli odbočit vlevo, a ověřil si již, že neexistuje překážka, která by mu v tom bránila, může v odbočovacím manévru pokračovat. Výklad, který provedly obecné soudy, dovozující porušení povinnosti stěžovatelem v konkrétním případě, znamená, že povinnost dbát zvýšené opatrnosti stanovenou v § 21 zákona o silničním provozu je třeba interpretovat tak, že řidič musí zohlednit i možné úmyslné porušení pravidel jinými účastníky silničního provozu [tato interpretace ukládá povinnost neplynoucí přímo ze zákona (čl. 2 odst. 3 Listiny) a současně zakládá nerovnost v právech a povinnostech (čl. 1 a čl. 37 odst. 3 Listiny)]. Pokud je trestně stíhána osoba za nedbalostní trestný čin a soudy současně dospějí k závěru, že podstatnější vliv na vznik škodlivého následku mělo úmyslné protiprávní jednání poškozeného, přičemž nedbalost je dovozena jen z toho, že obžalovaný si nepočínal dostatečně obezřetně, protože nevezl v úvahu

protiprávnost jednání poškozeného, není možné učinit závěr o vině tak, jak to provedly obecné soudy v projednávaném případě.

17. Nedbalostní zavinění vyjadřuje vnitřní stav mysli pachatele v době inkriminovaného jednání a jeho subjektivní vztah k němu. Zanedbání potřebné míry opatrnosti jako předpoklad nedbalostního zavinění je třeba vyvozovat z konkrétních skutkových okolností, řádně prokázaných před obecnými soudy; například bylo-li by prokázáno, že poškozeného nebylo možné přehlédnout, ať pro světelné efekty (např. zapnutý ukazatel směru jízdy), či pro hluk, který svou jízdou působil. Zanedbání potřebné míry opatrnosti proto nelze dovozovat jen na základě zpětné myšlenkové konstrukce nepodložené konkrétními fakty – došlo-li ke škodlivému následku, neznamená to automaticky, že potřebná míra opatrnosti musela být nutně zanedbána.

18. Odbočování vlevo patří mezi nejtěžší dopravní manévry při jízdě vozidlem. Řidič musí zohlednit situaci nejen ve svém směru jízdy, ale i v protisměru, rovněž pohyb chodců i ostatních účastníků provozu v prostoru, kam hodlá odbočit a k němuž se teprve přibližuje. V konkrétním případě je pak nutné vzít v úvahu i to, že nezjištěné vozidlo, které se pohybovalo přímo za stěžovatelem, jej zřejmě právě v inkriminovaném okamžiku předjíždělo zprava, což je manévra méně obvyklý, avšak rovněž významný, a stěžovatel mu musel v dané chvíli věnovat pozornost, neboť se odehrával v jeho bezprostřední blízkosti (na druhé straně). Pro posouzení tohoto vlivu by mohla pomoci výpověď svědka, dnes zřejmě jediného zjistitelného nezúčastněného pozorovatele, řidiče nákladního vozidla, který k věci podal pouze vysvětlení při šetření dopravní nehody. Situaci mohlo ovlivnit i trasování silnice. K dopravní nehodě došlo v čase 12.01 hod. SELČ (3. srpna 2013), přičemž vozidla se pohybovala po silnici směrem k jihu; byl slunný jasný den, je evidentní, že slunce svítilo proti pohybu účastníků dopravní nehody a jeho svit, případně odraz, tak mohl na dopravní situaci mít svůj vliv. Posouzení konkrétní situace by pomohlo provedení vyšetřovacího pokusu, neprovedeného úkonu, obvyklého v obdobných případech, který by byl s to prokázat skutečné možnosti stěžovatele zaregistrovat blízkého se poškozeného.

19. Obecné soudy dospěly k závěru, že na vzniku dopravní nehody se podílel jak stěžovatel, tak i poškozený. Odvolací soud přitom stanovil poměr tohoto podílu v rozsahu 70% poškozený a 30% stěžovatel. Bez sebe-menších pochyb bylo dovozeno, že vina poškozeného spočívala v tom, že řídil po požití alkoholu (z krve zjištěno 0,44 ‰), jel nepřiměřeně vysokou rychlostí a předjížděl v místě, kde to bylo zakázáno svislým i vodorovným značením. Z charakteru těchto porušení pravidel silničního provozu je zjevné, že se jich poškozený nemohl dopustit z pouhé nedbalosti, ale že se jednalo o úmyslné porušení zákona. Vedle toho stěžovateli je kladeno

za vinu, že odbočování nevěnoval zvýšenou pozornost, přičemž jeho nedbalostní jednání je dovozeno z faktu, že během posledních pěti sekund před dopravní nehodou nezaregistroval předjíždějícího poškozeného, kterého mohl, a to pouze v uvedeném časovém úseku, vidět ve zpětném zrcátku. Závěr, že stěžovatel nevěnoval zvýšenou pozornost dopravní situaci, jen z faktu, že do něj poškozený narazil, postrádá v provedeném dokazování oporu.

20. K výčtu nesprávného jednání poškozeného je přitom třeba navíc přičíst i další, soudy nezohledněné povinnosti, které mohl poškozený porušit. Podle ustanovení § 17 zákona o silničním provozu platí, že „řidič, který při předjíždění vybočuje ze směru své jízdy, musí dávat znamení o změně směru jízdy ...“ (odstavec 2); podle odstavce 5 pak platí: „Řidič nesmí předjíždět a) nemá-li před sebe rozhled na takovou vzdálenost, která je nutná k bezpečnému předjetí, b) jestliže by se nemohl bezpečně zařadit před vozidlo nebo vozidla, která hodlá předjet, c) jestliže by ohrozil nebo omezil protijedoucí řidiče nebo ohrozil jiné účastníky provozu na pozemních komunikacích, ... e) dává-li řidiči vpředu jedoucího vozidla znamení o změně směru jízdy vlevo a není-li možné předjetí vpravo podle odstavce 1 nebo předjetí v dalším volném jízdním pruhu vyznačeném na vozovce v tomtéž směru jízdy ...“. Jak již bylo uvedeno, řidič nákladního vozidla zaregistroval předjíždění motocyklem v době, kdy před ním jedoucí vozidla brzdila (příprava stěžovatele k odbočování); i pokud by předjížděcí manévr poškozeného nezapočal až poté, resp. v důsledku zahájení odbočování stěžovatele v širším slova smyslu, nelze povinnosti řidiče při předjíždění pominout. Povinnosti poškozeného spojené s předjížděním však v řízení zkoumány nebyly, byť na posouzení věci mohly mít značný vliv.

21. Ze znaleckých posudků je zřejmé, že znalci dospěli ke svým závěrům na základě výsledných poloh a stavu nákladního automobilu, nabouraného automobilu, motocyklu, těla poškozeného a několika dalších stop, přičemž provedli fyzikálně-matematické výpočty založené na empirických poznatcích. Z toho dovodili pravděpodobné rychlosti, časy, směřování a polohy jednotlivých účastníků dopravní nehody; připustili, že některé výchozí údaje dosadili odhadem (například rychlost motocyklu) a mohou být do jisté míry pochybné. Soudy však ze skutečnosti, že došlo k dopravní nehodě, dovodily závěr o vině stěžovatele, aniž připustily jakoukoliv pochybnost, čímž však nerespektovaly princip *in dubio pro reo*, podle kterého „... není-li v důkazním řízení dosaženo praktické jistoty o existenci relevantních skutkových okolností, tj. jsou-li přítomny v daném kontextu důvodné pochybnosti, jež nelze odstranit ani provedením dalšího důkazu, nutno rozhodnout ve prospěch obviněného“ (srovnej nález sp. zn. I. ÚS 733/01, N 26/32 SbNU 239, též <http://nalus.usoud.cz>). Jakkoli vysoký stupeň podezření sám o sobě není způsobilý vytvořit zákonný podklad pro odsuzující výrok a principy

odpovědnosti za zavinění a presumce nevinny nelze navíc izolovat (srov. nálezní sp. zn. IV. ÚS 36/98, N 54/11 SbNU 43, též <http://nalus.usoud.cz>). Uvedené principy se promítají i do jednotlivých ustanovení trestního řádu a obecné soudy jsou zavázány je bezpodmínečně respektovat.

22. Zanedbání potřebné míry opatrnosti (jako předpoklad nedbalostního zavinění) je však třeba vyvozovat z konkrétních skutkových okolností, řádně zjištěných důkazním postupem před obecnými soudy. Nelze tak činit pouze na základě zpětné úvahy, podle které, došlo-li ke škodlivému následku, byla automaticky potřebná míra opatrnosti zanedbána. Součástí soudního rozhodnutí, v němž je osoba uznána vinnou z nedbalostního trestného činu, proto musí být pečlivě zhodnocení všech okolností, které soud vedly k závěru, že tato osoba náležitou opatrnost nezachovala, a jednala tedy zaviněně. Soudy musí pečlivě zkoumat, zda stěžovatel nevénoval dění za sebou pozornost vůbec anebo spoléhal na to, že neexistuje překážka znemožňující mu bezpečné odbočení – za situace, kdy viditelní účastníci provozu reagují na jeho přípravu k odbočovacímu manévru. Pokud stěžovatel učinil před zahájením odbočování nezbytné kroky se zvýšenou opatrností, nelze mu klást za vinu, že nepředpokládal jízdu řidiče porušujícího celou řadu pravidel silničního provozu hrubým způsobem. Opak by totiž vedl k absurdnímu závěru, že každý řidič musí vždy a za všech okolností počítat s tím, že ostatní účastníci silničního provozu jeho pravidla nedodrží; takový závěr by však byl v rozporu s účelem platných pravidel silničního provozu. V této souvislosti lze citovat například z rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 20. 12. 2012 č. j. 7 As 91/2012-62: „Příčinou dopravní nehody spočívající v tom, že vozidlo jedoucí po hlavní silnici se střetne s vozidlem jedoucím po vedlejší silnici, která se s hlavní silnicí kříží, je zásadně to, že řidič vozidla jedoucího po vedlejší silnici nedá vozidlu jedoucímu po hlavní silnici přednost. Výjimečně může být příčinou dopravní nehody jednání řidiče vozidla jedoucího po hlavní silnici, a sice tehdy, pokud řidič vozidla jedoucího po hlavní silnici v extrémní míře poruší stanovený rychlostní limit a současně rychlost jízdy vozidla jedoucího po hlavní silnici řidiči vozidla příjezdějícího po vedlejší silnici fakticky znemožní splnění povinnosti dát přednost. Faktické znemožnění splnění povinnosti se musí posuzovat s ohledem na konkrétní poměry místa, v němž ke střetu došlo. Rozhodnými okolnostmi tedy bude zejména to, nakolik jde o místo pro řidiče příjezdějícího po vedlejší silnici přehledné a nakolik mu umožňuje s dostatečným předstihem vidět vozidla příjezdějící po hlavní silnici a zohlednit jejich (případně i výrazně nadlimitní) rychlost.“

23. Na základě zjištěných skutkových okolností proto nelze podle Ústavního soudu dovodit, že by stěžovatel měl a mohl předvídat vznik trestněprávního následku, kterým byl střet automobilu s motocyklem. I kdyby však na základě zpomalení mohl předvídat, že bude předjížděn, a byl by si

proto vědom, že svým jednáním může porušit zájem chráněný trestními předpisy, měl podle názoru Ústavního soudu přiměřený důvod spoléhat na to, že porušení nezpůsobí. Nelze totiž považovat za nepřiměřené, spolehal-li stěžovatel na to, že pokud se již dříve o situaci za sebou přesvědčil a nic nenasevčovalo tomu, že bude předjížděn v místě zákazu předjíždění, nesledoval již výhradně situaci za sebou, ale i vedle sebe a před sebou (viz např. usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 6 Tdo 92/2014).

IV. Závěr

24. Orgány činné v trestním řízení mají úřední povinnost zjišťovat skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro jejich rozhodnutí (§ 2 odst. 4 a 5 trestního řádu). Z ústavního principu *presumpce nevinny* zakotveného v čl. 40 odst. 2 Listiny vyplývá pro obecné soudy povinnost při rozhodování o vině zvažovat i takovou verzi případu, která důvodně připouští, že vzhledem ke skutkovým okolnostem mohlo dojít ke způsobení škodlivého následku bez zavinění; pouze tak mohou obecné soudy dostát požadavkům čl. 36 odst. 1 Listiny, jenž obviněným osobám zaručuje právo na soudní ochranu.

25. Součástí soudního rozhodnutí, v němž je osoba uznána vinnou nedbalostním trestným činem, proto musí být pečlivě zhodnocení všech okolností, které soud vedly k závěru, že tato osoba náležitou opatrnost nezachovala, a jednala tedy zaviněně. Soudy musí v tomto smyslu zkoumat jak objektivní, tak subjektivní hledisko potřebné míry opatrnosti, tedy povinnost i možnost obviněného předvídat následek. Pokud soudy mají za to, že stěžovatel nevěnoval odbočování zvýšenou pozornost, je třeba, aby prokázaly konkrétní pochybení, kterého se měl stěžovatel dopustit, případně zvážit, zda podstatně závažnější a úmyslné porušení pravidel silničního provozu poškozeným nemůže stěžovatele vyvinut.

26. Úkolem soudů bude nyní prověřit, zda stěžovatel, ve smyslu podmínek nedbalostního zavinění, mohl a měl předejít dopravní nehodě, zda v konkrétním případě byla objektivně dána možnost předpokládat, že je předjížděn, a zda měl povinnost předpokládat, že jiný účastník úmyslně porušuje pravidla silničního provozu. Bude na soudu, aby provedl důkazy způsobilé prokázat, že stěžovatel odbočování vůbec nevěnoval zvýšenou opatrnost, případně zda nemohl i přes přímou viditelnost poškozeného přehlédnout, ať s ohledem na místní podmínky (vyšetřovacím pokusem), nebo skutečnost, že poškozený řádně dával znamení o změně směru jízdy (k tomu by mohl být vyslechnut řidič nákladního vozidla). Po takto provedených důkazech bude na soudech prokázat mimo všechnu pochybnost případné zavinění stěžovatele a rozhodnout, zda je spravedlivé požadovat, aby veškeré trestněprávní i občanskoprávní důsledky nesl pouze on. Ústavní soud soucítí s těžce zdravotně poškozeným řidičem motocyklu i jeho

rodinnými příslušníky, avšak je třeba si uvědomit, že v tomto případě nejde jen o trestní rovinu věci, ale též o navazující rovinu civilní (náhradu škody), která může mít na odsouzeného ve věcech tohoto druhu fatálnější dopad než podmíněné odsouzení. Především náhrada imateriální újmy na zdraví odvozená od výroku o vině může dosáhnout i několika milionů korun a kromě lidského traumatu spojeného s tragickou dopravní nehodou navíc ještě dlouhodobě zatěžuje člověka (stěžovatele), který byl účastníkem dopravní nehody. Proto musí být vina stěžovatele bezpečně prokázána.

27. V projednávaném případě Ústavní soud dospěl k závěru, že obecné soudy porušily právo stěžovatele chráněné čl. 36 odst. 1 Listiny, neboť dospěly k extrémně vadnému závěru o existenci jeho nedbalostního zavinění, aniž by jejich závěr vyplýval z jejich skutkových zjištění a provedených důkazů.

28. Na základě výše uvedených důvodů Ústavní soud ústavní stížnosti zcela vyhověl a podle ustanovení § 82 odst. 1 a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil ústavní stížností napadená rozhodnutí.

Č. 200

K otázce zápisu absolventa zahraniční právnické fakulty do seznamu koncipientů Českou advokátní komorou

Z obecných principů unijního práva plyne důležitý požadavek nehodnotit pouze znalosti relevantních oblastí práva, ale také dovednosti, které žadatel o zápis do seznamu koncipientů má, a jeho dosavadní praktické zkušenosti.

Podle Ústavního soudu nebylo nezbytné, aby ve snaze chránit kvalifikovanost a profesionalitu poskytovaných právních služeb Česká advokátní komora (dále jen „ČAK“) zakročila již v momentě zápisu stěžovatele do seznamu koncipientů. ČAK ani po případném zápisu absolventa zahraniční právnické fakulty do seznamu koncipientů neztrácí kontrolu nad kvalitou poskytovaných právních služeb, kterou realizuje při advokátních zkouškách a také dohledem nad dalším vzděláváním koncipientů a advokátů.

Napadený zásah ČAK nebyl vzhledem ke sledovanému legitimnímu cíli potřebný. V tomto konkrétním případě totiž existovala alternativa, která by naplňovala sledovaný cíl v podobné míře a byla by vůči dotčenému ústavně zaručenému právu šetrnější: zapsat stěžovatele do seznamu koncipientů, nechat ho vykonávat právní praxi na odpovědnost jeho školitele a vytvořit mu prostor, aby si pod jeho vedením a dohledem osvoжил znalosti a zkušenosti potřebné k výkonu advokacie, což by mohl později prokázat u advokátní zkoušky.

S ohledem na čl. 26 Listiny základních práv a svobod, čl. 15 Listiny základních práv Evropské unie a požadavek proporcionality při zásahu do práva na svobodnou volbu povolání by nezapsání žadatele – absolventa zahraniční fakulty – mělo představovat výjimku ze zásady jeho zapsání. Při hodnocení, zda vzdělání absolventa zahraniční právnické fakulty svým obsahem a rozsahem odpovídá tuzemskému právníckému vzdělání, pak nelze přihlížet pouze k získaným znalostem, ale je nutné přihlížet i k získaným dovednostem a případné praxi žadatele o zápis do seznamu koncipientů. Při posuzování žádosti absolventa zahraniční fakulty o zápis do seznamu koncipientů by proto jako stěžejní kritérium mělo sloužit jeho právní vzdělání ve smyslu komplexního porozumění právu, které nutně vyžaduje i zmíněné právnícké dovednosti a praktické zkušenosti, nikoliv jen studium „práva v knihách“.

Při hodnocení, zda vzdělání absolventa zahraniční právnické fakulty svým obsahem a rozsahem odpovídá obecnému vzdělání, které lze získat v magisterském studijním programu v oboru právo na vysoké škole v České republice podle § 37 odst. 1 písm. b) bodu 2 zákona

č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů, nelze přihlížet pouze k získaným znalostem práva, ale je nutné přihlížet i k získaným právnickým dovednostem a případné právní praxi žadatele o zápis do seznamu koncipientů.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka a soudců Ludvíka Davida (soudce zpravodaj) a Jiřího Zemánka – ze dne 25. října 2016 sp. zn. II. ÚS 443/16 ve věci ústavní stížnosti Mgr. Davida Buzka, zastoupeného Mgr. Zbigniewem Czudkem, advokátem, se sídlem nám. Míru 551, Třinec, proti rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 19. 2. 2013 č. j. 17 C 261/2011-60 a rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 5. 11. 2013 č. j. 30 Co 379/2013-97, jimiž byla zamítnuta stěžovatelova žaloba na uložení povinnosti České advokátní komoře zapsat jej do seznamu advokátních koncipientů, a proti rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 25. 11. 2015 č. j. 33 Cdo 2819/2014-148, kterým bylo zamítnuto stěžovatelovo dovolání, za účasti Obvodního soudu pro Prahu 1, Městského soudu v Praze a Nejvyššího soudu jako účastníků řízení a České advokátní komory, zastoupené JUDr. Milanem Hokem, advokátem, se sídlem Týršova 2071, Benešov, jako vedlejšího účastníka řízení.

Výrok

I. **Rozsudkem Nejvyššího soudu ze dne 25. 11. 2015 č. j. 33 Cdo 2819/2014-148, rozsudkem Městského soudu v Praze ze dne 5. 11. 2013 č. j. 30 Co 379/2013-97 a rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 19. 2. 2013 č. j. 17 C 261/2011-60 bylo porušeno právo stěžovatele na svobodnou volbu povolání a přípravu k němu podle čl. 26 Listiny základních práv a svobod.**

II. **Tato rozhodnutí se proto ruší.**

Odůvodnění

I. Rekapitulace průběhu řízení

1. Ústavní stížností, doručenou Ústavnímu soudu dne 11. 5. 2016, stěžovatel napadl výše uvedená rozhodnutí obecných soudů. Žalobou ze dne 9. 12. 2011 se domáhal, aby Obvodní soud pro Prahu 1 (dále též jen „obvodní soud“) uložil České advokátní komoře (dále jen „ČAK“) povinnost ho zapsat do seznamu advokátních koncipientů vedeného ČAK (dále jen „seznam koncipientů“) s účinností od 1. 1. 2009. Stěžovatel je absolventem Jagellonské univerzity v Krakově (dále též jen „Jagellonská univerzita“)

v magisterském studijním oboru právo. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky (dále jen „MŠMT“) mu vydalo osvědčení o uznání získaného vysokoškolského vzdělání jako rovnocenného se vzděláním získaným v České republice. ČAK ho nicméně do seznamu koncipientů nezapsala. Ve sdělení ze dne 10. 3. 2008 stěžovatele informovala, že nesplnil podmínky podle § 37 odst. 1 písm. b) zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění do 31. 8. 2009 (dále jen „zákon o advokacii v dřívějším znění“). Podle tohoto ustanovení platilo, že ČAK zapíše do seznamu koncipientů každého, kdo získal vzdělání v oblasti práva na vysoké škole v zahraničí, pokud tak stanoví mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána, anebo je toto vzdělání uznáno podle zvláštních právních předpisů. Tuto podmínku stěžovatel formálně splnil. Materiálně však měla ČAK pochybnosti o jeho znalostech českého práva. Dne 6. 8. 2009 stěžovatel podal novou žádost o zápis do seznamu advokátních koncipientů. Připojil k ní i stanovisko svého zaměstnavatele Mgr. Marka Ježka, advokáta zapsaného v seznamu ČAK, v jehož advokátní kanceláři v mezidobě působil na pozici právníka. Dopisem ze dne 13. 10. 2011 však ČAK stěžovateli sdělila, že jej do seznamu koncipientů nezapíše. Nevyloučila ovšem jeho zápis v budoucnu, pokud by doložil, že si osvojil vědomosti z předmětů státních závěrečných zkoušek. Stěžovatel v žalobě namítal, že přístup ČAK není souladný s požadavky práva Evropské unie a je ve svých důsledcích nepřiměřený a diskriminační. Namítal také, že ČAK v minulosti absolventy Jagellonské univerzity do seznamu koncipientů zapsala.

2. Obvodní soud žalobu stěžovatele zamítl. Stěžovatel podal obě žádosti o zápis v době, kdy ještě nebyla účinná novelizace zákona o advokacii provedená zákonem č. 219/2009 Sb. (dále jen „novela“). Od 1. 9. 2009 však pro tyto případy platí, že ČAK zapíše každého, kdo získal vysokoškolské vzdělání v oboru právo v zahraničí, pokud bylo uznáno podle zvláštního právního předpisu a současně odpovídá obsahem a rozsahem obecnému vzdělání, které lze získat v oboru právo na vysoké škole v České republice [viz § 37 odst. 1 písm. b) bod 2 zákona č. 85/1996 Sb., ve znění od 1. 9. 2009 (dále jen „zákon o advokacii“ či „zákon o advokacii v aktuálním znění“)]. Podle obvodního soudu byl smysl a účel obou úprav stejný. Advokátní koncipient vykonává právní praxi, jejímž cílem je získat pod vedením a dohledem advokáta znalosti a osvojit si zkušenosti potřebné k výkonu advokacie. Cílem jeho činnosti je po splnění praxe a složení předepsané zkoušky a slibu dosáhnout zápisu do seznamu advokátů. Obvodní soud vzal v potaz, že unijní právo zakazuje členským státům, aby odmítly zapsat do seznamu koncipientů držitele diplomu z právnické fakulty jiného členského státu jen proto, že se nejedná o diplom z právnické fakulty vydaný a uznávaný za ekvivalentní univerzitou členského státu, ve kterém chce být žadatel do seznamu koncipientů zapsán. Členský stát však podle obvodního soudu

může prověřit tento diplom, přičemž bere v úvahu rozdíly zjištěné mezi národními právními systémy. Pokud shledá, že znalosti a zkušenosti potvrzené cizím diplomem odpovídají znalostem a zkušenostem vyžadovaným jeho právním řádem, uzná tento diplom jako diplom splňující požadavky stanovené národním právním řádem. Pokud ale zjistí, že si odpovídají pouze částečně, je členský stát oprávněn požadovat, aby osoba prokázala, že potřebné znalosti a kvalifikaci má.

3. Zužující výklad zákona o advokacii ze strany ČAK obvodní soud vysvětluje vysokou mírou nezbytné ochrany, kterou ČAK poskytuje všem žadatelům o právní pomoc, a prevencí porušování právních předpisů nebo jiných závažných následků [viz § 2 zákona č. 18/2004 Sb., o uznávání odborné kvalifikace a jiné způsobilosti státních příslušníků členských států Evropské unie a některých příslušníků jiných států a o změně některých zákonů (zákon o uznávání odborné kvalifikace), ve znění pozdějších předpisů, (dále též jen „zákon o uznávání“)]. Jagellonská univerzita poskytla stěžovateli vzdělání, které mohlo být co do rozsahu srovnatelné se studiem na české vysoké škole právního zaměření. Svým obsahem však zcela jistě neodpovídalo obsahu vzdělání na právnické fakultě v České republice. Z hlediska praxe stěžovatel prokázal své znalosti českého právního řádu, soud ani tuto skutečnost nepochybně. V opačném případě by doposud nepracoval v advokátní kanceláři. Tyto znalosti však nabyl až po prvotním odmítnutí jeho zápisu do seznamu koncipientů. Po celou dobu nic nebránilo stěžovateli složit rozdílové zkoušky např. na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze (dále jen „PF UK“). Stěžovatel tvrdil, že někteří žadatelé o zápis do seznamu koncipientů, kteří absolvovali stejné studium jako on, uspěli. ČAK však uvedla, že k tomu došlo na základě pochybení jednotlivých zaměstnanců. Tento postup nelze považovat za vědomé jednání s jednoznačným záměrem (cílem) postupovat vůči stěžovateli diskriminačně.

4. Městský soud v Praze (dále též jen „městský soud“) poté zamítl odvolání stěžovatele. Souhlasil se závěrem obvodního soudu, že se smysl a účel § 37 zákona o advokacii jeho novelou nijak nezměnily. Došlo pouze k upřesnění požadavku, aby vzdělání odpovídalo obsahem a rozsahem obecnému vzdělání, které lze získat v oboru právo na vysoké škole v České republice. Takový zákonný požadavek zde byl i před novelou, byť v uvedené ustanovení nebyl výslovně vyjádřen. Stěžovatel však získal svým studiem na Jagellonské univerzitě právní specializaci se zaměřením na polské právo. Nenabyl tedy vzdělání odpovídající obsahem a rozsahem obecnému vzdělání, které lze získat v oboru právo na vysoké škole v České republice. Stěžovatel se mýlil, že by mu ČAK, aniž by k tomu byla oprávněna, ukládala povinnost k realizaci kompenzačního opatření ve smyslu § 10 zákona o uznávání spočívajícího ve složení rozdílové zkoušky. Ani výkon praxe v advokátní kanceláři a osvojení si praktických i teoretických dovedností

v oblasti práva České republiky rozhodně samy o sobě nemohou nahradit vzdělání v požadovaném rozsahu. ČAK pak podle městského soudu nejednala diskriminačně. V době, kdy stěžovatel opakovaně žádal o zápis do seznamu koncipientů, neprovedla zápis žádného uchazeče, který byl absolventem zahraniční právnické fakulty. Její přístup nevedl ani k nerovnému postavení absolventů zahraničních právnických fakult a tzv. evropských advokátů. Stejně tak městský soud neshledal nerovným postavení absolventů zahraničních a vnitrostátních právnických fakult. Absolvent zahraniční právnické fakulty zde nemusí znovu absolvovat celé studium, pokud je jeho vzdělání v České republice uznáno. Stát těmto absolventům umožňuje doplnit si vzdělání v oblasti českého práva, aby splňovali podmínky pro zápis podle § 37 zákona o advokacii.

5. Nejvyšší soud následně zamítl dovolání stěžovatele. Také byl toho názoru, že žádost stěžovatele by byla posouzena shodně, ať už by byla posuzována podle zákona o advokacii v dřívějším znění, nebo v aktuálním znění. Stěžovatel svoji dovolací argumentaci z velké části opřel o zákon o uznávání odborné kvalifikace. Nicméně pominul, že ustanovení § 37 odst. 1 písm. b) bodu 2 zákona o advokacii je ve vztahu k němu *lex specialis*. Skutečnost, že získal osvědčení o uznání vysokoškolského vzdělání a kvalifikace vydané MŠMT, není pro ČAK závazná. Česká advokátní komora vykonává veřejnou správu na úseku advokacie. Je v každém jednotlivém případě povolána k ověření podmínek zákona o advokacii. Ústavní soud ve své judikatuře uznal, že tato interpretace směřuje k naplnění legitimního cíle, tj. vykonávání advokacie vysoce kvalifikovanými osobami, které zajistí profesionální poskytování právních služeb (srov. usnesení sp. zn. I. ÚS 110/14 ze dne 7. 3. 2014; dostupné na <http://nalus.usoud.cz>). ČAK vždy zkoumá splnění podmínek pro zápis do seznamu koncipientů individuálně. Nemá pravomoc uchazeče o zápis přezkoušovat. To mohou činit vysoké školy např. v rámci mimořádného studia, pokud ho vypisují. ČAK v takovém případě bere výsledky zkoušek v úvahu.

6. Nejvyšší soud upozornil, že v minulosti vzniklo právním vakuem, ve kterém chyběl jasný výklad podmínek pro zápis absolventů zahraničních vysokých škol. ČAK v reakci na narůstající počet těchto žadatelů vydala „Sdělení k žádostem o zápis absolventů zahraničních vysokých škol do seznamu advokátních koncipientů“. V něm uvedla, že koncipientská praxe nemůže nahrazovat dobu vysokoškolského studia. Advokátní koncipient může být pověřován provedením jednotlivých úkonů právních služeb. Musí tedy být již od počátku koncipientské praxe vybaven potřebnými znalostmi českého právního řádu, včetně procesních předpisů. ČAK dospěla k závěru, že právní řády ostatních členských států Evropské unie jsou natolik odlišné od právního řádu České republiky, že jejich znalost bez dalšího nepostačuje k řádnému výkonu koncipientské praxe v České

republice. Současně doporučila, že postačí doplnit si znalosti českého práva v základních oborech ústavního práva, trestního práva hmotného a procesního, občanského práva hmotného a procesního, obchodního práva a správního práva v rámci mimořádného studia na právnické fakultě v České republice. Skutečnost, že žádná právnická fakulta v zahraničí v současnosti neposkytuje vzdělání v oblasti českého právního řádu, nezakládá důvod pro jiný (méně restriktivní) výklad tohoto ustanovení. Absolventi oboru práva na zahraničních vysokých školách by navíc byli zvýhodněni oproti českým uchazečům, protože by nemuseli disponovat znalostí českého právního řádu. Doporučení ČAK na doplnění vzdělání nelze chápat jako uložení kompenzačního opatření. Nejde o rozdílovou zkoušku.

7. Tyto závěry nejsou podle Nejvyššího soudu v rozporu s judikaturou Soudního dvora Evropské unie (dále jen „Soudní dvůr“). Soudní dvůr ponechává úpravu přístupu k výkonu regulovaných povolání na jednotlivých členských státech. Zákon o advokacii nediskriminuje žadatele o zápis do seznamu koncipientů v porovnání s uchazeči o výkon činnosti evropského advokáta. Postavení evropského advokáta je odlišné od postavení advokáta (srov. např. § 35p odst. 1 zákona o advokacii). Výkon činnosti advokátního koncipienta je přípravou pro výkon činnosti advokáta, nikoliv evropského advokáta. Podmínky pro přístup k výkonu jejich činnosti na území České republiky nelze podle Nejvyššího soudu porovnávat. Podle Nejvyššího soudu bylo bezpředmětné, že odvolací soud vyšel z neúplně zjištěného skutkového stavu věci, odmítl-li provést důkazy listinami dokládajícími zápis jiných absolventů Jagellonské univerzity do seznamu koncipientů. Nejde totiž o uplatnění způsobilého dovolacího důvodu. Ani Ústavní soud ve svém usnesení sp. zn. I. ÚS 110/14 ze dne 7. 3. 2014 nepřisvědčil danému stěžovateli, že by byl diskriminován tím, že někteří absolventi stejného studijního oboru na stejné vysoké škole byli na rozdíl od něho zapsáni do seznamu advokátních koncipientů. ČAK vysvětlila, že uvedení uchazeči byli zapsáni na základě pochybení pracovníků, se kterými ukončila pracovní poměr. Jestliže došlo k neúmyslnému pochybení, nelze z toho dovozovat, že stěžovatel má na stejné zacházení nárok, nebo že by byl dokonce diskriminován. Takové jednání (pochybení) by muselo být záměrné. Nic takového však nebylo ani tvrzeno, natož prokázáno.

II. Obsah ústavní stížnosti

8. Stěžovatel v ústavní stížnosti namítá, že soudy prvního a druhého stupně porušily jeho právo na spravedlivý proces. V řízení bezdůvodně zvýhodnily ČAK, jejíž (zcela obecná) tvrzení soudy nekriticky převzaly a vycházely z nich při svém rozhodování. Tato tvrzení ČAK v řízení přitom neprokázala. Oba soudy souhlasily s nutností provedení individuálního přezkumu, ale nevypovídaly se se skutečností, že tento přezkum ČAK

fakticky vůbec neprovedla, natož v potřebném rozsahu. ČAK vůbec nezohlednila mj. dlouholetou praxi stěžovatele u jeho zaměstnavatele (v době podání žaloby v délce více než 2 roky, v době podání odvolání v délce přesahující 5 let, nyní již více než 8 let). Vzdělání stěžovatele pak ČAK posoudila jako vzdělání nevyhovující podmínkám zákona o advokacii. Soudy k nutnému individuálnímu přezkumu nepřistoupily a zcela nekriticky převzaly závěry a zjištění ČAK. Stěžovatel v uvedeném postupu spatřuje porušení rovnosti stran řízení. Ve vztahu k jeho osobě soudy důkladně vyžadovaly plnění důkazních povinností. Ve vztahu k ČAK však byly daleko benevolentnější. V několika zásadních otázkách se spokojily s pouhými tvrzeními (navíc často velmi obecnými a nekonkrétními), aniž by trvaly na jejich prokázání.

9. ČAK měla tvrdit a prokázat, že měla legitimní důvod pro neprovedení zápisu. Pouze tvrdila, že nebyla splněna podmínka vyplývající z § 37 odst. 1 písm. b) bodu 2 zákona o advokacii, protože stěžovatelovo vzdělání v oblasti polského práva není srovnatelné s českým. Následně opět pouze tvrdila, že český a polský právní řád jsou odlišné, byť je jejich základ obecně zakotven v kontinentálním právním systému. Přestože k prokázání uvedných tvrzení neoznačila žádné důkazy, obecné soudy se s těmito tvrzeními ztotožnily. Jde o zjevné porušení rovnosti účastníků řízení. Stěžovatel dále namítal, že ČAK v minulosti zapsala do seznamu koncipientů řadu absolventů Jagellonské univerzity. Ti prokázali splnění povinností vyplývajících z § 37 odst. 1 písm. b) bodu 2 zákona o advokacii stejným způsobem jako stěžovatel. K této námitce ČAK uvedla, že se tak stalo v důsledku pochybení zaměstnanců, se kterými pak měla ukončit pracovní poměr. Přestože neoznačila žádné důkazy k prokázání tohoto tvrzení (vysvětlení), obecné soudy je bez dalšího akceptovaly a uvedenou skutečností se již dále nezaobývaly. To je další důkaz zjevného porušení rovnosti stran.

10. Právě ve vztahu k jiným absolventům Jagellonské univerzity stěžovatel tvrdil, že jím uvedené osoby složily advokátní zkoušky a jsou zapsány v seznamu advokátů vedeném ČAK. Podle stěžovatele z této skutečnosti lze dovodit, že vzdělání poskytované Jagellonskou univerzitou v Krakově v oboru právo odpovídá obsahem a rozsahem obecnému vzdělání poskytovanému v oboru právo na vysokých školách v České republice. Stěžovatel pak navrhol i provedení důkazu vyžádáním si seznamu absolventů Jagellonské univerzity v Krakově v oboru právo, právní věda, případně dalších právních odvětví, kteří jsou zapsáni u ČAK jakožto koncipienti či advokáti, a to s uvedením, na základě jakých podkladů byly uvedené osoby ČAK zapsány. Podle stěžovatele se v případě důkazů označených v předchozím odstavci jednalo o zcela zásadní důkazy svědčící v jeho prospěch. Neprovedení těchto důkazů obecné soudy uspokojivě neodůvodnily. V řízení dále nebyl proveden důkaz výsledkem stěžovatelova zaměstnavatele.

Neprovedení tohoto důkazu soud prvního stupně odůvodnil pouze tím, že tento by podle jeho názoru nic nového nepřinesl. K prokázání skutečnosti, že mezi českým a polským právním řádem nejsou takové rozdíly, pak stěžovatel navrhl provedení důkazu zprávami od českých právnických fakult o tom, zda je vzdělání poskytované Jagellonskou univerzitou srovnatelné se vzděláním poskytovaným těmito institucemi, a dále zda existují (natolik zásadní, jak tvrdí ČAK) rozdíly mezi oběma právními řády. Ani tento důkaz však nebyl proveden, toliko se strohým odůvodněním, že je nadbytečný. Výše uvedené důkazy, které nebyly v řízení provedeny, je tak nutno považovat za důkazy opomenuté.

11. Nejvyšší soud pak porušil stěžovatelovo právo na spravedlivý proces, protože nerozpoznal otázky zásadního právního významu, které stěžovatel nastolil v dovolání. Nejvyšší soud se vyhnul jejich zodpovězení. Částečně vyřešil pouze otázku, zda lze § 37 odst. 1 písm. b) bod 2 zákona o advokacii vykládat tak, že se lze zápisu do seznamu koncipientů úspěšně domáhat jen za předpokladu, že žadatel studiem na zahraniční škole získal vzdělání v oblasti právního řádu České republiky. S ostatními otázkami vznesenými v dovolání se Nejvyšší soud vůbec nevyvořoval. Ani nevěděl, že tyto otázky nelze považovat za otázky zásadního právního významu. V projednávané věci nenaplnil žádnou ze svých dvou funkcí ochránce základních práv a sjednocovatele judikatury. Právo stěžovatele na spravedlivý proces porušil přímým odepřením meritorního posouzení otázek zásadního právního významu.

12. Nejvyšší soud také jako soud poslední instance aplikující normy unijního práva zcela opomenul položit si otázku, zda by měl ve věci vznést předběžnou otázku k Soudnímu dvoru. Její nepoložení řádně neodůvodnil včetně posouzení výjimek, které vypracoval ve své judikatuře Soudní dvůr. Ústavní soud takový postup v minulosti označil za výkon svévole. Stěžovatel proto namítá porušení svého práva na zákonného soudce, které je garantováno čl. 38 odst. 1 Listiny. Nejvyšší soud se svévolně neobrátil na Soudní dvůr s předběžnou otázkou ohledně problematiky řešené v daném řízení. Nevysvětlil a ani neodůvodnil, proč je výklad příslušných norem unijního práva, na které poukazoval stěžovatel, natolik zřejmý, že není důvodu pokládat předběžnou otázku Soudnímu dvoru. Stěžovatel přitom názoru obecných soudů od počátku řízení oponoval.

III. Obsah vyjádření účastníků řízení

13. Nejvyšší soud ve vyjádření k ústavní stížnosti popřel, že by došlo k odepření spravedlnosti v důsledku nerozpoznání otázek zásadního právního významu. Zatímco ke třem vzneseným otázkám stěžovatel nevěděl žádnou argumentaci, ve vztahu k čtvrté se dovolává závěrů, které přijal Ústavní soud v nálezu sp. zn. I. ÚS 2723/13 ze dne 1. 10. 2014 (N 185/75

SbNU 59). Dovolací námitky, jimiž stěžovatel zdůvodnil požadavek, aby se Nejvyšší soud vyjadřoval ke čtvrté otázce, nepředstavovaly uplatnění jediného způsobitelného dovolacího důvodu nesprávného právního posouzení věci. Týkaly se primárně správnosti, resp. úplnosti skutkových zjištění, z nichž městský soud při právním posouzení věci vycházel. Nebyly splněny požadavky § 237 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění účinném do 31. 12. 2013, který byl v posuzovaném případě aplikován. Na řešení této otázky rozhodnutí městského soudu navíc nespokoivalo. Nedůvodná je i výtka stěžovatele, že Nejvyšší soud porušil jeho právo na zákonného soudce v důsledku nevznesení předběžné otázky k Soudnímu dvoru. Předmětem revize Nejvyššího soudu byl závěr městského soudu, že stěžovatel nesplnil podmínku pro zápis do seznamu advokátních koncipientů zakotvenou v § 37 odst. 1 písm. b) bodu 2 zákona o advokacii. K namítanému rozporu citovaného ustanovení s čl. 49 Smlouvy o fungování Evropské unie nelze než odkázat na závěry, které přijal Soudní dvůr v rozsudku ze dne 10. 12. 2009 ve věci *Pešla*, C-345/08. Nejvyšší soud je ve svém rozhodnutí respektoval.

14. Městský soud odkázal na obsah odůvodnění svého rozsudku. V řízení nebyla porušena zásada rovnosti účastníků v neprospěch stěžovatele. Pokud jde o namítané opomenuté důkazy, městský soud vysvětlil, proč tyto důkazy nebylo třeba provádět. Obvodní soud pak pouze odkázal na zasláný spisový materiál.

15. ČAK uvedla, že strany sporu jsou povinny unést nejen břemeno tvrzení, ale i břemeno důkazní. Pokud mezi stěžovatelem a ČAK byla spornou otázkou, zda stěžovatelem dosažené vzdělání je vzděláním umožňujícím jeho zápis do seznamu advokátních koncipientů, který vede ČAK, bylo na stěžovateli, aby soudům nabídl tvrzení i důkaz o tom, že jeho vzdělání takovým vzděláním je. Ústavní soud v minulosti řešil obdobnou věc v řízení vedeném pod sp. zn. I. ÚS 110/14. Potvrdil, že interpretace § 37 odst. 1 písm. b) bodu 2 zákona o advokacii ze strany ČAK směřuje k naplnění legitimního cíle, tj. střežit úroveň uchazečů o zápis. ČAK v každém jednotlivém případě ověřuje, zda dosažené vzdělání uchazeče o zápis odpovídá obsahem a rozsahem obecnému vzdělání, které lze získat v magisterském studijním programu v oboru právo na vysoké škole v České republice. Ústavní soud v daném rozhodnutí zmínil, že ČAK měla a má právo zabývat se obsahem a rozsahem studia žadatele o zápis. Stěžovatel sice kromě tvrzeného porušení práva na spravedlivý proces tvrdil i porušení práva rovnosti účastníků řízení a porušení práva na zákonného soudce. Obsahově ale spíše sleduje linii, že mu postupem ČAK (která ho nezapsala do svého seznamu koncipientů) a postupem soudů (které v soudním řízení přisvědčily obraně ČAK, a nikoli tvrzení stěžovatele) má být bráněno ve výkonu povolání. I k tomu se Ústavní soud ve svém usnesení sp. zn. I. ÚS 110/14 vyjádřil.

16. Za podstatné ČAK považuje to, že v případě uchazečů, kteří prvotně nesplňují podmínku vzdělání požadovaného zákonem o advokacii, přihlíží i k výsledkům zkoušek, kterým se uchazeči podrobují v rámci mimořádného studia poskytovaného tuzemskými vysokými školami v oboru právo. Stěžovatel v ústavní stížnosti vypočítává, kolik let po absolvování zahraničního vzdělání vykonává zaměstnání. Žalobu k obvodnímu soudu stěžovatel podal v roce 2011. Právě v tom roce ČAK veřejně publikovala své „Sdělení k žádostem o zápis absolventů zahraničních vysokých škol do seznamu advokátních koncipientů“. Brzy tak uplyne již doba pěti let, od kdy mají absolventi zahraničních vysokých škol s „právníkem vzděláním“ jednoznačný návod, jak osvědčit dosažení řádného vzdělání nutného pro zápis do seznamu koncipientů. Je jistě rozhodnutím samotného stěžovatele o volbě jeho postupu, pokud se chce stát advokátním koncipientem. Již jen z časových souvislostí je ale zřejmé, že mohl dávno dosáhnout postavení advokáta v Polsku nebo mohl absolvovat mimořádné studium na tuzemské právnícké fakultě a doklad o doplnění svého vzdělání ČAK předložit. Toto studium není omezující ani z hlediska finančního, ani časového. ČAK však musí s politováním konstatovat, že stěžovatel vede spíše akademický spor, protože jím sledovaného cíle (stát se advokátním koncipientem a advokátem) mohl již dávno popsáním způsobem dosáhnout.

IV. Obsah vyjádření děkanů právnických fakult k dotazu Ústavního soudu

17. Ústavní soud se pro účely posouzení ústavní stížnosti obrátil na děkany dotázaných českých právnických fakult, zda aktuálně umožňují mimořádné studium absolventů zahraničních právnických fakult, které by mohlo sloužit k doplnění potřebných znalostí pro účely zápisu do seznamu koncipientů. Ústavní soud se jich dále ptal, za jakých podmínek takové studium probíhá, zejména v jakém jazyce může být vedeno, jaká je jeho průměrná délka a jak vysoké poplatky jsou stanoveny za eventuální „dostudování“ základních oborů práva. Reakce zástupců a zástupkyň právnických fakult poté zaslal k vyjádření stěžovateli a ČAK.

18. Děkan Fakulty právníké Západočeské univerzity v Plzni (dále jen „FP ZČU“) Ústavnímu soudu sdělil, že chápe postoj ČAK ke vzdělávání absolventů zahraničních právnických fakult. FP ZČU však mimořádné vzdělávání dosud neposkytuje. Nebyl o něj zatím v širším měřítku zájem. Pokud takový zájem projeven bude, je fakulta připravena operativně zorganizovat a takového studia v krátké době zabezpečit.

19. Děkanka Právníké fakulty Univerzity Palackého v Olomouci Ústavnímu soudu sdělila, že tato fakulta v současné době mimořádné studium absolventů zahraničních právnických fakult neumožňuje.

20. Děkanka Právnické fakulty Masarykovy univerzity (dále jen „PF MU“) Ústavní soud informovala, že tato fakulta nepořádá žádné speciální kurzy zaměřené na absolventy zahraničních právnických fakult, které by umožnily či usnadnily těmto absolventům zapsání do seznamu koncipientů. Důvodem je chybějící zájem. Dle informací univerzity nikdo o takovou službu nepožádal. Pokud by zájem byl, pak je PF MU schopna tuto poptávku uspokojit a příslušné kurzy realizovat. Podle informací plynoucích z neformálních rozhovorů se studenty, případně ze správních řízení, která na fakultě probíhají, ve kterých studenti tuto informaci sami do svých podání uvedou, se několik jednotlivých studentů rozhodlo požadavky ČAK splnit tak, že navštěvují – jako studenti či účastníci celoživotního vzdělávání – odpovídající bakalářské studijní programy, jejichž součástí jsou i předměty požadované ČAK. Pokud se jedná o účastníky celoživotního vzdělávání, pak je jim na konci vzdělávání ve smyslu ustanovení § 60 zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o vysokých školách“) a Řádu celoživotního vzdělávání Masarykovy univerzity uděleno osvědčení. Celoživotní vzdělávání probíhá dva roky, je vedeno v českém jazyce a je zpoplatněno částkou 25 000 Kč za kalendářní rok. Toto vzdělávání není zaměřeno na zahraniční absolventy. Někteří studenti navštěvují bakalářské studium, které nakonec ukončí složením státní zkoušky z předmětů, které ČAK považuje za důležité. Toto studium je celkově tříleté, probíhá v českém jazyce a není – krom zákonem stanovených poplatků ve smyslu § 58 odst. 2 zákona o vysokých školách – zpoplatněno. Informace o těchto studentech a účastnících celoživotního vzdělávání však PF MU má pouze od některých studentů (účastníků). Jejich počet totiž není možné nijak statisticky sledovat. Proto nebylo možné počty těchto osob Ústavnímu soudu poskytnout.

21. Proděkanka pro celoživotní vzdělávání PF UK pak Ústavnímu soudu sdělila, že v rámci programů celoživotního vzdělávání tato fakulta nabízí již dlouhou dobu možnost studia jednotlivých předmětů (dříve tzv. mimořádné studium). Toto studium je určeno především k doplnění znalostí a vědomostí absolventů středních a vysokých škol. V rámci uvedeného programu celoživotního vzdělávání si lze zapsat výhradně předměty vyučované katedrami fakulty. V rámci této formy vzdělávání nelze skládat státní zkoušky, klauzurní práce ani získat ucelené vysokoškolské vzdělání. Výuka probíhá společně se studenty prezenčního magisterského studia v českém jazyce. Pokud si posluchač zapsal předmět, který je součástí státní zkoušky, vykoná v takovém případě pouze zkoušku na úrovni zkoušky postupové. Požadavky na způsob splnění studijních povinností určují jednotlivé katedry. Výsledky splněných povinností zapisuje pověřený pracovník katedry do zvláštního výkazu, který obdrží účastník studia na studijním

oddělení po prokázání úhrady předepsané částky. Po úspěšném absolutoriu zvoleného předmětu získá účastník osvědčení o jeho absolvování, ve kterém se uvádí název předmětu podle schválené akreditace. Osvědčení se vystavuje vždy po skončení akademického roku (v měsíci říjnu). Studium je realizováno za úplatu, přičemž poplatek za studium jednoho akreditovaného předmětu činí 5 000 Kč. Celková výše platby za studium závisí na počtu zapsaných předmětů. Jedním předmětem se rozumí jednotlivý akreditovaný předmět např. Občanské právo I., Občanské právo II. – každý předmět má samostatné označení a zakončení. Poplatek je možné hradit po semestrech. Účastníci studia jednotlivých předmětů nemají status studenta. Přihlášky ke studiu, obsahující odůvodnění a označení zvolených předmětů, se podávají na studijním oddělení nejpozději 15 dnů před začátkem semestru akademického roku, ve kterém je předmět vyučován. Součástí přihlášky je ověřená kopie maturitního vysvědčení. O přijetí ke studiu jednotlivého předmětu rozhodne děkan fakulty nebo z jeho pověření příslušný proděkan do zahájení výuky příslušného předmětu. Studium lze povolit nejdéle na dobu pěti semestrů.

V. Právní posouzení

22. Ústavní stížnost splňuje všechny požadované náležitosti a podmínky pro její projednání, které stanoví Ústava a zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“).

23. Po zvážení argumentace obsažené v ústavní stížnosti i ve všech vyjádřeních účastníků řízení a zástupců právnických fakult, jakož i obsahu vyžádaného spisu obecných soudů dospěl Ústavní soud k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

24. Ústavní soud také připomíná, že ho neváže ústavněprávní kvalifikace, kterou věci přisuzuje navrhovatel v odůvodnění svého návrhu. Podle zásady *iura novit curia* se návrhem může zabývat i z pohledu ustanovení, jichž se navrhovatel či strany nedovolávají. Ústavní stížnost je charakterizována skutky, které kritizuje, resp. svým předmětem, jehož neústavnost tvrdí, a ne pouhým právním odůvodněním [viz náleze Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 37/04 ze dne 26. 4. 2006 (N 92/41 SbNU 173; 419/2006 Sb.; bod 54)].

25. Stěžovatel v ústavní stížnosti zejména namítá, že měl být zapsán do seznamu koncipientů. Podstatou jeho ústavní stížnosti je, že mu postup ČAK a obecných soudů brání ve výkonu povolání advokátního koncipienta. Tak podstatu ústavní stížnosti chápe podle svého vyjádření i samotná ČAK. Stěžovatel dále namítá, že přístup ČAK a obecných soudů byl vůči němu nerovný po hmotněprávní i procesní stránce. Pro přehlednost Ústavní soud doplňuje, že dotčené ustanovení § 37 odst. 1 písm. b) bodu 2 zákona o advokacii, které ČAK a obecné soudy v této věci aplikovaly, zní: „Komora

zapíše do seznamu advokátních koncipientů každého, ... kdo získal vysokoškolské vzdělání v oboru právo 1. v magisterském studijním programu studiem na vysoké škole v České republice, nebo 2. studiem na vysoké škole v zahraničí, pokud je takové vzdělání v České republice uznáváno za rovnocenné vzdělání uvedenému v bodě 1 na základě mezinárodní smlouvy, kterou je Česká republika vázána, anebo pokud takové vzdělání bylo uznáno podle zvláštního právního předpisu, a současně takové vzdělání odpovídá obsahem a rozsahem obecnému vzdělání, které lze získat v oboru právo na vysoké škole v České republice.“

V. a) Obecné principy plynoucí z ústavního práva

26. Ustanovení čl. 26 Listiny zakotvuje právo každého na svobodnou volbu povolání a přípravu k němu, jakož i právo podnikat a provozovat jinou hospodářskou činnost. Obsahem práva na svobodnou volbu povolání je oprávnění jedince rozhodnout se, v jaké oblasti lidských činností by chtěl realizovat svou pracovní schopnost a o takové povolání se ucházet [srov. nálezn sp. zn. IV. ÚS 2427/12 ze dne 1. 2. 2013 (N 26/68 SbNU 303), bod 13; či sp. zn. Pl. ÚS 11/08 ze dne 23. 9. 2008 (N 155/50 SbNU 365), bod 29]. Není tedy subjektivním právem na určité zaměstnání u určitého zaměstnavatele ani na zaměstnání určitého typu nebo druhu, jemuž by odpovídala povinnost příslušného státního orgánu takové zaměstnání opatřit. Stát má současně právo zákonem stanovit podmínky pro výkon určitých povolání, typicky např. kvalifikační předpoklady [viz nálezn sp. zn. Pl. ÚS 1/12 ze dne 27. 11. 2012 (N 195/67 SbNU 333; 437/2012 Sb.), bod 279]. Z čl. 26 Listiny však plyne veřejné subjektivní právo jednotlivce, aby stát nekladl výběru a výkonu právem dovolených činností, pro které jsou určité předpoklady potřebné, neodůvodněné veřejnoprávní překážky (nálezn sp. zn. Pl. ÚS 11/08, bod 28). Je také třeba dodat, že čl. 26 Listiny je jedním z ustanovení vyjmenovaných v čl. 41 odst. 1 Listiny, podle něhož se lze práv, která tento článek ústavně zaručuje, domáhat jen v mezích zákonů, které je provádějí.

27. Právo na svobodnou volbu povolání však představuje jednu z tzv. liberálních svobod, kterou nelze zařadit mezi práva ve smyslu pozitivního závazku v podobě nároku na plnění ze strany státu. Jako svoboda (jak ji vymezuje i čl. 15 Listiny základních práv Evropské unie – viz níže) obsahuje i negativní závazek státu spočívající v jeho povinnosti zdržet se zásahu do lidskoprávní sféry jednotlivce. Ústavněprávní doktrína upozorňuje, že při práci s hospodářskými a sociálními právy je mezi pozitivními a negativními závazky, které z těchto práv pro stát plynou, třeba rozlišovat (viz Kratochvíl, J. Test racionality: skutečně vhodný test pro sociální práva? Právník, 2015, č. 12, s. 1055–1059). Jan Wintr pak k právu na svobodnou volbu povolání dodává, že „má velmi dlouhou tradici, zakotvoval je již zákon č. 142/1867 ř. z., o všeobecných právech státních občanů (součást

prosinčové ústavy) ... Ačkoli Listina řadí svobodnou volbu povolání mezi hospodářská, sociální a kulturní práva, již tato dlouhá tradice ukazuje, že se jedná o klasickou liberální svobodu, jež je důležitou součástí přirozenoprávně chápané svobody člověka. Není bez zajímavosti, že německý GG, který jinak hospodářská, sociální a kulturní práva neobsahuje, činí výjimku právě u svobodné volby povolání (v čl. 12 odst. 1): „Všichni Němci mají právo svobodně si zvolit povolání, pracovní místo a vzdělávací zařízení. Výkon povolání může být upraven zákonem nebo na základě zákona.“ ... čl. 12 GG zaručuje jako základní právo důležitou stránku utváření vlastního života a rozvoje osobnosti, totiž seberealizaci skrze práci. Tato stránka se plně utváří teprve tím, že se jednotlivec věnuje činnosti, která je pro něj základem a úlohou jeho života a skrze kterou přináší zároveň svůj příspěvek k celkovému výkonu společnosti ... Jakkoli nadneseně tato formulace může znít, přece jen je z ní patrná ona spojitost mezi svobodnou volbou povolání a obecnou svobodou člověka“ [srov. blíže Wintř, J. Čl. 26 (Hospodářská, sociální a kulturní práva). In Wagnerová, E., Šimíček, V., Langášek, T., Pospíšil, I. a kol. Listina základních práv a svobod. Komentář. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 573]. Právo na svobodnou volbu povolání v tomto chápání proto lze podřadit spíše pod základní práva, jejichž vymahatelnost se liší od jiných práv, která jsou vyjmenována v čl. 41 Listiny [srov. blíže Wintř, J. Čl. 41 (Omezená vymahatelnost některých hospodářských, sociálních a kulturních práv). In Wagnerová, E., Šimíček, V., Langášek, T., Pospíšil, I. a kol., citováno výše, s. 831–839].

28. Chápání práva na svobodnou volbu povolání zejména jako svobody, ze které plyne negativní závazek státu, lze dovozovat i z judikatury Evropského soudu pro lidská práva k čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“). Advokacie se přímo dotýká rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Bigaeva proti Řecku* (28. 5. 2009, č. 26713/05). V této věci štrasburský soud zdůraznil, že čl. 8 Úmluvy chrání právo na respektování soukromého a rodinného života také chrání právo na osobní rozvoj, které může zahrnovat i aktivity profesní či obchodní povahy (§ 24 až 25). Problematiku uznávání zahraničního vzdělávání a přístupu ke zvolené profesi se pak týkal např. rozsudek ve věci *Şahin Kuş proti Turecku* (7. 6. 2016, č. 33160/04). Evropský soud pro lidská práva v této věci shledal, že revokace uznání zahraničního vzdělání, kvůli které stěžovatel nemohl vykonávat zvolenou profesi, představuje zásah do práva na respektování soukromého života. Jako takový musel mít podle čl. 8 odst. 2 Úmluvy zákonný podklad, musel sledovat jeden z legitimních cílů a také být vůči takovému legitimnímu cíli přiměřený. Ve věci *Şahin Kuş proti Turecku* napadený zásah podle Evropského soudu pro lidská práva neodpovídal naléhavé společenské potřebě a nebyl z toho důvodu proporcionální.

29. S ohledem na právě popsanou podstatu práva na svobodnou volbu povolání podle čl. 26 Listiny a jeho chápání jako liberální svobody, chráněné i čl. 8 Úmluvy, z něhož plyne požadavek proporcionality zásahu, je podle Ústavního soudu namíste posuzovat individuální zásah do tohoto práva na základě běžného testu proporcionality. Ten se skládá ze tří kroků: 1. testu vhodnosti, 2. testu potřebnosti, 3. vážení v kolizi stojících hodnot. V rámci testu vhodnosti musí soud posoudit, zda je přezkoumávaný zásah schopen dosáhnout sledovaného legitimního cíle. Cestou testu potřebnosti musí posoudit, zda existuje jiné než přezkoumávané opatření, které naplňuje sledovaný cíl v podobné míře, ale je vůči dotčenému základnímu právu šetrnější. V rámci třetího kroku testu proporcionality jsou pak poměřovány v kolizi stojící hodnoty [viz nálezy Ústavního soudu ze dne 12. 10. 1994 sp. zn. Pl. ÚS 4/94 (N 46/2 SbNU 57; 214/1994 Sb.) a ze dne 13. 8. 2002 sp. zn. Pl. ÚS 3/02 (N 105/27 SbNU 177; 405/2002 Sb.); z poslední doby viz např. nález Ústavního soudu ze dne 9. 12. 2014 sp. zn. II. ÚS 1774/14 (N 221/75 SbNU 485) aj.].

V. b) Obecné principy plynoucí z unijního práva

30. Na posuzovanou věc dopadá také unijní právo. Konkrétně jde o směrnici Evropského Parlamentu a Rady 2005/36/ES ze dne 6. července 2005 o uznávání odborných kvalifikací (dále jen „směrnice“). S ohledem na čl. 51 Listiny základních práv Evropské unie, který zakotvuje zásadu „pokud se použije unijní právo, použije se i Listina základních práv Evropské unie“ (*if EU law applies, then Charter applies*), je třeba vycházet i z jejího ustanovení čl. 15. To dává každému právo na svobodnou volbu povolání a říká, že každý má právo pracovat a vykonávat svobodně zvolené nebo přijaté povolání. Doplňuje, že každý občan Unie může svobodně hledat zaměstnání, pracovat, usadit se nebo poskytovat služby v kterémkoli členském státě. Ustanovení čl. 45 Smlouvy o fungování Evropské unie (dále jen „SFEU“) pak zajišťuje volný pohyb pracovníků v Unii, který zahrnuje odstranění jakékoli diskriminace mezi pracovníky členských států na základě státní příslušnosti, pokud jde o zaměstnávání, odměnu za práci a jiné pracovní podmínky. S výhradou omezení odůvodněných veřejným pořádkem, veřejnou bezpečností a ochranou zdraví pak zahrnuje právo: a) ucházet se o skutečně nabízená pracovní místa; b) pohybovat se za tím účelem volně na území členských států; c) pobývat v některém z členských států za účelem výkonu zaměstnání v souladu s právními a správními předpisy, jež upravují zaměstnávání vlastních státních příslušníků; a d) zůstat na území členského státu po skončení zaměstnání za podmínek, které budou předmětem nařízení vydaných Komisí. V neposlední řadě je třeba upozornit i na čl. 49 SFEU, který zakotvuje svobodu usazování, zásadně zahrnující přístup k samostatně výdělečným činnostem a jejich výkon

za podmínek stanovených pro vlastní státní příslušníky právem země usazení.

31. Z čl. 52 Listiny základních práv Evropské unie také plyne, že „každé omezení výkonu práv a svobod uznávaných touto listinou musí být stanoveno zákonem a respektovat podstatu těchto práv a svobod. Při dodržení zásady proporcionality mohou být omezení zavedena pouze tehdy, pokud jsou nezbytná a pokud skutečně odpovídají cílům obecného zájmu, které uznává Unie, nebo potřebě ochrany práv a svobod druhého“. Tyto podmínky zavazují nejen samotné členské státy Evropské unie, ale i nestátní akteři [korporace, odbory i jednotlivce; srov. Peers, S., Hervey, T., Kenner, J., Ward, A. (eds.) *The EU Charter of Fundamental Rights. A Commentary*. Oxford : C. H. Beck/Hart Publishing/Nomos, 2014, s. 433–434]. I z tohoto ustanovení proto lze dovodit požadavek posuzovat zásah do práva na svobodnou volbu povolání z pohledu jeho proporcionality.

32. Soudní dvůr ve své relevantní judikatuře připomíná, že pokud nejsou harmonizovány podmínky přístupu k povolání, mohou členské státy vymezit znalosti a kvalifikaci nezbytné k výkonu tohoto povolání a požadovat předložení diplomu prokazujícího získání těchto znalostí a kvalifikace (viz rozsudky ze dne 6. 10. 2015 ve věci *Brouillard*, C-298/14, body 48 až 59; ze dne 7. 5. 1991 ve věci *Vlassopoulou*, C-340/89, bod 9; a ve věci *Pešla*, bod 34). To však nemění nic na tom, že členské státy musí při výkonu svých pravomocí v této oblasti dodržovat základní svobody zaručené SFEU (viz rozsudky ze dne 11. 3. 2004 ve věci *Komise v. Francie*, C-496/01, bod 55; ze dne 19. 1. 2006 ve věci *Colegio de Ingenieros de Caminos, Canales y Puertos*, C-330/03, bod 29; a ze dne 27. 6. 2013 ve věci *Nasiopoulos*, C-575/11, bod 20). Vnitrostátní právní předpisy přijaté v tomto ohledu zejména nemohou představovat neodůvodněnou překážku účinného výkonu základních svobod zaručených čl. 45 SFEU (viz rozsudky ze dne 31. 3. 1993 ve věci *Kraus*, C-19/92, bod 28; a *Pešla*, citováno výše, bod 35). Podle judikatury Soudního dvora tak vnitrostátní pravidla, která stanoví kvalifikační podmínky, i když se uplatní nediskriminačně, mohou mít za následek ztížení výkonu uvedených základních svobod, pokud dotčená vnitrostátní pravidla nezohledňují znalosti a kvalifikaci, které dotyčná osoba již získala v jiném členském státě (viz rozsudky ze dne 13. 11. 2003 ve věci *Morgenbesser*, C-313/01, bod 62; *Vlassopoulou*, bod 15; a *Pešla*, C-345/08, bod 36).

33. V tomto kontextu je třeba připomenout, že orgány členského státu rozhodující o žádosti o povolení k výkonu povolání, k němuž je přístup podle vnitrostátní právní úpravy podřízen dosažení diplomu, odborné kvalifikace nebo doby odborné praxe (tzv. regulované povolání), podané státním příslušníkem Unie mají povinnost zohlednit všechny diplomy, osvědčení a ostatní doklady, jakož i relevantní praxi dotyčné osoby na základě srovnání dovedností osvědčených těmito doklady a tuto praxi se znalostmi

a kvalifikací požadovanou vnitrostátní právní úpravou (viz rozsudky ze dne 8. 7. 1999 ve věci *Fernández de Bobadilla*, C-234/97, bod 31; ze dne 22. 1. 2002 ve věci *Dreessen*, C-31/00, bod 24; *Vlassopoulou*, bod 16; a *Morgenbesser*, body 57 a 58).

34. Toto srovnávací přezkumné řízení musí umožnit orgánům hostitelského členského státu se objektivně přesvědčit, že zahraniční diplom osvědčuje, že jeho držitel má znalosti a dovednosti ne-li totožné, tak alespoň rovnocenné se znalostmi a kvalifikací osvědčovanými vnitrostátním diplomem. Toto posouzení rovnocennosti zahraničního diplomu musí být provedeno výlučně tak, že se vezme v úvahu úroveň znalostí a kvalifikace, kterou lze u držitele tohoto dokladu předpokládat s ohledem na tento diplom, povahu a délku studia a praktického vzdělávání, které se k němu vztahuje (viz rozsudky *Vlassopoulou*, bod 17; *Morgenbesser*, bod 68; a *Pešla*, bod 39). V rámci tohoto přezkumu však členský stát může vzít v úvahu objektivní rozdíly týkající se jak právního rámce dotčeného povolání v členském státu původu, tak i rozsahu činnosti tohoto povolání (viz rozsudky *Vlassopoulou*, bod 18; *Morgenbesser*, bod 69; a *Pešla*, bod 44).

35. Pokud lze po tomto srovnávacím přezkumu dospět k závěru, že znalosti a kvalifikace osvědčené zahraničním diplomem odpovídají znalostem a kvalifikací požadovaným vnitrostátními předpisy, je členský stát povinen uznat, že tento diplom splňuje jimi stanovené podmínky. Pokud je naopak zřejmé, že rovnocennost mezi těmito znalostmi a kvalifikací a znalostmi a kvalifikací požadovanými vnitrostátními předpisy je pouze částečná, má hostitelský členský stát právo požadovat po dotyčné osobě, aby prokázala, že dodatečně získala chybějící znalosti a kvalifikaci (viz rozsudky *Vlassopoulou*, bod 19; *Fernández de Bobadilla*, bod 32; *Morgenbesser*, bod 70; a *Pešla*, bod 40). V tomto případě je na příslušných vnitrostátních orgánech, aby posoudily, zda znalosti získané v hostitelském členském státě, ať již v rámci studia, nebo prostřednictvím praktických zkušeností, mohou být postačující jako důkaz získání chybějících znalostí (viz rozsudky *Vlassopoulou*, bod 20; *Fernández de Bobadilla*, bod 33; *Morgenbesser*, bod 71; a *Pešla*, bod 41).

36. Vzhledem k tomu, že jakékoliv praktické zkušenosti s výkonem souvisejících činností mohou zvyšovat znalosti žadatele, musí příslušný orgán zohlednit veškeré praktické zkušenosti užitečné pro výkon povolání, ke kterému je žádán přístup. Konkrétní hodnota, kterou je třeba této zkušenosti přisoudit, musí být příslušným orgánem určena ve světle vykonávaných specifických funkcí, znalostí získaných a uplatňovaných při výkonu těchto funkcí, jakož i odpovědnosti a stupně nezávislosti svěřených dotčenému zájemci (viz rozsudek ze dne 2. 12. 2010 ve věci *Vandorou a další*, C-422/09, C-425/09 a C-426/09, bod 69).

V. c) Obecné principy plynoucí ze srovnání s jinými členskými zeměmi Evropské unie

37. Ústavní soud si za účelem hlubšího posouzení této ústavní stížnosti nechal od svého analytického odboru vypracovat srovnávací analýzu přístupu některých (srovnatelných) členských států Evropské unie k otázce zápisu absolventů zahraničních právnických fakult do seznamů obdobných seznamu koncipientů.

38. Jak plyne z vyžádané analýzy analytického odboru, i přes mnohotvárnost modelů kvalifikačních předpokladů pro výkon advokacie a vstup do přípravné koncipientké praxe v různých zemích lze vysledovat dva základní přístupy k zájemcům se zahraničním vzděláním. Soudě podle právní úpravy, část sledovaných zemí na zahraniční diplomy aplikuje obecná pravidla pro uznávání zahraničních diplomů. Někdy klade jako podmínku délku studia či oprávnění k výkonu praxe koncipienta na základě daného studia v zemi studia. Jedná se o Francii, Chorvatsko, Lotyšsko, Lucembursko (většina koncipientů jsou cizinci), Norsko, Polsko či Slovensko. Druhá část zemí vyžaduje vedle zahraničního diplomu i nějakou formu rozdílové zkoušky. Do této skupiny patří Litva, Německo, Rakousko či Slovensko. Žádná z 11 sledovaných zemí nevyžadovala po zájemcích o koncipientskou praxi se zahraničním diplomem doplňkové studium.

39. Z judikatorních závěrů lze odkázat na rozhodnutí chorvatského Ústavního soudu, který se problematikou uznávání zahraničního právnického vzdělání zabýval v rozhodnutí ze dne 3. prosince 2009 č. U-III-1026/2008. Předmětem ústavní stížnosti byl neúspěšný požadavek stěžovatelky, aby byla zapsána na seznam advokátních koncipientů Chorvatské advokátní komory. Stěžovatelce – občance Chorvatska – přitom bylo Agenturou pro vědu a vyšší vzdělání v plném rozsahu uznáno zahraniční vzdělání získané na Právnické fakultě Univerzity v Mostaru (Bosna a Hercegovina). Orgány Chorvatské advokátní komory argumentovaly tím, že ve výrokové části rozhodnutí o uznání není jasně uvedeno, že by zahraniční vzdělání stěžovatelky bylo plně ekvivalentní s chorvatským právnickým vzděláním ani že by měla všechna práva, ke kterým ji opravňuje chorvatská právní úprava. Chorvatský Ústavní soud nicméně s touto argumentací nesouhlasil a konstatoval, že aplikovaný zákon o uznávání zahraničního vzdělání obraty typu „úplná ekvivalence“ či „všechna práva“ neobsahuje, a byl tudíž interpretován a aplikován ústavně nesouladným způsobem. Ve svém důsledku by totiž absolventi zahraničních právnických fakult neměli v oblasti přístupu k zaměstnání na území Chorvatska stejná práva jako absolventi jiných oborů. Z těchto důvodů chorvatský Ústavní soud shledal, že došlo k porušení ústavně zaručených práv stěžovatelky na rovnost před zákonem a svoobodný přístup k povolání.

40. Lze odkázat také na rozhodnutí Ústavního soudu Lotyšska, který v minulosti posuzoval případ týkající se požadavků na vzdělání advokátů a jiných profesí. V rozhodnutí ze dne 4. 6. 2002 prohlásil za protiústavní a v rozporu s právem na svobodnou volbu povolání mimo jiné tehdejší požadavek, aby byl k výkonu advokátní profese v Lotyšsku nutný právnícký titul získaný na Lotyšské univerzitě (*Latvijas Universitāte*), případně obdobný titul z jiné vysokoškolské instituce, který byl za srovnatelný prohlášen Právníckou fakultou Lotyšské univerzity.

V. d) Aplikace obecných principů na projednávanou věc

41. Ústavní soud přistoupil k přezkumu namítaného zásahu do stěžovatele práva na svobodnou volbu povolání na základě testu proporcionality. Jak uvedl výše, v posuzované věci jde o omezení ústavně zaručené liberální svobody, ze které plyne negativní závazek státu ji až na ústavně stanovené podmínky neomezovat. V návaznosti na výše uvedené obecné principy je třeba zopakovat, že takové omezení práva na svobodnou volbu povolání musí být v tomto konkrétním případě vhodné (schopné dosáhnout sledovaného legitimního cíle); je-li vhodné, musí být potřebné (nesmí existovat jiné než přezkoumávané opatření, které naplňuje sledovaný cíl v podobné míře, a je vůči dotčenému ústavně zaručenému právu šetrnější); a je-li vhodné a potřebné, pak musí být přiměřené v užším smyslu (hodnota, kterou opatření chrání, musí převážit nad ochranou ústavně zaručeného práva). V projednávané věci by tedy hodnota ochrany kvalifikovanosti a profesionality poskytování právních služeb na vnitrostátní úrovni hostitelského státu musela převážit nad hodnotou ochrany stěžovatele práva na svobodnou volbu povolání. Nebude-li napadené opatření splňovat tyto podmínky, bude protiústavní.

42. Nejdříve se tedy Ústavní soud musel zabývat tím, zda nezapsání stěžovatele z důvodu tvrzeného nesplnění podmínek § 37 odst. 1 písm. b) bodu 2 zákona o advokacii vůbec mohlo dosáhnout sledovaného legitimního cíle. Tím je vykonávání advokacie vysoce kvalifikovanými osobami, které zajistí profesionální poskytování právních služeb, jak s odkazem na usnesení sp. zn. I. ÚS 110/14 uvedl ve věci i Nejvyšší soud. Čistě z pohledu způsobilosti napadeného zásahu dosáhnout uvedeného cíle v tomto konkrétním případě Ústavní soud shledává předmětný zásah za vhodný. ČAK tímto způsobem skutečně může předejít tomu, aby se advokátním koncipientem stal někdo, v jehož případě by jednoznačně hrozilo, že nebude poskytovat právní služby na náležitě úrovni. První krok testu proporcionality je proto splněn.

43. Ve druhém kroku testu proporcionality se Ústavní soud zabýval tím, zda k napadenému zásahu neexistovala alternativa, která by naplňovala sledovaný cíl v podobné míře a byla vůči dotčenému ústavně

zaručenému právu šetrnější. Došel k závěru, že legitimní cíl výkonu advokacie vysoce kvalifikovanými osobami, které zajistí profesionální poskytování právních služeb, by byl v podobné míře naplněn, i pokud by stěžovatel byl do seznamu koncipientů zapsán. Při hodnocení, zda stěžovatelovo právníké vzdělání, které bylo uznáno za rovnocenné s českým ze strany MŠMT, odpovídá obsahem a rozsahem obecnému vzdělání, které lze získat v oboru právo na vysoké škole v České republice, se totiž ČAK a obecné soudy zaměřily pouze na znalosti několika vybraných předmětů.

44. Z obecných principů unijního práva shrnutých výše ovšem plyne důležitý požadavek nehodnotit pouze znalosti relevantních oblastí práva, ale také dovednosti, které žadatel o zápis do seznamu koncipientů má, a jeho dosavadní praktické zkušenosti. Znalosti totiž nejsou to jediné, co se od advokátního koncipienta (a potažmo advokáta) očekává. Vedle znalostí jej charakterizují i určité právníké dovednosti, jako jsou práce s informacemi (vyhledávání, sběr a zpracování), řešení právních problémů (*problem-solving*), úspěšné zvládání konfliktů (*conflict-management*), komunikace v psané i ústní formě, vedení pohovoru s klientem a právní poradenství (*interviewing & counselling*), vyjednávání (*negotiation*) aj. [blíže viz např. Kristková, V. (ed.). Dovednosti ve výuce práva. Formy a metodika výuky předmětů rozvíjejících právníké dovednosti. Brno : MUNI Press, 2012, s. 14–15]. Jak uvedl Petr Hajn: „Právníké dovednost ... znamená především, že odborník jí obdařený dovede rozpoznat četné a různorodé možnosti, které právo skýtá při řešení životních situací. Obrazně vyjádřeno: právo je pro něj klaviaturou, na které nebrnká jedním prstem, ale dovede vytvářet či interpretovat náročné kompozice.“ (viz Hajn, P. Jaký přívlastek patří k právníkovi. Bulletin advokacie, 2004, č. 4, s. 91). Cílem právníkého vzdělávání proto nemohou být pouze znalosti, ale měly by jimi být i dovednosti a hodnoty, které si praktikující právník musí osvojit, aby v praxi uspěl a dokázal reagovat na potřeby dnešní globalizované společnosti [viz Tomoszek, M. (ed.). Complex Law Teaching: Knowledge, Skills and Values. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 5]. Navíc při neustálých změnách právního řádu a nikdy nekončících novelizacích legislativy jsou to dovednosti, nikoliv znalosti platného práva, co ve výbavě praktikujícího právníka přetrvává. Výklad, který zaujala ČAK a obecné soudy, byl z tohoto pohledu příliš zužující.

45. Tento úzký pohled na obsah a rozsah právníkého vzdělávání také vedl k tomu, že ČAK nezohlednila jeho obecně dobře známou a velmi vysokou úroveň v Polsku a na samotné Jagellonské univerzitě. Její právníké fakulta byla v červnu letošního roku deníkem Gazeta Prawna již po šesté v řadě vyhlášena nejlepší polskou právníkou fakultou [viz Mirowska-Łoskot, M. Na szczybie najlepszych wydziałów prawa bez zmian: Kraków i Warszawa (online). Gazeta Prawna, 23. 6. 2016; dostupné na <http://goo.gl/>

MU37Fz]. Obecně vysoký stupeň kvality polského právního vzdělávání prokazuje i skutečnost, že všechny polské právní fakulty (včetně těch soukromých) do svých studijních programů zakomponovaly metodu klinického právního vzdělávání, díky které si studenti již během studií mohou osvojit životně důležité právní dovednosti při poskytování právního poradenství reálným klientům v „živých“ případech. Polský přístup k právnímu vzdělávání a praktickým metodám výuky bývá dokonce označován za „zlatý standard“ pro (klinické) právní vzdělávání v Evropě (blíže viz Aksamović, D., Genty, P. An Examination of the Challenges, Successes and Setbacks for Clinical Legal Education in Eastern Europe. *International Journal of Clinical Legal Education*, č. 1/2014, s. 433; Krašnicka, I. Polish Legal Education in Light of the Recent Higher Education Reform. *Michigan State Law Review*, 2012, s. 699). Jagellonská univerzita pak byla první polskou univerzitou, která pro své studenty práv založila takovou právní kliniku a patří v tomto směru k průkopníkům reformy právního vzdělávání nejen v Polsku, ale celé střední Evropě [blíže viz Szewczyk, M. Thoughts on the reform of the teaching of law. In Łomowski, D. (ed.). *The Legal Clinic. The Idea, Organization, Methodology*. Varšava: C. H. Beck, 2005, s. 17].

46. ČAK a obecné soudy při hodnocení stěžovatelova vzdělání zcela opomenuly zjistit rozhodné skutečnosti a provést dokazování ve vztahu k výše popsané úrovni právního vzdělávání v Polsku. Stěžovatelova profesní kvalifikace totiž v očích Ústavního soudu nebyla nutně nižší, než kdyby vystudoval v České republice. Nepředstavovala ani hrozbu, že by právní služby neposkytoval kvalifikovaně a profesionálně. Tento závěr dokládá hned několik skutečností. Ze spisového materiálu vyplývá, že během svého studia vykonal celkově 6 měsíců odborné praxe (získal dva zápočty za dva předměty nazvané „Odborná praxe – 3 měsíce“). K tomu je třeba připočíst i jeho postgraduální praxi. Stěžovatel působí několik let na pozici právníka české advokátní kanceláře, kde po materiální stránce vykonává praxi obdobnou praxi advokátního koncipienta, a nic nenasvědčuje tomu, že by jeho vzdělání bylo na překážku. I podání stěžovatele v této věci v řízení před obecnými soudy, kde nebyl zastoupen advokátem, jsou velmi kvalitní a dokazují naopak, že umí s právem (nejen vnitrostátním, ale i unijním) pracovat na vysoké úrovni. ČAK i obecné soudy měly podle judikatury Soudního dvora zohlednit veškeré praktické zkušenosti užitečné pro výkon povolání (viz body 32 až 35 výše). Tuto svou povinnost však nesplnily. Vzdělání a zkušenosti stěžovatele navíc mohou být vzhledem k místu výkonu praxe v Českém Těšíně s vysokým počtem obyvatel polské národnosti velkou výhodou, díky které může stěžovatel (a advokátní kancelář, ve které pracuje) nabízenými službami lépe reagovat na poptávku tamějších klientů. Obecné soudy by proto dále měly při novém posuzování věci zohlednit dosavadní praxi stěžovatele včetně její délky.

47. Další skutečností dokládající obsahovou a rozsahovou rovnocennost stěžovatelova vzdělání se vzděláním českým jsou zkušenosti jiných absolventů Jagellonské univerzity, u kterých nevznikly pochybnosti o jejich kvalifikovanosti pro výkon advokacie v České republice. Tito absolventi Jagellonské univerzity navíc úspěšně složili advokátní zkoušku (jeden z nich dokonce zastupuje stěžovatele v tomto řízení o ústavní stížnosti). ČAK v řízení o ústavní stížnosti ani nezpochybňovala, že by neposkytovali své služby kvalifikovaně a profesionálně. Jen se omezila na tvrzení, že k jejich zápisu do seznamu koncipientů došlo nedopatřením, na které reagovala pracovní právními opatřeními vůči odpovědné osobě. I odtud lze dovodovat přepjatě formální nahlížení ČAK na předmětné ustanovení zákona o advokacii v jeho dřívějším i aktuálním znění. ČAK ani obecné soudy náležitě nedocenily, že k dosažení sledovaného cíle kvalitního poskytování právních služeb v rámci advokacie existují i jiné cesty.

48. Podle Ústavního soudu je také důležité, že advokát, který zaměstnává koncipienta, resp. advokát, který je společníkem či zaměstnancem společnosti, která koncipienta zaměstnává, odpovídá jako školitel za to, že právní praxe koncipienta směřuje k získání znalostí a dovedností potřebných k výkonu advokacie. Osvojení si těchto znalostí a dovedností prezentuje advokátní koncipient při advokátní zkoušce (viz Svejkovský, J., Vychopeň, M., Krym, L., Pejchal, A. a kol. Zákon o advokacii. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2012, s. 307). Podle § 24 odst. 1 zákona o advokacii pak advokát odpovídá za škodu způsobenou klientovi a tehdy, byla-li škoda způsobena v souvislosti s výkonem advokacie jeho zástupcem nebo jiným jeho zaměstnancem než zaměstnaným advokátem. Advokát proto odpovídá i za škodu, kterou klientům způsobí jeho koncipient. Je proto primárně věcí advokáta, koho zaměstná jako advokátního koncipienta, pokud tento zaměstnanec splňuje předpoklady nutné pro výkon právní praxe. Podle Ústavního soudu nebylo i z tohoto úhlu pohledu nezbytné, aby ve snaze chránit kvalifikovanost a profesionalitu poskytovaných právních služeb ČAK zakročila již v momentě zápisu stěžovatele do seznamu koncipientů. ČAK ani po případném zápisu absolventa zahraniční právnické fakulty do seznamu koncipientů neztrácí kontrolu nad kvalitou poskytovaných právních služeb, kterou realizuje při advokátních zkouškách a také dohledem nad dalším vzděláváním koncipientů a advokátů.

49. Ze všech nyní uvedených skutečností plyne, že napadený zásah ČAK nebyl vzhledem ke sledovanému legitimnímu cíli potřebný. V tomto konkrétním případě totiž existovala alternativa, která by naplňovala sledovaný cíl v podobné míře a byla by vůči dotčenému ústavně zaručenému právu šetrnější: zapsat stěžovatele do seznamu koncipientů, nechat ho vykonávat právní praxi na odpovědnost jeho školitele a vytvořit mu prostor, aby si pod jeho vedením a dohledem osvojl znalosti a zkušenosti potřebné

k výkonu advokacie, což by mohl později prokázat u advokátní zkoušky (§ 36 zákona o advokacii). Již v tomto bodě proto Ústavní soud musí dojít k závěru, že zásah ČAK do stěžovatelova práva podle čl. 26 Listiny nesplnil druhé kritérium testu proporcionality. Ústavní soud proto nemůže pokračovat dále ke třetímu kroku testu (poměrování v kolizi stojících hodnot), protože zásah ČAK pro nesplnění kritéria potřebnosti není k tomuto poměrování způsobilý. Lze proto již na tomto místě konstatovat, že došlo k porušení čl. 26 Listiny.

50. S odkazem na výše citované rozhodnutí chorvatského Ústavního soudu lze ze srovnávacího pohledu říci, že ani české právo nehovoří o úplné ekvivalenci zahraničního vzdělání s právem českým a stěžovatel by v případě akceptace přístupu ČAK neměl v oblasti přístupu k zaměstnání na území České republiky stejná práva jako absolventi jiných oborů. Pokud ČAK vydala „Sdělení k žádostem o zápis absolventů zahraničních vysokých škol do seznamu advokátních koncipientů“, podle kterého právní řády ostatních členských států Evropské unie i států mimo Evropskou unii jsou natolik odlišné od právního řádu České republiky, že jejich znalost bez dalšího nepostačuje k řádnému výkonu koncipientké praxe v České republice, lze její pohled přirovnat i k situaci v Lotyšsku, kterou tamější Ústavní soud shledal za protiústavní v roce 2002.

51. Ústavní soud zvažoval postup podle § 78 odst. 2 zákona o Ústavním soudu a podání návrhu na zrušení § 37 odst. 1 písm. b) bodu 2 zákona o advokacii. Na základě výše popsaných úvah ovšem došel k závěru, že lze zaujmout jeho ústavně konformní výklad, který má přednost před zrušením napadaného ustanovení [viz nález sp. zn. Pl. ÚS 41/02 ze dne 28. 1. 2004 (N 10/32 SbNU 61; 98/2004 Sb.), či nález sp. zn. Pl. ÚS 49/10 ze dne 28. 1. 2014 (N 10/72 SbNU 111; 44/2014 Sb.) a mnohé další]. S ohledem na čl. 26 Listiny, čl. 15 Listiny základních práv Evropské unie a požadavek proporcionality zásahu do práva na svobodnou volbu povolání by nezapsání žadatele – absolventa zahraniční fakulty – mělo za předpokladu naplnění zákonných podmínek představovat výjimku ze zásady jeho zapsání. Podmínky k uplatnění takové výjimky by přitom měly obecné soudy a ČAK vykládat zužujícím způsobem, který kromě výše uvedených kritérií zohlední i komparativní rozměr studia a vysokou míru harmonizace práva v zemích Evropské unie.

52. Tato perspektiva více zohledňuje zájem na ochraně volného pohybu pracovníků v Unii (čl. 45 SFEU) a svobody usazování (čl. 49 SFEU). Při hodnocení, zda vzdělání absolventa zahraniční právnické fakulty svým obsahem a rozsahem odpovídá tuzemskému právníckému vzdělání, pak nelze přihlížet pouze k získaným znalostem, ale je nutné přihlížet i k získaným dovednostem a případné praxi žadatele o zápis do seznamu koncipientů. Jak praví známé přísloví čínského filozofa Konfucia: „Co

slyším, to zapomenu. Co vidím, to si pamatuji. Co si vyzkouším, tomu rozumím.“ Stěžovatel prokázal, že právu rozumí. Při posuzování žádosti absolventa zahraniční fakulty o zápis do seznamu koncipientů by proto jako stěžejní kritérium mělo sloužit jeho právní vzdělání ve smyslu komplexního porozumění právu, které nutně vyžaduje i zmíněné právnické dovednosti a praktické zkušenosti, nikoliv jen studium „práva v knihách“.

53. Ústavní soud tedy zrušil rozhodnutí obecných soudů z hmotně-právního důvodu porušení čl. 26 Listiny. Za takových okolností již nebylo nutné, aby se zabýval zbylými procesními námitkami stěžovatele o porušení zásady rovnosti, zákazu opomenutých důkazů, práva na zákonného soudce a porušení práva na spravedlivý proces obecně.

54. Vzhledem k tomu, že Ústavní soud shledal zásah do stěžovatelova práva podle čl. 26 Listiny za protiústavní již v kroku potřebnosti, nemohl se zabývat přiměřeností tohoto zásahu v užším smyslu. Nad rámec výše popsanych nosných důvodů tohoto nálezu by však Ústavní soud rád uvedl, že má v tomto konkrétním případě pochybnosti i o přiměřenosti požadavku ČAK, aby si stěžovatel dostudoval potřebné znalosti v rámci mimořádného studia. Z vyjádření zástupců českých právnických fakult totiž vyplynulo, že ho v určité formalizované podobě poskytuje jen PF UK. PF MU disponuje jen informacemi „neformální“ povahy, že si někteří studenti programu celoživotního vzdělávání či bakalářského studia těmito způsoby doplňují znalosti, aby splnili požadavky ČAK. Nelze tedy říci, že by ono mimořádné studium bylo tak dostupné, jak ČAK v průběhu řízení naznačovala, pokud ho prakticky nabízí jen PF UK. Stěžovatel by navíc za dostudování požadovaných předmětů musel v návaznosti na informace poskytnuté PF UK zaplatit celkově 100 000 Kč. [Jde celkově o 20 dílčích předmětů zpoplatněných 5 000 Kč za každý z nich. Konkrétně jde o předměty: Ústavní právo a státověda I a II, Občanské právo hmotné I, II, III a IV, Občanské právo procesní I, II a III, Trestní právo I, II, III a IV, Obchodní právo I, II a III a Správní právo I, II, III a IV. Ústavní soud vycházel z informací dostupných v seznamu předmětů na webových stránkách PF UK (viz <https://goo.gl/DiuU18>).] Je navíc velmi nejisté, jak dlouho by takové studium trvalo. PF UK vymezila jen jeho maximální délku na pět semestrů. Tvrzení ČAK, že by toto studium nebylo náročné po časové a finanční stránce, proto neodráží tyto skutečnosti. Ústavní soud má naopak důvodné pochybnosti o přiměřenosti požadavku, aby stěžovatel takové studium absolvoval. I na tyto skutečnosti musí být další dokazování před obecnými soudy zaměřeno.

55. Na rozdíl od jiných států, které výslovně v návaznosti na čl. 14 směrnice do svého práva zakotvily vyrovnávací opatření např. v podobě rozdílové zkoušky (viz bod 37 výše), požadavek ČAK na absolvování mimořádného studia navíc ani nemá zákonný podklad. Nelze přitom opominat, že z čl. 26 Listiny plyne kromě negativního závazku státu, který byl v tomto

případě porušen, i pozitivní povinnost státu naplňovat právo na svobodnou volbu povolání a činit konkrétní opatření k tomu, aby příslušné právo mohlo být realizováno [viz Bartoň, M. a kol. Základní práva. 1. vyd. Praha : Leges, 2016, s. 47–48; či Wagnerová, E. Funkce (dimenze) základních práv. In Wagnerová, E., Šimíček, V., Langášek, T., Pospíšil, I. a kol., citováno výše, s. 16–17]. Měl by proto existovat zákonem předvídaný a racionální mechanismus, jak se tohoto práva domoci, obzvláště v unijním kontextu svobody hledat zaměstnání, pracovat, usadit se nebo poskytovat služby v kterémkoli členském státě (čl. 45 SFEU), svobody usazování (čl. 49 SFEU) a základního práva na svobodnou volbu povolání (čl. 15 Listiny základních práv Evropské unie).

56. Například v Německu je ve spolkovém zákoně o soudech a soudcích (*Deutsches Richtergesetz*, dále jen „DRiG“) předvídatelně zakotveno, že osoba, která má zájem o absolvování povinné dvouleté přípravné služby pro všechny uchazeče o základní právnické profese, avšak univerzitní právnické vzdělání získala v jiném členském státě Evropské unie nebo v jiném členském státě Evropského hospodářského prostoru či ve Švýcarsku, může být na žádost připuštěna k výkonu přípravné služby (*juristischer Vorbereitungsdienst*) za splnění podmínek uvedených v § 112a DRiG, resp. absolvování dvoustupňové srovnávací zkoušky (*Gleichwertigkeitsprüfung für die Zulassung zum Vorbereitungsdienst*). Není náhodou, že se této srovnávací zkoušce „lidově“ říká „*Morgenbesser – Prüfung*“ podle výše hojně citovaného rozsudku Soudního dvora, který se problematikou zápisu advokátních koncipientů z jiných členských států Evropské unie zabýval. Podobný přístup navíc odpovídajícím způsobem zohledňuje všechny dotčené zájmy ústavněprávní i unijní relevance.

VI. Závěr

57. Ústavní soud shledal, že došlo k porušení práva stěžovatele na svobodnou volbu povolání a přístup k němu, které bylo omezeno jeho nezapsáním do seznamu koncipientů, přestože s ohledem na sledovaný legitimní cíl výkonu advokacie kvalifikovanými osobami, které zajistí profesionální poskytování právních služeb, nešlo o potřebné opatření. Obecné soudy neposkytly stěžovateli náležitou ochranu uvedeného ústavně zaručeného práva proti tomuto zásahu. Ústavní soud proto stěžovatelově ústavní stížnosti vyhověl a při konstatovaném porušení ústavně zaručeného práva podle čl. 26 Listiny zrušil napadené rozsudky Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 19. 2. 2013 č. j. 17 C 261/2011-60, Městského soudu v Praze ze dne 5. 11. 2013 č. j. 30 Co 379/2013-97 a Nejvyššího soudu ze dne 25. 11. 2015 č. j. 33 Cdo 2819/2014-148 [§ 82 odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu]. Obvodní soud pro Prahu 1 bude v novém řízení vázán právním názorem Ústavního soudu.

58. Při hodnocení, zda vzdělání absolventa zahraniční právnické fakulty svým obsahem a rozsahem odpovídá obecnému vzdělání, které lze získat v magisterském studijním programu v oboru právo na vysoké škole v České republice podle § 37 odst. 1 písm. b) bodu 2 zákona o advokacii, nelze přihlížet pouze k získaným znalostem práva, ale je nutné přihlížet i k získaným právnickým dovednostem a případné právní praxi žadatele o zápis do seznamu koncipientů.

59. Ústavní soud závěrem doplňuje, že se v rámci výkladu rozhodných kritérií pouze zmínil o některých potenciálních skutkových aspektech věci, aniž by chtěl blíže závazně určovat směr dokazování a skutkových zjištění obecných soudů. Dále Ústavní soud zdůrazňuje, že podle okolností, které budou v budoucnu zjištěny o vzdělání získaném na konkrétní vysoké škole, zůstává ČAK zachována diskrece při hodnocení zákonných požadavků vyplývajících z § 37 odst. 1 písm. b) bodu 2 zákona o advokacii a při jejich ústavně souladné aplikaci. Závěry Ústavního soudu vychází z konkrétních okolností této věci. Nelze je zobecňovat v tom smyslu, že by právo absolventů zahraničních právnických fakult na svobodnou volbu povolání mělo vždy paušálně převážet nad zájmem na ochraně kvalifikovanosti a profesionality poskytování právních služeb v České republice. V každém konkrétním případě je naopak nutné vycházet z výše uvedených ústavněprávních principů. Jejich hodnocení může na odlišném skutkovém základě vést k opačným závěrům, než ke kterým se ve věci stěžovatele přiklonil Ústavní soud. Všechny tyto závěry jsou závazné pro obecné soudy, aniž lze vyloučit otevření otázky jejich věcné příslušnosti, v návaznosti na relevantní aspekty pravomoci soudů.

60. Ústavní soud rozhodl o ústavní stížnosti bez nařízení jednání, neboť dospěl k závěru, že by od něj nebylo možno očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 201

K podmínkám vstupu nabyvatele práva do řízení podle § 107a občanského soudního řádu

Ustanovení § 107a občanského soudního řádu umožňuje, aby nabyvatel práva nebo povinnosti, o něž v řízení jde, vstoupil do řízení na místo žalovaného bez jeho souhlasu, avšak jen v případě, že toto právo nebo povinnost odvozuje od jejich převodu nebo přechodu ze strany žalovaného. Přípuštění jeho vstupu do řízení, aniž by byla splněna tato podmínka, představuje nepřipustný zásah do základního práva původního žalovaného na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Jana Filipa a soudců Pavla Rychetského (soudce zpravodaj) a Radovana Suchánka – ze dne 1. listopadu 2016 sp. zn. III. ÚS 2242/15 ve věci ústavní stížnosti Ivana Charváta, zastoupeného JUDr. Zbyňkem Zapotilem, advokátem, se sídlem Praha 10 – Vršovice, Ukrajinská 728/2, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. května 2015 č. j. 29 Cdo 5077/2014-454, usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 10. září 2014 č. j. 29 Co 460/2014-444 a usnesení Okresního soudu Praha-západ ze dne 13. června 2014 č. j. 13 C 117/2008-407, jimiž byl připuštěn vstup nových nabyvatelů práva do řízení o žalobě na určení vlastnického práva k nemovitostem, za účasti Nejvyššího soudu, Krajského soudu v Praze a Okresního soudu Praha-západ jako účastníků řízení a ONSTEP, s. r. o., IČO 65410670, se sídlem Dolní Břežany 8, zastoupené Mgr. Ivanou Sládkovou, advokátkou, se sídlem Praha 2 – Nové Město, Karlovo náměstí 2097/10, jako vedlejší účastnice řízení.

Výrok

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 28. května 2015 č. j. 29 Cdo 5077/2014-454, usnesením Krajského soudu v Praze ze dne 10. září 2014 č. j. 29 Co 460/2014-444 a usnesením Okresního soudu Praha-západ ze dne 13. června 2014 č. j. 13 C 117/2008-407 bylo porušeno základní právo stěžovatele na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. května 2015 č. j. 29 Cdo 5077/2014-454, usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 10. září 2014

č. j. 29 Co 460/2014-444 a usnesení Okresního soudu Praha-západ ze dne 13. června 2014 č. j. 13 C 117/2008-407 se ruší.

Odůvodnění

I. Vymezení věci

1. Ústavní stížností, jež byla Ústavnímu soudu doručena dne 24. července 2015 a doplněna podáním ze dne 24. března 2016, navrhl stěžovatel zrušení napadených usnesení z důvodu tvrzeného porušení jeho základních práv podle čl. 11 odst. 1 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. Stěžovatel se měl stát na základě kupní smlouvy ze dne 5. září 2005, kterou uzavřel s vedlejší účastnicí, vlastníkem blíže specifikovaných nemovitostí v k. ú. Dolní Břežany a jako jejich vlastník byl rovněž zapsán v katastru nemovitostí. Vedlejší účastnice ovšem považovala tuto smlouvu za neplatnou a žalobou proti němu se domáhala určení svého vlastnického práva k těmto nemovitostem. Rozsudkem Okresního soudu Praha-západ (dále též „soud prvního stupně“) ze dne 8. září 2009 č. j. 13 C 177/2008-155, jenž byl posléze potvrzen rozsudkem Krajského soudu v Praze (dále též „odvolací soud“) ze dne 17. března 2010 č. j. 29 Co 553/2009-219, bylo její žalobě vyhověno. Proti tomuto rozsudku podal stěžovatel dovolání, jež však bylo usnesením Nejvyššího soudu ze dne 29. března 2012 č. j. 29 Cdo 3039/2010-291 odmítnuto jako nepřipustné. Úspěšná byla až jeho ústavní stížnost, o níž Ústavní soud rozhodl nálezem ze dne 30. dubna 2013 sp. zn. I. ÚS 2382/12 (N 71/69 SbNU 261), kterým toto usnesení zrušil. Nejvyšší soud – byv vázán jeho právním názorem – dovolání opětovně projednal a rozsudkem ze dne 29. srpna 2013 č. j. 29 Cdo 1332/2013-326 zrušil oba výše uvedené rozsudky a věc vrátil Okresnímu soudu Praha-západ k dalšímu řízení.

3. Zrušení rozsudků soudu prvního stupně a odvolacího soudu nezměnilo nic na tom, že v mezidobí se jednalo o pravomocná rozhodnutí, na jejichž základě mohlo dojít (a také došlo) ke změně zápisu vlastnického práva k předmětným nemovitostem v katastru nemovitostí ve prospěch vedlejší účastnice. Ta je následně vložila do základního kapitálu obchodní společnosti REFUGIUM SVATÉ ANEŽKY ČESKÉ, s. r. o., se sídlem Dolní Břežany, Na Panský 8, která si část těchto nemovitostí ponechala a zbytek převedla na další tři obchodní společnosti, konkrétně společnosti GAVRETA, s. r. o., Dům Conventus, s. r. o., a Dům seniorů Dolní Břežany, s. r. o., všech se sídlem Dolní Břežany, Na Panský 8. V řízení o žalobě, jež dále pokračovalo v důsledku kasačních rozhodnutí Ústavního soudu a Nejvyššího soudu, pak vedlejší účastnice jako žalobkyně podle § 107a občanského

soudního řádu navrhla, aby do něj na místo stěžovatele jako žalovaného vstoupily tyto čtyři společnosti.

4. Usnesením Okresního soudu Praha-západ ze dne 13. června 2014 č. j. 13 C 117/2008-407 byl připuštěn vstup uvedených společností do řízení. Tento soud měl za prokázané, že po zahájení řízení nastala právní skutečnost, s níž právní předpisy spojují převod nebo přechod práva na jiný subjekt, a jež má proto z hlediska výsledku řízení zásadní vliv na pasivní legiti-maci stěžovatele jako žalovaného. S tímto hodnocením se ve svém potvrzujícím usnesení ze dne 10. září 2014 č. j. 29 Co 460/2014-444 ztotožnil i Krajský soud v Praze, podle něhož z obsahu spisu (konkrétně v něm obsa-žených výpisů z listu vlastnictví) jednoznačně vyplývá vlastnické právo těchto společností k nemovitostem, které jsou předmětem určovací žaloby. Dovolání stěžovatele proti tomuto rozhodnutí Nejvyšší soud odmítl usne-sením ze dne 28. května 2015 č. j. 29 Cdo 5077/2014-454 jako nepřipustné.

II. Argumentace stěžovatele

5. Stěžovatel spatřuje porušení svého základního práva na spravedli-vý proces v tom, že byl na základě napadených rozhodnutí obecných soudů vyřazen z řízení, jež se týkalo jeho práv a povinností, konkrétně jeho vlast-nického práva k předmětným nemovitostem a práva na náhradu účelně vynaložených nákladů řízení. Stalo se tak navzdory tomu, že rámec dalšího rozhodování, které s jeho účastí počítá, určil svým rozsudkem závazně Nej-vyšší soud na základě předchozího nálezu Ústavního soudu.

6. V řízení před obecnými soudy jde podle stěžovatele o spor dvou smluvních stran ohledně toho, která z nich je vlastníkem nemovitostí, jež byly předmětem kupní smlouvy. Nebyl to stěžovatel jako žalovaný, nýbrž vedlejší účastnice jako žalobkyně, kdo se podílel na převodech vlastnické-ho práva k těmto nemovitostem na jiné subjekty, a to v době, kdy byl rozsud-ek odvolacího soudu pravomocný. Tato skutečnost má přitom zásadní význam. Noví účastníci řízení na rozdíl od něj sledují stejný zájem jako ve-dlejší účastnice (jednají ve shodě), se kterou jsou navíc personálně propo-jeni. Výsledkem řízení proto nebude nic jiného než závěr o neplatnosti kupní smlouvy ze dne 5. září 2005. Pakliže by mělo mít pokračování řízení smysl, procesní nástupnictví se mělo týkat účastníků na straně žalující, a nikoliv žalované.

7. Zájem stěžovatele na výsledku řízení přetrvává i z toho důvodu, že předmětné nemovitosti vedlejší účastnici doposud nevydal, a naopak je v mezidobí pronajímal. V případě neúspěchu mu proto hrozí nejen to, že bez jakékoliv náhrady přijde o nemovitosti v hodnotě přes deset milio-nů Kč, ale rovněž povinnost platit určité částky nad rámec (nikdy nevyda-né) kupní ceny, což by pro něj mohlo mít likvidační následky.

8. K porušení práva stěžovatele na legitimní očekávání mělo dojít tím, že mu bylo postupem soudu upřeno vydání rozhodnutí, které by s konečnou platností zodpovědělo otázku, zda nemovitosti nabyt od vedlejší účastnice platně, či nikoliv. Za této situace je tak nucen podat novou žalobu na určení vlastnického práva k nemovitostem proti společnostem, které jsou zapsány jako vlastníci předmětných nemovitostí. Nezbytnost zcela nového řízení o otázkách, které již jednou byly zevrubně posuzovány ze strany obecných soudů, je přitom v příkrém rozporu se zásadou procesní ekonomie. Vniveč přijde jím dosud vynaložený čas, jakož i finance na pokrytí nákladů jeho právního zastoupení, jejichž nahrazení se již nedomůže. Napadená rozhodnutí považuje stěžovatel za nespravedlivá a vnitřně nelogická s absurdními dopady na zúčastněné.

9. V doplnění ústavní stížnosti stěžovatel dodal, že noví účastníci řízení se pokusili uzavřít s vedlejší účastnicí smír, v jehož rámci měla být vyslovena i neplatnost předmětné kupní smlouvy, soud prvního stupně však navržený smír neschválil. Stěžovatel sám se proti těmto krokům zjevně nemůže bránit. Zároveň lze předpokládat, že řízení skončí bez rozhodnutí o podstatě věci.

III. Shrnutí řízení před Ústavním soudem

10. Ústavní soud si pro účely tohoto řízení vyžádal spis vedený u Okresního soudu Praha-západ pod sp. zn. 13 C 117/2008 a vyzval účastníky i vedlejší účastnici řízení k vyjádření se k ústavní stížnosti. Této možnosti nevyužil Nejvyšší soud, který na tuto výzvu nijak nereagoval, ani Okresní soud Praha-západ, který tak podle svého sdělení ze dne 11. července 2016 neučinil s ohledem na postoupení spisu Nejvyššímu soudu k vyřízení dovolání.

11. Krajský soud v Praze ve vyjádření ze dne 7. července 2016 v plném rozsahu odkázal na odůvodnění jím vydaného usnesení.

12. Vedlejší účastnice ve vyjádření ze dne 26. července 2016 zdůraznila, že stěžovatel již nyní není zapsán jako vlastník nemovitostí, protože nemá pasivní legitimaci ve sporu o určení vlastnického práva tak, aby na něj mělo rozhodnutí dopad. Připomíná, že byla obecnými soudy pravomocně a v dobré víře určena vlastníkem sporných nemovitostí a v souladu s tímto stavem bylo její vlastnické právo obnoveno i v katastru nemovitostí. K její dispozici s majetkem – spočívající v převodu nemovitostí na jinou společnost, která je částečně převedla na další tři společnosti – zároveň došlo dlouho před vydáním usnesení Nejvyššího soudu, kterým bylo zrušeno pravomocné usnesení o určení jejího vlastnického práva. Nešlo tedy o snahu „ukrýt“ nemovitosti, jak naznačuje stěžovatel v ústavní stížnosti, či jiné účelové zneužití procesní úpravy.

13. Návrh, aby čtyři společnosti vstoupily do řízení na místo žalovaného, podala vedlejší účastnice poté, co jí měl soud prvního stupně v pokračujícím řízení sdělit, že má v úmyslu zamítnout žalobu pro nedostatek jejího naléhavého právního zájmu na určení. Ten by totiž v souladu s judikaturou mohl být dán jen v případě, byla-li by v řízení pasivně legitimovaná osoba zapsaná jako vlastník v katastru nemovitostí. Uvedený soud navíc nepřipustil navrhované změny žalobního návrhu, aby předmětem řízení byla otázka platnosti kupní smlouvy uzavřené mezi stěžovatelem a vedlejší účastnicí. Učinil tak navzdory tomu, že poukazovala na nezbytnost zohlednění negativního důsledku tzv. overrulingu (tj. překonání dosavadní judikatury), k němuž došlo usnesením Nejvyššího soudu ze dne 29. srpna 2013 č. j. 29 Cdo 1332/2013-326 a jež Ústavní soud sám označil za „jev ve své podstatě nežádoucí“ [zde poukazuje zejména na náleze ze dne 25. května 2011 sp. zn. IV. ÚS 2842/10 (N 101/61 SbNU 527)]. Vedlejší účastnici přitom nešlo o nic jiného než nastavit proces do souladu se zákonem a praxí tak, aby nemohlo dojít k zamítnutí žaloby pro nedostatek naléhavého právního zájmu a její vlastnické právo bylo řádně určeno. V tomto ohledu byl nedostatek pasivní věcné legitimace odstraněn až prostřednictvím procesního nástupnictví podle § 107a občanského soudního řádu, u něhož je úvaha soudu, zda je přípustí či nikoliv, vyloučena.

14. Stěžovatel se měl podle vedlejší účastnice procesně bránit primárně proti rozhodnutí katastrálního úřadu o povolení vkladu vlastnického práva čtyř společností do katastru nemovitostí, přičemž jediné tímto by mohl zabránit svému vyloučení z řízení. Těto možnosti ale nevyužil. Skutečnost, že předmětnou záměnou došlo k ukončení účasti stěžovatele v řízení, je již věc druhotná, jež nemá pro rozhodnutí ve věci samé žádný význam. Stejně tak je nevýznamné, že se za této situace nemůže domoci ani příznání náhrady nákladů řízení. Jde o procesní riziko, které je součástí každého sporu, když navíc stěžovatel ani nemůže předjímat, jakým způsobem by řízení dopadlo v případě, že by k záměně nedošlo. Propojenost vedlejšího účastníka a ostatních čtyř zmíněných společností, na kterou upozorňuje stěžovatel, nebyla překážkou pro převody vlastnictví, k nimž v projednávané věci došlo.

15. Uvedená vyjádření byla zaslána stěžovateli, který však ve stanovené lhůtě (a ani poté) nevyužil možnosti na ně reagovat.

16. Ve smyslu § 44 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, rozhodl Ústavní soud ve věci bez konání ústního jednání, neboť od něj nebylo lze očekávat další objasnění věci.

IV. Podmínky projednání ústavní stížnosti

17. Ústavní soud předně konstatuje, že ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 *a contrario* zákona o Ústavním soudu), přestože nesměřuje proti konečnému rozhodnutí o žalobě na určení vlastnického práva.

18. Rozhodnutím soudu o vstupu čtyř obchodních společností do řízení na místo žalovaného podle § 107a občanského soudního řádu stěžovatel přestal být jeho účastníkem, čímž v něm ztratil veškerá procesní práva a povinnosti. Zároveň je zřejmé, že se proti tomuto následku nemůže – právě s ohledem na to, že již dále není účastníkem řízení – v dalších jeho fázích nijak bránit. Za této situace je proto opodstatněný závěr, že toto rozhodnutí, byť má toliko procesní povahu, je způsobilé bezprostředně a citelně zasáhnout do základních práv stěžovatele [srov. náleze ze dne 9. února 2012 sp. zn. III. ÚS 468/11 (N 30/64 SbNU 319)]. Rozhodnutím o nepřípustnosti dovolání byla přitom pravomocně skončena příslušná samostatná dílčí část řízení, jejímž předmětem byla otázka procesního nástupnictví. Podmínka vyčerpání všech procesních prostředků, které zákon poskytuje stěžovateli k ochraně jeho práva (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu), tak byla splněna [viz náleze ze dne 12. ledna 2005 sp. zn. III. ÚS 441/04 (N 6/36 SbNU 53) a stanovisko pléna ze dne 23. dubna 2013 sp. zn. Pl. ÚS-st. 35/13 (ST 35/69 SbNU 859; 124/2013 Sb.)].

19. Vzhledem k tomu, že ústavní stížnost byla rovněž podána včas a osobou k tomu oprávněnou, splňovala všechny zákonem stanovené formální náležitosti a Ústavní soud je příslušný k jejímu projednání, bylo možné přistoupit k jejímu věcnému posouzení.

V. Vlastní posouzení

20. Ústavní soud se seznámil s argumentací stěžovatele, vyjádřenými účastníků řízení a obsahem příslušného soudního spisu, načež zjistil, že ústavní stížnost je důvodná.

21. V řízení o ústavních stížnostech [čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“), § 72 a násl. zákona o Ústavním soudu] se Ústavní soud jako soudní orgán ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy) omezuje na posouzení, zda rozhodnutími orgánů veřejné moci nebo postupem předcházejícím jejich vydání nebyla porušena ústavně zaručená základní práva a svobody. Jejich ochrana je jediným důvodem, který otevírá prostor pro jeho zásah do rozhodovací činnosti těchto orgánů, což platí i pro případné přehodnocení jejich skutkových zjištění nebo právních závěrů. Sám naopak není další přezkumnou instancí v soustavě soudů, protože není oprávněn k takovému zásahu jen z důvodu jejich případného pochybení při aplikaci tzv. podústavního práva či jiné nesprávnosti.

22. Přestože je to žalobce, kdo má ve sporném řízení postavení „pána sporu“ a na jehož dispozici závisí, zda v řízení bude nebo nebude

pokračováno, podáním žaloby se stává jeho účastníkem společně se žalovaným, přičemž ve vztahu k oběma z nich se plně uplatní zásady spravedlivého procesu, včetně zásady rovnosti účastníků řízení. Oba proto mají právo na to, aby soud – jsou-li k tomu splněny zákonem stanovené podmínky a nevezme-li žalobce svou žalobu zpět – ve věci rozhodl, a postavil tak najisto, zda má žalobce tvrzený nárok vůči žalovanému nebo zda mu svědčí právo či povinnost, které jsou mezi stranami předmětem sporu.

23. Podle § 107a občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. prosince 2013, jež se podle čl. II odst. 2 zákona č. 293/2013 Sb. použije na řízení zahájená před tímto datem, má-li žalobce za to, že po zahájení řízení nastala skutečnost, s níž právní předpisy spojují převod nebo přechod práva nebo povinnosti účastníka řízení, o něž v řízení jde, může dříve, než soud o věci rozhodne, navrhnout, aby nabyvatel práva nebo povinnosti vstoupil do řízení na místo dosavadního účastníka; to neplatí v případech uvedených v § 107 (odstavec 1). Soud návrhu usnesením vyhově, jestliže se prokáže, že po zahájení řízení nastala právní skutečnost uvedená v odstavci 1, a jestliže s tím souhlasí ten, kdo má vstoupit na místo žalobce; souhlas žalovaného nebo toho, kdo má vstoupit na jeho místo se nevyžaduje. Právní účinky spojené s podáním žaloby zůstávají zachovány (odstavec 2). Ustanovení § 107 odst. 4 platí obdobně (odstavec 3).

24. Citované ustanovení umožňuje žalobci reagovat v průběhu řízení na změnu věcné legitimace, k níž došlo v důsledku přechodu nebo převodu práva nebo povinnosti (singulární sukcese práva nebo povinnosti) za řízení, aniž by účastník řízení, jehož se tento přechod nebo převod týká, zároveň pozbýval procesní subjektivitu. Procesní nástupnictví v těchto případech zjednodušeně řečeno vytváří prostor k tomu, aby dosavadní řízení ani po této změně fakticky nepozbylo smyslu a mohlo za stejných podmínek vést k vyřešení sporu, jenž je jeho předmětem. Vyhovění návrhu na vstup jiné osoby do řízení na místo některého z účastníků s sebou sice na straně dosavadního účastníka nese zánik jeho práv a povinností, jež jsou spojeny s tímto jeho procesním postavením, dochází k tomu však za situace, kdy mu dále nemohlo svědčit právo nebo povinnost, o něž v řízení jde. Není přitom podstatné, zda toto právo či povinnost předtím skutečně měl, neboť o tom musí stejně teprve rozhodnout soud.

25. V projednávané věci obecné soudy vyhověly návrhu vedlejší účastnice jako žalobkyně podle § 107a odst. 1 občanského soudního řádu, aby na místo žalovaného vstoupily do řízení čtyři obchodní společnosti. Protože tímto rozhodnutím zaniklo procesní postavení stěžovatele jako účastníka řízení, Ústavní soud se musel zabývat otázkou, zda se obecné soudy při výkladu a aplikaci tohoto ustanovení nedopustily nepřipustného zásahu do jeho základního práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny. S takovýmto „kvalifikovaným“ zásahem se zpravidla identifikují případy

neakceptovatelné „libovůle“, spočívající buď v nerespektování jednoznačně znějící kogentní normy, nebo ve zjevném a neodůvodněném vybočení ze standardů výkladu, jenž je v soudní praxi respektován, resp. který odpovídá všeobecně akceptovatelnému (doktrinárnímu) chápání dotčených právních institutů [např. náleze ze dne 25. září 2007 sp. zn. Pl. ÚS 85/06 (N 148/46 SbNU 471)].

26. Ústavní soud konstatuje, že § 107a občanského soudního řádu umožňuje, aby nabyvatel práva nebo povinnosti, o něž v řízení jde, vstoupil do řízení na místo žalovaného bez jeho souhlasu, avšak jen v případě, že toto právo nebo povinnost odvozuje od jejich převodu nebo přechodu ze strany žalovaného. Obchodní společnosti, jež se v projednávané věci staly procesními nástupci stěžovatele, tuto podmínku ovšem nesplňují. Své vlastnické právo k předmětným nemovitostem totiž odvozují od vedlejší účastnice, která je v mezidobí, kdy byla na základě tehdy pravomocného rozsudku zapsána v katastru nemovitostí jako jejich vlastníkem, vložila do základního kapitálu jedné z nich. Jen pro úplnost se dodává, že převod nebo přechod práva ze strany stěžovatele nepředstavoval ani zápis vlastnického práva vedlejší účastnice na základě tehdy pravomocného rozsudku, kterým bylo vyhověno její žalobě. Jednalo se toliko o deklaratorní rozhodnutí, jímž bylo určeno, a nikoliv konstituováno její vlastnické právo (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. června 2011 sp. zn. 22 Cdo 3085/2009).

27. Za situace, kdy mezi stěžovatelem jako žalovaným a jeho procesními nástupci neexistuje žádný vztah, musí být žaloba vedlejší účastnice – má-li být po připuštění změny na místě žalovaného úspěšná – založena na odlišných skutkových tvrzeních, než jaká byla původně uplatněna vůči stěžovateli. Pokračování v řízení po takovéto změně by tak mohlo mít smysl jen za předpokladu, že by v něm ze strany účastníků řízení mohla být uplatněna nová skutková tvrzení a důkazní návrhy. Takováto možnost by ale fakticky znamenala otevření prostoru pro dodatečnou změnu předmětu řízení (s ohledem na nové skutkové vymezení by již nešlo o stejnou „věc“), což je důsledek, který – jak se naznačuje z jeho výše uvedeného účelu – nelze s použitím § 107a občanského soudního řádu spojovat. Toto ustanovení nepředpokládá, že by nabyvatel práva nebo povinnosti mohl po vstupu do řízení bez ohledu na jeho dosavadní průběh činit takové návrhy. Místo toho výslovně stanoví, že ten, kdo vstupuje do řízení na místo dosavadního účastníka řízení, musí přijmout stav řízení, jaký tu je v době jeho nástupu do řízení (§ 107a odst. 3 ve spojení s § 107 odst. 4 občanského soudního řádu).

28. Převod vlastnického práva ze strany vedlejší účastnice jako žalobkyně na jiné subjekty sice ve vztahu k nim nevylučoval použití uvedeného ustanovení, podmiňoval je však jejím návrhem, aby tyto subjekty vstoupily do řízení na její místo. Pakliže měla sama pochybnosti o tom, zda její právo

nebo povinnost byly převedeny nebo přešly na tyto subjekty (jinak si nelze vysvětlit její zájem na pokračování řízení se čtyřmi obchodními společnostmi jako procesními nástupci žalovaného), mohla proti nim buď podat novou žalobu, nebo navrhnout se souhlasem žalovaného jeho záměnu podle § 92 odst. 2 občanského soudního řádu, čemuž by však již soud nemusel bez dalšího vyhovět. Při rozhodování o tomto návrhu by naopak musel zvažovat, zda by takováto záměna měla z hlediska dosavadního průběhu řízení význam. Nepochybně jinak by jej posuzoval např. v případě, kdy bylo řízení teprve zahájeno a neproběhly v něm (téměř) žádné úkony, než pokud by mu předcházelo obsáhlé dokazování.

29. Napadenými usneseními, jež byla založena na nesprávném výkladu § 107a občanského soudního řádu, bylo nepřipustným způsobem zasazeno do procesního postavení stěžovatele, neboť v jejich důsledku přestal být bez zákonného důvodu účastníkem řízení. Tím bylo porušeno jeho základní právo na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny. Následkem těchto rozhodnutí navíc vznikl absurdní stav, kdy je řízení vedeno mezi stranami, jejichž právního vztahu se nijak nedotýkají v něm doposud učiněná skutková zjištění. Zároveň mezi nimi není ani žádný spor ohledně platnosti převodu vlastnického práva, k němuž mezi nimi došlo v průběhu tohoto řízení.

30. Uvedený zásah do základního práva nelze relativizovat ani poukazem na skutečnost, že v době pokračování řízení před soudem prvního stupně již stěžovatel nebyl zapsán v katastru nemovitostí jako vlastník předmětných nemovitostí, z čehož mohou plynout (plynou) důsledky pro posouzení naléhavého právního zájmu vedlejší účastnice na určení, že je – místo stěžovatele – jejich vlastníkem. Jde o skutečnost, která je z hlediska jeho procesního postavení nepodstatná a nanejvýš může vést k zamítnutí žaloby. Ústavní soud zdůrazňuje, že je povinností obecných soudů, aby – nedošlo-li v souladu se zákonem k procesnímu nástupnictví – rozhodly ve věci samé za účasti původních účastníků řízení. Stranou zájmu stěžovatele pak nelze ponechat ani jejich rozhodnutí o nákladech řízení.

VI. Závěr

31. Z těchto důvodů Ústavní soud podle § 82 odst. 1 a odst. 2 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb., vyhověl ústavní stížnosti stěžovatele (výrok I) a podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu napadená usnesení zrušil (výrok II). Vykonatelnost tohoto nálezu bude v dalším řízení ve věci žaloby vedlejší účastnice pokračováno za účasti stěžovatele jako žalovaného.

Č. 202

K posouzení vyváženosti práv smluvních stran spotřebitelské smlouvy o propagaci reklamní plochy

Při posuzování platnosti spotřebitelské smlouvy se obecné soudy musí zabývat celkovou vyvážeností práv účastníků smlouvy a vycházet z principu ochrany spotřebitele jako jednoho z klíčových principů současného občanského práva. Opačný postup vede k porušení práva na spravedlivý proces zaručeného čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Davida Uhlíře a soudců Tomáše Lichovníka (soudce zpravodaj) a Kateřiny Šimáčkové – ze dne 1. listopadu 2016 sp. zn. I. ÚS 913/16 ve věci ústavní stížnosti Marty Rampasové, zastoupené JUDr. Ing. Šárkou Krejčířovou, Ph.D., advokátkou, se sídlem Albertova 684/38, Kroměříž, proti výroku I rozsudku Okresního soudu v Kroměříži ze dne 5. 1. 2016 č. j. 11 C 115/2012-207, kterým byla stěžovatelce uložena povinnost zaplatit částku 2 390 Kč s úrokem z prodlení, a usnesení téhož soudu ze dne 23. 2. 2016 č. j. 11 C 115/2012-214 o svědečném.

Výrok

I. Výrokem I rozsudku Okresního soudu v Kroměříži ze dne 5. 1. 2016 č. j. 11 C 115/2012-207 a usnesením téhož soudu ze dne 23. 2. 2016 č. j. 11 C 115/2012-214 bylo porušeno právo stěžovatelky na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 odst. 1 ve spojení s čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

II. Výrok I rozsudku Okresního soudu v Kroměříži ze dne 5. 1. 2016 č. j. 11 C 115/2012-207 a usnesení téhož soudu ze dne 23. 2. 2016 č. j. 11 C 115/2012-214 se ruší.

Odůvodnění**I.**

1. Ústavnímu soudu byl dne 18. 3. 2016 doručen návrh na zahájení řízení o ústavní stížnosti ve smyslu § 72 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“),

prostřednictvím něhož se stěžovatelka domáhala zrušení v záhlaví citovaných rozhodnutí.

2. Předtím, než se Ústavní soud začal věcí zabývat, přezkoumal podání po stránce formální a konstatoval, že podaná ústavní stížnost obsahuje veškeré náležitosti, jak je stanoví zákon o Ústavním soudu.

II.

3. Stěžovatelka uzavřela s vedlejší účastnicí dne 20. 10. 2008 smlouvu o propagaci reklamní plochy, na jejímž základě se vedlejší účastnice zavázala pro stěžovatelku zajistit propagaci reklamní plochy na automobilu OPEL Astra 6 jako volné reklamní plochy. Za zpracování údajů potřebných pro umístění na internetovém serveru se stěžovatelka zavázala zaplatit částku 2 390 Kč včetně DPH. Tuto částku se zavázala zaplatit do 31. 10. 2008. Dále se stěžovatelka zavázala zaplatit vedlejšímu účastníku smluvní pokutu ve výši 1 000 Kč, pokud nezplatí řádně a včas jakoukoliv platbu vyplývající ze smlouvy. Dále se stěžovatelka zavázala zaplatit úrok z prodlení ve výši 0,3% z dlužné částky denně za každý den prodlení. Stejně tak se účastníci smlouvy dohodli na částce 200 Kč za každou odeslanou upomínku k platbě.

4. Současně s tím se účastníci smlouvy dohodli, že pokud minimálně 30 dnů před uplynutím doby jednoho roku po uzavření smlouvy nesdělí stěžovatelka vedlejší účastnici, že nemá zájem na pokračování smlouvy, prodluhuje se platnost smlouvy vždy o další jeden rok, a to i opakovaně. Vzhledem k tomu, že ani jeden z účastníků smlouvu neukončil, vedlejší účastnice inzerovala na svých stránkách informace o volné reklamní ploše stěžovatelky další rok. Za uvedené pak požadovala na stěžovatelce částku 1990 Kč včetně DPH. Jelikož stěžovatelka závazek ze smlouvy nesplnila, dožadovala se vedlejší účastnice zaplacení smluvené částky žalobou, o níž rozhodl Okresní soud v Kroměříži ústavní stížností napadeným rozsudkem tak, že výrokem I uložil stěžovatelce zaplatit částku 2 390 Kč s úrokem z prodlení. V návaznosti na to rozhodl okresní soud ústavní stížností napadeným usnesením i o svědečném.

5. Stěžovatelka je toho názoru, že okresní soud ve svém rozhodnutí vycházel téměř výhradně z důkazů předložených žalobkyní a důkazy jí předložené sice provedl, ale nehodnotil. V souvislosti s uvedeným stěžovatelka odkázala na nálezy Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 521/05 ze dne 23. 3. 2006 (N 70/40 SbNU 691), I. ÚS 593/04 ze dne 20. 12. 2005 (N 230/39 SbNU 443) nebo IV. ÚS 2319/11 ze dne 28. 2. 2012 (N 40/64 SbNU 461). Stěžovatelka rovněž předložila soudu několik rozhodnutí ve skutkově a právně shodných věcech, ve kterých soudy rozhodly ve prospěch žalovaných. Stěžovatelka důvodně očekávala, že její případ bude rozhodnut obdobně jako tyto případy nebo jí bude přesvědčivě vysvětlen důvod odchylky. To se

však nestalo. Z toho důvodu má stěžovatelka za to, že bylo porušeno její právo na vyloučení překvapivosti rozhodnutí.

6. Stěžovatelka se domnívá, že Okresní soud v Kroměříži postupoval čistě formalisticky, když nezohlednil okolnosti případu, které mají spočívat v samotném způsobu podnikání žalobkyně, která využívá klamavé obchodní praktiky, jedná v rozporu s dobrými mravy a uvádí své klienty v omyl. Soud nezohlednil tu skutečnost, že z dostupných zdrojů není znám žádný klient žalobkyně, kterému by byla reklama na auto žalobcem skutečně zprostředkována. Dále soud nezohlednil ani to, že žalobkyně vede či vedla přes 12 000 soudních sporů se svými klienty. Již z tohoto čísla stěžovatelka dovozuje, že podnikání žalobkyně není v pořádku. Při projednávání případu nebyl zohledněn celý systém podnikání žalobkyně vycházející ze strategie, že klienti nebudou chtít finanční prostředky požadované bez adekvátní protislužby hradit a v následném soudním řízení bude klientům uloženo nahradit i náklady řízení. Žalobkyně podle stěžovatelky úmyslně podává žaloby za jednotlivé roky trvání smlouvy zvlášť, čímž zvyšuje náklady řízení a zároveň udržuje spory pod hranicí bagatelnosti, aby nebylo možné se proti rozsudkům bránit opravnými prostředky. Podnikání, kde náklady řízení tvoří podstatnou část zisku, považuje stěžovatelka za rozporné s dobrými mravy, a nemůže tedy požívat právní ochrany. V souvislosti s přílišným formalismem odkázala stěžovatelka na nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2232/07 ze dne 2. 6. 2010 (N 119/57 SbNU 467).

7. Při posuzování sporné smlouvy dospěl Okresní soud v Kroměříži k závěru, že se jedná o právní úkon platný, byť některá ustanovení jsou podle jeho názoru neplatná. Jedná se o ujednání o automatické prolongaci, ujednání o povinnosti spotřebitele platit smluvní pokutu a náklady na písemnou upomínku, ujednání o nevratnosti plnění poskytnutého spotřebitelem. Ve smlouvě jsou podle stěžovatelky další ustanovení způsobující její neplatnost, přičemž v souvislosti s uvedeným stěžovatelka odkázala na nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 4167/12 ze dne 19. 11. 2013 (N 192/71 SbNU 289) týkající se prakticky totožné smlouvy. Další nerovnováhu vztahu v právech a povinnostech stran spatřuje stěžovatelka v ujednání, podle něhož je povinna uhradit částku 2 390 Kč do 31. 10. 2008, ovšem žalobkyně lhůtu ke zpracování údajů potřebných pro umístění na internetovou stránku nemá. Stěžovatelka má za to, že smlouva obsahující takové množství neplatných ustanovení nemůže být jako celek shledána platným právním úkonem.

8. V souladu s nálezem Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 4167/12 se stěžovatelka domnívá, že povinnost žalobce zpracovat údaje potřebné pro umístění na internetovém serveru a tomu odpovídající povinnost stěžovatelky uhradit 2 390 Kč měla být shledána v rozporu s § 56 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

9. Okresní soud se podle stěžovatelky nijak nevypořádal s její námitkou, že se žalobkyně zavázala ke zpracování jejích osobních údajů, přičemž z dopisu Úřadu pro ochranu osobních údajů plyne, že k tomu nesplnila zákonné podmínky pro zpracování osobních údajů. Dále stěžovatelka zpochybnila též splnění závazku vystavení její reklamní plochy. Stěžovatelka předložila soudu výpisy z internetového portálu www.bezreklamky.cz ze tří náhodných dnů 12. 4. 2012, 8. 8. 2012 a 2. 10. 2012. Z těch má podle ní vyplývat, že se minimálně v těchto dnech reklamní plocha na internetové stránce nenacházela. Okresní soud tyto důkazy sice provedl, ale nijak se s nimi nevypořádal. Ke svědecké výpovědi Ing. Guziho stěžovatelka uvedla, že se jedná o bývalého zaměstnance, který si nemůže pamatovat, zda byla konkrétní propagace reklamní plochy zveřejněna či nikoliv. Navíc žalobkyně požadovala za poskytnutí kontaktních údajů na vlastníka reklamní plochy částku 79 Kč, což stěžovatelka považuje za rozporné s obsahem smlouvy.

10. Stěžovatelka se rovněž dovolává omylu při uzavření smlouvy vycházejícího ze skutečnosti, jež byla pro uzavření smlouvy rozhodující, a toho, že žalobkyně tento omyl svými tvrzeními při uzavírání smlouvy vyvolala. Stěžovatelka k prokázání svého uvedení v omyl navrhla řadu důkazů, které buď nebyly provedeny, nebo se s nimi okresní soud v odůvodnění nevypořádal. Například nebyl proveden důkaz reklamním letákem. Ten přitom považuje stěžovatelka za podstatný, neboť žalobkyně se v něm snaží úmyslně v adresátech vyvolat klamnou představu, že dobře ví, kolik si může klient tímto způsobem měsíčně vydělat. Tento leták byl přitom v obdobné věci vedené u Okresního soudu v Opavě pod sp. zn. 25 C 2/2012 jedním z důvodů zamítnutí žaloby [ústavní stížnost proti tomuto rozsudku byla odmítnuta pod sp. zn. II. ÚS 463/13 (usnesení ze dne 6. 6. 2013 dostupné na <http://nalus.usoud.cz>)].

11. Závěrem ústavní stížnosti stěžovatelka odkázala na nálezy Ústavního soudu v obdobných věcech – nález sp. zn. II. ÚS 1810/13 ze dne 13. 5. 2014 (N 93/73 SbNU 549), sp. zn. II. ÚS 4167/12 ze dne 19. 11. 2013 (N 192/71 SbNU 289), sp. zn. II. ÚS 2369/13 ze dne 28. 5. 2014 (N 109/73 SbNU 731).

12. Z výše vyložených důvodů má stěžovatelka za to, že rozhodnutím Okresního soudu v Kroměříži došlo k zásahu do jejích základních práv a svobod, jež jsou jí garantovány čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), jakož i čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Dále mělo být dotčeno též právo garantované v čl. 4 odst. 3 Listiny a rovněž tak mělo dojít k porušení čl. 1 odst. 1 Ústavy České republiky.

III.

13. Okresní soud v Kroměříži ve svém vyjádření k ústavní stížnosti uvedl, že vycházel ze stanoviska Nejvyššího soudu Cpjn 200/2013 a závěrů

přijatých v rozsudku Okresního soudu v Kroměříži č. j. 7 C 72/2012-223. Argumenty stěžovatelky přednesené v ústavní stížnosti považuje okresní soud za přesvědčivé a odpovídající nejednotnému rozhodování soudů prvního stupně v obdobných případech. Prostor pro dokazování byl podle nalézacího soudu účastníkům řízení poskytnut dostatečný a ve zbytku tento soud odkázal na odůvodnění napadeného rozhodnutí.

14. Vedlejší účastnice se k předmětné ústavní stížnosti nevyjádřila.

15. Stěžovatelka využila svého práva repliky a k vyjádření okresního soudu uvedla, že věc vedená u shora uvedeného soudu pod sp. zn. 7 C 72/2012 se týkala ujednání o automatické prodloužení smlouvy, která je absolutně neplatná. K tomu stěžovatelka uvádí, že soud neprováděl žádné podrobnější dokazování ohledně neplatnosti smlouvy z důvodu omylu při uzavírání smlouvy, z důvodu rozporu s dobrými mravy nebo z důvodu rozporu s právními předpisy na ochranu spotřebitele. Na jednání dne 7. 2. 2013 neproběhl navrhovaný účastnický výslech stěžovatelky. Soud sice v odůvodnění uvedl, že nepřistoupil na tvrzení žalované ohledně neplatnosti smlouvy, žádné bližší dokazování však k tvrzené neplatnosti neprováděl.

IV.

16. Ústavní soud považuje za prvním místě za nutné sdělit, že v souladu s čl. 83 Ústavy je jeho posláním ochrana ústavnosti, především ochrana práv a svobod zaručených akty ústavního pořádku, zvláště pak Listinou. I když toto široce pojaté vymezení ochrany ústavnosti nevyčerpává úlohu a funkce, jimiž je Ústavní soud obdařen a které plní v rámci ústavního systému České republiky, znamená však, že při incidenční kontrole ústavnosti, tedy v procesu rozhodování o ústavních stížnostech dle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy, neposuzuje a ani posuzovat nemůže otázku možného porušení práv fyzických a právnických osob, která vyplývají z práva jednoduchého, to jest podústavního, neboť především k tomu jsou povolány soudy obecné (čl. 90 Ústavy). Do rozhodovací činnosti obecných soudů je tudíž Ústavní soud oprávněn a povinen zasáhnout jen tehdy, jestliže porušením jednoduchého práva došlo současně i k porušení základního práva nebo svobody, například ústavně nekonformní aplikací pramene práva nebo jeho ústavně nekonformní exegezí. Je tak oprávněn a povinen ověřit, zda v souvislosti s řízením, které předcházelo napadenému soudnímu aktu, byly dodrženy ústavní limity, zejména jestli v důsledku svévole nedošlo k extrémnímu vybočení z nich. Otázkou svévole se přitom Ústavní soud zabývá dosti podrobně ve své judikatuře a ustáleně její pojem vykládá v obecné poloze jako extrémní nesoulad právních závěrů s provedenými skutkovými a právními zjištěními [viz nálezy sp. zn. III. ÚS 138/2000 in fine (N 53/21 SbNU 451), III. ÚS 303/04 (N 52/36 SbNU 555), III. ÚS 351/04 (N 178/35 SbNU 375), III. ÚS 501/04 (N 42/36 SbNU 445), III. ÚS 606/04

(N 177/38 SbNU 421), III. ÚS 151/06 (N 132/42 SbNU 57), IV. ÚS 369/06 (N 206/43 SbNU 303), III. ÚS 677/07 (N 179/47 SbNU 371) aj.].

17. Předně je třeba uvést, že si je Ústavní soud dobře vědom té skutečnosti, že se v předmětném případě jedná o bagatelní spor, jenž zpravidla nedosahuje ústavněprávní roviny. V projednávané věci však nelze odhlédnout od toho, že judikatura soudů prvního stupně ve věcech ochrany spotřebitele je značně rozkolísaná. V bagatelních věcech přitom není možné, aby na tuto nejednotnost adekvátně reagovaly odvolací soudy, případně soud Nejvyšší. Účastníkům řízení tak nezbyvá, než se s ochranou svých práv obrátit prostřednictvím ústavní stížnosti na Ústavní soud. Ten je pak postaven *de facto* do role odvolacího soudu, neboť otázce hodnocení smluvních ujednání se při námitce extrémního rozporu mezi skutkovým zjištěním (v daném případě seznáním obsahu smlouvy) a z něj vyvozeným právním závěrem nemůže vyhnout. Z důvodu nežádoucího nejednotného rozhodování obecných soudů ve skutkově i právně obdobných sporech tohoto typu, jakož i s ohledem na zjevný rozpor mezi skutkovými zjištěními a z nich vyvozenými právními závěry Ústavní soud neodmítl ústavní stížnost pro zjevnou neopodstatněnost z důvodu bagatelní výše předmětu sporu a podrobil stížnostní námitky meritornímu přezkumu.

18. Ústavní soud konstatuje, že v podstatě totožným případem se zabýval v nález ze dne 19. 11. 2013 sp. zn. II. ÚS 4167/12 (N 192/71 SbNU 289), kde shledal, že rozhodnutí obecného soudu v otázce posouzení platnosti spotřebitelské smlouvy, založené na formalistickém a selektivním hodnocení jejich ustanovení, co se týče rovnováhy práv a povinností smluvních stran, postrádající náležité vypořádání se s námitkami účastníka řízení, vede k porušení práva na spravedlivý proces garantovaného čl. 36 odst. 1 Listiny, neboť jde o případ extrémního rozporu mezi skutkovými zjištěními a z nich vyvozenými právními závěry.

19. Je sice pravda, že okresní soud zohlednil ve svém rozhodování stanovisko Nejvyššího soudu sp. zn. Cpjn 200/2013 („Neplatná jsou ujednání dané smlouvy směřující k její automatické prolongaci, ujednání o povinnosti spotřebitele platit smluvní pokutu a náklady na písemnou upomínku, ujednání o nevratnosti plnění poskytnutého spotřebitelem bez ohledu na důvod, pro který dojde k předčasnému ukončení smlouvy tam, kde zákon vrácení vzájemně poskytnutého plnění předpokládá, a sjednání odlišného režimu účinnosti výpovědi smlouvy pro každou ze smluvních stran.“) a některé části smlouvy o propagaci považoval za neplatné, nicméně se nezabýval celkovou vyvážeností práv vedlejší účastnice a stěžovatelky coby spotřebitelky.

20. Na základě výše uvedeného Ústavní soud rovněž v souzené věci dospěl k závěru, že okresní soud posoudil smluvní ujednání ve smlouvě o propagaci reklamní plochy uzavřené mezi stěžovatelkou a vedlejší účastní-

kem nejen v rozporu s příslušnými ustanoveními zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, (a to zejm. s § 55 a 56), ale i čl. 36 odst. 1 Listiny, neboť okresní soud nijak nerefletoval princip ochrany spotřebitele jako jeden z klíčových principů současného občanského práva, resp. adekvátním způsobem nereagoval na argumentaci, kterou stěžovatelka v daném ohledu přednesla. V novém řízení bude okresní soud postupovat v souladu s výše uvedenými právními závěry jak Ústavního, tak Nejvyššího soudu, přičemž posoudí, zda neplatnost jednotlivých smluvních ujednání způsobuje neplatnost celé smlouvy, či zda zbylá část smlouvy sama o sobě obstojí (viz výše uvedené stanovisko). V souvislosti s uvedeným by se měl nalézací soud zabývat též obchodními praktikami vedlejší účastnice, tj. zda v projednávané věci nemohlo na základě reklamních aktivit dojít k vyvolání omylu spotřebitelky.

21. Stran napadeného usnesení Okresního soudu v Kroměříži ze dne 23. 2. 2016 č. j. 11 C 115/2012-214 je třeba uvést, že jím bylo rozhodnuto o povinnosti stěžovatelky zaplatit náhradu nákladů řízení na svědeckém. Jedná se o rozhodnutí, jež bezprostředně souvisí se zrušeným rozsudkem, bez jehož existence postrádá usnesení o nákladech řízení svého smyslu. Z toho důvodu Ústavní soud zrušil i toto usnesení.

22. V podrobnostech lze zcela odkázat na nálezy Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 4167/12 (viz výše), sp. zn. III. ÚS 1804/13 (N 127/73 SbNU 915) a sp. zn. II. ÚS 1810/13 (viz výše), v nichž se k prakticky totožným případům dostatečně vymezil.

23. S ohledem na shora odůvodněné zjištění, že v záhlaví blíže určenou částí rozsudku Okresního soudu v Kroměříži ze dne 5. 1. 2016 č. j. 11 C 115/2012-207 bylo porušeno základní právo stěžovatelky zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny, Ústavní soud v souladu s § 82 zákona o Ústavním soudu podané ústavní stížnosti vyhověl a zrušil všechna napadená rozhodnutí podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

Č. 203

K úhradě nákladů exekuce ve vztahu k procesnímu zavinění oprávněného na zastavení exekučního řízení

I. Zahájil-li oprávněný exekuční řízení, i když věděl, nebo při zachování přiměřené opatrnosti (pečlivosti) mohl vědět, že exekuce bude s největší pravděpodobností zastavena, musí nést nepříznivé následky v podobě povinnosti zaplatit náklady exekuce; toto vědomí (procesní zavinění) oprávněného je však nutno v řízení prokázat. Rozhodnutí o nákladech exekuce proto nelze založit pouze na objektivních skutečnostech (např. ekonomické síle oprávněného), které o tomto jeho vědomí nic nevyovídají.

II. Založil-li proto soudní exekutor svůj závěr o procesním zavinění oprávněného na tom, že si před podáním návrhu na nařízení exekuce nijak nezjistil majetkové poměry dlužníka, ačkoliv k tomu měl údajně procesní nástroje, a postupoval-li obdobně obecný soud, aniž se v rozporu s požadavky čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod zabýval také tím, konkrétně jaké nástroje měl oprávněný v tomto ohledu k dispozici a zda jejich uplatnění lze po něm spravedlivě požadovat, pak tento postup nelze ospravedlnit ani ekonomicky silným postavením oprávněného, neboť to je z hlediska respektování jeho postavení jako účastníka řízení ve smyslu čl. 3 odst. 1 a čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod v řízení před nezávislým a nestranným soudem zcela irrelevantní.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Josefa Fialy a soudců Jana Filipa (soudce zpravodaj) a Radovana Suchánka – ze dne 1. listopadu 2016 sp. zn. III. ÚS 938/16 ve věci ústavní stížnosti T-Mobile Czech Republic, a. s., se sídlem Tomíčkova 2144/1, Praha 4, zastoupené prof. JUDr. Alešem Gerlochem, CSc., advokátem, se sídlem Botičská 4, Praha 2, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. prosince 2015 sp. zn. 26 Cdo 4436/2015 a usnesení Městského soudu v Praze ze dne 3. ledna 2013 č. j. 17 Co 468/2012-90, kterým bylo změněno rozhodnutí soudního exekutora o nákladech exekuce, za účasti Nejvyššího soudu a Městského soudu v Praze jako účastníků řízení a 1. Tomáše Večerky a 2. Mgr. Jana Beneše, soudního exekutora, Exekutorský úřad Praha-západ, se sídlem Liborova 405/14, Praha 6, jako vedlejších účastníků řízení.

Výrok

I. Usnesením Městského soudu v Praze ze dne 3. ledna 2013 č. j. 17 Co 468/2012-90 bylo porušeno právo stěžovatelky na řádný proces podle čl. 36 odst. 1 ve spojení s čl. 3 odst. 1 a čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. prosince 2015 sp. zn. 26 Cdo 4436/2015 a usnesení Městského soudu v Praze ze dne 3. ledna 2013 č. j. 17 Co 468/2012-90 se ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) stěžovatelka napadla shora označená soudní rozhodnutí, přičemž tvrdila, že Nejvyšší soud porušil její právo na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a Městský soud v Praze (dále jen „městský soud“) že porušil její právo na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 ve spojení s čl. 38 odst. 2 Listiny, resp. čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, jakož i její právo podnikat podle čl. 26 odst. 1 Listiny.

2. Usnesením soudního exekutora Mgr. Jozefa Višvadera, Exekutorský úřad Praha-západ, (následně zaměněn druhým vedlejším účastníkem) ze dne 1. 10. 2012 č. j. 100 EX 752/07-78 bylo ve stěžovatelčině exekuční věci (mj.) rozhodnuto, že se zastavuje exekuce vedená proti prvním vedlejšímu účastníkovi jako povinnému (dále též jen „povinný“) za účelem uspokojení pohledávky ve výši 8 932,50 Kč s příslušenstvím (výrok I) a že stěžovatelka je [podle ustanovení § 89 věty druhé exekučního řádu (dále též jen „ex. ř.“)] povinna zaplatit soudnímu exekutorovi na nákladech exekuce 7 800 Kč (výrok III), neboť z procesního hlediska zavinila zastavení exekuce, protože před podáním návrhu na její nařízení nezjišťovala majetkové poměry vedlejšího účastníka, ač k tomu měla procesní nástroje.

3. K odvolání stěžovatelky městský soud shora označeným usnesením rozhodnutí soudního exekutora ve výroku III o nákladech exekuce změnil (jen) tak, že náklady exekuce, které je stěžovatelka povinna soudnímu exekutorovi uhradit, činí 6 500 Kč. Uvedený soud shledal, že soudní exekutor měl sice postupovat podle ustanovení § 89 zákona č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů, ve znění účinném do 31. 12. 2007, ovšem podle tohoto ustanovení bylo nutno zkoumat procesní zavinění oprávněného na zastavení exekuce v tom smyslu, zda dbal náležitě opatrnosti, resp. zda nepodal návrh na nařízení exekuce, ačkoliv měl poznotek, na jehož základě mohl

výsledek řízení předvídat. Z exekučního spisu přitom plyne, že povinný byl v době podání návrhu neznámého pobytu a byla proti němu vedena další exekuční řízení, a pokud za této situace stěžovatelka požadovala, aby byla prošetřena jeho majetková situace, je na ní, aby nesla riziko neúspěchu, neboť zastavení exekuce fakticky zavinila.

4. Proti citovanému usnesení brojila stěžovatelka dovoláním, které Nejvyšší soud napadeným usnesením jako nepřipustné podle § 238 odst. 1 písm. d) občanského soudního řádu ve znění účinném od 1. 1. 2013 do 31. 12. 2013 (dále jen „o. s. ř.“) odmítl.

II. Argumentace stěžovatelky

5. Stěžovatelka v ústavní stížnosti ve vztahu k napadenému usnesení Nejvyššího soudu namítla, že interpretace ustanovení § 238 odst. 1 písm. d) o. s. ř. je ze strany dovolacího soudu překvapivá jednak s ohledem na poučení, kterého se jí dostalo ze strany městského soudu, jednak na (v této věci vydané) usnesení ze dne 18. 4. 2013 sp. zn. III. ÚS 1026/13 (dostupné na <http://nalus.usoud.cz>), v němž Ústavní soud žádnou pochybnost o přípustnosti dovolání nevyjádřil. Nicméně podle stěžovatelky tuto interpretaci zřejmě nelze považovat za svévolnou, neboť představuje jednu z možných výkladových variant. Ústavní stížnost proti tomuto usnesení pak stěžovatelka podala – dle svých slov – z procesní opatrnosti, vycházejíc z toho, že citované ustanovení se týká pouze výroků o meritu věci a že jí tak bylo upřeno právo daný mimořádný opravný prostředek využít, což představuje porušení čl. 36 odst. 1 Listiny.

6. Jde-li o napadené usnesení městského soudu, resp. o výrok I v části, kterou bylo potvrzeno rozhodnutí soudního exekutora o nákladech exekuce co do částky 6 500 Kč, stěžovatelka uvedla, že městský soud shledal, že oprávněnému může být uložena povinnost platit náklady exekuce, jestliže zastavení exekuce zavinil, přičemž z exekučního spisu zjistil, že se tak stalo. V této souvislosti stěžovatelka namítla, že z exekučního spisu neplyne, že by o nemajetnosti povinného v době nařízení exekuce věděla, resp. že tomu je právě naopak. V návrhu na nařízení exekuce pouze uvedla, že jí nejsou majetkové poměry povinného známy, a také z něho neplyne, že by jí bylo známo, že na adrese trvalého pobytu nepobývá, jak městský soud dovodil. V předchozím řízení před Českým telekomunikačním úřadem si přitom povinný poštu na této adrese přebíral. Stěžovatelce tak není zřejmé, z čeho městský soud vycházel, přičemž skutečnost, že se povinný nezdržoval v místě bydliště, bylo možné vyvodit z toho, že se mu nepodařilo doručit usnesení o nařízení exekuce, to však nemohla nijak ovlivnit, neboť řízení již bylo zahájeno. Postup městského soudu se jeví nepřezkoumatelným a ryze arbitrárním, neboť není zřejmé, z jakých důkazů tento soud vycházel, přičemž jí nebylo umožněno se k těmto důkazům, které nejsou

součástí spisového materiálu, vyjádřit. I kdyby takové důkazy existovaly, nemohl by závěr městského soudu obstát, neboť to, že proti povinnému jsou vedena další exekuční řízení či že se nezdržuje v místě trvalého pobytu, ještě neznamená, že je nemajetný. Postup městského soudu představuje extrémní vybočení z obecných principů spravedlnosti, takže i když jde o bagatelní spor, je namíště podání ústavní stížnosti [jak má být patrné z nálezů Ústavního soudu ze dne 17. 3. 2009 sp. zn. I. ÚS 3143/08 (N 59/52 SbNU 583)], přičemž je nutno vzít v úvahu, že se městský soud odklonil od relevantní judikatury Ústavního soudu [představované např. nálezem ze dne 10. 3. 2009 sp. zn. III. ÚS 455/08 (N 51/52 SbNU 511)].

7. Dále stěžovatelka zmínila, že tímto způsobem je zasahováno do práva věřitelů na úhradu pohledávek, neboť ti by se měli smířit s tím, že jejich pohledávky nejsou vymahatelné, protože má dlužník závazků více, a své pohledávky nevymáhat, neboť jim hrozí sankce v podobě povinnosti vynaložit další náklady. To je v rozporu s jejich právem podnikat. V současné době je situace jiná, neboť podle platné právní úpravy nese oprávněný náklady exekuce v případě zastavení exekuce pro nemajetnost povinného, ovšem v době podání návrhu bylo třeba zkoumat zavinění na jejím zastavení.

III. Vyjádření účastníků a vedlejších účastníků řízení

8. Ústavní soud vyzval městský soud a vedlejší účastníky k vyjádření k ústavní stížnosti, Nejvyšší soud jako účastník vyzván nebyl, a to z důvodu uvedeného sub 13 až 14.

9. Městský soud ve svém vyjádření uvedl, že ve smyslu judikatury Nejvyššího soudu a Ústavního soudu zkoumal otázku procesního zavinění na výsledku řízení, které je na straně oprávněného dáno všude tam, kde nezachoval při podání návrhu na exekuci nebo při jejím provádění potřebnou míru pečlivosti, kterou lze od něho očekávat. Jestliže stěžovatelka namítla, že se v exekučním spise nenalézá žádná listina, ze které by bylo možné dovodit, že by věděla o nemajetnosti povinného v době nařízení exekuce, napadené rozhodnutí tímto způsobem odůvodněno nebylo. Městský soud (dle svého vyjádření) totiž uvedl, že povinný byl v době podání návrhu na exekuci neznámého pobytu a byla proti němu vedena další exekuční řízení. Námítka, že před podáním návrhu na exekuci bylo povinnému běžně doručováno na známou adresu, neodpovídá zjištěním obsaženým v exekučním spisu, navíc je v možnostech oprávněného, aby před podáním návrhu na exekuci zjistil, zda jsou proti povinnému vedeny další exekuce. Ústavní stížnost proto označil za nedůvodnou, odůvodnění svého rozhodnutí označil za dostačující a v podrobnostech na ně odkázal, přičemž navrhl odmítnutí, eventuálně zamítnutí ústavní stížnosti.

10. První vedlejší účastník se k ústavní stížnosti nevyjádřil. Druhý vedlejší účastník uvedl, že se stěžovatelka snaží „vynívat“ z povinnosti hradit

náklady exekuce, a poukázal na nálezy Ústavního soudu ze dne 8. 8. 2005 sp. zn. II. ÚS 372/04 (N 152/38 SbNU 215) s tím, že oprávněný musí při podání návrhu na provedení exekuce zvážit riziko, že budou existovat důvody, proč neuložit danou povinnost povinnému s ohledem na „možnosti povinného“. Dle jeho názoru není důvod znovu „v ústavní rovině“ přezkoumávat ve věci vydaná rozhodnutí, neboť uložení povinnosti náhrady nákladů exekuce povinnému nedává smysl, byla-li exekuce zastavena pro jeho nemajetnost, a pokud by byla napadená rozhodnutí zrušena, byl by porušen § 3 odst. 1 ex. ř.

11. V replice stěžovatelka uvedla, že v dané věci bylo třeba postupovat podle exekučního řádu ve znění účinném před novelizací provedenou zákonem č. 347/2007 Sb. a v této souvislosti zmínila nálezy Ústavního soudu ze dne 8. 4. 2010 sp. zn. III. ÚS 1275/09 (N 80/57 SbNU 79) a ze dne 11. 3. 2010 sp. zn. II. ÚS 1276/09 (N 49/56 SbNU 535). Soudní exekutor v tomto ohledu postupoval nesprávně, městský soud sice odkaz na novelizovaný § 89 ex. ř. odmítl, fakticky však podle tohoto ustanovení postupoval. Exekuční spis přitom neobsahuje nic, z čeho by mohlo plynout, že je povinný neznámého pobytu a že jsou proti němu vedena exekuční řízení. Nyní městský soud ve svém vyjádření dokonce její argument, že před zahájením exekuce bylo povinnému doručováno na známou adresu, odmítl a dále uvedl, že si mohla zjistit, zda jsou proti povinnému vedeny další exekuce. Stěžovatelce přitom není zřejmé, z čeho měla zjistit, že se povinný na adrese, kam mu byl exekuční titul doručován, nezdržuje, přičemž jde o adresu běžného obytného domu, a skutečnost, že je vedeno více exekucí, nemůže být důvodem pro upuštění od exekuce, neboť to neznamená, že by závazky povinného byly nedobytné. K vyjádření soudního exekutora stěžovatelka uvedla, že exekuce byla zahájena za stavu, kdy neměla důvod se domnívat, že její náklady ponese ona, a upozornila, že soudnímu exekutorovi trvalo téměř 6 let, než splnil podmínky pro vyznačení doložky právní moci na usnesení o nařízení exekuce, takže pokud někdo zavinil zastavení exekuce pro nedostatek majetku, byl to právě on. Z exekučního spisu ani nelyne, jaké úkony činil exekutor v době od podání návrhu na zahájení exekuce až do doby vyznačení právní moci na usnesení o nařízení exekuce, které by vedly k zjištění a zajištění majetku povinného, a proto položila otázku, za co by vlastně měl být soudní exekutor odměněn.

IV. Procesní předpoklady řízení

12. Ústavní soud nejprve zkoumal splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas (i ve vztahu k napadenému usnesení městského soudu s ohledem na to, že ústavní stížnost proti němu byla shora uvedeným usnesením Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 1026/13 pro „předčasnost“ odmítnuta), oprávněnou stěžovatelkou, která

byla účastnicí řízení, ve kterém byla vydána rozhodnutí napadená ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelka je právně zastoupena v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“). Stěžovatelka vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva; ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*).

V. Posouzení opodstatněnosti a důvodnosti ústavní stížnosti

13. Ústavní soud následně posoudil obsah ústavní stížnosti a dospěl k závěru, že představuje – ve vztahu k napadenému usnesení Nejvyššího soudu – zjevně neopodstatněný návrh ve smyslu § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

14. Stěžovatelka v ústavní stížnosti argumentovala tak, že ustanovení § 238 odst. 1 písm. d) o. s. ř. ve znění účinném do 31. 12. 2013 se týká pouze meritorního výroku, a nikoliv tedy výroku o nákladech řízení. Nicméně sama připustila, že ze strany dovolacího soudu nešlo o svévolný výklad, a ani Ústavní soud nemá, co by mohl Nejvyššímu soudu z hlediska ústavnosti vytknout, neboť jde o výklad ustálený, který není v rozporu s „jednoznačným zněním“ uvedeného ustanovení a který naopak koresponduje s pravidly právní logiky (*argumentum a minori ad maius*).

15. Pokud ústavní stížnost směřovala proti citovanému usnesení městského soudu, Ústavní soud předně konstatuje, že jako orgán ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy) není součástí soustavy soudů (srov. čl. 90 a čl. 91 odst. 1 Ústavy) a nepřísluší mu právo dozoru nad rozhodovací činností obecných soudů; k takovému dozoru či kontrole je Ústavní soud oprávněn pouze za situace, kdy obecné soudy svými rozhodnutími zasahují do ústavně zaručených základních práv a svobod jednotlivce a nerespektují hodnotový základ právního řádu daný ústavním pořádkem a mezinárodními závazky České republiky. Proto Ústavní soud napadené soudní rozhodnutí přezkoumal (toliko) z pohledu porušení ústavně zaručených základních práv a svobod, jak je stěžovatelkou namítáno v ústavní stížnosti, načež dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

16. Ústavní soud si je vědom toho, že stěžovatelka se touto cestou snaží zvrátit soudní rozhodnutí o nákladech řízení (exekuce) ve výši 6 500 Kč, takže z kvantitativního hlediska jde o očividně bagatelní věc, zvláště vezme-li se v úvahu ekonomické zázemí stěžovatelky. Z pohledu kvalitativního však věc hranice ústavnosti dosahuje, nikoliv však proto, že jde o otázku významnou z hlediska ústavně zaručených základních práv či svobod, kterou je nezbytné vyřešit, neboť Ústavní soud se k ní v minulosti již opakovaně vyjádřil, nehledě na to, že již došlo ke změně právní úpravy, ale z důvodu závažnosti pochybení, jehož se městský soud dopustil.

17. Ústavní soud nezjistil (a stěžovatelka ani netvrdila), že by městský soud ustanovení § 89 exekučního řádu (ve znění účinném do 31. 12. 2007) v obecné rovině vyložil ústavně nekonformním způsobem, neboť zjevně vyšel z toho, že v případě zastavení exekuce pro nemajetnost povinného lze uložit oprávněnému povinnost, aby nahradil náklady exekuce jen v případě jeho tzv. procesního zavinění, zejména tedy pokud návrh na nařízení exekuce podal, ačkoli měl takové poznatky, na jejichž základě bylo možné takový výsledek předvídat, jinak řečeno, pokud si při zahájení exekuce (případně i v jejím průběhu) nepočínal dostatečně opatrně a uvážlivě. Pochybení městského soudu mělo tedy dle stěžovatelky spočívat (především) v tom, že své rozhodnutí neodůvodnil přezkoumatelným způsobem, když neuvedl konkrétní důvody (a tyto neplynou ani z exekučního spisu), a že z právního hlediska věc posoudil vadně, neboť nebyly dány žádné okolnosti, které by odůvodnily závěr o jejím zavinění na zastavení exekuce.

18. Jak je patrné z napadeného usnesení městského soudu, závěr o tzv. procesním zavinění na stěžovatelčině straně byl postaven na tom, že povinný, jak mělo vyplývat z exekučního spisu, byl již v době podání návrhu na nařízení exekuce neznámého pobytu a byla proti němu vedena další exekuční řízení. Nelze tedy konstatovat, že by dané rozhodnutí nebylo zdůvodněno vůbec či nesrozumitelně. Za rozhodující Ústavní soud nepovažuje ani to, zda tyto skutečnosti z exekutorského spisu plynou, či nikoliv, jak bude odůvodněno níže.

19. Ztotožnit se nelze v prvé řadě s tím, jak městský soud přistoupil k posouzení samotné otázky tzv. procesního zavinění s ohledem na konkrétní okolnosti případu, protože závěr o něm byl postaven na očividně irelevantních skutečnostech. Vzhledem k tomu byl názor Ústavního soudu plynoucí z dosavadní judikatury sice „formálně“ respektován, ve svých důsledcích však byl zcela popřen. Z judikatury Ústavního soudu totiž zřetelně plyne, že procesní zavinění je podmíněno „okolnostmi subjektivní povahy“ [srov. např. náleze ze dne 15. 1. 2008 sp. zn. IV. ÚS 1903/07 (N 12/48 SbNU 127), zejména body 16, 19 a 20], tedy vnitřním vztahem (vědomím) oprávněného k jednání (tj. podání exekučního návrhu) a jeho následku (tj. zastavení řízení), ať již ve formě úmyslu, nebo nedbalosti. Jinak řečeno, zahájil-li oprávněný exekuční řízení (eventuálně v něm pokračuje), i když věděl, anebo alespoň při zachování přiměřené opatrnosti (pečlivosti) mohl vědět, že exekuce bude s největší pravděpodobností zastavena, pak také musí nést nepříznivé následky v podobě povinnosti zaplatit náklady exekuce. Z napadeného usnesení však neplyne, že by byl tento aspekt vzat jakkoliv městským soudem v úvahu, neboť důvody, na nichž je postaveno, jsou toliko objektivními skutečnostmi, jež mají plynout z exekučního spisu a které – bez dalšího – nic nevyovídají o zmíněném vnitřním vztahu stěžovatelky.

20. Ústavní soud přisvědčil stěžovatelčině názoru, že pouze na základě toho, že proti povinnému je vedena nějaká další exekuce, ještě nelze výsledek zamýšlené exekuce předvídat; mohlo by však tomu tak být (mj.) na základě jejího výsledku, takže v případě, že by bylo zřejmé, že se v současnosti či nedávné minulosti žádný dlužníkův majetek nepodařilo dohledat a nepodařilo se najít ani dlužníka samotného, mohlo by postrádat smysl požadovat opětovné prošetření jeho majetkové situace cestou exekučního návrhu. Ústavní soud si vyžádal spis soudního exekutora, jakož i spis Obvodního soudu pro Prahu 4 sp. zn. 66 Nc 21422/2007, aby zjistil, zda na jejich základě nelze – bez jakýchkoliv pochybností – usoudit, že stěžovatelka měla (mohla mít) o situaci povinného nějaké poznatky, neboť za této situace by případný kasační zásah zjevně nemohl mít na výsledek řízení žádný vliv a vedl by jen ke zbytečnému prodloužení daného řízení. Nicméně k takovému závěru Ústavní soud nedospěl.

21. Argumentoval-li městský soud ve svém vyjádření tím, že stěžovatelka je velkou firmou s právním oddělením, a mohla zjistit, že proti povinnému jsou vedeny další exekuce, Ústavní soud se k tomuto argumentu vyjádřil v předchozím bodě, pokládá však za vhodné dodat, že jistě lze na subjekty, jako je stěžovatelka, klást vyšší nároky na „potřebnou míru pečlivosti“ při podávání exekučního návrhu než na „běžné“ fyzické osoby, současně však musí jít o požadavky reálně (a s adekvátními náklady) splnitelné. A jestliže soudní exekutor postavil svůj závěr o procesním zavinění na straně stěžovatelky na tom, že si stěžovatelka před podáním návrhu na nařízení exekuce nijak nezjistila majetkové poměry dlužníka, ačkoliv k tomu prý měla procesní nástroje, a jestliže obdobně argumentoval samotný městský soud, pak je nezbytné, aby se v dalším řízení zabýval také tím, jaké nástroje měla stěžovatelka v tomto ohledu k dispozici a zda jejich uplatnění lze po ní spravedlivě (tj. i s přihlédnutím k jejímu postavení) požadovat. Tento postup nelze ospravedlnit ani tím, že jde o ekonomicky silnou právnickou osobu, neboť to je z hlediska respektování jejího postavení jako účastníka řízení ve smyslu čl. 3 odst. 1 a čl. 37 odst. 3 Listiny v řízení před nezávislým a nestranným soudem zcela irrelevantní.

22. S ohledem na výše uvedené nezbylo Ústavnímu soudu než konstatovat, že městský soud interpretoval a aplikoval ustanovení § 89 ex. ř. ústavně nekonformním způsobem. Z důvodu porušení čl. 36 odst. 1 ve spojení s čl. 3 odst. 1 a čl. 37 odst. 3 Listiny Ústavní soud podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti vyhověl a napadené rozhodnutí městského soudu podle ustanovení § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil. Takto rozhodl bez ústního jednání, neboť měl za to, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

23. Ústavní soud zrušil též napadené usnesení Nejvyššího soudu, to však jen z důvodu právní jistoty, neboť kasací napadeného usnesení městského soudu ztratilo svůj právní podklad z hlediska toho, proč bylo o něm jednáno a jím rozhodnuto. Oproti tomu neshledal porušení ani čl. 26 odst. 1 Listiny, a to s ohledem na očividnou bagatelnost věci z kvantitativního hlediska, ani porušení čl. 38 odst. 2 Listiny, neboť zjištěné pochybení spočívalo primárně v právním posouzení věci.

Č. 204

K vymezení úroku z prodlení v notářském zápisu se svolením k vykonatelnosti

Stanovení data, od kterého má dlužník povinnost platit úrok z prodlení, stejně jako rozsah úroku z prodlení určeného s použitím pojmu „zákonný“, je dostatečně přesné, určité a srozumitelné, lze-li je stanovit na základě postupu plynoucího z právního předpisu.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Josefa Fialy (soudce zpravodaj) a soudců Jana Filipa a Radovana Suchánka – ze dne 1. listopadu 2016 sp. zn. III. ÚS 1320/16 ve věci ústavní stížnosti LOGIK, s. r. o., se sídlem Radošovická 996/4, Praha 10, zastoupené Mgr. Pavlem Uhlířem, advokátem, se sídlem Karla IV. 468/18, Hradec Králové, proti výroku I usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. ledna 2016 č. j. 26 Cdo 1199/2014-182, kterým bylo změněno usnesení Městského soudu v Praze a byl zamítnut stěžovatelčin návrh na nařízení exekuce v rozsahu úroků z prodlení, za účasti Nejvyššího soudu jako účastníka řízení a Jana Kotrče jako vedlejšího účastníka řízení.

Výrok

I. Výrokem I usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. ledna 2016 č. j. 26 Cdo 1199/2014-182 bylo porušeno právo stěžovatelky na spravedlivý proces zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a právo na ochranu vlastnického práva zaručené čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a čl. 1 odst. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod.

II. Výrok I usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. ledna 2016 č. j. 26 Cdo 1199/2014-182 se ruší.

Odůvodnění**I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadeného rozhodnutí**

1. Usnesením Obvodního soudu pro Prahu 7 (dále jen „obvodní soud“) ze dne 20. 11. 2012 č. j. 147 EXE 2449/2012-17 byla na majetek vedlejšího účastníka nařízena exekuce podle notářského zápisu ze dne 21. 9. 2011 sepsaného JUDr. Alenou Klocovou, notářkou, pod sp. zn. NZ 209/2011,

N 255/2011 a jejím provedením byla pověřena JUDr. Jana Tvrdková, soudní exekutorka Exekutorského úřadu Praha 4.

2. Proti tomuto usnesení podal vedlejší účastník odvolání, jímž požadoval změnu napadeného usnesení tak, že se návrh na nařízení exekuce zamítá. Konkrétně namítal nevykonatelnost exekučního titulu po materiální stránce, neboť neobsahuje náležitosti stanovené v § 71b odst. 2 zákona č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů, a to skutečnosti, na nichž se zakládá pohledávka stěžovatelky.

3. Usnesením Městského soudu v Praze (dále jen „městský soud“) ze dne 29. 7. 2013 č. j. 29 Co 227/2013-84 bylo usnesení obvodního soudu potvrzeno. V odůvodnění městský soud zejména odkázal na judikaturu Nejvyššího soudu, z níž mimo jiné vyplývá, že exekuční soud nezkoumá, zda hmotněprávní úkon, na jehož základě vzniká vymáhaný závazek, je či není platný, resp. uvedl, že exekuční soud se při nařízení exekuce nemůže zabývat tím, zda notářský zápis odpovídá skutečným hmotněprávním vztahům mezi účastníky.

4. Proti usnesení městského soudu podal vedlejší účastník dovolání, v němž především uvedl, že městský soud nesprávně posoudil otázku, zda předmětný exekuční titul splňuje zákonem stanovené náležitosti.

5. Výrokem I usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 1. 2016 č. j. 26 Cdo 1199/2014-182 bylo usnesení městského soudu změněno tak, že návrh stěžovatelky na nařízení exekuce se v rozsahu zákonných úroků z prodlení a smluvního úroku z prodlení z vymáhané částky zamítá. Výrokem II byla zbývající část dovolání vedlejšího účastníka odmítnuta. Nejvyšší soud v odůvodnění zdůraznil, že co se týče úroků z prodlení, požadavkům materiální vykonatelnosti vyhovuje, je-li v podkladovém titulu vyjádřena jejich výše (sazba z jistiny), jestliže je určeno období, za které se stanoví, a od kdy do kdy je povinnost je plnit. V nyní projednávané věci podle Nejvyššího soudu není zákonný úrok z prodlení v exekučním titulu vymezen dostatečně určitě, k smluvnímu úroku z prodlení podle Nejvyššího soudu vedlejší účastník nepřistoupil a ani nedal souhlas k jeho vykonatelnosti.

II. Argumentace stěžovatelky

6. Stěžovatelka v ústavní stížnosti uvádí, že Nejvyšší soud výrokem I napadeného usnesení zasáhl do jejich základních práv, a to do práva na spravedlivý proces zaručeného čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) a dále čl. 11 odst. 1 Listiny, čl. 1 odst. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě a čl. 14 odst. 1 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech.

7. Stěžovatelka v prvé řadě neshodí se závěry Nejvyššího soudu o materiální nevykonatelnosti notářského zápisu v rozsahu zákonného

úroku z prodlení. Uvádí, že Nejvyšší soud materiální vykonatelnost posoudil ústavně nekonformně a dopustil se nepřipustného interpretačního formalismu. Podle stěžovatelky lze z obsahu notářského zápisu dovodit jednoznačnost závazku vedlejšího účastníka jako dlužníka zaplatit pohledávky uvedené v čl. II notářského zápisu, tj. jednak jistinu, jednak zákonný úrok z prodlení z uvedených faktur do zaplacení. To, že notářský zápis uvádí, že dlužník zaplatí jistinu 20 909 248,35 Kč včetně zákonného úroku z prodlení, lze podle stěžovatelky interpretovat pouze tak, že účastníci notářského zápisu projevili vůli, aby dlužník zaplatil dluh spolu se zákonným úrokem z prodlení. Nadto stěžovatelka uvádí, že každá faktura uvedená v notářském zápise obsahovala jednak vyšší samotné pohledávky, jednak také její splatnost. Rovněž pojem „zákonný“ lze podle stěžovatelky vykládat pouze tak, že jím je právě úrok stanovený občanským zákoníkem, resp. nařízením vlády, kterým se určuje výše úroků z prodlení. Nejvyšším soudem vytýkanou nespécifičnost uvedení doby plnění slovy „do zaplacení“ stěžovatelka považuje za extrémní interpretaci ve smyslu odchylky od racionálně předjímaného výkladu soudní praxe.

8. Stěžovatelka v ústavní stížnosti rovněž nesouhlasí se závěry Nejvyššího soudu o materiální nevykonatelnosti notářského zápisu v rozsahu smluvního úroku z prodlení. Jednak uvádí, že povinnost vedlejšího účastníka zaplatit vedle jistiny a zákonného úroku z prodlení také smluvní úrok z prodlení vyplývá z čl. V notářského zápisu, jednak tvrdí, že o této povinnosti vedlejšího účastníka byla rovněž ujištěna notářkou.

9. Z uvedených důvodů stěžovatelka navrhla, aby Ústavní soud výrok I napadeného usnesení zrušil.

III. Vyjádření účastníků

10. Ústavní soud vyzval účastníka (Nejvyšší soud) a vedlejšího účastníka k vyjádření k ústavní stížnosti.

11. Nejvyšší soud ve svém vyjádření odkázal na písemné vyhotovení napadeného usnesení, resp. rekapituloval důvody, na jejichž základě rozhodl o změně usnesení městského soudu. Vedlejší účastník výzvu k vyjádření nepřevzal.

12. Ústavní soud vyjádření Nejvyššího soudu nezasílal stěžovatelce k replice, neboť by v nyní projednávané věci nemohla přinést nové informace rozhodné pro posouzení důvodnosti ústavní stížnosti.

IV. Procesní předpoklady projednání ústavní stížnosti

13. Ústavní soud podle zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) posoudil splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou a Ústavní soud je k jejímu

projednání příslušný. Ústavní stížnost je přípustná, neboť stěžovatelka nemá k dispozici jiné zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu a *contrario*).

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

14. Ústavní soud po seznámení se s obsahem ústavní stížnosti, vyžádaným spisem, vyjádřením účastníka a napadeným usnesením dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

15. Ústavní soud považuje za nutné připomenout, že právo na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy je porušeno, pokud je komukoliv upřena možnost domáhat se svého práva u nezávislého a nestranného soudu, popř. pokud soud odmítá jednat a rozhodovat o podaném návrhu, eventuálně pokud zůstává v řízení bez zákonného důvodu nečinný. V této souvislosti Ústavní soud dodává, že jeho úkolem je ochrana ústavnosti (čl. 83 Ústavy České republiky). Není tedy součástí soustavy soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy České republiky) a nenáleží mu ani výkon dohledu nad jejich rozhodovací činností. Postup v soudním řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu a výklad jiných než ústavních předpisů a jejich aplikace jsou záležitosti obecných soudů [srov. usnesení Ústavního soudu ze dne 10. 9. 1996 sp. zn. II. ÚS 81/95 (U 22/6 SbNU 575)]. Ústavní soud může do jejich činnosti zasáhnout pouze tehdy, pokud právní závěry obecných soudů jsou v příkrém nesouladu se skutkovými zjištěními nebo z nich v žádné možné interpretaci odůvodnění nevyplývají nebo pokud porušení některé z norem tzv. podústavního práva v důsledku svévole (např. nerespektováním kogentní normy) anebo v důsledku interpretace, jež je v extrémním rozporu s principy spravedlnosti (např. uplatněním přepjatého formalismu při aplikaci práva), zakládá porušení základního práva nebo svobody.

16. Stěžovatelka se v ústavní stížnosti soustředila na jedinou otázku tzv. podústavního práva, a to zda z exekučního titulu vyplývá povinnost vedlejšího účastníka zaplatit stěžovatelce rovněž zákonný a smluvní úrok z prodlení, či pouze jistinu. Posouzení této otázky je však v kompetenci civilních soudů a Ústavnímu soudu zásadně nepřisluší do rozhodovací činnosti těchto soudů jako nezávislých orgánů zasahovat. Nicméně, stěžovatelčin argument, že Nejvyšší soud se při řešení uvedené otázky dopustil extrémní interpretace, resp. interpretačního formalismu, dosahuje ústavněprávní relevance.

17. Z odůvodnění napadeného usnesení vyplývá, že Nejvyšší soud se v prvé řadě soustředil na základní předpoklady nařízení exekuce, především na exekuční titul. Z ustanovení § 40 odst. 1 písm. d) zákona č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, plyne, že exekučním titulem je

notářský zápis se svolením k vykonatelnosti sepsaný podle notářského řádu, jenž musí obsahovat náležitosti stanovené v § 71b odst. 2 notářského řádu. Nejvyšší soud rovněž odkázal na své usnesení ze dne 14. 4. 1999 sp. zn. 21 Cdo 2020/98, ze kterého vyplývá požadavek na vylíčení rozhodných skutečností, na nichž se zakládá plnění, konkretizaci přesného obsahu a rozsahu plnění a přesné a určité určení doby, do které se povinná osoba zavazuje předmět plnění poskytnout oprávněné osobě. Podle Nejvyššího soudu však současně platí, že v rámci exekučního řízení soud nezkoumá, zda hmotněprávní úkon, na jehož základě vzniká vymáhaný závazek, je či není platný, přičemž takový úkon ani nemusí být součástí notářského zápisu.

18. Ve vztahu k exekučnímu titulu v nyní posuzované věci dospěl Nejvyšší soud k závěru, že zákonný úrok z prodlení není vymezen dostatečně určitě, neboť chybí jeho počátek, tj. od kterého data by měl být u jednotlivých pohledávek vymáhán, určitá podle něj není ani jeho výše, neboť stanovení rozsahu úroku pojmem „zákonný“ nelze považovat za přesné, určité a srozumitelné. V této souvislosti odkázal na své stanovisko ze dne 19. 4. 2006 sp. zn. Cpjn 202/2005. Důvod neurčitosti spatřoval konečně také v použití slova „včetně“ v čl. II a III notářského zápisu, neboť z vymezení předmětu plnění jako „peněžní prostředky ve výši 20 909 248,35 Kč včetně zákonného úroku z prodlení ke každé z výše uvedených faktur do zaplacení, kdy tento úrok k dnešnímu dni činí 634 931,70 Kč“ není zřejmé, zda je částka představující zákonný úrok z prodlení ve výši 634 931,70 Kč již započtena do celkové dlužné částky, či nikoliv.

19. Co se týče smluvního úroku z prodlení ve výši 10 % z dlužné částky, dospěl Nejvyšší soud k závěru, že k tomuto závazku vedlejší účastník ani nepřistoupil, ani nedal souhlas k jeho vykonatelnosti.

20. Závěry, které Nejvyšší soud prezentoval ve stanovisku ze dne 19. 4. 2006 sp. zn. Cpjn 202/2005 již byly částečně podrobeny přezkumu Ústavním soudem. Ten se ve svém nálezu ze dne 23. 10. 2014 sp. zn. III. ÚS 3347/12 (N 194/75 SbNU 189) vyjádřil k extrémní interpretaci ve smyslu odchylky od racionálně předjímaného výkladu soudní praxe a mimo jiné rovněž k ústavněprávnímu požadavku respektu k autonomii vůle subjektů notářského zápisu. Byť uvedený nález dopadal pouze na vymezení určení doby plnění úroků z prodlení, lze závěry v něm prezentované vztáhnout i na stěžovatelčinu věc.

21. Ústavní soud konstatuje, že pokud se strany dohodly na povinnosti plnění úroku z prodlení bez výslovného určení počátku, nelze takovou dohodu považovat za neurčitou. Základním předpokladem plnění takového úroku je právě prodlení účastníka zatíženého povinností. V této věci proto lze dospět k jedinému možnému výkladu, a to, že povinnost platit úroky z prodlení vzniká k prvnímu dni prodlení, tedy jako následek nesplnění povinnosti dlužníka splnit dluh řádně a včas (srov. § 517 odst. 1 větu

první zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů). Obdobně ve vztahu k zániku povinnosti plnit úroky z prodlení je nutno učinit závěr, že tímto okamžikem může být pouze zaplacení (k tomu srov. nálezy Ústavního soudu ze dne 23. 10. 2014 sp. zn. III. ÚS 3347/12), eventuálně zánik pohledávky jiným způsobem.

22. Podobně lze přistoupit k ujednání, že rozsah úroku bude „zákonný“, resp. v „zákonně vyšší“. Jestliže právní úprava definuje, a to i pokud by tak činila dispozitivně, způsob určení výše úroku z prodlení, nelze smluvní ujednání účastníků vyložit jinak, než že se dohodli právě na vyšší stanovené právním předpisem (viz § 517 odst. 2 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů).

23. Z uvedeného je zřejmé, že v této záležitosti Nejvyšší soud vyložil tzv. podústavní právo způsobem, jenž je v extrémním rozporu s principem spravedlnosti. Současně nepřihlédl k vlastní rozhodovací praxi, především k závěrům uvedeným ve svém usnesení ze dne 23. 9. 2010 sp. zn. 20 Cdo 4888/2008 (mimo jiné citovaném v napadeném usnesení), že sazba úroků může být určena způsobem, jímž lze výši úroků nepochybně vypočítat.

24. K důvodu tvrzené neurčitosti, kterou Nejvyšší soud spatřoval v použití slova „včetně“ v čl. II a III notářského zápisu, kdy z vymezení předmětu plnění nemělo být zřejmé, zda je částka představující zákonný úrok z prodlení ve výši 634 931,70 Kč již započtena do celkové dlužné částky, či nikoliv, Ústavní soud shledal, že součet kupních cen ve fakturách vymezených v notářském zápisu odpovídá předmětu plnění bez zákonného úroku z prodlení, tento úrok tak nebyl zahrnut do částky 20 909 248,35 Kč. Lze proto konstatovat, že závěry Nejvyššího soudu o neurčitosti notářského zápisu co do vymezení předmětu plnění nejsou v souladu se skutkovými zjištěními.

25. Vzhledem k tomu, že Nejvyšší soud interpretoval tzv. podústavní právo způsobem, jenž je v extrémním rozporu s principem spravedlnosti, resp. že učinil závěry, které nejsou v souladu se skutkovými zjištěními, došlo z jeho strany k zásahu do práva stěžovatelky na spravedlivý proces a rovněž do jejího práva na ochranu vlastnictví.

26. Ústavní soud však souhlasí se závěrem Nejvyššího soudu, že co se týče smluvního úroku z prodlení ve výši 10% z dlužné částky, nelze z notářského zápisu dovodit, že by vedlejší účastník k tomuto závazku přistoupil nebo by dal souhlas k jeho vykonatelnosti.

27. Z uvedených důvodů Ústavní soud ústavní stížnosti stěžovatelky vyhověl a výrok I usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 1. 2016 č. j. 26 Cdo 1199/2014-182 zrušil podle § 82 odst. 1, odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

Č. 205

K problematice nabytí nemovitosti od neoprávněného

I. Obecné soudy poruší právo na ochranu vlastnického práva a na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 ve spojení s čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, neposoudí-li existenci dobré víry nabyvatele nemovitosti v údaj, dle něhož byl jako vlastník předmětné nemovitosti zapsán ten, který na něj vlastnické právo převedl. Takový postup se dostává do rozporu s čl. 89 odst. 2 Ústavy České republiky s ohledem na ustálený právní názor Ústavního soudu, který vyžaduje, aby při posouzení sporu o určení vlastnictví k nemovitosti nabyté od neoprávněného byla zvažována otázka střetu práva vlastnického a práva na ochranu dobré víry v právním styku; jinak se postup obecných soudů dostává do rozporu s požadavkem ochrany takových ústavních hodnot, jako jsou respekt k právům a svobodám jiných účastníků právního styku či obecněji hodnota veřejného pořádku.

II. Proto je s ohledem na ustanovení čl. 4 ve spojení s čl. 83 a čl. 89 odst. 2 Ústavy České republiky přípustné dovolání proti každému rozhodnutí odvolacího soudu, kterým se odvolací řízení končí, závisí-li napadené rozhodnutí na vyřešení otázky hmotného nebo procesního práva vztahující se k ochraně základních práv a svobod, při jejímž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu, popř. i Ústavního soudu, nebo jde-li o otázku, která dosud dovolacím soudem nebo Ústavním soudem nebyla vyřešena nebo je dovolacím soudem rozhodována rozdílně anebo je rozhodována dovolacím soudem odchýlně i po rozhodnutí Ústavního soudu o ní, anebo má-li být dovolacím soudem vyřešena právní otázka vztahující se k ochraně základních práv a svobod posouzena jinak, není-li o ní dosud rozhodnuto vykonatelným rozhodnutím Ústavního soudu.

III. Je nepřipustné, aby obecné soudy při rozhodování o takových otázkách přehlížely existenci jiného právního názoru Ústavního soudu, neboť to s ohledem na postavení Ústavního soudu jako soudního orgánu ochrany ústavnosti podle čl. 83 Ústavy České republiky znamená současně nerespektování jak jejich povinnosti poskytovat ochranu základním právům a svobodám ve smyslu čl. 4 Ústavy České republiky, tak vázanosti vykonatelným rozhodnutím Ústavního soudu podle čl. 89 odst. 2 Ústavy České republiky.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Josefa Fialy a soudců Jana Filipa (soudce zpravodaj) a Radovana Suchánka – ze dne

1. listopadu 2016 sp. zn. III. ÚS 1594/16 ve věci ústavní stížnosti Ondřeje Smejkal, zastoupeného JUDr. Janem Marešem, advokátem, se sídlem Na Okrouhlíku 76, Mnichovice-Božkov, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 3. března 2016 č. j. 28 Cdo 3921/2015-491, rozsudku Krajského soudu v Plzni ze dne 12. května 2015 č. j. 13 Co 289/2013-452 a rozsudku Okresního soudu v Karlových Varech ze dne 13. března 2013 č. j. 43 C 185/2008-334, jimiž bylo rozhodnuto, že stěžovatel není vlastníkem konkrétních nemovitostí, za účasti Nejvyššího soudu, Krajského soudu v Plzni a Okresního soudu v Karlových Varech jako účastníků řízení a Sdružení technických sportů a činností, Základní víceúčelové organizace, se sídlem Tábořská 565/27, Karlovy Vary, zastoupeného Mgr. Věrou Fořtovou, advokátkou, se sídlem U Brodu 74, Karlovy Vary, jako vedlejšího účastníka řízení.

Výrok

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 3. března 2016 č. j. 28 Cdo 3921/2015-491, rozsudkem Krajského soudu v Plzni ze dne 12. května 2015 č. j. 13 Co 289/2013-452 a rozsudkem Okresního soudu v Karlových Varech ze dne 13. března 2013 č. j. 43 C 185/2008-334 bylo postupem v rozporu s čl. 89 odst. 2 Ústavy České republiky porušeno základní právo stěžovatele na ochranu vlastnického práva a na řádný proces zaručené čl. 11 odst. 1 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 3. března 2016 č. j. 28 Cdo 3921/2015-491, rozsudek Krajského soudu v Plzni ze dne 12. května 2015 č. j. 13 Co 289/2013-452 a rozsudek Okresního soudu v Karlových Varech ze dne 13. března 2013 č. j. 43 C 185/2008-334 se ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížnosti podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) stěžovatel napadl v záhlaví označená soudní rozhodnutí s tvrzením, že jimi bylo zasaženo do jeho práv na ochranu majetku a na spravedlivý proces, zaručených čl. 11 odst. 1 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

2. Napadeným rozsudkem Okresního soudu v Karlových Varech (dále jen „okresní soud“) bylo k žalobě vedlejšího účastníka určeno, že je vlastníkem konkrétních nemovitostí v katastrálním území Bohatice. Okresní soud dospěl mimo jiné k závěru, že pokud stěžovatel koupil předmětné nemovitosti od subjektu, kterému nikdy nespověděl vlastnické právo, je příslušná kupní smlouva absolutně neplatná, přičemž nabytí vlastnictví jen

na základě tvrzené dobré víry (v zápis v katastru nemovitosti) možné není; v tomto ohledu pak odkázal mimo jiné na závěry velkého senátu občansko-právního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu obsažené v rozsudku ze dne 9. 12. 2009 sp. zn. 31 Odo 1424/2006 a na usnesení téhož soudu ze dne 1. 6. 2011 sp. zn. 30 Cdo 4280/2009.

3. K odvolání stěžovatele Krajský soud v Plzni (dále jen „krajský soud“) shora označeným rozsudkem rozsudek okresního soudu potvrdil. Ztotožnil se totiž se závěry okresního soudu, maje současně za to, že podmínky vydržení ve smyslu § 130 a 134 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, nebyly naplněny.

4. Proti rozsudku odvolacího soudu brojil stěžovatel dovoláním, které však Nejvyšší soud usnesením napadeným ústavní stížností jako nepřipustné podle § 243c odst. 1 občanského soudního řádu (dále též jen „o. s. ř.“) odmítl. Vyšel z toho, že stěžovatel v dovolání vyjádřil zásadní nesouhlas s řešením otázky, kdo se stal v roce 1990 právním nástupcem Svazu pro spolupráci s armádou, a tudíž vlastníkem předmětných nemovitostí, nevymezil však předpoklady přípustnosti dovolání ve smyslu § 241a odst. 2 a § 237 o. s. ř. Obdobně tomu bylo, i pokud jde o námitku dobré víry v zápis v katastru nemovitosti, podle jeho názoru okrajově v dovolání zmíněnou, neboť stěžovatel nastolil argumentaci, s níž se již Nejvyšší soud vypořádal ve svém předchozím rozhodnutí (viz k tomu sub 16), přičemž bylo nutno vzít v úvahu i vázanost dovolacího soudu shora zmíněným rozsudkem velkého senátu (viz sub 2), načež uzavřel, že stěžovatel nevytyčil otázku, pro kterou by na dovolání bylo možné pohlížet jako na přípustné ve smyslu § 237 o. s. ř.

II. Argumentace stěžovatele

5. Stěžovatel popsal průběh řízení před obecními soudy a vytkl jim, že žádný z nich se v napadených rozhodnutích otázkou dobré víry na jeho straně nezabýval, neboť dospěly k závěru, že je-li předmětná kupní smlouva neplatná, nemohl se stát vlastníkem předmětných nemovitostí, neboť mu k tomu nesvědčí žádný právní titul, přičemž samotná dobrá víra vznik vlastnického práva nemůže založit. Tímto postupem upřednostnily zásadu „nikdo nemůže na nikoho převést více práv, než sám má“ před zásadou dobré víry zakotvenou v § 11 zákona č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem. Přitom – jak plyne z judikatury Ústavního soudu [konkrétně stěžovatel uvedl nálezy ze dne 11. 5. 2011 sp. zn. II. ÚS 165/11 (N 88/61 SbNU 359), ze dne 25. 2. 2009 sp. zn. I. ÚS 143/07 (N 35/52 SbNU 359) a ze dne 17. 4. 2014 sp. zn. I. ÚS 2219/12 (N 61/73 SbNU 163)] – pokud někdo jedná v důvěře v pravdivost a úplnost zápisů ve veřejném seznamu, musí právní řád jeho dobrou víru chránit a není žádoucí, aby veškerá rizika nesla osoba, která jednala v souladu se

zákonem a v dobré víře; vlastnické právo nabyvatele v dobré víře požívá ochrany, což je v souladu s čl. 11 odst. 1 Listiny a s ústavními principy právní jistoty a ochrany nabytých práv, přičemž ochrana dobré víry musí být pečlivě zkoumána s ohledem na individuální okolnosti případu. Tím obecné soudy porušily princip závaznosti rozhodnutí Ústavního soudu, jakož i ochrany shora označených základních práv.

6. V další části ústavní stížnosti stěžovatel uvedl, že není sporu o tom, že uzavřel kupní smlouvu o převodu nemovitostí v dobré víře, neboť jednal s osobou zapsanou v katastru nemovitostí jako vlastníkem předmětných nemovitostí, u nichž nebyla zapsána žádná poznámka spornosti, a ani z jiných okolností nevyplývalo nic, co by jeho dobrou víru narušovalo; v této souvislosti upozornil, že v předchozím rozsudku ze dne 14. 3. 2012 č. j. 28 Cdo 182/2011-289 se Nejvyšší soud v této věci již otázkou jeho dobré víry zabýval s tím výsledkem, že pro negativní závěr v tomto ohledu by musely soudy nižší instance snést zcela konkrétní a přesvědčivé argumenty, což se (dle Nejvyššího soudu) nestalo.

7. Za vadu řízení, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci, pak stěžovatel označil to, že účastníkem řízení na straně žalovaného nebyl prodávající, tj. Sdružení sportovních svazů České republiky (dále jen „SSS ČR“), dříve Sdružení technických sportů a činností České republiky (dále je „STSC ČR“), které bylo zapsáno jako vlastník v katastru nemovitostí, zatímco vedlejší účastník tam nikdy zapsán nebyl, k právnímu nástupnictví Svazarmu se nehlásil a vystupoval jako správce předmětných nemovitostí. Ve sporu bylo rozhodováno i o právech tohoto subjektu, přičemž stěžovatel dle svých slov neměl dostatek podkladů ani zmocnění, aby mohl prokázat vlastnictví tohoto subjektu.

III. Vyjádření účastníků a vedlejšího účastníka řízení

8. Ústavní soud zaslal ústavní stížnost účastníkům a vedlejšímu účastníkovi řízení k vyjádření.

9. Nejvyšší soud upozornil, že stěžovatelovo dovolání bylo odmítnuto absencí vymezení předpokladů jeho přípustnosti, což je obligatorní náležitostí podání, a daný nedostatek brání provedení dovolacího přezkumu, trvání na dodržení jeho zákonných náležitostí není nelegitimní a není ani projevem právního formalismu [zde Nejvyšší soud odkázal na usnesení Ústavního soudu ze dne 8. 3. 2016 sp. zn. III. ÚS 200/16 či ze dne 28. 4. 2015 sp. zn. I. ÚS 1092/15 (rozhodnutí jsou dostupná na <http://nalus.usoud.cz>)]. Obširné úvahy obsažené v ústavní stížnosti v dovolání obsaženy nebyly, natož aby byly artikulovány v podobě otázky odpovídající kritériím vytyčeným v § 237 o. s. ř., a tudíž stěžovatel nedostál nárokům, jež na něj daná právní úprava kladla, a sám si tak způsobil, že dovolání nemohlo být projednáno (v tomto bodě odkázal na usnesení Ústavního soudu ze dne 23. 3. 2016

sp. zn. III. ÚS 36/16 a ze dne 5. 4. 2016 sp. zn. III. ÚS 3734/15). Z tohoto důvodu lze považovat ústavní stížnost směřující proti rozhodnutí odvolacího a případně nalézacího soudu za nepřipustnou [rozhodnutí Ústavního soudu ze dne 19. 11. 2015 sp. zn. I. ÚS 354/15 (N 198/79 SbNU 251) a ze dne 26. 4. 2016 sp. zn. III. ÚS 610/16].

10. Krajský soud sdělil, že považuje ústavní stížnost za nedůvodnou. Odkázal na odůvodnění svého, ústavní stížností napadeného rozsudku a závazný právní názor vyslovený Nejvyšším soudem v rozsudku ze dne 17. 2. 2015 č. j. 28 Cdo 1722/2014-433 a navrhl odmítnutí ústavní stížnosti pro nedůvodnost.

11. Okresní soud odkázal na odůvodnění svého rozhodnutí s tím, že se v něm vypořádal se všemi vznesenými argumenty.

12. Vedlejší účastník uvedl, že obecné soudy na základě pečlivého dokazování a důkladného projednání rozhodly o jeho vlastnictví, čímž byla upřednostněna ochrana skutečného vlastníka před jinými právními aspekty, a to v souladu s čl. 11 Listiny i související judikaturou Ústavního soudu. Upozornil, že ve sporném objektu měl sídlo od roku 1984, v roce 1987 byl pověřen jeho správou a v roce 1990 se stal vlastníkem předmětných nemovitostí, že ještě před začátkem delimitací hmotného majetku Svazu pro spolupráci s armádou se domáhal změny zápisu vlastnictví, avšak ani v roce 1991 delimitační komise tuto změnu nezajistila, namísto toho si cizí subjekt – STSČ ČR na základě podvodného dopisu neoprávněně nechal zapsat předmětné nemovitosti do svého vlastnictví. Opakovaně ústně i písemně se s ním pokoušel otázky neoprávněného zápisu vyřešit a v souvislosti s námitkou vydržení vznesenou stěžovatelem předložil nalézacímu soudu relevantní dokumenty vyvracející údajnou dobrou víru stěžovatele. Upozornil, že jeho členové po celou dobu objekt využívají ke své činnosti, vlastními silami a za využití soukromých finančních prostředků zajišťují jeho provoz a údržbu. Dovolával-li se stěžovatel § 11 zákona č. 265/1992 Sb., vedlejší účastník uvedl, že k zápisu změny vlastnictví došlo již v roce 1991, a proto nelze na dobrou víru usuzovat a stěžovatel si tuto skutečnost před podpisem kupní smlouvy mohl ověřit. K žalobě byl připojen původní výpis z evidence nemovitostí, včetně již zmíněného podvodného dopisu, na jehož základě byla změna v evidenci zapsána. Odmítl jak tvrzení stěžovatele, že občanské sdružení SSS ČR (jako právní nástupce STSČ ČR) bylo v dobré víře o oprávněnosti svého vlastnictví, neboť vědělo, že jeho vlastnictví je z opodstatněných důvodů napadáno, a stejně tak odmítl i stěžovatelovu námitku, že toto sdružení nebylo účastníkem řízení, s tím, že okresní soud měl od něho k dispozici všechny dokumenty, měl i podstatné dokumenty týkající se výše uvedených subjektů, a stěžovatel ani nenavrhl přistoupení SSS ČR jako vedlejšího účastníka do řízení. Současně vyjádřil nesouhlas se stěžovatelem, pokud uvedl, že neexistuje žádný důkaz o jeho bezvadném

postupu při uzavírání kupní smlouvy a že nemohl seznat, že SSS ČR není právním nástupcem původního vlastníka (Svazu pro spolupráci s armádou), neboť si úmyslně či z nedbalosti neošetřil řadu podstatných skutečností, samotná kupní smlouva obsahuje řadu prokazatelně nepravdivých údajů, všechny tyto rozpory byly v řízení konkretizovány, přičemž STSČ ČR jako právní předchůdce SSS ČR vzniklo v roce 1990 jako zcela nový subjekt a jako takový nemohlo být právním nástupcem Svazarmu, což si stěžovatel neověřil. Podle vedlejšího účastníka daná věc se liší od věcí řešených judikaturou, kterou stěžovatel zmínil.

IV. Procesní předpoklady řízení

13. Ústavní soud nejprve zkoumal splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, ve kterém byla vydána rozhodnutí napadená ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“). Stěžovatel vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva; ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*).

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

14. Ústavní soud jako orgán ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy) není součástí soustavy soudů (srov. čl. 90 a čl. 91 odst. 1 Ústavy) a nepřislouží mu právo dozoru nad rozhodovací činností obecných soudů; k takovému dozoru či kontrole je Ústavní soud oprávněn pouze za situace, kdy obecné soudy svými rozhodnutími zasahují do ústavně zaručených základních práv a svobod jednotlivce a nerespektují hodnotový základ právního řádu daný ústavním pořádkem a mezinárodními závazky České republiky. Proto Ústavní soud napadená soudní rozhodnutí přezkoumal (toliko) z pohledu porušení ústavně zaručených základních práv a svobod, jak je stěžovatelem namítáno v ústavní stížnosti, načež dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

15. Napadeným usnesením Nejvyšší soud odmítl stěžovatelovo dovolání (výslovně) pro nepřipustnost, nicméně z jeho obsahu lze usuzovat, že tomu bylo pro vady spočívající v tom, že v něm stěžovatel nevymezil předpoklady přípustnosti dovolání podle § 241a odst. 2 ve spojení s § 237 o. s. ř. Z obsahu dovolání plyne, že stěžovatel - v reakci na závěr odvolacího soudu, že „ochrana dobré víry [stěžovatele] v zápis v katastru nemovitostí se nemůže s ohledem na aktuální judikaturu a závazný právní názor v posledním kasačním rozsudku uplatnit“, poukázal na svou dobrou víru při nabývání předmětných nemovitostí s tím, že je třeba ji chránit. Takto dle názoru

Ústavního soudu dostatečně vymezil právní otázku ve smyslu § 241a odst. 3 o. s. ř. již s ohledem na to, v čem je podstata této otázky, která byla po dlouhou dobu předmětem rozcházející se rozhodovací praxe Nejvyššího soudu a Ústavního soudu. Proto se Ústavní soud nemohl v tomto ohledu se závěry Nejvyššího soudu ztotožnit.

16. Jde-li o předpoklady přípustnosti dovolání, stěžovatel v něm poukázal na ustálenou judikaturu, resp. na náleze Ústavního soudu, s nímž měl vedlejší účastník v daném řízení polemizovat. Stěžovatel sice blíže tento judikát neoznačil, navíc, jak lze usuzovat z jeho odkazu na ustanovení § 237 odst. 1 o. s. ř., se řídil jinou právní úpravou (tj. občanským soudním řádem ve znění účinném do 31. 12. 2012), než podle které postupoval dovolací soud, nicméně obsah podaného dovolání je nutno také posuzovat v souvislosti s dalšími podstatnými skutečnostmi. V soudním řízení, jež předcházelo vydání rozhodnutí napadených ústavní stížností, totiž nejprve Nejvyšší soud v již zmíněném rozsudku (sub 6) č. j. 28 Cdo 182/2011-289 uložil soudům nižších stupňů, aby se náležitě zabývaly otázkou dobré víry na straně stěžovatele, posléze krajský soud rozsudkem ze dne 12. 11. 2013 č. j. 13 Co 289/2013-379 změnil rozsudek okresního soudu ze dne 13. 3. 2013 č. j. 43 C 185/2008-334 a žalobu zamítl s tím, že je třeba chránit stěžovatelovu dobrou víru při nabývání předmětných nemovitostí, načež tento rozsudek k dovolání vedlejšího účastníka Nejvyšší soud již zmíněným rozsudkem č. j. 28 Cdo 1722/2014-433 zrušil, a to s odkazem na rozsudek velkého senátu sp. zn. 31 Cdo 1168/2013 a stanovisko pléna Nejvyššího soudu ze dne 14. 9. 2011 sp. zn. Plsn 1/2011, to nepochybně v reakci na vyjádření k dovolání (viz č. l. 425 soudního spisu), kde se stěžovatel dovolával judikatury Ústavního soudu (konkrétně nálezu ze dne 11. 5. 2011 sp. zn. II. ÚS 165/11).

17. Bylo tak v kontextu průběhu řízení před obecnými soudy od jeho samého počátku zcela zjevné, že stěžovatel požadoval, aby dovolací soud – s ohledem na judikaturu Ústavního soudu – příslušnou právní otázku posoudil jinak, než jak předtím činil, a jak by to odpovídalo judikatuře Ústavního soudu, kterou Ústavní soud *nota bene* setrvale nadále potvrzoval. Proto nemohlo jít ve smyslu čl. 89 odst. 2 Ústavy o Nejvyšším soudem vyřešenou otázku ve smyslu § 237 o. s. ř. Zde Ústavní soud konstatuje, že ústavně konformní výklad § 237 o. s. ř., s ohledem na ustanovení čl. 4 ve spojení s čl. 89 odst. 2 Ústavy, vyžaduje, aby bylo jako přípustné posouzeno dovolání proti každému rozhodnutí odvolacího soudu, kterým se odvolací řízení končí, závisí-li napadené rozhodnutí na vyřešení otázky hmotného nebo procesního práva vztahující se k ochraně základních práv a svobod, při jejímž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu, popř. i Ústavního soudu, nebo jde-li o otázku, která v rozhodování dovolacího soudu, popř. Ústavního soudu dosud nebyla vyřešena

nebo je dovolacím soudem rozhodována rozdílně anebo je rozhodována dovolacím soudem odchylně i po rozhodnutí Ústavního soudu, anebo má-li být dovolacím soudem vyřešená právní otázka posouzena jinak, není-li dosud o ní rozhodnuto vykonatelným rozhodnutím Ústavního soudu. Je nepřipustné, aby obecné soudy při rozhodování nerespektovaly existenci jiného právního názoru Ústavního soudu, neboť to s ohledem na postavení Ústavního soudu jako soudního orgánu ochrany ústavnosti podle čl. 83 Ústavy znamená současně nerespektování jak povinnosti poskytovat ochranu základním právům a svobodám ve smyslu čl. 4 Ústavy, tak vázanosti vykonatelným rozhodnutím Ústavního soudu podle čl. 89 odst. 2 Ústavy.

18. Ostatně stran toho, o jakou právní otázku šlo, proč bylo třeba ji posoudit jinak a jaký předpoklad přípustnosti měl být naplněn, samotný dovolací soud neměl žádné pochybnosti, jestliže v souvislosti s ní (resp. příslušnou dovolací námitkou stěžovatele) v napadeném usnesení uvedl, že už tuto otázku jednou posoudil v rozsudku č. j. 28 Cdo 1722/2014-433, resp. že je vázán již zmíněným rozsudkem velkého senátu. Z toho je zřejmé, že Nejvyšší soud se od svého dosud zastávaného názoru odmltl odchýlit, přestože z dovolání vyplynulo, že k dané otázce existuje (jemu dobrě známá) judikatura Ústavního soudu, která danou otázku řeší odlišně a k rozhodování Nejvyššího soudu se vyjadřuje jednoznačně kriticky [srov. náleze ze dne 28. 1. 2016 sp. zn. III. ÚS 247/14 (N 17/80 SbNU 213), zejména body 28 až 33, vydaný bezprostředně před rozhodnutím Nejvyššího soudu v projednávané věci]. Nelze též přehlédnout skutečnost, že takto bylo Nejvyšším soudem rozhodnuto pouze několik dnů před rozsudkem velkého senátu Nejvyššího soudu ze dne 9. 3. 2016 sp. zn. 31 Cdo 353/2016, kterým byl právní názor dosud Nejvyšším soudem zastávaný zásadně přehodnocen. O jaké konkrétní judikáty by mělo jít, stěžovatel tedy sice jmenovitě neuvedl, nicméně toto dostatečně zřetelně vyplynulo z jeho odkazu a zmíněných souvislostí (včetně poukazu na diformitu rozhodování Nejvyššího soudu a Ústavního soudu). Za tohoto stavu Ústavní soud musel považovat postup Nejvyššího soudu, který posoudil stěžovatelovo dovolání jako nepřipustné či vadné, a z tohoto důvodu se jím odmítl věcně zabývat, za projev přepjatého formalismu, jenž je neslučitelný s právem stěžovatele na spravedlivý proces [srov. náleze ze dne 18. 12. 2014 sp. zn. IV. ÚS 1256/14 (N 234/75 SbNU 607)]; tímto porušil základní právo stěžovatele na přístup k (dovolacímu) soudu. Nutno dodat, že výše uvedené výhrady nelze vztáhnout na závěry Nejvyššího soudu ohledně právního nástupnictví Svazu pro spolupráci s armádou, ostatně ani samotná ústavní stížnost ve vztahu k řešení této otázky prakticky žádné námitky neobsahuje, tedy až na údajné procesní pochybení, že SSS ČR nebylo účastníkem daného řízení.

19. Jde-li o ústavní stížností napadené rozsudky soudů nižších stupňů, v nichž obecné soudy zcela vyloučily, že by s ohledem na dobrou víru bylo možné nabýt nemovitou věc od neoprávněné osoby („nevlastníka“). Ústavní soud připomíná, že k dané otázce se váže poměrně obsáhlá „nále-zová“ judikatura, kterou – ač tato v minulosti prošla určitým názorovým vývojem – lze považovat za konzistentní a ustálenou [viz zejména nálezy ze dne 29. 11. 2007 sp. zn. II. ÚS 1747/07 (N 216/47 SbNU 845), ze dne 25. 2. 2009 sp. zn. I. ÚS 143/07 (N 35/52 SbNU 359), ze dne 11. 5. 2011 sp. zn. II. ÚS 165/11 (N 88/61 SbNU 359), ze dne 13. 8. 2012 sp. zn. I. ÚS 3061/11 (N 138/66 SbNU 123), ze dne 2. 10. 2012 sp. zn. I. ÚS 3314/11 (N 165/67 SbNU 27)]; její podrobný přehled pak obsahuje nálezy ze dne 17. 4. 2014 sp. zn. I. ÚS 2219/12 (body 12 až 15).

20. Pro účely tohoto rozhodnutí je možno ve stručnosti parafrázovat klíčová východiska a závěry, které Ústavní soud ve vztahu k předmětné problematice (a zároveň ve vztahu k právní úpravě účinné do 31. 12. 2013) konzistentně zastává [viz nálezy ze dne 28. 11. 2012 sp. zn. II. ÚS 800/12 (N 198/67 SbNU 555), ze dne 10. 6. 2013 sp. zn. IV. ÚS 4905/12 (N 105/69 SbNU 719) či ze dne 20. 11. 2013 sp. zn. IV. ÚS 4684/12 (N 194/71 SbNU 319)]. Ochrana dobré víry, chránící účastníky soukromoprávních vztahů, je jedním z klíčových projevů principu právní jistoty, odvíjejícího se od principu právního státu. Nabyvateli vlastnického práva, pokud toto právo nabyli v dobré víře, je poskytována široká ochrana; toto právo nezaniká, je-li absolutně neplatná kupní smlouva – ať již z jakéhokoli důvodu – která byla uzavřena jako první v řadě, neboť při opačném výkladu by si vlastník nabyvší své vlastnictví derivativně („s důvěrou v určitý, [mu] druhou stranou prezentovaný skutkový stav, navíc potvrzený údaji z veřejné, státem vedené evidence“) nikdy nemohl být svým vlastnictvím jist, což by bylo v rozporu s pojetím materiálního právního státu. Otázkou dobré víry takového nabyvatele vlastnického práva se tak obecné soudy mají zabývat nejen v případě relativní, ale též absolutní neplatnosti smlouvy, která předcházela smluvnímu vztahu, na jehož základě došlo ke zpochybňovanému nabytí vlastnického práva k nemovitostem evidovaným v katastru nemovitostí posledním nabyvatelem v řadě. V souzené věci předmětné nemovitosti sice prodávající (SSS ČR) „nenabyl“ na základě (neplatné) smlouvy, ale vlastnické právo na něj jako domnělého právního nástupce mělo přejít z původního vlastníka Svazu pro spolupráci s armádou, což však z právního hlediska podstatné není.

21. Ochrana dobré víry nabyvatele může vyloučit ochranu vlastnického práva původního vlastníka. Poskytnutí přednosti jednomu z obou požadavků tak musí vyjít z pečlivého zkoumání individuálních okolností každého případu, a – s ohledem na zásadu *nemo plus iuris ad alium transferre potest, quam ipse habet* – s náležitým a přísným hodnocením dobré víry

nabyvatele vlastnického práva. Je přitom „nutno najít praktickou konkordanci mezi oběma protikladně působícími principy tak, aby zůstalo zachováno maximum z obou, a není-li to možné, pak tak, aby výsledek byl slučitelný s obecnou představou spravedlnosti“ [obdobně náleží Ústavního soudu ze dne 15. 6. 2009 sp. zn. I. ÚS 342/09 (N 144/53 SbNU 765)]. Vzhledem k tomu, že právní úprava účinná do konce roku 2013 byla Ústavním soudem vyhodnocena jako „neslučitelná s ústavněprávními maximami, neboť v rozporu s ústavními principy právní jistoty a ochrany nabytých práv v dobré víře neposkytuje ochranu vlastnickému právu dalších nabyvatelů“, obecné soudy musí samy poskytovat ochranu vlastnickému právu osob jednajících v dobré víře. To samozřejmě neznamená, že by obdobná ústavní ochrana nemusela být poskytována rovněž původnímu vlastníkovi, jehož vlastnické právo k nemovitosti evidované v katastru nemovitostí nebylo s ohledem na absolutní neplatnost provedeného převodního úkonu na jinou osobu nikdy převedeno.

22. Po srovnání vlastních judikатурních závěrů a přístupu Nejvyššího soudu k této problematice Ústavní soud v nálezu ze dne 17. 4. 2014 sp. zn. I. ÚS 2219/12 mimo jiné uvedl, že „jak vyplývá z ... relevantní rozhodovací praxe Ústavního soudu i Nejvyššího soudu, oba jmenované soudy ... zastávají zásadně opačné názory na otázky nabytí vlastnického práva k nemovitosti evidované v katastru nemovitostí od nevlastníka a potřeby ochrany osob jednajících v dobré víře v akty a údaje ve veřejné evidenci státu ... Ústavní soud však ani při uvážení argumentačně bohaté, a nikoliv nepodložené kritiky Nejvyššího soudu nevidí důvod k upuštění od svých závěrů ...“. Opřel-li dovolací soud své rozhodnutí o rozsudek velkého senátu sp. zn. 31 Cdo 1168/2013, lze odkázat na naposled citovaný náleží Ústavního soudu, v němž tento soud adekvátně reagoval na výtky a výhrady Nejvyššího soudu (viz zejména body 28, 30, 43 až 57), aniž by bylo nutno tyto argumenty opakovat, neboť jsou Nejvyššímu soudu dobře známy.

23. Ze shora uvedeného pro nyní posuzovaný případ vyplývá, že ústavní ochrany požívá také osoba, která při nabytí nemovitostí evidovaných v katastru jednala v dobré víře v údaj, dle něhož byl jako vlastník předmětné nemovitosti zapsán ten, který na ni vlastnické právo převedl, byť tak ve skutečnosti jako „nevlastník“ předmětných nemovitostí učinit nemohl. Jak je patrné ze soudního spisu, stěžovatel se v soudním řízení dovolal své dobré víry při nabývání nemovitostí, obecné soudy však takovouto skutečnost (nakonec) považovaly za irelevantní.

24. Při zohlednění závěrů plynoucích z judikatury Ústavního soudu je zřejmé, že takový postup, kdy krajský a okresní soud vyhověly žalobě vedlejšího účastníka, aniž by v rámci posouzení daného sporu o určení vlastnictví k nemovitostem nabytých od „nevlastníka“ náležitě zvážily otázku střetu práva vlastnického a práva na ochranu dobré víry v právním styku,

nemůže z hlediska ústavnosti obstát. S odkazem na již uvedenou nálezo-ovou judikaturu, jakož např. i na pozdější nález ze dne 8. 6. 2015 sp. zn. IV. ÚS 402/15 (N 105/77 SbNU 539), vydaný v obdobné věci, je nutno navíc konstatovat, že takový postup se dostává do rozporu s čl. 89 odst. 2 Ústavy.

25. Je proto nutno přisvědčit stěžovateli jakožto eventuálně „dobrověrnému“ nabyvateli, že napadenými rozhodnutími těchto soudů došlo k porušení jeho práva na spravedlivý proces (a v jeho důsledku i vlastnického práva), neboť byl bez dalšího (a tudíž neopodstatněně) upřednostněn princip, že nikdo nemůže na jiného převést více práv, než sám má, před principem ochrany dobré víry a důvěry v akty státu. Tento postup tak fakticky představuje aplikaci nesprávné právní normy, resp. opomenutí jiného pravidla (vyplývajícího z ústavních principů), jež na danou věc obecně také dopadá. Z tohoto důvodu tak musel Ústavní soud přikročit ke zrušení napadených rozsudků. Současně nezbylo Ústavnímu soudu než konstatovat porušení principu závaznosti jeho rozhodnutí ve smyslu čl. 89 odst. 2 Ústavy, neboť je zřejmé, že obecné soudy (opět) odmítly respektovat výše uvede-ný právní názor (srov. bod 69 a násl. nálezu Ústavního soudu ze dne 17. 4. 2014 sp. zn. I. ÚS 2219/12, kdy byl shledán postup Nejvyššího soudu ještě oprávněným, a nikoli rozporným s čl. 89 odst. 2 Ústavy). K problematice závaznosti svých rozhodnutí, včetně závaznosti „precedenční“, se Ústavní soud podrobně vyjádřil zejména v nálezu ze dne 13. 11. 2007 sp. zn. IV. ÚS 301/05 (N 190/47 SbNU 465), na něž lze v podrobnostech odkázat [k jeho souhrnu viz též nález Ústavního soudu ze dne 17. 4. 2014 sp. zn. I. ÚS 2219/12 (body 66 a 67)]. Takový postup obecných soudů má nežádoucí do-pany nejen na rozhodování sporů, jak se stalo v této věci, ale též obecně na celý soudní systém demokratického právního státu, který tak selhává ve svém poslání ochránit základní práva jednotlivce.

26. Stěžovatel v řízení o ústavní stížnosti také tvrdil, že předmětné nemovitosti nabyt v dobré víře, zatímco vedlejší účastník argumentoval opačně. Nicméně Ústavní soud není další přezkumnou instancí, a nebyla-li tato otázka ze strany obecných soudů posuzována, není oprávněn se jí zabývat, protože by tím nepřípustně zasahoval do jejich nezávislého rozhodování, které bude po kasaci jejich rozhodnutí následovat. V dalším řízení před obecnými soudy může také vedlejší účastník uplatnit svou námitku procesní vady, jež měla spočívat v tom, že SSS ČR nebylo účastníkem daného řízení.

27. S ohledem na výše popsané porušení základních práv stěžovatele na ochranu vlastnického práva a na spravedlivý proces, zaručených čl. 11 odst. 1 a čl. 36 odst. 1 Listiny, Ústavní soud ústavní stížností napadená roz- rozhodnutí podle ustanovení § 82 odst. 1, odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil. Takto rozhodl mimo ústní jednání, neboť

III. ÚS 1594/16

č. 205

od něj nebylo možné očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 206

K výjimečnému zkoumání opodstatněnosti hmotněprávního nároku v řízení vykonávacím vedeném pro nezaplacení jízdného zdravotně postiženou osobou oprávněnou cestovat zdarma

„Jiným důvodem“ zastavení výkonu rozhodnutí podle ustanovení § 268 odst. 1 písm. h) občanského soudního řádu je i případ, kdy tímto výkonem dochází k popření základních principů právního státu a ke zcela zjevné nespravedlnosti. Touto zjevnou nespravedlností je i případ, kdy stěžovatel sice je osobou těžce zdravotně postiženou a držitelem průkazu ZTP/P s nárokem na bezplatnou dopravu, nicméně přesto je proti němu vedena exekuce pro nezaplacení jízdného, byť je zřejmé, že tento dluh mu vůbec nemohl vzniknout, protože žádnou svoji právní povinnost ani porušit nemohl.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka (soudce zpravodaj) a soudců Ludvíka Davida a Jiřího Zemánka – ze dne 1. listopadu 2016 sp. zn. II. ÚS 2230/16 ve věci ústavní stížnosti V. P., zastoupeného JUDr. Miroslavem Jirákem, advokátem, se sídlem v Kladně, Saskova 1961, proti usnesení Městského soudu v Praze ze dne 13. 4. 2016 č. j. 55 Co 111/2016-107, kterým bylo potvrzeno prvostupňové rozhodnutí o zamítnutí stěžovatelova návrhu na zastavení exekuce, za účasti Městského soudu v Praze jako účastníka řízení.

Výrok

I. Usnesením Městského soudu v Praze ze dne 13. 4. 2016 č. j. 55 Co 111/2016-107 bylo porušeno právo stěžovatele na spravedlivý proces určené čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a vlastnické právo podle čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Toto rozhodnutí se proto ruší.

Odůvodnění

I. Průběh řízení před Ústavním soudem, podstatná zjištění z vyžádaného spisu a rekapitulace ústavní stížnosti

1. Dne 11. 7. 2016 byla Ústavnímu soudu doručena ústavní stížnost ve smyslu čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky a ustanovení § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“). Stěžovatel se jí domáhá zrušení výše citovaného usnesení Městského soudu v Praze, neboť má za to, že jím bylo porušeno jeho právo na spravedlivý proces a soudní ochranu ve smyslu čl. 36 a násl. Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a podle čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“).

2. Z ústavní stížnosti, jakož i z vyžádaného spisu Obvodního soudu pro Prahu 5 sp. zn. 41 Nc 3508/2009 se podává, že usnesením ze dne 18. 12. 2015č. j. 41 Nc 3508/2009-66 obvodní soud zamítl návrh stěžovatele na zastavení exekuce. Stěžovatel přitom návrh odůvodnil tak, že doposud neměl o vedení exekuce žádné informace, protože mu nebylo doručeno rozhodnutí o jejím nařízení a ani rozhodnutí nalézacího soudu. Exekuce je navíc vedena pro dluh, který neexistuje, nevznikl a ani nikdy vzniknout nemohl. Stěžovatel je totiž již od roku 1994 držitelem průkazu ZTP/P. Jako držitel tohoto průkazu měl podle ustanovení § 31 a příloh číslo 2 a 3 vyhlášky Ministerstva práce a sociálních věcí č. 182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení a zákon České národní rady o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení, mimo jiné nárok na bezplatnou dopravu spoji místní veřejné hromadné dopravy (poznámka Ústavního soudu: od 1. 1. 2012 je nárok na bezplatnou dopravu obsažen v § 36 zákona č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením a o změně souvisejících zákonů). Na tuto zákonnou úpravu navazuje také Tarif pražské integrované dopravy vydaný Regionálním organizátorem pražské integrované dopravy (který je příspěvkovou organizací hlavního města Prahy), jenž držitelům průkazů ZTP/P rovněž přiznává nárok na bezplatnou přepravu v provozu pražské integrované dopravy. Držitelem průkazu ZTP/P (který byl stěžovateli v pravidelných intervalech obměňován) je přitom stěžovatel nepřetržitě od roku 1994, kdy mu byl přiznán invalidní důchod. Z uvedených důvodů tedy stěžovatel nemohl jezdit bez platného jízdního dokladu v pražské městské hromadné dopravě, neboť takový jízdní doklad nikdy ani nepotřeboval. Oprávněnému (Dopravní podnik hlavního města Prahy, a. s.) tak nemohlo vůči stěžovateli nikdy vzniknout právo na jízdné a ani na smluvní pokutu. Podle stěžovatele je tak v jeho věci dán důvod pro zastavení exekuce v souladu s ustanovením § 268 odst. 1 písm. h) zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění

pozdějších předpisů, (dále též jen „o. s. ř.“), protože exekuce je nespravedlivá a je v rozporu s dobrými mravy. Stěžovatel přitom nemohl uplatnit své námitky proti oprávněnosti vymáhané pohledávky v nalézacím řízení, protože o průběhu nalézacího řízení nebyl nijak informován. Veškerá doručení písemností proběhla fikcí a následně mu byl ustanoven opatrovníkem justiční čekatel, který však byl ve věci nečinný, řízení se aktivně neúčastnil a práva ani oprávněné zájmy stěžovatele nehájil. Nalézací soud neučinil ani všechny potřebné kroky ke zjištění jeho faktického pobytu. Jediné vysvětlení pro skutečnost, že při kontrole byl černý pasažér ztotožněn jako stěžovatel, je zneužití rodného listu stěžovatele, který v rozhodném období ztratil.

3. Obvodní soud pro Prahu 5 se s těmito námitkami stěžovatele neztožnil. V řízení prý totiž bylo prokázáno, že doručování písemností, včetně doručování písemností soudním exekutorem, proběhlo řádně dle tehdy platných právních předpisů. Ostatní námitky proti oprávněnosti vymáhané pohledávky bylo možné uplatnit jen v nalézacím řízení. Není přitom podle obvodního soudu přípustné přezkoumávat nalézací řízení z hlediska (ne)přípustnosti výkonu rozhodnutí s odkazem na § 268 odst. 1 písm. h) o. s. ř. Nad tento rámcem obvodní soud připomněl, že v nalézacím řízení, které bylo zahájeno dne 30. 11. 1999, bylo stěžovatelé původně doručováno na adresu, kterou má uvedenu v evidenci obyvatel od 21. 9. 1995, a bylo na jeho odpovědnosti, že na této adrese byl pro doručování osobou neznámou. Rovněž námitka týkající se oprávnění stěžovatele cestovat v prostředcích městské hromadné dopravy zdarma měla být uplatněna v nalézacím řízení. Navíc skutečnost, že cestující je držitelem průkazu ZTP/P, ještě automaticky neznamená, že nemůže porušit přepravní řád.

4. K odvolání stěžovatele bylo usnesení nalézacího soudu ústavní stížností napadeným usnesením Městského soudu v Praze potvrzeno. Městský soud zejména zdůraznil, že námitky stěžovatele spočívající v tvrzení, že vykonávané rozhodnutí (exekuční titul) je nesprávné, nelze v rámci exekučního řízení zohlednit. Soud je totiž při výkonu rozhodnutí vázán pravomocným vykonatelným rozhodnutím vydaným v nalézacím řízení. Exekuční řízení směřuje toliko k vymožení splnění již uložené povinnosti. Nelze v něm proto přezkoumávat věcnou správnost exekučního titulu. Výjimkou bude situace, kdy na základě řádných či mimořádných opravných prostředků dojde ke změně nebo odklizení exekučního titulu. K takové situaci ovšem v právě projednávaném případě nedošlo. V exekučním řízení podle městského soudu nemohlo být zohledněno ani údajně nesprávné ustanovení opatrovníka stěžovatele. Taková vada ostatně zakládá důvod žaloby pro zmatečnost podle ustanovení § 229 odst. 1 písm. a) o. s. ř., kterou však stěžovatel nepodal.

5. Stěžovatel v nyní projednávané ústavní stížnosti namítá, že je držitelem průkazu ZTP/P, a tvrzený dluh proto nikdy nemohl vzniknout. Nadto

stěžovatel zdůrazňuje, že opatrovník ustanovený stěžovateli v řízení před nalézacím soudem neučinil nikdy žádný úkon v jeho prospěch, což nalézací soud v rozporu s judikaturou Ústavního soudu toleroval [v této souvislosti stěžovatel odkazuje na nálezy Ústavního soudu ze dne 16. 9. 2010 sp. zn. III. ÚS 1231/09 (N 196/58 SbNU 735); všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na <http://nalus.usoud.cz>]. Nalézací soud navíc nikdy v řízení neučinil všechny potřebné úkony ke zjištění faktického pobytu stěžovatele. Přitom mohl například požádat o součinnost příslušný orgán o ověření, zda v místě trvalého pobytu stěžovatele někdo bydlí. K tomu stěžovatel uvádí, že v daném místě bydlel jeho bratr. Od bratra však stěžovatel žádnou informaci o tom, že by se mu někdo snažil doručit dopis od soudu, neměl.

6. Podle názoru stěžovatele bylo rovněž možné, aby exekuční soud posuzující stěžovatelův návrh na zastavení exekuce tento posoudil jako žalobu pro zmatečnost, a to v souladu s ustanovením § 41 odst. 2 o. s. ř., podle něhož platí, že každý úkon posuzuje soud podle jeho obsahu, i když je nesprávně označen. Exekuční soudy rovněž přehlédly, že ustanovení § 268 odst. 1 písm. h) o. s. ř., zakotvující sběrný důvod pro zastavení výkonu rozhodnutí, musí v případech, jako je ten stěžovatelův, fungovat jako korektiv, který zabrání tak absurdním případům, jako se stalo právě ve stěžovatelově věci, že totiž proti těžce zdravotně postiženému občanu je uplatňována pohledávka za jízdné, od kterého je podle platných právních předpisů osvobozen.

7. Stěžovatel uzavírá, že nikdy žádnou časovou jízdenku nepotřeboval, a tudíž ji ani nikdy neměl. S ohledem na množství svých údajných jízd bez jízdního dokladu se přitom stěžovatel domnívá, že se stal obětí revizorů, kteří si o něm předávali informace a sepisovali na něj fingovaná hlášení (stěžovatel v této souvislosti odkazuje na několik článků z médií, podle nichž se revizoři právě takové činnosti v minulosti dopouštěli). Zarážející je v tomto ohledu už ta skutečnost, že stěžovatel měl být bez jízdního dokladu přistižen v poměrně krátké době v 15 případech na různých místech Prahy. Přitom však v předmětné době bydlel již v Kladně, odkud občas do Prahy skutečně cestoval, ovšem vybaven právě průkazem ZTP/P, aby prokázal právo na bezplatnou přepravu.

II. Vyjádření účastníka a vedlejšího účastníka řízení

8. Městský soud v Praze ve vyjádření k ústavní stížnosti uvedl, že jejím obsahem je stejná argumentace jako v řízení před obecnými soudy. Těžiště se pak jeví být podle soudu v otázce, zda (tvrzené) vady nalézacího řízení mohou mít význam v řízení exekučním, zejména když stěžovatel nevyužil možnosti dosáhnout odstranění exekučního titulu žalobou pro zmatečnost dle ustanovení § 229 odst. 1 písm. h) o. s. ř. Odvolacím soudem přijatý výklad je sdílen ustálenou judikaturou. Podaná stížnost prý nemá ani

potřebný ústavní přesah, a to jak s ohledem na bagatelní výši vymáhané částky, tak na okolnost, že se stěžovatel nepokusil dosáhnout zrušení exekučního titulu žalobou pro zmatečnost. S ohledem na obsah tohoto vyjádření je Ústavní soud nezasílal k případné replice stěžovateli, neboť by to bylo zjevně nadbytečné.

9. Dopravní podnik hl. m. Prahy, a. s., se postavení vedlejšího účastníka výslovně vzdala.

III. Vlastní posouzení ústavní stížnosti

10. Ústavní soud ve své judikatuře opakovaně zdůrazňuje, že není součástí soudní soustavy, a nepřisluší mu proto ani právo vykonávat dohled nad rozhodovací činností obecných soudů [srov. např. nález sp. zn. III. ÚS 23/93 ze dne 1. 2. 1994 (N 5/1 SbNU 41)]. Do rozhodovací činnosti obecných soudů je oprávněn zasáhnout pouze tehdy, došlo-li jejich pravomocným rozhodnutím v řízení, jehož byl stěžovatel účastníkem, k porušení jeho základních práv či svobod chráněných ústavním pořádkem. Skutečnost, že se obecný soud opřel o právní názor (resp. o výklad zákona, případně jiného právního předpisu), se kterým se stěžovatel neztotožňuje, nezakládá ještě sama o sobě důvodnost ústavní stížnosti [viz kupř. nález sp. zn. IV. ÚS 188/94 ze dne 26. 6. 1995 (N 39/3 SbNU 281)]. Ústavní soud však na druhé straně opakovaně připustil, že výklad a následná aplikace právních předpisů obecnými soudy mohou být v některých případech natolik extrémní, že vybočí z mezí hlavy páte Listiny, jakož i z principů ovládajících demokratický právní stát, a zasáhnou tak do některého ústavně zaručeného základního práva. To je právě případ stěžovatele.

11. Ve své rozhodovací činnosti se Ústavní soud vícekrát zabýval otázkou ústavně konformního výkladu práva. Neudržitelnou je aplikace práva vycházející pouze z jazykového výkladu. V této souvislosti lze odkázat zejména na nález pléna Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 33/97 ze dne 17. 12. 1997 (N 163/9 SbNU 399; 30/1998 Sb.), v němž se mj. konstatuje, že „mechanická aplikace abstrahující, resp. neuvědomující si, a to buď úmyslně, nebo v důsledku nevzdělanosti, smysl a účel právní normy činí z práva nástroj odcizení a absurdity“. Obecný soud není absolutně vázán doslovným zněním zákona [srov. k tomu např. nález Ústavního soudu ze dne 13. 6. 2006 sp. zn. I. ÚS 50/03 (N 120/41 SbNU 499)], „nýbrž se od něj ... musí odchýlit, pokud to vyžaduje účel zákona, historie jeho vzniku, systematická souvislost nebo některý z principů [mající] svůj základ v ústavně konformním právním řádu jako významovém celku ... Povinnost soudů nalézat právo neznamená pouze vyhledávat přímé a výslovné pokyny v zákoněm textu, ale též povinnost zjišťovat a formulovat, co je konkrétním právem i tam, kde jde o interpretaci abstraktních norem a ústavních zásad“. Ústavní soud dále judikoval, že soudy musí při své činnosti postupovat tak, aby

interpretační a aplikační právní problémy řešily s maximální mírou racionality [srov. třeba usnesení Ústavního soudu ze dne 3. 4. 2007 sp. zn. Pl. ÚS 92/06 (všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na <http://nalus.usoud.cz>)]. Jednoduše vyjádřeno, spravedlnost musí být přítomna v každém procesu, ve kterém se interpretuje a aplikuje právo.

12. Tento požadavek však v případě stěžovatele zjevně nebyl dodržen. Oba soudy posuzující stěžovatelův návrh na zastavení exekuce totiž neprovedly ústavně konformní výklad ustanovení § 268 odst. 1 písm. h) o. s. ř. („Výkon rozhodnutí bude zastaven, jestliže výkon rozhodnutí je nepřipustný, protože je tu jiný důvod, pro který rozhodnutí nelze vykonat.“) a v tomto směru nezohlednily ani relevantní judikaturu Nejvyššího soudu vázící se k „jinému důvodu“ podle citovaného zákonného ustanovení. Nejvyšší soud totiž výslovně připouští nevykonatelnost rozhodnutí též proto, že by výkon rozhodnutí znamenal popření základních principů právního státu. S tímto chvályhodným způsobem výkladu zřejmě započal již usnesením ze dne 18. 2. 2010 sp. zn. 20 Cdo 2131/2008 (všechna rozhodnutí Nejvyššího soudu jsou dostupná na <http://www.nsouid.cz>), na něž navázal např. usnesením ze dne 19. 2. 2013 sp. zn. 20 Cdo 1394/2012. V citovaných usneseních – řečeno obecně – dospěl k závěru, že bez ohledu na to, že povinný nepodal proti směnečnému platebnímu rozkazu námitky, je exekuce v daném případě v rozporu s procesními principy (majícími podklad v právu hmotném – konkrétně v trestním zákoně) i v rozporu s účelem výkonu (exekuce) rozhodnutí, neboť oprávněný docílil vydání exekučního titulu jednáním později kvalifikovaným jako trestný čin.

13. Uznávaná komentářová literatura (srov. k tomu např. Svoboda, K., Smolík, P., Levý, J., Šínová, R. a kol. Občanský soudní řád. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2013, s. 937; anebo Jirsa, J. a kol. Občanské soudní řízení: soudcovský komentář. Kniha V. § 251–376 občanského soudního řádu. 2. vydání. Praha : Wolters Kluwer, 2016, s. 115 a násl.) s odkazem na soudní praxi zmiňuje, že důvod zastavení výkonu rozhodnutí pro nepřipustnost „z jiného důvodu“ [tedy podle ustanovení § 268 odst. 1 písm. h) o. s. ř.] je naplněn např. i tehdy, kdy jeden z manželů (za účelem poškození druhého manželů) nechá postihnout majetek náležející do společného jmění manželů na základě exekučního titulu (například rozsudku pro uznání, rozsudku pro zmeškání nebo rozhodčího nálezů) existujícího bez reálného hmotněprávního nároku. Jde tak o ochranu jednoho z manželů, který se o postižení majetku ve společném jmění manželů nedozvěděl, a nemohl tak využít prohlášení vůči věřiteli ve smyslu § 732 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

14. Je tedy zřejmé, že již stávající soudní praxe vykládá a aplikuje ustanovení § 268 odst. 1 písm. h) o. s. ř. tak, že se použije pro odstranění zjevné nespravedlnosti i tehdy, kdy by výkon rozhodnutí byl dokonce v rozporu

s principy právního státu. Jak k tomu totiž uvedl Ústavní soud [nález sp. zn. IV. ÚS 3216/14 ze dne 17. 12. 2015 (N 218/79 SbNU 503)], „zatímco důvody zakotvené pod písmeny a) až g) jsou důvody konkrétními, důvod uvedený pod písmenem h) je formulován všeobecně a jeho účelem je umožnit, aby výkon rozhodnutí byl zastaven i v jiných závažných případech, které pro jejich možnou rozmanitost nelze s úplností předjímat, resp. podrobit konkrétnímu popisu. Judikatura (srov. např. usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 20 Cdo 1932/2005 ze dne 16. března 2006) vymezila, že z povahy věci (včetně logického požadavku srovnatelnosti jednotlivých důvodů zastavení výkonu) musí jít o takové okolnosti, pro které další provádění výkonu je způsobilé založit kolizi s procesními zásadami (být mohou mít podklad v právu hmotném), na nichž je výkon rozhodnutí (jakožto procesní institut) vybudován, anebo je protichůdné účelu, který se jím sleduje, totiž zajistit (efektivní) splnění povinnosti vyplývající z vykonávaného titulu“.

15. Podle přesvědčení Ústavního soudu pak situace popisovaná zmiňovanou judikaturou i literaturou v právě projednávaném případě nastala. Stěžovatel je osobou těžce zdravotně postiženou [pobírá invalidní důchod třetího stupně pro těžkou mozkovou obrnu ve spojení s praktickou slepotou (srov. č. l. 26 až 27), a je proto držitelem průkazu ZTP/P] s nárokem na bezplatnou dopravu, což v daném řízení nebylo nijak zpochybněno. Nastala tak zcela absurdní situace, kdy je proti stěžovateli vedeno exekuční řízení, ačkoliv si soudy byly a být musely plně vědomy toho, že stěžovatel žádnou svoji právní povinnost nejen neporušil, nýbrž ani porušit nemohl (!).

16. V řízení ostatně nebylo ani tvrzeno (a tím méně prokázáno), že by stěžovatel např. průkaz ZTP/P ztratil, anebo že by se jím i přes výzvu revizora neprokázal, takže by jej uvedl v omyl. Sám stěžovatel naopak v odvolání proti ústavní stížnosti napadenému usnesení městského soudu upozorňuje na zjevnou nelogičnost, že v Hlášení o zjištění totožnosti cestujícího a přestupku proti MPŘ, sepsaném revizorem (toto hlášení je součástí spisu nalézacího soudu ve stěžovatelově věci), je uvedeno, že stěžovatel měl prohlásit, že časovou jízdenku zapomněl doma. Městský soud na tuto skutečnost přitom v ústavní stížnosti napadeném usnesení nikterak nereaguje s tím, že námitky tohoto druhu měl stěžovatel uplatnit v nalézacím řízení. Takovýto postup však ze strany městského soudu (a konečně i soudu obvodního) hodnotí Ústavní soud jako nepřiměřeně formalistický, a to právě s ohledem na judikaturu citovanou shora, která evidentně připouští, aby i v řízení vykonávacím byla výjimečně zkoumána opodstatněnost hmotněprávního nároku, jehož vymožení (splnění) se vykonávacím řízením sleduje.

17. Vycházeje ze shora nastíněných východisek, dospěl Ústavní soud k závěru, že oba soudy nesprávnou aplikací ustanovení § 268 odst. 1 písm. h) o. s. ř. porušily základní právo stěžovatele na spravedlivý proces

dle čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy a logicky také jeho vlastnické právo podle čl. 11 odst. 1 Listiny (byť to stěžovatel výslovně nenamítá), neboť v dané věci dostatečně nezohlednily specifické a – podle silného přesvědčení Ústavního soudu – velmi jednoznačné okolnosti nyní projednávaného případu a smysl a účel naposledy citovaného zákonného ustanovení. Z povahy postižení stěžovatele, jakož i z dokumentů, jež měly exekuční soudy k dispozici, totiž měly exekuční řízení zastavit pro existenci opakovaně zmiňovaného „jiného důvodu“. Ze shora citované judikatury přitom vyplývá, že užití ustanovení § 268 odst. 1 písm. h) o. s. ř. není podmíněno ani vyčerpáním řádných opravných prostředků v předcházejícím nalézacím řízení (tím méně tedy žalobou pro zmatečnost).

18. Argument městského soudu bagatelností vymáhané částky v nyní projednávaném případě také není případný, a to jednak s ohledem na konkrétní majetkové poměry, na které stěžovatel poukázal, a především na zobecňující potenciál, který tento případ může mít, a to s ohledem na nyní provedený ústavně souladný výklad ustanovení § 268 odst. 1 písm. h) o. s. ř. a na množství možných podobných případů v budoucnu.

19. Z uvedených důvodů Ústavní soud ústavní stížnosti vyhověl a podle ustanovení § 82 odst. 1 a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu napadené usnesení městského soudu zrušil.

Č. 207

K výživnému na dítě svěřené do pěstounské péče

Základem rodinných vazeb je tradičně pouto pokrevního příbuzenství mezi členy rodiny; péče o děti se tak uskutečňuje primárně v rámci biologické rodiny. Institut náhradní rodinné péče, jehož účelem je zejména výkon osobní péče o dítě člověkem odlišným od rodiče, tak musí být pojmově pojímán jako subsidiární k péči vlastních rodičů.

Otci dítěte nelze klást k tíži jeho legitimní snahu jednat v zájmu dítěte a – v situaci, kdy bylo svěřeno do pěstounské péče – o ně osobně pečovat tak, aby vytvořil co nejlepší podmínky pro jeho převzetí do své osobní péče. Tím, že obecné soudy nevzaly při výkladu zákona dostatečně v potaz rozsah osobní péče stěžovatele ve vztahu k jeho nezletilému dítěti v době, kdy bylo formálně svěřeno do pěstounské péče, a uložily stěžovateli povinnost hradit výživné státu za celou tuto dobu, nepřiměřeně zasáhly také do jeho majetkové sféry, tedy do jeho práva vlastnit majetek podle čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Davida Uhlíře a soudců Kateřiny Šimáčkové (soudce zpravodaj) a Tomáše Lichovníka – ze dne 3. listopadu 2016 sp. zn. I. ÚS 1764/16 ve věci ústavní stížnosti V. B., zastoupeného Mgr. Václavem Strouhalem, advokátem, se sídlem Přátelství 1960, Písek, proti rozsudku Krajského soudu v Praze ze dne 15. 2. 2016 č. j. 32 Co 17/2016-171 a proti rozsudku Okresního soudu v Berouně ze dne 30. 9. 2015 č. j. 25 P 53/2015-124 o výživném pro nezletilé dítě, za účasti Krajského soudu v Praze a Okresního soudu v Berouně jako účastníků řízení a Úřadu práce České republiky – Krajské pobočky v Příbrami – kontaktního pracoviště Beroun jako vedlejšího účastníka řízení.

Výrok

I. Rozsudkem Krajského soudu v Praze ze dne 15. 2. 2016 č. j. 32 Co 17/2016-171 a rozsudkem Okresního soudu v Berouně ze dne 30. 9. 2015 č. j. 25 P 53/2015-124 bylo porušeno základní právo stěžovatele na ochranu rodičovské výchovy a péče zaručené čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod a jeho základní právo vlastnit majetek zaručené čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Rozsudek Krajského soudu v Praze ze dne 15. 2. 2016 č. j. 32 Co 17/2016-171 a rozsudek Okresního soudu v Berouně ze dne 30. 9. 2015 č. j. 25 P 53/2015-124 se proto ruší.

Odůvodnění

I. Předchozí průběh řízení

1. V listopadu 2008 se stěžovateli narodila dcera. V březnu 2012 soud schválil dohodu stěžovatele a matky nezletilé o svěřeni nezletilé do péče její matky. O tři roky později, v březnu 2015, matka nezletilé zemřela a soud předběžným opatřením a následně i rozsudkem svěřil nezletilou do pěstounské péče jejího zletilého polorodého bratra. K tomuto opatření soud přistoupil zejména vzhledem k tomu, že se nezletilá se stěžovatelem před smrtí matky vídala jen v malém rozsahu a jeho rodinu neznala. Postupně však došlo k výraznému zvýšení styku stěžovatele s nezletilou, od září 2015 již nezletilá u stěžovatele trvale žila a v místě jeho trvalého bydliště docházela do školy. K návrhu stěžovatele ze dne 31. 8. 2015 proto soud rozsudkem, který nabyl právní moci dne 25. 10. 2015, nezletilou svěřil do jeho péče.

2. Po dobu, kdy byla nezletilá v pěstounské péči svého bratra, měla nárok na příspěvek na úhradu potřeb ve výši 5 500 Kč měsíčně, který byl vedlejším účastníkem vyplácen k rukám pěstouna. Dle § 961 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, se proto vedlejší účastník u soudu domáhal stanovení výživného stěžovateli. Stěžovatel měl za to, že výživné na něm nelze vzhledem k rozsahu jeho osobní péče o nezletilou, k míře, v jaké se finančně podílel na zajišťování jejích potřeb, a k jeho majetkovým poměrům spravedlivě požadovat.

3. O návrhu vedlejšího účastníka rozhodl Okresní soud v Berouně (dále též jen „okresní soud“) rozsudkem ze dne 30. 9. 2015 č. j. 25 P 53/2015-124 tak, že určil, že stěžovatel byl ode dne, kdy byla nezletilá svěřena do pěstounské péče svého bratra, povinen přispívat na výživu nezletilé částkou 1 500 Kč měsíčně k rukám úřadu práce příslušného k výplatě příspěvku na úhradu potřeb nezletilé. V odůvodnění svého rozhodnutí okresní soud konstatoval, že vedlejšímu účastníku vzniklo právo, aby mu stěžovatel hradil výživné, přímo ze zákona, námitky stěžovatele (stran širokého rozsahu osobní péče o nezletilou a hrazení jejích potřeb) proto považoval za irrelevantní. Při stanovení výše výživného soud přesto zohlednil, že stěžovatel skutečně o nezletilou od jara 2015 v čím dál větší míře osobně pečoval a poskytoval jí nadstandardní finanční plnění. Částku 1 500 Kč měsíčně, vyměřenou „na samé spodní hranici v úvahu přicházejících kritérií“, označil za odpovídající na straně jedné potřebám nezletilé, které stěžovatel navíc osobní péčí a dalším plněním dostatečně saturoval, a na straně druhé výdělkovým možností a schopností stěžovatele. Tomu pak nepřiznal právo na náhradu nákladů řízení, neboť postup vedlejšího účastníka při uplatnění jeho nároku označil za zcela lege artis.

4. Proti tomuto rozsudku podal stěžovatel odvolání. To bylo rozsudkem Krajského soudu v Praze (dále též jen „krajský soud“) ze dne 15. 2. 2016 č. j. 32 Co 17/2016-171 fakticky zamítnuto, když krajský soud změnil rozhodnutí soudu prvního stupně tak, že navýšil dlužnou částku na výživném do okamžiku pravomocného svěření nezletilé do péče stěžovatele. V odůvodnění svého rozhodnutí označil rozhodnutí soudu prvního stupně za dostatečně odůvodněné, a tudíž přezkoumatelné. Dále konstatoval, že okresní soud správně a dostatečně zjistil skutkový stav a věc správně posoudil i po právní stránce. Krajský soud zejména zdůraznil, že okamžikem svěření do pěstounské péče a přiznání příspěvku na úhradu potřeb přešlo právo nezletilé na výživné proti otci na stát; od toho okamžiku byl tedy z titulu výživného oprávněným stát a ve vztahu k uplatněnému nároku jsou relevantní pouze platby, které stát (úřad práce) obdržel. Byť se tedy otec alespoň zčásti na úhradě potřeb nezletilé podílel (a to jak finančně, tak osobní péčí), neuspokojoval tím nárok státu vyplývající z ustanovení § 961 odst. 2 občanského zákoníku. Z hlediska tohoto ustanovení je dle krajského soudu pro posouzení oprávněnosti nároku úřadu práce relevantní pouze to, že vyživovací povinnost rodičů k nezletilému dítěti stále trvá a že dítěti náleží příspěvek na úhradu potřeb podle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Otcem namítané plnění tedy nebylo možné zohlednit při rozhodování o návrhu úřadu práce na stanovení výživného. Nepřisvědčil ani stěžovatelově námitce o rozporu s dobrými mravy, s tím, že v daném případě přešlo právo dítěte na výživné na stát, zatímco v případě, kdy je dítě v péči jednoho z rodičů a je rozhodováno o vyživovací povinnosti druhého rodiče, je výživné nárokem dítěte. V takovém případě je pak zohledňováno, jak výživným povinný rodič svoji vyživovací povinnost k dítěti plnil, tj. zda se na uspokojování potřeb dítěte podílel finančně, příp. zda formou osobní péče svoji povinnost zcela nebo zčásti splnil. V posuzovaném případě však otec osobní péčí, příp. finanční úhradou ve prospěch nezletilé nárok státu neuspokojoval. Dle krajského soudu proto nelze považovat za rozporné s dobrými mravy, je-li státu přiznáno požadované plnění, které mu ze zákona přísluší.

5. Stěžovatel napadl rozsudek okresního i krajského soudu ústavní stížností.

II. Argumentace stran

6. Stěžovatel má za to, že vydáním napadených rozhodnutí byla porušena jeho práva zaručená čl. 1, čl. 2 odst. 1 a 3 a čl. 90 Ústavy České republiky, čl. 2 odst. 2, čl. 32 odst. 1 a 4, čl. 36 odst. 1 a čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a také čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“). Dále má za to, že napadená rozhodnutí porušují i čl. 3 odst. 1, čl. 18 odst. 1 a čl. 27 odst. 1 a 2

Úmluvy o právech dítěte, vyhlášené pod č. 104/1991 Sb. Porušení těchto práv spatřuje v tom, že: 1. byl rozhodnutím soudů zavázán ke dvojímu plnění, neboť o jeho povinnosti přispívat na výživu nezletilé k rukám vedlejšího účastníka soudy rozhodly navzdory tomu, že svou výživovací povinnost plnil osobní péčí přinejmenším od června 2015, kdy o nezletilou začal fakticky pečovat, a po celou dobu, kdy byla nezletilá v pěstounské péči svého bratra, se výrazně finančně podílel na zajištění jejích potřeb; 2. rozhodnutí obou soudů jsou nedostatečně odůvodněna.

7. K prvnímu bodu své argumentace stěžovatel zejména uvádí, že o nezletilou osobně pečoval v březnu 3 dny, v dubnu 8 dní a v květnu 12 dní, od června o ni pečoval téměř neustále (v červnu 21 dní, v červenci 19 dní, v srpnu 25 dní), s výjimkou dnů, kdy navštěvovala své polorodé sourozence svěřené jejímu bratrovi, a od září u něj nezletilá již trvale žila. I mimo dny, kdy o nezletilou osobně pečoval, stěžovatel finančně přispíval na úhradu jejích potřeb – zejména nezletilé zařídil samostatný dětský pokoj, uhradil náklady na školku v přírodě, kurz plavání se školkou, stravu ve školce či školní pomůcky. Na tyto výdaje stěžovateli bratr nezletilé (pěstoun), který ji měl v té době v péči, nijak nepřispíval. Vedlejší účastník nekontroloval plnění povinností ze strany bratra nezletilé (pěstouna) a nepožadoval na něm vrácení části vyplaceného příspěvku na úhradu potřeb nezletilé, kterou pěstoun za tímto účelem nevyužil. Místo toho formulářovou žalobou vymáhal náhradu části vyplacených prostředků po stěžovateli, a to aniž by jej předem kontaktoval za účelem smírného řešení, a předešel tím zbytečným soudním nákladům. Vedlejší účastník tak navíc postupoval za situace, kdy nezletilá byla de facto svěřena nikoliv do péče pěstounské, ale do péče jiné osoby dle § 953 občanského zákoníku.

8. K druhému bodu argumentace pak stěžovatel uvádí, že rozhodnutí okresního soudu je nedostatečně odůvodněné, a tudíž nepřezkoumatelné, neboť se zde konstatuje, že výživné je stanoveno na samé spodní hranici, aniž by však bylo jakkoliv odůvodněno, jak soud ke stanovení spodní hranice ve výši 1 500 Kč dospěl. V této souvislosti stěžovatel zejména připomíná, že má výživovací povinnost ke svým dvěma dcerám, z nichž jedna je těžce tělesně postižená, a ke své manželce, která nemá vlastní příjem a celodenně pečuje o postiženou dceru. Dále se ani okresní, ani krajský soud v odůvodnění svých rozhodnutí nevypořádaly s jeho námitkou, že uložení povinnosti hradit výživné vedlejšímu účastníkovi je v rozporu s dobrými mravy. Nezohlednily ani to, že mu byla uložena povinnost nahradit náklady řízení, čemuž však šlo předejít, kdyby jej vedlejší účastník předem kontaktoval.

9. K výzvě Ústavního soudu se k ústavní stížnosti vyjádřily Krajský soud v Praze a Okresní soud v Berouně jako účastníci řízení a Úřad práce České republiky – Krajská pobočka v Příbrami – kontaktní pracoviště Beroun jako vedlejší účastník řízení.

10. Krajský soud ve svém vyjádření uvedl, že stěžovatel v ústavní stížnosti jen opakuje námitky obsažené v odvolání, se kterými se soud již dostatečně vypořádal, pročež odkázal na odůvodnění svého rozhodnutí.

11. Okresní soud ve svém vyjádření zdůraznil, že nezletilá byla svěřena do pěstounské péče, a právo na výživné proto přešlo stát. Pokud tedy v době, kdy byla nezletilá v pěstounské péči, stěžovatel uspokojoval její potřeby, jednalo se o jeho soukromou iniciativu. Vzhledem k tomu, že pěstoun měl dostatek finančních prostředků, včetně dávek státní sociální podpory, k zajištění péče o nezletilou, neexistoval důvod, aby další prostředky vynakládal stěžovatel. Činil-li tak, nesejmulo to z něj povinnost přispívat na výživu nezletilé státu, přesto k tomu soud při stanovení výše výživného přihlédl. Co se týče nákladů řízení, okresní soud konstatoval, že neexistoval důvod, aby byla jejich náhrada příznána kterémukoliv z účastníků. V závěru svého vyjádření okresní soud navrhl ústavní stížnost zamítnout.

12. Příslušný úřad práce konstatoval, že nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte má nezletilé nezaopatřené dítě svěřené do pěstounské péče, přičemž tento příspěvek se vyplácí pečující osobě; náleželi-li dítěti tento příspěvek, přechází jeho nárok na výživné od rodičů na stát. Úřad práce tedy postupoval v souladu se zákonem, uplatnil-li tento nárok u soudu. Námitky týkající se absence mimosoudní komunikace se stěžovatelem pak vedlejší účastník označil za nepatřičné.

13. S ohledem na skutečnost, že vyjádření účastníků řízení neobsahovalo argumentaci nad rámec té, která byla obsažena již v jejich rozhodnutích, nebyla tato vyjádření stěžovateli zasílána k replice.

14. K posouzení stěžovatelovy stížnosti si Ústavní soud vyžádal také spis sp. zn. 25 P 53/2015. Z tohoto spisu bylo zjištěno, že v řízení, jež vyústilo ve svěření nezletilé do pěstounské péče jejího polorodého bratra, nebyli polorodý bratr nezletilé ani stěžovatel právně zastoupeni, že oba před soudem vyjádřili souhlas s tím, aby nezletilá byla v péči svého polorodého bratra (l. č. 56), a že situace obou rodin byla tíživá. Opatrovnice nezletilé soudu navrhla, aby nezletilou svěřil do péče pěstounské (dtto). Rozhodnutí soudu o svěření nezletilé do pěstounské péče jejího polorodého bratra nabylo právní moci dne 30. 5. 2015. Návrh úřadu práce na stanovení výživného stěžovateli byl soudem doručen dne 15. 7. 2015.

III. Hodnocení Ústavního soudu

15. Ústavní stížnost je důvodná.

16. Ústavní soud, obdobně jako Evropský soud pro lidská práva (dále jen „ESLP“), ve své rozhodovací praxi opakovaně zdůrazňuje význam práva na rodinný život zaručeného obecně v čl. 10 odst. 2 Listiny a čl. 8 Úmluvy, jehož základním prvkem je soužití rodičů a dětí. Právě v jeho rámci se má uskutečňovat péče o děti a jejich výchova ze strany rodičů, na což mají jak

děti, tak i rodiče právo podle čl. 32 odst. 4 Listiny [srov. např. náleze Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 838/07 ze dne 10. 10. 2007 (N 157/47 SbNU 53) či náleze Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 3363/10 ze dne 13. 7. 2011 (N 131/62 SbNU 59)]; všechna citovaná rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na <http://nalus.usoud.cz>]. Vazba mezi rodičem a dítětem představuje nej-přirozenější lidskou vazbou a jeden z prvořadých předpokladů lidského vývoje [náleze sp. zn. IV. ÚS 2244/09 ze dne 20. 7. 2010 (N 146/58 SbNU 227), bod 43].

17. Ústavněprávní základ ochrany rodiny a rodičovství je obsažen v čl. 32 Listiny. Konkrétně pak čl. 32 odst. 4 Listiny garantuje rodičům právo pečovat a vychovávat děti a naopak dětem zajišťuje právo na rodičovskou výchovu a péči. Systematické zařazení tohoto práva do kategorie práv hospodářských a sociálních se nutně musí odrazit v interpretaci tohoto práva, a to nikoliv jako práva rodičů a dítěte na to, aby státní moc nezasahovala do rodinné péče, nýbrž práva na to, aby takové péči státní moc poskytovala specifickou ochranu. Článek 32 odst. 5 Listiny proto zdůrazňuje pozitivní závazky státu, které plynou i z práva na respektování rodinného života podle čl. 8 evropské Úmluvy. Podle judikatury ESLP má obecně stát jednat tak, aby se mohlo rodinné pouto mezi rodiči a dětmi rozvíjet (např. rozsudek ESLP ve věci *Gnahoré proti Francii* ze dne 19. září 2000 č. 40031/98, § 51, rozsudek velkého senátu ESLP ve věci *Neulinger a Shuruk proti Švýcarsku* ze dne 6. července 2010 č. 41615/07, § 140).

18. Je tedy právem dítěte i rodiče pečujícího o dítě, aby stát této péči poskytoval zvláštní ochranu [viz např. náleze sp. zn. IV. ÚS 257/05 ze dne 26. 1. 2006 (N 26/40 SbNU 211)], a to mj. prostřednictvím opatrovnického soudnictví. Jedním z hlavních úkolů opatrovnických soudů přitom je chránit ohrožené děti, pokud možno při zachování jejich původní rodiny, příp. přispívat k obnově narušených vztahů v takové rodině.

19. Dle čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte musí být hlavním vodítkem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými, nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány, zájem dítěte. Zpravidla lze presumovat, že právě rodiče nejlépe znají zájem svého dítěte a svými rozhodnutími zájem dítěte hájí. Státní zásah do vztahů mezi rodiči a dětmi odůvodněný zájmem dítěte musí být tedy co nejzdrženlivější. Rodičovská odpovědnost jako ústavně konformně vyložený pojem podústavního práva je výsostný vztah mezi rodiči a dětmi, tvořený nejen právy a povinnostmi, ale také dalšími aspekty z mimoprávní oblasti, jako jsou citový vztah, morální autorita a příklad rodičů. Účelem rodičovské zodpovědnosti je ochrana dítěte a jeho práv na straně jedné a poskytnutí svobodného prostoru rodiči pro realizaci jeho rodičovství na straně druhé, ovšem v souladu s nejlepšími zájmy dítěte a jeho blahem.

20. Ústavní soud má s ohledem na výše uvedené za to, že základem rodinných vazeb je tradičně pouto pokrevního příbuzenství mezi členy rodiny; péče o děti se tak uskutečňuje primárně v rámci biologické rodiny [nález sp. zn. II. ÚS 568/06 ze dne 20. 2. 2007 (N 33/44 SbNU 399)]. Institut náhradní rodinné péče, jehož účelem je zejména výkon osobní péče o dítě člověkem odlišným od rodiče, tak musí být pojmově pojímán jako subsidiární k péči vlastních rodičů. Svěření dítěte do péče jiné osoby však musí mít přednost před péčí nerodinnou, zajišťovanou v ústavech nebo v jiných zařízeních ústavního typu (srov. § 953 občanského zákoníku).

21. Rozhodující orgány by tedy měly postupovat tak, aby se prioritně zabývaly možností ponechání či návratu dítěte do péče jeho biologických rodičů, což je také zdůrazňováno v judikatuře ESLP (např. rozsudek ESLP ve věci *Wallová a Walla proti České republice* ze dne 26. října 2006 č. 23848/04, rozsudek ESLP ve věci *Keegan proti Irsku* ze dne 26. května 1994 č. 16969/90 či rozsudek ESLP ve věci *C. proti Finsku* ze dne 9. května 2006 č. 18249/02).

22. V této souvislosti Ústavní soud připomíná, že obecný soud je povinen vykládat podústavní právo způsobem, který je v souladu s Ústavou (ústavně konformní výklad) a umožňuje účinnou ochranu základních práv účastníků řízení. Je třeba při tom vycházet z účelu zákonné úpravy a principů ústavních východisek právní úpravy. Pokud tedy jde o soudní výklad a aplikaci zákonů, které regulují či zasahují do vztahů mezi rodiči a dětmi, je vždy třeba sledovat, zda nevybočují z rámce účelu stanoveného čl. 10 odst. 2 a čl. 32 odst. 4 Listiny, a postupovat tak, aby v každém jednotlivém případě mohl být primárně zohledněn zájem dítěte v souladu s čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte (viz bod 19). Kromě toho považuje Ústavní soud za samozřejmé a určující pro nalézání práva, že je vždy nezbytné vycházet z individuálních okolností každého jednotlivého případu, které jsou založeny na skutkových zjištěních.

23. V nyní projednávaném případě přitom vyložené ústavněprávní principy dodrženy nebyly a napadenými rozhodnutími došlo k porušení dále uvedených ústavně zaručených práv stěžovatele, v důsledku čehož došlo i k zásahu do práv a zájmu dítěte.

24. Důvodem pro kasační zásah Ústavního soudu je tak především skutečnost, že obecné soudy vydaly rozhodnutí, která překračují smysl a účel zákonných ustanovení o výživném na dítě svěřené do pěstounské péče, kterému vznikl nárok na příspěvek na úhradu potřeb, jenž je vyplácen jeho pěstounovi. Prvotním smyslem soudem interpretované rodinně-právní zákonné úpravy je zajistit naplnění zájmu a potřeb dítěte; jedná se tedy o otázku, která je ze své podstaty založena na fakticitě, nikoli na „pouhé“ právní stránce. V projednávaném případě nebylo sporu o tom, že – jak konstatoval sám okresní soud – stěžovatel potřeby své dcery dostatečně

saturoval osobní péči a poskytoval jí dostatečné materiální podmínky; prvotní smysl zákona byl tedy naplněn. Nepřihlížet k tomu by bylo v rozporu s reálným dějem, konstruováním fikce, k čemuž však není žádného rozumného důvodu. Stěžovateli jako otci dítěte nelze v žádném případě klást k tíži jeho legitimní snahu jednat v zájmu dítěte a – v situaci, kdy bylo svěřeno do pěstounské péče – o ně osobně pečovat tak, aby vytvořil co nejlepší podmínky pro jeho převzetí do své osobní péče. Bylo proto na soudech, aby jej svým rozhodováním podporovaly, a tak vedly účastníky ke znovunavrácení dítěte do jeho rodinného zázemí, které bývá zpravidla pro vývoj dítěte nejlepší. Opačný přístup by znamenal popření stěžovatelova práva pečovat a vychovávat své dítě, které mu zaručuje čl. 32 odst. 4 Listiny.

25. V dané věci nebylo před soudy sporu o tom, že rozsah stěžovatelovy osobní péče o dceru se po dobu, kdy byla svěřena do pěstounské péče, postupně zvyšoval. Od června 2015 o ni stěžovatel pečoval po většinu času a od září 2015 u něj nezletilá již trvale žila. Přesto bylo stěžovateli napadenými rozsudky uloženo, aby platil příslušnému úřadu práce výživné ve výši 1 500 Kč měsíčně až do 25. 10. 2015, kdy mu byla dcera pravomocně svěřena do péče. Ačkoliv tedy bylo v zájmu dítěte, aby se co nejdříve po smrti matky dostalo do péče svého otce, stěžovateli coby otci byla navzdory jeho osobní péči uložena povinnost hradit výživné státu. Tu nelze za daných okolností vnímat jinak než jako finanční postih za to, že stěžovatel fakticky vykonával péči o dítě včetně jeho materiálního zabezpečení namísto pěstouna, kterému stát vyplácel příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Tím však vzniká nepřijatelná situace, ve které je biologický rodič buď odrazován od osobní péče o své dítě, které bylo svěřeno pěstounovi placenému státem, anebo finančně postihován za to, že o dítě pečoval.

26. To, že stěžovatel je nucen poskytovat finanční plnění státu z titulu své vyživovací povinnosti k dítěti, kterou však již ve skutečnosti zcela či zčásti splnil osobní péčí, tak zasahuje i do jeho majetkových práv. Ústavní soud přitom neopomíná, že účelem dotčených zákonných ustanovení je též ochrana veřejných finančních prostředků, ze kterých úřad práce vyplácí pečujícím osobám, v tomto případě pěstounovi, příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Tohoto legitimního cíle však lze dosáhnout alternativními prostředky, resp. bez omezení základních práv, která ústavní pořádek rodičům zaručuje. V úvahu přichází zejména kontrola použití poskytnutých veřejných prostředků, tedy ověření, zda příspěvek vyplacený pěstounovi byl použit na úhradu potřeb dítěte, případně vymáhání příspěvku poskytnutého neprávem nebo v nesprávné výši podle § 47z zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Při zvážení všech relevantních okolností pak i případné upozadění role státu jako oprávněného z titulu výživného pro nezletilé dítě nepředstavuje vybočení ze zásad spravedlivého procesu.

27. V namítaném řízení obecné soudy s poukazem na nárok státu vyplývající z ustanovení § 961 odst. 2 občanského zákoníku dospěly k závěru, že pro stanovení výživného je rozhodující právní, a nikoliv faktický stav. Jinak řečeno, konstatovaly, že stěžovatelovo dobrovolné osobní a finanční plnění vůči dceři nelze zohlednit při rozhodování o návrhu úřadu práce na stanovení výživného (přestože k němu posléze přihlédly při určování výše výživného). Takový výklad však znamená porušení čl. 4 odst. 4 Listiny, podle kterého při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu, a v konečném důsledku nerespektuje nejlepší zájem dítěte, spočívající v ochraně či znovuoobnovení jeho rodinného zázemí.

28. Závěry, k nimž soudy v napadených rozhodnutích dospěly, tedy vybočují z účelu sledovaného čl. 32 odst. 4 Listiny, jak byl shora vyložen, a porušují základní právo stěžovatele podle tohoto ustanovení. Tím, že obecné soudy nevzaly při výkladu zákona dostatečně v potaz rozsah osobní péče stěžovatele ve vztahu k jeho nezletilému dítěti v době, kdy bylo formálně svěřeno do pěstounské péče, a uložily stěžovateli povinnost hradit výživné státu za celou tuto dobu, nepřiměřeně zasáhly také do jeho majetkové sféry. Ústavní soud, který není vázán odůvodněním podaného návrhu [viz např. náleží sp. zn. III. ÚS 2645/11 ze dne 12. 9. 2013 (N 163/70 SbNU 517), bod 8], proto uzavřel, že v projednávaném případě došlo i k porušení stěžovatelova práva vlastnit majetek podle čl. 11 odst. 1 Listiny.

29. Ze shora uvedeného vyplývá, že rozsudkem Krajského soudu v Praze ze dne 15. 2. 2016 č. j. 32 Co 17/2016-171 a rozsudkem Okresního soudu v Berouně ze dne 30. 9. 2015 č. j. 25 P 53/2015-124 došlo k porušení práv stěžovatele zaručených čl. 32 odst. 4 a čl. 11 odst. 1 Listiny. Ústavní soud proto podané ústavní stížnosti vyhověl a napadená rozhodnutí zrušil, a to v souladu s § 82 odst. 1 a 3 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů. Ústavní soud rozhodl bez nařízení ústního jednání, neboť od něj nebylo lze očekávat další objasnění věci (§ 44 téhož zákona).

Č. 208

K právu obviněného vyslyšet nebo dát vyslyšet svědky proti sobě

1. Pokud soud použije jako důkaz proti obviněnému výpověď nepřítomného svědka, kterého obviněný nemohl vyslechnout, je třeba posoudit: 1. zda pro nepřítomnost svědka existoval dostatečný důvod; 2. jakou váhu tento důkaz měl – zda šlo o jediný či rozhodující důkaz nebo o důkaz se značnou vahou; a 3. zda v řízení existovaly dostatečně vyvažující faktory, včetně silných procesních záruk, které kompenzovaly přípustění výpovědi nepřítomného svědka jako důkazu proti obviněnému. Ve světle těchto tří kritérií je třeba posoudit, zda lze řízení, v němž byla použita výpověď nepřítomného svědka, jako celek považovat za spravedlivé.

2. Skutečnost, že obviněný uprchl, nelze v rámci opakovaného řízení před soudem podle § 306a odst. 2 trestního řádu vykládat jako konkludentní vzdání se práva na výslech svědků, neboť takový následek není pro obviněného předvídatelný.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Davida Uhlíře a soudců Kateřiny Šimáčkové (soudce zpravodaj) a Tomáše Lichovníka – ze dne 3. listopadu 2016 sp. zn. I. ÚS 1860/16 ve věci ústavní stížnosti S. H., zastoupené JUDr. Helenou Tukinskou, advokátkou, se sídlem J. V. Sládka 1363/2, Teplice, proti rozsudku Krajského soudu v Ústí nad Labem č. j. 3 T 13/2009-1124 ze dne 2. 6. 2015, kterým byla stěžovatelka uznána vinnou ze spáchání trestného činu obchodování s lidmi, proti usnesení Vrchního soudu v Praze sp. zn. 2 To 68/2015 ze dne 17. 9. 2015, jímž bylo zamítnuto stěžovatelčino odvolání, a proti usnesení Nejvyššího soudu č. j. 4 Tdo 356/2016-25 ze dne 30. 3. 2016, kterým bylo odmítnuto stěžovatelčino dovolání, za účasti Nejvyššího soudu, Vrchního soudu v Praze a Krajského soudu v Ústí nad Labem jako účastníků řízení a Nejvyššího státního zastupitelství jako vedlejšího účastníka řízení.

Výrok

I. Usnesením Nejvyššího soudu č. j. 4 Tdo 356/2016-25 ze dne 30. 3. 2016 bylo porušeno základní právo stěžovatelky na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a základní právo vyjádřit se k prováděným důkazům podle čl. 38 odst. 2 Listiny

základních práv a svobod ve spojení s právem vyslyšet svědky proti sobě podle čl. 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

II. Toto rozhodnutí se proto ruší.

III. Ve zbytku se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění

I. Vymezení věci a předchozí průběh řízení

1. Stěžovatelka byla jako uprchlá v nepřítomnosti pravomocně odsouzena za trestný čin obchodování s lidmi k trestu odnětí svobody v trvání sedmi let a šesti měsíců. Poté, co byla zatčena ve Španělsku a předána do České republiky, požádala, aby byl odsuzující rozsudek zrušen a hlavní líčení opakováno v souladu s § 306a odst. 2 trestního řádu. V opakovaném řízení byla stěžovatelka opět odsouzena za trestný čin obchodování s lidmi a byl jí uložen trest odnětí svobody v trvání šesti let.

2. Stěžovatelka namítá, že neměla být souzena jako uprchlá; že nemohla vyslechnout svědkyně M. B., A. Ch. a M. Š.; že obecné soudy se opomněly vypořádat s jejím důkazním návrhem; že skutek, kterého se měla dopustit, byl nesprávně kvalifikován a že v její věci došlo k nedůvodným průtahům, které nebyly zohledněny při ukládání trestu. Podle stěžovatelky tím obecné soudy porušily její právo na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) a její právo vyslyšet svědky proti sobě podle čl. 38 odst. 2 Listiny a čl. 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy a postupovaly v rozporu se zákazem retroaktivity v neprospech pachatele podle čl. 40 odst. 6 Listiny.

3. Ústavní soud zjistil z trestního spisu a z napadených rozhodnutí následující skutečnosti.

A. Přípravné řízení

4. V prosinci 2007 bylo zahájeno trestní stíhání proti stěžovatelce a jejímu tehdejšímu manželovi pro trestný čin obchodování s lidmi. Toho se stěžovatelka a její manžel měli dopustit tím, že v listopadu 2004 převzali od dvou slovenských občanů M. B. a zaplatili za ni částku 500 eur. Ačkoliv věděli, že M. B. ještě nebylo 18 let, přiměli ji k provozování prostituce v podniku v Dubí u Teplic. Později ji převezli do podniku ve městě Halle v Německu, kde ji znovu přiměli provozovat prostituci. Z toho podniku M. B. asi po šesti týdnech utekla. Peníze, které získávala prostitutí, měla předávat stěžovatelce, která je užívala spolu se svým manželem. Usnesení o zahájení trestního stíhání stěžovatelka převzala v lednu 2008 (trestní spis, č. I. 3 až 5). Stěžovatelka si pro toto řízení zvolila obhájce se sídlem v Teplicích

(č. l. 7 až 8). U výsledku v březnu 2008 stěžovatelka i její manžel využili svého práva nevypovídat (č. l. 40 a 43).

5. Na konci roku 2008 podle orgánů činných v trestním řízení stěžovatelka spolu se svým manželem uprchla do zahraničí s cílem vyhnout se tím trestnímu stíhání. Záznam o tom, že budou oba stíháni jako uprchlí, byl ovšem učiněn až v červenci 2009 (viz bod 11 níže). Mezitím proběhl mimo jiné i výslech tří níže uvedených svědkyň.

6. Dne 30. prosince 2008 byla vyslechnuta M. B. dožádaným orgánem na Slovensku v Nitře (č. l. 253 až 267). O tomto výsledku byl obhájce stěžovatelky sídlící v Teplicích (bod 4 výše) informován faxem od slovenského orgánu dne 22. prosince (č. l. 349) a znovu 29. prosince 2008 telefonicky a faxem (č. l. 346 až 348).

7. Dne 22. května 2009 byla vyslechnuta A. Ch. v Náměstí nad Oslavou (č. l. 105 až 108). O tomto výsledku byl obhájce stěžovatelky sídlící v Teplicích (bod 4 výše) informován dne 15. května telefonicky (úřední záznam je datován 11. června) a 19. května 2009 písemně (č. l. 31 a 32).

8. Dne 1. června 2009 byla vyslechnuta M. Š. dožádaným orgánem na Slovensku v Nitře (č. l. 377 až 384). O tomto výsledku byl obhájce stěžovatelky sídlící v Teplicích (bod 4 výše) vyzooměn v tento den necelé dvě hodiny předem. Z vyzoomění vyplývá, že svědkyně byla zadržena po vyhlášeném pátrání, a proto považoval slovenský policejní orgán za nezbytné provést výslech ihned (č. l. 373 až 374).

9. Žádného z těchto tří výslechů se nezúčastnila stěžovatelka ani její zvolený obhájce.

10. Dne 1. července 2009 zvolený obhájce stěžovatelky oznámil, že ukončuje její obhajobu. Podle oznámení stěžovatelka nereagovala na opakovanou výzvu obhájce, nekomunikuje s ním a nesložila ani přiměřenou zálohu na odměnu obhájce (č. l. 33). Dne 7. července 2009 byla stěžovatelce ustanovena obhájkyň ex offio (č. l. 36).

11. Dne 30. července 2009 učinila státní zástupkyň do spisu záznam podle § 303 odst. 2 trestního řádu, že proti stěžovatelce a jejímu manželovi bude vedeno trestní stíhání jako proti uprchlým, neboť se podle ní oba vyhybali trestnímu stíhání pobytem v cizině. Šetřením policie a z informací od příbuzných stěžovatelky bylo podle státní zástupkyň zjištěno, že stěžovatelka se svým manželem prodala nejprve dům a poté i byt a koncem roku 2008 odcestovala „před Policií ČR do ciziny, pravděpodobně do Anglie“ (č. l. 722, srov. shodně záznamy o provedených šetřeních na č. l. 717 až 721). Poslední informace o pobytu stěžovatelky v České republice byla ze dne 29. října 2008 (č. l. 719). S odkazem na tato zjištění státní zástupkyň rovněž v obžalobě navrhla, aby bylo proti stěžovatelce a jejímu manželovi konáno řízení proti uprchlému (č. l. 732 až 735).

B. První řízení před soudem

12. Po podání obžaloby Krajský soud v Ústí nad Labem (dále jen „kraj-
ský soud“) v květnu 2010 rozhodl, že proti stěžovatelce a jejímu manželovi
bude vedeno řízení proti uprchlému. Krajský soud kromě výše uvedených
zjištění (viz předchozí bod) uvedl, že předvolání se stěžovatelce a jejímu
manželovi nepodařilo doručit ani prostřednictvím policie na žádném ze
známých míst jejich pobytu; bylo vyvěšeno na úřední desce a internetovém
portálu. Ani prostřednictvím dotazů na Českou správu sociálního zabezpe-
čení, Všeobecnou zdravotní pojišťovnu České republiky a úřad práce se
nepodařilo místo jejich pobytu zjistit. Soud se rovněž pokusil spojit s dce-
rou stěžovatelky, ani ta se již nezdržovala v místě svého bydliště. Konečně
se podle soudu stěžovatelka ani její manžel nespojili se svými obhájci. Po-
dle soudu se tak od konce roku 2008 svým pobytům v zahraničí vyhýbají
trestnímu stíhání (č. l. 774). Na stěžovatelku a jejího manžela krajský soud
současně vydal příkaz k zatčení (č. l. 775 až 776) a evropský zatýkací roz-
kaz (č. l. 777 až 782).

13. Krajský soud poté znovu vyslechl A. Ch. (č. l. 796 až 798), tohoto
vyslechu se zúčastnila stěžovatelčina obhájkyň ex offio (bod 10 výše). M. B.
byla krajským soudem předvolána, ale nedostavila se, její výpověď z pří-
pravného řízení byla proto čtena (č. l. 812). Přečtena byla i výpověď M. Š.
(č. l. 796).

14. Rozsudkem krajského soudu ze dne 18. 8. 2010 byla stěžovatelka
pravomocně uznána vinnou trestným činem obchodování s lidmi ve spolu-
pachatelství, za což jí byl uložen trest odnětí svobody v trvání sedmi let
a šesti měsíců. Na stěžovatelku i jejího manžela byl jako na odsouzené zno-
vu vydán evropský zatýkací rozkaz (č. l. 865 až 870).

C. Opakované řízení před soudem

15. V roce 2013 byl ve Španělsku zatčen manžel stěžovatelky a předán
do České republiky. Poté, co byl na jeho žádost zrušen rozsudek vydaný
v řízení proti uprchlému, byl stěžovatel v opakovaném řízení odsouzen
za trestný čin obchodování s lidmi k trestu odnětí svobody v trvání šesti let
(č. l. 967, 985).

(i) Opakované hlavní líčení

16. V prosinci 2014 byla stěžovatelka zatčena ve Španělsku a poté pře-
dána do České republiky. Krajský soud dne 27. 1. 2015 zrušil svůj odsuzující
rozsudek na základě žádosti stěžovatelky podle § 306a odst. 2 trestního
řádu a provedl znovu hlavní líčení podle § 306a odst. 1 trestního řádu
(č. l. 1037).

17. Před krajským soudem stěžovatelka vypověděla, že se svým zvoleným
obhájcem (bod 4 výše) byla v kontaktu a zaplatila mu 30 000 až

35 000 Kč před svým odjezdem, dvakrát si s ním volala. Poukázala na to, že se v zahraničí neskrývala a měla v pořádku doklady (č. l. 1079).

18. Krajský soud se pokusil předvolat svědkyně M. B., A. Ch. a M. Š. (č. l. 1041), žádou z nich ovšem nakonec nevyšlechl. Krajský soud přečetl dřívější výpověď A. Ch. (č. l. 1082) poté, co její strýc soudu sdělil, že ji už dva roky neviděl, nezná místo jejího pobytu a že byla v zahraničí (č. l. 1056). Krajský soud prostřednictvím dožádaného orgánu na Slovensku v Nitře zjistil bydliště M. B. i M. Š. a obě svědkyně předvolal k výslechu (č. l. 1101, 1104, 1105, 1111, 1129). K hlavnímu líčení se žádá z obou svědkyň nedostavila. Krajský soud proto přečetl jejich dřívější výpovědi (č. l. 1118).

19. Krajský soud poté stěžovatelku napadeným rozsudkem uznal vinou trestným činem obchodování s lidmi podle § 168 odst. 1 písm. a) a odst. 3 písm. d) trestního zákoníku. Tohoto trestného činu se podle napadeného rozsudku stěžovatelka dopustila tím, že „společně s již odsouzeným J. H. počátkem měsíce listopadu 2004 v blíže nezjištěném bytě v Teplících převzala od občanů Slovenské republiky G. D. a M. K. nezletilou M. B. se záměrem, aby provozovala prostituci, a jmenovaným za ni zaplatila částku 500 eur, následně poškozené vzali občanský průkaz, a přestože věděli, že jí není 18 let, pod záminkou, že za ni zaplatili a musí si tuto částku odpracovat, jí nařídili provozování prostituce v podniku Lyon v Dubí, kam ji denně vozili osobním vozidlem, v průběhu večera setrvali v klubu a v ranních hodinách ji odváželi do svého domu v X., kdy byla donucena setrávat v přítomnosti některého ze členů domácnosti, a na počátku prosince 2004 ji dovezli do Spolkové republiky Německo a opět jí nařídili provozovat prostituci v podniku Scotch Club v Halle a peníze, které tímto způsobem získávala, přebírala S. H. a společně s J. H. je užívali pro svoji potřebu až do konce měsíce ledna 2005, kdy M. B. z tohoto klubu utekla“. Za to byla stěžovatelka odsouzena k trestu odnětí svobody v trvání šesti let.

20. Podle krajského soudu byla výpověď M. B. „stěžejním důkazem“, tato svědkyně ve své výpovědi popsala všechny skutečnosti uvedené v širším skutkovém zjištění. Její výpověď je podle krajského soudu podporována dalšími důkazy. V této souvislosti soud jako podpůrný důkaz uvádí výpovědi M. Š. a A. Ch. Jako podpůrné důkazy krajský soud uvádí i výpovědi svědků K. a D., z nichž plyne, že M. B. byla dopravena ze Slovenska do České republiky a v Teplících předána „dalším osobám“. Z výpovědi svědka S. krajský soud zjistil, že M. B. pracovala v podniku Lyon jako prostitutka, svědek ji tam často viděl sedět u stolu ve společnosti stěžovatelky a jejího manžela. Kromě toho krajský soud jako důkaz proti stěžovatce použil i německý rozsudek ve věci provozovatele podniku Scotch Club, který podle krajského soudu potvrzuje, že tento klub fungoval tak, jak to popsaly svědkyně B. a Ch. Z listinných důkazů soud ověřil, že stěžovatelka měla s manželem skutečně dům u jezera, a z registrů skutečnost, že měli osobní

automobil Škoda Fabia červené barvy, jak vypověděla svědkyně B. Krajský soud kromě toho uvedl, že celková délka řízení byla způsobena stěžovatelkou, která uprchla.

(ii) Odvolací řízení

21. Stěžovatelka se proti tomuto rozsudku odvolala. V odvolacím řízení navrhla, aby byl proveden výslech svědkyň M. B., A. Ch. a M. Š. prostřednictvím videokonference. Dále navrhla, aby soud jako důkaz přečetl spis z Německa, neboť podle stěžovatelky tento spis prokazuje nevěrohodnost M. B. (č. l. 1133 a 1150).

22. Vrchní soud v Praze (dále jen „vrchní soud“) svým napadeným usnesením zamítl odvolání stěžovatelky jako nedůvodné.

23. Podle vrchního soudu je podstatné, že svědkyně byly vyslechnuty v přípravě řízení a obhajoba měla možnost se tohoto výsledku zúčastnit. Návrh na výslech M. B. prostřednictvím videokonference byl podle vrchního soudu právem odmítnut. Výslech prostřednictvím videokonference je totiž „časově i organizačně mimořádně náročný a přichází v úvahu zejména v případech, kdy výpověď [takto vyslechnutého svědka má být] klíčovým nebo zvláště závažným důkazem“. Výpověď svědkyně M. B. ovšem nebyla „jediným usvědčujícím důkazem“, protože stěžovatelka „je usvědčována též výpovědí svědkyň M. Š., A. Ch. a částečně též výpověďmi svědků M. K. a D. S.“. Kromě toho je „za usvědčující důkazy“ podle vrchního soudu třeba považovat i odsuzující rozsudek ve věci manžela stěžovatelky a německý rozsudek ve věci majitele podniku Scotch Club. Vrchní soud rovněž uvedl, že průtah v řízení jde na úkor stěžovatelce, která uprchla.

(iii) Dovolací řízení

24. Proti tomuto rozhodnutí podala stěžovatelka dovolání, v němž namítla mimo jiné to, že bylo porušeno její právo vyslyšet svědky, že soudy se opomněly vypořádat s důkazním návrhem na čtení spisu z Německa, že skutek byl nesprávně kvalifikován a že soudy nezohlednily celkovou délku řízení při ukládání trestu (č. l. 1188 až 1190).

25. Nejvyšší soud svým napadeným usnesením odmítl dovolání stěžovatelky.

26. Nejvyšší soud uvedl, že podle čl. 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy musí být předtím, než je obviněný odsouzen, všechny důkazy proti němu provedeny v jeho přítomnosti při veřejném ústním jednání, aby byl respektován požadavek kontradiktorního řízení. Obviněnému tak musí být dána adekvátní možnost napadat svědecké výpovědi a klást svědkům otázky buď ve chvíli, kdy vypovídají, nebo později. Z tohoto principu podle Nejvyššího soudu plynou dva požadavky, a to „že pro nepřítomnost svědka musí být řádný důvod a že tam, kde je prohlášení o cizích výpovědích jediným nebo rozhodujícím

důkazem proti [obviněnému], jeho přijetí jako důkazu ještě neznamená automaticky porušení čl. 6 odst. 1 Úmluvy ... Jestliže se odsouzení opírá pouze nebo v rozhodující míře o výpověď nepřítomného svědka, soud podrobí řízení pečlivému přezkoumání. To pak dovoluje, aby se odsouzení opíralo o takový důkaz, jen je-li skutečně spolehlivý s ohledem na závažnost případu“. Podle Nejvyššího soudu tak „otázkou v každé příslušné věci je, zda existují dostatečné vyvažující faktory, včetně opatření, jež dovolují řádné vyhodnocení spolehlivosti těchto důkazů ... Podstatné tedy je, aby přečtení protokolu o dřívějších výpovědích svědků a jejich využití k důkazu samo o sobě nebylo v rozporu s právem na spravedlivý proces. Obviněný musí mít možnost účastnit se provádění takového důkazu, a reagovat tak na výslech svědků, tj. vyjádřit se k němu, případně zpochybnit jeho věrohodnost či důkazní sílu a navrhnout provedení jiných důkazů. Pokud však obviněný (případně jeho obhájce) takového práva nevyužije, nelze tuto jeho nečinnost vykládat jako pochybení rozhodujícího soudu“.

27. Nejvyšší soud konstatoval, že poškozená M. B. i svědkyně Ch. a Š. byly v přípravném řízení či u hlavního líčení vyslechnuty a obhajoba měla možnost se těchto výslechů účastnit a klást svědkyním otázky, avšak tohoto práva podle Nejvyššího soudu nevyužila. Nejvyšší soud uvedl, že svědkyni B. „soud ... předvolal k hlavnímu líčení, avšak [tato svědkyně] (občanka SR žijící na Slovensku) již při svém výslechu u orgánů činných v trestním řízení na Slovensku prohlásila, že se do ČR k hlavnímu líčení nehodlá jako svědkyně dostavit. Její výpověď z přípravného řízení byla tedy u hlavního líčení přečtena v souladu s ustanovením § 211 odst. 2 písm. a) tr. řádu. Obhájce obviněné měl však možnost zúčastnit se výslechu jmenované svědkyně na Slovensku, ale tohoto práva nevyužil, což nelze vykládat jako pochybení rozhodujícího soudu. Svědkyně Š. byla opakovaně předvolána k hlavnímu líčení, k soudu se však bez omluvy nedostavila. Soud proto také přečetl její výpověď dle § 211 odst. 2 písm. a) tr. řádu ... z předchozího řízení ve věci s odůvodněním, že s ohledem na časový odstup a její současný život (provozuje prostituci) by opakovaný výslech pomocí dožádaného soudu SR nepřinesl žádná nová zjištění. Její původní výpověď ... byla provedena v souladu se zákonem a obhájce obviněné byla o jeho konání vyzooměna. V předešlém řízení (u hlavního líčení) byla pak vyslechnuta i svědkyně A. Ch.“.

28. Nejvyšší soud se dále zabýval námitkou nesprávné kvalifikace skutku. Podle stěžovatelky byl předmětný skutek nesprávně kvalifikován jako trestný čin obchodování s lidmi podle § 168 odst. 1 písm. a) a odst. 3 písm. d) trestního zákoníku namísto trestného činu kuplířství podle § 204 odst. 1 a odst. 3 písm. c) zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění zákona č. 290/1993 Sb. Podle Nejvyššího soudu je podle současné i předchozí právní úpravy trestný čin obchodování s lidmi ve vztahu k trestnému

činu kuplířství trestným činem speciálním, a to zejména proto, že postihuje druhově závažnější a společensky nebezpečnější formy páchání obdobné trestné činnosti. Za situace, kdy je předmětem útoku osoba mladší 18 let, je sexuální vykořisťování postihováno v každém případě, avšak u trestného činu obchodování s lidmi chrání svobodu rozhodování nezletilých již základní skutková podstata, která vymezuje podstatně širší způsoby spáchání činu (přiměje, zjedná, najme, svede, dopraví, ukryje, zadržuje, přijme nebo vydá), a zákonodárce zde ani nevyžaduje, aby jednání vedlo bezprostředně k prostituci, neboť jde o sexuální vykořisťování v širším slova smyslu. Přiměnění k prostituci je znakem kvalifikované skutkové podstaty. Podle zjištěného skutkového stavu stěžovatelka společně se svým manželem si de facto za 500 eur M. B. koupila, od počátku znala skutečný věk této dívky, protože jí zabavila občanský průkaz, takže jednoznačně věděla, že jde o osobu nezletilou. Důvodem „nákupu“ byl záměr přimět nezletilou k provozování prostituce, z níž hodlala těžit. M. B. v podstatě zbavila osobní svobody, neboť ji zadržovala v místě svého trvalého bydliště, kde byla nezletilá po celou dobu hlídána, zůstala bez jakýchkoli finančních prostředků, neměla doklad totožnosti. Obdobně byla hlídána po celou dobu pobytu ve veřejném domě, aby ani tak nenastala možnost, že by nezletilá utekla. Stěžovatelka přiměla nezletilou poškozenou k provozování prostituce na území České republiky, poté i v Německu, kam ji za tímto účelem spolu se svým manželem dopravili. Podstatné je také zjištění, že přitom veškeré výdělky z prostituce musela poškozená odevzdávat obviněné, která je používala pro svou potřebu. Protože stěžovatelka nezletilou osobu ukryla, dopravila, přiměla a vydala k provozování prostituce, nelze tento skutek kvalifikovat jako trestný čin kuplířství.

29. Podle Nejvyššího soudu nebyl v této věci důvod k mimořádnému snížení trestu podle § 58 odst. 1 trestního zákoníku. Stěžovatelka se totiž dopustila velmi závažné trestné činnosti se zjištěným motivem, neboť kořistila z prostituce nezletilé. Takto získané prostředky byly přitom jediným zdrojem jejích příjmů, ze kterých dokonce financovala hypotéku na své bydlení. K délce celého řízení přispěla podle Nejvyššího soudu stěžovatelka tím, že uprchla.

II. Argumentace stran

30. Stěžovatelka namítá, že neměla být stíhána jako uprchlá. Ve Španělsku totiž pobývala legálně a bylo možné ji kdykoliv dohledat. Stěžovatelka uvádí, že o svém pobytu v zahraničí řekla svému obhájci a předpokládala, že ji v případě nutnosti vyzoomí.

31. Dále stěžovatelka namítá, že nikdy nemohla osobně vyslechnout svědkyně M. B., A. Ch. a M. Š.

32. Výpověď M. B. byla podle stěžovatelky stěžejním důkazem. Pouze z této výpovědi bylo možné dovodit jednotlivé znaky skutkové podstaty trestného činu, pouze na základě této výpovědi bylo možné učinit závěr, zda stěžovatelka někdy působila na svobodnou vůli M. B., zda toto vůbec nebylo činěno, zda to činila jiná osoba a zda stěžovatelka znala skutečný věk poškozené. Výpovědi této svědkyně se stěžovatelka nemohla, a to ani v zastoupení svého obhájce, nikdy reálně účastnit. M. B. totiž byla vyslechnuta dne 30. prosince 2008 v 10:00 hodin na Slovensku v Nitře. Obhájce stěžovatelky se o tomto dozvěděl dle faxové zprávy obsažené ve spisu na čl. 348 dne 29. prosince 2008 po 13. hodině. Sídlo obhájce bylo v Teplících, výslechy se konaly v Nitře, tedy na místě vzdáleném více jak 500 km. Výslech se konal v zimním období, a tudíž bylo nemožné, aby obhájce stihl na místo konání výslechu dojet (cesta při ideálních podmínkách trvá 5 hodin, v zimě a v běžných podmínkách lze cestu odhadnout na cca 10 až 12 hodin s tím, že obhájce se rovněž na úkon musí připravit a musí být při jeho konání v bdělém stavu, což s ohledem na čas konání úkonu nebylo možné, obhájce by si nemohl mezi cestou a výslechem téměř odpočinout). Přesto, že bylo v opakovaném řízení před soudem možné provést výslech M. B. prostřednictvím videokonferenčního zařízení, neboť bylo známo, kde svědkyně pobývá, soudy provedení tohoto důkazu nedůvodně odmítly.

33. K obdobnému pochybení podle stěžovatelky došlo u svědkyň Ch. a Š.

34. Odkaz obecných soudů na to, že svědkyně byly vyslechnuty za přítomnosti ustanoveného obhájce v době, kdy proti stěžovatelce bylo vedeno trestní řízení jako proti uprchlé, je pak podle stěžovatelky zcela v rozporu se zásadami trestního řízení. Již z faktu, že v té době bylo proti stěžovatelce vedeno řízení jako proti uprchlé, je zřejmé, že nikdy nemohla svědkyním klást otázky ani prostřednictvím obhájce.

35. Obecné soudy se podle stěžovatelky opomněly vypořádat s návrhem, aby byl jako důkaz čten spis vyžádaný z Německa. Tento spis přitom obsahuje tvrzení, která jsou v rozporu se závěry obecných soudů v tomto řízení a která svědčí o velmi nízké důvěryhodnosti M. B. Podle stěžovatelky nebylo v napadených rozhodnutích zdůvodněno, proč nebylo dokazování tímto směrem doplněno.

36. Podle stěžovatelky měl být její skutek posouzen nejvýše jako kuplířství dle § 204 odst. 1 a odst. 3 písm. c) zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění účinném v době spáchání skutku. Kvalifikace skutku jako obchodování s lidmi podle nyní účinného trestního zákoníku je dle stěžovatelky pro ni méně příznivá, a navíc ani nelze jednotlivé znaky této skutkové podstaty dovodit ze skutku, za nějž byla odsouzena.

37. Obecné soudy tvrdí, že stěžovatelka zadržovala, přiměla a poté dopravila dítě, aby ho bylo užito k pohlavnímu styku. Zadržování poškozené, tak jak je předpokládáno u trestného činu proti svobodě jednotlivce, ze

skutkové věty napadeného rozhodnutí krajského soudu dovodit nelze. Ze skutkové věty nelze dovodit, že stěžovatelka osobně jakýmkoli způsobem měla působit na svobodu v rozhodování poškozené (nehledě na to, že z dokazování vyplynulo, že poškozená měla svobodu pohybu, mohla telefonovat a opakovaně uvedla i to, že doklady měla u sebe). Ve vztahu k dopravení dítěte za účelem provozování prostituce lze opět namítnout, že zde v popisu skutku chybí útok proti zákonem chráněnému zájmu, tedy svobodné vůli jednotlivce, když z popisu skutku nevyplývá, že by poškozená s tímto postupem nesouhlasila a toto bylo učiněno proti její vůli.

38. Nakonec stěžovatelka namítá, že v její věci došlo k nedůvodným průtahům, které nebyly zohledněny při ukládání trestu. Za skutek, který se měl odehrát v roce 2004 a 2005, byla stěžovatelka obviněna až v roce 2007, i když orgány činné v trestním řízení měly poznatky o údajném spáchání činu již v roce 2005. Za tento skutek byla odsouzena až v roce 2015. Obecné soudy uzavřely, že stěžovatelka byla po celou dobu stíhána jako uprchlá a skrývala se ve Španělsku. Stěžovatelka ovšem zdůrazňuje, že ve Španělsku pobývala legálně, bylo možné ji tam dohledat a o jejím pobytu věděl i její obhájce. Stěžovatelka navíc i z těchto důvodů souhlasila se svým vydáním do České republiky.

39. Nejvyšší soud ve svém vyjádření uvedl, že námitky stěžovatelky jsou svou povahou převážně vyjádřením nesouhlasu neúspěšného účastníka řízení s průběhem řízení, hodnocením důkazů a se skutkovými zjištěními. Na tomto základě předkládá stěžovatelka vlastní skutkové závěry a výklad práva a odvíjí od toho možnost odlišného právního posouzení ve věci samé. Odlišný právní názor stěžovatelky na výklad pozitivního práva však nemůže sám o sobě být dostatečný pro závěr o porušení základních práv. Problematika naznačená v ústavní stížnosti se týká otázek spojených s výkladem procesního předpisu, které však nemají ústavní přesah. Podle Nejvyššího soudu nebyla jeho napadeným rozhodnutím porušena základní práva stěžovatelky a přezkum rozhodnutí Nejvyššího soudu z hlediska správnosti v něm vysloveného právního názoru tak není přípustný. Nejvyšší soud proto navrhl, aby byla stížnost odmítnuta jako zjevně neopodstatněná.

40. Vrchní soud odkázal na napadená rozhodnutí. Co se týče délky řízení, poukázal vrchní soud na to, že mu věc byla předložena v červenci 2015 a rozhodnuta byla v září 2015.

41. Krajský soud uvedl, že ústavní stížnost pokládá za zjevně nedůvodnou, přičemž odkázal na napadená rozhodnutí. Dále krajský soud konstatoval, že údaje o délce řízení uváděné stěžovatelkou jsou neúplné. Obžaloba byla podána v září 2009 a již v srpnu 2010 byl vyhlášen rozsudek. Po zatčení stěžovatelky a jejím předání do České republiky bylo nové hlavní líčení nařízeno neprodlené a ve věci bylo rozhodnuto bez průtahů. Jakékoliv průtahy v řízení tak zavinila sama stěžovatelka svým jednáním.

42. Nejvyšší státní zastupitelství odkázalo na své vyjádření k dovolání, neboť argumentace stěžovatelky v ústavní stížnosti je podle něj prakticky shodná s dovolacími důvody. Ve vyjádření k dovolání se nejprve v podstatě odkazuje na úvahy obecných soudů ohledně právní kvalifikace skutku. Dále v něm Nejvyšší státní zastupitelství uvádí, že přečtení protokolu o dřívějších výpovědích svědků a jejich použití jako důkazu není v rozporu s právem na spravedlivý proces, měl-li obviněný možnost účastnit se provádění takového důkazu, vyjádřit se k němu a případně zpochybnit jeho věrohodnost nebo důkazní sílu a navrhnout k tomu jiné důkazy. Nejvyšší státní zastupitelství poukazuje na to, že obhájce stěžovatelky měl možnost zúčastnit se výslechu M. B., a pokud tuto možnost nevyužil, nelze to vykládat jako pochybení soudu. Výpověď této svědkyně navíc není jediným a už vůbec ne osamoceným důkazem o vině stěžovatelky. Nejvyšší státní zastupitelství připouští, že pokud by nebyl respektován požadavek na možnost obhajoby zúčastnit se výslechu svědkyň v přípravném řízení, mohla by výpověď těchto svědkyň být v rozporu s čl. 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy a protokol o takové výpovědi by nebylo možné použít jako důkaz o vině obviněné. Závěrem vyjádření se uvádí, že zde nebyly splněny předpoklady pro mimořádné snížení trestu a že průtahy v řízení byly zapříčiněny stěžovatelkou, která se vyhýbala trestnímu stíhání a uprchla do ciziny.

43. Ústavní soud nepovažoval za nutné zasílat tato vyjádření stěžovatelce k replice. Stěžovatelka se již k otázkám, které Ústavní soud pokládá za relevantní, vyjádřila ve své ústavní stížnosti a vyjádření ostatních účastníků a vedlejšího účastníka řízení nepřinesla v tomto ohledu žádný nový argument.

44. Vrchní státní zastupitelství v Praze se vzdalo postavení vedlejšího účastníka řízení a Krajské státní zastupitelství v Ústí nad Labem nevyužilo možnosti se vyjádřit.

III. Hodnocení Ústavního soudu

45. Ústavní soud konstatuje, že ústavní stížnost je možné věcně projudnat, neboť splňuje požadavky stanovené zákonem č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů.

46. Ústavní soud se bude nejprve zabývat otázkou, zda nebylo porušeno právo stěžovatelky zúčastnit se jednání před soudem, a následně se vypořádá s otázkou, zda nebylo porušeno její právo vyslyšet svědky proti sobě.

A. Právo zúčastnit se jednání před soudem

47. Stěžovatelka namítá, že se svým pobytem v zahraničí nevyhýbala trestnímu řízení, a že tudíž vůbec neměla být souzena jako uprchlá.

48. Ústavní soud připomíná, že v trestních věcech je důležitou součástí práva na spravedlivý proces i právo obviněného zúčastnit se soudního jednání.

49. Právo obviněného zúčastnit se jednání před soudem je chráněno čl. 6 Úmluvy, ačkoliv v něm není výslovně zakotveno. Podle Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“) totiž vyplývá ze smyslu a účelu čl. 6 Úmluvy jako celku. Navíc má obviněný podle čl. 6 odst. 3 písm. c), d) a e) Úmluvy právo „obhajovat se osobně“, „vyslychat nebo dát vyslychat svědky“ a „mít bezplatnou pomoc tlumočnicka, jestliže nerozumí jazyku používanému před soudem nebo tímto jazykem nemluví“. Lze si jen stěží představit, jak by obviněný tato svá práva mohl vykonávat, pokud by nebyl soudnímu jednání přítomen (rozsudek velkého senátu ve věci *Hermi proti Itálii* ze dne 18. 10. 2006 č. 18114/02, § 59; srov. shodně rozsudek ve věci *Colozza proti Itálii* ze dne 12. 2. 1985 č. 9024/80, § 85, a obdobně rozsudek ve věci *Poitrimol proti Francii* ze dne 23. 11. 1993 č. 14032/88, § 35).

50. Listina garantuje právo zúčastnit se jednání před soudem výslovně a každému, tedy nejen obviněnému v trestním řízení. Podle čl. 38 odst. 2 Listiny totiž platí, že „každý má právo, ... aby jeho věc byla projednána ... v jeho přítomnosti ...“.

51. Právo obviněného zúčastnit se jednání před soudem ovšem nemá absolutní charakter.

52. Význam osobní účasti obviněného se totiž liší podle fáze a typu soudního řízení. Podle ESLP má obecně obviněný právo zúčastnit se jednání u soudu prvního stupně. V řízení o opravných prostředcích už ovšem osobní účast obviněného nemá tak zásadní význam (*Hermi*, § 60). V úvahu je vždy třeba vzít specifickou povahu daného řízení a způsob, jakým byly zájmy obviněného u soudu vyloženy a chráněny, zejména s ohledem na povahu otázek, které měly být posouzeny, a na jejich důležitost pro obviněného (*Hermi*, § 62). Z těchto principů vychází ve své judikatuře i Ústavní soud [nález sp. zn. I. ÚS 2971/09 ze dne 17. 2. 2010 (N 28/56 SbNU 315), body 19 až 23; srov. obdobně nález sp. zn. II. ÚS 648/05 ze dne 15. 2. 2006 (N 37/40 SbNU 311); nález sp. zn. II. ÚS 2152/08 ze dne 9. 7. 2009 (N 156/54 SbNU 27)].

53. Navíc ani trestní řízení konaná v nepřítomnosti obviněného nejsou sama o osobě v rozporu s čl. 6 Úmluvy ani s čl. 38 odst. 2 Listiny.

54. Podle ESLP musí mít obviněný, který byl odsouzen v nepřítomnosti, následně možnost dosáhnout nového projednání a posouzení věci z hlediska skutkového i právního. Výjimkou z tohoto pravidla jsou případy, kdy se jednoznačně prokáže, že obviněný se svého práva zúčastnit se jednání před soudem vzdal nebo že měl v úmyslu před trestním procesem uprchnout (rozsudek velkého senátu ve věci *Sejdovic proti Itálii* ze dne 1. 3. 2006 č. 56581/00, § 82; rozsudek velkého senátu ve věci *Idalov proti Rusku* ze dne

22. 5. 2012 č. 5826/03, § 170 a 174; rozsudek ve věci *Sanader proti Chorvatsku* ze dne 12. 2. 2015 č. 66408/12, § 68).

55. Po obviněném, který byl odsouzen v nepřítomnosti, však nelze požadovat, aby prokázal, že se nevyhýbal spravedlnosti nebo že jeho nepřítomnost v soudním řízení byla způsobena vyšší mocí (*Colozza*, § 30). Na druhou stranu je úkolem soudů zhodnotit, zda obviněný předložil dostatečné důvody pro svou nepřítomnost či zda jeho nepřítomnost dostatečně zdůvodňují zjištění učiněná ze spisu (*Sejdovic*, § 88; *Hermi*, § 75).

56. Podle českého práva lze v nepřítomnosti odsoudit toho, „kdo se vyhýbá trestnímu řízení pobýtem v cizině nebo tím, že se skrývá“ (§ 302 trestního řádu), a to v tzv. trestním řízení proti uprchlému podle § 302 až 306a trestního řádu.

57. Již v nálezu sp. zn. IV. ÚS 200/96 ze dne 21. 11. 1996 (N 123/6 SbNU 387) Ústavní soud zdůraznil, že ustanovení o řízení proti uprchlému musí být aplikována „tak, jak to stanoví čl. 4 odst. 4 Listiny, tj. že při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu a [tato ustanovení] nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena ... Důvody pro [vedení řízení proti uprchlému] mohou v průběhu trestního stíhání pominout a potom je třeba pokračovat v řízení podle obecných zásad. Povinností soudu je tedy zkoumat v průběhu celého trestního řízení, zda důvody pro konání řízení proti uprchlému stále trvají“ (srov. shodně § 306a odst. 1 větu první trestního řádu).

58. Obviněný, který byl jako uprchlý pravomocně odsouzen, se podle českého práva může vždy domoci nového projednání věci. Podle § 306a odst. 2 trestního řádu totiž platí, že „skončilo-li řízení proti uprchlému pravomocným odsuzujícím rozsudkem a poté pominuly důvody, pro které se řízení proti uprchlému vedlo, na návrh odsouzeného podaný do osmi dnů od doručení rozsudku soud prvního stupně takový rozsudek zruší a v rozsahu stanoveném v [§ 306a] odstavci 1 [trestního řádu] se hlavní líčení provede znovu. O právu navrhnout zrušení pravomocného odsuzujícího rozsudku musí být při doručení rozsudku odsouzený poučen. Přiměřeně soud postupuje, vyžaduje-li to mezinárodní smlouva, již je Česká republika vázána“.

59. Žádost o zrušení odsuzujícího rozsudku a nové projednání věci podle § 306a odst. 2 trestního řádu „má funkci opravného prostředku *sui generis*, i když to zákon výslovně neuvádí“ [nález sp. zn. I. ÚS 669/03 ze dne 31. 3. 2004 (N 47/32 SbNU 441)]. Toto ustanovení jde „poněkud nad rámec požadavků Úmluvy, [protože] podmínkou nového řízení je pouze žádost v nepřítomnosti odsouzeného, bez ohledu na to, zda by mu bylo možné prokázat, že byl řádně předvolán a řízení se vyhýbal“ [nález sp. zn. I. ÚS 371/07 ze dne 24. 10. 2007 (N 170/47 SbNU 229), bod 28]. Podle judikatury

ESLP totiž obviněnému, který uprchl před trestním řízením, právo na nové projednání věci z čl. 6 Úmluvy neplyne (bod 54 výše).

60. V souladu s těmito principy Ústavní soud posoudil i projednávání případ.

61. Stěžovatelka převzala usnesení o zahájení trestního stíhání, zvolila si obhájce a dostavila se k výslechu, u něhož využila svého práva nevypovídat. Zvolený obhájce stěžovatelky v červenci 2009 ukončil její obhajobu a uvedl, že stěžovatelka s ním nekomunikuje a nesložila ani přiměřenou zálohu na jeho odměnu. Poté policie při svém šetření a z informací od příbuzných stěžovatelky zjistila, že stěžovatelka prodala dům a byt a odcestovala už na konci roku 2008 „před Policií ČR do ciziny, pravděpodobně do Anglie“. Stěžovatelku se nepodařilo dohledat ani na základě údajů z informačních systémů veřejné správy a zdravotní pojišťovny, podle soudu nekomunikovala se svým obhájcem ex offo. V květnu 2010 na ni byl krajským soudem vydán příkaz k zatčení a evropský zatýkácí rozkaz. V srpnu 2010 byla odsouzena v nepřítomnosti jako uprchlá. V prosinci 2014 byla zatčena ve Španělsku.

62. Uvedená zjištění podle Ústavního soudu dostatečně prokazují závěř, že stěžovatelka uprchla před trestním stíháním. Stěžovatelka věděla, že je proti ní vedeno trestní stíhání, a rozhodla se opustit Českou republiku a nekomunikovat s orgány činnými v trestním řízení ani se svým obhájcem. Krajský soud vyvinul dostatečnou snahu stěžovatelku v zahraničí vypátrat, neboť na ni vydal v květnu 2010 evropský zatýkácí rozkaz. Na základě evropského zatýkácího rozkazu byla v roce 2014 stěžovatelka zatčena ve Španělsku a posléze předána do České republiky.

63. Stěžovatelka namítá, že v zahraničí pobývala legálně a o tomto pobytu řekla svému zvolenému obhájci, přičemž předpokládala, že ten ji v případě nutnosti vyzoomí. Avšak skutečnost, že stěžovatelka pobývala v zahraničí legálně, nic nemění na tom, že do zahraničí odcestovala se záměrem vyhnout se trestnímu řízení. Tvrzení stěžovatelky, že předpokládala, že její zvolený obhájce ji „v případě nutnosti vyzoomí“, není věrohodné. Podle sdělení tohoto obhájce s ním totiž stěžovatelka nekomunikovala. Kdyby si stěžovatelka skutečně přála, aby ji její obhájce informoval o trestním řízení, musela by s ním být ve spojení. V takovém případě by ovšem reagovala na skutečnost, že tento obhájce ukončil její obhajobu. Přesto ani poté stěžovatelka nekontaktovala soud nebo svého obhájce ex offo. Stěžovatelka tedy neměla záměr být informována o trestním řízení, naopak před ním uprchla do zahraničí.

64. Stěžovatelka tak sice byla odsouzena v nepřítomnosti, avšak jelikož uprchla před trestním stíháním, z čl. 6 Úmluvy by jí nevyplyvalo právo na nové projednání věci v její přítomnosti. Toto právo jí ovšem nad rámec čl. 6 Úmluvy zaručuje § 306a odst. 2 trestního řádu. Stěžovatelka uplatnila

žádost o zrušení odsuzujícího rozsudku podle tohoto ustanovení, a dosáhla tak nového projednání věci soudem ve své přítomnosti. Je tedy zřejmé, že její základní právo zúčastnit se řízení před soudem porušeno nebylo.

B. Právo vyslýchat svědky proti sobě

65. Stěžovatelka dále namítá, že nikdy nemohla vyslechnout svědkyně M. B., A. Ch. a M. Š. Výpověď svědkyně M. B. přitom byla podle stěžovatelky stěžejním důkazem pro její odsouzení.

66. Podle čl. 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy má každý, kdo je obviněn z trestného činu, právo vyslýchat nebo dát vyslýchat svědky proti sobě.

67. Podle čl. 38 odst. 2 Listiny má každý právo na to, „aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům“.

68. Toto ustanovení je jednou z garancí kontradiktorní povahy řízení [viz např. nálezný sp. zn. IV. ÚS 269/05 ze dne 27. 6. 2005 (N 129/37 SbNU 629); shodně nálezný sp. zn. I. ÚS 273/06 ze dne 14. 9. 2007 (N 144/46 SbNU 409), bod 29; nebo nálezný sp. zn. II. ÚS 2172/14 ze dne 10. 3. 2015, (N 54/76 SbNU 747) bod 18] a vyplývá z něj i právo obviněného vyslýchat svědky proti sobě [viz nálezný sp. zn. I. ÚS 2852/14 ze dne 23. 2. 2015, body 23 a 25; srov. obdobně i nálezný sp. zn. III. ÚS 376/01 ze dne 15. 11. 2001 (N 174/24 SbNU 291), nálezný sp. zn. II. ÚS 297/04 ze dne 18. 4. 2006 (N 84/41 SbNU 97), nálezný sp. zn. IV. ÚS 569/11 ze dne 12. 7. 2011 (N 129/62 SbNU 27)]. Ústavní soud vychází ve svém rozhodování k tomuto aspektu práva na spravedlivý proces z principů, na nichž stojí judikatura ESLP [nálezný sp. zn. I. ÚS 2852/14 ze dne 23. 2. 2015 (N 43/76 SbNU 591), bod 25].

69. Obecně platí, že svědci by měli být vyslechnuti soudem v přítomnosti obviněného při veřejném jednání tak, aby jim obviněný mohl klást otázky a aby mohl zpochybnit jejich výpověď (tedy tak, aby byla zajištěna kontradiktornost řízení). Z tohoto principu existují výjimky, které ovšem nesmějí zkracovat práva obhajoby. Zpravidla tak obviněnému musí být poskytnuta dostatečná možnost, aby zpochybnil výpověď svědka a kladl mu otázky, buď v okamžiku, kdy svědek vypovídá, nebo v pozdější fázi řízení [rozsudek velkého senátu ve věci *Al-Khawaja a Tahery proti Spojenému království* ze dne 15. 12. 2011 č. 26766/05 a 22228/06, § 118; rozsudek ve věci *Van Mechelen a další proti Nizozemsku* ze dne 23. 4. 1997 č. 21363/93, § 51; rozsudek ve věci *Lüdi proti Švýcarsku* ze dne 15. 6. 1992 č. 12433/86, § 47; srov. shodně nálezný sp. zn. I. ÚS 2852/14 ze dne 23. 2. 2015, body 23 až 25; nálezný sp. zn. IV. ÚS 569/11 ze dne 12. 7. 2011 (N 129/62 SbNU 27), bod 34; obdobně nálezný sp. zn. II. ÚS 297/04 ze dne 18. 4. 2006 (N 84/41 SbNU 97); nálezný sp. zn. III. ÚS 376/01 ze dne 15. 11. 2001 (N 174/24 SbNU 291)]. Ústavní soud podotýká, že z těchto principů vycházel i Nejvyšší soud například v usnesení 5 Tdo 1284/2014 ze dne 10. 12. 2014 nebo usnesení sp. zn. 8 Tdo 235/2015 ze dne 17. 3. 2015, publikovaném pod č. 16/2016 Sbírky soudních

rozhodnutí a stanovisek, část trestní (byl tato rozhodnutí ještě nemohla s ohledem na dobu vydání reflektovat nejnovější judikaturu ESLP rozebíranou níže).

(i) Použití výpovědi nepřítomného svědka

70. Má-li být před soudem jako důkaz použita výpověď svědka, kterého obviněný nikdy neměl možnost vyslechnout, je třeba postupovat podle principů vyložených v rozsudku velkého senátu ESLP ve věci *Al-Khawaja a Tahery proti Spojenému království* ze dne 15. 12. 2011 č. 26766/05 tak, jak byly upřesněny v rozsudku velkého senátu ve věci *Schatschaschwili proti Německu* ze dne 15. 12. 2015 č. 9154/10 [srov. shodně i rozsudek velkého senátu ve věci *Blokhin proti Rusku* ze dne 23. 3. 2016 č. 47152/06, § 201 až 202, srov. obdobně nálezn. sp. zn. Pl. ÚS 25/13 ze dne 9. 10. 2013 (N 175/71 SbNU 69), který byl však vydán před rozsudkem *Schatschaschwili*].

71. Svědek, kterého obviněný nemohl vyslechnout, bude dále označován jako nepřítomný svědek (absent witness, témoin absent). Toto označení vychází z toho, že svědek není přítomen u soudu, a obviněný ho tudíž nemůže vyslechnout. Může jít například o svědka, který byl vyslechnut pouze v přípravném řízení bez přítomnosti obviněného. Stejně tak se může jednat o svědka, který byl sice vyslechnut u soudu, avšak bez přítomnosti obviněného, a to např. proto, že obviněný byl souzen jako uprchlý.

72. Otázka, zda připuštěním výpovědi nepřítomného svědka jako důkazu nebylo porušeno právo obviněného vyslyšet svědky, se posuzuje ve třech krocích. Je třeba posoudit: 1. zda pro nepřítomnost svědka existoval dostatečný důvod; 2. jakou váhu tento důkaz měl – zda šlo o jediný či rozhodující důkaz nebo o důkaz se značnou vahou; a 3. zda v řízení existovaly dostatečné vyvažující faktory, včetně silných procesních záruk, které kompenzovaly připuštění výpovědi nepřítomného svědka jako důkazu proti obviněnému. Nakonec je ve světle těchto tří kritérií třeba posoudit, zda lze řízení jako celek považovat za spravedlivé. Ústavní soud se nyní tomuto testu bude věnovat podrobněji.

73. V prvním kroku testu se zkoumá, zda pro nepřítomnost svědka u soudu existoval dostatečný důvod (*Al-Khawaja a Tahery*, § 119 až 125; *Schatschaschwili*, § 107 a 119–122).

74. V případě, že svědek zemřel, pochopitelně nezbývá jiná možnost než čtení jeho dřívější výpovědi (*Al-Khawaja a Tahery*, § 121). Stejně tak je nepřítomnost svědka dostatečně odůvodněna, pokud svědek odmítá vypovídat kvůli zastrašování ze strany obviněného nebo osob jednajících jeho jménem (*Al-Khawaja a Tahery*, § 123). Avšak i v případě, že strach svědka vypovídat nevyvolal přímo obviněný či osoby jednající jeho jménem, může být nepřítomnost svědka ospravedlnitelná. Obavy svědka ovšem musí mít objektivní zdůvodnění podepřené důkazy (*Al-Khawaja a Tahery*, § 124).

Předtím, než je svědek zproštěn povinnosti vypovídat z důvodu svého strachu, se ovšem soud musí vždy ujistit, že alternativní způsoby ochrany svědka (například výpověď v anonymitě či jiná speciální opatření) jsou nevhodné nebo neproveditelné (*Al-Khawaja a Tahery*, § 125). Nepřítomnost svědka má dostatečný důvod i v případě jeho nedosažitelnosti (*Schatschaschwili*, § 119). Soud ovšem musí vyvinout veškerou rozumnou snahu, aby přítomnost svědka zajistil. To znamená, že po svědkovi musí aktivně pátrat i za pomoci policie a využít i mechanismů mezinárodní právní pomoci, pokud se svědek nachází v zahraničí. Důvody pro nepřítomnost svědka musí být ze strany soudů podrobeny důkladnému přezkumu (*Schatschaschwili*, § 120 až 122).

75. Na druhou stranu, i pokud nepřítomnost svědka nebyla dostatečně ospravedlněna, nemusí to vždy znamenat porušení práva obviněného vyslyšet svědky. Jde ovšem o velmi podstatný faktor při posuzování spravedlivosti řízení jako celku (*Schatschaschwili*, § 113; tamtéž viz i překonanou judikaturu prosazující opačný přístup).

76. Ve druhém kroku testu se zkoumá, zda svědectví nepřítomného svědka bylo jediným či rozhodujícím důkazem pro odsouzení obviněného (*Al-Khawaja a Tahery*, § 126 až 147; *Schatschaschwili*, § 107 a 123 až 124), případně zda taková svědecká výpověď měla značnou váhu, a její připuštění tudíž mohlo znevýhodnit obhajobu (*Schatschaschwili*, § 116).

77. Význam výrazu jediný (sole, unique) důkaz pokládá Ústavní soud ve shodě s ESLP za dostatečně jasný (*Al-Khawaja a Tahery*, § 131).

78. Rozhodující (decisive, déterminant) důkaz znamená podle ESLP více než prokazující (probative, probante). Znamená to tedy více než, že bez takového důkazu by se snížila šance na odsouzení a zvýšila šance na osvobození obviněného, neboť to je možné říci prakticky o každém důkazu. Spojení rozhodující důkaz by mělo být podle ESLP chápáno úzce – označuje důkaz tak významný nebo důležitý, že jej lze považovat za pravděpodobně určující pro výsledek případu. Pokud je výpověď nepřítomného svědka podpořena dalšími důkazy, bude záviset na hodnocení těchto podpůrných důkazů, zda lze výpověď považovat za rozhodující důkaz. Čím silnější jsou tyto podpůrné důkazy, tím více klesá pravděpodobnost, že svědectví je rozhodujícím důkazem (*Al-Khawaja a Tahery*, § 131).

79. Podle dřívější judikatury ESLP bylo nepřipustné, aby jediným nebo rozhodujícím důkazem pro odsouzení obviněného byla výpověď nepřítomného svědka, tedy svědka, kterého obviněný nikdy neměl možnost vyslechnout. Pokud výpověď nepřítomného svědka představovala jediný či rozhodující důkaz proti obviněnému, šlo o porušení jeho práva vyslyšet svědky proti sobě (*Al-Khawaja a Tahery*, § 128). Tato judikatura byla ovšem citovaným rozsudkem ve věci *Al-Khawaja a Tahery* překonána (§ 147, k důvodům viz § 144 až 146), a z toho důvodu byl zaveden třetí krok testu. Ten

za určitých podmínek umožňuje, aby byla jediným či rozhodujícím důkazem proti obviněnému výpověď nepřítomného svědka.

80. Tento přístup byl ovšem dále modifikován v rozsudku ve věci *Schatschaschwili*. Podle ESLP by totiž s ohledem na spravedlnost řízení jako celku měl být proveden třetí krok testu i v případech, že výpověď nepřítomného svědka měla značnou váhu a její připuštění mohlo obhajobu znevýhodnit, byť je nejasné, zda tato výpověď byla jediným či rozhodujícím důkazem proti obviněnému (*Schatschaschwili*, § 116). Jinak řečeno, k porušení práva obviněného vyslyšet svědky může dojít nejen v případě, že výpověď nepřítomného svědka byla jediným či rozhodujícím důkazem, ale rovněž v případě, že tato výpověď měla značnou váhu při odsouzení obviněného.

81. Výchozím bodem při posuzování váhy důkazu je pro ESLP to, jakou váhu důkazu přiznaly národní soudy. Přitom ESLP zkoumá, zda hodnocení váhy důkazu není nepřijatelné nebo svévolné. Pouze pokud se k této otázce národní soudy nevyjádří vůbec nebo dostatečně jasně, posoudí váhu důkazu ESLP sám (*Schatschaschwili*, § 124). Ústavní soud bude při přezkumu postupovat obdobně. Hodnocení důkazů je totiž doménou obecných soudů; úkolem Ústavního soudu je posoudit, zda jejich hodnocení nevykazuje prvky svévole či libovůle [viz již nálezy sp. zn. III. ÚS 84/94 ze dne 20. 6. 1995 (N 34/3 SbNU 257); srov. obdobně např. nálezy sp. zn. I. ÚS 1095/15 ze dne 30. 7. 2015 (N 135/78 SbNU 115), bod 18; nálezy sp. zn. II. ÚS 2564/12 ze dne 8. 7. 2014 (N 136/74 SbNU 69), bod 21].

82. Ve třetím kroku testu se zkoumá, zda existovaly dostatečné vyvažující faktory, včetně silných procesních záruk, které kompenzovaly znevýhodnění obhajoby způsobené tím, že jako důkaz byla připuštěna výpověď nepřítomného svědka (*Al-Khawaja a Tahery*, § 147; *Schatschaschwili*, § 107 a 125 až 131).

83. Tyto procesní záruky musí umožňovat spravedlivé a korektní posouzení spolehlivosti výpovědi nepřítomného svědka (*Al-Khawaja a Tahery*, § 147; *Schatschaschwili*, § 125). Vždy je třeba zhodnotit, jaké procesní záruky poskytovala zákonná právní úprava a jak byly tyto záruky v konkrétním případě aplikovány (*Al-Khawaja a Tahery*, § 148 až 151).

84. Za důležitou záruku je považována skutečnost, že soud přistupoval k výpovědi nepřítomného svědka obezřetně. V tomto směru se zkoumá, zda si soud uvědomoval, že výpověď nepřítomného svědka má nižší váhu, a zda soud podrobně vyložil, proč považuje takové svědectví za spolehlivé, a to i se zřetelem k ostatním důkazům (*Al-Khawaja a Tahery*, § 157 a 161; *Schatschaschwili*, § 126).

85. Další významnou zárukou je existence důkazů podporujících výpověď nepřítomného svědka. Může se jednat například o výpovědi osob, kterým svědek události popsal bezprostředně poté, co se odehrály,

zejména pokud tyto osoby vypovídaly před soudem a obviněný je měl možnost sám vyslechnout (*Al-Khawaja a Tahery*, § 156; *Schatschaschwili*, § 128).

86. Za podstatnou záruku se považuje i to, pokud měl obviněný možnost položit svědkovi otázky písemně (*Schatschaschwili*, § 129) nebo pokud měl obviněný či jeho advokát možnost svědka vyslechnout v přípravě řízení (*Schatschaschwili*, § 130).

87. Za další vyvažující faktor je pokládáno, pokud je u soudu přehrán videozáznam výpovědi svědka, což umožňuje soudu i stranám řízení pozorovat svědka během výslechu a utvořit si názor na jeho věrohodnost (*Schatschaschwili*, § 127).

88. V každém případě musí mít obviněný možnost vylíčit, jak podle něj události proběhly, zpochybnit věrohodnost nepřítomného svědka a poukazovat na nekonzistentnost jeho výpovědi či nesoulad s výpovědi jiných svědků (*Schatschaschwili*, § 131).

89. Jen při existenci dostatečných záruk lze přijmout, aby výpověď nepřítomného svědka byla jediným či rozhodujícím důkazem pro odsouzení obviněného (*Al-Khawaja a Tahery*, § 147), případně aby k tomuto odsouzení přispěla jako důkaz se značnou vahou. Rozsah těchto záruk bude vždy záviset na tom, jakou váhu měla výpověď nepřítomného svědka pro rozhodnutí. Čím závažnější taková výpověď byla, tím silnější záruky musí řízení vykazovat, aby je bylo možné považovat za spravedlivé (*Schatschaschwili*, § 116).

90. Výše popsané tři kroky je obecně namístě provádět popořádku, tedy od prvního do třetího. Současně ovšem platí, že tyto kroky jsou navzájem provázány a dohromady slouží k posouzení toho, zda řízení jako celek lze považovat za spravedlivé. Proto je možné v určitých případech zkoumat tyto kroky v odlišném pořadí, zejména pokud je některý z kroků obzvláště průkazný z hlediska spravedlivosti celého řízení (*Schatschaschwili*, § 118; k aplikaci jednotlivých kroků v odlišném pořadí viz *Blokhin*, § 212 až 215).

91. Nakonec je třeba posoudit, zda s ohledem na zjištění učiněná ve všech třech krocích testu lze řízení jako celek považovat za spravedlivé (*Schatschaschwili*, § 161, podle něhož jde o součást třetího kroku testu; *Al-Khawaja a Tahery*, § 158 a 165).

92. Výše popsané principy lze tak shrnout následovně. Pokud soud použije jako důkaz proti obviněnému výpověď nepřítomného svědka, kterého obviněný nemohl vyslechnout, je třeba posoudit: 1. zda pro nepřítomnost svědka existoval dostatečný důvod; 2. jakou váhu tento důkaz měl – zda šlo o jediný či rozhodující důkaz nebo o důkaz se značnou vahou; a 3. zda v řízení existovaly dostatečné vyvažující faktory, včetně silných procesních záruk, které kompenzovaly připuštění výpovědi nepřítomného svědka jako důkazu proti obviněnému. Nakonec je ve světle těchto tří kritérií třeba

posoudit, zda lze řízení, v němž byla výpověď nepřítomného svědka použita jako důkaz proti obviněnému, jako celek považovat za spravedlivé.

93. Ústavní soud připomíná, že Česká republika byla již několikrát odsouzena za porušení práva obviněného vyslyšet svědky proti sobě dle čl. 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy v případech, kdy soudy jako důkaz proti obviněnému použily výpověď nepřítomného svědka, kterého obviněný nemohl vyslechnout (viz rozsudek ve věci *Tseber proti České republice* ze dne 22. 11. 2012 č. 46203/08, § 42 až 69; rozsudek ve věci *Breukhoven proti České republice* ze dne 21. 7. 2011 č. 44438/06, § 42 až 58; rozsudek ve věci *Melich a Beck proti České republice* ze dne 24. 7. 2008 č. 35450/04, § 51 až 55; rozsudek ve věci *Balsán proti České republice* ze dne 18. 7. 2006 č. 1993/02, § 30 až 35; srov. i rozsudek ve věci *Krasniki proti České republice* ze dne 28. 2. 2006, § 78 až 86, týkající se obdobné problematiky anonymního svědka). V českém kontextu je tak třeba věnovat zvláštní pozornost případům, v nichž je proti obviněnému jako důkaz použita výpověď nepřítomného svědka – tedy protokol či jiný záznam o výpovědi svědka, kterého obviněný nemohl vyslechnout.

(ii) Účast obhájce u výslechu

94. Ústavní soud považuje za potřebné podrobněji se vyjádřit k otázce, jakou roli hraje to, zda měl alespoň obhájce obviněného možnost zúčastnit se výslechu svědka nebo že se výslechu zúčastnil.

95. Pokud měl alespoň obhájce obviněného možnost zúčastnit se výslechu svědka, jde podle ESLP o podstatnou procesní záruku (bod 86 výše). Lze totiž předpokládat, že obhájce bude namísto obviněného vykonávat právo zpochybňovat výpověď svědka a klást svědkovi otázky (rozsudek ve věci *Karadağ proti Turecku* ze dne 29. 6. 2010 č. 12976/05, § 51). Stále je ovšem třeba posoudit, zda i přesto nedošlo k porušení práva obviněného vyslyšet svědky proti sobě (viz *Schatschaschwili*, § 130; rozsudek ve věci *Şandru proti Rumunsku* ze dne 15. 10. 2013 č. 33882/05, § 67; rozsudek ve věci *Gani proti Španělsku* ze dne 19. 2. 2013 č. 61800/08, § 48; rozhodnutí ve věci *A. G. proti Švédsku* ze dne 10. 1. 2012 č. 315/09; srov. rozhodnutí ve věci *Verdam proti Nizozemsku* ze dne 31. 8. 1999, č. 35253/97; rozhodnutí ve věci *Vebiu proti České republice* ze dne 26. 7. 2003 č. 46168/99, v nichž ESLP s ohledem na okolnosti těchto případů dospěl k závěru, že dostačuje, že možnost vyslechnout svědky měl obhájce). Jako procesní záruku je třeba vnímat zpravidla již samotnou skutečnost, že obhájce obviněného dostal možnost zúčastnit se výslechu svědka, i pokud obhájce této možnosti nevyužije (*Gani*, § 48). To by neplatilo pouze v případě, že by obhájce žádal o odklad výslechu a tuto žádost dostatečně odůvodnil (srov. *Gani*, § 9 a 48; a rozhodnutí ve věci *Kopecký proti České republice* ze dne 30. 3. 2010 č. 32456/04).

(iii) Vzdání se práva vyslyšet svědky proti sobě

96. Nakonec považuje Ústavní soud za nutné vyjádřit se k možnosti vzdát se práva vyslyšet svědky proti sobě.

97. Podle ESLP obecně platí, že znění ani smysl čl. 6 Úmluvy nebrání tomu, aby se obviněný na základě svého svobodného rozhodnutí vzdal – ať už výslovně, nebo konkludentně – jednotlivých záruk práva na spravedlivý proces. Takové vzdání se práva ovšem musí být zjištěno jednoznačným způsobem a musí být doprovázeno minimálními zárukami odpovídajícími jeho důležitosti. Navíc nesmí být v rozporu s žádným důležitým veřejným zájmem (*Idalov*, § 172; *Hermi*, § 73; *Sejdovic*, § 86). Předtím, než soudy dospějí k závěru, že se obviněný vzdal svého práva v důsledku svého jednání (konkludentně), musí být prokázáno, že obviněný mohl takový důsledek svého jednání předvídat (*Idalov*, § 173; *Hermi*, § 74; *Sejdovic*, § 87). Ústavní soud dospěl k závěru, že tyto principy pro vzdání se práva dle čl. 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy se uplatní i z hlediska čl. 38 odst. 2 Listiny.

C. Aplikace na projednávaný případ

98. Stěžovatelka byla nejprve odsouzena v nepřítomnosti jako uprchlá pro trestný čin obchodování s lidmi. Po zatčení stěžovatelky a jejím předání do České republiky byl tento odsuzující rozsudek zrušen a tato trestní věc byla soudem projednána znovu v souladu s § 306a odst. 2 trestního řádu. V opakovaném řízení před soudem byla stěžovatelka opět odsouzena pro trestný čin obchodování s lidmi, její odvolání bylo zamítnuto a dovolání odmítnuto.

99. Je pravda, že podle judikatury ESLP obviněnému, který uprchl před trestním řízením, neplyne z čl. 6 Úmluvy právo na nové projednání věci. Český právní řád však v § 306a odst. 2 trestního řádu právě obviněným, kteří byli souzeni a odsouzeni v nepřítomnosti jako uprchlí, právo na nové projednání věci před soudem přiznává (bod 59 výše). Ústavní soud připomíná, že i když stát nemá povinnost zavést určitý opravný prostředek, pokud jej zavede, vztahují se na takové řízení záruky plynoucí z práva na spravedlivý proces [rozsudek velkého senátu ve věci *Morice proti Francii* ze dne 23. 4. 2015 č. 29369/10, § 88, a tam citovaná judikatura; dále například rozsudek velkého senátu ve věci *Kudla proti Polsku* ze dne 26. 10. 2000 č. 30210/96, § 122; nebo již rozsudek pléna ve věci *Delcourt proti Belgii* ze dne 17. 1. 1970 č. 2689/65, § 23 až 25; srov. shodně i nález sp. zn. IV. ÚS 128/05 ze dne 10. 5. 2005 (N 100/37 SbNU 355); nález sp. zn. II. ÚS 2339/07 ze dne 5. 11. 2007 (N 184/47 SbNU 417), body 17 až 18; nález sp. zn. II. ÚS 1990/15 ze dne 5. 4. 2016 (N 59/81 SbNU 47), bod 19; srov. obdobně nález sp. zn. Pl. ÚS 1/03 ze dne 11. 2. 2004 (N 15/32 SbNU 131; 153/2004 Sb.)]. Ústavní soud neshledal žádný důvod, proč by se tento princip neměl vztahovat na opakované řízení před soudem podle § 306a odst. 2 trestního

řádu, které plní – jak již Ústavní soud uvedl – funkci opravného prostředku *sui generis* (bod 59 výše). Na toto řízení se tedy vztahují záruky plynoucí z práva na spravedlivý proces. Současně je třeba připomenout, že v opakovaném řízení před soudem podle § 306a odst. 2 trestního řádu je znovu z hlediska skutkového i právního posuzována vina a případně i rozhodováno o trestu pro obviněného, a jde tedy o rozhodování v trestní věci podle čl. 6 Úmluvy.

100. Na opakovaném řízení před soudem podle § 306a odst. 2 trestního řádu se tak vztahují veškeré garance spravedlivého procesu plynoucí z Lisiny a rovněž z čl. 6 Úmluvy a jeho trestní větve. Celé trestní řízení – řízení proti uprchlému a následně opakované řízení před soudem – je třeba vnímat jako celek a posoudit, zda bylo spravedlivé.

101. V opakovaném řízení byly jako důkazy proti stěžovatelce použity i výpovědi svědkyň M. B., A. Ch. a M. Š. Tyto svědkyně nebyly nikdy vyslechnuty v přítomnosti stěžovatelky. Podle zjištění státní zástupkyně, s níž se ztotožnil soud, stěžovatelka uprchla před trestním stíháním ke konci roku 2008 (body 11 až 12 výše). Svědkyně B., Ch. a Š. byly vyslýchány od prosince 2008 do června 2009, svědkyně Ch. pak byla vyslechnuta znovu soudem v roce 2010 (body 6 až 8 a 13 výše). Všechny tyto výslechy se tedy odehrály až poté, co stěžovatelka uprchla.

102. V době, kdy stěžovatelka uprchla, měl zvolený obhájce stěžovatelky možnost zúčastnit se výslechu M. B. I když výslech této svědkyně proběhl na Slovensku v Nitře, obhájce stěžovatelky sídlící v Teplicích byl o tomto výslechu informován faxem s týdenním předstihem (bod 6 výše). Zvolený obhájce stěžovatelky měl rovněž možnost zúčastnit se výslechu A. Ch., který proběhl v České republice, a obhájce byl o něm informován s téměř týdenním předstihem (bod 7 výše). Zvolený obhájce stěžovatelky ovšem neměl možnost zúčastnit se výslechu M. Š., neboť tento výslech proběhl na Slovensku v Nitře a obhájce stěžovatelky sídlící v Teplicích o něm byl informován necelé dvě hodiny předem (bod 8 výše). Stěžovatelčina obhájkyň ex offio se zúčastnila výslechu A. Ch. před soudem v roce 2010 (bod 13 výše). Ústavní soud připomíná, že všechny tyto výslechy probíhaly v době, kdy byla stěžovatelka uprchlá.

103. Ústavní soud se nejprve zabýval otázkou, zda se stěžovatelka nevzdala svého práva vyslýchat svědkyně B., Ch. a Š.

104. Ústavní soud nezjistil ve spise nic, co by svědčilo pro závěr, že stěžovatelka se tohoto svého práva výslovně vzdala; to ostatně netvrdí ani obecné soudy, ani Nejvyšší státní zastupitelství. Zbývá tak posoudit, zda se tohoto práva stěžovatelka nevzdala konkludentně, v důsledku svého jednání, a to tím, že uprchla.

105. Je třeba připomenout, že pro obviněného musí být předvídatelné, že jeho jednání bude chápáno jako konkludentní vzdání se práva (bod 97

výše). Podle českého práva platí, že pokud obviněný uprchne a posléze se vrátí nebo je předán do České republiky, může požádat o to, aby byly znovu provedeny důkazy, „jejich[ž] povaha to připouští, nebo jejichž opakování nebrání jiná závažná skutečnost“ (§ 306a odst. 1 trestního řádu). Toto právo má obviněný i v případě, že je jako uprchlý odsouzen v nepřítomnosti, pokud požádá o zrušení tohoto odsuzujícího rozsudku a o opakování řízení před soudem (§ 306a odst. 2 trestního řádu). Obviněný tedy nemůže předvídat, že pokud uprchne, již nedostane příležitost vyslyšet osobně svědky; citovaná ustanovení trestního řádu mu totiž toto právo naopak – s několika výjimkami – výslovně přiznávají. Skutečnost, že obviněný uprchl, tudíž nelze v rámci opakovaného řízení před soudem podle § 306a odst. 2 trestního řádu vykládat jako konkludentní vzdání se práva na výslech svědků, neboť takový následek není pro obviněného předvídatelný. Stěžovatelka se tedy tím, že uprchla, nevzdala svého práva osobně vyslyšet svědky proti sobě.

106. Je pravda, že trestní řízení proti stěžovatelce nebylo vedeno jako řízení proti uprchlému bezprostředně poté, co stěžovatelka uprchla na konci roku 2008. O konání řízení proti uprchlému bylo totiž státní zástupkyní formálně rozhodnuto až v červenci 2009. Tato skutečnost ovšem nemá žádný vliv na posouzení toho, co stěžovatelka mohla předvídat, když před trestním stíháním uprchla. Rozsah práv stěžovatelky se navíc musí odvíjet od toho, kdy stěžovatelka skutečně uprchla, a nikoliv od toho, kdy bylo formálně rozhodnuto o užití zvláštních ustanovení o řízení proti uprchlému. Jedině tak bude totiž respektován účel § 306a odst. 1 a 2 trestního řádu, které mají obviněnému, jenž uprchl, po jeho návratu nebo předání do České republiky dát možnost být při opakovaném dokazování osobně přítomen a vyslechnout svědky proti sobě [k nutnosti vycházet z účelu ustanovení o řízení proti uprchlému viz nálezný sp. zn. I. ÚS 371/07 ze dne 24. 10. 2007 (N 170/47 SbNU 229), body 21 až 24]. Nelze připustit, aby státní zástupce (§ 303 odst. 2 trestního řádu) či soud (§ 305 trestního řádu) mohly omezit rozsah zvláštních práv uprchlého obviněného tím, že budou oddalovat rozhodnutí o tom, že řízení se vede podle zvláštních ustanovení jako řízení proti uprchlému. Takový přístup by umožňoval libovůli a nebyl by předvídatelný. Navíc, pokud by státní zástupce měl tuto možnost, došlo by k porušení rovnosti zbraní mezi ním a obviněným, a tedy i rovnosti účastníků řízení [k rovnosti zbraní viz např. nálezný sp. zn. Pl. ÚS 15/01 ze dne 31. 10. 2001 (N 164/24 SbNU 201; 424/2001 Sb.), nebo rozsudek velkého senátu ESLP ve věci *Kress proti Francii* ze dne 7. 6. 2001 č. 39594/98, § 72].

107. Stěžovatelka se tedy výslovně ani konkludentně nevzdala svého práva vyslechnout svědky proti sobě.

108. Svědkyně M. B., A. Ch. a M. Š. přesto nebyly stěžovatelkou nikdy vyslechnuty a obecné soudy jejich výpovědi použily jako důkazy proti

stěžovatele. Ústavní soud proto musí pomocí testu shrnutého v bodě 92 výše posoudit, zda obecné soudy použitím výpovědí těchto tří nepřítomných svědkyň neporušily právo stěžovatelky vyslýchat svědky proti sobě. Ústavní soud podotýká, že výslechu svědkyň M. B., A. Ch. a M. Š. v opakovaném řízení před soudem podle § 306a odst. 1 a 2 trestního řádu nebránilo žádné zákonné ustanovení. Podle § 306a odst. 1 trestního řádu mají být naopak na žádost obviněného v opakovaném řízení před soudem provedeny „znovu důkazy v předchozím soudním řízení [proti uprchlému] provedené, u nichž to jejich povaha připouští, nebo jejichž opakování nebrání jiná závažná skutečnost“.

109. V prvním kroku testu je třeba zkoumat, zda existoval dostatečný důvod pro nepřítomnost těchto tří svědkyň.

110. Svědkyni A. Ch. krajský soud nevyšlechl, neboť její strýc uvedl, že ji dva roky neviděl, že nezná místo jejího pobytu a že byla v zahraničí (bod 18 výše). Obecné soudy ovšem nepátraly po této svědkyni s pomocí policie, aby zjistily, zda se skutečně nachází v zahraničí. V takovém případě by navíc v úvahu připadalo využití mechanismů mezinárodní právní pomoci (srov. body 112 až 113 níže). Obecné soudy tak nevyvinuly veškerou rozumnou snahu, aby zajistily přítomnost této svědkyně. Neprokázaly tedy, že tato svědkyně je skutečně nedosažitelná, a její nepřítomnost tudíž Ústavní soud musí hodnotit jako nedůvodnou. Z hlediska podústavního práva je třeba podotknout, že obecné soudy neprokázaly existenci závažné skutečnosti (srov. § 306a odst. 1 trestního řádu), která by bránila zopakování výslechu této svědkyně.

111. Svědkyně M. B. a M. Š. krajský soud nevyšlechl, neboť tyto dvě svědkyně, žijící na Slovensku, se nedostavily k výpovědi do České republiky (bod 18 výše). Obecné soudy mají ovšem povinnost vyvinout veškerou rozumnou snahu, aby zajistily přítomnost svědků v řízení, a to i pomocí mechanismů mezinárodní právní pomoci.

112. Je pravda, že tyto dvě svědkyně není možné přinutit k tomu, aby se dostavily do České republiky. Podle Evropské úmluvy o vzájemné pomoci ve věcech trestních ze dne 20. dubna 1959, vyhlášené pod č. 550/1992 Sb., totiž obecně nelze svědka přinutit, aby se na předvolání dostavil k výpovědi do jiného státu, ani ho podrobit sankci, pokud tak neučiní (viz zejména čl. 8 a 10). Na druhou stranu, podle Úmluvy o vzájemné pomoci v trestních věcech mezi členskými státy Evropské unie z 29. května 2000, vyhlášené pod č. 55/2006 Sb. m. s., která doplňuje Evropskou úmluvu o vzájemné pomoci ve věcech trestních (čl. 1), lze provést výslech svědka nacházejícího se na území jiného členského státu Evropské unie prostřednictvím videokonference (čl. 10), a to i proti jeho vůli (čl. 10 odst. 8; srov. obdobně i Druhý dodatkový protokol k Evropské úmluvě o vzájemné pomoci ve věcech trestních, vyhlášený pod č. 48/2006 Sb. m. s., čl. 9).

113. Na možnost provést výslech svědka nacházejícího se v jiném členském státu Evropské unie prostřednictvím videokonference upozornil Ústavní soud již v nálezu sp. zn. I. ÚS 2852/14 ze dne 23. 2. 2015, bodě 32. Rovněž ESLP na tuto možnost výslovně upozornil ve své nejnovější judikatuře (rozsudek velkého senátu ve věci *Schatschaschwili*, § 65 až 66; rozsudek ve věci *Simon Price proti Spojenému Království* ze dne 15. 9. 2016 č. 15602/07, § 67 až 68). Při posuzování, zda byla nepřítomnost svědka důvodná, proto ESLP zkoumá i to, zda byla využita možnost vyslechnout nepřítomného svědka prostřednictvím videokonference (*Schatschaschwili*, § 115; *Simon Price*, § 120; srov. obdobně i rozsudek ve věci *Ben Moumen proti Itálii* ze dne 23. 6. 2016 č. 3977/13, § 50; rozsudek ve věci *Zhukovskiy proti Ukrajině* ze dne 3. 3. 2011 č. 31240/03, § 45; nebo rozsudek ve věci *Kachan proti Polsku* ze dne 3. 11. 2009 č. 11300/03, § 38 až 40).

114. Obecné soudy v projednávaném případě ovšem možnosti vyslechnout prostřednictvím videokonference svědkyně M. B. a M. Š., které se nacházely na Slovensku, nevyužily, ačkoliv se toho stěžovatelka výslovně dožadovala. V úvahu připadala rovněž možnost provést znovu výslech těchto dvou svědekyní slovenskými orgány na základě dožádání v přítomnosti stěžovatelky a její obhájkyne (nález sp. zn. I. ÚS 2852/14 ze dne 23. 2. 2015, bod 32; srov. shodně usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 8 Tdo 235/2015 ze dne 17. 3. 2015, publikované pod č. 16/2016 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, část trestní). Ani s touto alternativou se ovšem obecné soudy nijak nevypořádaly. Obecné soudy tedy nevyužily veškeré rozumné možnosti a prostředky mezinárodní právní pomoci k tomu, aby zajistily přítomnost těchto svědekyní v řízení a umožnily stěžovatelce, aby tyto svědkyně vyslechla. Ani u těchto dvou svědekyní se tak nejednalo o dostatečně zdůvodněnou nepřítomnost. Opět je třeba z hlediska podústavního práva podotknout, že obecné soudy neprokázaly existenci závažné skutečnosti (srov. § 306a odst. 1 trestního řádu), která by bránila zopakování výslechu těchto dvou svědekyní.

115. Skutečnost, že u žádných ze tří svědekyní neexistoval dostatečný důvod pro nepřítomnost, sice sama o sobě nepředstavuje porušení práva stěžovatelky vyslyšet svědky proti sobě, jde však o velmi podstatný faktor pro posouzení spravedlivosti řízení.

116. Ve druhém kroku testu je třeba zkoumat váhu výpovědí těchto tří svědekyní.

117. V tomto kroku testu Ústavní soud obecně vychází z toho, jakou váhu důkazem přiznaly obecné soudy. Podle krajského soudu byla „stěžejním důkazem“ výpověď M. B. a zbylé výpovědi jsou hodnoceny jako podpůrné důkazy. Podle vrchního soudu nebyla výpověď M. B. „jediným usvědčujícím důkazem“, protože stěžovatelka byla „usvědčována též výpovědi svědekyní M. Š., A. Ch. a částečně též výpověďmi svědků M. K. a D. S.“.

Za usvědčující důkaz je podle vrchního soudu třeba považovat i odsuzující rozsudek ve věci manžela stěžovatelky a německý rozsudek ve věci majitele podniku Scotch Club.

118. Výpovědi všech tří svědkyň přispěly k odsouzení stěžovatelky. Žádná z těchto výpovědí proto nemůže představovat jediný důkaz, na základě kterého by stěžovatelka byla odsouzena.

119. Výpovědi M. B., A. Ch. a M. Š. je ovšem třeba považovat minimálně za důkazy se značnou vahou. Jak totiž plyne z rozhodnutí odvolacího soudu, právě tyto tři důkazy nejvíce přispěly k odsouzení stěžovatelky, ostatní důkazy ji usvědčují jen „částečně“. Nadto Ústavní soud podotýká, že z hlediska soudu prvního stupně byla výpověď M. B. dokonce rozhodujícím důkazem. Soud prvního stupně totiž výpověď této svědkyně označil za stěžejní a z jeho rozhodnutí plyne, že pouze tato svědkyně popsala celý skutek, kterého se stěžovatelka údajně dopustila. Definitivně vyřešit otázku, jakou váhu mají tyto tři výpovědi, není potřebné s ohledem na výsledek zbylých kroků testu; postačuje, že tyto tři výpovědi nebyly pro odsouzení stěžovatelky bezvýznamné, ale naopak šlo o důkazy s přinejmenším značnou vahou.

120. Ve třetím kroku testu je třeba zabývat se tím, zda použití výpovědí tří nepřítomných svědkyň jako důkazů proti stěžovatelce bylo doprovázeno dostatečnými vyvažujícími faktory a procesními zárukami.

121. Za důležitou procesní záruku se považuje, pokud soud přistupuje k výpovědi nepřítomných svědků obezřetně. To ovšem krajský soud ani vrchní soud nečinily. Tyto soudy opomenuly, že výpověď nepřítomných svědkyň má nižší váhu. Nezabývaly se tím, že došlo k omezení práva stěžovatelky vyslyšet svědky proti sobě. Nevyložily, proč je podle nich možné na výpovědích nepřítomných svědkyň založit odsouzení stěžovatelky. Nejvyšší soud si byl vědom skutečnosti, že mohlo dojít k porušení práva stěžovatelky na výslech svědků proti sobě, a správně uvedl, že řízení je třeba podrobit pečlivému přezkumu. Takovýto přezkum ovšem Nejvyšší soud neprovedl.

122. Rozhodnutí vrchního soudu a Nejvyššího soudu jsou totiž zatížena vadou opomenutého důkazu. Stěžovatelka navrhla, aby byla jako důkaz čtena část německého spisu obsahující výpověď svědkyně M. B. Tento důkaz měl sloužit k prokázání toho, že tato svědkyně není věrohodná (bod 21 výše). Vrchní soud na tento důkazní návrh nijak nereagoval. Stěžovatelka na to upozornila ve svém dovolání (bod 24 výše), ale ani Nejvyšší soud se s touto námitkou nevypořádal. Podle ustálené judikatury Ústavního soudu přitom platí, že soud sice není povinen provést každý důkaz, který byl navržen účastníkem řízení, avšak musí ve svém rozhodnutí vyložit, proč důkaz nebyl proveden. Neakceptování důkazního návrhu obviněného lze přitom ospravedlnit pouze třemi důvody. „Prvním je argument, dle něhož tvrzená

skutečnost, k jejímuž ověření nebo vyvrácení je důkaz navrhován, nemá relevantní souvislost s předmětem řízení. Dalším je argument, dle kterého navržený důkaz není s to ani ověřit, ani vyvrátit tvrzenou skutečnost, čili ve vazbě na toto tvrzení nedisponuje potřebnou vypovídací potencií. Konečně třetím je nadbytečnost důkazu, tj. argument, dle něhož určité tvrzení, k jehož ověření nebo vyvrácení je důkaz navrhován, bylo již v dosavadním řízení bez důvodných pochybností (s praktickou jistotou) ověřeno nebo vyvráceno“ [nález sp. zn. III. ÚS 3320/09 ze dne 18. 3. 2010 (N 60/56 SbNU 643), body 15 až 17; shodně viz např. nález sp. zn. I. ÚS 733/01 ze dne 24. 2. 2004 (N 26/32 SbNU 239); nález sp. zn. IV. ÚS 570/03 ze dne 30. 6. 2004 (N 91/33 SbNU 377)]. Jelikož obecné soudy nevyložily, proč neprovedly důkaz navržený stěžovatelkou, porušily její právo na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny. Zvláště závažné je toto pochybení v projednávaném případě. Obecné soudy totiž založily odsouzení stěžovatelky na slovenských protokolech o výpovědi svědkyně M. B. Když ale stěžovatelka navrhla, aby byly jako důkaz čteny německé protokoly s výpovědí této svědkyně, obecné soudy se s tímto návrhem ani nevypořádaly. Stěžovatelka tak neměla adekvátní možnost zpochybnit výpověď této svědkyně.

123. Z výše uvedeného vyplývá, že obecné soudy nezacházely s výpověďmi nepřítomných svědkyň dostatečně obezřetně a že stěžovatelka neměla dostatečnou možnost zpochybnit výpověď svědkyně M. B.

124. Dále je třeba posoudit, nakolik byly výpovědi nepřítomných svědkyň podpořeny dalšími důkazy.

125. Výpovědi svědkyň M. B., A. Ch. a M. Š. jsou sice podle obecných soudů v souladu, avšak žádnou z těchto svědkyň neměla stěžovatelka možnost vyslechnout. Podle soudu prvního stupně měla přítom váhu rozhodujícího důkazu pouze výpověď M. B., a podle odvolacího soudu byla stěžovatelka dalšími důkazy kromě výpovědi těchto tří svědkyň usvědčena jen „částečně“.

126. Krajský soud navíc za důkaz proti stěžovatelce považoval i německý rozsudek, kterým byl odsouzen majitel Scotch Clubu, v němž měla pracovat M. B. Rovněž podle vrchního soudu stěžovatelku usvědčil tento německý rozsudek a dále rozsudek, kterým byl odsouzen manžel stěžovatelky.

127. Listina zakotvuje v ustanovení čl. 40 odst. 2 princip presumpce nevinny, podle něhož „každý, proti němuž je vedeno trestní řízení, je považován za nevinného, pokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu nebyla jeho vina vyslovena“. Presumpce nevinny je chráněna i čl. 6 odst. 2 Úmluvy. Z principu presumpce nevinny plynou i tyto dva požadavky. Zaprvé se trestní soudy musí zdržet prohlášení, že trestným činem je vinen člověk, který v řízení vůbec nevystupoval jako obviněný [srov. i nález sp. zn. I. ÚS 1965/15 ze dne 27. 1. 2016 (N 15/80 SBNU 191), body 30 až 35].

Zadruhé rozhodnutí soudu v trestním řízení a v něm obsažené hodnocení zjištěných skutečností nemůže být použito jako důkaz proti člověku, který v tomto řízení nevystupoval jako obviněný. Takové rozhodnutí ani hodnocení skutečností nemá vůči tomuto člověku povahu věci pravomocně rozsouzené (*res iudicata*), relevantní důkazy musí být znovu provedeny a zhodnoceny v řízení, v němž bude tento člověk vystupovat jako obviněný z příslušného trestného činu (viz podrobně rozsudek ve věci *Navalnyy a Ofitserov proti Rusku* ze dne 23. 2. 2016 č. 46632/13 a 28671/14, § 99 a 104 až 105; a rozsudek ve věci *Karaman proti Německu* ze dne 27. 2. 2014 č. 17103/10, § 41 až 43 a 64 až 65).

128. V projednávaném případě krajský soud i vrchní soud použily jako důkazy proti stěžovatelce rozsudky z trestních řízení, v nichž stěžovatelka nevystupovala jako obviněná a v nichž nemohla nijak hájit svá práva. Postupovaly tedy v rozporu s výše popsanými principy plynoucími z presumpce nevin. Odkazované rozsudky z jiných trestních řízení tedy za podpůrné důkazy proti stěžovatelce pokládat nelze. Jistou relevancí by mohly mít například svědecké výpovědi shromážděné v těchto jiných trestních řízeních. Avšak pokud by tyto výpovědi byly použity jako důkazy proti stěžovatelce, jednalo by se o výpovědi nepřítomných svědků, s nimiž je třeba zacházet obezřetně v souladu s principy vyloženými v tomto nálezu.

129. Ani podpůrné důkazy tedy v tomto případě nejsou dostatečnou procesní zárukou.

130. Dále je třeba zabývat se otázkou, zda měli alespoň obhájci stěžovatelky možnost zúčastnit se výsledků svědekyn a jakou váhu taková procesní záruka s ohledem na okolnosti případu má.

131. Zvolený obhájce stěžovatelky neměl reálnou možnost zúčastnit se výsledku M. Š., avšak mohl se zúčastnit výsledku M. B. a A. Ch. Opakovaného výsledku A. Ch. před soudem se zúčastnila stěžovatelčina obhájkyň ex offio (bod 102 výše). Tyto výsledky se ovšem odehrály až poté, co stěžovatelka uprchla (bod 101 výše).

132. Uprchlý obviněný musí být povinně zastoupen obhájcem už v přípravném řízení [§ 36 odst. 1 písm. c) trestního řádu]. Obhájce uprchlého obviněného tudíž zpravidla bude mít možnost zúčastnit se výsledku svědků. Přesto trestní řád výslovně stanoví, že po návratu uprchlého obviněného se na jeho žádost provedou důkazy – tedy i výsledky svědků – znovu (§ 306a odst. 1 a 2 trestního řádu). Trestní řád tudíž nepovažuje přítomnost obhájce u výsledku svědků za dostatečnou procesní záruku. Právě zákonná úprava procesních záruk je přítom z hlediska třetího kroku testu vysoce relevantní (srov. bod 83 výše a *Al-Khawaja a Tahery*, § 148 až 151).

133. Je pravda, že trestní řád vychází z toho, že uprchlý obviněný si nezvolí obhájce sám (srov. § 303 odst. 1 trestního řádu, podle něhož je uprchlému obviněnému třeba ustavit obhájce, „nebyl-li mu zvolen“ jinými

osobami k tomu oprávněnými podle § 37 odst. 1 trestního řádu). Přesto žádné ustanovení trestního řádu nezakazuje uprchlému obviněnému zvolit si obhájce. Podle judikatury ESLP navíc obviněný, který je souzen v nepřítomnosti, neztrácí jen z toho důvodu právo hájit se prostřednictvím obhájce (*Sejdovic*, § 91 až 95; rozsudek ve věci *Medenica proti Švýcarsku* ze dne 14. 6. 2001 č. 20491/92, § 56).

134. Obviněný, který je souzen jako uprchlý, má vždy možnost spojit se se svým obhájcem, ať už jde o obhájce, kterého si zvolil sám, o obhájce, který mu byl zvolen jinými oprávněnými osobami podle § 37 odst. 1 trestního řádu, nebo o obhájce ex offo. Taková komunikace je uplatněním základního práva hájit se prostřednictvím obhájce a má důvěrnou povahu (srov. § 21 zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů, týkající se povinnosti mlčenlivosti advokáta). Stát tudíž není oprávněn zjišťovat, zda k takové komunikaci došlo. Neexistuje tak legitimní důvod v tomto směru rozlišovat mezi případy podle toho, zda v řízení proti uprchlému vystupoval obhájce ex offo nebo zvolený obhájce. Uprchlý obviněný měl v obou případech možnost s obhájcem komunikovat a poskytovat mu informace pro vedení své obhajoby, včetně informací týkajících se výsledku svědků. Jelikož nelze z tohoto pohledu rozlišovat mezi případy, kdy v řízení proti uprchlému vystupoval zvolený obhájce, a případy, v nichž vystupoval obhájce ex offo, má obviněný vždy právo požadovat zopakování výsledku svědků (za podmínky § 306a odst. 1 a 2 trestního řádu). Přítomnost obhájce u výsledků svědků v řízení proti uprchlému obviněnému – či dokonce jen možnost, aby byl obhájce těmto výsledkům přítomen – tudíž logicky nemůže být argumentem zdůvodňujícím to, proč výslech svědků nebyl proveden znovu v přítomnosti obviněného v opakovaném řízení před soudem. Tento závěr je důsledkem toho, že český trestní řád poskytuje uprchlým obviněným vyšší standard ochrany práv (bod 59 výše).

135. I když zvolený obhájce stěžovatelky měl možnost zúčastnit se výsledku svědkyň M. B. a A. Ch. a obhájce ex offo se mohl zúčastnit opakovaného výsledku A. Ch., nelze to z výše uvedených důvodů považovat za dostatečnou procesní záruku vyvažující zásah do stěžovatelčina práva vyslyšet svědky proti sobě. Ústavní soud navíc podotýká, že stěžovatelka s těmito svými obhájci nekomunikovala (body 10 a 12 výše). Ústavní soud tak není přesvědčen o tom, že obhájci stěžovatelky měli v této situaci dostatek informací k tomu, aby efektivně vykonávali právo stěžovatelky klást svědkům otázky a zpochybňovat jejich výpovědi. Námitka Nejvyššího státního zastupitelství, že obhájce stěžovatelky měl možnost vyslechnout svědkyň M. B., se tedy zakládá na pravdě, avšak pro posouzení věci není sama o sobě rozhodná.

136. Ústavní soud nenalezl ani žádnou další okolnost případu, kterou by mohl pokládat za vyvažující faktor pro použití výpovědi nepřítomných

svědků. Zbývá dodat, že stěžovatelka nebyla obviněna z toho, že by se sama dopustila vůči svědkyni-poškozené M. B. sexuálního deliktu (obchodování s lidmi spočívající v kořistění z prostituce tuto povahu nemá) a že v době výpovědi nebyla tato svědkyně nezletilá; judikatura ESLP týkající se těchto případů tak na projednávanou věc nedopadá (viz *Schatschaschwili*, § 130; srov. např. rozsudek ve věci *Rosin proti Estonsku* ze dne 19. 12. 2013 č. 26540/08, § 53 až 63; rozsudek ve věci *B. proti Finsku* ze dne 24. 4. 2007 č. 17122/02, § 42 až 49; rozsudek ve věci *Bocos-Cuesta proti Nizozemsku* ze dne 10. 11. 2005 č. 54789, § 70 až 72; v nichž ESLP akceptuje zvláštní povahu řízení o sexuálních deliktech, zvláště pokud jejich obětí měla být nezletilá osoba, a netrvá na její konfrontaci s obviněným, avšak vyžaduje, aby v takovém řízení existovaly dostatečné vyvažující faktory a procesní záruky).

137. Nakonec je třeba zhodnotit, zda lze řízení jako celek považovat za spravedlivé. Ústavní soud konstatuje, že pro odsouzení stěžovatelky byly použity výpovědi tří svědkyň, které stěžovatelka neměla možnost vyslechnout. Pro nepřítomnost těchto svědkyň v řízení neexistoval dostatečný důvod. Jejich výpovědi přitom měly jako důkazy přinejmenším značnou váhu. Obecné soudy navíc s výpověďmi těchto svědkyň nezacházely dostatečně obezřetně. Nevypořádaly se s důkazním návrhem stěžovatelky, aby byla čtena část německého spisu s výpovědi svědkyně M. B., čímž měla být zpochybněna její věrohodnost. Výpovědi tří nepřítomných svědkyň nebyly dostatečně podpořeny ani dalšími důkazy. Tato pochybení nemůže vyvážit skutečnost, že obhájci stěžovatelky měli možnost zúčastnit se výslechu dvou svědkyň v době, kdy stěžovatelka uprchla. V opakovaném řízení před soudem podle § 306a odst. 2 trestního řádu totiž takovou možnost trestní řád nepovažuje za dostatečnou procesní záruku (viz body 132 až 134 výše). V trestním řízení proti stěžovateli tak neexistovaly ani dostatečné vyvažující faktory a procesní záruky, které by kompenzovaly skutečnost, že jako důkaz byly použity výpovědi nepřítomných svědkyň. Vzhledem k tomu nelze trestní řízení jako celek považovat za spravedlivé. Z těchto důvodů tak bylo porušeno právo stěžovatelky na spravedlivý proces a právo vyjádřit se k prováděným důkazům ve spojení s právem vyslyšet svědky proti sobě.

D. Ostatní námitky stěžovatelky

138. Stěžovatelka dále namítá, že skutek byl nesprávně kvalifikován a že v její věci došlo k nedůvodným průtahům, které obecné soudy nezohlednily při ukládání trestu.

139. Ústavní soud se těmito námitkami nyní nemůže zabývat. Jak již Ústavní soud uvedl, při dokazování byla porušena základní práva stěžovatelky. Bude na obecných soudech, aby znovu po řádně provedeném dokazování posoudily skutkový stav a provedly jeho právní hodnocení. Jakékoliv posouzení těchto otázek ze strany Ústavního soudu by nyní bylo předčasné.

E. Závěr

140. Ačkoliv stěžovatelka uprchla před trestním řízením do zahraničí, po svém zatčení a předání do České republiky požádala o zrušení odsuzujícího rozsudku a nové projednání věci, na což má podle českého práva nárok. V novém řízení byla opět odsouzena, avšak na základě výpovědi tří svědkyň, které nikdy neměla možnost vyslechnout. Protože pro toto omezení základního práva stěžovatelky neexistoval dostatečný důvod, výpovědi tří svědkyň měly pro její odsouzení jako důkazy značnou váhu a řízení nevykazovalo dostatečně vyvažující faktory a procesní záruky, došlo k porušení stěžovatelčina práva vyjádřit se k prováděným důkazům podle čl. 38 odst. 2 Listiny ve spojení s právem vyslychat svědky proti sobě podle čl. 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy. Obecné soudy se nevypořádaly ani s důkazním návrhem stěžovatelky, čímž bylo porušeno její právo na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny. Nejvyšší soud v rozporu s čl. 4 Ústavy v dovolacím řízení nezajistil ochranu těchto základních práv stěžovatelky a její dovolání odmítl.

141. Ústavní soud proto podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti vyhověl a napadené usnesení Nejvyššího soudu podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil.

142. Ústavní soud zdůrazňuje, že tímto rozhodnutím nijak nepředjímá, jak by mělo být rozhodnuto o vině a případném trestu, ani to, zda je nezbytné provést výslech všech tří nepřítomných svědkyň. V dalším řízení je úkolem Nejvyššího soudu zajistit dodržení základních práv a svobod stěžovatelky v souladu se závazným právním názorem vyjádřeným v tomto nálezu. Je na Nejvyšším soudu, aby zvolil nejvhodnější cestu nápravy shledaných pochybení v rámci procesních prostředků poskytovaných podústavním právem (shodně viz nálezy sp. zn. I. ÚS 2852/14 ze dne 23. 2. 2015, bod 37) a aby zhodnotil, které z důkazů je třeba znovu a řádně provést tak, aby řízení jako celek bylo možné pokládat za spravedlivé. V každém případě je ovšem nutné, aby se obecné soudy vypořádaly s důkazním návrhem stěžovatelky na čtení německého spisu s výpovědí svědkyně M. B.

143. Stěžovatelka svou ústavní stížností napadla i rozsudek krajského soudu a usnesení vrchního soudu. Ústavní soud připomíná, že v souladu s čl. 4 Ústavy je povinností všech soudů poskytovat ochranu základním právům a svobodám. Ústavní soud proto ve své činnosti vychází z principu minimalizace zásahů do rozhodovací činnosti obecných soudů [nálezy sp. zn. III. ÚS 148/97 ze dne 25. 9. 1997 (N 113/9 SbNU 65)] a zasahuje do jejich činnosti jedině tehdy, je-li to nezbytné pro ochranu základních práv a svobod. Tento princip se projevuje i v subsidiaritě ústavní stížnosti (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu), která je zásadně (srov. § 75 odst. 2 zákona o Ústavním soudu) až posledním prostředkem ochrany základních práv a svobod. Z principu minimalizace zásahů a ze subsidiarity ústavní

stížnosti Ústavní soud dovodil své oprávnění odmítnout část ústavní stížnosti pro nepřipustnost [§ 43 odst. 1 písm. e) ve spojení s § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu] v situacích, kdy zrušením jen jednoho (nebo části) z napadených rozhodnutí je znovu vytvořen obecným soudům dostatečný prostor pro to, aby samy poskytly ochranu základním právům a svobodám [viz např. nálezy sp. zn. I. ÚS 74/06 ze dne 3. 10. 2006 (N 175/43 SbNU 17), bod 5; nálezy sp. zn. II. ÚS 200/13 ze dne 16. 7. 2013 (N 123/70 SbNU 127); nálezy sp. zn. III. ÚS 2428/13 ze dne 13. 6. 2014 (N 123/73 SbNU 869); nálezy sp. zn. IV. ÚS 2722/13 ze dne 3. 2. 2015 (N 22/76 SbNU 313), bod 28]. Je na uvážení Ústavního soudu, jak rozsáhlý zásah do rozhodování obecných soudů považuje v konkrétním případě za nezbytný pro nápravu zjištěného porušení základních práv či svobod. Rozhodne-li Ústavní soud o nepřipustnosti části ústavní stížnosti z tohoto důvodu, jde o výsledek jeho uvážení, který nemá žádnou spojitost se skutečným vyčerpáním opravných prostředků stěžovatelem.

144. V projednávaném případě dospěl Ústavní soud k závěru, že pro ochranu základních práv a svobod stěžovatelky postačuje zrušit napadené usnesení Nejvyššího soudu. Jeho úkolem je v dalším řízení posoudit, které důkazy je třeba znovu provést, aby řízení jako celek bylo možné považovat za spravedlivé (viz bod 142 výše). Část ústavní stížnosti směřující proti napadenému rozsudku krajského soudu a usnesení vrchního soudu proto Ústavní soud odmítl pro nepřipustnost podle § 75 odst. 1 ve spojení s § 43 odst. 1 písm. e) zákona o Ústavním soudu.

Č. 209

Ke zhojení zásahu do práva na soudní ochranu způsobeného bezdůvodným odmítnutím dřívějšího odvolání proti prodloužení trvání předběžného opatření upravujícího poměry dítěte

I. Ústavní stížnost proti usnesení odvolacího soudu, kterým se odmítá odvolání proti usnesení o nařízení nebo prodloužení předběžného opatření upravujícího poměry dítěte podle § 452 odst. 1 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, je přípustná i v případě, že stěžovatel nevyčerpal žalobu pro zmatečnost podle § 229 odst. 4 občanského soudního řádu.

II. Uplynutí doby, na kterou bylo usnesením soudu prvního stupně podle § 460 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních prodlouženo předběžné opatření upravující poměry dítěte, není důvodem, který by odvolacímu soudu umožňoval odmítnout odvolání proti tomuto usnesení.

III. Věcným projednáním odvolání proti usnesení soudu prvního stupně, kterým se podle § 460 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních prodloužuje předběžné opatření upravující poměry dítěte, a potvrzením tohoto usnesení je – za předpokladu, že potvrzující usnesení odvolacího soudu je ústavně konformní – zhojen zásah do práva stěžovatele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, jenž spočíval v bezdůvodném odmítnutí odvolání směřujícího proti nařízení nebo dřívějšímu prodloužení tohoto předběžného opatření.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Jiřího Zemánka a soudců Pavla Rychetského (soudce zpravodaj) a Ludvíka Davida – ze dne 7. listopadu 2016 sp. zn. II. ÚS 2950/16 ve věci ústavní stížnosti R. D. a R. B., zastoupených JUDr. Ing. Miroslavem Madejem, advokátem, se sídlem Praha 2, Polská 1090/4, proti výroku I usnesení Městského soudu v Praze ze dne 11. července 2016 č. j. 20 Co 271/2016-84, výroku II usnesení Obvodního soudu pro Prahu 4 ze dne 3. června 2016 č. j. 14 Nc 21/2016-44, usnesení Městského soudu v Praze ze dne 1. srpna 2016 č. j. 20 Co 303/2016-127 a usnesení Obvodního soudu pro Prahu 4 ze dne 30. června 2016 č. j. 14 Nc 21/2016-67, jimiž bylo rozhodnuto o prodloužení trvání předběžného opatření o umístění nezletilé dcery stěžovatelů do dětského centra, za účasti Městského soudu v Praze a Obvodního soudu pro Prahu 4 jako účastníků

řízení a nezletilé V. B., zastoupené opatrovníkem městskou částí Praha 11, Úřadem městské části Praha 11, se sídlem Praha 4, Ocelíkova 672/1, jako vedlejší účastnice řízení.

Výrok

Ústavní stížnost se zamítá.

Odůvodnění

I. Vymezení věci

1. Ústavní stížností, jež byla Ústavnímu soudu doručena dne 2. září 2016, se stěžovatelé domáhají zrušení v záhlaví uvedených usnesení z důvodu tvrzeného porušení jejich ústavně zaručených základních práv podle čl. 1, čl. 3 odst. 1, čl. 4 odst. 4, čl. 10 odst. 2, čl. 32 odst. 4 a 5 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), čl. 6 odst. 1, čl. 8, 13 a 14 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a čl. 2, čl. 3 odst. 1, čl. 5, 7, 8 a 9 Úmluvy o právech dítěte. Zároveň navrhli, aby se Ústavní soud podle § 39 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, usnesl na nálehavosti ústavní stížnosti a projednal ji mimo stanovené pořadí a aby řízení o ní spojil s řízením o jiné ústavní stížnosti stěžovatelů, vedeném pod sp. zn. IV. ÚS 2074/16.

II. Shrnutí řízení před obecnými soudy

2. Usnesením Obvodního soudu pro Prahu 4 (dále též „soud prvního stupně“) ze dne 3. května 2016 č. j. 14 Nc 21/2016-18, jež bylo potvrzeno usnesením Městského soudu v Praze (dále též „odvolací soud“) ze dne 27. května 2016 č. j. 20 Co 219/2016-36, bylo podle § 452 odst. 1 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, nařízeno předběžné opatření, kterým byla nezletilá dcera stěžovatelů V. umístěna do Dětského centra s komplexní péčí a podpůrnou rodinnou terapií, se sídlem Praha 4, Sulická 3/120. Důvody jeho nařízení spočívaly v obavě, že nezletilá je neznámého pobytu a v ohrožení na životě a na zdraví, neboť její matka nemá žádné finanční prostředky, nemá potřeby pro dítě a není známo, jestli je medikována. Stěžovatelka má omezenou svéprávnost (kromě jiného není způsobilá nakládat samostatně s nemovitým nebo movitým majetkem a finančními částkami, které převyšují 2 000 Kč) z důvodu hraniční poruchy osobnosti, která je trvalá a projevuje se regresivním primitivním myšlením, impulsivností až agresivitou, afektivním jednáním a nezralým způsobem navazování vztahů s vysokou ovlivnitelností. O této poruše má přitom jen částečný náhled. Podle sdělení nemocnice, kde se nezletilá narodila, stěžovatelka patrně není schopna samostatné péče o dítě. Z tohoto důvodu jí byl

na doporučení opatrovnice zařízen pobyt v Dětském centru Kladno, který nastoupila dne 11. dubna 2006, a následně jí bylo i s nezletilou zajištěno bydlení v azylovém domě v Plzni. Ani po jejich propuštění dne 2. května 2016 se však o dítě řádně nestarala. Stěžovatel na dotaz orgánu sociálně-právní ochrany dětí sdělil, že bydlí na ubytovně, je pracovním vyčerpán a nemá vhodné podmínky pro převzetí nezletilé do své péče. Ústavní stížnost stěžovatelů proti uvedeným rozhodnutím Ústavní soud odmítl usnesením ze dne 31. srpna 2016 sp. zn. IV. ÚS 2074/16 (všechna v tomto usnesení citovaná rozhodnutí Ústavního soudu jsou veřejně přístupná na <http://nalus.usoud.cz>).

3. Usnesením Obvodního soudu pro Prahu 4 ze dne 3. června 2016 č. j. 14 Nc 21/2016-44 bylo zahájeno řízení o nařízení ústavní výchovy nad nezletilou (výrok I). Dále bylo rozhodnuto, že se výše uvedené předběžné opatření, které mělo původně trvat do 3. června 2016, prodlužuje do 3. července 2016 (výrok II), a o ustanovení kolizního opatrovníka nezletilé, jímž se stala městská část Praha 11, Úřad městské části Praha 11 (výrok III). Soud prvního stupně vyšel při prodloužení předběžného opatření ze zjištění, že stěžovatelka, byť se svou matkou dochází za nezletilou, doposud nepřinesla aktuální zprávu z oboru psychiatrie, která je podstatná pro nástup matky k dceři, ani nemá pro takovýto případ zajištěno bydlení. Babička nezletilé uvedla, že se o nezletilou nemůže starat. Stěžovatel se zase o dceru nezajímá, nevolá do dětského centra ani nežádá o návštěvy o víkendy. Odvolání proti výroku II uvedeného usnesení Městský soud v Praze odmítl podle § 218 písm. c) občanského soudního řádu usnesením ze dne 11. července 2016 č. j. 20 Co 271/2016-84 (výrok I), neboť mu byl příslušný spis předložen až po uplynutí doby, na kterou bylo předběžné opatření prodlouženo. Jeho věcné projednání tak již na postavení účastníků nemohlo nic změnit. Ve výroku III pak usnesení soudu prvního stupně potvrdil (výrok II).

4. Usnesením Obvodního soudu pro Prahu 4 ze dne 30. června 2016 č. j. 14 Nc 21/2016-67 bylo předběžné opatření opětovně prodlouženo o další měsíc, tedy do 3. srpna 2016. Ze zjištění tohoto soudu se podává, že stěžovatelé naposledy navštívili nezletilou dne 7. června 2016 a od té doby se o ni nezajímají ani telefonicky nekontaktují dětské centrum. Na návštěvy dochází pouze prarodiče nezletilé ze strany matky. Stěžovatelka doposud nepředložila aktuální psychiatrickou zprávu. Soud prvního stupně přihlédl i k názoru její psychiatřičky, podle něhož není schopna se o dítě postarat. Její léčba je nepravdělná, protože nedochází na kontroly.

5. S uvedeným hodnocením se ztotožnil i Městský soud v Praze, který usnesením ze dne 1. srpna 2016 č. j. 20 Co 303/2016-127 potvrdil posledně uvedené usnesení soudu prvního stupně. Shrnuv v něm, že stěžovatelka, která trpí hraniční poruchou osobnosti, po porodu pobývala s nezletilou v Dětském centru Kladno, čímž je vyvráceno tvrzení stěžovatelů, že jim

nebyla ze strany státu poskytnuta pomoc a že stěžovatelka neměla možnost prokázat svou schopnost o dítě pečovat. Stěžovatelka opustila uvedené centrum z vlastní vůle, přičemž lhala o tom, že má vše domluveno se svou matkou, stěžovatelem i sociální pracovníci, kteří o tomto jejím kroku nevěděli. Okolnosti jejího odchodu pak dětské centrum vyhodnotilo jako alarmující a potvrzující její psychiatrickou diagnózu, nestabilitu a impulzivnost. Z rozhovoru s její spolubydlící vyplynulo, že nemá základní hygienické návyky a že zanedbávala krmení dítěte. Po svém odchodu se stěžovatelka s měsíčním dítětem pohybovala na různých místech, přišla s ním bez předchozí domluvy ke svým známým bez potravy a dostatečného oblečení a přes noc se o něj starala její známá. Následně namísto dohodnutého nástupu do dětského centra v Praze odjela do Plzně, kde jí byla nezletilá na základě předběžného opatření odebrána.

6. Odvolací soud dále uvedl, že samotný obsah odvolání stěžovatelů při své zahlcenosti obecnými postuláty a odkazy na judikaturu všeho druhu rezignuje na osvětlení konkrétní situace rodičů, která by jako jediná mohla být významná pro daný případ. Rozhodně se z něj nepodává změna situace u jednotlivých rodičů. Ani stěžovatel, jehož jménem bylo odvolání podáno zjevně formálně, neuvádí, že by na jeho straně došlo k nějaké změně postoje. Odvolací soud proto napadené usnesení potvrdil.

7. Pro úplnost se dodává, že usnesením Obvodního soudu pro Prahu 4 ze dne 27. července 2016 č. j. 14 Nc 21/2016-119 byl zamítnut návrh stěžovatelů na zrušení předběžného opatření. Usnesením téhož soudu ze dne 4. srpna 2016 č. j. 14 Nc 21/2016-131 byl pak – z důvodu uplynutí doby, na kterou bylo předběžné opatření nařízeno – zamítnut návrh na jeho prodloužení (výrok I), nově však bylo nařízeno předběžné opatření stejného obsahu (výrok II). Obě tato rozhodnutí napadli stěžovatelé odvoláním, o němž zatím nebylo rozhodnuto.

III. Argumentace stěžovatelů

8. Podstatou ústavní stížnosti jsou námitky stěžovatelů, podle nichž nejsou a ani v minulosti nebyly dány žádné relevantní důvody pro nařízení předběžného opatření a jeho následné prodloužování. Jeho nařízení bylo od počátku odůvodněno poukazem na jednorázové případy, kdy stěžovatelka po krátkou dobu nespolupracovala s pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí, např. když cestovala do Plzně za stěžovatelem, otcem nezletilé, a měla u toho vypnutý mobilní telefon. Tyto případy ovšem nevyovídají nic o tom, že by nemohla pečovat o nezletilou nebo že by tato byla ohrožena na životě. Skutečný důvod odnětí nezletilé měl naopak spočívat v alternativním způsobu života stěžovatelky.

9. Stěžovatelé spatřují v odnětí nezletilé jeden měsíc po porodu zjevně nepřiměřený zásah do svých práv, jsoucí v rozporu s nejlepším zájmem

dítěte. Jeho následkem přitom může být závažné ohrožení duševního a sociálního vývoje nezletilé. Podle jejich názoru se obecné soudy ve svých rozhodnutích nedostatečně vypořádaly s otázkou opodstatněnosti tohoto zá-sahu a fakticky je založily na domněnce, kterou mají vyvrátit právě stěžovatelé (např. předložením aktuální psychiatrické zprávy apod.). V této souvislosti zdůrazňují, že stěžovatelka má o nezletilou nadále zájem a pravidelně ji několikrát v týdnu navštěvuje v dětském centru. Její částečné zbavení svéprávnosti se netýká rodičovské odpovědnosti.

IV. Průběh řízení před Ústavním soudem

10. Za účelem posouzení ústavní stížnosti si Ústavní soud vyžádal spis vedený u Obvodního soudu pro Prahu 4 pod sp. zn. 14 Nc 21/2016 a požádal o vyjádření účastníky řízení, jakož i opatrovníka vedlejší účastnice, kterým byla usnesením ze dne 21. září 2016 č. j. II. ÚS 2950/16-35 ustanovena městská část Praha 11, Úřad městské části Praha 11.

11. Městský soud v Praze ve svém vyjádření ze dne 30. září 2016 shrnul důvody, pro které došlo k nařízení a následnému prodloužení předběžného opatření. Ústavní stížnost navrhl odmítnout částečně pro zjevnou neopodstatněnost (případně zamítnout) a částečně pro nepřipustnost, neboť stěžovatelé mohli proti usnesení odvolacího soudu, kterým bylo odmítnuto jejich odvolání, brojit žalobou pro zmatečnost podle § 229 odst. 4 občanského soudního řádu.

12. Obvodní soud pro Prahu 4 ve svém vyjádření ze dne 29. září 2016 plně odkázal na obsah jím vydaných usnesení.

13. K ústavní stížnosti se vyjádřil i opatrovník vedlejší účastnice, který ve svém podání ze dne 3. října 2016 vylíčil skutečnosti, jež předcházely nařízení předběžného opatření, resp. jeho prodloužení, a měly jej opodstatňovat, jakož i některé další skutečnosti, jež nastaly později.

14. Všechna tato vyjádření byla zaslána stěžovatelům, kteří ve stanovené lhůtě využili svého práva na ně reagovat. K vyjádření odvolacího soudu uvedli, že se teprve z něj dozvěděli o tom, že by soud prvního stupně patrně nebránil otci v převzetí péče o dítě, jestliže by o ni projevil zájem. Nadto namítali nečinnost uvedeného soudu, který jen o ustanovení opatrovníka nezletilé rozhodl až po čtyřech měsících od zahájení řízení. Zdůraznili, že plní podmínky, které jim byly stanoveny opatrovníkem nezletilé pro svěřeni dítěte do péče. Přestože je stěžovatelka osobou s omezenou svéprávností, je schopna a ochotna věnovat se svému dítěti s veškerou péčí. Pokud jde o vyjádření opatrovníka, stěžovatelé poukázali na řadu v něm obsažených nepřesností, jimiž mohly být rozhodující soudy uvedeny v omyl. Mají za to, že je vůči nim užíváno represivních postupů místo postupů podporujících a pomáhajících.

15. Ve smyslu § 44 zákona o Ústavním soudu rozhodl Ústavní soud ve věci bez konání ústního jednání, neboť od něj nebylo lze očekávat další objasnění věci.

V. Podmínky projednání ústavní stížnosti

16. Ústavní soud zdůrazňuje, že ústavní stížností se lze domáhat ochrany základních práv a svobod zásadně jen proti rozhodnutím „konečným“, tj. rozhodnutím o posledním procesním prostředku, který zákon poskytuje k ochraně práva (viz § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu). Zpravidla půjde o ta rozhodnutí, jimiž se soudní či jiné řízení končí. Splnění těchto podmínek lze nicméně připustit i v případě nemeritorních rozhodnutí, která jsou způsobila bezprostředně a citelně zasáhnout do základních práv stěžovatele a která zároveň uzavírají určitou samostatnou část řízení, přestože řízení ve věci samé dosud neskončilo [např. náleze ze dne 12. ledna 2005 sp. zn. III. ÚS 441/04 (N 6/36 SbNU 53) nebo stanovisko pléna ze dne 23. dubna 2013 sp. zn. Pl. ÚS-st. 35/13 (ST 35/69 SbNU 859; 124/2013 Sb.), bod 2].

17. V případě rozhodnutí o předběžném opatření je uvedená podmínka splněna. Jím stanovená povinnost totiž může mít v závislosti na konkrétních okolnostech za následek porušení ústavně zaručených práv a svobod, jehož odčinění již v dalším řízení nemusí být možné nebo může být možné jen velmi obtížně [viz např. náleze ze dne 10. listopadu 1999 sp. zn. II. ÚS 221/98 (N 158/16 SbNU 171), náleze ze dne 5. listopadu 2002 sp. zn. II. ÚS 343/02 (N 140/28 SbNU 223) nebo náleze ze dne 13. července 2011 sp. zn. III. ÚS 3363/10 (N 131/62 SbNU 59)]. V případě předběžného opatření upravujícího poměry dítěte podle § 452 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních (dříve podle § 76a odst. 1 občanského soudního řádu), které se vždy v mnoha směrech dotýká základních práv nezletilého i jeho rodičů, nejsou o možnosti takového následku žádné pochybnosti [srov. náleze ze dne 17. února 2015 sp. zn. III. ÚS 916/13 (N 33/76 SbNU 451)]. Pakliže proti němu stěžovatelé vyčerpali odvolání, mohou dosáhnout jeho přezkumu v rámci řízení o ústavní stížnosti proti rozhodnutí odvolacího soudu.

18. Závěr o přípustnosti ústavní stížnosti se uplatní ve vztahu ke všem napadeným usnesením, a to včetně usnesení Obvodního soudu pro Prahu 4 ze dne 3. června 2016 č. j. 14 Nc 21/2016-44, přestože odvolání, které proti němu bylo podáno, bylo usnesením Městského soudu v Praze ze dne 11. července 2016 č. j. 20 Co 271/2016-84 odmítnuto. Stěžovatelé sice proti tomuto usnesení odvolacího soudu mohli brojit žalobou pro zmatečnost podle § 229 odst. 4 občanského soudního řádu [srov. stanovisko pléna ze dne 16. prosince 2008 sp. zn. Pl. ÚS-st. 26/08 (ST 26/51 SbNU 839; 79/2009 Sb.)], časový rámec, v němž by bylo možno očekávat rozhodnutí o ní (včetně rozhodnutí o případném odvolání), v kontextu s možnou závažností následků, jež

mohou v této souvislosti nastat, ovšem nezaručuje, že by se jejím prostřednictvím dostalo dotčeným osobám včasné a účinné ochrany jejich základních práv. Za situace, kdy v případě zákonem stanoveného opravného prostředku není splněn předpoklad jeho efektivnosti, proto nelze podmiňovat podání ústavní stížnosti jeho vyčerpáním [např. náleze ze dne 20. července 2010 sp. zn. IV. ÚS 2244/09 (N 146/58 SbNU 227), body 7 až 9, nebo náleze ze dne 12. května 2015 sp. zn. I. ÚS 2903/14 (N 94/77 SbNU 377)]. Ústavní stížnost proti usnesení odvolacího soudu, kterým se odmítá odvolání proti usnesení o nařízení nebo prodloužení předběžného opatření upravujícího poměry dítěte podle § 452 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních, je tak – vzhledem k možným neodstranitelným nebo jen velmi obtížně odstranitelným následkům do vzájemných vztahů mezi rodiči a dítětem – přípustná i v případě, že stěžovatelé nevyčerpali žalobu pro zmatečnost.

19. Protože ústavní stížnost byla ve vztahu ke všem napadeným rozhodnutím nejen přípustná, nýbrž též podána včas a osobou k tomu oprávněnou, splňovala všechny zákonem stanovené formální náležitosti a Ústavní soud byl příslušný k jejímu projednání, bylo možné přistoupit k vlastnímu přezkumu napadených rozhodnutí.

VI. Posouzení opodstatněnosti ústavní stížnosti

20. Ústavní soud se seznámil s argumentací stěžovatelů, napadenými usneseními a obsahem spisu vedeného u Obvodního soudu pro Prahu 4 pod sp. zn. 14 Nc 21/2016, načež zjistil, že ústavní stížnost není důvodná.

21. V řízení o ústavních stížnostech [čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“), § 72 a násl. zákona o Ústavním soudu] se Ústavní soud jako soudní orgán ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy) omezuje na posouzení, zda rozhodnutími orgánů veřejné moci nebo postupem předcházejícím jejich vydání nebyla porušena ústavně zaručená základní práva a svobody. Jejich ochrana je jediným důvodem, který otevírá prostor pro jeho zásah do rozhodovací činnosti těchto orgánů, což platí i pro případné přehodnocení jejich skutkových zjištění nebo právních závěrů. Sám naopak není další přezkumnou instancí v soustavě obecných soudů, protože není oprávněn k takovému zásahu toliko z důvodu jejich případného pochybení při aplikaci podústavního práva či jiné nesprávnosti.

22. Ústavněprávní přezkum předběžného opatření musí zohledňovat jeho prozatímní povahu, jakož i skutečnost, že jím není prejudikován konečný výsledek řízení z hlediska hmotného práva. Jeho nařízení navíc často vychází pouze z dílčích či neúplných zjištění a je ovlivněno požadavkem, aby na jeho základě došlo mezi účastníky řízení co nejrychleji k úpravě vzájemných poměrů. V souladu s výše uvedenými základními východisky nepřisluší Ústavnímu soudu, aby přehodnocoval názory obecných soudů stran důvodnosti návrhu na nařízení předběžného opatření či prodloužení doby jeho

trvání. Jeho přezkum se v podstatě soustředí jen na ta případná pochybení, v jejichž důsledku by takovéto rozhodnutí postrádalo zákonný základ nebo by zjevně nemohlo vést k naplnění účelu, jehož jím má být dosaženo, nebo by v něm bylo možné spatřovat svévoli z jiného důvodu (např. nálezn. sp. zn. II. ÚS 221/98). Předmětem tohoto přezkumu může být i procesní postup, který nařízení předběžného opatření předcházelo [viz nálezn. ze dne 19. ledna 2010 sp. zn. Pl. ÚS 16/09 (N 8/56 SbNU 69; 48/2010 Sb.)].

23. Ústavní soud konstatuje, že odvolací soud pochybil, jestliže svým usnesením ze dne 11. července 2016 č. j. 20 Co 271/2016-84 odmítl odvolání stěžovatelů proti usnesení soudu prvního stupně, kterým bylo podle § 460 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních poprvé prodloženo předmětné předběžné opatření. Uplynutí doby tohoto prodložení ještě před rozhodnutím odvolacího soudu není důvodem, který by mu umožňoval odmítnout toto odvolání, a tím odepřít přezkum uvedeného usnesení a na jeho základě provedení zásahu do základních práv stěžovatelů jako rodičů nezletilé. Zákon ostatně možnost odmítnutí odvolání pro „bez-předmětnost“ vůbec nezná a nelze ji dovodit ani z § 218 písm. c) občanského soudního řádu, na který odvolací soud odkázal (obdobně nálezn. sp. zn. IV. ÚS 2244/09, bod 37).

24. V projednávané věci nicméně nebylo možné přehlédnout, že ústavní stížnost směřovala rovněž proti usnesení odvolacího soudu, kterým bylo k odvolání stěžovatelů potvrzeno následné prodložení předmětného předběžného opatření. Toto prodložení přitom mohlo být shledáno zákonným jen v případě, že bylo tento závěr možné vztáhnout i na veškerá dřívější prodložení tohoto předběžného opatření, jakož i na jeho samotné nařízení. Přesněji řečeno, po celou dobu jeho platnosti musely trvat zákonem stanovené důvody pro jeho nařízení. Věcným projednáním uvedeného odvolání a potvrzením jím napadeného usnesení tak byl – za předpokladu, že potvrzující usnesení odvolacího soudu je ústavně konformní – zhojen zásah do práva stěžovatelů na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny, jenž spočíval v bezdůvodném odmítnutí odvolání směřujícího proti nařízení nebo dřívějšímu prodložení předběžného opatření. Odvolací soud tím totiž v podstatě potvrdil i jejich zákonnost.

25. Veden těmito úvahami Ústavní soud nejprve přezkoumal usnesení odvolacího soudu ze dne 1. srpna 2016 č. j. 20 Co 303/2016-127, jakož i jemu předcházející usnesení soudu prvního stupně, a dospěl k závěru, že tato rozhodnutí jako celek obstojí z hlediska výše uvedených ústavněprávních požadavků vztahujících se k předběžnému opatření. Opakované prodložení předběžného opatření o jeden měsíc mělo zákonný základ a bylo rozumně odůvodněno s ohledem na zjištění provedená soudem prvního stupně. Nelze v něm spatřovat prvky svévole ani jakýkoliv jiný „kvalifikovaný“ exces. Pokud jde o jednotlivé námitky, jež stěžovatelé opakovaně

uplatňují po celou dobu řízení před obecnými soudy, lze v podrobnostech odkázat na odůvodnění usnesení sp. zn. IV. ÚS 2074/16, jež se týká téhož předběžného opatření a jehož obsah je stěžovatelům znám. Skutečnostmi, jež nastaly po vydání napadených usnesení, se Ústavní soud nezabýval, neboť tyto v době vydání napadených usnesení nemohly být obecným soudům známy, a tudíž z jejich strany ani zohledněny [srov. např. náleze ze dne 26. září 1996 sp. zn. III. ÚS 18/96 (N 88/6 SbNU 145)]. Ústavně zaručená základní práva a svobody stěžovatelů, zejména jejich právo na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny a právo na péči o dítě podle čl. 32 odst. 4 Listiny, nebyly napadenými usneseními porušeny.

26. Zbývá dodat, že tyto závěry se týkají i napadeného usnesení soudou prvního stupně, kterým bylo předmětné předběžné opatření prodlouženo poprvé, a na ně navazujícího odmítavého usnesení odvolacího soudu. Vyhovění ústavní stížnosti pouze v rozsahu, ve kterém směřovala proti tomuto odmítavému usnesení, by – z důvodů výše uvedených – postrádalo smysl. Jednalo by se o ryze formální poskytnutí ochrany práv. V pokračujícím řízení by totiž odvolací soud s ohledem na své pozdější – tímto nálezem aprobované – usnesení stejně nemohl postupovat jinak než odvoláním napadené usnesení potvrdit.

27. Úvedené právní závěry samozřejmě neaprobují časově neomezené (či toliko formální) prodlužování úpravy péče o dítě prostřednictvím předběžných opatření. Soud prvního stupně by měl v řízení o nařízení ústavní výchovy postupovat tak, aby bylo možné na základě provedeného dokazování v pokud možno krátké době rozhodnout o tom, zda nezletilá bude moci zůstat v péči svých rodičů, nebo jakou formu bude mít jejich styk s ní. Je přitom nezbytné, aby bylo po celou dobu tohoto řízení dbáno jejího nejlepšího zájmu.

VII. Závěr

28. Ze všech těchto důvodů Ústavní soud podle § 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu ústavní stížnost ve vztahu ke všem napadeným usnesením zamítl. O návrhu stěžovatelů na vyslovení naléhavosti věci již samostatně nerozhodoval, neboť se stal v důsledku tohoto usnesení obsoletním. Stejně tak nerozhodoval ani o návrhu na spojení věci s řízením o ústavní stížnosti vedeným pod sp. zn. IV. ÚS 2074/16. Možnost spojení zde byla bez dalšího vyloučena tím, že toto řízení bylo v době podání aktuálně projednávané ústavní stížnosti již skončeno.

Č. 210

K aplikaci zásady zákazu reformationis in peius

I. Právněstátní požadavek podle čl. 1 odst. 1 Ústavy České republiky a ústavně zaručené právo podle čl. 39 a čl. 8 odst. 2 Listiny základních práv a svobod ve spojení s čl. 95 odst. 1 Ústavy České republiky na to, aby odvolací soud postupoval v trestním řízení zákonem stanoveným postupem a uložil pouze takový trest, popř. jinou újmu na právech či majetku, které předvídá zákon splňující podmínky ústavního pořádku a mezinárodních závazků České republiky, obsahuje i zásadu zákazu *reformationis in peius* podle § 259 odst. 4 trestního řádu *a contrario*.

II. Uplatnění tohoto zákazu je součástí požadavku řádně vedeného a řádně zakončeného trestního řízení před obecným soudem podle čl. 36 odst. 1 a 4 Listiny základních práv a svobod; zpřísní-li soud vyššího stupně, jsa omezen zásadou zákazu *reformationis in peius*, alespoň jeden z uložených trestů, je třeba, aby z odůvodnění takového rozhodnutí byly zřejmé důvody pro takovou změnu.

III. Odvolací soud musí odůvodnit změny, které oproti přezkoumávanému rozhodnutí ve vztahu k budoucímu postavení odsouzeného provádí, neboť právě odvolací soud (nikoli odsouzený) je tím, kdo o možném zhoršení rozhoduje. Nemůže přitom vstupovat do pozice státního zastupitelství, které možnost podat odvolání v neprospěch odsouzeného nevyužilo, neboť by tím zasahoval do koncepce dělby moci a dělby moci zakotvené pro oblast trestního řízení a rozhodování o vině a trestu v čl. 80, 81 a 90 Ústavy České republiky.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Josefa Fialy a soudců Jana Filipa (soudce zpravodaj) a Radovana Suchánka – ze dne 8. listopadu 2016 sp. zn. III. ÚS 525/15 ve věci ústavní stížnosti J. N., zastoupeného JUDr. Tomášem Štípkem, advokátem, se sídlem Stodolní 741/15, Ostrava – Moravská Ostrava, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. dubna 2014 č. j. 4 Tdo 449/2014-36 a rozsudku Krajského soudu v Ostravě – pobočky v Olomouci ze dne 29. srpna 2013 č. j. 68 To 179/2013-231, jimiž byl stěžovatel uznán vinným ze spáchání trestných činů, za účasti Nejvyššího soudu a Krajského soudu v Ostravě – pobočky v Olomouci jako účastníků řízení a Nejvyššího státního zastupitelství a Krajského státního zastupitelství v Ostravě – pobočky v Olomouci jako vedlejších účastníků řízení.

Výrok

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 17. dubna 2014 č. j. 4 Tdo 449/2014-36 a rozsudkem Krajského soudu v Ostravě – pobočky v Olomouci ze dne 29. srpna 2013 č. j. 68 To 179/2013-231 bylo porušeno stěžovatelovo ústavně zaručené právo na vedení trestního řízení a na potrestání způsobem, který je určen zákonem podle čl. 39 Listiny základních práv a svobod ve spojení s čl. 1 odst. 1 a 2 Ústavy České republiky, a dále právo být stíhán jen z důvodů a způsobem, které stanoví zákon podle čl. 8 odst. 2 Listiny základních práv a svobod ve spojení s právem na řádný proces podle čl. 36 odst. 1 a 4 Listiny základních práva svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. dubna 2014 č. j. 4 Tdo 449/2014-36 se ruší.

III. Rozsudek Krajského soudu v Ostravě – pobočky v Olomouci ze dne 29. srpna 2013 č. j. 68 To 179/2013-231 se ruší v té části, ve které se podle § 73 odst. 1 a 3 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, stěžovatel ukládá trest zákazu činnosti spočívající v zákazu řízení motorových vozidel na 3 (tři) roky.

IV. Ve zbývajících částech návrh odmítá.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) se stěžovatel domáhal zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí s tvrzením, že jimi bylo porušeno jeho ústavně zaručené právo na ochranu osobní svobody a právo být stíhán v souladu se zákonem podle čl. 8 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a právo na řádný proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

2. Z obsahu napadených rozhodnutí a vyžádaného soudního spisu zn. 3 T 207/2011, vedeného Okresním soudem ve Vsetíně (dále jen „okresní soud“), vyplývá, že stěžovatel byl napadeným rozsudkem okresního soudu odsouzen za spáchání zločinu vydírání podle § 175 odst. 1 a odst. 2 písm. c) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „trestní zákoník“ nebo „tr. zákoník“) a přečinu maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání dle § 337 odst. 1 písm. a) trestního zákoníku. Těchto trestných činů se měl stěžovatel dopustit tak, že dne 2. 3. 2011 najetím do protisměrné části vozovky úmyslně ohrozil poškozeného, ačkoli měl v té době uložen trest zákazu činnosti řízení motorových vozidel. Dle názoru okresního soudu tak stěžovatel učinil z toho důvodu, aby poškozeného zastrašil v souvislosti s dalším trestním řízením proti stěžovateli, ve kterém poškozený vystupoval jako svědek. Okresní soud

stěžovateli uložil trest odnětí svobody na dva roky s podmíněným odkladem na dobu tří let, peněžitý trest ve výměře 20 000 Kč, tj. 100 denních sazeb, kdy denní sazba byla soudem stanovena ve výši 200 Kč, přičemž pro případ, že by nebyl peněžitý trest vykonán, byl stanoven náhradní trest na pět měsíců odnětí svobody. Dále byl stěžovateli uložen trest zákazu řízení motorových vozidel na dva roky.

3. Proti rozsudku okresního soudu podal stěžovatel odvolání. Krajský soud v Ostravě – pobočka v Olomouci (dále jen „krajský soud“) zrušil rozsudek okresního soudu v celém rozsahu a sub 2 popsané jednání stěžovatele překvalifikoval ze spáchání zločinu vydírání podle § 175 odst. 1 a odst. 2 písm. c) trestního zákoníku na přečin výtržnictví ve smyslu § 358 odst. 1 trestního zákoníku a na přečin maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání dle § 337 odst. 1 písm. a) trestního zákoníku. Za tyto trestné činy uložil stěžovateli snížený trest odnětí svobody v trvání osmi měsíců s podmíněným odkladem na dobu dvou let, peněžitý trest ve stejné výši, tedy ve výměře 20 000 Kč, který se opět skládal ze 100 denních sazeb, kdy denní sazba byla soudem stanovena ve výši 200 Kč, přičemž pro případ, že by nebyl peněžitý trest vykonán, byl stanoven náhradní trest na pět měsíců odnětí svobody. Dále byl stěžovateli stanoven trest zákazu řízení motorových vozidel, který byl zvýšen na tři roky.

4. Proti rozsudku krajského soudu podal stěžovatel dovolání k Nejvyššímu soudu, ve kterém namítal především porušení zásady zákazu *reformationis in peius*, spočívající ve zpřísnění trestu zákazu činnosti v odvolacím řízení. Nejvyšší soud odmítl dovolání stěžovatele jako zjevně neopodstatněné. Ke stěžovatelovu tvrzení ohledně porušení zásady zákazu *reformationis in peius* Nejvyšší soud uvedl, že trest uložený krajským soudem nelze vnímat jako přísnější, jelikož zároveň se zvýšením trestu zákazu činnosti došlo i k zásadnímu zmírnění trestu odnětí svobody s podmíněným odkladem, a tudíž k celkovému zhoršení postavení stěžovatele v odvolacím řízení nedošlo.

II. Argumentace stěžovatele

5. V ústavní stížnosti stěžovatel tvrdí, že rozsudkem odvolacího soudu došlo k nezákonnému zpřísnění trestu v odvolacím řízení, ačkoli nebylo podáno odvolání v neprospěch stěžovatele. Stěžovatel nesouhlasí s argumentací Nejvyššího soudu a namítá především to, že zásadu zákazu *reformationis in peius* je nutno vnímat v rámci každého uloženého trestu zvlášť. Dle názoru stěžovatele nelze prolomení tohoto zákazu u některého z trestů, v tomto případě zákazu řízení motorových vozidel, vyvážit snížením trestu jiného druhu, např. odnětím svobody s podmíněným odkladem. Z uvedeného důvodu stěžovatel navrhl, aby Ústavní soud napadená rozhodnutí zrušil.

III. Vyjádření ostatních účastníků řízení a replika stěžovatele

6. Ústavní soud vyzval podle ustanovení § 42 odst. 4 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, účastníky řízení, aby se k projednávané ústavní stížnosti vyjádřili.

7. Krajský soud ve svém vyjádření pouze poukázal na odůvodnění svého rozhodnutí.

8. Nejvyšší soud odkázal na svou ustálenou judikaturu a znovu zdůraznil, že zhoršení postavení obviněného je nutno vnímat v souhrnu všech uložených trestů, nikoli odděleně. Ve stěžovatelově případě nebylo postupováno v rozporu s ustanovením § 259 odst. 4 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „trestní řád“). Proto navrhl, aby Ústavní soud stížnost odmítl jako zjevně neopodstatněnou.

9. V replice k vyjádření Nejvyššího soudu stěžovatel nad rámec argumentace obsažené v ústavní stížnosti doplnil, že trestní zákoník nezná pravidla pro přepočítání či poměrování jednotlivých druhů trestů a dle jeho názoru nelze v případě nižšího trestu odnětí svobody s podmíněným odkladem hovořit o jakékoli kompenzaci delšího zákazu činnosti. Ze stěžovatelova pohledu tak ke zhoršení jeho postavení skutečně došlo.

IV. Procesní předpoklady projednání návrhu

10. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a zjistil, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž bylo vydáno rozhodnutí napadené ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“). Stěžovatel vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva; ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*).

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti**A. Obecná východiska aplikace zásady zákazu *reformationis in peius***

11. Zásada zákazu *reformationis in peius*, zakotvená u nás negativní formou v § 259 odst. 4 (*a contrario*) trestního řádu, je jednou ze základních zásad řádně vedeného a řádně zakončeného trestního řízení, která odsouzeným osobám zaručuje, že se jejich postavení nemůže zhoršit tím, že využijí zákonem poskytnutý procesní opravný prostředek, není-li současně takový prostředek využit státním zástupcem, popř. poškozeným k návrhu v jejich neprospěch. Patří k celé řadě ustanovení trestního práva procesního, která poskytují záruky ochrany práv a výhod obviněného,

obžalovaného či odsouzeného (tzv. *favor defensionis*). Z hlediska podané ústavní stížnosti ovšem tato zásada nemá význam, který jí stěžovatel přikládá, neboť sama o sobě, ať již ve formě přímého, nebo nepřímého zákazu zhoršení, není přímo ústavně zakotvena. Protože se však Ústavní soud může ústavní stížností stěžovatele zabývat meritorně pouze v případech, že se dovolává ústavně zaručeného práva nebo svobody, bylo třeba tuto otázku blíže posoudit, neboť je třeba stát na stanovisku, že nikoli vše, co se vztahuje k některému základnímu právu nebo svobodě, současně také základním právem nebo svobodou je.

12. Pro odpověď na tuto otázku je významné její prakticky nepřetržitě respektování v podmínkách moderního státu na našem území. Tato zásada pochází z římského práva, kde již Ulpianus varoval, že zvyk odvolat sice může vést k nápravě nespravedlnosti nebo pochybení soudců, ale může také vést ke změně k horšímu („*Appellandi usus ... iniquitatem iudicantium, vel imperitiam corrigat, licet non nunquam bene latas sententias in peius reformet*“). Na území České republiky je neodmyslitelnou součástí úpravy trestního řízení po více jak dvě stě let. To však z ní ještě ústavní pravidlo či princip nečiní, byť se do právního řádu dostala poprvé již v § 198 soudního řádu trestního ze dne 17. 6. 1788 (viz Justizgesetzsammlung, Patent č. 848, na str. 135 – dostupné např. v Historische Rechts- und Gesetzestexte Online – <http://alex.onb.ac.at/>). Ten stanovil, že vrchní trestní soud důkladně projde zasláný spis a shledá-li, že bylo rozhodnuto podle zákona, recurs zamítne. V opačném případě se rozsudek změní v souladu se zákonem, přičemž trest nemůže být ale nikdy zosřten (Das Kriminal-Obergericht hat die gesandten Acten genau zu durchgehen. Findet es, daß das Urtheil nach dem Gesetze gefället ist, so wird der Recurs verworfen. Im entgegengesetzten Falle wird das Urtheil dem Gesetze gemäß abgeändert. Niemand kann aber bey Gelegenheit gennomenen Recurses die Strafe verschärfet werden). Zejména psychologické teorie ji řadí zpravidla mezi efektivní záruky práva odvolat se (rovněž výslovně ústavně nezaručeného, neboť právo se hájit není vždy nutně spjata s opravným prostředkem, byť je to v současnosti pravidlem) proti rozhodnutí v trestní věci, neboť nevede k obavám opravný prostředek využít.

13. Stejně tak, jako když např. na našem území již v 18. století zakotvená zásada nevydávání občanů k trestnímu stíhání cizí moci (viz dvorský dekret ze dne 7. 11. 1772, bod 2, kterým byla Grotiova zásada „*aut dedere, aut punire*“ rozhodnuta formou nevydávat pachatele dožadující soudní moci, nýbrž místo toho jej odsoudit a nechat potrestat příslušným zemským soudem – „... in keinem Fall ... mehr auszuliefern, sondern derlei Verbrechen von den betreffenden Landgerichten in Subsidium Justitiae vindicative selbst abzuurtheilen und zu bestrafen“). In Sammlung aller k. k. Verordnungen und Gesetze vom Jahre 1740 bis 1780, sv. 6, pod č. 1445

na str. 541 – dostupné rovněž na <http://alex.onb.ac.at/>) nebyla u nás zakotvena v ústavní rovině [nyní § 91 odst. 1 písm. a) zákona č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních], ani v tomto případě nedošlo k ústavnímu zakotvení zákazu *reformationis in peius*. Sama o sobě jednak může být obtížně označena za základní právo, když se může dostat, a často dostává, do střetu s účelem trestního řízení, stejně jako se zásadou materiální pravdy a právy poškozených či obětí trestné činnosti. Navíc je obtížné jako přirozené právo jednotlivce ve smyslu čl. 1 věty druhé Listiny (vlastnosti nezadatelnosti, nezczizitelnosti, nezrušitelnosti a nepromlčitelnosti pozitivovaných přirozených práv) charakterizovat něco, co závisí na pasivitě státu či státního zastupitelství (v případě odvolání v neprospěch odsouzeného tato zásada neplatí), která může být dokonce porušením ústavní povinnosti státu a veřejné moci k ochraně života, zdraví, majetkových hodnot atd., a to rovněž formou řádně a důsledně vedeného trestního řízení [srov. čl. 1 ústavního zákona č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky, a body 21 až 35 odůvodnění nálezu Ústavního soudu ze dne 9. 8. 2016 sp. zn. III. ÚS 1716/16 (N 151/82 SbNU 385; všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná též na <http://nalus.usoud.cz/>)]. S ohledem na její možné klady a zápory je pochopitelné, že byla a je v různých státech vymezována trestními řády a zejména judikaturou různě (např. ve Francii judikatura předcházela právnímu zakotvení o téměř 150 let). Proto se i ústavní dárce zpravidla zdráhá zařadit ji do ústavního textu, neboť by stejně vyžadovala další konkretizaci v předpisech trestního práva procesního (viz jako výjimku čl. 34 odst. 3 Ústavy Srbska, ovšem omezenou na řádné opravné prostředky).

14. Současně tzv. pozitivování této zásady v ústavní rovině nebylo ani třeba, neboť – stejně jako uvedená zásada beneficcia zákazu extradice občanů – nebyla ani tato zásada trestního řízení nikdy bez ohledu na možné problémy aplikace zpochybněna a byla na našem území přejímána dalšími úpravami trestního řízení z let 1873, 1950, 1956 a 1961 do současnosti. Již sám fakt, že z právního řádu byla odstraněna pouze v roce 1935 v trestním řízení Německé říše, je důvodem, který by zákonodárce, jinak v této věci ústavně neomezeného, vedl k nejvyšší obezřetnosti při úvahách o jejím vypuštění z § 259 odst. 4 trestního řádu. Nicméně Ústavní soud má za to, že ani v současnosti se jako převažující názor o ústavní povaze této zásady neuplatní (viz ve stejném duchu i nejnovější přehled německé judikatury v této věci od padesátých let minulého století v: Münchener Kommentar zur Strafprozessordnung. II. svazek. München : 2016, s. 2329 a násl.).

15. Ústavní soud konstatuje, že zásada zákazu *reformationis in peius* výslovně v ústavním pořádku České republiky zakotvena není. Nedá se přímo dovést z ústavní úpravy práva na soudní ochranu ani z práva na obhajobu (jinou situací by bylo porušení § 314g odst. 3 písm. c) ve spojení

s § 254 odst. 1 větou druhou trestního řádu), neboť ústavně zaručená procesní práva garantují jen řádné vedení právního řízení, nikoli jeho konkrétní výsledek z hlediska hmotného práva. Proto tato zásada není bezprostředně součástí ústavně zaručeného práva na obhajobu či práva na soudní ochranu, a již vůbec nepředstavuje součást těchto práv podle čl. 4 odst. 4 Listiny, tedy jejich podstatu a smysl. Z těchto základních procesních práv přímo plynou zase pouze procesní práva spojená s podáním návrhu, odvolání nebo jiného opravného prostředku, neboť nelze konstruovat nárok na zákonem zaručený výsledek odvolacího řízení, popř. na úspěch v soudním řízení, jak již nespočetněkrát Ústavní soud konstatoval ve své ustálené judikatuře, která vychází z toho, že právo na řádný (férový) proces zaručuje právo na projednání věci soudem za dodržení pravidel stanovených zákonem, popř. mezinárodní smlouvou, která splňuje ústavně stanovené podmínky aplikační přednosti (čl. 10 Ústavy).

16. Ústavní soud přesto nemá o ochraně zákazu *reformationis in peius* v ústavní rovině, a tím i o možnosti posoudit důvodnost ústavní stížnosti, pochybnost, neboť ji vyvozuje z principu legality (zákonnosti) trestního stíhání a ukládání trestů, jak plyne zejména z čl. 39 Listiny ve spojení např. s čl. 8 odst. 2 Listiny, popř. i z čl. 36 odst. 1 a 4 Listiny a rovněž z čl. 1 odst. 1 Ústavy. Je-li možné uložení trestu pouze a výlučně na podkladě zákona, potom musí být tento zákon v trestním řízení a při rozhodování o vině a trestu soudem plně respektován a obžalovaný má právo na to, aby bylo takto podle zákona také postupováno v odvolacím řízení, nastanou-li podmínky předvídané v § 259 odst. 4 trestního řádu. V takovém případě by porušení tohoto ustanovení bylo spojeno s porušením uvedených ustanovení ústavního pořádku, obdobně jako případ porušení vazebních důvodů podle § 67 trestního řádu představuje současně porušení čl. 8 odst. 5 Listiny [srov. např. stanovisko pléna Ústavního soudu ze dne 6. 5. 2008 sp. zn. Pl. ÚS-st. 25/08 (ST 25/49 SbNU 673)] či porušení zákonem vymezeného obsahu vlastnického práva je současně porušením čl. 11 odst. 1 Listiny (někdy se tato vazba ústavního ustanovení na zákon označuje jako tzv. zástupné ústavní právo).

17. Stejně tak je možno poukázat na čl. 1 odst. 2 Ústavy, popř. na čl. 10 Ústavy, ze kterých plyne jednak povinnost plnit závazky z mezinárodních smluv a současně dávat těmto závazkům, mají-li povahu samovykonatelných ustanovení, přednost před zákonem, stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon (tzv. aplikační přednost mezinárodních smluv), ovšem při zachování tzv. principu výhodnosti [např. čl. 53 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“), čl. 5 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech], tedy že se tím nezhorší postavení jedince vzhledem k výhodnější úpravě ve vnitrostátním právu. Jde zejména o související záruku svobody odvolacího práva, zaručeného

každému odsouzenému v čl. 2 Protokolu č. 7 k Úmluvě, byť z ní, stejně jako z požadavku poskytnutí efektivních prostředků ochrany základních práv a svobod, toto beneficium na ústavní úrovni neplyne. Právě pro její blízkost ústavním principům spravedlivého procesu a povinnosti soudů chránit základní práva a svobody je nutno chápat tuto zásadu především v jejím materiálním pojetí. Ústavní soud již ve své judikatuře několikrát zdůraznil, že porušení této zásady má obvykle nepřipustné ústavněprávní důsledky [srov. např. nálezy ze dne 18. 11. 2008 sp. zn. II. ÚS 254/08 (N 197/51 SbNU 393) nebo ze dne 8. 6. 2006 sp. zn. II. ÚS 304/04 (N 117/41 SbNU 469)].

18. Ústavní soud tak uzavírá, že ve výše uvedeném kontextu jde jak o právněstátní požadavek plynoucí z čl. 1 odst. 1 Ústavy, tak o ústavně zaručené právo na to, aby odvolací soud, popř. dovolací soud postupovaly v trestním řízení zákonem stanoveným postupem a mohly uložit pouze takový trest, popř. jinou újmu na právech či majetku, které předvídá zákon splňující podmínky ústavního pořádku a mezinárodní závazky České republiky. Protože tento zákon (§ 259 odst. 4 trestního řádu) obsahuje i zákaz *reformationis in peius*, dopadá tento právněstátní požadavek (čl. 1 odst. 1 Ústavy) i na něj.

19. Z vyjádření k ústavní stížnosti i judikatury Nejvyššího soudu vyplývá, že zpřísnění či zmírnění trestu je obecnými soudy posuzováno vždy z hlediska všech uložených trestů v souhrnu (srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 11. 2006 sp. zn. 5 Tdo 570/2006 či ze dne 22. 8. 2008 sp. zn. 5 Tdo 625/2007). Pojetí trestu jako souhrnu všech uložených sankcí, nebo dokonce jako všech odsouzením nastalých důsledků, nelze považovat za protiústavní.

20. Ústavní soud zastává názor, že účinky všech jednotlivých trestů je nutné poměřovat především v jejich celkovém dopadu do právní sféry odsouzeného. Neztotožňuje se tak s tvrzením stěžovatele (viz výše sub 5 a 9), že jakékoli zpřísnění, třeba i jen jednoho druhu trestu, představuje vždy zhoršení postavení obviněného, neboť to nevyplývá ani z textu zákona, ani z obecného chápání zásady zákazu *reformationis in peius* v kontextu účelů trestního řízení. Takové pojetí uvedené zásady by výrazně omezovalo účinné a racionální ukládání kombinovaných alternativních trestů, které se, obvykle ku prospěchu pachatelů trestných činů, stále častěji užívají. Na druhé straně je to nutně spojeno s určitým rizikem odlišného pojetí dopadu takových trestů u jednotlivých soudců, neboť při ukládání více druhů mírnějších trestů se výrazněji projeví jejich osobní názory na jejich mírnost jednotlivě i v souhrnu. Uvedené se přitom neprojevuje pouze při srovnávání různých případů, nýbrž i při posuzování jednoho případu více rozhodujícími soudci. Proto je důležité zdůraznit primární odpovědnost veřejné žaloby za nápravu nedostatečnosti postihu uloženého nalézacím soudem, což plyne z jejího ústavního postavení vymezeného jednak v čl. 80

Ústavy, jednak v úkolech, které pro ni vyplývají z čl. 1 ústavního zákona o bezpečnosti České republiky a současně z obecných pravidel plynoucích z principu dělby moci a mocí v demokratickém právním státě s nezávislým a nestranným výkonem soudní moci. Tuto její funkci by neměly přebírat odvolací soudy ve větší míře, než je nutné pro smysluplnost uložené sankce. Tedy zejména v případech, kde určitý a pro daný případ přímo nabízející se trest není vůbec nalézacím soudem uložen a příslušný státní zástupce se proti uloženému postihu odsouzeného neodvolá. Taková situace nastane kupříkladu při neuložení trestu zákazu řízení motorových vozidel při odsouzení za trestný čin spáchaný při řízení vozidla. V takových případech by obecné soudy neměly, při snaze o nalezení účinnější kombinace mírnějších trestů, samy definovat veřejný zájem, jehož ochranu i ústavodárce svěřil do kompetence státního zastupitelství jako zástupce veřejné žaloby podle čl. 80 Ústavy, kdežto úkolem soudů je nezávislé a nestranné rozhodování o vině a trestu obžalovaného podle čl. 81 a 90 Ústavy. Zmírňování a zpřísnňování různých druhů z více uložených trestů však *a priori* neporučuje zásadu zákazu *reformationis in peius*.

21. Nelze však přisvědčit ani názoru Nejvyššího soudu, jenž ve své judikatuře (viz usnesení uvedená sub 19, popř. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 5. 11. 2008 sp. zn. 5 Tdo 1308/2008) prosazuje určité obecně platné seřazení trestů podle přísnosti, na základě kterého se snaží téměř matematicky vypočítávat rozdíly v přísnosti kvalitativně zcela odlišných trestů. Taková metodika může vést k porušení zásady zákazu *reformationis in peius* v jejím materiálním pojetí, neboť i při pomoci jakoby objektivních matematických výpočtů může poměrně snadno dojít ke zjevnému zhoršení kvality života odsouzeného a zpřísnění trestu, který se dá jen obtížně vyjádřit při kombinaci více trestů matematickou formulí či přepočtem (i když lze najít výjimky jako u peněžitého trestu v projednávané věci při přepočtu dnů a denních sazeb). Při naplnění ochrany práva na odvolání není tak třeba dbát pouze na to, aby se jednotlivé výměry trestů nezvýšily, nýbrž primárně na celkový dopad uložených sankcí pro život odsouzené osoby [obdobně např. nález ze dne 8. 6. 2006 sp. zn. II. ÚS 304/04 (N 117/41 SbNU 469)]. Nelze přitom *a priori* poměřovat ani důležitost jednotlivých zasažených práv, neboť ústavní práva jsou *prima facie* rovnocenná [srov. např. nález ze dne 11. 6. 2003 sp. zn. Pl. ÚS 40/02 (N 88/30 SbNU 327; 199/2003 Sb.) nebo bod 38 nálezu ze dne 30. 3. 2010 sp. zn. Pl. ÚS 2/10 (N 68/56 SbNU 761; 123/2010 Sb.)].

22. Trest či souhrn trestů chápe Ústavní soud v nejobecnějším smyslu jako záměrně způsobenou újmu na právním postavení pachatele omezením některých jeho (a většinou ústavních) práv. A protože výchozím stavem pro úvahy o každém omezení právního postavení je obecně svoboda každého člověka ve smyslu čl. 1 věty první Listiny, poměřuje Ústavní soud

přisnost dvou či více porovnávaných trestů mírou omezení této svobody (a to nejen osobní). Pojmovým znakem každého trestu, jakožto újmy, je nutně omezení tohoto svobodného postavení člověka, a tedy i palety možných způsobů, kterými může výše uvedeného cíle dosáhnout. Především v tomto směru by soudy měly poměřovat přisnost dvou druhově odlišných trestů, přičemž toto posouzení se musí vztahovat ke každému konkrétnímu případu, resp. každému konkrétnímu pachateli. Přínejmenším napačená rozhodnutí (a s nimi související judikatura sub 21) nelze oprít pouze o pokus nalézt jednoznačnou obecnou metodiku poměrování odlišných druhů trestů, což však je obecným problémem trestního soudnictví nejen v České republice. Ústavní soud zastává názor, že závěr o zpřísnění není jen věcí výpočtu či přepočtu, nýbrž v prvé řadě náležitého odůvodnění prostředky soudní moci. Proto je v případech, ve kterých soud vyššího stupně, omezen zásadou zákazu *reformationis in peius*, zpřísní alespoň jeden z uložených trestů, třeba trvat dle Ústavního soudu na tom, aby z odůvodnění takového rozhodnutí byly zřejmé důvody pro takovou změnu, aplikovatelné zároveň při přezkumu dodržení výše uvedených ústavních zásad čl. 39 a čl. 8 odst. 2 Listiny, na základě kterých je třeba na řádném uplatnění tohoto zákazu trvat jako na požadavku řádně vedeného trestního řízení před obecným soudem podle čl. 36 odst. 1 a 4 Listiny.

23. Od soudce, právě proto, že je soudce, a ne účetní, se očekává, že tresty nebude poměřovat formalistickým způsobem (stále by měla platit stará maxima *iudex non calculat*), ale konkrétními dopady do života každého jednoho pachatele. Právě např. trest zákazu řízení motorových vozidel má zcela rozdílný dopad v životě každého člověka, s ohledem na jeho rodinu, zaměstnání, podnikání, bydliště a místo zaměstnání apod., stejně tak jinak dopadá peněžitý trest na movitého, jinak může brát nepodmíněný trest odnětí svobody bezdomovec přežívající v mrazech na ulici atd. Pro častou nemožnost plně objektivního poměrování dvou různých trestů je nutné brát ohled i na subjektivní vnímání samotného odsouzeného [srov. zejména náleze ze dne 24. 4. 2006 sp. zn. I. ÚS 670/05 (N 88/41 SbNU 127)], které musí vždy být důležitou, byť nikoliv nepřekročitelnou indicií, jaký z poměřovaných trestů bude lépe zachovávat jeho možnost dalšího (avšak pouze řádného) rozvoje jeho svobodné osobnosti. V tomto směru je ovšem třeba uvést, že výše uvedený přístup k odsouzenému nelze chápat jako nějakou možnost výběru trestu či trestu „na přání“ (srov. oproti tomu již usnesení ze dne 15. 9. 2015 sp. zn. III. ÚS 3602/13). Zde senát Ústavního soudu zdůrazňuje, že dříve vyslovený závěr v uvedeném nálezu sp. zn. I. ÚS 670/05, podle kterého „posledním arbitrem toho, co je či není ku jeho prospěchu, by měl být zásadně obviněný, nikoli soud“, nelze chápat tak, že se tím jednostranně upřednostňuje zájem (prospěch) delikventa (v teorii tzv. subjektivně-objektivní koncepce oproti objektivní), tak jak jej vnímá on

sám, před účelem trestu z hlediska objektivního, což může být v rozporu jak s represivní, tak s preventivní funkcí trestu (co do individuální i co do generální prevence), nýbrž jako vyjádření koncepce individualizace trestu, který, ač stejný, může různě tíživě dopadat na různé delikventy. Ne vždy je proto možné poměřovat v rovině abstraktní úvahy o tom, co je ve skutečnosti zhoršením, a proto je nutno postupovat *a casu ad casum*, jakkoli je nepochybně postup cestou objektivování a matematických přepočtů možný, ale jen tam, kde to neodporuje podstatě zákazu *reformatio-nis in peius*.

24. Proto je povinností odvolacího soudu, kterému je dispozice § 259 odst. 4 trestního řádu adresována, rozhodovat nejen o důvodech odvolání, nýbrž i srovnávat napadené rozhodnutí s dopady svého vlastního budoucího rozhodnutí ve všech jeho aspektech, počínaje trestem, až po rozhodnutí o nákladech řízení [viz náleze ze dne 9. 8. 2016 sp. zn. III. ÚS 3570/15 (N 149/82 SbNU 371)], tedy nejen z hlediska stavu v době rozhodnutí, nýbrž i z hlediska dopadů na odsouzeného v budoucnosti. Odvolací soud tak musí odůvodnit změny, které oproti přezkoumávanému rozhodnutí ve vztahu k budoucímu postavení odsouzeného provádí (což se v projednávané věci nestalo), neboť právě odvolací soud (nikoli odsouzený) je tím, kdo o možném zhoršení rozhoduje, aniž by se dostával do pozice státního zastupitelství, a tím zasahoval do koncepce dělby moci a mocí (sub 13 a 20).

B. Aplikace obecných principů na projednávanou věc

25. Z povahy věci, s ohledem na výtky stěžovatele, jsou předmětem řízení rozhodnutí odvolacího soudu a dovolacího soudu. Odvolací soud rozsudek okresního soudu zrušil a překvalifikoval jeho trestné jednání ze zločinu vydírání (viz blíže sub 2) na přečin výtržnictví podle § 358 odst. 1 tr. zákoníku, přičemž kvalifikace jeho jednání jako přečinu maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázaní dle § 337 odst. 1 písm. a) tr. zákoníku zůstala zachována. Za tyto trestné činy stěžovateli snížil trest odnětí svobody v trvání osmi měsíců (při trestní sazbě odnětí svobody až na dvě léta) s podmíněným odkladem na dobu dvou let, ponechal ve stejné výši peněžitý trest ve výměře 20 000 Kč (se stejným počtem denních sazeb a jejich výší a stejnou délkou náhradního trestu odnětí svobody). Dále byl stěžovateli stanoven výrazně zvýšený trest zákazu řízení motorových vozidel na tři roky. Odvolací soud však v rozsudku neuvedl žádnou v tomto směru relevantní úvahu o nutnosti zpřísnění trestu zákazu řízení motorových vozidel. Tento nedostatek nevsvětíl ani ve vyjádření k ústavní stížnosti.

26. V napadeném usnesení se sice tento postup pokusil obhájit Nejvyšší soud, který srovnáním poměrů zmírněného a zpřísněného trestu (avšak při pomnutí toho, že současně došlo ke zmírnění právní kvalifikace trestného jednání) dospěl k závěru o celkovém zlepšení stěžovatele

postavení. Takový závěr však považuje Ústavní soud, s ohledem na výše uvedená obecná východiska, za formalistický, neodpovídající materiálnímu pojetí zásady *reformationis in peius*, nehledě na to, že srovnání probíhalo na podkladě dvou zcela odlišných trestních sazeb (sub 25), kdy v prvním případě byla trestní sazba dvě léta až 8 let (zločin vydírání), zatímco v případě přečinu výtržnictví byla již sazba jen do dvou let odnětí svobody. Již v tomto ohledu se jeví tvrzené zmírnění hrozícího omezení osobní svobody a jeho kompenzace zpřísněním zákazu řízení motorových vozidel o jeden rok (s ohledem na reálnost uložení trestu) jako porušení zákazu *reformationis in peius*, jakkoli by se mohl Ústavní soud s postupem krajského soudu ohledně samotného uložení trestu ztotožnit (což mu ale nepřísluší).

27. Dle Ústavního soudu přitom nejde jen o formální pochybení nepředstavující významnější zásah do stěžovatelových základních práv, nýbrž jde o neoprávněný zásah v materiálním smyslu, jak byl vymezen judikaturou Ústavního soudu [srov. např. usnesení Ústavního soudu ze dne 26. 3. 2009 sp. zn. I. ÚS 3108/08 (U 9/52 SbNU 821)]. Stěžovateli byl o rok prodloužen trest zákazu řízení motorových vozidel, což může mít zásadní dopad hned do celé řady aspektů stěžovatelova života (starost o rodinu, možnost zaměstnání či podnikání, osobní rozvoj, ekonomické důsledky ve vazbě na nezměněný peněžitý trest atd.). Naproti tomu trest odnětí svobody s podmíněným odkladem stěžovatele nijak zásadně omezovat nemusí (za předpokladu dodržení stanovených podmínek chování). Z hlediska sub 22 zmíněné svobody jedince lze takový trest obvykle považovat za dokonce mírnější, neboť postavení odsouzeného v normálním životě fakticky omezuje nejméně, neboť požadavek vedení řádného života za omezení sám o sobě lze z hlediska práva považovat stěžít. Ve výjimečných případech tomu však tak být nemusí, jako v případě pachatele s obsáhlejším rejstříkem trestů z minulosti či podmíněně propuštěné osoby.

28. Nelze tak paušálně stanovit, že snížení výměry trestu odnětí svobody s podmíněným odkladem „vyvažuje“ zpřísnění trestu zákazu činnosti. Je na soudu, aby v případě poměrování přísnosti jednotlivých druhů trestů v každém konkrétním případě zvážil všechny relevantní okolnosti (zejména osobu a poměry pachatele) a v tomto směru dospěl k racionálnímu závěru o nutnosti veřejnou žalobou nenavrhované změny trestů uložených soudem nižšího stupně. Jen takový přístup soudů znamená důsledné dodržení zásady zákazu *reformationis in peius* v jejím materiálním pojetí, respektujícím ústavní práva odsouzených osob.

29. Lze tedy uzavřít, že obecné soudy nedodržely v případě stěžovatele ústavní podmínky aplikace zásady zákazu *reformationis in peius*, poněvadž z odůvodnění rozhodnutí odvolacího soudu nevyplývá žádný zřejmý důvod, pro nějž by prodloužení trestu zákazu řízení motorových vozidel

o jeden rok nemělo vést ke zhoršení stěžovatelova postavení. Jakkoli by se mohl Ústavní soud přiklonit k názoru odvolacího soudu, že jím uložený trest lépe odpovídá povaze a účelu trestání v projednávané věci s ohledem na osobu stěžovatele, s ohledem na uvedený zákaz v dané ústavněprocesní konstelaci tento názor nebyl ústavně konformním. V tomto směru popsané úvahy Nejvyššího soudu pak Ústavní soud musel odmítnout pro jejich formalistickou povahu, nezohledňující okolnosti konkrétního případu. Z uvedených důvodů bylo třeba vrátit věc až krajskému soudu k novému projednání a odůvodněnému vyměření stěžovatelova trestu, přičemž bylo využito možnosti dané § 314h odst. 1 větou první trestního řádu a rozsudek krajského soudu byl zrušen pouze v této části.

30. Jelikož porušení zásady zákazu *reformationis in peius* je spojeno s porušením ústavně zaručeného práva na vedení trestního řízení a především na potrestání způsobem, který je určen zákonem ve smyslu čl. 39 Listiny ve spojení s čl. 1 odst. 1 a 2 Ústavy a čl. 8 odst. 2 Listiny [k tomu srov. např. nález ze dne 5. 3. 2009 sp. zn. III. ÚS 2306/07 (N 47/52 SbNU 471)], Ústavní soud ústavní stížnosti podle ustanovení § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu vyhověl a napadená rozhodnutí podle ustanovení § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil, a to v případě napadeného usnesení Nejvyššího soudu jako celek, v případě napadeného rozsudku krajského soudu (sub 5) v té části (srov. § 314h odst. 1 větu první trestního řádu), kterou byl stěžovateli uložen trest zákazu činnosti spočívající v zákazu řízení motorových vozidel na dobu tří let. Ve zbyvajících částech byl návrh, směřující v petitu proti rozsudku krajského soudu jako celku, v odůvodnění však jen proti uložení trestu zákazu činnosti spočívajícímu v zákazu činnosti řízení motorových vozidel, odmítnut podle § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu jako zjevně neopodstatněný.

Č. 211

**K otázce svobody projevu soudce
K dokazování v kárném řízení se soudcem**

I. Kárné řízení nelze považovat za řízení trestní v autonomním smyslu Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) a vztahuje se na něj tedy jen civilní větev práva na spravedlivý proces ve smyslu čl. 6 Úmluvy. Kárné řízení však bez ohledu na nižší úroveň ochrany zaručené mu Úmluvou zůstává řízením, při němž kárný žalobce vystupuje vůči kárně obviněnému ve vrchnostenském postavení. Má-li být zachováno právo kárně obviněného na to, aby v kárném řízení nevyповídal, pak nelze připustit, aby jeho výpověď bylo možno nahradit vyjádřením posléze kárně obviněného, které tento učinil v předprocesní fázi vůči vrchnostenskému orgánu na výslovný dotaz tohoto orgánu. Opačný závěr by totiž znamenal faktické vyprázdnění důležitosti dokazování v samotném kárném řízení a přenesení těžiště dokazování do předprocesních fází bez záruky nejelementárnějších práv kárně obviněného.

II. Procesně nezpůsobilý důkaz nelze v řízení před kárným soudem vůbec provést, jinak jde o pochybení kárného soudu zakládající pochybnosti z hlediska porušení práva podle čl. 37 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Toto pochybení kárného soudu v kontextu projednávané věci však nemusí mít nezbytně ústavněprávní rozměr. Jakýkoliv proces neexistuje samoúčelně, nýbrž jeho cílem je dosažení vzniku, změny či zániku hmotných práv a povinností fyzických či právnických osob. Tato skutečnost se musí nutně odrážet také v rovině základních práv a svobod. Stěžovatel explicitně nikdy nepopřel skutečnost, kterou nezpůsobilý důkaz prokazoval, což je prokazatelné zejména z jeho vyjádření ke kárnému návrhu a ze samotného průběhu ústního jednání před kárným soudem. Z tohoto důvodu by kasace napačeného rozhodnutí byla pouze formalistickým a neúčelným postupem, který by v konečném důsledku neměl vliv na výsledek řízení.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Josefa Fialy a soudců Radovana Suchánka (soudce zpravodaj) a Jana Filipa – ze dne 8. listopadu 2016 sp. zn. II. ÚS 2490/15 ve věci ústavní stížnosti JUDr. Miroslava Čapka, zastoupeného Mgr. Martinem Sobjkem, advokátem, se sídlem U Císařských lázní 368/7, Teplice, proti rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ze dne 20. května 2015 č. j. 13 Kss 1/2015-112, kterým byl stěžovatel

uznán vinným kárným proviněním, za účasti Nejvyššího správního soudu jako účastníka řízení a předsedy Krajského soudu v Ústí nad Labem jako vedlejšího účastníka řízení.

Výrok

I. Ústavní stížnost se zamítá.

II. Návrh na náhradu nákladů na zastoupení stěžovatele se zamítá.

Odůvodnění

I. Vymezení věci

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 odst. 1 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, se stěžovatel domáhal zrušení v záhlaví uvedeného rozhodnutí, a to pro porušení čl. 17 odst. 2 a čl. 37 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. Ústavní soud si za účelem posouzení přípustnosti a důvodnosti ústavní stížnosti vyžádal spis sp. zn. 13 Kss 1/2015 vedený u Nejvyššího správního soudu jako soudu kárného (dále jen „kárný soud“), z něhož se podává, že stěžovatel byl rozhodnutím kárného soudu uznán vinným, že v rozporu s povinnostmi soudce vyplývajícími z ustanovení § 80 odst. 1, odst. 2 písm. b) a odst. 4 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích), ve znění pozdějších předpisů, dne 10. 10. 2014, v první den voleb do zastupitelstev obcí a do Senátu, přeposlal ze své soukromé e-mailové adresy na celkem 32 různých e-mailových adres, včetně adres novinářů, e-mail s předmětem „KUBERA rozhovory – část“, který vytváří dojem, že je přepisem rozhovorů mezi politiky Občanské demokratické strany, obsahujícím množství vulgárních výrazů a naznačujícím nezákonné jednání v něm uvedených osob, ačkoliv si byl vědom toho, že jde o smyšlený dokument. Na základě tohoto jednání byl stěžovatel uznán vinným kárným proviněním podle § 87 odst. 1 zákona o soudech a soudcích, neboť svým zaviněným jednáním narušil důstojnost soudcovské funkce a ohrozil důvěru v nezávislé, nestranné, odborné a spravedlivé rozhodování soudů. Stěžovateli bylo kárným soudem uloženo kárné opatření snížení platu o 10 % na dobu tří měsíců.

II. Argumentace stěžovatele

3. V ústavní stížnosti stěžovatel namítá, že došlo k porušení jeho práva na svobodu projevu, které je zakotveno v čl. 17 odst. 2 Listiny, neboť jednání, ze kterého byl uznán vinným, mělo zcela soukromý charakter.

Soukromý charakter měla taktéž forma, kterou bylo dané jednání uskutečněno, neboť k přeposlání e-mailů došlo ze soukromé adresy stěžovatele. Dle stěžovatele navíc bylo z textu zprávy zřejmé, že jde o fabulaci a že obsah zprávy není pravdivý. Z tohoto důvodu nemělo jednání stěžovatele ani potenciál ohrozit důstojnost soudcovské funkce a důvěru v nezávislé, nestranné, odborné a spravedlivé rozhodování soudů, neboť s tímto rozhodováním ani nesouvisí.

4. Stěžovatel dále namítá, že k porušení jeho práva zakotveného v čl. 37 odst. 1 Listiny došlo na základě nezákonně získaného vyjádření stěžovatele ze dne 23. 10. 2014 k předmětné otázce, které proti němu následně bylo v kárném řízení použito jako důkaz. Stěžovatel nebyl poučen, za jakým účelem je jeho vyjádření požadováno, taktéž nebyl poučen zejména o tom, že má právo odepřít výpověď. Stěžovatel při této argumentaci vychází z přiměřené aplikace trestního řádu, jak vyplývá z § 25 zákona č. 7/2002 Sb., o řízení ve věcech soudců, státních zástupců a soudních exekutorů, ve znění pozdějších předpisů, (dále též jen „zákon o řízení ve věcech soudců“). Předmětné vyjádření přitom stěžovatel poskytl předsedovi Okresního soudu v Teplicích, který však sám toto vyjádření po stěžovateli požadoval na základě požadavku formulovaného kárným žalobcem. Tato žádost tedy zjevně směřovala k „vytěžení“ stěžovatele stran skutečností, z nichž byl následně kárně obviněn. Stěžovatel k tomuto dodává, že právě toto vyjádření spojilo e-mailovou adresu stěžovatele s jeho osobou a též poukázalo na fakt, že právě z této e-mailové adresy došlo k přeposlání patřičné e-mailové zprávy. Tyto skutečnosti by dle názoru stěžovatele nebylo možno získat žádnými jinými důkazními prostředky, jež byly provedeny v předešlém řízení.

III. Vyjádření účastníků řízení a replika stěžovatele

5. Ústavní soud vyzval účastníka a vedlejšího účastníka řízení, aby se k projednávané ústavní stížnosti vyjádřili.

6. Účastník řízení ve svém vyjádření k ústavní stížnosti plně odkazuje na své rozhodnutí č. j. 13 Kss 1/2015-112, které bylo ústavní stížností napadené, neboť má za to, že z něho vyplývá odpověď i na námítky uplatněné v ústavní stížnosti, v níž stěžovatel v podstatě jen opakuje argumenty, s nimiž se již kárný soud důkladně vypořádal ve svém rozhodnutí. Nad rámec napadeného rozhodnutí účastník řízení ještě dodává, že na rozdíl od stěžovatele považuje v napadeném rozhodnutí citovanou judikaturu Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“) k výkonu svobody projevu dle čl. 10 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) ze strany soudců a jeho limitům i nadále za nanejvýš relevantní pro posouzení dané věci, ostatně zmiňované závěry ESLP byly po vydání napadeného rozhodnutí kárného soudu opět potvrzeny velkým senátem

ESLP v rozsudku ze dne 13. 6. 2016 ve věci *Baka proti Maďarsku*, stížnost č. 20261/12. O tom, že zcela obdobně je třeba nahlížet na výkon svobody projevu ze strany soudců podle čl. 17 Listiny, svědčí – nad rámec judikatury Ústavního soudu k danému ustanovení citované v napadeném rozhodnutí – též nedávný náleží Ústavního soudu ze dne 5. 9. 2016 sp. zn. I. ÚS 2617/15 (N 162/72 SbNU 539), jímž byla zamítnuta ústavní stížnost jiného soudce proti kárnému rozhodnutí kárného soudu ze dne 11. 6. 2015 č. j. 16 Kss 7/2014-92. Účastník řízení podotýká, že Ústavní soud se v dané věci důkladně zabýval otázkou svobody projevu soudců a přitom zdůraznil, že jednotlivec, který přijal funkci soudce, je při výkonu své svobody projevu podle čl. 17 Listiny a čl. 10 Úmluvy vázán povinnostmi loajality a zdrženlivosti, jeho svoboda projevu tudíž podléhá zvláštním omezením, která vyplývají z této povinnosti. Soudce zejména nesmí svými projevy narušovat důvěru veřejnosti v to, že bude rozhodovat v souladu se základními principy demokratického právního státu, a důvěru v nestrannost a nezávislost soudní moci. Soudce musí být zdrženlivý v projevech týkajících se politické soutěže, zejména veřejného hodnocení jednotlivých kandidátů či volebních stran a uskupení nebo tvorby politických koalic. Každý případ je však nutno posuzovat individuálně s přihlédnutím ke všem okolnostem, přičemž je nutno vzít v potaz zejména postavení soudce, který projev pronesl, místo a způsob projevu, obsah jeho výroků a celkový kontext, ve kterém tyto výroky byly učiněny. Ze shodných premis vychází i rozhodnutí kárného soudu napadené nyní posuzovanou ústavní stížností.

7. Pokud jde o porušení čl. 37 odst. 1 Listiny, pak účastník řízení trvá na stanovisku vyjádřeném již v napadeném rozhodnutí, tedy že daný listinný důkaz (písemné vyjádření stěžovatele ze dne 23. 10. 2014) byl v posuzované věci plně použitelný a že navíc skutečnost, že stěžovatel sám odeslal předmětný e-mail ze své soukromé e-mailové adresy, jednoznačně potvrzuje též písemná i ústní vyjádření samotného stěžovatele a jeho obhájce v průběhu kárného řízení, jakož i další provedené listinné důkazy a výsledky svědků, pokud jsou hodnoceny ve vzájemné souvislosti a v souvislosti s uvedenými vyjádřeními (zejména se jedná o písemné stanovisko stěžovatele ke kárnému návrhu a dále pak o ústní vyjádření, která podal jak stěžovatel, tak i jeho obhájce v ústním jednání před kárným soudem). Snaha o dodatečné zpochybnění této skutečnosti „technickou poznámkou“ o tom, že předmětný e-mail mohl rozeslat i některý z rodinných příslušníků stěžovatele, kterou stěžovatel, v rozporu se svou další argumentací záskem do jeho ústavního práva na svobodu projevu, dále rozvíjí v ústavní stížnosti, se tedy v daném kontextu jeví jako ryze účelová. Účastník řízení vzhledem ke své argumentaci tedy navrhuje, aby ústavní stížnost byla jako zjevně neopodstatněná odmítnuta. Neztotožní-li se Ústavní soud procesně

s tímto návrhem účastníka, pak účastník navrhuje, aby byla ústavní stížnost jako nedůvodná zamítnuta.

8. Vedlejší účastník řízení ve svém vyjádření k ústavní stížnosti ve vztahu k tvrzenému porušení čl. 17 odst. 2 Listiny uvádí, že z ustanovení § 80 zákona o soudech a soudcích vyplývá, že soudci jsou oproti jiným kategoriím osob částečně omezeni ve svobodě projevu, přičemž tato omezení odpovídají kautelám uvedeným v čl. 17 odst. 4 Listiny a čl. 10 odst. 2 Úmluvy. Vedlejší účastník podává rozsáhlý výčet judikatury ESLP, Ústavního soudu, jakož i kárné judikatury Nejvyššího správního soudu. Z této judikatury vyplývá, že při posuzování nezávislosti a nestrannosti soudců má vždy určitý význam i dojem, kterým soudci a soudy působí navenek (např. rozsudek ESLP ze dne 28. 6. 1984 ve věci *Campbell a Fell proti Spojenému království*, stížnosti č. 7819/77 a 7878/77). Soudce má být tudíž při svých projevech zdrženlivý, aby nenarušoval důvěru v nestrannost a nezávislost soudní moci a nezasahoval do práva konkrétních účastníků řízení na spravedlivý proces (např. rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 23. 6. 2016 ve věci *Baka proti Maďarsku*, stížnost č. 20261/12). Pro zachování důvěry veřejnosti je taktéž nezbytné, aby si soudci udržovali odstup od politické soutěže, a to i při výkonu svobody slova (srov. náleží Ústavního soudu ze dne 5. 9. 2016 sp. zn. I. ÚS 2617/15). Dle vedlejšího účastníka je pak zejména nutné přihlídnout k tomu, že stěžovatel se „přeposlání e-mailu“ dopustil v době, kdy probíhal volební boj, přičemž předmětný e-mail, který obsahuje poměrně značné množství vulgárních výrazů a naznačuje nezákonné jednání v něm uvedených osob, byl rozeslán i novinářům, kteří věděli, že odesílatel je soudcem, neboť s ním v předešlých letech komunikovali na odborné úrovni. Komunikaci mezi takovými subjekty pak nelze považovat za ryze soukromou, jak uvádí stěžovatel. Dle názoru vedlejšího účastníka se čl. 10 odst. 2 Úmluvy vztahuje nejen na „informace“ a „myšlenky“, které jsou příznivě přijímány či považovány za neškodné či bezvýznamné, ale i na ty, které zraňují, šokují nebo znepokojují nebo pracují se zřetelnou nadsázkou, případně satirou (viz rozsudek ESLP ze dne 7. 12. 1976 ve věci *Handyside proti Spojenému království*, stížnost č. 5496/17). Vedlejší účastník zdůrazňuje, že při provedení testu proporcionality je zjevné, že zájem na zachování autority soudní moci a důvěry veřejnosti v její nestrannost je závažnější než omezení spočívající v tom, že se soudci musí poněkud omezit ve svém právu na svobodu projevu.

9. Vedlejší účastník se dále vyjádřil i k tvrzenému porušení čl. 37 odst. 1 Listiny. K této námitce vedlejší účastník odkazuje na to, že ESLP ve své aktuální judikatuře považuje kárné řízení se soudcem, které vede k jeho propuštění nebo má jiné závažné důsledky, za civilní řízení, na něž se vztahuje civilní větev čl. 6 Úmluvy. V žádném ze svých rozhodnutí ESLP dosud nedospěl k závěru, že by kárné řízení bylo možné z hlediska Úmluvy

považovat i za trestní řízení. Vedlejší účastník zmiňuje taktéž náleží Ústavního soudu ze dne 5. 9. 2016 sp. zn. I. ÚS 2617/15, který ve shodě s judikaturou ESLP konstatuje, že z ústavněprávního hlediska se na každé kárné řízení se soudcem aplikují standardy civilní větve práva na spravedlivý proces ve smyslu čl. 6 Úmluvy, a to bez ohledu na výsledek tohoto řízení. Již skutečnost, že rozhodnutí o kárném obvinění je svěřeno soudu, totiž znamená plnou aplikovatelnost civilní větve čl. 6 Úmluvy (srov. rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 19. 4. 2007 ve věci *Vilho Eskelinen a další proti Finsku*, stížnost č. 63235/00, podle něhož se na spory se státními zaměstnanci vždy aplikuje civilní část čl. 6 Úmluvy, pokud pro konkrétní typ sporu není výslovně vyloučen soudní přezkum a zároveň je tato vyluka ze soudního přezkumu odůvodněna povahou sporu; ve vztahu k soudcům viz shodně rozsudek ESLP ze dne 26. 7. 2011 ve věci *Juričič proti Chorvatsku*, stížnost č. 58222/09). Vedlejší účastník tedy na základě této judikatury dovozuje, že na kárné řízení se stěžovatelem nelze nahlížet jako na trestní řízení ve smyslu Úmluvy či Listiny [k tomu více náleží Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 33/09 ze dne 29. 9. 2010 (N 205/58 SbNU 827; 332/2010 Sb.)]. Na tomto závěru nic nemění ani subsidiární použití trestního řádu na kárné řízení se soudci, které však nijak nespovídá o záměru považovat kárné řízení se soudci za specifickou formu trestního řízení (tento záměr jednoznačně vylučuje § 15 odst. 1 a 2 zákona č. 7/2002 Sb.). Pro tento výklad svědčí navíc dle vedlejšího účastníka i rozsudek ESLP ve věci *Olujich proti Chorvatsku*, v němž ESLP posuzoval obdobnou chorvatskou právní úpravu, podle níž se na kárné řízení s panem Olujichem, tehdejšími předsedou chorvatského Nejvyššího soudu, subsidiárně vztahoval trestní řád, a přesto dospěl k závěru, že se na jeho věc trestní větev článku 6 odst. 1 Úmluvy nevztahuje (viz rozsudek ESLP ze dne 5. 2. 2009 ve věci *Olujich proti Chorvatsku*, stížnost č. 22330/05).

10. Vedlejší účastník uvádí, že předmětem řízení před Ústavním soudem bude bezpochyby i přezkum, zda kárný soud zaslal návrh na zahájení kárného řízení stěžovateli a písemně jej poučil o právu zvolit si obhájce z řad soudců nebo advokátů; právu vyjádřit se ke skutečnostem, které mu jsou kladeny za vinu a k důkazům o nich; právu uvádět skutečnosti sloužící v jeho prospěch a navrhnout o nich důkazy; právu nevyprávět, a to s tím, že jde o přiměřeně aplikovaná práva obviněného podle trestního řádu. K tomuto vedlejší účastník dodává, že Ústavní soud ve své judikatuře zdůraznil, že kárné obviněný musí být kárným soudem poučen o svých právech [náleží ze dne 21. 1. 2008 sp. zn. III. ÚS 1076/07 (N 14/48 SbNU 145), bod 23 in fine]. Obecně ovšem stačí, pokud kárný soud touto poučením poskytne kárné obviněnému písemně, například spolu s doručením návrhu na zahájení kárného řízení (náleží ze dne 21. 1. 2008 sp. zn. III. ÚS 1076/07, bod 28). Dle vedlejšího účastníka i v tomto ohledu proběhlo řízení řádně. Vedlejší účastník řízení tedy konstatuje, že ústavní stížnost není důvodná.

11. Stěžovatel byl vyzván, aby k vyjádřením účastníka, resp. vedlejšího účastníka řízení, podal svou repliku. Stěžovatel podal repliku prostřednictvím svého právního zástupce opožděně s odůvodněním, že právní zástupce čerpal v době lhůty mu určené Ústavním soudem dovolenou. Stěžovatel se ve své replice vyjádřil k judikatuře soudů, kterou účastníci řízení ve svých vyjádřeních argumentovali, neboť má za to, že závěry této relevantní judikatury nejsou pro projednávanou věc příléhavé. Stěžovatel vyjmenovává kritéria, která pro soudce z předmětné judikatury vyplývají. Tato se dle stěžovatele dají zobecnit následovně: soudce nesmí vyjadřovat přímou podporu konkrétnímu politickému subjektu či programu a podporovat či šířit myšlenky, které jsou v rozporu s principy demokratické společnosti; korektivem má být vědomí, že jeho jednání by mohlo mít vliv na jeho soudcovské funkce; jednání soudce nesmí vzbudit dojem oficiálního názoru zastávané funkce a způsob prezentace názorů soudce nesmí vést k narušení důstojnosti soudcovské funkce; soudce má povinnost být ve svých projevech zdrženlivý, aby nenarušoval důvěru v nestrannost a nezávislost soudní moci; soudce si má udržovat odstup od politické soutěže; výkon práva na svobodu projevu ze strany soudce má být vykonáván s jistou zdrženlivostí, tedy tak, aby neohrožoval nepřijatelným způsobem autoritu a nestrannost soudní moci a nezasahoval do práva konkrétních účastníků řízení na spravedlivý proces. Stěžovatel má za to, že ani jedno z uvedených kritérií nepřekročil, a nadto zdůrazňuje, že onu e-mailovou zprávu neopatřil žádným svým komentářem a adresáty zprávy byly osoby stěžovateli dobře známé, a tudíž měla daná komunikace soukromý charakter.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

12. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, jenž byl účastníkem řízení, v němž bylo vydáno napadené rozhodnutí, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s požadavky ustanovení § 29 až 31 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) a ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu a *contrario*).

V. Vlastní posouzení věci

13. Ústavní soud není součástí soudní soustavy (čl. 91 odst. 1 Ústavy) a nepřísluší mu právo dozoru nad rozhodovací činností obecných soudů. Do rozhodovací činnosti soudů je Ústavní soud v řízení o ústavní stížnosti podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy oprávněn zasáhnout pouze tehdy, byla-li pravomocným rozhodnutím těchto orgánů porušena ústavně zaručená základní práva nebo svobody stěžovatele.

14. V případě kárného řízení ve věcech soudců, státních zástupců a exekutorů je řízení toliko jednostupňové, což Ústavní soud aproboval svým nálezem ze dne 29. 9. 2010 sp. zn. Pl. ÚS 33/09 (N 205/58 SbNU 827; 332/2010 Sb.), kdy konstatoval, že právní úprava, jež kárně obviněnému soudci obecného soudu neumožňuje podat odvolání proti rozhodnutí kárného senátu, není protiústavní. Na kárné řízení se soudci obecných soudů není aplikovatelné ustanovení čl. 2 odst. 1 Dodatkového protokolu č. 7 k Úmluvě, neboť toto řízení nelze kvalifikovat jako řízení o trestním obvinění. Jde o řízení disciplinární jak z hlediska systematiky právního řádu, tak z hlediska jeho povahy.

15. V otázce namítaného porušení svobody projevu stěžovatel jen opakuje své vlastní vnímání posuzovaného jednání, které vyjádřil již v řízení před kárným soudem. Důstojnost soudcovské funkce podle jeho názoru nemohla být jeho jednáním nikterak narušena, neboť toto jednání mělo zcela soukromý charakter a takto bylo též chápáno ze strany jeho adresátů. Stěžovatel dále tvrdí, že došlo k celkovému zapovězení jeho práva na svobodu projevu jen proto, že je soudcem. K této námitce Ústavní soud především konstatuje, že je ve skutečnosti částečně námitkou skutkovou, se kterou se kárný soud velmi podrobně a přesvědčivě vypořádal. Kárný soud uzavřel, že obsah předmětného e-mailu měl značný difamační potenciál, navíc e-mail nebyl opatřen žádným vysvětlujícím komentářem stěžovatele. Kárný soud dospěl též k závěru, že obsah tohoto e-mailu mohl u některých osob důvodně vzbudit dojem, že je autentickým rozhovorem politiků. Tímto kárný soud odmítl tezi zastávanou stěžovatelem, že bylo zcela zjevné, že šlo o smyšlený dokument. Ani okruh osob, kterým byl předmětný e-mail přeposlán, nesvědčí dle názoru kárného soudu tomu, že by šlo o čistě soukromé jednání stěžovatele. Tyto závěry kárného soudu shledává Ústavní soud zcela přesvědčivými. Tímto svým jednáním stěžovatel vyjádřil jistou míru lhostejnosti k tomu, jak bude s tímto textem dále nakládáno, jak bude interpretován, a také k tomu, že jako odesílatel této zprávy bude identifikován právě stěžovatel, tj. osoba vykonávající funkci soudce. Stěžovatel se ostatně v této části ústavní stížnosti ani nepokouší polemizovat s argumenty kárného soudu, pouze opakuje, jak on předmětný e-mail subjektivně vnímá. Ústavní soud by zde byl oprávněn zasáhnout jen tehdy, pokud by závěry kárného soudu byly v extrémním rozporu se skutkovými zjištěními, což se nestalo.

16. Ústavní soud se ztotožňuje s argumentací kárného soudu, i pokud jde o rozsah, v jakém lze zasáhnout do svobody slova soudce. Stěžovatel ani jakožto soudce nemůže být zásadně vyloučen z možnosti realizovat tuto svou ústavně zaručenou svobodu (srov. čl. 44 Listiny *a contrario*). Nicméně výkon svobody projevu obecně podléhá jistým omezením, jak vyplývá z čl. 17 odst. 4 Listiny a čl. 10 odst. 2 Úmluvy, kde je výslovně uvedeno, že

výkon svobody projevu může podléhat omezení z důvodu zachování autority a nestrannosti soudní moci. Jak správně podotknul kárný soud, zastává ESLP ve své judikatuře názor, že soudce či jiná osoba spojená s výkonem spravedlnosti má právo vyjadřovat a šířit, i veřejně, své občanské a politické postoje, včetně názorů otevřeně kritických, přičemž předmětem kritiky mohou být i poměry v samotné justici, či dokonce na konkrétním soudu, smluvní strany však jsou na druhou stranu oprávněny v nezbytně nutné míře požadovat, aby výkon svobody projevu ze strany soudců a dalších představitelů justice byl uskutečňován s jistou zdrženlivostí, tedy tak, aby zejména neohrožoval nepřijatelným způsobem autoritu a nestrannost soudní moci (srov. např. rozsudek velkého senátu ze dne 28. 10. 1999 ve věci *Wille proti Lichtenštejnsku*, stížnost č. 28396/95).

17. Jistá omezení svobody projevu potom soudcům plynou nejenom při výkonu jejich funkce, nýbrž jsou povinni je respektovat i ve svém občanském životě, jak plyne zejména z ustanovení § 80 zákona o soudech a soudcích, které je odrazem čl. 17 odst. 4 Listiny. Stěžovatel v rámci svého soukromého života přeposlal danou e-mailovou zprávu, kterou dle svého tvrzení obdržel od osoby jemu známé. Tímto přeposláním tedy realizoval svou svobodu projevu ve formě rozšiřování idejí a informací. Přeposláním této zprávy, která byla výrazně difamačního charakteru, skupině osob, které stěžovatel označil za své přátele (mezi těmito osobami figurovalo i několik představitelů českých médií), se však stěžovatel současně dopustil narušení soudcovské důstojnosti minimálně u osob, kterým e-mail přeposlal. Pokud jde v tomto kontextu o námitku stěžovatele, že jeho jednání spočívající v přeposlání předmětné zprávy mělo ryze soukromý charakter, neboť k přeposlání došlo ze soukromé e-mailové adresy a navíc adresáty zprávy byly osoby, s nimiž je stěžovatel v přátelském vztahu, a tudíž nemohlo dojít k ohrožení důvěry v nezávislé, nestranné, odborné a spravedlivé rozhodování soudů, Ústavní soud uvádí následující. Kárný soud provedl při ústním jednání dokazování, z něhož vyplynulo, že mezi adresáty e-mailové zprávy bylo i několik zástupců českých médií, přičemž některým z těchto novinářů stěžovatel předmětnou zprávu přeposlal na pracovní adresu. Zároveň kárný soud při dokazování zjistil, že většina těchto osob zná stěžovatele pouze po pracovní stránce. Jestliže stěžovatel daný e-mail těmto osobám přeposlal, a to bez jakéhokoliv vlastního komentáře, v některých případech i na pracovní adresu, musel si být naprosto vědom toho, že obsah předmětné e-mailové zprávy se může za této situace dostat na veřejnost, přičemž jako odesílatel této zprávy bude ztotožněn právě stěžovatel. Z tohoto pohledu tedy není možno na tuto e-mailovou komunikaci pohlížet jako na čistě soukromou, byť k přeposlání e-mailu došlo ze soukromé adresy stěžovatele. Přeposláním zprávy, jejíž obsah lze hodnotit jako výrazně difamační, zároveň stěžovatel mohl zasáhnout i do osobnostních práv politiků, jichž

se obsah zprávy týkal, tedy do práv senátora Jaroslava Kubery, jakož i dalších tří osob, které na smyšleném rozhovoru participovaly, čehož si stěžovatel musel být dle kontextu celého případu vědom. Z judikatury ESLP sice vyplývá, že politici musí v rámci své účasti na veřejném životě snášet větší míru kritiky, nicméně nejsou povinni snášet nepravdivá dehonestující tvrzení o své osobě [viz např. rozsudek ESLP ze dne 22. 2. 2007 ve věci *Krasulya proti Rusku*, stížnost č. 12365/03; obdobně srov. též nález Ústavního soudu ze dne 8. 2. 2000 sp. zn. I. ÚS 156/99 (N 19/17 SbNU 133)]. V otázce namítaného zásahu do svobody projevu se tedy Ústavní soud plně ztotožňuje se závěry kárného soudu a konstatuje, že porušení stěžovatelova práva zakotveného v čl. 17 odst. 2 Listiny neshledal.

18. Stěžovatel dále namítá porušení svého práva zakotveného v čl. 37 odst. 1 Listiny, podle kterého má každý právo odepřít výpověď, jestliže by jí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobě blízké. Dle názoru stěžovatele bylo toto právo porušeno tím, že v řízení před kárným soudem bylo jako listinný důkaz použito vyjádření stěžovatele ze dne 23. 10. 2014 k předmětné otázce. K této námitce uvádí Ústavní soud následující. Dle § 25 zákona o řízení ve věcech soudců se v kárném řízení přiměřeně použijí ustanovení trestního řádu, nestanoví-li tento zákon jinak nebo nevyplývá-li z povahy věci něco jiného. Trestní řízení lze rozdělit do tří základních fází – od zahájení úkonů trestního řízení do zahájení trestního stíhání (tzv. prověřování); od zahájení trestního stíhání do podání obžaloby (tzv. vyšetřování); od nařízení hlavního líčení do vynesení rozhodnutí soudy prvního stupně. Podle § 8 odst. 1 zákona o řízení ve věcech soudců se kárné řízení zahajuje na návrh. Z ustanovení § 25 ve spojení s § 8 zákona o řízení ve věcech soudců tedy vyplývá přiměřené použití trestního řádu až od podání kárného návrhu, tudíž na fázi tzv. prověřování před zahájením kárného řízení citovaná ustanovení nepamatují, tzn. že stadium před podáním kárného návrhu není formalizováno. Analogicky k trestnímu řízení lze tedy rozdělit kárné řízení na fázi po sdělení obvinění, tj. po doručení kárného návrhu kárně obviněnému, a na fázi projednání věci před soudem.

19. Ústavní soud je toho názoru, že před zahájením kárného řízení se trestní řád neuplatní a shromažďování podkladů k podání kárného návrhu probíhá v režimu výkonu soudního dohledu v rámci soudstavy soudů dle zákona o soudech a soudcích. Z tohoto důvodu Ústavní soud neshledává, že by v době před zahájením kárného řízení došlo k porušení práv stěžovatele v důsledku toho, že nebyla dodržena práva, která trestní řád přiznává osobě podezřelé při podání vysvětlení ve formě tzv. úředního záznamu dle § 158 trestního řádu, jak namítá stěžovatel, neboť na shromažďování podkladů pro zahájení kárného řízení se trestní řád nepoužije.

20. Jinou otázkou však je, nakolik je možno před kárným soudem použít důkazy získané v této fázi. S kárným soudem lze souhlasit v tom, že

v případě připisu stěžovatele ze dne 23. 10. 2014 nešlo o tzv. úřední záznam podle § 158 trestního řádu. Stejně tak lze přisvědčit kárnému soudu v tom, že neplatí, že by jakékoliv sdělení či vyjádření kárně obviněného mající vztah k posuzované věci, které učinil před zahájením kárného řízení, bylo vyloučeno jakožto možný důkaz v takové věci. Tyto závěry kárného soudu však ještě nic nevyovídají o tom, zda lze jako důkaz použít zmiňovaný přípis. Kárný soud totiž ve své argumentaci nezohledňuje zásadní kritérium pro použitelnost vyjádření kárně obviněného z doby před zahájením kárného řízení v řízení před soudem. Toto kritérium spočívá v zodpovězení otázky, kdo inicioval toto vyjádření, tj. zda se kárně obviněný sám od sebe kupříkladu do tisku anebo i předsedovi soudu spontánně vyjádřil v tom smyslu, že předmětnou zprávu přeposlal, anebo zda byl k takovému vyjádření fakticky vyzván ze strany vyšetřujícího orgánu, jak tomu bylo ve věci stěžovatele. Na takto získané vyjádření je nutno pohlížet optikou nálezu Ústavního soudu ze dne 3. 11. 2004 sp. zn. II. ÚS 268/03 (N 165/35 SbNU 241), z něhož pro zde posuzovanou věc vyplývá závěr, že přípis stěžovatele ze dne 23. 10. 2014 je třeba materiálně posuzovat jako jeho výpověď v dané věci, která byla iniciována ze strany vyšetřujícího orgánu. Tuto výpověď však v žádném případě nelze použít v řízení před kárným soudem, neboť je výpovědí učiněnou ještě před sdělením obvinění (tj. před doručením kárného návrhu stěžovateli). Výpovědi obviněného učiněné ještě před sdělením obvinění jsou procesně nepoužitelným (nikoliv ještě ale nutně nezákonným) důkazem (k tomu blíže viz Fryšták, M., Jílovec, M. Zákonost důkazů v trestním řízení a jejich posuzování v aplikační praxi. Časopis pro právní vědu a praxi, 2014, č. 1, s. 12 a násl.). Úřední záznam o podání vysvětlení dle § 158 odst. 6 trestního řádu je z použití v řízení před soudem vyloučen, a to i přesto, že na tuto formu výpovědi klade zákon poměrně přísné podmínky ohledně poučení apod. Tím spíše je však na základě argumentu *a maiori ad minus* vyloučeno, aby bylo použito vyjádření obviněného, učiněné fakticky na popud a adresované směrem k vyšetřujícím orgánům, které je z procesního hlediska ještě méně formální než úřední záznam o podání vysvětlení. Na těchto závěrech nic nemění ani skutečnost, že kárné řízení nelze považovat za řízení trestní v autonomním smyslu Úmluvy, a vztahuje se na něj tedy jen civilní větev práva na spravedlivý proces ve smyslu čl. 6 Úmluvy. Kárné řízení totiž bez ohledu na nižší úroveň ochrany zaručené mu Úmluvou zůstává řízením, při němž kárný žalobce vystupuje vůči kárně obviněnému ve vrchnostenském postavení. Má-li být zachováno právo kárně obviněného na to, aby v kárném řízení nevyovídál, pak nelze připustit, aby jeho výpověď bylo možno nahradit vyjádřením posléze kárně obviněného, které tento učinil v předprocesní fázi vůči vrchnostenskému orgánu na výslovný dotaz tohoto orgánu. Opačný závěr by totiž znamenal faktické vyprázdnění důležitosti dokazování v samotném kárném řízení

a přenesení těžiště dokazování do předprocesních fází bez záruky nejelementárnějších práv kárně obviněného. Lze tedy uzavřít, že samotný postup kárného žalobce ani předsedy Okresního soudu v Teplicích, kterým se po stěžovateli dožadovali vysvětlení celé věci, nezákonný nebyl. Přípis stěžovatele, kterým na tento dotaz odpověděl, však neměl být v řízení před kárným soudem vůbec proveden.

21. Prvním stadiem kárného řízení dle zákona o řízení ve věcech soudců je tedy fáze počínající podáním kárného návrhu ke kárnému soudu. Pro tuto fázi řízení se použijí pravidla pro vyšetřování v trestním řízení, nestanoví-li zákon o řízení ve věcech soudců jinak nebo nevyplývá-li z povahy věci něco jiného. V této fázi řízení je možno již získat důkaz ve formě stanoviska kárně obviněného ke kárnému návrhu dle § 13 zákona o řízení ve věcech soudců. Toto vyjádření lze považovat za důkaz, který je procesně způsobilý k použití v řízení před soudem. Ústní jednání v řízení před soudem dle § 16 a násl. zákona o řízení ve věcech soudců je těžištěm dokazování, a tudíž výpověď obviněného v této fázi řízení má důkazně větší význam než výpověď získaná v předchozí fázi řízení, neboť až v této fázi se plně uplatní zásady veřejnosti, ústnosti a bezprostřednosti, jakož i zásada volného hodnocení důkazů. Nutno podotknout, že z napadeného rozhodnutí, jakož i ze spisu sp. zn. 13 Kss 1/2015, který si Ústavní soud od kárného soudu vyžádal, vyplývá, že kárný soud měl k dispozici vyjádření kárně obviněného ke kárnému návrhu, které je obsahově shodné s přípisem ze dne 23. 10. 2014 a které je procesně způsobilé k provedení v ústním jednání před kárným soudem. Šlo totiž o vyjádření kárně obviněného učiněné až poté, co mu byl doručen kárný návrh. V tomto vyjádření kárně obviněný namítal především formulační nepřesnost – dle svého tvrzení totiž daný e-mail nerozeslal, nýbrž přeposlal. Kárně obviněný tu nikterak nerozporoval, že e-mailová adresa, z níž byl e-mail odeslán, je skutečně jeho. Stejně tak se kárně obviněný ani nepokoušel vážně tvrdit, že předmětný e-mail přeposlal někdo z jeho blízkých. Tuto eventualitu zmínil následně jen jako „technickou poznámku“, zjevně bez aspirace na to, že by byla jeho vážně míněným tvrzením.

22. Kárně obviněný v ústním jednání před kárným soudem sice nejprve odmítl vypovídat, nicméně posléze odpovídal na dotazy předsedy senátu a vyjadřoval se k provedeným důkazům, přičemž z těchto jeho vyjádření, jakož i z vyjádření jeho obhájce vyplývalo, že skutečnost, že předmětnou e-mailovou zprávu přeposlal, nikterak nepopírá. Ani v textu samotné ústavní stížnosti stěžovatel tuto skutečnost explicitně nepopírá. Je tedy otázkou, k čemu svou argumentací stěžovatel ve své ústavní stížnosti směřuje, neboť nenabízí žádnou alternativní skutkovou verzi ve své věci. Právě naopak svými opakovanými vyjádřeními, jak ke kárnému návrhu, tak z ústního

jednání, tak i v textu ústavní stížnosti, opakovaně potvrzuje skutkovou verzi tak, jak byla popsána v odůvodnění napadeného rozhodnutí.

23. Stěžovateli lze přisvědčit, že přípis ze dne 23. 10. 2014, tedy ještě předtím, než mu byl doručen kárný návrh, neměl být v řízení před kárným soudem vůbec použit. Na druhou stranu, k nezákonnému použití tohoto listinného důkazu došlo právě až v řízení před soudem, tedy ve fázi, kdy kárně obviněný ty samé skutečnosti připouštěl již ve svých jiných, procesně použitelných vyjádřeních.

24. Na základě výše uvedených argumentů Ústavní soud konstatuje, že v řízení před kárným soudem byl proveden důkaz, který byl procesně nezpůsobilý, a tudíž v řízení před soudem neměl být vůbec proveden. Již toto samotné pochybení kárného soudu zakládá pochybnosti z hlediska porušení práva podle čl. 37 odst. 1 Listiny, jak namítá stěžovatel. Ústavní soud však dospívá k závěru, že toto pochybení kárného soudu v kontextu projednávané věci nemá ústavněprávní rozměr. Na tomto místě považuje Ústavní soud za vhodné zopakovat svou tezi, kterou uvedl již ve svém usnesení ze dne 26. 5. 2004 sp. zn. I. ÚS 290/04 (U 34/33 SbNU 539), totiž, že jakýkoliv proces neexistuje samoúčelně, nýbrž jeho cílem je dosažení vzniku, změny či zániku hmotných práv a povinností fyzických či právnických osob. Tato skutečnost se musí nutně odrážet také v rovině základních práv a svobod. Stěžovatel přitom skutečnost, kterou tento nezpůsobilý důkaz prokazoval, explicitně nikdy nepopřel, což je prokazatelné zejména z jeho vyjádření ke kárnému návrhu a ze samotného průběhu ústního jednání před kárným soudem. Z tohoto důvodu by kasace napadeného rozhodnutí byla pouze formalistickým a neúčelným postupem, který by v konečném důsledku neměl vliv na výsledek řízení ve věci stěžovatele, tj. na meritorní rozhodnutí kárného soudu [k tomu srov. zamítavý náleze Ústavního soudu ze dne 28. 7. 2014 sp. zn. I. ÚS 1694/14 (N 146/74 SbNU 241)]. Napadené rozhodnutí tedy obsahuje určitý nedostatek, avšak tento nedosahuje dle názoru Ústavního soudu takového rozměru, že by jím došlo k porušení stěžovatelových základních práv.

25. Stěžovatel v ústavní stížnosti též podal návrh ve smyslu § 83 zákona o Ústavním soudu, aby náklady na jeho zastoupení v řízení o ústavní stížnosti hradil stát z rozpočtu Ústavního soudu. Ze znění ustanovení § 83 odst. 1 zákona o Ústavním soudu vyplývá, že přiznání náhrady nákladů na zastoupení stěžovatele v řízení před Ústavním soudem přichází v úvahu pouze tehdy, odůvodňují-li to osobní a majetkové poměry stěžovatele, zejména nemá-li dostatečné prostředky k placení nákladů spojených se zastoupením. Tedy ani v případě, že by bylo ústavní stížnosti vyhověno, nelze „automaticky“ očekávat, že Ústavní soud rozhodne, aby náklady na zastoupení stěžovatele zcela nebo zčásti zaplatil stát. Tím spíše nelze tento výrok předpokládat v situaci, kdy ústavní stížnosti vyhověno není. Ústavní soud

II. ÚS 2490/15

č. 211

tedy neshledal podmínky pro postup podle § 83 zákona o Ústavním soudu, návrhu nevyhověl a náhradu nákladů řízení spojených se zastoupením stěžovateli nepřiznal.

26. Ze všech výše uvedených důvodů Ústavní soud ústavní stížnost podle § 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu, a to mimo ústní jednání při splnění podmínek stanovených v § 44 zákona o Ústavním soudu, zamítl.

Č. 212

K výkonu práva v rozporu s dobrými mravy

Přezkum výkonu práva z hlediska jeho souladu s dobrými mravy (podle § 3 odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění zákona č. 509/1991 Sb.) je v zásadě vyhrazen obecným soudům, respektují-li ústavní kautely práva na spravedlivý proces; k porušení tohoto práva dojde, není-li námitka výkonu práva v rozporu s dobrými mravy dostatečně vypořádána v rámci širšího kontextu projednávané věci a chování účastníků sporu, takže není dostatečně zvaženo chování obou stran, závěry obecných soudů směřují jen k jednání jedné ze stran, a proto jsou vůči straně druhé nepřiměřeně tvrdé, a příčí se tak požadavkům řádně vedeného procesu a ekvity.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Josefa Fialy a soudců Jana Filipa (soudce zpravodaj) a Radovana Suchánka – ze dne 8. listopadu 2016 sp. zn. III. ÚS 2700/15 ve věci ústavní stížnosti Pavla Zezuly, zastoupeného Mgr. Pavlem Černým, advokátem, se sídlem Údolní 33, Brno, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 3. června 2015 č. j. 28 Cdo 5277/2014-566, výroku I rozsudku Krajského soudu v Hradci Králové – pobočky v Pardubicích ze dne 21. listopadu 2013 č. j. 22 Co 567/2011-507 ve znění výroku I opravného usnesení ze dne 21. listopadu 2013 č. j. 22 Co 567/2011-519 a proti rozsudku Okresního soudu ve Svitavách ze dne 11. října 2011 č. j. 6 C 79/2008-338 ve výroku II a v té části výroku I, kterou bylo stěžovateli uloženo zaplatit vedlejšímu účastníku 858 047 Kč s ročním úrokem z prodlení z částky 228 452,70 Kč od 6. 2. 2008 do 30. 6. 2008 ve výši 10,5 %, od 1. 7. 2008 do 31. 12. 2008 ve výši 10,75 %, za dobu od 1. 1. 2009 do 10. 3. 2009 ve výši 9,25 % a z částky 858 047 Kč za dobu od 11. 3. 2009 do 30. 6. 2009 ve výši 9,25 %, za dobu od 1. 7. 2009 do 31. 12. 2009 ve výši 8,5 %, za dobu od 1. 1. 2010 do 30. 6. 2010 ve výši 8 %, za dobu od 1. 7. 2010 do 30. 6. 2012 ve výši 7,75 %, za dobu od 1. 7. 2012 do 31. 12. 2012 ve výši 7,5 %, za dobu od 1. 1. 2013 do 31. 12. 2013 ve výši 7,05 % a za dobu od 1. 1. 2014 do zaplacení ve výši, která v každém jednotlivém kalendářním pololetí trvání prodlení odpovídá v procentech součtu čísla 7 a výše limitní sazby pro dvoutýdenní repo operace České národní banky vyhlášené ve Věstníku České národní banky a platné vždy k prvnímu dni příslušného kalendářního pololetí, vše do jednoho měsíce od právní moci tohoto rozsudku, za účasti Nejvyššího soudu, Krajského soudu v Hradci Králové – pobočky v Pardubicích a Okresního soudu ve Svitavách jako účastníků řízení a Hloubětínské společnosti, s. r. o., se sídlem Mandloňová 944/5, Praha 9, jako vedlejší účastnice řízení.

Výrok

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 3. června 2015 č. j. 28 Cdo 5277/2014-566, výrokem I rozsudku Krajského soudu v Hradci Králové – pobočky v Pardubicích ze dne 21. listopadu 2013 č. j. 22 Co 567/2011-507 ve znění výroku I opravného usnesení ze dne 21. listopadu 2013 č. j. 22 Co 567/2011-519 a rozsudkem Okresního soudu ve Svitavách ze dne 11. října 2011 č. j. 6 C 79/2008-338 ve výroku II a v té části výroku I, kterou bylo stěžovateli uloženo zaplatit vedlejšímu účastníku 858 047 Kč s ročním úrokem z prodlení z částky 228 452,70 Kč od 6. 2. 2008 do 30. 6. 2008 ve výši 10,5 %, od 1. 7. 2008 do 31. 12. 2008 ve výši 10,75 %, za dobu od 1. 1. 2009 do 10. 3. 2009 ve výši 9,25 % a z částky 858 047 Kč za dobu od 11. 3. 2009 do 30. 6. 2009 ve výši 9,25 %, za dobu od 1. 7. 2009 do 31. 12. 2009 ve výši 8,5 %, za dobu od 1. 1. 2010 do 30. 6. 2010 ve výši 8 %, za dobu od 1. 7. 2010 do 30. 6. 2012 ve výši 7,75 %, za dobu od 1. 7. 2012 do 31. 12. 2012 ve výši 7,5 %, za dobu od 1. 1. 2013 do 31. 12. 2013 ve výši 7,05 % a za dobu od 1. 1. 2014 do zaplacení ve výši, která v každém jednotlivém kalendářním pololetí trvání prodlení odpovídá v procentech součtu čísla 7 a výše limitní sazby pro dvoutýdenní repo operace České národní banky vyhlášené ve Věstníku České národní banky a platné vždy k prvnímu dni příslušného kalendářního pololetí, vše do jednoho měsíce od právní moci tohoto rozsudku, bylo porušeno základní právo stěžovatele na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 3. června 2015 č. j. 28 Cdo 5277/2014-566, výrok I rozsudku Krajského soudu v Hradci Králové – pobočky v Pardubicích ze dne 21. listopadu 2013 č. j. 22 Co 567/2011-507 ve znění výroku I opravného usnesení ze dne 21. listopadu 2013 č. j. 22 Co 567/2011-519 a rozsudek Okresního soudu ve Svitavách ze dne 11. října 2011 č. j. 6 C 79/2008-338 ve výroku II a v té části výroku I, kterou bylo stěžovateli uloženo zaplatit vedlejšímu účastníku 858 047 Kč s ročním úrokem z prodlení z částky 228 452,70 Kč od 6. 2. 2008 do 30. 6. 2008 ve výši 10,5 %, od 1. 7. 2008 do 31. 12. 2008 ve výši 10,75 %, za dobu od 1. 1. 2009 do 10. 3. 2009 ve výši 9,25 % a z částky 858 047 Kč za dobu od 11. 3. 2009 do 30. 6. 2009 ve výši 9,25 %, za dobu od 1. 7. 2009 do 31. 12. 2009 ve výši 8,5 %, za dobu od 1. 1. 2010 do 30. 6. 2010 ve výši 8 %, za dobu od 1. 7. 2010 do 30. 6. 2012 ve výši 7,75 %, za dobu od 1. 7. 2012 do 31. 12. 2012 ve výši 7,5 %, za dobu od 1. 1. 2013 do 31. 12. 2013 ve výši 7,05 % a za dobu od 1. 1. 2014 do zaplacení ve výši, která v každém jednotlivém kalendářním pololetí trvání prodlení odpovídá v procentech součtu čísla 7 a výše limitní sazby pro dvoutýdenní repo operace České národní banky vyhlášené ve Věstníku České národní banky a platné vždy

k prvnímu dni příslušného kalendářního pololetí, vše do jednoho měsíce od právní moci tohoto rozsudku, se proto ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Stěžovatel se ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) domáhá zrušení shora uvedených soudních rozhodnutí, neboť má za to, že jimi došlo k porušení jeho ústavně zaručeného práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. Okresní soud ve Svitavách (dále též jen „okresní soud“) napadeným rozsudkem vyhověl žalobě Hloubětínské společnosti, s. r. o., (dále jen „vedlejší účastnice řízení“; původní žalobkyní byla Moravsko-třebovská obchodní společnost, s. r. o. v likvidaci, která nárok žalobkyni postoupila) proti stěžovateli na zaplacení částky 2 092 500 Kč s příslušenstvím (výrok I), a to z titulu bezdůvodného obohacení za užívání nemovitostí původní žalobkyně stěžovatelem (v době od 15. 2. 2005 do 31. 12. 2008) bez právního důvodu. Okresní soud vyšel ze zjištění, že vlastníci blíže specifikovaných nemovitostí v obci a katastrálním území Moravská Třebová byla v době od 12. 8. 1993 do 30. 6. 2009 původní žalobkyně. Pokud tyto nemovitosti byly v tomto období převáděny na další subjekty (mj. i na stěžovatele), šlo o právní úkony absolutně neplatné (viz usnesení Nejvyššího soudu ze dne 5. 8. 2004 č. j. 32 Odo 759/2003-277). Původní žalobkyně vlastnické právo k předmětným nemovitostem pozbyla až na základě kupní smlouvy ze dne 17. 6. 2009, kdy je prodala vedlejší účastnici řízení; byť původní žalobkyně byla po určitou dobu (od 3. 12. 2003 do 10. 9. 2007) vymazána z obchodního rejstříku. Z tohoto zjištění okresní soud vyvodil závěr, že pokud tyto nemovitosti v uvedené předchozí době stěžovatel užíval, činil tak bez právního důvodu. Stěžovatel dle okresního soudu nedoložil, že by měl k užívání nemovitostí právní důvod.

3. Krajský soud v Hradci Králové – pobočka v Pardubicích (dále též jen „krajský soud“) nejprve ve věci rozhodl rozsudkem ze dne 5. 4. 2012 č. j. 22 Co 567/2011-408, kterým rozsudek okresního soudu potvrdil. V odůvodnění mimo jiné uvedl, že stěžovatel věděl již od roku 2004, že kupní smlouva, kterou měl nabyt předmětné nemovitosti, je neplatná, a že je tedy neuzívá z titulu svého vlastnického práva. Nebyl proto ani oprávněným držitelem, nemohl být v dobré víře, že mu nemovitosti patří; přesto tyto nemovitosti několik dalších let užíval, aniž za jejich užívání cokoli platil. Krajský soud tedy neshledal uplatněný nárok nemravným. Stav, kdy nebyla původní žalobkyně zapsána v obchodním rejstříku, nemohl mít dle

krajského soudu vliv na závěr o kontinuálním trvání vlastnického práva původní žalobkyně.

4. Následně Nejvyšší soud rozsudkem ze dne 3. 9. 2013 č. j. 28 Cdo 1108/2013-450 zrušil rozsudek krajského soudu, neboť shledal nesprávným posouzení otázky, zda se stěžovatel mohl na úkor právní předchůdkyně původní žalobkyně bezdůvodně obohatit užíváním jejich nemovitostí po dobu, během níž byl tento subjekt vymazán z obchodního rejstříku. Uzavřel, že stěžovatel se na úkor původní žalobkyně po dobu, po níž byl vymazán z obchodního rejstříku, obohatit nemohl, neboť původní žalobkyně nebyla nadána právní subjektivitou zahrnující i možnost nabývat majetková práva. Původní žalobkyně mohla opětovně nabývat práv a povinností až ke dni právní moci rozhodnutí o zrušení výmazu, až od tohoto data se tedy na její úkor mohl někdo bezdůvodně obohacovat.

5. Vázán právním názorem Nejvyššího soudu, krajský soud ve věci rozhodl podruhé napadeným rozsudkem ve znění napadeného opravného usnesení. Tím rozsudek okresního soudu potvrdil v té části výroku I, kterou bylo stěžovateli uloženo zaplatit žalobci 858 047 Kč s příslušenstvím (tj. za bezdůvodné užívání nemovitostí v období od 11. 9. 2007 do 31. 12. 2008), ve zbytku výroku I rozsudek okresního soudu změnil tak, že žalobu v tomto rozsahu zamítl.

6. Dovolání stěžovatele Nejvyšší soud napadeným usnesením odmítl pro nepřípustnost. Uvedl mimo jiné, že při posouzení, zda výkon práv odporuje dobrým mravům, dává zákon soudu širokou možnost uvážení, aby jeho rozhodnutí v souladu s pravidly ekvity přihlíželo ke všem okolnostem posuzovaného případu. Nejvyšší soud v posuzovaném případě neshledal nepřiměřenost v úvahách nalézacích soudů, jejich závěry vyhodnotil jako korektní.

II. Argumentace stěžovatele

7. Stěžovatel v ústavní stížnosti uvádí, že se soudy při posuzování souladu výkonu práva s dobrými mravy (podání žaloby na vydání bezdůvodného obohacení) přes námitky stěžovatele a navržené důkazy nezabývaly mravností jednání vedlejší účastnice řízení, jejího jednatele a dalších firem propojených společným jednatelem, a dále nesprávně zhodnotily mravnost jednání stěžovatele.

8. Stěžovatel koupil v roce 1996 nemovitosti od neoprávněného – společnosti KODERA, spol. s r. o., jejímž jednatelem i společníkem byl JUDr. Zdeněk Vychodil. Celou kupní cenu ve výši 5 250 000 Kč zaplatil stěžovatel na základě smlouvy o postoupení pohledávky ze dne 11. 3. 1997 přímo JUDr. Zdeňku Vychodilovi. Předmětem smlouvy byl i objekt kanceláře, který společnost KODERA, spol. s r. o., nevlastnila a který zapříčinil pozdější absolutní neplatnost celé smlouvy z důvodu nedostatečně

specifikované kupní ceny (viz usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 32 Odo 759/2003). Podle usnesení Policie České republiky, Krajského ředitelství policie Pardubického kraje, Územního odboru SKPV, Oddělení hospodářské kriminality ve Svitavách, ze dne 8. 2. 2010 č. j. KRPE-183-17/TC-2010-170981 JUDr. Vychodil věděl při uzavírání smlouvy, že společnost KODERA, spol. s r. o., není vlastníkem kanceláří, přesto tuto skutečnost stěžovateli zamlčel. Vyplývá to i z jeho svědecké výpovědi ze dne 8. 2. 2006 učiněné v rámci sporu vedeného u Okresního soudu ve Svitavách pod sp. zn. 5 C 693/2005. Společnost KODERA, spol. s r. o., koupila nemovitosti ze stejného důvodu neplatnou smlouvou od jiné společnosti (Moravsko-třebovská velkoobchodní společnost, s. r. o.), kde opět byl jednatelem a společníkem JUDr. Zdeněk Vychodil. Soud až v listopadu 2008 pravomocně určil, že vlastníkem nemovitostí je právě posledně uvedená společnost, která je platně koupila od státu. Tato společnost (původní žalobkyně v daném sporu) se mezitím ocitla v likvidaci, likvidátorem je JUDr. Vychodil a pohledávku z tohoto sporu i s nemovitostmi postoupila vedlejší účastnici řízení, kde je opět jednatelem JUDr. Zdeněk Vychodil a společníky jsou jeho děti Marek Vychodil a Lucie Dosoudilová (která je i jednatelkou). Stěžovatel tak přišel o zakoupené nemovitosti, o zaplacenou kupní cenu (na jistinu vymohl na JUDr. Vychodilovi pouze cca 310 000 Kč – viz příloženou zprávu soudního exekutora) a o investice do zhodnocení nemovitostí (v hodnotě cca přes 3 mil. Kč).

9. Stěžovatel má za to, že obecné soudy se při posuzování souladu výkonu práva s dobrými mravy od počátku sporu odmítají zabývat v rozporu s ideou spravedlnosti mravností jednání celé personálně propojené skupiny firem a osoby jejich jednatele JUDr. Zdeňka Vychodila a posuzují výlučně jen mravnost jednání stěžovatele, což je pro stěžovatele vzhledem ke všem skutkovým okolnostem nepřiměřeně tvrdé. Stěžovatel byl v letech 1996 až 2008 veden v katastru nemovitostí jako vlastník nemovitostí. V zakoupených nemovitostech umístil svoji truhlářskou dílnu a dal práci více než 20 lidem. O neplatnosti kupní smlouvy, kterou nezavinil, se dozvěděl v roce 2003, sedm let po jejím uzavření, a to pouze z odůvodnění rozsudku, který nepředstavuje překážku věci rozhodnuté. Dalších několik roků (až do listopadu r. 2008) probíhala soudní řízení o určení vlastníka nemovitostí. Stěžovatel neměl efektivní právní prostředek, jak se domoci na JUDr. Vychodilovi vrácení kupní ceny. Pravomocný rozsudek Okresního soudu v Pardubicích ze dne 17. 10. 2002 č. j. 18 C 238/2000-217 na vrácení menší části kupní ceny (cca 700 000 Kč s přísl.) se stěžovateli dodnes nepodařilo zcela na JUDr. Zdeňku Vychodilovi vykonat. JUDr. Vychodil jako povinný dobrovolně neuhradil stěžovateli nic. Dodnes byla vymožena necelá polovina přisouzené jistiny (cca 310 000 Kč) – viz příloženou zprávu soudního exekutora ze dne 10. 6. 2015 (sub 8). Společnost KODERA, spol. s r. o., byla

od r. 1999 do r. 2005 v konkursu, poté neměla žádný majetek a v r. 2013 byla vymazána z rejstříku. Stěžovatel musel propustit zaměstnance a ukončit podnikání na živnostenský list. V r. 2011 musel prodat svůj rodinný domek v obci Trnávka. Celá situace se negativně odrazila na zdravotním (psychickém) stavu jeho manželky, která rovněž společně a nerozdílně ručí za dluhy stěžovatele.

10. Vedlejší účastnice řízení, jejímž jednatelem je stále JUDr. Zdeněk Vychodil a v němž jsou společníky jeho děti, se nyní domáhá po stěžovateli vydání údajného bezdůvodného obohacení za užívání předmětných nemovitostí. Vedlejší účastnice řízení podala na stěžovatele ještě další žalobu na vydání bezdůvodného obohacení (ve výši 1 279 801,65 Kč s příslušenstvím a 230 501,50 Kč s příslušenstvím) za užívání předmětných nemovitostí za další období až do jejich vyklizení, která je vedena u Krajského soudu v Hradci Králové – pobočky v Pardubicích pod sp. zn. 58 Cm 77/2011.

11. Nejvyšší soud se v napadeném usnesení řádnému posouzení otázky souladu výkonu práva vedlejší účastnicí řízení s dobrými mravy vyhnul s poukazem na „širokou možnost uvážení“ nalézacího soudu a na to, že stěžovatel uvedl jen „povšechná tvrzení o tom, že se nemohl domoci kompenzace újmy“. Nejvyšší soud se v rozporu s požadavkem předvídatelnosti práva a právní jistoty řádně nevypořádal s dovolací námitkou, že se odvolací soud odchýlil při řešení otázky hmotného práva od dosavadní konstantní konkrétní uvedené judikatury dovolacího soudu. Podle stěžovatele se Nejvyšší soud řádným a přezkoumatelným způsobem nevypořádal s dovolacím důvodem, že se odvolací soud při řešení souladu dobrých mravů s výkonem práva vedlejší účastnice řízení odchýlil od ustálené judikatury Nejvyššího soudu.

12. Stěžovatel podotýká, že výkon práva vedlejší účastnice zahrnuje nemravné podání samotné žaloby, navíc jednatel vedlejší účastnice řízení má dodnes zisk z nevrácené kupní ceny, který spočívá v mnohaletém (od r. 1997) bezúročném užívání finanční částky v řádu několika milionů korun. Tím, že na uvedené dovolací námitky Nejvyšší soud nijak nereagoval, zatížil své rozhodnutí nepřezkoumatelností, která má za následek porušení práva na spravedlivý proces. Součástí tohoto práva je právo na transparentní odůvodnění rozhodnutí soudů. Totéž se týká i rozsudků odvolacího a nalézacího soudu, před kterými byly stejné námitky zvláště ohledně výkonu práva vedlejší účastnice řízení v rozporu s dobrými mravy také vzneseny a s nimiž se v rozsudcích přezkoumatelným způsobem nevypořádaly, když se nezabývaly nemravným jednáním vedlejší účastnice řízení, jejího jednatele, jejího právního předchůdce a dalších firem propojených osobou JUDr. Vychodila. Již v písemném stanovisku stěžovatele k žalobě podané v r. 2011 okresnímu soudu byla tvrzení o nemravnosti podané žaloby doložena navrženými důkazy (smlouvami o převodech nemovitostí a třemi

spisy okresního soudu), kterými se soudy nezabývaly, aniž by takový postup odůvodnily. Napadená soudní rozhodnutí tak trpí prvky svévolie, v tomto ohledu jsou nepřezkoumatelná.

13. Obecné soudy dále nesprávně zhodnotily mravnost jednání stěžovatele, když uvedly, že již od r. 2004 věděl, že kupní smlouva je neplatná, a přesto několik dalších let užíval nemovitosti, aniž by za to cokoli platil. Zde zejména krajský soud nevzal v potaz předcházející rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 3. 9. 2013 č. j. 28 Cdo 1108/2013-450, kterým zrušil jeho předchozí rozsudek a kde uvedl, že stěžovatel se nemohl na úkor právního předchůdce vedlejšího účastníka obohatit užíváním nemovitostí za dobu, kdy tento subjekt byl vymazán z obchodního rejstříku, tj. do 10. 9. 2007. Obecné soudy proto nemohou jednání stěžovatele předcházející tomuto datu posuzovat jako nemravné. Stěžovatel neměl v té době komu vrátit nemovitosti, jestliže jejich předchozí pravý vlastník byl vymazán z obchodního rejstříku. Nemohl je vrátit nevlastníkovi – společnosti, od které je neplatně koupil (KODERA, spol. s r. o.), protože ani ta je předtím platně nekoupila. O určení vlastnictví nemovitostí probíhaly od r. 2005 soudní spory až ke dni 20. 11. 2008, kdy byl pravomocně určen jejich staronový vlastník. Proto užívání nemovitostí do této doby stěžovatelem nemůže být posuzováno jako nemravné, neboť do té doby byl jejich platným vlastníkem.

14. Nejvyšší soud v odůvodnění rozhodnutí nově a překvapivě na rozdíl od rozsudků okresního a odvolacího soudu též uvedl, že stěžovatel nevyužil všech právních prostředků k ochraně práv a přitom poukázal na § 42 či § 457 ve spojení s § 107 odst. 3 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník. K tomu je třeba uvést, že právní ochranu podle posledních dvou jmenovaných ustanovení nemohl stěžovatel využít, protože mezi ním a vedlejší účastnicí řízení, popř. původní žalobkyní, nevznikl ze zákona synallagmatický závazek. Neplatná kupní smlouva byla uzavřena mezi stěžovatelem a společností KODERA, spol. s r. o. Právní předchůdkyní žalobkyně v tomto sporu je však první obchodní společnost (Moravsko-třebovská obchodní společnost, s. r. o. v likvidaci) v řetězci tří neplatných kupních smluv, protože ta měla uzavřenou platnou kupní smlouvu s Fondem národního majetku České republiky (nikoli společností KODERA, spol. s r. o.). Právní ochrana podle § 457 ve spojení s § 107 odst. 3 občanského zákoníku je proto nepoužitelná. S vedlejší účastnicí řízení ani s její právní předchůdkyní neměl stěžovatel v minulosti uzavřenu žádnou smlouvu. Neplatnou smlouvu uzavřel stěžovatel se společností KODERA, spol. s r. o. Žaloba proti společnosti KODERA, spol. s r. o., (přejmenované v roce 2005 na společnost JE-TECH, spol. s r. o.) podle § 42 občanského zákoníku také nepředstavuje efektivní právní prostředek. KODERA, spol. s r. o., byla od r. 1999 v konkursu, dne 29. 7. 2004 bylo vydáno usnesení o rozvržení zpeněženého majetku

z podstaty, kde je uvedeno, že „částka určená k rozvrhu ve výši 240 438,53 Kč byla poměrně (1,56853%) rozdělena mezi věřitele pohledávek II. třídy. Tím byl výtěžek získaný zpeněžením konkurzní podstaty zcela vyčerpán“, v r. 2005 byl na základě toho konkurs zrušen. Společnost pak neměla žádný majetek, čehož dokladem je, že byla bez likvidace dne 14. 12. 2013 na základě usnesení o zrušení konkursu z r. 2005 vymazána z obchodního rejstříku. Podání žaloby proto nemělo smysl a znamenalo by jen pro stěžovatele další marné náklady spojené se soudním řízením a případný vyhovující pravomocný rozsudek by byl pro nemajetnost společnosti nevymahatelný.

15. Stěžovatel mohl vrácení plnění podle neplatné smlouvy požadovat po společnosti KODERA, spol. s r. o., až poté, kdy bylo najisto určeno, že není vlastníkem koupených nemovitostí. Od r. 2005 probíhala proti stěžovateli dvě soudní řízení o určení vlastnictví k nemovitostem. Nejprve se společností JETECH, spol. s r. o., pak s Moravsko-třebovskou velkoobchodní společností, s. r. o. Obě byla vůči stěžovateli neúspěšná. Až ve třetím soudním řízení byl určen nový vlastník. K tomu došlo až právní mocí rozsudku okresního soudu č. j. 9 C 185/2008-113 dnem 20. 11. 2008. Rozsudek určil, že vlastníkem nemovitostí je právní předchůdkyně původní žalobkyně, tj. Moravsko-třebovská obchodní společnost, s. r. o. v likvidaci (likvidátorem byl JUDr. Zdeněk Vychodil). Až okamžikem právní moci uvedeného rozsudku bylo najisto postaveno, že stěžovatel není vlastníkem nemovitostí z důvodu absolutní neplatnosti smlouvy. Od stejného okamžiku (20. 11. 2008) počítá okresní soud počátek běhu subjektivní promlčecí lhůty k uplatnění nároku právního předchůdce vedlejší účastnice řízení k vydání bezdůvodného obohacení (viz str. 2 a 3 napadeného rozsudku okresního soudu). V roce 2008 společnost JETECH, s. r. o., jejímž jednatelem byl v té době František Jegla - tchán JUDr. Zdeňka Vychodila, žádný majetek neměla.

16. Z rozsudku Okresního soudu v Pardubicích ze dne 17. 10. 2002 č. j. 18 C 238/2000-217 jasně vyplývá, že na úkor stěžovatele se obohatil JUDr. Zdeněk Vychodil, nikoli společnost KODERA, spol. s r. o., která byla druhým účastníkem kupní smlouvy, protože kupní cena nebyla zaplacená jí, ale JUDr. Vychodilovi (rozsudek v této části nebyl změněn následným rozsudkem krajského soudu ze dne 15. 5. 2003 č. j. 23 Co 70/2003-249, dovolání bylo odmítnuto usnesením Nejvyššího soudu sp. zn. 32 Odo 759/2003). JUDr. Vychodil byl stěžovatelem úspěšně zažalován na vrácení části kupní ceny ve výši 692 852,50 Kč s příslušenstvím, rozsudek Okresního soudu v Pardubicích ze dne 17. 10. 2002 č. j. 18 C 238/2000-217 je v právní moci, avšak dodnes nebyl zcela vymožen. JUDr. Zdeněk Vychodil např. po doručení usnesení o nařízení exekuce neoprávněně převedl obchodní podíl ve společnosti DAKAM, spol. s r. o., (viz příloženou zprávu exekutora ze dne 29. 6. 2005). V příloženém trestním oznámení ze dne 22. 10. 2009 je

vyšláno, že celková vysouzená dlužná částka činí i s úroky a náklady nalézacího a exekučního řízení ke dni 13. 10. 2008 částku 1 526 386,20 Kč, přičemž z této částky bylo ke dni 22. 10. 2009 vymoženo 439 384,50 Kč. Exekuce byla prováděna srážkami z důchodu JUDr. Zdeňka Východila ve výši 2 600 Kč měsíčně, srážky nepokrývaly ani příslušenství vymáhané pohledávky, takže celková částka neustále rostla. Proto bylo neefektivní jej žalovat i o zbytek jemu zaplacené kupní ceny (cca 4,5 milionu Kč) a výlohy s tím spojené by znamenaly další marné výdaje pro faktickou nevykonatelnost rozsudku.

17. V loňském roce provedl JUDr. Zdeněk Východil neoprávněně (vedlejší účastnice není vůči stěžovateli osobou povinnou v exekuci) zápočet částky cca 960 000 Kč (viz příložený přípis vedlejší účastnice řízení ze dne 9. 12. 2014), stěžovatelem vysouzené pohledávky vůči němu a v tomto soudním řízení vysouzené pohledávky žalobce vůči stěžovateli, což bylo soudně napadeno. Od té doby stěžovateli JUDr. Zdeněk Východil už nic nesplácí. Podle příložené zprávy exekutora ze dne 10. 6. 2015 bylo na JUDr. Zdeňku Východilovi vymoženo pro stěžovatele celkově cca 555 000 Kč, z toho cca 310 000 Kč na jistinu. Ze zaplacené kupní ceny dluží JUDr. Východil stále stěžovateli necelých 5 000 000 Kč. Stěžovatel proto žádné efektivní právní prostředky na ochranu svých práv neměl, další žaloby by pro něj znamenaly jen další zbytečné náklady a rozsudky by stejně nebyly fakticky vykonatelné. V tomto sporu mu proto zbývá pouze námitka ohledně výkonu práva vedlejší účastnice řízení v rozporu s dobrými mravy, protože ho žaluje o vydání bezdůvodného obohacení za užívání neplatně koupených nemovitostí společnost, jejímž jednatelem je právě JUDr. Východil, který mu dodnes nezaplatil celé plnění přiznané soudem a také zbytek přímo jemu zaplacené kupní ceny. Žádný zápočet obecné soudy stěžovateli neuznaly.

18. Stěžovatel dodává, že trestní stíhání jednatele vedlejší účastnice řízení JUDr. Východila bylo odloženo z důvodu jeho promlčení. Z usnesení Policie České republiky, Krajského ředitelství policie Pardubického kraje, Územního odboru SKPV, Oddělení hospodářské kriminality ve Svitavách, ze dne 8. 2. 2010 č. j. KRPE-183-17/TČ-2010-170981 (str. 3) vyplývá, že JUDr. Východil jako zástupce a jednatel společnosti KODERA, spol. s r. o., při uzavírání smlouvy ze dne 27. 9. 1996 „věděl, že společnost KODERA není vlastníkem objektu kanceláří, přesto tuto skutečnost kupujícím Pavlu Zezulovi zamlčel, nechal si vyplatit kupní cenu v plné výši a takto mu způsobil škodu 692 852,50 Kč“.

III. Vyjádření účastníků řízení

19. Nejvyšší soud ve vyjádření k ústavní stížnosti uvedl, že při dovolacím přezkumu rozsudků soudů nižších stupňů týkajících se souladu výkonu práva s dobrými mravy praktikuje obdobné sebeomezení jako Ústavní

soud (viz např. usnesení ze dne 26. 2. 1998 sp. zn. II. ÚS 249/97, ze dne 18. 1. 2010 sp. zn. IV. ÚS 394/09 či ze dne 27. 10. 2010 sp. zn. III. ÚS 2694/10), vědom si toho, že soudy nižších stupňů, majíce bezprostřední přístup ke skutkovým zjištěním, jsou lépe disponovány k tomu, aby zohlednily při aplikaci § 3 odst. 1 občanského zákoníku veškeré jedinečné skutkové okolnosti každého případu. Důvodem k zásahu dovolacího soudu by byla jen zjevná nepřiměřenost úvah soudů nižších stupňů. Tento postup, zvolený soudem i v předmětné věci, byl opakovaně aprobován coby ústavně konformní (např. usnesení ze dne 12. 12. 2006 sp. zn. III. ÚS 675/06 či ze dne 15. 10. 2013 sp. zn. IV. ÚS 2032/13).

20. Nejvyšší soud v daném případě shledal závěr odvolacího soudu o konformitě uplatnění žalovaného nároku s dobrými mravy přesvědčivým, což jednoznačně objasnil (viz str. 5 napadeného usnesení). Další argumentace obsažená v ústavní stížnosti se pohybuje výhradně v rovině tzv. podústavního práva, přičemž pokud stěžovatel mezi skutkovými okolnostmi řešeného sporu akcentuje jako významné pro posouzení souladu výkonu práva žalobkyně s dobrými mravy jiné aspekty, než které pokládaly za podstatné obecné soudy, na žádný exces z ústavních mezi usuzovat nelze. Nejvyšší soud navrhl odmítnutí, příp. zamítnutí ústavní stížnosti.

21. Krajský soud ve vyjádření k ústavní stížnosti zcela odkázal na své závěry obsažené v odůvodnění napadeného rozsudku a navrhl zamítnutí ústavní stížnosti.

22. Okresní soud ve vyjádření k ústavní stížnosti pouze odkázal na odůvodnění napadeného rozsudku s tím, že v době, kdy zdejší soud rozhodoval ve věci samé, spočívala obrana stěžovatele jen v jeho obecném tvrzení, že žaloba je nemravná. Tvrzení, popřípadě označení důkazů, které by tuto obranu stěžovatele podporovaly, však stěžovatel uplatnil až v dalším řízení před odvolacím a dovolacím soudem a zejména v ústavní stížnosti.

23. Vedlejší účastnice řízení se k ústavní stížnosti nevyjádřila, toliko soudu předložila kopie návrhů žalob, oznámení o skončení exekuce a rozhodnutí soudů, které mají přímou souvislost s předloženou ústavní stížností.

IV. Doplnění ústavní stížnosti a replika stěžovatele

24. Dne 29. 1. 2016 zaslal stěžovatel Ústavnímu soudu (po změně v osobě právního zástupce stěžovatele) doplnění argumentace ústavní stížnosti. Jak stěžovatel v odůvodnění své ústavní stížnosti uvedl, skutkové i právně obdobnými otázkami jako výše uvedené rozhodnutí napadená ústavní stížností stěžovatele se zabýval krajský soud ve věci sp. zn. 58 Cm 77/2011. V této věci vydal krajský soud dne 3. 12. 2015 rozsudek č. j. 58 Cm 77/2011-404, kterým v plném rozsahu zamítl žalobu vedlejší účastnice na zaplacení částky 1 279 801,65 Kč s příslušenstvím a částky

230 501,50 Kč s příslušenstvím z titulu údajného bezdůvodného obohacení stěžovatele v důsledku užívání nemovitostí vedlejšího účastníka bez právního důvodu v období od 1. 7. 2009 do 4. 10. 2011. Krajský soud v odůvodnění tohoto rozsudku (z něhož stěžovatel cituje) uvedl, že se vědomě odchýlil od dřívějších rozhodnutí ve skutkově i právně obdobných sporech mezi vedlejší účastnicí řízení a stěžovatelem, včetně rozhodnutí, která stěžovatel napadá svou ústavní stížností. Krajský soud odůvodnil tento svůj postup především tím, že nárok uplatněný v žalobě vedlejší účastnicí řízení je výkonem práva v rozporu s dobrými mravy. Stěžovatel je přesvědčen, že tento výklad práva krajským soudem je v souladu s judikaturou Ústavního soudu, kterou stěžovatel citoval na podporu své argumentace v odůvodnění ústavní stížnosti. Stěžovatel v této souvislosti dále odkazuje na náleze Ústavního soudu ze dne 2. 6. 2010 sp. zn. I. ÚS 2232/07 (N 119/57 SbNU 467).

25. Stěžovatel v replice k vyjádření okresního soudu označil za zcela nepravdivé tvrzení o nedostatečnosti své obrany stran nemravnosti žaloby. Stěžovatel totiž již v této fázi řízení podrobně popsal okolnosti, z nichž usuzoval, že bylo jednání vedlejší účastnice řízení v rozporu s dobrými mravy, a tyto skutečnosti podložil také přesně specifikovanými důkazními návrhy (viz podání „Stanovisko žalovaného s důkazními návrhy“ ze dne 12. 8. 2011 na č. I. 218, v němž stěžovatel podrobně popsal personální a majetkové propojení jednotlivých právnických osob prostřednictvím JUDr. Vychodila a jeho účelové jednání stran koupě předmětného areálu). Okresní soud se tak měl touto námitkou stěžovatele řádně zabývat, což však neučinil, a zatížil tak své rozhodnutí nepřezkoumatelností, nezabýval se ani v uvedeném podání specifikovanými důkazními návrhy.

26. K vyjádření Nejvyššího soudu stěžovatel uvedl, že ve věci neexistovaly takové okolnosti, které by Nejvyššímu soudu znemožňovaly či značně ztěžovaly zabývat se věcně jeho námitkou ohledně rozporu s dobrými mravy. Nesouhlasí s poukazem tohoto soudu na určitou zdrženlivost při přezkumu rozporu s dobrými mravy, neboť Nejvyšší soud nemůže paušálně vyloučit posuzování otázky rozporu s dobrými mravy [srov. náleze Ústavního soudu ze dne 21. 6. 2011 sp. zn. I. ÚS 548/11 (N 119/61 SbNU 729)], stejně tak nemůže odmítnout ochranu ústavně zaručeným právům stěžovatele. V předmětné věci sice Nejvyšší soud proklamoval, že možnost posouzení rozporu s dobrými mravy paušálně nevylučuje, fakticky tak však učinil, když pouze formálně potvrdil správnost závěrů odvolacího soudu. Stěžovatel k tomu poukázal na náleze Ústavního soudu ze dne 1. 9. 2015 sp. zn. II. ÚS 2108/14 (N 160/78 SbNU 409), bod 28, z něhož vyplývá, že Nejvyšší soud se může dopustit porušení ústavně zaručeného práva na spravedlivý proces také tím, že nenapraví předchozí pochybení krajského soudu.

27. Nejvyšší soud se nezabýval otázkou spravedlivosti rozsudku odvolacího soudu v důsledku rozporu s dobrými mravy ani se nezabýval tím, že se odvolací soud odchýlil od dřívější judikatury Nejvyššího soudu (např. usnesení sp. zn. 33 Odo 29/2005), podle které se mají posuzovat dobré mravy z hlediska vzájemného jednání obou účastníků právního vztahu, ačkoli to stěžovatel namítal ve svém dovolání. Za zcela nepřipadný považuje stěžovatel odkaz Nejvyššího soudu, že by se měl po vedlejší účastnici řízení domáhat náhrady škody či vydání plnění z důvodu neplatnosti právního úkonu. Jak totiž stěžovatel uvedl již ve své ústavní stížnosti, v důsledku nemravného jednání vedlejší účastnice řízení neměl efektivní právní prostředek, jak se domoci vrácení kupní ceny, ačkoli se o to pokoušel.

V. Procesní předpoklady projednání návrhu

28. Ústavní soud se nejprve zabýval tím, zda jsou splněny procesní předpoklady projednání ústavní stížnosti. Ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“). Stěžovatel vyčerpal všechny prostředky, které mu zákon k ochraně jeho práv poskytuje; ústavní stížnost proto byla shledána přípustnou (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*).

VI. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

29. Ústavní soud připomíná [viz např. nálezy ze dne 10. 3. 2015 sp. zn. II. ÚS 2969/14 (N 56/76 SbNU 773), ze dne 24. 3. 2015 sp. zn. II. ÚS 415/14 (N 62/76 SbNU 849) či ze dne 12. 7. 2016 sp. zn. III. ÚS 2736/15 (N 125/82 SbNU 45; rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná též na <http://nalus.usoud.cz>]], že jednou z funkcí ústavní úpravy základních práv a svobod je její „prostupování“ celým právním řádem, včetně oblastí práva soukromého. Smysl Ústavy spočívá nejen v úpravě základních práv a svobod, jakož i institucionálního mechanismu a procesu utváření legitimních rozhodnutí státu (resp. orgánů veřejné moci), nejen v přímé závaznosti Ústavy a v jejím postavení bezprostředního pramene práva, nýbrž i v zakotvení povinnosti státních orgánů, resp. orgánů veřejné moci, zejména soudů, interpretovat a aplikovat právo pohledem ochrany základních práv a svobod (čl. 1 odst. 1, čl. 4 Ústavy, čl. 1 věta druhá Listiny).

30. Jak již v minulosti Ústavní soud opakovaně konstatoval, nezávislost rozhodování obecných soudů se uskutečňuje v ústavním a zákonném procesněprávním a hmotněprávním rámci. Procesněprávní rámec představují především principy řádného a spravedlivého procesu, vyplývající z čl. 36 a násl. Listiny, jakož i z čl. 1 odst. 1 Ústavy. Jedním z těchto principů,

představujícím součástí práva na řádný proces, jakož i pojmu právního státu (čl. 36 odst. 1 Listiny, čl. 1 odst. 1 Ústavy) a vylučujícím libovůli při rozhodování, je i povinnost soudů své rozsudky odůvodnit [srov. náleze ze dne 20. 6. 1995 sp. zn. III. ÚS 84/94 (N 34/3 SbNU 257)]. Z odůvodnění soudního rozhodnutí musí vyplývat vztah mezi skutkovými zjištěními a úvahami při hodnocení důkazů na straně jedné a právními závěry na straně druhé. Existence výrazných rozporů mezi provedenými důkazy a skutkovými zjištěními, extrémní nesoulad právních závěrů soudu se skutkovými zjištěními, stejně jako nenaplnění požadavku na přesvědčivé, racionální a logické odůvodnění soudního rozhodnutí, odpovídající kritériím daným ustanovením § 157 občanského soudního řádu, vede k ústavně nesouladnému rozhodnutí [viz např. nálezy ze dne 28. 2. 2012 sp. zn. IV. ÚS 2319/11 (N 40/64 SbNU 461), ze dne 6. 3. 1997 sp. zn. III. ÚS 271/96 (N 24/7 SbNU 153), ze dne 11. 2. 2004 sp. zn. Pl. ÚS 1/03 (153/2004 Sb.; N 15/32 SbNU 131), ze dne 21. 7. 2004 sp. zn. I. ÚS 639/03 (N 102/34 SbNU 79) nebo ze dne 7. 5. 2014 sp. zn. III. ÚS 1604/13 (N 78/73 SbNU 387)]. Součástí řádného odůvodnění soudního rozhodnutí je též vypořádání námitek uplatněných účastníky řízení, a to způsobem odpovídajícím míře jejich závažnosti. Pokud tomuto požadavku soudní rozhodnutí nedostojí, je jím založena jeho nepřezkoumatelnost, která rovněž vede k jeho protiústavnosti [náleze ze dne 22. 8. 2013 sp. zn. III. ÚS 1464/13 (N 152/70 SbNU 409)].

31. Ústavní soud rovněž vychází z předpokladu, že obecné soudy musí nejen respektovat právo, ale jeho výklad a aplikace musí směřovat k výsledku spravedlivému. Spravedlnost musí být přítomna vždy v procesu, kterým soudce interpretuje a aplikuje právo jako hodnotový činitel. Pojem „dobré mravy“ nelze vykládat pouze jako soubor mravních pravidel užívaných jako korektivů či doplňujících obsahový faktor výkonu subjektivních práv a povinností, ale jako příkaz soudci rozhodovat v souladu s ekvitou; to ve svých důsledcích znamená nastoupení cesty nalézání spravedlnosti [náleze ze dne 6. 9. 2005 sp. zn. I. ÚS 643/04 (N 171/38 SbNU 367)].

32. Pro nalézání práva je vždy nezbytné vycházet z individuálních okolností každého jednotlivého případu, které jsou založeny na skutkových zjištěních. Mnohé případy a jejich specifické okolnosti mohou být komplikované a netypické; to však nevyvazuje obecné soudy z povinnosti udělat vše pro spravedlivé řešení. Zásada souladu výkonu práv s dobrými mravy představuje významný korektiv, který v odůvodněných případech dovoluje zmírňovat tvrdost zákona a dává soudci prostor pro uplatnění pravidel slušnosti. Pojem dobré mravy je nutno vykládat i jako příkaz soudci rozhodovat *praeter legem* či dokonce *contra legem*, pokud jde o reprobaci jednání příčícího se dobrým mravům. Dobré mravy v tomto pojetí tedy jsou souhrnem etických obecně uznávaných a zachovávaných zásad, jejichž dodržování je mnohdy zajišťováno i právními normami tak, aby každé jednání

bylo v souladu s obecnými mravními zásadami a právními principy. Takto provedený výklad pojmu dobré mravy ve svém souhrnu prostupuje i Listinou [viz nálezy ze dne 8. 8. 2013 sp. zn. II. ÚS 3403/11 (N 142/70 SbNU 333) a ze dne 5. 6. 2012 sp. zn. IV. ÚS 3653/11 (N 118/65 SbNU 553)]. Za výkon práva v rozporu s dobrými mravy je typicky nutno považovat projevy šikany (tzv. *dolus coloratus*), tj. výkon práva učiněný primárně za účelem poškození či znevýhodnění jiného [nálezy ze dne 2. 4. 2001 sp. zn. IV. ÚS 22/01 (N 55/22 SbNU 5)], jakož i nepřiměřeně tvrdý výkon práva, jenž by se přičil spravedlivému řešení věci.

33. Předpokladem řádného posouzení konkrétního případu, jde-li o soulad výkonu práva s dobrými mravy, je přitom pečlivé posouzení věci, a to ve všech relevantních souvislostech. Je proto nutno zvážit nejen okolnosti, které uplatňuje ten, kdo se aplikace uvedeného ustanovení dožaduje, ale i všechny okolnosti na straně toho, kdo se výkonu práva domáhá. Rozhodnutí soudu musí spočívat na pečlivé úvaze, přičemž závěr o tom, že výkon práva v rozporu s dobrými mravy je či nikoli, musí být podložen konkrétními skutkovými zjištěními, které takový závěr umožňují přijmout (viz usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. 2. 2015 sp. zn. 28 Cdo 3704/2014). Porušením práva na spravedlivý proces tak může být i situace, kdy v hodnocení skutkových zjištění absentuje určitá část skutečností, která vyšla v řízení najevo (tím spíše, pokud ji účastník řízení namítal), nicméně obecný soud ji náležitým způsobem v celém souhrnu posuzovaných skutečností nezohlednil, aniž by např. dostatečným způsobem odůvodnil jejich irelevantnost [viz nálezy ze dne 2. 6. 2010 sp. zn. I. ÚS 2232/07 (N 119/57 SbNU 467)].

34. Na základě uvedených obecných východisek přistoupil Ústavní soud k posouzení ústavní stížnosti a dospěl k závěru, že je důvodná.

35. Stěžejní námitkou, na níž stěžovatel postavil tvrzení o neústavnosti napadených soudních rozhodnutí, je nedostatečné posouzení otázky, zda výkon práva vedlejší účastnice řízení (vycházející z realizace práva vlastnického) tím, že se žalobou proti stěžovateli domáhá vydání bezdůvodného obohacení, je v rozporu s dobrými mravy (podle § 3 odst. 1 občanského zákoníku). Nedostatečnost posouzení této otázky je spatřována především v tom, že obecné soudy se nezabývaly nemravným jednáním vedlejší účastnice řízení, resp. osoby v pozici jejího statutárního orgánu (JUDr. Zdeněk Východil), vůči stěžovateli, a to v souvisejících právních vztazích, resp. takovému jednání nepřiložily žádnou váhu s odůvodněním, že stěžovatel se rovněž choval nemravně, pokud vědomě užíval nemovitosti, které nebyly v jeho vlastnictví.

36. Předně je nutno stěžovateli přisvědčit, jak vyplývá z vyžádaného spisového materiálu okresního soudu, že již v řízení před okresním soudem namítal nemravnost uplatněného nároku, vyplývající z předcházejících soudních sporů i aktuální situace, konkrétně pak s přihlédnutím

k jednání současného jednatele vedlejší účastnice řízení a likvidátora původní žalobkyně JUDr. Zdeňka Vychodila. Ve stanovisku ze dne 12. 8. 2011 (č. l. 218 spisu) stěžovatel popsal anabázi převodů nemovitostí, jejichž (jak bylo později určeno) neoprávněným vlastníkem se stěžovatel v roce 1996 stal a za něž zaplatil (z bankovního úvěru) 5 250 000 Kč právě JUDr. Zdeňku Vychodilovi. Poukázal též na bezúspěšné vymáhání části zaplacené kupní ceny, jež mu byla přiznána soudním rozhodnutím. K doložení skutečnosti, že JUDr. Zdeněk Vychodil byl personálně spojen se všemi subjekty vystupujícími v pozici prodávajícího u předmětných nemovitostí, resp. v pozici právních nástupců těchto subjektů, a že tato osoba měla stěžovatele svým jednáním vědomě poškodit, stěžovatel navrhl, aby byly provedeny důkazy spisy okresního soudu (sp. zn. 9 C 185/2007, 5 C 693/2005) a Okresního soudu v Pardubicích (sp. zn. 18 C 238/2000).

37. Okresní soud k této námitce stěžovatele v napadeném rozsudku uvedl: „Skutečností je, že žalovaný shora uvedené nemovitosti kupoval v roce 1996 v dobré víře a že nezavinil stav, že dřívější dispozice s nimi byly posouzeny jako neplatné. Na druhé straně žalovaný ví již od roku 2002, že soudy hodnotí tyto dřívější dispozice jako úkony absolutně neplatné ... měl tedy dostatek času na to, aby tento stav řešil tak, aby utrpěl co nejménší újmu...“. Krajský soud v napadeném rozsudku ve vztahu k námitce stěžovatele týkající se uplatnění nároku v rozporu s dobrými mravy odkázal na odůvodnění svého prvního rozsudku ve věci ze dne 5. 4. 2012 č. j. 22 Co 567/2011-408, v němž fakticky potvrdil úvahu okresního soudu. Uvedl zde, že „obecné představě o mravném jednání neodpovídá, užívá-li nějaký subjekt bez právního důvodu vědomě majetek jiného, aniž by za toto užívání majetku něco hradil ... žalovaný jednal, jako by mu svědčilo vlastnické právo k nemovitostem ... ačkoli věděl, že smlouva, od níž dříve své právo mohl odvozovat, je neplatná“.

38. Nejvyšší soud pak v napadeném usnesení, jímž neshledal dovolání stěžovatele přípustným, ve vztahu ke stejné námitce uvedl, že odvolací soud věc posoudil v souladu s jeho judikaturou, pouze „konkrétní skutkové okolnosti individualizovaného sporu a jejich význam z hlediska mravnosti žalovaného nároku zjevně nevyhodnotil tak, že by výkon práva shledal s dobrými mravy vskutku v rozporu“. Zdůraznil, že „při posouzení, zda výkon práv odporuje dobrým mravům, dává zákon soudu širokou možnost uvážení, aby jeho rozhodnutí v souladu s pravidly ekvity přihlíželo ke všem okolnostem posuzovaného případu“, když „úzká provázanost s konkrétními skutkovými zjištěními pak povětšinou brání tomu, aby Nejvyšší soud, mající postavení pouze přezkumné instance, korigoval v tomto směru závěry nalézacích soudů, nelze-li jim vytknout zjevnou nepřiměřenost v jejich úvahách“. Nejvyšší soud přisvědčil úvaze odvolacího soudu, „který neshledal, že by okolnosti provázející majetkové dispozice s nemovitostmi mohly

být za dané situace vnímány jako ve své podstatě zprošťující žalovaného coby jejich domnělého nabyvatele povinnosti respektovat objektivně nastalý právní stav a nést pozdější následky svého vědomého počínání ...“, přičemž stěžovatele odkázal na právním řádem poskytované prostředky k dosažení nápravy a k ochraně jeho práv (srov. zejména § 42 obč. zák. či § 457 obč. zák. ve spojení s § 107 odst. 3 obč. zák.).

39. Jakkoli oprávnění přezkoumávat výkon práva z hlediska jeho souladu s dobrými mravy (podle § 3 odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění zákona č. 509/1991 Sb.) je v zásadě vyhrazeno soudům obecným (resp. soudům nalézacím a odvolacím), jde-li o porušení práva na spravedlivý proces, Ústavní soud je povinen zasáhnout. K porušení tohoto práva stěžovatele v posuzované věci došlo, neboť obecné soudy se sice k námitce výkonu práva v rozporu s dobrými mravy vyjádřily, avšak namítanou nemravností jednání vedlejší účastnice řízení, resp. jejího jednatele, se podrobně nezabývaly v rámci širšího kontextu projednávané věci a chování účastníků sporu, takže nebylo dostatečně zváženo chování obou stran. Závěry obecných soudů hodnotí jen jednání jedné ze stran, a proto jsou vůči straně druhé nepřiměřeně tvrdé, a příčí se tak požadavkům řádně vedeného procesu, férovosti a ekvity.

40. Právní závěr o tom, že v dané věci nelze využít korektivu dobrých mravů, resp. že není nutno podrobně se zabývat jednáním JUDr. Zdeňka Vychodila jakožto osoby spjaté se všemi subjekty vystupujícími ve sporech proti stěžovateli stran předmětných nemovitostí, jemuž stěžovatel (což nebylo v řízení rozporováno) kupní cenu na základě kupní smlouvy z roku 1996 za tyto nemovitosti skutečně zaplatil, aniž by se po konstatování neplatnosti kupní smlouvy (v odůvodnění soudního rozhodnutí v roce 2003) domohl jejího vrácení, byl „vyvážen“ úvahou o nemravnosti jednání stěžovatele, který měl vědomě užívat cizí věc, konkrétně nemovitosti, jejichž vlastník byl pravomocně určen až ke dni 20. 11. 2008. Jakkoli se stěžovatel nebrání zjištění, že v období od 11. 9. 2007 do 31. 12. 2008 tyto nemovitosti užíval, považuje Ústavní soud úvahu obecných soudů (na rozdíl od soudu Nejvyššího) za zjevně nepřiměřenou, resp. dostatečně nezohledňující s věcí související právní vztahy mezi stěžovatelem a JUDr. Zdeňkem Vychodilem.

41. Důkazy navrhované stěžovatelem nebyly ze strany obecných soudů v daném řízení provedeny, neboť došlo – z hlediska požadavků na uplatnění korektivu dobrých mravů – k nepřijatelnému upřednostnění toliko „jedné strany mince“, tj. jednání stěžovatele, aniž by bylo v kontextu souvisejících skutečností a soudních sporů zvažováno, zda je to skutečně stěžovatel, kdo se „obohatil“, resp. zda přijatý závěr není vůči stěžovateli nepřiměřeně tvrdý, a nepříčí se tak slušnosti. Ústavní soud je přesvědčen, že tento případ ze strany obecných soudů vyžadoval skutečně velmi pečlivě

posouzení věci, a to ve všech relevantních souvislostech. Naplnění tohoto požadavku nebylo učiněno zadost, jestliže došlo k paušálnímu odmítnutí zhodnocení jednání osoby (JUDr. Zdeňka Vychodila), jejíž stěžejní roli v posuzované kauze nelze opominout.

42. Je tak nutno konstatovat, že závěr obecných soudů o tom, že v daném případě nešlo o výkon práva v rozporu s dobrými mravy, není podložen dostatečnými skutkovými zjištěními, resp. je výsledkem neadekvátní reflexe relevantních tvrzení stěžovatele, podkládaných odpovídajícími důkazy. Ústavní soud má za to, že nedostatečné zohlednění zvláštností tohoto případu, konkrétně pak vztahů mezi stěžejními účastníky tohoto sporu a sporů souvisejících, odůvodňuje závěr o tom, že ze strany obecných soudů došlo k porušení práva stěžovatele na spravedlivý proces.

VII. Závěr

43. Ústavní soud uzavírá, že nalézací ani odvolací soud se v rozporu s požadavky kladenými na úvahy o aplikaci institutu dobrých mravů v posuzované věci dostatečným způsobem nezabývaly komplexem právních vztahů mezi stěžovatelem a osobou jednatele vedlejší účastnice řízení. Nejvyšší soud pak v napadeném usnesení tyto nedostatky nezohlednil, byť neodpovídají jeho vlastní judikatuře (např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. 2. 2015 sp. zn. 28 Cdo 3704/2014). Tím došlo k porušení ústavně zaručeného práva stěžovatele na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny, a Ústavní soud proto zcela vyhověl ústavní stížnosti a podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil napadené usnesení Nejvyššího soudu a napadené části rozsudků okresního a krajského soudu.

44. V dalším řízení bude nutno přihlídnout ke vztahům mezi stěžovatelem a osobou jednatele vedlejší účastnice řízení, jež vyplývají z předcházejících právních úkonů, soudních sporů a navazujících procesů (exekuční řízení), případně soudních sporů probíhajících, zjištěných z řádně provedených důkazů, a na základě jejich pečlivého posouzení zvážit, zda se uznání stěžovatele povinným k placení dalších finančních částek v daném sporu nepříčí spravedlivému řešení věci.

Č. 213

K nesprávnému zastavení dovolacího řízení pro nezastoupení účastníka advokátem při podané žádosti o jeho ustanovení

Porušením základního práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod je i případ, kdy Nejvyšší soud zastaví dovolací řízení z důvodu chybějícího zastoupení advokátem, byť dovolatel předtím požádal o ustanovení zástupce z řad advokátů za účelem podání dovolání a o této žádosti soud opomenul rozhodnout.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka (soudce zpravodaj) a soudců Ludvíka Davida a Jiřího Zemánka – ze dne 8. listopadu 2016 sp. zn. II. ÚS 1000/16 ve věci ústavní stížnosti Františka Fillinger, zastoupeného JUDr. Martinem Havelkou, advokátem, se sídlem Masarykova 542/18, Liberec, pobočka Praha, Slezská 1, Praha 2, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. 12. 2015 sp. zn. 26 Cdo 4645/2015, kterým bylo zastaveno řízení o dovolání stěžovatele, za účasti Nejvyššího soudu jako účastníka řízení.

Výrok

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 1. 12. 2015 sp. zn. 26 Cdo 4645/2015 bylo porušeno právo stěžovatele na spravedlivý proces zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Toto usnesení se proto ruší.

Odůvodnění**I. Průběh řízení před Ústavním soudem, podstatná zjištění z vyžádaného spisu a rekapitulace ústavní stížnosti**

1. Ústavnímu soudu byla doručena ústavní stížnost ve smyslu čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky a ustanovení § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“). Stěžovatel se jí domáhá zrušení v záhlaví citovaného usnesení Nejvyššího soudu, neboť má za to, že jím bylo porušeno jeho právo na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. Nejvyšší soud nyní napadeným usnesením zastavil dovolací řízení, přičemž uvedl, že v řízení o dovolání stěžovatele proti usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem – pobočky v Liberci ze dne 27. 3. 2015 č. j. 36 Co 579/2014-92 stěžovatel nesplnil podmínku povinného zastoupení, když ani nepožádal o ustanovení zástupce.

3. V exekučním řízení stěžovatel (v postavení povinného) na základě usnesení Okresního soudu v České Lípě ze dne 26. 9. 2012 č. j. 48 EXE 3701/2012-12 podal návrh na zastavení exekuce, o kterém rozhodl soudní exekutor tak, že se řízení o návrhu na zastavení exekuce zastavuje, a po podaném odvolání krajský soud usnesení soudního exekutora potvrdil. Proti rozhodnutí krajského soudu podal stěžovatel dovolání. Soudní exekutor JUDr. Tomáš Vrána pak stěžovatele podle jeho tvrzení vyzval, aby své dovolání doplnil mimo jiné o doložení plné moci udělené advokátovi. Zároveň stěžovatele poučil o tom, že může požádat o ustanovení právního zástupce. Stěžovatel proto využil svého práva požádat o ustanovení právního zástupce a tento svůj návrh zaslal jak soudnímu exekutorovi, tak exekučnímu soudu, tedy Okresnímu soudu v České Lípě. Konstatuje-li Nejvyšší soud v ústavní stížnosti napadeném rozhodnutí, že stěžovatel na výzvu soudního exekutora nepožádal o ustanovení právního zástupce pro dovolací řízení, pak to neodpovídá skutečnosti a stěžovatel s tím nemůže souhlasit. Stěžovatel se naopak domnívá, že postupem Nejvyššího soudu bylo porušeno jeho právo na spravedlivý proces, což se projevilo tím, že stěžovateli bylo bezdůvodně upřeno právo na přezkum dovolacím soudem. Stěžovatel k ústavní stížnosti přiložil rovněž potvrzení generované systémem elektronické podatelny provozované Ministerstvem spravedlnosti, že jeho návrh na ustanovení zástupce byl soudy doručen.

4. Ústavní soud si vyžádal spis Okresního soudu v České Lípě sp. zn. 48 EXE 3701/2012, jehož součástí je i elektronická verze spisu Exekutorského úřadu Přerov sp. zn. 103 EX 44066/12. Z obsahu této spisové dokumentace se podává, že soudní exekutor JUDr. Tomáš Vrána, Exekutorský úřad Přerov, usnesením ze dne 22. 9. 2014 č. j. 103 EX 44066/12-82 zastavil řízení o návrhu na zastavení řízení (výrok I) a žádnému z účastníků nepřiznal náhradu nákladů řízení. K odvolání stěžovatele bylo citované usnesení soudního exekutora usnesením Krajského soudu v Ústí nad Labem – pobočky v Liberci ze dne 27. 3. 2015 č. j. 36 Co 579/2014-92 potvrzeno (výrok I) a stěžovateli byla uložena povinnost oprávněnému uhradit náklady odvolacího řízení, jejichž výše bude určena v průběhu exekuce. Proti citovanému usnesení krajského soudu podal stěžovatel prostřednictvím soudního exekutora JUDr. Tomáše Vrány dovolání. Soudní exekutor JUDr. Tomáš Vrána usnesením ze dne 18. 6. 2015 č. j. 103 EX 44066/12-122 vyzval stěžovatele, aby doplnil své dovolání mimo jiné tím, že doloží splnění podmínky povinného právního zastoupení doložením plné moci udělené

advokátovi nebo doložením svého úplného vysokoškolského právníkého vzdělání. V této souvislosti stěžovatele poučil také o možnosti požádat o ustanovení advokáta Okresní soud v České Lípě, splní-li stěžovatel zákonem stanovené podmínky. Návrh na ustanovení advokáta stěžovatel adresoval jednak samotnému soudnímu exekutorovi (jenž ho založil do jím vedeného spisu), jednak elektronické podatelně Okresního soudu v České Lípě. Toto stěžovatelovo podání však podle zjištění Ústavního soudu není ve spise Okresního soudu v České Lípě zn. 48 EXE 3701/2012 založeno. Následně Nejvyšší soud ústavní stížností napadeným usnesením dovolací řízení zastavil, neboť stěžovatel nesplnil podmínku povinného zastoupení v dovolacím řízení a na výzvu soudního exekutora ani nepožádal o ustanovení zástupce pro dovolací řízení.

II. Vyjádření účastníka řízení

5. Nejvyšší soud ve svém vyjádření toliko odkázal na ústavní stížností napadené usnesení s tím, že se k ústavní stížnosti nebude blíže vyjadřovat. Proto toto vyjádření Ústavní soud pro nadbytečnost stěžovateli nezasílal k případné replice.

6. Společnost GE Money Auto, s. r. o., se postavení vedlejšího účastníka vzdala.

III. Vlastní posouzení ústavní stížnosti

7. Ústavní soud opakovaně zdůrazňuje, že není součástí soudní soustavy, a nepřísluší mu proto ani právo vykonávat dohled nad rozhodovací činností obecných soudů [srov. např. náleží sp. zn. III. ÚS 23/93 ze dne 1. 2. 1994 (N 5/1 SbNU 41)]. Do rozhodovací činnosti obecných soudů je oprávněn zasáhnout pouze tehdy, došlo-li jejich pravomocným rozhodnutím v řízení, jehož byl stěžovatel účastníkem, k porušení jeho základních práv chráněných ústavním pořádkem. Skutečnost, že se obecný soud opřel o právní názor (resp. o výklad zákona, případně jiného právního předpisu), se kterým se stěžovatel neztotožňuje, nezakládá ještě sama o sobě důvod k ústavní stížnosti [viz náleží sp. zn. IV. ÚS 188/94 ze dne 26. 6. 1995 (N 39/3 SbNU 281)]. Ústavní soud současně připouští, že výklad a následná aplikace právních předpisů obecnými soudy mohou být v některých případech natolik extrémní, že vybočí z mezí hlavy páté Listiny, jakož i z principů ovládajících právní stát, a zasáhnou tak do některého ústavně zaručeného základního práva. To je právě případ stěžovatele.

8. Z dříve provedené rekapitulace věci je totiž patrné, že se Nejvyšší soud změnil (byť i nikoliv vlastní vinou), pokud dovolací řízení zastavil s tvrzením, že stěžovatel nesplnil podmínku povinného zastoupení v dovolacím řízení a ani nepožádal o ustanovení zástupce pro dovolací řízení. Jak je totiž patrné z kopie potvrzení generovaného elektronickou podatelnou

okresního soudu, jež stěžovatel k ústavní stížnosti přiložil (a také podřídně z citovaného spisu soudního exekutora), stěžovatel dne 13. 7. 2015 skutečně požádal o ustanovení zástupce z řad advokátů, a to za účelem podání dovolání proti usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem – pobočky v Liberci ze dne 27. 3. 2015 č. j. 36 Co 579/2014-92. Tento přípis však není ve spise Okresního soudu v České Lípě sp. zn. 48 EXE 3701/2012, patrně administrativním nedopatřením, založen, což vedlo k vydání ústavní stížností napadeného usnesení Nejvyššího soudu a k nesprávnému zastavení dovolacího řízení, aniž by však bylo předtím o žádosti o ustanovení právního zástupce jakkoliv rozhodnuto.

9. Ústavní soud za této situace konstatuje, že v dané věci došlo k pochybení ze strany Okresního soudu v České Lípě, jež se následně projevilo ve vydání ústavní stížností napadeného usnesení Nejvyššího soudu. Proto Ústavní soud shledal ústavní stížnost důvodnou pro porušení práva stěžovatele na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

10. Proto Ústavní soud ústavní stížnosti vyhověl a podle ustanovení § 82 odst. 1 a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu napadené usnesení Nejvyššího soudu zrušil.

Č. 214

K principu právní jistoty a předvídatelnosti soudních rozhodnutí

Změna judikatury není vyloučena a je namístě vždy, dospěje-li soud k závěru, že dosud aplikovaná interpretační alternativa není správná, tzn. že je méně přesvědčivá než jiné nabízející se způsoby výkladu, a že i při zohlednění hodnoty právní jistoty a s ní spojeného zájmu na stabilitě právních (a tedy společenských) vztahů nelze dosavadní interpretaci přesvědčivě hájit. Pokud se však soud domnívá, že by bylo vhodné se od dřívější judikatury odchýlit a tato odchylka má zásadní význam pro rozhodnutí dané věci, musí toto své rozhodnutí podložit dostatečnými argumenty a zároveň vstřícně odlišným rozhodnutím uvést, proč považuje názor v nich obsažený za neudržitelný či právně chybný. Pokud tak neučiní, může porušit právo na spravedlivý proces účastníků řízení.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka (soudce zpravodaj) a soudců Ludvíka Davida a Jiřího Zemánka – ze dne 8. listopadu 2016 sp. zn. II. ÚS 2571/16 ve věci ústavní stížnosti Josefa Skohoutila, zastoupeného JUDr. Lubomírem Müllerem, advokátem, se sídlem Symfonická 1496/9, Praha 5, proti usnesení Městského soudu v Praze ze dne 30. 5. 2016 č. j. 39 Co 52/2016-55, kterým bylo rozhodnuto o náhradě nákladů řízení, za účasti Městského soudu v Praze jako účastníka řízení a České republiky – Ministerstva obrany, se sídlem Tychonova 1, Praha 6, jako vedlejšího účastníka řízení.

Výrok

I. Usnesením Městského soudu v Praze ze dne 30. 5. 2016 č. j. 39 Co 52/2016-55 bylo porušeno právo stěžovatele na spravedlivý proces zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

II. Toto rozhodnutí se proto ruší.

Odůvodnění

I. Vymezení věci a předchozí průběh řízení

1. Stěžovatel podal dne 13. 8. 2012 žádost o vydání osvědčení účastníka odboje a odporu proti komunismu dle zákona č. 262/2011 Sb., o účastnících odboje a odporu proti komunismu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon č. 262/2011 Sb.“). Toto řízení vedlejší účastník (Ministerstvo obrany) dne 20. 8. 2012 přerušil. Dne 3. 10. 2013 požádal stěžovatel o zadostiučinění ve výši 15 000 Kč, neboť řízení trvalo nepřiměřeně dlouho. Na tuto žádost reagoval vedlejší účastník tak, že jí nelze vyhovět. Dne 28. 9. 2015 pak stěžovatel opětovně požádal o zadostiučinění za nepřiměřenou délku řízení, přičemž na tuto žádost vedlejší účastník nikterak nereagoval.

2. S ohledem na nečinnost vedlejšího účastníka se stěžovatel domáhal přiznání zadostiučinění žalobním návrhem ze dne 5. 11. 2015. Jelikož vedlejší účastník dne 10. 12. 2015 stěžovateli jím požadovaný nárok v žalované výši přiznal, vzal stěžovatel podáním ze dne 13. 12. 2015 svoji žalobu zpět. Usnesením ze dne 14. 12. 2015 č. j. 21 C 287/2015-13 pak Obvodní soud pro Prahu 6 zastavil dotčené řízení mezi stěžovatelem a vedlejším účastníkem a stěžovateli přiznal náhradu nákladů řízení ve výši 7 260 Kč, neboť shledal, že žaloba byla podána důvodně, protože k uznání nároku ze strany vedlejšího účastníka došlo až po podání žaloby.

3. K odvolání vedlejšího účastníka rozhodl městský soud nyní napadeným usnesením tak, že žádný z účastníků řízení nemá právo na náhradu nákladů řízení. Odvolací soud totiž dospěl k závěru, že podání stěžovatele ze dne 28. 9. 2015 je nutno považovat za novou žádost o poskytnutí zadostiučinění, a nejedná se tak o urgenci vyřízení původní žádosti ze dne 3. 10. 2013. Dle odvolacího soudu tudíž šestiměsíční lhůta k plnění dle ustanovení § 15 odst. 2 zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů, v době podání žaloby dne 5. 11. 2015 ještě neuplynula a vedlejší účastník plnil v zákonem stanovené lhůtě. Zastavení řízení tak zavinil stěžovatel, a proto by byl povinen hradit náklady vedlejšímu účastníkovi. Žádné takové náklady však vedlejšímu účastníkovi nevznikly, takže městský soud přiznal vedlejšímu účastníkovi pouze náhradu nákladů odvolacího řízení ve výši 300 Kč.

II. Argumentace stěžovatele

4. Uvedené rozhodnutí městského soudu dle stěžovatele porušilo jeho základní právo na spravedlivý proces zaručené čl. 36 odst. 1 a 3 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 6 odst. 1 Úmluvy

o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) a právo na rovnost podle čl. 1 Listiny.

5. Stěžovatel v ústavní stížnosti rekapituluje skutkově a právně obdobné případy, v nichž však městský soud rozhodl odlišným způsobem a žalobcům přiznal náhradu nákladů řízení proti vedlejšímu účastníkovi. Z toho pak dovozuje, že se v nyní řešeném případě jedná o exces, neboť městský soud dospěl ve skutkově obdobných věcech k diametrálně odlišným závěrům. Stěžovatel ostatně v doplněních svého vyjádření k odvolání vedlejšího účastníka městskému soudu tato rozhodnutí zaslal, avšak odvolací soud je vůbec nevzal při svém rozhodování v úvahu a nijak se s nimi nevyvířoval. Je přitom zjevné, že vedlejší účastník nevyřídil včas stěžovatelu žádost o osvědčení podle zákona č. 262/2011 Sb., přičemž svého práva se domohl až po podání soudní žaloby. Místo toho, aby mu byla přiznána náhrada nákladů soudního řízení, je mu však napadeným usnesením uloženo, aby své vlastní náklady hradil sám, což striktně odmítá.

III. Vyjádření účastníků řízení a replika stěžovatele

6. K výzvě Ústavního soudu se k ústavní stížnosti vyjádřil účastník i vedlejší účastník řízení.

7. Městský soud uvedl, že setrvává na svém právním názoru vyjádřeném v napadeném rozhodnutí. V něm vysvětlil, že podání žalobce ze dne 28. 9. 2015 považuje za novou žádost a že žaloba ze dne 4. 11. 2015 byla podána před uplynutím šestiměsíční lhůty, kterou měl žalovaný k dobrovolnému splnění, tedy předčasně, a že s ohledem na přiznání plnění dne 10. 12. 2015, které bylo důvodem zpětvzetí žaloby, proto nese zavinění za zastavení řízení stěžovatel. Danému senátu nepřisluší hodnotit, zda je správný právní názor jiných senátů městského soudu, ale přesto je při svém rozhodování vzal v úvahu, leč s právním názorem tam vyjádřeným se neztotožnil, důvody přitom vysvětlil, a postupoval tedy obdobným způsobem dle ustanovení § 13 občanského zákoníku pro hmotněprávní vztahy.

8. Vedlejší účastník navrhl, aby byla ústavní stížnost odmítnuta stejně, jako to bylo učiněno v řízeních o jiných ústavních stížnostech podaných vedlejším účastníkem v totožných věcech. V této souvislosti uvedl, že podal ústavní stížnosti v několika obsahově totožných kauzách, Ústavní soud tyto stížnosti eviduje (sp. zn. III. ÚS 1667/16, III. ÚS 1606/16, II. ÚS 2383/16, III. ÚS 2528/16 a II. ÚS 2138/16) a vyjma posledně uvedené, o které ještě nebylo rozhodnuto, byly všechny odmítnuty, byť pokaždé z poněkud odlišných důvodů. Ústavní soud přitom nebyl konzistentní ani z pohledu oprávnění vedlejšího účastníka podat ústavní stížnost. Zatímco totiž pod sp. zn. II. ÚS 2383/16 (všechna usnesení jsou dostupná na <http://nalus.usoud.cz>) toto oprávnění neshledal a ústavní stížnost odmítl, pod sp. zn. III. ÚS 1667/16, III. ÚS 1606/16, III. ÚS 2528/16 naopak stěžovatele oprávněným

shledal, ústavní stížnosti projednal a odmítl, byť z odlišných důvodů. Vedlejší účastník má rovněž za to, že stěžovatel v podané stížnosti rekapituluje srovnatelné kauzy jiných osob, které byly v soudních řízeních procesně úspěšné, avšak neuvádí odkazy na ta soudní řízení jiných osob, které naopak procesně úspěšné nebyly a kde dal městský soud za pravdu vedlejšímu účastníkovi (např. kauza Olgy Štěpničkové pod sp. zn. 35 Co 41/2016 nebo Artura Nováka pod sp. zn. 22 Co 41/2016). Městský soud v Praze tedy nerozhodoval srovnatelně, naopak judikaturu místo předvádavého sjednocování rozděloval, avšak tuto rozdílnost rozhodování městského soudu Ústavní soud shledal nepodstatnou.

9. V replice na tato vyjádření stěžovatel předně namítl, že vyjádření městského soudu je rozporuplné, když říká, že názor jiných senátů nehodnotí, ale přitom ho fakticky hodnotí jako špatný. Dále stěžovatel odmítl odkaz na ustanovení § 13 občanského zákoníku, neboť ten nebyl v jeho věci aplikován, a pozastavil se nad tím, že městský soud nevyjadřuje žádné znepokojení nad rozporuplným rozhodováním a nesnaží se nijak tuto situaci řešit. Stěžovatel podotkl, že je důchodce, kterému je přes 88 let, byl za minulého režimu opakovaně vězněn (nejprve trest odnětí svobody v trvání 10 měsíců, potom 15 let), přičemž po roce 1990 byl plně rehabilitován, nyní je vážně nemocný a téměř imobilní a důchod je jeho jediným příjmem. Naproti tomu vedlejší účastník je v pozici „vrchnostenského úřadu“, který disponuje miliardovým rozpočtem, a přitom neplnil své povinnosti (vyřídít věc v řádné lhůtě). Stěžovatel se ztotožnil s vedlejším účastníkem, že judikatura městského soudu skutečně není jednotná, zároveň ale uvedl, v čem se od jeho případu liší případy Olgy Štěpničkové (zde soud rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení) a Ing. Artura Nováka (ten byl v době rozhodnutí městského soudu již mrtev, a tak se proti němu nemohl bránit, přičemž s ohledem na tyto skutečnosti vedlejší účastník přiznanou částku nevymáhal). Závěrem stěžovatel uvedl, že ačkoliv je předmětem řízení tzv. bagatelní částka o náhradě nákladů řízení, má za to, že by mu Ústavní soud měl poskytnout stejnou ochranu, jako tomu bylo v jiných řízeních mezi „vrchnostenským úřadem“ a osobami, které byly za minulého režimu nezákonně perzekvovány, které dále uvádí. Konečně navrhl, aby – nezávisle na projednání této ústavní stížnosti – rozhodující senát předložil věc k posouzení plénu Ústavního soudu, aby posoudilo, zda vedlejší účastník je oprávněn v pozici „vrchnostenského úřadu“ podávat ústavní stížnost, neboť přijetím sjednocujícího stanoviska bude posílena právní jistota občanů i právníků osob.

IV. Splnění podmínek řízení

10. Ústavní stížnost je přípustná (ustanovení § 75 odst. 1 *a contrario* zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů,

dále jen „zákon o Ústavním soudu“), byla podána včas (ustanovení § 72 odst. 3 zákona o Ústavním soudu) a splňuje ostatní náležitosti vyžadované zákonem [ustanovení § 30 odst. 1, § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu].

11. Ústavní soud rozhodl bez nařízení ústního jednání, neboť od něj nebylo možno očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

V. Vlastní hodnocení Ústavního soudu

12. Po prostudování ústavní stížnosti, vyžádaného spisu a vyjádření účastníka řízení a vedlejšího účastníka (jakož i s přihlédnutím k replice stěžovatele) Ústavní soud dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

13. Úkolem Ústavního soudu je ochrana ústavnosti, a nikoliv zákonosti (čl. 83 Ústavy). Není proto povolán k přezkumu aplikace podústavního práva a může tak činit jen tehdy, jestliže současně shledá porušení základního práva či svobody, protože základní práva a svobody vymezují nejen rámec normativního obsahu aplikovaných právních norem, nýbrž také rámec jejich ústavně konformní interpretace a aplikace. Interpretace zákonných a podzákonných právních norem, která nešetří základní práva v co nejvyšší míře, při současném dodržení účelu aplikovaných právních norem, anebo interpretace, jež je v extrémním rozporu s principy spravedlnosti, pak znamenají porušení základního práva či svobody.

14. S ohledem na okolnosti nyní řešené kauzy považuje Ústavní soud za nutné v prvé řadě uvést, že ústavní stížnost směřuje proti rozhodnutí o nákladech řízení v tzv. bagatelní částce, proti níž by ani dovolání nebylo přípustné [srov. ustanovení § 238 odst. 1 písm. c) občanského soudního řádu]. Ústavní soud přitom dal opakovaně ve své rozhodovací praxi najevo [viz např. usnesení sp. zn. IV. ÚS 695/01, III. ÚS 405/04 (U 43/34 SbNU 421), III. ÚS 602/05, III. ÚS 748/07, IV. ÚS 3247/07; veškerá judikatura zdejšího soudu dostupná též z <http://nalus.usoud.cz>], že v takových případech, s výjimkou zcela extrémních situací, je úspěšnost ústavní stížnosti pro její zjevnou neopodstatněnost vyloučena. Zároveň však uvedl [viz nález sp. zn. III. ÚS 3725/13 ze dne 10. 4. 2014 (N 55/73 SbNU 89)], že bagatelnost věci ve smyslu právním by se sice měla krýt s bagatelností věci ve smyslu faktickém, nemusí ale tomu tak být vždy, neboť tento pojem je reflexí významu, který takovým sporům v oblasti civilního procesu přikládá (z kvantitativního hlediska) zákonodárce. Současně je zřejmé, že zmíněná míra dotčení může být relativní, a to ve vztahu ke konkrétní osobě, na kterou soudní rozhodnutí dopadá, resp. jejím sociálním a majetkovým poměrům, eventuálně dalším okolnostem případu. Nelze totiž odhlédnout od skutečnosti, že právní úprava řízení před Ústavním soudem ve smyslu čl. 88 odst. 1 Ústavy pojem „bagatelní ústavní věci“ nezná.

15. Právní hranice bagatelnosti (jak směrem nahoru, tak pod hranici stanovenou zákonodárcem) pak nemusí být určující také s ohledem na kvalitativní stránku věci, tedy pokud se věc z hlediska ústavnosti jeví natolik významná, že určitým způsobem „přesahuje“ kauzu samotnou. V prvé řadě může jít o situaci, kdy lze v individuálním případě uvažovat o natolik intenzivním zásahu, že by způsobil ve smyslu čl. 4 odst. 4 Listiny kolizi se samotnou podstatou a smyslem dotčeného základního práva či svobody (zpravidla půjde o zcela klíčové principy spravedlivého procesu, popř. absenci jejich uplatnění vůbec). Do druhé skupiny je možno zařadit případy, kdy výsledky příslušného přezkumu, v němž jde o posouzení (a to nutno zdůraznit) otázky ústavněprávní relevance, mohou mít zásadní význam z hlediska další rozhodovací činnosti obecných soudů, zejména pak, nebyla-li daná otázka dosud Ústavním soudem vyřešena a je zřejmé, že jeho rozhodnutí může mít vliv na posouzení velkého množství případů (s alespoň nepřímým ústavněprávním dopadem) projednávaných před obecnými soudy. Stejně tak lze o projednání ústavní stížnosti uvažovat v situaci, kdy judikatura obecných soudů v totožných či obdobných bagatelních věcech není jednotná, a kdy tedy soudy vyšších stupňů nemohou zajistit sjednocování jejich rozhodovací činnosti, přičemž takto vzniklý stav narušuje princip právní jistoty jako neoddělitelnou součást pojmu právního státu.

16. Právě naposledy uvedená podmínka byla v případě stěžovatele naplněna, neboť z podání účastníků řízení (a také ze spisového materiálu) vyplývá, že v době rozhodování městského soudu tento soud řešil skutkově obdobné kauzy, avšak jeho rozhodovací praxe byla (a nejspíše i nadále je) značně rozkolísaná. Jak přitom Ústavní soud již ve své dřívější judikatuře uvedl, v obecné rovině je rozdílná rozhodovací praxe soudů (či dokonce senátů stejného soudu, jako je tomu v daném případě) o totožných věcech nežádoucí. Materiální právní stát je totiž vystaven mimo jiné na důvěře občanů v právo a právní řád a podmínkou takové důvěry je stabilita právního řádu a dostatečná míra právní jistoty občanů [viz nálezn. sp. zn. II. ÚS 566/05 ze dne 20. 9. 2006 (N 170/42 SbNU 455)]. Základním principem materiálního právního státu je tak i předvídatelnost rozhodování státních orgánů, včetně (zejména) orgánů soudní, s ním související princip právní jistoty a v konečném důsledku i s dopady na princip rovnosti účastníků soudního řízení. Princip předvídatelnosti rozhodování v podstatě znamená, že účastníci právních vztahů mohou legitimně očekávat, že státní orgány budou ve skutkově a právně srovnatelných případech rozhodovat – v celkovém vyznění – stejně. Pouze takový postup totiž respektuje právní jistotu a nelze opomíjet, že toliko jeho důsledné dodržování se významně pozitivně projevuje i v rámci celkového nazírání společnosti na význam a roli práva. Naopak postoj státního orgánu, který se vyznačuje zásadní odlišností

přístupu k projednávaným věcem, svojí podstatou identickým, tomuto základnímu principu právního státu hrubě odporuje [srov. náleze sp. zn. I. ÚS 3324/15 ze dne 14. 6. 2016 (N 113/81 SbNU 771) nebo rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 12. 8. 2004 č. j. 2 Afs 47/2004-83].

17. Přesto Ústavní soud uznává, že změna judikatury není absolutně vyloučena, ale je namístě vždy, dospěje-li soud k závěru, že dosud aplikovaná interpretační alternativa není správná, tzn. že je z dobrých důvodů méně přesvědčivá než jiné nabízející se interpretace, a že i při zohlednění hodnoty právní jistoty a s ní spojeného zájmu na stabilitě právních (a tedy společenských) vztahů nelze dosavadní interpretaci přesvědčivě hájit. Pokud jsou totiž soudy povolány k tomu, aby nalézaly právo, tj. hledaly a nacházely pomocí právní argumentace jeho „správný“ obsah, tak – systémově vzato – v úvahu se nabízející interpretační alternativy musí být vždy možno seřadit podle míry jejich přesvědčivosti a pouze jedna jediná může být shledána za daných okolností nejpříjemnější (srov. usnesení rozšířeného senátu Nejvyššího správního soudu ze dne 4. 5. 2010 č. j. 4 Ads 77/2007-91). V určitých případech se takto může jevit jako nejpřesvědčivější i alternativa jdoucí proti doposud podávané interpretaci.

18. Z výše uvedeného tedy vyplývá, že pokud se soud domnívá, že by bylo vhodné se od judikatury odchýlit, musí toto své rozhodnutí podložit dostatečnými argumenty a zároveň vstřícně odlišným rozhodnutím uvést, proč považuje názor v nich obsažený za neudržitelný či právně chybný. Tuto povinnost městský soud dle Ústavního soudu v nyní projednávané věci nesplnil, neboť s argumentem stěžovatele, že stejný soud, byť jiný senát, již v prakticky shodném případě rozhodoval odlišně, se nijak nevypořádal. A to i přesto, že tento argument stěžovatele je nutno považovat pro rozhodnutí o odvolání za zásadní, neboť mohl mít přímý vliv na jeho výsledek. Pokud by se totiž městský soud předchozími rozhodnutími v právně i skutkově shodné věci řídil, tak by odvolání vedlejšího účastníka nemohl vyhovět. V této souvislosti Ústavní soud z hlediska odůvodnění soudních rozhodnutí připomíná, že ani z čl. 6 odst. 1 Úmluvy nevyplývá povinnost soudů dávat podrobnou odpověď na každý argument účastníka. Jde-li však o argument, který je zásadní pro rozhodnutí, tak soud na něj v zásadě vždy musí explicitně reagovat. Takto Ústavní soud již v minulosti zdůraznil (viz též náleze sp. zn. I. ÚS 3324/15 ze dne 14. 6. 2016), že obecný soud nemůže ignorovat argument účastníka řízení, kterým odkazuje na předchozí pravomocné soudní rozhodnutí ohledně shodné právní otázky, ale musí se s tímto zásadním argumentem ve svém odůvodnění náležitě vypořádat. Přesně takový postup nakonec předpokládá i ustanovení § 13 nyní platného občanského zákoníku. Podle něj každý, kdo se domáhá právní ochrany, může důvodně očekávat, že jeho právní případ bude rozhodnut obdobně jako jiný právní případ, který již byl rozhodnut a který se s jeho právním

případem shoduje v podstatných znacích; byl-li právní případ rozhodnut jinak, má každý, kdo se domáhá právní ochrany, právo na přesvědčivé vysvětlení důvodu této odchylky. Změna judikatury tudíž není (a ani nemůže být) absolutně zapovězena a soud se může odchýlit od předchozího rozhodnutí, je však jeho povinností toto své odchýlení náležitě vysvětlit. Přestože městský soud v odůvodnění nyní napadeného rozhodnutí uvedl důvody, které jej vedly ke změně usnesení obvodního soudu, tak zároveň se nikterak pregnantně nevypořádal s tím, proč považoval případ stěžovatele za odlišný s jinými obdobnými kauzami či z jakého důvodu byl právě jím vyslovený právní názor „nejvíce přesvědčivý“ v komparaci s názory dříve vyřčenými.

19. Pro Ústavní soud pak bylo také klíčové, že ve své judikatuře již posuzoval skutkově obdobnou věc vstříc ústavním stížnostem vedlejšího účastníka, kdy konstatoval, že názoru městského soudu (myšleno odlišný názor než názor vyslovený městským soudem v nyní řešené věci) není v daném kontextu z ústavněprávních pozic co vytknout (usnesení sp. zn. III. ÚS 1667/16 ze dne 7. 6. 2016), že se plně ztotožňuje se závěrem městského soudu, dle kterého dopis ze dne 28. 9. 2015 nebyl svou povahou uplatněním nového nároku, resp. uplatněním nové žádosti o předběžné projednání nároku, nýbrž žádostí o přehodnocení zamítavého stanoviska stěžovatelky k původně uplatněné žádosti, pročež dopis ze dne 28. 9. 2015 nemohl založit novou šestiměsíční lhůtu k projednání a vyřízení nároku uplatněného již podáním ze dne 3. 10. 2013 (usnesení sp. zn. III. ÚS 2528/16 ze dne 23. 8. 2016), či že městský soud přesvědčivě – s ohledem na konkrétní okolnosti případu – vysvětlil, proč druhé podání žalobce posuzoval jako doplnění původní žádosti, kdy zároveň dodal, že stěžovatelkou zdůrazňované srovnání s obdobnými případy, kdy soudy druhé podání žalobců hodnotily jako novou žádost, není příléhavé (usnesení sp. zn. III. ÚS 1606/16 ze dne 6. 9. 2016). V případě odlišného rozhodnutí v nyní projednávané věci (myšleno odmítnutí či zamítnutí stížnosti stěžovatele) by tedy též judikatura Ústavního soudu dosáhla neakceptovatelné rozdílnosti v přístupu k totožné právní otázce, což by zřejmě byl jev nežádoucí. Nyní rozhodující senát se ostatně s argumentací uvedenou v těchto usneseních ztotožnil, neboť nelze odhlédnout od skutečnosti, že rozhodování o nákladech soudního řízení je integrální součástí soudního řízení jako celku, kdy ani rozhodování o nákladech řízení nesmí být jen mechanickým posuzováním výsledků sporu bez komplexního zhodnocení rozhodnutí v meritu věci a veškerých okolností případu [viz např. nález sp. zn. II. ÚS 3230/10 ze dne 25. 1. 2011 (N 7/60 SbNU 71)].

20. Zde navíc Ústavní soud připomíná, že již dříve judikoval, že právě v případech podobných stěžovateli by demokratický režim neměl ke křivdě vytvořené nedemokratickým režimem přidávat křivdu další [viz nález sp. zn.

I. ÚS 819/15 ze dne 15. 4. 2015 (N 81/77 SbNU 177)], a naopak by měl velmi pečlivě a citlivě přistupovat k nárokům těchto osob. Takto Ústavní soud opakovaně zdůraznil, že v obdobných věcech nelze přehlédnout základ sporu spočívající v minulém nedemokratickém režimu, kdy tento aspekt zohledňoval též při přezkumu rozhodnutí o nákladech řízení v bagatelní částce [za všechny příklady viz nálezy sp. zn. I. ÚS 660/11 ze dne 20. 11. 2012 (N 190/67 SbNU 285)]. Uvedené se týká též případu stěžovatele, protože i z tohoto důvodu Ústavní soud shledal, že je namístě jeho derogační zásah. Stěžovatel totiž vůči vedlejšímu účastníkovi vystupoval ve značně slabší pozici, přičemž i z hlediska skutkových okolností dané věci je zjevné, že nárok na zadostiučinění za nepřiměřenou délku řízení měl, což uznal i vedlejší účastník, přičemž za této situace (a i s ohledem na věk a další aspekty sociálního či zdravotního stavu stěžovatele) měl soud velmi bedlivě přistupovat k jeho nárokům jakožto osoby postižené předchozím nedemokratickým režimem, včetně rozhodování o náhradě nákladů soudního řízení.

21. V této souvislosti totiž nelze odhlédnout od podstaty řízení o vydání osvědčení účastníka protikomunistického odboje a účastníka odporu proti komunismu vedených před vedlejším účastníkem dle zákona č. 262/2011 Sb., kdy samotná důvodová zpráva k tomuto zákonu zdůraznila mravní rozměr těchto osvědčení. Ta také vyzdvihla, že právní vyrovnávání se s obdobím totality často připomíná pouhé „odstraňování deformací“, přičemž důvod dotčeného zákona spočívá především v mravním imperativu boje za svobodu a demokracii a v generálněpreventivním významu vyzdvižení tohoto boje, neboť není možné nerozlišovat mezi těmi, kdo se nedokázali vzepřít bezpráví, a těmi, kdo ho vykonávali, především je však důležité vyzdvihnout a ocenit ty, kdo se totalitě a bezpráví aktivně postavili. Ústavní soud zdůrazňuje, že k naplnění tohoto účelu zákona musí plně přispívat též jeho proceduralní aplikace v řízeních před vedlejším účastníkem, kdy i s ohledem na věk osob žádajících o osvědčení musí být hleděno i na význam rychlosti dotčeného řízení, neboť pouze včasné ocenění žadatele mu může přinést morální (a eventuálně též finanční) satisfakci. Povinností soudů (jakož i ostatních orgánů veřejné moci) pak je, aby účel dotčeného zákona byl v maximálně míře naplněn, neboť i tento proces lze chápat jako jednu z forem vyrovnání se s nedemokratickou komunistickou minulostí, přičemž tento aspekt musí být brán na zřetel při všech soudních (i správních) řízeních, jež jsou s vydáváním osvědčení spjata; a to je právě i případ žalob za nepřiměřenou dobu řízení před vedlejším účastníkem, včetně spojeného rozhodování o náhradě nákladů řízení.

VI. Závěr

22. Ústavní soud uzavírá, že bylo povinností městského soudu vyplývající z práva stěžovatele na spravedlivý proces (potažmo i z § 13 občanského

zákoníku) v odůvodnění svého rozhodnutí vysvětlit, proč má na věc jiný názor než jiný senát stejného soudu v předchozím rozhodnutí, a přihlédnout též k podstatě projednávané věci jakožto formy vypořádání se s nedemokratickou minulostí. Tím, že tak neučinil, porušil základní právo stěžovatele na řádné odůvodnění soudního rozhodnutí, které je součástí práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy.

23. Proto Ústavní soud podle ustanovení § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti vyhověl a podle ustanovení § 82 odst. 3 písm. a) citovaného zákona napadené rozhodnutí zrušil.

24. Úkolem městského soudu bude posoudit danou věc znovu, přičemž je vázán právním názorem Ústavního soudu v tom směru, že musí ve svém ve svém rozhodnutí zohlednit i další rozhodnutí téhož soudu v totožných věcech, přihlédnout ke skutečnosti, že tato rozhodnutí obstála v přezkumu před Ústavním soudem a posoudit daný případ stěžovatele v celém jeho kontextu.

25. Nyní rozhodující senát se pak nikterak nezabýval návrhem stěžovatele, aby předložil věc plénu Ústavního soudu k posouzení otázky, zda vedlejší účastník je oprávněn v pozici „vrchnostenského úřadu“ podávat ústavní stížnost, neboť tato otázka nebyla předmětem nyní posuzované ústavní stížnosti [pro úplnost pak Ústavní soud odkazuje na stanovisko pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 9/99 ze dne 9. 11. 1999 (ST 9/16 SbNU 372) nebo nález sp. zn. I. ÚS 3143/13 ze dne 23. 3. 2015 (N 60/76 SbNU 809), v nichž se Ústavní soud těmito otázkami již v dostatečné míře zabýval].

Č. 215

K výkonu práv a povinností podle rozhodnutí vydaného na základě Ústavním soudem zrušené právní normy

Pomine-li obecný soud při rozhodování o návrhu na zastavení exekuce existenci ve Sbírce zákonů podle § 57 odst. 1 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, řádně vyhlášeného a vykonatelného nálezu Ústavního soudu, kterým bylo zrušeno ustanovení, o které opřel své rozhodnutí, ačkoli práva a povinnosti již podle takového rozhodnutí nelze podle § 71 odst. 2 a 3 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, vykonat, poruší tím ústavně zaručené právo na řádný proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod ve spojení s čl. 95 odst. 1 Ústavy České republiky.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Josefa Fialy a soudců Jana Filipa (soudce zpravodaj) a Radovana Suchánka – ze dne 15. listopadu 2016 sp. zn. III. ÚS 1224/16 ve věci ústavní stížnosti Bohumíry Šmatláňkové, zastoupené JUDr. Alenou Kříčkovou, advokátkou, se sídlem Na Krčské stráni 68, Praha 4, proti usnesení Městského soudu v Praze ze dne 18. června 2015 č. j. 19 Co 7/2015-142 a usnesení Obvodního soudu pro Prahu 6 ze dne 13. listopadu 2014 č. j. 34 EXE 716/2014-125, jimiž byl zamítnut návrh stěžovatelky jako povinné na zastavení exekuce, za účasti Městského soudu v Praze a Obvodního soudu pro Prahu 6 jako účastníků řízení a společnosti GORASAN COMPANY LIMITED, se sídlem Theklas Lysioti Street 35, EAGLE STAR HOUSE, 6th floor, P. C. 3030, Limassol, Cyprus, Reg. No. HE 154597, jako vedlejší účastnice řízení.

Výrok

I. Usnesením Městského soudu v Praze ze dne 18. června 2015 č. j. 19 Co 7/2015-142 a usnesením Obvodního soudu pro Prahu 6 ze dne 13. listopadu 2014 č. j. 34 EXE 716/2014-125 bylo porušeno ústavně zaručené právo stěžovatelky na řádný proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. ledna 2016 č. j. 20 Co 4938/2015-171, usnesení Městského soudu v Praze ze dne 18. června 2015 č. j. 19 Co 7/2015-142 a usnesení Obvodního soudu pro Prahu 6 ze dne 13. listopadu 2014 č. j. 34 EXE 716/2014-125 se ruší.

III. Stěžovatelce se přiznává náhrada nákladů právního zastoupení ve výši 6 800 Kč, splatná k rukám zástupkyně JUDr. Aleny Kříčkové, advokátky, se sídlem Na Krčské stráni 68, Praha 4.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) stěžovatelka napadla shora označená soudní rozhodnutí, přičemž tvrdila, že jimi bylo porušeno její ústavně zaručené právo na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. S poukazem na svou sociální situaci stěžovatelka dále navrhla, aby Ústavní soud podle § 83 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) rozhodl, že náklady zastoupení uhradí stát.

3. Napadeným usnesením Obvodního soudu pro Prahu 6 (dále jen „obvodní soud“), vydaným v exekuční věci vedlejšího účastníka jako oprávněného (o zaplacení 30 655 Kč s příslušenstvím), byl zamítnut návrh stěžovatelky jako povinné na zastavení exekuce podle § 268 odst. 1 písm. h) občanského soudního řádu (dále jen „o. s. ř.“) s tím, že stěžovatelkou uplatněné námitky směřovaly do nalézacího řízení a jako takové daný důvod pro zastavení exekuce nenaplnují.

4. K odvolání stěžovatelky Městský soud v Praze (dále jen „městský soud“) usnesením napadeným ústavní stížností usnesení obvodního soudu potvrdil. Vyšel z toho, že exekuční titul je pravomocný a vykonatelný a námitkami, které směřují proti postupu a výsledku nalézacího řízení, jež skončilo vydáním směnečného platebního rozkazu, se v exekučním řízení zabývat nelze. Stěžovatelka v tomto řízení nedodržela náležitosti námitek proti platebnímu rozkazu, a u části námitek ani zákonnou třídenní lhůtu, přičemž skutečnost, že Ústavní soud tuto lhůtu později zrušil nálezem ze dne 16. 10. 2012 sp. zn. Pl. ÚS 16/12 (N 174/67 SbNU 115; 369/2012 Sb.), na vykonatelnosti exekučního titulu nic změnit nemůže.

5. Proti usnesení městského soudu brojila stěžovatelka dovoláním, jež Nejvyšší soud usnesením ze dne 13. 1. 2016 č. j. 20 Cdo 4938/2015-171 odmítl jako nepřipustné podle § 238 odst. 1 písm. c) o. s. ř., jakož i ústavní stížností, kterou Ústavní soud s ohledem na probíhající dovolací řízení usnesením ze dne 3. 2. 2016 sp. zn. I. ÚS 2735/15 (rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na <http://nalus.usoud.cz>) jako nepřipustnou ve smyslu § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu odmítl.

6. Možno dodat, že tzv. exekučním titulem v této exekuční věci byl směnečný platební rozkaz ze dne 11. 6. 2008 č. j. 54 Sm 229/2008-16

městského soudu. Námitkám stěžovatelky proti němu nebylo vyhověno rozsudkem městského soudu ze dne 9. 2. 2009 č. j. 54 Cm 83/2008-52 a rozsudkem Vrchního soudu v Praze ze dne 19. 4. 2011 č. j. 9 Cmo 202/2010-144; tyto rozsudky stěžovatelka napadla ústavní stížností, Ústavní soud ji však pro zjevnou neopodstatněnost odmítl usnesením ze dne 1. 12. 2011 sp. zn. II. ÚS 2342/11.

II. Argumentace stěžovatelky

7. V ústavní stížnosti stěžovatelka obecným soudům vytkla, že jejich rozhodnutí jsou nepřezkoumatelná, že nerespektují judikaturu Ústavního soudu a Nejvyššího soudu, nesou znaky překvapivosti, resp. svévole, že odvolací soud učinil dotaz, zda souhlasí s rozhodnutím bez jednání, aniž by ji poučil, že má na věc odlišný názor. Poukázala na to, že svůj návrh na zastavení exekuce opřela o skutečnost, že exekučního titulu bylo dosaženo trestným činem, resp. jemu na roveň postaveným amorálním zneužitím směnečného hmotného i procesního práva, jakož i o to, že exekuční titul není vykonatelný podle § 71 odst. 2 zákona o Ústavním soudu.

8. Pokud obecné soudy uvedly, že měla možnost své námitky uplatnit v nalazacím řízení, stěžovatelka upozornila, že nevěděla o usnesení policie o odložení věci ani o rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 4 sp. zn. 18 C 237/2006, který konstatoval absolutní neplatnost úvěrové smlouvy včetně dohody o vystavení blankosměnky a jejím vyplnění, a namítla, že obecné soudy musí posuzovat otázku zneužití práva z moci úřední. Odmítla, že by se primárně dovolávala změny právní úpravy či vývoje judikatury, ale že poukazovala na jednání vedlejšího účastníka *in fraudem legis*, který zneužil dobovou judikaturu a protiústavní námitkovou lhůtu. V jejím případě, a stovkách dalších případů stejných směnek ze stejných spotřebitelských úvěrových smluv, šlo nikoliv o exces, ale o předem připravený rafinovaný úskok, o tzv. úvěrové predátorství.

9. K důvodu zastavení exekuce, s ohledem na ustanovení § 71 odst. 2 zákona o Ústavním soudu, stěžovatelka uvedla, že se k této otázce vyjádřil městský soud pouze obecně formulovanou a nepřezkoumatelnou větou. Zmínila, že námitky proti směnečnému platebnímu rozkazu v protiústavní třídní lhůtě podala tak, jak toho byla jako laik a důchodkyně schopna, když nebyla splněna poučovací povinnost soudu podle § 30 o. s. ř., tyto námitky však později doplnila prostřednictvím své advokátky, přičemž poukázala na to, že kdyby neexistoval zmíněný čistě formální a neústavní důvod, byly by tyto námitky způsobilé vyvolat příznivější rozhodnutí ve věci samé.

III. Vyjádření účastníků a vedlejšího účastníka řízení

10. Ústavní soud zaslal ústavní stížnost k vyjádření účastníkům a vedlejšímu účastníkovi řízení.

11. Městský soud pouze odkázal na odůvodnění svého rozhodnutí.

12. Obvodní soud rovněž odkázal na odůvodnění svého rozhodnutí a dodal, že je považuje za přezkoumatelné a že ty stěžovatelčiny námitky, které spadají dílem do nalézacího řízení, nelze přenášet do řízení exekučního, načež navrhl zamítnutí ústavní stížnosti.

13. Vedlejší účastník se nevyjádřil.

14. Ústavní soud tato vyjádření stěžovatelce k případné replice nezasílal, neboť neobsahují žádné nové, stěžovatelce z předchozího řízení neznámé skutečnosti, resp. argumenty.

IV. Procesní předpoklady řízení

15. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou, která byla účastnicí řízení, v němž byla vydána rozhodnutí napadená ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelka je právně zastoupena v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Stěžovatelka vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva; ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*). K otázce „včasnosti“ ústavní stížnosti možno dodat, že lhůtu k podání ústavní stížnosti bylo v dané věci nutno odvíjet od doručení shora označeného usnesení dovolacího soudu, neboť s dovoláním souběžně podaná ústavní stížnost (blíže k tomu sub 5) směřující proti stejnému soudnímu rozhodnutí byla Ústavním soudem odmítnuta jako „předčasná“.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

16. Ústavní soud jako orgán ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy) není součástí soustavy soudů (srov. čl. 90 a čl. 91 odst. 1 Ústavy) a nepřísluší mu právo dozoru nad jejich rozhodovací činností; k takovému dozoru či kontrole je Ústavní soud oprávněn pouze za situace, kdy obecné soudy svými rozhodnutími zasahují do ústavně zaručených základních práv a svobod jednotlivce a nerespektují nový hodnotový základ právního řádu daný zejména ústavním pořádkem a mezinárodními závazky České republiky. Proto Ústavní soud napadené soudní rozhodnutí přezkoumal (toliko) z pohledu porušení ústavně zaručených základních práv a svobod, jak je stěžovatelkou namítáno v ústavní stížnosti, načež dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná, jakkoli mohl přisvědčit jen části argumentace stěžovatelky.

17. Stěžovatelka v ústavní stížnosti mj. namítla, že obecné soudy pochybily, jestliže exekuci podle ustanovení § 268 odst. 1 písm. h) o. s. ř. nezastavily z důvodu „nevykonatelnosti“ exekučního titulu, jak plyne z ustanovení § 71 odst. 2 zákona o Ústavním soudu, přičemž poukázala na náleží Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 16/12, kterým byla zrušena část ustanovení § 175 odst. 1 o. s. ř., kde byla zakotvena třídenní lhůta pro podání námitek proti směnečnému platebnímu rozkazu.

18. Tímto způsobem však stěžovatelka, ač v ústavní stížnosti tvrdila opak, v řízení před obvodním soudem o návrhu na zastavení exekuce ani v odvolacím řízení výslovně neargumentovala. Jak je totiž patrné z tohoto návrhu či protokolu o jednání (č. l. 55 a násl., 101 a násl., 122 a násl. vyžádaného soudního spisu), důvodem pro zastavení exekuce mělo být, že k vydání exekučního titulu došlo zneužitím práva, což dle stěžovatelčina názoru představovalo obdobnou situaci, jako když exekučního titulu bylo docíleno spácháním trestného činu (jak judikoval Nejvyšší soud v usnesení ze dne 28. 3. 2012 sp. zn. 20 Cdo 2432/2010), přičemž stěžovatelka argumentovala nálezem ze dne 14. 1. 2013 sp. zn. IV. ÚS 376/11 (N 12/68 SbNU 177), vydaným v obdobné věci jiné stěžovatelky, a v této souvislosti pouze zmínila i výše citovaný „plenární“ náleží, dále pak poukázala na náleží ze dne 19. 6. 2014 sp. zn. III. ÚS 980/13 (N 126/73 SbNU 903), v odvolání (č. l. 131 a násl.) pak zopakovala svou předchozí argumentaci a upozornila také na usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 2. 2010 sp. zn. 20 Cdo 2131/2008 a ze dne 19. 2. 2013 sp. zn. 20 Cdo 1394/2012. Nicméně městský soud se otázkou vykonatelnosti exekučního titulu s ohledem na zrušení třídenní lhůty pro podání směnečných námitek zmíněným nálezem (v podstatě z vlastní iniciativy) zabýval, načež shledal, že vedení exekuce je přípustné a že skutečnost, že „tato lhůta byla o několik let později zrušena nálezem ÚS ČR, nemůže nic změnit na [tomto] závěru“.

19. Tento právní názor však Ústavní soud nemůže považovat za ústavně konformní, jak již plyne z jeho výkladu § 71 odst. 2 zákona o Ústavním soudu [z novější judikatury srov. např. usnesení ze dne 8. 12. 2015 sp. zn. III. ÚS 2366/15 (U 20/79 SbNU 625) nebo náleží ze dne 3. 2. 2016 sp. zn. I. ÚS 3599/15 (N 24/80 SbNU 285)]. Podle § 71 odst. 1 až 3 zákona o Ústavním soudu, bylo-li v jiném než trestním řízení na základě zrušeného právního předpisu nebo zrušeného ustanovení vydáno (pravomocné) rozhodnutí, práva a povinnosti podle něho nelze vykonávat. V souzené věci byla protiústavní shledána „jen“ procesní norma, která upravovala řízení, v němž byl exekuční titul vydán. Tato skutečnost (bez dalšího) nevykonatelnost takového rozhodnutí nezpůsobuje. Podstatné v tomto ohledu je, zda v té které konkrétní věci byl dotčený účastník zkrácen na svých procesních právech (v důsledku aplikace neústavní právní normy) takovým způsobem, že to mohlo mít vliv na rozhodnutí ve věci samé (tedy na jeho hmotněprávní

povinnost) [srov. nálezy Ústavního soudu ze dne 10. 1. 2013 sp. zn. II. ÚS 1882/09 (N 8/68 SbNU 141), ze dne 31. 10. 2001 sp. zn. Pl. ÚS 15/01, odstavec VII/e (N 164/24 SbNU 201; 424/2001 Sb.), a usnesení ze dne 27. 8. 2003 sp. zn. I. ÚS 148/02 (U 19/31 SbNU 327)]; ostatně obdobně již judikoval Nejvyšší soud v usnesení ze dne 23. 9. 2015 sp. zn. 26 Cdo 1980/2014-140.

20. Jestliže stěžovatelka poukázala na jednání vedlejšího účastníka, jež mělo být *in fraudem legis*, a v této souvislosti vyjádřila nesouhlas s tím, že obecné soudy tuto její argumentaci považovaly za irelevantní, argumentující tím, že v exekučním řízení se nemohou zabývat otázkou postupu nalézacího soudu a správnosti exekučního titulu, tj. (pravomocného a vykonatelného) směněčného platebního rozkazu. Ústavní soud žádné pochybení neshledal, neboť exekuční soud je obsahem vykonávaného rozhodnutí vázán, a tudíž není oprávněn je přezkoumávat a takto napravovat možná pochybení, jichž se obecné soudy v nalézacím řízení dopustily. Stěžovatelka v ústavní stížnosti sice poukázala na usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 3. 2012 sp. zn. 20 Cdo 2432/2010, ze dne 19. 2. 2013 sp. zn. 20 Cdo 1394/2012 a ze dne 23. 4. 2014 sp. zn. 30 Cdo 3676/2013, v těchto případech však bylo exekučního titulu dosaženo trestným činem, a o takovou situaci v souzené věci nešlo.

21. Stěžovatelka také namítla, že ji městský soud nepoučil, že má na věc „naprosto odlišný, protichůdný právní názor“. Ústavnímu soudu však není zřejmé, z čeho stěžovatelka vyvozuje, že by měl městský soud povinnost poučovat ji o svém právním názoru, a potažmo jakým způsobem měla být na svých základních právech procesní povahy konkrétně zkrácena. V souzené věci stěžovatelka argumentovala v řízení před soudy obou stupňů v podstatě shodně a tyto soudy zaujaly také stejný právní názor, městský soud se navíc, a to nad rámec stěžovatelčiných námitek, zabýval otázkou (ne)vykonatelnosti exekučního titulu podle ustanovení § 71 zákona o Ústavním soudu. Dlužno dodat, že poučovací povinnost stran právního názoru soudu je zakotvena v § 118a odst. 3 o. s. ř. a jejím účelem je řádná realizace procesního práva účastníka řízení navrhopvat důkazy (nehledě na to, že toto ustanovení se týká nalézacího řízení).

22. Ústavní soud tak uzavírá, že městský soud interpretoval a aplikoval ustanovení § 71 odst. 1 až 3 zákona o Ústavním soudu způsobem, jenž dostatečně nereflektuje ústavně zaručené právo na řádný proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny ve spojení s čl. 95 odst. 1 Ústavy, obvodní soud pak pochybil tím, že se daným důvodem pro zastavení exekuce vůbec nezabýval, ač mu relevantní skutečnosti měly být z jeho úřední činnosti známy (a také plynuly ze stěžovatelčina návrhu na zastavení exekuce), nehledě na informační funkci Sbírky zákonů, ve které byl pod č. 369 předmětný nálezy Ústavního soudu dne 9. 11. 2012 s vykonatelností ode dne 1. 5. 2013 podle § 57 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu vyhlášen. Z důvodu porušení čl. 36 odst. 1

Listiny Ústavní soud podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti vyhověl a napadená rozhodnutí městského a obvodního soudu podle ustanovení § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil. Z důvodu právní jistoty Ústavní soud zrušil také citované usnesení Nejvyššího soudu, neboť toto rozhodnutí ztratilo svůj právní podklad. Takto rozhodl bez ústního jednání, neboť měl za to, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

23. S ohledem na to, že majetkové a osobní poměry stěžovatelky odůvodňují postup podle § 83 odst. 1 zákona o Ústavním soudu, přiznal stěžovatelce náhradu nákladů právního zastoupení, a to v rozsahu dvou úkonů právní služby (převzetí a příprava zastoupení, sepsání ústavní stížnosti) po 3 100 Kč podle ustanovení § 9 odst. 4 písm. e) vyhlášky č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, a z paušální částky náhrady hotových výdajů za dva úkony právní služby po 300 Kč podle § 13 odst. 3 téhož předpisu, v úhrnné výši 6 800 Kč, náhrada za daň z přidané hodnoty podle § 137 odst. 3 advokátního tarifu přiznána nebyla, neboť placení této daně nebylo prokázáno.

Č. 216

K doručování usnesení o nařízení výkonu podmíněně odloženého trestu**K navrácení lhůty k podání opravného prostředku podle trestního řádu**

I. Vznik a účinky fikce doručení jsou v ustanovení § 64 odst. 4 trestního řádu konstruovány tak, že nastupují již samotným marným uplynutím desetidenní úložné lhůty a nejsou zpětně ovlivňovány žádými dalšími úkony. Pokud citované ustanovení upravuje postup po vzniku fikce doručení, jde o úkony, na které není nijak vázána možnost k fikci doručení přihlížet. Účelem vhození zásilky do domovní nebo jiné adresátem užívané schránky je posílit pravděpodobnost, že písemnost, která je ve formálněprávním smyslu doručena, se do dispozice adresáta dostane také fakticky. Vhození do schránky adresáta nemá vliv na vznik fikce doručení ani na její účinek spočívající v určení počátku, a tím pádem i konce lhůty k podání stížnosti proti usnesení okresního soudu.

II. V případě usnesení, jímž je rozhodnuto podle § 330 trestního řádu o tom, že se nařídí výkon podmíněně odloženého trestu, je jediným ústavně konformním výklad, podle kterého takové rozhodnutí představuje z hlediska doručování vždy „důležitý důvod“, pro který předseda senátu ve smyslu § 64 odst. 5 písm. b) trestního řádu nařídí, aby se při doručování této písemnosti neužil § 64 odst. 4 trestního řádu, tj. aby tato písemnost nemohla být doručena náhradním způsobem prostřednictvím fikce doručení.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Jana Filipa a soudců Jaroslava Fenyka (soudce zpravodaj) a Radovana Suchánka – ze dne 18. listopadu 2016 sp. zn. III. ÚS 3026/16 ve věci ústavní stížnosti P. L., zastoupeného Mgr. Tomášem Biemem, advokátem, se sídlem V Holešovičkách 94/41, 182 00 Praha 8, proti usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 28. 7. 2016 č. j. 11 To 357/2016-177, Nt 408/2016, jímž nebylo stěžovateli povoleno navrácení lhůty k podání stížnosti, a proti usnesení Okresního soudu Praha-východ ze dne 1. 6. 2016 č. j. 1 T 245/2014-63, kterým bylo rozhodnuto, že se stěžovatel neosvědčil ve zkušební době, a byl nařízen výkon trestu odnětí svobody, spojené s návrhem na zrušení části § 64 odst. 4 a 6 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

Výrok

I. Usnesením Krajského soudu v Praze ze dne 28. 7. 2016 č. j. 11 To 357/2016-177, Nt 408/2016 bylo porušeno základní právo stěžovatele na spravedlivý proces zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 28. 7. 2016 č. j. 11 To 357/2016-177, Nt 408/2016 se ruší.

III. Okresnímu soudu Praha-východ se zakazuje pokračovat v porušování základního práva stěžovatele na osobní svobodu podle čl. 8 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod, spočívajícím v nařízení výkonu trestu odnětí svobody, jenž byl stěžovateli uložen trestním příkazem Okresního soudu Praha-východ ze dne 26. 11. 2014 č. j. 1T 245/2014-46, přeměněným nepravomocným usnesením Okresního soudu Praha-východ ze dne 1. 6. 2016 č. j. 1T 245/2014-63, a přikazuje se mu, aby bezprostředně po doručení tohoto nálezu nařízení výkonu trestu odnětí svobody z uvedeného nepravomocného usnesení odvolal.

IV. Ve zbývajících částí se ústavní stížnost odmítá.

V. Návrh na zrušení ustanovení § 64 odst. 4 a 6 trestního řádu se odmítá.

Odůvodnění

I. Rekapitulace dosavadního průběhu řízení

Stěžovatel se ve včas podané ústavní stížnosti domáhá zrušení v záhlaví označených rozhodnutí, a to pro porušení jeho ústavně zaručeného základního práva podle čl. 2 odst. 2 a čl. 36 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), čl. 2 odst. 3 Ústavy České republiky, čl. 6 a 13 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a čl. 14 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech.

Z obsahu ústavní stížnosti a k ní připojených příloh Ústavní soud zjistil, že napadeným usnesením Okresního soudu Praha-východ (dále také jen „usnesení okresního soudu“) bylo rozhodnuto, že se stěžovatel neosvědčil ve zkušební době podmíněného odsouzení, a byl nařízen výkon trestu odnětí svobody v trvání jednoho roku, pro jehož výkon byl stěžovatel zařazen do věznice s dozorem.

Napadeným usnesením Krajského soudu v Praze (dále také jen „usnesení krajského soudu“) nebylo stěžovateli ve smyslu § 61 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, povoleno navrácení lhůty k podání stížností proti usnesení okresního soudu. V žádosti o navrácení lhůty stěžovatel uvedl, že usnesení okresního soudu neobdržel do osobní dispozice zákoným

způsobem podle § 64 trestního řádu a neměl možnost se s ním seznámit. Stěžovatel tvrdil, že v období od 13. 6. 2016 do 27. 6. 2016 byl tak silně pracovně zaneprázdněn, že si nemohl usnesení okresního soudu na poště vyzvednout a objektivně na něj mohl reagovat až ode dne 8. 7. 2016, kdy toto usnesení získal poté, co přišel nahlédnout do spisu.

Krajský soud v napadeném usnesení dospěl k závěru, že doručení písemnosti proběhlo řádně, neboť v daném případě nastala fikce doručení ve smyslu § 64 odst. 2 a 4 trestního řádu. Krajský soud uvedený závěr odůvodnil tím, že k veřejnému zasedání, kde mělo být rozhodnuto o tom, zda se odsouzený (stěžovatel) ve zkušební době osvědčil, převzal stěžovatel dne 3. 5. 2016 v místě svého bydliště řádně vyzvednutí. Na tu samou adresu mu pak následně bylo doručováno i usnesení okresního soudu, přičemž však poštovní doručovatel stěžovatele v místě bydliště nezastihl, a zanechal mu proto výzvu, s tím, že zásilka byla připravena k vyzvednutí od 13. 6. 2016, odsouzený si ji však nevyzvedl a neseznámil se s jejím obsahem. Krajský soud k tomu uvedl, že trestní řád takový postup umožňuje; odsouzený se v místě, kam mu bylo doručováno, zdržuje, o tom, že mu byla zásilka uložena, byl vyzooměn, přičemž předcházející vyzoomění o veřejném zasedání na témě místě bez problémů převzal. Pokud jde o podmínky pro navrácení lhůty k podání stížnosti proti usnesení okresního soudu, krajský soud dospěl k závěru, že podmínky pro navrácení lhůty splněny nejsou, přičemž důvodem pro navrácení lhůty nemůže být běžné pracovní vytížení člověka, který je zaměstnán.

II. Argumentace stěžovatele

Stěžovatel ve své ústavní stížnosti uvádí, že řízení v posuzované věci nikdy neblokoval a doručování vydaných rozhodnutí se nevyhýbal. Naopak, jakmile se prostřednictvím výzvy k nástupu do výkonu trestu dozvěděl o tom, že mu usnesení okresního soudu bylo doručováno, začal ihned konat. Vůči stěžovateli však byl při doručování usnesení okresního soudu uplatněn institut fikce doručení ve spojení s § 64 odst. 6 trestního řádu, podle kterého se písemnost doručovaná do vlastních rukou poté, co nebyl její adresát zastížen a tato písemnost nebyla vyzvednuta adresátem ani do deseti dnů od jejího uložení, vrací odesílateli, vyloučil-li odesílatel vhození písemnosti do schránky. Přitom podle stěžovatele vyloučení vhození písemnosti do schránky má být, s ohledem na materiální pojetí právního institutu doručování i právní institut fikce doručení, výjimečné a nemělo být uplatněno v jeho případě, neboť z předchozího doručení vyzoomění o veřejném zasedání bylo odesílajícímu okresnímu soudu známo, že stěžovatel písemnosti přijímá.

V této souvislosti stěžovatel dále namítá, že z obálky jemu doručované písemnosti nelze zjistit, že by šlo o usnesení v trestní věci, neboť byl

zvolen typ obálky, na němž je uvedeno, že sice je vyloučeno vhození do schránky, ale podle § 45 odst. 5 o. s. ř. Stěžovateli tak nemohlo být zřejmé, bez seznámení se s obsahem písemnosti, že jde o usnesení v předmětné trestněprávní věci. V důsledku uvážení soudu ohledně volby typu obálky tímto byly vytvořeny předpoklady, aby byl stěžovatel uveden v omyl.

Stěžovatel dále upozorňuje na to, že z dané obálky také plyne, že písemnost byla odeslána zpět okresnímu soudu již dne 24. 6. 2016, tedy o den dříve, než uplynula lhůta k uložení písemnosti, čímž byly porušeny právní náležitosti požadované zákonem, tedy znemožněno stěžovateli získat předmětnou písemnost v zákonné lhůtě do sféry své dispozice.

Uvedenými nedostatky doručování ve spojení s postupem vylučujícím vhození písemnosti do schránky podle § 64 odst. 4 a 6 trestního řádu došlo podle stěžovatele k faktické nemožnosti, aby se jakkoliv seznámil s usnesením okresního soudu. K tomu stěžovatel uvádí, že v jeho případě nastaly jedinečné okolnosti, tj. extrémní pracovní vytížení stěžovatele v období od 13. 6. 2016 do 27. 6. 2016, kdy mimo víkendy vykonával práci ve směně začínající v 7:00 hod. a končící v 19:00 hod., přičemž úřední doba příslušné pobočky doručovatele je pouze v době, kdy byl stěžovatel v zaměstnání.

Stěžovatel proto tvrdí, že ze shora uvedených důvodů objektivně nemohl být schopen převzít uložené usnesení okresního soudu, natož získat dokonce povědomí o tom, že mu měla být doručena jakákoliv písemnost. Naopak v případě, že by byla lhůta pro uložení dodržena, spolu se správnou volbou obálky a s běžným postupem podle § 64 trestního řádu, kdy by mu písemnost byla následně vhozena do poštovní schránky, byla by stěžovateli lhůta pro podání stížnosti proti usnesení okresního soudu zachována.

Stěžovatel společně s ústavní stížností podal v záhlaví uvedený návrh na zrušení části trestního řádu. Současně stěžovatel požaduje odklad výkonatelnosti napadených rozhodnutí a přednostní projednání své ústavní stížnosti.

III. Vyjádření účastníků řízení

Ústavní soud vyzval Okresní soud Praha-východ a Krajský soud v Praze jako účastníky řízení k vyjádření se k ústavní stížnosti.

Krajský soud v Praze ve svém vyjádření uvedl, že pokud jde o stěžovatelovo zmeškání lhůty k podání stížnosti, zcela odkazuje na odůvodnění svého usnesení, které je ústavní stížností napadeno. K žádosti o navrácení lhůty ze strany stěžovatele krajský soud poukazuje na judikaturu Nejvyššího soudu vztahující se k dané problematice (sp. zn. 6 Tdo 332/2011, sp. zn. 8 Tdo 1127/2013, sp. zn. 3 Tdo 932/2002 a sp. zn. 6 Tdo 854/2011). Krajský soud je přesvědčen, že ze znění, smyslu a účelu zákonného ustanovení § 61 odst. 1 trestního řádu, jakož z judikatury Nejvyššího soudu nelze

dovodit, že by běžné pracovní zaneprázdnění stěžovatele mělo být důvodem k navrácení lhůty k podání opravného prostředku.

Odůvodnění ústavní stížnosti podle krajského soudu toliko „šroubuje“ účelové konstrukce bez obsahu odpovídajícího avizovanému porušení ústavních práv. Soudy prvního i druhého stupně se řídily zněním zákona, tedy jinými slovy, uplatnily státní moc v jeho mezích. Skutečnost, že stěžovatel vlastní líknavostí zmeškal zákonnou lhůtu k podání stížnosti, pak nemůže být důvodem ke zrušení ve stížnosti citovaného zákonného ustanovení, neboť na podstatu napadeného usnesení Krajského soudu v Praze nemá žádnou návaznost, tj. netýká se důvodů, proč mu nebylo povoleno navrácení lhůty a proč byla jeho stížnost zamítnuta jako opožděná.

Okresní soud Praha-východ ve svém vyjádření ze dne 12. 10. 2016 stručně uvedl, že jeho rozhodnutím nedošlo k porušení práva stěžovatele na spravedlivý proces, práva na obhajobu ani jiných ústavních práv a svobod.

S ohledem na obsah Ústavnímu soudu zasláných vyjádření nebylo třeba je odesílat k replice stěžovateli, neboť v nich nebyly ve vztahu k nyní posuzované věci uvedeny žádné nové skutečnosti, na které by bylo nutné reagovat.

IV. Posouzení ústavní stížnosti

Ústavní soud je podle čl. 83 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) soudním orgánem ochrany ústavnosti a tuto svoji pravomoc vykonává mimo jiné tím, že ve smyslu jejího čl. 87 odst. 1 písm. d) rozhoduje o ústavní stížnosti proti pravomocnému rozhodnutí a jinému zásahu orgánů veřejné moci do ústavně zaručených základních práv a svobod [srov. též § 72 odst. 1 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů]. Jestliže ústavní stížnost směřuje proti rozhodnutí vydanému v soudním řízení, není samo o sobě významné, je-li namítána jeho věcná nesprávnost; pravomoc Ústavního soudu je založena výlučně k přezkumu z hlediska dodržení ústavněprávních principů, tj. zda v řízení (rozhodnutím v něm vydaným) nebyly dotčeny předpisy ústavního pořádku chráněná práva nebo svobody jeho účastníka, zda řízení bylo vedeno v souladu s ústavními principy a zda lze řízení jako celek pokládat za spravedlivé.

Ústavní soud v minulosti již mnohokrát zdůraznil, že zásadně není oprávněn zasahovat do rozhodovací činnosti soudů, neboť není vrcholem jejich soustavy (srov. čl. 81 a 90 Ústavy). Není ani orgánem činným v trestním řízení a nemůže tyto orgány nahrazovat; pokud soudy postupují v souladu s obsahem hlavy páté Listiny, nemůže na sebe atrahovat právo přezkumného dohledu nad jejich činností (čl. 83 Ústavy).

Ústavní soud se nejprve věnoval námitkám stěžovatele obsaženým v jeho ústavní stížnosti a v této části shledal ústavní stížnost stěžovatele nedůvodnou, jak je dále vysvětleno.

IV. a) K námitkám obsaženým v ústavní stížnosti

Stěžovatel ve vztahu k závěrům obsaženým v usnesení krajského soudu namítá, že doručení usnesení okresního soudu neproběhlo řádně, neboť bylo vyloučeno vhození písemnosti do schránky, které však jako výjimečný institut nemělo být v jeho případě uplatněno, přičemž tato doručovaná písemnost byla odeslána zpět okresnímu soudu o den dříve, než uplynula její úložní lhůta, a dále že na obálce, která obsahovala usnesení okresního soudu, byl nesprávně uveden odkaz na ustanovení občanského soudního řádu.

Nebyla-li písemnost doručovaná do vlastních rukou, uložená k vyzvednutí podle § 64 odst. 2 trestního řádu, vyzvednuta do deseti dnů od jejího uložení, považuje se podle § 64 odst. 4 trestního řádu poslední den této lhůty za den doručení, i když se adresát o uložení nedověděl, ačkoliv se v místě doručení zdržuje, nebo uvedenou adresu označil pro účely doručování. Doručující orgán po marném uplynutí této lhůty vhodí písemnost do domovní nebo jiné adresátem užívané schránky, ledaže odesílatel vhození písemnosti do schránky vyloučí, což bylo v případě stěžovatele uplatněno.

V souvislosti s námitkou stěžovatele ohledně vyloučení vhození písemnosti do schránky po uplynutí lhůty pro její uložení odesílatelem Ústavní soud zdůrazňuje, že vznik a účinky fikce doručení jsou v ustanovení § 64 odst. 4 trestního řádu konstruovány tak, že nastupují již samotným marným uplynutím desetidenní úložné lhůty a nejsou zpětně ovlivňovány žádnými dalšími úkony. Pokud citované ustanovení upravuje postup po vzniku fikce doručení, jde o úkony, na které není nijak vázána možnost k fikci doručení přihlížet. Účelem vhození zásilky do domovní nebo jiné adresátem užívané schránky je posílit pravděpodobnost, že písemnost, která je ve formálněprávním smyslu doručena, se do dispozice adresáta dostane také fakticky. Účelem vhození písemnosti do schránky adresáta je posílit pravděpodobnost, že adresát se dozví o tom, že mu byla písemnost doručována, a tím i pravděpodobnost toho, že písemnost se dostane do jeho faktické dispozice poté, co se stala doručanou ve formálněprávním smyslu (srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 5. 2016 sp. zn. 7 Tdo 575/2016). S obdobným názorem se lze setkat rovněž v odborné literatuře, kde se uvádí, že vhození písemnosti do domovní nebo jiné adresátem užívané schránky je v případě doručování do vlastních rukou faktickým, neformálním úkonem, od kterého se neodvíjejí žádné právní účinky spojené s doručováním (Žďárský, Z. K doručování a k využití úřední desky v trestním řízení.

Trestněprávní revue 3/2014, s. 55), a toto vhození do schránky tak nezakládá další právní následky, nemá právní účinky, slouží „pouze“ k větší informovanosti účastníků (Korbel, F., Prudíková, D. Změny v systému doručování po 1. červenci 2009. Právní rozhledy 17/2009).

Ve světle shora uvedeného tedy předmětné vhození do schránky adresáta nemá vliv na vznik fikce doručení ani na její účinek spočívající v určení počátku, a tím pádem i konce lhůty k podání stížnosti proti usnesení okresního soudu. Proto dospěl Ústavní soud k závěru, že námitka stěžovatele, že neopodstatněné vyloučení vhození písemnosti do jeho schránky vedlo k zmeškání lhůty pro podání stížnosti proti usnesení okresního soudu, není důvodná.

Na uvedeném nemůže nic změnit ani námitka stěžovatele, že k doručení předmětné písemnosti byl zvolen předtisk obálky s textem „Doručování do vlastních rukou s vyloučením vložení do schránky (§ 49 odst. 5 o. s. ř.)“, přičemž v závorce uvedený odkaz na ustanovení občanského soudního řádu měl u stěžovatele podle jeho tvrzení vytvořit předpoklad, aby byl uveden v omyl, neboť mu nemohlo být zřejmé bez seznámení se s obsahem písemnosti, že jde o usnesení v předmětné trestněprávní věci. Uvedený odkaz na chybné ustanovení však nemůže být podle Ústavního soudu sám o sobě překážkou k naplnění podmínek fikce doručení, jak byla výše popsána. Dostatečným vodítkem pro to, aby si stěžovatel již z pohledu na samotnou obálku uvědomil význam písemnosti v ní obsažené, je použití světle zelené barvy pruhu na obálce, podle které je patrné, že se doručuje zásilka od soudu, což je také výslovně uvedeno ve středu horní části obálky při textu „Odesílatel“, kde je uveden text „Okresní soud Praha-východ“ včetně adresy soudu. Ostatně informace, že je odesílatelem Okresní soud Praha-východ, je uvedena rovněž v oddělitelné části obálky nazvané „Výzva a poučení“, která byla stěžovateli zanechána ve schránce (dále jen „výzva“). Tato výzva obsahuje rovněž údaj o doručované písemnosti v podobě příslušné spisové značky, ze které je dokonce patrné, že doručovaná písemnost souvisí s trestním příkazem ze dne 26. 11. 2014 sp. zn. 1 T 245/2014, kterým byl stěžovatel odsouzen k trestu odnětí svobody, jehož výkon byl podmíněně odložen na předmětnou zkušební dobu, ve které se stěžovatel podle nyní napadeného rozhodnutí neosvědčil.

Ústavní soud nadto nepřehlédl, že si stěžovatel námitkou chybně předtisknuté obálky poněkud protiřečí, když je jeho argumentace vybudována na skutečnosti, že se fikcí doručená písemnost včas nedostala do jeho faktické dispozice, a předtisk obálky tak ani nemohl stěžovatele v žádný omyl uvést, neboť jej podle svých tvrzení neměl možnost spatřit.

Namítá-li stěžovatel, že písemnost byla odeslána zpět okresnímu soudu o den dříve, než uplynula lhůta k uložení písemnosti, Ústavní soud ze zapůjčeného spisu okresního soudu, ale i z příloh k ústavní stížnosti

doložených samotným stěžovatelem zjistil, že toto tvrzení není pravdivé. Z obsahu uvedených podkladů vyplývá, že písemnost byla uložena a připravena k vyzvednutí v pondělí 13. 6. 2016 a soudu byla zaslána zpět v pátek 24. 6. 2016, tedy až po uplynutí 10denní lhůty v souladu s § 64 trestního řádu.

Ústavní soud proto shora uvedené argumenty stěžovatele týkající se institutu vyloučení vhození písemnosti do schránky, dodržení lhůty pro uložení písemnosti a správnosti předtisku obálky, ve které byla písemnost doručována, shledal zjevně neopodstatněnými [§ 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu].

IV. b) Posouzení institutu náhradního doručení tzv. fikcí

Ústavní soud však připomíná svoji ustálenou judikaturu, dle níž je při svém rozhodování vázán pouze petitum ústavní stížnosti, nikoli jejím odvodněním, čímž je nutno rozumět ústavněprávní kvalifikaci skutečnosti, které stěžovatel uvedl v ústavní stížnosti a v nichž spatřuje porušení svých ústavně zaručených základních práv a svobod [nález sp. zn. III. ÚS 1076/07 ze dne 21. 1. 2008 (N 14/48 SbNU 145)]. Ústavní soud tedy není vázán argumenty, které stěžovatel sám uvádí. Proto může zkoumat (a v nyní projednávaném případě také zkoumal), zda napadenými rozhodnutími nebyla porušena některá jiná ústavně zaručená základní práva nebo svobody stěžovatele, nežli sám stěžovatel tvrdí v podané ústavní stížnosti.

Stěžejní otázkou v nyní posuzovaném případě je, zda je uplatnění institutu náhradního doručení fikcí v případech doručování usnesení podle § 330 trestního řádu ve spojení s § 83 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, o tom, že se podmíněně odsouzený neosvědčil a že se nařizuje výkon podmíněně odloženého trestu, ústavně konformní.

Z relevantních ustanovení trestního řádu a trestního zákoníku vyplývá následující. Podle § 83 trestního zákoníku, jestliže podmíněně odsouzený vedl ve zkušební době řádný život a vyhověl uloženým podmínkám, vysloví soud, že se osvědčil; jinak rozhodne, a to popřípadě již během zkušební doby, že se trest vykoná. Výjimečně může soud vzhledem k okolnostem případu a osobě odsouzeného ponechat podmíněně odsouzení v platnosti, i když odsouzený zavdal příčinu k nařízení výkonu trestu, a stanovit nad odsouzeným dohled, přiměřeně prodloužit zkušební dobu nebo stanovit dosud neuložená přiměřená omezení a přiměřené povinnosti uvedené v § 48 odst. 4 trestního zákoníku směřující k tomu, aby vedl řádný život.

Podle § 330 trestního řádu o tom, zda se podmíněně odsouzený osvědčil nebo zda se nařídí výkon podmíněně odloženého trestu, rozhodne soud ve veřejném zasedání (odstavec 1) a proti těmto rozhodnutím je přípustná stížnost, jež má odkladný účinek (odstavec 3). Podle § 119 odst. 1 trestního řádu soud rozhoduje rozsudkem, kde to zákon výslovně stanoví;

v ostatních případech rozhoduje, jestliže zákon nestanoví něco jiného, usnesením. Podle § 140 odst. 1 trestního řádu je usnesení pravomocné a vykonatelné, jestliže zákon proti němu stížnost nepřipouští, anebo ji sice připouští, avšak stížnost ve lhůtě podána nebyla nebo se oprávněné osoby stížnosti výslovně vzdaly nebo ji výslovně vzaly zpět, anebo byla podaná stížnost zamítnuta. Podle § 141 odst. 2 trestního řádu lze stížností napadnout usnesení soudu, jestliže rozhodoval ve věci v prvním stupni a zákon to výslovně připouští. Stížnost lze podat ve lhůtě tří dnů od oznámení usnesení (§ 143 odst. 1 trestního řádu). Podle § 137 odst. 1 věty druhé trestního řádu se oznámení děje buď vyhlášením usnesení v přítomnosti toho, jemuž je třeba usnesení oznámit, anebo doručením opisu usnesení. Podle § 63 odst. 2 trestního řádu se obviněnému doručuje především na adresu, kterou za tím účelem uvedl. Do vlastních rukou se doručuje mimo jiné osobám oprávněným podat proti rozhodnutí opravný prostředek opis tohoto rozhodnutí [§ 64 odst. 1 písm. b) trestního řádu] s tím, že nebyl-li adresát takové zásilky zastížen, zásilka se uloží a adresát se vhodným způsobem vyrozumí, kde si ji může vyzvednout. Nevyzvedne-li si adresát písemnost do deseti dnů od uložení, považuje se poslední den této lhůty za den doručení, i když se adresát o uložení nedověděl, ačkoliv se v místě doručení zdržuje, nebo uvedenou adresu označil pro účely doručování (§ 64 odst. 4 trestního řádu).

V případě náhradního doručování je shora citovanými ustanoveními trestního řádu konstruována právní fikce, že účinky doručení písemností nastanou po uplynutí stanovené doby ex lege i vůči tomu, kdo písemnost fakticky nepřevzal. Ústavní soud zdůrazňuje, že právní fikce, coby nástroj odmítnutí reality právem, je nástrojem výjimečným. Aby mohla svůj účel (dosažení právní jistoty) splnit, musí respektovat všechny náležitosti, které s ní zákon spojuje. Nejsou-li všechny právní náležitosti splněny, není soud oprávněn naplnění fikce konstatovat (viz čl. 2 odst. 3 Ústavy, resp. čl. 2 odst. 2 Listiny, podle něhož lze uplatňovat státní moc jen v případech, mežích a způsoby, které stanoví zákon; srov. např. nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 92/01, N 115/28 SbNU 9).

Podle § 64 odst. 5 písm. a) trestního řádu nelze náhradním způsobem (podle § 64 odst. 4 trestního řádu) doručit písemnost, doručuje-li se obviněnému usnesení o zahájení trestního stíhání, obžaloba, návrh na potrestání, rozsudek, trestní příkaz nebo předvolání k hlavnímu líčení nebo veřejnému zasedání. Usnesení, jímž bylo rozhodnuto podle § 330 trestního řádu o tom, zda se podmíněně odsouzený osvědčil nebo zda se nařídí výkon podmíněně odloženého trestu, do tohoto taxativního výčtu nespádá. Citované ustanovení se vztahuje jen na okruh výslovně uvedených písemností, což *a contrario* znamená, že jiné písemnosti – a mezi nimi též

napadené usnesení okresního soudu – jsou mimo jeho dosah (srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 10. 2010 sp. zn. 3 Tdo 1316/2010).

Podle § 64 odst. 5 písm. b) trestního řádu nelze náhradním způsobem (podle § 64 odst. 4 trestního řádu) doručit písemnost, doručuje-li se jiná písemnost, tj. jiná než jsou písemnosti uvedené v § 64 odst. 5 písm. a) trestního řádu, jestliže to předseda senátu z důležitých důvodů nařídí. V nyní posuzovaném případě předseda senátu (v zastoupení) Okresního soudu Praha-východ nechal usnesení – jímž bylo rozhodnuto o osvědčení stěžovatele – doručit stěžovateli do vlastních rukou, aniž zároveň nařídil, že doručovanou zásilku nelze doručit náhradním způsobem, resp. fikcí. Ustanovení § 64 odst. 5 písm. b) trestního řádu tedy na posuzovaný případ nebylo aplikováno.

Ústavní soud je však toho názoru, že v případě napadeného usnesení, jímž je rozhodnuto podle § 330 trestního řádu o tom, že se nařídí výkon podmíněně odloženého trestu, je jediným ústavně konformním výklad, podle kterého takové rozhodnutí představuje z hlediska doručování vždy „důležitý důvod“, pro který předseda senátu ve smyslu § 64 odst. 5 písm. b) trestního řádu nařídí, aby se při doručování této písemnosti neužil § 64 odst. 4 trestního řádu, tj. aby tato písemnost nemohla být doručena náhradním způsobem prostřednictvím fikce doručení.

Z výčtu písemností obsažených v § 64 odst. 5 písm. a) trestního řádu, u kterých zákonodárce vyloučil možnost náhradního doručení, je patrné, že je tomu tak z důvodu závažnosti právních důsledků s nimi spojených a jejich významu pro realizaci ústavně garantovaných práv na obhajobu a spravedlivý proces, které by jinak byly možností uplatnění náhradního doručení těchto písemností, co do včasného seznámení se adresáta s nimi, reálně omezeny. Přitom však závažnost důsledku napadeného usnesení o nařízení výkonu podmíněně odloženého trestu, tedy povinnost nástupu výkonu trestu odnětí svobody, je v tomto směru obdobná jako v případě některých rozhodnutí, která patří mezi písemnosti, u kterých je doručování náhradním způsobem vyloučeno *ex lege*. Současně od okamžiku doručení usnesení o nařízení výkonu podmíněně odloženého trestu se odvíjí lhůta k podání stížnosti jako řádného opravného prostředku, která je relativně krátká (3 dny). Náhradní doručení fikcí, a to i když je doručena písemnost následně vhozena do domovní schránky adresáta, tak v těchto případech výrazně zmenšuje reálnou možnost včas využít práva podat řádný opravný prostředek.

Ve shora uvedené závažnosti právních důsledků usnesení o nařízení výkonu podmíněně odloženého trestu ve spojení s krátkou lhůtou pro podání řádného opravného prostředku proti němu a s přihlédnutím k tomu, že právní fikce má být nástrojem výjimečným, Ústavní soud spatřuje důležitý důvod pro to, aby předseda senátu vždy nařídil podle § 64 odst. 5 písm. b)

trestního řádu, že usnesení o nařízení výkonu podmíněně odloženého trestu nelze doručovat náhradním způsobem.

Okresní soud však uvedeným způsobem nepostupoval, což ve svém důsledku vedlo k tomu, že stěžovatel nepodal proti usnesení o nařízení výkonu podmíněně odloženého trestu stížnost včas. Pokud tedy předseda senátu okresního soudu ve smyslu § 64 odst. 5 písm. b) trestního řádu nezařídil, aby tato písemnost nemohla být doručena náhradním způsobem, nepostupoval ústavně konformním způsobem, jak je shora vysvětleno, a takový výklad zákonných podmínek pro vznik tzv. fikce doručení napadeného usnesení zasáhl do stěžovatelova ústavně garantovaného práva na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

V. Závěr

S ohledem na shora uvedené Ústavní soud podle ustanovení § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu napadené rozhodnutí Krajského soudu v Praze zrušil.

Veden doktrínou minimalizace zásahů do rozhodovací činnosti orgánů veřejné moci, Ústavní soud nepřezkoumával napadené rozhodnutí okresního soudu a ústavní stížnost v tomto rozsahu odmítl pro nepřípustnost. Případný ústavněprávní přezkum by totiž byl za této situace předčasný, neboť úkolem Krajského soudu v Praze bude posoudit stěžovatelem podanou stížnost znovu, přičemž je vázán právním názorem Ústavního soudu v tom směru, že stížností napadené usnesení okresního soudu o nařízení výkonu podmíněně odloženého trestu nemohlo být stěžovateli doručeno náhradním způsobem, resp. že lhůta pro podání stížnosti se v posuzovaném případě nemohla odvíjet od fikce doručení této písemnosti podle § 64 odst. 4 trestního řádu (aniž by samozřejmě Ústavní soud jakkoliv předjímal výsledné rozhodnutí Krajského soudu v Praze).

Protože tedy – jak je uvedeno výše – existuje možnost ústavně konformního výkladu § 64 odst. 5 trestního řádu, třetí senát Ústavního soudu nepokládá stěžovatelem napadená ustanovení § 64 odst. 4 a 6 trestního řádu za rozporná s ústavními předpisy, a proto ve smyslu § 64 odst. 1 písm. c) zákona o Ústavním soudu *a contrario* nepředložil plénu Ústavního soudu návrh na zrušení těchto zákonných ustanovení. Ústavní soud však zdůrazňuje, že účinky tohoto nálezu se odvíjejí *ex nunc*, tj. teprve ode dne, v němž bylo písemné vyhotovení nálezu doručeno účastníkům (§ 58 odst. 3 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu). Nosné důvody tohoto nálezu, obsahující zejména ústavně konformní výklad § 64 odst. 5 trestního řádu, lze tak uplatnit pouze *pro futuro* (do budoucna). Uvedené však nebrání tomu, aby se předmětný ústavně konformní výklad uplatnil i na nyní projednávanou věc, neboť ve věci stěžovatele, na jejímž základě byl tento

ústavně konformní výklad učiněn, nelze dosáhnout ochrany základních práv a svobod jiným způsobem než vyhovět části jeho ústavní stížnosti.

Shora uvedená zjištění současně odůvodňují závěr, že stěžovatel – který podle spisového materiálu sp. zn. 1T 245/2014 nastoupil dne 28. 9. 2016 výkon trestu odnětí svobody na základě nařízení Okresního soudu Praha-východ ze dne 28. 6. 2016 – tedy byl od 28. 9. 2016 omezen na své osobní svobodě z důvodu výkonu trestu odnětí svobody, k němuž byl odsouzen trestním příkazem Okresního soudu Praha-východ ze dne 26. 11. 2014, č. j. 1T 245/2014-46, přeměněným usnesením Okresního soudu Praha-východ ze dne 1. 6. 2016, č. j. 1T 245/2014-63, které však nebylo stěžovateli řádně doručeno, a proto do okamžiku, kdy proti němu stěžovatel podal stížnost, ani nenabýlo právní moci. Na omezení osobní svobody orgánem veřejné moci, jež sice má formu výkonu trestu, k němuž však dochází na základě neexistujícího, zrušeného, nepravomocného nebo nevykonatelného rozhodnutí, je třeba zásadně, neplyne-li z ústavního pořádku něco jiného, nahlížet jako na porušení základního práva na osobní svobodu ve smyslu čl. 8 odst. 1 a 2 Listiny.

Přetrvávající stav, kdy se stěžovatel nachází ve výkonu trestu odnětí svobody, je třeba vnímat jako jiný zásah do ústavně zaručeného základního práva, než je rozhodnutí, podle § 82 odst. 3 písm. b) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu. S ohledem na uvedené proto Ústavní soud rozhodl, jak je ve výroku pod bodem III nálezu uvedeno.

Pokud jde o návrh stěžovatele na odklad vykonatelnosti napadených rozhodnutí, je třeba poznamenat, že Ústavní soud učinil závěr ohledně shora uvedeného ústavně konformního výkladu § 64 odst. 5 trestního řádu až k samotnému závěru svého přezkumu, proto za této procesní situace již Ústavní soud samostatně nerozhodoval o návrhu na odklad vykonatelnosti napadených rozhodnutí, jelikož by to bylo zjevně nadbytečné.

Č. 217

K zásahu do práva obce na samosprávu v souvislosti se stanovením jejích povinností při péči o veřejnou zeleň v průjezdním úseku silnice

1. Řízení o tzv. komunální ústavní stížnosti podle čl. 87 odst. 1 písm. c) Ústavy se odlišuje od úpravy „obecné“ ústavní stížnosti podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy, a to mimo jiné tím, že zatímco v řízení o obecné ústavní stížnosti Ústavní soud zkoumá porušení výhradně ústavně zaručených základních práv nebo svobod stěžovatele, u tzv. komunální ústavní stížnosti přezkoumává Ústavní soud nejen porušení ústavně zaručeného práva na územní samosprávu (čl. 8 Ústavy), nýbrž i zákonnost takového zásahu ve smyslu čl. 101 odst. 4 Ústavy, čímž se přezkumný práh snižuje na hranici zákonnosti.

2. Ochrana veřejné zeleně na veřejném prostranství je obecní záležitostí [§ 35 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení)]. Činnost obce v rámci samostatné působnosti má však své limity určené principem legality (čl. 101 odst. 4 Ústavy) a výhrady zákona (čl. 104 odst. 1 Ústavy). Ustanovení § 35 odst. 2 zákona č. 13/1997 Sb., o pozemních komunikacích, proto nelze vykládat tak, že povinným subjektem ve věci péče o veškerou silniční vegetaci (včetně kácení stromů ohrožujících provoz na vlastní náklady) v průjezdním úseku silnice v intravilánu obce je tato obec bez ohledu na vlastnictví pozemků podléhajících režimu veřejného prostranství.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka (soudce zpravodaj) a soudců Ludvíka Davida a Jiřího Zemánka – ze dne 22. listopadu 2016 sp. zn. II. ÚS 2200/15 ve věci ústavní stížnosti města Pelhřimov, se sídlem Masarykovo nám. 1, Pelhřimov, zastoupeného Mgr. Janou Zwyrtek Hamplovou, advokátkou, se sídlem Olomoucká 36, Mohelnice, proti rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 17. 6. 2015 č. j. 3 As 164/2014-28, kterým byla zamítnuta stěžovatelova kasační stížnost ve věci jeho povinnosti pečovat o veřejnou zeleň v průjezdním úseku silnice, za účasti Nejvyššího správního soudu jako účastníka řízení.

Výrok

I. Rozsudkem Nejvyššího správního soudu ze dne 17. 6. 2015 č. j. 3 As 164/2014-28 bylo porušeno právo stěžovatele na samosprávu, zaručené čl. 8 ve spojení s čl. 101 odst. 4 Ústavy České republiky.

II. Tento rozsudek se proto ruší.

Odůvodnění

I. Podstatný obsah ústavní stížnosti

1. Včas podanou ústavní stížností (§ 72 odst. 3 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „zákon o Ústavním soudu“) a splňující též ostatní zákonem stanovené podmínky řízení [§ 75 odst. 1 *a contrario*; § 30 odst. 1 a § 72 odst. 1 písm. b) zákona o Ústavním soudu] brojí stěžovatel proti v záhlaví citovanému rozsudku Nejvyššího správního soudu, neboť má za to, že postupem porušujícím čl. 2 odst. 3 a čl. 101 odst. 4 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a čl. 4 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) došlo k porušení jeho práva na samosprávu (čl. 8 Ústavy) a na ochranu vlastnictví (čl. 11 odst. 1 Listiny).

2. Stěžovatel spatřuje namítané porušení těchto ústavních principů a svých základních práv zejména v tom, že stát (správní orgán) nebyl oprávněn naříditi stěžovateli (obci) splnění povinnosti [odstranění zdroje ohrožení provozu na silnici ve smyslu ustanovení § 35 odst. 1 a 2 zákona č. 13/1997 Sb., o pozemních komunikacích, v tehdy platném znění, (dále jen „zákon o pozemních komunikacích“)], která mu nevyplývá přímo ze zákona. Tím údajně došlo ke zneužití vrchnostenské pravomoci ze strany státu, který namísto toho, aby uložil danou povinnost k tomu zřízené příspěvkové organizaci (Ředitelství silnic a dálnic ČR, dále též jen „ŘSD“), uložil tuto povinnost jednotce územní samosprávy, a to ještě na její náklady. Tím přenesl svou vlastní povinnost v rámci výkonu státní správy na samosprávu v rozsahu, v jakém k tomu není oprávněn a žádným zákonem zmocněn. Pokud Nejvyšší správní soud takový postup správních orgánů v ústavní stížnosti napadeném rozhodnutí aproboval jako souladný se zákonem a věcně správný, neboť tuto povinnost stěžovatele dovodil ze zákona č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), ve znění pozdějších předpisů, [ustanovení § 7, § 10 odst. 1 písm. c) a § 35], tj. z jeho povinnosti se v rámci samostatné působnosti „v zájmu obce a občanů obce“ starat „o veřejnou zeleň na veřejném prostranství“, kam nepochybně spadá i silniční vegetace ve smyslu ustanovení § 14 odst. 1 písm. b) zákona o pozemních komunikacích, zatížil své rozhodnutí protiústavností. Stěžovatel je totiž toho názoru, že uvedená povinnost se vztahuje pouze k pozemkům ve vlastnictví obce,

nikoliv ve vlastnictví odlišných subjektů, neboť v opačném případě by nepřipustně, aniž by to zákon o obcích výslovně umožňoval, svým jednáním obec omezovala vlastnické právo těchto subjektů. Omezení těchto vlastnických práv tak v žádném případě „nelze činit z právního titulu veřejného prostranství, protože to bylo v zákoně zakotveno za zcela jiným účelem, a možné zásahy do něj velmi přesně a taxativně upraveny“ (např. povinnost vlastníka nemovitosti strpět úkony obce v souvislosti s označením ulic a veřejných prostranství – § 30 zákona o obcích).

3. Stěžovatel rovněž zdůrazňuje, že v důsledku uvedeného postupu správních orgánů a obecných soudů, ústícího mj. do vydání ústavní stížnosti napadeného rozhodnutí, došlo i k porušení jeho práva na ochranu vlastnictví, neboť mu má být ona povinnost uložena na jeho vlastní náklady, aniž by měl jakoukoliv možnost domáhat se jejich následné úhrady po vlastníkově pozemku.

II. Vyjádření účastníků řízení

4. Na výzvu Ústavního soudu k vyjádření se k ústavní stížnosti stěžovatele, adresovanou Nejvyššímu správnímu soudu i Ministerstvu dopravy, reagoval pouze Nejvyšší správní soud, který ovšem pouze odkázal na odůvodnění napadeného rozhodnutí a navrhl, aby byla ústavní stížnost zamítnuta. V takovém případě, kdy vyjádření Nejvyššího správního soudu neobsahovalo žádnou argumentaci, Ústavní soud nepovažoval za nezbytné zasílat je stěžovateli k případné replice, neboť by to bylo zjevně neúčelné.

5. V případě Ministerstva dopravy vychází Ústavní soud ze skutečnosti, že je ve výzvě k vyjádření ze dne 21. 1. 2016 poučil o tom, že pokud se ve stanovené lhůtě nevyjádří, bude mít za to, že se postavení vedlejšího účastníka v řízení vzdalo.

III. Podstatný obsah spisového materiálu

6. Z vyžádaného spisu Nejvyššího správního soudu sp. zn. 3 As 164/2014 zjistil Ústavní soud zejména následující skutečnosti.

7. Na základě rozhodnutí Krajského úřadu Kraje Vysočina (dále také „silniční správní úřad“) ze dne 22. 10. 2012 č. j. KUJI 70756/201 ODSH 1232/2012-Há/OZO bylo stěžovateli podle ustanovení § 35 odst. 2 zákona o pozemních komunikacích („Silniční správní úřad zjišťuje zdroje ohrožování dálnice, silnice a místní komunikace a zdroje rušení silničního provozu na nich. Zjistí-li zdroj ohrožení jiný, než je uveden v odstavci 1, nařídí silniční správní úřad jeho provozovateli nebo vlastníku odstranění zdroje tohoto ohrožení. Nevyhoví-li provozovatel nebo vlastník zdroje ohrožení, silniční správní úřad rozhodne o odstranění zdroje ohrožení na jeho náklady.“) nařízeno odstranění zdroje ohrožení silnice I/19 v intravilánu místní části Starý Pelhřimov a provozu na ní, spočívající ve skácení dvou kusů

stromů v těsné blízkosti silnice. Silniční správní úřad v odůvodnění rozhodnutí uvedl, že dne 22. 8. 2012 obdržel od Policie České republiky, Krajského ředitelství policie Kraje Vysočina (jako dotčeného orgánu státní správy ve věci bezpečnosti a plynulosti silničního provozu ve smyslu ustanovení § 15 odst. 2 zákona o pozemních komunikacích), návrh na odstranění dvou kusů stromů v blízkosti silnice I/19 z toho důvodu, že stromy byly z větší části suché, hrozil pád ulomených větví na vozovku a projíždějící vozidla. Tím mohlo dojít k ohrožení bezpečnosti silničního provozu. Stromy se nacházely na parcele č. 807/01 v k. ú. Starý Pelhřimov (ostatní plocha – silnice) ve vlastnictví státu, s právem hospodaření zapsaným v katastru nemovitostí pro ŘSD, přičemž se jedná o průjezdní úsek silnice ve smyslu ustanovení § 8 a současně o silniční pozemek ve smyslu § 11 odst. 1 zákona o pozemních komunikacích. V rámci místního šetření provedeného stěžovatelem bylo zjištěno, že se jedná o topoly, jeden byl ve velmi špatném stavu (hniloba na bázi kmene, jizva po úderu blesku), druhý topol jeví známky zhoršeného stavu (prosychání). Silniční správní úřad proto nařídil pokácení stromů, a to stěžovateli s tím, že o „silniční vegetaci v průjezdním úseku silnice je povinna pečovat obec, neboť se jedná o veřejnou zeleň, která je součástí veřejného prostranství (ve smyslu § 34 zákona o obcích), a to bez ohledu na to, kdo tyto pozemky vlastní“.

8. Odvolání stěžovatele proti uvedenému rozhodnutí, v němž namítal, že není účastníkem řízení, neboť není vlastníkem, nájemcem ani oprávněným uživatelem stromů, Ministerstvo dopravy, odbor pozemních komunikací, jako nedůvodně zamítlo rozhodnutím ze dne 19. 12. 2012 č. j. 704/2012-120-STSP/2. S odkazem na závěry z judikatury (zejména rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 11. 8. 2004 sp. zn. 7 A 46/2001, dostupný rovněž na www.nssoud.cz) ministerstvo potvrdilo názor silničního správního úřadu, že o silniční vegetaci v průjezdním úseku silnice obcí je povinna pečovat obec z toho titulu, že se jedná o veřejnou zeleň, která je součástí veřejného prostranství, a to bez ohledu na to, komu pozemky patří.

9. Proti tomuto rozhodnutí podal stěžovatel žalobu, v níž polemizoval s uvedeným názorem správních orgánů, neboť prý neexistuje zákonná úprava, která by silniční správní úřad opravňovala k uložení předmětné povinnosti obci v samostatné působnosti, a závěry z judikatury ministerstvo aplikovalo v dané věci nesprávně a účelově. Rozsudkem Krajského soudu v Brně ze dne 31. 7. 2014 č. j. 62 A 17/2013-44 však byla stěžovatelova žaloba zamítnuta jako nedůvodná (§ 78 odst. 7 zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „s. ř. s.“). Krajský soud předně konstatoval, že silniční správní úřad v daném případě nesprávně aplikoval ustanovení § 35 odst. 2 zákona o pozemních komunikacích, ač na danou situaci dopadá přímo ustanovení § 35 odst. 1 zákona o pozemních komunikacích, neboť výslovně hovoří o „nebezpečí

spočívajícím v pádu stromů na komunikaci v důsledku přírodních vlivů“. Dle krajského soudu ovšem toto pochybení nemohlo mít vliv na zákonnost rozhodnutí krajského úřadu, resp. ministerstva; „silniční správní úřad aplikoval správně právní úpravu, zakotvující jeho pravomoc uložit opatření v případě hrozícího nebezpečí provozu na silnici, která je upravena v ustanovení § 35 zákona o pozemních komunikacích“. K námitce stěžovatele, že není vlastníkem předmětných stromů, krajský soud uvedl, že stěžovatel „jako obec nepochybně pečuje o veřejnou zeleň. Jedná se o zeleň nacházející se na veřejně přístupných prostranstvích v intravilánu obce, přičemž plochy veřejné zeleně mohou být vlastněny i subjekty odlišnými od obce“. Krajský soud proto uzavřel, že „pokud uložení opatření (stěžovateli) odůvodnil krajský úřad tím, že (stěžovatel) jako obec pečuje a provádí údržbu veřejné zeleně (prořezávání, kácení, sekání apod.) v intravilánu obce, kam předmětné stromy spadají, tyto důvody pro uložení opatření pokácet předmětné stromy právě (stěžovateli) se jeví zdejšímu soudu jako racionální a v souladu s citovanou právní úpravou“. Současně však dodal, že „je nicméně představitelné, že by obstálo uložení předmětné povinnosti i Ředitelství silnic a dálnic ČR, které je subjektem oprávněným k hospodaření s řadou pozemků ve vlastnictví státu, nikoliv pouze ostatní plochy – komunikace“.

10. Proti tomuto rozsudku krajského soudu podal stěžovatel kasační stížnost, v níž předestřel obsahově velmi podobné námitky jako v nyní projednávané ústavní stížnosti. Nejvyšší správní soud ji nicméně ústavní stížností napadeným rozsudkem zamítl jako nedůvodnou (§ 110 odst. 1 *in fine* s. ř. s.), neboť se ztotožnil s výše rekapitulovaným právním názorem, že stěžovatel jako obec „měl povinnost pečovat o veřejnou zeleň v průjezdním úseku silnice a že tudíž silniční správní úřad postupoval správně, jestliže mu uložil opatření spočívající v pokácení stromů ohrožujících pozemní komunikaci“. Na rozdíl od krajského soudu ale dospěl k závěru, že tato povinnost stěžovateli měla být uložena na základě ustanovení § 35 odst. 2 zákona o pozemních komunikacích (nikoliv § 35 odst. 1), tedy „jako provozovatelé zdroje ohrožení, resp. jako subjektu zodpovědnému za péči o veřejnou zeleň“.

11. Nejvyšší správní soud při formulaci uvedeného názoru předně vycházel z argumentu, že „správa silniční vegetace v průjezdním úseku silnice nepřísluší vlastníkovému silnice“. Dle Nejvyššího správního soudu je totiž právní úprava obsažená v zákoně o pozemních komunikacích (ve znění účinném do 31. 12. 2015), konkrétně v ustanovení § 13 písm. d), dle něhož „silniční vegetace je příslušenstvím silnice“, resp. ustanovení § 14 odst. 1 písm. b), z něhož vyplývá, že „součástí ani příslušenstvím průjezdního úseku silnice silniční vegetace není“, právní úpravou „speciální“ vůči občanskému zákoníku z roku 1964, dle jehož ustanovení § 120 jsou dřeviny součástí pozemku. „Účelem § 14 odst. 1 písm. b) zákona o pozemních

komunikacích je vynětí silniční vegetace z režimu tohoto zákona, a tedy právě z režimu státní správy silnic. Silniční vegetace totiž v zastaveném území neplní pouze obecnou dopravní funkci, ale především se podílí na vytváření vzhledu obce a jejího životního prostředí, přispívá k omezení šíření hluku, zachycení prachu a automobilových zplodin (srov. Fastr, P. Zákon o pozemních komunikacích s komentářem a vyhláškou. 6. aktualizované a doplněné vydání, Linde Praha, a. s., 2003, s. 50). Je proto namístě, aby péče o silniční vegetaci v průjezdním úseku silnic nebyla automaticky spojena s péčí o silnici, ale aby se při provádění této péče uplatňovala jiná hlediska.“

12. Následně, při řešení otázky, kdo byl povinen pečovat o silniční vegetaci v průjezdním úseku silnice, tedy kdo zde byl ve smyslu ustanovení § 35 odst. 2 zákona o pozemních komunikacích provozovatelem zdroje ohrožení, Nejvyšší správní soud uzavřel, že tímto povinným subjektem je obec (tedy stěžovatel). Tuto povinnost obce dovodil ze skutečnosti, že pozemní komunikace (silnice) je veřejným prostranstvím ve smyslu ustanovení § 34 zákona o obcích a „zeleň nacházející se na veřejných prostranstvích je veřejnou zelení“, přičemž „ochrana veřejné zeleně spadá do záležitostí spravovaných v zájmu obce a občanů obce“. Ochrana veřejné zeleně tedy dle názoru Nejvyššího správního soudu [s odkazem na náleze Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 45/06 ze dne 11. 12. 2007 (N 218/47 SbNU 871; 20/2008 Sb.)], všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou rovněž dostupná na <http://nalus.usoud.cz>] spadá do samostatné působnosti obce (§ 7 ve spojení s § 35 zákona o obcích), v jejímž rámci je nadto obec oprávněna „bez zákonného zmocnění vydávat obecně závazné vyhlášky“. Konkrétně pak dle § 10 písm. c) zákona o obcích „může obec v samostatné působnosti obecně závaznou vyhláškou ukládat povinnosti k zajištění udržování čistoty ulic a jiných veřejných prostranství, k ochraně životního prostředí, zeleně v zástavbě a ostatní veřejné zeleně ...“. Spravovat veřejnou zeleň je obec oprávněna i na pozemku, který není v jejím vlastnictví, jak dle Nejvyššího správního soudu vyplývá z judikatury Ústavního soudu [viz odkazy na nálezy sp. zn. Pl. ÚS 21/02 ze dne 22. 3. 2005 (N 59/36 SbNU 631; 211/2005 Sb.); sp. zn. Pl. ÚS 38/05 ze dne 19. 9. 2006 (N 164/42 SbNU 353; 520/2006 Sb.) či sp. zn. Pl. ÚS 42/06 ze dne 22. 9. 2009 (N 205/54 SbNU 537; 430/2009 Sb.)], dle níž „není protiústavní, pokud režimu veřejného prostranství podléhají také některé prostory vlastněné osobami soukromého práva“.

IV. Vlastní hodnocení Ústavního soudu

13. Podstatu nyní projednávaného případu tvoří nesouhlas stěžovatele s postupem silničního správního úřadu, následně aprobovaným i obecnými soudy, včetně Nejvyššího správního soudu, v důsledku něhož mu byla údajně v rozporu s čl. 101 odst. 4 Ústavy uložena povinnost odstranění

zdroje ohrožení provozu na silnici ve smyslu ustanovení § 35 odst. 2 zákona o pozemních komunikacích, a to „jako provozovateli zdroje ohrožení, resp. jako subjektu zodpovědnému za péči o veřejnou zeleň“, v čemž primárně spatřuje porušení svého práva na územní samosprávu, zaručeného čl. 8 Ústavy.

14. Ústavní soud předně považuje za vhodné zdůraznit, že s ohledem na povahu samotného stěžovatele i předmět řízení podaný návrh obsahově představuje zvláštní typ návrhu, zakotvený v čl. 87 odst. 1 písm. c) Ústavy a § 72 odst. 1 písm. b) zákona o Ústavním soudu a označovaný jako tzv. komunální ústavní stížnost (*Kommunalbeschwerde*). Tento typ řízení se v několika směrech odlišuje od úpravy „obecné“ ústavní stížnosti podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy, a to mimo jiné i v tom směru, že zatímco v řízení o obecné ústavní stížnosti Ústavní soud zkoumá porušení ústavně zaručených základních práv nebo svobod stěžovatele, v případě tzv. komunální ústavní stížnosti přezkoumává Ústavní soud nejen porušení ústavně zaručeného práva na územní samosprávu (čl. 8 Ústavy), ale i zákonitost takového zásahu ve smyslu čl. 101 odst. 4 Ústavy, čímž se přezkumný práh snižuje na hranici zákonitosti [obdobně srov. např. nálezy sp. zn. I. ÚS 471/2000 ze dne 4. 10. 2000 (N 140/20 SbNU 9) či nálezy sp. zn. IV. ÚS 331/02 ze dne 30. 9. 2002 (N 113/27 SbNU 245)]. Z teoretického hlediska se proto *stricto sensu* ani o „ústavní“ stížnost nejedná, byť ji takto Ústava v citovaném čl. 87 odst. 1 písm. c) označuje.

IV. A) Ústavní záruka práva na územní samosprávu a limity ingerence státu

15. Ustanovení čl. 8 Ústavy (ve spojení s čl. 100 odst. 1 Ústavy) zaručuje obcím jako územním samosprávným celkům (právo na) samosprávu. Ústava nicméně sama přímo nevyjmenovává konkrétní oblasti, v nichž se územní samospráva může realizovat, když další otázky konstituování a fungování územní samosprávy ponechává na zákonodárci a zákonné regulaci (čl. 104 odst. 3, čl. 105 Ústavy). Přestože povaha i podoba zásahu do činnosti územně samosprávných celků se zcela zásadně odvíjí od toho, zda se jedná o zásah související s výkonem práva na samosprávu (samostatná působnost), anebo s výkonem státní správy (přenesená působnost), které jsou souběžně svěřeny příslušným orgánům územně samosprávných celků (tzv. smíšený model územní veřejné správy), v obou případech je činnost státu zasahující do činnosti územně samosprávných celků limitována principem legality (zákonosti), byť se v obou případech projevuje odlišně.

16. Limit ingerence státu do výkonu práva na samosprávu je explicitně vymezen především v čl. 101 odst. 4 Ústavy, dle něhož zásah státu je přípustný toliko tehdy, vyžaduje-li to ochrana zákona a je-li proveden způsobem stanoveným zákonem. Jedná se tak o ústavně založenou výjimku

zasahující do jedné z podstatných náležitostí demokratického právního státu (čl. 9 odst. 2 Ústavy), již ústavní garance územní samosprávy nepochybně je, a kterou je proto třeba interpretovat a posléze aplikovat restriktivním způsobem. Jak zdůraznil Ústavní soud v citovaném nálezu sp. zn. IV. ÚS 331/02, „v mezích stanovených Ústavou a zákonem je místní samospráva konstruována jako veřejná moc na svém území, je státem předvídaná a v odpovídajícím rozsahu aprobována; musí být právě proto (coby forma veřejné moci) v případě ingerence státu dostatečně chráněna a mít právní jistotu spočívající v tom, že je jí poskytnuta ochrana před neoprávněným zasahováním státu do autonomního prostoru, který územnímu samosprávnému celku k výkonu samosprávy poskytl“. Smyslem stanovení této podmínky je zamezit potenciálním zásahům především moci výkonné do činnosti územně samosprávných celků bez zákonné opory, tedy bez určitého vyvažování ze strany moci zákonodárné (srov. M. Podhrázký in: Bahýřová, L. a kol. Ústava České republiky: komentář. Praha: Linde, 2010, s. 1404). Ve vztahu k obcím tento ústavní příkaz na zákonné úrovni nachází odraz primárně v ustanovení § 7 odst. 1 zákona o obcích, z něhož vyplývá, že státní orgány ani orgány kraje nemožou omezit rozsah samostatné působnosti obce, a to ani tehdy, jestliže konkrétní obec není schopna reálně plnit úkoly náležící do její zákonem stanovené samostatné působnosti. Ke změně rozsahu samostatné působnosti může dojít jedině formou zákona a i zákonodárce je omezen limity vyplývajícími z ústavně zaručeného práva na samosprávu (srov. Kopecký, M. a kol. Zákon o obcích: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015, § 7).

17. Zmíněný princip legality (zákonnosti) se pak v rámci samostatné působnosti územně samosprávných celků zřetelně projevuje zejména v souvislosti s výkonem normotvorné pravomoci jejich orgánů. Tato pravomoc je založena čl. 104 odst. 3 Ústavy, předvídacím originární normotvorbu (výkon zákonodárné moci *sui generis*) ve formě obecně závazných vyhlášek územně samosprávných celků. Princip legality (zákonnosti) zde nachází odraz v tzv. výhradě zákona (čl. 104 odst. 1 Ústavy) [srov. např. náleží sp. zn. Pl. ÚS 16/06 ze dne 1. 8. 2006 (N 147/42 SbNU 183; 475/2006 Sb.)], kdy na straně jedné limituje stát, který samostatnou působnost územně samosprávných celků může ústavně konformním způsobem regulovat pouze právním předpisem, který má minimálně sílu zákona, na straně druhé však současně omezuje i územně samosprávné celky, které při vydávání obecně závazných vyhlášek musí dodržet meze své působnosti vymezené zákonem. Hranice pro přípustnou normotvornou činnost územní samosprávy (ve vztahu k obcím) pak upřesnila především judikatura Ústavního soudu při výkladu samotného čl. 104 odst. 3 Ústavy [srov. např. náleží sp. zn. Pl. ÚS 63/04 ze dne 22. 3. 2005 (N 61/36 SbNU 663; 210/2005 Sb.) či citovaný náleží sp. zn. Pl. ÚS 45/06], dle níž je nutno jej vykládat tak,

že „obce jsou přímo tímto ustanovením Ústavy zmocněny tvořit právo ve formě vydávání obecně závazných vyhlášek. Logickým důsledkem tohoto výkladu potom je, že na rozdíl od vydávání právních předpisů v přenesené působnosti ve smyslu čl. 79 odst. 3 Ústavy, jehož dikce explicitní zákonem zmocnění vyžaduje, k vydávání obecně závazných vyhlášek v mezích své věcné působnosti, a to i když jsou jimi ukládány povinnosti, již obce žádné další zákonné zmocnění nepotřebují (s výhradou ukládání daní a poplatků vzhledem k čl. 11 odst. 5 Listiny), neboť pojmově není právního předpisu bez stanovení právních povinností“.

18. Ustanovení § 10 zákona o obcích pak taxativně stanoví věcné oblasti, v nichž jsou obce oprávněny bez výslovného zákonného zmocnění tvořit právo, tj. obecně závazné vyhlášky, a ukládat jimi i povinnosti, nicméně obsah těchto povinností nelze stanovit tak, že se dostane do rozporu s kogentními zákonnými normami nebo s ústavním pořádkem. Jak zdůraznil i Ústavní soud v citovaném nálezu sp. zn. Pl. ÚS 45/06, „obce při vydávání obecně závazných vyhlášek nemohou upravovat otázky, které jsou vyhrazeny pouze zákonné úpravě, a nemohou upravovat záležitosti, které jsou již upraveny právními předpisy práva veřejného nebo soukromého, pokud se jejich předmět a cíle neliší v důsledku zvláštnosti místních podmínek a potřeb obyvatel dané obce“. Pro všechny věcné oblasti samostatné působnosti obcí tak platí společná podmínka, že musí jít o záležitosti v zájmu obce a jejích občanů (§ 35 odst. 1 zákona o obcích), tzn. o záležitosti místní, nikoli o záležitosti krajského nebo celostátního významu, které jsou vyhrazeny regulaci jinými normotvornými orgány či podle zákona jsou záležitostmi krajů nebo správních orgánů v rámci výkonu státní správy. Vymezení veřejných záležitostí, které se sice mohou týkat zájmu obce a jejích občanů, ale nemají patřit do samostatné působnosti obce, je zásadně věcí zákonodárce, a to v souladu s ústavním požadavkem tzv. výhrady zákona (čl. 104 odst. 1 Ústavy). Jak ovšem v této souvislosti ve své judikatuře opakovaně zdůraznil i Ústavní soud, zákonodárce by při stanovení, že určité záležitosti týkající se místního společenství nemají patřit do samostatné působnosti obce, měl sledovat legitimní cíl a neměl by obsah práva na samosprávu, projevující se v rozsahu samostatné působnosti obce, „vyprázdnit či fakticky eliminovat“ [srov. např. nálezy sp. zn. Pl. ÚS 56/10 ze dne 7. 9. 2011 (N 151/62 SbNU 315; 293/2011 Sb.) či sp. zn. Pl. ÚS 6/13 ze dne 2. 4. 2013 (N 49/69 SbNU 31; 112/2013 Sb.)].

IV. B) Vlastní přezkum

19. Nejvyšší správní soud při řešení otázky, kdo je povinen pečovat o silniční vegetaci v průjezdním úseku silnice v intravilánu obce (§ 8 zákona o pozemních komunikacích), tedy kdo byl ve smyslu § 35 odst. 2 zákona o pozemních komunikacích „provozovatelem zdroje ohrožení“, dospěl

k závěru, že tímto povinným subjektem je stěžovatel (obec), když na základě jím dovozené speciality zákona o pozemních komunikacích ve vztahu k obecné úpravě v občanském zákoníku z roku 1964 vyloučil tuto povinnost u vlastníka pozemku, kterým je v daném případě stát. Uvedenou povinnost obce (stěžovatele) Nejvyšší správní soud dovodil ze skutečnosti, že pozemní komunikace (silnice) je veřejným prostranstvím ve smyslu ustanovení § 34 zákona o obcích a „zeleň nacházející se na veřejných prostranstvích je veřejnou zelení“, přičemž obec (stěžovatel) je v rámci své samostatné působnosti „subjektem zodpovědným za péči o veřejnou zeleň“ na veřejném prostranství, a to „i na pozemcích, které nejsou v jejím vlastnictví, ale jsou vlastněné osobami soukromého práva, pokud podléhají režimu veřejného prostranství“, neboť „ochrana veřejné zeleně“ je oblastí, která spadá do samostatné působnosti obce [§ 7, § 10 písm. c) a § 35 zákona o obcích], v jejímž rámci je obec oprávněna „bez zákonného zmocnění vydávat obecně závazné vyhlášky“.

20. S tímto názorem Nejvyššího správního soudu, jímž aproboval postup silničního správního úřadu, se ovšem Ústavní soud neztotožňuje, neboť se jím nepřipustně omezuje právo stěžovatele na samosprávu podle čl. 8 Ústavy. Jak již bylo výše zdůrazněno, činnost státu zasahující do činnosti územně samosprávných celků, a tedy do výkonu práva na samosprávu, je limitována principem legality (zákonnosti), jež je explicitně vymezen jednak v čl. 101 odst. 4 Ústavy, dle něhož zásah státu je přípustný toliko tehdy, pokud to ochrana zákona nepochybně vyžaduje a je-li proveden zákonem stanoveným způsobem, jednak v tzv. výhradě zákona (čl. 104 odst. 1 Ústavy), jež státu umožňuje samostatnou působnost územně samosprávných celků ústavně konformním způsobem regulovat pouze zákonem. Dle názoru Ústavního soudu však Nejvyšší správní soud (a před ním ani krajský soud) a samotný silniční správní úřad tyto limity v nyní projednávaném případě stěžovatele nerespektovaly, neboť připustily, že v rámci výkonu státní správy (správa na úseku silniční dopravy) mohou příslušné silniční správní úřady nařizovat obci povinnost – a tedy ingerovat – do oblasti [správa veřejné zeleně – § 10 písm. c) a § 35 zákona o obcích], která byla na základě zákona svěřena do její samostatné působnosti. Jinými slovy, orgány státní správy nepřipustně, bez výslovné zákonné opory, omezily, přesněji řečeno autoritativně stanovenou povinností vymezily a rozšířily činnost obce, spadající ovšem výlučně do její samostatné působnosti, když na základě výkladu předmětného ustanovení § 35 odst. 2 zákona o pozemních komunikacích Nejvyšší správní soud i samotný silniční správní úřad dovodily, že obec (stěžovatel) je v rámci své samostatné působnosti „subjektem zodpovědným za péči o veřejnou zeleň“ na veřejném prostranství, a to bez ohledu na vlastnictví pozemků podléhajících režimu veřejného prostranství, a proto je „provozovatelem zdroje ohrožení“ na pozemcích v průjezdním úseku

silnice v intravilánu obce, a tedy i odpovědná za jeho odstranění (v daném případě spočívající v kácení stromů).

21. Ústavní soud nijak nezpochybňuje názor, že „ochrana veřejné zeleně“ na veřejném prostranství je obecní (místní) záležitostí (ve smyslu ustanovení § 35 zákona o obcích), kdy ostatně dle ustanovení § 10 písm. c) zákona o obcích může obec v samostatné působnosti obecně závaznou vyhláškou ukládat povinnosti „k zajištění udržování čistoty ... zeleně v zástavbě a ostatní veřejné zeleně“, nicméně, jak bylo výše zdůrazněno, činnost obce v rámci samostatné působnosti, včetně normotvorné činnosti, má své limity určené principem legality (zákonnosti). Akceptací uvedeného výkladu ustanovení § 35 odst. 2 zákona o pozemních komunikacích, zastávaného Nejvyšším správním soudem i silničním správním úřadem, by však dle Ústavního soudu byly obce (včetně stěžovatele) paradoxně nuceny tyto ústavní i zákonné limity překračovat, neboť při jejich dodržení je stěží představitelné, jak by obce prostřednictvím obecně závazných vyhlášek mohly tuto činnost regulovat i na pozemcích, které nejsou v jejich vlastnictví, byť by i podléhaly režimu veřejného prostranství.

22. V tomto ohledu se lze ztotožnit s názorem stěžovatele, že z oprávnění obce v samostatné působnosti při „ochraně veřejné zeleně na veřejném prostranství“, coby místní záležitosti (ve smyslu ustanovení § 35 zákona o obcích), obecně závaznou vyhláškou ukládat povinnosti „k zajištění udržování čistoty ... zeleně v zástavbě a ostatní veřejné zeleně“ [§ 10 písm. c) zákona o obcích] nelze v žádném případě dovodit, že je také oprávněna tuto činnost přímo provádět, a to na vlastní náklady, resp. za ni nést odpovědnost. Z tohoto hlediska je interpretace závěrů nálezu Ústavního soudu, týkajících se přezkumu obecně závazných vyhlášek regulujících ochranu veřejné zeleně (sp. zn. Pl. ÚS 45/06 a sp. zn. Pl. ÚS 42/06), učiněná Nejvyšším správním soudem v odůvodnění ústavní stížnosti napadeného rozsudku velmi zjednodušující a nepřesná. Ústavní soud v nich totiž dovodil, že „na stanovení povinnosti vlastníkovi nebo uživateli pozemku, který je veřejným prostranstvím, ve věcně vymezené oblasti samostatné působnosti obce [§ 10 písm. c) zákona o obcích] není možné bez dalšího hledět jako na nucené omezení vlastnického práva ve smyslu čl. 11 odst. 4 Listiny. Výjmutí prostor vlastněných soukromými subjekty a splňujících zákonné znaky veřejného prostranství z veřejnoprávního režimu veřejného prostranství by vedlo k podstatnému ztížení či znemožnění právní regulace společenských vztahů, na nichž má obec jako veřejnoprávní korporace veřejný zájem (např. oprávnění ukládat na základě obecně závazných vyhlášek povinnost k ochraně místních záležitostí veřejného pořádku, k ochraně životního prostředí a udržování čistoty)“.

23. Odpovědnost za nesplnění obecně závaznou vyhláškou stanovených povinností nicméně nese výlučně vlastník, příp. uživatel dotčeného

pozemku, byť podléhá režimu veřejného prostranství. Ostatně ani z judikatury Nejvyššího soudu ve vztahu k odpovědnosti vlastníka veřejné účelové komunikace za škodu způsobenou závadou ve schůdnosti (srov. např. rozsudky sp. zn. 25 Cdo 65/2005 či sp. zn. 25 Cdo 657/2006, dostupné na www.n soud.cz) nelze dovodit povinnost (a tedy i odpovědnost za její nesplnění) obce coby „subjektu odpovědného za správu a údržbu veřejných prostranství“, nýbrž byla dovozena toliko občanskoprávní odpovědnost vlastníka a jeho povinnosti omezující výkon jeho vlastnického práva (viz ustanovení § 420 občanského zákoníku z roku 1964, resp. § 1013 odst. 1 občanského zákoníku). Výklad zastávaný Nejvyšším správním soudem by tak ve svém důsledku z obcí činil jakési „správce cizích nemovitostí“ (pozemků podléhajících režimu veřejného prostranství, nicméně ve vlastnictví odlišných subjektů), kdy by na vlastní náklady musely tyto nemovitosti spravovat a případně nést i odpovědnost za škodu způsobenou při nesplnění této své povinnosti. Tento názor je třeba odmítnout primárně i s ohledem na zjevnou kolizi takové činnosti obce s vlastnickým právem dotčených vlastníků pozemků, ústavně zaručeným v čl. 11 odst. 1 Listiny.

24. Současně nelze odhlédnout od skutečnosti, že s případnou regulací této činnosti obcí v jejich samostatné působnosti prostřednictvím obecně závazných vyhlášek se pojí riziko překročení kompetencí obce vymezených v ustanovení § 35 odst. 1 zákona o obcích, jelikož předmět této regulace by se nutně dotýkal oblastí, které jsou vyhrazeny regulací jinými normotvornými orgány či jsou podle zákona záležitostí správních orgánů v rámci výkonu státní správy. Koneckonců právě tato skutečnost byla i důvodem, proč Ústavní soud v citovaném nálezu sp. zn. Pl. ÚS 42/06 zrušil část obecně závazné vyhlášky města Mariánské Lázně, kterou se „stanovovaly podmínky a povinnosti při ochraně, údržbě a tvorbě veřejné zeleně“, neboť jí stanovene povinnosti z oblasti ochrany veřejné zeleně byly předmětem regulace zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, a jí regulovaný provoz na pozemních komunikacích ve veřejné zeleni byl zase předmětem regulace zákona č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích a o změnách některých zákonů (zákon o silničním provozu). Uvedené platí bezesporu i pro nynější případ péče o silniční vegetaci v průjezdním úseku silnice, jejíž regulace provedená prostřednictvím obecně závazné vyhlášky by se nutně s předmětem regulace obsaženým v zákoně o pozemních komunikacích, resp. zákoně o ochraně přírody a krajiny, dostávala do přímého střetu, resp. by se nepřipustně obsahově překrývaly. To lze ostatně doložit i na samotné úpravě v zákoně o pozemních komunikacích, když kupř. z ustanovení § 15 odst. 2 zákona o pozemních komunikacích vyplývá, že „na návrh Policie České republiky nebo po projednání s ní nebo na návrh silničního správního úřadu nebo po projednání s ním je vlastník, popřípadě správce dálnice, silnice a místní komunikace oprávněn

v souladu se zvláštními předpisy kácet dřeviny na silničních pozemcích“. Stejně tak i výsadba silniční vegetace v silničním ochranném pásmu komunikace podléhá zvláštním pravidlům, upraveným v ustanovení § 33 zákona o pozemních komunikacích.

25. Nadto je třeba vyslovit pochybnosti nad tím, zda péči o silniční vegetaci (ve smyslu ustanovení § 15 zákona o pozemních komunikacích), byť v průjezdním úseku silnice v intravilánu obce (§ 8 zákona o pozemní komunikaci), lze vůbec podřadit pod místní (lokální) záležitosti ve smyslu ustanovení § 35 odst. 1 zákona o obcích spadající do činnosti obce v samostatné působnosti. Citované ustanovení § 35 odst. 1 zákona o obcích totiž pozitivním i negativním způsobem vymezuje okruh záležitostí, které se řadí do samostatné působnosti obce. Pozitivní vymezení určuje, že jde o „záležitosti, které jsou v zájmu obce a občanů obce“ [okruh těchto záležitostí částečně vymezil Ústavní soud např. v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 30/06 ze dne 22. 5. 2007 (N 87/45 SbNU 279; 190/2007 Sb.)]. Negativně je okruh záležitostí samostatné působnosti obce určen tak, že nejde o záležitosti, které jsou svěřeny krajům, dále nejde o přenesenou působnost orgánů obce nebo o působnost, která je zvláštním zákonem svěřena správním úřadům jako výkon státní správy (srov. Kopecký, M. a kol. Zákon o obcích: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015, § 35).

26. Správa na úseku silniční dopravy, včetně ochrany silnic a dohledu nad bezpečností silničního provozu, je ovšem svěřena příslušným silničním správním úřadům (§ 40 zákona o pozemních komunikacích), jež jsou mimo jiné nadány i pravomocí nařizovat odstranění zdrojů jeho rušení vlastníkům či jeho provozovatelům (§ 35 odst. 1 i 2 zákona o pozemních komunikacích). Případná činnost obce v rámci samostatné působnosti při péči o silniční vegetaci v jejím intravilánu (místní záležitost) by tak nutně musela podléhat dohledu silničních správních úřadů, jež se vztahuje na ochranu silnic a silničního provozu jako celku, nikoliv pouze v extravilánu, tj. mimo průjezdní úseky silnic v intravilánu obcí. Uvedené platí obzvláště v kontextu okolností nyní projednávaného případu, kdy silniční správní úřad v rámci výkonu státní správy na úseku silniční dopravy (dohled nad bezpečností provozu) uložil povinnost obci, kterou dovodil z její činnosti v rámci samostatné působnosti, jež má spočívat v regulaci péče o silniční vegetaci na pozemcích v průjezdním úseku silnice I/19 v intravilánu obce, které jsou nicméně vlastněné státem, s právem hospodaření ŘSD, tedy organizační složky státu, zřízené Ministerstvem dopravy, mimo jiné ústředním orgánem státní správy na úseku silniční dopravy (§ 40 zákona o pozemních komunikacích).

IV. C) *Obiter dictum*

27. Nad rámec výše uvedeného, a to jen ve formě *obiter dicti*, považuje Ústavní soud za vhodné uvést, že si je vědom toho, že potřebu až judikatorně vymezit odpovědnost za péči o silniční vegetaci (§ 15 zákona o pozemních komunikacích) v průjezdním úseku silnice vyvolal primárně svou nedůsledností zákonodárce, který tuto odpovědnost v zákoně o pozemních komunikacích upravuje ne zcela jednoznačným a srozumitelným způsobem, kdy silniční vegetaci na straně jedné označil za „příslušenství dálnice, silnice a místní komunikace“ [ustanovení § 13 písm. d)], na straně druhé ji však nepovažoval za „součást, ani příslušenství průjezdního úseku dálnice a průjezdního úseku silnice“ [ustanovení § 14 odst. 1 písm. b)]. Stejně tak si je zdejší soud vědom skutečnosti, že tato nejednoznačná úprava měla za následek i nejednotnost judikatury týkající se této problematiky (viz např. stěžovatelem citované rozhodnutí Krajského soudu v Plzni sp. zn. 64 Co 132/2014, analyzované v časopisu Soudní rozhledy č. 11 12/2014, s. 410, či rozsudek Nejvyššího správního soudu sp. zn. 7 A 46/2001). Koneckonců i Krajský soud v Brně ve svém rozsudku rovněž připustil možnost jiné alternativy řešení nyní projednávané věci stěžovatele (odpovědnost ŘSD). Spornou se stala zejména otázka, zda lze uložit vlastníku silničního pozemku v průjezdním úseku dálnice či silnice povinnosti spočívající v péči o silniční vegetaci na těchto pozemcích rostoucí. Jak již bylo výše rekapitulováno, Nejvyšší správní soud dospěl k závěru, že nikoliv, neboť citovaná právní úprava v zákoně o pozemních komunikacích, dle níž silniční vegetace není součástí ani příslušenstvím průjezdního úseku dálnice či silnice, představuje právní úpravu speciální ve vztahu k úpravě v občanském zákoníku, dle níž platí, že součástí pozemku je rostlinstvo (i stromy) na něm vzešlé (§ 507 či 1067 občanského zákoníku, resp. § 120 občanského zákoníku z roku 1964).

28. S tímto závěrem se ovšem Ústavní soud neztotožňuje, neboť vztah speciality mezi uvedenými zákony nelze v těchto případech uplatnit, a to z toho důvodu, že právní úprava v zákoně o pozemních komunikacích se nijak nedotýká otázky vlastnictví silniční vegetace v průjezdním úseku silnice. Jak konstatuje i komentářová literatura k zákonu o pozemních komunikacích, ze skutečnosti, že zákon o pozemních komunikacích silniční vegetaci neučinil součástí nebo příslušenstvím průjezdního úseku silnice, nevyplývá, že má nutně odlišného vlastníka. „Rozlišování mezi součástmi a příslušenstvími věcí je významné zejména při soukromoprávních úkonech (převodech vlastnictví apod.). Pokud jde o veřejnoprávní regulaci upravenou zákonem o pozemních komunikacích, tj. o práva a povinnosti vlastníků a uživatelů komunikací, není toto rozlišování podstatné, jelikož i příslušenství komunikace je ve vlastnictví majitele komunikace a pravidla zákona se vztahují nejen na komunikace a jejich součásti, ale i na jejich

příslušenství (povinnost kontrol, údržby, zákaz znečištění apod.)“ (srov. Černín, K. a kol. Zákon o pozemních komunikacích: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015, § 14). Současně je v ní poukazováno na (z právněteoretického hlediska) problematické označení silniční vegetace „za příslušenství pozemní komunikace (§ 13 zákona o pozemních komunikacích), ačkoliv je silniční vegetace součástí pozemku, ze kterého roste“. Smyslem ustanovení § 14 odst. 1 zákona o pozemních komunikacích je silniční vegetaci, resp. péči o ní, zcela vyloučit z působnosti zákona o pozemních komunikacích, a to právě tím, že z ní (na rozdíl od vegetace podél úseku neprůjezdního) nečiní součást nebo příslušenství průjezdního úseku silnice. Dle ustanovení § 14 odst. 1 zákona o pozemních komunikacích „vlastník pozemní komunikace sice nemá povinnost o ni pečovat, ale současně může mít tuto povinnost z titulu vlastnictví pozemku, z něhož strom vyrůstá“ (srov. Kočí, R. Zákon o pozemních komunikacích s komentářem. 3. vydání, Praha: Leges, 2010, s. 72, obdobně také Mazánek, D. K problematice péče o vegetaci v průjezdním úseku silnice či dálnice a odpovědnosti za škodu způsobenou touto vegetací. Právní rozhledy č. 22/2014, s. 785 a násl.).

29. Pro úplnost je třeba zdůraznit, že v důsledku novelizace zákona o pozemních komunikacích (provedené zákonem č. 268/2015 Sb.), která byla přijata v reakci na novou právní úpravu v občanském zákoníku, doznalo (s účinností od 31. 12. 2015) změny i předmětné ustanovení § 14 odst. 1 písm. b) zákona o pozemních komunikacích, z něhož nyní vyplývá, že silniční vegetace je součástí a příslušenstvím průjezdního úseku dálnice a silnice. Přestože uvedená změna nemůže mít vliv na rozhodnutí nyní projednávané věci, do budoucna by tato právní úprava již neměla vyvolávat spory o tom, kdo je vlastníkem silniční vegetace na pozemcích v průjezdním úseku dálnice a silnice, a tedy primárně zodpovědným subjektem za péči o ni.

V. Závěr

30. S ohledem na výše uvedené tak Ústavní soud dospěl k závěru, že Nejvyšší správní soud aprobačí výše popsaného postupu silničního správního úřadu i názoru Krajského soudu v Brně v ústavní stížnosti napadeném rozsudku porušil právo stěžovatele na samosprávu, zaručené čl. 8 Ústavy ve spojení s čl. 101 odst. 4 Ústavy.

31. Proto Ústavní soud podle ustanovení § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti (vázán jejím petittem) vyhověl a podle odst. 3 písm. a) stejného ustanovení napadené rozhodnutí Nejvyššího správního soudu zrušil. Jeho úkolem tak bude ve světle výše uvedených závěrů Ústavního soudu znovu posoudit kasační stížnost stěžovatele, již se domáhal zrušení rozsudku Krajského soudu v Brně, kterým byla zamítnuta jeho správní žaloba, kterou se domáhal ochrany proti postupu

II. ÚS 2200/15

č. 217

silničního správního úřadu pro nepřipustné, v rozporu s čl. 101 odst. 4 Ústavy, omezení práva stěžovatele na samosprávu, zaručeného čl. 8 Ústavy.

32. Ústavní soud rozhodl bez nařízení ústního jednání, neboť od něj nebylo lze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 218

K posouzení přípustnosti dovolání v občanském soudním řízení

Jedním z principů představujících součást práva na řádný a spravedlivý proces a vylučujících libovůli v rozhodování je povinnost dovolacího soudu, aby své rozhodnutí odůvodnil tak, aby z něj byly patrné konkrétní důvody, které jej vedly k odmítnutí dovolání. Pokud obecný soud své rozhodnutí odůvodní nesrozumitelným a nedostatečným způsobem, zasáhne do základního práva stěžovatele garantovaného čl. 36 odst. 1 Listiny.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Jana Musila a soudců Jaroslava Fenyka (soudce zpravodaj) a Vladimíra Sládečka – ze dne 22. listopadu 2016 sp. zn. IV. ÚS 1155/16 ve věci ústavní stížnosti Petra Palduse, zastoupeného JUDr. Klárou Kořínkovou, advokátkou, se sídlem Fügnerovo nám. 1808/3, 120 00 Praha 2, proti rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 12. 5. 2015 č. j. 15 Co 133/2015-249, kterým byla zamítnuta stěžovatelova žaloba na náhradu škody, kterou utrpěl v důsledku pádu na zasněženém chodníku, a proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 1. 2016 č. j. 25 Cdo 5108/2015-306, kterým bylo odmítnuto stěžovatelovo dovolání, za účasti hlavního města Prahy, se sídlem Mariánské náměstí 2, 110 00 Praha 1, jako vedlejšího účastníka řízení.

Výrok

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 27. 1. 2016 č. j. 25 Cdo 5108/2015-306 bylo porušeno základní právo stěžovatele na spravedlivý proces zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 1. 2016 č. j. 25 Cdo 5108/2015-306 se ruší.

III. Ve zbývajících částech se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění**I. Rekapitulace ústavní stížnosti a dosavadního průběhu řízení**

Ústavní stížností, která byla Ústavnímu soudu doručena dne 11. 4. 2016, se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí, neboť

je jimi podle názoru stěžovatele zasahováno do jeho práva zaručeného čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále též jen „Listina“).

Ústavní soud si vyžádal spis Obvodního soudu pro Prahu 1 (dále jen „obvodní soud“) sp. zn. 27 C 140/2011. Z jeho obsahu se podává, že rozsudkem obvodního soudu ze dne 10. 2. 2015 č. j. 27 C 140/2011-209 bylo žalovanému hlavnímu městu Praze (dále jen „vedlejší účastník“) uloženo zaplatit stěžovateli částku ve výši 126 878 Kč s příslušenstvím z titulu náhrady škody, kterou žalobce utrpěl v důsledku pádu na zasněženém chodníku ve vlastnictví vedlejšího účastníka.

K odvolání vedlejšího účastníka byl citovaný rozsudek obvodního soudu ústavní stížností napadeným rozsudkem Městského soudu v Praze (dále jen „městský soud“) změněn tak, že se žaloba stěžovatele o zaplacení částky 126 878 Kč zamítá. Městský soud dospěl k závěru, že v daném případě nešlo o závadu ve schůdnosti ve smyslu § 26 zákona č. 13/1997 Sb., o pozemních komunikacích, ve znění pozdějších předpisů, neboť stav celého chodníku odpovídal povětrnostní situaci, a není proto možné dovodit objektivní odpovědnost podle § 27 citovaného zákona. Podle městského soudu nedošlo ani k porušení povinnosti tzv. generální prevence ve smyslu § 415 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, ani pravidel pro zimní ošetřování chodníků, obsažených v nařízení hlavního města Prahy č. 39/1997 o schůdnosti místních komunikací (dále jen „nařízení vedlejšího účastníka“).

Ústavní stížností napadeným usnesením Nejvyššího soudu bylo následně dovolání stěžovatele odmítnuto podle § 243c odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů. Dovolací soud v odůvodnění napadeného usnesení konstatoval, že dovolání stěžovatele není podle § 237 občanského soudního řádu přípustné, neboť nejsou splněny podmínky přípustnosti v tomto ustanovení uvedené. K přípustnosti dovolání dovolací soud dále uvedl, že „zpochybňuje-li dovolatel skutková zjištění, která vyplývají z provedených důkazů a z nichž odvolací soud vyšel, postrádají uplatněné námitky charakter právní otázky, kterou by měl dovolací soud řešit (§ 241a odst. 1 o. s. ř.), resp. nesměřují k právnímu posouzení věci odvolacím soudem, nýbrž proti skutkovým zjištěním, čímž však nelze přípustnost dovolání podle § 237 o. s. ř. založit. Namítá-li dovolatel, že odvolací soud zařadil chodník, na kterém upadl, do 2., nikoli 1. kategorie ve smyslu čl. 3 vyhlášky, není v tomto případě rozhodné, do které kategorie je chodník zařazen, protože podle zjištění odvolacího soudu byl vzhledem k délce a intenzitě sněžení dodržen plán údržby chodníků obou kategorií“.

V ústavní stížnosti stěžovatel namítá, že městský soud jako odvolací soud v jeho případě zatížil řízení vadou, kdy jeho právní závěry jsou v extrémním nesouladu s vykonanými skutkovými zjištěními. Tento rozpor

spatřuje stěžovatel zejména v tom, že odvolací soud založil své rozhodnutí na tom, že odpovědnost vedlejšího účastníka za škodu, jež stěžovateli vznikla, není dána, neboť vedlejší účastník provedl údržbu chodníku v limitech daných jeho nařízením, aniž by bylo ve věci zjištěno, zda a kdy byla zimní údržba provedena. Navíc ve věci stěžovatele nebylo zjišťováno, zda je uvedený podzákoný právní předpis v souladu se zákonem či jinými podzákonými předpisy.

Stěžovatel dále namítá, že městský soud dospěl ke zcela opačným závěrům při hodnocení důkazů ohledně provedení údržby než obvodní soud, aniž by však důkazy – výslech zaměstnance společnosti zajišťující úklid chodníků v dané lokalitě a stěžovatele – zopakoval. Odvolací soud proto nebyl podle stěžovatele oprávněn tyto důkazy hodnotit, a tedy ani na jejich základě usoudit na zcela opačný skutkový stav, než jak učinil obvodní soud, přičemž na jiné důkazy odvolací soud v této souvislosti neodkázal.

Stěžovatel dále obecným soudům vytýká nesprávné právní posouzení otázky zproštění prevenční povinnosti vedlejším účastníkem. Stěžovatel je přesvědčen, že i v případě kalamitního stavu se vedlejší účastník nemůže zprostit své prevenční povinnosti pouhým konstatováním, že se jednalo o kalamitní stav, a poukazuje přitom na judikaturu Nejvyššího soudu (sp. zn. 25 Cdo 657/2006 a sp. zn. 25 Cdo 1812/2012).

Pokud jde o napadené usnesení Nejvyššího soudu, stěžovatel namítá, že dovolací soud se právním hodnocením věci nezabýval, přičemž ve svém stručném odůvodnění dle mínění stěžovatele nesprávně uvedl, že námitky stěžovatele postrádají charakter právní otázky, a k judikatuře Ústavního soudu, na niž stěžovatel ve svém dovolání odkazoval, se Nejvyšší soud nevyjádřil.

II. Vyjádření účastníka a vedlejšího účastníka řízení

Ústavní soud vyzval Nejvyšší soud jako účastníka řízení k vyjádření se k ústavní stížnosti. Nejvyšší soud k námitce, že dovolací soud své rozhodnutí nedostatečně zdůvodnil, odkázal na odůvodnění svého napadeného usnesení. Z dovolání stěžovatele i jeho ústavní stížnosti je podle Nejvyššího soudu zřejmé, že namítá nesprávná skutková zjištění, která vyplývají z provedených důkazů a z nichž odvolací soud vyšel. Takovými námitkami se však Nejvyšší soud, jehož úkolem není přezkoumávat skutkový stav věci, jak byl zjištěn před soudy nižších stupňů, ale prostřednictvím mimořádného opravného prostředku dovolání sjednocovat judikaturu obecných soudů v otázkách právních, nemohl zabývat. Z těchto důvodů by ústavní stížnost měla být ve vztahu k napadenému usnesení Nejvyššího soudu odmítnuta jako zjevně neopodstatněná.

Vedlejší účastník ve svém vyjádření ze dne 11. 11. 2016 mimo jiné uvedl, že Nejvyšší soud v rámci dovolacího přezkumu posuzuje pouze otázku

správnosti právního posouzení. Při posuzování správnosti právního posouzení věci dovolací soud zkoumá, zda byly na zjištěný skutkový stav správně aplikovány příslušné právní normy. Přezkumem otázek skutkových se Nejvyšší soud v rámci svého přezkumu nezabývá a ani zabývat nesmí, s jedinou výjimkou v případech, kdy by skutkový stav nebyl vůbec zjištěn. O takovou situaci se v nyní posuzovaném případě nejedná ani stěžovatel nic takového netvrdí. Za situace, kdy stěžovatelem vymezené dovolací důvody směřovaly ve skutečnosti ke zpochybnění správnosti zjištění skutkového stavu, je i napadené rozhodnutí Nejvyššího soudu, kterým bylo stěžovatelovo dovolání odmítnuto, zcela správné.

S ohledem na obsah Ústavnímu soudu zasláných vyjádření nebylo třeba je rozesílat k replice stěžovateli, neboť v nich nebyly ve vztahu k nyní posuzované věci uvedeny žádné nové skutečnosti, na které by bylo nutné reagovat.

III. Vlastní hodnocení Ústavního soudu

Poté, co se Ústavní soud seznámil s obsahem ústavní stížnosti, napadených rozhodnutí, vyjádření účastníka a vedlejšího účastníka řízení a především dovolání stěžovatele, dospěl k závěru, že návrh stěžovatele je zčásti opodstatněný. Přitom opodstatněností ústavní stížnosti je v řízení před Ústavním soudem třeba rozumět podmínku, že napadeným rozhodnutím bylo porušeno základní právo nebo svoboda stěžovatele. Ústavní soud ve své judikatuře opakovaně zdůrazňuje, že zásadně není oprávněn zasahovat do rozhodovací činnosti obecných soudů, neboť není vrcholem jejich soustavy (srov. čl. 83 a 91 Ústavy) a není pravidelnou přezkumnou instancí rozhodnutí obecných soudů, tudíž není v zásadě oprávněn zasahovat bez dalšího do rozhodování těchto soudů. Výjimku tvoří případy, kdy obecné soudy na úkor stěžovatele vykročily z mezí daných rámcem ústavně zaručených základních lidských práv [čl. 83, čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy]. Postup v soudním řízení, včetně provádění a hodnocení důkazů, vyvození skutkových a právních závěrů, interpretace a aplikace právních předpisů, je záležitostí obecných soudů. Úkolem Ústavního soudu navíc není zabývat se porušením „běžných“ práv fyzických nebo právnických osob chráněných podústavními zákony, pokud takové porušení neznamená zároveň porušení ústavně zaručeného práva nebo svobody.

Z tohoto pohledu Ústavní soud konstatuje, že Nejvyšším soudem bylo v posuzované věci porušeno právo stěžovatele na spravedlivý proces zakotvené v čl. 36 odst. 1 Listiny, a to při posuzování přípustnosti jeho dovolání, jak je dále vysvětleno.

Nejprve Ústavní soud připomíná, že z ústavního pořádku České republiky ani z judikatury Evropského soudu pro lidská práva nevyplývá nárok na podání dovolání či jiného mimořádného opravného prostředku.

Pokud by tzv. mimořádné opravné prostředky nebyly připuštěny vůbec, nepochybně by taková úprava z pohledu ústavněprávního obstála. Na druhé straně, jsou-li mimořádné opravné prostředky právním řádem připuštěny, nemůže se rozhodování o nich ocitnout mimo ústavní rámec ochrany základních práv jednotlivce [viz nálezy Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 1/03 (N 15/32 SbNU 131; 153/2004 Sb.)].

Ústavní soud např. v nálezu sp. zn. II. ÚS 313/14 (N 59/73 SbNU 151) upozornil, že v řadě svých předchozích rozhodnutí vyzdvihl, že mezi základní principy právního státu patří princip předvídatelnosti zákona, jeho srozumitelnosti a vnitřní bezrozpornosti [srov. nálezy sp. zn. Pl. ÚS 77/06 (N 30/44 SbNU 349; 37/2007 Sb.)]. Bez jasnosti a určitosti pravidel nejsou naplněny základní charakteristiky práva, a tak nejsou ani uspokojeny požadavky formálního právního státu. Stejně požadavky, tj. předvídatelnost, srozumitelnost a vnitřní bezrozpornost, respekt k obecným zásadám právním, především ústavněprávním principům, jakož i právní jistotu, je tudíž nutno klást i na individuální právní akty, zvláště pak soudní rozhodnutí [srov. nálezy Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 1842/12 (N 154/70 SbNU 425)], mezi které lze, jak je uvedeno výše, nepochybně zařadit i rozhodnutí dovolacího soudu o vyřízení dovolání. Ústavní soud dále ve svém nálezu sp. zn. II. ÚS 3876/13 ze dne 3. 6. 2014 (N 113/73 SbNU 779) konstatoval, že „jestliže Nejvyšší soud odmítne dovolání pro vady, ačkoliv dovolání vytykávanou vadou (vymezení dovolacího důvodu) netrpí, dopustí se excesu, jenž představuje porušení principu spravedlivého procesu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod“.

Jak vyplývá z obsahu napadeného usnesení, Nejvyšší soud posoudil dovolání jako nesplňující podmínky přípustnosti s odůvodněním, že jím stěžovatel v části, ve které zpochybňuje skutková zjištění, uplatňuje námitky, které nesměřují k právnímu posouzení věci odvolacím soudem, nýbrž směřují proti skutkovým zjištěním, čímž nelze přípustnost dovolání podle § 237 občanského soudního řádu založit. A dále v části dovolání, ve které stěžovatel namítá nesprávné určení kategorie chodníku (ve smyslu čl. 3 nařízení vedlejšího účastníka), na kterém stěžovatel upadl, nejde podle Nejvyššího soudu o otázku, na jejímž vyřešení závisí dovoláním napadené rozhodnutí. Nejvyšší soud toto „stručné“ odůvodnění opřel o ustanovení § 243f odst. 3 občanského soudního řádu. Toto ustanovení v první větě uvádí, že „v odůvodnění usnesení, jímž bylo dovolání odmítnuto nebo jímž bylo zastaveno dovolací řízení, dovolací soud pouze stručně uvede, proč je dovolání opožděné, nepřipustné nebo trpí vadami, jež brání pokračování v dovolacím řízení, nebo proč muselo být dovolací řízení zastaveno“. Uvedené pravidlo představuje výjimku z ustanovení § 157 odst. 2 a § 169 odst. 4 občanského soudního řádu, neboť umožňuje provést pouze stručný popis

důvodů rozhodnutí bez nutnosti reprodukčního popisu dosavadního průběhu řízení či obsáhlé argumentace k důvodům rozhodnutí.

Ústavní soud připomíná, že jedním z principů představujících součást práva na řádný a spravedlivý proces a vylučujících libovůli v rozhodování je povinnost obecného soudu, tedy i soudu dovolacího, aby své rozhodnutí odůvodnil tak, aby z něho byly patrné konkrétní důvody, které jej k odmítnutí dovolání vedly. Pokud tedy Nejvyšší soud napadené usnesení odůvodnil nesrozumitelným a nedostatečným způsobem, zasáhl do základního práva stěžovatele garantovaného čl. 36 odst. 1 Listiny.

Z hlediska nyní posuzovaného případu Ústavní soud předně konstatuje, že Nejvyšší soud v odůvodnění napadeného usnesení uvedl jako důvody odmítnutí dovolání pro nepřipustnost jednak to, že pokud jde o námitku týkající se určení kategorie chodníku, nejde o otázku, na jejímž vyřešení dovoláním napadené rozhodnutí závisí, a dále z odůvodnění napadeného usnesení vyplývá, že ve zbytku dovolacích námitek se jedná o polemiku dovolatele pouze se skutkovým stavem projednávané věci.

Za této situace se tedy Ústavní soud soustředil na otázku, zda skutečně ve „zbylé“ části podané dovolání, dovolacím soudem posouzené jako zpochybňování skutkových zjištění, vznášel stěžovatel pouze námitky skutkového charakteru, a bylo tudíž namísto dovolání pro nepřipustnost z těchto důvodů odmítnout. Ústavní soud dospěl však k závěru, že tak tomu nebylo a Nejvyšší soud přístupem k posouzení této části jeho dovolacích námitek porušil právo stěžovatele na soudní ochranu.

V dovolání ze dne 24. 8. 2015 (listy č. 264–270, spis sp. zn. 27 C 140/2011) stěžovatel totiž mimo jiné uvedl: „Je zjevné, že soud I. stupně dospěl ke zcela opačnému závěru, než soud II. stupně. Není tedy zřejmé, z jakého důvodu se soud II. stupně odvolával na rozsudek soudu prvostupňového, když jeho závěry rozhodně nepřevzal. Žalobce v této souvislosti zdůrazňuje, že soud II. stupně výslech svědka Kotrbatého, ani žalobce neprovedl, nebyl tedy dle jeho mínění oprávněn tyto důkazy hodnotit a tedy ani na jeho základě usoudit na zcela opačný skutkový stav, než jak učinil soud I. stupně. Na jiné důkazy odvolací soud v této souvislosti neodkázal“ (list č. 268).

V návaznosti na citovanou námitku stěžovatel ve svém dovolání odkazuje na rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 5. 2010 sp. zn. 30 Cdo 5309/2008, podle kterého: „I když ve smyslu ustanovení § 213 odst. 1 o. s. ř. a ustálené judikatury soudů není odvolací soud vázán skutkovým stavem, jak jej zjistil soud I. stupně, neznamená to, že od skutkových zjištění, která soud I. stupně čerpal z výpovědí účastníků řízení a svědků, popř. jiných důkazů, se může odvolací soud bez dalšího odchýlit. Pokud má pochybnosti o věrohodnosti výpovědí účastníků a svědků, na nichž soud I. stupně založil své skutkové zjištění, musí tyto důkazy opakovat a popř. i doplnit

(ustanovení § 213 odst. 2 o. s. ř.) a opatřit si tak podklady pro vlastní posouzení jejich věrohodnosti. Postup odvolacího soudu, kdy se odchýlil od skutkového stavu zjištěného soudem I. stupně, aniž však dokazování sám zopakoval, není v souladu se zásadami spravedlivého procesu, neboť tímto odňal dotčenému účastníkovi reálnou možnost jednat před soudem, spočívající v oprávnění právně a skutkově argumentovat, v důsledku čehož došlo k porušení jeho základního práva zakotveného v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Chtěl-li se odvolací soud odchýlit od skutkového zjištění, které učinil soud I. stupně na základě v řízení provedených důkazů předloženými listinami ve spojení s výpovědí účastníků řízení, bylo nutno, aby tyto důkazy sám opakoval a zjednal si tak rovnocenný podklad pro případné odlišné zhodnocení těchto důkazů.“

Podle názoru Ústavního soudu stěžovatel v této shora citované části svého dovolání nenapadal toliko skutkové závěry. Uvedená námitka stěžovatele obsažená v dovolání se totiž týká otázky, zda se odvolací soud při řešení otázky procesního práva odchýlil od judikatury dovolacího soudu, resp. zda městský soud v odvolacím řízení, aniž by zopakoval důkazy provedené soudem prvního stupně, dospěl k jiným skutkovým závěrům než soud prvního stupně a na jejich základě změnil rozsudek soudu prvního stupně.

Obdobný závěr je podle Ústavního soudu nutno učinit rovněž v souvislosti s tou částí dovolání stěžovatele, ve které namítá, že i v případě kalamitního stavu se žalovaný nemůže zprostit své prevenční povinnosti pouhým konstatováním, že se jednalo o kalamitní stav. Stěžovatel na tomto místě ve svém dovolání uvádí, že „bylo povinností žalovaného prokázat, že učinil vše, co bylo v jeho silách, aby škodě zabránil, tedy případně i chodce varoval s tím, že chodníky nebudou s ohledem na kalamitní stav řádně uklizeny“ (list č. 269). Podle citované dovolací námítky stěžovatele bylo v posuzovaném soudním řízení prokázáno, že spad sněhu trval před úrazem stěžovatele již několik dní, a tedy žalovaný měl možnost na tuto situaci chodce upozornit, přičemž na tomto místě stěžovatel odkazuje na rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 3. 2008 sp. zn. 25 Cdo 657/2006, z jehož odůvodnění ve svém dovolání cituje: „Porušení prevenční povinnosti žalovaného nespočívá jen v nedostatečné zimní údržbě cesty pro pěší v parku, nýbrž i v chybějícím upozornění chodcům pro případ, že by včasné odstranění následků klimatických jevů nebylo v zimním období možné. I takové opatření by totiž mohlo škodě, jež vznikla, zabránit“.

Ani shora uvedená námitka stěžovatele obsažená v jeho dovolání nesměruje proti skutkovým závěrům odvolacího soudu, nýbrž proti právnímu posouzení odpovědnosti vedlejšího účastníka, resp. proti právnímu závěru odvolacího soudu, že počasí, které má charakter kalamitního stavu, lze samo o sobě považovat za dostatečný liberační důvod v rámci povinnosti

generální prevence vlastníka zajistit komunikace schůdné ve smyslu § 415 občanského zákoníku.

Nejvyšší soud tedy pochybil při výkladu podaného dovolání, které v rozsahu námitek nesměřujících proti zařazení předmětného chodníku do příslušné kategorie striktně hodnotil jako pouhou polemiku se skutkovým stavem věci, ačkoliv stěžovatel činil shora uvedenými námitkami – týkajícími se nezopakování důkazů provedených soudem prvního stupně a liberačního důvodu v rámci povinnosti generální prevence – sporným především právní hodnocení daného případu. Napadené rozhodnutí Nejvyššího soudu, resp. jeho odůvodnění, se tudíž mýjí s uvedenou argumentací obsaženou v předmětném dovolání, v důsledku čehož došlo k porušení práva stěžovatele zaručeného čl. 36 odst. 1 Listiny [srov. nálezn. sp. zn. II. ÚS 1990/15 ze dne 5. 4. 2016 (N 59/81 SbNU 47)].

S ohledem na shora uvedené Ústavní soud proto podle ustanovení § 82 odst. 3 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, napadené rozhodnutí Nejvyššího soudu zrušil.

Veden doktrínou minimalizace zásahů do rozhodovací činnosti orgánů veřejné moci Ústavní soud nepřezkoumával napadené rozhodnutí krajského soudu a ústavní stížnost v tomto rozsahu odmítl pro nepřipustnost. Případný ústavněprávní přezkum by totiž byl za této situace předčasný, neboť úkolem Nejvyššího soudu bude posoudit daný případ znovu, přičemž je vázán právním názorem Ústavního soudu v tom směru, že musí opětovně posoudit stěžovatelem podané dovolání a náležitě se vypořádat s jeho právní argumentací (aniž by samozřejmě Ústavní soud jakkoliv předjímá rozhodování Nejvyššího soudu).

Č. 219

K časovému vymezení nároku na náhradu nákladů bezplatné obhajoby

Ustanovení § 33 odst. 2 trestního řádu je nutno interpretovat tak, že obhájci, kterého si obviněný zvolil ještě před přiznáním nároku na bezplatnou obhajobu, náleží – v případě, že je takový nárok obviněnému přiznán – odměna a náhrada hotových výdajů zpravidla ode dne podání důvodného návrhu na přiznání nároku na bezplatnou obhajobu.

Je-li však nutné, aby v zájmu zachování práva obviněného na právní pomoc a obhajobu činil obhájce určité úkony ještě před podáním takového návrhu, náleží mu odměna a náhrada hotových výdajů i za tyto úkony, pokud byly učiněny v téže věci jako následné podání důvodného návrhu na přiznání nároku na bezplatnou obhajobu a v časové souvislosti s ním.

Uplatňováním vlastního základního práva na přiměřenou odměnu za přispění k výkonu spravedlnosti, vyplývajícího z čl. 26 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, obhájce zástupně uplatňuje i základní práva svého klienta na právní pomoc a obhajobu podle čl. 37 odst. 2, čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod a čl. 6 odst. 3 písm. b) a c) Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Jaromíra Jirsy a soudců Vladimíra Sládečka (soudce zpravodaj) a Jana Musila – ze dne 22. listopadu 2016 sp. zn. IV. ÚS 2295/16 ve věci ústavní stížnosti JUDr. Zdeňky Polákové, advokátky, se sídlem Opletalova 608/2, Havířov-Šumbark, proti usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 3. 5. 2016 č. j. 5 To 118/2016-450 a výroku II usnesení Okresního soudu v Ostravě ze dne 22. 2. 2016 č. j. 8 T 129/2014-437, jimiž bylo rozhodnuto o náhradě nákladů bezplatné obhajoby.

Výrok

I. Usnesením Krajského soudu v Ostravě ze dne 3. 5. 2016 č. j. 5 To 118/2016-450 a výrokem II usnesení Okresního soudu v Ostravě ze dne 22. 2. 2016 č. j. 8 T 129/2014-437 bylo porušeno základní právo stěžovatelky zaručené čl. 26 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 3. 5. 2016 č. j. 5 To 118/2016-450 a výrok II usnesení Okresního soudu v Ostravě ze dne 22. 2. 2016 č. j. 8 T 129/2014-437 se ruší.

Odůvodnění

I.

1. Stěžovatelka se, s odvoláním na porušení čl. 11 odst. 1 a 4, čl. 26 odst. 1, čl. 36 odst. 1 a čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), čl. 6 odst. 3 písm. c) Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě, domáhá zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí.

2. Z obsahu napadených rozhodnutí a ústavní stížnosti vyplývá, že stěžovatelka dne 8. 5. 2014 přijala od obviněného plnou moc k jeho obhajobě v trestním řízení a téhož dne požádala Okresní soud v Ostravě, aby rozhodl, že obviněný má nárok na bezplatnou obhajobu ve smyslu § 33 odst. 2 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „trestní řád“). Usnesením Okresního soudu v Ostravě ze dne 19. 11. 2014 sp. zn. 8 T 129/2014, které nabylo právní moci 12. 12. 2014, bylo rozhodnuto o nároku obžalovaného na bezplatnou obhajobu s tím, že tyto náklady zcela hradí stát. V rozhodnutí nebylo specifikováno, od jaké doby má obviněný na bezplatnou obhajobu nárok.

3. Po pravomocném skončení trestního řízení stěžovatelka požádala Okresní soud v Ostravě o náhradu nákladů obhajoby celkem ve výši 46 235 Kč. Okresní soud v Ostravě usnesením ze dne 22. 2. 2016 č. j. 8 T 129/2014-437 přiznal odměnu a náhradu hotových výdajů ve výši 19 320 Kč a výrokem II jí nepřiznal náhradu nákladů ve výši 26 915 Kč, vynaložených v období od 8. 5. 2014 do dne 12. 12. 2014, tj. v době mezi převzetím obhajoby (a podáním žádosti obviněného o přiznání nároku na bezplatnou obhajobu) a právní mocí rozhodnutí o přiznání nároku na bezplatnou obhajobu. Své rozhodnutí soud odůvodnil tím, že takový závěr – tedy že stát hradí odměnu a hotové výdaje obhájce až od okamžiku právní moci rozhodnutí o přiznání nároku na bezplatnou obhajobu – vyplývá ze znění ustanovení § 33 odst. 2 trestního řádu a z „Komentáře k trestnímu řádu vydaného nakladatelstvím C. H. Beck (7. vydání, 2013, str. 414)“.

4. Proti tomuto výroku stěžovatelka podala stížnost ke Krajskému soudu v Ostravě, který ji usnesením ze dne 3. 5. 2016 zamítl. V odůvodnění rozhodnutí s poukazem na usnesení Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2775/15 (dostupné na <http://nalus.usoud.cz>) mimo jiné uvedl, že pokud obhájce při převzetí obhajoby na svém klientovi nepožadoval odměnu s odkazem, že mu bude přiznána bezplatná obhajoba, musel být srozuměn s možností, že soud neshledá u jeho klienta podmínky pro přiznání obhajoby

bezplatné či za sníženou odměnu, jakož i s tím, že počátek jeho nároku bude někdy v budoucnu. Krajský soud v Ostravě dále konstatoval, že z komentářové literatury i z ustálené praxe naopak vyplývá, že okamžikem, odkdy stát hradí náklady obhajoby, je až právní moc rozhodnutí o přiznání bezplatné obhajoby, což však již nelze v daném případě, k tíži stěžovatelky, zohlednit.

II.

5. Stěžovatelka má za to, že vydáním napadených rozhodnutí byla porušena shora uvedená práva, tj. právo na spravedlivý proces ve smyslu práva nemajetné osoby na bezplatnou obhajobu, právo na naplnění legitimního očekávání, právo vlastnit majetek a právo podnikat a získávat prostředky pro své životní potřeby prací.

6. Porušení těchto práv stěžovatelka spatřuje v tom, že jí nebyla přiznána náhrada nákladů obhajoby v plné výši, přestože zákon ani relevantní rozhodnutí soudu nárok na bezplatnou obhajobu nevztahovaly výlučně na období po právní moci rozhodnutí o přiznání nároku na bezplatnou obhajobu a přestože podmínky bezplatné obhajoby byly splněny po celou dobu trestního řízení, stěžovatelka tedy nemohla předpokládat, že jí náklady v plné výši nahrazeny nebudou. Soudy aplikovaly podústavní právo překvapivě a svévolně, neboť zvolily nepřipustnou interpretaci příslušného zákonného ustanovení; rozhodnutím soudů došlo k její diskriminaci oproti obhájčům ustanoveným podle § 36 trestního řádu a k odmítnutí principu upřednostnění zvoleného obhájce před ustanoveným. Nebyly-li by stěžovatelce zaplacený náklady obhajoby, došlo by k nepřipustnému preferování ustanovených obhájců oproti obhájčům zvoleným. Rozhodnutí považuje za diskriminační vůči sociálně slabým občanům, neboť přestože zákon těmto osobám přiznává nárok na bezplatnou obhajobu, nemají-li finanční prostředky na zaplacení obhájce, ve skutečnosti soudy svými rozhodnutími tento nárok značně omezují.

7. Stěžovatelka podotýká, že obviněný byl ve vazbě v době od 29. 4. 2014 do 29. 5. 2014, v době od 5. 3. 2015 do 2. 6. 2015 a v době od 24. 11. 2015, takže jeho obhajoba byla ve smyslu § 36 trestního řádu i obhajobou nutnou. Obviněného zastupovala po celou dobu trestního řízení, od počátku a po celé trestní řízení byl osobou bez příjmu i bez majetku, a byly tedy splněny podmínky pro rozhodnutí o nároku na bezplatnou obhajobu podle § 33 odst. 2 a 3 trestního řádu. Podle stěžovatelky uvedené ustanovení nevylučuje, aby stát hradil náklady obhájce po celé období probíhajícího trestního řízení, tedy také za dobu zastupování podle plné moci před nabytím právní moci usnesení, kterým soud rozhodl podle § 33 odst. 2 trestního řádu. V případě stěžovatelky navíc o žádosti podle § 33 odst. 2 trestního řádu podané dne 8. 5. 2014 soud rozhodl až dne 19. 11. 2014. Pokud soud

podle § 33 odst. 2 trestního řádu rozhodl, že obviněný „má nárok na obhajobu bezplatnou a náklady obhajoby hradí zcela stát“, měl by podle tohoto rozhodnutí i ve skutečnosti po celé trestní řízení náklady obhajoby hradit stát. Pokud by tomu takto být nemělo, pak po poučení osoby o možnosti podat žádost podle § 33 odst. 2 trestního řádu a podání této žádosti až do doby pravomocného rozhodnutí by neměly být prováděny další úkony v probíhajícím trestním řízení.

8. Stěžovatelka dále upozorňuje, že existuje nejednotná praxe soudů při rozhodování podle § 33 odst. 2 trestního řádu.

9. Vzhledem k tomu, že obsah ústavní stížnosti, napadených rozhodnutí, jakož i průběh řízení před civilními soudy je stěžovatelce i Ústavnímu soudu znám, není třeba jej podrobněji rekapitulovat.

III.

10. K výzvě Ústavního soudu se k ústavní stížnosti vyjádřil Okresní soud v Ostravě jako účastník řízení, který zcela odkázal na odůvodnění svého rozhodnutí. Krajský soud v Ostravě na výzvu Ústavního soudu v určené lhůtě nereagoval.

11. Vzhledem k tomu, že vyjádření okresního soudu neobsahovalo novou argumentaci, ke které by se stěžovatelka mohla vyjádřit, nebylo jí již zasláno k replice.

IV.

12. Ústavní soud v souladu s ustanovením § 44 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) uvážil, že ve věci není třeba konat ústní jednání, neboť by nijak nepřispělo k dalšímu, resp. hlubšímu objasnění věci, než jak se s ní seznámil z vyžádaného spisu a z písemných úkonů stěžovatelky a účastníků řízení. Nenařazení ústního jednání odůvodňuje i skutečnost, že Ústavní soud nepovažoval ani za potřebné provádět dokazování.

V.

13. Ústavní soud nejprve konstatoval, že ústavní stížnost je přípustná, je podána včas a splňuje ostatní náležitosti vyžadované zákonem [§ 30 odst. 1, § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu]. Stěžovatelka je advokátkou, a proto nemusí být zastoupena jiným advokátem [srov. stanovisko sp. zn. Pl. ÚS-st. 42/15 (ST 42/79 SbNU 637; 290/2015 Sb.)].

14. Ústavní stížnost posuzoval Ústavní soud z hlediska kompetencí daných mu Ústavou, tj. z pozice soudního orgánu ochrany ústavnosti, který není další instancí v systému všeobecného soudnictví, není soudem nadřízeným ostatním soudům ani jiným orgánům veřejné moci a jako takový je

oprávněn do jejich rozhodovací pravomoci zasahovat pouze za předpokladu, že nepostupují v souladu s principy obsaženými v hlavě páté Listiny.

15. Ústavní soud připomíná, že výklad a aplikaci předpisů podústavního práva lze hodnotit jako protiústavní, jestliže nepřipustně postihují některé ze základních práv a svobod, případně pomíjí možný výklad jiný, ústavně konformní, nebo jsou výrazem zjevného a neodůvodněného vybočení ze standardů výkladu, který je v soudní praxi respektován, resp. jenž odpovídá všeobecně akceptovanému (doktrinárnímu) chápání dotčených právních institutů, případně jsou v extrémním rozporu s požadavky věcně příslušného a rozumného vypořádání posuzovaného právního vztahu či v rozporu s obecně sdílenými zásadami spravedlnosti [srov. kupř. nálezh sp. zn. Pl. ÚS 85/06 (N 148/46 SbNU 471)].

16. Ústavní soud posoudil návrh a s ohledem na zjištěné skutečnosti dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

17. Ústavní soud předesílá, že v podstatě shodnou ústavní stížností téže stěžovatelky, týkající se stejné problematiky a s totožnou právní argumentací, se již zabýval ve svém nálehu ze dne 13. 9. 2016 sp. zn. I. ÚS 848/16 (N 174/82 SbNU 693), přičemž na jeho závěry, kterými je vázán, v podrobnostech odkazuje.

18. V projednávané věci se nejedná toliko o ústavně zaručená práva stěžovatelky, ale také (zprostředkovaně) o právo jejího klienta na obhajobu. Základní práva a svobody svědčí všem osobám bez rozdílu majetku (srov. čl. 3 odst. 1 Listiny), právo na obhajobu tak musí být zajištěno všem, tedy stejně osobám majetným i nemajetným. Proto může-li si majetný obviněný smluvně zajistit a zaplatit obhájce, a tak realizovat své právo na obhajobu, musí být zajištěno, aby možnost efektivního výkonu práva na obhajobu měl i nemajetný obviněný. Uvedené přitom musí platit nejen v případech tzv. nutné obhajoby, ale obecně v rámci celého trestního řízení; tj. v jakékoli situaci, kdy by majetný obviněný mohl díky svému majetku profitovat z pomoci obhájce, musí i nemajetný obviněný mít – neodkladnou a účinnou – možnost zvolit si obhájce a radit se s ním. Náklady na realizaci práva nemajetného obviněného na obhajobu pak nemůže nést toliko obhájce, který s převzetím jeho obhajoby z dobré vůle souhlasil, neboť by tím byla ohrožena jeho konkurenceschopnost v rámci volného trhu s právními službami (byl by znevýhodněn vůči jiným advokátům) a rovněž by bylo porušeno jeho ústavně zaručené právo získávat prostředky pro své životní potřeby prací.

19. Ústavně zaručeným právem, které v projednávané věci svědčí stěžovatelce, je právo získávat prostředky pro své životní potřeby prací, zaručené čl. 26 odst. 3 Listiny. Jak již Ústavní soud dovodil v nálezech sp. zn. III. ÚS 363/06 (N 204/51 SbNU 557) a sp. zn. Pl. ÚS 13/14 (N 164/78 SbNU 451; 297/2015 Sb.), o zásahu do tohoto práva lze uvažovat rovněž v kontextu

rozhodování soudů o výši odměny osob pro výkon spravedlnosti klíčových (v uvedených věcech šlo o exekutory a soudní znalce). K porušení tohoto práva pak dochází, pokud je výše přiznané odměny extrémně nepřiměřená.

20. Ústavně konformní interpretaci ustanovení § 33 odst. 2 trestního řádu je jen výklad, který chrání jak výše uvedené právo obhájce, tak i základní práva jeho nemajetného klienta na právní pomoc a obhajobu, zakotvená v čl. 37 odst. 2, čl. 40 odst. 3 Listiny a čl. 6 odst. 3 písm. b) a c) Úmluvy. Obhájce je totiž v řízení podle § 151 odst. 3 a 6 trestního řádu, v rámci něhož uplatňuje nárok na zaplacení odměny a náhrady hotových výdajů za zastupování osoby, již byl přiznán nárok na bezplatnou obhajobu, reprezentantem nemajetného obviněného, tedy nositele posledně uvedených práv. Uplatňováním vlastního základního práva na přiměřenou odměnu za přispění k výkonu spravedlnosti, vyplývajícího z čl. 26 odst. 3 Listiny, tedy obhájce zástupně uplatňuje i základní práva svého klienta na právní pomoc a obhajobu podle čl. 37 odst. 2, čl. 40 odst. 3 Listiny a čl. 6 odst. 3 písm. b) a c) Úmluvy, protože obojí je v takovém případě dotčeno současně [srov. nálezy sp. zn. III. ÚS 2801/11 (N 213/71 SbNU 501), II. ÚS 889/10 (N 237/59 SbNU 405) a II. ÚS 2894/08 (N 191/54 SbNU 361)]. Jinak řečeno, ochranou finančních zájmů advokáta dochází v tomto případě implicitně též k ochraně ústavně zaručených práv jeho klienta.

21. Právo na právní pomoc a obhajobu obviněnému náleží již od počátku trestního řízení a vztahuje se na všechny jeho fáze, což je zřejmé z dikce ustanovení čl. 37 odst. 2 Listiny. Rovněž nemajetnému obviněnému tedy náleží právo na obhajobu, nicméně meze tohoto práva, resp. pozitivních závazků státu z jeho práva plynoucích (zaplatit namísto obviněného odměnu obhájce a náhradu jeho hotových výdajů) určuje zákon, a to výše citované ustanovení § 33 odst. 2 trestního řádu. Toto ustanovení je nicméně s ohledem na větu první čl. 4 odst. 4 Listiny třeba vykládat v kontextu obecnějšího práva na právní pomoc, které bez pochyby náleží i nemajetným (srov. čl. 3 odst. 1 Listiny, podle kterého se základní práva zaručují všem bez rozdílu majetku), a tedy při respektování výše naznačených principů.

22. Vzhledem k výše uvedenému je ustanovení § 33 odst. 2 trestního řádu nutno interpretovat tak, že obhájci, kterého si obviněný zvolil ještě před přiznáním nároku na bezplatnou obhajobu, náleží – v případě, že je takový nárok obviněnému přiznán – odměna a náhrada hotových výdajů zpravidla ode dne podání důvodného návrhu na přiznání nároku na bezplatnou obhajobu (ostatně k tomuto dni se nemajetnost obviněného také osvědčuje). Je-li však nutné, aby v zájmu zachování práva obviněného na právní pomoc a obhajobu činil obhájce určité úkony ještě před podáním takového návrhu, náleží mu odměna a náhrada hotových výdajů i za tyto úkony, pokud byly učiněny v téže věci jako následné podání důvodného

návrhu na přiznání nároku na bezplatnou obhajobu a v časové souvislosti s ním. Nelze přijmout interpretaci, jež jde k tíži obhájce, který na sebe z dobré vůle převzal finanční riziko spojené se zastupováním nemajetného obviněného, a který tak nejen v zájmu obviněného, ale i v zájmu spravedlnosti jako takové *de facto* plní roli absentujícího systému právní pomoci nemajetným

23. Ve stěžovatelských případech obecné soudy ustanovení § 33 odst. 2 trestního řádu tímto ústavně konformním způsobem nevyložily. Stěžovatelce sice byla přiznána odměna a náhrada hotových výdajů, avšak až za dobu od právní moci rozhodnutí o přiznání nároku na bezplatnou obhajobu, nikoliv od data podání návrhu na přiznání nároku na bezplatnou obhajobu.

24. Tím, že Okresní soud v Ostravě a Krajský soud v Ostravě stěžovatelce nepřiznaly odměnu a náhradu hotových výdajů za provedené úkony, povinnost jejich úhrady fakticky přenesly na nemajetného obviněného. Stěžovatelku pak uvedly do situace, kdy by si měla u nemajetného obviněného nárokovat splnění svých finančních nároků, ačkoliv jeho obhajobu přebírala z dobré vůle a s vědomím, že se jedná o osobu nemajetnou. A právě s ohledem na tuto skutečnost neprodleně pro obviněného zpracovala perfektní návrh na přiznání nároku na bezplatnou obhajobu.

25. Rozhodováním o výši odměny stěžovatelky, na základě ústavně nekonformní interpretace ustanovení § 33 odst. 2 trestního řádu, Okresní soud v Ostravě a Krajský soud v Ostravě porušily ústavně zaručené právo stěžovatelky podle čl. 26 odst. 3 Listiny, tj. získávat prostředky pro své životní potřeby prací, resp. z něj vyplývající právo na přiměřenou odměnu za přispění k výkonu spravedlnosti.

26. Na základě výše uvedeného Ústavní soud podle ustanovení § 82 odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu rozhodl, jak je ve výrocích I a II nálezu uvedeno.

Č. 220

K účinnosti zákonného omezení úhrady za předčasné ukončení smlouvy o poskytování veřejně dostupné služby elektronických komunikací

Z pohledu ústavních vodítek interpretace a aplikace právních předpisů je třeba upřednostnit takový výklad § 63 odst. 1 písm. p) zákona č. 127/2005 Sb., o elektronických komunikacích a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o elektronických komunikacích), že limitace úhrad za předčasné ukončení smlouvy na maximálně 20% součtu měsíčních paušálů zbývajících do konce sjednané doby trvání se uplatní na veškeré účastnické smlouvy ukončené po nabytí účinnosti novelizace zákonem č. 214/2013 Sb., tj. od 8. 8. 2013, nikoli až na smlouvy ukončené po přizpůsobení smluvní dokumentace, v daném případě po změně bodu 8.3 všeobecných podmínek stěžovatelky ke dni 26. 1. 2014, byť se tak stalo v zákonné šestiměsíční lhůtě podle přechodného ustanovení čl. II tohoto zákona.

V poměrech projednávané věci je při hledání ústavně konformního výkladu, který nejlépe šetří smysl a podstatu dotčených základních práv, třeba dovést nepravou retroaktivitu zákona č. 214/2013 Sb. Omezení úhrady za předčasné ukončení smlouvy, které bylo touto novelou zakotveno do § 63 odst. 1 písm. p) zákona o elektronických komunikacích, se tedy aplikuje i na účastnické smlouvy uzavřené před její účinností, tedy před 8. 8. 2013.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Jaromíra Jirsy (soudce zpravodaj) a soudců Jana Musila a Vladimíra Sládečka – ze dne 22. listopadu 2016 sp. zn. IV. ÚS 2989/16 ve věci ústavní stížnosti T-Mobile Czech Republic, a. s., se sídlem v Praze 4, Tomíčkova 2144/1, zastoupené prof. JUDr. Alešem Gerlochem, CSc., advokátem, se sídlem v Praze 2, Botičská 4, proti rozsudku Okresního soudu ve Vsetíně – pobočky ve Valašském Meziříčí ze dne 8. 6. 2016 č. j. 17 C 88/2015-50, kterým byla zamítnuta žaloba o nahrazení rozhodnutí předsedy Rady Českého telekomunikačního úřadu, za účasti Okresního soudu ve Vsetíně – pobočky ve Valašském Meziříčí jako účastníka řízení a Českého telekomunikačního úřadu, se sídlem v Praze 9, Sokolovská 58/219, jako vedlejšího účastníka řízení.

Výrok

Ústavní stížnost se zamítá.

Odůvodnění

I. Řízení před obecnými soudy

1. Okresní soud ve Vsetíně – pobočka ve Valašském Meziříčí rozsudkem ze dne 8. 6. 2016 č. j. 17 C 88/2015-50 zamítl žalobu o nahrazení rozhodnutí předsedy rady Českého telekomunikačního úřadu ze dne 21. 8. 2015 č. j. ČTÚ-71609/2014-603, kterým bylo potvrzeno rozhodnutí správního orgánu prvního stupně ze dne 7. 10. 2014 č. j. ČTÚ-18837/2014-638/VI. vyř. – MaK.

2. Nalézací soud vyšel z toho, že dne 2. 1. 2014 byla mezi stěžovatelkou a účastníkem Ing. Pavlem Valentou uzavřena dohoda o předčasném ukončení smlouvy kontrahované dne 1. 10. 2012 na dobu 24 měsíců; neztotožnil se s právním názorem stěžovatelky, že účastník byl povinen uhradit 50 % z částky zbývajících měsíčních paušálů do konce sjednané doby trvání smlouvy. Soud dospěl k závěru, že § 63 odst. 1 písm. p) zákona č. 127/2005 Sb., o elektronických komunikacích a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o elektronických komunikacích), ve znění novelizace provedené zákonem č. 214/2013 Sb., s účinností od 8. 8. 2013 omezoval výši úhrad tohoto druhu na 20%. Na tomto závěru nemohl nic změnit ani čl. II zákona – přechodná ustanovení, která stanovila pořádkovou lhůtu 6 měsíců k úpravě smluv s účastníky, což stěžovatelka učinila (teprve) ke dni 26. 1. 2014. V této souvislosti označil soud za ústavně konformní nepravou retroaktivitu novely.

II. Ústavní stížnost a navazující podání

3. Proti rozsudku okresního soudu se stěžovatelka brání ústavní stížností podanou dne 6. 9. 2016 a navrhuje, aby jej Ústavní soud zrušil; namítá zásah do ústavně zaručených principů právní jistoty a ochrany nabytých práv a do práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Zdůrazňuje, že předmětem sporu je sice částka bagatelního rozsahu, kauza má nicméně značný význam vzhledem k počtu probíhajících řízení i dalších potenciálních případů, pro které může být posouzeny dané právní otázky určující.

4. Za jádro věci stěžovatelka označuje intertemporální účinky změny zákona a předvídatelnost jejich dopadů na adresáty práva. Je přesvědčena, že nelze připustit takový výklad a použití právní úpravy, jaké provedl obecný soud. Přechodné ustanovení v čl. II zákona č. 214/2013 Sb. stěžovatelce garantovalo prostor 6 měsíců na změnu smluvní dokumentace, přičemž

dohoda o předčasném ukončení smlouvy s účastníkem byla uzavřena v mezidobí od nabytí účinnosti novely ke dni 8. 8. 2013 do zanesení limitace do účastnické smluvní dokumentace, což stěžovatelka provedla ke dni 26. 1. 2014, tedy v zákonné lhůtě. Pokud přechodně ustanovení novely výslovně nestanovilo, že se omezení úhrad za předčasné ukončení vztahuje i na smlouvy uzavřené před účinností novely, měla by být vyloučena nepravá retroaktivita a omezení by se mělo týkat výhradně smluv uzavřených až po účinnosti změny § 63 odst. 1 písm. p) zákona o elektronických komunikacích.

5. Okresní soud ve Vsetíně – pobočka ve Valašském Meziříčí se k ústavní stížnosti nevyjádřil. Ing. Pavel Valenta se podáním doručeným dne 25. 9. 2016 vzdal postavení vedlejšího účastníka řízení, zdůraznil nicméně, že posouzení věci může být významné pro značné množství obdobných případů. Český telekomunikační úřad navrhuje, aby byla ústavní stížnost zamítnuta; ztotožňuje se s odůvodněním napadeného rozsudku a zdůrazňuje, že se jedná o aktuální a významnou problematiku; případy tohoto druhu jsou početnou součástí jeho rozhodovací praxe i následné přezkumné činnosti obecných soudů.

III. Podmínky řízení

6. Ústavní soud nejprve přezkoumal procesní náležitosti ústavní stížnosti a konstatuje, že byla podána včas, osobou oprávněnou a stěžovatelka je v souladu s § 30 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) zastoupena advokátem; rovněž není stížnost nepřijatelná ve smyslu § 75 odst. 1 téhož zákona. K posouzení věci si vyžádal spis Okresního soudu ve Vsetíně – pobočky ve Valašském Meziříčí vedený pod sp. zn. 17 C 88/2015; rozhodl bez nařízení ústního jednání, neboť v intencích § 44 věty první zákona o Ústavním soudu by od jednání nebylo možné očekávat další objasnění věci.

IV. Bagatelní charakter věci

7. Ústavní soud se předně musel vypořádat s okolností, že předmětem řízení je zjevně bagatelní částka 725 Kč – rozdíl mezi 1 209 Kč, které stěžovatelka původně vyúčtovala účastníkovi, a částkou 484 Kč, na kterou byla úhrada za předčasné ukončení smlouvy snížena žalobou napadeným rozhodnutím Českého telekomunikačního úřadu. Proti rozsudku nalézacího soudu tak podle § 202 odst. 2 o. s. ř. nebylo přípustné ani odvolání, tím méně dovolání.

8. Ústavní soud dospěl k závěru, že ústavní stížnost je i přesto třeba meritorně projednat. Vyšel z definice právní hranice bagatelnosti, jak byla vymezena v jeho nálezu ze dne 10. 4. 2014 sp. zn. III. ÚS 3725/13 (N 55/73 SbNU 89). Byť co do kvantitativní stránky vyjádřené výši sporné částky jde

o případ marginální, věc se vyznačuje významnou stránkou kvalitativní – vykazuje podstatný přesah konkrétní kauzy. Posouzení se může týkat značného množství obdobných případů, přičemž i účastníci a vedlejší účastníci řízení shodně požadují meritorní projednání věci; zdůrazňují, že řada případů tohoto druhu je aktuálně předmětem rozhodování Českého telekomunikačního úřadu i navazujícího přezkumu obecnými soudy. Jádrem věci jsou navíc intertemporalita a retroaktivita právních předpisů, tedy otázky výsostně relevantní z pohledu ústavních garancí základních práv.

V. Meritorní posouzení věci

9. Ústavní soud je podle čl. 83 Ústavy soudním orgánem ochrany ústavnosti, není součástí soustavy obecných soudů, a nepředstavuje proto ani další instanci přezkumu jejich rozhodnutí. Vedení vlastního řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu, jakož i výklad a aplikace práva na daný případ náleží obecným soudům. K zásahu do činnosti orgánů veřejné moci je povolán výhradně tehdy, pokud z jejich strany došlo k porušení ústavně zaručených práv nebo svobod. Pro přezkum není sama o sobě stěžejní věcná správnost či konkrétní odůvodnění rozhodnutí obecných soudů, nýbrž výhradně dodržení ústavního rámce jejich činnosti.

10. Posouzení věci se rozpadá do dvou okruhů: otázky, odkdy se uplatní omezení úhrad za předčasné ukončení smlouvy zanesené do zákona o elektronických komunikacích zákonem č. 214/2013 Sb., a přípustnosti retroaktivního působení na účastnické smlouvy uzavřené před účinností této novely.

11. Ústavní stížnost není podle závěru Ústavního soudu důvodná.

V.1. Počátek aplikace omezení úhrad za předčasné ukončení smlouvy

12. Prvním okruhem ústavně relevantního posouzení je otázka, odkdy se uplatní limitace podle zákona č. 214/2013 Sb., kterým se mění zákon č. 127/2005 Sb., o elektronických komunikacích a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o elektronických komunikacích), ve znění pozdějších předpisů. Touto novelou bylo do § 63 odst. 1 písm. p) zákona o elektronických komunikacích zakotveno omezení úhrad za předčasné ukončení smlouvy mezi operátorem a účastníkem, konkrétně tak, že ve smlouvě o poskytování veřejně dostupné služby elektronických komunikací nebo připojení k veřejné komunikační síti musí být pro případ jejího ukončení před uplynutím doby trvání, na kterou je uzavřena, uvedena informace o výši úhrady, jež nesmí být v případě smlouvy uzavřené se spotřebitelem (o jakou se jednalo i v projednávané věci) vyšší než 20% součtu měsíčních paušálů zbývajících do konce doby jejího trvání.

13. Zákon č. 214/2013 Sb. nabyl účinnosti dne 8. 8. 2013; v čl. II obsahuje přechodné ustanovení, podle něhož byli operátoři povinni do 6 měsí-

ců ode dne nabytí účinnosti uvést účastnické smlouvy do souladu s novelizovaným zněním zákona o elektronických komunikacích, což se v případě stěžovatelky stalo změnou bodu 8.3 Všeobecných podmínek společnosti T-Mobile Czech Republic, a. s., – s účinností od 26. 1. 2014.

14. Spor je o výklad novely – zda se limitace uplatní ohledně veškerých smluv ukončených po nabytí účinnosti novely ke dni 8. 8. 2013 (jak vyslovil nalézací soud), anebo teprve po změně všeobecných obchodních podmínek, která byla provedena v zákonné šestiměsíční lhůtě (jak tvrdí stěžovatelka). V projednávané věci se přitom účastník na předčasném ukončení smlouvy se stěžovatelkou dohodl dne 2. 1. 2014, tedy právě v mezidobí mezi účinností novely a úpravou všeobecných podmínek.

15. Ústavní soud dospěl k závěru, že z pohledu ústavních vodítek interpretace a aplikace právních předpisů je třeba upřednostnit takový výklad § 63 odst. 1 písm. p) zákona o elektronických komunikacích, že limitace úhrad za předčasné ukončení smlouvy na maximálně 20% součtu měsíčních paušálů zbývajících do konce sjednané doby trvání se uplatní na veškeré účastnické smlouvy ukončené po nabytí účinnosti novelizace provedené zákonem č. 214/2013 Sb., tj. od 8. 8. 2013, nikoli až na smlouvy ukončené po přizpůsobení smluvní dokumentace, v daném případě po změně bodu 8.3 všeobecných podmínek stěžovatelky ke dni 26. 1. 2014 – byť se tak stalo v zákonné šestiměsíční lhůtě podle přechodného ustanovení čl. II naposledy citovaného zákona.

16. Pro posouzení je rozhodná právní úprava dřívějšího občanského zákoníku (zákona č. 40/1964 Sb., v tehdy účinném znění), který v ustanovení § 55 odst. 3 určoval, že v pochybnostech o významu spotřebitelských smluv platí výklad pro spotřebitele příznivější. Judikatura vrcholných soudů i právní nauka v této souvislosti dovodily, že ustanovení je třeba vnímat tak, že z více možných je třeba vždy zvolit takový výklad, který je pro spotřebitele nejpříznivější (např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 5. 8. 2008 sp. zn. 28 Cdo 864/2008, dostupný na www.n soud.cz; rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 19. 8. 2010 č. j. 1 As 46/2010-79, dostupný na www.nssoud.cz; Večeřa, J. Ochrana spotřebitele v České republice a Evropské unii. Praha : Leges, 2012, s. 98–99). Tento přístup následně aproboval i zákonodárce, který do § 1812 občanského zákoníku (zákona č. 89/2012 Sb.) již dokonce zanesl superlativ: v pochybnostech je třeba použít takový výklad, který je pro spotřebitele nejpříznivější.

17. Uvedené normy se sice primárně vztahují na výklad spotřebitelských smluv, není ovšem žádný důvod postupovat jinak ani při pochybnostech o výkladu zákona. V daném případě je tedy třeba zvolit výše uvedený – pro spotřebitele nejpříznivější výklad. Pro tento závěr dále svědčí i to, že opačná interpretace by vedla k faktickému odkladu účinků novely až o 6 měsíců, a navíc ke zvýhodnění operátorů přistoupivších ke změně

smluvních podmínek v nejzazším možném termínu oproti těm, kteří řádně dbali požadavků zákona a smluvní dokumentaci se spotřebiteli přizpůsobili bezodkladně po nabytí účinnosti zákona, což jistě nebylo úmyslem zákonodárce.

18. V tomto směru nalézací soud přiléhavě dovodil, že lhůta 6 měsíců podle čl. II zákona č. 214/2013 Sb. je toliko pořádkového charakteru; slouží k tomu, aby měli operátoři dostatek času na přizpůsobení smluvních podmínek, aniž by jim hrozil postih v podobě pokuty až do výše 10 000 000 Kč za správní delikt podle § 118 odst. 14 písm. aa) zákona o elektronických komunikacích [podle současné úpravy jako písm. ab), s totožnou sankcí]. Operátorům sice byl vymezen časový prostor 6 měsíců k přizpůsobení smluvní dokumentace, to však nic nemění na tom, že také ohledně smluv ukončených v mezidobí od nabytí účinnosti novely do změny smluvních podmínek (byť provedené v zákonné lhůtě) bylo možno požadovat úhradu za předčasně ukončení smluv toliko v zákonem omezené výši.

19. Výklad provedený obecným soudem obстоjí i z pohledu výchozích požadavků spotřebitelského práva Evropské unie, zejména ustanovení čl. 5 věty druhé směrnice Rady 93/13/EHS ze dne 5. 4. 1993 o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, podle něhož při pochybnosti o významu některé podmínky má převahu výklad, který je pro spotřebitele nejpříznivější. Limitace provedená zákonem č. 214/2013 Sb. má oporu i v čl. 20 a navazujících ustanoveních směrnice Evropského parlamentu a Rady 2002/22/ES ze dne 7. března 2002 o univerzální službě, tedy předpisu vydaného více než 11 let před spornou novelizací českého prováděcího zákona. Obsahu uvedené směrnice a povinností z ní vyplývajících si přitom musela být stěžovatelka jako významný nadnárodní podnikatel v oblasti poskytování služeb elektronických komunikací dobře vědoma.

V.2. Nepravá retroaktivita zákona č. 214/2013 Sb.

20. Následně Ústavní soud přenesl svoji pozornost k druhému ohnisku právního posouzení věci, tedy k otázce, zda napadený rozsudek svými závěry nezasahuje do ústavně zaručených garancí omezení retroaktivity zákona, v daném případě aplikace zákona č. 214/2013 Sb., i na účastnické smlouvy uzavřené před jeho účinností. Dospěl přitom k závěru, že ani v tomto ohledu nemohlo dojít k zásahu do ústavně zaručených práv nebo svobod stěžovatelky.

21. Konstantní judikatura Ústavního soudu staví na tom, že zatímco pravá retroaktivita právní normy je zásadně nepřípustná a lze k ní přistoupit pouze za zcela výjimečných okolností, nepravá retroaktivita je obecně přípustná [např. nálezy ze dne 15. 9. 2015 sp. zn. Pl. ÚS 18/14 (N 165/78 SbNU 469; 299/2015 Sb.) nebo ze dne 19. 4. 2011 sp. zn. Pl. ÚS 53/10 (N 75/61 SbNU 137; 119/2011 Sb.)]. Současně vychází Ústavní soud

z premisy, že v případě absence výslovné úpravy přechodných ustanovení je ohledně intertemporálních účinků zákona třeba použít takový výklad, který nejlépe šetří smysl a podstatu základních práv – opačný postup by znamenal porušení čl. 4 odst. 4 Listiny základních práv a svobod [např. náleží ze dne 6. 2. 2007 sp. zn. Pl. ÚS 38/06 (N 23/44 SbNU 279; 84/2007 Sb.), ze dne 7. 1. 2010 sp. zn. II. ÚS 2755/08 (N 1/56 SbNU 3) nebo ze dne 30. 6. 2005 sp. zn. II. ÚS 37/04 (N 135/37 SbNU 705)].

22. V poměrech projednávané věci je při hledání ústavně konformního výkladu, který nejlépe šetří smysl a podstatu dotčených základních práv, třeba dovodit nepravou retroaktivitu zákona č. 214/2013 Sb. Omezení úhrady za předčasné ukončení smlouvy, které bylo touto novelou zakotveno do § 63 odst. 1 písm. p) zákona o elektronických komunikacích, se tedy aplikuje i na účastnické smlouvy uzavřené před její účinností – tedy před datem 8. 8. 2013.

23. Pro uvedené řešení otázky intertemporality svědčí rovněž výklad za použití analogie zákona (analogie legis). Zákon č. 214/2013 Sb. obsahuje přechodné ustanovení v čl. II, které sice toliko nepřímou stanovilo lhůtu 6 měsíců, během níž byli operátoři povinni přizpůsobit smluvní dokumentaci nové úpravě, i pomocí něj lze nicméně bez větších pochybností dovodit, že zákon má disponovat nepravou retroaktivitou, jinými slovy, že se má omezení úhrady vztahovat i na smlouvy uzavřené před účinností novely. Takový výklad respektuje i ústavně aprobované požadavky na ochranu práv spotřebitelů a zájem na harmonickém rozvoji hospodářské soutěže na úseku telekomunikací (srov. § 4 zákona o elektronických komunikacích a čl. 1 směrnice Evropského parlamentu a Rady 2002/22/ES ze dne 7. března 2002 o univerzální službě).

24. Nelze přisvědčit argumentaci stěžovatelky, že limitaci lze použít výhradně u smluv uzavřených nově – po účinnosti novely. Z uvedeného konstantní judikatury je zřejmé, že ani úplná absence intertemporální úpravy by sama o sobě ještě nemohla vést k vyloučení nepravé retroaktivity, přičemž navíc v předmětném zákoně přechodné ustanovení obsaženo bylo. Vznik a platnost smluv uzavřených před 8. 8. 2013 se tedy (v intencích vyloučení pravé retroaktivity) řídí právní úpravou účinnou v době uzavření, jejich obsah je ovšem modifikován novelou – v intencích retroaktivity nepravé, kterou ostatně i právní nauka považuje za obecně přípustnou, v oblasti civilního práva dokonce za standardní (Boguszak, J. a kol. Teorie práva. 2. vyd. Praha : ASPI, 2004, s. 92, Osina, P. Teorie práva. Praha : Leges, 2013, s. 65–66). Také na smlouvy uzavřené dříve (před datem 8. 8. 2013) se tak od nabytí účinnosti novely vztahuje omezení úhrad za jejich předčasné ukončení.

25. Požadavek na zakotvení nepravé retroaktivity byl zřejmý i z legislativního procesu přijímání zákona č. 214/2013 Sb. – omezení úhrad

i přechodné ustanovení byly doplněny teprve v jeho průběhu. Určující roli přitom sehrálo stanovisko vlády, v němž je zdůrazněno, že původní návrh byl deficitní, neboť se vztahoval pouze na nově uzavřené smlouvy. Vláda požadovala, aby byla řešena i problematika stávajících smluv, a za tím účelem bylo do návrhu doplněno odpovídající přechodné ustanovení (sněmovní tisk 836/1, 6. volební období 2010–2013, bod 3, dostupné z: www.psp.cz).

VI. Závěr

26. Na základě výše uvedených důvodů dospěl Ústavní soud k závěru, že rozsudkem Okresního soudu ve Vsetíně – pobočky ve Valašském Meziříčí nebylo zasaženo do ústavně zaručených práv stěžovatelky. Ústavní stížnosti proto nevyhověl a v souladu s § 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu ji náleženem zamítl.

Č. 221

K povinnosti soudu v řízení o svéprávnosti jmenovat kolizního opatrovníka v souladu se zájmy zastupovaných osob

Jmenování opatrovníka je úkonem soudu, jenž je podmíněn splněním zákonem stanovených předpokladů. Z ustanovení § 37 odst. 1 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, plyne, že soud v řízení o svéprávnosti jmenuje posuzovanému opatrovníka, a lze dospět i k názoru, že takto učiní i v případě, že posuzovaná osoba již opatrovníka (hmotněprávního opatrovníka dříve jí jmenovaného) má, neboť tento je v řízení o svéprávnosti také v postavení účastníka. Účelem ustanovení opatrovníka však v žádném případě není pouze urychlení řízení, či dokonce účelové snížení zátěže soudu. Ústavní soud již dříve judikoval, že funkce opatrovníka byla vytvořena proto, aby byly do důsledku hájeny zájmy posuzovaných osob, což představuje mj. studium spisu, podávání vyjádření, opravných prostředků a vedení celého sporu za posuzovanou osobu tak, jak by takovou povinnost byl nucen plnit smluvní zástupce. Funkce opatrovníka nebyla v žádném případě procesním řádem zakotvena proto, aby usnadňovala činnost soudu tím, že opatrovník okleští procesní práva účastníka [srov. nálezy Ústavního soudu ze dne 22. 11. 2012 sp. zn. II. ÚS 194/11 (N 193/67 SbNU 319)].

Měl-li odvolací soud za to, že soud prvního stupně pochybil, pokud posuzovaným nejmenoval kolizního opatrovníka, pak takové pochybení nelze napravit jmenováním opatrovníka jen pro odvolací řízení, ale zrušením rozhodnutí prvního stupně a vrácením věci k dalšímu řízení tomuto soudu s tím, že posuzování musejí být v tomto řízení zastoupeni nikoli hmotněprávním opatrovníkem, ale opatrovníkem jmenovaným v tomto řízení a pro toto řízení ad hoc. Jestliže by opatrovník jmenovaný v odvolacím řízení vzal odvolání zpět, je třeba dále zkoumat, zda tento krok není v rozporu se zájmy posuzované osoby. S ohledem na to, že postupem okresního soudu bylo zasaženo do práva posuzovaných osob na spravedlivý proces, je zjevné, že zpětvzetí odvolání je v rozporu se zájmy těchto osob.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka a soudců Ludvíka Davida (soudce zpravodaj) a Jiřího Zemánka – ze dne 24. listopadu 2016 sp. zn. II. ÚS 866/16 ve věci ústavní stížnosti města Smečna, se sídlem nám. T. G. Masaryka 12, Smečna, zastoupeného

Mgr. Jaroslavem Dvořákem, advokátem, se sídlem Gorkého 502, Kladno: a) jako opatrovníka L. D. a jménem svým proti usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 21. 1. 2016 č. j. 24 Co 13/2016-188, vedené pod sp. zn. II. ÚS 866/16, b) jako opatrovníka M. C. a jménem svým proti usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 21. 1. 2016 č. j. 24 Co 12/2016-289, vedené pod sp. zn. II. ÚS 867/16, c) jako opatrovníka E. K. a jménem svým proti usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 21. 1. 2016 č. j. 24 Co 14/2016-237, vedené pod sp. zn. III. ÚS 868/16, d) jako opatrovníka J. S. a jménem svým proti usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 21. 1. 2016 č. j. 24 Co 15/2016-187, vedené pod sp. zn. III. ÚS 869/16 a e) jako opatrovníka E. J. a jménem svým proti usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 21. 1. 2016 č. j. 24 Co 10/2016-218, vedené pod sp. zn. IV. ÚS 870/16, za účasti Krajského soudu v Praze, jenž napadenými usneseními rozhodl o ustanovení kolizních opatrovníků, jako účastníka řízení.

Výrok

I. Usneseními Krajského soudu v Praze ze dne 21. 1. 2016 č. j. 24 Co 13/2016-188, č. j. 24 Co 12/2016-289, č. j. 24 Co 14/2016-237, č. j. 24 Co 15/2016-187 a č. j. 24 Co 10/2016-218 bylo porušeno právo stěžovatele na přístup k soudu a právo na spravedlivý proces zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Tato usnesení se proto ruší.

Odůvodnění

I.

1. Stěžovatel podal dne 15. 3. 2016 jménem posuzovaných a rovněž jménem svým ústavní stížnosti proti výše nadepsaným usnesením Krajského soudu v Praze, jimiž byl posuzovaný v odvolacích řízeních zahájených odvoláními podanými stěžovatelem – městem Smečnem jmenován kolizní opatrovník pro řízení Mgr. David Strupek, advokát, se sídlem v Praze 1, Nové Město, Jungmannova 36/31. Navrhl, aby Ústavní soud v řízení o ústavních stížnostech rozhodl nálezem tak, že těmito usneseními bylo porušeno právo stěžovatele na spravedlivý proces zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále též jen „Listina“), a že se tato usnesení proto ruší.

2. Obsah jednotlivých stížností byl téměř totožný, stížnosti byly podány proti rozhodnutím téhož soudu, jimiž tento ve všech uvedených případech rozhodl identicky. Ústavní soud proto dle ustanovení § 63 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) ve spojení s ustanovením § 112 odst. 1 zákona

č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále též jen „o. s. ř.“) spojil z důvodu hospodárnosti a efektivity řízení podle uvedených zákonných ustanovení všechny výše uvedené věci ke společnému projednání pod sp. zn. II. ÚS 866/16, a to usnesením ze dne 7. 6. 2016.

II.

3. Z vyžádaných spisů Ústavní soud zjistil, že Okresní soud v Kladně rozhodoval ve všech případech v řízení o svéprávnosti, jehož předmětem bylo přezkoumání rozhodnutí o svéprávnosti posuzovaných osob dle § 3033 občanského zákoníku (dále též jen „obč. zák.“). Ve všech případech se jednalo o osoby, které byly zbaveny způsobilosti k právním jednáním. Hmotněprávním opatrovníkem těchto osob bylo město Smečno. Rozsudky Okresního soudu v Kladně bylo rozhodnuto tak, že posuzované osoby se neomezují ve svéprávnosti s tím, že se jim jako opatrovník ponechává město Smečno, které je oprávněno a povinno posuzované zastupovat ve všech právních jednáních s tím, že k právním jednáním v běžných záležitostech každodenního života je oprávněn i opatrovanec. Tato svá rozhodnutí odůvodnil okresní soud tím, že přestože bylo zjištěno, že posuzované osoby trpí mentální retardací, která jim brání v právním jednání, vzhledem k tomu, že posuzovaným osobám nehrozí nebezpečí závažné újmy, postačí, aby jim byl jmenován opatrovník dle § 465 obč. zák. (z důvodu, že ze zdravotních důvodů nejsou schopny činit právní jednání a je třeba, aby je nadále zastupoval opatrovník), při současném neomezení posuzovaných osob ve svéprávnosti.

4. Město Smečno proti těmto rozhodnutím podalo odvolání ke Krajskému soudu v Praze, a to proto, že v případě posuzovaných nebyly splněny podmínky pro ustanovení opatrovníka pro zdravotní důvody a současně byly splněny podmínky pro omezení svéprávnosti. Krajský soud v Praze nato zaslal městu Smečnu přípisy, v nichž jej informoval o aktuální judikatuře krajského soudu k problematice řešené v podaných odvoláních. V těchto přípisech bylo krajským soudem výslovně konstatováno, že se zásadně neshoduje s názory města Smečna ohledně institutu opatrovnictví, jde-li o jmenování opatrovníkem osobě, která nebyla omezena ve svéprávnosti. Soud prvního stupně dle krajského soudu postupoval zcela v souladu s judikaturou Krajského soudu v Praze, a proto krajský soud město Smečno upozornil, že dle tohoto konstatování lze předpokládat také budoucí rozhodnutí krajského soudu ve věci. Dále bylo město Smečno vyzváno, aby za takové situace sdělilo krajskému soudu ve lhůtě jednoho týdne, zda na svém odvolání skutečně trvá, a to i s ohledem na možnost vzniku dalších nákladů řízení odvolateli či jiným účastníkům. Město Smečno nato Krajskému soudu v Praze zaslalo vyjádření, v nichž uvedlo, že s názory obou soudů nesouhlasí, neboť dle něj čistě formalisticky vykládají

ustanovení občanského zákoníku, aniž by zohlednily faktický dopad těchto rozhodnutí pro život posuzovaných. Zopakovalo námitky obsažené již v odvolání a zdůraznilo, že se domnívá, že v daných případech není možné, aby vykonávalo funkci opatrovníka bez omezení posuzovaných ve svéprávnosti, neboť není možné, aby se s ohledem na jejich stav primárně řídilo jejich vůlí, jak to stanoví zákon. Dále zdůraznilo, že ve skutkově zcela obdobných případech, které ve vyjádření identifikovalo, rozhodl Okresní soud v Kladně diametrálně odlišně. Neexistuje tak žádná ustálená soudní praxe. Krajský soud v Praze pak není orgánem, jenž by měl za úkol sjednocovat judikaturu.

5. Krajský soud v Praze následně rozhodl ústavními stížnostmi napadenými usneseními, jimiž posuzovaným osobám jmenoval kolizního opatrovníka, a tato svá rozhodnutí odůvodnil tím, že se město Smečno dostává do konfliktu zájmů mezi ním samotným a posuzovanými osobami tím, že podalo odvolání, v němž nesouhlasí, že jsou dány předpoklady pro subsidiární opatření v podobě opatrovnictví bez omezení svéprávnosti, a nesouhlasí se svým opatrovnictvím bez omezení svéprávnosti. Samo město Smečno je pak účastníkem řízení. Z tohoto důvodu musí být posuzované osoby zastoupeny opatrovníkem dle § 37 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, (dále jen „z. ř. s.“). Takto jmenovaný kolizní opatrovník následně ve všech případech vzal odvolání podaná městem Smečnem v plném rozsahu zpět a krajský soud z tohoto důvodu ve všech případech v plném rozsahu zastavil odvolací řízení.

III.

6. Stěžovatel v ústavní stížnosti uvedl, že napadená usnesení o jmenování kolizního opatrovníka posuzovaným osobám porušují zcela zásadním způsobem ústavně zaručená základní práva a svobody posuzovaného a zároveň jejich vydáním dochází k podstatnému znevýhodnění stěžovatele jako účastníka řízení, což je v rozporu s požadavky spravedlivého procesu na rovnost zbraní a s právem na soudní ochranu dle čl. 36 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Toto porušení shledává v postupu Krajského soudu v Praze, který ustanovil posuzovaným kolizního opatrovníka, ačkoliv v daném případě nebyl dán konflikt zájmů stěžovatele jako dosavadního opatrovníka se zájmy posuzovaného, a tato svá rozhodnutí nedostatečně odůvodnil. Stěžovatel namítá, že sama skutečnost, že dva subjekty vystupují v jednom řízení, ještě neznamená, že jsou zájmy těchto subjektů jako účastníků řízení v rozporu. Kdyby tomu tak bylo, musel by být kolizní opatrovník posuzovanému ustanoven již v řízení před soudem prvního stupně, což se však nestalo. Podle názoru stěžovatele dále není možné, aby se do střetu zájmů dostal až v odvolacím řízení, a to zejména s ohledem na obsah podaného odvolání, neboť v něm uvedl,

že je v zájmu posuzovaného, aby byl omezen na svéprávnosti, což doložil mj. závěry znaleckého posudku. Podstatou odvolání nebylo, že by stěžovatel nechtěl být opatrovníkem posuzovaných, ale námitky proti hodnocení věci okresním soudem, neboť to je v rozporu se zájmem posuzovaných. Svá rozhodnutí pak krajský soud nedostatečně odůvodnil, když nespécifikoval, v čem konkrétně spatřuje důvod střetu zájmů, a pouze obecně odkázal na obsah odvolání. Dále pak se měl Krajský soud v Praze dopustit svévole, neboť poté, co stěžovatel nedal na jeho doporučení a nevezl zpět své odvolání, jej v podstatě vyřadil ze zastupování posuzovaného v tomto řízení, když ustanovil kolizního opatrovníka, který po vůli krajského soudu vzal odvolání stěžovatele zpět. Tento účel je dle stěžovatele zřejmý z toho, že ke jmenování opatrovníka krajský soud přistoupil až poté, co stěžovatel odmítl vzít odvolání zpět, nikoli ihned po podání odvolání.

7. Podle § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu umožnil Ústavní soud Krajskému soudu v Praze a Okresnímu soudu v Kladně, aby se vyjádřily k ústavní stížnosti. Krajský soud v Praze na výzvu Ústavního soudu doručil dne 20. 7. 2016 vyjádření k ústavní stížnosti, v němž odkázal na odůvodnění svých rozhodnutí a dále uvedl, že na základě podaného odvolání je zjevný rozpor mezi zájmem posuzované osoby, tak jak ho shledal soud prvního stupně, a zájmem opatrovníka, jak je prezentováno v odvolání; přitom podstata tohoto rozporu se zásadně dotýká také povinností opatrovníka. V průběhu řízení došlo ke konfliktu zájmů, který je třeba řešit tím, že posuzované osobě bude pro řízení jmenován opatrovník tak, aby v řízení (o svéprávnost, v němž je přijímáno subsidiární opatření jmenování opatrovníka) byla nadále zastoupena v souladu s ustanovením § 37 z. ř. s. Takto jmenovanému opatrovníku pak přísluší všechna práva a povinnosti zástupce účastníka v řízení (opatrovníka) a v řízení jedná jménem zastoupené osoby. Jeho právem je i disponovat s odvoláním, které bylo v řízení podáno. Okresní soud v Kladně ve svém vyjádření odkázal pouze na odůvodnění svých rozhodnutí a dále prohlásil, že se necítí být oprávněn vyjadřovat se k postupu Krajského soudu v Praze. Stěžovatelé posléze prostřednictvím svého právního zástupce replikovali tak, že setrvali na svých tvrzeních a akcentovali nedostatek přesvědčivého odůvodnění, proč odvolací soud nebral v úvahu zdravotní, resp. duševní stav posuzovaných osob a též proč ustanovil kolizního opatrovníka; v replice se též opětovně vytyká rozkolísaná judikatura soudu prvního stupně. Odvolací soud následně znovu potvrdil své předchozí závěry a odkázal na judikát sp. zn. Rc 1/2016, který má jeho postupu konvenovat.

IV.

8. Ústavní soud se nejprve zabýval otázkou, zda jsou splněny všechny formální náležitosti a předpoklady ústavní stížnosti; posuzoval, zda byla

dodržena lhůta dvou měsíců pro její podání a zda je ústavní stížnost přípustná. Dospěl k závěru, že ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 a contrario zákona o Ústavním soudu), byla podána včas (§ 72 odst. 3 zákona o Ústavním soudu) a splňuje též ostatní náležitosti vyžadované zákonem [§ 30 odst. 1, § 34 a § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu].

9. Podle ustanovení § 44 zákona o Ústavním soudu, nebyl-li návrh mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků usnesením odmítnut, nařídí Ústavní soud ústní jednání, lze-li od tohoto jednání očekávat další objasnění věci. Ústavní soud s ohledem na okolnosti případu rozhodl o věci bez ústního jednání.

V.

10. Dle čl. 83 Ústavy České republiky je Ústavní soud soudním orgánem ochrany ústavnosti, není tedy součástí soustavy obecných soudů a není ani povolán k instančnímu přezkumu jejich rozhodnutí. Pravomoc Ústavního soudu se omezuje výlučně k posouzení toho, zda v řízení nebyly porušeny ústavními předpisy chráněná práva a svobody účastníka tohoto řízení, zda řízení bylo vedeno v souladu s ústavními principy a zda je lze jako celek pokládat za spravedlivé. S ohledem na zjištěné skutečnosti dospěl Ústavní soud k závěru, že napadenými rozhodnutími Krajského soudu v Praze k takovému porušení práv obsažených v Listině základních práv a svobod došlo, a ústavní stížnost je proto důvodná.

11. Stěžovatel podal ke Krajskému soudu v Praze odvolání, z nichž je zřejmé, že nesouhlasí s rozhodnutími soudu prvního stupně, kterými posuzované osoby v řízení o svéprávnosti nebyly omezeny ve svéprávnosti, ale toliko jim byl ustanoven opatrovník – město Smečno. Krajský soud nato zaslal opatrovníku posuzovaných osob vyjádření, v němž mu sdělil, že jím podaná odvolání obsahují námitky, s nimiž Krajský soud v Praze nesouhlasí a jež jsou v rozporu s jeho soudní praxí, a vyzval jej, aby zvážil zpětvzetí podaných odvolání. Nato město Smečno doručilo krajskému soudu vyjádření, v němž trvá na podaných odvoláních a opětovně vymezilo zásadní námitky proti rozhodnutí okresního soudu i proti argumentaci krajského soudu obsažené ve vyjádření zasláném mu tímto soudem. Krajský soud v Praze jako soud odvolací ústavní stížností napadenými usneseními nato rozhodl o jmenování opatrovníka coby kolizního opatrovníka posuzovaným osobám. Tento opatrovník následně v plném rozsahu vzal odvolání podaná městem Smečnem ve všech případech zpět a Krajský soud v Praze tato řízení zastavil.

12. Postupem Krajského soudu v Praze tak bylo zasaženo do práva na přístup k soudu stěžovatele města Smečna i posuzovaných osob a práva na spravedlivý proces. Dle čl. 36 odst. 1 Listiny se každý může domáhat

stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu.

13. Právo na přístup k soudu je základem ústavně zaručeného práva na soudní ochranu, garantovaného čl. 36 a následujícími Listiny, a proto je třeba skutkové podklady pro použití zákonem stanovených podmínek toto právo regulujících zkoumat vždy velmi obezřetně a pečlivě. Zároveň je třeba aplikovaná zákonná ustanovení vykládat tak, aby případné nedostatky či pochybení ze strany soudu nemohly být přičítány k tíži účastníků řízení [srov. nálezh Ústavního soudu ze dne 28. dubna 2009 sp. zn. IV. ÚS 2813/08 (N 102/53 SbNU 285)].

14. Jmenování opatrovníka je úkonem soudu, jenž je podmíněn splněním zákonem stanovených předpokladů. Z ustanovení § 37 odst. 1 z. ř. s. plyne, že soud v řízení o svéprávnosti jmenuje posuzovanému opatrovníka, a lze dospět i k názoru, že takto učiní i v případě, že posuzovaná osoba již opatrovníka (hmotněprávního opatrovníka dříve jí jmenovaného) má, neboť tento je v řízení o svéprávnosti také v postavení účastníka (srov. i usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 27. 11. 2014 sp. zn. 8 Co 2017/2014). Účelem ustanovení opatrovníka však v žádném případě není pouze urychlení řízení, či dokonce účelové snížení zátěže soudu. Ústavní soud již dříve judikoval, že funkce opatrovníka byla vytvořena proto, aby byly do důsledku hájeny zájmy posuzovaných osob, což představuje mj. studium spisu, podávání vyjádření, opravných prostředků a vedení celého sporu za posuzovanou osobu tak, jak by takovou povinnost byl nucen plnit smluvní zástupce. Funkce opatrovníka nebyla v žádném případě procesním řádem zakotvena proto, aby usnadňovala činnost soudu tím, že opatrovník okleští procesní práva účastníka [srov. nálezh Ústavního soudu ze dne 22. 11. 2012 sp. zn. II. ÚS 194/11 (N 193/67 SbNU 319)].

15. V projednávaných případech soud prvního stupně posuzovaným osobám jmenoval („ponechal“) opatrovníka. Město Smečno bylo taktéž účastníkem řízení o svéprávnosti, v němž bylo přezkoumáváno dosavadní rozhodnutí o svéprávnosti posuzovaných osob ve smyslu ustanovení § 3033 obč. zák. Odvolací soud potom jmenoval kolizního opatrovníka teprve tehdy, kdy prvostupňovým rozhodnutím jmenovaný opatrovník posuzovaných osob neval v souladu s právním názorem odvolacího soudu zpět odvolání podané k tomuto soudu. Jedná se o krok pro účastníky řízení nepředvídatelný, neboť z postupu soudu prvního stupně musel mít opatrovník – město Smečno jednoznačně za to, že je to pouze on, kdo je oprávněn za posuzované a v jejich zájmu činit v řízení procesní úkony, tj. i podat odvolání proti rozsudku soudu prvního stupně. Ke znakům právního státu však patří zásada právní jistoty, jejíž nedílnou součástí je jak požadavek předvídatelnosti práva, tak i legitimní předvídatelnost postupu orgánů veřejné moci [srov.

nález Ústavního soudu ze dne 1. 2. 2013 sp. zn. IV. ÚS 2127/12 (N 25/68 SbNU 295)].

16. Měl-li odvolací soud za to, že soud prvního stupně pochybil, pokud posuzovaným nejmenoval kolizního opatrovníka, pak takové pochybení nelze napravit jmenováním opatrovníka jen pro odvolací řízení, ale zrušením rozhodnutí prvního stupně a vrácením věci k dalšímu řízení tomuto soudu s tím, že posuzování musejí být v tomto řízení zastoupeni nikoli hmotněprávním opatrovníkem, ale opatrovníkem jmenovaným v tomto řízení a pro toto řízení ad hoc. Jestliže by opatrovník jmenovaný v odvolacím řízení vzal odvolání zpět, je třeba dále zkoumat, zda tento krok není v rozporu se zájmy posuzované osoby. S ohledem na to, že postupem okresního soudu bylo zasaženo do práva posuzovaných osob na spravedlivý proces, je zjevné, že zpětvzetí odvolání je v rozporu se zájmy těchto osob.

17. Z výše uvedeného je proto zřejmé, že odvolací soud při svém postupu nesledoval zájem posuzovaných a účel funkce kolizního opatrovníka. Jmenování opatrovníka odvolacím soudem je třeba shledat jako rozhodnutí učiněné zcela zjevně jen ve snaze zjednodušit práci odvolacího soudu, vyhnout se povinnosti věc projednat a rozhodnout o podání odvolání. Samotné podání odvolání a projednání dané věci před soudem odvolacím totiž nemůže být považováno za jednání v rozporu se zájmem posuzovaného, je pouze výkonem práva na soudní ochranu a přístup k soudu. Posuzovaným z podání odvolání nehrozilo žádné nebezpečí vzniku nákladů, jelikož řízení je osvobozeno od soudních poplatků a další náklady řízení obecně nese stát (srov. ustanovení § 23 a 43 z. ř. s.). Postup jmenovaného kolizního opatrovníka byl tak zcela formalistický, poplatný zájmu Krajského soudu v Praze, a nikoli zájmu posuzovaných osob.

18. Svá rozhodnutí krajský soud odůvodnil kolizí zájmů mezi posuzovanými osobami a městem Smečnem coby jejich opatrovníkem. Z pouhého faktu, že došlo k podání odvolání městem Smečnem coby hmotněprávním opatrovníkem posuzovaných osob, však žádná kolize zájmů neplyne. Z odvolání je zřejmé, že město Smečno jménem posuzovaných osob žádá o přezkum rozhodnutí soudu prvního stupně se zřejmým záměrem sledovat zájem těchto osob (k omezení svéprávnosti může dojít dle § 55 obč. zák. jen v zájmu posuzované osoby). Účelem odvolání nebylo vymanit se z funkce opatrovníka, ale přezkum toho, zda je správné rozhodnutí soudu prvního stupně, jímž bylo město Smečno jmenováno opatrovníkem bez omezení svéprávnosti posuzovaných osob. Odůvodnění usnesení krajským soudem je tak zcela nepřesvědčivé, formalistické a nedostatečné. Jak již ustáleně judikuje Ústavní soud, právu na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny odpovídá požadavek řádného odůvodnění rozhodnutí obecných soudů (resp. obecně orgánů veřejné moci), tedy odůvodnění způsobem odpovídajícím kritériím daným ustanovením § 157 odst. 2

občanského soudního řádu. Obecné soudy se musí adekvátně, tedy co do myšlenkových konstrukcí racionálně logickým způsobem vypořádat se všemi důkazy a argumentačními tvrzeními uplatněnými účastníky řízení. Nejsou-li totiž zřejmé důvody toho kterého rozhodnutí, svědčí to o libovůli v soudním rozhodování, jež není v právním státě (čl. 1 odst. 1 Ústavy České republiky) akceptovatelná [srov. např. nálezy Ústavního soudu ze dne 21. ledna 2014 sp. zn. IV. ÚS 2468/11 (N 6/72 SbNU 83)].

19. K omezení svéprávnosti může dojít výlučně jen v zájmu posuzované osoby, tj. nelze hovořit o tom, že by v důsledku projednání a rozhodnutí věci odvolacím soudem mohlo vůbec dojít k porušení práv posuzovaných osob či zhoršení jejich postavení. Kolizní opatrovník tak zcela vůbec nesplnil svou funkci v řízení, tj. chránit zájmy jím zastupovaných osob, jestliže podaná odvolání vzal zpět.

20. V řízení pak bylo formalistickým a svévolným přístupem krajského soudu zcela popřeno právo města Smečna na projednání věci před odvolacím soudem. Ústavní soud neshledává, že by z odvolání bylo zřejmé, že je podáváno pouze posuzovanými osobami. Naopak je patrné, že vedle samotné otázky nesprávnosti – posouzení nutnosti omezit posuzované osoby ve svéprávnosti bylo předmětem odvolacího řízení učiněno i to, zda ke jmenování opatrovníka došlo v souladu se smyslem a účelem ustanovení občanského zákoníku. Přestože odvolání bylo formálně nadepsáno jako odvolání posuzovaných osob v zastoupení opatrovníkem, z obsahu odvolání je třeba dovodit (srov. ustanovení § 41 odst. 1 o. s. ř.), že bylo podáno i jménem opatrovníka.

21. Z výše uvedených důvodů Ústavní soud shledal porušení čl. 36 odst. 1 Listiny ze strany Krajského soudu v Praze v tom, že posuzovaným osobám protiprávně jmenoval kolizního opatrovníka nikoli v zájmu těchto osob, ale pouze formálně a k urychlenému vyřízení věci. Tento opatrovník řádně posuzované osoby nezastupoval a nehájl jejich zájmy, čímž jim znemožnil účast na řízení a možnost domoci se v něm jejich práv. Procesní práva dosavadního opatrovníka (stěžovatele) pak byla porušena způsobem popsáným v předchozím odstavci.

22. Ústavní soud proto ústavní stížnosti vyhověl [§ 82 odst. 1 a odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu] a napadená rozhodnutí zrušil [§ 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu].

Č. 222

K nesprávnému posouzení nepřipustnosti dovolání Nejvyšším soudem

Nejvyšší soud stěžovatelovo dovolání na základě nesprávné interpretace jeho textu odmítl jako nepřipustné. Z ustálené judikatury Ústavního soudu se přitom podává, že za takové situace se jedná o porušení práva dovolatele na soudní ochranu a přístup k soudu, tedy o odepření spravedlnosti (*denegatio iustitiae*). Tak se stalo i v nyní posuzovaném případě, v němž rozhodnutím Nejvyššího soudu bylo porušeno stěžovatelovo právo zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka a soudců Ludvíka Davida (soudce zpravodaj) a Jiřího Zemánka – ze dne 24. listopadu 2016 sp. zn. II. ÚS 1686/16 ve věci ústavní stížnosti R. V., zastoupeného Mgr. Janem Boučkem, advokátem, se sídlem Opatovická 1659/4, Praha 1, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 4. 2016 č. j. 30 Cdo 2650/2015-160, kterým bylo odmítnuto pro nepřipustnost stěžovatelovo dovolání, za účasti Nejvyššího soudu jako účastníka řízení a Ministerstva spravedlnosti jako vedlejšího účastníka řízení.

Výrok

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 26. 4. 2016 č. j. 30 Cdo 2650/2015-160 bylo porušeno základní právo stěžovatele na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

II. Toto rozhodnutí se proto ruší.

Odůvodnění**I. Rekapitulace průběhu řízení a obsahu ústavní stížnosti**

1. Ústavní stížností, doručenou Ústavnímu soudu dne 24. 5. 2016, stěžovatel napadl usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 4. 2016 č. j. 30 Cdo 2650/2015-160, kterým Nejvyšší soud odmítl jeho dovolání pro nepřipustnost. Stěžovatel tvrdí, že tímto rozhodnutím bylo porušeno jeho právo na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních

svobod (dále jen „Úmluva“), princip rovnosti v právech podle čl. 1 Listiny a právo na náhradu škody způsobené nesprávným úředním postupem orgánu veřejné moci podle čl. 36 odst. 3 Listiny. Navrhuje proto zrušení napadeného usnesení Nejvyššího soudu.

2. Stěžovatel byl trestně stíhán pro trestný čin podvodu podle § 250 odst. 1 a 4 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění rozhodném pro projednávanou věc, (dále jen „trestní zákon“). Dne 6. 8. 2005 byl zadržen Policií České republiky, o den později bylo vydáno usnesení o zahájení trestního stíhání a dne 8. 8. 2005 byl vzat do vazby. O dva měsíce později byl rámec trestního stíhání rozšířen i na trestný čin zpronevěry podle § 248 odst. 1 a 3 trestního zákona. Dne 14. 8. 2006 byla podána obžaloba a dne 22. 2. 2007 Krajský soud v Hradci Králové (dále jen „krajský soud“) shledal stěžovatele vinným ze spáchání obou zmíněných trestných činů. Uložil mu souhrnný trest odnětí svobody v délce sedm a půl roku. Vrchní soud v Praze (dále jen „vrchní soud“) však na základě odvolání stěžovatele tento rozsudek dne 15. 10. 2007 zrušil pro neodstranitelné procesní vady a vrátil věc k došetření státnímu zástupci. Byla podána nová obžaloba, na jejímž základě krajský soud opět shledal stěžovatele vinným a uložil mu trest odnětí svobody v délce šesti let. Dne 29. 10. 2010 však vrchní soud opět vyhověl odvolání stěžovatele, rozsudek krajského soudu zrušil a vrátil věc státnímu zástupci k došetření. Na základě opětovně podané obžaloby krajský soud znovu shledal stěžovatele vinným a uložil mu opět trest odnětí svobody v délce šesti let. Celé trestní řízení skončilo až pravomocným usnesením vrchního soudu ze dne 18. 3. 2013, kterým vrchní soud zamítl odvolání stěžovatele a potvrdil rozsudek krajského soudu. V tomto usnesení uvedl, že uložený trest odnětí svobody je mírnější, protože byla zohledněna celková délka řízení. Ta v tomto momentu činila sedm let a sedm měsíců. V souvislosti s dalšími okolnostmi byl proto stěžovateli uložen trest na samé dolní hranici trestní sazby v délce šesti let.

3. Stěžovatel považoval délku trestního řízení za nepřiměřenou. Proto se rozhodl obrátit na Ministerstvo spravedlnosti se žádostí o poskytnutí přiměřeného zadostiučinění za způsobenou nemajetkovou újmu podle § 31a zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o odpovědnosti státu“). Požadoval 500 000 Kč. Ministerstvo spravedlnosti však došlo k závěru, že ve věci nedošlo k nesprávnému úřednímu postupu. Stěžovatel proto podal žalobu k Obvodnímu soudu pro Prahu 4 (dále jen „obvodní soud“). Požadoval přiměřené zadostiučinění ve výši 200 000 Kč. Obvodní soud dospěl k názoru, že celková délka trestního řízení byla nepřiměřená. Stěžovatel proto přiznal přiměřené zadostiučinění v penězích. Městský soud

v Praze (dále jen „městský soud“) však na základě odvolání žalované změnil výrok rozsudku prvního stupně. Konstatoval porušení práva stěžovatele na projednání věci v přiměřené lhůtě. Návrh na zaplacení částky přiměřeného zadostiučinění však zamítl s tím, že konstatování porušení daného práva v této věci postačuje. Odkázal na výše zmíněné usnesení vrchního soudu, který délku řízení zohlednil při posuzování výše trestu.

4. Stěžovatel podal proti rozsudku městského soudu dovolání. Napadl v něm závěr o zohlednění délky řízení ve výši trestu. Úvahy městského soudu totiž podle stěžovatele popřely zásadu zákazu *reformationis in peius*, protože trestní odvolací řízení mohlo být vedeno výhradně ve prospěch stěžovatele. Státní zástupce nikdy ve věci odvolání nepodal. Výše trestu ovšem zůstala stejná. Úvahy městského soudu, že výše trestu vyměřená trestními soudy v sobě reflektuje délku řízení, jsou projevem formalismu, který však neodráží materiální stránku věci. Stěžovatel označil zmínku vrchního soudu o zohlednění délky řízení za pouhý eufemismus, protože mezi oběma rozsudky, kterými mu byl uložen trest odnětí svobody v délce šesti let, uběhlo tři a půl roku (tj. cca 45 % celého řízení). Trest však zůstal fixován na stejné úrovni. Pokud tedy byl stěžovateli přiznan pouze nárok na konstatování porušení práva, bylo takové zadostiučinění podle něj nedostatečné, protože trestní soudy pochybily ve svém rozhodování o výši trestu a stěžovateli žádnou formu odškodnění ve skutečnosti neposkytly.

5. Nejvyšší soud odmítl dovolání stěžovatele pro nepřipustnost. Rozsudek městského soudu podle něj stojí na dvou závěrech: a) konstatování porušení práva bylo za daných okolností přiměřené a dostačující a b) nepřiměřená délka řízení byla kompenzována též vrchním soudem při ukládání trestu. Stěžovatel však v dovolání napadl pouze závěr o zohlednění délky trestního řízení ve stanovení výše uloženého trestu. Závěr týkající se formy zadostiučinění podle Nejvyššího soudu nenapadl. Spočívá-li rozhodnutí odvolacího soudu na posouzení více právních otázek, z nichž každé samo o sobě vede k zamítnutí návrhu, pak je dovolání podle § 237 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále též jen „o. s. ř.“) nepřipustné, pokud řešení některé z těchto otázek nebylo dovoláním zpochybněno nebo jestliže některá z těchto otázek nespĺňuje předpoklady vymezené § 237 o. s. ř. Nejvyšší soud je vázán uplatněnými dovolacími důvody včetně jejich obsahového vymezení. Z jiných než dovolatelem uplatněných důvodů napadené rozhodnutí přezkoumat nemůže.

6. Nejvyšší soud nad rámec výše popsání důvodu odmítnutí dovolání dodal, že městským soudem přiznané zadostiučinění ve formě konstatování porušení práva je v souladu s jeho judikaturou, která ho v určitých případech připouští jako dostačující. Nejvyšší soud přihlíží k tomu, že se odčinění újmy za nepřiměřeně dlouhé řízení domáhá pravomocně odsouzený pachatel trestného činu právě za délku trestního řízení, v němž byl

shledán vinným. Trestní řízení je v tomto případě pouze logickým důsledkem jeho trestné činnosti. Pachatel svým jednáním zahájení trestního řízení způsobil. Nejvyšší soud proto považuje konstatování porušení práva za přiměřenou formu zadostiučinění. Zdůraznil také, že stanovení formy nebo výše zadostiučinění je především úkolem soudu prvního stupně a přezkum úvah tohoto soudu je úkolem soudu odvolacího. Nejvyšší soud se výslednou částkou zadostiučinění zabývá až tehdy, pokud by byla vzhledem k aplikaci § 31a zákona o odpovědnosti státu na konkrétní případ zcela zjevně nepřiměřená. Jinými slovy, Nejvyšší soud posuzuje jen správnost základních úvah soudu, jež jsou podkladem pro stanovení formy nebo výše zadostiučinění.

7. Stěžovatel v ústavní stížnosti namítá, že Nejvyšší soud v rozporu s právem na spravedlivý proces odmítl ve věci rozhodnout a nezhostil se své sjednocovací funkce. Stěžovatel v rámci dovolání vymezil dovolací důvod tak, že bylo rozhodnuto v rozporu s judikaturou Nejvyššího soudu. Namítal, že trestní soud formálně uvedl v rámci rozsudku, že uložený trest je mírnější, protože přihlédl k nepřiměřené délce řízení, avšak tento závěr nemá materiální odraz ve skutkovém a právním stavu věci. Stěžovatel dal tento argument do souvislosti se závěry stanoviska Nejvyššího soudu sp. zn. Cpjn 206/2010 ze dne 13. 4. 2011. Podle něj sice může zmírnění ukládaného trestu představovat jinou formu náhrady za nepřiměřenou délku řízení. Z trestního rozsudku to ale musí výslovně (či nezpochybnitelně) plynout. Musí z něj být patrné, k jakému konkrétnímu snížení trestu soud přistoupil v důsledku nepřiměřené délky řízení, a toto zmírnění musí být měřitelné a výslovné. Městský soud se opřel o zcela formální zmínku v usnesení vrchního soudu, která ani nemohla mít oporu v předešlém řízení. V průběhu celého řízení se první zmínka o ukládání trestu v souvislosti s průtahy objevila právě až v tomto usnesení. Krajský soud zastával konzistentní názor na výši trestu pro stěžovatele. Státní zástupce se navíc po celou dobu trvání kauzy neodvolal. Stěžovateli tedy nemohl být vrchním soudem trest zpříšňován. Pokud by vrchní soud uvažoval o vztahu průtahů v řízení a uloženého trestu, pak by musel snížit trest pod hranici šesti let.

II. Obsah vyjádření účastníků řízení

8. Nejvyšší soud ve svém vyjádření k ústavní stížnosti uvedl, že odvolací soud svůj závěr o přiměřeném zadostiučinění ve formě konstatování porušení práva postavil na dvou důvodech. Jednak již při ukládání trestu byla zohledněna nepřiměřená délka posuzovaného řízení, jednak se přiměřeného zadostiučinění domáhá pravomocně odsouzený pachatel trestného činu právě za délku trestního řízení. Podle ustálené soudní praxe Nejvyššího soudu je v takovém případě postačující zadostiučinění ve formě konstatování porušení práva. Stěžovatel dovoláním brojil pouze proti první

uvedenému závěru. Dovolací soud tak dovolání odmítl, neboť ani odlišné posouzení této otázky by za tohoto stavu nemohlo ovlivnit výsledek sporu. Tento závěr stěžovatel v ústavní stížnosti nikterak nezpochybňuje. Nad rámec pak dovolací soud ve svém rozhodnutí odkázal na svou judikaturu vztahující se k přiměřenému zadostiučinění za nepřiměřenou délku trestního řízení v případě pravomocně odsouzeného pachatele. Odkázal také na usnesení Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 2287/15 ze dne 5. 4. 2016 (dostupné na <http://nalus.usoud.cz>), který závěry této judikatury aproboval. Rovněž nad rámec rozhodnutí pak zopakoval, za jakých podmínek se zabývá formou či výší přiměřeného zadostiučinění. Právě tento závěr stěžovatel zjevně ústavní stížností napadá. Jde však jen o závěr vyjádřený *obiter dictum*. Případné zrušení rozhodnutí by nemohlo výsledek sporu jakkoliv ovlivnit.

9. Městský soud v plném rozsahu odkázal na odůvodnění svého rozhodnutí a na usnesení Nejvyššího soudu, který v argumentaci městského soudu, byť v rámci rozhodnutí o odmítnutí dovolání, neshledal žádné pochybení.

10. Soudkyně obvodního soudu, která vydala prvostupňový rozsudek, jehož výrok městský soud následně změnil, pak plně odkázala na odůvodnění svého rozsudku, v němž se podle jejích slov „odráží její postoj k posuzované věci“.

11. Vedlejší účastník se ve stanovené lhůtě k ústavní stížnosti nevyjádřil.

III. Právní posouzení

12. Ústavní stížnost splňuje všechny požadované náležitosti a podmínky pro její projednání, které stanoví Ústava a zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“).

13. Po zvážení argumentace obsažené v ústavní stížnosti i ve všech vyjádřeních účastníků řízení a obsahu napadených rozhodnutí i vyžádaných spisů obecných soudů dospěl Ústavní soud k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

14. Ústavní soud také připomíná, že ho neváže ústavněprávní kvalifikace, kterou věci přisuzuje navrhovatel v odůvodnění svého návrhu. Podle zásady *iura novit curia* se návrhem může zabývat i z pohledu ustanovení, jichž se navrhovatel či strany nedovolávají. Ústavní stížnost je charakterizována skutky, které kritizuje, resp. svým předmětem, jehož neústavnost tvrdí, a ne pouhým právním odůvodněním [viz náleží Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 37/04 ze dne 26. 4. 2006, bod 54 (N 92/41 SbNU 173; 419/2006 Sb.)].

15. Stěžovatel v ústavní stížnosti zejména namítá, že došlo k porušení jeho práva na spravedlivý proces, protože Nejvyšší soud odmítl jeho dovolání, aniž by k tomu byly splněny podmínky.

III. a) Obecné principy

16. Ústavně zaručené právo na soudní ochranu a spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny garantuje jednotlivci možnost domáhat se stanoveným postupem ochrany svých práv před nezávislým a nestranným soudem, případně před jiným orgánem. Přitom onen postup k ochraně práv jednotlivce již není upraven na úrovni ústavního pořádku, nýbrž v procesních předpisech podústavního práva, které kogentně stanoví, jakými konkrétními způsoby a procesními instituty lze právo na soudní a jinou právní ochranu realizovat. Pokud pak jednatel takto stanovený postup dodrží a soud (jiný orgán) přesto odmítne o jeho právu rozhodnout, dochází k porušení práva na soudní ochranu, k ústavně nepřijatelnému odepření spravedlnosti – *denegatio iustitiae* [srov. nálezy sp. zn. I. ÚS 2804/15 ze dne 19. 7. 2016 (N 132/82 SbNU 163), sp. zn. I. ÚS 2723/13 ze dne 1. 10. 2014 (N 185/75 SbNU 59) či sp. zn. I. ÚS 3106/13 ze dne 23. 10. 2014 (N 196/75 SbNU 211)].

17. Právě uvedeně přitom platí i pro řízení o dovolání před Nejvyšším soudem. Přestože dovolání představuje mimořádný opravný prostředek, jehož existence sama nepoživá ústavněprávní ochrany, rozhodování o něm – je-li už takový opravný prostředek v právním řádu zaveden – není vyjmutο z rámce ústavněprávních principů a ústavně zaručených práv a svobod. Je tudíž třeba při něm respektovat mimo jiné i základní právo účastníků na spravedlivý proces [srov. nálezy sp. zn. I. ÚS 2804/15, dále viz např. nálezy sp. zn. IV. ÚS 128/05 ze dne 10. 5. 2005 (N 100/37 SbNU 355), nálezy sp. zn. I. ÚS 2030/07 ze dne 11. 9. 2007 (N 138/46 SbNU 301) či nálezy sp. zn. IV. ÚS 2117/09 ze dne 15. 3. 2010 (N 51/56 SbNU 553)].

18. Ústavní soud již ve své judikatuře například opakovaně konstatoval, že Nejvyšší soud poruší právo účastníka na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny, pokud dovolání odmítne pro vady, jimiž však dovolání ve skutečnosti netrpí [nálezy sp. zn. II. ÚS 3876/13 ze dne 3. 6. 2014 (N 113/73 SbNU 779)], či pro opožděnost, ačkoli bylo podáno ve lhůtě [nálezy sp. zn. II. ÚS 312/03 ze dne 17. 2. 2005 (N 30/36 SbNU 343)]. Obdobně Ústavní soud ještě v souvislosti s předchozí právní úpravou dovolání v občanském soudním řádu ve znění účinném do 31. 12. 2012 shledal, že k porušení práva na spravedlivý proces došlo i v případech, že Nejvyšší soud nesprávně vyhodnotil přípustnost dovolání, konkrétně chybně dovodil, že dovolatel podal tzv. nenárokové dovolání, přestože ve skutečnosti se jednalo o situaci tzv. nárokového dovolání [nálezy sp. zn. II. ÚS 458/10 ze dne 10. 5. 2012 (N 98/65 SbNU 317)].

19. V nedávném nálezu sp. zn. II. ÚS 1990/15 ze dne 5. 4. 2016 (N 59/81 SbNU 47) pak Ústavní soud ve vztahu k rozhodování Nejvyššího soudu o přípustnosti dovolání upřesnil, že obecně „platí, že z rozhodnutí Nejvyššího soudu o odmítnutí dovolání pro nepřipustnost musí vyplynout, z jakého důvodu obsaženého v ustanoveních § 237 a 238 občanského soudního řádu dovolací soud shledal, že je podané dovolání nepřipustné, a poté musí tento závěr rozhodující senát také alespoň ve stručnosti (viz ustanovení § 243f odst. 3 občanského soudního řádu), byť s uvedením nosných důvodů, odůvodnit. Z hlediska dodržení zásad spravedlivého procesu přitom Ústavní soud zkoumá, zdali skutečně byl naplněn deklarovaný důvod nepřipustnosti podaného dovolání (v opačném případě, tj. při chybné aplikaci dotčených ustanovení občanského soudního řádu, by bylo dovolateli upřeno právo na soudní ochranu a přístup k soudu a došlo by k odepření spravedlnosti – *denegatio iustitiae* dovolatele), a také, zda z usnesení vyplývá, z jakých konkrétních důvodů dovolací soud shledal dotčené dovolání za nepřipustné (v opačném případě by jeho rozhodnutí bylo fakticky nepřezkoumatelné)“ (bod 22 citovaného nálezu; obdobně viz nálezu sp. zn. I. ÚS 2804/15).

III. b) Aplikace obecných principů na projednávanou věc

20. V nyní posuzovaném případě Nejvyšší soud odmítl dovolání stěžovatele jako nepřipustné s poukazem na svou judikaturu, podle níž v případě, že rozsudek odvolacího soudu spočívá na posouzení více právních otázek, z nichž každé samo o sobě vede k zamítnutí návrhu, není dovolání ve smyslu ustanovení § 237 o. s. ř. přípustné, jestliže řešení některé z těchto otázek nebylo dovoláním zpochybněno nebo jestliže některá z těchto otázek nesplňuje předpoklady vymezené v ustanovení § 237 o. s. ř. Je tomu tak proto, že dovolací soud je vázán uplatněnými dovolacími důvody včetně jejich obsahového vymezení, a z jiných než dovolatelem uplatněných důvodů napadené rozhodnutí přezkoumat nemůže (srov. § 242 odst. 3 větu první o. s. ř.). Věcný přezkum posouzení ostatních právních otázek za tohoto stavu výsledek sporu ovlivnit nemůže, a dovolání je tak nepřipustné jako celek (viz usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 663/2003 ze dne 27. října 2005, uveřejněné pod č. 188 v sešitě č. 12/2005 časopisu Soudní judikatura). Taková situace pak podle Nejvyššího soudu nastala i v nyní projednávaném případě. Rozsudek městského soudu totiž podle něj stál na dvou závěrech. Podle prvního bylo konstatování porušení práva přiměřené a dostačující. Podle druhého byla nepřiměřená délka řízení stěžovateli kompenzována též vrchním soudem při ukládání trestu. Stěžovatel podle dovolacího soudu napadl pouze závěr městského soudu týkající se zohlednění délky trestního řízení ve výši uloženého trestu. Závěr týkající se formy

zadostiučinění stěžovatel podle Nejvyššího soudu nenapadl. To samo o sobě v jeho očích činilo celé dovolání nepřipustným.

21. Uvedený závěr Nejvyššího soudu je ovšem nesprávný. Jak plyne ze shora provedené rekapitulace dovolání, stěžovatel v něm označuje „pouhé“ konstatování porušení práva za nedostatečné. Na to navazuje argumentem, že trestní soudy pochybily ve svém rozhodování o výši trestu, a stěžovateli tak reálně žádnou formu odškodnění neposkytly (viz č. I. 153 vyžádaného spisu). Podle Ústavního soudu takto formulovaná dovolací námitka svým obsahem představuje námitku vůči formě přiměřeného zadostiučinění. Tou je i konstatování porušení práva na přiměřenou délku řízení, které stěžovatel považuje za nedostatečné. Z toho logicky plyne, že by za dostatečné a přiměřené zadostiučinění považoval finanční kompenzaci. Z obsahu dovolání je tedy zřejmé, že stěžovatel formu přiměřeného zadostiučinění napadl. Pokud tedy Nejvyšší soud odmítl toto dovolání s tím, že chybějící námitka proti formě přiměřeného zadostiučinění blokuje přezkum z jeho strany, pak musí Ústavní soud konstatovat, že Nejvyšší soud patrně přehlédl, že má v tomto směru cestu volnou.

22. Nejvyšší soud stěžovatelovo dovolání na základě nesprávné interpretace jeho textu odmítl jako nepřipustné. Z ustálené judikatury Ústavního soudu se přitom podává, že za takové situace se jedná o porušení práva dovolatele na soudní ochranu a přístup k soudu, tedy o odepření spravedlnosti (*denegatio iustitiae*). Tak se stalo i v nyní posuzovaném případě, v němž rozhodnutím Nejvyššího soudu bylo porušeno stěžovatelovo právo zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny.

23. Nejvyšší soud v odůvodnění svého usnesení přidal několik úvah *obiter dictum* (viz bod 6 výše). Podle vlastních slov přihlédl k tomu, že se odčinění újmy za nepřiměřeně dlouhé řízení domáhá pravomocně odsouzený pachatel trestného činu. V takových případech je přiměřenou formou zadostiučinění konstatování porušení práva. Odkazuje se na rozsudek sp. zn. 30 Cdo 2595/2010 ze dne 31. 8. 2011 a usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 5028/2014 ze dne 20. 5. 2015. V rozsudku sp. zn. 30 Cdo 2595/2010 Nejvyšší soud výslovně uvedl: „V každém řízení je (...) třeba vždy zvažovat, zda nastaly okolnosti, které vznik nemajetkové újmy vyvracejí. Takovou okolností může (ale nemusí) být i to, že se náhrady nemajetkové újmy domáhá pravomocně odsouzený pachatel trestného činu právě za délku trestního řízení, v němž byl shledán vinným, popřípadě mu byl i uložen trest. Trestní řízení je pouze logickým důsledkem trestné činnosti pachatele, který svým jednáním jeho zahájení způsobil“ (viz také rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 4176/2013 ze dne 29. října 2014, uveřejněný pod č. 17/2015 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek).

24. Ústavní soud má pochybnosti o rozsahu a dopadech přístupu, který některým pachatelům Nejvyššího soudu odsouzeným v řízení, jež bylo

stíženo průtahy, *a priori* odepírá právo na finanční satisfakci. Pachatel (odsouzený) se nedomáhá náhrady za to, že je trestní řízení jako takové vůbec vedeno (§ 7 zákona o odpovědnosti státu *per analogiam*, k tomu viz např. rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 265/2012 ze dne 25. 9. 2012). Domáhá se náhrady újmy za to, že je takové řízení stíženo průtahy (§ 13 odst. 1 zákona o odpovědnosti státu). Jde tedy kvalitativně o zcela jiný nárok, který také má jiný ústavněprávní zdroj v podobě garance přiměřené délky řízení v čl. 6 Úmluvy a absence zbytečných průtahů v čl. 38 odst. 2 Listiny. Zmíněný přístup Nejvyššího soudu nemá ani jednoznačnou oporu v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva. Ve starších rozsudcích ve věcech *Szeloch proti Polsku* (rozsudek ze dne 22. 2. 2001 č. 33079/96), *Cherakrak proti Francii* (rozsudek ze dne 2. 8. 2000 č. 34075/96) či *Trzaska proti Polsku* (rozsudek ze dne 11. 7. 2010 č. 25792/94) stěžovatelé coby pachatelé trestných činů neobdrželi od Evropského soudu pro lidská práva přiměřené zadostiučinění v penězích. V odůvodnění však není uvedeno, zda tomu tak bylo z důvodu, že spáchali (násilný) trestný čin. V novější judikatuře, konkrétně ve věci *Magyar proti Maďarsku* (rozsudek ze dne 20. 5. 2014 č. 73593/10, § 66 a 76) však soud stěžovateli finanční náhradu za nepřiměřenou délku řízení přiznal, ačkoli šlo o extrémně závažnou trestnou činnost.

25. Jakkoli je tedy pravomocné odsouzení za trestný čin významnou skutečností při hodnocení újmy vzniklé nepřiměřenou délkou řízení, nelze v některých případech peněžní odškodnění (v přiměřené výši) zcela vyloučit. Může jít kupříkladu o excesivní průtahy na straně soudů ve smyslu kritérií plynoucích ze stanoviska Nejvyššího soudu sp. zn. Cpjn 206/2010 ze dne 13. 4. 2011, o extrémní nepoměr mezi délkou řízení a uloženým trestem nebo o případy, kde by došlo mezi rozhodnutím soudu prvního stupně a soudu odvolacího k tak mimořádně rozsáhlým průtahům, že by byl účinek trestu výrazně oslaben a fakticky by se přenášel do roviny dříve na obviněného uvalené vazby. Ústavní soud podotýká, že tato problematika je předmětem řízení před Evropským soudem pro lidská práva ve věci *Tempel proti České republice* (č. 44151/12) a lze očekávat, že se v této věci štrasburský soud vysloví k souladu přístupu Nejvyššího soudu a čl. 6 Úmluvy.

IV. Závěr

26. Ústavní soud shledal, že došlo k porušení práva stěžovatele na spravedlivý proces, protože Nejvyšší soud odmítl stěžovatelovo dovolání jako nepřípustné z důvodu, který však ve skutečnosti nebyl naplněn. Porušil tím právo stěžovatele na soudní ochranu a přístup k soudu, čímž mu odepřel spravedlnost (*denegatio iustitiae*).

27. Ústavní soud proto stěžovatelově ústavní stížnosti vyhověl a při konstatovaném porušení základního práva podle čl. 36 odst. 1 Listiny zru-

II. ÚS 1686/16

č. 222

šil usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 4. 2016 č. j. 30 Cdo 2650/2015-160 [§ 82 odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu]. Úkolem Nejvyššího soudu bude posoudit daný případ znovu, přičemž je vázán právním názorem Ústavního soudu v tom směru, že musí opětovně posoudit stěžovatelem podané dovolání a náležitě se vypořádat s jeho právní argumentací.

28. Ústavní soud rozhodl o ústavní stížnosti bez nařízení jednání, neboť dospěl k závěru, že by od něj nebylo možno očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 223

K principu předvídatelnosti soudních rozhodnutí

V případě neexistence ustálené judikatury k této otázce nic nebrání soudu vstoupit do formování judikatury a danou věc rozhodnout jinak než v předchozích případech, pokud dojde k opačnému závěru a přesvědčivě vysvětlí, že jeho názor je ten správný. Tímto diskurzem mezi soudy se právě ustálená judikatura rodí. Nicméně takový postup nezbytně vyžaduje, aby předchozí rozhodnutí nebyla ignorována, ale naopak aby se s nimi soud argumentačně vypořádal [viz náleze sp. zn. I. ÚS 3324/15 ze dne 14. 6. 2016 (N 113/81 SbNU 771)].

Tato povinnost je odrazem práva účastníka být slyšen v řízení a zájmem veřejnosti v demokratické společnosti na poznání důvodů soudního rozhodnutí. Z odůvodnění napadeného rozsudku ovšem nijak neplyne, že krajský soud dřívější rozsudek svých kolegů vzal v potaz a navázal na něj. Doktrína přitom uvádí, že soud má znát svou vlastní judikaturu, tzn. i jiných soudců téhož soudu. Skutečnost, že rozdílně rozhodují soudci, případně senáty téhož soudu, narušuje důvěru občanů v právo zcela mimořádným způsobem. Tuto judikaturu musí soud zohlednit bez ohledu na to, zda se jí strany samy dovolávají.

Nálež

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka a soudců Ludvíka Davida (soudce zpravodaj) a Jiřího Zemánka – ze dne 24. listopadu 2016 sp. zn. II. ÚS 2588/16 ve věci ústavní stížnosti města Neratovice, se sídlem Kojetická 1028, Neratovice, zastoupeného JUDr. Radoslavem Bolfem, advokátem, se sídlem Fibichova 218, Mělník, proti rozsudku Krajského soudu v Praze ze dne 18. 5. 2016 č. j. 26 Co 80/2016-93, kterým bylo potvrzeno prvostupňové rozhodnutí o zamítnutí stěžovatelovy žaloby na zaplacení bezdůvodného obohacení vzniklého neoprávněným užíváním bytu, za účasti Krajského soudu v Praze jako účastníka řízení a Moniky Doležalové jako vedlejší účastnice řízení.

Výrok

I. Rozsudkem Krajského soudu v Praze ze dne 18. 5. 2016 č. j. 26 Co 80/2016-93 bylo porušeno základní právo stěžovatele na spravedlivý proces garantované čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

II. Toto rozhodnutí se proto ruší.

Odůvodnění

I. Rekapitulace průběhu řízení, obsahu ústavní stížnosti a vyjádření účastníků řízení

1. Ústavní stížností, doručenou Ústavnímu soudu dne 3. 8. 2016, město Neratovice (dále také „město“ či „stěžovatel“) napadlo rozsudek Krajského soudu v Praze (dále též jen „krajský soud“) ze dne 18. 5. 2016 č. j. 26 Co 80/2016-93. Krajský soud tímto rozsudkem potvrdil rozsudek Okresního soudu v Mělníku (dále též jen „okresní soud“) ze dne 26. 1. 2016 č. j. 6 C 283/2014-62. Okresní soud jím zamítl žalobu města Neratovice o zaplacení částky 14 082 Kč s příslušenstvím. Tato částka měla představovat bezdůvodné obohacení, které na úkor města Neratovice vzniklo žalované v důsledku neoprávněného užívání bytové jednotky. Stěžovatel tvrdí, že těmito rozhodnutími bylo porušeno jeho právo na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“). Navrhuje proto zrušení napadených rozsudků obecných soudů.

2. Žalovaná užívala byt města Neratovice na základě nájemní smlouvy od 1. 8. 2004. Obě smluvní strany tuto nájemní smlouvu, kterou původně uzavřely na dobu určitou, pravidelně prodlužovaly až do 31. 7. 2011. V tento den její platnost definitivně uplynula. Město Neratovice v podané žalobě tvrdilo, že žalovaná užívala předmětný byt od 1. 8. 2011 do 31. 12. 2011 neoprávněně. Proto navrhovalo, aby jí okresní soud uložil povinnost zaplatit mu částku odpovídající bezdůvodnému obohacení. Okresní soud však žalobu zamítl. Uznal, že v důsledku zániku nájemního vztahu mezi městem a žalovanou mohl vzniknout nárok města na úhradu bezdůvodného obohacení za další užívání bytu. V daném řízení však město mělo prokázat, že žalovaná v rozhodném období předmětný byt skutečně užívala. Ke vzniku nároku nepostačovala pouhá pasivní držba bytové jednotky žalovanou.

3. Město Neratovice podalo proti rozsudku okresního soudu odvolání. Při ústním jednání v rámci odvolacího řízení zástupce města upozornil krajský soud na rozsudek jiného jeho senátu ze dne 21. 4. 2016 č. j. 27 Co 81/2016-107 (dále také „dřívější rozsudek“). V tomto rozsudku, který se skutkově týkal obdobné věci, dospěl krajský soud k opačnému právnímu názoru než okresní soud. Městu nárok na vydání bezdůvodného obohacení přiznal. Pokud žalovaný řádně nepředal byt, ačkoliv ho předat měl, zabránil tím městu v dalším nakládání s bytem, protože pouze on sám měl možnost byt nadále fakticky užívat. Podle dřívějšího rozsudku krajského soudu mu proto vzniklo bezdůvodné obohacení. To spočívá právě ve faktické možnosti užívání předmětného bytu bez právního titulu a současném znemožnění jeho užívání vlastníkem bytu. V rozsudku, který je předmětem ústavního přezkumu v této věci, se však krajský soud ztotožnil s názorem okresního soudu. Město Neratovice podle něj muselo prokázat, že

bezdůvodné obohacení vůbec vzniklo a komu vzniklo. Mělo navrhnout důkazy, z nichž by soud mohl dovodit, že žalovaná byt v předmětném období užívala. Krajský soud nepovažoval za rozhodující, že žalovaná byt městu nepředala. Z této skutečnosti totiž ještě neplyne další užívání bytu a s tím i vznik bezdůvodného obohacení. Na svůj dřívější rozsudek krajský soud nijak neodkázal.

4. Město Neratovice v ústavní stížnosti namítá, že nezbytnou součástí principu právní jistoty je i legitimní předvídatelnost postupu orgánů veřejné moci. Ta v praxi materiálně chápaného právního státu vylučuje prostor pro případnou svévoli. Stabilitu práva, právní jistotu jednotlivce a v konečném důsledku též míru důvěry občanů v právo ovlivňuje způsob, jakým soudy přistupují k výkladu právních norem. Mezi základní principy fungování právního státu pak patří skutečnost, že obdobný skutkový stav by měl být různými soudy vždy posouzen v zásadě stejně. Jak zdůraznil Ústavní soud např. v nálezu sp. zn. I. ÚS 647/02 ze dne 27. 8. 2004 (N 120/34 SbNU 245), „celková harmonie soudních rozhodnutí podmiňuje důvěru v právo, bez níž by právo bylo jen mrtvým textem“. Princip předvídatelnosti soudních rozhodnutí ústí v požadavek, aby soudy ve skutkově obdobných věcech stejně interpretovaly a aplikovaly právní normy, které upravují obsah práv a povinností mezi účastníky sporu. Finální posouzení, zda jde o obdobný skutkový základ jako v jiné judikatorně řešené věci, je pochopitelně na soudu. Ten musí posoudit relevanci účastníky uplatňovaných právních argumentů v průběhu sporu. Nastane-li skutková „shoda“ řešeného případu s případem, z něhož vzešlo soudní rozhodnutí, s nímž se účastníci a soud měli možnost seznámit, pak by s ohledem na zmíněný princip předvídatelnosti a legitimního očekávání měl soud rozhodnout obdobně jako v předchozím soudním rozhodnutí.

5. Ačkoliv stěžovatel krajský soud výslovně upozornil na dřívější rozsudek jiného jeho senátu, krajský soud se touto námitkou nijak nezabýval. V odůvodnění napadeného rozsudku ji zcela přešel. Stěžovatel je přesvědčen, že pokud je k dispozici soudní rozhodnutí, z něhož vyplývá určitá právní argumentace, pak později rozhodující soud musí brát ohled na to, jak dřívější soudní rozhodnutí stejnou právní problematiku posuzuje. Pokud se chce od předchozího řešení odchýlit, musí v odůvodnění svého rozhodnutí pečlivě vyložit, proč tak činí. Jen tak lze naplnit principy předvídatelnosti soudního rozhodování a legitimního očekávání účastníků řízení v důvěryhodnost aktů státu. Město Neratovice namítá, že shora popsáním postupem krajský soud porušil jeho právo na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny. Přes zanedbatelnou hodnotu celého sporu je daná věc pro město Neratovice velmi významná, protože je vlastníkem bytového fondu čítajícího cca 450 bytů. Obdobné situace nastávají poměrně často. Pro

město je tedy dále neúnosné, aby jeden odvolací soud řešil shodnou právní problematiku odlišně. Vystavil by ho tím trvajícím právní nejistotě.

6. Ústavní soud se obrátil na obvodní soud a krajský soud se žádostí o vyjádření se k ústavní stížnosti. Oba soudy odkázaly na odůvodnění svých rozsudků a k ústavní stížnosti města Neratovice se blíže nevyjádřily. Stejně tak se k ní nevyjádřila ani žalovaná vedlejší účastnice.

II. Právní posouzení

7. Ústavní stížnost splňuje všechny požadované náležitosti a podmínky pro její projednání, které stanoví Ústava a zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“). Po zvážení argumentace obsažené v ústavní stížnosti a obsahu napadených rozhodnutí i vyžádaných spisů dospěl Ústavní soud k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

8. Stěžovatel v ústavní stížnosti zejména namítá, že krajský soud porušil jeho právo na spravedlivý proces, protože se odchýlil od právního názoru jiného jeho senátu ve skutkově obdobné věci, aniž by pečlivě vyložil, proč se od něj odchýlil. Krajský soud v právě projednávané věci svůj dřívější rozsudek zcela popínil.

II. a) Obecné principy

9. V obecné rovině je rozdílná rozhodovací praxe soudů o „totožných“, resp. obdobných věcech nežádoucí. Ústavní soud již v minulosti podotkl, že materiální právní stát je vystavěn mimo jiné na důvěře občanů v právo a právní řád. Jak v ústavní stížnosti uvedl stěžovatel, stabilitu práva, právní jistotu jednotlivce a v konečném důsledku též míru důvěry občanů v právo a v instituce právního státu jako takové proto ovlivňuje i to, jakým způsobem orgány aplikující právo, tedy především soudy, jejichž základním úkolem je poskytovat ochranu právům (čl. 90 Ústavy), přistupují k výkladu právních norem. Princip rovnosti před zákonem pak znamená, že zákon by měl být vykládán pro všechny případy splňující stejné podmínky stejně [viz nálezy sp. zn. I. ÚS 3324/15 ze dne 14. 6. 2016 (N 113/81 SbNU 771); a sp. zn. II. ÚS 566/05 ze dne 20. 9. 2006 (N 170/42 SbNU 455)].

10. Shodné principy sdílí i obecné soudy. Například Nejvyšší správní soud v rozsudku ze dne 12. 8. 2004 č. j. 2 Afs 47/2004-83 rovněž řešil námitku stěžovatele, že v jeho věci bylo rozhodnuto jinak než ve shodných věcech tím stejným krajským soudem. Nejvyšší správní soud uvedl následující: „Je tedy zřejmé, že o procesně zcela srovnatelných případech rozhodoval stejný senát krajského soudu odlišně, a to bez jakéhokoliv výslovného racionálního odůvodnění. Krajský soud se tak tímto postupem dopustil jurisdikční libovůle, odporující základnímu principu materiálního právního státu, kterým je předvídatelnost rozhodování státních orgánů, včetně (lépe:

zejména) orgánů moci soudní, s ním souvisejícímu principu právní jistoty a v konečném důsledku i s dopady na princip rovnosti účastníků soudního řízení. Princip předvídatelnosti rozhodování v podstatě znamená, že účastníci právních vztahů mohou legitimně očekávat, že státní orgány budou ve skutkově a právně srovnatelných případech rozhodovat – v celkovém vyznění – stejně. Pouze takový postup respektuje právní jistotu a nelze opomíjet, že toliko jeho důsledné dodržování se významně pozitivně projevuje i v rámci celkového nazírání společnosti na význam a roli práva. Naopak postoj státního orgánu, který se vyznačuje zásadní odlišností přístupu k projednávaným věcem, svojí podstatou identickým, tomuto základnímu principu právního státu hrubě odporuje.“

11. V nyní posuzované věci nejde o ustálenou judikaturu, která by podnětela rozhodnutí soudu v případě stěžovatele. Město Neratovice namítá, že v době rozhodování krajského soudu v jeho věci již existovalo dřívější rozhodnutí v prakticky shodné věci, které svědčilo v jeho prospěch v klíčové otázce prokázání vzniku bezdůvodného obohacení. V případě neexistence ustálené judikatury k této otázce nic nebrání soudu vstoupit do formování judikatury a danou věc rozhodnout jinak než v předchozích případech, pokud dojde k opačnému závěru a přesvědčivě vysvětlí, že jeho názor je ten správný. Tímto diskurzem mezi soudy se právě ustálená judikatura rodí. Nicméně takový postup nezbytně vyžaduje, aby předchozí rozhodnutí nebyla ignorována, ale naopak aby se s nimi soud argumentačně vypořádal (viz nálezh sp. zn. I. ÚS 3324/15).

12. Z pohledu účastníka řízení je poukaz na předchozí relevantní rozhodnutí soudu v obdobné věci zásadním argumentem, který má potenci daný spor rozhodnout. V takovém případě, jak vyplývá z ustálené judikatury Ústavního soudu i Evropského soudu pro lidská práva, musí soudy tento argument vzít v potaz a vypořádat se s ním v odůvodnění svého rozhodnutí. Tato povinnost je odrazem práva účastníka být slyšen v řízení a zájmem veřejnosti v demokratické společnosti na poznání důvodů soudního rozhodnutí (rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Tatishvili proti Rusku* ze dne 22. 2. 2007 č. 1509/02, § 58; blíže viz Harris, D., O'Boyle, M. a Warbrick, C. *Law of the European Convention on Human Rights*. 3. vyd. Oxford : Oxford University Press, 2014, s. 430).

13. Jak Ústavní soud ve své judikatuře opakovaně zdůrazňuje, nezávislost rozhodování obecných soudů se uskutečňuje v ústavním a zákonem procesněprávním a hmotněprávním rámci. Procesněprávní rámec představují především principy řádného a spravedlivého procesu, jak vyplývají z čl. 36 a násl. Listiny, jakož i z čl. 1 Ústavy České republiky. Jedním z těchto principů, představujícím součást práva na řádný proces, jakož i pojmu právního státu (čl. 36 odst. 1 Listiny, čl. 1 Ústavy České republiky) a vylučujícím libovůli při rozhodování, je i povinnost soudů své rozsudky

odůvodnit. Pokud právní řešení bez dalšího nevyplývá ze zákonného textu, obecný soud musí v odůvodnění dostatečným způsobem vysvětlit své právní úvahy s případnou citací publikované judikatury nebo názorů právní vědy. Argumentuje-li účastník řízení názory právní vědy nebo judikatury, musí se obecný soud s názory uvedenými v těchto pramenech argumentačně vypořádat. Může případně i vysvětlit, proč je nepovažuje pro danou věc za relevantní. Jen tak může být odůvodnění rozhodnutí soudu přesvědčivé a jen tak může legitimizovat rozhodnutí samotné v tom, že správný výklad práva je právě ten výklad, který soud zvolil [náleží sp. zn. I. ÚS 403/03 ze dne 17. 8. 2005 (N 160/38 SbNU 277); či náleží sp. zn. Pl. ÚS 1/03 ze dne 11. 2. 2004 (N 15/32 SbNU 131; 153/2004 Sb.)].

14. Evropský soud pro lidská práva ve své ustálené judikatuře uvádí, že z čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) nevyplývá povinnost soudů dávat podrobnou odpověď na každý argument účastníka. Jde-li však o argument, který je zásadní pro rozhodnutí, tak soud na něj v zásadě musí explicitně reagovat (viz např. rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Luka proti Rumunsku* ze dne 21. 7. 2009, č. 34197/02, § 56; či jeho rozhodnutí ve věci *Antonescu proti Rumunsku* ze dne 8. 2. 2011 č. 5450/02, § 33). V případě odůvodnění rozhodnutí odvolacího soudu sice obecně postačuje, pokud se odvolací soud ztotožní s rozhodnutím soudu prvního stupně. To však neplatí, pokud účastník řízení předložil odvolacímu soudu nějaké nové a pro rozhodnutí věci zásadní důkazy či argumenty. V takovém případě i odvolací soud na ně musí explicitně reagovat (viz např. rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Laranjeira Marques da Silva proti Portugalsku* ze dne 19. 1. 2010 č. 16983/06, § 24).

15. Z těchto obecných principů musí Ústavní soud vycházet při posuzování této ústavní stížnosti. Obecný soud nemůže ignorovat argument účastníka řízení, kterým odkazuje na předchozí pravomocné soudní rozhodnutí ohledně shodné právní otázky, ale musí se s tímto zásadním argumentem ve svém odůvodnění náležitě vypořádat. Na spor v právě projednávané věci dopadá hmotněprávní úprava účinná do konce roku 2013 (viz § 3028 odst. 3 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník; dále jen „o. z.“). Nelze tedy přímo aplikovat § 13 o. z., který výše popsané povinnosti obecných soudů výslovně předpokládá. Toto ustanovení však představuje pouhé promítnutí dřívější judikatury Ústavního soudu do nového soukromého práva (viz Melzer, F., Těgl, P. a kol. Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1-117. Praha: Leges, 2013, s. 227). Z pohledu ústavního práva se proto na aplikovatelných principech popsaných výše nic nemění. I pro právě posuzovanou věc platí, že se soud mohl odchýlit od svého předchozího rozhodnutí, zejména pokud nejde o ustálenou judikaturu, bylo však jeho povinností toto své odchýlení náležitě vysvětlit.

II. b) Aplikace obecných principů na projednávanou věc

16. Ústavní soud si pro posouzení ústavní stížnosti vyžádal spisový materiál k související (dřívější) věci, ve které krajský soud rozhodoval pod sp. zn. 27 Co 81/2016. V dané věci vznikl mezi městem Neratovice a žalovaným nájemní vztah založený smlouvou na dobu určitou. Tento vztah zanikl ke dni 31. 3. 2011. K předání bytu však došlo až dne 30. 8. 2013. Okresní soud rozhodl, že město Neratovice neprokázalo, že by žalovaný byt v mezičase obýval, a že by se tedy jakkoliv na úkor města bezdůvodně obohacoval. Krajský soud však tento rozsudek změnil a uložil žalovanému zaplatit částku odpovídající bezdůvodnému obohacení. Zdůraznil, že smluvní stranou, která v daném vztahu porušila své povinnosti ze smlouvy (předání bytu pronajímateli), byl žalovaný. Podle krajského soudu nikdo nesmí těžit ze svého protiprávního chování či nepoctivého jednání. Nárok města Neratovice proto nelze zamítnout jen s poukazem na to, že neprokázalo přesnou dobu užívání bytu žalovaným. Okresní soud tím nepřipustně obrátil rozložení důkazního břemene obou účastníků řízení. Žalovaný v řízení neprokázal, že byt řádně předal a ukončil jeho obývání před začátkem období, za které se město Neratovice domáhá vydání bezdůvodného obohacení. Krajský soud tedy na rozdíl od okresního soudu shledal nárok města Neratovice za prokázaný a důvodný.

17. Ze spisového materiálu dále plyne, že v rámci odvolacího řízení, ze kterého vzešel rozsudek krajského soudu napadený touto ústavní stížností, zástupce města Neratovice výslovně odkázal na věc vedenou pod sp. zn. 27 Co 81/2016. Jak se uvádí v protokolu o jednání, krajskému soudu sdělil, že „šlo o identický případ, krajský soud odvolání vyhověl“ (č. l. 91). Ústavní soud se s tímto postojem ztotožňuje, podstata věci byla i v jeho očích úplně stejná – zda město Neratovice muselo prokázat reálné užívání bytu bývalým nájemníkem, který mu byt po skončení nájmu řádně a včas nepředal, aby soud mohl dojít k závěru, že se tento bývalý nájemník bezdůvodně obohatil. Podle senátu č. 27 krajského soudu město Neratovice reálné užívání bytu bývalým nájemníkem prokazovat nemuselo. Tento senát naopak zdůraznil, že je to žalovaný, kdo musí případně prokázat, že předmětný byt neužíval. Odkaz města na tento rozsudek ve smyslu výše citované judikatury představoval zásadní argument, který měl potenci daný spor rozhodnout. Senát č. 26, který posuzoval odvolání města v nynější věci, proto podle Ústavního soudu měl povinnost na rozsudek senátu č. 27 navázat a vzít ho v potaz. Poté měl dvě možnosti – buď rozhodnout stejným způsobem, nebo se od dřívějšího rozsudku odchýlit a toto své odchýlení náležitě vysvětlit.

18. Z odůvodnění napadeného rozsudku ovšem nijak neplyne, že nyní rozhodující senát krajského soudu právní názor obsažený v rozsudku vzal v potaz a navázal na něj. Naopak jej v odůvodnění svého rozsudku zcela

pominul. Jak bylo uvedeno výše, šlo o zásadní argument města Neratovice, na který krajský soud měl povinnost reagovat. Tuto svoji povinnost ovšem nesplnil. Doktrína přitom uvádí, že „soud má znát svou vlastní judikaturu, tzn. i jiných soudců téhož soudu. Skutečnost, že rozdílně rozhodují soudci, případně senáty téhož soudu, narušuje důvěru občanů v právo zcela mimořádným způsobem. Tuto judikaturu musí soud zohlednit bez ohledu na to, zda se jí strany samy dovolávají“ (viz Melzer, F., Tégel, P. a kol., citováno výše, s. 234). V souladu s tímto doktrinárním názorem tedy město Neratovice ani nemuselo na rozsudek 27. senátu krajského soudu upozorňovat. Senát č. 26 ho měl znát a pracovat s ním i bez upozornění zástupce odvolatele. O to intenzivnější byl zásah krajského soudu do práva města Neratovice na spravedlivý proces.

19. Přes výše uvedené by Ústavní soud rád závěrem doplnil slova Zdeňka Kühna, podle nichž platí, že „i kdyby ... byla skutková východiska naprosto shodná, nelze nikdy rezignovat na esenciální předpoklad soudcovského rozhodování, totiž snahu každého jednotlivého soudce o nalezení správného výkladu práva. Soudce tedy může dojít k závěru, že jiný soudce nebo on sám udělal ve srovnatelné věci chybu. Na soudci, který rozhoduje vůči témuž účastníkovi jinak, pak leží argumentační břemeno snést dostatečné a přesvědčivé argumenty pro správnost svého právního názoru“ (viz Bobek, M., Kühn, Z. a kol. *Judikatura a právní argumentace*. 2. vyd. Praha : Auditorium, 2013, s. 166). Krajský soud k tomu měl v napadeném rozsudku příležitost, kterou však nevyužil způsobem, jenž by nevedl k porušení ústavně zaručeného práva města Neratovice na spravedlivý proces. Proto nyní musí dostat příležitost novou.

20. Vzhledem k tomu, že ve věci šlo o bagatelní částku, jak ostatně město Neratovice samo ve své ústavní stížnosti přiznávalo, vyšel Ústavní soud ze zásad pro ústavní přezkum bagatelních věcí, jak je vymezil v nálezu sp. zn. III. ÚS 3725/13 ze dne 10. 4. 2014 (N 55/73 SbNU 89, bod 33). Jednou z kategorií bagatelních věcí, ve kterých Ústavní soud připouští, že je namísto jeho přezkum, jsou i situace, „kdy judikatura obecných soudů v totožných či obdobných bagatelních věcech není jednotná, a kdy tedy soudy vyšších stupňů nemohou zajistit sjednocování jejich rozhodovací činnosti, přičemž takto vzniklý stav narušuje princip právní jistoty jako neoddělitelnou součást pojmu právního státu ... je ale třeba zdůraznit, že i takové sjednocování vyžaduje ‚ústavněprávní‘ pozadí. Může se odehrávat výlučně na podkladě ústavní stížnosti, která není zjevně neopodstatněná“. Uvedené podmínky ústavní stížnosti města Neratovice splňovala. Tento závěr však nelze považovat za bezhraniční, jakkoli byla v této věci shledána protiústavnost. Neměl by být aplikován „mechanicky“. Ústavní soud by tím sám sebe vmanévroval do nežádoucí role sjednocovatele judikatury ve věcech, kterou jsou z hlediska předmětu řízení bagatelní. Taková role mu

však v našem systému soudní moci nepřísluší (k tomu viz také usnesení sp. zn. III. ÚS 1367/13 ze dne 13. 8. 2013, bod 9; dostupné na <http://nalus.usoud.cz>).

III. Závěr

21. Krajský soud tedy porušil právo města Neratovice na spravedlivý proces, protože nezohlednil dřívější rozsudek jiného svého senátu a rozhodl o stejné právní otázce jinak, aniž by v odůvodnění vyložil, proč se od daného rozsudku odchýlil. Tím porušil čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 Úmluvy.

22. Ústavní soud proto ústavní stížnosti města Neratovice vyhověl a zrušil rozsudek Krajského soudu v Praze ze dne 18. 5. 2016 č. j. 26 Co 80/2016-93 [§ 82 odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu]. Úkolem krajského soudu nyní bude zohlednit dřívější rozsudek jiného jeho senátu a posoudit rozhodnou otázku tak, že buď bude následovat dřívější rozsudek, nebo se od něj s náležitým vysvětlením odchýlí. Spojoval-li stěžovatel protiústavnost napadeného rozsudku zčásti též s rozsudkem prvostupňového Okresního soudu v Mělníku v této věci, pak bylo třeba vzít v úvahu, že zrušení druhého z uvedených rozhodnutí stěžovatel výslovně nenavrhol a jakékoliv důvody k jeho zrušení neuváděl. Ústavní soud proto podrobil svému přezkumu pouze rozsudek odvolací instance.

23. Ústavní soud rozhodl o ústavní stížnosti bez nařízení jednání, neboť dospěl k závěru, že by od něj nebylo možno očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 224

K povinnosti odvolacího soudu věcně přezkoumat prvopřípově rozhodnutí o nenařízení předběžného opatření

I. Při zásahu do ústavně zaručených základních práv či svobod rozhodnutím o návrhu na vydání předběžného opatření je povinností státu zajistit podle čl. 36 odst. 1 a 4 Listiny základních práv a svobod, aby v rámci soustavy soudů byla zajištěna náprava, a není-li to pro „nevratnost“ zásahu možné, tak možnost posouzení případné újmy, jde-li o jedinou možnost nápravy (dopadů) takového neoprávněného zásahu.

II. Proto je odvolací soud povinen přezkoumávat a případně pro nezákonnost rušit ta usnesení o (ne)nařízení předběžného opatření, jimiž je jinak „nevratně“ zasahováno do základních práv a svobod dotčené osoby nebo kterými je poskytnutí právní ochrany odmítáno, a kde jedinou možností, jak odčinit negativní důsledky vyvolané jejich případnou nezákonností, je případná náhrada nemajetkové újmy.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Josefa Fialy a soudců Jana Filipa (soudce zpravodaj) a Radovana Suchánka – ze dne 29. listopadu 2016 sp. zn. III. ÚS 2433/15 ve věci ústavní stížnosti Ing. Terezy Vlachové, zastoupené Mgr. Zuzanou Candigliota, advokátkou, se sídlem Burešova 6, Brno, proti usnesením Nejvyššího soudu ze dne 27. května 2015 č. j. 30 Cdo 5209/2014-91 a 30 Cdo 5212/2014-93, usnesením Vrchního soudu v Olomouci ze dne 30. dubna 2014 č. j. 1 Co 79/2014-75 a ze dne 9. dubna 2013 č. j. 1 Co 114/2013-39 a usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 14. ledna 2014 č. j. 25 C 3/2013-57, která byla vydána v řízení na ochranu osobnosti, za účasti Nejvyššího soudu, Vrchního soudu v Olomouci a Krajského soudu v Brně jako účastníků řízení a Ladislavy Ryšavé jako vedlejší účastnice řízení.

Výrok

I. Usneseními Nejvyššího soudu ze dne 27. května 2015 č. j. 30 Cdo 5209/2014-91 a 30 Cdo 5212/2014-93, usnesením Vrchního soudu v Olomouci ze dne 30. dubna 2014 č. j. 1 Co 79/2014-75, usnesením Krajského soudu v Brně ze dne 14. ledna 2014 č. j. 25 C 3/2013-57 a usnesením Vrchního soudu v Olomouci ze dne 9. dubna 2013 č. j. 1 Co 114/2013-39 bylo porušeno stěžovatelčino právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. května 2015 č. j. 30 Cdo 5209/2014-91 a 30 Cdo 5212/2014-93, usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 30. dubna 2014 č. j. 1 Co 79/2014-75, usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 14. ledna 2014 č. j. 25 C 3/2013-57 a usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 9. dubna 2013 č. j. 1 Co 114/2013-39 se ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) stěžovatelka napadla shora označená soudní rozhodnutí, přičemž tvrdila, že jimi došlo k porušení jejích základních práv a svobod garantovaných jak Listinou základních práv a svobod (dále jen „Listina“), tak Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“), konkrétně pak práva na spravedlivý proces v podobě práva na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy, na účinný právní prostředek nápravy ve smyslu čl. 13 Úmluvy, práva na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života podle čl. 10 odst. 2 Listiny a čl. 8 Úmluvy, práva na ochranu zdraví ve smyslu čl. 31 věty první Listiny a práva na život a ochranu lidského života před narozením podle čl. 6 odst. 1 Listiny.

I. a) Rozhodnutí vydaná v řízení o návrhu na nařízení předběžného opatření

2. Usnesením ze dne 13. 2. 2013 č. j. 25 C 3/2013-24 Krajský soud v Brně (dále jen „krajský soud“) v řízení na ochranu osobnosti zamítl stěžovatelčin návrh na vydání předběžného opatření, které mělo spočívat v uložení povinnosti žalované Ladislavě Ryšavé, porodní asistentce, aby stěžovatelce ve dnech 22. 2. 2012 až 14. 3. 2012 (pozn.: stěžovatelkou míněno „2013“) za její součinnosti poskytla zdravotní péči při fyziologickém porodu ve vlastním sociálním prostředí. Své rozhodnutí kromě stanoviska k provádění domácích porodů opřel o tradiční a ustálený závěr procesního práva, podle kterého účelem předběžného opatření nemůže být dosažení toho, čeho lze dosáhnout až pravomocným rozsudkem ve věci samé, tedy návrh předběžného opatření nemůže být totožný s žalobním návrhem ve věci samé.

3. Usnesení krajského soudu napadla stěžovatelka odvoláním, načež Vrchní soud v Olomouci (dále jen „vrchní soud“) napadeným usnesením č. j. 1 Co 114/2013-39 odvolací řízení podle § 211 ve spojení s § 104 odst. 1 občanského soudního řádu (dále též jen „o. s. ř.“) zastavil s tím, že zanikly podmínky, za nichž mělo navrhované předběžné opatření trvat [§ 75c odst. 4 a § 77 odst. 1 písm. d) o. s. ř.], neboť o odvolání bylo rozhodováno

až dne 9. 4. 2013 a předběžné opatření mělo být nařízeno do 14. 3. 2013. Dále pak rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů odvolacího řízení.

4. Napadeným usnesením č. j. 30 Cdo 5209/2014-91 Nejvyšší soud odmítl dovolání stěžovatelky proti usnesení vrchního soudu č. j. 1 Co 114/2013-39 pro opožděnost, řízení o dovolání proti usnesení krajského soudu č. j. 25 C 3/2013-24 z důvodu nedostatku funkční příslušnosti podle § 104 odst. 1 o. s. ř. zastavil a dále rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů dovolacího řízení.

I. b) Rozhodnutí vydaná v řízení o žalobě pro zmatečnost

5. Napadeným usnesením krajského soudu č. j. 25 C 3/2013-57 byla zamítnuta stěžovatelčina žaloba pro zmatečnost proti usnesení vrchního soudu č. j. 1 Co 114/2013-39, podaná na základě ustanovení § 229 odst. 4 o. s. ř. Krajský soud odkázal na ustálenou judikaturu Nejvyššího soudu s tím, že se odvolání stalo bezpředmětné, a tudíž nebyl důvod, aby vrchní soud rozhodoval věcně. Současně rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení.

6. Napadeným usnesením vrchního soudu č. j. 1 Co 79/2014-75 bylo k odvolání stěžovatelky usnesení krajského soudu č. j. 25 C 3/2013-57 potvrzeno a dále jím bylo rozhodnuto, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení. Vrchní soud se ztotožnil s názorem krajského soudu a dodal, že v době předložení spisu odvolacímu soudu potřeba upravit poměry účastníků ve smyslu § 102 odst. 1 o. s. ř. již neexistovala, a proto stejně bylo třeba návrh na nařízení předběžného opatření zamítnout. Za těchto okolností mohlo být odvolání jako bezpředmětné odmítnuto podle § 218 o. s. ř., zákonu odpovídající je i postup ve smyslu § 211 ve spojení § 104 odst. 1 o. s. ř.

7. Napadeným usnesením Nejvyššího soudu bylo pro nepřípustnost ve smyslu § 237 o. s. ř. odmítnuto stěžovatelčino dovolání proti usnesení vrchního soudu č. j. 1 Co 79/2014-75 (výrok I) a dále jím bylo rozhodnuto, že se řízení o dovolání stěžovatelky proti usnesení krajského soudu č. j. 25 C 3/2013-57 pro nedostatek funkční příslušnosti zastavuje (výrok II) a že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů dovolacího řízení (výrok III). Nejvyšší soud dospěl k závěru, že z dovolání musí být patrné, o které otázce hmotného nebo procesního práva jde a od které rozhodovací praxe se při řešení této právní otázky odvolací soud odchýlil, čemuž stěžovatelka nevyhověla, neboť zdůraznila především skutkové otázky, aniž by uvedla, v čem by mělo dojít k odklonu od dosavadního právního řešení, přičemž stěžovatelkou formulované právní otázky pomíjejí podstatu, na níž je rozhodnutí odvolacího soudu - v souladu s judikaturou dovolacího soudu i závěry právní doktríny - postaveno, stejně tak jako právní

esenci, resp. smysl úpravy předběžného opatření, které vylučují „předběžnou“ úpravu práv a povinností, které však již s ohledem na časovou omezenost zanikly.

II. Argumentace stěžovatelky

8. V úvodu ústavní stížnosti stěžovatelka uvedla, že nenavrhuje zrušení rozhodnutí krajského soudu č. j. 25 C 3/2013-24, kterým byl zamítnut její návrh na vydání předběžného opatření, neboť v případě jeho kasace by byl krajský soud nucen opět o jejím návrhu rozhodnout, přičemž je zřejmé, že by mu již nemohl vyhovět, takže by její věc nebyla posuzována po meritorní stránce. Napadla proto jen usnesení vrchního soudu č. j. 1 Co 114/2013-39 o zastavení odvolacího řízení, aby uvedený soud mohl rozhodnout o tom, zda odvoláním napadené usnesení bylo zákonné, a v případě nezákonnosti je zrušit a zároveň řízení zastavit kvůli odpadnutí důvodu pro nařízení předběžného opatření.

9. Ve vztahu k namítanému porušení práva na spravedlivý proces a účinný prostředek nápravy stěžovatelka upozornila, že v odvolacím řízení a v řízení o žalobě pro zmatečnost se žádný ze soudů nezabýval meritom věci, čímž byla zbavena možnost dvojinstančního posouzení věci. S poukazem na nálezný (správně ale „usnesení“) Ústavního soudu ze dne 20. 3. 2008 sp. zn. IV. ÚS 3163/07 (rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na <http://nalus.usoud.cz>) pak vyslovila názor, že není rozhodné, že nařízení předběžného opatření již není možné, ale to, zda rozhodnutím nenaradit předběžné opatření došlo k zásahu do jejich práv. Stěžovatelka se odvolala i na rozsudek Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“) ze dne 11. 12. 2014 vydaný ve věci *Hanzelkovi proti České republice* (stížnost č. 43643/10), kde stěžovatelé neměli možnost nechat přezkoumat v odvolacím řízení rozhodnutí o předběžném opatření, které zasáhlo do jejich základních práv a kde bylo shledáno porušení jejich práva na účinný prostředek nápravy. Stěžovatelka uvedla, že v její věci sice jde o opačnou situaci, kdy předběžné opatření vydáno nebylo, nicméně i zde neměla možnost domoci se nápravy, nikoliv však v podobě dodatečného nařízení předběžného opatření, ale morální satisfakce, které by se jí dostalo, pokud by rozhodnutí o zamítnutí jejího návrhu na vydání předběžného opatření bylo shledáno nezákonným; to by jí umožnilo uplatnit tento prostředek znovu u svého dalšího těhotenství, jež skutečně nastalo, a požadovat satisfakci za nezákonné rozhodnutí soudu prvního stupně, navíc by takové rozhodnutí působilo i vůči dalším ženám, a napomohlo by tak k naplňování základních práv.

10. Stěžovatelka vzala v úvahu judikaturu Ústavního soudu, podle které právo na odvolání nepoživá ústavní ochrany, současně však připomněla bod 56 nálezu ze dne 29. 9. 2010 sp. zn. Pl. ÚS 33/09 (N 205/58 SbNU

827; 332/2010 Sb.) s tím, že občanský soudní řád umožňuje podat proti rozhodnutí o předběžném opatření opravný prostředek (odvolání), jehož primárním účelem je zvrátit rozhodnutí soudu prvního stupně, přičemž v případě, kdy to již není možné, což neznamená, že by se z odvolání měl stát dostupný, ale prázdný a neefektivní prostředek, který není schopen chránit práva jednotlivce v případech, kdy rozhodnutí soudu prvního stupně do těchto práv zasáhlo, by naopak jednatel měl mít reálnou možnost domoci se ochrany svých práv. Z tohoto důvodu je nepřipustné, aby odvolací soud odmítl odvolání věcně projednat.

11. Další zásah do práva na spravedlivý proces měl způsobit Nejvyšší soud tím, že své usnesení č. j. 30 Cdo 5212/2014-93 odůvodnil nedostatečně, resp. nesrozumitelně a vnitřně rozporně, když nejprve uvedl, že žádné právní otázky ve svém dovolání nekonkretizovala, a hned poté konstatoval, že tyto otázky opomíjí podstatu předběžného opatření. Ovšem aby dovolací soud byl schopen dojít k závěru, že právní otázka pomíjí podstatu předběžného opatření, musí tuto otázku nejdříve identifikovat, což popřel, navíc žádným způsobem blíže nerozvíjí svou úvahu o tom, v čem dané otázky pomíjí podstatu předběžného opatření.

12. Pokud jde o zásah do práva na ochranu soukromého a rodinného života a do práva na zdraví a na život, stěžovatelka uvedla, že si je vědoma toho, že o její žalobě na ochranu osobnosti doposud nebylo rozhodnuto, ale že by to nemělo bránit tomu, aby Ústavní soud rozhodl, zda nevydáním předběžného opatření a tím, že soudy svým postupem toto nevydání aprobowały, došlo k zásahu do jejího práva na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života. Návrh na předběžné opatření totiž – na rozdíl od žaloby na ochranu osobnosti – představuje jediný právní institut, který je způsobilý včas zajistit ochranu zdraví prostřednictvím poskytnutí zdravotní péče, pokud je v rozporu se zákonem odepírána; žaloba totiž s ohledem na očekávanou časovou náročnost může vést pouze k *ex post* deklarování toho, že došlo k porušení zákona a že poskytnutí zdravotní péče bylo odepřeno nezákonně. V takových případech však může dojít k situaci, kdy již není možné domoci se práva na ochranu zdraví a poskytnutí zdravotní péče, což by mělo být s ohledem na význam práva na ochranu zdraví a princip prevence upřednostňováno, a jednotlivci zůstává možnost náhrady nemajetkové újmy, která téměř nikdy není způsobilá stoprocentně kompenzovat vzniklou újmu a zajistit realizaci práva na zdraví, a o to méně, pokud jde o poskytnutí zdravotní péče při porodu, kterou je třeba zajistit. Z tohoto důvodu má stěžovatelka za potřebné, aby Ústavní soud zaujal postoj k otázce, zda bylo zasaženo její právo na ochranu výše uvedených práv, včetně práva na život, neboť poskytnutím zdravotní péče je možné předejít ohrožení života, přičemž se dovolává rozsudku ESLP ze dne 14. 12. 2010 ve věci *Ternouszky proti Maďarsku* (stížnost

č. 67545/09) s tím, že i když ESLP v rozsudku ze dne 11. 12. 2014 ve věci *Dubská a Krejzová proti České republice* (stížnosti č. 28859/11 a č. 28473/12) neshledal porušení čl. 8 Úmluvy, jde o nepravomocný rozsudek, neboť případ čeká na posouzení velkého senátu ESLP (pozn.: v mezidobí byla tato věc rozhodnuta rozsudkem ze dne 15. 11. 2016, nicméně ani velký senát porušení čl. 8 Úmluvy neshledal), a především jí svědčí právo na poskytnutí péče podle vnitrostátního práva, které asistenci u porodů doma nezakazuje, ale umožňuje.

13. V další části ústavní stížnosti stěžovatelka upozornila, že porodní asistentka odmítla u domácího porodu asistovat z důvodu nátlaku vyvíjeného ze strany Krajského úřadu Jihomoravského kraje, který jí hrozí pokutami, přičemž zákonný důvod pro odepření péče dán nebyl, což porodní asistentka uznala. Následně stěžovatelka, a to na základě výkladu relevantní právní úpravy (zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách), ve znění pozdějších předpisů, vyhlášky č. 92/2012 Sb., o požadavcích na minimální technické a věcné vybavení zdravotnických zařízení a kontaktních pracovišť domácí péče), vyvodila, že neplatí, že v rámci domácí péče nelze poskytovat ty úkony, pro které je lépe vybaveno zdravotnické zařízení, ale pro něž je vybaveno dostatečně kontaktní místo pro domácí péči, a že žádný zákon nestanoví, že péče porodní asistentky nemůže být poskytována ve vlastním sociálním prostředí matky, přičemž se odvolala na náleze ze dne 24. 7. 2013 sp. zn. I. ÚS 4457/12 (N 132/70 SbNU 221), v němž Ústavní soud uznal právo matky na volbu místa porodu se zdravotní péčí, jakož i to, že požadavky na péči porodní asistentky musí být jiné než na lékařskou péči v nemocnici. Z výše uvedeného má plynout, že vyloučení možnosti domácích porodů, k jejichž bezpečnosti je nutná účast (péče) kvalifikovaného zdravotníka, je nepřijatelné, a tudíž poskytování péče porodní asistentky musí být umožněno jako legální varianta. Stěžovatelka také poukázala na právní úpravu Evropské unie, konkrétně na směrnice č. 2005/36/EC a 80/155/EHS, s tím, že tyto byly zákonem o nelékařských zdravotnických povoláních převzaty neúplně, neboť není zajištěna praktická možnost uplatňovat z nich vyplývající práva, čímž došlo nejen k porušování práva porodních asistentek na výkon povolání, ale také k porušení práva rodiček a jejich dětí na zdravotní péči a výběr způsobu porodu. Je proto nutno zvolit takový výklad, který je v souladu s cíli směrnice.

14. Ohledně možnosti obecných soudů nařídít předběžné opatření stěžovatelka uvedla, že předběžné opatření by neznamenal pro porodní asistentku poskytnutí služby, ke které nemá oprávnění, naopak jakožto zdravotník je povinna tuto službu poskytnout. Nebylo by tím ani dosaženo konečného řešení, kterého lze dosáhnout až pravomocným rozhodnutím ve věci samé, neboť by nic nebránilo tomu, aby bylo pokračováno v řízení

o žalobě na ochranu osobnosti. Kdyby soud dospěl k závěru, že porodní asistentka neměla povinnost péči poskytnout, nebyla by dotčena na svém právu požadovat po ní (stěžovatelce) náhradu za eventuálně vzniklé škody, byť není zřejmé, jaká škoda by jí mohla vzniknout, jestliže byla ochotna u porodu asistovat, jen se obávala pokuty. Nenařízením předběžného opatření naopak újma vznikla jí, přičemž tuto újmu již nahradit nelze, a žaloba na ochranu osobnosti tak může vést jen k deklarování toho, zda porodní asistentka byla nebo nebyla oprávněna odmítnout poskytnutí péče, což však pro ni významné není. Navíc by tato situace nenastala, pokud by krajský soud vyhověl její žádosti a rozhodl dříve, než porod nastal. Je si vědoma, že nešlo o jeho povinnost, nicméně mohl tak učinit. Závěrem upozornila, že od podání žaloby uplynulo více než dva a půl roku a teprve poté bylo nařízeno první jednání ve věci a že v mezidobí v důsledku nečinnosti krajského soudu porodila další dítě bez odborné pomoci doma.

III. Vyjádření účastníků a vedlejší účastnice řízení

15. Ústavní soud zaslal ústavní stížnost k vyjádření účastníkům a vedlejší účastnici řízení. Nejvyšší soud se odvolal na obsah jím vydaných rozhodnutí, přičemž odmítl, že by jimi byla zasažena stěžovatelčina ústavně garantovaná práva.

16. Vrchní soud rovněž pouze odkázal na (podrobné) odůvodnění svého rozhodnutí a krajský soud se nevyjádřil, stejně jako vedlejší účastnice.

17. V replice stěžovatelka upozornila na nedávné vyjádření Výboru pro odstranění diskriminace žen, v něm bylo vyjádřeno znepokojení nad omezováním volby žen ohledně porodní péče nevhodnými praktikami v porodnicích a omezování činnosti porodních asistentek, resp. možnosti domácích porodů, s tím, že by Ústavní soud měl při nalézání ústavně konformního výkladu české právní úpravy vycházet z doporučení tohoto mezinárodního orgánu. Závěrem zdůraznila, že si chtěla zajistit péči mimo systém veřejného zdravotního pojištění, za své vlastní prostředky, a vedlejší účastnice měla zájem jí péči poskytnout za předpokladu, že by jí úředníci nehrozili likvidační pokutou. Nešlo tedy o čerpání ze sociálního systému, ale stát se bez zákonného podkladu vmísil do soukromoprávního vztahu dvou osob, který byl v soukromém i veřejném zájmu, jímž je ochrana zdraví rodiček a novorozenců. Předběžné opatření bylo jediným právním prostředkem, jak se nezákonnosti bránit, neboť kdyby jím byla uložena povinnost vedlejší účastnici péči poskytnout (když zákonný důvod pro její odepření chyběl), ta by tak ochotně učinila. K tomu dodala, že jedním z aspektů práva na zdraví je i přijatelnost zdravotní péče, přičemž z osobních důvodů a jí zastávaných hodnot považuje standardní neosobní a medicalizovanou péči v porodnicích za nepřijatelnou. Stát jí neumožnil

zajistit si pro ni přijatelnou péči, potažmo jí tuto péči svým represivním způsobem odepřel zcela, a soudy jejím právům neposkytly ochranu.

IV. Procesní předpoklady projednání návrhu

18. Ústavní soud zkoumal splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou, která byla účastnicí řízení, v němž byla vydána napadená rozhodnutí, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelka je právně zastoupena v souladu s § 29 až 31 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“). Ústavní stížnost je přípustná, neboť stěžovatelka vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva ve smyslu § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

19. Ústavní soud předně konstatuje, že jako orgán ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy) není součástí soustavy soudů (srov. čl. 90 a čl. 91 odst. 1 Ústavy) a nepřísluší mu právo dozoru nad rozhodovací činností obecných soudů; k takovému dozoru či kontrole je Ústavní soud oprávněn pouze za situace, kdy obecné soudy svými rozhodnutími zasahují do ústavně zaručených základních práv a svobod jednotlivce a nerespektují hodnotový základ právního řádu daný ústavním pořádkem a mezinárodními závazky České republiky. Proto Ústavní soud napadená soudní rozhodnutí přezkoumal (toliko) z pohledu porušení ústavně zaručených základních práv a svobod, jak je stěžovatelkou namítáno v ústavní stížnosti, načež dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

20. Předmětem ústavní stížnosti je primárně vadný procesní postup vrchního soudu jako soudu odvolacího, spočívající v tom, že usnesením č. j. 1 Co 114/2013-39 zastavil odvolací řízení (podle § 211 ve spojení s § 104 odst. 1 o. s. ř.), aniž by se zabýval otázkou věcné správnosti usnesení krajského soudu č. j. 25 C 3/2013-24, kterým byl stěžovatelčin návrh na nařízení předběžného opatření zamítnut. Stěžovatelka se touto cestou snaží dosáhnout jeho věcného přezkumu, byť „jen“ s tím výsledkem, že vrchní soud usnesení soudu prvního stupně zruší a sám řízení o jejím návrhu na nařízení předběžného opatření zastaví. Důvodem tohoto postupu má být to, že případným zrušením usnesení krajského soudu o (ne)nařízení předběžného opatření pro nezákonnost se stěžovatelce dostane určité morální satisfakce, bude to mít význam pro posuzování dalších případů a především se tím otevře možnost domáhat se na státu náhrady škody podle zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notář-

ský řád), ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon č. 82/1998 Sb.“). V této souvislosti se stěžovatelka odvolala na rozsudek ESLP vydaný ve věci *Hanzelkovi proti České republice* (viz sub 9), v níž skutečnost, že stěžovatelé neměli možnost přezkumu rozhodnutí o nařízení předběžného opatření v odvolacím řízení, představovala nepřípustný zásah do jejich základních práv.

21. Ústavní soud pro úplnost pokládá za potřebné uvést, že v posledně uvedeném rozsudku řešil ESLP situaci, kdy matka s novorozencem bezprostředně po porodu opustila nemocnici a soud prvního stupně nařídil dne 26. 10. 2007 předběžné opatření podle § 76a o. s. ř., na jehož základě bylo dítě umístěno zpět do nemocnice, kde strávilo s rodiči (stěžovateli) dva dny (do 28. 10. 2007), následující den (tj. 29. 10. 2007) bylo k návrhu orgánu sociálně-právní ochrany dětí předběžné opatření soudem prvního stupně zrušeno, načež Krajský soud v Praze jako soud odvolací stěžovatelé podané odvolání proti předběžnému opatření odmítl usnesením ze dne 30. 4. 2008 č. j. 19 Co 162/2008-25 jako bezpředmětné s tím, že předběžné opatření již bylo zrušeno soudem prvního stupně. Stěžovatelé neuspěli se svým nárokem uplatněným v řízení na náhradu škody podle zákona č. 82/1998 Sb. z důvodu promlčení, nicméně i kdyby tomu tak nebylo, nemohli by být v takovém řízení úspěšní, protože usnesení o nařízení předběžného opatření nebylo zrušeno pro nezákonnost. Stěžovatelé nebyli úspěšní ani se svou ústavní stížností, neboť ji Ústavní soud (usnesením ze dne 17. 12. 2009 sp. zn. I. ÚS 1995/08) odmítl pro zjevnou neopodstatněnost s odůvodněním, že uvedený soud nemohl procesně postupovat jinak, protože odvoláním napadené rozhodnutí již právně neexistovalo. ESLP pak – vyšed z toho, že případná odpovědnost státu není dotčena možností stěžovatelů domáhat se náhrady škody na navrhovateli předběžného opatření – dospěl k závěru, že za konkrétních okolností případu stěžovatelé neměli k dispozici účinný prostředek nápravy, jímž by mohli uplatnit námitky (zjištěného) porušení čl. 8 Úmluvy, a proto došlo i k porušení čl. 13 Úmluvy. Porušení tohoto ustanovení, jak Ústavní soud nyní vyvodil, tedy spočívalo v tom, že ačkoliv byl postup soudu prvního stupně (v podobě nařízení předběžného opatření) v rozporu s ustanovením čl. 8 Úmluvy, dotčené osoby neměly k dispozici účinný právní prostředek nápravy, neboť odvolání proti nařízení předběžného opatření s ohledem na okolnosti případu k bezprostřední nápravě vést nemohlo a cestu k případné náhradě škody obecné soudy svým procesním postupem uzavřely, přičemž Ústavní soud nezjednal nápravu.

22. Ústavní soud se v minulosti vyjádřil k postupu odvolacího soudu, který odmítl odvolání proti usnesení soudu prvního stupně o nařízení předběžného opatření jako bezpředmětné s odůvodněním, že termín styku navrhovatele s jeho nezletilými dětmi, obsažený v původním návrhu

na nařízení předběžného opatření, již uplynul, a dospěl k závěru, že jde o postup, který respektuje soudní praxi (viz např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 9. 2004 sp. zn. 29 Odo 611/2002 nebo ze dne 2. 7. 2014 sp. zn. 23 Cdo 1214/2014) a je souladný s principy spravedlivého procesu (usnesení ze dne 9. 4. 2015 sp. zn. I. ÚS 3973/14; obdobně usnesení ze dne 14. 2. 2008 sp. zn. II. ÚS 3200/07).

23. Nutno však dodat, že samotný Ústavní soud současně připustil, že i po odpadnutí tvrzeného zásahu do základních práv a svobod ústavně-právní přezkum, eventuálně zakončený tzv. akademickým výrokem (obsahujícím konstatování porušení základních práv či svobod), je možný tam, kde přichází v úvahu nárok na odškodnění za protizákonné rozhodnutí státního orgánu, současně však dospěl k závěru, že by mělo jít o výjimečný postup, neboť obecně platí, že tam, kde spor odezněl nebo byl vyřešen jinou cestou, již nemá dalšího smyslu – s ohledem na princip minimalizace zásahů do pravomocných rozhodnutí a ekonomie soudního řízení – další řízení provádět. O takovou výjimečnou situaci pak šlo v případě ústavní stížnosti směřující proti rozhodnutím obecných soudů o (ne)nařízení předběžného opatření (týkající se styku dítěte s rodičem, příp. odevzdání dítěte do péče druhého rodiče), jestliže již bylo rozhodnuto o úpravě poměrů k nezletilým dětem meritorně (viz usnesení ze dne 16. 6. 2009 sp. zn. IV. ÚS 2829/07 či ze dne 24. 9. 2009 sp. zn. II. ÚS 1349/09), stejně tak tomu nebylo ani v případě, kdy v průběhu řízení o ústavní stížnosti předběžné opatření, ukládající povinnost obnovit přívod vody do bytu navrhovatele, bylo soudem na jeho návrh odůvodněný tím, že přívod vody byl obnoven, zrušeno podle § 77 odst. 2 o. s. ř. (usnesení ze dne 23. 2. 2012 sp. zn. II. ÚS 3410/11), případně ve věci předběžného opatření vydaného v řízení, které bylo posléze na návrh žalobkyně podaný z důvodu, že ohledně sporných práv byla uzavřena dohoda o narovnání, soudem zastaveno (usnesení ze dne 6. 1. 2011 sp. zn. II. ÚS 796/09).

24. Ústavní soud si je však vědom, že jeho argumentace, pokud jde o nutnost přezkumu soudních rozhodnutí tam, kde připadá v úvahu nárok na náhradu škody způsobené nezákonným rozhodnutím, je argumentací „v kruhu“ (kdy zmíněná povinnost k přezkumu závisí na jeho výsledku), a že je třeba hledat další rozlišovací kritéria. V nálezu ze dne 20. 7. 2010 sp. zn. IV. ÚS 2244/09 (N 146/58 SbNU 227) Ústavní soud podrobil kritice (viz bod 37) procesní postup odvolacího soudu, který – s odkazem na ustanovení § 218 o. s. ř. – pro „bezpředmětnost“ odmítl odvolání proti usnesení, jímž bylo prodlouženo předběžné opatření, na základě kterého bylo umístěno dítě do kojeneckého ústavu, vycházejí z toho, že v době rozhodování o odvolání jeho účinky pominuly, k čemuž je nutno doplnit, že soud prvního stupně předběžné opatření prodlužoval dlouho a opakovaně, aniž by respektoval názor odvolacího soudu, že předběžné opatření již dříve

zaniklo. Obdobnou situaci opakovaného prodlužování předběžného opatření posuzoval Ústavní soud také v nálezu ze dne 12. 5. 2015 sp. zn. I. ÚS 2903/14 (N 94/77 SbNU 377), přičemž vytkl obecným soudům, že v důsledku jejich postupu nebylo odvolacím soudem rozhodnuto o podaných odvoláních včas, čímž soudy bezpředmětnost odvolání samy způsobily, a dodal, že i pak by věcné posouzení odvolání mělo určitý význam, byť nikoliv takový, jako kdyby k němu došlo již během účinnosti usnesení o prodloužení předběžných opatření, kdy by již sice jejich bezprostřední účinky nemohly být odvráceny či napraveny, ovšem v případě shledání jejich nezákonnosti mohla být stěžovatelce otevřena cesta k uplatnění dalších prostředků nápravy, konkrétně zadostiučinění za újmu způsobenou nezákonným rozhodnutím, a v případě potvrzení jejich věcné správnosti by stěžovatelce bylo alespoň dodatečně poskytnuto jeho odůvodnění (viz bod 62). Podstatné je, že v obou těchto případech Ústavní soud shledal porušení ústavně zaručených základních práv či svobod hmotněprávní povahy, zejména práva na rodinný život zaručeného čl. 10 odst. 2 Listiny a čl. 8 Úmluvy, přičemž právě neposkytnutí ochrany těmto právům ze strany odvolacího soudu z důvodu údajně „bezpředmětnosti“ odvolání mělo za následek i porušení práva na spravedlivý proces.

25. Specifikum nyní projednávané věci spočívá v tom, že usnesení krajského soudu jako soudu prvního stupně, jímž byl zamítnut stěžovatelčin návrh na nařízení předběžného opatření, mělo povahu konečného, resp. co do svých důsledků „nezvratného“ rozhodnutí, neboť po proběhnutí řízení ve věci samé ztratilo význam, resp. již nemohlo splnit svůj primární účel, tj. dosáhnout poskytnutí dané zdravotní služby. Určitou měrou obdobně tomu bylo ve věci *Hanzelkovi proti České republice*, kterou řešil ESLP, a ve věcech posuzovaných Ústavním soudem, neboť ani tam nemělo nařízené předběžné opatření *de facto* „předběžnou“ povahu, a to z důvodu, že buď sice byly jeho účinky pouze dočasné, ale řízení ve věci samé vedeno vůbec nebylo (nebyl pro to důvod), anebo dočasná úprava v důsledku jejího opakovaného prodlužování nabyla ve své podstatě trvalou podobu, přičemž v obou případech právní ochrana proti postupu soudu prvního stupně tak, aby jeho bezprostřední účinky byly odvráceny či bezprostředně napraveny, již nebyla cestou řádného opravného prostředku (odvolání) reálně možná, a nebylo možné ani odčinění následků případného protiústavního zásahu cestou satisfakce v důsledku toho, že nedošlo k věcnému projednání odvolání. Lze přitom souhlasit se stěžovatelkou v tom, že není podstatné, zda případný zásah spočíval v aktivním jednání orgánů veřejné moci anebo v jejich pasivitě tam, kde měly být aktivní, jako tomu eventuálně bylo v projednávané věci.

26. Z výše uvedeného rozsudku ESLP, stejně jako z čl. 36 odst. 1 Listiny, očividně plyne povinnost státu, potažmo pak Ústavního soudu

(za určitých okolností), vytvořit prostor v rámci obecné justice pro přezkum rozhodnutí soudu prvního stupně, eventuálně sám takové rozhodnutí podrobit (ústavněprávnímu) přezkumu, jestliže případná náhrada za způsobenou újmu je jedinou možností nápravy (dopadů) neoprávněného zásahu do ústavně zaručených práv či svobod předběžným opatřením zejména s ohledem na prvek „nevratnosti“ takového zásahu. V této souvislosti je třeba podotknout, že ve věci dále probíhá soudní řízení na ochranu osobnosti, nicméně jak uvedl ESLP ve zmiňovaném rozsudku, případná odpovědnost vedlejší účastnice za vzniklou škodu ještě nezbavuje odpovědnosti stát za případné neposkytnutí soudní ochrany v tomto řízení.

27. Pak vzniká otázka, kdo by obecně, potažmo v projednávané věci měl být (primárně) oním přezkumným orgánem, tedy zda soud odvolací, anebo Ústavní soud, který se této role opakovaně ujal, a to nejen ve výše zmíněných věcech, ale také v případech týkajícím se přímo tzv. domácího porodu (viz usnesení ze dne 10. 3. 2015 sp. zn. II. ÚS 391/14). V souzené věci je však nutno vyjít především z návrhu samotné stěžovatelky, jež se cíleně nedomáhá zrušení usnesení krajského soudu, ale jen usnesení soudu odvolacího (a rozhodnutí navazujících), přičemž její argumentace směřuje především proti procesnímu postupu odvolacího soudu (tím se také její ústavní stížnost odlišuje od ústavní stížnosti vedené pod zmíněnou sp. zn. II. ÚS 391/14). Nadto lze takový postup (tj. přezkum postupu soudu prvního stupně přímo ze strany Ústavního soudu) považovat jen za jakési „náhradní řešení“, neboť vede k „přeskočení“ jedné soudní instance, což není ani v souladu s principem minimalizace zásahů Ústavního soudu do činnosti soudů obecných [srov. již nález ze dne 25. 9. 1997 sp. zn. III. ÚS 148/97 (N 113/9 SbNU 65)], ani zásadou subsidiarity ústavní stížnosti. To platí zvláště za situace, kdy bude třeba řešit právní otázky týkající se předpokladů vydání předběžného opatření v poměrně specifickém případě, a nelze to odůvodnit ani naléhavostí věci, neboť případné zrušení usnesení krajského soudu o návrhu na nařízení předběžného opatření Ústavním soudem by stěžovatelčino postavení okamžitě nezlepšilo. Z tohoto důvodu bylo třeba otevřít věcnému přezkumu usnesení o nenařízení předběžného opatření odvolacím soudem, který by pak – v případě pochybení krajského soudu, s přihlédnutím k výše uvedené judikatuře Ústavního soudu a v neposlední řadě k rozsudkům ESLP ve věci *Dubská a Krejzová proti České republice* (sub 12) a především *Hanzelkovi proti České republice* (sub 9) – přezkoumávané rozhodnutí mohl zrušit pro nezákonnost. Je zřejmé, že to může vyvolávat určité procesní problémy, nicméně je už věcí samotného odvolacího soudu – jak to hovoří zásadě minimalizace zásahů Ústavního soudu do kompetencí jiných orgánů – jaký procesní postup zvolí. Již jen z tohoto důvodu se Ústavní soud nemohl zabývat ani námitkami stěžovatelky, které se týkají možného porušení ústavně zaručených práv a svobod

hmotněprávní povahy, k čemuž lze dodat, že věcně problematiku tzv. domácích porodů obecné soudy v projednávané věci (resp. v napadených rozhodnutích) ani neřešily a tato byla předmětem řízení v pokračujícím řízení o věci samé. Možno tedy shrnout, že odvolací soud je povinen přezkoumávat a případně pro nezákonnost rušit (minimálně) ta usnesení soudu prvního stupně o (ne)nařízení předběžného opatření, jimiž je „nevratně“ zasahováno do základních práv a svobod dotčené osoby (nebo kterými je poskytnutí ústavněprávní ochrany odmítáno) a kde jedinou možností, jak odčinit negativní důsledky vyvolané jeho případnou nezákonností, je satisfakce na základě zákona č. 82/1998 Sb. Ústavní soud si je vědom toho, že k otázce povinnosti státu zajistit účast porodní asistentky u tzv. domácího porodu se již vyjádřil nejen velký senát ESLP ve věci *Dubská a Krejzová proti České republice* (stížnosti č. 28859/11 a č. 28473/12), ale také Nejvyšší soud v rozsudku ze dne 15. 6. 2016 sp. zn. 30 Cdo 3598/2014 a předtím i Ústavní soud v usnesení ze dne 10. 3. 2015 sp. zn. II. ÚS 391/14, současně však - při respektu k právnímu názoru ESLP ve věci *Hanzelkovi proti České republice* (k tomu viz rovněž usnesení ze dne 15. 11. 2016 sp. zn. Pl. ÚS 23/15) - zásadně nemíní výsledek odvolacího řízení jakkoliv předjímat.

28. S ohledem na řešení obdobných případů *pro futuro* pokládá Ústavní soud za potřebné k postupu soudů prvního stupně, kdy návrh na nařízení předběžného opatření je zamítán především z „formálních“ důvodů (tedy že by předběžné opatření nezakládalo zatímní úpravu poměrů účastníků řízení, resp. že by bylo rozhodnutím „konečným“), obecně podotknout následující. V případech, kdy navrhované předběžné opatření, ukládající povinnost druhému účastníkovi, je ve svém důsledku rozhodnutím „konečným“, jako tomu bylo s ohledem na povahu dané povinnosti i v projednávané věci (tj. že tato mohla být v případě porodní asistence přirozeně splněna pouze jednou a navíc jen v jediném termínu), obecný soud na straně jedné musí postupovat tak, aby poskytl ochranu právům tomu, kdo se jí domáhá, na straně druhé tak může činit pouze na základě a v mezích zákona, a tedy tam, kde má být uložena fyzické nebo právnícké osobě povinnost takovéto „definitivní“ povahy, se tak musí dívat při zachování procesních práv, jež jsou jí (tj. osobě, které má být uložena příslušná povinnost) zaručena v ústavní rovině. Z hlediska ústavnosti tedy není rozhodující forma příslušného rozhodnutí, podstatné je včasné poskytnutí soudní ochrany při zachování ústavních procesních práv. Nelze přitom vyloučit existenci kolize mezi uplatňováním zmíněných procesních práv na straně jedné a na straně druhé nutností bezodkladně rozhodnout předběžným opatřením, a to často „s konečnou platností“, např. v případě bezprostředního ohrožení života a zdraví, ovšem o takovou situaci s ohledem na více jak dvouměsíční časový prostor v projednávané věci nešlo.

29. Ve vztahu k projednávané věci z toho plyne, že pokud by nebylo možné objektivně řízení ukončit včas (třeba jen v prvním stupni při použití institutu předběžné vykonatelnosti ve smyslu § 162 odst. 2 o. s. ř.), nelze dle názoru Ústavního soudu vyloučit použití předběžného opatření, zde samozřejmě při zachování procesních práv osob, jimž je povinnost ukládána. V případech, kdy naopak rozhodnutí soudu prvního stupně o (ne)nařízení předběžného opatření je postaveno na tom, že *a priori* nelze cestou předběžného opatření postupovat, pak je nutné učinit veškerá opatření, aby o uplatněném nároku bylo včas rozhodnuto v řízení o věci samé.

30. Možno dodat, že pokud by skutečně nebylo poskytnutí ochrany práv formou předběžného opatření možné a obecné soudy by neučinily nic (resp. vše) pro to, aby bylo rozhodnuto ve věci samé, pak by v úahu přicházela odpovědnost státu za nesprávný úřední postup (§ 13 zákona č. 82/1998 Sb.), eventuálně spočívající v neposkytnutí včasné právní ochrany. Tím by také byl dle názoru Ústavního soudu mezinárodní závazek České republiky, který plyne z čl. 13 Úmluvy, naplněn, nicméně je třeba preferovat takové řešení, jež škodě předchází, před takovým, které ji pouze dodatečně napravuje.

31. Jak plyne z výše uvedeného, vrchní soud pochybil, pokud usnesením č. j. 1 Co 114/2013-39 (viz sub 3) odvolací řízení zastavil pouze z procesních důvodů, konkrétně z důvodu jeho údajné bezpředmětnosti návrhu, aniž by se předtím jakkoliv zabýval otázkou zákonnosti usnesení krajského soudu. S ohledem na *ratio decidendi* nynějšího rozhodnutí Ústavního soudu nemohou obstát ani napadená usnesení krajského soudu č. j. 25 C 3/2013-57 a vrchního soudu č. j. 1 Co 79/2014-75 (sub 5 až 6) vydaná ve věci zmatečnosti, protože jsou rovněž založena na popření možnosti rozhodnout meritorně o odvolání proti rozhodnutí o návrhu na nařízení předběžného opatření (bez ohledu na přítomný prvek „nevratnosti“). Tato rozhodnutí, která by jinak měla být prostředkem nápravy podle čl. 36 odst. 1 a 4 Listiny a čl. 13 Úmluvy, se tak stala v podstatně formálními a neúčinnými, tak jako tomu bylo v projednávané věci. Ústavní soud však znovu zdůrazňuje, že jde jen o dosažení stavu, kdy bude možno cestou opravného prostředku dosáhnout meritorního řešení, přičemž bude pochopitelně věci odvolacího, popř. dovolacího soudu, jak bude o věci rozhodnuto.

32. Domáhala-li se stěžovatelka zrušení usnesení Nejvyššího soudu č. j. 30 Cdo 5209/2014-91, ústavní stížnost ve vztahu k tomuto rozhodnutí žádné námitky neobsahuje, a ani Ústavnímu soudu není *prima facie* zřejmé, v čem by jeho protiústavnost mohla spočívat, když šlo o dovolání zčásti opožděné ve vztahu k napadenému usnesení odvolacího soudu, zčásti pak vykazující neodstranitelný nedostatek procesní podmínky řízení (chybějící funkční příslušnost dovolacího soudu) ve vztahu k napadenému usnesení krajského soudu. Tudíž lze usuzovat, že daný návrh stěžovatelka učinila pouze z důvodu právní jistoty pro případ, pokud by bylo jemu předcházející

usnesení vrchního soudu č. j. 1 Co 114/2013-39 Ústavním soudem zrušeno, a tím bylo „odstraněno“ z důvodu právní jistoty a nadbytečnosti. Jen z tohoto důvodu také Ústavní soud stěžovatelce vyhověl.

33. V případě napadeného usnesení Nejvyššího soudu č. j. 30 Cdo 5212/2014-93 se Ústavní soud ztotožnil s námitkami stěžovatelky. Odůvodnění tohoto rozhodnutí je vnitřně rozporné, neboť na straně jedné je stěžovatelce vytýkáno, že nevymezila předpoklady přípustnosti dovolání ve smyslu § 237 o. s. ř., a ani konkrétní právní otázku, na straně druhé se dovolací soud právní otázkou, jak byla stěžovatelkou předestřena v dovolání (a k níž se vztahuje tento náleze), zabýval, načež se s názorem odvolacího soudu ztotožnil, aniž by ovšem vysvětlil, proč stěžovatelčinu, minimálně dílem nepochybně relevantní právní argumentaci k otázce, zda lze za dané situace zastavit odvolací řízení, odmítl jako nesprávnou, neboť pouze konstatoval, že závěr odvolacího soudu je v souladu s doktrínou i jeho judikaturou. Dlužno dodat, že i kdyby dovolací soud odmítl dovolání pouze pro vady, nemohlo by jeho rozhodnutí obstát. Stěžovatelka vymezila předpoklady přípustnosti dovolání konstatováním, že daná otázka dosud nebyla řešena, protože judikatura, na kterou soudy nižších stupňů odkázaly a kterou ona také v dovolání specifikovala, na daný případ s ohledem na jeho specifika nemůže dopadat, a pro případ, že by tomu tak bylo, bylo třeba příslušnou právní otázku, jež byla dostatečně specifikována, posoudit dle jejího názoru jinak, přičemž zdůvodnila, proč by tomu mělo tak být (viz bod 10 dovolání); jestliže ani takový postup nepovažoval dovolací soud za dostatečný, nese jeho rozhodování známky tzv. přepjatého formalismu, jenž je v této souvislosti neslučitelný s ústavně zaručeným právem každého na přístup k (zde dovolacímu) soudu.

34. Stejně tak nemohl Ústavní soud přisvědčit závěru Nejvyššího soudu v předmětném usnesení č. j. 30 Cdo 5212/2014-93, podle kterého na vadně či chybně formulovaných dovolacích právních otázkách nemohly změnit nic ani úvahy dovolání upínající se k ústavním principům, resp. k aktuální životní situaci stěžovatelky. Tím Nejvyšší soud bez dalšího odůvodnění popřel svou povinnost chránit základní práva a svobody, kterou mu ukládá čl. 4 Ústavy.

35. Odmítl-li Nejvyšší soud stěžovatelčino dovolání pro nepřipustnost, a v důsledku toho se jím nezabýval meritorně, nepřipustně jí tím odepřel přístup k soudu. Obdobný závěr bylo nutno učinit i ve vztahu k napadeným rozhodnutím soudů nižších stupňů, neboť ta jsou, jak bylo vysvětleno výše, postavena na ústavně nekonformním řešení právní otázky, tedy že odvolání směřující proti usnesení o (ne)nařízení předběžného opatření je za dané situace bezpředmětné, v důsledku čehož se odmítl zabývat samotným meritem podaného odvolání. Na základě zjištěného porušení ústavně zaručeného základního práva stěžovatelky na soudní

III. ÚS 2433/15

č. 224

ochranu, zaručeného čl. 36 odst. 1 Listiny, Ústavní soud (při nutném respektu k výše uvedené judikatuře ESLP – viz sub 25 až 28) ústavní stížnosti vyhověl a napadená soudní rozhodnutí podle ustanovení § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil. Učinil tak bez nařízení ústního jednání, neboť od něho nebylo možno očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 225

K legitimnímu očekávání výše starobního důchodu v rozsahu nároku na předčasný důchod bývalým občanem jiného státu při ukončení platnosti mezinárodní dohody o sociálním zabezpečení

Pokud by stěžovatelce právní úprava v rozhodném období přiznávala právo na „předčasný“ starobní důchod, jednalo by se za okolností projednávaného případu o splnění podmínek pro možnost vzniku legitimního očekávání, že jí bude sociální dávka alespoň v rozsahu „předčasného“ starobního důchodu přiznána, aniž by bylo překážkou, že v daném období žádost o přiznání „předčasného“ starobního důchodu stěžovatelka nepodala. K založení legitimního očekávání není totiž nezbytné, aby bylo o daném nároku stěžovatelky na základě její žádosti rozhodnuto, nýbrž postačí, pokud byl takový nárok individualizovatelný na základě právní úpravy, resp. pokud stěžovatelka v předmětném období splňovala všechny podmínky zákonem stanovené pro přiznání „předčasného“ starobního důchodu.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Jana Filipa a soudců Jaroslava Fenyka (soudce zpravodaj) a Radovana Suchánka – ze dne 29. listopadu 2016 sp. zn. III. ÚS 3493/15 ve věci ústavní stížnosti Aspram Israeljanové, zastoupené Mgr. Evou Kantořikovou, advokátkou, se sídlem Jaselská 197/14, 602 00 Brno, proti rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 31. 8. 2015 č. j. 4 Ads 146/2015-24, proti rozsudku Krajského soudu v Brně ze dne 13. 5. 2015 č. j. 41 Ad 37/2014-16 a proti rozhodnutí České správy sociálního zabezpečení ze dne 23. 6. 2014 č. j. X o stěžovatelčině starobním důchodu.

Výrok

I. Rozsudkem Nejvyššího správního soudu ze dne 31. 8. 2015 č. j. 4 Ads 146/2015-24 byla porušena základní práva stěžovatelky garantovaná v čl. 11 odst. 1 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod.

II. Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 31. 8. 2015 č. j. 4 Ads 146/2015-24 se proto ruší.

III. Ústavní stížnost v části, která směřuje proti rozsudku Krajského soudu v Brně ze dne 13. 5. 2015 č. j. 41 Ad 37/2014-16 a proti rozhodnutí České správy sociálního zabezpečení ze dne 23. 6. 2014 č. j. X, se odmítá.

Odůvodnění

I. Rekapitulace průběhu řízení a obsahu ústavní stížnosti

Stěžovatelka svou včas podanou ústavní stížností napadá s tvrzením porušení svých ústavním pořádkem garantovaných práv, zakotvených zejména v čl. 30 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), v záhlaví označená rozhodnutí.

Z ústavní stížnosti a napadených rozhodnutí vyplývá, že stěžovatelka, bývalá občanka Arménie, si dne 14. 2. 2011 podala žádost o starobní důchod u České správy sociálního zabezpečení (dále jen „ČSSZ“), která v záhlaví uvedeným rozhodnutím přiznala stěžovatelce od 26. 1. 2013 starobní důchod ve výši 3 248 Kč s odůvodněním, že stěžovatelka žádost o důchod podala po 23. 9. 2009, kdy ve vztahu k Arménii skončila platnost Dohody mezi Československou republikou a Svazem sovětských socialistických republik o sociálním zabezpečení (č. 116/1960 Sb.) – (dále jen „Dohoda“), a nebylo proto možné aplikovat jednotlivá ustanovení Dohody a započítat dobu zaměstnání stěžovatelky v Arménii pro účely stanovení nároku na starobní důchod a jeho výši. Námitky stěžovatelky proti napadenému rozhodnutí ČSSZ zamítl tento správní orgán rozhodnutím ze dne 5. 9. 2014 č. j. X-LP.

Žalobu stěžovatelky proti rozhodnutí ČSSZ o námitkách Krajský soud v Brně v záhlaví uvedeným rozsudkem zamítl, neboť Dohoda pozbyla ve vztahu k Arménii platnost přede dnem uplatnění žádosti stěžovatelky o starobní důchod. Proto bylo podle krajského soudu možné doby studia a zaměstnání stěžovatelky posuzovat výhradně na základě českých právních předpisů. Stěžovatelce tak nebylo možné započítat dobu zaměstnání v Arménii po skončení vysokoškolského studia.

O kasační stížnosti stěžovatelkou podané proti uvedenému rozhodnutí krajského soudu rozhodl Nejvyšší správní soud ústavní stížností napadeným rozsudkem tak, že kasační stížnost zamítl. Shodně jako krajský soud zaujal Nejvyšší správní soud v odůvodnění svého rozhodnutí názor, že dobu zaměstnání stěžovatelky v Arménii nelze započítat, neboť důchodové nároky žalobkyně je nutno posuzovat výhradně podle českých právních předpisů, neboť ve vztahu k území Arménie zanikly účinky Dohody před podáním žádosti o přiznání starobního důchodu stěžovatelkou, přičemž žádá jiná mezinárodní smlouva, která by měla za předmět koordinaci v oblasti sociálního zabezpečení mezi Českou republikou a Arménií,

sjednána nebyla. Tato skutečnost má pro žalobkyni ten nepříznivý následek, že jí nelze zohlednit dobu zaměstnání v Arménii po ukončení jejího vysokoškolského studia.

Ve své ústavní stížnosti stěžovatelka v podstatě obdobně jako v kasační stížnosti polemizuje se závěry v dané věci dovozovanými dříve ve věci rozhodujícími orgány. Stěžovatelka nesouhlasí se závěrem soudů o nezapočtení doby pojištění získané na území bývalého SSSR. V jejím případě došlo ke změně pravidel pro započítávání dob bezprostředně před dovršením věku pro vznik starobního důchodu. Tato změna znamenala výrazný zásah pro hodnocení dob pojištění, kdy jí z důvodu změny právní úpravy nebylo zhodnoceno přibližně 15 let odpracovaných v Arménii a nezhodnocení těchto dob mělo výrazný vliv na výši jejího starobního důchodu. V této souvislosti stěžovatelka upozorňuje na to, že pokud by si podala žádost o předčasný starobní důchod v roce 2009, kdy jí již nárok na předčasný starobní důchod vznikl, byl by jí přiznán a doby odpracované v Arménii by jí byly zhodnoceny. Stěžovatelka rovněž tvrdí, že adresát veřejné správy v době platnosti Dohody nemá důvod rozumně očekávat, že po mnoha desetiletích, kdy české orgány Dohodu bez výhrad aplikují, ji bez jakékoliv náhrady aplikovat přestanou.

Stěžovatelka dále namítá, že Česká republika tím, že současně s odstoupením od Dohody neupravila své vnitrostátní normy tak, aby svým občanům umožnila dobu pojištění, kterou získali na území bývalého smluvního státu, získat na základě vnitrostátních předpisů nebo alespoň umožnila získat tyto doby dodatečně znovu, porušila právo stěžovatelky na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří podle čl. 30 odst. 1 Listiny. Tímto postupem stát podle stěžovatelky současně porušil ústavně zaručené právo na rovnost před zákonem mezi dotčenou skupinou občanů a ostatními občany České republiky.

II. Obsah vyjádření ostatních účastníků řízení

ČSSZ ve svém obsáhlém vyjádření poté, co provedla rekapitulaci posuzovaného případu a vývoj mezinárodních závazků České republiky s Arménií v oblasti sociálního zabezpečení, uvedla, že vzhledem k tomu, že stěžovatelka podala žádost o starobní důchod dne 14. 2. 2011, tj. po skončení platnosti Dohody, v období tzv. bezsmluvního stavu, nebylo možné pro nárok a výši jejího starobního důchodu zhodnotit dobu zaměstnání na území Arménie, za kterou nebylo v České republice zapláceno pojistné. Takto by ČSSZ postupovala u jakéhokoliv jiného občana České republiky, neboť započtení doby pojištění získané na území Arménie pro účely nároku na dávku důchodového pojištění z českého důchodového systému by bylo možné pouze na základě mezinárodní smlouvy o sociálním

zabezpečení uzavřené mezi Českou republikou a Arménií, avšak žádná taková smlouva dosud uzavřena nebyla.

K argumentaci stěžovatelky, že porušení práva na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří spatřuje ve skutečnosti, že po ukončení platnosti Dohody Česká republika neupravila své vnitrostátní normy tak, aby svým občanům umožnila dobu pojištění, kterou získali na území bývalého smluvního státu, získat na základě vnitrostátních předpisů nebo umožnila získat tyto doby dodatečně „znovu“, např. přihlášením k dobrovolnému pojištění a doplacením pojistného v České republice, ČSSZ ve svém vyjádření uvádí, že doby pojištění získané na území jiného státu nejsou dobami pojištění České republiky, tj. dobami pojištění získanými podle českých právních předpisů. V době platnosti Dohody Česká republika byla povinna hodnotit cizozemskou dobu pojištění, za kterou nebylo v České republice hrazeno pojistné, nicméně činila tak až v době přiznání důchodu a ani po tomto zhodnocení se uvedené doby nestávaly dobami pojištění získanými podle § 5 odst. 1 nebo § 13 odst. 1 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění. Nelze tedy hovořit o možnosti „znovu“ získat doby pojištění, neboť se nadále jedná o doby pojištění získané na území Arménie, nikoliv podle českých právních předpisů. Dle názoru ČSSZ proto nelze hovořit ani o legitimním očekávání, které by mohlo vést stěžovatelku k závěru, že Česká republika bude za všech okolností a bez ohledu na společenskopolitické a hospodářské změny hodnotit v plném rozsahu cizozemskou dobu pojištění pro nárok a výši starobního důchodu vypláceného z českého důchodového systému, a to zvláště za situace, kdy je zjevné, že takové hodnocení nebylo a nebude reciproční. Stejně tak stěžovatelka nemohla a nemůže předpokládat, že „náhradou“ za Dohodu by bylo ustanovení, které by umožňovalo zápočet cizozemské doby pojištění ve stejném rozsahu, v jakém tento zápočet umožňoval čl. 4 Dohody.

S účinností od 1. 1. 1996 je důchodové pojištění v České republice založeno na pojistném principu, vznik nároku na dávku i stanovení její výše jsou tak závislé na získané době pojištění a výši vyměřovacích základů, z nichž bylo do systému důchodového pojištění České republiky odvedeno tomu odpovídající pojistné. Výjimkou jsou náhradní doby pojištění, za které není hrazeno pojistné a které jsou za určitých podmínek hodnoceny pro důchodové účely. Stěžovatelce byla již zhodnocena doba vysokoškolského studia na území Arménie i doba péče o děti. Zhodnocením další cizozemské doby pojištění pro důchodové účely v rozporu s právními předpisy, resp. na základě Dohody, která již není pro Českou republiku závazná, by ČSSZ naopak stěžovatelku zvýhodnila oproti jiným pojištěncům, kterým byla pro nárok a výši důchodu zhodnocena toliko doba uvedená v § 5 odst. 1 a 2, § 6 a 13 zákona č. 155/1995 Sb., eventuálně jimž byl s přihlednu-

tím ke koordinačním předpisům či bilaterální smlouvě důchod příznán v dílčí (poměrné) výši.

ČSSZ není oprávněna kogentní ustanovení zákona přízpůsobovat s ohledem na osudy (někdy i velmi tragické) jednotlivých žadatelů o dávku. V jakémkoliv řízení o žádosti o dávku důchodového pojištění tedy vychází z právního a skutkového stavu existujícího ke dni přiznání dávky, a to i s ohledem na přechodná ustanovení. Z tohoto důvodu nelze považovat za „právně nelogický“ či ústavně nekonformní postup nositele pojištění, který odmítne v konkrétním případě aplikovat neplatnou mezinárodní smlouvu. Skutečnost, že určitý právní předpis, mezinárodní smlouva či ustanovení zákona jsou aplikovány po mnoho let a poté jsou zrušeny, nezakládá nárok na aplikaci předmětné právní normy i na případy nastalé kdykoliv v budoucnu, jakkoliv by to bylo pro dotčené osoby nepříznivé. Při rozhodování o nároku na důchod nebo jeho výši tedy nelze zohledňovat právní a skutkový stav věci, který by existoval k jinému datu, resp. který by byl býval existoval, pokud by stěžovatelka podala žádost o starobní důchod před dosažením důchodového věku podle § 31 zákona č. 155/1995 Sb. ještě v době platnosti Dohody. Opačný přístup by znamenal, že by si jakýkoliv pojištěnec mohl bez ohledu na platné znění zákona a příslušná přechodná ustanovení nárokovat jakoukoliv dávku, která byla v minulosti zrušena (např. podle zákona č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění účinném ke dni 31. 12. 1995), nebo požadovat výpočet procentní výměry důchodu dle určitého ustanovení, které již v důsledku změny právní úpravy nelze aplikovat (např. podle § 15 zákona č. 155/1995 Sb., ve znění účinném do 29. 9. 2011).

V této souvislosti ČSSZ ve svém vyjádření připomíná právní názor Ústavního soudu vyjádřený v nálezu ze dne 12. 12. 2000 sp. zn. II. ÚS 376/2000 (N 187/20 SbNU 297), podle něhož v případě předpisů o sociálním zabezpečení, resp. důchodového pojištění, není možné použít rozšiřující výklad právních předpisů. Nárok na dávku důchodového pojištění je možné přiznat jen tehdy, jsou-li splněny všechny zákonem stanovené podmínky. Rozšiřující výklad zákonných podmínek vzniku nároku by byl v rozporu se zájmy ostatních pojištěnců. Ústavní soud též judikoval, že rovnost je kategorie relativní, jež vyžaduje odstranění nedůvodných rozdílů. Zásadě rovnosti v právech podle čl. 1 Listiny je proto třeba rozumět tak, že právní rozlišování v přístupu k určitým právům nesmí být projevem libovůle, nelyne z ní však závěr, že by každému muselo být přiznáno jakékoli právo [nálezu Ústavního soudu ze dne 21. 1. 2003 sp. zn. Pl. ÚS 15/02 (N 11/29 SbNU 79; 40/2003 Sb.)]. Pokud jde o samotnou povahu Dohody a její dopady, odkazuje ve svém vyjádření ČSSZ na usnesení Ústavního soudu ze dne 19. 2. 2013 sp. zn. III. ÚS 2452/11 (dostupné na <http://nalus.usoud.cz>)

a na nález Ústavního soudu ze dne 23. 4. 2008 sp. zn. Pl. ÚS 2/08 (N 73/49 SbNU 85; 166/2008 Sb.).

ČSSZ ve svém vyjádření uzavírá, že dle jejího názoru nebylo porušeno ústavně zaručené právo stěžovatelky na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří dle čl. 30 Listiny ani další práva, jichž se dovolává. Zhodnocením všech dob cizozemského pojištění dle mezinárodní smlouvy, kterou již Česká republika není vázána, by stěžovatelka byla naopak neodůvodněně a de facto protiprávně zvýhodněna oproti jiným pojištěncům.

Krajský soud v Brně ve svém vyjádření stručně odkázal na odůvodnění svého napadeného rozsudku.

Nejvyšší správní soud ve svém vyjádření především odkazuje na odůvodnění uvedené v jeho napadeném rozsudku, které pokládá za zcela příléhavé, výstižné a správné. Posuzovaná otázka byla podle Nejvyššího správního soudu opakovaně řešena zcela jednotnou a ustálenou judikaturou Nejvyššího správního soudu mj. v rozsudcích citovaných v odůvodnění napadeného rozsudku. Nejvyšší správní soud ve svém vyjádření konstatuje, že tento právní názor je rovněž ústavně konformní, jak již Ústavní soud vyslovil v celé řadě svých rozhodnutí. Příléhavý ve vztahu k této problematice a odpovídající i na některé argumenty uplatněné v nynější ústavní stížnosti, týkající se ochrany legitimního očekávání ohledně uznání doby zaměstnání na území Arménie a diskriminace, je podle vyjádření Nejvyššího správního soudu názor vyslovený např. v usnesení Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 2452/11 ze dne 19. 2. 2013 a část jeho odůvodnění Nejvyšší správní soud ve svém vyjádření cituje.

Nejvyšší správní soud současně upozorňuje, že Ústavní soud v usnesení ze dne 3. 6. 2011 sp. zn. IV. ÚS 953/11 (dostupné na <http://nalus.usoud.cz>) odmítl jako zjevně neopodstatněnou dokonce ústavní stížnost stěžovatelky, která splnila podmínky vzniku nároku na starobní důchod ke dni 15. 5. 2008 (tj. ještě v době aplikovatelnosti Dohody), avšak žádost o přiznání důchodu podala až 25. 3. 2009, tj. po vypovězení Dohody vůči Ruské federaci, což mělo pro stěžovatelku zcela fatální důsledky (nezohlednění téměř 14 let doby zaměstnání na území Ruska a ztráta nároku na starobní důchod). V této souvislosti Nejvyšší správní soud doplňuje, že stěžovatelce muselo být nejpозději v době vydání nálezů Ústavního soudu ze dne 3. 6. 2009 sp. zn. I. ÚS 420/09 (N 131/53 SbNU 647) známo, že sukcesní jednání mezi Českou Republikou a Arménií byla neúspěšná a že platnost Dohody byla ukončena. Pokud v té době splňovala podmínky pro přiznání „předčasného“ starobního důchodu, jak uvádí, měla o něj neprodleně požádat, neboť bylo zřejmé, že oznámení o ukončení platnosti Dohody bude publikováno, resp. bude ukončena aplikovatelnost Dohody i z hlediska vnitrostátního práva České republiky, v dohledné době.

Závěrem Nejvyšší správní soud uvedl, že ze zásad koordinace sociálního zabezpečení vyplývá, že stát, v němž pojištěnec pracoval a odváděl pojistné na sociální zabezpečení, je následně odpovědný za výplatu důchodu pojištěnci za toto období. Nelze spravedlivě požadovat po jiném státu, jehož občanství tento pojištěnec následně získá, resp. se na jeho území následně přestěhuje, aby sám hradil důchodové dávky za toto období, pokud není zajištěna reciprocita. Takový postup by byl v posledku na újmu práv pojištěnců v tomto příjímajícím státě, kteří by museli přispívat na důchodové zabezpečení osob, které se ale nepodílely na vytváření ekonomických statků v tomto státě, nýbrž ve státě jiném. Jakkoli tedy dopad ukončení platnosti Dohody do právní sféry stěžovatelky je spojen s určitou tvrdostí, nelze dovozovat, že by byl *a priori* nespravedlivý.

Nejvyšší správní soud proto ve svém vyjádření navrhl, aby Ústavní soud ústavní stížnost odmítl pro zjevnou neopodstatněnost, popř. ji zamítl jako nedůvodnou.

Vyjádření ČSSZ, Krajského soudu v Brně a Nejvyššího správního soudu byla stěžovatelce doručena k replice. Stěžovatelka ve své replice uvedla, že již v listopadu roku 2014 podala k ministryni práce a sociálních věcí žádost o odstranění tvrdosti, kdy tato její žádost byla bez projednání odložena s tím, že institutem odstranění tvrdosti zákona nelze řešit dopady mezinárodních smluv. Na postup ministerstva při odmítnutí žádosti si stěžovatelka stěžovala u veřejné ochránčyně práv a v nedávné době podala novou žádost, o které doposud nebylo rozhodnuto. Nelze tak podle stěžovatelky hovořit o tom, že by Česká republika byla připravena řešit dopady ukončení aplikace smlouvy prostřednictvím institutu odstranění tvrdosti.

Stěžovatelka ve své replice dále uvádí, že v Dohodě se Česká republika zavázala k tomu, že bude hodnotit cizozemskou dobu pojištění, za kterou nebylo v České republice odvedeno pojistné, a tato dohoda byla déle než 40 let aplikována. Aplikace této dohody byla v roce 2009 ze dne na den ukončena. V daném případě se tak nejedná o běžnou změnu systému důchodového zabezpečení, ale o změnu, která narušuje právní jistotu občanů a rovnost v právech. Stěžovatelka se domnívá, že pokud se stát zaváže určité doby pojištění hodnotit pro vznik nároku na důchod a jeho výši a takto dlouhodobě postupuje, je legitimním očekáváním jeho občanů, že jim tyto doby budou zhodnoceny. Na základě platné právní úpravy mohou občané státu činit svá rozhodnutí a plánovat svoji budoucnost. Smyslem a účelem mezinárodních smluv v oblasti sociálního zabezpečení je právě poskytnout právní rámec pro migraci zaměstnanců mezi smluvními státy a předvídatelnost práva pro migrující zaměstnance.

Na základě výše uvedeného se stěžovatelka domnívá, že jí ČSSZ měla započíst všechny doby důchodového pojištění, které získala v bývalém

Sovětském svazu a v Arménii tak, aby bylo zajištěno její právo na přiměřené zabezpečení ve stáří.

Následně bylo Ústavnímu soudu doručeno doplnění vyjádření ČSSZ, ve kterém uvedla, že rozhodnutím ze dne 14. 11. 2016 č. j. R-14.11. 2016-423/X byl starobní důchod stěžovatelky zvýšen od 1. 11. 2014 podle čl. 16 odst. 1 Smlouvy mezi Českou republikou a Ruskou federací o sociálním zabezpečení, publikované pod č. 57/2014 Sb. m. s., kdy byla stěžovatelce zhodnocena doba pojištění získaná na území Arménie, jejíhož zhodnocení se stěžovatelka domáhá v ústavní stížnosti. S ohledem na závěry a výrok tohoto nálezu již Ústavní soud nezasílal toto doplnění stěžovatelce opět k replice.

III. Obecná východiska

Na prvním místě je třeba říci, jak konstatoval Ústavní soud již v usnesení ze dne 19. 2. 2013 sp. zn. III. ÚS 2452/11, že systém důchodového pojištění v České republice zajišťuje hmotné zabezpečení ve stáří dávkami, jejichž podmínky nároku a výše jsou spjaty s výdělečnou činností na území státu a závisí především na rozsahu této výdělečné činnosti a dosahovaných příjmech, neboť tyto dávky mají představovat přiměřenou náhradu příjmu, kterého nemůže pojištěnec dosáhnout z důvodu vysokého věku. V současné době tento systém prochází častými reformami souvisejícími s demografickým a ekonomickým vývojem, prodlužuje se opakovaně věk pro odchod do starobního důchodu a byla také prodloužena potřebná doba pojištění. Systém se také průběžně mění tzv. parametrickými změnami tak, aby byl z dlouhodobého hlediska finančně udržitelný. Tento systém je financován převážně z pojistného placeného pojištěnci a zaměstnavateli, jedná se o tzv. průběžně financovaný systém (založený na mezigenerační solidaritě).

Je tedy zřejmé, že tento systém podléhá opakovaně změnám (v České republice byly reformy hmotného zabezpečení ve stáří v uplynulých 60 letech prováděny v zásadě každých deset let). Změny v úrovni a rozsahu koordinace důchodového zabezpečení (pojištění) dvoustrannými anebo mnohostrannými mezinárodními smlouvami, majícími za cíl zohlednit v nároku na dávku ve stáří a v její výši i doby práce v zahraničí, prošly obdobným vývojem jako vnitrostátní úprava. Mezinárodní smlouvy zejména zajišťují, že se stanoveným způsobem přihlíží k dobám zaměstnání (anebo jim na roveň postaveným dobám) v zahraničí, což by podle vnitrostátní úpravy – až na výjimky – nebylo možné. Česká republika do roku 1990 neměla mezinárodní koordinační vztahy nijak široce vybudovány, což byla situace plynoucí z uzavřenosti tzv. zemí bývalého socialistického bloku. Mezinárodní smlouvy uzavřené do roku 1990 pak procházely obdobím přehodnocování, tj. zda a do jaké míry vyhovují standardním nástrojům

koordinace sociálního zabezpečení, a vedle toho byly sjednávány smlouvy nové. Významnou okolnost pro Českou republiku znamenal vstup do Evropské unie, v jejímž rámci existuje společný systém koordinace sociálního zabezpečení, který není bez vlivu na zacházení, které členský stát Evropské unie v oblasti důchodového pojištění poskytuje vlastním občanům, občanům dalších členských států i občanům třetích zemí, přičemž toto zacházení musí být nediskriminační.

Dohoda se Svazem sovětských socialistických republik se už v době svého uzavření odklonila od principů, které pro zachování nároků v případě migrace pracovníka formulovala v období po 1. světové válce Mezinárodní organizace práce (Úmluva č. 48 z roku 1935) a byla v důvodové zprávě (dostupná na www.psp.cz/eknih/1954ns/tisky/t038800.htm) k tisku 388 (NS ČSR 1954 až 1960) označena za dohodu odpovídající „zásadě proletářského internacionalismu“ motivovanou významně tím, že „po druhé světové válce došlo ke značnému přesídlení obyvatelstva z území Československé republiky“ – tehdejší stát se svou politickou orientací tedy chtěl vyhnout případné mezinárodní kritice a důsledkům spojeným s vysídlením hlavně německého obyvatelstva, které na území Československa pracovalo často dlouhá léta – v důvodové zprávě se tato motivace uvádí zcela nepokrytě s vědomím, že obvyklým principem je, že „důchody přesídlivším osobám má poskytovat země, kde tyto osoby pracovaly a byly pojištěny“.

Důsledky aplikace Dohody jsou souhrnně uvedeny ve vládním návrhu, kterým byl Parlamentu České republiky předložen návrh na výpověď Dohody (tisk č. 378 v pátém volebním období, 2007, dostupný na www.psp.cz). Dohoda byla označena jako překonaný typ smluvního dokumentu postrádajícího jakýkoli ekonomický či pojistný základ, snaha změnit tuto Dohodu provázela celá léta od roku 1989, avšak „pro potíže na straně zahraničního partnera ke změně Dohody nedošlo“. Návrh na výpověď Dohody, s nímž vyslovila souhlas Poslanecká sněmovna dne 25. 4. 2008 a Senát dne 19. 3. 2008 (údaje dostupné na www.psp.cz), informoval zákonodárny sbor rovněž o rozsahu důsledků, které může výpověď mít. Bylo zřejmé, že bude existovat skupina osob s trvalým pobytem v České republice starších 50 let (odhadovaná na cca 1 000 osob), která jen obtížně bude moci splnit podmínku doby pojištění pro účely nároku na starobní důchod. O těchto osobách uvedený dokument uváděl, že budou muset být zabezpečeny z jiných systémů sociální ochrany jako jakákoli jiná osoba s trvalým pobytem na našem území.

Odstranění Dohody z právního řádu České republiky tak představovalo pouze jeden z momentů celkového pohybu v úpravě důchodového pojištění, která nemůže být vnímána jako systém statický, jenž by – pokud by měl konzervovat status quo – musel zůstat nedotčen s ohledem na více než čtyři desítky let trvající pracovní kariéry rovněž po desítky let. Takovou

rigiditu systému důchodového pojištění založeného na mezigenerační solidaritě ovšem nelze očekávat a v tom, že v systému dochází průběžně ke změnám, nelze spatřovat bez dalšího ústavní deficit (usnesení ze dne 19. 2. 2013 sp. zn. III. ÚS 2452/11).

IV. Vlastní posouzení ústavní stížnosti

Napadená rozhodnutí vycházejí shodně z právního názoru, že Dohoda byla ve vztahu k Arménii považována za platnou do 22. 9. 2009, tj. do okamžiku, kdy došlo k publikaci sdělení č. 76/2009 Sb. m. s. ve Sbírce mezinárodních smluv, přičemž pokud stěžovatelka požádala o důchod až 14. 2. 2011, nebylo možno zohlednit dobu jejího zaměstnání v Arménii. Stěžovatelka v ústavní stížnosti s tímto právním názorem polemizuje a domnívá se, že ČSSZ jí měla započítat všechny doby důchodového pojištění, které získala v bývalém Sovětském svazu a v Arménii.

IV. a) K námitkám porušení práva na zabezpečení ve stáří a rovnosti občanů před zákonem

Článek 30 odst. 1 a 2 Listiny stanoví, že občané mají právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří a při nezpůsobilosti k práci, jakož i při ztrátě živitele a že každý, kdo je v hmotné nouzi, má právo na takovou pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek, s tím, že podrobnosti stanoví zákon. Ve smyslu ustanovení čl. 41 odst. 1 Listiny se tak těchto práv lze domáhat pouze v mezích zákonů, které ustanovení čl. 30 Listiny provádějí.

Podle zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, v rozhodném znění, je jedním ze základních limitů pro účast na českém systému důchodového pojištění získání potřebné doby pojištění. Situaci stěžovatelky v rozhodném období, kdy se vůči ní nemohla s ohledem na shora uvedené uplatnit Dohoda (jako mezinárodní smlouva) a posouzení nároku na dávku z českého důchodového systému dle českých právních předpisů (především zákona o důchodovém pojištění) bylo vůči stěžovatelce nepřiznivě, rovněž Ústavní soud vnímá jako neuspokojivou.

České republice však nelze klást za vinu, že ve vztahu k Arménii, jako nástupnickému státu po bývalém SSSR, nebyl v rozhodném období tento stav napraven bilaterální mezinárodní smlouvou o sociálním zabezpečení, k jejímuž uzavření je vždy třeba souhlasu obou smluvních států. Přitom z ústavního pořádku ani z mezinárodních závazků České republiky nevyplývá, že by Česká republika měla povinnost jednostranně, bez adekvátní reciprocity ze strany druhého státu – Arménie, uznávat pro účely svého důchodového pojištění doby odpracované v tomto druhém státě (srov. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 30. 5. 2007 sp. zn. 6 Ads 69/2005).

Tim, že nebyla v posuzované věci – pro účely stanovení nároku na starobní důchod a jeho výše – zohledněna ze shora uvedených důvodů doba zaměstnání stěžovatelky v Arménii, nemohlo dojít ani ke stěžovatelkou tvrzenému porušení jejich práv jako státní občanky České republiky, neboť pokud by se ve stejné situaci ocitl jiný občan České republiky, byla by jeho situace posuzována stejným způsobem (srov. usnesení Ústavního soudu ze dne 13. 11. 2007 sp. zn. I. ÚS 2230/07). Jak uvedl Nejvyšší správní soud v napadeném rozsudku, nárok na starobní důchod a určení jeho výše vyplývají z podmínek, které vymezuje především zákon o důchodovém pojištění. Výše starobního důchodu je proto stanovena objektivně a zákonná pravidla platí pro všechny stejně. Z principu rovnosti však nelze dovozovat např. to, že by každý občan měl právo na stejný důchod, bez ohledu na splnění zákonem stanovených podmínek (dob pojištění).

S ohledem na shora uvedené je proto v této části ústavní stížnost nedůvodná.

IV. b) K námitce porušení legitimního očekávání

Další námitky stěžovatelky směřují k ochraně jejího legitimního očekávání, že jí budou započteny doby zaměstnání, které získala za trvání Dohody. Nejvyšší správní soud v odůvodnění napadeného rozsudku zdůraznil, že závěr o nezohlednění dob pojištění (zaměstnání v Arménii) legitimní očekávání stěžovatelky neporušuje. Podle názoru Nejvyššího správního soudu nelze dovozovat, že změna právní úpravy (zde ukončení platnosti mezinárodní smlouvy) by byla neústavní pouze proto, že při aplikaci původní úpravy by stěžovatelce vznikl nárok na dávku vyšší než nyní při použití výlučně vnitrostátních předpisů. Nejvyšší správní soud v této souvislosti poukazuje na judikaturu Ústavního soudu, podle které „v případech předpisů sociálního zabezpečení, resp. důchodového pojištění není možné použít rozšiřující výklad právních předpisů. Nárok na dávku důchodového pojištění je možné přiznat jen tehdy, jsou-li splněny všechny zákonem stanovené podmínky. Rozšiřující výklad zákonných podmínek vzniku nároku by byl v rozporu se zájmy ostatních pojištěnců“ [nález sp. zn. II. ÚS 376/2000 ze dne 12. 12. 2000 (N 187/20 SbNU 297)].

Pojem legitimního očekávání je možno v dané věci spojit s majetkovým zájmem, který spadá dle svého obsahu pod ochranu čl. 11 odst. 1 Listiny a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod upravujících právo každého pokojně užívat svůj majetek [srovnej blíže nálezy Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 31/09 ze dne 9. 1. 2013 (N 5/68 SbNU 89; 42/2013 Sb.), nálezy ze dne 1. 7. 2010 sp. zn. Pl. ÚS 9/07 (N 132/58 SbNU 3; 242/2010 Sb.) a konečně nálezy ze dne 15. 5. 2012 sp. zn. Pl. ÚS 17/11 (N 102/65 SbNU 367; 220/2012 Sb.)]. Podle ustálené judikatury Evropského soudu pro lidská práva je pojem „majetek“ obsažený

v uvedeném článku Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod třeba vykládat tak, že má autonomní obsah, který není omezen na vlastnictví hmotného jmění a nezávisí na formální kvalifikaci vnitrostátního práva (rozsudek ze dne 22. 6. 2004 ve věci stížnosti č. 31443/96 – *Broniowski proti Polsku*, § 129). Může proto zahrnovat jak „existující majetek“, tak majetkové hodnoty včetně pohledávek, na jejichž základě stěžovatel může tvrdit, že má přinejmenším „legitimní očekávání“ (ésperance légitime/legitimate expectation) dosáhnout účinného užívání vlastnického práva (viz věc *Gratzinger a Gratzingerová proti České republice* z r. 2002 nebo věc *Zvolský a Zvolská proti České republice* z r. 2001).

Předmětem ochrany je tedy nejen nabytý, tj. existující majetek, ale také legitimní očekávání nabytí takového majetku. Ústavní soud v této souvislosti připomíná, že z citované judikatury vyplývá pojetí ochrany legitimního očekávání jako nároku, který byl buď již individualizován právním aktem, anebo je individualizovatelný na základě právní úpravy [např. nález sp. zn. Pl. ÚS 2/02 ze dne 9. 3. 2004 (N 35/32 SbNU 331; 278/2004 Sb.)]. Aplikace legitimního očekávání je přitom možná i na sociální dávky, a to jak příspěvkové, tak nepříspěvkové, ale jen za předpokladu, že vnitrostátní právo přiznává jednotlivci právo na sociální dávku [nález sp. zn. Pl. ÚS 55/13 ze dne 12. 5. 2015 (N 93/77 SbNU 339; 170/2015 Sb.)].

Ze shora uvedeného tak plyne, že by stěžovatelce mohlo vzniknout legitimní očekávání, že jí bude přiznána majetková hodnota v podobě sociální dávky, a to nejen na základě individualizovaného rozhodnutí orgánu veřejné správy, ale i přímo na základě právní úpravy, pokud by stěžovatelka podmínky stanovené právní úpravou pro přiznání starobního důchodu splňovala (srov. přiměřeně také rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Pressos Compania Naviera S. A. a ostatní proti Belgii* ze dne 20. listopadu 1995).

Ústavní soud přitom souhlasí s názorem obsaženým v napadeném rozsudku Nejvyššího správního soudu do té míry, že samotným obsahem Dohody nemohlo být založeno legitimní očekávání stěžovatelky, že doby pojištění získané za platnosti této Dohody přetrvávají i její zánik. Jak konstatoval Nejvyšší správní soud ve své předchozí judikatuře, Dohodu mají orgány smluvních států aplikovat v okamžiku, kdy je rozhodováno o důchodu, a samotnou činnost, kterou lze později při přiznání důchodu hodnotit jako započitatelnou dobu, nevzniká žádný nárok na započtení této doby (srov. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 23. 3. 2005 sp. zn. 6 Ads 40/2003 a ze dne 11. 4. 2012 sp. zn. 6 Ads 19/2012).

Pokud by tedy za trvání Dohody nebyly splněny všechny podmínky pro přiznání starobního důchodu, resp. nárok na přiznání starobního důchodu by nebyl v podmínkách nyní projednávané věci ani individualizovatelný na základě právní úpravy, nemohlo by být legitimní očekávání

stěžovatelky vůbec založeno. Právě uvedené platí v případě stěžovatelky ve vztahu k „řádnému“ starobnímu důchodu ve smyslu § 29 zákona o důchodovém pojištění, neboť nárok na „řádný“ starobní důchod měl stěžovatelce vzniknout až ke dni 2. 4. 2011, kdy však již Dohoda platná nebyla, a tento nárok tak vzniknout nemohl.

Stěžovatelka však již i ve své kasační stížnosti k Nejvyššímu správnímu soudu namítala, že za trvání platnosti Dohody splnila podmínky pro přiznání „předčasného“ starobního důchodu ve smyslu § 31 zákona o důchodovém pojištění, o který si však nepožádala (viz list č. 14 ve spise Nejvyššího správního soudu sp. zn. 4 Ads 146/2015). S ohledem na shora uvedené je stran legitimního očekávání významné, zda stěžovatelka v období před skončením platnosti Dohody, tedy před 23. 9. 2009, splnila všechny podmínky pro přiznání „předčasného“ starobního důchodu, resp. zda jí právní úprava v daném období přiznávala právo na „předčasný“ starobní důchod.

Pokud by stěžovatelce právní úprava v období do 22. 9. 2009 právo na „předčasný“ starobní důchod přiznávala, jednalo by se za okolností projednávaného případu o splnění podmínek pro možnost vzniku legitimního očekávání, že jí bude sociální dávka alespoň v rozsahu „předčasného“ starobního důchodu přiznána, aniž by bylo překážkou, že v daném období žádost o přiznání „předčasného“ starobního důchodu stěžovatelka nepodala. Jak bylo již shora uvedeno, k založení legitimního očekávání není totiž nezbytné, aby bylo o daném nároku stěžovatelky na základě její žádosti rozhodnuto, nýbrž postačí, pokud byl takový nárok individualizovatelný na základě právní úpravy, resp. pokud stěžovatelka v předmětném období splňovala všechny podmínky zákonem stanovené pro přiznání „předčasného“ starobního důchodu.

V souzené věci není směrem k legitimnímu očekávání bez významu ani skutečnost, že možnost přizpůsobit předmětné změně právní úpravy své chování a o přiznání „předčasného“ starobního důchodu požádat ještě v období platnosti Dohody měla stěžovatelka v daném případě významně omezenou tím, že předmětná změna právní úpravy nastala již okamžikem publikace sdělení č. 76/2009 Sb. m. s. ve Sbírce mezinárodních smluv, bez legisvakancí lhůty obvyklé při vydávání právních předpisů, což mělo nepříznivý dopad do předvídatelnosti dané změny, a tím i do legitimního očekávání stěžovatelky, vzniklo-li splněním zákonných podmínek pro přiznání „předčasného“ starobního důchodu. Ústavní soud v této souvislosti souhlasí s názorem Nejvyššího správního soudu obsaženým v jeho vyjádření k ústavní stížnosti, že nejpozději publikací nálezu Ústavního soudu ze dne 3. 6. 2009 sp. zn. I. ÚS 420/09 se stěžovatelka měla dozvědět o diplomatické nótě, kterou byla sukcesní jednání ve vztahu k Arménii ke dni 28. 4. 2004 Českou republikou ukončena, a že aplikovatelnost Dohody z hlediska

vnitrostátního práva České republiky bude ukončena (až) publikací uvedeného sdělení ve Sbírce mezinárodních smluv. Nicméně stěžovatelka se ze shora citovaného nálezu dozvědět nemohla, kdy bude předmětné sdělení publikováno, resp. od jakého dne bude aplikovatelnost Dohody v její záležitosti ukončena. Samotný předpoklad, že se tak stane v „dohledné době“ od vydání citovaného nálezu, jak ve svém vyjádření poukazuje Nejvyšší správní soud, však nečiní uvedený postup náležitě předvídatelným.

Krajský soud v Brně ani Nejvyšší správní soud se však otázkou legitimního očekávání ve vztahu k nároku na „předčasný“ starobní důchod nezabývaly. A to i přesto, že takové legitimní očekávání, které se váže k důchodu ve výši „předčasného“ starobního důchodu, by muselo být v případě své existence zohledněno v řízení o přiznání „řádného“ starobního důchodu, které bylo předmětem přezkumu těchto soudů. Stěžovatelka by v takovém případě totiž měla nárok na starobní důchod alespoň ve výši „předčasného“ starobního důchodu, se kterým by se vázalo její legitimní očekávání, jak je uvedeno shora.

V. Závěr

S ohledem na shora uvedené dospěl Ústavní soud k závěru, že rozsudkem Nejvyššího správního soudu ze dne 31. 8. 2015 č. j. 4 Ads 146/2015-24, ve kterém se Nejvyšší správní soud nezabýval nárokem stěžovatelky na „předčasný“ starobní důchod a jeho vztahem k legitimnímu očekávání stěžovatelky, byla porušena ústavně zaručená ochrana poskytovaná stěžovatelčinu nároku majetkové povahy tak, jak to vyžaduje čl. 1 odst. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, a tím bylo porušeno právo stěžovatelky na spravedlivý proces a na ochranu vlastnictví ve smyslu čl. 36 odst. 1 a čl. 11 odst. 1 Listiny. Ačkoliv následné rozhodnutí ČSSZ ze dne 14. 11. 2016 č. j. R-14.11.2016-423/X uvedený zásah do základních práv stěžovatelky zmírňuje, zcela jej nenapravuje, neboť se vztahuje až na období od 1. 11. 2014, jak z doplnění vyjádření ČSSZ vyplývá.

Ústavní soud proto ústavní stížnosti vyhověl podle ustanovení § 82 odst. 2 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, a ústavní stížností napadené rozhodnutí Nejvyššího správního soudu podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil.

Ústavní soud s přihlédnutím k uplatňovanému principu sebeomezení nepřikročil ke zrušení ústavní stížností rovněž napadených rozhodnutí Krajského soudu v Brně a ČSSZ, neboť zjištěné vady lze napravit v řízení před Nejvyšším správním soudem, který v dalším řízení, vázán shora uvedeným právním názorem Ústavního soudu, posoudí nárok stěžovatelky na „předčasný“ starobní důchod ve vztahu k jejímu legitimnímu očekávání. S ohledem na to v této části ústavní stížnost odmítl pro nepřipustnost podle § 43 odst. 1 písm. e) zákona o Ústavním soudu.

Č. 226

K určení vlastníka odpadu a jeho pasivní legitimaci v případě negatorní žaloby

Pokud ve sporu zahájeném na základě žaloby vlastníka pozemku vůči vlastníkovi odpadu obecné soudy nerespektují omezení dispozičního oprávnění vlastníka odpadu podle § 12 zákona č. 185/2001 Sb., o odpadech a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a vylučují pasivní věcnou legitimaci vlastníka odpadu, jde o tzv. kvalifikovanou vadu porušující právo vlastníka pozemku na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod i právo na ochranu vlastnictví podle čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Josefa Fialy (soudce zpravodaj) a soudců Jana Filipa a Radovana Suchánka – ze dne 29. listopadu 2016 sp. zn. III. ÚS 3698/15 ve věci ústavní stížnosti GLUTTON, a. s., se sídlem Jandáskova 1957/24, Brno, zastoupené JUDr. Dušanem Dvořákem, advokátem, se sídlem Hlinky 118, Brno, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. září 2015 č. j. 22 Cdo 2220/2013-613, kterým bylo odmítnuto stěžovatelčino dovolání, a proti výrokům I a II rozsudku Krajského soudu v Brně ze dne 18. ledna 2013 č. j. 49 Co 202/2011-544 o zamítnutí stěžovatelčiny žaloby vůči SPAR České obchodní společnosti, s. r. o., na odstranění odpadu, za účasti Nejvyššího soudu a Krajského soudu v Brně jako účastníků řízení a 1. Q-POWER, s. r. o., se sídlem Roviny 825/4, Brno, 2. Ing. Tomáše Pokorného, 3. Heleny Pokorné, 4. Soni Pokorné, 5. IMOS Brno, a. s., se sídlem Olomoucká 704/174, Brno, zastoupené Mgr. Ing. Martinem Řehůrkem, advokátem, se sídlem Bělohorská 3083/59, Brno, 6. elitbau, s. r. o., se sídlem Dřevařská 855/12, Brno, a 7. JUDr. Stanislavy Vrchotové, se sídlem Vachova 36/1, Brno, správkyně konkursní podstaty úpadce Brněnské cihelny, státní podnik v likvidaci, se sídlem Mezírka 1, Brno, jako vedlejších účastníků řízení.

Výrok

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 30. září 2015 č. j. 22 Cdo 2220/2013-613 a výroky I a II rozsudku Krajského soudu v Brně ze dne 18. ledna 2013 č. j. 49 Co 202/2011-544 bylo porušeno stěžovatelčino

právo na soudní ochranu zaručené v čl. 36 odst. 1 a právo na ochranu vlastnictví zaručené v čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. září 2015 č. j. 22 Cdo 2220/2013-613 a výroky I a II rozsudku Krajského soudu v Brně ze dne 18. ledna 2013 č. j. 49 Co 202/2011-544 se ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) se stěžovatelka domáhá zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí s tvrzením, že usnesením Nejvyššího soudu ve spojení s rozsudkem Krajského soudu v Brně (dále jen „krajský soud“) došlo k porušení jejich ústavně zaručených práv, a to především vlastnického práva ve smyslu čl. 11 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) a dále práva na soudní a jinou právní ochranu a práva na spravedlivý proces dle čl. 36 Listiny, čl. 6 Úmluvy a čl. 90 Ústavy.

2. Z vyzádaného spisu Městského soudu v Brně (dále jen „městský soud“) sp. zn. 51 C 182/2003 Ústavní soud zjistil, že společnost Alreo, a. s., se žalobou vůči společnosti THERMOSERVIS-RECYKLACE, s. r. o., a Ing. Miroslavu Pokornému domáhala, aby jim byla uložena povinnost zdržet se zásahu do jejího vlastnického práva k jejím dvěma pozemkům tak, že kromě jiného nebudou na tyto pozemky ukládat jakýkoli materiál, odpad či navážet zeminu, a povinnost uvést pozemky do původního stavu. Na místo druhého žalovaného vstoupil do řízení jeho dědic Tomáš Pokorný a poté přistoupily jako další účastníci Helena Pokorná a Soňa Pokorná. Na místo původní žalobkyně vstoupila do řízení stěžovatelka, a to v důsledku převodu vlastnického práva k předmětným pozemkům. Stěžovatelka poté navrhla přistoupení dalších účastníků na straně žalované, a to společnosti SPAR Česká obchodní společnost, s. r. o., (dále jen „společnost SPAR“), společnosti IMOS Brno, a. s., a společnosti Holcner & spol., s. r. o., jejímž nástupcem se stala společnost elitbau, s. r. o., a upravila žalobní návrh požadující odstranění movitých věcí, které tvoří navezený odpad. Do spisu založila i rozhodnutí Ministerstva životního prostředí ze dne 21. 6. 2004 č. j. 560/1508/2004 potvrzující rozhodnutí Krajského úřadu Jihomoravského kraje ze dne 17. 3. 2004 č. j. JMK 26319/2003 OŽPZ/Nv/10, podle něhož zemina vytěžená při stavbě supermarketu INTERSPAR Brno-Cejl a navezená na pozemek parc. č. A1 v katastrálním území Štýřice je odpadem ve smyslu § 3 zákona č. 185/2001 Sb., o odpadech a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o odpadech“). V odůvodnění se, kromě jiného, uvádí, že za vlastníka odpadu se považuje

společnost SPAR. Po provedeném dokazování vydal městský soud dne 29. 3. 2011 rozsudek č. j. 51 C 182/2003-361, kterým uložil společnosti Q-POWER, s. r. o., a společnosti SPAR společně a nerozdílně z pozemků parc. č. A1 a parc. č. B1 v katastrálním území Štýřice odstranit movité věci, které tvoří navezený odpad, vůči ostatním žalovaným městský soud žalobu zamítl a rozhodl o náhradě nákladů řízení. Dospěl k závěru, že vlastníkem zbourané nemovitosti a vlastníkem pozemku, včetně zeminy a kamení a dalších věcí z něj vybagrovaných, z nichž odpad pochází, a investorem stavby byla společnost SPAR a že nepřevedla vlastnictví k tomuto odpadu na žádnou jinou osobu, a to ani na základě smlouvy uzavřené se společností IMOS Brno, a. s., (v této souvislosti připomenul, že zákon o odpadech zakazuje možnost změny vlastníka, pokud přebírající – nabyvatel – nemá oprávnění podle § 12 tohoto zákona). Tato společnost jako vlastník odpadu ruší vlastnické právo stěžovatelky tím, že na její pozemky byl navezen odpad. Pasivní legitimaci společnosti Q-POWER, s. r. o., spatřoval městský soud ve skutečnosti, že to byla ona, která odpad na pozemky stěžovatelky fakticky navezla. Zamítavý výrok vůči ostatním žalovaným odůvodnil městský soud absencí jejich pasivní legitimace.

3. Rozsudek městského soudu napadly stěžovatelka i obě společnosti, kterým byla napadeným rozsudkem uložena povinnost, odvoláními.

4. Krajský soud rozsudkem ze dne 18. 1. 2013 č. j. 49 Co 202/2011-544 změnil rozsudek městského soudu tak, že žalobu vůči společnosti SPAR zamítl (výrok I), nepřiznal společnosti SPAR vůči stěžovatelce a vedlejší účastníci na její straně právo na náhradu nákladů řízení (výrok II), ve zbytku ho zrušil a věc vrátil městskému soudu k dalšímu řízení (výrok III). Krajský soud se ztotožnil se závěrem městského soudu o tom, že v posuzované věci jde o právo stěžovatelky na ochranu jejího vlastnického práva proti neoprávněným zásahům, přičemž s jeho závěry o pasivní věcné legitimaci souhlasil pouze částečně. Krajský soud vyslovil souhlas se závěrem městského soudu o pasivní legitimaci společnosti Q-POWER, s. r. o., přitakal však stěžovatelce v názoru o pasivní legitimaci tří fyzických osob, tj. právních nástupců původního žalovaného, který se na zásahu do vlastnického práva tehdejšího vlastníka dotčených pozemků podílel, a vyloučil pasivní legitimaci společnosti SPAR, kterou nepovažoval za původce odpadu; za původce odpadu považoval společnost IMOS Brno, a. s., a elitbau, s. r. o., a označil je za subjekty odpovědné podle zákona o odpadech za nakládání s odpadem uloženým na pozemku stěžovatelky.

5. Proti rozsudku krajského soudu podala stěžovatelka dovolání založené na tvrzení, že osobou povinnou k odstranění protiprávně navezeného odpadu je vždy zejména jeho vlastník a že společnost SPAR neprokázala, že by vlastnické právo k odpadu převedla na jiného, tudíž je ve sporu pasivně legitimována.

6. Nejvyšší soud stěžovatelčino dovolání usnesením ze dne 30. 9. 2015 č. j. 22 Cdo 2220/2013-613 odmítl, shledav ho nepřipustným. V odůvodnění poukázal na svůj dřívější rozsudek ze dne 16. 10. 2008 sp. zn. 22 Cdo 3202/2008, v němž dospěl k závěru, že při střetu zákona o odpadech a ochrany vlastnického práva podle občanského zákoníku není významné, že určitý subjekt je jako původce, resp. vlastník odpadu definován zákonem o odpadech, tedy právním předpisem majícím veřejnoprávní povahu, neboť veřejnoprávní předpis může obsahovat současně i některé soukromoprávní prvky, např. ustanovení o nabytí vlastnictví, čímž je do vztahů účastníků inkorporován nepominutelný veřejnoprávní prvek. Lze proto uvažovat pouze o veřejnoprávních obsahových prvcích jinak ryze soukromoprávního vztahu účastníků, když občanskoprávní vztah nemůže existovat v rozporu s normami veřejného práva. Právo vlastníka na ochranu proti tomu, kdo do jeho vlastnického práva zasahuje, pak poskytují výlučně předpisy práva soukromého. V daném případě jde o nárok na ochranu vlastnického práva podle § 126 odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „občanský zákoník“) prostřednictvím tzv. negatorní žaloby. V další části odůvodnění Nejvyšší soud (s odkazy na vlastní judikaturu) vložil, že v řízení o tzv. negatorní žalobě je pasivně legitimován ten, kdo do práva žalobce neoprávněně zasáhl, a že žaloba na vyklizení pozemku může směřovat vůči osobě, jejíž věci se bez právního důvodu na pozemku jiného subjektu nacházejí (tj. vůči vlastníkově věci); opětovně však poukázal na § 126 odst. 1 občanského zákoníku, podle něhož má vlastník právo na ochranu proti tomu, kdo do jeho vlastnictví neoprávněně zasahuje, a konstatoval, že o takovém závěru v soudní praxi nepanují žádné pochybnosti. V této souvislosti Nejvyšší soud zdůraznil, že neoprávněný zásah do vlastnického práva k pozemku může spočívat i v tom, že na pozemku jsou umístěny movité věci jiného, aniž se jejich umístění opírá o právní důvod. V takovém případě se může vlastník pozemku domáhat ochrany svého vlastnického práva k pozemku žalobou na vyklizení proti vlastníku movitých věcí; stejně tak se může domáhat vyklizení proti tomu, kdo jeho pozemek bez právního důvodu užívá. Z toho vyplývá, že žaloba na vyklizení pozemku je prostředkem, kterým poskytuje vlastníku pozemku ochranu proti tomu, kdo má neoprávněně na tomto pozemku umístěny věci movité, příp. tento pozemek užívá. Z hlediska výkladu toho, kdo do vlastnického práva zasáhl, je obecně třeba vycházet z poznatku, že je jím subjekt, kterému lze přičítat vznik a existenci protiprávního stavu, což může, ale nemusí být vlastník věci, jejímž prostřednictvím k zásahu do vlastnického práva jiné osoby dochází. Současně to ale také může být vlastník movitých věcí, které se na pozemku, jehož vyklizení se žalobce domáhá, nacházejí.

7. Nejvyšší soud na základě skutkových zjištění krajského soudu o existenci smluv o dílo mezi účastníky [smlouva o dílo uzavřená dne 20. 12. 2002 mezi společností SPAR a společností IMOS Brno, a. s., smlouva o dílo uzavřená před 6. 1. 2003 mezi objednatelem (IMOS Brno, a. s.) a zhotovitelem (Holcner & spol., s. r. o.)] připomenul, že krajský soud vzal za prokázané, že společnost Holcner & spol., s. r. o., na základě smlouvy dodala právnímu předchůdci vedlejších účastníků - fyzických osob odpad, ten ho poskytl k dispozici společnosti THERMOSERVIS-RECYKLACE, s. r. o., jež s ním naložila tak, že jej v souvislé vrstvě rozhrmula po pozemcích stěžovatelky, a tímto jednáním došlo k zásahu do jejího vlastnického práva. Z uvedeného podle názoru Nejvyššího soudu vyplývá, že odpovědnost za vznik protiprávního stavu a zásahu do vlastnického práva stěžovatelky nelze v dané věci přičítat společnosti SPAR z titulu jejího zaviněného protiprávního jednání. Pro posouzení pasivní legitimity této společnosti ještě hodnotil, zda do vlastnického práva stěžovatelky zasahuje tato společnost jako vlastník věcí, které se na pozemku stěžovatelky nacházejí. S využitím skutkových zjištění krajského soudu neměl Nejvyšší soud pochybnost o tom, že tato společnost není vlastníkem věcí tvořících odpad, přičemž tento závěr je činěn na základě smluvních vztahů mezi společností SPAR a vedlejšími účastníky 5 a 6 a konstrukce zákona o odpadech. Na základě analýzy § 3 odst. 1 až 4, § 4 písm. p), r), § 12 odst. 1, 3 a § 16 odst. 1 písm. c) zákona o odpadech a s přihlédnutím ke skutkovým zjištěním nemá Nejvyšší soud pochybnost o tom, že smyslem uvedených smluvních ujednání ve svém souhrnu nebyl u společností SPAR záměr ponechat si vlastnické právo k odpadu, ale naopak zřetelně projevená vůle vlastníkem odpadu nebýt, čemuž koresponduje jednak úplatnost závazků a zejména výslovně deklarovaná povinnost společnosti IMOS Brno, a. s., po provedení demolice, odstranění stavební sutě a zbytků stavebních materiálů, což následně dotvrdil i obsah smluvního ujednání mezi touto společností a společností Holcner & spol., s. r. o., kdy se posléze uvedená společnost výslovně zavázala hospodařit s odpady v souladu se zákonem o odpadech s tím, že se stává původcem odpadu, s nímž musí nakládat v souladu se zákonem. Nejvyšší soud vyšel z údajné obecné zkušenosti, že v případě takových komplexních smluvních závazků investora, jenž hodlá na místě původních objektů vybudovat objekty nové, s výrazně vyšším ekonomickým využitím, a tento záměr realizuje prostřednictvím tzv. generálního dodavatele, je s tímto postupem spojen předpoklad, že odpad vzniklý z původních objektů generální dodavatel zlikviduje a investor o tento odpad (zpravidla ekonomicky minimálně využitelný) zájem nemá. Nejvyšší soud tak nepochybuje o tom, že součástí smluvních závazků mezi žalovanou společností SPAR a společností IMOS Brno, a. s., byl i obsahový převod vlastnického práva ke vzniklému odpadu, o jehož využití společnost SPAR nadále zájem

neměla. Zamítavé rozhodnutí krajského soudu vůči společnosti SPAR tak Nejvyšší soud ve svém důsledku považuje za správné, neboť tato společnost vlastníkem odpadu není.

8. Usnesením městského soudu ze dne 10. 3. 2016 č. j. 51 C 182/2003-604 (správně má být č. j. 51 C 182/2003-664) bylo řízení přerušeno do rozhodnutí Ústavního soudu o stěžovatelčině ústavní stížnosti.

II. Argumentace stěžovatelky

9. Stěžovatelka v ústavní stížnosti nejprve charakterizovala podstatu sporu, který vznikl v souvislosti s výstavbou supermarketu na místě bývalého průmyslového objektu zakoupeného společností SPAR. Při demolici tohoto objektu vznikl odpad, jenž nebyl umístěn na skládku, ale na její pozemky. Stěžovatelka zdůraznila, že není dovoleno převést vlastnické právo k odpadu na nikoho jiného než na státem povolené subjekty, takže společnost SPAR nemohla a nepřevedla vlastnictví na nikoho dalšího a je stále vlastníkem vyvezeného stavebního odpadu.

10. Porušení základních práv stěžovatelka spatřuje v odmítnutí pasivní legitimace společností SPAR, jakožto vlastníka odpadu (movité věci), jehož prostřednictvím došlo k neoprávněnému zásahu do jejího vlastnického práva. Porušení práva na soudní a jinou právní ochranu (právo na spravedlivý proces) stěžovatelka spatřuje zejména v libovůli obou soudů při jejich rozhodování, o čemž svědčí mimo jiné absence nedostatečného právního posouzení podpořeného pouze obecnými závěry, jež vůbec neřeší podstatu dané věci a stěžovatelkou nastíněnou právní otázku. Stěžovatelka upozornila, že porušení vlastnického práva a s tím související jeho nedostatečná ochrana ze strany státních orgánů má za následek 13 let trvající spor o odstranění 15 tisíc tun neoprávněně navezeného stavebního odpadu na její pozemky.

11. V další části ústavní stížnosti stěžovatelka zrekapitulovala dosavadní průběh řízení před obecnými soudy a formulovala námitky proti rozhodnutím krajského soudu a Nejvyššího soudu, jakož i proti jejich dílčím závěrům. Zejména polemizuje se závěrem Nejvyššího soudu o převodu vlastnického práva k odpadu. Tento právní závěr považuje za nesprávný, neboť opomíjí skutečnost, že veřejnoprávní norma obligatorně stanovuje omezení převodu vlastnického práva pouze na právnické nebo fyzické osoby oprávněné k podnikání, které jsou buďto provozovatelem zařízení k využití nebo k odstranění nebo ke sběru nebo k výkupu určeného druhu odpadu nebo jsou provozovatelem zařízení podle § 14 odst. 2 zákona o odpadech, nebo za podmínek stanovených v § 17 zákona o odpadech též na obec; v jiných případech k převodu vlastnického práva nedojde. Dále zdůrazňuje, že Nejvyšší soud, odlišně od názoru krajského soudu, došel k závěru, že pasivně legitimován v případě žaloby podané dle ustanovení

§ 126 odst. 1 občanského zákoníku je vedle osoby, které lze přičítat vznik existence protiprávního stavu, též vlastník movitých věcí (odpadu) nacházejících se neoprávněně na pozemku třetí osoby. Dle Nejvyššího soudu však tímto vlastníkem není společnost SPAR, neboť tato společnost uzavřením smlouvy o dílo s vedlejším účastníkem 5 zřetelně projevila vůli nebyť vlastníkem tohoto odpadu a vlastnické právo touto smlouvou převedla. Proti tomu stěžovatelka tvrdí, že z žádného ustanovení nevyplývá, že vlastnické právo k odpadu lze smluvně převést na jakoukoliv třetí osobu nebo se ho lze bez dalšího vzdát. Naopak, zákon o odpadech výslovně stanovuje možnost převést vlastnické právo k odpadu pouze na definované fyzické či právnické osoby. Tuto konstrukci považuje stěžovatelka za logickou, neboť zákonodárce měl v úmyslu omezit možnost nakládání s odpady pouze na osoby, které k tomu budou mít potřebné znalosti a budou s odpadem nakládat tak, aby byla zajištěna řádná ochrana životního prostředí. Zákon o odpadech považuje za veřejnoprávní normu, která jasně a srozumitelně podává taxativní výčet osob, na které lze převést vlastnické právo k odpadu. Tento výčet není možné extenzivním výkladem rozšířit o další osoby; navíc výkladem, který není podložen jakoukoliv odbornou literaturou, soudní praxí či hlubším názorem a zamyšlením Nejvyššího soudu nad daným tématem.

12. Porušení práva na soudní a jinou právní ochranu a práva na spravedlivý proces spatřuje stěžovatelka v postupu krajského soudu, který na základě stejných skutkových zjištění jako městský soud překvapivě posoudil předmětnou otázku zcela odlišně a pasivně legitimaci v žalobě podané podle § 126 občanského zákoníku společnosti SPAR nepřiznal; vytýká mu nedostatečnou pečlivost při posuzování této otázky. Takový názor krajský soud zaujal, aniž by odpověděl na otázku, proč není vlastníkem odpadu povinným subjektem v rámci žaloby na odstranění těchto movitých věcí. Nejvyšší soud údajně porušil tato práva rozhodnutím o odmítnutí dovolání pro jeho nepřipustnost bez uvedení jediného důvodu pro takové odmítnutí.

III. Vyjádření účastníků a vedlejších účastníků řízení

13. Ústavní soud si vyžádal vyjádření účastníků a vedlejších účastníků řízení. Vyjádření JUDr. Stanislavy Vrchotové Ústavní soud nežádal, a to s ohledem na její procesní postavení v řízení před obecnými soudy (vedlejší účastnice na straně stěžovatelky).

14. Nejvyšší soud považuje ústavní stížnost za neopodstatněnou, protože v zásadě opakuje tytéž argumenty, které stěžovatelka uplatnila již v dovolání, a s nimiž se ve svém rozhodnutí vypořádal (proto odkázal na odůvodnění svého rozhodnutí). Doplnil, že společnost SPAR nemůže být pasivně legitimovanou osobou již proto, že jí nelze přičítat protiprávní jednání vyžadované ve smyslu § 126 odst. 1 občanského zákoníku. Připomenul, že pro

úspěšnost tzv. negatorní žaloby vyžaduje protiprávní jednání ustálená soudní praxe (s odkazem na usnesení sp. zn. 22 Cdo 150/2015), shodně s odbornou literaturou a zahraniční, zejména rakouskou judikaturou, a že společnost SPAR se protiprávního jednání nedopustila.

15. Společnost IMOS Brno, a. s., upozorňuje na spor o vlastnické právo stěžovatelky k předmětným pozemkům a zpochybňuje svoji pasivní legitimaci, neboť se neúčastnila první fáze výstavby obchodního centra, tj. etapy demolice stávajících objektů, ale byla generálním dodavatelem vlastní stavby obchodního centra, přičemž odpad z její činnosti byl uložen na skládkách v Žabčicích a v Bratčicích. Posléze reaguje na některá stěžovatelčina skutková tvrzení. V další části vyjádření souhlasila se stěžovatelčinou námitkou, že řízení před krajským soudem i před Nejvyšším soudem trpí významnými procesními vadami, protože jejich rozhodnutí vycházejí se skutkového stavu, který nemá oporu v dokazování, a postrádají přesvědčivé zdůvodnění závěrů v nich obsažených. Tyto vady spatřuje v závěru krajského soudu, že je původcem odpadu, a v závěru Nejvyššího soudu, že je vlastníkem odpadu, a to na základě smluvního závazku se společností SPAR, aniž by se Nejvyšší soud vypořádal s kogentním ustanovením § 12 odst. 3 zákona o odpadech. Podle názoru společnosti IMOS Brno, a. s., je třeba především ověřit aktivní legitimaci stěžovatelky, poté postavit najisto, odkud pochází odpad, jehož odstranění se stěžovatelka domáhá, a následně určit vlastníka tohoto odpadu a osobu, která tento odpad na pozemky stěžovatelky navezla. Jedině u těchto osob přichází v úvahu rušitelský zásah do vlastnického práva stěžovatelky a teprve v této souvislosti má smysl řešit otázku, zda společnost SPAR je rušitelem vlastnictví stěžovatelky. Návrh na rozhodnutí o ústavní stížnosti neformulovala.

16. Společnost SPAR zaslala k výzvě Ústavního soudu vyjádření k ústavní stížnosti a v jeho závěru oznámila, že se vzdává vedlejšího účastství v řízení před Ústavním soudem. Z tohoto důvodu Ústavní soud nemohl k obsahu jejího vyjádření přihlídnout.

17. Krajský soud ani zbývající vedlejší účastníci na výzvu Ústavního soudu nereagovali.

18. Obdržená vyjádření nezasílal Ústavní soud na vědomí stěžovatelce a k její případné replice, a to s přihlídnutím ke zjištění, že nepřináší novou ústavněprávní argumentaci, že společnost IMOS Brno, a. s., obhájí je především vlastní zájmy a též se zohledněním výsledku řízení o ústavní stížnosti.

IV. Procesní předpoklady projednání ústavní stížnosti

19. Ústavní soud zkoumal splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou, která byla účastnicí řízení, v nichž byla vydána rozhodnutí napadená

ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný; stěžovatelka je právně zastoupena v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) a ústavní stížnost je přípustná též z toho důvodu, že stěžovatelka vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*).

20. V průběhu řízení oznámil soudce zpravodaj, že se cítí být podjatým, protože pro právního zástupce stěžovatelky na počátku roku 2011 zpracoval odborné stanovisko (v obecné rovině, bez identifikace dotčených subjektů), které bylo založeno do spisu městského soudu (což zjistil až při studiu tohoto spisu). Usnesením ze dne 26. 10. 2016 č. j. III. ÚS 3698/15-57 čtvrtý senát Ústavního soudu rozhodl, že soudce zpravodaj není vyloučen z projednávání a rozhodování této věci.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

21. Ústavní soud připomíná, že je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy), který stojí mimo soustavu soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy), a že vzhledem k tomu jej nelze, vykonává-li svoji pravomoc tak, že podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy rozhoduje o ústavní stížnosti proti pravomocnému soudnímu rozhodnutí, považovat za další, „superrevizní“ instanci v systému obecné justice, oprávněnou svým vlastním rozhodováním (nepřímo) nahrazovat rozhodování obecných soudů; jeho úkolem je „toliko“ přezkoumat ústavnost soudních rozhodnutí, jakož i řízení, které jejich vydání předcházelo. Vzhledem k tomu je nutno vycházet z pravidla, že vedení řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu, výklad „podústavního“ práva a jeho aplikace na jednotlivý případ jsou v zásadě věcí obecných soudů a o zásahu Ústavního soudu do jejich rozhodovací činnosti lze uvažovat za situace, kdy je jejich rozhodování stíženo vadami způsobujícími porušení ústavnosti (tzv. kvalifikované vady); z judikatury Ústavního soudu lze zjistit druhy a povahu takto významných vad.

22. Proces interpretace a aplikace tzv. podústavního práva bývá stížen takto relevantní vadou zpravidla tehdy, jestliže obecné soudy nezohlední správně (či vůbec) dopad některého ústavně zaručeného základního práva (svobody) na posuzovanou věc nebo se dopustí – z hlediska spravedlivého procesu – neakceptovatelné „libovůle“ spočívající buď v nerespektování jednoznačně znějící kogentní normy, nebo ve zjevném a neodůvodněném vybočení ze standardů výkladu, jenž je v soudní praxi respektován, resp. který odpovídá všeobecně akceptovanému (doktrinárnímu) chápání dotčených právních institutů [náleze ze dne 25. 9. 2007 sp. zn. Pl. ÚS 85/06 (N 148/46 SbNU 471)].

23. Ústavní soud po seznámení se se stěžovatelčinou argumentací a se spisem městského soudu dospěl k závěru, že ústavní stížnost je

důvodná, neboť krajský soud a Nejvyšší soud se při posuzování žalobního návrhu dopustily neakceptovatelné „libovůle“ spočívající v nerespektování jednoznačně znějící kogentní normy a v neodůvodněném vybočení ze standardů výkladu, jenž byl v soudní praxi respektován a který odpovídal všeobecně akceptovanému (doktrinárnímu) chápání využitelného právního institutu, což jsou vady, jež mají za následek porušení ústavnosti, v tomto případě porušení práva na soudní ochranu zaručeného v čl. 36 odst. 1 Listiny a práva na ochranu vlastnického práva garantovaného v čl. 11 odst. 1 Listiny.

24. Z narativní části odůvodnění (viz výše) lze dovodit, že podstatu sporu před obecnými soudy, která vyústila v podání ústavní stížnosti, tvoří problematika určení vlastnického práva k movitým věcem představujícím odpad. Zatímco městský soud dospěl k závěru, že vlastníkem odpadu je společnost SPAR, krajský soud její pasivní legitimaci vyloučil z důvodu, že není původcem odpadu, Nejvyšší soud neměl pochybnost o tom, že tato společnost není vlastníkem věcí tvořících odpad, přičemž tento závěr učinil na základě smluvních vztahů mezi vedlejšími účastníky a uvedl, že součástí smluvních závazků mezi společností SPAR a společností IMOS Brno, a. s., byl i obsahový převod vlastnického práva ke vzniklému odpadu, o jehož využití společnost SPAR nadále zájem neměla.

25. Mezi všeobecně uznávané způsoby nabytí vlastnického práva se tradičně řadí i separace (oddělení, nerozhodno, zda k němu dochází samovolně či jednáním osoby, příp. jinou právní skutečností) takové části dosud jednotné věci, čímž vzniká nová věc v právním smyslu; od tohoto okamžiku vzniká i vlastnické právo k takto nově vzniklé věci. Z logiky věci plyne, že vlastníkem oddělené nové věci se stává vlastník věci, jehož byla do té doby součástí, ledaže by (na základě relevantní právní skutečnosti) se jím stala jiná osoba (srov. postavení vlastníka pozemku obdařeného plodem ze sousoedova stromu, ususfruktuáře, pachtýře, na rozdíl od usuáře, nájemce). Z tohoto pohledu lze uzavřít, že vlastníkem movitých věcí vznikajících při demolici budovy je původní vlastník budovy, neboť prováděním demoličních prací dochází k separaci dosavadních součástí budovy (stavebního materiálu). Podobně je vlastníkem movitých věcí vznikajících při skryvce zeminy z pozemku vlastník tohoto pozemku, prováděním skryvky dochází k oddělení dosavadních součástí zemského povrchu (rostlin, hlíny, kameň, hornin a nerostů aj.). Je-li takto separovaná movitá věc věcí, které se osoba zbavuje nebo má úmysl se jí zbavit, je odpadem (viz § 3 odst. 1 zákona o odpadech).

26. Vlastnické dispozice s odpadem se řídí především obecnými předpisy o nabytí vlastnického práva (zejména soukromoprávními), jejichž právní následky mohou být (s ohledem na specifický předmět) modifikovány speciálními předpisy. S ohledem na zaměření ústavní stížnosti lze

soustředit pozornost na derivativní nabytí odpadu na základě smlouvy. Bez ohledu na skutečnost, zda smlouva o převodu vlastnického práva má podle relevantního stavu právní úpravy translační či obligační účinky, zůstává smlouva základní právní skutečností, na jejímž základě může dojít k převodu vlastnického práva. Kterýkoliv smluvní typ využitelný k převodu vlastnického práva musí naplňovat obecné předpoklady pro vznik, platnost a účinnost smlouvy, jakož i příznačné náležitosti pro příslušný typ (*emptio venditio, donatio ...*). V této souvislosti lze připomenout jednu ze základních soukromoprávních zásad, a to zásadu autonomie vůle. Tato zásada je výrazem svobody jednotlivce v soukromoprávní sféře. Její uplatnění bývá koncentrováno do čtyř základních sfér: rozhodnutí o uskutečnění právního jednání, výběr adresáta právního jednání, vytváření obsahu právního jednání (s odrazem na evoluci a obsah právního poměru) a výběr formy právního jednání. Nutno připomenout, že autonomie vůle nepředstavuje bezbřehou kategorii, že má – logicky – svoje meze a limity (viz čl. 2 odst. 4 Ústavy, čl. 2 odst. 3 Listiny), jež plynou z různých právních instrumentů. Svobodná volba uskutečnit právní jednání je limitována např. smluvním přímusem (zákonným, dobrovolným), volba adresáta právního jednání je určována zpravidla vymezením kvalitativních požadavků na adresáta takového jednání, typicky na druhou smluvní stranu, obsah a forma právního jednání jsou ovlivněny kogentními normami.

27. V návaznosti na připomínanou zásadu autonomie vůle respektuje Ústavní soud ve své početné judikatuře princip priority výkladu, který nezákládá neplatnost smlouvy (jde o projev zásady *potius valeat actus quam pereat*); přitom jde o princip, který odpovídá povaze soukromoprávních vztahů. Činil tak i v období, kdy tento princip nebyl výslovně upraven (tj. i v době uzavírání smluv mezi společnostmi SPAR a vedlejšími účastníky 5 a 6), nicméně jeho platnost Ústavní soud dovozoval [srov. nálezy ze dne 14. 4. 2005 sp. zn. I. ÚS 625/03 (N 84/37 SbNU 157), ze dne 23. 4. 2013 sp. zn. IV. ÚS 1783/11 (N 64/69 SbNU 197) a řadu dalších]; *de lege lata* je výslovně vyjádřen v § 574 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Nicméně, ani s využitím tohoto principu nelze napravit veškeré vady právního jednání. K tomu např. Ústavní soud [viz nálezy ze dne 19. 7. 2016 sp. zn. III. ÚS 798/15 (N 129/82 SbNU 119) s odkazem na nálezy ze dne 6. 4. 2005 sp. zn. II. ÚS 87/04 (N 75/37 SbNU 63)] uvedl, že „závěr, že určitý právní úkon je neplatný pro rozpor se zákonem nebo proto, že zákon obchází, se musí opírat o rozumný výklad dotčeného zákonného ustanovení. Nelze vystačit pouze s gramatickým výkladem. Významnou roli zde hraje především výklad teleologický. Je proto nutné se vždy ptát po účelu zákonného příkazu či zákazu“, a dále zdůraznil, že „v soukromoprávní sféře ne každý rozpor se zákonem má automaticky za následek absolutní neplatnost právního úkonu. Smyslem ochrany legality v soukromoprávní sféře není jen ochrana

zájmů státu, ale především ochrana soukromoprávních vztahů, tedy především ochrana smluvních vztahů podle zásady *„pacta sunt servanda“* (smlouvy se musí dodržovat). Z těchto závěrů plyne pravidlo, že nikoliv každý právní úkon, jenž se jeví protiprávním, stíhá sankce neplatnosti. Tuto otázku pak (z povahy věci) nelze řešit jinak než na základě poměrování hodnot, které má zákon chránit. Takovými hodnotami jsou buď veřejný pořádek, anebo ochrana účastníků právního styku, na straně jedné, a svobodná vůle jedince, která by byla závěrem o neplatnosti právního úkonu zasažena, na straně druhé, a to za použití testu proporcionality [nález ze dne 24. 7. 2007 sp. zn. I. ÚS 557/05 (N 116/46 SbNU 99)].

28. Povinnosti při nakládání s odpady stanovuje zejména § 12 zákona o odpadech. Z tohoto ustanovení lze – pro potřeby posouzení důvodnosti ústavní stížnosti – připomenout:

„(1) Každý je povinen nakládat s odpady a zbavovat se jich pouze způsobem stanoveným tímto zákonem a ostatními právními předpisy vydanými na ochranu životního prostředí ...

(2) Pokud dále není stanoveno jinak, lze s odpady podle tohoto zákona nakládat pouze v zařízeních, která jsou k nakládání s odpady podle tohoto zákona určena. Při tomto nakládání s odpady nesmí být ohroženo lidské zdraví ani ohrožováno nebo poškozováno životní prostředí a nesmí být překročeny limity znečišťování ...

(3) K převzetí odpadu do svého vlastnictví je oprávněna pouze právnická osoba nebo fyzická osoba oprávněná k podnikání, která je provozovatelem zařízení k využití nebo k odstranění nebo ke sběru nebo k výkupu určeného druhu odpadu, nebo osoba, která je provozovatelem zařízení podle § 14 odst. 2, nebo provozovatelem zařízení podle § 33b odst. 1 písm. b) nebo za podmínek stanovených v § 17 též obec ...

(4) Každý je povinen zjistit, zda osoba, které předává odpady, je k jejich převzetí podle tohoto zákona oprávněna. V případě, že se tato osoba oprávněním neprokáže, nesmí jí být odpad předán.“

29. Citované konstrukce z § 12 zákona o odpadech považuje Ústavní soud za legitimní omezení dispozicičního oprávnění vlastníka odpadu, kterým se určuje množina subjektů, s nimiž může být uzavřena smlouva o převodu vlastnického práva k odpadu. Jde o omezení, jež vyhovuje všem třem krokům testu proporcionality, protože je způsobilé dosáhnout svého účelu či cíle (typicky ochrana životního prostředí), je intervenčně minimální a omezení části vlastnického práva je ústavně konformní (čl. 11 odst. 3 věta první Listiny). Na těchto základech pak Ústavní soud, shodně s městským soudem, považuje za vlastníka odpadu společnost SPAR (uzavřené smlouvy o převodu vlastnického práva k odpadu na osoby nepatřící do množiny osob, které jsou oprávněny k převzetí odpadu do svého vlastnictví, jsou pro rozpor se zákonem absolutně neplatné, na jejich základě

nemohl být realizován převod vlastnického práva; pozn. strany takových smluv by mohly zajišťovat nakládání s odpadem jménem a na účet jeho vlastníka), tudíž této společnosti svědčí pasivní legitimace ve vedeném sporu. Pokud krajský soud a Nejvyšší soud nerespektovaly toto postavení společnosti SPAR, porušily stěžovatelčino právo na soudní ochranu, kteréžto porušení může mít v její věci dopad do práva na ochranu vlastnictví.

30. Ústavní soud považuje za tzv. kvalifikovanou vadu i posun v náhledu Nejvyššího soudu v posouzení protiprávnosti (neoprávněnosti) zásahu do vlastnického práva. Podle ustálené soudní praxe (kterou mimoděk vyjadřuje i druhá část právní věty rozsudku Nejvyššího soudu napadeného ústavní stížností, uveřejněná v systému ASPI) byla tato protiprávnost dána užíváním pozemku bez právního důvodu. Je notorietou, že taková situace může nastat nejen na základě protiprávního jednání takového uživatele, ale i na základě „jednání“ osoby nezpůsobilé protiprávně jednat či na základě jednání třetí osoby a konečně i na základě objektivní právní skutečnosti, např. působením přírodních sil. Není proto odůvodněný závěr Nejvyššího soudu zařazený do vyjádření k ústavní stížnosti (bod 14), že pro úspěšnost tzv. negatorní žaloby se požaduje protiprávní jednání rušitele. Konečně, i usnesení ze dne 15. 3. 2016 sp. zn. 22 Cdo 4150/2015, které má podle Nejvyššího soudu dokládat tento požadavek ustálené soudní praxe, bylo uveřejněno v systému ASPI s právní větou: „Vlastník požadující ochranu podle § 126 odst. 1 obč. zák. není vázán žádnými lhůtami stanovenými orgány činnými v trestním řízení; podmínkou úspěšnosti žaloby je však protiprávnost zásahu ze strany žalovaného.“

31. Z výše uvedených důvodů (viz zejména bod 29) Ústavní soud stěžovatelčině ústavní stížnosti vyhověl a napadená rozhodnutí zrušil podle § 82 odst. 1, odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

Č. 227

K právu na právní pomoc cizincům v otázkách mezinárodní ochrany a v řízení o správním vyhoštění

Z požadavku, aby ústavně zaručené právo na právní pomoc bylo naopak v praxi účinné, je nutno za této situace dovodit povinnost všech orgánů veřejné moci vykládat instituty podústavního práva při zohlednění základního práva na právní pomoc a způsobem, který toto právo respektuje a podporuje, a nikoliv tak, že jej v důsledku popírá.

Součástí práva na účinný opravný prostředek, které se aplikuje v případě vznesení hájitelného tvrzení, že existují závažné důvody domnívat se, že vyhošťovaná osoba bude v cílové zemi vystavena reálnému nebezpečí zabití, mučení či jiného špatného zacházení, je efektivní přístup k právní pomoci.

Je povinností státu v případě vedení řízení o správním vyhoštění cizince, který je zajištěn v zařízení pro zajištění cizinců a u něhož je nebezpečí porušení čl. 2 či 3 Úmluvy v cílové zemi hájitelné, zajistit cizinci účinný přístup k právní pomoci. Stát musí zajistit, že cizinec, který dosud není právně zastoupen, se v průběhu odvolací lhůty proti rozhodnutí o svém správním vyhoštění osobně setká s osobou schopnou podat kvalifikovanou právní pomoc v otázkách mezinárodní ochrany a cizineckého práva. Těmito osobami jsou ve smyslu § 35 soudního řádu správního advokáti a právníci nevládních organizací, k jejichž činnosti, uvedeným ve stanovách, patří poskytování právní pomoci uprchlíkům nebo cizincům. Pokud si zajištěný cizinec sám právní pomoc neobstaral ani stát mu právní pomoc nezajistil, není možno rozhodnutí o správním vyhoštění vykonat, neboť by tak došlo k porušení čl. 13 Úmluvy ve spojení s čl. 2 či 3 Úmluvy.

Absence účinného přístupu k právní pomoci v době, kdy cizinec zajištěný v zařízení pro zajištění cizinců mohl podat odvolání proti rozhodnutí o vyhoštění, je důvodem vyhovění žádosti o prominutí zmeškané lhůty podle § 41 správního řádu.

Nález

Ústavního soudu - senátu složeného z předsedy senátu Davida Uhlíře a soudců Kateřiny Šimáčkové (soudce zpravodaj) a Tomáše Lichovníka - ze dne 29. listopadu 2016 sp. zn. I. ÚS 630/16 ve věci ústavní stížnosti N. K. J., zastoupeného Mgr. Bc. Filipem Schmidtem, LL.M., advokátem, se sídlem Helénská 4, Praha 2, proti rozhodnutí Policie České republiky, Krajského ředitelství policie Ústeckého kraje, odboru cizinecké policie, ze dne

4. 11. 2015 č. j. KRPÚ-211126-61/ČJ-2015-040022-SV a proti postupu Policie České republiky spočívajícímu v neakceptování jeho úmyslu podat žádost o mezinárodní ochranu, spojené s návrhem na zrušení § 169 odst. 5 zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, a § 3b zákona č. 325/1999 Sb., o azylu, za účasti Policie České republiky jako účastníka řízení.

Výrok

I. Návrh na zrušení rozhodnutí Policie České republiky, Krajského ředitelství policie Ústeckého kraje, odboru cizinecké policie, ze dne 4. 11. 2015 č. j. KRPÚ-211126-61/ČJ-2015-040022-SV se zamítá.

II. Ve zbytku se ústavní stížnost a návrhy s ní spojené odmítají.

Odůvodnění

I. Vymezení věci a předchozí průběh řízení

1. V ústavní stížnosti stěžovatel namítá, že bylo porušeno jeho základní právo nebýt vystaven mučení, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení (dále též jen „špatné zacházení“), právo na spravedlivý proces a právo na azyl, neboť jeho žádost o mezinárodní ochranu nebyla nikdy věcně projednána a na základě napadeného rozhodnutí policie o správním vyhoštění byl vyhoštěn do Iráku, aniž by byla řádně posouzena jeho důvodná obava z nebezpečí mučení a zabití v Iráku. Přitom odkázal na čl. 7 odst. 2, čl. 36 odst. 2, čl. 37 odst. 2 a 3 a čl. 43 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 3 a 13 evropské Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“).

2. Stěžovatel je původem z Iráku, kde žil v Bagdádu. Podle svého vyjádření je sunnita a v letech 2005 a 2010 pracoval jako kovář pro americkou firmu a zprostředkovaně pro armádu USA, což dokládá několika osvědčeními od armády USA. Podle svého vyjádření Irák opustil z důvodu výhrůžek smrti od šiitských milic za spolupráci s Američany. Jeho cílem bylo požádat o azyl ve Švédsku, kde žije jeho bratr.

3. Dne 30. 9. 2015 Policie České republiky při silniční kontrole na dálnici do Německa stěžovatele zajistila, neboť neměl žádná povolení ke vstupu do České republiky. Dne 1. 10. 2015 policie rozhodla o zajištění stěžovatele podle § 129 zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, (dále jen „cizinecký zákon“) za účelem jeho předání do Rakouska, neboť měla za to, že odsud stěžovatel přicestoval do České republiky. Zároveň zjistila, že stěžovatel dosud o azyl v Evropské unii (dále také jen „EU“) nepožádal. Stěžovatel byl eskortován do Zařízení pro zajištění cizinců (dále jen „ZC“) Bělá-Jezová. Dne

9. 10. 2015 však rakouské orgány oznámily, že stěžovatele nepřevzou. Proto policie následně se stěžovatelem zahájila řízení o správním vyhoštění a dne 12. 10. 2015 rozhodla o jeho dalším zajištění za účelem správního vyhoštění. Dne 13. 10. 2015 bylo stěžovateli předáno písemné poučení v arabském jazyce o možnosti podat žádost o azyl ve lhůtě sedmi dnů ve smyslu § 3b odst. 1 zákona č. 325/1999 Sb., o azylu. Dne 30. 10. 2015 byl stěžovatel převezzen do ZZC Drahonice.

A. Řízení o správním vyhoštění

4. Dne 13. 10. 2015 byl se stěžovatelem učiněn pohovor pro potřeby řízení o jeho správním vyhoštění. Stěžovatel vypověděl, že jeho cílem je dostat se do Švédska, kde žije jeho bratr a kde chce požádat o azyl. Dodal také, že ve Švédsku již rok u bratra žije jeho manželka s dětmi a čekají na něj, aby společně požádali o azyl. To neuvedl při pohovoru s policií při svém zajištění dne 30. 9. 2015, aby neohrozil svoji rodinu v případě podání žádosti o azyl. Na otázku, zda je nějaký důvod, který mu brání v návratu do Iráku, odpověděl, že mu tam hrozí smrt, neboť je šít a pět let pracoval u americké armády, což někteří považují za kolaboraci.

5. Dne 15. 10. 2015 policie požádala Ministerstvo vnitra o závazné stanovisko k možnosti vycestování stěžovatele ve smyslu § 120a cizineckého zákona. Týž den vydalo ministerstvo stanovisko, že vycestování stěžovatele je možné. Podle stanoviska stěžovatel ve svém vysvětlení ze dne 13. 10. 2015 uvedl, že ve vycestování mu brání obava z probíhajícího konfliktu v Iráku, v rámci kterého jsou prováděny čistky. Rovněž by v Iráku neměl zajištěno žádné zázemí, neboť jeho rodina prodala veškerý majetek. Jiné důvody, které by mu bránily v návratu do Iráku, stěžovatel údajně neuvedl. Ministerstvo tak rozhodlo, že u stěžovatele neexistují překážky jeho vycestování do Iráku:

„Na základě posouzení výpovědi výše jmenovaného cizince [stěžovatele] nedošel OAMP MV ČR k závěru, že by mu ve vlasti byl uložen trest smrti či mu vykonání tohoto trestu hrozí. Cizinec rovněž neuvedl žádné konkrétní skutečnosti, ze kterých by bylo možno dovodit, že by mu v případě návratu do vlasti mohlo hrozit mučení, nelidské či ponižující zacházení nebo trest. Jmenovanému se rovněž nepodařilo prokázat, že by právě jemu v případě návratu do vlasti hrozilo vážné ohrožení života nebo lidské důstojnosti z důvodu svévolného násilí v situacích mezinárodního nebo vnitřního ozbrojeného konfliktu, neboť v takové situaci by využil svého práva na podání žádosti o mezinárodní ochranu v členském státě EU, přes které do České republiky přicestoval, případně v České republice jako takové, což ale neučinil, přestože mu v tom nebránily žádné závažné a objektivní překážky. Neuvedl, že by měl k České republice jakékoliv vazby. Naopak výslovně prohlásil, že v České republice nechce zůstat ani zde žádat

o mezinárodní ochranu a neuvedl žádnou relevantní překážku či důvod, který by mu znemožnil vycestování z území České republiky. Přicestoval zde automobilem z Vídně, a to zcela bez jakéhokoliv pobytového oprávnění, tedy zcela vědomě se zde nacházel a pohyboval, přičemž jeho cílovou zemí byl jiný členský stát Evropské unie, konkrétně Švédsko, proto lze tak pochybovat o pravdivosti jím tvrzených obav z návratu. V případě následného podání žádosti o mezinárodní ochranu ze strany jmenovaného na území České republiky bude samozřejmě tato prozkoumána v rámci standardního řízení ve smyslu zákona č. 325/1999 Sb., o azylu, v platném znění. Případné vycestování účastníka řízení pak po posouzení skutečností jím sdělených nepředstavuje ani rozpor s mezinárodními závazky České republiky.“

6. Dne 4. 11. 2015 policie napadeným rozhodnutím uložila stěžovateli správní vyhoštění a stanovila dobu jednoho roku, po kterou mu nelze umožnit vstup na území členských států EU. Podle policie bylo dostatečně prokázáno, že stěžovatel na území České republiky vstoupil a pobýval neoprávněně, bez platného víza či jiného oprávnění k pobytu. Rozhodnutím nebude ani porušeno jeho právo na soukromý a rodinný život, neboť s bratrem, kterého neviděl již deset let, se může stýkat i mimo území EU. Co se týče jeho manželky a dětí, které mají údajně na něj čekat ve Švédsku, tak ty tam pobývají také neoprávněně a mohou být vyhoštěny, případně mohou stěžovatele přizvat legální cestou po uplynutí doby jeho správního vyhoštění. Ohledně možných důvodů znemožňujících vycestování ve smyslu § 179 cizineckého zákona policie odkázala na závazné stanovisko Ministerstva vnitra. Rozhodnutí obsahuje poučení, že odvolání proti tomuto rozhodnutí je nutno podat ve lhůtě pěti dnů od doručení. Rozhodnutí v českém jazyce bylo stěžovateli předáno dne 6. 11. 2015. Podle záznamu ve spise byl u doručení přítomen tlumočnický do arabštiny, který stěžovateli nějakým způsobem obsah rozhodnutí přeložil.

7. Stěžovatel podal dne 19. 1. 2016 prostřednictvím Organizace pro pomoc uprchlíkům proti tomuto rozhodnutí odvolání, ve kterém argumentoval, že mu při deportaci do Iráku hrozí smrt. Zároveň s odvoláním podal žádost o navrácení v předešlý stav dle § 41 správního řádu, ve které namítal, že proti správnímu vyhoštění nepodal odvolání v zákonné lhůtě z důvodu absence právní pomoci.

8. Policie rozhodnutím ze dne 26. 1. 2016 zmeškání lhůty pro podání odvolání neprominula. Uvedla, že správní rozhodnutí bylo stěžovateli doručeno dne 6. 11. 2015 za přítomnosti tlumočnicka a o zákonné lhůtě pro podání odvolání byl řádně poučen. Zároveň v té době byl stěžovatel právně zastoupen advokátem Mgr. Vratislavem Polkou, který za stěžovatele již dne 30. 10. 2015 podával správní žalobu proti zajištění. Zároveň měl

stěžovatel přístup k nevládním organizacím, které v zařízení pro zajištění cizinců poskytují právní pomoc.

9. Stěžovatel podal dne 8. 2. 2016 odvolání proti tomuto usnesení, kterým nebylo prominuto zmeškání lhůty k podání odvolání. To bylo odmítnuto dne 11. 3. 2016 Ředitelstvím služby cizinecké policie. Ředitelství uvedlo, že stěžovatel byl řádně za přítomnosti tlumočnicka poučen o pětidenní lhůtě pro podání odvolání. Zároveň již při přijetí do zařízení byl stěžovatel poučen o možnosti vyhledat právní pomoc, kterou poskytují některé nevládní organizace. Pokud v dané době efektivně z důvodu výpadku financování nevládní organizace právní pomoc neposkytovaly, mohl stěžovatel podat blanketní odvolání, které by následně s právní pomocí odůvodnil. Odvolací orgán tedy rozhodl, že stěžovatel neprokázal, že by mu v podání odvolání bránila závažná překážka, která nastala bez jeho zavinění.

10. Samotné odvolání stěžovatele proti prvoinstančnímu rozhodnutí o správním vyhoštění policie zamítla dne 11. 3. 2016 jako opožděné.

B. Řízení o zajištění stěžovatele

11. Dne 30. 10. 2015 stěžovatel prostřednictvím svého právního zástupce podal správní žalobu proti rozhodnutí o svém zajištění ze dne 12. 10. 2015. Stěžovatel byl zastoupen Mgr. Vratislavem Polkou, advokátem, kterému udělil plnou moc dne 16. 10. 2015. Plná moc je udělena pro zastupování „ve všech právních věcech“ stěžovatele.

12. Krajský soud v Ústí nad Labem žalobu stěžovatele zamítl dne 11. 11. 2015. Proti tomuto rozhodnutí podal advokát stěžovatele dne 25. 11. 2015 kasační stížnost, kterou Nejvyšší správní soud zamítl jako nedůvodnou rozsudkem ze dne 8. 4. 2016.

13. Dne 2. 12. 2015 Mgr. Vratislav Polka nahlédl do správního spisu policie týkajícího se stěžovatele.

14. Rozhodnutím ze dne 25. 11. 2015 policie prodloužila dobu zajištění stěžovatele za účelem jeho správního vyhoštění. I proti tomuto rozhodnutí podal jménem stěžovatele správní žalobu advokát Mgr. Vratislav Polka dne 16. 12. 2015. Žaloba byla zamítnuta rozsudkem Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 12. 1. 2016.

15. K dalšímu prodloužení zajištění stěžovatele došlo dne 23. 12. 2015. Taktéž proti tomuto rozhodnutí Mgr. Vratislav Polka podal správní žalobu, a to dne 14. 1. 2015. Žaloba byla zamítnuta rozsudkem Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 1. 2. 2016.

16. K poslednímu prodloužení zajištění stěžovatele došlo rozhodnutím ze dne 26. 1. 2016. I proti tomuto rozhodnutí podal stěžovatel správní žalobu, tentokrát v zastoupení Organizace pro pomoc uprchlíkům. Krajský soud žalobu zamítl dne 17. 2. 2016.

C. Řízení o mezinárodní ochraně

17. Dne 19. 12. 2015 stěžovatel v zařízení pro zajištění cizinců zkontaktoval právníky z Organizace pro pomoc uprchlíkům a udělil plnou moc advokátovi Mgr. Ing. Janu Procházkovi, LL.M., za účelem podání žádosti o mezinárodní ochranu. Týž den za něj tento advokát podal žádost o mezinárodní ochranu spolu se žádostí o navrácení v předešlý stav podle § 41 správního řádu, neboť lhůta pro podání žádosti mu již uplynula. Uvedl, že poučení o nutnosti podat žádost do sedmi dnů od zajištění v zařízení pro zajištění cizinců neporozuměl a nebyl upozorněn na následky nepodání této žádosti. Zároveň v dané době byla v ZZC jen obtížně dostupná právní pomoc, takže se nemohl poradit s právníkem. Rovněž požádal o příznání odkladného účinku této žádosti ve vztahu k realizaci správního vyhoštění.

18. Policie však dne 21. 12. 2015 usnesením žádosti stěžovatele o navrácení v předešlý stav nevyhověla. Uvedla, že stěžovatel měl možnost v České republice podat žádost o azyl, což neučinil, ačkoliv byl o existenci lhůty poučen. Přitom stěžovatel nepodal žádost o azyl ani v dalších bezpečných zemích, kterými projížděl (Turecko, Řecko, Makedonie, Srbsko, Maďarsko a Rakousko). Dodala, že stěžovatel neuvedl ani žádné skutečnosti, ze kterých by bylo možno dovodit, že mu v případě návratu do Iráku hrozí mučení, nelidské či ponižující zacházení nebo trest. Snaha žít v jiné zemi, konkrétně ve Švédsku, nepředstavuje důvod znemožňující vycestování ve smyslu § 179 cizineckého zákona. Policie neshledala, že by stěžovatel měl pro zmeškání lhůty závažné důvody, které nastaly bez jeho zavinění.

19. Dne 9. 2. 2016 Ministerstvo vnitra zamítlo odvolání stěžovatele proti tomuto rozhodnutí. Podle ministerstva stěžovatel žádnou snahu o podání žádosti o mezinárodní ochranu neprojevil a opakovaně uváděl, že si přeje odecestovat do Švédska. Důvodem nepodání žádosti tedy nebyla absence právní pomoci, ale to, že o mezinárodní ochranu v České republice žádat nechtěl. Skutečnost, že o mezinárodní ochranu požádal až dva dny před svým plánovaným vyhoštěním je nutno považovat za účelovou snahu o zmaření realizace uloženého správního vyhoštění.

20. Stěžovatel dne 21. 12. 2015, zastoupen Organizací pro pomoc uprchlíkům, podal také správní žalobu na ochranu před nezákonným zásahem správního orgánu, který měl spočívat v tom, že mu není umožněno podat žádost o mezinárodní ochranu. Zároveň požádal o vydání předběžného opatření, aby policie upustila od trvajících zásahu spočívajícího v tom, že mu není účinně umožněno požádat o mezinárodní ochranu, a zároveň, aby nevykonávala žádné kroky vedoucí k vyhoštění stěžovatele.

21. Městský soud v Praze usnesením ze dne 7. 1. 2016 návrh na vydání předběžného opatření zamítl. Uvedl, že stěžovatel dne 19. 12. 2015 žádost o azyl podal a zároveň s ohledem na § 119 odst. 7 cizineckého zákona jeho vyhoštění do rozhodnutí o této žádosti není možné. Proto není tedy důvod

pro zatímní úpravu poměrů. Soud nicméně dodal, že tvrzení stěžovatele nejsou věrohodná. Poukazoval na to, že dosud v žádné bezpečné zemi, kterou projížděl, o azyl nepožádal a neučinil tak, ač byl řádně poučen, v zákonné lhůtě ani v České republice. Soud rovněž uvedl, že stěžovatel byl právně zastoupen, a to nejen formálně, neboť jeho advokáti za něj činili právní úkony. Jeden za něj podával správní žaloby proti rozhodnutí o zajištění a druhý dne 19. 12. 2015 za něj podal žádost o mezinárodní ochranu.

22. Dne 29. 6. 2016 městský soud žalobu stěžovatele zamítl. Uvedl, že stěžovatel uplatnil projev vůle požádat Českou republiku o mezinárodní ochranu žádostí ze dne 18. 12. 2015, tato žádost prochází režimem dle § 3b odst. 3 zákona o azylu a je nezbytné, aby se jí Ministerstvo vnitra zabývalo, tj. prioritně posoudilo, zda jde o žádost o mezinárodní ochranu a pokud ano, bude taková žádost účinná a předmětem řízení ve věci mezinárodní ochrany. V takovém případě je povinností ministerstva o ní rozhodnout. Podle městského soudu účinnost vstupu žalobce do řízení o mezinárodní ochraně závisí na postupu Ministerstva vnitra, nikoliv policie, proti jejíž činnosti správní žaloba směřuje. Proti postupu či rozhodnutí Ministerstva vnitra se žalobce dále může bránit dostupnými právními prostředky jak ve správním řízení, tak v řízení před správním soudem.

23. Proti rozhodnutí městského soudu stěžovatel podal dne 2. 8. 2016 kasační stížnost, o níž dosud nebylo rozhodnuto.

D. Realizace vyhoštění stěžovatele

24. První datum realizace vyhoštění stěžovatele letecky linkou Praha - Istanbul - Bagdád s tříčlennou policejní eskortou bylo stanoveno na den 21. 12. 2015. Z důvodu podání žádosti stěžovatele o mezinárodní ochranu dne 19. 12. 2015 a správní žaloby na ochranu před nezákonným zásahem správního orgánu však policie rozhodla, že vyhoštění dne 21. 12. realizováno nebude.

25. Stěžovatel byl dne 23. 2. 2016 vyhoštěn do Iráku.

II. Argumentace stran

26. Stěžovatel v ústavní stížnosti opakuje důvody ze svých podání správním orgánům a obecným soudům, že v případě návratu do Iráku mu hrozí závažná újma, neboť je pronásledován šíitskými milicemi za to, že pracoval pro americkou armádu. Zároveň namítá, že neměl k dispozici účinný opravný prostředek proti svému vyhoštění. V ZZC neměl účinný přístup k právní pomoci, v důsledku čehož mu marně uplynuly zákonné lhůty pro žádost o mezinárodní ochranu a podání odvolání proti správnímu vyhoštění

27. Podle stěžovatele osoby zajištěné v ZZC mají velmi omezený přístup k informacím, nerozumí jazyku a nejsou právně vzdělány. Stěžovatel

tvrdí, že tuto situaci využil tlumočník, který za úplaty zprostředkovával právní zastoupení, ovšem s upozorněním, že bez jeho advokáta se cizinci ze ZCC nedostanou. Taktéž je varoval před bezplatným právním poradenstvím. Tlumočnickovi měl stěžovatel zaplatit 2 500 USD. Takto zprostředkovaný advokát však jednal pouze ve věci stěžovatelova zajištění a nikterak se nezabýval jeho ochranou před vyhoštěním. Advokát navíc nekomunikoval se stěžovatelem ani s jeho rodinou. Advokáta stěžovatel viděl pouze jednou při podpisu plné moci.

28. Stěžovatel byl v dobré víře, že advokát koná vše, co má, až do 16. 12. 2015, kdy mu správní orgán sdělil, že dne 21. 12. 2015 bude deportován do Iráku. Při nejbližší příležitosti, tj. dne 18. 12. 2015 se dostavil na konzultaci s právníky Organizace pro pomoc uprchlíkům s tím, že má velký strach o svůj život v případě nuceného návratu. Stěžovatel poukazuje na to, že v rozhodné době bylo v ZCC Drahonice zajištěno přes 200 osob a neziskové organizace poskytovaly právní služby pouze v omezené míře z důvodu výpadku projektového financování ze strany Ministerstva vnitra. Nemohly tedy poskytnout právní pomoc všem.

29. Stěžovatel také namítá, že Ministerstvo vnitra ve svém závazném stanovisku vypracovaném pro potřeby správního vyhoštění stěžovatele se nedostatečně zabývalo jeho individuální situací.

30. Odbor cizinecké policie Krajského ředitelství Ústeckého kraje Policie České republiky navrhl ústavní stížnost zamítnout. Podle policie byl stěžovatel dne 13. 10. 2016 řádně poučen o tom, že může požádat o mezinárodní ochranu ve lhůtě sedmi dnů. Přesto stěžovatel v Česku o azyl nepožádal. Policie rozporuje také to, že by stěžovatel neměl přístup k právní pomoci, a poukazuje na to, že dne 16. 10. 2015 udělil plnou moc k zastupování advokátovi. O možnosti vyhledat právní pomoc byl stěžovatel také opakovaně poučován. Poprvé již při svém prvotním zajištění dne 30. 9. 2015. Policie dále zdůrazňuje, že stěžovatel nemá právo si sám vybrat zemi, kde hodlá požádat o mezinárodní ochranu. Měl o ni požádat v první bezpečné zemi.

31. Ředitelství služby cizinecké policie v ZCC Drahonice ve svém vyjádření k ústavní stížnosti pouze uvedlo, že se shoduje s rozhodnutím správních soudů ve věci stěžovatele.

32. K ústavní stížnosti se vyjádřila i veřejná ochránkyně práv (dále také jen „ochránkyně“), která v rámci své činnosti sleduje zajištění cizinců a výkon správního vyhoštění. Ve vyjádření poskytla své poznatky ohledně správního vyhošťování cizinců zajištěných v ZCC.

33. Ochránkyně především poukazuje na judikaturu Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“) a mezinárodní dokumenty, které kritizují krátké lhůty pro podání žádosti o azyl. Podle ochránkyně není sedmidenní lhůta pro podání žádosti o mezinárodní ochranu dostatečná. A to

zejména v kombinaci s také krátkou pětidenní lhůtou pro podání odvolání proti správnímu vyhoštění. Po uplynutí těchto dvou lhůt, které často běží paralelně, již neexistuje žádný mechanismus s automatickým odkladným účinkem, který by cizince ochránil před vyhoštěním. Za určitých okolností, kdy je cizinců v detenčním zařízení málo a kdy tam pravidelně dojíždí nevládní organizace, mohou být tyto krátké lhůty vyváženy dostupnou právní pomocí. V období, do něhož spadá stížnost stěžovatele, však v důsledku výpadku právního poradenství vedly uvedené lhůty a praxe týkající se vydávání závazných stanovisek k tomu, že nebylo pečlivě posouzeno, zda vyhoštění do země původu nebude pro cizince představovat vážnou újmu ve smyslu § 179 odst. 2 cizineckého zákona.

34. Ochránkyně také vyjádřila své výhrady k tomu, jak Ministerstvo vnitra vypracovává závazná stanoviska v řízeních o vyhoštění. Podle ní ministerstvo nedostatečně reflektuje individuální okolnosti jednotlivých cizinců. Ministerstvo používá stejná odůvodnění ve stanoviscích o různých osobách a nezřídka jsou stanoviska vydána v řádu desítek minut po tom, co o ně policie požádá.

III. Hodnocení Ústavního soudu

A. Přípustnost ústavní stížnosti proti napadenému rozhodnutí policie

35. Jádrem ústavní stížnosti stěžovatele je, že v případě vyhoštění do Iráku mu hrozí nebezpečí věznění, mučení a zabítí ze strany šíitských milic. V rámci této námitky napadá pravomocné rozhodnutí policie jako správního orgánu prvního stupně, kterým mu bylo uloženo správní vyhoštění a na základě kterého měl být, a nakonec i byl, vyhoštěn. Než se Ústavní soud bude moci zabývat meritem této námitky, musí vyřešit, zda je v této části ústavní stížnost přípustná. Podle § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu je totiž ústavní stížnost nepřípustná, pokud stěžovatel nevyčerpal všechny procesní prostředky, které mu zákon k ochraně jeho práva poskytuje.

36. Proti rozhodnutí policie o správním vyhoštění je přípustné odvolání s automatickým odkladným účinkem (§ 169 odst. 5 cizineckého zákona). Stěžovatel nicméně namítá, že neměl přístup k právní pomoci, a proto nestihl včas proti správnímu vyhoštění odvolání podat, a v důsledku tak neměl proti tomuto rozhodnutí, resp. obecně proti svému vyhoštění, účinný opravný prostředek ve smyslu čl. 13 Úmluvy.

37. Ústavní soud poznamenává, že námitka absence účinného opravného prostředku proti vyhoštění stěžovatele má zcela zvláštní povahu. Ustanovení čl. 13 Úmluvy vyžaduje, aby opravný prostředek proti vyhoštění měl automatický odkladný účinek (viz bod 42 níže). Stěžovatel poté, co mu marně uplynula lhůta k podání odvolání proti rozhodnutí policie o vyhoštění, mohl pouze podat odvolání po lhůtě a zároveň požádat o prominutí

zmeškání lhůty (navrácení v předešlý stav dle § 41 správního řádu), což nakonec i učinil. V tomto podání mohl uplatnit i námitku porušení čl. 13 Úmluvy. Nicméně, toto podání stěžovatele automatický odkladný účinek vůči správnímu vyhoštění nemělo. I kdyby tedy správní orgán návrhu na navrácení v předešlý stav vyhověl, nezměnilo by to nic na skutečnosti, že již mohlo být porušeno právo stěžovatele na účinný opravný prostředek, pokud neměl účinný přístup k opravnému prostředku s automatickým odkladným účinkem (viz níže). Absence účinného opravného prostředku proti rozhodnutí správního orgánu prvního stupně by tedy zakládala porušení čl. 13 Úmluvy a ústavní stížnosti by bylo nutno vyhovět. Ústavní soud v tomto ohledu souhlasí s judikaturou ESLP, podle které v kontextu vyhoštění nemohou být stěžovatelé nuceni vyčerpat opravné prostředky, které neposkytují účinný prostředek nápravy pro jejich hlavní tvrzení. Pokud stěžovatelé nemají účinný opravný prostředek proti vyhoštění, což je jejich hlavním sledovaným zájmem, dochází k porušení čl. 13 Úmluvy a taková stížnost je přijatelná a nemůže být odmítnuta pro nevyčerpání opravných prostředků, i kdyby teoreticky existovaly nějaké prostředky, kde mohou namítat porušení čl. 13 Úmluvy, ale zároveň by nešlo o účinný opravný prostředek proti vyhoštění (rozsudek ESLP ve věci *Diallo proti České republice* ze dne 23. června 2011 č. 20493/07, § 53 až 58).

38. V případě, že by skutečně došlo k porušení čl. 13 Úmluvy, by byl také Ústavnímu soudu otevřen prostor pro zrušení napadeného pravomocného rozhodnutí o vyhoštění stěžovatele. To by totiž bylo přijato v řízení, ve kterém byla porušena základní práva stěžovatele. Pro účinnou ochranu práv stěžovatele by nepostačovalo konstatování porušení práv stěžovatele zásahem orgánu veřejné moci, který mu údajně nezajistil efektivní právní pomoc. Ústavní soud by musel přistoupit ke zrušení napadeného pravomocného a vykonatelného rozhodnutí, neboť jedině tak by bylo zabráněno vyhoštění stěžovatele v rozporu s mezinárodními závazky České republiky. Tím by také byl nově otevřen prostor správním orgánům, aby případně o vyhoštění stěžovatele rozhodly v řízení, ve kterém by byla plně respektována základní práva stěžovatele, včetně jeho práva na účinný opravný prostředek. Ústavní soud podotýká, že stěžovatel poté, co získal právní zastoupení, s jehož pomocí věc předložil k posouzení Ústavnímu soudu, nemohl využít možnosti obrany svých práv ve správním soudnictví, neboť soudní řád správní na rozdíl od ostatních procesních předpisů (občanský soudní řád či trestní řád) neobsahuje institut prominutí zmeškání lhůty, tudíž ani tato možnost obrany stěžovateli umožněna nebyla.

39. Ústavní soud tedy konstatuje, že z důvodu zvláštní povahy stěžovatelovy námítky o porušení základního práva na účinný opravný prostředek podle čl. 13 Úmluvy ve spojení s čl. 2 a 3 Úmluvy je dána přípustnost ústavní stížnosti směřující proti napadenému rozhodnutí [viz *mutatis*

mutandis usnesení sp. zn. I. ÚS 2157/16 ze dne 19. 7. 2016 (dostupné na <http://nalus.usoud.cz>), kde Ústavní soud z povahy věci považoval za přípustnou námitku směřující proti údajnému nesprávnému poučení odvolacího soudu, že dovolání není přípustné].

40. Ústavní soud se tak bude nejdříve zabývat otázkou opodstatněnosti námitky o porušení práva stěžovatele na účinný opravný prostředek. Je však nutno zdůraznit, že z právě uvedeného nevyplývá, že ústavní stížnost proti rozhodnutí správního orgánu prvního stupně je obecně přípustná. V této fázi je Ústavní soud oprávněn pouze přezkoumat opodstatněnost této konkrétní námitky o údajném porušení čl. 13 Úmluvy. Teprve dospěje-li k závěru, že stěžovatel skutečně neměl k dispozici účinný opravný prostředek proti svému vyhoštění, mohl by se věcně zabývat i ostatními stěžovatelsky uplatněnými námitkami, konkrétně tím, že v případě vyhoštění do Iráku mu hrozí nebezpečí věznění, mučení a zabití ze strany šíitských milic.

41. Úvodem lze také poznamenat, že námitka stěžovatele o porušení jeho práva na účinný opravný prostředek není zjevně neopodstatněná. Tento závěr Ústavní soud činí jednak ze samotné ústavní stížnosti a spisového materiálu. Zejména však také zohlednil vyjádření veřejné ochránkyně práv, která upozorňuje na problémy týkající se vyhošťování cizinců zajištěných v ZZC a pochybuje o slučitelnosti existující praxe se základními právy cizinců. I když případná námitka o neexistenci opravného prostředku proti rozhodnutí správního orgánu prvního stupně bude zpravidla zjevně neopodstatněná, neboť osoby mohou podat odvolání s odkladným účinkem, není tomu tak s ohledem na zvláštní okolnosti nyní projednávaného případu.

B. Právo na účinný opravný prostředek

42. Podle ustálené judikatury ESLP čl. 13 Úmluvy zaručuje na vnitrostátní úrovni dostupnost právního prostředku, jímž lze vynutit podstatu práv a svobod zakotvených v Úmluvě, a to bez ohledu na formu, v níž jsou upraveny ve vnitrostátním právním řádu. Článek 13 tedy vyvolává požadavek, aby byl upraven vnitrostátní právní prostředek, který umožní se zabývat podstatou „hájitelné námitky“ podle Úmluvy a poskytnout vhodnou nápravu. Rozsah povinností členských států vyplývajících z čl. 13 Úmluvy se bude lišit v závislosti na povaze stěžovatelské námitky; právní prostředek nápravy požadovaný čl. 13 Úmluvy však musí být účinný v právní i praktické rovině. K tomu, aby byl právní prostředek nápravy účinný, musí být dostupný v právní i praktické rovině zejména v tom smyslu, že jeho výkon nesmí být bezdůvodně ztěžován jednáním nebo nečinností orgánů žalovaného státu (viz rozsudek velkého senátu ve věci *M. S. S. proti Belgii a Řecku* ze dne 21. ledna 2011 č. 30696/09, § 288 až 290 s dalšími odkazy; či *Budrevich proti České republice* ze dne 17. 10. 2013 č. 65303/10). Vzhledem

k významu čl. 3 Úmluvy, a k nenapravitelnosti újmy, jež může vzniknout, pokud se nebezpečí mučení nebo jiného špatného zacházení projeví, vyžaduje pojem účinného právního prostředku nápravy podle čl. 13 Úmluvy (i) podrobné a důkladné zkoumání tvrzení, že existují vážné důvody se domnívat, že stěžovateli v případě vyhoštění do cílové země hrozí skutečné nebezpečí zacházení v rozporu s čl. 3 Úmluvy, a (ii) opravný prostředek s automatickým odkladným účinkem (viz rozsudek ESLP ve věci *Jabari proti Turecku* ze dne 11. 7. 2000 č. 40035/98, § 50; *M. S. S. proti Belgii a Řecku*, citováno výše, § 293; a *Diallo proti České republice* ze dne 23. června 2011 č. 20493/07, § 74; tyto principy jsou shodné v případě hrozby zabití, tedy čl. 13 ve spojení s čl. 2 Úmluvy – viz rozsudek ESLP ve věci *T. A. proti Švédsku* ze dne 19. 12. 2013 č. 48866/10, § 37).

43. Úvodem Ústavní soud konstatuje, že nemá pochyb o tom, že námitka stěžovatele týkající se nebezpečí jeho pronásledování (mučení a zabití) v zemi původu z důvodu předchozí práce pro armádu USA byla hájitelná pro potřeby aplikace čl. 13 Úmluvy. Stěžovatel předchází práci pro armádu USA zmínil již 13. 10. 2015 ve své první výpovědi policii po svém umístění do ZZC. Toto své zaměstnání později doložil i několika certifikáty. Pronásledování osob, které pracovaly pro americkou ambasádu, je v Iráku dostatečně zdokumentováno (viz např. zprávy britských, norských či švédských úřadů z let 2009 a 2011 zmíněné v rozsudku ESLP ve věci *J. K. a ostatní proti Švédsku* ze dne 23. 8. 2016, č. 59166/12, § 39 až 40). V právě citovaném rozsudku velký senát ESLP shledal, že by návratem do Iráku stěžovatele, který je členem skupiny osob, které jsou systematicky cíli útoku ze strany řady nestátních ozbrojených skupin pro svůj vztah k americké armádě, byl porušen čl. 3 Úmluvy. Ustanovení čl. 13 Úmluvy je tedy v případě stěžovatele aplikovatelné a je nutno posoudit, zda stěžovatel měl proti rozhodnutí o svém správním vyhoštění účinný prostředek nápravy.

44. Stěžovatel byl vyhoštěn do Iráku na základě pravomocného rozhodnutí o správním vyhoštění. Proti svému vyhoštění mohl teoreticky účinně, tedy s automatickým odkladným účinkem, brojit dvěma způsoby. Za prvé mohl podat odvolání proti rozhodnutí o správním vyhoštění, které má odkladný účinek, případně následně i správní žalobu s odkladným účinkem (§ 172 odst. 3 cizineckého zákona). Za druhé mohl podat žádost o mezinárodní ochranu, která by ze zákona byla překážkou realizace vyhoštění až do skončení řízení o mezinárodní ochraně (§ 119 odst. 7 cizineckého zákona). V nyní posuzovaném případě tak zásadní otázkou je, zda stěžovateli byly tyto dvě možnosti skutečně v praxi dostupné, jak vyžaduje výše zmíněná judikatura ESLP. Stěžovatel vznášá dvě námitky proti dostupnosti těchto dvou prostředků. Za prvé krátké lhůty pro oba úkony a za druhé absenci přístupu k právní pomoci.

1. Námitka příliš krátkých lhůt

45. V souladu s § 169 odst. 5 cizineckého zákona mohl stěžovatel odvolání proti správnímu vyhoštění podat ve lhůtě pěti dnů ode dne oznámení tohoto rozhodnutí. Co se týče lhůty pro podání žádosti o mezinárodní ochranu, tak z důvodu, že stěžovatel byl zajištěn v ZZC, ji mohl podat podle § 3b odst. 1 zákona o azylu pouze ve lhůtě sedmi dnů ode dne, kdy byl policií informován o možnosti požádat o udělení mezinárodní ochrany na území a důsledcích spojených s uplynutím této lhůty. Na stěžovatele se nevztahuje výjimka, což ani stěžovatel netvrdí, zakotvená v § 3b odst. 3 zákona o azylu, která za určitých okolností umožňuje podání žádosti po této lhůtě.

46. Problematikou lhůt a jejich spojitostí s ústavními garancemi se Ústavní soud ve své judikatuře již vícekrát zabýval, a to i v kontextu zákona o azylu. V nálezu sp. zn. Pl. ÚS 17/09 ze dne 1. 12. 2009 (N 250/55 SbNU 415; 9/2010 Sb.), kde zrušil sedmidenní lhůtu k podání správní žaloby proti rozhodnutí Ministerstva vnitra, kterým byla žádost o udělení mezinárodní ochrany zamítnuta jako zjevně nedůvodná, obecné principy týkající se lhůt shrnul následovně.

47. Smyslem právního institutu lhůty je snížení entropie (neurčitosti) při uplatňování práv, resp. pravomocí, časové omezení stavu nejistoty v právních vztazích (což hraje zejména důležitou roli z hlediska dokazování v případech sporů), urychlení procesu rozhodování s cílem reálného dosažení zamýšlených cílů. Zrušení lhůt porušuje zásady právního státu, neboť významně zasahuje do principu právních jistot, který je jednou ze základních náležitostí současných demokratických právních systémů. Lhůta sama o sobě nemůže být protiústavní. Může se však takto jevit s ohledem na konkrétní okolnosti. Za konkrétní okolnosti neboli hlediska kontextuálního posouzení ústavnosti lhůty s ohledem na svou dosavadní judikaturu Ústavní soud označil:

1. nepřiměřenost (disproporcionalitu) lhůty;
2. svévoli zákonodárce při stanovení lhůty (jejím zakotvení anebo zrušení);
3. ústavně neakceptovatelnou nerovnost dvou skupin subjektů při aplikaci lhůty.

48. Ve věci sp. zn. Pl. ÚS 17/09 zásadními argumenty pro derogaci sedmidenní lhůty byla skutečnost, že správní soudnictví ovládá přísně pojatá zásada koncentrace, včetně nemožnosti podávat blanketní žalobu; přísné formální podmínky pro správní žalobu; neznalost českého jazyka u cizinců; kratší lhůta oproti ostatním cizincům, jejichž žádost byla zamítnuta, ale nikoliv jako zjevně nedůvodná. Ústavní soud má nicméně za to, že nyní posuzované lhůty jsou od případu posuzovaného v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 17/09 odlišitelné.

49. Co se týče pětidenní lhůty pro podání odvolání proti správnímu vyhoštění, tak povaha institutu odvolání ve správním řádu je značně odlišná od správní žaloby v soudním řádu správním. Správní řízení není i přes ustanovení § 82 odst. 4 správního řádu ovládáno přísnou zásadou koncentrační. Správní orgán rozhodující o odvolání je totiž podle § 89 odst. 2 správního řádu povinen přezkoumat zákonnost napadeného rozhodnutí v plném rozsahu. Zároveň rozhodování ve správním řízení je ovládáno zásadou materiální pravdy (§ 3 správního řádu). Fakticky je tedy možné podat blanketní odvolání, na jehož základě bude stejně zákonnost napadeného rozhodnutí přezkoumána v plném rozsahu. Navíc případné blanketní odvolání je možné doplnit i po lhůtě a správní orgán má povinnost účastníku řízení pomoci s odstraněním nedostatků podání (§ 37 odst. 3 správního řádu). Nakonec zmeškání lhůty pro odvolání je možno prominout podle § 41 správního řádu, ale zmeškání lhůty pro podání správní žaloby prominout nelze (§ 72 odst. 4 soudního řádu správního). Situace je tu tedy zásadně odlišná od lhůty pro podání správní žaloby, kterou Ústavní soud posuzoval v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 17/09.

50. Co se týče sedmidenní lhůty pro podání žádosti o azyl, zde se jedná o zcela neformalizovaný úkon a povinností cizince v této lhůtě je pouze policii sdělit, písemně či ústně, že žádá o mezinárodní ochranu. Již tímto momentem je zahájeno řízení o mezinárodní ochraně, které je překážkou realizace vyhoštění.

51. Podle Ústavního soudu tedy může být délka těchto lhůt sporná a lze souhlasit, že by bylo vhodnější, aby zejména lhůta pro odvolání proti správnímu vyhoštění byla delší. Nicméně z ústavněprávního hlediska krátkost těchto lhůt není prioritním problémem. Tím by mohl být až stěžovatelem tvrzený nedostatek právní pomoci, který mu údajně znemožnil v těchto lhůtách požadované úkony provést. Samotné případné prodloužení lhůty bez přístupu k právní pomoci by totiž nijak účinnosti opravného prostředku nepomohlo.

2. Právo na právní pomoc

52. Ustanovení čl. 37 odst. 2 Listiny garantuje každému právo na právní pomoc v řízení před státními orgány. Právo na právní pomoc je nezbytným předpokladem pro naplnění práva na efektivní přístup k soudu včetně práva na efektivní obranu [nálezu sp. zn. I. ÚS 3849/11 ze dne 12. 8. 2014 (N 151/74 SbNU 289), bod 9]. Právo na právní pomoc má dvojí povahu. V prvé řadě zaručuje každému, aby se mohl nechat v řízení zastupovat osobou znalou práva. Současně však také stanovuje pozitivní závazky, které musí stát plnit [nálezu sp. zn. I. ÚS 3849/11 ze dne 12. 8. 2014 (N 151/74 SbNU 289), bod 11]. Stát musí zajistit, že účastníci řízení mají přístup k právní pomoci prakticky a účinně, a nikoliv pouze teoreticky. Právní

pomoc se vztahuje na všechny fáze řízení a nepochybně zahrnuje i právní pomoc při podávání opravných prostředků [nález sp. zn. IV. ÚS 561/01 ze dne 3. 12. 2001 (N 190/24 SbNU 411)].

53. Ústavní soud opakovaně upozorňuje na skutečnost, že právo na právní pomoc není na podústavní úrovni dosud uspokojivě provedeno [nález sp. zn. I. ÚS 1024/15 ze dne 1. 8. 2016 (N 139/82 SbNU 229), bod 29; nález sp. zn. I. ÚS 848/16 ze dne 13. 9. 2016 (N 174/82 SbNU 693), bod 21]. Tato skutečnost se ještě palčivěji projevuje v oblasti správního práva, neboť správní řád právo na právní pomoc neobsahuje a neprovádí vůbec. Tyto nedostatky na úrovni podústavního práva však nemohou způsobit negaci ústavně zaručeného práva na právní pomoc. Jak Ústavní soud již v minulosti uvedl, námitka nedostatku výslovné právní úpravy jako důvod pro odmítnutí práva na právní pomoc odpovídá čistě pozitivistickému nazírání na právo, které nekoresponduje s požadavkem právního státu [nález sp. zn. II. ÚS 98/95 ze dne 5. 6. 1996 (N 42/5 SbNU 359)]. Z požadavku, aby ústavně zaručené právo na právní pomoc bylo naopak v praxi účinné, je nutno za této situace dovodit povinnost všech orgánů veřejné moci vykládat instituty podústavního práva při zohlednění základního práva na právní pomoc a způsobem, který toto právo respektuje a podporuje, a nikoliv tak, že jej v důsledku popírá (srovnej nález sp. zn. I. ÚS 848/16 ze dne 13. 9. 2016, kde Ústavní soud rovněž akcentuje nutnost ústavně konformního výkladu ve prospěch v praxi účinného práva na právní pomoc).

54. Ústavní soud také zdůrazňuje zvláštní postavení osob, jako je stěžovatel, které se nacházejí v zařízení pro zajištění cizinců, a tudíž jsou zbaveny osobní svobody. Reálné možnosti osob zbavených svobody zvolit si právního zástupce, poradit se s ním, a zajistit si tak efektivně právní pomoc jsou ve srovnání s osobami na svobodě podstatným způsobem omezeny. Ústavní soud již v kontextu trestního řízení opakovaně judikoval, že právě osoby zbavené osobní svobody a navíc cizinci, kteří neovládají český jazyk, jsou zranitelné osoby, u nichž právo na právní pomoc získává zvláštní a ještě podstatnější význam [nález sp. zn. IV. ÚS 2443/14 ze dne 18. 3. 2015 (N 59/76 SbNU 795)]. V nálezu sp. zn. I. ÚS 469/16 ze dne 22. 3. 2016 (N 49/80 SbNU 605) Ústavní soud zdůraznil, že k naplnění ústavně zaručeného práva na právní pomoc nepostačuje pouze formální přístup k právní pomoci. To platí tím spíše u osoby zbavené osobní svobody a znevýhodněné neznalostí českého jazyka a původem z jiné země (bod 17). V trestních věcech platí, že soudy musí ověřit, zda obviněný měl v době, kdy byl nějakým způsobem omezen na svobodě (zadržení, vazba), možnost přístupu k obhájci a zda jeho volba vzdát se práva na pomoc obhájce může být považována za svobodnou a dobrovolnou (nález sp. zn. IV. ÚS 2443/14 ze dne 18. 3. 2015 s odkazy na judikaturu ESLP).

55. Ústavní soud se domnívá, že právě uvedené principy ze své judikatury týkající se práva na právní pomoc osobám v trestním řízení, které jsou zbaveny osobní svobody, je možno analogicky vztáhnout na situaci zajištěných cizinců. Obě skupiny osob jsou zbaveny osobní svobody a újma, která cizinci může vyhoštěním hrozit, je srovnatelná či ještě vyšší než újma hrozící osobě obviněné v trestním řízení. Mezi správním vyhoštěním a vyhoštěním, které cizinci hrozí jako trest v trestním řízení, není praktický rozdíl. Navíc pokud cizinec uprchl ze země z důvodu, že mu tam hrozí smrt či mučení nebo jiný druh špatného zacházení, tak újma, kterou může při vyhoštění do takové země utrpět, je větší než újma, která hrozí obviněným v rámci trestního řízení.

56. Lze shrnout, že osoby v postavení stěžovatele, které jsou zbaveny osobní svobody, jsou v neznámém prostředí, neznají jazyk, neorientují se v právním systému daného státu a hrozí jim závažná újma při návratu, mají zvláštní potřebu účinné právní pomoci. Pouze s pomocí kvalifikované právní pomoci bude zajištěno, že dotčené osoby plně chápou význam a důsledky všech právních řízení, která se s nimi vedou, a všech právních možností, které se jim nabízejí. Jak podotýká veřejná ochránkyně práv ve svém vyjádření k ústavní stížnosti, zdá se, že mnoho cizinců plně nechápe dopady správního vyhoštění, nechápe, že mohou být transportováni do své země původu, aniž by měli možnost požádat o azyl v jiné členské zemi EU.

57. Toto neporozumění patrně nastalo i v případě stěžovatele, který od prvního kontaktu s českými orgány zmiňoval, že jeho úmyslem je požádat o azyl, avšak s ohledem především na své rodinné vazby až ve Švédsku. Zároveň policie při výslechu stěžovatele dne 30. 9. 2015 i 13. 10. 2015 stěžovateli kladla otázky týkající se primárně jeho vazeb na Českou republiku. Je tedy možné, že stěžovatel se domníval, že mu hrozí vyhoštění pouze z České republiky, a nikoliv z Evropské unie. Je však skutečností, že evropské právo neumožňuje vybrat si členskou zemi EU, kde cizinec může požádat o azyl. Na druhou stranu ale nelze pominout, že přání stěžovatele požádat o azyl až ve Švédsku není iracionální a lze jej pochopit, a to nejen z důvodu jeho rodinných vazeb. Pokud neexistuje jednotný evropský azylový systém a i přes harmonizační snahy je řízení o mezinárodní ochraně a v konečném důsledku i rozhodnutí o mezinárodní ochraně v pravomoci jednotlivých členských států, je pochopitelné, že žadatelé o mezinárodní ochranu budou preferovat určité země, kde o azyl chtějí požádat. Jedním z faktorů může být i úspěšnost žádostí, která se mezi jednotlivými zeměmi často podstatně liší. Například v roce 2015 Česká republika odmítla v první instanci 65 % žádostí o mezinárodní ochranu, oproti tomu Švédsko pouze 28 % (viz Eurostat, Asylum Statistics, http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_statistics).

58. Lze doplnit, že otázka dostupné právní pomoci pro cizince je zakotvena ve směrnici Evropského parlamentu a Rady 2008/115/ES o společných normách a postupech v členských státech při navrácení neoprávněně pobývajících státních příslušníků třetích zemí. Její ustanovení čl. 13 odst. 1 stanoví, že „dotčený státní příslušník třetí země musí mít možnost využít účinný prostředek právní nápravy ve formě odvolání proti rozhodnutí týkajícímu se navrácení“. Podle odstavce 3 tohoto článku poté „dotčený státní příslušník třetí země musí mít možnost získat právní poradenství, právní zastoupení a v případě potřeby jazykovou pomoc“.

59. Povinnost státu zajistit právní pomoc cizincům obsahují i některé mezinárodní dokumenty povahy soft-law. Například rozhodnutí Výboru ministrů Rady Evropy Dvacet pokynů pro nucené navrácení ze dne 4. 5. 2005 stanoví, že opravný prostředek proti rozhodnutí o vyhoštění musí nabízet požadované procesní záruky a musí mít mimo jiné následující charakteristiky: lhůty pro využití opravného prostředku nesmí být nepřiměřeně krátké; a opravný prostředek musí být dostupný, což znamená zejména to, že pokud ten, kdo se má rozhodnutí o vyhoštění podřídit, nemá dostatečné prostředky, aby si uhradil nezbytnou právní pomoc, měla by mu/jí být poskytnuta zdarma, v souladu s příslušnými vnitrostátními pravidly o právní pomoci.

60. Otázkou dostupné právní pomoci osobám zajištěným v ZZC se zabýval i Nejvyšší správní soud, a to konkrétně i v kontextu zmeškání lhůty pro podání odvolání proti správnímu vyhoštění. V rozsudku ze dne 30. 6. 2015 č. j. 4 Azs 122/2015-23 uvedl, že absence právního poradenství v kombinaci s neznalostí českého jazyka, nedostatkem právní erudice a pobytem v přijímacím středisku je důvodem k prominutí zmeškání úkonu podle § 41 odst. 4 správního řádu při opožděném podání odvolání proti rozhodnutí o správním vyhoštění. Nejvyšší správní soud v odůvodnění uvedl, že cizinecký zákon trpí legislativním nedostatkem, neboť v něm není zakotvena obecná povinnost příslušného státního orgánu zajistit cizincům právní poradenství či právní pomoc tak, aby neutrpěli žádnou újmu: „Tento legislativní nedostatek je evidentní zejména v případech zajištěných cizinců či cizinců nacházejících se v přijímacím či pobytovém středisku, jimž bylo doručeno rozhodnutí vydané v řízení podle zákona o pobytu cizinců a kteří mají velmi krátkou lhůtu na sepsání a podání odvolání či žaloby ke správnímu soudu proti takovému rozhodnutí“ (obdobně se Nejvyšší správní soud vyjádřil v rozsudku ze dne 29. 7. 2016 č. j. 4 Azs 151/2016-21).

61. Ústavní soud z výše uvedeného dovozuje, že součástí práva na účinný opravný prostředek, které se aplikuje v případě souzení hájitelného tvrzení, že existují závažné důvody domnívat se, že vyhošťovaná osoba bude v cílové zemi vystavena reálnému nebezpečí zabítí, mučení či jiného špatného zacházení, je efektivní přístup k právní pomoci. Tou zásadní

pojistkou, která je nutná pro to, aby i přes krátkou pětidenní lhůtu byla možnost podat odvolání proti správnímu vyhoštění účinným opravným prostředkem před vyhoštěním ve smyslu čl. 13 Úmluvy, je poskytnutí kvalifikované právní pomoci dotčené osobě, která jí umožní plně pochopit důsledky zmeškání této lhůty.

62. Je tedy povinností státu v případě vedení řízení o správním vyhoštění cizince, který je zajištěn v zařízení pro zajištění cizinců a u něhož je nebezpečí porušení čl. 2 či 3 Úmluvy v cílové zemi hájitelné, zajistit cizinci účinný přístup k právní pomoci. Stát musí zajistit, že cizinec, který dosud není právně zastoupen, se v průběhu odvolací lhůty proti rozhodnutí o svém správním vyhoštění osobně setká s osobou schopnou podat kvalifikovanou právní pomoc v otázkách mezinárodní ochrany a cizineckého práva. Těmito osobami jsou ve smyslu § 35 soudního řádu správního advokáti a právníci nevládních organizací, k jejichž činnostem, uvedeným ve stanovách, patří poskytování právní pomoci uprchlíkům nebo cizincům. Pokud si zajištěný cizinec sám právní pomoc neobstaral ani stát mu právní pomoc nezajistil, není možno rozhodnutí o správním vyhoštění vykonat, neboť by tak došlo k porušení čl. 13 Úmluvy ve spojení s čl. 2 či 3 Úmluvy. Přitom nepostačuje pouhý odkaz policie na to, že v předmětném zařízení pro zajištění cizinců obecně fungovaly neziskové organizace zaměřené na pomoc zajištěným cizincům, neboť z tohoto závěru ještě nevyplývá, zda v inkriminované době, kdy cizinec mohl proti prvostupňovému rozhodnutí podat řádně odvolání, měl skutečně zajištěn přístup k právní pomoci, na jejímž základě by mu byl vysvětlen správný procesní postup (shodně rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 29. 7. 2016 č. j. 4 Azs 151/2016-21, bod 14).

63. Zároveň absence účinného přístupu k právní pomoci v době, kdy cizinec zajištěný v zařízení pro zajištění cizinců mohl podat odvolání proti rozhodnutí o vyhoštění, je důvodem vyhovění žádosti o prominutí zmeškání lhůty podle § 41 správního řádu. Absence efektivního přístupu k právní pomoci je totiž závažným důvodem pro zmeškání lhůty, který nastal bez zavinění cizince. Povinností státu zajistit cizincům kvalifikovanou právní pomoc a případným prominutím zmeškáním lhůty při porušení tohoto závazku bude respektována i judikatura ESLP, která varuje před automatickým a mechanickým používáním krátkých lhůt, které nemusí zajišťovat dostatečnou ochranu před porušením zásady non-refoulement (viz např. rozsudek ve věci *Jabari proti Turecku* ze dne 11. 7. 2000, č. 40035/98, § 40; či *I. M. proti Francii* ze dne 2. 2. 2012, č. 9152/09, v kontextu krátkých lhůt pro možnost podat žádost o mezinárodní ochranu).

64. Pouze v tom případě, že cizinec i přes řádné poučení o vhodnosti právní pomoci poskytované v ZZC advokáty a nevládními organizacemi odmítá setkání s osobou kvalifikovanou podávat právní pomoc, přísluše

orgány státu povinnost takové setkání zajistit nemají. Právo na právní pomoc je právem, a nikoliv povinností a cizinec se jej může vzdát. V takovém případě je však na státu, aby prokázal, že vzdání se tohoto práva bylo svobodné a informované.

65. Ústavní soud dodává, že zcela shodné závěry platí i pro sedmidenní lhůtu k podání žádosti o mezinárodní ochranu. Ani ta není účinným prostředkem nápravy proti reálnému nebezpečí porušení čl. 2 či 3 Úmluvy, pokud v jejím běhu nemá cizinec efektivně přístup ke kvalifikované právní pomoci. Přitom Ústavní soud neopomíjí, že sedmidenní lhůta pro podání žádosti o mezinárodní ochranu počíná běžet až od momentu, kdy je zajištěný cizinec poučen o možnosti požádat o mezinárodní ochranu a o tom, že má na provedení tohoto úkonu lhůtu sedm dní. Toto poučení obsahuje sdělení, že uplynutím sedmi dní právo požádat o mezinárodní ochranu zaniká. Nicméně toto písemné poučení, které je standardně používáno vůči všem cizincům zajištěným v ZZC a které obdržel i stěžovatel, explicitně zmiňuje mezinárodní ochranu na území České republiky. Cizinci tedy nijak nejsou poučeni o tom, že nepožádáním o mezinárodní ochranu v dané lhůtě fakticky zaniká jejich právo požádat o ochranu v celé EU, neboť mohou být vyhoštěni do své země původu. Poučení je naopak zavádějící v tom, že naznačuje, že toto právo zaniká jenom pro území České republiky. Pokud tedy konkrétní cizinec chce požádat o azyl v jiné členské zemi EU, tak lze pochopit, pokud bez kvalifikované právní pomoci tuto lhůtu nechá marně uplynout.

66. Ústavní soud je toho názoru, že toto standardně používané poučení nenaplnuje zcela zákonné požadavky. Podle § 3b odst. 1 zákona o azylu oprávnění cizince podat žádost o udělení mezinárodní ochrany zaniká uplynutím 7 dnů ode dne, kdy byl policií informován o možnosti požádat o udělení mezinárodní ochrany na území a důsledcích spojených s uplynutím této lhůty. Jak bylo však právě zmíněno, používané poučení nedostatečným, až zavádějícím způsobem cizince informuje o důsledcích uplynutí této lhůty. Poučení by mělo obsahovat informaci o tom, že evropské právo neumožňuje si libovolně vybrat členskou zemi, kde cizinec požádá o mezinárodní ochranu, a že v případě, že o ni nepožádá v České republice, kde se právě nachází, může být v důsledku vyhoštěn do své země původu. I s ohledem na to, že cizinci nejsou příslušnými státními orgány dostatečně poučeni o všech aspektech řízení o udělení mezinárodní ochrany, jak je výše uvedeno, je tedy právní pomoc pro pochopení situace a účinnou obranu dotčeného cizince nezbytná. V každém případě však, pokud cizinec v sedmidenní lhůtě neobdrží kvalifikovanou právní pomoc, jejímž prostřednictvím bude moci dohlédnout všechny důsledky uplynutí této lhůty (včetně například provázanosti s rozhodnutím o správním vyhoštění, které by nebylo vykonatelné), nelze možnost požádat o mezinárodní ochranu v této

krátké lhůtě považovat za účinný prostředek nápravy proti možnému vyhoštění.

67. V nyní posuzovaném případě je také podstatné, že v den doručení rozhodnutí o správním vyhoštění stěžovateli sedmidenní lhůta pro požádání o mezinárodní ochranu již dávno uplynula. Proto v případě stěžovatele podání žádosti o mezinárodní ochranu nemohlo být účinným opravným prostředkem proti jeho vyhoštění, které bylo nařízeno napadeným rozhodnutím policie dne 4. 11. 2015.

C. Aplikace výše uvedených principů na případ stěžovatele

68. Ústavní soud podotýká, že stěžovatel byl o možnosti podat žádost o mezinárodní ochranu v ZZC poučen dne 13. 10. 2015. Sedmidenní lhůta mu tedy uplynula 20. 10. 2015. Rozhodnutí o správním vyhoštění mu bylo doručeno dne 6. 11. 2015, a lhůta pro podání odvolání mu tedy uplynula dne 11. 11. 2015. Dne 16. 10. 2015 stěžovatel udělil plnou moc pro zastupování „ve všech právních věcech“ advokátovi Mgr. Vratislavu Polkovi, se kterým se ten den, podle svého vyjádření v ústavní stížnosti, osobně sešel.

69. Na základě této skutečnosti Ústavní soud konstatuje, že stěžovatel byl v době, kdy mu ještě neuplynula ani jedna ze dvou zmíněných lhůt, zastoupen advokátem, tedy kvalifikovanou osobou. Ode dne, kdy se stěžovatel s advokátem sešel a udělil mu plnou moc, mu ze lhůty pro podání žádosti o mezinárodní ochranu zbývaly ještě čtyři dny. Stěžovatel byl Mgr. Vratislavem Polkou zastoupen i v době, kdy mu běžela lhůta pro podání odvolání proti správnímu vyhoštění. Mgr. Vratislav Polka za stěžovatele dne 30. 10. 2015 podal správní žalobu proti zajištění a dne 25. 11. 2015 kasační stížnost. Zvolený advokát tedy nebyl pouze formálním zástupcem stěžovatele, ale fakticky konal a činil za něj právní úkony.

70. Stěžovatel namítá, že zvolený advokát nebyl dostupný, že se mu je po 16. 10. 2015 nepodařilo zkontaktovat a ani advokát již stěžovatele nekontaktoval. Zároveň poukazuje, že advokát byl činný pouze v řízení o zajištění stěžovatele, a nikoliv již v řízení o vyhoštění, které bylo naopak pro stěžovatele klíčové. Ústavní soud tyto skutečnosti považuje za krajně politováníhodné a je možné, že v jejich důsledku stěžovatel skutečně neoddržel kvalifikovanou právní pomoc. Nicméně z tohoto případného nedostatku již nelze vinit stát a vyvozovat z něj porušení základních práv stěžovatele. Skutečností totiž zůstává, že stěžovatel si sám zvolil svého právního zástupce.

71. Za uskutečněnou volbu advokáta nese odpovědnost sám stěžovatel. Advokát má povinnost chránit a prosazovat práva a oprávněné zájmy klienta, jednat čestně a svědomitě a využívat důsledně všechny zákonné prostředky a v jejich rámci uplatnit v zájmu klienta vše, co podle svého přesvědčení pokládá za prospěšné (viz § 16 zákona č. 85/1996 Sb.,

o advokacii). Za splnění těchto povinností však advokát odpovídá nikoli orgánu veřejné moci, ale zastupovanému, příp. orgánu, jemuž je kárně podroben, tedy České advokátní komoře. Stát nemůže posuzovat či odpovídat za kvalitu či nečinnost advokáta, kterého si zastupovaný sám zvolil [viz náleze sp. zn. III. ÚS 83/96 ze dne 25. 9. 1996 (N 87/6 SbNU 123; 293/1996 Sb.)].

72. Lze tedy shrnout, že v relevantním období, kdy stěžovateli běžela lhůta pro podání žádosti o mezinárodní ochranu a pro podání odvolání proti rozhodnutí o správním vyhoštění, byl stěžovatel zastoupen advokátem, kterého si svobodně zvolil a se kterým se i na počátku zastoupení osobně setkal. Stěžovatelovo právo na účinný prostředek nápravy ve smyslu čl. 13 Úmluvy ve spojení s čl. 2 a 3 Úmluvy tedy nebylo porušeno. Proto Ústavní soud tu část ústavní stížnosti směřující proti rozhodnutí policie o správním vyhoštění, na základě kterého byl stěžovatel skutečně vyhoštěn, zamítl. Důsledkem tohoto závěru také je, že Ústavní soud nemůže meritorně posuzovat namítané reálné nebezpečí porušení základních práv stěžovatele v důsledku jeho vyhoštění do země původu (viz bod 40 výše).

73. I přes právě uvedený závěr Ústavní soud považuje za nutné připomenout k tomuto rozhodnutí následující *obiter dictum* týkající se činnosti Ministerstva vnitra při vydávání závazných stanovisek k možnosti vycestování cizince ve smyslu § 120a cizineckého zákona. To zejména z toho důvodu, že i veřejná ochránkyně práv Ústavní soud upozornila na systémové nedostatky této činnosti ministerstva (viz bod 34 výše). Ústavní soud si nemohl v případě stěžovatele nepovšimnout, že samotné prvoinstanční rozhodnutí o vyhoštění stěžovatele vyvolává vážné otázky, zda Ministerstvo vnitra, které zpracovalo závazné stanovisko k možnosti vycestování stěžovatele ve smyslu § 120a cizineckého zákona, splnilo svou povinnost nevyhostit osobu, které v cílové zemi hrozí nebezpečí smrti nebo špatného zacházení v rozporu s čl. 6 a čl. 7 odst. 2 Listiny, potažmo čl. 2 a 3 Úmluvy. Závazné stanovisko v případě stěžovatele zcela ignoruje informaci, kterou stěžovatel policii sdělil, že mu v Iráku hrozí pronásledování z důvodu předchozí služby pro armádu USA. Odůvodnění závazného stanoviska, které se omezuje na jeden stručný odstavec, je paušální a nijak se nezabývá konkrétní situací stěžovatele. Jediná konkretizace na případ stěžovatele je názor ministerstva, že lze pochybovat o pravdivosti stěžovatelových obav z návratu, neboť jeho cílovou zemí byl jiný členský stát Evropské unie, konkrétně Švédsko, a v České republice o mezinárodní ochranu nepožádal. Nicméně mezi těmito dvěma jevy (důvodné obavy z návratu a přání stěžovatele požádat o azyl až ve Švédsku) není žádná logická souvislost. Jak Ústavní soud zmínil již výše, snaha stěžovatele požádat o azyl ve Švédsku, byť nezákonná, může být nakonec zcela racionální volbou (viz bod 57 výše). Rozhodně z této skutečnosti nelze vyvozovat, že stěžovateli nehrozí žádné nebezpečí v zemi původu.

74. Ústavní soud připomíná, že podle čl. 1 odst. 1 Ústavy je Česká republika demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka. Toto ustanovení zavazuje státní moc ve všech jejích podobách a aktivitách (Šimíček, V. in Bahýřlová, L. a kol. Ústava České republiky. Komentář. Praha : Linde, 2010, s. 30). Všechny orgány veřejné moci tak mají povinnost respektovat, chránit a naplňovat základní práva osob zakotvená v Listině. Totéž platí i pro lidská práva zakotvená v mezinárodních smlouvách, které jsou účinné a jejichž smluvní stranou je Česká republika, neboť z čl. 1 odst. 2 Ústavy, který je také základní ústavní hodnotou [nález sp. zn. I. ÚS 860/15 ze dne 27. 10. 2015 (N 191/79 SbNU 161), bod 59], vyplývá povinnost všech orgánů veřejné moci dodržovat mezinárodní závazky České republiky.

75. Ministerstvo vnitra jako státní orgán je tedy povinno dodržovat všechna základní práva osob, o kterých rozhoduje. V tomto konkrétním případě tedy Ministerstvo vnitra při vydávání závazných stanovisek k možnosti vycestování cizince pro účely řízení o správním vyhoštění musí pečlivě zhodnotit individuální okolnosti každého cizince a teprve na tomto individualizovaném základě důkladně posoudit a odůvodnit, zda skutečně neexistují vážné důvody se domnívat, že cizinci v případě vyhoštění do cílové země hrozí nebezpečí zacházení v rozporu s právem na život, zákazem mučení a jiného špatného zacházení, případně porušení dalších jeho základních práv. Je nepřijatelné, aby odůvodnění stanoviska nebylo individualizované, bylo paušální či ignorovalo relevantní okolnosti a obavy cizince. Povinnost ministerstva vydat toto stanovisko bezodkladně (§ 120a odst. 3 cizineckého zákona) jej v žádném případě nezbujuje této základní povinnosti vyplývající již z ústavního pořádku a vůbec základních hodnot, na kterých je založena Česká republika (viz také preambuli Ústavy, podle které je Česká republika svobodný a demokratický stát, založený na úctě k lidským právům).

D. Ostatní návrhy stěžovatele

76. Co se týče stěžovatelova návrhu, že byla porušena jeho základní práva nezákonným zásahem Policie České republiky, který měl spočívat v tom, že nebyla akceptována jeho žádost o mezinárodní ochranu, tak Ústavní soud konstatuje, že proti tomuto zásahu se stěžovatel bránil ve správním soudnictví. Toto řízení dosud probíhá před Nejvyšším správním soudem, který projednává kasační stížnost stěžovatele (viz bod 23 výše). Tento návrh je tedy předčasný a Ústavní soud jej odmítá pro nepřipustnost podle § 43 odst. 1 písm. e) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, neboť stěžovatel dosud nevyčerpal všechny procesní prostředky ochrany, které mu zákon k ochraně jeho práva poskytuje (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu).

77. Ústavní soud rovněž odmítl návrh na vydání předběžného opatření, kterým by bylo Policii České republiky uloženo nevykonávat rozhodnutí o správním vyhoštění stěžovatele, umožněno mu podat žádost o mezinárodní ochranu a odložena vykonatelnost napadeného rozhodnutí o správním vyhoštění. Ústavní soud obdržel ústavní stížnost stěžovatele dne 23. 2. 2016. Týž den byl však stěžovatel vyhoštěn, tedy dřív než Ústavní soud vůbec mohl započít ústavní stížnost a návrh s ní spojený projednávat. Podle účinných pravidel o rozdělení agendy před Ústavním soudem se totiž až na konci dne seřadí v ten den došlé stížnosti abecedně podle příjmení navrhovatele a teprve poté je pro jednotlivé stížnosti určen rozhodující senát a soudce zpravodaj (viz čl. 3 odst. 1 rozhodnutí pléna Ústavního soudu o pravidlech rozdělení agendy ze dne 8. 12. 2015 č. j. Org. 61/15). V den podání stížnosti tedy Ústavní soud nemůže věc projednat, neboť není ani určen senát, který by ve věci měl a mohl rozhodnout. Následující den se staly tyto návrhy bezpředmětnými, neboť stěžovatel byl již vyhoštěn do Iráku. Ústavní soud tedy tyto návrhy odmítl.

78. Pokud jde o návrh stěžovatele na zrušení části cizineckého zákona a části zákona o azylu, které stanoví lhůty, Ústavní soud dospěl k závěru, jak je uvedeno výše, že existence těchto lhůt sama o sobě v nyní posuzovaném případě protiústavnost nezpůsobila. Ústavní soud tedy tyto návrhy posoudil jako zjevně neopodstatněné.

Č. 228

K přípustnosti dovolání namítajícího porušení základních práv rozhodnutím nebo postupem odvolacího soudu

K posouzení splnění závazků z kupní smlouvy a procesnímu postupu v případě právního názoru odvolacího soudu odlišného od názoru soudu prvního stupně

Přestože Ústavní soud ve své judikatuře opakovaně zdůrazňuje, že plně respektuje zásadu minimalizace zásahů do rozhodovací činnosti Nejvyššího soudu, rozhodování o mimořádném opravném prostředku se v žádném případě nesmí ocitnout mimo ústavní rámec ochrany základních práv jednotlivce, tzn. především práva na spravedlivý proces (čl. 36 odst. 1 Listiny). Proto jakákoliv námitka, jejíž podstatou je tvrzení porušení ústavně zaručených základních práv a svobod rozhodnutím nebo postupem odvolacího soudu v občanském soudním řízení, je z výše uvedeného důvodu uplatnitelná i jako dovolací důvod podle § 241a občanského soudního řádu, že rozhodnutí odvolacího soudu spočívá na nesprávném právním posouzení věci.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Jiřího Zemánka a soudců Jaroslava Fenyka (soudce zpravodaj) a Ludvíka Davida – ze dne 29. listopadu 2016 sp. zn. II. ÚS 1113/16 ve věci ústavní stížnosti Doc. Ing. Luboše Smrčky, CSc., správce konkursní podstaty úpadce MASOSPOL, a. s. v likvidaci, se sídlem Libušská 319, Praha 4, právně zastoupeného JUDr. Pavlem Krýlem, CSc., advokátem, se sídlem Praha 4, Křtinská 617, proti rozsudku Vrchního soudu v Praze ze dne 20. 6. 2013 č. j. 10 Cmo 206/2010-239, kterým bylo rozhodnuto o vyloučení nemovitostí ze soupisu konkursní podstaty, a usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 12. 2015 č. j. 29 Cdo 3670/2013-281, kterým bylo odmítnuto stěžovatelovo dovolání.

Výrok

I. Rozsudkem Vrchního soudu v Praze ze dne 20. 6. 2013 č. j. 10 Cmo 206/2010-239 a usnesením Nejvyššího soudu ze dne 21. 12. 2015 č. j. 29 Cdo 3670/2013-281 bylo porušeno právo stěžovatele na spravedlivý proces zaručené v čl. 36 odst. 1 a v čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

II. Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 20. 6. 2013 č. j. 10 Cmo 206/2010-239 a usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 12. 2015 č. j. 29 Cdo 3670/2013-281 se ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností, doručenou Ústavnímu soudu dne 15. 3. 2016, která splňuje formální náležitosti stanovené zákonem č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), se stěžovatel domáhal zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí s tvrzením, že při projednávání věci stěžovatele před obecnými soudy došlo k porušení práva stěžovatele na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

2. Z ústavní stížnosti, napadených rozhodnutí a soudního spisu, který si Ústavní soud v dané věci vyžádal, vyplývá, že vedlejší účastnice – společnost SAPARIA, a. s., se domáhala žalobou podanou dne 6. 11. 2009, aby Městský soud v Praze rozhodl o vyloučení nemovitostí zapsaných na listu vlastnictví č. X v k. ú. Písnice (dále jen „předmětné nemovitosti“) ze soupisu konkursní podstaty úpadce – společnosti MASOSPOL, a. s. „v likvidaci“, kdy tyto nemovitosti měly být do soupisu konkursní podstaty sepsány stěžovatelem neoprávněně. Předmětné nemovitosti byly převedeny na vedlejší účastníci kupní smlouvou uzavřenou dne 22. 10. 1999 se společností MASOSPOL, a. s., za celkovou cenu 300 000 000 Kč (dále jen „předmětná kupní smlouva“), následně byl dne 24. 4. 2002 usnesením Městského soudu v Praze č. j. 89 K 36/01-30 prohlášen na majetek společnosti MASOSPOL, a. s. „v likvidaci“, konkurs, přičemž stěžovatel jakožto správce konkursní podstaty od předmětné kupní smlouvy odstoupil dopisem ze dne 12. 8. 2002 pro nezaplacení kupní ceny v plné výši a předmětné nemovitosti zapsal do soupisu konkursní podstaty úpadce – společnosti MASOSPOL, a. s. „v likvidaci“. Městský soud v Praze svým rozhodnutím ze dne 14. 9. 2010 č. j. 58Cm 81/2009-77 žalobu zamítl s odůvodněním, že kupní smlouva ze dne 22. 10. 1999, kterou se převáděly předmětné nemovitosti, zanikla na základě odstoupení, když stěžovatel od kupní smlouvy odstoupil v souladu s ustanovením § 48 odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a v souladu se smluvním ujednáním obsaženým v předmětné kupní smlouvě. Proto stěžovatel sepsal předmětné nemovitosti do konkursní podstaty úpadce – společnosti MASOSPOL, a. s. „v likvidaci“, oprávněně.

3. Ve věci následně rozhodoval Vrchní soud v Praze jako soud odvolací na základě odvolání vedlejší účastnice, přičemž rozsudkem ze dne 10. 3.

2011 č. j. 10 Cmo 206/2010-120 rozsudek soudu prvního stupně změnil tak, že předmětné nemovitosti ze soupisu konkursní podstaty úpadce – společnosti MASOSPOL, a. s. „v likvidaci“, vyloučil, neboť dle jeho názoru stěžovatel dopisem ze dne 12. 8. 2002 od kupní smlouvy, kterou měly být předmětné nemovitosti převedeny, neodstoupil, jelikož tento dopis měl být svým obsahem toliko dodatečnou výzvou k úhradě kupní ceny, a nikoliv odstoupením. K dovolání stěžovatele rozhodl následně ve věci Nejvyšší soud rozsudkem ze dne 28. 2. 2013 č. j. 29 Cdo 2638/2011-175, kterým napadené rozhodnutí odvolacího soudu zrušil s odkazem na skutečnost, že soud při svém rozhodování zcela pominul úpravu obsaženou v ustanovení § 14 odst. 2 zákona č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, v rozhodném znění, (dále jen „zákon o konkursu a vyrovnání“) a výklad k tomuto ustanovení obsažený v ustálené judikatuře, a tudíž je jeho právní posouzení věci neúplné, a tedy i nesprávné. Při odkazu na ustálenou judikaturu v dané věci Nejvyšší soud uvedl, že předmětné ustanovení zákona o konkursu a vyrovnání mimo jiné nahrazuje ta ustanovení hmotného práva, jež smluvním stranám dovozovala odstoupit od synallagmatické smlouvy pro její neplnění v době před prohlášením konkursu. Ve svém odůvodnění Nejvyšší soud dále uvedl následující: „Současně nelze přehlédnout, že k datu prohlášení konkursu na majetek úpadce (prodávajícího) tento svůj závazek z kupní smlouvy zcela splnil a vlastnické právo ke sporným nemovitostem na žalobce převedl, přičemž splatnost kupní ceny (jejíž úhrada je mezi účastníky sporná) nastala rovněž před datem prohlášení konkursu na majetek úpadce.“

4. Obě strany sporu, tedy stěžovatel jako žalovaný a vedlejší účastník jako žalobce, podaly k Vrchnímu soudu v Praze po doručení rozhodnutí Nejvyššího soudu č. j. 29 Cdo 2638/2011-175 vyjádření, kterými reagovaly na odlišný právní náhled Nejvyššího soudu. Stěžovatel ve svém obsáhlém vyjádření zejména poukazoval na skutečnost, že s ohledem na posouzení věci dle ustanovení § 14 odst. 2 zákona o konkursu a vyrovnání je nutno se zabývat otázkou, zda skutečně prodávající splnil ke dni prohlášení konkursu své závazky z kupní smlouvy ze dne 22. 10. 1999, a nabídl ve svém vyjádření množství tvrzení a důkazních návrhů, kterými měl prokazovat, že kupní smlouva nebyla splněna ani ze strany prodávajícího. Vrchní soud v Praze, který ve věci opětovně rozhodoval po kasačním zásahu Nejvyššího soudu, ve svém rozhodnutí ze dne 20. 6. 2013 č. j. 10 Cmo 206/2010-239 setrval na svém původním výroku, tedy rozsudek soudu prvního stupně změnil tak, že předmětné nemovitosti ze soupisu konkursní podstaty úpadce – společnosti MASOSPOL, a. s. „v likvidaci“, vyloučil, avšak s odlišným odůvodněním. Odvolací soud konstatoval, že předmětná kupní smlouva ze dne 22. 10. 1999 je smlouvou o vzájemném plnění a že k datu prohlášení konkursu na majetek prodávajícího byl závazek z této smlouvy prodávajícím zcela splněn, tudíž od kupní smlouvy nebylo možno dopisem ze dne 12. 8.

2002 odstoupit. K námitkám a důkazům navrženým stěžovatelem v průběhu odvolacího řízení Vrchní soud v Praze nepřihlížel s odkazem na ustanovení § 205a a 211a zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „občanský soudní řád“). Navíc odvolací soud vyjádřil názor, že takové odvolací námitky považuje za irelevantní, neboť z důkazů provedených v řízení před soudem prvního stupně jednoznačně vyplývá, že vlastnické právo vedlejšího účastníka (žalobce) k předmětným nemovitostem bylo vloženo do katastru nemovitostí a vedlejší účastník se stal jejich vlastníkem.

5. Stěžovatel proti druhému rozhodnutí Vrchního soudu v Praze opětovně brojil dovoláním k Nejvyššímu soudu, kdy zejména namítal, že úprava dle ustanovení § 14 odst. 2 zákona o konkursu a vyrovnání na souzený případ nedopadá a dále že odvolací soud svým postupem porušil zásadu předvídatelnosti soudního rozhodování, když po změně právního posouzení věci nevytvořil pro stěžovatele prostor, aby svá tvrzení doplnil a navrhl nové důkazy, ani jej nepoučil ve smyslu ustanovení § 118a občanského soudního řádu. Dovolání stěžovatele bylo usnesením Nejvyššího soudu ze dne 21. 12. 2015 č. j. 29 Cdo 3670/2013-281 odmítnuto s poukazem na správný závěr odvolacího soudu ve věci nemožnosti odstoupení správce konkursní podstaty od smlouvy, která byla jednou stranou zcela splněna, a současně bylo přisvědčeno i procesnímu postupu odvolacího soudu, na jehož základě nepřihlížel k tvrzením a důkazním návrhům formulovaným stěžovatelem v jeho vyjádření k odvolání. Nejvyšší soud uvedl, že postup podle ustanovení § 118a občanského soudního řádu není namístě, pokud byla žaloba zamítnuta nikoliv z důvodu neunesení důkazního břemene, nýbrž na základě učiněného skutkového zjištění, jak tomu mělo být též v posuzované věci.

II. Argumentace stěžovatele

6. Stěžovatel ve své ústavní stížnosti vedle podrobného vylíčení průběhu předchozího řízení tvrdí, že napadenými rozhodnutími bylo zasaženo do jeho práva na spravedlivý proces, neboť odvolací soud, jehož postup byl následně aprobován i Nejvyšším soudem, porušil zásadu předvídatelnosti soudního rozhodování. Stěžovatel apeluje zejména na povinnost soudu zajistit, aby důkaznímu řízení předcházelo úplné vylíčení právně významných skutečností s tím, že soud je povinen efektivně umožnit účastníkům řízení, aby případné chybějící skutečnosti vysvětlili nebo doplnili. V této souvislosti stěžovatel odkazuje na nálezy Ústavního soudu ze dne 7. 4. 2011 sp. zn. I. ÚS 2014/10 (N 67/61 SbNU 61; všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou k dispozici též v elektronické podobě na <http://nalus.usoud.cz>). Uvádí i povinnost soudu vést řízení tak, aby účastníci nebyli překvapeni hodnocením provedených důkazů a nebyli až v době vyhlášení

rozhodnutí postavení před situací, v níž již není možné nabídnout soudu další důkazy, které by byly s to názor soudu o skutkovém základu spolehlivě změnit [viz nálezy Ústavního soudu ze dne 17. 3. 2009 sp. zn. I. ÚS 3143/08 (N 59/52 SbNU 583), ale i nálezy ze dne 6. 9. 2010 sp. zn. I ÚS 1744/10 (N 184/58 SbNU 613) nebo ze dne 11. 11. 2009 sp. zn. IV. ÚS 560/08 (N 236/55 SbNU 283)].

7. V daném případě stěžovatel sice uznává, že měl prostor, aby se na nové právní posouzení věci dovolacím soudem adekvátně připravil, avšak odvolací soud k jeho nové argumentaci a návrhům vůbec nepřihlédl s odkazem na jejich nepřipustnost dle ustanovení § 205a a 211a občanského soudního řádu a rovněž v souladu s názorem (jemuž přisvědčil i soud dovolací), že bylo možno vycházet z již učiněných skutkových zjištění, a tudíž zde postup podle ustanovení § 118a občanského soudního řádu nebyl namístě. Stěžovatel zde rozporuje závěry napadených rozhodnutí, podle kterých mělo být v řízení prokázáno, že úpadce jako prodávající dle předmetné kupní smlouvy ze dne 22. 10. 1999 splnil zcela své povinnosti z uvedené kupní smlouvy, když vlastnické právo k předmětným nemovitostem přešlo na vedlejšího účastníka. Tento závěr měly soudy vyvodit z předmetné kupní smlouvy ze dne 22. 10. 1999, která byla opatřena razítkem příslušného katastrálního úřadu, avšak vklad vlastnického práva se měl vztahovat pouze k nemovitostem uvedeným v čl. II odst. 1 předmetné kupní smlouvy (pozemky a budova s č. p.), nikoliv však k nemovitostem uvedeným v čl. II odst. 2 předmetné kupní smlouvy (budovy a jiné stavby bez č. p./č. ev.), které nebyly ke dni uzavření kupní smlouvy dosud zapsány do katastru nemovitostí, ačkoliv se jednalo o nemovitosti v katastru povinně evidované. Tyto nemovitosti byly dle tvrzení stěžovatele zapsány do katastru nemovitostí až dne 28. 5. 2002, tedy až po prohlášení konkursu na majetek úpadce – společnosti MASOSPOL, a. s. „v likvidaci“. Stěžovatel dále namítá, že vlastnické právo nemohlo přejít vůbec k nemovitostem (halám) označeným v kupní smlouvě jako B5 a B6, které byly zničeny požárem dne 21. 11. 1999. Dle názoru stěžovatele je zjevné, že odvolací soud převzal závěr Nejvyššího soudu vyjádřený v jeho rozhodnutí č. j. 29 Cdo 2638/2011-175, že prodávající splnil svou povinnost z předmetné kupní smlouvy zcela, avšak tvrdí, že odvolací soud se tímto názorem neměl řídit, neboť nešlo v podstatě o právní názor, navíc již z důkazů provedených před soudem prvního stupně vyplývalo, že tento neodpovídá skutkovému stavu věci.

8. Stěžovatel je přesvědčen, že popsáním postupem soudů bylo ve věci rozhodnuto na základě nesprávně zjištěného skutkového stavu a stěžovatel byl zbaven možnosti reagovat na nový právní názor dovolacího soudu, který následně převzal i soud odvolací, přičemž takovým postupem byla porušena zásada předvídatelnosti soudního rozhodování, čímž bylo stěžovatel upřeno jeho ústavně zaručené právo na spravedlivý proces.

III. Vyjádření účastníků řízení a replika stěžovatele

9. Vrchní soud v Praze ve svém vyjádření k ústavní stížnosti odkázal na odůvodnění svého rozhodnutí, přičemž poukázal i na to, že námitky obsažené v ústavní stížnosti použil stěžovatel už v dovolání proti napadenému rozhodnutí Vrchního soudu v Praze a Nejvyšší soud se s nimi ve svém usnesení řádně vypořádal. Závěrem odvolací soud navrhuje odmítnutí, eventuálně zamítnutí ústavní stížnosti.

10. K výzvě Ústavního soudu se k ústavní stížnosti vyjádřil rovněž Nejvyšší soud, který obdobně jako odvolací soud odkázal v první řadě na odůvodnění svého usnesení, ve kterém dle svého názoru vyložil, proč neshledal důvodnou námitku stěžovatele, podle níž byla rozhodnutím odvolacího soudu porušena zásada předvídatelnosti soudního rozhodnutí. Pokud pak stěžovatel vytýkal soudům nesprávné zjištění skutkového stavu věci, zdůrazňuje Nejvyšší soud, že při svém rozhodování vyšel ze skutkových závěrů Vrchního soudu v Praze, které má za správné. Vrchní soud v Praze totiž uzavřel, že vlastnické právo vedlejšího účastníka k předmětným nemovitostem bylo vloženo do katastru nemovitostí ještě před prohlášením konkursu na majetek úpadce MASOSPOL, a. s. „v likvidaci“, a tato skutečnost měla vyplývat z důkazů provedených v řízení před soudem prvního stupně. V této souvislosti je poukázáno na skutečnost, že soud prvního stupně provedl důkaz nejen předmětnou kupní smlouvou, ale i dohodou o narovnání ze dne 8. 3. 2000 a dopisem Ministerstva zemědělství ze dne 10. 8. 2001. V závěru je vyjádřen názor, že Nejvyšší soud svým postupem ústavně zaručená práva stěžovatele neporušil, a je navrženo odmítnutí ústavní stížnosti jako zjevně neopodstatněné.

11. Vedlejší účastník k ústavní stížnosti v nyní projednávané věci namítá, že tato je velmi vážná ve vymezení údajně porušených základních práv a svobod. Poukazuje na účel řízení před Ústavním soudem, který je oprávněn zasahovat pouze při nerespektování ústavně zaručených základních práv a svobod, což se však v daném případě nestalo. K námitce stěžovatele, že v řízení byla porušena zásada předvídatelnosti soudního rozhodnutí, odkazuje vedlejší účastník na odůvodnění napadeného rozhodnutí Nejvyššího soudu, se kterým se plně ztotožňuje a v němž bylo řádně vysvětleno, proč postup dle ustanovení § 118a občanského soudního řádu nebyl v předmětné věci namístě. I vedlejší účastník navrhuje, aby Ústavní soud ústavní stížnost jako neopodstatněnou odmítl.

12. Stěžovatel zaujal stanovisko k vyjádření ostatních účastníků ve své replice ze dne 18. 11. 2016. S ohledem na stručnost vyjádření vrchního soudu odkázal stěžovatel ve vztahu k tomuto účastníkovi pouze na obsah svého dovolání a na text samotné ústavní stížnosti. K vyjádření Nejvyššího soudu stěžovatel uvádí, že pokud tento poukazuje na skutečnost, že odvolací soud vycházel při svých skutkových zjištěních i z důkazů

provedených před soudem prvního stupně (dohoda o narovnání ze dne 8. 3. 2000 a dopis Ministerstva zemědělství ze dne 10. 8. 2001), nebyly tyto důkazy provedeny k prokázání splnění závazku prodávajícího z předmětné kupní smlouvy a ani z nich takové závěry vyvodit nelze. Naopak stěžovatel poukazuje opětovně na skutečnost, že odvolací soud vycházel pouze z předmětné kupní smlouvy, a pokud tento postup aproboval Nejvyšší soud, nedošlo k řádnému zjištění skutkového stavu, v důsledku čehož nebylo stěžovateli umožněno řádně reagovat na změnu právního posouzení odstoupení od předmětné kupní smlouvy. Stěžovatel poukazuje i na to, že ačkoliv Nejvyšší soud uvádí, že při svém rozhodování vyšel ze skutkových závěrů vrchního soudu, je nutno připomenout, že naopak vrchní soud přejal závěr učiněný Nejvyšším soudem v jeho prvním rozhodnutí ve věci ze dne 28. 2. 2013. K vyjádření vedlejšího účastníka stěžovatel uvádí, že dle jeho názoru není ústavní stížnost vágní, neboť podrobně specifikuje, v čem spatřuje porušení zásady předvídatelnosti soudního rozhodování. Tvrzení vedlejšího účastníka, že stěžovatel měl všechny důkazní návrhy uplatnit před soudem prvního stupně, je označeno jako neférové, neboť posouzení odstoupení od předmětné kupní smlouvy podle ustanovení § 14 odst. 2 zákona o konkursu a vyrovnání nebylo vůbec předmětem úvah soudu první instance. Dle stěžovatele neobstojí ani námitka vedlejšího účastníka, že postup podle § 118a občanského soudního řádu nebyl namístě, neboť pouze z předmětné kupní smlouvy nebylo možno učinit závěr o splnění závazku prodávajícího z této smlouvy v plném rozsahu. Závěrem stěžovatel vyjadřuje přesvědčení, že vyjádření ostatních účastníků řízení nevyvrací jeho tvrzení, že postupem soudů bylo porušeno jeho právo na spravedlivý proces.

IV. Procesní předpoklady projednání návrhu

13. Ústavní soud se nejprve zabýval tím, zda jsou splněny procesní předpoklady projednání ústavní stížnosti. Ústavní stížnost byla podána včas a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je osobou oprávněnou k jejímu podání a je zastoupen v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Vzhledem k tomu, že stěžovatel vyčerpал všechny procesní prostředky, které mu zákon k ochraně jeho práva poskytuje, byla ústavní stížnost shledána přípustnou dle ustanovení § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu.

V. Upuštění od ústního jednání

14. Ústavní soud neočekával od ústního jednání další objasnění věci, protože od něho upustil dle ustanovení § 44 věty první zákona o Ústavním soudu.

VI. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

15. Ústavní soud konstatuje, že jeho úkolem je ochrana ústavnosti (čl. 83 Ústavy České republiky); není součástí soustavy obecných soudů (srov. čl. 90 a čl. 91 odst. 1 Ústavy České republiky) a nepřisluší mu právo dozoru nad rozhodovací činností obecných soudů; k takovému dozoru či kontrole je Ústavní soud oprávněn pouze za situace, kdy obecné soudy svými rozhodnutími zasahují do ústavně zaručených základních práv a svobod jednotlivce. Proto Ústavní soud napadená soudní rozhodnutí přezkoumal (toliko) z pohledu porušení ústavně zaručených základních práv a svobod, jak je stěžovatelem namítáno v ústavní stížnosti, a po posouzení napadených rozhodnutí a vyžádaného soudního spisového materiálu shledal, že ústavní stížnost je důvodná.

16. Ústavní soud především podotýká, že jedním z principů představujících neopominutelnou součást práva na spravedlivý proces a vylučujících libovůli při rozhodování je nezbytná návaznost mezi skutkovými zjištěními a úvahami při hodnocení důkazů na straně jedné a právními závěry na straně druhé. V případě, kdy jsou právní závěry soudu v extrémním nesouladu s vykonanými skutkovými zjištěními anebo z nich v žádné možné interpretaci odůvodnění soudního rozhodnutí nevyplyvají, je nutno takovéto rozhodnutí považovat za stojící v rozporu s čl. 90 Ústavy České republiky a s čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod [viz náleze Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 84/94 (N 34/3 SbNU 257)]. Stejně tak je nutno považovat za rozpor s principy řádného a spravedlivého procesu situaci, jestliže v soudním rozhodování jsou skutková zjištění v extrémním nesouladu s vykonanými důkazy [srov. rozhodnutí Ústavního soudu ze dne 30. 11. 1995 sp. zn. III. ÚS 166/95 (N 79/4 SbNU 255)].

17. Ústavní soud ve své judikatuře k právu na soudní ochranu ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny stojí na stanovisku, že důvodem k jeho zásahu je až stav, kdy soudy očividně a neodůvodněně vybočily ze zákonných standardů dokazování (§ 120 o. s. ř. a následující) nebo jestliže hodnocení důkazů a přijaté skutkové závěry jsou výrazem zjevného faktického omylu či logického excessu (vnitřního rozporu), případně jsou založeny na zcela neúplném (nedostatečném) dokazování [srov. například rozhodnutí Ústavního soudu ze dne 20. 6. 1995 sp. zn. III. ÚS 84/94 (viz výše), ze dne 11. 11. 2003 sp. zn. II. ÚS 182/02 (N 130/31 SbNU 165), ze dne 28. 6. 2005 sp. zn. II. ÚS 539/02 (N 131/37 SbNU 653), ze dne 20. 7. 2005 sp. zn. I. ÚS 585/04 (N 143/38 SbNU 117) a další].

18. Stěžovatel ve své stížnosti vytýká odvolacímu soudu jeho postup poté, co byl rozhodnutím Nejvyššího soudu č. j. 29 Cdo 2638/2011-175 vyjádřen právní názor, že odstoupení od předmětné kupní smlouvy je nutno posuzovat dle ustanovení § 14 odst. 2 zákona o konkursu a vyrovnání. Dle stěžovatele se v dané situaci jednalo o nové právní posouzení věci

a odvolací soud měl vytvořit pro stěžovatele prostor, aby se k takovému posouzení relevantně vyjádřil, případně přednesl nové důkazní návrhy. Ačkoliv stěžovatel na novou situaci reagoval svým obsáhlým podáním ze dne 18. 6. 2013, které obsahovalo i množství nových důkazních návrhů, odvolací soud se tímto vyjádřením nezabýval a na jednání konaném dne 20. 6. 2013 zamítl i návrh na doplnění dokazování. Svůj postup odůvodnil odkazem na ustanovení § 205a a 211a občanského soudního řádu a současně konstatoval, že odvolací námitky uvedené stěžovatelem v podání ze dne 18. 6. 2013 jsou irelevantní, neboť vzal za prokázané, že předmětná kupní smlouva byla ze strany prodávajícího zcela splněna.

19. Z hlediska podústavního práva je v posuzovaném případě podstatné v první řadě to, zda stěžovatel vůbec mohl odstoupit od předmětné kupní smlouvy ve smyslu ustanovení § 14 odst. 2 zákona o konkursu a vyrovnání, tedy zda byla předmětná kupní smlouva ke dni prohlášení konkursu na majetek úpadce – společnosti MASOSPOL, a. s. „v likvidaci“, splněna alespoň jednou stranou zcela. Odvolací soud (jehož postup byl následně potvrzen Nejvyšším soudem) v této otázce dospěl k následujícímu závěru: „Jak vyplývá ze zjištěného skutkového stavu v projednávané věci, není pochyb o tom, že kupní smlouva ze dne 22. 10. 1999, od níž žalovaný podle svého tvrzení odstoupil dopisem ze dne 12. 8. 2002, je smlouvou o vzájemném plnění, již se úpadce zavázal prodat nemovitostí žalobci a ten se zavázal zaplatit kupní cenu. K datu prohlášení konkursu na majetek úpadce (prodávajícího) úpadce svůj závazek z kupní smlouvy zcela splnil a vlastnické právo k nemovitostem na žalobce převedl, když účinky vkladu vlastnického práva do katastru nemovitostí nastaly ke dni 27. 10. 1999.“ Ohledně tohoto názoru následně odvolací soud odkazuje na blíže nespecifikované důkazy provedené v řízení před soudem prvního stupně. Dlužno dodat, že soud prvního stupně se ve svém řízení otázkou, zda byla předmětná kupní smlouva splněna i ze strany stěžovatele (resp. prodávajícího z předmětné kupní smlouvy), vůbec nezabýval s ohledem na jiné (následně označené jako nesprávné) právní hodnocení věci, a tudíž k této skutečnosti neprováděl ani žádné důkazy. Odvolací soud na svém jednání konaném dne 10. 3. 2011, které předcházelo vydání prvního rozsudku v dané věci (č. j. 10 Cmo 206/2010-120), zopakoval pouze tři důkazy provedené soudem prvního stupně, a to kupní smlouvu ze dne 22. 10. 1999, dopis správce konkursní podstaty ze dne 12. 8. 2002 a dopis správce konkursní podstaty ze dne 29. 10. 2002, na jednání konaném dne 20. 6. 2013 (druhé rozhodování odvolacího soudu v dané věci) nebyly provedeny ani zopakovány důkazy žádné. Z odůvodnění napadeného rozhodnutí odvolacího soudu ve spojení se shora uvedeným tak zcela jasně nevyplývá, na základě čeho konkrétně odvolací soud dospěl k závěru o splnění závazku z předmětné kupní smlouvy ze strany úpadce. Na základě závěrů uvedených níže

se lze domnívat, že k tomuto závěru odvolací soud mohl dospět v podstatě pouze na základě předmětné kupní smlouvy, avšak odůvodnění napadeného rozsudku je v této zásadní otázce velice stručné.

20. Ústavní soud v této souvislosti odkazuje na svou judikaturu, ve které opakovaně formuloval požadavky na úplnost a přesvědčivost odůvodnění rozhodnutí obecných soudů [srov. například nálezy ze dne 23. 2. 2006 sp. zn. III. ÚS 405/03 (N 45/40 SbNU 373) nebo ze dne 3. 3. 2009 sp. zn. II. ÚS 169/09 (N 43/52 SbNU 431)]. Principu práva na spravedlivý proces totiž odpovídá povinnost obecných soudů svá rozhodnutí rádně odůvodnit, přičemž se musejí vypořádat s námitkami uplatněnými účastníky řízení, a to způsobem odpovídajícím míře jejich závažnosti. Pakliže tak neučiní, založí tím nepřezkoumatelnost jimi vydaných rozhodnutí a zpravidla tak i jejich protiústavnost. Nejsou-li totiž zřejmé důvody toho kterého rozhodnutí, svědčí to o libovůli v soudním rozhodování, přičemž zásada právního státu libovůli v rozhodování orgánů veřejné moci zakazuje [obdobně viz např. nálezy Ústavního soudu ze dne 14. 9. 2005 sp. zn. III. ÚS 183/03 (N 175/38 SbNU 399), ze dne 3. 10. 2006 sp. zn. I. ÚS 74/06 (N 175/43 SbNU 17) nebo ze dne 23. 1. 2008 sp. zn. I. ÚS 2568/07 (N 20/48 SbNU 213)].

21. Odvolací soud sice ve svém odůvodnění odkazuje na blíže nespecifikované důkazy provedené v řízení před soudem prvního stupně, avšak tyto důkazy nijak nekonkretizuje a navíc z protokolů z jednání konaných před odvolacím soudem vyplývá, že byly zopakovány pouze tři důkazy, jak je blíže specifikováno shora (sub 19). V této souvislosti je třeba poznamenat, že pokud by měl odvolací soud vycházet i z jiných důkazů provedených před soudem prvního stupně, je nutné, aby tyto důkazy nejen konkretizoval, ale i zopakoval ve smyslu ustanovení § 213 odst. 2 občanského soudního řádu, neboť skutkové zjištění týkající se splnění závazku z předmětné kupní smlouvy ze strany prodávajícího nebylo soudem prvního stupně vůbec vyvozeno. Porušení zásady přímosti provázení dokazování, jak dal Ústavní soud najevo již ve svém nálezu ze dne 12. 10. 2004 sp. zn. IV. ÚS 57/04 (N 144/35 SbNU 37), spadá pod rámeček, jenž je z pohledu ústavněprávního chráněn čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy. V uvedeném nálezu Ústavní soud mimo jiné konstatoval, že hodnocení důkazů bez jejich provedení soudem (nejsou-li dány důvody dožadání) zakládá porušení čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy v důsledku porušení zásady přímosti, dle níž dokazování provádí soud, jenž rozhoduje ve věci, a to při jednání, ke kterému předvolá účastníky řízení, přičemž rozhodnutím ve věci je i změna rozhodnutí nalézacího soudu soudem odvolacím v odvolacím řízení. Ze shora uvedených důvodů tedy nemůže obstát námitka, kterou uvedl ve svém vyjádření k ústavní stížnosti Nejvyšší soud, tedy že odvolací soud svůj závěr opřel i o důkazy provedené soudem prvního stupně (dohoda

o narovnání ze dne 8. 3. 2000 a dopis Ministerstva zemědělství ze dne 10. 8. 2001).

22. Jediným důkazem, který odvolací soud ve svém řízení zopakoval a ze kterého by bylo možno dospět k závěru, že předmětná kupní smlouva byla splněna ze strany prodávajícího v plném rozsahu, tak zůstává předmětná kupní smlouva ze dne 22. 10. 1999. Z dikce odůvodnění napadeného rozsudku odvolacího soudu navíc logicky vyplývá, že tímto stěžejním důkazem předmětná kupní smlouva skutečně byla. Vágní odkaz na „důkazy provedené v řízení před soudem prvního stupně“ obsažený na str. 7 odůvodnění napadeného rozhodnutí odvolacího soudu nelze s ohledem na jeho neurčitost považovat za součást řádného odůvodnění. Kopii předmětné kupní smlouvy Ústavní soud vyžádal od stěžovatele, neboť v příloze vyžádaného soudního spisu již založena nebyla (zřejmě z důvodu vrácení příloh účastníkům řízení). Z textu předmětné kupní smlouvy se podává, že se touto převádí nemovitosti zapsané v katastru nemovitostí (čl. II odst. 1 předmětné kupní smlouvy) a dále nemovitosti (stavby), které dosud v katastru nemovitostí zapsány nejsou (čl. II odst. 2 předmětné kupní smlouvy). Předmětná kupní smlouva je následně opatřena doložkou Katastrálního úřadu Praha-město ze dne 27. 3. 2000, která konstatuje, že právní účinky vkladu vznikly dne 27. 10. 1999. Vzhledem k tomu, že předmětnou kupní smlouvou byly převáděny i nemovitosti, které nebyly ke dni uzavření této smlouvy, a tedy logicky ani ke dni podání návrhu na vklad (jenž byl proveden 5 dní po uzavření kupní smlouvy), zapsány v katastru nemovitostí, nemůže se vkladová doložka vztahovat ke všem nemovitostem převáděným předmětnou kupní smlouvou. Současně však z popisu staveb uvedených v čl. II odst. 2 předmětné kupní smlouvy a z výměr pozemků, na kterých jsou tyto stavby umístěny, plyne, že se ve většině nejedná o stavby drobné. Musí se tedy jednat o stavby evidované v katastru nemovitostí ve smyslu ustanovení § 2 zákona č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí České republiky (katastrální zákon), v rozhodném znění. Z judikatury Nejvyššího soudu (rozhodnutí sp. zn. 30 Cdo 1485/2008) přitom plyne, že je-li předmětem převodu nemovitost, která dosud nebyla zapsána v katastru nemovitostí, ač splňuje podmínky pro její zařazení do evidence nemovitostí ve smyslu katastrálního zákona, není možné k ní nabýt vlastnické právo (již pouhým) okamžikem účinnosti smlouvy, tedy v režimu, který občanský zákoník stanoví pro nabývání nemovitostí, které nejsou předmětem evidence v katastru nemovitostí, ale až v důsledku povolení vkladu vlastnického práva podle předmětné věcné smlouvy. Vzhledem k tomu, že vkladová doložka, kterou je předmětná kupní smlouva opatřena, se týká zcela zjevně pouze části převáděných nemovitostí, není možné jen z textu dané kupní smlouvy usuzovat, že by ke dni prohlášení konkursu na majetek úpadce – společnosti MASOSPOL, a. s. „v likvidaci“, došlo k převodu vlastnického práva ke všem

nemovitostem popsaným v čl. II předmětné kupní smlouvy, které byly předmětem převodu.

23. Jak bylo konstatováno shora, Ústavní soud nemá v úmyslu jakkoliv zasahovat do volného uvážení, které spadá do pravomoci obecných soudů. Pokud jde o námitky směřující proti provádění a hodnocení důkazů, jakož i proti učiněným skutkovým zjištěním, platí ústavní princip nezávislosti soudů (čl. 82 Ústavy České republiky), z něhož vyplývá i zásada volného hodnocení důkazů. Jen soud rozhoduje, které skutečnosti jsou k dokazování relevantní a které z navržených (případně i nenavržených) důkazů provede, případně zda a nakolik se jeví nezbytné (žadoucí) dosavadní stav dokazování doplnit, které skutečnosti má za zjištěné a které dokazovat netřeba. Do hodnocení provedených důkazů obecnými soudy není Ústavní soud zásadně oprávněn zasahovat, a to i kdyby mohl mít za to, že jiné hodnocení by bylo přílehavější. Důvodem k jeho zásahu je až stav, kdy hodnocení důkazů a přijaté skutkové závěry vybočují ze zásad spravedlivého procesu [srov. například rozhodnutí Ústavního soudu ze dne 22. 5. 2012 sp. zn. I. ÚS 564/08 (N 110/65 SbNU 491) nebo ze dne 26. 1. 2016 sp. zn. IV. ÚS 2273/14 (N 14/80 SbNU 181)]. Po posouzení ústavní stížnosti a spisového materiálu Ústavní soud dospěl k závěru, že taková situace v řízení před obecnými soudy nastala, a vzhledem k tomu mu nezbylo než konstatovat porušení stěžovatelova ústavně zaručeného základního práva na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny. Nesprávný závěr odvolacího soudu ohledně splnění předmětné kupní smlouvy ze strany prodávajícího, založený na provedení důkazu předmětnou kupní smlouvou, měl navíc zásadní vliv na možnost stěžovatele reagovat na nové právní posouzení odstoupení od předmětné kupní smlouvy dle ustanovení § 14 odst. 2 zákona o konkursu a vyrovnání, jak je uvedeno níže.

24. Ačkoliv Ústavní soud považuje shora popsané pochybení za dostatečný důvod ke kasačnímu zásahu vůči napadeným rozhodnutím, považuje za nutné zabývat se i stěžovatelovou námitkou týkající se překvapivosti napadených rozhodnutí, zejména pak rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 20. 6. 2013 č. j. 10 Cmo 206/2010-239. Je nutno přisvědčit stěžovateli, že právní názor formulovaný Nejvyšším soudem v jeho prvním rozhodnutí ve věci, tedy že na odstoupení od předmětné kupní smlouvy je třeba aplikovat ustanovení § 14 odst. 2 zákona o konkursu a vyrovnání, který byl pro odvolací soud závazný, musí být posuzován jako právní názor odlišný od názoru soudu prvního stupně, ke kterému účastníci měli mít možnost efektivně se vyjádřit, případně navrhnout nové důkazy. Rozhodnutí odvolacího soudu, které je založeno na odlišném právním názoru než rozhodnutí soudu prvního stupně, musí podle čl. 38 odst. 2 Listiny předcházet postup, jímž je zajištěna zásada zákazu překvapivého rozhodnutí. Předvídatelnosti rozhodnutí odvolacího soudu lze dosáhnout tím, že

odvolací soud seznámí účastníky se svým odlišným právním názorem a poskytne jim prostor pro vyjádření k takovému názoru, přičemž účastníci mají dostat možnost navrhnout nové důkazy, pokud tak učinit nemohli před soudem prvního stupně v důsledku jeho chybného postupu [srov. náleze Ústavního soudu ze dne 19. 4. 2016 sp. zn. III. ÚS 3317/15 (N 70/81 SbNU 243)]. Vzhledem k tomu, že soud prvního stupně se z důvodu chybného právního posouzení nezabýval otázkou, zda předmětná kupní smlouva byla splněna ze strany prodávajícího, nemohl v tomto směru poskytnout účastníkům ani poučení ve smyslu ustanovení § 118a občanského soudního řádu. V komentáři k ustanovení § 213b občanského soudního řádu uvádí V. Jakšič: „Pokud jde o poučení podle odstavců 1 až 3, odvolací soud je vždy poskytne odvolateli, který nebyl takto poučen soudem prvního stupně a v řízení neuspěl proto, že nesplnil povinnost tvrzení nebo důkazní povinnost [srov. § 205a písm. d)]. V takovém případě není nesplnění poučovací povinnosti soudem prvního stupně vadou řízení, k níž je odvolací soud povinen přihlídnout a v jejímž důsledku může napadené rozhodnutí zrušit, neboť ji lze v odvolacím řízení vždy odstranit [„zjednat nápravu“ ve smyslu § 212a odst. 5 a § 219a odst. 1 písm. a)] tím, že potřebné poučení poskytne odvolací soud a odvolateli tak dá možnost i v systému neúplně apelace tvrdit nové skutečnosti a navrhnout nové důkazy.“ [srov. výklad in Lavický, P. a kol. Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2016, k § 213b, bod 4, citováno ze systému ASPI].

25. V posuzovaném případě není pochyb o tom, že odvolací soud v napadeném (tedy v jeho druhém) rozhodnutí uplatnil rozdílný právní názor (vyjádřený v prvním rozhodnutí Nejvyššího soudu v dané věci), ze kterého však vyplynula potřeba uvést další tvrzení nebo označit další důkazy, neboť se nově posuzovala otázka, zda předmětnou kupní smlouvu zcela splnil ke dni prohlášení konkursu i prodávající a jak je uvedeno shora (sub 22 a 23). Z důkazů provedených odvolacím soudem nebylo možno uzavřít, že prodávající zcela splnil ke dni prohlášení konkursu své povinnosti z předmětné kupní smlouvy. Ačkoliv stěžovatel i vedlejší účastníci poskytli i bez výzvy odvolacímu soudu svá vyjádření k onomu rozdílnému právnímu názoru a stěžovatel navíc přednesl množství nových důkazních návrhů, odvolací soud se těmito vyjádřeními či důkazy vůbec nezabýval s odkazem na jejich nepřipustnost. Takový postup odvolacího soudu nelze aprobovat, neboť se jedná o porušení práva na právní slyšení podle čl. 38 odst. 2 Listiny. Nejvyšší soud v napadeném rozhodnutí ze dne 21. 12. 2015 č. j. 29 Cdo 3670/2013-281 posuzoval v otázce tvrzené překvapivosti rozhodnutí odvolacího soudu v první řadě to, zda měl odvolací soud poskytnout účastníkům řízení v souvislosti s novým právním posouzením věci poučení dle ustanovení § 118a občanského soudního řádu, a dospěl k názoru, že

vzhledem k tomu, že odvolací soud měl za prokázané, že předmětná kupní smlouva byla prodávajícím zcela splněna, nebylo takové poučení namístě. *A contrario* tak lze usuzovat, že pokud by odvolací soud dospěl k závěru, že z dosud uplatněných tvrzení a důkazů nelze uzavřít, že předmětná kupní smlouva byla splněna zcela alespoň jednou smluvní stranou, bylo by poučení dle ustanovení § 118a občanského soudního řádu nutným postupem. Odvolací soud sám však skutečnost, že dospěl k závěru o nepřípustnosti nových důkazů, svým právním názorem ohledně splnění předmětné kupní smlouvy ze strany prodávajícího podepírá pouze okrajově, jeho hlavním argumentem je bez dalšího rozpor namítaných skutečností s § 205a a 211a občanského soudního řádu. Odvolací soud uzavírá, že: „Žalovaný žádné důkazy o tom, že úpadce kupní smlouvu nesplnil a žalobce se nestal vlastníkem všech nemovitostí, ač byl podle protokolu o jednání, které se konalo 14. 9. 2010 (č. 1. 67), poučen podle ust. § 118b o. s. ř. i podle ust. § 119a o. s. ř., před soudem prvního stupně neuplatnil. Naopak, podle obsahu tohoto protokolu výslovně uvedl, že nemá žádná tvrzení ani žádné návrhy na doplnění dokazování.“ Odvolací soud zde však zcela pominul, že věc je posuzována na základě odlišného právního názoru, vůči který uplatnil soud prvního stupně, a že účastníkům řízení má být poskytnuta možnost na tuto podstatnou změnu účinně reagovat. Pokud by odmítnutí nově uplatněných tvrzení a důkazů spočívalo pouze na závěru, že odvolací soud k danému rozhodnutí dospěl na základě učiněného skutkového zjištění (v daném případě na základě závěru, že předmětná kupní smlouva byla ke dni prohlášení konkursu zcela splněna prodávajícím), porušení zásady předvídatelnosti soudních rozhodnutí by nebylo dáno a Ústavní soud by se mohl omezit pouze na konstatování porušení čl. 36 odst. 1 Listiny. Jelikož však odvolací soud konstatuje nepřípustnost nových tvrzení a důkazů reagujících na nové právní posouzení věci, zejména s odkazem na rozpor s ustanoveními § 205a a 211a občanského soudního řádu, ačkoliv stěžovatel nebyl ohledně nové a ve věci rozhodné skutečnosti poučen dle ustanovení § 118a občanského soudního řádu, nezbývá Ústavnímu soudu než konstatovat i porušení čl. 38 odst. 2 Listiny, neboť postupem odvolacího soudu nebyla zajištěna předvídatelnost jeho rozhodnutí.

26. Pokud se Nejvyšší soud v napadeném rozhodnutí následně vyjadřuje k otázce případné překvapivosti rozhodnutí odvolacího soudu a tuto vyvrací mimo jiné na základě judikatury Ústavního soudu, dlužno dodat, že uvedená rozhodnutí Ústavního soudu (konkrétně rozhodnutí ze dne 12. 6. 2001 sp. zn. III. ÚS 729/2000 a ze dne 11. 6. 2007 sp. zn. IV. ÚS 321/07) nejsou na nyní posuzovanou stížnost přílehlavá a nevyvrací názor Ústavního soudu, že v daném případě k porušení zásady zákazu překvapivých rozhodnutí došlo.

27. Navíc bylo opakovaně vyjádřeno Ústavním soudem, že jednou z funkcí ústavní úpravy základních práv a svobod je její „prozařování“ celým právním řádem, protože jsou soudy obecně povinny vykládat právní normy s ohledem na ochranu ústavně chráněných základních práv a svobod účastníků řízení. V každé jednotlivé věci to znamená, že soudy musí interpretovat jednotlivá ustanovení právního řádu (zde konkrétně občanského soudního řádu) v první řadě z pohledu účelu a smyslu ochrany základních práv a svobod, kdy musí při výkladu či aplikaci podústavního práva pečlivě vážit a brát v potaz, aby současně dostály své povinnosti poskytovat ochranu jak právům v rovině podústavního práva, tak právům základním [srov. například náleze ze dne 14. 7. 2004 sp. zn. I. ÚS 185/04 (N 94/34 SbNU 19)]. Spravedlnost pak musí být přítomna v každém procesu, kde se interpretuje a aplikuje právo [srov. náleze ze dne 1. 9. 2015 sp. zn. II. ÚS 2108/14 (N 160/78 SbNU 409)].

28. Přestože Ústavní soud ve své judikatuře opakovaně zdůrazňuje, že plně respektuje zásadu minimalizace zásahů do rozhodovací činnosti Nejvyššího soudu, nelze z uvedených závěrů v žádném případě dovodit, že se rozhodování o mimořádném opravném prostředku může ocitnout mimo ústavní rámec ochrany základních práv jednotlivce, tzn. především práva na spravedlivý proces [viz např. náleze ze dne 11. 2. 2004 sp. zn. Pl. ÚS 1/03 (N 15/32 SbNU 131; 153/2004 Sb.), náleze ze dne 1. 10. 2014 sp. zn. I. ÚS 2723/13 (N 185/75 SbNU 59) nebo náleze ze dne 1. 12. 2015 sp. zn. II. ÚS 2766/14 (N 202/79 SbNU 281)]. Dále platí, že jakákoliv námitka, jejíž podstatou je tvrzení porušení ústavně zaručených základních práv a svobod rozhodnutím nebo postupem odvolacího soudu v občanském soudním řízení, je z výše uvedeného důvodu uplatnitelná i jako dovolací důvod podle § 241a občanského soudního řádu, že rozhodnutí odvolacího soudu spočívá na nesprávném právním posouzení věci.

29. Pokud v daném případě Nejvyšší soud shledal dovolání proti napačenému rozhodnutí odvolacího soudu jako zjevně bezdůvodné, ačkoliv v něm bylo stěžovatelem namítáno porušení jeho ústavně zaručeného práva na spravedlivý proces, které, jak plyne ze shora uvedeného, skutečně porušeno bylo, pak ani Nejvyšší soud nedostal své ústavní povinnosti chránit základní práva a svobody stěžovatele (čl. 4 Ústavy). Nejvyšší soud se navíc vedle nesprávného posouzení otázky předvídatelnosti rozhodnutí odvolacího soudu vůbec nezabýval stěžovatelovou námitkou, podle níž jsou závěry odvolacího soudu (v otázce splnění závazků z předmětné kupní smlouvy ze strany prodávajícího) v extrémním nesouladu s vykonanými skutkovými a právními zjištěními. Přitom právě tato námitka je zcela zásadní pro konstatované porušení stěžovatelových základních práv a svobod.

VII. Závěr

30. Na základě všech shora uvedených důvodů lze uzavřít, že napadeným rozhodnutím Vrchního soudu v Praze byl porušen čl. 36 odst. 1 Listiny, neboť skutková zjištění ohledně splnění předmětné kupní smlouvy ze strany prodávajícího v plném rozsahu jsou v extrémním rozporu s vykonanými důkazy, a současně byl porušen i čl. 38 odst. 2 Listiny, neboť stěžovateli bylo upřeno právo na právní slyšení. Pokud pak za dané situace Nejvyšší soud napadeným usnesením následně odmítl dovolání stěžovatele jako zjevně bezdůvodné, je třeba konstatovat, že ani Nejvyšší soud nepostupoval v souladu se svou povinností chránit základní práva a svobody stěžovatele.

31. Proto Ústavní soud podle ustanovení § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti vyhověl a podle ustanovení § 82 odst. 3 písm. a) citovaného zákona napadená rozhodnutí Vrchního soudu v Praze a Nejvyššího soudu zrušil.

Č. 229

K nepřislušnosti Ústavního soudu k provádění výkladu podústavního práva v otázce sporu o platnost převodu obchodního podílu

Ústavnímu soudu v zásadě nepřisluší provádět výklad podústavního práva, zejména pokud nedospěje k závěru o zásahu do ústavně zaručených základních práv.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Davida Uhlíře a soudců Kateřiny Šimáčkové (soudce zpravodaj) a Tomáše Lichovníka – ze dne 30. listopadu 2016 sp. zn. I. ÚS 1524/15 ve věci ústavní stížnosti ZVI, a. s., se sídlem Holečkova 31, Praha 5, zastoupené JUDr. Petrem Vališem, advokátem, se sídlem Pplk. Sochora 4, Praha 7, proti usnesení Městského soudu v Praze č. j. F 138376/2002, C 24987 ze dne 20. 10. 2011, usnesení Vrchního soudu v Praze č. j. 7 Cmo 57/2012-540 ze dne 14. 12. 2012 a usnesení Nejvyššího soudu č. j. 29 Cdo 2517/2013-576 ze dne 12. 3. 2015 ve věci výmazu stěžovatelčina obchodního podílu, za účasti Nejvyššího soudu, Vrchního soudu v Praze a Městského soudu v Praze jako účastníků řízení.

Výrok

Ústavní stížnost se zamítá.

Odůvodnění**I. Předchozí průběh řízení a vymezení věci**

1. Ústavní stížností stěžovatelka napadla v záhlaví tohoto usnesení uvedená rozhodnutí a navrhla jejich zrušení pro rozpor se svým ústavním právem vlastnit majetek dle čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), právem na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny, právem na rovnost účastníků řízení dle č. 37 odst. 3 Listiny a požadavkem na zachování podstaty a smyslu základních práv zakotveným v čl. 4 odst. 4 Listiny.

2. Dne 13. 11. 1998 uzavřely společnosti Austin Detonator, s. r. o., a ZVI, a. s., smlouvu o prodeji části podniku. Příloha smlouvy, která obsahovala výčet převáděného majetku, zahrnovala i 50% obchodní podíl ve společnosti DETEX, spol. s r. o. Mezi stranami však vznikl spor právě ohledně převodu 50% obchodního podílu ve společnosti DETEX, spol.

s r. o., a také oprávnění užívat některé patenty. V souladu s rozhodčí doložkou této smlouvy byl tento spor řešen v rozhodčím řízení.

3. Rozhodčí soud ve Vídni ve svém nálezu ze dne 11. 2. 2004 ve výroku 1 nařídil, že společnost Austin Detonator, s. r. o., je oprávněna užívat sporné patenty, ve výroku 2 uložil stěžovatelce zaplatit společnosti Austin Detonator, s. r. o., částku 262 100 Kč jako náhradu za částku kupní ceny, kterou obdržela za 50% obchodní podíl ve společnosti DETEX, spol. s r. o., ve výroku 3 uložil stěžovatelce nahradit náklady rozhodčího řízení a ve výroku 4 zamítl veškeré další nároky na náhrady předložené společností Austin Detonator, s. r. o.

4. Rozhodčí soud úvodem zdůraznil, že probíhající soudní spor v České republice, tedy řízení, z něhož vzešla nyní posuzovaná ústavní stížnost a které se týká zápisu převodu obchodního podílu ve společnosti DETEX, spol. s r. o., do obchodního rejstříku, nebrání vydání rozhodčího nálezu ve věci. Důvodem je, že předmět řízení je odlišný, neboť v rozhodčím řízení se jedná o platnost převodu obchodního podílu, a nikoliv o její registraci v obchodním rejstříku. Meritorně se rozhodčí soud primárně zabýval dvěma otázkami – sporem o oprávněnost užívání některých patentů společností Austin Detonator, s. r. o., a převodem podílu ve společnosti DETEX, spol. s r. o., ze stěžovatelky na společnost Austin Detonator, s. r. o. V otázce tohoto podílu, která byla posléze předmětem řízení obecných soudů, dospěl rozhodčí soud k závěru, že podíl ve společnosti DETEX, spol. s r. o., na společnost Austin Detonator, s. r. o., převeden nebyl. Podle rozhodčího soudu pro převod obchodního podílu nebylo dostatečné, aby podíl byl zahrnut do podniku, který byl předmětem smlouvy o prodeji části podniku, ale musely být splněny zvláštní podmínky pro převod obchodního podílu dle § 115 zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, toho času účinného právního předpisu, což se nestalo. Stěžovatelce pak ve výroku 2 uložil, aby společnost Austin Detonator, s. r. o., vydala část kupní ceny ve výši sporného podílu jako bezdůvodné obohacení.

5. Ještě před vydáním tohoto rozhodčího nálezu podala společnost Austin Detonator, s. r. o., návrh na zápis změn do obchodního rejstříku spočívající ve výmazu společníka ZVI, a. s., a v zápisu společníka Austin Detonator, a. s., který byl Městským soudem v Praze usnesením ze dne 26. 6. 2003 zamítnut pro nesplnění zákonných podmínek k převodu. Usnesením Vrchního soudu v Praze ze dne 19. 1. 2005 však bylo rozhodnutí rejstříkového soudu prvního stupně změněno tak, že návrhu společnosti Austin Detonator, s. r. o., bylo vyhověno. Dle odvolacího soudu bylo dostatečně doloženo, že obchodní podíl prodávajícího ve společnosti DETEX, spol. s r. o., byl součástí prodávané části podniku. Spor dále pokračoval dovoláním společnosti DETEX, spol. s r. o., k Nejvyššímu soudu. Ten dovodil, že odvolací soud pochybil, neboť nezkoumal, zda předmětem smlouvy

o prodeji byla taková část podniku, která tvoří jeho samostatnou organizační složku, což by bylo v případě prodeje části podniku nezbytnou podmínkou. Nejvyšší soud proto usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 19. 1. 2005 zrušil.

6. Odvolací soud ve věci znovu rozhodl usnesením dne 29. 6. 2007, ve kterém rozhodl o zrušení usnesení Městského soudu v Praze ze dne 26. 6. 2003 a vrátil věc k projednání soudu prvního stupně, aby mohlo být ve věci provedeno dokazování ohledně toho, zda je obchodní podíl ve společnosti součástí části podniku. Městský soud v Praze znovu rozhodl usnesením ze dne 25. 1. 2008, ve kterém návrhu na zápis obchodního podílu společnosti Austin Detonator, s. r. o., bez jakéhokoliv odůvodnění vyhověl. Dne 12. 6. 2009 však usnesení znovu zrušil Vrchní soud v Praze, jelikož soud prvního stupně nerespektoval předchozí právní názor odvolacího soudu a neprovedl požadované dokazování.

7. Dne 20. října 2011 pak ústavní stížností napadeným usnesením Městský soud v Praze rozhodl o vymazání obchodního podílu stěžovatelky a zároveň o zápise obchodního podílu společnosti Austin Detonator, s. r. o., ve společnosti DETEX, spol. s r. o. Městský soud po obsáhlém dokazování dospěl k závěru, že obchodní podíl byl vázán na samostatnou organizační složku, Divizi rozbušek, která byla předmětem prodeje části podniku, a tudíž touto smlouvou přešel na navrhovatele. S odkazem na judikaturu Nejvyššího soudu odmítl argument stěžovatelky, že převod obchodního podílu nemůže být prostou součástí smlouvy o prodeji části podniku. Podle soudu naopak, je-li obchodní podíl v nějaké společnosti součástí převáděné části podniku, pak dochází k jeho převodu touto smlouvou bez splnění dalších podmínek vyžadovaných jinak pro převod obchodního podílu.

8. Proti tomuto rozhodnutí podala odvolání jak stěžovatelka, tak společnost DETEX, spol. s r. o. Stěžovatelka rozsudek soudu prvního stupně napadla pro překážku věci rozhodnuté, neboť dle jejího názoru si toto rozhodnutí odporuje s pravomocným a vykonatelným rozhodčím nálezem ze dne 11. 2. 2004. Dále stěžovatelka rozporuje věrohodnost důkazů předložených společností Austin Detonator, s. r. o., přičemž naopak důkazy předložené stěžovatelkou, které důkazy protistrany vyvrací, nebyly soudem prvního stupně v napadeném usnesení zohledněny. Konečně pak s odkazem na judikaturu Nejvyššího soudu nesouhlasí se závěrem soudu prvního stupně, dle kterého obchodní podíl byl součástí převáděné části podniku. Společnost DETEX, spol. s r. o., ve svém odvolání rovněž brojila proti závěru soudu, že obchodní podíl byl součástí převáděné části podniku. Dále rozporovala samotný právní titul smlouvy mezi společností Austin Detonator, s. r. o., a stěžovatelkou, neboť dle jejího názoru nešlo o přechod obchodního podílu na základě smlouvy o prodeji části podniku, ale pouze

o převod obchodního podílu a převod části podniku na základě smlouvy složené. Obchodní podíl však za této situace nemohl být převeden, neboť valná hromada společnosti DETEX, spol. s r. o., neudělila k tomuto převodu souhlas.

9. Vrchní soud v Praze svým rozsudkem ze dne 14. 12. 2012 rozhodnutí soudu prvního stupně potvrdil. Dle odvolacího soudu zde překážka věci rozhodnuté není, jelikož předmětem rozhodčího řízení mohou být toliko majetkové spory, přičemž určení toho, kdo je společníkem společnosti, není majetkovým sporem, a proto rozhodčí nález není v této otázce pro obecný soud závazný. Na základě listin založených ve spise pak odvolací soud došel podobně jako soud prvního stupně k názoru, že obchodní podíl součástí samostatné organizační složky Divize rozbušek byl.

10. Stěžovatelka podala proti rozhodnutí odvolacího soudu dovolání, které bylo Nejvyšším soudem odmítnuto jako nepřipustné, neboť Nejvyšší soud nedošel k závěru, že by napadené rozhodnutí mělo po právní stránce zásadní význam. Podle Nejvyššího soudu závěr odvolacího soudu, podle něhož nález rozhodčího soudu nezakládá pro projednávanou věc překážku věci pravomocně rozhodnuté, je (ve výsledku) v souladu s ustálenou judikaturou Nejvyššího soudu, neboť totožnost věcí – za situace, kdy rozhodčí soud nerozhodoval o zápisu změny do obchodního rejstříku – zde zjevně není dána. To, že otázky (v projednávané věci otázku, kdo je majitelem obchodního podílu), o nichž přísluší rozhodnout jinému orgánu (rozhodčímu soudu), může soud posoudit sám, pak plyne z doslovného znění § 135 odst. 2 věty první občanského soudního řádu.

II. Argumentace stran

11. Stěžovatelka ve své ústavní stížnosti namítá ignoraci pravomocného rozhodnutí rozhodčího soudu soudy obecnými, což má za následek jak zásah do jejího práva vlastnit majetek (čl. 11 Listiny) ve vztahu k předmětnému obchodnímu podílu, tak zásah do ústavně garantovaného práva na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny. Dále stěžovatelka namítá, že odvolací soud se v odůvodnění svého rozhodnutí nevypořádal s námitkami stěžovatelky uvedenými v jejím odvolání proti rozhodnutí soudu prvního stupně, přičemž toto pochybení nenapravit ani soud dovolací. Tímto odvolací soud vytvořil nepřezkoumatelné rozhodnutí, které ve svých důsledcích představuje porušení ústavně zaručeného práva na soudní ochranu dle čl. 36 Listiny.

12. Městský soud v Praze pouze odkázal na odůvodnění napadeného usnesení.

13. Vrchní soud v Praze uvedl, že rozhodčímu soudu nepřisluší rozhodovat o zápisu změn do obchodního rejstříku, a tudíž ani soudům zakázat registraci údajů, které se do obchodního rejstříku zapisují.

14. Nejvyšší soud ve svém vyjádření zopakoval argument, že rozhodčí soud nerozhodoval o zápisu změny do obchodního rejstříku, a proto v nyní projednávané věci nebyla založena překážka věci rozhodnuté, což rovněž opřel o doslovné znění výroku rozhodčího nálezu.

15. Stěžovatelka, které byla zaslána stanoviska účastníků řízení, svého práva repliky nevyužila.

III. Hodnocení Ústavního soudu

16. Ústavní soud předně připomíná, že není vrcholem soustavy obecných soudů, nýbrž orgánem ochrany ústavnosti dle čl. 83 Ústavy, a tudíž nemůže substituovat další odvolací instanci. Ze své pozice není v zásadě oprávněn zasahovat bez dalšího do rozhodování obecných soudů, nedopustí-li se tyto soudy závažného vybočení z mezí daných rámcem ústavně garantovaných základních lidských práv a svobod. Tak tomu bude zejména v případech, kdy jejich rozhodnutí jsou projevem svévole nebo stojí v extrémním rozporu s principy spravedlnosti [viz například nálezy sp. zn. III. ÚS 224/98 ze dne 8. 7. 1999 (N 98/15 SbNU 17), sp. zn. III. ÚS 150/99 ze dne 20. 1. 2000 (N 9/17 SbNU 73) či sp. zn. III. ÚS 269/99 ze dne 2. 3. 2000 (N 33/17 SbNU 235)].

17. Ústavní stížnost je založena zejména na nesouhlasu se závěry obecných soudů, které rozhodly v neprospěch stěžovatelky. Ústavní soud konstatuje, že tyto soudy se celou věcí podrobně zabývaly, přičemž výroky napadených rozhodnutí jsou logickým, přezkoumatelným a ústavně konformním způsobem odůvodněny.

18. Pokud jde o namítanou překážku věci rozhodnuté, Ústavní soud poukazuje na to, že i zde jde primárně o výklad podústavního práva a že obecné soudy všech stupňů se touto otázkou zabývaly. Přitom jejich rozhodnutí ani v tomto ohledu nelze považovat za svévolné či v extrémním rozporu s principem spravedlnosti. Ústavní soud zde může poukázat na právní názor Nejvyššího soudu vyjádřený v napadeném usnesení, který je navíc opřen o konstantní judikaturu Nejvyššího soudu. Překážka věci pravomocně rozhodnuté je dána v případě kumulativního naplnění dvou podmínek, a to 1. totožnosti účastníků a za 2. totožnosti předmětu řízení. První podmínka zde skutečně byla naplněna, jelikož žalující i žalovaná strana byly jak v řízení před rozhodčím soudem, tak v řízení před civilními soudy totožné. Podmínka totožnosti předmětu řízení zde však naplněna nebyla, neboť procesní nárok byl v obou případech odlišný. V rozhodčím řízení bylo předmětem sporu porušení smlouvy mezi oběma stranami, v řízení před soudy civilními však šlo meritorně o návrh na zápis změn do obchodního rejstříku. Ani předmět, ani základ procesního nároku tak nejsou v obou případech shodné. Odlišnost předmětu obou řízení nakonec

explicitně uznal i rozhodčí soud, jak je vyloženo v jeho nálezu reprodukováném výše.

19. V dané věci vyvstal rozpor mezi názorem rozhodčího soudu a obecných soudů na podmínky kladené na převod obchodního podílu podle tehdy platného znění obchodního zákoníku. I ohledně této otázky jde o výklad podústavního práva, který Ústavnímu soudu v zásadě nepřisluší. Obecné soudy všech stupňů dostatečným způsobem vyložily, proč zastávají názor opačný než rozhodčí soud, tedy proč byl obchodní podíl ve společnosti DETEX, spol. s r. o., součástí převáděné části podniku a zejména proč nebylo nutné splnit další podmínky pro platnost takového převodu. Ústavní soud tento názor nepovažuje za projev svévole. Naopak rozhodnutí obecných soudů je v souladu s vůlí smluvních stran, neboť smlouva o prodeji části podniku zahrnovala i převod obchodního podílu ve společnosti DETEX, spol. s r. o. K zneplatnění smluvního ustanovení pro rozpor se zákonem by mělo docházet pouze výjimečně, neboť je třeba ctít zásadu autonomie vůle. Podle ustálené judikatury Ústavního soudu je respekt k autonomii vůle smluvních stran základní zásadou soukromého práva, která požívá ústavní ochrany [viz např. nález sp. zn. IV. ÚS 1783/11 ze dne 23. 4. 2013 (N 64/69 SbNU 197); či nález sp. zn. II. ÚS 571/06 ze dne 21. 4. 2009 (N 91/53 SbNU 171)]. Autonomii vůle stěžovatelka projevila i tím, že si sjednala rozhodčí doložku i ve vztahu k otázce převodu obchodního podílu, případná nekoherence mezi rozhodnutím rozhodčího soudu a postupem českého rejstříkového soudu nemůže jít k tíži českého státu, pokud ten nenese odpovědnost za všechna rozhodnutí ohledně řešení celého obchodního případu. Ve statusových otázkách totiž zpravidla nelze státu ukládat respektování nálezů nestátního rozhodčího soudu. Navíc lze uzavřít, že obecné soudy v napadených rozhodnutích jasně, srozumitelně a přesvědčivě svůj právní názor na platnost převodu předmětného obchodního podílu vyložily. Ústavní soud proto neshledává v tomto právním názoru zásah do ústavně zaručeného práva vlastnit majetek dle čl. 11 Listiny a práva na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny.

20. Stěžovatelka dále tvrdí, že se odvolací soud v odůvodnění svého rozhodnutí nelypořádal s námitkami stěžovatelky uvedenými v jejím odvolání proti rozhodnutí soudu prvního stupně. Ústavní soud konstatuje, že tyto námitky se týkaly otázky hodnocení důkazů, což je plně v kompetenci soustavy obecných soudů, a Ústavnímu soudu nepřisluší se těmito důkazy v řízení o ústavní stížnosti zabývat. Ústavní soud však konstatuje, že jak soud odvolací, tak soud dovolací se námitkami uvedenými v odvolání, resp. dovolání zabývaly, přičemž v napadených rozhodnutích jsou závěry učiněné po posouzení těchto námitek řádně odůvodněny.

21. Ústavní soud uzavírá, že stěžovatelce byl zaručen přístup k soudu, a její právo na soudní ochranu tak omezeno nebylo. Již jen z faktu, že

ve věci bylo od počátku sporu před civilními soudy učiněno devět rozhodnutí, vyplývá, že obecné soudy se předmětným případem obšírně zaobíraly. Je nutno podotknout, že právo na spravedlivý proces není možné vykládat jako garanci úspěchu v řízení a pouhý nesouhlas se závěry obecných soudů nelze považovat za zásah do ústavně garantovaných práv a svobod zaručených Ústavou a Listinou. Obdobné závěry platí i na poli práva na ochranu majetku. Podle ustálené judikatury Evropského soudu pro lidská práva není porušením tohoto práva, pokud stěžovatel pouze nesouhlasí s hodnocením důkazů a rozporuje správnost soudních rozhodnutí týkajících se majetku, za podmínky, že rozhodnutí není svévolné (viz např. rozsudek ve věci *Glaser proti České republice* ze dne 14. 2. 2008 č. 55179/00, body 57 až 58; či *Jantner proti Slovensku* ze dne 4. 3. 2003 č. 39050/97).

22. Z výše uvedených důvodů Ústavní soud podle ustanovení § 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu ústavní stížnost zamítl, neboť napadenými rozhodnutími nedošlo k porušení ústavně zaručených práv stěžovatelky.

Odlišná stanoviska

Odlišné stanovisko soudce Davida Uhlíře

S nálezem senátu ve věci sp. zn. I. ÚS 1524/15 nesouhlasím a uplatňuji vůči němu podle ustanovení § 22 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, odlišné stanovisko. Mám za to, že napadená rozhodnutí měla být zrušena.

Obecné soudy se náležitě nevypořádaly s tím, že stěžovatelka a vedlejší účastnice si svobodně a platně sjednaly rozhodčí doložku a ve věci posouzení platnosti či neplatnosti kupní smlouvy tak učinily Rozhodčí soud ve Vídni svým zákonným soudcem. Před Rozhodčím soudem ve Vídni na základě sjednané rozhodčí doložky proběhlo rozhodčí řízení mezi stěžovatelkou a vedlejší účastníci (Austin Detonator, s. r. o.), které bylo zakončeno vydáním rozhodčího nález ze dne 11. 2. 2004. Předmět tohoto řízení byl jasně vymezen žalobou vedlejší účastnice, která se domáhala mimo jiné výroku, že je vlastníkem 50 % základního kapitálu DETEX, spol. s r. o., ve výši 250 000 Kč. Výrokem rozhodčího nález ad 4) byly zamítnuty veškeré další nároky a požadavky předložené vedlejší účastnicí, tedy rovněž návrh domáhající se výroku, že vedlejší účastnice je vlastníkem podílu na základním kapitálu DETEX, spol. s r. o., přičemž výrokem ad 2) rozhodčího nález bylo rozhodnuto tak, že se stěžovatelce nařizuje zaplatit vedlejší účastnici částku 262 100 Kč jako náhradu za částku kupní ceny, kterou obdržela za 50% obchodní podíl v DETEX, spol. s r. o.

Předmětným rozhodčím nálezem byl tedy meritorně a pravomocně zamítnut návrh na určení, že vedlejší účastnice (Austin Detonator, s. r. o.)

je vlastníkem 50 % základního kapitálu DETEX, spol. s r. o., ve výši 250 000 Kč. Rozhodčí soud (v pozici zákonného soudce) dospěl k jednoznačnému závěru, že smlouva o převodu 50 % základního kapitálu na vedlejší účastnici je neplatná, vlastníkem tohoto podílu je stěžovatelka, a proto stěžovatelce také uložil povinnost vrátit společnosti Austin Detonator, s. r. o., částku 262 100 Kč, kterou přijala na základě neplatné smlouvy jako kupní cenu za tento sporný podíl.

Obecné soudy zcela pominuly, že rejstříkový soud byl vázán rozhodnutím o tom, zda byla smlouva uzavřena platně či nikoliv (viz § 159a odst. 3 občanského soudního řádu) a kdo je vlastníkem obchodního podílu. Z pohledu diferenciaci civilního procesu mezi nalézací soudní řízení a rozhodčí řízení není zásadní rozdíl mezi rozsudkem a rozhodčím nálezem. Česká republika je vázána Newyorskou úmluvou (srov. vyhlášku č. 74/1959 Sb., o Úmluvě o uznání a výkonu cizích rozhodčích nálezů). Podle ní musí české orgány předmětný rozhodčí nález uznávat (k tomu srov. rovněž bod 157 rozhodčího nálezu). Naprosté opomenutí závaznosti rozhodčího nálezu je chybné.

Na nyní projednávanou věc rovněž dopadají závěry vyslovené v rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ze dne 9. prosince 1994 č. 13427/87 ve věci *Stratis Andreadis a Řecké rafinérie Stran proti Řecku*, že důvěra ve splnění rozhodčího nálezu představuje legitimní očekávání, a v rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 10. 3. 2011 č. 38238/04 ve věci *FORMINSTER ENTERPRISES proti České republice*, že obchodní podíl ve společnosti je majetkem. Mám tedy za to, že obecné soudy v důsledku nepřihlédnutí k existenci rozhodčího nálezu a k jeho závaznosti podle § 159a odst. 3 občanského soudního řádu zasáhly do stěžovatelčina práva na soudní ochranu, práva na zákonného soudce a rovněž práva na ochranu vlastnictví.

Č. 230

K porušení zásady předvídatelnosti soudních rozhodnutí v restitučním řízení

Soud poruší princip předvídatelného rozhodování a zasáhne do práva účastníků řízení na spravedlivý proces, jestliže v jejich věci, která se po skutkové i právní stránce ve svých podstatných rysech shoduje s jinou věcí, ve které již učinil rozhodnutí, rozhodne v jejich neprospěch, aniž by změnu svého postoje přesvědčivým způsobem odůvodnil, opíraje se přitom o akceptovatelné racionální a objektivní důvody.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Davida Uhlíře a soudců Tomáše Lichovníka (soudce zpravodaj) a Kateřiny Šimáčkové – ze dne 30. listopadu 2016 sp. zn. I. ÚS 1663/16 ve věci ústavní stížnosti Ing. Evy Lačňákové, zastoupené JUDr. Jiřím Hartmannem, advokátem, se sídlem Sokolovská 5/49, 186 00 Praha 8, proti usnesení Nejvyššího soudu č. j. 28 Cdo 5016/2014-308 ze dne 23. 2. 2016 a rozsudku Krajského soudu v Plzni č. j. 14 Co 82/2014-265 ze dne 5. 6. 2014, kterým byla zamítnuta stěžovatelčina žaloba na nahrazení souhlasu Státního pozemkového úřadu s uzavřením smlouvy o převodu náhradních pozemků v restituci, za účasti Nejvyššího soudu a Krajského soudu v Plzni jako účastníků řízení.

Výrok

I. Usnesením Nejvyššího soudu č. j. 28 Cdo 5016/2014-308 ze dne 23. 2. 2016 a rozsudkem Krajského soudu v Plzni č. j. 14 Co 82/2014-265 ze dne 5. 6. 2014 bylo porušeno právo stěžovatelky na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Tato rozhodnutí se ruší.

Odůvodnění**I.**

1. Včasnou ústavní stížností, která i v ostatním splňuje podmínky stanovené zákonem č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), se stěžovatelka domáhá zrušení v záhlaví uvedených soudních rozhodnutí, a to zejména pro porušení čl. 11 odst. 1 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. Z napadeného rozhodnutí a vyžádaného soudního spisu vedeného u Okresního soudu v Domažlicích pod sp. zn. 7 C 123/2013 Ústavní soud zjistil, že stěžovatelka se žalobou podanou ke jmenovanému soudu domáhala nahrazení projevu vůle žalovaného, Státního pozemkového úřadu, jímž souhlasí s uzavřením smlouvy o převodu blíže specifikovaných pozemků v katastrálním území Železná u Smolova.

3. O žalobě nejprve rozhodl Okresní soud v Domažlicích rozsudkem č. j. 7 C 123/2013-171 ze dne 15. 11. 2013, kterým jí v celém rozsahu vyhověl. Soud prvního stupně vyšel ze zjištění, že stěžovatelka je oprávněným subjektem podle § 11 odst. 2 a § 17 zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, (dále jen „zákon o půdě“). O jejím restitučním nároku původně rozhodl Pozemkový fond České republiky (jehož nástupkyní je od 1. 1. 2013 Česká republika, jejíž práva a povinnosti vykonává Státní pozemkový úřad) tak, že stěžovatelce nebudou vydány pozemky, které byly vyvlastněny a přešly na československý stát, a to z důvodu zastavění bytovými domy. Nárok stěžovatelky byl oceněn částkou 166 500 Kč a do současné doby nebyl uspokojen. Soud konstatoval, že stěžovatelka se sice nepřihlásila do žádné z veřejných nabídek a vybrala si náhradní pozemky, které nebyly součástí veřejné nabídky žalovaného, k čemuž má právo v případě, že postup žalovaného při uspokojování restitučního nároku byl liknavý. V této souvislosti soud uvedl, že žalovaný neuspokojil stěžovatelčin nárok, a naopak hledá odvozené a neopodstatněné důvody, proč se tak stát nemůže. Poukázal na kontrolní závěr Nejvyššího kontrolního úřadu, dle kterého se žalovaný měl dopustit pochybení tím, že nabídku pozemků pro restituenty značně omezil, když upřednostňoval prodej státní půdy před vypořádáním nároků oprávněných osob v rámci restitucí. Soud proto konstatoval liknavost a svévoli na straně žalovaného a žalobě zcela vyhověl.

4. K odvolání žalovaného Krajský soud v Plzni shora označeným rozsudkem změnil rozsudek soudu prvního stupně tak, že žalobu v celém rozsahu zamítl a uložil stěžovatelce povinnost nahradit žalované náklady řízení před soudy obou stupňů. Ve shodě s nalézacím soudem vyšel odvolací soud z toho, že stěžovatelka je oprávněnou osobou podle zákona o půdě, že vyvlastněnou nemovitost jí nebylo možno vydat a že jí má být poskytnuta náhrada ve výši 166 500 Kč. Oproti soudu prvního stupně však neměl za prokázané, že by se žalovaný dopustil při uspokojování příslušných restitučních nároků liknavosti, svévole a diskriminace. Ten naopak dle krajského soudu prokázal, že jeho přístup ve vztahu ke stěžovatelce nebyl v obecné rovině svévolný a liknavý. Stěžovatelka žádala o vydání pozemků v katastrálním území Železná u Smolova, které s umístěním nevydaných pozemků nijak nesouvisí, přičemž neprokázala konkrétní skutečnosti svědčící o liknavém a svévolném postupu žalovaného vůči své osobě.

Odvolací soud uzavřel, že sama neměla chuť probírat se pozemky nabízenými žalovaným, hledat je na internetu, případně cestovat a zajímat se o charakter a způsob využití těchto pozemků, z čehož ovšem dle názoru krajského soudu nevyplývá liknavost žalovaného. Žalovaný nabízel na území hlavního města Prahy, ve Středočeském kraji i v okrese Domažlice řadu pozemků v hodnotách a výměrách vhodných k uspokojení restitučního nároku žalobkyně.

5. Rozsudek krajského soudu následně stěžovatelka napadla dovoláním, které Nejvyšší soud vpředu uvedeným usnesením jako nepřipustné odmítl, neboť dospěl k závěru, že odvolací soud rozhodl v souladu s judikaturou soudu dovolacího. Nejvyšší soud konkrétně uvedl, že délka řízení sama o sobě nenaplnuje požadovaný stupeň výjimečnosti, na základě kterého vzniká na straně oprávněné osoby právo domáhat se vydání pozemku nezařazeného do veřejné nabídky žalovaného. Závěry Nejvyššího kontrolního úřadu učiněné v rámci kontrolní akce, jakožto součásti běžné kontrolní činnosti Nejvyššího kontrolního úřadu, se pohybují toliko v obecné rovině bez jakékoliv návaznosti na konkrétní restituční případ stěžovatelky, a proto je nelze považovat za rozhodující důkaz prokazující liknavost na straně žalovaného. Stěžovatelka přitom dle dovolacího soudu neprokázala jiné konkrétní okolnosti svědčící o liknavém a svévolném přístupu žalovaného vůči ní, nepředložila důkazy svědčící o její vlastní aktivní snaze o vypořádání restituce ani neoznačila konkrétní pozemky, k nimž uplatnila či alespoň měla v úmyslu uplatnit svůj restituční nárok a které žalovaný převedl na třetí osoby dle „zákona o převodu pozemků“. Nebylo lze dle názoru Nejvyššího soudu odhlédnout od toho, že stěžovatelka prokazatelně nevynekládala dostatečné trvalé úsilí k uspokojení svého restitučního nároku, nevyhledávala aktivně pozemky začleněné ve veřejné nabídce žalovaného ani se průběžně nepokoušela o spolupráci s ním. Na druhé straně žalovaný dostatečně prokázal, že jeho přístup ve vztahu ke stěžovatelce nebyl svévolný a liknavý, neboť předložil seznamy pozemků, které byly k dispozici pro vypořádání stěžovatelčina nároku. Navzdory tomu, že naturalní restituce byla vyloučena, v lokalitách, o něž stěžovatelka projevovala zájem, se nacházelo dostatečné množství pozemků v hodnotách a výměrách odpovídajících jejímu restitučnímu nároku.

II.

6. Stěžovatelka v ústavní stížnosti namítla, že jí dosud nebyla poskytnuta náhrada, ačkoliv jejímu bratrovi, jehož restituční nárok se zakládal na týchž okolnostech, soudy již vyhověly. V této souvislosti stěžovatelka poukázala na to, že v rozhodovací praxi Nejvyššího soudu, Krajského soudu v Plzni a Okresního soudu v Domažlicích dochází k vydávání odlišných rozhodnutí při stejném, resp. co do rozhodných okolností obdobném

skutkovém stavu. Konkrétně uvedla, že žalobě jejího bratra Josefa Zelinky, jemuž svědčil restituční nárok z téhož rozhodnutí někdejšího Pozemkového fondu České republiky jako stěžovatelce, soudy, a to dokonce v případě odvolacího a dovolacího soudu i identické senáty, vyhověly, přestože on sám se též nikdy nehlásil do veřejné nabídky, což byl dle stěžovatelky primární důvod, pro který se svojí žalobou u krajského a posléze Nejvyššího soudu neuspěla. Stěžovatelka zdůraznila, že rozhodnutí vydaná ve věci žaloby jejího bratra a v její vlastní nynější věci si navzájem odporují. Zatímco v prvním případě soudy dle jejího mínění aprobovaly možnost oprávněných osob domáhat se soudní cestou vydání náhradního pozemku, aniž by se restitučníci byli zároveň před podáním žaloby účastnili veřejných nabídek pozemků, a současně i vzaly v úvahu dobu, která od uplatnění nároku uplynula a v jejímž důsledku vyhodnotily jednání žalovaného jako liknavé, pak ve stěžovatelčině případě byly tytéž závěry popřeny.

7. Stěžovatelka uzavřela, že následkem dichotomie v rozhodování soudů nastala situace, kdy dva sourozenci s typově stejným nárokem mají každý jiné pravomocné rozhodnutí téhož soudu, navíc obě posvěcená Nejvyšším soudem, jemuž je paradoxně svěřeno sjednocování judikatury. Taková situace dle ní odporuje předvídatelnosti soudního rozhodování a principu legitimního očekávání. Nejvyšší soud se přitom dle stěžovatelky k této konkrétní dovolací námítce ve svém rozhodnutí nevyjádřil, ponechav ji nevypořádanou, ačkoli ji stěžovatelka v dovolání vyzdvihla.

8. Stěžovatelka rovněž zpochybnila závěry odvolacího a dovolacího soudu, že nesplnila svoji povinnost tvrzení a důkazní a neprokázala konkrétní skutečnosti nasvědčující liknavému a svévolnému přístupu žalovaného. Dle svých slov v průběhu řízení předložila celou řadu tvrzení doložených konkrétními důkazy, z nichž je patrné, že žalovaný svou povinnost vůči stěžovateli dlouhodobě neplní. Především poukázala na toliko zdánlivou aktivitu žalovaného, který sice pořádal veřejné nabídky, avšak do nich nezahrnoval pozemky, jež by svými parametry mohly uspokojit její restituční nárok. Nadto nabídková povinnost byla dle ní zavedena až v důsledku legislativní změny v roce 2006, do té doby taková povinnost neexistovala, což představuje v porovnání s restituenty, jimž byl nárok přiznán dříve, jisté znevýhodnění. Tuto svoji argumentaci stěžovatelka v ústavní stížnosti podrobně rozvedla.

III.

9. Ústavní soud vyzval v souladu s ustanovením § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu Krajský soud v Plzni a Nejvyšší soud jako účastníky a Státní pozemkový úřad jako vedlejšího účastníka řízení, aby se vyjádřily k projednávané ústavní stížnosti. Krajský soud v Plzni ve svém vyjádření odkázal na odůvodnění svého rozhodnutí, na jehož závěrech dle svých slov

nadále trvá. K tomu dodal, že se ztotožňuje rovněž s odůvodněním usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 28 Cdo 5016/2014, které je dle něj v souladu s aktuálně použitelnou judikaturou v předmětné věci. Odvolací soud se nedomnívá, že v důsledku jeho rozhodnutí či rozhodnutí dovolacího soudu došlo k porušení ústavně zaručených základních práv stěžovatelky. Z těchto důvodů navrhl zamítnutí ústavní stížnosti.

10. Nejvyšší soud ve svém vyjádření uvedl, že si byl a je i v současné době dobře vědom, že k uspokojení nároku oprávněné osoby je třeba přistupovat citlivě a vstřícně bez přepjatého formalismu, a to dokonce i způsobem, jenž se případně vymyká postupu stanovenému restitučními předpisy. Tak je tomu dle něj i tehdy, kdy je postup podle ustanovení § 11a zákona o půdě nahrazen způsobem uplatněným v souzené věci. Nicméně je třeba mít stále na zřeteli, že tento postup je aplikovatelný jako výjimka ze zákonného pravidla vyjádřeného v § 11a zákona o půdě a musí být dobře podložen podrobnými skutkovými zjištěními vedoucími k závěru, že jednání žalovaného lze v konkrétním případě, nikoli pouze v obecné rovině, kvalifikovat jako liknavé či svévolné. Uspokojení nároku převodem pozemku mimo veřejnou nabídku je totiž podle ustálené judikatury namísto pouze tehdy, jestliže se oprávněná osoba přes svůj aktivní přístup nemůže dlouhodobě, kvůli chování Státního pozemkového úřadu, domoci svých práv; nesmí jít dle Nejvyššího soudu fakticky o zvýhodnění jedné oprávněné osoby před jinou. Skutkové závěry soudů nižších stupňů, které musí být dostatečně odůvodněny a samozřejmě musí vycházet z konkrétních skutkových zjištění, přitom dovolací soud nemůže přezkoumávat, ledaže by byly ve zcela zjevném rozporu s dílčími skutkovými zjištěními, nýbrž je musí akceptovat jako základ pro posouzení správnosti právních závěrů učiněných soudem odvolacím, které jediné podléhají jeho přezkumu.

11. Nejvyšší soud dále podotkl, že v nyní projednávané věci odvolací soud vyhodnotil, že pro závěr o liknavosti postupu Státního pozemkového úřadu nepostačuje obecná zpráva Nejvyššího kontrolního úřadu popisující některá nekorektní jednání žalovaného při převodech pozemků, jež se však nevážou k jeho chování vůči stěžovatelce, nýbrž zvažoval další, konkrétní okolnosti případu, a sice, že stěžovatelka sama nic dostatečně konkrétního o liknavosti žalovaného netvrdila, že se sama aktivně neúčastnila (ani jedenkrát) veřejné nabídky pozemků, že neoznačila žádné pozemky, o které by projevila zájem, a žalovaný by je přesto převedl třetí osobě. Nakonec měl krajský soud dle názoru Nejvyššího soudu za prokázané, že byla žalovaným nabízena celá řada vhodných pozemků v Praze, Středočeském kraji i v okrese Domažlice, aniž by stěžovatelka byla na tyto nabídky reagovala.

12. K námitce stěžovatelky stran různého zacházení s ní a jejím bratrem ze strany soudů Nejvyšší soud uvedl, že nelze ztotožňovat dva

individuálně posuzované (byť v něčem podobné) případy, v nichž však byly soudy učiněny odlišné skutkové závěry (např. byly odlišně posouzeny okolnosti týkající se míry aktivity jmenovaného účastníka, které soudy vedly k odlišným skutkovým závěrům učiněným v jeho věci). Rozhodnutí je dle Nejvyššího soudu nepředvídatelné, jen pokud soud ve skutkově totožné situaci rozhodne odlišně, aniž by takový odlišný postup náležitě odůvodnil. K tomu v řešené věci prý nedošlo, neboť odvolací soud podrobně popsal a odůvodnil, proč v této věci (od věci Josefa Zelinky odlišné) neshledal důvody k postupu spočívajícímu v bezúplatném převodu konkrétních náhradních pozemků stěžovatelce, a dovolací soud na podkladě těchto korektních skutkových závěrů toliko hodnotil správnost právního posouzení věci odvolacím soudem. Nejvyšší soud se proto domnívá, že ústavní stížnost není důvodná a navrhuje, aby ji Ústavní soud odmítl.

13. Ústavní soud si rovněž, s ohledem na námitku nejednotnosti rozhodování jednotlivých senátů Okresního soudu v Domažlicích, opatřil vyjádření tohoto soudu, který v něm obhajoval své vyhovující rozhodnutí a dodal, že mu nepřisluší vyjadřovat se k ústavnosti a polemizovat s právními názory Krajského soudu v Plzni a Nejvyššího soudu, poukázal však na nejednotnou rozhodovací praxi, a to i jednotlivých senátů Krajského soudu v Plzni ve věcech restitucí, kdy se stejnou problematikou se dle něj potýkají i další krajské soudy po republice, což způsobuje právní nejistotu a je i v rozporu se smyslem a cílem restitučních zákonů, aby se narovnalý co nejdříve právní křivdy z dob minulých, a ne aby nejednotný výklad jednotlivých institutů způsoboval prodloužení řízení a nespravedlnost v tom, že některý z restituentů bude v soudním řízení úspěšný a některý za stejných okolností nikoli.

14. Vedlejší účastník se v poskytnuté patnáctidenní lhůtě (ani dosud) nevyjádřil, protože s ním Ústavní soud dále nejednal. Ústavní soud zároveň nepokládal za nutné zaslat vyjádření Krajského soudu v Plzni, Nejvyššího soudu a Okresního soudu v Domažlicích k replice stěžovatelce, neboť se s ohledem na nashromážděný spisový materiál a z něj plynoucí skutečnosti rozhodl ústavní stížnosti vyhovět, na čemž by případná replika nemohla nic změnit, jen by došlo k prodloužení řízení. Ústavní soud současně v dané věci nenařídil ústní jednání, neboť od něj neočekával další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu), a to s ohledem na jednoznačnost i širí argumentace účastníků řízení.

IV.

15. Ústavní soud zvážil argumentaci stěžovatelky, dalších účastníků řízení, obsah naříkaných soudních aktů, jakož i příslušný spisový materiál a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

16. Ústavní soud předesílá, že si k posouzení námitek uvedených v ústavní stížnosti vyžádal nejen spis ve věci, z níž vzešla nyní napadená soudní rozhodnutí, ale opatřil si také spis ve věci žaloby bratra stěžovatelky, pana Josefa Zelinky, vedený u Okresního soudu v Domažlicích pod sp. zn. 4 C 124/2013. Porovnáním jejich obsahu dospěl k závěru, že rozhodování Krajského soudu v Plzni a Nejvyššího soudu z hlediska principu předvídatelnosti soudního rozhodování neobstojí. Jmenované soudy totiž v případě stěžovatelky neuznaly důvody, na kterých svoji žalobu postavila a které přitom akceptovaly ve věci žaloby jejího bratra, aniž by přitom byly odůvodnily, proč právě v jejím případě nemohly založit důvodnost žaloby, resp. jaké konkrétní odlišné skutkové okolnosti či právní skutečnosti v případě stěžovatelky vedly k jejímu zamítnutí.

17. Stěžovatelka již ve svém vyjádření k odvolání (č. l. 207) podanému Státním pozemkovým úřadem poukázala na tehdy čerstvé rozhodnutí Krajského soudu v Plzni jako soudu odvolacího č. j. 12 Co 119/2014-271 ze dne 30. 4. 2014 v řízení o žalobě svého bratra, kterým tento soud jako věcně správný potvrdil rozsudek Okresního soudu v Domažlicích č. j. 4 C 124/2013-218 ze dne 15. 11. 2013, jímž bylo dané žalobě vyhověno ze stejných důvodů, pro které žalobě stěžovatelky okresní soud též vyhověl. Krajský soud se argumentací stěžovatelky o shodnosti skutkových východisek a právních závěrů obou věcí nezabýval a nijak se s ní v odůvodnění svého rozsudku nevyočádal, zmínil ji pouze v rámci rekapitulace vyjádření stěžovatelky k odvolání protistrany. Z odůvodnění napadeného rozsudku odvolacího soudu se přitom podává, že ke změně rozhodnutí nalézacího soudu a zamítnutí žaloby přistoupil s odůvodněním, že stěžovatelka se neúčastnila veřejných nabídek realizovaných žalovaným a neprokázala, že by se právě ve vztahu k její osobě Státní pozemkový úřad, resp. jeho předchůdce, dopustil svévolného a liknavého postupu. K tomu je třeba poznamenat, že na odlišné zacházení a posuzování její žaloby poukazovala výslovně též v následném dovolání, avšak ani ze strany Nejvyššího soudu není v jeho odmítavém usnesení žádná zmínka o rozdílech, které by tuto rozdílnost v zacházení s restituenty – sourozenci náležitě ozřejmovaly. Omezil se toliko na konstatování, že dle ustálené judikatury je ucházení se o náhradní pozemek cestou vymykající se zákonem stanovenému postupu (tj. mimo veřejné nabídky) nutno pokládat za výjimečný způsob uspokojení nároku oprávněné osoby, podmíněný pouze zjištěními o konkrétním liknavém či svévolném postupu vůči konkrétní oprávněné osobě, s tím, že toto východisko odvolací soud ve svém rozhodnutí reflektoval. Stěžovatelka přitom v dovolání krajskému soudu vytkla, že na jednu stranu odvolací soud doslovně přejímá závěry Městského soudu v Praze v jiné věci, aniž by byl současně vůbec přihlédl, že tentýž odvolací soud opomněl existenci jím

vydaného rozhodnutí v takřka identické věci týkající se společného restitučního nároku jí a jejího bratra.

18. Zde je třeba ovšem přisvědčit tvrzení stěžovatelky, že ty samé důvody, které odvolací soud uvedl v nyní napadeném rozsudku jako důvod pro změnu rozsudku a zamítnutí žaloby, nebyly na překážku potvrzujícího rozhodnutí téhož soudu ve věci sp. zn. 4 C 124/2013, třebaže i v případě jejího bratra Josefa Zelinky, jemuž svědčí restituční nárok z téhož rozhodnutí Pozemkového fondu jako stěžovatelce, zakládajícího se na týchž skutkových okolnostech, šlo o naprosto stejnou situaci. Ani Josef Zelinka se totiž veřejných nabídek neúčastnil (natož aby zde soud byl dále zkoumal, zda a které pozemky byly vhodné k uspokojení restitučního nároku), žádal vydání náhradního pozemku v témže katastrálním území jako nyní stěžovatelka (Železná u Smolova) a ani on v řízení nijak zvlášť neprokazoval liknavost žalovaného vůči své osobě, pouze ji spatřoval v obecnější rovině jednak v době, která již od přiznání nároku uplynula, jednak v plošném přístupu státu k oprávněným osobám, kdy upřednostňoval převod pozemků v jeho vlastnictví na jiné osoby ucházející se o ně neveřejnou formou, byť na základě zákona.

19. Uvedené vystupuje do popředí tím spíše, že proti potvrzujícímu rozsudku Krajského soudu v Plzni ve věci sp. zn. 4 C 124/2013 podal tehdy Státní pozemkový úřad dovolání, v němž vznesl identické námitky, které nyní v případě stěžovatelky jako nosné důvody rozhodnutí použil odvolací soud, avšak které Nejvyšší soud usnesením č. j. 28 Cdo 3304/2014-297 ze dne 24. 9. 2014 odmítl, paradoxně s poukazem na tutež ustálenou judikaturu, ovšem bez zmínky o „výjimečnosti“ její aplikace v konkrétních případech, jak si lze ostatně povšimnout ze samotné formulace odůvodnění. Bez povšimnutí pak nelze ponechat ani skutečnost, že v něm Nejvyšší soud dokonce aproboval tytéž obecně formulované a ve vztahu k Josefu Zelinkovi nijak blíže nekonkretizované závěry o liknavém postupu Státního pozemkového úřadu. Pominout pak není možno ani to, že nyní napadené usnesení o odmítnutí dovolání stěžovatelky vydal Nejvyšší soud (v téměř totožném složení senátu) necelý rok a půl poté, co učinil právě připomenuté závěry ve vztahu k případu Josefa Zelinky.

20. Tuto zjevnou dichotomii v rozhodování soudů nyní vysvětluje Nejvyšší soud ve svém vyjádření k ústavní stížnosti tak, že jde o dva individuálně posuzované, byť v něčem podobné, případy, v nichž však byly soudy učiněny různé skutkové závěry, které dovolací soud spatřuje v odlišném posouzení okolností týkající se míry aktivity J. Zelinky, což soudy rozhodující v jeho věci dle jeho názoru vedlo k odlišným skutkovým závěrům a vyhovění žalobě. S tímto tvrzením nelze souhlasit, poněvadž – jak je i patrné ze samotného vyjádření Státního pozemkového úřadu k někdejší žalobě Josefa Zelinky a dalších – ten se sám veřejných nabídek též neúčastnil

(srov. např. č. I. 186 vzpomínaného spisu 4 C 124/2013), tuto aktivitu vyvinul pouze jeden ze tří žalobců. Není tudíž zřejmé, jakou jinou aktivitu si lze představit, jež by po kvalitativní či kvantitativní stránce odůvodňovala opačný přístup k chování a tvrzení stěžovatelky. Ústavní soud je nucen konstatovat, že tento rozdíl ze spisového materiálu nevyplývá a Krajský soud v Plzni a Nejvyšší soud odlišné zacházení se stěžovatelkou nikterak nevyšvětlily. Tím porušily princip předvídatelnosti rozhodování orgánu veřejné moci, a v posledku zasáhly do stěžovatelčina práva na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny. Není myslitelné, aby dva sourozenci uplatňující shodný restituční nárok za takřka identických okolností obdrželi od soudů navzájem protikladná rozhodnutí.

21. Jak již Ústavní soud ve své judikatuře zdůraznil, ke znakům právního státu neoddělitelně patří princip právní jistoty a z něj plynoucí princip ochrany oprávněné důvěry v právo, který jako stěžejní znak a předpoklad právního státu v sobě implikuje především efektivní ochranu práv všech právních subjektů ve stejných případech shodným způsobem a předvídatelnost postupu státu a jeho orgánů (nálezn sp. zn. III. ÚS 252/04 ze dne 25. 1. 2005, N 16/36 SbNU 173). V této souvislosti Ústavní soud připomněl, že z postulátu oprávněné důvěry v daný právní řád a totožný postup orgánů veřejné moci ve skutkově a právně identických kauzách, kdy subjekty práv oprávněně očekávají, že v této důvěře nebudou zklamány, nevyplývá kategorická neměnnost výkladu či aplikace práva. Je však nezbytné, aby případná změna byla transparentně odůvodněna a opírala se o akceptovatelné racionální a objektivní důvody, které přirozeně reagují i na právní vývoje předtím v rozhodovací praxi stran té které právní otázky uplatňované. Pouze takto transparentně vyložené myšlenkové operace, odůvodňující rozdílný postup nezávislého soudu, resp. soudce, vylučují, v rámci lidsky dostupných možností, libovůli při aplikaci práva (ibidem).

22. Napadená soudní rozhodnutí ve věci stěžovatelky neodpovídají shora uvedené zásadě shodné ochrany práv všech ve stejných případech. Z toho důvodu tudíž Ústavní soud vyhověl ústavní stížnosti a přistoupil dle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu ke zrušení napadených rozhodnutí Krajského soudu v Plzni a Nejvyššího soudu pro porušení čl. 36 odst. 1 Listiny. Při opětovném projednání a rozhodnutí v posuzované věci jsou zmíněné soudy vázány právním názorem Ústavního soudu vysloveným v nálezu (čl. 89 odst. 2 Ústavy České republiky).

Č. 231

K rozhodování o omezení svéprávnosti

Obecný soud porušil základní právo stěžovatele, potažmo i posuzované na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, pokud odvolací řízení zastavil za situace, kdy stěžovatel jako hmotněprávní opatrovník podal jménem posuzované odvolání proti rozsudku nalézacího soudu ve věci omezení (navrácení) její svéprávnosti, následně nicméně kolizní opatrovník vzal toto odvolání rovněž jménem posuzované zpět. Odvolací soud byl povolán projednat odvolání meritorně, a to s přihlédnutím k povaze věci, kdy předmětem řízení byla esenciální otázka – omezení svéprávnosti osoby, která byla po desítky let zcela zbavena způsobilosti k právním úkonům a není naprosto schopna samostatného života. Navíc za situace, kdy hmotněprávní opatrovník působící dlouhodobě v této funkci vyjadřoval jménem posuzované setrvalý nesouhlas se závěry nalézacího soudu podložený konzistentní argumentací, zatímco jednorázově ustanovený kolizní opatrovník vzal odvolání zpět poměrně prostým podáním obsahujícím toliko obecné úvahy.

Krajský soud v Praze při odepření meritorního projednání věci nedostatečně přihlédl k esenciálnímu významu institutu svéprávnosti a zásahu do osobnostní integrity v důsledku jejího přezkumu soudem [srov. nálezy Ústavního soudu ze dne 7. 12. 2005 sp. zn. IV. ÚS 412/04 (N 223/39 SbNU 353), ze dne 13. 12. 2007 sp. zn. II. ÚS 2630/07 (N 224/47 SbNU 941) nebo ze dne 22. 11. 2012 sp. zn. II. ÚS 194/11 (N 193/67 SbNU 319)]. Podle § 57 odst. 1 občanského zákoníku může soud omezit svéprávnost člověka v rozsahu, v jakém není pro duševní poruchu, která není jen přechodná, schopen právně jednat. Podle § 55 odst. 1 občanského zákoníku lze k omezení svéprávnosti přistoupit jen v zájmu člověka a podle odstavce 2 téhož ustanovení jen tehdy, hrozila-li by mu jinak závažná újma a nepostačí-li mírnější a méně omezující opatření. Nelze vycházet z premisy, že primárním zájmem dotčené osoby je vždy omezení svéprávnosti v co možná nejmenší míře; obecné soudy jsou povinny zkoumat okolnosti každé konkrétní věci a přistoupit právě k takovému omezení svéprávnosti, které je v nejlépsím zájmu daného člověka.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Jaromíra Jirsy (soudce zpravodaj) a soudců Jana Musila a Vladimíra Sládečka – ze dne 5. prosince 2016 sp. zn. IV. ÚS 1580/16 ve věci ústavní stížnosti města Smečna, se sídlem ve Smečně, nám. T. G. Masaryka 12, zastoupeného

Mgr. Jaroslavem Dvořákem, advokátem, se sídlem v Kladně, Gorkého 502, proti usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 8. 3. 2016 č. j. 24 Co 14/2016-244, kterým bylo zastaveno řízení o odvolání stěžovatele proti prvostupňovému rozsudku o neomezení svéprávnosti vedlejší účastnice a), za účasti Krajského soudu v Praze jako účastníka řízení a a) E. K., zastoupené stěžovatelem jako opatrovníkem, a b) Mgr. Davida Strupka, advokáta, se sídlem v Praze 1, Jungmannova 31, jako vedlejších účastníků řízení.

Výrok

Usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 8. 3. 2016 č. j. 24 Co 14/2016-244 se ruší, neboť jím bylo porušeno základní právo stěžovatele na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Odůvodnění

I. Vymezení věci a podání účastníků

1. Krajský soud v Praze usnesením ze dne 8. 3. 2016 č. j. 24 Co 14/2016-244 zastavil řízení o odvolání stěžovatele proti rozsudku Okresního soudu v Kladně ze dne 14. 10. 2015 č. j. 42 P 538/91-211, jímž bylo rozhodnuto tak, že se vedlejší účastnice a) jako posuzovaná neomezuje ve svéprávnosti, a současně byl změněn rozsudek Okresního soudu v Mělníku ze dne 1. 12. 1980 č. j. 3 Nc 570/79-15, jímž byla podle tehdejších předpisů zcela zbavena způsobilosti k právním úkonům. Opatrovníkem posuzované [vedlejší účastnice a)] byl podle § 465 odst. 1 občanského zákoníku ponechán stěžovatel, který hájil její zájmy jako tzv. „veřejný opatrovník“, s tím, že je oprávněn a povinen zastupovat ji ve všech právních jednáních. Proti tomuto rozsudku podal stěžovatel odvolání.

2. Pro účely odvolacího řízení soud s odkazem na konflikt zájmů mezi posuzovanou a stěžovatelem jako hmotněprávním opatrovníkem ustanovil posuzované pro řízení vedlejšího účastníka b) jako kolizního opatrovníka, který vzal následně odvolání jménem posuzované v plném rozsahu zpět, a krajský soud napadeným usnesením odvolací řízení zastavil. V odůvodnění vyšel ze subsidiarity omezení svéprávnosti a premisy, že omezení je třeba stanovit pouze v rozsahu nezbytném k ochraně práv dané osoby. Odvolací soud zohlednil podmínky, v nichž posuzovaná v současné době žije, zvážil, zda jí bez omezení svéprávnosti reálně hrozí nějaká závažná újma, a dospěl k závěru, že není třeba omezit její svéprávnost, nýbrž postačí mírnější opatření v podobě jmenování opatrovníka podle § 465 odst. 1 občanského zákoníku.

3. Proti usnesení krajského soudu o zastavení odvolacího řízení se stěžovatel brání ústavní stížností podanou dne 17. 5. 2016 a navrhuje, aby je Ústavní soud zrušil. Namítá zásah do práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 a navazujících ustanovení Listiny základních práv a svobod a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, a to jak ve vztahu vůči posuzované, tak i ve vztahu k němu jako hmotněprávnímu opatrovníkovi. Stěžovatel zdůrazňuje, že omezení svéprávnosti nelze vnímat *a priori* jako rozhodnutí pro dotčeného člověka negativní; v daném případě výhody omezení svéprávnosti významně převažují nad nevýhodami, neboť zdravotní (duševní) stav posuzované ohrožuje její majetková i osobnostní práva takovým způsobem, že je nutné ji chránit.

4. Odvolací soud se podle stěžovatele účelově vyhnul meritornímu pojednání odvolání, navíc jej fakticky vyloučil z účasti na řízení, neboť na jím podané odvolání reagoval ustanovením kolizního opatrovníka [vedlejšího účastníka b)], který vzal odvolání jménem posuzované zpět, aniž by ji navštívil, shlédl či jinak kontaktoval. Kolizní opatrovník se přitom zjevně řídil předjímaným právním názorem odvolacího soudu, který byl v předchozím průběhu řízení sdělen i stěžovateli s upozorněním, že jeho právní názor neodpovídá nastavené rozhodovací praxi Krajského soudu v Praze. Bezprostředně poté, co stěžovatel sdělil soudu, že na odvolání trvá, byl ustanoven kolizní opatrovník, který učinil jediný procesní úkon – vzal podané odvolání zpět. Odvolací soud tedy nesprávně vyhodnotil, resp. vůbec nezkoumal skutečné zájmy posuzované a stejně jednal i kolizní opatrovník. Stěžovatel mimoto zmínil pochybnosti o dodržení platného rozvrhu práce, neboť současně podal odvolání ve věci pěti svých opatrovanců a o všech bylo rozhodováno tímž senátem (předsedou senátu) odvolacího soudu.

5. Vedlejší účastník b) ve vyjádření doručeném dne 28. 10. 2016 navrhuje odmítnutí ústavní stížnosti; zpochybňuje zejména její projednatelnost. Stěžovatel je veřejnoprávní korporací, a zatímco odvolání proti rozhodnutí okresního soudu podal výhradně jménem posuzované, ústavní stížnost podává jménem jejím i svým. Co do merita věci vyjadřuje přesvědčení, že byl oprávněn činit v řízení úkony jménem posuzované, mj. vzít zpět již podané odvolání – učinil tak v jejím zájmu. Krajský soud v Praze v podání doručeném dne 2. 11. 2016 poukazuje na své vyjádření ve věci vedené u Ústavního soudu pod sp. zn. II. ÚS 866/16 a s odkazem na odůvodnění svého rozhodnutí vyjadřuje přesvědčení, že v daném případě byly dány podmínky pro ustanovení kolizního opatrovníka i zastavení řízení pro zpětvzetí odvolání. Stěžovatel v replice doručené dne 9. 11. 2016 vyjadřuje nesouhlas s argumentací vedlejšího účastníka b) s tím, že na ústavní stížnosti trvá.

II. Posouzení ústavní stížnosti

6. Ústavní stížnost byla podána včas a stěžovatel je podle § 30 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) řádně zastoupen advokátem. Návrh byl podán osobou oprávněnou, neboť stěžovatelem je obec, která namítá zásah do práva na spravedlivý proces a ústavní stížnost podává obsahově nikoli v zájmu svém, nýbrž především v zájmu osoby, jíž byla ustanovena opatrovníkem. Ústavní stížnost rovněž není nepřijatelná podle § 75 odst. 1 téhož zákona; napadáno je rozhodnutí odvolacího soudu o zastavení řízení, proti němuž nejsou přípustné další opravné prostředky. Argumentace uplatněná v řízení o ústavní stížnosti je postavena na konfliktu v postupu zástupců posuzované – stěžovatele jako hmotněprávního opatrovníka a vedlejšího účastníka b) jako kolizního opatrovníka. Jako stěžovatel proto v řízení vystupuje hmotněprávní opatrovník a kolizní opatrovník má postavení vedlejšího účastníka řízení, stejně jako posuzovaná.

7. Ústavní soud za účelem rozhodnutí připojil spis Okresního soudu v Kladně vedený pod sp. zn. 42 P 538/91. Nezávisle na projednávané věci je u zdejšího soudu současně vedeno ještě řízení pod sp. zn. II. ÚS 866/16, jehož předmětem je přezkum usnesení o jmenování vedlejšího účastníka b) kolizním opatrovníkem posuzované. O ústavní stížnosti Ústavní soud rozhodl bez nařízení ústního jednání, neboť v intencích § 44 věty první zákona o Ústavním soudu by od něj nebylo možno očekávat další objasnění věci.

8. Ústavní soud je podle čl. 83 Ústavy soudním orgánem ochrany ústavnosti, není součástí soustavy obecných soudů, a nepředstavuje proto ani další instanci přezkumu jejich rozhodnutí. Vedení vlastního řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu věci, jakož i výklad a aplikace práva na daný případ náleží obecným soudům. K zásahu do činnosti orgánů veřejné moci je povolán výhradně, pokud z jejich strany byla porušena ústavně zaručená práva nebo svobody stěžovatele. Pro přezkum Ústavním soudem není sama o sobě rozhodná věcná správnost či konkrétní odůvodnění rozhodnutí obecných soudů, nýbrž výhradně dodržení ústavního rámce jejich činnosti.

9. Ústavní soud dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

II.1 Odepření meritorního přezkumu věci

10. Obecný soud porušil základní právo stěžovatele (potažmo i vedlejší účastnice) na spravedlivý proces podle článku 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, zastavil-li odvolací řízení za situace, kdy stěžovatel jako hmotněprávní („veřejný“) opatrovník podal jménem posuzované odvolání proti rozsudku nalézacího soudu ve věci omezení (navrácení) její svéprávnosti, nicméně poté nově jmenovaný kolizní opatrovník (nikoliv opatrovník

„veřejný“) vzal podané odvolání rovněž jménem posuzované zpět. Odvolací soud měl ovšem podle závěru Ústavního soudu v duchu pravidel spravedlivého procesu projednat odvolání meritorně (nikoliv se meritornímu přezkumu vyhnout – navíc samosoudcovským procesním rozhodnutím), a to s přihlédnutím k povaze věci. Předmětem řízení je totiž esenciální otázka – omezení svéprávnosti člověka, který byl po desítky let zcela zbaven způsobilosti k právním úkonům a není naprosto schopen samostatného života. Odvolací soud měl zohlednit, že hmotněprávní opatrovník (stěžovatel) působící dlouhodobě v této funkci vyjadřoval jménem posuzované setrvalý nesouhlas se závěry nalézacího soudu podložený konzistentní argumentací, zatímco jednorázově ustanovený kolizní opatrovník vzal odvolání zpět jednoduchým podáním obsahujícím toliko obecné úvahy.

11. K závěru o protiústavnosti napadeného usnesení významně přispěly okolnosti konkrétní věci: Předmětem rozhodování bylo omezení svéprávnosti, tedy problematika, která se bytostně týká práv a povinností člověka, a to včetně ochrany jeho ústavně zaručených práv a svobod. Odvolací soud navíc zastavil řízení bez meritorního projednání odvolání za situace, kdy existoval zjevný konflikt zájmů dvou opatrovníků – hmotněprávního opatrovníka, který posuzovanou dlouhodobě zastupuje a pečuje o ochranu jejích práv, a kolizního opatrovníka, který byl posuzované ustanoven výhradně pro odvolací řízení a jehož role skončila jeho zastavením poté, co vzal odvolání podané hmotněprávním opatrovníkem (stěžovatelem) „jménem“ posuzované zpět.

12. Odvolací soud podle závěru Ústavního soudu nezohlednil dostatečně okolnosti spočívající v tom, že posuzovaná byla předtím po takřka 35 let zbavena způsobilosti k právním úkonům (rozsudkem Okresního soudu v Mělníku č. j. 3 Nc 570/79-15 ze dne 1. 12. 1980). Ze znaleckého posudku vypracovaného pro účely řízení vyplynulo, že je postižena těžší formou debility, podle aktuální terminologie mentální retardací na pomezí lehkého a středně těžkého pásma, nabyté dovednosti nijak nerozvíjí, spíše je pozvolna ztrácí. Jde o poruchu vrozenou, stálou a neměnnou, léčebně neovlivnitelnou, v podstatě celý život strávila v ústavní péči, na kterou je adaptovaná. Sama není schopna své záležitosti obstarat, ba naopak samotným jednáním by si mohla přivodit závažnou újmu. Podle znalce není vedlejší účastnice schopna zajistit své základní životní potřeby ani finanční hospodaření, nerozumí povaze příjmů a výdajů, pojmu majetku, jeho správě ani přijímání závazků, rovněž není schopna porozumět významu institutu manželství.

13. Procesní okolnosti případu dále přispívají k závěru o protiústavnosti postupu odvolacího soudu. Poté, co mu dne 6. 1. 2016 došlo odvolání proti rozsudku nalézacího soudu, byl stěžovatel připisem ze dne 14. 1. 2016 upozorněn na rozhodovací praxi Krajského soudu v Praze, která vychází

z odlišného právního názoru, než jaký je prezentován v odvolání, a vyzván ke sdělení, zda na odvolání trvá – významnou část výzvy tvořil výklad, který byl následně použit i v odůvodnění usnesení o zastavení odvolacího řízení. Následně stěžovatel soudu dne 18. 1. 2016 sdělil, že na odvolání trvá, což vedlo k tomu, že byl do spisu zařazen výpis ohledně vedlejšího účastníka b) z evidence advokátů vedené Českou advokátní komorou. Výpis byl vyhotoven hned následujícího dne 19. 1. 2016 a usnesením ze dne 21. 1. 2016 č. j. 24 Co 14/2016-237 byl vedlejší účastník b) jmenován kolizním opatrovníkem posuzované. Po předvolání k jednání na 10. 3. 2016 vzal dne 29. 2. 2016 kolizní opatrovník odvolání zpět, následně bylo jednání odvoláno a řízení (samosoudcovsky) zastaveno.

14. Z provedené analýzy spisového materiálu je patrné, že se ze strany soudu jednalo o předjímaný procesní postup, který působí až dojmem cílené snahy vyhnout se meritornímu projednání odvolání; v této souvislosti nelze přehlédnout, že u Ústavního soudu je vedeno řízení o celkem pěti věcech řešených u téhož soudu, v nichž byl použit postup totožný. Kolizní opatrovník byl jmenován během několika dnů – v bezprostřední reakci na sdělení stěžovatele, že na odvolání trvá, přičemž vzal odvolání zpět, aniž by svůj postup jakkoli odůvodnil okolnostmi konkrétního případu (ve vyjádření k ústavní stížnosti ostatně sám uvádí, že posuzovanou nenavštívil, neshlédl ani s ní nevedl pohovor). Za těchto okolností hodnotí Ústavní soud ryze formalistický postup Krajského soudu v Praze z pohledu dodržení žádoucího standardu ochrany základních práv a svobod jako natolik deficitní, že musel zasáhnout do jeho rozhodovací činnosti.

II.2 Význam rozhodování o omezení svéprávnosti

15. Krajský soud v Praze při odepření meritorního projednání věci nedostatečně přihlédl k esenciálnímu významu institutu svéprávnosti a zásahu do osobnostní integrity v důsledku jejího přezkumu soudem [srov. nálezy Ústavního soudu ze dne 7. 12. 2005 sp. zn. IV. ÚS 412/04 (N 223/39 SbNU 353), ze dne 13. 12. 2007 sp. zn. II. ÚS 2630/07 (N 224/47 SbNU 941) nebo ze dne 22. 11. 2012 sp. zn. II. ÚS 194/11 (N 193/67 SbNU 319)]. Podle § 57 odst. 1 občanského zákoníku může soud omezit svéprávnost člověka v rozsahu, v jakém není pro duševní poruchu, která není jen přechodná, schopen právně jednat. Podle § 55 odst. 1 občanského zákoníku lze omezit svéprávnost jen v zájmu člověka a podle odstavce 2 téhož ustanovení jen tehdy, hrozila-li by mu jinak závažná újma a nepostačí-li mírnější a méně omezující opatření.

16. Nelze ovšem vycházet z premisy, že primárním zájmem dotčené osoby je vždy omezení svéprávnosti v co možná nejmenší míře. Obecné soudy jsou povinny citlivě zkoumat okolnosti každé konkrétní věci a přistoupit právě k takovému omezení svéprávnosti, které je v nejlepšího zájmu

daného člověka – ostatně, i proto občanský zákoník účinný od 1. 1. 2014 „zakázal“ úplné zbavení svéprávnosti (způsobilosti k právním úkonům).

17. Aniž by Ústavní soud primárně věc hodnotil meritorně, neboť to (zatím) není předmětem řízení o ústavní stížnosti, má z pohledu ochrany ústavně zaručených práv a svobod člověka vážné pochybnosti o způsobu, jakým k ní obecný soud přistoupil a který jej následně vedl k „vyřízení“ bez posouzení věci samé. Je totiž vyloučeno, aby obzvláště takto citlivé případy soud „vyřizoval“ podobným procesním způsobem. Okresní soud v Kladně rozsudkem, proti němuž směřovalo odvolání, posuzovanou ve svéprávnosti žádným způsobem neomezil; učinil tak přesto, že byla po 35 let zbavena způsobilosti k právním úkonům a v podstatě celoživotně je postižena mentální retardací na pomezí lehkého a středně těžkého pásma. Neomezil ji ve svéprávnosti ani přes závěr znalce, že posuzovaná naprosto není schopna obstarávat si ani základní životní záležitosti, ba naopak samostatným jednáním by si mohla přivodit závažnou újmu, že není schopna finančního hospodaření, nerozumí pojmu majetku, jeho správě ani přijímání závazků, rovněž není schopna porozumět významu institutu manželství.

18. U věci tohoto druhu nelze vycházet z premisy, na níž postavil odvolací soud odůvodnění napadeného usnesení a na kterou poukazuje rovněž kolizní opatrovník ve zpětvzetí odvolání. Rozhodnutí o omezení (navrácení) svéprávnosti nelze založit bez dalšího na tom, že vzhledem k podmínkám, v nichž posuzovaný člověk žije v době rozhodování, nehrozí mu ani bez omezení svéprávnosti fakticky závažná újma, resp. že nemá reálné příležitosti činit právní jednání. Na této podružné okolnosti nelze založit rozhodnutí o navrácení plné svéprávnosti.

19. Nelze se např. spoléhat na to, že je člověk v dané době umístěn v ústavní péči. Nejenže z ní může být propuštěn za podmínek, které neumožní dostatečně rychlou reakci soudu, ale může ji – třeba i bez schválení či dokonce vědomí pracovníků ústavu – krátkodobě či dlouhodoběji opustit a v této době činit právní jednání. Stejně tak se za ním může do ústavu dostavit třetí osoba a k právnímu jednání jej přimět, ať již mimoděk, či záměrně. Lze si představit celou škálu právních jednání, která by takto mohl člověk učinit a jejichž právní povaha by byla značně problematická, ať již by se jednalo o smluvní závazky (nákup zboží, úvěrová smlouva), dispozici s majetkem, realizaci volebního práva (pod vlivem jiné osoby), či uzavření manželství. V projednávané věci přitom znalec poukazuje na to, že posuzovaná není schopna porozumět institutu manželství a ze zprávy Domova Pod Lipami Smečno, v němž přebývá, se navíc podává, že posuzovaná absoluuje pravidelné vycházky (byť s doprovodem) a že v dané době disponovala vklady na účtech v celkové výši cca 110 000 Kč.

20. Přístup obecných soudů, jaký byl zvolen v projednávané věci, je neudržitelný rovněž ve světle právního režimu dalšího pobytu v ústavní

péči. Pokud je v ní umístěn člověk, který není žádným způsobem omezen ve svéprávnosti, je nutné jeho pobyt právně ošetřit, typicky za použití právní úpravy tzv. detenčního řízení (řízení o přípustnosti převzetí nebo držení ve zdravotním ústavu nebo v zařízení sociálních služeb) podle § 66 a násl. zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních. Není přípustné svěřit veškeré právní jednání člověka, který je formálně plně svéprávný, ve skutečnosti ovšem není schopen zajišťovat ani základní životní potřeby, opatrovníkovi ustanovenému podle § 465 občanského zákoníku. Nejenže uvedené ustanovení je i podle svého znění určeno primárně k ochraně osob, které jsou omezeny ve svéprávnosti, ale navíc by se jednalo o postup, který by byl zneužitelný – ve svém důsledku by umožňoval obejít přísnými procesními garancemi limitované omezení svéprávnosti, třeba i zcela zdravého člověka fakticky zbavit způsobilosti k právnímu jednání a současně mu ustanovit hmotněprávního opatrovníka, který má veškerá právní jednání činit za něj.

21. Obecné soudy jsou povinny posuzovat věci tohoto druhu důsledně (a v pochybnostech meritorně), na základě řádně zjištěného skutkového stavu tak, aby rozsah omezení svéprávnosti – od přiznání bez jakéhokoli omezení až po omezení fakticky se blížící zbavení způsobilosti k právním úkonům podle dřívější právní úpravy – zásadně odpovídal skutečným vlastnostem a schopnostem a zejména nejlepšímu zájmu daného člověka, který nemůže být zjednodušeně vnímán pouze jako zájem člověka být omezen ve svéprávnosti v co možná nejmenší míře.

22. Obdobně přistupuje k potřebnému standardu ochrany práv i zákonodárce, který v důvodové zprávě k příslušným ustanovením občanského zákoníku sice poukazuje na možnost ustanovit člověku opatrovníka i bez omezení svéprávnosti, kterou ovšem vztahuje výhradně k § 469 občanského zákoníku, tj. na případy, kdy člověku, jemuž působí zdravotní stav při správě jmění nebo hájení práv obtíže, jmenuje soud opatrovníka, avšak vždy na jeho vlastní návrh (K § 465 až 471 občanského zákoníku, dostupná na <http://obcanskyzakonik.justice.cz>). Pro srovnání lze uvést, že poměrně přímočarou definici obsahoval rovněž § 1 císařského nařízení ze dne 28. 6. 1916 č. 207/1916 ř. z., řád o zbavení svéprávnosti, který byl na našem území účinný od 1. 8. 1916 do 31. 12. 1950: „Osoby starší sedmi let, jež pro duševní chorobu nebo slabomyslnost nejsou způsobilé, aby samy obstarávaly své záležitosti, mohou býti úplně zbaveny svéprávnosti. Zletilé osoby, jež nejsou sice nezpůsobilé, aby samy obstarávaly své záležitosti, potřebují však pro duševní chorobu nebo slabomyslnost k řádnému obstarávání svých záležitostí podpůrce, mohou býti částečně zbaveny svéprávnosti.“

23. Ústavní soud si je vědom toho, že předmětnou problematikou se aktuálně zabývá Nejvyšší soud, který hledá příležitavá měřítka rozhodování

a pracuje i s variantou navrácení plné svéprávnosti za stávajícího jmenování opatrovníka (viz rozsudek ze dne 25. 5. 2016 sp. zn. 30 Cdo 944/2016); tyto otázky jsou rovněž předmětem zájmu právní nauky (např. Lomozová, A., Eliášová, L., Spáčilová, Z. Právní jednání osob s omezenou svéprávností v praxi. Soudce, 2016, č. 3, s. 2, nebo Hrubá, E. Využití institutu prostého opatrovníka bez omezení svéprávnosti člověka. Právo a rodina, 2016, č. 6, s. 5). Stejně tak vývoj právních úprav a kultur vyspělých demokratických zemí směřuje ke zdrženlivosti při omezování svéprávnosti osob ve prospěch alternativních opatření, mj. institutu opatrovnictví, a to zejména osobami z řad příbuzných nebo osob blízkých, které o dané osoby pečují a obstarávají jejich záležitosti včetně potřebných právních jednání (např. rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Shtukaturov proti Rusku* ze dne 27. 3. 2008, č. 44009/05). Otázkou, kterou Ústavní soud zatím řešil jen nad rámec vysloveného, je, zda tato zdrženlivost je vhodná pro osoby, které jsou dlouhodobě umístěny v ústavním zdravotnickém zařízení a nikdo o ně nejeví zájem – natož, aby je s citem pro individualitu dotčeného člověka zastupoval jako opatrovník.

24. Ve výše zmíněném rozsudku ze dne 25. 5. 2016 sp. zn. 30 Cdo 944/2016 Nejvyšší soud ne zcela přiléhavě interpretuje a vytrhává z kontextu názor vyslovený v nálezku Ústavního soudu ze dne 18. srpna 2009 sp. zn. I. ÚS 557/09 (N 188/54 SbNU 325), dospívá-li k závěru: „Důvodem pro omezení způsobilosti k právním úkonům může být výhradně zájem na ochraně práv a svobod třetích osob nebo ochrana poskytovaná statukům či zájmům plynoucím z ústavního pořádku. Soud vždy musí zvážit všechny mírnější alternativy, přičemž omezení způsobilosti k právním úkonům musí být vždy považováno za prostředek nejkrajnější. Samotná skutečnost, že osoba trpí duševní poruchou, totiž ještě není důvodem pro omezení její způsobilosti k právním úkonům, resp. vyjádřeno jazykem základních práv – k omezení jejich základních práv (práva na právní osobnost a na lidskou důstojnost), ale musí být vždy konkrétně uvedeno, koho, resp. co ohrožuje plná způsobilost k právním úkonům (zachování právní osobnosti) osoby omezované, a dále je třeba odůvodnit, proč nelze situaci řešit mírnějšími prostředky.“

25. Uvedený nálezh sp. zn. I. ÚS 557/09 totiž především kritizuje soudní praxi před datem 1. 1. 2014, která v řadě případů paušálně (volně parafrázováno) „raději zcela zbavovala způsobilosti k právním úkonům, než aby si dávala práci s omezením způsobilosti, tedy s pracnějším rozhodnutím“. Formulaci „samotná skutečnost, že osoba trpí duševní poruchou, totiž ještě není důvodem pro omezení její způsobilosti k právním úkonům“ nelze vykládat extrémně opačně – že se totiž omezení zjevně nesvéprávné osoby, která nemůže činit ani ta nejzákladnější jednání běžného života, má nahradit opatrovnictvím podle ustanovení § 465 občanského zákoníku.

Lze si jistě představit duševní poruchy, které se projevují jednorázově, nikoliv trvale a které skutečně nemusí být důvodem pro omezení svéprávnosti člověka.

26. Ústavní soud nyní nemá ambici v tomto směru vyslovit finální názor a uzavřít tím další možný judikatorní vývoj, zdůrazňuje nicméně, že jak Evropský soud pro lidská práva, tak i Nejvyšší soud v uvedených rozhodnutích kladou důraz na řádné posouzení okolností konkrétní věci a důsledné vážení zájmů dotčené osoby, o jejíž svéprávnosti je rozhodováno. Právě k tomu ovšem v projednávané věci nedošlo, neboť Krajský soud v Praze řádné posouzení (včetně případného přezkumu nadřízenými soudy) znemožnil již tím, že odvolání meritorně neprojednal.

27. Na výše uvedených závěrech nemůže nic změnit ani rozsah agendy, které obecné soudy čelí ve věcech tohoto druhu, a to jak v kontextu přechodného ustanovení § 3033 občanského zákoníku, tak zejména prostřednictvím § 59 občanského zákoníku, který umožňuje omezit svéprávnost nejdéle na 3 roky, jinými slovy, ukládá soudům každý jednotlivý případ po uplynutí této doby znovu přezkoumat a opakovaně o něm rozhodnout. Ani přes nedostatečné personální či materiální vybavení opatrovnických soudů, pro které má i Ústavní soud pochopení, nelze aprobovat způsob, jaký byl zvolen v projednávané věci a jehož významným efektem je i znatelná redukce počtu věcí a lepší zvládnutí agendy ve striktních zákonných lhůtách. V této souvislosti přitom i autoři zákonné předlohy navrhuje odpovídající novelizaci, přičemž oproti paušálnímu prodloužení maximální doby omezení (např. na 5 let) upřednostňují diferenciací osob postižených nevratně (např. dlouhodobou a těžkou mentální retardací) na jedné straně a jedinců postižených toliko dočasně (reverzibilně) na straně druhé (Eliáš, K. Občanský zákoník a novelizační tlaky. *Bulletin advokacie*, 2014, č. 12, s. 23). Za současné úpravy má však každý člověk s omezenou svéprávností právo na to, aby jej soud pravidelně „zhlédl“, přezkoumal jeho zdravotní stav, posoudil jeho zájmy, situaci, v níž se nachází, a citlivě ad hoc rozhodl. Takový postup nelze paušálně obcházet navrácením plné svéprávnosti (evidentně duševně nemocnému člověku) a jmenováním opatrovníka podle § 465 a násl. občanského zákoníku.

III. Závěr

28. Na základě výše uvedených důvodů Ústavní soud stížnosti vyhověl a podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu vyslovil, že napadeným usnesením bylo porušeno ústavně zaručené právo stěžovatele na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, protože Krajský soud v Praze o odvolání meritorně nerozhodl, a stěžovatel byl tak postaven do situace pro něj procesně neřešitelné. Uvedené platí tím spíše, rozhodl-li Ústavní soud v souvisejícím řízení [nález ze dne 24. 11. 2016

sp. zn. II. ÚS 866/16 (N 221/83 SbNU 461)] o protiústavnosti usnesení o ustanovení kolizního opatrovníka [vedlejšího účastníka b)]. Vzhledem k tomu, že stížnosti bylo vyhověno, Ústavní soud podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu usnesení zrušil.

29. Na Krajském soudu v Praze bude, aby v této i dalších obdobných věcech do budoucna realizoval své pravomoci s respektem k právním závěrům vysloveným výše. Při dalším projednání věci zohlední i námitku, kterou stěžovatel vyjadřuje pochybnosti o dodržení platného rozvrhu práce odvolacího soudu; touto námitkou se Ústavní soud blíže nezabýval, neboť by to bylo vzhledem ke zrušení napadeného usnesení a pokračování řízení před odvolacím soudem již nadbytečné. Vezme přitom pečlivě v úvahu veškeré zájmy posuzované a zohlední, zda je namístě nahradit její omezení svéprávnosti jejím úplným navrácením – se současným ustanovením hmotněprávního opatrovníka, který se ovšem tradičně jmenuje podle ustanovení § 469 občanského zákoníku zejména lidem pro jejich jednorázová jednání, nikoliv „trvale“ – jako náhrada za omezení svéprávnosti.

Č. 232

K návrhu na zrušení některých ustanovení zákona č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění pozdějších předpisů

K institutu kontrolních hlášení u daně z přidané hodnoty

Zákon musí blíže vymezit alespoň okruh údajů, které musí plátce daně sdělovat správci daně v kontrolním hlášení. To nevylučuje případně zákonné zmocnění (čl. 79 odst. 3 Ústavy) ke stanovení konkrétních jednotlivých údajů Ministerstvem financí. Avšak muselo by se tak stát formou právního předpisu. Jen tak je možno zajistit pro plátce předvídatelnost údajů, které po nich bude stát požadovat. Bez významu pak jistě není ani možnost případné abstraktní kontroly ústavnosti ze strany Ústavního soudu, která je v případě pouhého formuláře vyloučena. Vymezení povinnosti toliko slovy „uvést v kontrolním hlášení předepsané údaje potřebné pro správu daně“ představuje porušení ustanovení čl. 2 odst. 4, čl. 79 odst. 3 Ústavy a čl. 2 odst. 3, čl. 4 odst. 1 Listiny.

Nález

pléna Ústavního soudu složeného z předsedy soudu Pavla Rychetského a soudců a soudkyň Ludvíka Davida, Jaroslava Fenyka, Josefa Fialy, Jana Filipa, Jaromíra Jirsy, Tomáše Lichovníka (soudce zpravodaj), Jana Musila, Radovana Suchánka, Vladimíra Sládečka, Kateřiny Šimáčkové, Vojtěcha Šimíčka, Milady Tomkové, Davida Uhlíře a Jiřího Zemánka ze dne 6. prosince 2016 sp. zn. Pl. ÚS 32/15 ve věci návrhu skupiny 21 senátorů, jejímž jménem jedná senátor Ivo Valenta, zastoupené doc. JUDr. Zdeňkem Koudelkou, Ph.D., advokátem, se sídlem Optátova 46, 637 00 Brno, na zrušení ustanovení § 100 odst. 1 ve slovech „nebo kontrolního hlášení“ a ustanovení § 101c až 101i zákona č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění pozdějších předpisů, za účasti Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky a Senátu Parlamentu České republiky jako účastníků řízení a vlády České republiky jako vedlejšího účastníka řízení (nález byl vyhlášen pod č. 40/2017 Sb.).

Výrok

I. Řízení o části návrhu na zrušení ustanovení § 101g odst. 3 a § 101d odst. 2 zákona č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění zákona č. 360/2014 Sb., se zastavuje.

II. Ustanovení § 101d odst. 1 zákona č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění zákona č. 360/2014 Sb., se ruší dnem 31. 12. 2017.

III. Ustanovení § 101g odst. 5 zákona č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění zákona č. 360/2014 Sb., se ruší.

IV. Ve zbývajících částech návrh zamítá.

Odůvodnění

I. Rekapitulace návrhu a argumentace navrhovatelů

1. Ústavnímu soudu byl dne 3. prosince 2015 doručen návrh skupiny 21 senátorů (dále též „navrhovatelé“) na zrušení ustanovení § 100 odst. 1 ve slovech „nebo kontrolního hlášení“, jakož i na zrušení ustanovení § 101c až 101i zákona č. 235/2004 Sb. ze dne 1. dubna 2004, o dani z přidané hodnoty, ve znění pozdějších předpisů, (dále též jen „zákon o dani z přidané hodnoty“). Napadená zákonná ustanovení upravují institut kontrolního hlášení zavedený zákonem č. 360/2014 Sb. s účinností od 1. ledna 2016, kterým byl novelizován zákon o dani z přidané hodnoty.

2. Navrhovatelé v napadených zákonných ustanoveních spatřují rozpor s čl. 1 odst. 1 a čl. 2 odst. 3 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a čl. 2 odst. 2, čl. 4, čl. 10 odst. 3, čl. 11 a hlavou pátou Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“). Navrhovatelé své mínění o neústavnosti napadených ustanovení opírají i o rozpor s ústavní úpravou zaručující základní práva, neboť dle jejich názoru ústavní úprava základních práv vytváří povinnost zákonodárce nepřijímat zákon, který by ústavně zaručená základní práva ohrožoval a omezoval. K tomu navrhovatelé doplnili, že navrhují zrušení všech napadených ustanovení, protože jsou vnitřně provázána a vytvářejí jeden celek povinnosti podávání kontrolních hlášení, ačkoli důvod a intenzita neústavnosti jsou dle nich u jednotlivých dílčích ustanovení různé.

I. a) Ochrana soukromí

3. Ve vztahu napadené právní úpravy k ochraně soukromí, zaručené akty ústavního pořádku, mají navrhovatelé za to, že v rámci pravidelného kontrolního hlášení jsou plátcí daně z přidané hodnoty (dále též „DPH“) povinni sdělovat finančnímu úřadu důvěrné informace o svých odběratelích a dodavatelích. Navrhovatelé si jsou dle svých slov vědomi, že konkrétní rozsah těchto údajů stanoví dle § 101d zákona o dani z přidané hodnoty formulář vydaný správcem daně, který začátkem prosince 2015, tedy krátce před účinností napadených ustanovení, ještě není vydán v definitivní verzi, tedy nejsou známy přesně veškeré požadované údaje. Navrhovatelé však namítají neústavnost zákona, nikoli formuláře správce daně (finanční správy). V této spojitosti tvrdí, že napadená ustanovení zákona, především

§ 101c odst. 1 písm. a) zákona o dani z přidané hodnoty, který stanoví plátcí daně povinnost podat kontrolní hlášení, pokud uskutečnil zdanitelné plnění s místem plnění v tuzemsku nebo přijal úplatu přede dnem uskutečnění tohoto plnění, umožňují sběr jakýchkoliv údajů týkajících se zdanitelných plnění poskytnutých i neplátcům daně z přidané hodnoty. Jestli nakonec taková okolnost nastane, záleží dle názoru navrhovatelů na libovůli finanční správy při vydání příslušného formuláře. Navrhovatelé jsou tedy přesvědčeni, že bez ohledu na konkrétní znění formuláře finanční správy jsou ustanovení zákona, která takovou možnost připouštějí, neústavní. Navrhovatelé konkrétně uvádějí, že kontrolní hlášení musí podávat i advokáti a odkazují na stanovisko České advokátní komory, dle něhož z hlediska dopadu na povinnost mlčenlivosti a důvěrnosti advokátních služeb je státu dáván do rukou nástroj, jímž může sledovat platby mezi advokáty a jejich klienty, jejich výši, četnost, frekvenci. Dle názoru České advokátní komory tak kontrolní hlášení co do garance práva na právní pomoc významným způsobem snižují ochranu klienta proti zásahům státu.

4. Navrhovatelé dále tvrdí, že povinnost mlčenlivosti jednotlivých pracovníků finančního úřadu není zárukou toho, že nashromážděná data se nedostanou do rukou neoprávněných osob. Shromáždění takovýchto dat, v zákoně neurčitě definovaného rozsahu, představuje neproporcionální zásah do práv vymezených Listinou. Tento zásah lze dle navrhovatelů navíc považovat za porušující podstatné náležitosti demokratického právního státu, k nimž lze přiřadit i zásadu proporcionalita ve smyslu čl. 4 odst. 4 Listiny. Z čl. 10 odst. 3 Listiny dle navrhovatelů plyne právo každého na ochranu soukromí včetně ochrany před neoprávněným shromažďováním osobních údajů. Z tohoto subjektivního práva vyvěrají objektivní požadavky kladené na právní řád. Ani zákonodárce totiž nemůže libovolně zákonem pokrýt jakékoli shromažďování údajů, ale i při jeho zákonném umožnění musí být poměřována legitimita, nezbytnost a rozumnost takového shromažďování a proporcionalita zájmů na shromažďování takovýchto údajů ve srovnání s ochranou soukromí. Navrhovatelé se domnívají, že jakékoliv shromažďování osobních údajů, byť zákonem dovolené, v sobě nese nebezpečí jejich zneužití. Snaha zabránit daňovým únikům je dle nich sice ve veřejném zájmu, ale automaticky nemůže sama o sobě odůvodňovat rozsáhlé narušení práva na soukromí, kam patří i ochrana osobních údajů. Část výkonné moci tak dle navrhovatelů získává významnou sumu informací, aniž lze přitom vyloučit jejich zneužití.

5. Navrhovatelé jsou přesvědčeni, že možný rozsah poskytovaných informací nemůže být odůvodněn formálně deklarovanou snahou omezit daňové úniky. Podstata těchto daňových úniků dle nich tkví v tom, že si plátcí daně uplatní odpočet za zdanitelné plnění, které proběhlo jen formálně. Podle zastánců novely má právě kontrolní hlášení spárovat právo

na odpočet DPH u jednoho subjektu s daňovou povinností u jiného subjektu. Aby však mohl být uplatněn odpočet daně, musí být ten, kdo jej uplatňuje, plátcem daně. Z tohoto pohledu je dle navrhovatelů nedůvodné, aby zákon umožňoval podávání hlášení též o zdanitelných plněních pro neplátce DPH, kteří si žádný odpočet uplatnit nemohou. Navrhovatelé zde poukazují na to, že skutečný rozsah zjišťovaných údajů stanoví finanční správa svým formulářem, a může jej tedy stanovit tak, že se nebude týkat údajů o plnění pro neplátce DPH a bude z hlediska shromažďování údajů méně obsáhlý, ale může jej stanovit i tak, že se bude týkat údajů o neplátcích DPH a množství získávaných údajů bude rozsáhlé. Napadená ustanovení zákona dle názoru navrhovatelů umožňují výkonné moci zavést orwellovský svět, kdy stát shromažďuje množství informací, které ani nechce použít hned, ale které se někdy, na někoho, proti někomu a ve prospěch někoho mohou hodit.

I. b) Výhrada zákona

6. Navrhovatelé rozporují napadenou právní úpravu i v otázce výhrady zákona a mezi ukládání povinností ve smyslu čl. 2 odst. 4 Ústavy a čl. 2 odst. 3, čl. 4 odst. 1 a 2 a čl. 11 odst. 5 Listiny, poukazující na to, že § 101d zákona o dani z přidané hodnoty v odstavci 1 jen obecně a zcela nedostatečně stanoví, že plátce daně je povinen uvést údaje potřebné pro správu daně bez bližšího určení. Zákon dle mínění navrhovatelů jistě může stanovit formulář, ale ten má zajistit jednotnost podání a případně podrobnosti podání; nikoliv prvotně stanovit povinnosti. Rozsah povinných sdělovaných údajů musí být upraven v zákoně. Navrhovatelé v této souvislosti tvrdí, že vláda se v důvodové zprávě k zákonu č. 360/2014 Sb. výslovně hlásí k tomu, že obsah ohlašovaných údajů, které jsou stanoveny jako právní povinnost, fakticky neukládá zákon, ale pouhý formulář finanční správy s tím, že je to vše jednodušší a flexibilnější, bez ohledu na ústavní zásady. Vláda skrze zákon dle přesvědčení navrhovatelů dosáhla přenesení obsahu a rozsahu stanovených povinností na výkonnou moc nikoliv formou podzákonného prováděcího právního předpisu (vyhlášky, nařízení vlády), ale formou formuláře finanční správy. Navrhovatelé uvádí, že v případě kontrolního hlášení nejde o prostou povinnost, ale zároveň o povinnost, která narušuje právo na soukromí jako ústavně chráněné základní právo, a proto je výhrada zákona nutná. Nelze připustit, aby výkonná moc zcela úmyslně obcházela zákonodárny proces tím, že si skrze momentální vládní většinu nechá v zákoně odsouhlasit zmocnění pro stanovení konkrétních omezení ústavního práva pouhým formulářem finanční správy, který sám o sobě dokonce není ani právním předpisem v tradičním pojetí, byť se fakticky jako normativní právní akt za této situace jeví. Takové zákonné ustanovení je dle navrhovatelů *de facto* zmocňovacím zákonem, který práva

zákonodárce přenáší na výkonnou moc. Navrhovatelé zde odkázali na závěry nálezu Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 13/12 ze dne 23. 7. 2013 (N 126/70 SbNU 147; 259/2013 Sb.).

7. Navrhovatelé poukazují i na čl. 11 odst. 5 Listiny, který stanoví, že daně a poplatky je možno ukládat jen na základě zákona. Toto ustanovení dle jejich názoru nelze vykládat v užším slova smyslu pouze tak, že zákon stanoví daň a daňovou sazbu, ale je nutné užít rozšiřující výklad, dle něhož má zákonodárce přímo upravit všechny základní a podstatné daňové povinnosti, včetně povinností spojených se správou daně a kontrolou daní. I proto měl obsah povinných údajů v kontrolním hlášení upravit zákon, a ne jen formulář finanční správy. Takový postup je dle navrhovatelů ochranou před zneužitím moci. Skutečnost, že § 101d zákona o dani z přidané hodnoty fakticky převádí určení rozsahu údajů obsažených v kontrolním hlášení na finanční správu, je v rozporu s ústavní direktivou stanovící, že povinnosti musí být ukládány zákonem, na základě zákona a meze základních práv mohou být stanoveny jen zákonem. Formulář finanční správy dle soudu navrhovatelů fakticky získává neústavně postavení právního předpisu a obsahuje obecnou (normativní) úpravu, kterou by měl obsahovat zákon sám.

I. c) Sankce a obrana proti nim

8. Navrhovatelé také rozporují otázku souladnosti ustanovení § 101h odst. 1 zákona o dani z přidané hodnoty, které stanoví pokuty za porušení povinností při podání kontrolního hlášení *ex lege*, což je dle jejich názoru v rozporu s právem na spravedlivý proces. Napadené ustanovení zavádí pokuty přímo ze zákona, aniž by bylo nějakému orgánu umožněno v řízení zkoumat, proč k porušení zákonné povinnosti došlo, a dle toho moderovat jejich výši, neboť fakticky nejsou stanoveny dolní hranice pokut. Nemůže být dle mínění navrhovatelů zohledněno, zda v případě malého podnikatele k nesplnění nedošlo např. z omluvitelného důvodu. Takový sankční automatismus pak vede k tomu, že není právo nalézáno příslušným správním úřadem, který může individuálně věc posoudit, ale fakticky je konkrétní sankce stanovena přímo zákonodárcem. Tím není zajištěna ochrana práva v řádném procesu. Navrhovatelé zde odkazují na náleze Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 24/14 ze dne 30. 6. 2015 (N 123/77 SbNU 867; 187/2015 Sb.), v němž sice byla jako ústavně konformní aprobována automatická sankce ze zákona, ale s tím, že byla v tehdy napadeném ustanovení stanovena procentem, což zohledňuje závažnost daňového deliktu i příjmové poměry postižené osoby, od nichž je daň odvozena. V případě kontrolních hlášení jde o situaci, kdy sankce je stanovena pevnou částkou v korunách pro všechny bez ohledu na důvod porušení zákona a příjmové a majetkové poměry plátce DPH. Tím je daně ustanovení dle navrhovatelů neústavní. Není

zde zajištěno právo na právní ochranu, jelikož neprobíhá řízení, v němž by mohl plátce uplatnit důvody ve svůj prospěch, a poněvadž pokuta zasahuje do jeho majetkové sféry, je tím narušena ústavní ochrana vlastnictví dle čl. 11 odst. 1 a 4 Listiny.

I. d) Proporcionalita – malí versus velcí

9. Navrhovatelé jsou též názoru, že napadená zákonná ustanovení neobstojí v testu proporcionality. Především namítají, že přiměřenost musí být posuzována i ve vztahu k subjektům, jež nová povinnost zatěžuje. Konečně i dosavadní zákon dle jejich názoru stanoví hranici obratu pro povinnou registraci plátce DPH 1 000 000 Kč v rámci posledních 12 měsíců, přitom však stanoví odchýlně povinnosti pro plátce s obratem do 10 000 000 Kč, kteří mohou mít z důvodu snadnější administrativy za zdaňovací období kalendářní čtvrtletí, zatímco základní zdaňovací období je měsíční. Legitimním důvodem tohoto odlišení je dle navrhovatelů menší zatížení malých podnikatelů i skutečnost, že daňové úniky reálně zasahující stát se odehrávají v rámci velkých obchodů. Ustanovení týkající se kontrolního hlášení však prý nerespektují dosavadní odlišný přístup zákona a zavádějí povinnost pro každého plátce bez ohledu na jeho velikost, s tím, že jen u fyzických osob je umožněno podávat hlášení v termínech pro podání daňového priznání (tedy i čtvrtletně). Navrhovatelé jsou toho názoru, že je nutné z hlediska materiálního ústavního práva posuzovat i konkrétní dopad na určité typy osob. Tedy povinnost může být vnímána jako neústavní, pokud zatěžuje stejně velké i malé podnikatele. Dopad na malé podnikatele ve srovnání s velkými je prý mnohem nepříznivější, a to až s intenzitou neústavnosti. V tomto směru navrhovatelé odkázali na body 19–22 nálezu Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 44/13 ze dne 13. 5. 2014 (N 90/73 SbNU 497; 130/2014 Sb.) a bod 50 nálezu Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 24/14 ze dne 30. 6. 2015.

I. e) Příliš krátké lhůty

10. Navrhovatelé rovněž pokládají v ustanovení § 101g zákona o dani z přidané hodnoty zavedenou zákonnou lhůtu 5 dnů k nápravě chyby při podání kontrolního hlášení za naprosto nedostatečnou, s velkou intenzitou postihu zvláště pro malé plátce, kteří nemají specializované zaměstnance pro tuto oblast. Navrhovatelé konkrétně uvádějí, že materiální zásah do práv osob spočívá již v tom, že ustanovení § 101g stanovuje povinnost v kalendářních dnech, a nikoliv dnech pracovních, jak činí např. předchozí ustanovení § 101f odst. 2 zákona o dani z přidané hodnoty. Navrhovatelům je známo, že Ústavní soud nálezem sp. zn. Pl. ÚS 24/14 (viz výše) již uznal jako ústavně konformní § 250 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „daňový řád“), nicméně

v daném ustanovení daňového řádu se uvádí 5 dnů pracovních, což má dle jejich názoru zcela jiný materiální dopad než 5 dnů podle napadeného ustanovení § 101g zákona o dani z přidané hodnoty. Pokud totiž napadené ustanovení neuvádí lhůtu ve dnech pracovních, musí se dle navrhovatelů vykládat tak, že jde o lhůtu kalendářní. Stanovení krátké lhůty pro plnění povinností uvedených v § 101g zákona o dani z přidané hodnoty v kalendářních dnech, zatímco jinde daňové předpisy užívají lhůtu ve dnech pracovních, je bez důležitého, rozumného a legitimního důvodu. Toto ustanovení neobstojí z hlediska testu proporcionality, jelikož by se jistě daňový systém státu nezhroutil ani by nebyl nijak ohrožen, pokud by lhůta byla delší, např. určena ve dnech pracovních. Navrhovatelé jsou přesvědčeni, že neústavnost napadených ustanovení plyne i z materiálně podstatně tvrdšího dopadu na malé plátce DPH, které zatěžuje stejnou povinností jako subjekty velké.

11. Závěrem skupina 21 senátorů ve svém návrhu předložila, k dokreslení své argumentace, dílčí námitky týkající se nemožnosti párování faktur pro kontrolu daňových subjektů, hodnoty nashromážděných údajů pro třetí subjekt (znalost tržního prostředí) a zatížení daňového poplatníka dalšími náklady s kontrolním hlášením souvisejícími a navrhla, aby Ústavní soud svým nálezem napadená zákonná ustanovení zrušil.

II. Vyjádření účastníků řízení

12. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky jako účastník řízení ve vyjádření podepsaném jejím předsedou Janem Hamáčkem popsal legislativní proces přijetí napadených ustanovení zákona o dani z přidané hodnoty, jsouc utvrzena v tom, že návrh zákona č. 360/2014 Sb. byl přijat po řádně provedeném zákonodárném procesu, přičemž zákonodárny sbor jednal v přesvědčení, že napadená ustanovení jsou v souladu s Ústavou, Listinou a právním řádem republiky. Závěrem svého vyjádření předseda Poslanecké sněmovny uvedl, že je plně na Ústavním soudu, aby návrh na zrušení napadeného zákonného ustanovení posoudil a ve věci rozhodl.

13. Senát Parlamentu České republiky jako účastník řízení ve vyjádření podepsaném předsedou Milanem Štěchem shrnul argumentaci navrhovatelů a zrekapituloval průběh legislativního procesu přijetí napadených ustanovení s poukazem na vystoupení a názory některých senátorů během projednávání návrhu zákona na půdě Senátu. Závěrem svého vyjádření předseda Senátu uvedl, že je plně na Ústavním soudu, aby návrh na zrušení napadeného zákonného ustanovení posoudil a ve věci rozhodl.

III. Vyjádření vedlejšího účastníka řízení

14. Vláda České republiky jako vedlejší účastník řízení ve svém vyjádření, podepsaném ministrem pro lidská práva, rovné příležitosti

a legislativu Jiřím Dienstbierem a vypracovaném ve spolupráci s prvním místopředsedou vlády a ministrem financí Andrejem Babišem, k návrhu na zrušení napadených ustanovení zákona o dani z přidané hodnoty shrnula stěžejní body argumentace navrhovatelů a uvedla, že názory skupiny senátorů na neústavnost napadené právní úpravy nesdílí. Vláda následně podrobila jednotlivé okruhy námitek podrobné kritice.

III. a) K ochraně soukromí

15. Pokud jde o navrhovatelí namítaný ústavně nekonformní zásah kontrolního hlášení do ochrany soukromí, vláda uvedla, že k tomu, aby správce daně mohl daň správně zjistit a stanovit, musí mimo jiné získat nezbytné informace. Tyto informace mu umožňují provést potřebné úkony, vést příslušná řízení a v důsledku daň zjistit a stanovit, eventuálně zabezpečit její úhradu. Pokud jde o rozsah údajů, které má správce daně pravomoc získat a shromažďovat, podle ustanovení § 9 odst. 3 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád, může správce daně shromažďovat osobní údaje a jiné údaje, jsou-li potřebné pro správu daní, a to jen v rozsahu, který je nezbytný pro dosažení cíle správy daní. Pomyšlný mantinel pro rozsah, ve kterém lze informace požadovat, představuje test potřebnosti pro správu daní. Jeho překročení by dle názoru vlády znamenalo vybočení z pravomoci správce daně, tedy jednání *ultra vires*.

16. Poskytování údajů ze strany daňových subjektů je dle názoru vlády pro správu daní klíčové. Správa daní je postup, jehož charakteristickým rysem je skutečnost, že břemeno a povinnost tvrzení a břemeno a povinnost důkazní leží na daňovém subjektu. Podle § 135 odst. 2 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád, je daňový subjekt povinen sám vyčíslit daň a uvést předepsané údaje, jakož i další okolnosti rozhodné pro vyměření daně. Podle § 92 odst. 3 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád, daňový subjekt prokazuje všechny skutečnosti, které je povinen uvádět v daňových tvrzeních a dalších podáních. Správa daní je dle mínění vlády založena na tom, že daňové subjekty se správcem daně spolupracují a poskytují mu data potřebná pro správu daní. Pokud navrhovatelé napadají poskytování údajů správci daně, implicitně tak dle vlády zpochybňují samotnou podstatu správy daní. Rozsah údajů, které je zde možné požadovat, je tak ohraničen stejným způsobem, jako je tomu u řady dalších institutů daňového práva určených ke sběru informací. Zákonné mantinely povinnosti plátců daně z přidané hodnoty poskytovat správci daně data, resp. zmocnění správce daně tato data požadovat a sbírat jsou vymezeny zákonem, a sice zákonem o dani z přidané hodnoty a obecným předpisem pro správu daní – daňovým řádem.

17. Vláda má za to, že ve vztahu k zákonu č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších

předpisů, (dále jen „zákon o ochraně osobních údajů“) má daňový řád postavení zákona zvláštního. Ochrana osobních údajů shromažďovaných při správě daní je dle ní v daňovém řádu řešena velmi komplexně, a to zejména s ohledem na neveřejnost správy daní a s tím spojenou povinností mlčenlivosti. Zákon o ochraně osobních údajů se specifickou rolí správy daní počítá, neboť v ustanovení § 3 odst. 6 písm. f) stanoví, že část jeho pravidel (konkrétně ustanovení § 5 odst. 1, § 11 a 12) se nepoužije pro zpracování osobních údajů nezbytných pro plnění povinností správce stanovených zvláštními zákony pro zajištění významného finančního zájmu České republiky nebo Evropské unie, kterým je zejména stabilita finančního trhu a měny, fungování peněžního oběhu a platebního styku, jakož i rozpočtová a daňová opatření. Pokud pak správce daně shromažďuje i další údaje (na základě širšího vymezení pravomoci v § 9 odst. 3 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád), úprava zákona o ochraně osobních údajů se dle vlády uplatní v plném rozsahu. V této souvislosti vláda rovněž poukázala na konkrétní pravidla ochrany osobních údajů, včetně dozorové působnosti Úřadu pro ochranu osobních údajů či povinnosti úředních osob zachovávat mlčenlivost o všem, co se v souvislosti se správou daní dozvěděly, a s tím souvisejících sankcí za její porušení. Vláda zmínila též opatření přijatá v personální i technické rovině za účelem eliminace možného zneužití údajů finanční správou. Vláda nesdílí postoj navrhovatelů, kteří v institutu kontrolního hlášení spatřují „neproporcionální zásah“ do práv dotčených subjektů. Naopak má za to, že v daném případě je test proporcionality splněn, což ve svém vyjádření dále přiblížila.

18. Vláda dále nastínila základní principy fungování kontrolního hlášení jako daňového institutu a zdůraznila, že údaje získávané v rámci kontrolního hlášení je již dnes plátce povinen vést v rámci evidence pro účely daně z přidané hodnoty, a správce daně si tak dané údaje může zjistit *ad hoc* kontrolní činností. Nově se tak zakotvuje pouze povinnost pravidelného hlášení těchto údajů správci daně.

III. b) K otázce sankcí za nesplnění povinností (hl. § 101h)

19. K otázce sankcí za nesplnění povinností spojených s kontrolním hlášením vláda zdůraznila, že domněnka navrhovatelů o tom, že v případě, kdy správce daně zjistí nesrovnalosti v kontrolním hlášení, je automaticky ukládána pokuta ve výši 1 000 Kč, není pravdivá. Povinnost k zaplacení pokuty stanovená v § 101h odst. 1 písm. a) zákona o dani z přidané hodnoty vzniká ze zákona pouze tehdy, pokud je kontrolní hlášení podáno opožděně, tedy tato sankce tak není ukládána za nesrovnalost v kontrolním hlášení, ale za nesplnění zákonné povinnosti podat kontrolní hlášení včas, tj. nekonání; obdobně to pak platí pro další navrhovatele zmíněné pokuty v pevné výši. Naopak za nesrovnalosti v podaném kontrolním hlášení lze

dle názoru vlády uložit toliko pokutu, jejíž výše je stanovena intervalem až do výše 50 000 Kč podle § 101h odst. 2 zákona o dani z přidané hodnoty. V tomto ohledu dojde k plnému uplatnění zásady individualizace trestu, jakož i dalších základních standardů trestání vyplývajících z ústavního pořádku. Vláda odmítla také výhrady navrhovatelů stran neústavnosti zákonem fixně stanovených pokut a připomněla, že v souvislosti s posuzováním ústavní konformity automaticky ukládaných sankcí totiž není jediným kritériem to, že sankce je uložena bez možnosti správní úvahy o její výši, ale také to, jaký je celkový dopad sankce na pachatele a jaká je typová závažnost příslušného deliktního jednání.

20. Vláda odmítla odkaz navrhovatelů na nález Ústavního soudu ze dne 13. května 2014 sp. zn. Pl. ÚS 44/13 (viz výše), ve kterém Ústavní soud zhodnotil jako neústavní kauci vůči malým distributorům pohonných hmot. V této spojitosti poukázala na to, že v případě kontrolního hlášení se nejedná o zásah do majetkové sféry přirovnatelný k nutnosti hradit kauce. Je nepochybné, že kontrolní hlášení má určitý potenciál k nárůstu administrativních nákladů na straně dotčených subjektů, avšak vyčíslení těchto nákladů by se pohybovalo ve zcela jiných řádech, než je povinnost hradit kauci ve výši 5 milionů Kč. Dané náklady navíc nejsou dle vlády konstantní, a jejich výše je tak úměrná objemu vykonávané podnikatelské činnosti. Na rozdíl od kaucí jsou tyto náklady plně individualizované.

21. S odkazem na nálezy Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 14/09 ze dne 25. října 2011 (N 183/63 SbNU 117; 22/2012 Sb.) a sp. zn. Pl. ÚS 3/13 ze dne 15. října 2013 (N 176/71 SbNU 81; 375/2013 Sb.) vláda podotkla, že ústavní předpisy neobsahují ohledně otázky dolní hranice sankční sazby žádnou direktivu, musí být ovšem vždy dodržen příkaz proporcionality mezi typovou závažností deliktního jednání a výší sankční sazby. Charakter oblasti právních vztahů, k níž se určitá sankce vztahuje, může sám o sobě představovat významný faktor pro posouzení proporcionality pevně stanovené sankce. Vláda vyjádřila přesvědčení, že pokuty obsažené v napadených ustanoveních zákona o dani z přidané hodnoty těmto požadavkům dostojí, neboť pokuta může v konkrétním případě nabýt čtyř různých zákonných výší, které jsou odstupňovány podle závažnosti deliktního jednání. Nejedná se přitom o na sobě nezávislá pochybení, ale o logicky navázanou a stupňovitě gradovanou škálu postihu jednání, které lze dle vlády v neobecnější rovině označit za nepodání kontrolního hlášení ve stanovené lhůtě a které v jednotlivých případech podle § 101h odst. 1 zákona o dani z přidané hodnoty nabývá různě závažných forem.

III. c) K otázce krátkých lhůt (§ 101f a 101g)

22. Ohledně navrhovatelí rozporované nepřiměřenosti náhradní předtídní lhůty pro podání následného kontrolního hlášení v případě, že

správce daně v údajích z kontrolního hlášení spatřuje nesrovnalost (viz § 101f odst. 2 zákona o dani z přidané hodnoty), vláda uvedla, že lhůta v délce pěti kalendářních dnů nebyla stanovena bezúčelně. Reflektuje totiž povinnost správce daně do 30 kalendářních dnů od podání tvrzení rozhodnout, zda bude zahájen postup k odstranění pochybností (§ 89 odst. 4 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád). Do 30 dnů tak musí dojít ke „spárování“ údajů z kontrolních hlášení, a to minimálně ve dvou krocích. V rámci druhého kroku totiž dle vlády dojde k zahrnutí kontrolních hlášení, která nebyla podána včas, a k odstranění nesrovnalostí, k nimž došlo pouhou neúmyslnou chybou. Tyto dva kroky z hlediska procesního vyžadují nutnost doručit výzvu správce daně k podání kontrolního hlášení či následného kontrolního hlášení v případě nesrovnalostí v údajích a čas stanovený na reakci plátce. Ačkoli je čas stanovený na reakci plátce stanoven v délce pěti kalendářních dnů, je třeba mít na paměti, že hlavním komunikačním kanálem je datová schránka. Pokud má plátce zpřístupněnu datovou schránku, je mu výzva podle § 101g zákona o dani z přidané hodnoty doručena do této datové schránky. Pětidenní lhůta tak začne běžet až od okamžiku oznámení dané výzvy. Správce daně tudíž dle názoru vlády musí počítat s dobou danou k převzetí doručované zprávy. Ta může dosáhnout, resp. přesáhnout dobu 10 dní. Nejzazší okamžik je dán v případě, kdy dojde k fikci doručení z důvodu, že se plátce do schránky po dobu 10 dnů nepřihlásí (§ 17 odst. 4 zákona č. 300/2008 Sb., o elektronických úkonech a autorizované konverzi dokumentů). Nelze tak dle vlády souhlasit s argumentací o nemožnosti čerpat řádnou dovolenou či využít svátečních dnů k čerpání volna, neboť dotčený subjekt má k dispozici vedle pěti kalendářních dnů na reakci ještě deset dní na převzetí doručované výzvy.

III. d) K námitce výhrady zákona

23. K námitce výhrady zákona vláda uvedla, že institut formulářových podání a sběr dat potřebných pro správu daní na jejich základě nejsou v právním řádu nijak neobvyklé. V daňové oblasti jsou v právním řádu tradičně obsaženy minimálně od roku 1992 v rámci úpravy zákona č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků. Vláda upozornila, že v současnosti je institut formulářových podání obsažen v celé řadě předpisů jak daňového práva, tak jiných odvětví práva veřejného. Vláda současně zdůraznila, že povinnost podání učinit a uvést v něm předepsané údaje stanoví zákon, v případě kontrolního hlášení konkrétně ustanovení § 101d odst. 1 zákona o dani z přidané hodnoty. Zákon dle mínění vlády zároveň stanoví rozsah požadovaných údajů, a sice že to mohou být pouze údaje potřebné pro správu daní. Ačkoliv zákon explicitně neuvádí konkrétní údaje, které jsou obsahem formuláře, není jejich okruh bezbřehý a existují legální mantinely, které jej omezují. Především je dle vlády nezbytné, aby požadované údaje

sloužily k naplnění základního cíle správy daní (tj. ke správnému zjištění a stanovení daní a zabezpečení jejich úhrady).

24. Správce daně nemůže požadovat takové informace, které jsou nad rámec naplnění základního cíle správy daní. Zároveň musí být šetřeny základní zásady správy daní. Zákonné mantinely tak v případě kontrolních hlášení nevyplývají pouze ze zákona o dani z přidané hodnoty (viz § 101d odst. 1), nýbrž i z daňového řádu a ústavního pořádku. Právní normy nelze číst izolovaně a je zapotřebí je posuzovat jako jeden celek. Poskytnutím údajů požadovaných ve formuláři neposkytuje daňový subjekt jiné údaje, než které by byl beztak povinen poskytovat v rámci individuální interakce se správcem daně. Hypoteticky vzato by mohl správce daně požadovat veškeré údaje uvedené v kontrolním hlášení po jednom každém povinném subjektu zvlášť i bez specifické povinnosti podat kontrolní hlášení, avšak takový postup je nejen technicky a ekonomicky nerealizovatelný, ale současně by byl i popřením smyslu kontrolního hlášení, jehož pozitivní efekt staví především na rychlosti získání dat a jejich vzájemné synchronizaci.

III. e) (Ne)možnost procesní obrany proti požadavku správce – údaje

25. Vláda také odmítla výtky navrhovatelů, pokud jde o možnost procesní obrany daňových subjektů proti požadavku správce daně na poskytnutí údajů. Tvrdí, že stejně jako v případě protiprávního požadavku na poskytnutí údajů v individuální interakci se správcem daně (např. při provádění daňové kontroly) lze odmítnout požadavek na poskytnutí údajů obsažených ve formuláři, pokud se daňový subjekt domnívá, že údaje jsou požadovány nezákonně. Správce daně následně daňový subjekt vyzve, aby údaje, které ve formuláři neuvedl, doplnil [viz § 101g odst. 2 zákona o dani z přidané hodnoty, resp. obecně § 11 odst. 1 písm. d) zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád]. Výzva je procesním rozhodnutím, proti které mu se nelze odvolat (viz § 109 odst. 2 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád). V případě, že daňový subjekt nevyhoví výzvě správce daně a údaje v kontrolním hlášení nedoplní, bude mu uložena pokuta ve výši 30 000 Kč [viz § 101h odst. 1 písm. c) zákona o dani z přidané hodnoty]. Proti tomuto meritornímu rozhodnutí je odvolání přípustné. Proti rozhodnutí odvolacího orgánu o pokutě, stejně jako proti rozhodnutí, kterým správce daně vyzývá daňový subjekt k doplnění kontrolního hlášení, se lze domáhat ochrany u soudu žalobou proti rozhodnutí správního orgánu. Ačkoli dosavadní praxe (nejen u kontrolních hlášení, nýbrž v rámci celé oblasti formulářových podání) ukazuje, že spory v této oblasti nenastávají, právní úprava obsahuje prostředky, kterými se daňový subjekt může domáhat ochrany svých práv. Nelze proto souhlasit s navrhovateli, kteří spatřují absenci možnosti ochrany v tom, že ústavní konformita formuláře správce daně nemůže být přezkoumána Ústavním soudem po způsobu právního předpisu. Právě proto, že

formulář není právním předpisem, ale pouhou konkretizací zákonné pravomoci správce daně požadovat po daňovém subjektu údaje nezbytné pro správu daní, je k posouzení jeho zákonnosti kompetentní i obecný soud.

26. Závěrem svého návrhu vláda stručně reagovala na dílčí námitky navrhovatelů týkající se nemožnosti párování faktur pro kontrolu daňových subjektů, hodnoty nashromážděných údajů pro třetí subjekt a zatížení daňového poplatníka dalšími náklady s kontrolním hlášením souvisejícími a vyjádřila se k možným dopadům zrušení napadených ustanovení a s požadavkem na zrušení napadených zákonných ustanovení vyslovila nesouhlas.

IV. Replika navrhovatelů

27. Vyjádření účastníků řízení a vedlejšího účastníka řízení byla Ústavním soudem zaslána navrhovatelům k případné replice. Ti ve své odpovědi setrvali na svém návrhu na zrušení napadených ustanovení zákona o daní z přidané hodnoty i na argumentaci v něm obsažené.

28. Navrhovatelé se ohradili proti tvrzení vlády, že napadají-li poskytování údajů správci daně, implicitně tak napadají samotnou podstatu správy daní, a uvedli, že nenapadají obecně to, že správci daně se poskytují údaje, ale to, že nemá být na libovůli správce daně, které údaje to budou, přičemž tyto údaje mají být již určeny právním předpisem, především zákonem, nikoliv bezbřehým přenesením této moci na finanční správu. Odkaz na obecné zásady obsažené v daňovém řádu navrhovatelé nepovažují za dostatečnou garanci ústavních práv, která mohou být omezena, ale jen zákonem, ne formuláři orgánů výkonné moci. Pokud vláda považuje určité informace za nutné pro správu daní, navrhovatelé se táží, proč je nestanovila v zákoně.

29. Navrhovatelé dále uvedli, že vyjádření vlády popírá nutnost odlišovat materiálně odlišný dopad formálně stejné povinnosti na malé a velké podnikatele v daňové oblasti. Komicky působí na navrhovatele snaha vlády bránit sankční automatismus, když vláda dle jejich názoru konkludentně uznala nesprávnost napadených ustanovení tím, že sama navrhuje jejich změnu cestou novely zákona.

30. Kriticky se navrhovatelé vyjádřili i k poznámce vlády o tom, že tvrzení navrhovatelů, kteří se snaží vzbudit dojem, že daná konstrukce je produktem současné vlády a souvisí výhradně s kontrolním hlášením, se nezakládá na pravdě. Navrhovatelé dle svých slov nijak nevytvářejí dojem, že u nás není využíváno formulářů. Kritizují však prý to, že obsahem formulářů pro kontrolní hlášení DPH je zákonná možnost uvádět řadu, a to i velmi citlivých, údajů nejen o sobě, ale i povinnost uvádět je o svých zákaznících, včetně neplátců DPH. V případech uváděných vládou jsou dle navrhovatelů formuláře, které podávají různé osoby veřejné správě, údaji o sobě, ne

o jiných. Povinnosti uvádět informace, které mohou ohrozit soukromí, má stanovit zákon či obecně právní předpis, a ne formulář.

31. Konečně formulář mohlo dle mínění navrhovatelů vydat Ministerstvo financí jako prováděcí právní předpis. I zde by bylo sporné, zda není nutné alespoň základní rozsah uváděných informací ve formuláři stanovit zákonem (např. formou přílohy zákona), ale formulář vydaný formou vyhlášky by nebyl vyňat z abstraktní kontroly ústavnosti a zákonnosti tohoto právního předpisu. Vláda si dle navrhovatelů zřejmě byla vědoma problematickosti zvoleného řešení, proto šla cestou formuláře daňové správy, který není vydáván formou podzákonného právního předpisu, aby věc nebyla pod kontrolou Ústavního soudu.

32. Navrhovatelé též odmítli úvahy vlády, že při nesouhlasu s formulářem může daňový subjekt dosáhnout jeho kontroly tím, že odmítne údaje uvést, nechá si uložit pokutu a pak začne proces soudního přezkumu, což dle nich působí až směšně z pohledu praxe. Pokud by toto mělo být řešením, nemusela být dle navrhovatelů zavedena abstraktní kontrola právních norem vůbec a v ničem. Ovšem ta je původní a hlavní náplní ústavního soudnictví „weyrovsko-kelsenovského“ typu, nikoliv dnes rozbujele ústavní stížnosti v konkrétních věcech.

33. Navrhovatelé závěrem poznamenali, že vláda straší důsledky zrušení zákona. Zrušení napadených částí zákona ale neznamená rezignaci na boj s daňovými úniky, nýbrž postavení se neústavním praktikám vlády a parlamentní většiny. Parlament bude mít dle navrhovatelů možnost se k problematice vrátit a upravit ji ústavně konformním způsobem.

V. Vyjádření veřejného ochránce práv

34. Na vyzvu Ústavního soudu podle § 69 odst. 3 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) sdělil veřejný ochránce práv, že do řízení o zrušení napadených ustanovení zákona o dani z přidané hodnoty nevstoupí.

VI. Upuštění od ústního jednání

35. Ústavní soud v souladu s ustanovením § 44 zákona o Ústavním soudu uvážil, že ve věci není třeba konat ústní jednání, neboť by nijak nepřispělo k dalšímu, resp. hlubšímu objasnění věci, než jak se s ní seznámil z písemných úkonů účastníků řízení a vedlejšího účastníka řízení. Nenařazení ústního jednání odůvodňuje i skutečnost, že Ústavní soud nepovažuje za potřebné provádět jakékoli dokazování. Ani účastníci řízení, ani vedlejší účastník řízení přitom konání ústního jednání nepožadovali.

VII. Podmínky meritorního posouzení návrhu

36. Ústavní soud konstatuje, že je příslušný k projednání návrhu na zrušení napadených zákonných ustanovení a že návrh skupiny 21 senátorů splňuje všechny zákonem stanovené formální náležitosti a byl podán osobami k tomu oprávněnými [§ 64 odst. 1 písm. b) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu]. Zároveň neshledává žádný z důvodů nepřipustnosti návrhu.

37. V průběhu řízení před Ústavním soudem nicméně došlo k dílčí novelizaci dvou napadených ustanovení zákona o dani z přidané hodnoty. Zákonem č. 113/2016 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o evidenci tržeb, byl zrušen druhý odstavec § 101d zákona o dani z přidané hodnoty (bod 2 části druhé novelizujícího zákona), a to s účinností od 1. 5. 2016. Dosavadní třetí odstavec se nově stal odstavcem druhým. Dále pak zákonem č. 243/2016 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím celního zákona, bylo do ustanovení § 101g odst. 3 zákona o dani z přidané hodnoty vloženo za číslo „5“ slovo „pracovních“ (bod 35 části třicáté třetí novelizujícího zákona), a sice s účinností od 29. 7. 2016. Protože se navrhovatelé domáhají zrušení novelizacemi dotčených ustanovení ve znění zákona č. 360/2014 Sb., tedy v jejich původním znění, aniž by tuto skutečnost zohlednili pozdější změnou petitu svého návrhu, byly splněny podmínky částečného zastavení řízení ve smyslu ustanovení § 67 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, pročez Ústavní soud výrokem pod bodem I řízení o návrhu na zrušení ustanovení § 101d odst. 2 a § 101g odst. 3 zákona č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění zákona č. 360/2014 Sb., v tomto rozsahu zastavil.

38. Na tomto místě pokládá Ústavní soud za vhodné poznamenat, že pokud jde o toliko dílčí novelizaci ustanovení § 101g odst. 3 zákona o dani z přidané hodnoty, Ústavní soud shledal, že jde ve vztahu k námitkám navrhovatelů o novelizaci zásadní. Navrhovatelé totiž spatřují neústavnost lhůty v daném ustanovení v její krátkosti, způsobené především tím, že jde o lhůtu počítanou dle kalendářních dní. V návrhu navrhovatelé výslovně uvádějí, že „materiální zásah do práv osob je v tom, že § 101g stanovuje v kalendářních dnech, ne dnech pracovních ...“. Jelikož se novelizací stala předmětná lhůta lhůtou počítanou dle pracovních dní, pozbyla argumentace navrhovatelů v této věci významu. Zákonodárce sám změnil zákon tak, jak to navrhovatelé požadovali. Proto Ústavní soud i zde přistoupil k částečnému zastavení řízení, a to v souladu se svým dosavadním názorem na aplikaci § 67 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, vyjádřeným např. v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 15/01 ze dne 31. 10. 2001 (N 164/24 SbNU 201; 424/2001 Sb.). Zde k dané problematice konstatoval, že jde-li o změnu, která z hlediska důvodů posuzování ústavnosti celého napadeného ustanovení není rozhodná, nejde o případ, na který by vzpomínané ustanovení

zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, o zastavení řízení dopadalo (viz část VII/c citovaného nálezu). V nynějším případě však jde o situaci opačnou, a Ústavní soud tudíž k částečnému zastavení řízení přistoupil i zde.

39. Ve zbývajících částí návrhu jsou splněny všechny podmínky pro jeho meritorní posouzení.

VIII. Posouzení ústavní konformity legislativního procesu

40. V řízení o kontrole norem Ústavní soud podle ustanovení § 68 odst. 2 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb., nejprve posuzuje, zda napadený zákon byl přijat a vydán v mezích Ústavou stanovené kompetence a ústavně předepsaným způsobem. V posuzovaném případě Ústavní soud z vyjádření účastníků řízení a ze sněmovních tisků, veřejně dostupných na adrese <http://www.psp.cz>, shledal, že napadená ustanovení zákona o dani z přidané hodnoty byla přijata v mezích Ústavou stanovené kompetence a ústavně předepsaným způsobem. Ostatně ani sami navrhovatelé nevznesli proti legislativní proceduře žádné námítky.

IX. Díkce napadených zákonných ustanovení

41. Ustanovení § 100 odst. 1 zákona č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění pozdějších předpisů, zní:

„(1) Plátce nebo identifikovaná osoba jsou povinni vést v evidenci pro účely daně z přidané hodnoty veškeré údaje vztahující se k jejich daňovým povinnostem, a to v členění potřebném pro sestavení daňového priznání, souhrnného hlášení nebo kontrolního hlášení.“

42. Ustanovení § 101c zákona č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění zákona č. 360/2014 Sb., zní:

„§ 101c

Povinnost podat kontrolní hlášení

(1) Plátce je povinen podat kontrolní hlášení, pokud

a) uskutečnil zdanitelné plnění s místem plnění v tuzemsku, nebo přijal úplatu přede dnem uskutečnění tohoto plnění,

b) přijal zdanitelné plnění s místem plnění v tuzemsku, nebo poskytl úplatu přede dnem uskutečnění tohoto plnění,

c) ve zvláštním režimu pro investiční zlato

1. přijal zprostředkovatelskou službu, u které byla uplatněna daň podle § 92 odst. 5,

2. uskutečnil dodání investičního zlata osvobozené od daně, u které ho má nárok na odpočet daně podle § 92 odst. 6 písm. b) a c), nebo

3. investiční zlato vyrobil nebo zlato přeměnil na investiční zlato podle § 92 odst. 7.

(2) Kontrolní hlášení za společnost podává určený společník, který podává daňové přiznání za společnost.“

43. Ustanovení § 101d zákona č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění pozdějších předpisů, zní:

„§ 101d

Náležitosti a způsob podání kontrolního hlášení

(1) V kontrolním hlášení je plátce povinen uvést předepsané údaje potřebné pro správu daně.

(2) Pokud je kontrolní hlášení podáno prostřednictvím datové zprávy vyžadující dodatečné potvrzení, musí být potvrzeno za podmínek uvedených v daňovém řádu ve lhůtě pro podání kontrolního hlášení.“

44. Ustanovení § 101e zákona č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění zákona č. 360/2014 Sb., zní:

„§ 101e

Lhůty pro podání kontrolního hlášení

(1) Plátce, který je právnickou osobou, podává kontrolní hlášení za kalendářní měsíc, a to do 25 dnů po skončení kalendářního měsíce.

(2) Plátce, který je fyzickou osobou, podává kontrolní hlášení ve lhůtě pro podání daňového přiznání.

(3) Lhůty podle odstavců 1 a 2 nelze prodloužit.“

45. Ustanovení § 101f zákona č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění zákona č. 360/2014 Sb., zní:

„§ 101f

Opravné a následné kontrolní hlášení

(1) Před uplynutím lhůty k podání kontrolního hlášení může plátce nahradit kontrolní hlášení, které již podal, opravným kontrolním hlášením; k předchozímu kontrolnímu hlášení se nepřihlíží.

(2) Zjistí-li plátce po uplynutí lhůty k podání kontrolního hlášení, že v tomto kontrolním hlášení uvedl nesprávné nebo neúplné údaje, je povinen do 5 pracovních dnů ode dne zjištění nesprávných nebo neúplných údajů podat následné kontrolní hlášení, ve kterém tyto nedostatky napravi.

(3) Pro následné kontrolní hlášení se použijí obdobně ustanovení o kontrolním hlášení, nestanoví-li zákon jinak.“

46. Ustanovení § 101g zákona č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění pozdějších předpisů, zní:

„§ 101g

Postup při nesplnění povinnosti související s kontrolním hlášením

(1) Nebylo-li podáno kontrolní hlášení ve stanovené lhůtě, vyzve správce daně plátce k jeho podání v náhradní lhůtě do 5 dnů od oznámení této výzvy.

(2) Správce daně údaje uvedené v kontrolním hlášení posoudí, popřípadě prověří a v případě pochybností o jejich správnosti nebo úplnosti

vyzve plátce, aby údaje změnil nebo doplnil, popřípadě původní údaje potvrdil.

(3) Plátce je povinen do 5 pracovních dnů od oznámení výzvy podle odstavce 2 nesprávné nebo neúplné údaje změnit nebo doplnit, popřípadě původní údaje potvrdit, a to prostřednictvím následného kontrolního hlášení; pokud není toto následné kontrolní hlášení včas podáno, odstavec 1 se nepoužije.

(4) Správce daně doručuje výzvu související s kontrolním hlášením elektronicky, a to prostřednictvím

a) datové schránky, nebo

b) veřejné datové sítě na elektronickou adresu plátcem za tím účelem uvedenou, nemá-li plátce zpřístupněnu datovou schránku.

(5) Výzva, která se doručuje prostřednictvím veřejné datové sítě na elektronickou adresu, se považuje za doručenu okamžikem odeslání správcem daně.

(6) V případě, že plátce, který nemá zpřístupněnu datovou schránku, správci daně dosud nesdělil elektronickou adresu, odstavec 4 se nepoužije.“

47. Ustanovení § 101h zákona č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění zákona č. 360/2014 Sb., zní:

„§ 101h

Následky za porušení povinnosti související s kontrolním hlášením

(1) Pokud plátce nepodá kontrolní hlášení ve stanovené lhůtě, vzniká mu povinnost uhradit pokutu ve výši

a) 1 000 Kč, pokud jej dodatečně podá, aniž by k tomu byl vyzván,

b) 10 000 Kč, pokud jej podá v náhradní lhůtě poté, co k tomu byl správcem daně vyzván,

c) 30 000 Kč, pokud jej nepodá na základě výzvy ke změně, doplnění či potvrzení údajů uvedených v podaném kontrolním hlášení, nebo

d) 50 000 Kč, pokud jej nepodá ani v náhradní lhůtě.

(2) Správce daně uloží pokutu do 50 000 Kč plátcí, který na základě výzvy správce daně k odstranění pochybností nezmění nebo nedoplní nesprávné nebo neúplné údaje prostřednictvím následného kontrolního hlášení.

(3) Správce daně uloží kromě pokuty podle odstavce 1 nebo 2 tomu, kdo nesplněním povinnosti související s kontrolním hlášením závažně ztěžuje nebo maří správu daní, pokutu do 500 000 Kč.

(4) O povinnosti platit pokutu podle odstavce 1 rozhodne správce daně platebním výměrem a současně ji předepíše do evidence daní.

(5) Pokuta podle odstavců 1 až 3 je splatná do 15 dnů od právní moci rozhodnutí o pokutě.

(6) Při stanovení výše pokuty podle odstavců 2 a 3 dbá správce daně, aby pokuta nebyla v hrubém nepoměru k významu porušené povinnosti a k závažnosti následku pro správu daní. Při tom přihlédně zejména k míře součinnosti ze strany plátce.“

48. Ustanovení § 101i zákona č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění zákona č. 360/2014 Sb., zní:

„§ 101i

Lhůta pro zánik povinnosti související s kontrolním hlášením

(1) Plnění povinností souvisejících s kontrolním hlášením lze vyžadovat do uplynutí lhůty pro stanovení daně.

(2) Pokutu lze uložit nebo rozhodnout o povinnosti ji platit nejpozději do 3 let ode dne, ve kterém došlo k porušení povinnosti.“

X. Obecná východiska ústavněprávního přezkumu daňových předpisů

49. Ústavní soud se již ve své rozhodovací praxi zabýval otázkou přezkumu právních předpisů v oblasti právní úpravy daní a poplatků a formuloval některé základní teze, které představují pro ústavněprávní přezkum právních aktů v dané oblasti společenských vztahů základní východiska.

50. V nálezu sp. zn. Pl. ÚS 18/15 ze dne 28. 6. 2016 (N 121/81 SbNU 889; 271/2016 Sb.) Ústavní soud konstatoval, že stanovení daňové povinnosti a efektivní výběr daní jsou životně důležité pro řádné fungování státu a společnosti. Na daních je závislá nejen finanční saturace veřejných rozpočtů a chod státního aparátu, ale také realizace hospodářské, kulturní, školské, bezpečnostní, obranné a sociální politiky. Zdůraznil přitom, že nalezení optimálního modelu daňového zatížení je nesmírně složité a bezpodmínečně vyžaduje zohlednit mnoho dynamických faktorů ekonomických, demografických, matematicko-statistických a dalších. V této souvislosti neopomněl zmínit, že záležitosti optimálního daňového zatížení patří typicky mezi tzv. politické otázky, tj. mezi takové otázky, jejichž řešení vyplývá ze společenského konsenzu, preferencí, hodnot obyvatelstva, mentality obyvatelstva, tradicí atd. Stanovení daňového zatížení patří dle názoru Ústavního soudu mezi nejkontroverznější otázky při soupeření politických stran a hnutí a hraje zásadní roli v preferencích voličů při volbách. Jde tedy o otázky, na jejichž řešení závisí skladba Parlamentu a jiných zastupitelských sborů všech stupňů, jakož i složení vlády, přičemž jejich transformace do podoby daňového zákonodárství spočívá na bedrech politické reprezentace vzešlé z voleb. Prostředí, v němž se odehrává tento proces, ztělesňuje především Parlament i další zastupitelské sbory reprezentující široké spektrum společenských zájmů (viz body 71 až 75 shora citovaného nálezu).

51. Maje na zřeteli uvedené skutečnosti, Ústavní soud tak nemůže posuzovat optimálnost daňového systému, resp. posuzovat daňové zákony z pohledu naplnění základních funkcí daní. Jak k tomu již uvedl kupř. v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 29/08 ze dne 21. 4. 2009 (N 89/53 SbNU 125; 181/2009 Sb.), „posuzování daní z hlediska těchto kritérií náleží do kompetence demokraticky zvoleného zákonodárce. Pokud by k němu Ústavní soud přistoupil, vstupoval by do pole jednotlivých politik, jejichž racionalitu nelze z hlediska ústavnosti dost dobře hodnotit“ (bod 58). Ústavní soud nehodlá přezkoumávat souladnost daňové politiky s ostatními politikami státu, neboť by se ocitl na tenkém ledě ne vždy průkazných analýz, jejichž výsledky přísluší posoudit a vyvodit z nich politické konsekvence demokratickému zákonodárci, který musí zvážit, zda je daňová úprava vhodná a nezbytná (bod 60).

52. Výše nastíněná zdrženlivost Ústavního soudu sice neznamená absolutní vyloučení daňových otázek z přezkumných pravomocí Ústavního soudu, resp. rezignaci Ústavního soudu na přezkum daňových zákonů z pohledu jejich ústavní konformity, nicméně odráží zachování nezbytné míry zdrženlivosti, resp. soudního sebeomezení při tomto přezkumu, a to právě v zájmu zachování principu dělby moci.

XI. Meritorní přezkum návrhu

53. Veden zmíněnými hledisky ústavněprávního přezkumu, Ústavní soud zvážil argumentaci navrhovatelů, účastníků řízení i vedlejšího účastníka řízení a i přes výše zmíněnou zdrženlivost dospěl k závěru, že návrh je zčásti důvodný.

54. Převážná, ne-li stěžejní část argumentace navrhovatelů se soustřeďuje na jimi tvrzený zásah napadené zákonné úpravy do základního práva na ochranu soukromí dle čl. 10 odst. 3 Listiny, dle kterého má každý právo na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o své osobě. Navrhovatelé se pak konkrétně domnívají, že napadená zákonná ustanovení neobstojí co do legitimacy, nezbytnosti a rozumnosti údajů shromažďovaných na základě realizace institutu kontrolního hlášení či proporcionality zájmu na takovém shromažďování ve srovnání s ochranou soukromí.

55. Ústavní soud se již v minulosti k podstatě práva na ochranu soukromí v jeho nejširším smyslu vyjádřil. Například v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 24/10 ze dne 22. 3. 2011 (N 52/60 SbNU 625; 94/2011 Sb.) judikoval, že „právo na respekt k soukromému životu zahrnuje i garanci sebeurčení ve smyslu zásadního rozhodování jednotlivce o sobě samém. Jinými slovy, právo na soukromí garantuje rovněž právo jednotlivce rozhodnout podle vlastního uvážení, zda, popř. v jakém rozsahu, jakým způsobem a za jakých okolností mají být skutečnosti a informace z jeho osobního soukromí

zpřístupněny jiným subjektům. Jde o aspekt práva na soukromí v podobě práva na informační sebeurčení, výslovně garantovaný čl. 10 odst. 3 Listiny“ (bod 29).

56. Právo na informační sebeurčení však nepředstavuje absolutní, bezvýjimečnou garanci zákazu veřejné moci shromažďovat, zveřejňovat nebo jiným způsobem využívat údaje o soukromých osobách. Ústavní soud již dříve vymezil podmínky prolomení tohoto práva. „Zásah do základního práva jednotlivce na soukromí v podobě práva na informační sebeurčení ve smyslu čl. 10 odst. 3 ... Listiny ... je tak možný jen skrze imperativní zákonnou úpravu, která musí především odpovídat nárokům plynoucím z principu právního státu a která naplňuje požadavky vyplývající z testu proporcionality, kdy v případech střetů základních práv či svobod s veřejným zájmem, resp. s jinými základními právy či svobodami je třeba posuzovat účel (cíle) takového zásahu ve vztahu k použitým prostředkům, přičemž měřítkem pro toto posouzení je zásada proporcionality ... Taková právní úprava musí být přesná a zřetelná ve svých formulacích a dostatečně předvídatelná, aby potenciálně dotčeným jednotlivcům poskytovala dostatečnou informaci o okolnostech a podmínkách, za kterých je veřejná moc oprávněna k zásahu do jejich soukromí, aby případně mohli upravit své chování tak, aby se nedostali do konfliktu s omezující normou. Rovněž musí být striktně definovány i pravomoci udělené příslušným orgánům, způsob a pravidla jejich provádění tak, aby jednotlivcům byla poskytnuta ochrana proti svévolnému zasahování. Posouzení přípustnosti daného zásahu z hlediska zásady proporcionality (v širším smyslu) pak zahrnuje tři kritéria. Prvním z nich je posouzení způsobilosti naplnění účelu (nebo také vhodnosti), přičemž je zjišťováno, zda je konkrétní opatření vůbec schopno dosáhnout zamýšleného cíle, jímž je ochrana jiného základního práva nebo veřejného statku. Dále se pak jedná o posouzení potřebnosti, v němž je zkoumáno, zda byl při výběru prostředků použit ten prostředek, který je k základnímu právu nejšetrnější. A konečně je zkoumána přiměřenost (v užším smyslu), tj. zda újma na základním právu není nepřiměřená ve vazbě na zamýšlený cíl, tzn. že opatření omezující základní lidská práva a svobody nesmějí, jde-li o kolizi základního práva či svobody s veřejným zájmem, svými negativními důsledky převyšovat pozitiva, která představuje veřejný zájem na těchto opatřeních“ (bod 37 shora citovaného nálezu sp. zn. Pl. ÚS 24/10).

57. Ústavní soud nejprve zkoumal, zda v testu proporcionality ob stojí institut kontrolního hlášení jako takový. Pokud by tomu tak nebylo, nemělo by význam zabývat se jednotlivými ustanoveními napadeného zákona. Jak vyplývá z níže uvedeného, kontrolní hlášení obstálo ve všech třech krocích testu.

58. Prvním krokem testu proporcionality je posouzení způsobilosti naplnění účelu napadené zákonné úpravy, tedy zda je kontrolní hlášení schopno dosáhnout zamýšleného cíle, jímž je v daném případě ochrana veřejného zájmu na řádném výběru daní coby důležitého předpokladu pro řádné fungování státu a společnosti (viz bod 50 shora).

59. Dle důvodové zprávy k zákonu č. 360/2014 Sb., kterým se mění zákon č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, (viz sněmovní tisk 291/0) kontrolní hlášení představuje soubor požadavků na evidenci údajů vztahujících se k daňové povinnosti, a to z důvodu zlepšení výběru daní, omezení daňových podvodů u DPH, a tím i posílení postavení poctivých daňových subjektů. Podstatu kontrolního hlášení pak důvodová zpráva (a ve shodě s ní i vyjádření vlády k návrhu na zrušení právní úpravy kontrolního hlášení) charakterizuje tak, že cílem a smyslem tohoto opatření je umožnit správci daně získat informace o vybraných transakcích realizovaných plátcí a ve spojení s dalšími údaji, které má správce daně k dispozici, identifikovat riziková spojení osob (řetězce, karusely) odčerpávající neoprávněně finanční prostředky z veřejných rozpočtů formou vyplácených nadměrných odpočtů. Významným faktorem má být včasnost zjištění údajů, kdy správce daně získané údaje navzájem porovnává a spojuje formou „párování“ jednotlivých kontrolních hlášení, a tak v okamžiku podání kontrolního hlášení disponuje údaji, které mu umožňují provést včasnou analýzu a identifikovat možná riziková spojení plátců, kteří neoprávněně krátí daň a uplatňují nárok na odpočet daně, kterou však jiný článek řetězce neodvedl. Právě okamžitá identifikace organizovaných spojení umožňuje správci daně zablokovat neoprávněná odčerpání finančních prostředků, resp. jejich blokaci na bankovních účtech, a sice prostřednictvím institutu zajištění dle § 103 zákona o dani z přidané hodnoty. V okamžiku podávání daňových příznání tak dle vlády, jako navrhovatele zákona, správce daně disponuje údaji, které by jinak získával převážně až následnou kontrolní činností u jednotlivých plátců. V době realizace takové kontrolní činnosti jsou však některé články spojení již nesoučinné a finanční prostředky jsou odčerpány mimo dispozici správce daně. Za tím účelem napadené ustanovení § 101d odst. 1 zákona č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění zákona č. 360/2014 Sb., stanoví, že v kontrolním hlášení je plátcé povinen uvést předepsané údaje potřebné pro správu daně.

60. Podle ustanovení § 1 odst. 2 a 3 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád, představuje správa daně postup, jehož cílem je správné zjištění a stanovení daní a zabezpečení jejich úhrady. Základem pro toto správné zjištění a stanovení daně je daňové přiznání, hlášení nebo vyúčtování, jakož i dodatečné daňové přiznání, následné hlášení nebo dodatečné vyúčtování podané daňovým subjektem. Institut kontrolního hlášení tak lze považovat

za jeden z druhů daňového tvrzení, které se od jiných daňových tvrzení týkajících se DPH liší některými specifiky. Jsou jimi především periodicitata hlášení (srov. § 101e zákona č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění zákona č. 360/2014 Sb.) a rozsah požadovaných údajů (vzpomínaný § 101d odst. 1 zákona o dani z přidané hodnoty) v závislosti na jeho konkrétním stanovení (k tomu blíže viz dále). V tomto ohledu se tudíž institut kontrolního hlášení nijak nevymyká jiným daňovým institutům (daňovým tvrzením), a proto lze učinit závěr, že kontrolní hlášení je v obecné rovině způsobilé naplnit zákonodárcem sledovaný účel přijetí zákona. Ústavní soud má tedy za to, že legitimní cíl, resp. obecný zájem sledovaný napadenou právní úpravou je zde prokázán. S ohledem na výše nastíněné limity kontroly norem odvětví daňového práva však již Ústavnímu soudu nepřísluší hodnotit, zda je kontrolní hlášení optimálním prostředkem k dosažení deklarovaného cíle. Jak již bylo uvedeno, zákonodárcé má v tomto ohledu poměrně široké pole volného uvážení v zájmu možnosti realizovat svou hospodářskou a sociální politiku.

61. Pokud jde o posouzení druhého kroku testu proporcionality, dlužno na tomto místě předeslat, že zkoumání toho, zda byl při výběru možných prostředků použit ten prostředek, který je k základnímu právu nejšetrnější, tj. jestli jde *de facto* o nejšetrnější způsob, jak dosáhnout zamýšleného (legitimního) cíle, je ve světle charakteru daňového procesního zákonodárství jen stěží proveditelné. Správa daní a poplatků se totiž vyznačuje značnou mírou dynamiky svých procesů, ovlivňovaných celou řadou faktorů majících svůj původ ve vlastní interakci daňových subjektů v nejširším slova smyslu, která v průběhu doby může nabývat různých podob po kvalitativní i kvantitativní stránce. Správa daní pak, má-li dostát svému poslání, musí být schopna na tyto změny adekvátním způsobem reagovat.

62. Sama skutečnost, že plátcí DPH jsou v této souvislosti zatíženi povinností uvést v kontrolním hlášení osobní údaje, ještě bez dalšího neznamená, že se jedná o neústavní invazivní zásah do práva jednotlivce na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o své osobě, jak má na mysli čl. 10 odst. 3 Listiny. Sotva si lze představit účinný nástroj správy daně, který by neshromažďoval žádné údaje o transakcích daňových subjektů, které jsou ze své podstaty ve větší či menší míře spojeny se sběrem některých údajů osobní povahy. Klíčovou otázkou je zde rozsah, v němž jsou daňové subjekty povinny poskytovat osobní údaje, povaha těchto údajů, jakož i to, jaké garance proti jejich zneužití jsou jim poskytovány. S tím bezprostředně souvisí i navrhovateli zpochybňovaná on-line dostupnost údajů v celostátním měřítku.

63. Navrhovatelé považují za dostatečný nástroj pro dosažení výše zmíněných cílů dosavadní systém kontrol jednotlivých daňových subjektů.

Poukazují na nebezpečí on-line dostupnosti vzájemně propojené databáze. Tato obava je pochopitelná, ale nikoli dostatečná pro závěr o neústavnosti celé napadené právní úpravy. Jestliže se vyvíjejí technické prostředky využívané k podnikání, musí tento vývoj sledovat i daňová správa. V době, kdy řada obchodů i převodů peněz probíhá skutečně on-line, tedy časově v řádu vteřin, stěžlí lze trvat na tom, že stát nemá právo tento trend následovat, ale má zůstat u namátkově prováděných kontrol. Ty nemohou zajistit zejména včasnost zjištění informací a přijetí potřebných opatření ze strany správce daně – viz bod 59 shora. Navrhovatelé nepředkládají jiný nástroj, který by šetrněji, a přesto účinně mohl vést k dosažení shora uvedeného legitimního cíle. Není pak úkolem Ústavního soudu takový nástroj vymýšlet. Dle názoru Ústavního soudu tak kontrolní hlášení obstojí i v druhém kroku testu proporcionality.

64. Při vyhodnocení třetího kroku testu posuzoval Ústavní soud přiměřenost v užším smyslu, tj. zda újma na základním právu způsobená sběrem údajů osobní povahy není nepřiměřená ve vazbě na zamýšlený cíl. Tedy zda v tomto směru kontrolní hlášení svými potenciálně negativními důsledky nepřevyšuje přínos v podobě veřejného zájmu na zamezení či minimalizaci shora zmíněných daňových podvodů.

65. V této fázi se Ústavní soud ještě nezabývá navrhovateli namítaným porušením výhrady zákona při ukládání povinností v ustanovení § 101d odst. 1 zákona č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění zákona č. 360/2014 Sb. Jak již bylo řečeno, Ústavní soud hodnotí úpravu kontrolního hlášení nejprve jako celek. Podle ustanovení § 9 odst. 3 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád, může správce daně shromažďovat osobní údaje a jiné údaje, jsou-li potřebné pro správu daní, a to jen v rozsahu, který je nezbytný pro dosažení cíle správy daní. Toto oprávnění správce daně shromažďovat osobní a jiné údaje o daňových subjektech reflektují i ustanovení § 11 odst. 1 písm. b) a c) zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád, jimiž je správce daně nadán pravomocí provádět vyhledávací činnost a kontrolovat plnění povinností osob zúčastněných na správě daní; zároveň je oprávněn, pro účely správy daní, zřídit a vést registry a evidence daňových subjektů a jejich daňových povinností (§ 11 odst. 2 téhož zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád), což implicitně předpokládá shromažďování údajů o daňových subjektech.

66. Kontrolní hlášení se z hlediska obecně vymezeného rozsahu shromažďovaných údajů nevymyká jiným daňovým institutům, v jejichž rámci také dochází ke sběru údajů osobní povahy. Protože zákon o dani z přidané hodnoty nekonkretizuje požadované údaje, vycházel Ústavní soud pro účely dokončení testu proporcionality z údajů vyžadovaných formulářem Ministerstva financí v době rozhodování. Z veřejně dostupného vzorového formuláře kontrolního hlášení na portálu www.financnisprava.cz, jakož

i z pokynů k jeho vyplnění je patrné, že požadovány jsou toho času základní identifikační údaje plátce (název a sídlo právnické osoby, popřípadě jméno, příjmení, datum narození a místo pobytu, jde-li o fyzickou osobu), základní údaje vztahující se k jednotlivým uskutečněným zdanitelným plněním, to jest datum jejich uskutečnění, popř. datum povinnosti přiznat daň, evidenční číslo daňového dokladu, obecný charakter předmětu plnění a jeho hodnota. Dále jsou správcem daně vyžadovány základní identifikační údaje o odběrateli nebo dodavateli, jimiž jsou buď daňové identifikační číslo, anebo, jedná-li se o subjekt bez daňového identifikačního čísla, jméno a příjmení či obchodní jméno subjektu, dále v případě fyzických osob datum narození a místo pobytu, resp. sídlo daného subjektu. Z uvedeného výčtu je zřejmé, že nyní se nejedná o údaje, které by si správce daně nemohl opatřit vlastní vyhledávací či kontrolní činností, ani o údaje, které by *prima vista* překračovaly rámec údajů nezbytných pro dosažení cíle správy daní.

67. To se týká i celé řady jiných daňových tvrzení, například daňového přiznání. Údaje získávané v rámci kontrolního hlášení se pak co do vymezení rozsahu neliší od údajů, které je plátce povinen vést v rámci evidence pro účely daně z přidané hodnoty. Přitom správce daně si bezpochyby může dané údaje zjistit vlastní kontrolní činností, ať již cestou daňové kontroly, místního šetření, či obdobných institutů, u nichž rozsah informací, jež jsou daňové subjekty povinny správci daně sdělit, rovněž není specifikován. To platí i v případě navrhovatelí namítaného zásahu do ochrany klientů advokátů, kteří jsou plátcí DPH. I zde si může správce daně obstarat svou kontrolní činnost údaje o výši, četnosti nebo frekvenci plateb uskutečňovaných mezi advokátem a jeho klienty. Zásah do práva na ochranu soukromí tak v současné době nelze považovat za nepřiměřený ve vztahu k výše deklarovanému veřejnému zájmu na zamezení či minimalizaci shora zmíněných daňových podvodů. V obecné rovině tak zákonná úprava obstála před Ústavním soudem i ve třetím kroku testu proporcionality.

68. Ačkoli test proporcionality vyzněl pro celkovou úpravu kontrolních hlášení příznivě, neznamená to, že všechna ustanovení shledal Ústavní soud za souladná s ústavním pořádkem.

69. Ve vztahu k ustanovení § 101d odst. 1 zákona č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění zákona č. 360/2014 Sb., navrhovatelé vznesli námitku porušení zásady výhrady zákona pro ukládání povinností. Navrhovatelé připomínají zásadu výhrady zákona spočívající v tom, že „nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá“ a že „povinnosti mohou být ukládány toliko na základě zákona a v jeho mezích“ (čl. 2 odst. 4 Ústavy, čl. 2 odst. 3, čl. 4 odst. 1 Listiny). Zmíněné napadené ustanovení ukládá plátcům povinnost uvést v kontrolním hlášení „předepsané údaje potřebné pro správu daně“. Zákon „předepsané údaje“ nijak blíže neupřesňuje a prostřednictvím ustanovení § 72 odst. 1 a 2 zákona č. 280/2009 Sb.,

daňový řád, ve znění zákona č. 458/2011 Sb., ponechává na Ministerstvu financí, aby tyto údaje konkretizovalo v elektronickém formuláři kontrolního hlášení. Vláda k tomu uvádí, že správce daně může požadovat pouze údaje potřebné pro správu daní, přičemž tyto údaje by mohl správce daně požadovat po každém plátcí samostatně i bez specifické povinnosti podat kontrolní hlášení. To je sice pravda, ale pak by je správce daně požadoval adresně a v nesrovnatelně menším rozsahu – konkrétní údaje, po konkrétním plátcí. Naproti tomu kontrolní hlášení musí plátcí podávat bez vyzvání a uvádět v něm údaje dle aktuální podoby formuláře. Tento formulář tak získává podobu jakéhosi podzákoného předpisu, který neurčitěmu okruhu adresátů ukládá konkrétní povinnosti. A protože povinnosti jsou v zákoně vymezeny velmi neurčitě a široce, jejich konkretizace je na Ministerstvu financí. Lze souhlasit s navrhovateli, že výkonné moci je tak svěřena moc, která dle Ústavy náleží jen moci zákonodárné. Nutnost zákonného vymezení je v tomto případě o to naléhavější, že plátcí musí poskytovat údaje pravidelně a v elektronické podobě. Na jednom místě a prakticky v jednom okamžiku tak stát shromažďuje ohromné množství informací. A právě tato skutečnost činí všechny tyto informace daleko citlivějšími a daleko cennějšími.

70. Proto Ústavní soud dospěl k závěru, že zákon musí blíže vymezit alespoň okruh údajů, které musí plátce sdělovat. To nevylučuje případné zákonné zmocnění (čl. 79 odst. 3 Ústavy) ke stanovení konkrétních jednotlivých údajů Ministerstvem financí. Avšak muselo by se tak stát formou právního předpisu. Jen tak je možno zajistit pro plátce předvídatelnost údajů, které po nich bude stát požadovat. Bez významu pak jistě není ani možnost případné abstraktní kontroly ústavnosti ze strany Ústavního soudu, která je v případě pouhého formuláře vyloučena. S ohledem na porušení ustanovení čl. 2 odst. 4, čl. 79 odst. 3 Ústavy a čl. 2 odst. 3 a čl. 4 odst. 1 Listiny Ústavní soud dle ustanovení § 70 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb., zrušil zmíněné ustanovení § 101d odst. 1 zákona č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění zákona č. 360/2014 Sb.

71. Účinky zrušení posledně zmíněného ustanovení Ústavní soud stanovil až na 31. 12. 2017 (§ 70 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb.), a to z následujících důvodů. Okamžitým zrušením tohoto ustanovení by ztratila smysl celá právní úprava kontrolního hlášení. Přitom dle názoru Ústavního soudu je důvodem pro zrušení předmětného ustanovení spíše obava z jeho možného budoucího zneužití. Jak již bylo uvedeno výše, aktuálně vyžadované údaje lze považovat za nezbytné pro dosažení cíle správy daní (bod 66 shora).

72. Ústavní soud shledal rozpor s ústavním pořádkem i u ustanovení § 101g odst. 5 zákona č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění

zákona č. 360/2014 Sb., a to konkrétně rozpor s čl. 2 odst. 3 a čl. 4 Listiny. Zmíněné ustanovení zákona stanoví, že „výzva, která se doručuje prostřednictvím veřejné datové sítě na elektronickou adresu, se považuje za doručenou okamžikem odeslání správcem daně“. Ustanovení § 101g zákona o dani z přidané hodnoty připouští vedle doručování na elektronickou adresu i doručování do datové schránky. Podnikající fyzické osoby však mají pouze možnost, a nikoli povinnost mít datovou schránku (§ 4 zákona č. 300/2008 Sb., o elektronických úkonech a autorizované konverzi dokumentů, ve znění pozdějších předpisů). Pro případ, že plátce nemá zpřístupněnu datovou schránku a nesdělil dosud správci daně svou elektronickou adresu, se použije obecná úprava doručování dle ustanovení § 42 až 51 daňového řádu. U všech těchto způsobů doručování je pro doručení (či jeho fikci) nezbytné, aby se výzva dostala alespoň do sféry dispozice adresáta-plátce. Podle ustanovení § 17 odst. 2 a 3 zákona o elektronických úkonech a autorizované konverzi dokumentů je dokument doručen v okamžiku přihlášení oprávněné osoby do datové schránky či desátý den po dodání do datové schránky. Při doručování fyzickým osobám podle ustanovení § 44 daňového řádu je písemnost doručena buď okamžikem převzetí, nebo uplynutím desetidenní úložní doby (§ 47 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád).

73. Podle napadené právní úpravy však pro vznik fikce doručení postačí již samotné odeslání výzvy. Protože veřejnou datovou síť nelze považovat za zcela spolehlivou, nemusí se výzva do dispozice plátce dostat vůbec, anebo se do ní dostane s časovým odstupem. Plátce, který nemá datovou schránku a sdělil správci daně svou elektronickou adresu, se tak potenciálně dostává do situace, kdy je mu ukládána nějaká povinnost, o které se bez vlastní viny ani nedozví. Taková povinnost není reálně splnitelná. Pro rozpor s již zmíněnými články Listiny proto Ústavní soud zrušil i ustanovení § 101g odst. 5 zákona č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění zákona č. 360/2014 Sb., a to s účinností dnem vyhlášení nálezů ve Sbírce zákonů (§ 70 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb.).

74. Stranou pozornosti pak nezbývala ani námitka navrhovatelů týkající se ochrany správcem daně shromažďovaných osobních a jiných údajů. V daňovém řádu je otázce ochrany a poskytování informací věnována celá hlava čtvrtá části druhé, jejíž ustanovení § 52 odst. 1 stanoví, že úřední osoby a osoby zúčastněné na správě daní jsou vázány povinností mlčenlivosti o tom, co se při správě daní dozvěděly o poměrech jiných osob. Zákon se zde obsáhle věnuje otázkám spojeným nejen s povinností mlčenlivosti, ale též otázkám informační povinnosti správce daně i povinností jiných orgánů veřejné moci a subjektů veřejného i soukromého práva poskytovat správci daně údaje. Obdobnou právní úpravu obsahoval i předchůdce

daňového řádu – zákon České národní rady č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, v ustanovení § 24. Za povšimnutí v tomto ohledu stojí i některé zajímavé souvislosti v platném zákonodárství, zejména ustanovení § 10 zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, nazvané „Ochrana důvěrnosti majetkových poměrů“, dle něhož platí, že „informace o majetkových poměrech osoby, která není povinným subjektem, získané na základě zákonů o daních, poplatcích, penzijním nebo zdravotním pojištění anebo sociálním zabezpečení povinný subjekt podle tohoto zákona neposkytne“, tj. je zajištěna jistá úroveň ochrany údajů získaných cestou kontrolního hlášení i zde. Za porušení povinnosti mlčenlivosti přitom může být uložena pokuta až do výše 500 000 Kč (§ 246 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád; shodně i § 25 dříve platného zákona č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, ve znění pozdějších předpisů), kterou Ústavní soud v minulosti shledal přísnou (srov. usnesení sp. zn. IV. ÚS 369/01 ze dne 21. 2. 2002; dostupné na <http://nalus.usoud.cz>). Konečně nelze přehlédnout ani trestněprávní rozměr ochrany správcem daně shromažďovanými údaji. Trestní zákoník ve svém ustanovení § 180 upravuje trestný čin neoprávněného nakládání s osobními údaji a stanoví za něj odpovídající tresty.

75. Navrhovatelé uvádějí, že povinnost mlčenlivosti jednotlivých pracovníků finančního úřadu není zárukou toho, že nashromážděná data se nedostanou do rukou neoprávněných osob a že je třeba počítat s rizikem nezákonného zneužití uchovávaných údajů. Takto by však bylo možno argumentovat ve vztahu prakticky ke všem shromažďovaným údajům; například i k daleko citlivějším údajům o zdravotním stavu. Absolutní garanci nelze poskytnout nikdy, a to ani sebedokonalejším právním instrumentáři. Rizika případného zneužití údajů jsou totiž vlastní lidskému chování jako takovému. Nelze je však „automaticky“ předpokládat jako „výchozí nastavení“ chování jednotlivce, spíše jako výjimku, exces z něj. Zákonodárce s možností zneužití údajů ze strany pracovníků finanční správy v obecné rovině počítal, upravil základy nakládání s informacemi získanými v rámci správy daní a poplatků a stanovil i sankce za případné porušení těchto zásad. Nadto poškozený subjekt není zbaven svého práva domáhat se náhrady škody vůči tomu, kdo mu ji porušením uvedených zásad způsobil. Ústavní soud tak nesdlí apel navrhovatelů na preventivní upuštění od sběru osobních údajů za účelem eliminace případných rizik s tím spojených, neboť by tím byla *de facto* popřena podstata státní správy, v tomto případě fungování správy daní.

76. Navrhovatelé jsou dále přesvědčeni, že napadená zákonná ustanovení neobstojí v testu přiměřenosti, ani pokud jde o jejich dopad na různé subjekty v jejich materiální sféře. Tvrdí, že zavádějí povinnost pro každého plátce bez ohledu na jeho velikost, a proto zatěžují stejně velké i malé podnikatele. Ani tuto námitku neshledal Ústavní soud přílehlavou.

Kontrolní hlášení vskutku dopadá stejně na všechny povinné subjekty bez diferenciací jejich velikosti. Avšak nerovnost, kterou mají navrhovatelé na mysli, zde není zapříčiněna legislativním „nastavením“ kontrolního hlášení, nýbrž rozsahem činností plátců DPH povinných podat kontrolní hlášení, která je ze své podstaty u každého z nich jiná. Tomu ovšem také zpravidla odpovídá personální a technické zajištění jejich činnosti, které se bude u každého z nich lišit. Plátce má povinnost evidovat veškeré údaje vztahující se k jeho daňovým povinnostem, tedy údaje potřebné pro sestavení daňových tvrzení (s odkazem na ustanovení § 100 zákona o dani z přidané hodnoty), přičemž tento rozsah evidence je úměrný činností jednotlivého podnikatele. „Velký“ podnikatel tedy ve výsledku fakticky eviduje údaje ve větším rozsahu než podnikatel „střední“ či „malý“. Ústavní soud je toho názoru, že i v tomto bodě napadená ustanovení zákona o dani z přidané hodnoty z hlediska ústavní konformity obstojí.

77. Ohledně navrhovateli namítaného neústavního deficitu sankcí spojených s porušením povinností vztahujících se ke kontrolnímu hlášení je v první řadě nutno poukázat na v mezidobí přijatou právní úpravu s účinností od 29. 7. 2016. Nová ustanovení § 101j a 101k zákona o dani z přidané hodnoty byla do zákona vložena již zmíněným zákonem č. 243/2016 Sb. První z nich stanoví, že povinnost uhradit pokutu za dodatečné podání kontrolního hlášení bez výzvy správce daně nevzniká, pokud v daném kalendářním roce nedošlo u plátce k jinému prodloužení při podání kontrolního hlášení. Druhé ustanovení umožňuje správci daně zcela nebo zčásti prominout pokutu, jestliže k nepodání kontrolního hlášení došlo z důvodu, který lze s přihlédnutím k okolnostem daného případu ospravedlnit, a to aniž by byl vázán návrhem plátce. Odtud je zřejmé, že hlavní důvody, pro které navrhovatelé pokládají ustanovení § 101h zákona č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění zákona č. 360/2014 Sb., za protiústavní, tedy fixní sankce bez možnosti jejich prominutí nebo modifikace a s nimi spojená nemožnost správního orgánu individuálně věc posoudit a pokutu moderovat, byly touto novelizací odstraněny. Jediné pokuty, na něž se zmíněné instituty vyloučení vzniku a prominutí pokuty nevztahují, jsou nyní pokuty ukládané správcem daně ve výši do 50 000 Kč plátcí, který na základě výzvy správce daně k odstranění pochybností nezměnil nebo nedoplnil nesprávné nebo neúplné údaje ani prostřednictvím následného kontrolního hlášení; a dále pokuty ve výši do 500 000 Kč ukládané tomu, kdo nesplněním povinnosti související s kontrolním hlášením závažně ztěžuje nebo maří správu daní. Z koncepce těchto peněžitých sankcí však vyplývá, že jejich uložení předchází jiné delikt ní jednání plátce či nedostatky v plnění jeho povinností. Navíc se na tyto sankce vztahuje ustanovení § 101h odst. 6 zákona č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění zákona č. 360/2014 Sb., dle kterého při stanovení výše těchto pokut dbá správce daně na to, aby

pokuta nebyla v hrubém nepochopitelném poměru k významu porušení povinnosti a k závažnosti následku pro správu daní; přitom přihledně zejména k míře součinnosti ze strany plátce. I u těchto sankcí tedy zákon předvídá možnost jejich moderace při zvažování všech okolností vytykaného porušení povinností ze strany plátce správcem daně. Ústavní soud proto nedospěl k závěru o neústavnosti sankčního mechanismu upraveného ustanovením § 101h zákona č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění zákona č. 360/2014 Sb.

78. S ohledem na zrušení ustanovení § 101d odst. 1 zákona č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění zákona č. 360/2014 Sb., již otázka (ne)možnosti obrany proti uložené pokutě ve vztahu k odmítnutí poskytnout údaje, o nichž se plátce mající podat kontrolní hlášení domnívá, že jdou nad rámec nezbytný pro správu daní, není natolik aktuální. Ústavní soud se jí přesto zabýval, a námitkám navrhovatelů nepřisvědčil. Sama vláda ve vyjádření k návrhu uvedla, že požadavek na poskytnutí údaje v kontrolním hlášení lze odepřít. Toto odmítnutí je následně sankcionováno pokutou ve výši 30 000 Kč dle § 101h odst. 1 písm. c) zákona č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění zákona č. 360/2014 Sb. Proti tomuto rozhodnutí je ovšem přípustné odvolání, byť nemá odkladný účinek. Případně negativní rozhodnutí odvolacího správního orgánu o uložené pokutě lze dále rozporovat cestou žaloby ve správním soudnictví, neboť soudní přezkum není zákonem vyloučen. Navrhovatelé tuto cestu v replice zavrhnou, neboť dle jejich názoru „působí až směšně z pohledu praxe“. Lze připustit, že plátce, který se rozhodne vzdorovat třeba i skutečně neoprávněnému požadavku na poskytnutí údaje v kontrolním hlášení (a využití institutu prominutí pokuty nepřipadá s ohledem na postoj správce daně v úvahu, resp. nevede k nápravě), bude zpravidla nucen uvedenou pokutu nejprve uhradit (ledaže by odvolací orgán stačil změnit nebo zrušit rozhodnutí správního orgánu prvního stupně ve lhůtě určené k jejímu uhrazení, tj. do 15 dnů – § 101h odst. 5 zákona č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění zákona č. 360/2014 Sb.) a teprve poté postupovat výše naznačenou cestou. Na druhou stranu nelze odhlédnout od skutečnosti, že pokuta ve výši 30 000 Kč nepředstavuje pro plátce povinného podat kontrolní hlášení nadměrně velké břímě. Plátcem DPH se totiž stane osoba povinná k dani se sídlem v tuzemsku teprve tehdy, když její obrat za nejvýše 12 bezprostředně předcházejících po sobě jdoucích kalendářních měsíců přesáhne 1 000 000 Kč, s výjimkou osoby, která uskutečňuje pouze plnění osvobozená od daně bez nároku na odpočet daně (§ 6 odst. 1 zákona o dani z přidané hodnoty). Dle názoru Ústavního soudu tedy zpravidla nepůjde o subjekt, u něhož by z hlediska jeho příjmů a vůbec jeho schopnosti pokutu uhradit bylo možno očekávat „rdousící efekt“ v souvislosti s takto

uloženou sankcí. I tento rozměr je třeba vzít v úvahu při posuzování ústavní konformity dotčených zákonných ustanovení.

79. Ústavní soud tedy ze všech výše vyložených důvodů neshledal, že by napadená zákonná ustanovení (s výjimkou ustanovení § 101d odst. 1 a § 101g odst. 5) nebylo možno vyložit ústavně konformním způsobem. Neshledal ani zásah do navrhovatelů uváděných základních práv. Ústavní soud proto podle ustanovení § 70 odst. 2 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, návrh na zrušení napadených ustanovení zákona o dani z přidané hodnoty ve zbytku zamítl. Pokud jde o návrh na přednostní projednání věci dle § 39 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb., nevyhověl mu, poněvadž pro takový postup nebyly shledány relevantní důvody. Za ně nelze pokládat ani tvrzení navrhovatelů o plošných dopadech napadených ustanovení zákona o dani z přidané hodnoty, ani údajné vzrůstající riziko možnosti zneužití dat shromažďovaných prostřednictvím kontrolního hlášení, jak o tom bylo pojednáno výše.

Č. 233

K náležitému odůvodnění nevhodnosti střídavé výchovy dětí

Rozhodnutí soudů ve věci výchovy nezletilých dětí neobstojí ve světle požadavků čl. 36 odst. 1 a čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod, pokud se nevypořádají s argumenty stěžovatele obsaženými v jeho návrhu svědčícími pro možnost střídavé výchovy dětí.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Tomáše Lichovníka a soudkyně Milady Tomkové (soudkyně zpravodajka) a Kateřiny Šimáčkové – ze dne 6. prosince 2016 sp. zn. I. ÚS 823/16 ve věci ústavní stížnosti D. H., zastoupeného JUDr. Pavlem Čadrou, advokátem, se sídlem Náplavní 2013/1, 120 00 Praha 2, proti rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 1. 12. 2015 č. j. 35 Co 373/2015-133 a rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 5 ze dne 27. 7. 2015 č. j. 50 P 69/2015-113, jimiž byl zamítnut stěžovatelův návrh na změnu výchovy jeho nezletilých dětí na střídavou výchovu, za účasti Městského soudu v Praze a Obvodního soudu pro Prahu 5 jako účastníků řízení a A. H., matky nezletilých dětí, zastoupené JUDr. Zdeňkou Viktorovou, advokátkou, se sídlem Čs. armády 828/34, 160 00 Praha 6 – Bubenec, a nezletilých dětí K. H. a A. H., zastoupených opatrovníkem Městskou částí Praha 13 jako vedlejších účastníků řízení.

Výrok

I. Rozsudkem Městského soudu v Praze ze dne 1. 12. 2015 č. j. 35 Co 373/2015-133 a rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 5 ze dne 27. 7. 2015 č. j. 50 P 69/2015-113 bylo porušeno právo stěžovatele na spravedlivý proces garantované čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a právo na výchovu dětí garantované čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod.

II. Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 1. 12. 2015 č. j. 35 Co 373/2015-133 a rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 5 ze dne 27. 7. 2015 č. j. 50 P 69/2015-113 se ruší.

Odůvodnění

I. Řízení před obecnými soudy

1. Napadenými rozhodnutími Obvodního soudu pro Prahu 5 a Městského soudu v Praze byl zamítnut návrh stěžovatele na změnu výchovy jeho nezletilých dětí, konkrétně návrh na svěřeni dětí do střídavé výchovy.

2. Předchozím rozhodnutím Obvodního soudu pro Prahu 5 ze dne 24. 4. 2014 byla schválena dohoda rodičů, na základě níž byly nezletilé děti svěřeny do výchovy matky. Stěžovatel (otec) se zavázal platit výživné ve výši 3 500 Kč měsíčně na první dceru a 2 500 Kč měsíčně na druhou dceru. Uvedeným rozhodnutím byl též upraven styk stěžovatele s nezletilými dcerami, a to v lichém týdnu od pátku 16:00 hod. do neděle 19:00 hod., v pondělí od 16:00 do 19:00 hod., dále tři týdny po dobu letních prázdnin a během vánočních svátků od 24. 12. 10:00 hod. do 25. 12. 16:00 hod. v každém roce.

3. Stěžovatel podáním ze dne 18. 2. 2015 navrhl změnu výchovy nezletilých dětí, a to střídavou výchovu s periodicitou střídání po jednom týdnu. Jak plyne ze soudního spisu, stěžovatel v návrhu (č. I. 60 až 64) argumentoval možnostmi se o děti řádně postarat po návratu stěžovatele do původního bytu, ve kterém děti vyrůstaly, blízkostí bydlíš obou rodičů (cca 500 m), vyšším věkem obou dětí, nástupem starší dcery do školy a řádnou péčí o děti při dosavadním styku stěžovatele s dětmi. Dále dokládá příslib změny pracovní doby od zaměstnavatele stěžovatele v případě schválení střídavé výchovy (č. I. 93).

4. Obvodní soud pro Prahu 5 ústavní stížností napadeným rozhodnutím návrh stěžovatele zamítl. Jako důvody uvedl, že od doby posledního rozhodnutí ve věci samé uplynula krátká doba, a to 1 rok. Na straně rodičů nedošlo k žádné podstatné změně, nezletilá K. pouze nastoupila do první třídy základní školy, rodiče se pravomocně rozvedli. Vztahy mezi rodiči jsou stále negativní, prakticky spolu nekomunikují, pouze e-mailově, v péči matky nebyly zjištěny žádné závady, připomínky neměl otec ani kolizní opatrovník. Soud dále uvedl, že ze soudní praxe je známo, že střídavá výchova je nevhodná tehdy, pokud rodiče spolu přívětivě nekomunikují, vzájemně se nepodporují, nepodporují komunikaci dětí s rodičem, se kterým děti momentálně nejsou. Soud dále zmínil náleze Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2482/13 ze dne 26. 5. 2014 (N 105/73 SbNU 683), ze kterého cituje pasáž, podle níž „pokud jde o (ne)svěření dítěte do střídavé péče obou rodičů za situace, kde již dříve soudy o úpravě výchovných poměrů dítěte rozhodly či kdy již dříve schválily dohodu rodičů o výkonu jejich rodičovských práv a povinností, je také podstatné, zda došlo k dostatečné změně okolností a zda je v souvislosti s touto změnou nutné ochránit nejlepší zájmy dítěte změnou dosavadních výchovných poměrů a zda se posouzením možné

nutnosti přehodnotit stávající výchovné poměry v důsledku změny okolností obecné soudy dostatečně zabývaly“. Soud závěrem opět připomenul, že od předchozího rozhodnutí, které bylo před velmi krátkou dobou (1 rok), nedošlo k žádné podstatné změně na straně účastníků, přičemž ani stěžovatel svůj návrh o žádnou změnu poměrů neopírá.

5. Po odvolání stěžovatele odvolací soud rozhodnutí soudu prvního stupně potvrdil. Připomenul, že soud může i bez návrhu změnit rozhodnutí nebo dohodu rodičů o výkonu jejich rodičovských práv a povinností, změní-li se poměry. Musí jít ovšem o změnu poměrů závažnějšího rázu, která je důsledkem podstatné změny v těch skutečnostech, které tvořily podklad pro předchozí rozhodnutí soudu o výchově, popř. pro schválení dohody rodičů v tomto směru. Soud dále uvedl, že v řízení bylo prokázáno, že současný stav, kdy jsou nezletilé ve výchově matky a otec (stěžovatel) se s nimi stýká ve výše uvedeném rozsahu a realizuje tak své právo podílet se na jejich výchově, nezletilým vyhovuje a osvědčil se, v dosavadní péči matky či otce o nezletilé nebyly zjištěny žádné závažné nedostatky. Dle závěru odvolacího soudu není v zájmu nezletilých měnit dosavadní fungující a nezletilým vyhovující úpravu, která navíc působí krátkou dobu (v době rozhodnutí odvolacího soudu cca rok a půl – pozn. Ústavního soudu) a je v zájmu nezletilých zajistit jim stabilitu prostředí, ve kterém vyrůstají. Podle soudu nebyla změna poměrů závažnějšího rázu prokázána. Za uvedenou změnu nelze podle soudu považovat to, že otec změnil stanovisko, nesouhlasí s původní dohodou, kterou uzavřel v předchozím období, kdy chtěl upřístí rozvod a vypořádání rodičů, a ani to, že v předchozím období čelil trestnímu stíhání, neboť z rozhodnutí nevyplývá, že by trestní stíhání otce bylo důvodem, proč nezletilé děti byly svěřeny do výlučné výchovy matky, nikoliv do střídavé péče obou rodičů. Podle závěru odvolacího soudu je v zájmu nezletilých dětí, aby si zvykly na situaci, která pro ně vyplynula z rozhodnutí rodičů o jejich rozchodu a následném rozvodu, a aby se stabilizovaly v novém uspořádání, které pro ně rodiče připravili. Nutit děti, aby si znovu, a to v tak krátké době, která od poslední úpravy uplynula, zvykaly na nové uspořádání, není v jejich zájmu.

II. Tvrzení stěžovatele

6. Stěžovatel tvrdí, že napadenými rozhodnutími byla porušena jeho ústavně zaručená práva, zejména pak právo na spravedlivý proces, resp. soudní ochranu dle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále též jen „Listina“), právo rodiče na péči o dítě a jeho výchovu dle čl. 32 odst. 4 Listiny a zákaz diskriminace z důvodu pohlaví dle čl. 3 odst. 1 Listiny.

7. Stěžovatel tvrdí, že v řízení prokázal podstatnou změnu poměrů, konkrétně, že bydliště obou rodičů jsou nyní od sebe vzdálena jen cca 500m, nezletilé děti by tedy mohly navštěvovat stávající základní školu,

resp. mateřskou školku a stávající zájmové kroužky a i jejich místní sociální vazby by zůstaly zachovány. Obě děti jsou již vyššího věku než při prvním rozhodování o výchově, dcera K. zahájila ve školním roce 2014/2015 školní docházku. Stěžovatel si zajistil změnu pracovní doby tak, aby v týdnu, kdy by měl nezletilé děti v péči, pracoval pouze šest hodin každý pracovní den, a mohl se tak plně věnovat péči o nezletilé děti. Stěžovatel je schopen se o nezletilé děti zcela a řádně postarat, v jeho výchově nebyly shledány žádné nedostatky.

8. Stěžovatel dále tvrdí, že pokud by obecné soudy požadovaly ještě větší změnu poměrů, než jaká se již odehrála, není stěžovateli známo, co by za dostatečnou změnu poměrů mohlo být ze strany soudů považováno. Výchova nezletilých dětí by tak fakticky zůstala „zakonzervována“ ve stávajícím stavu a jakékoliv další jednotlivé pozitivní změny by nemohly být považovány za dostatečné ke změně úpravy výchovy nezletilých dětí.

9. Stěžovatel tak spatřuje porušení svých ústavních práv v tom, že ačkoli na straně stěžovatele neexistuje žádná objektivní překážka nařízení střídavé výchovy, byl návrh stěžovatele na změnu výchovy zamítnut, přičemž ho obecné soudy při svém rozhodování znevýhodnily z důvodu pohlaví. Obecné soudy při svém rozhodování nerespektovaly judikaturu Ústavního soudu ve spojení se skutečností, že byly splněny veškeré podmínky pro stanovení střídavé výchovy k nezletilým dětem stěžovatele, svým postupem de facto „zakonzervovaly“ stávající úpravu péče o nezletilé a zamely její změně v budoucnu. Nerespektováním judikatury Ústavního soudu došlo k nerespektování principu legitimního očekávání a porušení práva na předvídatelnost soudního rozhodnutí na straně stěžovatele, které mělo dle stěžovatele za následek denegatio iustitiae. Obecné soudy se absolutně nezabývaly kritérii ke stanovení střídavé péče uváděnými Ústavním soudem v jeho konstantní judikatuře (poprvé v již citovaném nálezu sp. zn. I. ÚS 2482/13). Rozhodnutím obecných soudů tak došlo ke zkrácení stěžovatele na jeho rodičovských právech. Stěžovatel rekapituluje judikaturu Ústavního soudu i Evropského soudu pro lidská práva, z níž plyne, že zájmem dítěte je, aby bylo především v péči obou rodičů.

10. Stěžovatel si je plně vědom požadavku stability výchovného prostředí nezletilých dětí, upozorňuje však na skutečnost, že primární by měl být při rozhodování o výchově nejlepší zájem dítěte. V konkrétním případě je vždy nutné zvážit, zda stálost výchovného prostředí představuje hodnotu, která převáží nad zájmy stěžovatele na stejný styk s nezletilými dětmi jako má matka nezletilých dětí, resp. na právu nezletilých dětí na výchovu obou rodičů.

11. Stěžovateli bylo v průběhu řízení u obecných soudů přičítáno k tíži také to, že při prvotním rozhodování o výchově nezletilých dětí přistoupil na dohodu s matkou, která spočívala ve výlučné péči matky

a stanoveném styku s otcem, a nežádal střídavou výchovu nezletilých dětí již od počátku. Stěžovatel upozorňuje, že k takové dohodě přistoupil z řady racionálních důvodů, které nyní pominuly a svou měrou se také podílely na změně poměrů (vykázání z bytu, trestní stíhání, snaha urychlit rozvod). Stěžovatel připomíná, že byl zcela zproštěn všech obvinění vznesených matkou.

12. Stěžovatel zdůrazňuje, že absolutně respektuje stanovenou úpravu výchovy nezletilých dětí a dodržoval dobu vyhrazenou mu pro styk s nimi. Vždy se o nezletilé děti dovedl bez problému perfektně postarat, a nezletilé děti jsou tak na péči otce zvyklé. Obecné soudy neshledaly na straně otce žádné nedostatky. Jediná změna pro nezletilé děti by tak v případě střídavé péče spočívala v tom, že by s otcem trávily polovinu času. Stěžovatel dále uvádí, že byt, který nyní obývá, a kde by nezletilé děti s otcem trávily polovinu svého času v případě střídavé výchovy, je stejný byt, ve kterém vyrůstaly a žily, a z něž byl otec vykázán, stabilita výchovného prostředí by proto byla zachována a nezletilé děti by pobývaly v prostředí jim perfektně známém.

13. Stěžovatel dále připomíná, že obtížná komunikace mezi rodiči nemůže jít k tíži otce. Je nepřijatelné, aby absence či obtížnost komunikace mezi rodiči byla důvodem omezení práv jen jednoho z rodičů.

14. Stěžovatel dodatečně k ústavní stížnosti doložil pracovní posudek od zaměstnavatele a výpis z rejstříku společenství vlastníků jednotek dokládající jeho členství ve výboru společenství.

III. Vyjádření účastníků a vedlejších účastníků řízení

15. Soud prvního stupně plně odkázal na odůvodnění napadeného rozsudku.

16. Odvolací soud uvedl, že si není vědom toho, že by svým rozhodnutím nebo postupem, které jeho vydání předcházelo, jakýmkoli způsobem porušil práva účastníků řízení chráněná Ústavou a Listinou základních práva a svobod. Stěžovatel své námitky uplatnil již v řízení před obecnými soudy, a ty se s nimi v odůvodněních svých rozhodnutí vypořádaly. Odvolací soud dále odkázal na odůvodnění svého rozsudku.

17. Kolizní opatrovník nezletilých (orgán sociálně-právní ochrany dětí městské části Praha 13) souhlasí s obsahem napadených rozhodnutí a odkazuje na svá vyjádření v řízení před obecnými soudy.

18. Vedlejší účastnice (matka nezletilých) považuje napadené rozsudky za věcně i právně správné a s jejich zněním se zcela ztotožňuje. Rozsudky jsou v zájmu a zcela v souladu s přáním nezletilých dětí stěžovatele jako otce a vedlejší účastnice jako matky. Ústavní stížnost stěžovatele považuje vedlejší účastnice za nedůvodnou a pouze za další formu pokračování boje stěžovatele s vedlejší účastnicí, ke kterému neváhal v minulosti použít jak

slovní, tak fyzické násilí, ale ve kterém pokračuje nadále slovně nejruznějšími urážkami, dehonestováním vedlejší účastnice jako matky, snahou o vyřazování vedlejší účastnice jako matky ze života nezletilých dětí, nevhodným chováním a vyjadřováním se o matce před dětmi, znemožňováním kontaktu dětí s matkou a matky s dětmi v době, kdy jsou nezletilé děti u stěžovatele, stavěním se do pozice nadřícené vůči vedlejší účastnici apod. Vedlejší účastnice uvádí, že úprava poměrů nezletilých dětí byla učiněna dohodou rodičů, kdy taková dohoda byla zcela v souladu se zájmy a přáními obou nezletilých dětí. Stěžovatel měl a má poměrně široký styk s oběma nezletilými dětmi, vedlejší účastnice nikdy stěžovateli ve styku s dětmi nebránila. To se však nedá říci o stěžovateli ve vztahu k vedlejší účastnici. Rozhodnutí obecných soudů vychází jak z přání nezletilých dětí, na kterém se nic nezměnilo, tak ze stanoviska vedlejší účastnice jako matky, která přání dětí respektuje, ale i ze skutečnosti, že stěžovatel podal návrh na změnu poměrů v době, kdy od posledního rozhodnutí uplynula krátká doba, a k žádné podstatné změně poměrů nedošlo. Vedlejší účastnice dále uvádí, že komunikace mezi stěžovatelem a vedlejší účastnicí stále není dobrá, připomíná, že v průběhu rozvodového řízení stěžovatel na vedlejší účastnici vytáhl nůž, ve vedlejší účastnici zůstává stále pocit strachu z chování stěžovatele; skutečnost, že stěžovatel byl v trestním řízení pro nedostatek důkazů nakonec zproštěn obvinění, vedlejší účastnici na pocitu bezpečí nepřidala.

19. Vedlejší účastnice dále uvádí, že stěžovatel nepřispívá na děti nad rámec výživného, a vytýká další nedostatky v péči o děti. Stěžovatel svůj návrh na střídavou péči s vedlejší účastnicí neprojednal a přání dětí zůstat ve výlučné péči vedlejší účastnice jako matky, kde se cítí doma, nerespektoval a nerespektuje. Vedlejší účastnice přikládá ke svému vyjádření též rozhodnutí o vykázání stěžovatele, obžalobu stěžovatele a trestní příkaz, který byl následně soudem zrušen.

20. Vedlejší účastnice dále podrobně rekapituluje tvrzená pochybení ve výchově dětí na straně stěžovatele, zdůrazňuje, že dohodu o výchově dětí stěžovatel uzavřel dobrovolně, v péči vedlejší účastnice nebyly shledány nedostatky a děti si střídavou výchovu nepřejí. V zájmu důsledné právní ochrany nezletilých dětí je respektování jejich zájmu v nejširším slova smyslu, tedy i zájmu na zdravém psychickém a fyzickém vývoji, klidném rodinném prostředí a stabilním zázemí, uspokojování nákladů a potřeb a respektování zájmů a přání dětí s ohledem na jejich věk, rozumový vývoj a sourozenecké vztahy. Nelze se dožadovat střídavé výchovy bez ohledu na konkrétní situaci. Nelze pominout, že v zájmu nezletilých dětí rozhodně není chování stěžovatele vůči jejich matce. Stěžovatel má možnost se na výchově nezletilých dětí podílet. Dohodou rodičů byl schválen poměrně široký styk stěžovatele s dcerami. Stěžovatel v rámci běžného styku nevyužívá

styk ani v rozsahu, ve kterém rodiče původně uzavřeli dohodu. Pokud svůj názor stěžovatel po devíti měsících změnil, nelze dle názoru vedlejší účastnice považovat toto za jednání v zájmu nezletilých dětí, které si navíc jiné uspořádání poměrů nepřály a nepřejí. Uzavření dohody rodičů o úpravě poměrů a styku stěžovatele s nezletilými dětmi nemělo s vykázaním stěžovatele a jeho následným trestním stíháním nic společného. Před podáním nového návrhu na změnu úpravy poměrů stěžovatel svůj úmysl s dětmi neprojednal a jejich názor neznal.

21. Vedlejší účastnice má za to, že stěžovatel nebyl obecnými soudy v žádném ohledu na svých právech zkrácen, ústavní práva stěžovatele nebyla porušena a ústavní stížnost měla být odmítnuta či zamítnuta.

IV. Replika stěžovatele

22. K vyjádření Obvodního soudu pro Prahu 5, Městského soudu v Praze i orgánu sociálně-právní ochrany dětí městské části Praha 13 stěžovatel uvádí, že se evidentně odmítly argumentací stěžovatele zabývat a pouze bez dalšího odkázaly na svá dosavadní rozhodnutí. Stěžovatel má za to, že uvedená podání pouze ilustrují nezáměr orgánů veřejné moci o hlubší ponoření se do problematiky ukládání střídavé výchovy a péče k nezletilým a jejich neochotu svou dosavadní rozhodovací praxi změnit tak, aby byla v souladu s moderním celospolečenským vývojem a především také s judikaturou Ústavního soudu. Stěžovatel dále trvá na skutečnostech, které uvedl ve své ústavní stížnosti.

23. K vyjádření vedlejší účastnice (matky nezletilých dětí) stěžovatel uvádí, že ve svém podání uvedla řadu nepravdivých a nepodložených informací, jejichž jediným cílem je patrně stěžovatele očernit. Stěžovatel nepovažuje za nutné na jednotlivé invectivy a osobní útoky reagovat. Ilustrují však postoj vedlejší účastnice a její snahu stěžovatele poškozovat, mimo jiné i tím, že pro podporu svých tvrzení používá nerelevantní argumentaci trestním řízením, které bylo proti stěžovateli vedeno ve věci, pro niž však byl v plném rozsahu viny zproštěn. Stěžovatel uvádí, že by mohl také uvést řadu podobných důvodů, které by subjektivně v negativním světle dokreslovaly výchovu matky, nepovažuje to však za vhodné a v řízení před Ústavním soudem za relevantní. Podání ústavní stížnosti není v žádném případě motivováno bojem s vedlejší účastnicí, nýbrž snahou dopřát svým nezletilým dětem péči obou rodičů, na niž mají právo. Stěžovatel připomíná, že neexistuje žádná zákonná úprava, která by stanovovala, po jak dlouhé době může rodič dát návrh na změnu úpravy péče o nezletilé. Zásadní je podstatná změna poměrů jak na straně rodiče, tak na straně dětí, k níž v posuzované věci zcela bez pochyb došlo. Stěžovatel trvá na tom, že obecné soudy pochybily, když situaci neposuzovaly komplexně a ve svých rozhodnutích poskytly pouze stručná odůvodnění odkazující na krátkou dobu

od prvního rozhodování o péči o nezletilé a neexistenci podstatné změny poměrů, aniž by vzaly v úvahu skutečnosti, které v průběhu řízení stěžovatel uváděl.

24. Stěžovatel nezpochybňuje, že komunikace mezi ním a vedlejší účastnicí je komplikovaná, nicméně odmítá, aby z této skutečnosti těžila vedlejší účastnice. K úhradám nad rámec výživného stěžovatel uvádí, že plní svou povinnost stanovenou mu obecnými soudy. Nabyla-li vedlejší účastnice dojmu, že výživné má být vyšší, může podat návrh na zvýšení výživného. Stěžovatel dále tvrdí, že nezletilým dětem kromě výživného hrazeného k rukám matky pravidelně kupuje různé oblečení a věci pro volnočasové aktivity.

25. Vedlejší účastnice sice poměrně explicitně popisuje, jaký negativní vliv má výchova otce na nezletilé, avšak svá tvrzení ničím kromě svého subjektivního hodnocení ovlivněného negativním vztahem ke stěžovateli nedokládá. Stěžovatel trvá na tom, že nezletilé děti mají stejné právo na výchovu matky i otce ve stejném rozsahu. Stěžovatel souhlasí, že zájmy dětí jsou v řízení to nejpodstatnější, zároveň však upozorňuje na to, že i otec má právo se na výchově svých dětí podílet. Obecně mají oba rodiče právo na péči o nezletilé ve stejném rozsahu, střídavá péče by proto měla být preferovaným způsobem výkonu rodičovské odpovědnosti, nebrání-li tomu zásadní okolnosti, jak plyne z judikatury Ústavního soudu.

26. Stěžovateli nelze vyčítat, že k obraně těchto práv využívá nástroje, který mu demokratický stát poskytuje, tedy ústavní stížnosti. Nebýt totiž rozhodnutí obecných soudů, která nerespektovala základní lidská práva stěžovatele a jeho dcer a judikaturu Ústavního soudu, stěžovatel by nebyl nucen v řízení tak dlouho pokračovat.

V. Upuštění od ústního jednání

27. Ústavní soud nenařizoval ústní jednání, neboť s ohledem na všechny zjištěné skutečnosti nebylo možno od ústního jednání očekávat další objasnění věci ve smyslu § 44 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“).

VI. Hodnocení Ústavním soudem

28. Ústavní stížnost je důvodná.

29. Ústavní soud se k otázce ústavních aspektů svěřování dítěte do péče po rozchodu rodičů již opakovaně vyjádřil [srov. např. nález sp. zn. II. ÚS 568/06 ze dne 20. 2. 2007 (N 33/44 SbNU 399); nález sp. zn. III. ÚS 1206/09 ze dne 23. 2. 2010 (N 32/56 SbNU 363); nález sp. zn. III. ÚS 3007/09 ze dne 26. 8. 2010 (N 172/58 SbNU 503); nález sp. zn. I. ÚS 266/10 ze dne 18. 8. 2010 (N 165/58 SbNU 421); nález sp. zn. I. ÚS 2661/10 ze dne 2. 11. 2010 (N 219/59 SbNU 167); nález sp. zn. II. ÚS 4160/12 ze dne 23. 4. 2013

(N 66/69 SbNU 213); nález sp. zn. I. ÚS 1506/13 ze dne 30. 5. 2014 (N 110/73 SbNU 739); nález sp. zn. I. ÚS 2482/13 ze dne 26. 5. 2014 (N 105/73 SbNU 683); nález sp. zn. I. ÚS 1554/14 ze dne 30. 12. 2014 (N 236/75 SbNU 629) či nález sp. zn. III. ÚS 2298/15 ze dne 15. 3. 2016 (N 44/80 SbNU 543)].

30. V nálezu sp. zn. I. ÚS 1554/14 Ústavní soud shrnul, že „střídavá péče o dítě připadá v úvahu tehdy, pokud oba rodiče projevují o svěření dítěte do péče upřímný a skutečný zájem (subjektivní kritérium) a oba naplňují relevantní objektivní kritéria zhruba ve stejné míře. Při svěřování dítěti do péče musí obecné soudy posoudit zejména následující čtyři objektivní kritéria: 1. existenci pokrevního pouta mezi dítětem a o jeho svěřeni do péče usilující osobou; 2. míru zachování identity dítěte a jeho rodinných vazeb v případě jeho svěřeni do péče daného rodiče; 3. schopnost daného rodiče zajistit jeho vývoj a fyzické, vzdělávací, emocionální, materiální a jiné potřeby; a 4. přání dítěte. Obecné soudy jsou však nejen oprávněny, ale i povinny vzít v potaz i další relevantní kritéria, pokud to specifické okolnosti projednávaného případu vyžadují“.

31. Je nutno přisvědčit stěžovateli, že z judikatury Ústavního soudu i Evropského soudu pro lidská práva vyplývá presumpce střídavé péče před péčí jednoho z rodičů, resp. závěr, že „v zájmu dítěte zpravidla je, aby bylo v péči obou rodičů“ (srov. nález sp. zn. III. ÚS 1206/09, bod 28; nález sp. zn. I. ÚS 266/10, bod 25; či nález sp. zn. I. ÚS 2482/13, bod 26). Jak uvedl Ústavní soud v nálezu sp. zn. I. ÚS 1554/14, „pokud oba rodiče projevují o dítě skutečný zájem a chtějí jej mít v péči a zároveň oba naplňují relevantní objektivní kritéria ve zhruba stejné míře, ustanovení čl. 10 odst. 2 Listiny a čl. 8 evropské Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod ve spojení s čl. 32 odst. 4 Listiny a čl. 3 odst. 1 a čl. 18 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte vytváří presumpci ve prospěch střídavé péče“.

32. Zároveň však platí, že střídavá péče nemá být určitým automatismem. V citovaném nálezu sp. zn. I. ÚS 1554/14 Ústavní soud též uvádí, že presumpci střídavé péče lze vyvrátit, jsou-li k tomu „pádné důvody, mající oporu v ochraně nejlepšího zájmu dítěte. Mezi tyto důvody patří například specifický zdravotní či psychický stav dítěte, v jehož důsledku by střídavá péče představovala pro dítě nepřiměřenou zátěž, velmi velká vzdálenost bydlíš rodičů, a to zejména v případech, kdy by tato velká vzdálenost mohla zásadním způsobem narušit školní docházku dítěte“.

33. Jak připomenul Ústavní soud např. ve shora zmíněném nálezu sp. zn. I. ÚS 1506/13 či v usnesení sp. zn. I. ÚS 122/15 ze dne 25. 3. 2015, samotné hledisko nejlepšího zájmu dítěte není právními předpisy nijak vymezeno. Výbor pro lidská práva v Obecném komentáři č. 14 z 29. 5. 2013 o právu dítěte na to, aby jeho nejlepší zájmy byly předním hlediskem, (dále jen „Obecný komentář“) formuloval následující faktory, které je nutné brát v potaz při formulování nejlepšího zájmu dítěte: postoj dítěte (body 53 až

54), identitu dítěte (body 55 až 57); zachování rodinného prostředí a udržování vazeb (body 58 až 70); péči o ochranu a bezpečí dítěte (body 71 až 74); příslušnost dítěte ke zranitelné skupině dětí (body 75 až 76); právo dítěte na zdraví (body 77 až 78); právo dítěte na vzdělání (bod 79). Obecný komentář ve vztahu k hledisku nejlepšího zájmu dítěte mj. uvádí: „Koncept nejlepšího zájmu dítěte je flexibilní a adaptabilní. Měl by být přizpůsoben a definován individuálně s ohledem na specifickou situaci, v níž se dítě či děti, jichž se věc týká, nachází, přičemž pozornost by měla být věnována jejich osobním poměrům, situaci a potřebám. V rámci individuálních rozhodnutí musí být nejlepší zájem dítěte hodnocen a stanoven ve světle specifických okolností konkrétního dítěte“ (bod 32).

34. Jak již bylo shora uvedeno, nejlepší zájem dítěte je definován vždy individuálně s ohledem na specifickou situaci, v níž se dítě, jehož se věc týká, nachází, přičemž pozornost by měla být věnována jeho osobním poměrům, situaci a potřebám. Jde tak vždy o posouzení konkrétních skutkových okolností případu. Zde je nutno s ohledem na subsidiaritu ústavního přezkumu, jakož i referenční kritérium přezkumu, kterým je ochrana ústavě zaručených práv, nikoli další instanční, resp. věcný přezkum rozhodnutí obecných soudů, zdůraznit, že posuzování skutkových otázek, zejména pak v rodinněprávních věcech, musí být v první řadě úkolem obecných soudů.

35. V nyní posuzovaném případě soud prvního stupně zamítl návrh otce na změnu výchovy (nařízení střídavé výchovy) prakticky na základě argumentu, že nedošlo k žádné podstatné změně poměrů od prvního rozhodnutí (tj. od schválení dohody rodičů) a že od této doby uplynula relativně krátká doba. Prakticky se stejnou argumentací jeho rozhodnutí potvrdil též odvolací soud.

36. Argument nedostatečné komunikace mezi rodiči zmíněný v napadených rozhodnutích není sám o sobě konstantně v judikatuře Ústavního soudu považován za dostačující k vyloučení střídavé péče, pokud se soudy situaci nepokusily zlepšit např. nařízením mediace (srov. např. shora zmínované nálezy Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2482/13, sp. zn. I. ÚS 1554/14, sp. zn. III. ÚS 1206/09 či sp. zn. I. ÚS 2661/10). Vyloučení střídavé péče na základě špatné komunikace rodičů je tak výjimečně možné, jestliže ani pokusy o nápravu ze strany soudů neměly na zlepšení komunikace vliv. Soud však musí zjistit, na straně kterého z rodičů leží příčina nevhodné komunikace, a zohlednit toto zjištění při svěřování dítěte do péče pouze jednoho z rodičů. Dítě by pak mělo být svěřeno do péče právě toho z rodičů, který je ochotný s druhým z rodičů komunikovat a nebránit mu ve styku s dítětem (nález sp. zn. I. ÚS 1554/14, bod 32). I tato úvaha se však musí jasně v odůvodnění rozhodnutí soudu objevit.

37. Soud prvního stupně cituje z nálezu Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2482/13 první větu bodu 29, která uvádí: „Pokud jde o (ne)svěření dítěte

do střídavé péče obou rodičů za situace, kdy již dříve soudy o úpravě výchovných poměrů dítěte rozhodly či kdy již dříve schválily dohodu rodičů o výkonu jejich rodičovských práv a povinností, je také podstatné, zda došlo k dostatečně změně okolností (viz § 28 zákona o rodině) a zda je v souvislosti s touto změnou nutné ochránit nejlepší zájmy dítěte změnou dosavadních výchovných poměrů a zda se posouzením možné nutnosti přehodnotit stávající výchovné poměry v důsledku změny okolností obecné soudy dostatečně zabývaly.“ Následující věta bodu 29, kterou již soud prvního stupně nezmiňuje, však dále uvádí: „Nezmění-li totiž soud úpravu výchovných poměrů tehdy, kdy nad zájmem dítěte na stabilním výchovném prostředí převáží významnost nastalé změny okolností, a označí-li bez dalšího změnu okolností za nepodstatnou, může dojít k porušení práva dítěte i jeho rodičů na respektování rodinného života.“

38. Obě napadená rozhodnutí se nijak nevypořádala s argumenty stěžovatele, že pro střídavou péči je důležitá jak blízkost bydlišť obou rodičů (cca 500 m), tak změna pracovní doby stěžovatele umožňující přizpůsobit svou práci péči o děti, když je zřejmé, že blízkost bydlišť obou rodičů umožňuje dětem zachovat jejich dosavadní sociální kontakty (škola, školka, kroužky, kamarádi apod.), stejně tak, že slíbená změna pracovní doby je z hlediska možnosti péče o děti relevantní změnou. Taktéž není nijak zdůvodněno, proč soud v daném kontextu nepovažuje za podstatnou změnu poměrů přechod jedné z dcer z mateřské na základní školu.

39. Dle judikatury Ústavního soudu platí, že pro nenařízení střídavé péče musí soudy uvést relevantní a silné argumenty, resp. se vypořádat s kritérii vymezenými judikaturou Ústavního soudu jakožto s kritérii ústavně relevantními (srov. shora zmíněný nálezn. sp. zn. I. ÚS 1554/14). Ústavní soud uvedené požadavky formuloval mj. v reakci na argument, taktéž stěžovatelem zmíněný, o strukturální diskriminaci otců z důvodu pohlaví při svěřování dětí do péče. Právě kvalitním zdůvodněním rozhodnutí, resp. pečlivým vypořádáním se s tvrzeními navrhovatelů dožadujících se svěřování dítěte do střídavé péče, mohou soudy dostatečně vyvrátit argument o diskriminaci z důvodu pohlaví při svěřování dětí do péče. V nyní posuzovaném případě však soudy tuto povinnost nenaplnily, pouze odkázaly na nedostatečnou změnu poměrů a krátkou dobu od předchozího rozhodnutí, aniž se vypořádaly s tvrzeními stěžovatele o tom, že střídavá péče by byla v danou chvíli vhodnější, resp. uvedly dostatečně silné argumenty pro to, že střídavá péče není v dané situaci vhodná, resp. není v nejlepším zájmu dítěte.

40. Ústavní soud nijak nepředjímá, jakým způsobem mají být argumenty stěžovatele, resp. argumenty vedlejší účastnice hodnoceny, dokud se s nimi řádně nevypořádají právě obecné soudy, resp. nijak nepředjímá, jak má být ve věci rozhodnuto. Podstatné však z hlediska ústavního práva na spravedlivý proces, resp. práva na péči rodičů o děti je, že se

v rozhodnutí, je-li postaveno právě na neexistenci změny poměrů, musí soud se stěžovatelem tvrzenou změnou poměrů argumentačně vypořádat a následně posoudit možnost nařízení střídavé péče optikou pravidel, která plynou ze shora citované judikatury Ústavního soudu.

41. Pokud jde o argument neuplynutí dostatečně dlouhé doby od předchozího rozhodnutí, tj. v zásadě argument přednosti stability výchovného prostředí před jeho možnou změnou, opět platí, že v každém jednotlivém případě je nutno vycházet z nejlepšího zájmu dítěte v kontextu srovnání stávajícího a navrhovaného výchovného prostředí, nikoli pouze mechanicky z počtu měsíců či let, které uplynuly od předchozího rozhodnutí.

42. V obecné rovině lze uvést, že otázku vhodnosti případného přechodu z výlučné na střídavou péči je možno posoudit teprve na základě zvážení, zda důvody pro střídavou péči jsou v době rozhodování o novém návrhu dány či nikoli, což musí být navíc z argumentace soudu (resp. odůvodnění) patrné. To platí ostatně též při případném přechodu ze střídavé péče k péči výlučné. Z odůvodnění napadených rozhodnutí nic takového nevyplývá. Pokud soudy nějakou úvahu o tom, že střídavá péče navrhovaná otcem je v daném okamžiku nevhodná, přesto učinily, nijak se tato úvaha v napadených rozhodnutích neodráží. Jak již bylo shora uvedeno, sám argument, že dosavadní prostředí není vhodné po určité době měnit, neobstojí v situaci, kdy se soud nijak nevypořádává s tím, zda nové prostředí, resp. nový režim péče o děti, je pro zachování práv dětí i rodičů změnou k lepšímu či horšímu.

43. Jak ostatně uvádí i Ústavní soud v nálezu sp. zn. I. ÚS 2482/13, „zájem nezletilých na stabilním výchovném prostředí sám o sobě takový velmi závažný důvod (pro nenařízení střídavé péče – pozn. Ústavního soudu) nepředstavuje, protože ... by tím byl popřen smysl zákonné úpravy i celého institutu střídavé péče, tak jak jej vykládá Ústavní soud a Evropský soud pro lidská práva“ (bod 43). Stabilita výchovného prostředí není tedy bez dalšího argumentem pro zachování té formy péče, jejíž změna je navrhována (ať už při přechodu z výlučné péče na střídavou, či ze střídavé péče na výlučnou). Pokud je však prokázáno a argumentačně doloženo, že změna výchovného prostředí by nebyla v nejlepším zájmu dítěte, pak stabilita výchovného prostředí samozřejmě převáží nad jeho změnou. Nejlepší zájem dítěte však nelze ztotožňovat s neměnností výchovného prostředí bez dalšího. Jinak řečeno, argumentace zájmem na stabilním výchovném prostředí nemůže být dostačující sama o sobě, ale vždy v kontextu posouzení toho, jaký vliv bude mít změna prostředí na psychologický či fyzický komfort dítěte samotného. V opačném případě by se fakticky konzervoval status quo daný prvním rozhodnutím ve věci, neboť odmítáním změny výchovného prostředí (a tedy prodloužením stavu po prvním rozhodnutí) se výchovné prostředí stále více stabilizuje, resp. dítě si na něj stále více zvyká,

přičemž ke změně by pak nemuselo dojít nikdy (srov. podrobněji též nálezh sp. zn. I. ÚS 2482/13, body 41 až 42).

44. Pokud vedlejší účastnice ve svém podání adresovaném Ústavnímu soudu uvádí řadu skutkových okolností svědčících o nedostatcích péče o děti na straně otce, resp. ohledně přání nezletilých dětí, nemůže jim Ústavní soud přikládat v řízení o ústavní stížnosti jakoukoli relevanci, neboť nejde o skutečnosti, na kterých byla postavena obě napadená rozhodnutí, resp. nejde o skutečnosti, které by byly v odůvodnění obou napadených rozsudků jakkoli reflektovány. Naopak z napadených rozhodnutí plyne, že soudy neshledaly na straně otce problémy, pokud jde o péči o děti, placení výživného či kvalitu navrhovaného výchovného prostředí. O přání nezletilých dětí napadená rozhodnutí nehovoří vůbec. Ústavní soud pak nemůže, jak již bylo shora zmíněno, suplovat roli další skutkové instance a na základě tvrzení, která nejsou nijak zohledněna v napadených rozhodnutích, věcně posuzovat spor mezi stěžovatelem a vedlejší účastnicí, resp. věcně přehodnocovat závěry obecných soudů. Ústavní soud, vědom si své kasační pravomoci v řízení o ústavní stížnosti, je povolán k tomu, aby posoudil, zda obecné soudy respektovaly ústavní práva stěžovatele mj. tím, jakým způsobem se v odůvodnění svých rozhodnutí vypořádaly jak s tvrzeními stěžovatele, tak s judikaturou Ústavního soudu kladoucí určité požadavky na zdůvodnění závěru o nesvření dětí do střídavé péče. Pokud těmto požadavkům rozhodnutí obecných soudů nedostojí, dojde k porušení práva na spravedlivý proces z pohledu nároků kladených na odůvodnění soudních rozhodnutí obecně, jakož i k porušení práva rodiče na péči o děti z pohledu neunesení argumentačního břemene vyvracejícímu shora zmíněnou presumpci střídavé péče, kterou Ústavní soud formuloval právě na pozadí ústavního práva na péči o děti garantovaného v čl. 32 odst. 4 Listiny.

45. V nyní posuzovaném případě soudy nijak nezdůvodňují, proč by změna výchovného prostředí měla nezletilé děti negativně ovlivnit, resp. být v rozporu s jejich nejlepším zájmem. Pouze stručně uvádějí, že po krátké době není vhodné výchovné prostředí měnit. Bez zohlednění kvality nového výchovného prostředí a zhodnocení nejlepšího zájmu dítěte právě v kontextu nového výchovného prostředí, resp. schopností otce podílet se na střídavé péči, jde však o argument nedostačující, resp. nepřezkoumatelný.

46. Jakékoli vypořádání se s argumenty stěžovatele, že pro střídavou péči je významná aktuální blízkost bydliště stěžovatele a vedlejší účastnice (cca 500 m), skutečnost, že stěžovatel má příslibeno od zaměstnavatele přízpůsobení pracovní doby, vyšší věk obou dětí či nastoupení starší dcery ke školní docházce, v napadeném rozhodnutí chybí. Stejně tak chybí uvedení relevantních argumentů, které střídavou péči vylučují.

47. Ústavní soud opět dodává, že nemůže nyní nijak presumovat, zda by střídavá péče byla vhodná, resp. vhodnější než stávající stav, neboť

nemůže hodnotit důkazy, které se nijak v odůvodnění napadených rozhodnutí nepromítly. Ústavní soud není další skutkovou instancí, která by měla na základě skutkových tvrzení stěžovatele, resp. vedlejší účastnice spor mezi nimi meritorně posuzovat. Ústavní soud jako soudní orgán ochrany ústavnosti pouze hodnotí, zda se s tvrzeními stěžovatele ústavně konformně obecné soudy vypořádaly, zda při zdůvodnění svých rozhodnutí respektovaly judikaturu Ústavního soudu vymezující pravidla pro rozhodování o výchově dětí, konkrétně zda vymezily silné důvody pro závěr, že střídavá péče není v daném případě možná. Proto též Ústavní soud nebral jako relevantní pro své rozhodnutí stěžovatelem doložený pracovní posudek zaměstnavatele ani informaci o členství stěžovatele ve výboru společenství vlastníků jednotek.

48. Ústavně konformní pak bude takový postup, při kterém obecné soudy zohlední všechna Ústavním soudem vytyčená kritéria pro posuzování svěřeni dětí do střídavé péče a při jejich vyhodnocení se nedopustí zjevné libovůle. Jak uvedl Ústavní soud např. v nálezu sp. zn. I. ÚS 1708/14 ze dne 18. 12. 2014 (N 235/75 SbNU 617), „rozhodování v citlivých rodinněprávních věcech musí být doménou zejména obecných soudů, které se znalostí spisu, vývoje rodinné situace a bezprostředního kontaktu s účastníky řízení mohou proniknout do mnohdy spleťtité a těžko jednoduše řešitelné situace a učinit konečné rozhodnutí, které bude odrážet nejen zájmy jednotlivých účastníků, zejména nezletilých dětí, ale současně bude účastníky považováno za spravedlivé. Ústavní soud zde s ohledem na své postavení nemůže hrát roli konečného univerzálního ‚rozhodce‘, ale jeho úkolem může být pouze posoudit vzniklý stav z hlediska ochrany základních práv toho účastníka, jemuž byla obecným soudem eventuálně upřena“.

49. Ústavní shrnuje, že v nyní posuzovaném případě nemůže argumentaci obecných soudů svědčících proti střídavé péči vůbec přezkoumat, neboť v odůvodnění obou instancí víceméně absentuje. Sama stabilita výchovného prostředí relevantním argumentem být nemůže, není-li zároveň posouzena kvalita výchovného prostředí navrhovaného, tj. není-li z odůvodnění rozhodnutí zřejmé, že změna výchovného prostředí by byla změnou k horšímu, resp. nebyla v nejlepším zájmu dětí. K nedostatečnosti argumentu obtížnou komunikací mezi rodiči se již Ústavní soud výše vyjádřil.

50. Ústavní soud tak uzavírá, že napadená rozhodnutí porušila právo stěžovatele na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny a právo na výchovu dětí dle čl. 32 odst. 4 Listiny tím, že neobsahují relevantní a silné důvody svědčící proti vyhovění návrhu stěžovatele na svěřeni dětí do střídavé péče, resp. nedostatečně se vypořádávají s argumentací samotného stěžovatele.

51. S ohledem na výše uvedené Ústavní soud nálezem vyhověl ústavní stížnosti a shora označená rozhodnutí podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil.

Č. 234

K porušení práv znalce na soudní ochranu a na ochranu vlastnictví při snížení znalečného odvolacím soudem

Nenařídil-li soud v odvolacím řízení, v němž podstatným způsobem na základě důvodů neuplatněných v odvolání snížil znalečné, jednání, na němž by znalci bylo umožněno, aby se vyjádřil k důvodům, na nichž soud založil své rozhodnutí, a hájil tak svoje právo na znalečné, došlo takovým postupem k porušení práva znalce na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, jakož i k porušení jeho práva na ochranu vlastnictví zaručeného v čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Josefa Fialy (soudce zpravodaj) a soudců Jana Filipa a Radovana Suchánka – ze dne 6. prosince 2016 sp. zn. III. ÚS 910/16 ve věci ústavní stížnosti Ing. Petra Osičky, zastoupeného Mgr. Vadimem Rybářem, advokátem, se sídlem Týršova 1714/27, Ostrava – Moravská Ostrava, proti usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 26. ledna 2016 č. j. 16 Co 147/2015-282, kterým bylo stěžovateli jako znalci v soudním řízení sníženo znalečné, za účasti Krajského soudu v Ostravě jako účastníka řízení a 1) Terézie Krajňakové, 2) Jozefa Krajňaka, 3) Ingrid Krajňakové, 4) Petry Krajňakové a 5) Livie Krajňakové, 6) společnosti STAFIZ – PDS, s. r. o. „v likvidaci“, se sídlem Hlavní 26, Český Těšín, a 7) společnosti SKANSKA, a. s., se sídlem Křižíkova 682/34a, Praha 8, jako vedlejších účastníků řízení.

Výrok

I. Usnesením Krajského soudu v Ostravě ze dne 26. ledna 2016 č. j. 16 Co 147/2015-282 bylo porušeno právo stěžovatele na soudní ochranu zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a právo na ochranu vlastnického práva zaručené čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a čl. 1 odst. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod.

II. Usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 26. ledna 2016 č. j. 16 Co 147/2015-282 se ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadeného rozhodnutí

1. Usnesením Okresního soudu v Karviné (dále jen „okresní soud“) ze dne 1. 4. 2015 č. j. 25 C 6/2011-250 bylo v řízení o žalobě vedlejších účastníků 1) až 5) proti vedlejším účastnicím 6) a 7) o jednorázové odškodnění pozůstalých přiznáno stěžovateli jako znalci znalečné ve výši 36 383,50 Kč. V odůvodnění je obsažen podrobný výpočet uvedené částky.

2. Proti tomuto usnesení podala vedlejší účastnice 7) odvolání, jímž požadovala změnu napadeného usnesení spočívající v podstatném snížení znalečného, příp. zrušení napadeného usnesení v celém rozsahu. Konkrétně namítala podjatost stěžovatele jako znalce a nedostatečnou kvalitu vypracovaného posudku. Stejnopis odvolání byl stěžovateli doručen.

3. Usnesením Krajského soudu v Ostravě (dále též jen „krajský soud“) ze dne 26. 1. 2016 č. j. 16 Co 147/2015-282 bylo usnesení okresního soudu změněno tak, že stěžovateli jako znalci se přiznává znalečné a náhrada nákladů ve výši 16 233,50 Kč. Krajský soud se v odůvodnění vypořádal s argumentací vedlejší účastnice 7). Snížení částky zdůvodnil tím, že úkony související s obstaráváním podkladů pro vypracování znaleckého posudku je nutno hodnotit nižší hodinovou sazbou, resp. že obstarání těchto podkladů mohlo stěžovateli zabrat nejvýše osm hodin času, a nikoliv 28, jak dovodil okresní soud. Obdobné posouzení přiměřenosti doby provedl krajský soud také ve vztahu k vypracování znaleckého posudku, kdy dovodil, že znalecký posudek stěžovatel vyhotovoval nejvýše po dobu 30 hodin, nikoliv tedy v rozsahu 62 hodin, jak uvedl okresní soud. Krajský soud rovněž uvedl, že stěžovateli nebylo možné přiznat 350 Kč za vyjádření k ustanovení znalcem.

II. Argumentace stěžovatele

4. Stěžovatel v ústavní stížnosti uvádí, že krajský soud napadeným usnesením zasáhl do jeho základních práv, zejména práva na spravedlivý proces zaručeného čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) a práva na ochranu vlastnického práva zaručeného čl. 11 odst. 1 Listiny a čl. 1 odst. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě.

5. Stěžovatel v ústavní stížnosti v prvé řadě vyjádřil nesouhlas se snížením přiznaného znalečného. Konkrétně uvedl, že ke změně zjištěného skutkového stavu v odvolacím řízení může dojít pouze na základě řádně provedeného dokazování. V této souvislosti poukázal na skutečnost, že nebyl proveden jediný důkaz, který by snížení přiznaného znalečného odůvodnil, resp. uvedl, že krajský soud své rozhodnutí založil pouze na svém názoru. Stěžovatel v ústavní stížnosti rovněž obsáhle poukázal na náročnost vypracování znaleckého posudku.

6. Z ústavní stížnosti dále vyplývají argumenty vztahující se k procesní aspektům. Stěžovatel uvádí, že v řízení neměl možnost se k odvolání vyjádřit, neboť v odvolacím řízení nebylo nařízeno jednání. Stejnopis odvolání byl stěžovateli doručen, avšak bez výzvy k vyjádření.

7. Z uvedených důvodů stěžovatel navrhl, aby Ústavní soud napadené usnesení krajského soudu zrušil.

III. Vyjádření účastníků

8. Ústavní soud vyzval účastníka (krajský soud) a vedlejšího účastníka 7) jako jediného účastníka řízení před okresním soudem, který usnesení o přiznání znalečného napadl odvoláním, k vyjádření k ústavní stížnosti.

9. Krajský soud ve svém vyjádření zcela odkázal na písemné vyhotovení napadeného usnesení. Vedlejší účastník 7) se k ústavní stížnosti nevyjádřil.

10. Ústavní soud vyjádření krajského soudu nezasílal stěžovateli k replice, neboť by v nyní posuzované věci nemohla přinést nové informace rozhodné pro posouzení důvodnosti ústavní stížnosti.

IV. Procesní předpoklady projednání ústavní stížnosti

11. Ústavní soud podle zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) posoudil splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Ústavní stížnost je přípustná, neboť stěžovatel nemá k dispozici jiné zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*).

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

12. Ústavní soud po seznámení se s obsahem ústavní stížnosti, vyžádaným spisem, vyjádřením účastníka a napadeným usnesením dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

13. Ústavní soud považuje za nutné připomenout, že právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy je porušeno, pokud je komukoliv upřena možnost domáhat se svého práva u nezávislého a nestranného soudu, popř. pokud soud odmítá jednat a rozhodovat o podaném návrhu, eventuálně pokud zůstává v řízení bez zákonného důvodu nečinný. V této souvislosti Ústavní soud dodává, že jeho úkolem je ochrana ústavnosti (čl. 83 Ústavy České republiky). Není tedy součástí soustavy soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy České republiky) a nenáleží mu ani výkon dohledu nad jejich rozhodovací činností. Postup v soudním řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu a výklad jiných než ústavních předpisů a jejich aplikace jsou záležitostmi obecných soudů [srov. usnesení Ústavního soudu

ze dne 10. 9. 1996 sp. zn. II. ÚS 81/95 (U 22/6 SbNU 575)]. Ústavní soud může do jejich činnosti zasáhnout pouze tehdy, pokud právní závěry obecných soudů jsou v příkrém nesouladu se skutkovými zjištěními nebo z nich v žádné možné interpretaci odůvodnění nevyplývají nebo pokud porušení některé z norem tzv. podústavního práva v důsledku svévole (např. nerespektováním kogentní normy) anebo v důsledku interpretace, jež je v extrémním rozporu s principy spravedlnosti (např. uplatněním přepjatého formalismu při aplikaci práva), zakládá porušení základního práva nebo svobody.

14. Ústavní stížnost je zaměřena na údajné pochybení krajského soudu při výpočtu výše přiznávaného znalečného a rovněž na pochybení procesní povahy, zejména v podobě absence doručení výzvy k vyjádření se k odvolání stěžovateli a nenařizení jednání v odvolacím řízení.

15. Ústavní soud v prvé řadě posoudil tvrzení ohledně porušení ústavních kautel práva na soudní ochranu tím, že odvolání vedlejší účastnice 7) bylo stěžovateli sice doručeno, avšak bez výzvy k vyjádření, resp. že krajský soud rozhodl bez nařízení jednání.

16. Z vyžádaného spisu je zřejmé, že vedlejší účastnice 7) dne 27. 4. 2015 podala proti usnesení okresního soudu odvolání (srov. spis vedený okresním soudem, č. l. 264). Ze spisu rovněž vyplývá, že okresní soud dne 30. 6. 2015 pod č. j. 25 C 6/2011-272 předložil věc krajskému soudu. Z předložení věci k rozhodnutí o odvolání plyne, že odvolání stěžovateli bylo doručeno, byť bez výzvy k vyjádření (srov. č. l. 267 a 272). Podle § 210 občanského soudního řádu (dále jen „o. s. ř.“) platí, že odvolání proti usnesení, kterým nebylo rozhodnuto ve věci samé, doručí předseda senátu těm účastníkům, jejichž práv a povinností se týká, je-li to s ohledem na okolnosti případu či povahu věci vhodné a účelné. Z uvedeného ustanovení tedy vyplývá povinnost soudu společně se stejnopisem odvolání doručit i výzvu k vyjádření. I bez ní bylo stěžovateli umožněno, aby na podané odvolání reagoval a zaujal proti němu vlastní obranu.

17. V nyní posuzované věci však krajský soud změnil napadené usnesení nikoliv z důvodů uplatněných vedlejší účastnicí 7) v odvolání. Vedlejší účastnice 7) argumentovala podjatostí stěžovatele a nedostatečnou kvalitou vypracovaného posudku, což však krajský soud vyvrátil konstatováním, že předložený posudek není tak nekvalitní, aby umožnil nepříznání znalečného. Krajský soud znalečné naopak snížil z jiných důvodů (srov. bod 3). Je tedy zřejmé, že i v situaci, kdy by se stěžovatel k podanému odvolání vyjádřil, neměl by možnost předvídat okolnosti, na nichž krajský soud postaví své rozhodnutí.

18. Ústavní soud se ve svých dřívějších rozhodnutích zabýval postavením znalců v soudním řízení v souvislosti s rozhodováním o znalečném. V nálezu ze dne 31. 3. 2015 ve věci sp. zn. II. ÚS 1261/14 (N 66/76 SbNU 895)

a nálezu ze dne 10. 1. 2013 ve věci sp. zn. II. ÚS 3367/12 (N 11/68 SbNU 169) Ústavní soud mimo jiné konstatoval, že ačkoliv znalci, podobně jako zapisovatelé či tlumočníci, nejsou ani účastníky, ani vedlejšími účastníky řízení, nýbrž pouze osobami zúčastněnými na řízení, nelze jim upírat ta práva, jimiž jsou tyto subjekty civilního procesu nadány. Disponuje-li pak znalec právem na podání odvolání proti rozhodnutí o znalečném, musí být vybaven stejnými procesními právy, jaká zákon přiznává účastníkům, aby nebyl v odvolacím řízení oproti účastníkům znevýhodněn.

19. Byť z ustanovení § 214 odst. 2 písm. c) o. s. ř. vyplývá, že pokud odvolání směřuje proti usnesení soudu prvního stupně, kterým nebylo rozhodnuto ve věci samé, není třeba nařizovat jednání, je z dřívější rozhodovací praxe Ústavního soudu zřejmé, že uvedené pravidlo nelze aplikovat mechanicky. Již z nálezu ze dne 25. 1. 2007 ve věci sp. zn. III. ÚS 639/06 (N 15/44 SbNU 193) vyplývá, že k § 214 odst. 2 o. s. ř. nemůže být přistupováno formalistickým způsobem a paušálně nenařizováno jednání v případech tam uvedených. Nařízení jednání podle ustanovení § 214 odst. 1 o. s. ř. je podle tohoto nálezu namístež zvažovat zejména tehdy, pokud odvolací soud z předchozího průběhu řízení nebo z obsahu podaného odvolání zjistí, že základ pro rozhodování odvolacího soudu o nákladech řízení se může odvíjet od sporné skutkové okolnosti, k jejímuž objasnění by mohlo přispět vyjádření účastníka nebo dokazování provedené při jednání [stejně závěry vyplývají i z nálezu ze dne 16. 6. 2016 ve věci sp. zn. IV. ÚS 3623/15 (N 116/81 SbNU 819) a nálezu ze dne 15. 1. 2009 ve věci sp. zn. IV. ÚS 2785/07 (N 10/52 SbNU 103)]. Tento předpoklad byl splněn rovněž v nyní posuzované věci, kdy krajský soud nikoliv na základě stěžovateli známé argumentace obsažené v odvolání dospěl k jiné výši přiznávaného znalečného, a to aniž stěžovatel dostal příležitost se vyjádřit. Ústavní soud proto konstatuje, že postupem, kdy stěžovateli byla upřena možnost zpochybnit argumenty krajského soudu a hájit svůj nárok na znalečné, došlo k zásahu do jeho základních práv, zejména práva na soudní ochranu zaručeného čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy a práva na ochranu majetku zaručeného čl. 11 odst. 1 Listiny a čl. 1 odst. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě.

20. Dalšími argumenty stěžovatele vztahujícími se ke správnosti výpočtu přiznaného znalečného se Ústavní soud nezabýval, neboť v prvé řadě je musí zohlednit krajský soud při opětovném rozhodování o odvolání vedlejší účastnice 7). V opačném případě by se Ústavní soud dopustil nepřipustného zásahu do rozhodovacích kompetencí nezávislého soudu.

21. Z výše uvedených důvodů Ústavní soud ústavní stížnosti stěžovatele vyhověl a usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 26. 1. 2016 č. j. 16 Co 147/2015-282 zrušil podle § 82 odst. 1, odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

Č. 235

K přípustnosti dovolání proti rozhodnutí odvolacího soudu nerespektujícího závazný právní názor Ústavního soudu

Přestože vyjádření Nejvyššího soudu k ústavní stížnosti vychází ze zcela správného rozlišení rozdílné působnosti Nejvyššího soudu a Ústavního soudu, nelze přisvědčit Nejvyššímu soudu v jeho závěru, že jakkoli rozpor s nálezem Ústavního soudu může zakládat důvodnost dovolání, nemůže jím být odůvodněna jeho přípustnost.

Ústavní soud je naopak přesvědčen, že námitka dovolatele, že v jeho věci odvolací soud poté, co mu byla věc vrácena Ústavním soudem, právní závěry vyslovené ve zrušujícím nálezem nerespektoval, zakládá přípustnost dovolání, které tudíž nelze odmítnout formálně z důvodu, že stěžovatel nepodřadil svou námitku pod některý z dovolacích důvodů uvedených v § 237 občanského soudního řádu. Nejde primárně o začlenění námitek pod některý z tam uvedených důvodů, nýbrž o to, aby dovolatel vzal v úvahu judikaturu Nejvyššího soudu k dané věci, vymezil se vůči ní a tuto svoji aktivitu promítl do textu dovolání s tím, že uvede, která z podmínek zakládajících přípustnost dovolání je podle něj splněna.

Ústavní soud má za to, že takový, jinak zcela oprávněný požadavek lze klást pouze na dovolatele, který bude namítat nesoulad s judikaturou Nejvyššího soudu. Je však absurdní trvat na tom, aby také dovolatel, v jehož věci bylo rozhodnutí odvolacího a dovolacího soudu Ústavním soudem zrušeno, se vymezoval proti judikatuře Nejvyššího soudu. Zcela tedy postačí srozumitelná námitka, že rozhodnutí odvolacího soudu nerespektovalo závazný právní názor Ústavního soudu.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka a soudců Jiřího Zemánka (soudce zpravodaj) a Ludvíka Davida – ze dne 6. prosince 2016 sp. zn. II. ÚS 2000/16 ve věci ústavní stížnosti Michaela Vaška, zastoupeného Mgr. Robertem Cholenským, Ph.D., advokátem, se sídlem Brno, Bolzanova 461/5, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 5. 2016 č. j. 30 Cdo 1377/2016-357, kterým bylo odmítnuto stěžovatelovo dovolání jako nepřipustné, ve spojení s návrhem na zrušení § 236 až 243g zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, za účasti Nejvyššího soudu jako účastníka řízení a města Kuřim, se sídlem Kuřim, Jungmannova 968, jako vedlejšího účastníka řízení.

Výrok

I. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 5. 2016 č. j. 30 Cdo 1377/2016-357 se ruší.

II. Ve zbytku se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění

I. Argumentace stěžovatele

1. Ústavní stížností doručenou Ústavnímu soudu dne 22. 6. 2016, která po formální stránce splňuje náležitosti požadované zákonem č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), napadl stěžovatel v záhlaví uvedené rozhodnutí s tvrzením, že jím bylo porušeno jeho ústavně zaručené právo na spravedlivý proces. Svou ústavní stížnost stěžovatel spojil s návrhem na zrušení § 236 až 243g zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále též jen „občanský soudní řád“).

2. Stěžovatel v ústavní stížnosti vyjadřuje svůj nesouhlas se skutečností, že Nejvyšší soud odmítl jeho dovolání jako nepřipustné z důvodu nedostatečně vymezeného dovolacího důvodu. Stěžovatel namítá, že ve svém dovolání uvedl, že se odvolací soud odchýlil od předchozího kasačního nálezu Ústavního soudu, a proto aplikací § 237 občanského soudního řádu výkladem *a minori ad maius* (tedy nejen na rozhodnutí dovolacího, ale i Ústavního soudu) nelze než dovodit, že dovolací důvod byl vymezen dostatečně jasně, zřetelně a jednoznačně. V čem konkrétně pochybení odvolacího soudu spočívá, tedy od kterého závěru vysloveného Ústavním soudem se odchýlil, vysvětlil stěžovatel v bodu 7 a násl. dovolání, včetně konkrétní citace z nálezu Ústavního soudu, jež odvolací soud nerespektoval. Stěžovatel také nesouhlasí se závěrem Nejvyššího soudu, že v případě existence „pouhého“ deficitu ústavnosti u rozhodnutí odvolacího soudu je dovolání nepřipustné. Závěrem stěžovatel brojí proti nákladovému výroku napadeného usnesení, jímž byl městu Kuřim přiznán nárok na náhradu nákladů zastoupení advokátem, přestože jde o město, jež ve svém městském úřadě zaměstnává řadu osob s vysokoškolským právnickým vzděláním.

II. Vyjádření účastníků

3. Ve smyslu § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu umožnil Ústavní soud účastníkům řízení i městu Kuřim, aby se vyjádřili k ústavní stížnosti.

4. Nejvyšší soud ve svém obsáhlém vyjádření zdůraznil, že při své přezkumné činnosti poskytuje ochranu ústavně zaručeným základním právům, na rozdíl od Ústavního soudu je však omezen podmínkami

přípustnosti dovolání. Nejvyšší soud tedy v dovolacím řízení nemůže poskytnout ochranu základním právům vždy, ale jen tehdy, je-li dovolání bezvadné a přípustné. Nejvyšší soud by ochranu právům stěžovatele, byla-li by porušena, poskytl, pokud by stěžovatel (jeho právní zástupce) postupoval v souladu s právní úpravou a vymezil, v čem spatřuje splnění předpokladů přípustnosti dovolání. V takovém případě by podané dovolání nemuselo být odmítnuto pro nesplnění formálních náležitostí. V dané věci však stěžovatel neuvedl, kterou ze čtyř podmínek přípustnosti dovolání, uvedenou v § 237 občanského soudního řádu, považuje za splněnou. Stěžovatel v dovolání odkázal na rozhodnutí Ústavního soudu, s nímž mělo být dle jeho názoru rozhodnutí odvolacího soudu v rozporu, rozpor napadeného rozhodnutí s judikaturou Ústavního soudu však nezakládá přípustnost dovolání, nýbrž může zakládat pouze důvodnost dovolání. I v případech, ve kterých by skutečně odvolací soud rozhodl v rozporu s nálezem Ústavního soudu, je přitom vždy splněn alespoň jeden z předpokladů přípustnosti dovolání – jestliže stěžovatel nevymezil, o který předpoklad přípustnosti se podle něj jedná, nemohl Nejvyšší soud dospět k jinému závěru, než že má dovolání vady. Nejvyšší soud se dále ve svém vyjádření zabývá účelem nové právní úpravy institutu dovolání, jak vyplývá z důvodové zprávy k zákonu č. 404/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, jenž s účinností k 1. 1. 2013 přinesl rozsáhlou změnu právní úpravy dovolání, a dovozuje, že případy, kdy je dovolání odmítnuto pro nesplnění zákonných náležitostí, nezakládají rozpor s Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod. Pokud jde o konkrétní projednávanou věc, Ústavní soud rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 8. 2013 č. j. 30 Cdo 3257/2012-282 zrušil, avšak pouze z důvodu, že jemu předcházející rozhodnutí krajského soudu bylo pro stěžovatele překvapivé. K samotnému hmotněprávnímu posouzení věci Nejvyšším soudem neměl Ústavní soud žádné výhrady. Skutečnost, že rozhodnutí Krajského soudu v Brně bylo pro stěžovatele překvapivé, byla přitom již v dalším řízení napravena, když po zrušení rozhodnutí Ústavním soudem měl stěžovatel dostatečnou možnost se k právnímu posouzení věci (k pasívní věcné legitimaci žalovaného) vyjádřit. Krajský soud v Brně vzal veškeré jeho argumenty v úvahu, a přesto setrval na názoru, který sdílí i Nejvyšší soud, a sice, že žalované město Kuřim není ve sporu pasívně věcně legitimováno. Takový závěr může vést dle dovolacího soudu pouze k zamítnutí žaloby, v žádném případě není důvod, aby odvolací soud rušil rozhodnutí soudu prvního stupně proto, že soud prvního stupně v civilním řízení jednal se žalovaným, kterého žalobce v žalobě označil. I pokud by totiž došlo ke zrušení rozhodnutí soudu prvního stupně, soud prvního stupně by nemohl v dalším řízení rozhodnout jinak než žalobu zamítnout

z důvodu, že žalovaný není pasivně věcně legitimován (tzn. že nárok stěžovatele proti žalovanému neexistuje).

5. Ústavní soud zaslal uvedené vyjádření stěžovateli, aby se k němu mohl vyjádřit. Ve své replice stěžovatel klade otázku, zda může existovat důvodné dovolání legitimně se opírající o deficit ústavnosti napadeného rozhodnutí, které by současně bylo nepřipustné, protože dovolatel důvody jeho přípustnosti nepodřadil pod taxativní výčet ustanovení § 237 občanského soudního řádu, ale omezil se pouze na výtku deficitu ústavnosti – zásahu do dovolatelových základních práv. Stěžovatel si sám na tuto otázku záporně odpovídá, neboť je přesvědčen, že rozhodnutí, jehož vady jsou takové povahy, že zakládají zásah do základního práva dovolatele, musí být možné odklidit kterýmkoliv dostupným opravným prostředkem; to vyvěrá z imperativu zakotveného v čl. 4 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“), podle něhož základní práva a svobody stojí pod ochranou soudní moci. Stěžovatel ve svém vyjádření setrvává na přesvědčení, že se ve výkladu právního předpisu nezmýlil a za subjekt odpovědný za zásah do svých nemajetkových práv označil správnou osobu, avšak ani eventualita opačná pro něj neznamená ztrátu sporu, neboť měl být dle svého názoru v tomto smyslu soudem prvního stupně poučen, po návrhu podle § 92 odst. 2 občanského soudního řádu by následovalo přerušení řízení a postoupení věci příslušnému ústřednímu správnímu úřadu k předběžnému projednání nároku, neboť v souladu s konstantní judikaturou Ústavního soudu jde o odstranitelnou překážku řízení; v takovém případě by ani nová žalovaná, Česká republika, nemohla s úspěchem uplatnit námitku promlčení, neboť nárok byl včas uplatněn u soudu, a běh promlčecí doby se tím zastavil.

III. Rekapitulace obsahu spisu

6. Z obsahu spisu Okresního soudu Brno-venkov sp. zn. 27 C 102/2007, který si Ústavní soud vyžádal, vyplývají následující skutečnosti. Rozsudkem Okresního soudu Brno-venkov ze dne 13. 12. 2010 č. j. 27 C 102/2007-226 byla zamítnuta žaloba stěžovatele, kterou se domáhal po městu Kuřim (dále také jen „žalovaný“) zaplacení částky 1 000 000 Kč jako zadostiučinění za nesprávný úřední postup Městského úřadu Kuřim, daný dle stěžovatele neoprávněně vedenou exekucí téhož úřadu. Rozsudek soudu prvního stupně napadl stěžovatel odvoláním, o kterém rozhodl Krajský soud v Brně rozsudkem ze dne 2. 5. 2012 č. j. 44 Co 149/2011-262 tak, že rozsudek soudu prvního stupně potvrdil. Proti rozsudku odvolacího soudu podal stěžovatel dovolání, které bylo rozsudkem Nejvyššího soudu ze dne 20. 8. 2013 č. j. 30 Cdo 3257/2012-282 ve věci samé zamítnuto, v části směřující proti výroku o nákladech řízení odmítnuto. Nálezem sp. zn. II. ÚS 3330/13 ze dne 27. 1. 2015 (N 18/76 SbNU 283) byl rozsudek odvolacího soudu ze dne 2. 5. 2012 č. j. 44 Co 149/2011-262 spolu s rozsudkem Nejvyššího soudu ze dne 20. 8.

2013 č. j. 30 Cdo 3257/2012-282 zrušen. Krajský soud v Brně následně rozsudkem ze dne 23. 9. 2015 č. j. 44 Co 149/2011-341 potvrdil rozsudek soudu prvního stupně ve výrocích I a III (výrok I), ve výroku II jej změnil tak, že stěžovatel je povinen zaplatit žalovanému na náhradě nákladů řízení částku 20 400 Kč (výrok II) a přiznal žalovanému náhradu nákladů řízení odvolacího a dovolacího ve výši 10 200 Kč (výrok III). Rozsudek odvolacího soudu napadl stěžovatel dovoláním, které Nejvyšší soud ústavní stížností napadeným usnesením jako nepřijatelné odmítl podle § 243c odst. 1 občanského soudního řádu.

IV. Postup Ústavního soudu při posouzení ústavní stížnosti

7. Podle ustanovení § 44 zákona o Ústavním soudu, nebyl-li návrh mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků usnesením odmítnut, nařídí Ústavní soud ústní jednání, lze-li od tohoto jednání očekávat další objasnění věci. Za splnění podmínek daných tímto zákonným ustanovením rozhodl o věci Ústavní soud s upuštěním od ústního jednání.

V. Vlastní posouzení ústavní stížnosti

8. Ústavní soud ve své činnosti vychází z principu, že státní moc může být uplatňována jen v případech a mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který zákon stanoví (čl. 2 odst. 3 Ústavy, čl. 2 odst. 2 Listiny základních práv a svobod). Ústavní soud, s ohledem na ústavní vymezení svých pravomocí (čl. 87 Ústavy), zejména respektuje skutečnost – což vyslovil v řadě svých rozhodnutí – že není součástí soustavy obecných soudů, a že mu proto zpravidla ani nepřísluší přehodnocovat „hodnocení“ dokazování před nimi prováděné a také mu nepřísluší právo přezkumného dohledu nad činností soudů. Na straně druhé však Ústavnímu soudu náleží posoudit, zda v řízení před obecnými soudy nebyly porušeny základní práva nebo svobody stěžovatele, zakotvené v ústavních zákonech nebo v mezinárodních smlouvách podle čl. 10 Ústavy, a v rámci toho uvážit, zda řízení před nimi bylo jako celek spravedlivé

9. Po přezkoumání skutkového stavu, vyžádaného soudního spisu a posouzení právního stavu dospěl Ústavní soud k závěru, že ústavní stížnost je důvodná, neboť postupem Nejvyššího soudu došlo ke stěžovatelem namítanému porušení práva na spravedlivý proces

10. Ústavní soud předesílá, že v dané věci, jak již bylo shora uvedeno, již dříve rozhodoval a v nálezu sp. zn. II. ÚS 3330/13 ze dne 27. 1. 2015 konstatoval, že postup, kdy odvolací soud dospěl k závěru o věcné správnosti výroku prvoinstančního rozhodnutí na základě odlišného právního posouzení pasivní legitimace žalovaného, s nímž však účastníky vůbec neseznámil a nedal jim příležitost se k němu vyjádřit, byl odepřením práva na právní slyšení ve smyslu čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

11. V dalším řízení, poté, co mu věc byla Ústavním soudem vrácena, odvolací soud nařídil ve věci jednání, při kterém seznámil účastníky se svým právním názorem, pokud jde o otázku pasivní věcné legitimace, a umožnil účastníkům uplatnit námitky proti tomuto právnímu řešení, což účastníci řízení učinili. Krajský soud v Brně poté rozsudkem ze dne 23. 9. 2015 č. j. 44 Co 149/2011-341 postupem podle § 219 o. s. ř. rozsudek soudu prvního stupně ve věci samé potvrdil, neboť dospěl závěru, že zamítnutí žaloby soudem prvního stupně bylo věcně správné. S tímto postupem nesusouhlasil stěžovatel, který cestou dovolání trval na postupu naznačeném Ústavním soudem ve shora citovaném nálezu, tedy na zrušení rozsudku soudu prvního stupně a vrácení mu věci k dalšímu řízení.

12. V projednávané věci je předně dán spor v procesní rovině mezi stěžovatelem a Nejvyšším soudem o tom, zda námitka nerespektování nálezu Ústavního soudu odvolacím (a potažmo dovolacím) soudem sama o sobě může založit přípustnost dovolání, a zbavuje dovolatele povinnosti podřadit takový tvrzený nedostatek pod některý z důvodů uvedených v § 237 občanského soudního řádu.

13. Jakkoli závěry učiněné v tomto smyslu Nejvyšším soudem ve vyjádření k ústavní stížnosti vycházejí ze zcela správně učiněného rozlišení rozdílné působnosti Nejvyššího soudu a Ústavního soudu, nelze přisvědčit Nejvyššímu soudu v jeho závěru, že jakkoli rozpor s nálezem Ústavního soudu může zakládat důvodnost dovolání, nemůže jím být odůvodněna jeho přípustnost. Nejvyšší soud zdůrazňuje, že rozpor s judikaturou Ústavního soudu v § 237 občanského soudního řádu není jako podmínka přípustnosti dovolání vůbec vymezen, a právě s ohledem na odlišnou roli obou soudů odkazuje právní úprava dovolání stran splnění podmínek přípustnosti dovolání na judikaturu Nejvyššího soudu (absentující, ustálenou, rozpornou či domněle vadnou), nikoliv na judikaturu Ústavního soudu.

14. Ústavní soud je naopak přesvědčen, že námitka dovolatele, že v jeho věci odvolací soud poté, co mu byla věc vrácena Ústavním soudem, právní závěry vyslovené ve zrušujícím nálezu nerespektoval, zakládá přípustnost dovolání, které tudíž nelze odmítnout formálně z důvodu, že stěžovatel nepodřadil dovolací důvod pod některý z důvodů zakotvených v § 237 občanského soudního řádu. Je tomu tak proto, že, jak uvádí i Nejvyšší soud ve svém vyjádření, nejde primárně o začlenění námitek pod některý z důvodů zakotvených v § 237 občanského soudního řádu (ostatně takovým „výběrem“ dovolatele není Nejvyšší soud nijak vázán), nýbrž o to, aby dovolatel vzal v úvahu judikaturu Nejvyššího soudu k dané věci, seznámil se s ní, vymezil se vůči ní a aby tuto svoji aktivitu promítl do textu dovolání s tím, že uvede, která z podmínek zakládajících přípustnost dovolání je podle něj splněna (absence judikatury, rozpor apod.). Ústavní soud má za to, že takový, jinak zcela oprávněný, požadavek lze klást pouze

na dovolatele, který (jak tomu bude ve většině případů) bude namítat nesoulad s judikaturou Nejvyššího soudu. Je však absurdní trvat na tom, aby také dovolatel, v jehož věci bylo rozhodnutí odvolacího a dovolacího soudu Ústavním soudem zrušeno, jak tomu bylo v projednávané věci, se vymezoval proti judikatuře Nejvyššího soudu. Takovou judikaturu představuje v jeho věci zrušené rozhodnutí Nejvyššího soudu, a zcela tedy postačí naprosto srozumitelná námitka, že rozhodnutí odvolacího soudu nerespektovalo závazný právní názor Ústavního soudu. Aby nedošlo k mýlce, není řeč o nerespektování judikatury Ústavního soudu jako takové [ohledně kasační a precedenční závaznosti rozhodnutí Ústavního soudu viz nález sp. zn. IV. ÚS 1642/11 ze dne 8. 11. 2011 (N 191/63 SbNU 219), body 18 až 24], nýbrž pouze o závěr Ústavního soudu v konkrétní projednávané věci, který nebyl po zrušení a vrácení věci dle názoru stěžovatele odvolacím soudem respektován.

15. Pokud se tedy v projednávané věci Nejvyšší soud dovoláním stěžovatele, který v bodě 8 dovolání formuloval rozpor postupu odvolacího soudu se závazným právním názorem Ústavního soudu, odmítl zabývat jako nepřipustným, je takový jeho postup důvodem pro zrušení tohoto rozhodnutí a vrácení Nejvyššímu soudu k dalšímu řízení. Ústavní soud proto v této části ústavní stížnosti vyhověl a usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 5. 2016 č. j. 30 Cdo 1377/2016-357 podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil.

VI. Návrh na zrušení zákona

16. Ustanovení § 236 až 243g občanského soudního řádu, jejichž zrušení stěžovatel žádal, bylo ústavně konformně vyloženo, proto byl tento návrh odmítnut jako zjevně neopodstatněný podle § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

VII. Obiter dictum

17. Ústavní soud nad rámec věci konstatuje, že, jak bylo výše uvedeno, mu nezbylo v dané věci již podvkráté z důvodu ochrany stěžovatelem namítaného práva na spravedlivý proces přistoupit ryze z procesních důvodů ke zrušení stěžovatelem napadených rozhodnutí. Ústavní soud však zdůrazňuje, že se nezabýval ani v tomto, ani ve svém předchozím zrušujícím rozhodnutí věci samou či otázkou nákladů řízení, tedy ani otázkou, zda náprava stěžovatelem tvrzených procesních pochybení obecných soudů bude mít ve svém důsledku dopad na meritum věci, kdy byla žaloba zamítnuta z nedostatku pasivní věcné legitimace žalovaného. Ústavní soud ve své judikatuře dlouhodobě uplatňuje zásadu odpovědnosti účastníka za ochranu jeho práv „*vigilantibus iura scripta sunt*“ (bdělým náleží práva, každý nechť si střeží svá práva), která předpokládá odpovědnost

účastníků za ochranu jejich práv, která je plně v jejich dispozici. Je tedy na každém účastníkovi řízení, aby pečlivě uvážil, v jakém rozsahu a zejména na jakým způsobem zamýšlí o ochranu svého práva usilovat.

Odlišná stanoviska

Odlišné stanovisko soudce Ludvíka Davida

Nesouhlas s výrokem i odůvodněním nálezu mne vede k odlišnému stanovisku, rozdělenému na dvě skupiny argumentů.

Za prvé, zčásti sdílím nesouhlasnou interpretaci (ne)naplnění náležitostí dovolání podaného stěžovatelem, jak ji dosti rozsáhle rozvinul ve svém odmětávaném usnesení ze dne 10. 5. 2016 Nejvyšší soud.

Nelze popřít, že po stránce obsahové dovolatel vytkl odvolací instanci zbylé procesní pochybení, spočívající v nezrušení rozsudku soudu prvního stupně – dovolateli tak bylo odepřeno uplatnit svůj nárok, při jinak nezměněném skutkovém základu věci, (též) proti jinému subjektu než tomu, který nebyl shledán vyšším soudem jako pasivně věcně legitimovaný (zřejmě má jít *pro futuro* o postup podle § 92 o. s. ř.). Jinou věcí je, že tak učinil formou citace nálezu Ústavního soudu ze dne 27. 1. 2015 (bod 7 dovolání), resp. formou polemiky s postupem soudu odvolacího (bod 8 dovolání).

Kogentní procesní úprava náležitostí dovolání jako mimořádného opravného prostředku však výslovně považuje za jeho *essentiale* též vymezení, v čem dovolatel spatřuje splnění předpokladů přípustnosti dovolání podle ustanovení § 237 až 238a o. s. ř. (viz § 241b odst. 3 o. s. ř.). Dovolatel byl tedy v posuzované věci povinen jak označit některý z předpokladů přípustnosti dovolání podle ustanovení § 237 o. s. ř. (odchylna odvolacího soudu od konstantní judikatury nejvyšší instance, předpokládaná novost řešení rozhodné hmotněprávní či procesní otázky dovolacím soudem, kontradikce judikatury odvolacího soudu, návrh jiného řešení relevantní otázky dovolacím soudem), tak i „uvést údaje“ (tedy vyložit), v čem spatřuje splnění některého z těchto předpokladů. Je přitom samozřejmé, že dovolatelova tvrzení tu nemusí být vyčerpávající a nemusí být ani správná; poslední slovo při posouzení přípustnosti dovolání náleží otvoreně odvolací instanci, jež zde není vázána obsahem dovolacích tvrzení. Východiskem posouzení přípustnosti dovolání ovšem musí být právně a logicky konzistentní tvrzení dovolatele, jež jsou směřována, jak to *explicite* plyne ze znění § 237 o. s. ř., na judikaturu dovolací instance. Dovolatel tak v podobě náležitého obsahu dovolání naplňuje svůj díl procesní odpovědnosti a zároveň vyvíjí součinnost s Nejvyšším soudem při plnění jeho dominantní funkce, již je sjednocování judikatury obecných soudů ve věcech náležejících do jejich pravomocí [§ 14 odst. 3 a návazná ustanovení zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, přisedících a státní správě soudů a o změně

některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích), ve znění pozdějších předpisů].

Vycházejí z těchto postulátů, Nejvyšší soud vcelku pochopitelně a pro mne přijatelně potlačil obsahovou stránku předmětného dovolání a setrval na tom, že obecně polemické dovolání, vycházející takřka výhradně z předchozího kasačního nálezu Ústavního soudu ve věci, nedostálo kogentním náležitostem právní úpravy dovolání. Zjevně tak sledoval též záměr preventivní: dovolatel by podle něj měl především sledovat jako referenční zdroj jeho judikaturu, nikoli jen judikaturu jiného soudu, byť jde o orgán ochrany ústavnosti.

Za druhé, za pravděpodobně ještě podstatnější považují zřetelnou nemožnost naplnění principu efektivity ochrany základních práv stěžovatele v nyní druhým senátem posuzované věci.

Zmíněný princip znamená, že mají být zaručena práva „praktická a účinná“, nikoli snad jen práva „teoretická a iluzorní“ (viz *Broniowski proti Polsku*, rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 22. 6. 2004 č. 31443/96, § 185, jakož i další čtenou judikaturu). Rozhodující většina senátu upřednostnila procesní přezkum ústavnosti napadeného rozhodnutí před hmotněprávním. Dovolím si však pochybovat spolu s nynějším generálním advokátem Soudního dvora Evropské unie: „Je ... ústavní nutností rušit rozhodnutí v případech, kdy je zřejmé, že procesní pochybení nemohlo mít reálnější dopad do hmotněprávního postavení stěžovatele?“ (Bobek, M. *Curia ex machina*; o smyslu činnosti nejvyšších a ústavních soudů. Právní rozhledy č. 22/2006, mimořádná příloha, s. 6).

Důkazní materie byla v posuzované věci zjevně vyčerpána. Oproti soudu prvního stupně se vyšší instance (podle mne *implicitě* i Nejvyšší soud) shodly na absenci pasivní věcné legitimace žalovaného, jímž byla obec, jež vykonávala předmětné úkony (rozhodnutí o sankci vůči stěžovateli, vymáhání povinnosti jako správce daně a současně jako exekuční správní orgán) v přenesené působnosti v rámci výkonu veřejné moci. Obec byla žalována o náhradu škody podle zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů, a stěžuje-li si nyní žalobce na nedostatek procesní příležitosti uplatnit nárok proti jinému subjektu (pravděpodobně proti státu, srov. ustanovení § 4 a další zákona č. 82/1998 Sb.), pak uplatnění takového nároku budou již v současné době provázet, vyjádřeno eufemisticky, nemalé obtíže. Nelze tu ani přehlédnout, že ve svých časově posledních podáních (dovolání, ústavní stížnost) se stěžovatel vůbec nezmínil o tom, proti komu mu bylo upřeno uplatňovat jeho právo; hovoří výhradně jen

II. ÚS 2000/16

č. 235

o pochybení odvolací instance, jež v úplnosti nerespektovala právní názor Ústavního soudu.

Z obou mnou popsáných důvodů se domnívám, že nemělo být přistoupeno ke zrušení napadeného usnesení Nejvyššího soudu a ústavní stížnost měla být naopak odmítnuta jako návrh zjevně neopodstatněný.

Č. 236

K rozhodnutí o nepodjatosti soudce a přisedícího v trestním řízení

K vyloučení soudce, přisedícího, státního zástupce, policejního orgánu nebo osoby v něm služebně činné z projednání a rozhodnutí věci může dojít teprve tehdy, jestliže je evidentní, že vztah uvedených osob k dané věci, účastníkům nebo jejich zástupcům dosahuje takové povahy a intenzity, že i přes zákonem stanovené povinnosti nebudou moci nebo nebudou schopny nezávisle a nestranně rozhodnout, a je tak vyloučena i odůvodněná pochybnost o existenci takového vztahu.

Pochyby o nestrannosti uvedených osob z objektivního hlediska může vyvolat například složení senátu nebo sukcese funkcí, z čehož však vyplývá, že k jejich vyloučení nestačí pouhé pocity jich samotných či účastníků řízení. O tom, zda lze mít pochybnosti o nepodjatosti zmíněných osob, musí existovat opodstatněná obava, že nejsou zcela nestranné. Při posuzování legitimních důvodů pochybností o nestrannosti v konkrétním případě se bere v úvahu též stanovisko obviněného, které však nehraje rozhodující roli. Není tedy dostačující pouze obecné či subjektivní přesvědčení obviněného, ale to, zda lze tyto obavy považovat za objektivně opodstatněné. Soudce, přisedící, státní zástupce, policejní orgán nebo osoby v něm služebně činné je navíc nutno pokládat za nestranné, dokud není prokázán opak.

Pokud o návrhu stěžovatele na vyloučení předsedy senátu a přisedících podle § 30 trestního řádu bylo jednoznačně procesně rozhodnuto za situace, kdy stěžovatel tento návrh nepodložil závažnými důvody způsobilými zpochybnit nestrannost soudců rozhodujícího soudu, tak nezbylo než, aby Ústavní soud posuzovanou věc zamítl.

Zákonem stanovený postup podle čl. 36 odst. 1 Listiny, tj. postup stanovený trestním řádem ve svém důsledku nevedl k porušení tohoto článku z důvodu, že pochybnost o nestrannosti soudu nebyla hodnověrně prokázána, a dále nedošlo ani k porušení čl. 38 odst. 1 Listiny, neboť byla jednoznačně vyřešena otázka zákonného soudce.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Jana Filipa a soudců Pavla Rychetského (soudce zpravodaj) a Radovana Suchánka – ze dne 6. prosince 2016 sp. zn. III. ÚS 2759/16 ve věci ústavní stížnosti P. V., zastoupeného JUDr. Borisem Vágnerem, advokátem, se sídlem v Brně, tř. Kpt. Jaroše 19, proti usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 23. 5. 2016 č. j.

1 T 8/2012-8887 a usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 14. 6. 2016 č. j. 3 To 73/2016-8921, jimiž bylo rozhodnuto, že předseda senátu ani obě přisedící nejsou vyloučeni z vykonávání úkonů treštního řízení ve stěžovatelově věci, za účasti Krajského soudu v Brně a Vrchního soudu v Olomouci jako účastníků řízení.

Výrok

Ústavní stížnost se zamítá.

Odůvodnění

I. Vymezení věci

1. Ústavní soud obdržel podle § 72 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) dne 17. 8. 2016 ústavní stížnost, kterou se stěžovatel domáhal zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí. Stěžovatel tvrdil, že v treštním řízení údajně došlo k porušení práva stěžovatele na spravedlivý proces definovaného obsahem čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), jakož i čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a práva na zákonného soudce dle čl. 38 odst. 1 Listiny.

2. Stěžovatel v rámci vazebního zasedání dne 23. 5. 2016 namítl podjatost (ve smyslu ustanovení § 30 odst. 1 tr. řádu) osoby předsedy senátu (1 T 8/2012) JUDr. Miloše Žďárského, a to pro poměr k věci. Stěžovatel dovodil důvodnost této námítky s ohledem na průběh řízení, v jehož rámci došlo k vydání stěžovatele k treštnímu stíhání, resp. výkonu trestu z Chorvatské republiky do České republiky, kdy obžalovaný byl vydán v souladu se zásadou speciality, jejíž součástí je i právo žádat v případě uprchlého o nové projednání věci, což obžalovaný v zákonné lhůtě učinil, avšak důsledky z této žádosti ze zákona plynoucí byly naplněny až po uvedené době, což lze charakterizovat jako nedůvodné průtahy, za které je odpovědný právě předseda senátu. Návrhem na zrušení pravomocného rozsudku ve smyslu § 306a odst. 2 tr. řádu se soud zabýval až po uplynutí zákonné lhůty třiceti dnů [§ 174a odst. 3 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přisedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích), ve znění pozdějších předpisů]. Lhůta vypršela 18. 5. 2016, přesto neveřejné zasedání, v rámci kterého byly rozsudky zrušeny, bylo provedeno až o pět dnů později. Dále poukázal na nesprávné obsazení senátu přisedícími v rozporu s ustanovením § 42 zákona o soudech a soudcích. Stěžovatel argumentoval usnesením Nejvyššího soudu sp. zn. 11 Tdo 1640/2014 ze dne 20. 5. 2015, kdy soud konstatoval nezákonné přidělování přisedících k jednotlivým treštním senátům u Krajského

soudu v Brně v roce 2012. V konečném důsledku i v projednávané kauze stěžovatele došlo k upření práva na zákonného soudce.

3. Stěžovatel v ústavní stížnosti zejména vyslovil přesvědčení, že řízení i napadené rozhodnutí jsou zatíženy podstatnými vadami, jsou projevem libovůle soudu a jsou nepřezkoumatelné, neboť rozhodnutí není řádně odůvodněno. Stěžovatel tvrdil, že orgány činné v trestním řízení nepostupovaly v souladu s § 2 odst. 4 tr. řádu projednávat věc bez zbytečných průtahů, přestože je stěžovatel omezen na osobní svobodě, proto navrhl, aby Ústavní soud rozhodnutí napadená ústavní stížností zrušil.

II. Shrnutí řízení před obecnými soudy

4. Ústavní soud stručně rekapituluje obsah ústavní stížností napadených rozhodnutí a spisu Krajského soudu v Brně sp. zn. 1 T 8/2012:

5. K vydání stěžovatele došlo dne 7. 9. 2015, a to v souladu s uzavřenou mezinárodní dohodou a současně i se zněním zákona.

6. Krajský soud v Brně dle § 305 tr. řádu rozhodl, že vůči osobě obžalovaného stěžovatele se konalo trestní řízení jako řízení proti uprchlému. Rozsudkem Krajského soudu v Brně ze dne 30. 8. 2013 č. j. 1T 8/2012-7588 (č. l. 7588-7661) ve spojení s rozsudkem Vrchního soudu v Olomouci ze dne 26. 5. a 2. 6. 2014 č. j. 3 To 8/2014-8000 (č. l. 8000-8020) byl mj. obžalovaný stěžovatel uznán vinným spácháním zvláště závažného zločinu zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby dle § 240 odst. 1, odst. 2 písm. a) a odst. 3 trestního zákoníku, dílem dokonaným a dílem ve stadiu pokusu dle § 21 odst. 1 k § 240 odst. 1, odst. 2 písm. a) a odst. 3 trestního zákoníku a tomuto byl uložen trest odnětí svobody v trvání devíti roků a šesti měsíců, pro jehož výkon byl zařazen do věznice se zvýšenou ostrahou. Dále byl obžalovanému uložen peněžitý trest ve výměře 5 000 000 Kč se stanovením náhradního trestu pro případ jeho nevykonání a dále mu byl uložen i trest zákazu činnosti spočívající v zákazu nákupu, prodeje a skladování paliv a maziv, včetně jejich dovozu, na dobu devíti roků a šesti měsíců a konečně i trest propadnutí věci.

7. Krajský soud v Brně usnesením ze dne 23. 5. 2016 č. j. 1T 8/2012-8887 rozhodl, že předseda senátu (1T 8/2012) JUDr. Miloš Žďárský ani předsedící Miroslava Rozmarinová a Drahomíra Bartoníková nejsou vyloučeni z vykonávání úkonů daného trestního řízení. Vrchní soud v Olomouci rozhodl v neveřejném zasedání pod č. j. 3 To 73/2016-8921 dne 14. 6. 2016 o stížnosti stěžovatele tak, že postupem podle ustanovení § 148 odst. 1 písm. c) tr. řádu stížnost zamítl.

III. Průběh řízení před Ústavním soudem

8. Ústavní soud si pro účely tohoto řízení vyžádal spis vedený u Krajského soudu v Brně sp. zn. 1 T 8/2012 a vyzval účastníky řízení k vyjádření se k ústavní stížnosti.

9. Krajský soud v Brně ve svém vyjádření ze dne 26. 10. 2016, podepsaném předsedou příslušného senátu, uvedl, že v ústavní stížnosti stěžovatele neshledal žádné nové námitky, kterými by se napadené usnesení nezabývalo, a pro stručnost na toto dále odkázal.

10. Vrchní soud v Olomouci jako účastník řízení ve svém vyjádření ze dne 1. 11. 2016 uvedl, že většina námitek uvedených v ústavní stížnosti přesahuje rámec daný předmětem řízení. K námitce nepřezkoumatelnosti usnesení vrchního soudu považuje za potřebné sdělit, že stížnost proti usnesení Krajského soudu v Brně (1 T 8/2012-8887) vůbec nebyla obhájcem stěžovatele odůvodněna a neobsahovala stížnostní námitky, se kterými by se měl vrchní soud vypořádat. Námitky stěžovatele považuje za nedůvodné a navrhuje, aby Ústavní soud jeho ústavní stížnost odmítl.

11. Uvedená vyjádření byla zaslána stěžovateli, který využil svého práva a ve stanovené lhůtě na ně reagoval. Stěžovatel polemizoval s rozhodnutími soudu prvního stupně i odvolacího soudu a sdělil, že nadále trvá na podané stížnosti.

12. Ve smyslu § 44 zákona o Ústavním soudu rozhodl Ústavní soud ve věci bez konání ústního jednání, neboť od něj nebylo lze očekávat další objasnění věci.

IV. Vlastní posouzení

13. Ústavní soud vzal v úvahu stěžovatelem předložená tvrzení, přezkoumal ústavní stížností napadené rozhodnutí z hlediska kompetencí daných mu Ústavou České republiky (dále jen „Ústava“) a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je zjevně neopodstatněná.

14. Ústavní soud připomíná, že není soudem nadřízeným obecným soudům, není vrcholem jejich soustavy ani další přezkumnou instancí. Jako soudní orgán ochrany ústavnosti je oprávněn zasahovat do rozhodovací činnosti obecných soudů pouze tehdy, jestliže nepostupují ve shodě s Ústavou, ústavními zákony a principy, které vyplývají z Listiny, zejména pak její hlavy páté. Pokud soudy respektují jak podmínky dané procesními a hmotněprávními předpisy, tak zásady plynoucí z ústavního pořádku České republiky, nespádá do pravomoci Ústavního soudu činnost a rozhodnutí obecných soudů přezkoumávat.

15. Podstatou ústavní stížnosti je nesouhlas stěžovatele s rozhodnutími, kterými nebylo vyhověno jeho návrhu na vyloučení předsedy senátu a přísedících. Poté, co se Ústavní soud s předmětnými rozhodnutími

seznámil, zjistil, že trestní soudy se celou věcí dostatečně zabývaly a svá rozhodnutí logickým a přezkoumatelným způsobem odůvodnily.

16. Podle § 30 odst. 1 tr. řádu je z vykonávání úkonů trestního řízení vyloučen soudce nebo přisedící, státní zástupce, policejní orgán nebo osoba v něm služebně činná, u nichž lze mít pochybnosti, že pro poměr k projednávané věci nebo k osobám, jichž se úkon přímo dotýká, k jejich obhájcům, zákonným zástupcům a zmocněncům, nebo pro poměr k jinému orgánu činnému v trestním řízení, nemohou nestranně rozhodovat. Úkony, které byly učiněny vyloučenými osobami, pak nemohou být podkladem pro rozhodnutí v trestním řízení.

17. K vyloučení soudce, přisedícího, státního zástupce, policejního orgánu nebo osoby v něm služebně činné z projednání a rozhodnutí věci tak může dojít teprve tehdy, jestliže je evidentní, že vztah uvedených osob k dané věci, účastníkům nebo jejich zástupcům dosahuje takové povahy a intenzity, že i přes zákonem stanovené povinnosti nebudou moci nebo nebudou schopny nezávisle a nestranně rozhodnout. Takový stav však Ústavní soud v nyní posuzované věci nezjistil.

18. Ústavní soud připomíná svoji rozsáhlou ustálenou judikaturu (a taktéž judikaturu Evropského soudu pro lidská práva), dle které nestrannost soudce, přisedícího, státního zástupce, policejního orgánu nebo osoby v něm služebně činné, jako předpoklad vyloučení jejich podjatosti, je třeba posuzovat jak z hlediska subjektivního, tak z hlediska objektivního. Subjektivní kritérium se týká osobní nestrannosti ve vztahu k osobám, jichž se úkon přímo dotýká, či jejich obhájcům a dalším vyjmenovaným osobám, nebo k projednávané věci. Objektivní kritérium svědčí o tom, že tyto úřední osoby skýtají dostatečné záruky vylučující jakékoliv legitimní pochybnosti. Pochyby o nestrannosti uvedených osob z objektivního hlediska může vyvolat například složení senátu nebo sukcese funkcí, z čehož však vyplývá, že k jejich vyloučení nestačí pouhé pocity jich samotných či účastníků řízení. O tom, zda lze mít pochybnosti o nepodjatosti zmíněných osob, musí existovat opodstatněná obava, že nejsou zcela nestranné. Při posuzování legitimních důvodů pochybností o nestrannosti v konkrétním případě se bere v úvahu též stanovisko obviněného, které však nehraje rozhodující roli. Není tedy dostačující pouze obecné či subjektivní přesvědčení obviněného, ale to, zda lze tyto obavy považovat za objektivně opodstatněné. Soudce, přisedící, státní zástupce, policejní orgán nebo osoby v něm služebně činné je navíc nutno pokládat za nestranné, dokud není prokázán opak (srov. např. rozsudek Evropského soudu pro lidská práva *Pullar proti Spojenému království* ze dne 10. 6. 1996, rozsudek ve věci *Piersack* z roku 1982, rozsudek ve věci *De Cubber* z roku 1984, dále též usnesení Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2670/09 ze dne 23. 2. 2010 – dostupné na <http://nalus.usoud.cz>).

19. Pokud jde o námitku průtahů, jež jsou důsledkem nečinnosti předsedy senátu, pak je třeba konstatovat, že není opodstatněná, protože stěžovatel a ostatní spoluodsouzení využili opravný prostředek dovolání k Nejvyššímu soudu, kterému byl předložen spis dne 29. 6. 2015. S ohledem na rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 2. 12. 2015 (5 Tdo 839/2015-8648) byl spis k dispozici Krajskému soudu v Brně až v roce 2016. Předseda senátu v této věci reagoval na návrh stěžovatele na určení lhůty k provedení procesního úkonu dle § 174a zákona o soudech a soudcích tím, že v průběhu pěti dnů od doručení návrhu (č. l. 8864 až 8866) nařídil neveřejné zasedání pro účely zrušení rozsudku, o čemž byl obžalovaný uvědomen (č. l. 8856). V případě, že by ve smyslu ustanovení § 174a odst. 3 zákona o soudech a soudcích postoupil tento návrh k rozhodnutí se svým vyjádřením Vrchnímu soudu v Olomouci, v konečném důsledku by došlo k delšímu zdržení, nežli nastalo v praxi realizovaným postupem.

20. Stěžovatel především argumentuje porušením práva na zákonného soudce ve smyslu čl. 38 odst. 1 Listiny, k němuž mělo dojít v řízení před Krajským soudem v Brně tím, že jeho trestní věc rozhodoval senát složený vedle předsedy senátu JUDr. Miloše Žďárského ze soudkyně přisedících Miroslavy Rozmarinové a Drahomíry Bartoníkové. Argumentoval přitom usnesením Nejvyššího soudu (sp. zn. 11 Tdo 1640/2014 ze dne 20. 5. 2015), kdy soud konstatoval nezákonné přidělování přisedících k jednotlivým trestním senátům u Krajského soudu v Brně v roce 2012.

21. Způsobem přidělování přisedících do soudních senátů se Ústavní soud zabýval také v usnesení sp. zn. I. ÚS 2337/14 ze dne 11. 8. 2015, v němž v podstatě obdobně jako v usnesení sp. zn. II. ÚS 1168/13 ze dne 23. 5. 2013 (obě usnesení jsou dostupná na <http://nalus.usoud.cz>) poukázal na rozdíly v povaze funkcí soudce a přisedícího, pro něž zákonné požadavky na rozvrh práce soudu, pokud jde o určení konkrétního přisedícího, jsou méně specifikované než na určení soudce, což není v rozporu s ústavním pořádkem. S východisky i závěry vyslovenými v citovaných usneseních i v nálezu Ústavního soudu je možno se ztotožnit i v nyní posuzované věci, která se nijak neodlišuje od případů již řešených.

22. Ústavní soud podotýká, že z úřední desky Krajského soudu v Brně [veřejně dostupných internetových stránek, kde se seznámil s rozvrhem práce Krajského soudu v Brně pro rok 2016 (ve znění od 1. 5. 2016 po změnách 1 až 4)] vyplynula pravidla pro obsazování přisedících jednotlivých soudních oddělení. Ústavní soud konstatuje, že při obsazení senátu 1 T byla dodržena pravidla vyplývající z rozvrhu práce při využívání jednotlivých přisedících pro rozhodovací činnost ve věci stěžovatele.

23. Právo stěžovatele na zákonného soudce zaručené v čl. 38 odst. 1 Listiny, kterého se stěžovatel především dovolává, v napadeném řízení porušeno nebylo, neboť bylo prokázáno, že Krajský soud v Brně měl

v rozhodné době pevný vnitřní systém přidělování přisedících do jednotlivých soudních oddělení, a nikoliv systém účelový a nahodilý, a že ani přisedící ke kauze stěžovatele nebyli vybráni libovolně, ale podle předem daných pravidel z interního seznamu přisedících působících v senátu, který projednával kauzu stěžovatele. Nešlo tedy o akt libovůle či účelového obsazení senátu 1 T přisedícími ad hoc, a nelze proto dospět k závěru, že by ve věci rozhodl senát obsazený nezákonnými přisedícími. Z důvodů uvedených dospívá dále Ústavní soud k závěru, že napadenými rozhodnutími nedošlo ani k porušení stěžovatelem tvrzeného práva zaručeného čl. 36 odst. 1 Listiny [srov. nálezn. sp. zn. II. ÚS 2430/15 ze dne 3. 8. 2016 (N 145/82 SbNU 307)].

24. V daném případě nelze také přehlédnout, že stěžovatel napadá jen dílčí rozhodnutí ve své trestní věci, ve které řízení dále probíhá. Ústavní soud proto odkazuje na svoji ustálenou judikaturu, podle níž je jeho pravomoc ve vztahu k orgánům veřejné moci dána pouze subsidiárně, přičemž důsledně respektuje princip minimalizace zásahů do jejich rozhodovací činnosti, což se týká zejména nezávislých obecných soudů, nad kterými není oprávněn ve fázi dosud neukončeného řízení vykonávat jakýkoli dohled či dozor a opravovat jejich skutečná nebo domnělá pochybení. Nelze se obracet přímo na Ústavní soud při každém úkonu nebo postupu orgánu veřejné moci, který je subjektivně pocíťován jako procesně vadný. Není možné, aby Ústavní soud v trestním řízení suploval roli dozorujícího státního zástupce nebo roli stížnostního obecného soudu. Stěžovatel má v rámci probíhajícího, neukončeného řízení otevřeny veškeré procesní možnosti a opravné prostředky; případná pochybení – která mohou zasahovat i do ústavní roviny – je nutno napravit obvyklým a zákonem předvídaným postupem, především samotnými obecnými soudy. Ústavní soudnictví je vybudováno především na zásadě přezkumu věci pravomocně skončených, u nichž protiústavnost nelze napravit jiným způsobem, tedy jinými procesními prostředky, které jednotlivci zákon poskytuje. Trestní řízení jako zákonem upravený postup poznávání, zjišťování a hodnocení skutečností, na kterých bude následně vybudováno meritorní rozhodnutí ve věci, představuje proces, v němž spolupůsobí a jenž průběžně kontrolují jednotlivé orgány činné v trestním řízení. V procesu, který probíhá, lze proto případné vady napravit v rámci trestního řízení obvyklým a zákonem předvídaným způsobem, to znamená především samotnými orgány činnými v trestním řízení, ale i soudním přezkumem. Z tohoto důvodu Ústavní soud považuje svoji ingerenci do takového rozhodování, snad s výjimkou zcela mimořádné situace, tj. zejména v kontextu se současným zásahem do osobní svobody jednotlivce, za přinejmenším předčasnou.

V. Závěr

25. Protože napadenými rozhodnutími nebyla porušena ústavně zaručená základní práva a svobody stěžovatele, Ústavní soud rozhodl podle § 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu o zamítnutí jeho ústavní stížnosti.

Odlišná stanoviska

Odlišné stanovisko soudce Radovana Suchánka

Podle § 22 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, uplatňuji k odůvodnění nálezu toto odlišné stanovisko:

Mám výhrady k některým závěrům obsaženým v bodech 21 až 23 odůvodnění nálezu, neboť podle mého názoru poněkud podceňují garance plynoucí z ústavního práva na zákonného soudce, zakotveného v čl. 38 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

To se podává již z toho, když odůvodnění nálezu v bodu 21 poukazem na dvě usnesení a na blíže necitovaný nálezy Ústavního soudu vyzdvihuje „rozdíl v povaze funkcí soudce a přisedícího, pro něž zákonné požadavky na rozvrh práce soudu, pokud jde o určení konkrétního přisedícího, jsou méně specifikované než na určení soudce, což není v rozporu s ústavním pořádkem“.

Ústavní soud se však ve své – v dnešním nálezu necitované – předchozí náleзовé judikatuře v souvislosti s právem na zákonného soudce vyjádřil zvláště i k postavení přisedícího, tedy soudce laika, a dospěl k závěru, že pravidla pro soudce z povolání se vztahují bez dalšího i na přisedící, o čemž není třeba pochybovat – viz nálezy sp. zn. II. ÚS 3213/10 ze dne 2. 6. 2011 (N 105/61 SbNU 581). V uvedeném nálezu Ústavní soud nečiní rozdíl mezi soudci z povolání a přisedícími, nýbrž právě naopak zdůrazňuje, že oba instituty podléhají stejným pravidlům ve vztahu k rozvrhu práce a ústavně-právním požadavkům na předvídatelnost a transparentnost obsazování senátu.

Základní právo na zákonného přisedícího (viz i čl. 94 odst. 2 Ústavy České republiky) není vyčerpáno jen zákonným vymezením věcné, funkční a místní příslušnosti soudu ani pouhým zákonným vymezením obsazení soudu [nálezy sp. zn. III. ÚS 29/01 ze dne 18. 10. 2001 (N 153/24 SbNU 125)]. Zákonná úprava je založena na tom, že přisedící musí splňovat v zásadě stejné podmínky jako profesní soudce (vyjma odbornosti) a při rozhodování má také stejné postavení (jeho hlas má stejnou váhu). Ve vztahu k právu dle čl. 38 odst. 1 Listiny je proto irelevantní faktická obtížnost stanovení rigidních pravidel pro dosazování přisedících, zapříčiněná tím, že přisedící nejsou zaměstnanci soudu, ale vykonávají občanské povolání, a je tudíž nutno brát v potaz i jejich osobní život a zájmy a v neposlední řadě taktéž časové možnosti. Jde o organizační problém na straně soudu, který

nemůže jít k tíži účastníkům řízení a nemůže za žádných okolností ospravedlnovat porušení práva na zákonného soudce [viz též nálezn sp. zn. IV. ÚS 2053/12 ze dne 1. 11. 2012 (N 183/67 SbNU 219)].

Jako příleňavý proto nemohu přijmout ani odkaz na nálezn sp. zn. II. ÚS 2430/15 (bod 23 *in fine*). Již proto, že tento nálezn se týkal jiného (dřívějšího) období, vyznačujícího se právě oním netransparentním obsazováním přisedících do jednotlivých senátů na Krajském soudu v Brně (což v uvedené věci vedlo II. senát Ústavního soudu k nařizení ústního jednání, ostatně vůbec prvního od účinnosti novely zákona o Ústavním soudu provedené zákonem č. 404/2012 Sb.). Hlavně ale proto, že odkazovaný zamítavý nálezn - dle mého soudu - garance práva na zákonného soudce, resp. přisedícího nakonec podstatně oslabil. Pro stručnost tu odkazuji na své odlišné stanovisko k nálezu sp. zn. II. ÚS 3383/14 ze dne 6. 9. 2016 (N 163/82 SbNU 565), který na závěry přijaté v odkazovaném nálezu sp. zn. II. ÚS 2430/15 - bohužel - navazuje, resp. s nimi souzní.

Č. 237

**Ke zrušení některých ustanovení vyhlášky č. 273/2015 Sb.,
o stanovení hodnot bodu, výše úhrad hrazených služeb
a regulačních omezení pro rok 2016**

1. Otázku financování poskytovatelů zdravotních služeb upravuje ustanovení § 17 zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o veřejném zdravotním pojištění“), jež předpokládá uzavírání „smluv o poskytování a úhradě hrazených služeb“ mezi zdravotními pojišťovnami a poskytovateli zdravotních služeb (odstavec 1), ty se však musí řídit tzv. rámcovou smlouvou, která „je výsledkem dohodovacího řízení mezi zástupci svazů zdravotních pojištěnec a zástupci příslušných skupinových smluvních poskytovatelů zastupovaných svými zájmovými sdruženími“ (odstavec 2); dohoda vzešlá na základě dohodovacího řízení je pak předvídána i za účelem stanovení hodnoty bodu, výše úhrad hrazených služeb a regulačních omezení vždy na následující kalendářní rok (odstavec 5), přičemž v obou případech, pokud nedojde k dané dohodě ve stanovené lhůtě, anebo po posouzení jejího obsahu dospěje Ministerstvo zdravotnictví k názoru, že „tato dohoda není v souladu s právními předpisy nebo veřejným zájmem“, je Ministerstvo zdravotnictví oprávněno „učinit rozhodnutí“ (odstavec 2), resp. „stanovit hodnotu bodu, výši úhrad hrazených služeb, výši záloh na úhradu hrazených služeb a regulační omezení na následující kalendářní rok vyhláškou“ (odstavec 5). Ve vztahu k zařízením pobytových sociálních služeb poskytujícím zdravotní služby je však otázka jejich úhrady výslovně regulována specificky toliko v ustanovení § 17a zákona o veřejném zdravotním pojištění, a to ve formě uzavírání tzv. zvláštních smluv. Tyto tzv. zvláštní smlouvy přitom nelze v žádném případě ztotožňovat se smlouvami ve smyslu ustanovení § 17 odst. 1 zákona o veřejném zdravotním pojištění, přičemž zákon o veřejném zdravotním pojištění nijak blíže neupravuje jejich obsah, náležitosti a koneckonců ani způsob stanovení hodnoty bodu atp., jak činí právě ve vztahu ke smlouvám dle ustanovení § 17 odst. 1 zákona o veřejném zdravotním pojištění, pouze zakotvuje kontraktační povinnost dotčených subjektů.

2. Ustanovení § 17 odst. 5 zákona o veřejném zdravotním pojištění proto nelze považovat za jasné, srozumitelné a pro dotčené subjekty předvídatelné zmocnění opravňující Ministerstvo zdravotnictví vyhláškou č. 273/2015 Sb., o stanovení hodnot bodu, výše úhrad hrazených služeb a regulačních omezení pro rok 2016, regulovat rovněž úhradu

zdravotních služeb poskytovaných zařízeními pobytových sociálních služeb [dle § 22 písm. e) zákona o veřejném zdravotním pojištění]. Jakkoliv se Ústavnímu soudu jeví do značné míry racionální důvody, jimiž Ministerstvo zdravotnictví odůvodňuje svůj postup, nemůže tak činit mimo meze zákonného zmocnění, a tedy v rozporu s čl. 79 odst. 3 Ústavy, omezujícím příslušné orgány veřejné moci v rámci normotvorné pravomoci před nežádoucí (v rozporu s čl. 2 odst. 1 Ústavy) ingerencí do oblasti moci zákonodárné. Stávající situace totiž ve výsledku znamená, že zákon o veřejném zdravotním pojištění na straně jedné sice výslovně předpokládá specifický režim uzavírání zvláštních smluv zařízeními pobytových sociálních služeb se zdravotními pojišťovnami (§ 17a), a to mimo rámec mechanismu uzavírání smluv zakotveného v ustanovení § 17 stejného zákona, nicméně na straně druhé napadená část ustanovení § 4 odst. 2 vyhlášky č. 273/2015 Sb. tato zařízení „vtahuje“ do stejného režimu, jako je tomu u poskytovatelů zdravotních služeb; to ovšem bez jakékoliv výslovné zákonné opory.

Nález

pléna Ústavního soudu složeného z předsedy soudu Pavla Rychetského a soudců Ludvíka Davida, Jaroslava Fenýka, Josefa Fialy, Jana Filipa, Jaromíra Jirsy, Jana Musíla, Vladimíra Sládečka, Radovana Suchánka, Kateřiny Šimáčkové, Vojtěcha Šimíčka (soudce zpravodaj), Milady Tomkové, Davida Uhlíře a Jiřího Zemánka ze dne 13. prosince 2016 sp. zn. Pl. ÚS 19/16 ve věci návrhu skupiny 24 senátorů Senátu Parlamentu České republiky, za kterou jedná senátor Jiří Čunek, zastoupené JUDr. Tatianou Jiráskovou, advokátkou, se sídlem Kamenická 2378/1, Plzeň, na zrušení vyhlášky č. 273/2015 Sb., o stanovení hodnot bodu, výše úhrad hrazených služeb a regulačních omezení pro rok 2016, a to konkrétně ve slovech „a e)“ obsažených v ustanovení § 4 odst. 2 a v její příloze č. 1 v části B bodu 2 písm. b), za účasti Ministerstva zdravotnictví jako účastníka řízení a skupiny 15 senátorů Senátu Parlamentu České republiky, za kterou jedná senátor MUDr. Přemysl Sobotka, zastoupené prof. JUDr. Alešem Gerlochem, CSc., advokátem, se sídlem Botičská 4, Praha 2, jako vedlejšího účastníka řízení (nález byl vyhlášen pod č. 8/2017 Sb.).

Výrok

Ustanovení § 4 odst. 2 a příloha č. 1 část B bod 2 písm. b) vyhlášky Ministerstva zdravotnictví č. 273/2015 Sb., o stanovení hodnot bodu, výše úhrad hrazených služeb a regulačních omezení pro rok 2016, ve slovech „a e)“ se ruší dnem vyhlášení tohoto nálezu ve Sbírce zákonů.

Odůvodnění

I. Předmět řízení

1. Skupina 24 senátorů Senátu Parlamentu České republiky (dále jen „navrhovatelé“) se návrhem doručeným Ústavnímu soudu dne 25. 4. 2016 domáhala zrušení vyhlášky Ministerstva zdravotnictví č. 273/2015 Sb., o stanovení hodnot bodu, výše úhrad hrazených služeb a regulačních omezení pro rok 2016, (dále též jen „úhradová vyhláška“), a to konkrétně ve slovech „a e“ obsažených v ustanovení § 4 odst. 2 a v její příloze č. 1 v části B bodu 2 písm. b) (dále též jen „napadená ustanovení“).

2. Dikce napadených ustanovení úhradové vyhlášky:

§ 4 odst. 2

Pro hrazené služby poskytované poskytovateli následné lůžkové péče, poskytovateli dlouhodobé lůžkové péče, zvláštní ambulantní péče poskytované podle § 22 písm. c) a e) zákona a poskytovateli zvláštní lůžkové péče, hrazené paušální sazbou za jeden den hospitalizace nebo podle seznamu výkonů, se hodnota bodu, výše úhrad hrazených služeb a regulační omezení stanoví v příloze č. 1 k této vyhlášce.

Příloha č. 1 část B bod 2 písm. b)

Pro poskytovatele zvláštní ambulantní péče poskytované podle § 22 písm. c) a e) zákona se stanoví výše úhrady podle seznamu výkonů úhradou za poskytnuté výkony ...

3. V průběhu řízení o tomto návrhu obdržel Ústavní soud dne 10. 5. 2016 návrh skupiny 15 senátorů Senátu Parlamentu České republiky, kterým se rovněž domáhala zrušení slov „a e“ obsažených v napadeném ustanovení § 4 odst. 2 úhradové vyhlášky. Vzhledem k této skutečnosti byl tento návrh z důvodu litispence (§ 35 odst. 2 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu) podle ustanovení § 43 odst. 2 písm. b) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, ve spojení s jeho § 43 odst. 1 písm. e) odmítnut usnesením ze dne 21. 6. 2016 sp. zn. Pl. ÚS 23/16. Ústavní soud se tak otázkou souladu napadeného ustanovení úhradové vyhlášky, jehož zrušení bylo podstatou odmítnutého návrhu, bude zabývat v (dříve zahájeném) řízení o nyní projednávaném návrhu navrhovatelů, a to i z hlediska argumentace obsažené v pozdějším návrhu uvedené skupiny senátorů [srov. nález sp. zn. Pl. ÚS 1/12 ze dne 27. 11. 2012 (N 195/67 SbNU 333; 437/2012 Sb.)], všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou rovněž dostupná na <http://nalus.usoud.cz>. Těto skupině senátorů tak bylo podle ustanovení § 35 odst. 2 zákona o Ústavním soudu přiznáno právo být v řízení o nyní projednávaném návrhu vedlejším účastníkem.

II. Rekapitulace návrhu navrhovatelů a vedlejšího účastníka řízení

4. Napadená ustanovení úhradové vyhlášky dle navrhovatelů stanoví pro rok 2016 hodnotu bodu, výši úhrad hrazených služeb a regulační omezení pro ošetrovatelskou péči poskytovanou na základě ordinace ošetrujícího lékaře pojištěncům umístěným v zařízeních pobytových sociálních služeb ve smyslu ustanovení § 22 písm. e) zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, (dále též jen „zákon o veřejném zdravotním pojištění“). Dle navrhovatelů se ovšem tato regulace nachází v rozporu s čl. 1 odst. 1 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a zejména s čl. 79 odst. 3 Ústavy, neboť úhradová vyhláška nebyla Ministerstvem zdravotnictví ve vztahu k ošetrovatelské péči pojištěncům umístěným v pobytových zařízeních sociálních služeb vydána v mezích a na základě zákona (*secundum et intra legem*), ale mimo zákon (*praeter legem*).

II. A) Regulace úhrad zdravotních služeb poskytovaných pobytovým zdravotním sociálních služeb v systému veřejného zdravotního pojištění

5. Navrhovatelé předně ve svém návrhu poukazují na skutečnost, že současně s vytvořením podmínek pro poskytování ošetrovatelské a rehabilitační péče pobytovými zařízeními sociálních služeb (předvídané zejména v ustanovení § 36 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění zákona č. 206/2009 Sb.) musel být též zvolen způsob úhrady této péče z veřejného zdravotního pojištění. Pro tento případ byl zvolen tzv. výkonový způsob úhrady, tj. úhrada za zdravotní výkony podle seznamu zdravotních výkonů s bodovými hodnotami, upravený vyhláškou č. 134/1998 Sb., kterou se vydává seznam zdravotních výkonů s bodovými hodnotami, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „vyhláška č. 134/1998 Sb.“). S účinností od 1. 1. 2007 (na základě vyhlášky č. 620/2006 Sb.) sem byla přiřazena nová odbornost „913 – všeobecná sestra v sociálních službách“ a byly upraveny příslušné výkony této odbornosti, přičemž všeobecnou sestrou v sociálních službách se rozumí „všeobecná sestra poskytující zdravotní péči pojištěncům v pobytových zařízeních sociálních služeb, přičemž poskytnutá zdravotní péče se vykazuje na základě ordinace ošetrujícího lékaře příslušnými výkony odbornosti 913“.

6. V rámci úhrady ošetrovatelské a rehabilitační péče z veřejného zdravotního pojištění, která byla poskytnuta klientům pobytových zařízení sociálních služeb, vystupují tři subjekty: zdravotní pojišťovna, ošetrující lékař a pobytové zařízení sociálních služeb. Ošetrující lékař je poskytovatelem zdravotních služeb, který disponuje vlastním oprávněním pro poskytování zdravotních služeb a má se zdravotní pojišťovnou uzavřenu smlouvu o poskytování a úhradě zdravotních služeb (dle ustanovení § 17 zákona o veřejném zdravotním pojištění). Ve své podstatě se jedná o libovolného

registrujícího lékaře, jehož vztah k pobytovému zařízení sociálních služeb je definován pouze tím, že někteří jeho pacienti jsou zároveň klienty daného sociálního zařízení. O tyto své pacienty pak ošetřující lékař pečuje mj. tak, že na základě sestaveného ošetřovatelského plánu objednává provedení konkrétních zdravotních výkonů u pobytového zařízení sociálních služeb, které tyto výkony provede vlastními zaměstnanci s příslušnou odbornou způsobilostí. Má-li pobytové zařízení sociálních služeb uzavřenu tzv. zvláštní smlouvu (ve smyslu ustanovení § 17a zákona o veřejném zdravotním pojištění), je následně oprávněno poskytnutou zdravotní péčí zdravotní pojišťovně vykázat (konkrétní postup stanoví metodika pro pořizování a předávání dokladů, kterou vyhotovují zdravotní pojišťovny). Jinými slovy, „pobytové zařízení sociálních služeb má nárok na úhradu poskytnuté péče pouze v rozsahu objednávky ošetřujícího lékaře, který poskytnutí této péče vyhodnotil jako potřebné, přičemž se jedná o samostatného poskytovatele zdravotních služeb stojícího mimo smluvní vztah zdravotní pojišťovny a pobytového zařízení sociálních služeb“.

7. V případě tzv. výkonového způsobu úhrady je dále nutno určit, kdo je oprávněn stanovit hodnotu bodu, neboť jinak by nebylo možno převést objem poskytnuté zdravotní péče na finanční plnění. Dle navrhovatelů je pro posouzení tohoto návrhu zcela zásadní otázkou, zda je Ministerstvo zdravotnictví oprávněno úhradovou vyhláškou stanovit hodnotu bodu i pro úhradu zdravotních služeb poskytnutých pobytovými zařízeními sociálních služeb. Podle ustanovení § 17 odst. 5 zákona o veřejném zdravotním pojištění je Ministerstvo zdravotnictví zmocněno stanovit hodnoty bodu, výši úhrad hrazených služeb i regulační omezení pro „smluvní poskytovatele“, kteří jsou legitimováni k účasti v dohodovacím řízení. K účasti v dohodovacím řízení jsou však oprávněny pouze fyzické a právnické osoby, které mají oprávnění k poskytování zdravotních služeb dle zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách), ve znění pozdějších předpisů, (dále též jen „zákon o zdravotních službách“) a současně mají uzavřenu smlouvu o poskytování a úhradě hrazených služeb dle ustanovení § 17 zákona o veřejném zdravotním pojištění. Dle názoru navrhovatelů nicméně historickým a gramatickým výkladem ustanovení § 17 odst. 5 zákona o veřejném zdravotním pojištění nelze dospět k závěru, že „smluvními poskytovateli“ jsou rovněž pobytová zařízení sociálních služeb, byť poskytují zdravotní služby a jsou ve smluvním vztahu se zdravotní pojišťovnou. Tyto smlouvy ovšem nejsou smlouvami o poskytování a úhradě hrazených služeb ve smyslu ustanovení § 17, nýbrž tzv. zvláštními smlouvami se specifickým účelem (zajištění věcného plnění při poskytování ošetřovatelské péče), které jsou uzavírány podle ustanovení § 17a zákona o veřejném zdravotním pojištění. Uvedené konstatování dle navrhovatelů potvrzuje i skutečnost, že

po celou dobu účinnosti zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o sociálních službách“) nebyla odbornost 913, resp. ošetrovatelská péče poskytovaná pojištěncům umístěným v zařízeních pobytových sociálních služeb, nikdy předmětem regulace úhradové vyhlášky. K úpravě odbornosti 913 došlo poprvé až v předmětné úhradové vyhlášce pro rok 2016, což je ovšem dle navrhovatelů zjevným excesem Ministerstva zdravotnictví a překročením zákonného zmocnění k jejímu vydání.

8. Navrhovatelé ovšem současně zdůrazňují, že vyloučení aplikace úhradové vyhlášky na pobytová zařízení sociálních služeb neznamená absenci jakékoliv cenové regulace jimi poskytnutých služeb. Zmocnění Ministerstva zdravotnictví k regulaci úhrad hrazených služeb totiž není jediným zmocněním k cenové normotvorbě, neboť Ministerstvo zdravotnictví je k regulaci cen poskytovaných zdravotních služeb zmocněno též zákonem č. 526/1990 Sb., o cenách, ve znění pozdějších předpisů, ve spojení se zákonem č. 265/1991 Sb., o působnosti orgánů České republiky v oblasti cen, ve znění pozdějších předpisů. S odkazem na uvedené zákony pak byl ve Věstníku Ministerstva zdravotnictví, ostatně jako každý rok, zveřejněn cenový předpis Ministerstva zdravotnictví 1/2016/DZP ze dne 1. 12. 2015 o regulaci cen poskytovaných zdravotních služeb, stanovení maximálních cen zdravotních služeb poskytovaných zubními lékaři hrazených z veřejného zdravotního pojištění a specifických zdravotních výkonů (dále jen „Cenový předpis“). Jinými slovy, za situace, kdy jsou poskytovatelé sociálních služeb vyloučeni z účasti na dohodovacím řízení předcházejícím přijetí úhradové vyhlášky ve smyslu ustanovení § 17 zákona o veřejném zdravotním pojištění, pak je právě Cenový předpis regulativem jimi poskytnutých zdravotních služeb.

II. B) Nedostatky v procesu přijímání úhradové vyhlášky

9. Navrhovatelé ve svém návrhu zevrubně rekapitulují i samotný průběh procesu přijímání úhradové vyhlášky, přičemž upozorňují na dvě významné a sporné skutečnosti (svá tvrzení dokládají i přílohami k návrhu). Tou první je, že dohodovacího řízení předvídaného v ustanovení § 17 odst. 5 zákona o veřejném zdravotním pojištění se nezúčastnil (a s ohledem na znění citovaného ustanovení ani nemohl zúčastnit) zástupce poskytovatelů sociálních služeb (reprezentovaný Asociací poskytovatelů sociálních služeb České republiky). Z ustanovení § 17 odst. 5 zákona o veřejném zdravotním pojištění vyplývá, že Ministerstvo zdravotnictví je oprávněno, po proběhnuvším dohodovacím řízení, vydat vyhlášku stanovící hodnoty bodu, výši úhrad hrazených služeb a regulační omezení. Dohodovací řízení je obligatorním krokem před vydáním příslušné vyhlášky, neboť úkolem Ministerstva zdravotnictví je posouzení, zda výsledek dohodovacího

řízení je, či není v souladu s právními předpisy a veřejným zájmem, případně jednat, pokud v zákonem stanovené době nedojde mezi zúčastněnými stranami k dohodě. Tím je současně vymezen předmět vyhlášky, který může upravovat pouze úhrady hrazených služeb těch poskytovatelů, kteří jsou legitimováni účastnit se dohodovacího řízení, a tím pádem předkládat své návrhy, diskutovat o nich či přistupovat na kompromisní řešení. V opačném případě by byl zcela popřen smysl a význam dohodovacího řízení, kterým je vytvoření prostoru pro nalezení shody zúčastněných subjektů na ceně hrazených služeb a podmínek jejich úhrad. Pokud je vyloučena účast některého z poskytovatelů hrazených služeb na dohodovacím řízení, pak ani Ministerstvo zdravotnictví nemůže plnit svou základní povinnost, kterou je posouzení výsledků dohodovacího řízení s právními předpisy nebo veřejným zájmem.

10. Druhou navrhovateli zdůrazněnou skutečností je, že Ministerstvo zdravotnictví poté, co byl návrh úhradové vyhlášky v souladu s legislativními pravidly vlády předložen k projednání pracovní komisi Legislativní rady vlády pro veřejné právo II, v rozporu s čl. 16 legislativních pravidel vlády nerespektovalo stanovisko pracovní komise ze dne 12. 10. 2015. V něm pracovní komise reagovala na původní návrh úhradové vyhlášky Ministerstva zdravotnictví, do jejíhož ustanovení § 1, a tedy pod předmět regulace byla zahrnuta i odbornost „913 – pobytová zařízení sociálních služeb – odbornost 913 – všeobecná sestra v sociálních službách“. Vůči tomuto postupu vznesla pracovní komise připomínku, v níž upozorňovala na skutečnost, že „návrh vyhlášky je v určitém rozporu se zákonným zmocněním, představovaným § 17 odst. 5 zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, v platném znění, kdy vydání takové vyhlášky předchází dohodovací řízení poskytovatelů zdravotních služeb podle zákona o zdravotních službách. Pobytová zařízení sociálních služeb – odbornost 913 – všeobecná sestra v sociálních službách – nejsou poskytovateli zdravotních služeb, ale poskytovateli sociálních služeb, byť zabezpečují v určitém rozsahu i služby zdravotní. Proto tato odbornost nemůže být navrhovanou vyhláškou upravena – její poskytovatelé, reprezentovaní Asociací poskytovatelů sociálních služeb se neúčastnili a ani nemohli účastnit dohodovacího řízení, požadovaného zákonem č. 48/1997 Sb. jako obligatorní krok před vydáním vyhlášky, neboť nejde o reprezentanty poskytovatelů zdravotních služeb. Ošetrovatelská péče, kterou poskytují všeobecné sestry v zařízeních poskytovatelů sociálních služeb, má být hrazena na základě zvláštní smlouvy mezi poskytovatelem a zdravotní pojišťovnou uzavřené podle § 17a zákona č. 48/1997 Sb., a nikoliv podle smlouvy mezi poskytovatelem zdravotních služeb a zdravotní pojišťovnou uzavřené podle § 17 odst. 5 zákona č. 48/1997 Sb.“. Z těchto důvodů pracovní komise požadovala „vypustit

slovo „913“ z ustanovení § 1 písm. g), z § 10 a dalších ustanovení návrhu úhradové vyhlášky“.

11. Dle navrhovatelů ovšem Ministerstvo zdravotnictví na tuto připomínku reagovalo tak, že sice slovo „913“ z návrhu úhradové vyhlášky vypustilo, zároveň však upravilo znění ustanovení § 4 odst. 2 úhradové vyhlášky, dle kterého se v příloze č. 1 stanoví hodnota bodu, výše úhrad hrazených služeb a regulační omezení pro hrazené služby poskytované mj. poskytovateli zvláštní ambulantní péče ve smyslu ustanovení § 22 písm. e) zákona o veřejném zdravotním pojištění, což je ošetrovatelská péče poskytovaná pobytovými zařízeními sociálních služeb v odbornosti 913. Tímto svým postupem dle navrhovatelů Ministerstvo zdravotnictví „zcela flagrantním způsobem obešlo nejen stanovisko pracovní komise, ale též porušilo legislativní pravidla vlády“.

II. C) Rozpor napadených ustanovení s čl. 1 odst. 1 Ústavy

12. Navrhovatelé jsou toho názoru, že výše popsany postup Ministerstva zdravotnictví v procesu přijímání úhradové vyhlášky se nachází v rozporu s čl. 1 odst. 1 Ústavy a z něho judikatorně [navrhovatelé odkazují na nálezy Ústavního soudu a citují ze sp. zn. Pl. ÚS 5/02 ze dne 2. 10. 2002 (N 117/28 SbNU 25; 476/2002 Sb.), sp. zn. Pl. ÚS 77/06 ze dne 15. 2. 2007 (N 30/44 SbNU 349; 37/2007 Sb.) či sp. zn. Pl. ÚS 19/13 ze dne 22. 10. 2013 (N 178/71 SbNU 105; 396/2013 Sb.)] odvozenými principy obecně se týkajícími i normotvorby, konkrétně se zákazem libovůle a svévole a zásadou předvídatelnosti. Přestože v návrhu citované závěry z judikatury Ústavního soudu se týkají především zákonodárného procesu, navrhovatelé mají za to, že jsou aplikovatelné též na odvozenou normotvorbu. „Ani moc výkonná nemůže při vydávání podzákoných právních předpisů postupovat libovolně, ale je též vázána právem. Kromě Ústavy a zákonů jsou to jistě též procedurální pravidla při přijímání podzákoných norem, jsou-li souladná s vyššími hodnotami tvorby práva, a to obzvláště za situace, kdy jsou tato pravidla vytvořena samotnou mocí výkonnou, tedy vládou ČR.“ Dle navrhovatelů mají adresáti právních předpisů nepochybně rovněž „právo legitimně očekávat, že právní předpis prošel diskurzem nejen co do jeho obsahu, ale též co do jeho formální správnosti. Pokud předkladatel návrhu vyhlášky svým postupem *de facto* zabrání možnosti odborného diskurzu, zda tento právní předpis či některá jeho ustanovení nejsou v rozporu s Ústavou, musí být porušení legislativních pravidel vnímáno jako porušení základních principů normotvorby vyplývajících z čl. 1 odst. 1 Ústavy“. Rezignace na kontrolu ústavnosti přijetí prováděcího právního předpisu v souladu s legislativními pravidly vlády by tak dle navrhovatelů „znamenala možnost orgánů moci výkonné, nadaných právem odvozené normotvorby, zaplevelit

právní řád celou řadou nařízení či vyhlášek sice vydaných na základě zákonného zmocnění, ale jinak vydaných mimo jejich kompetenci“.

II. D) Rozpor napadených ustanovení s čl. 79 odst. 3 Ústavy

13. Napadená ustanovení úhradové vyhlášky dle navrhovatelů rovněž vybočují z ústavních kautel, které stanoví čl. 79 odst. 3 Ústavy. Ministerstvo zdravotnictví limity výše uvedeného zákonného zmocnění zakotveného v ustanovení § 17 odst. 5 zákona o veřejném zdravotním pojištění výrazně překročilo, pokud v úhradové vyhlášce stanovilo hodnoty bodu, výši úhrad hrazených služeb a regulační omezení též pro zvláštní ambulantní péči poskytovanou podle ustanovení § 22 písm. e) zákona o veřejném zdravotním pojištění, tj. pro ošetrovatelskou péči poskytovanou pojištěncům umístěným v zařízeních pobytových sociálních služeb, ačkoliv ty v žádném případě nelze považovat za „smluvní poskytovatele“ ve smyslu ustanovení § 17 odst. 5 zákona o veřejném zdravotním pojištění. Navrhovatelé proto uzavírají, že „zcela neočekávané zařazení ošetrovatelské péče poskytované klientům v pobytových zařízeních sociálních služeb do úhradové vyhlášky pro rok 2016 je překročením zákonného zmocnění a porušením zákazu libovůle a principu předvídatelnosti práva“.

II. E) Návrh vedlejšího účastníka řízení

14. Vedlejší účastník řízení svůj návrh na zrušení napadeného ustanovení [slov „a e)“ obsažených v ustanovení § 4 odst. 2 úhradové vyhlášky] rovněž odůvodňuje především tím, že rozšíření působnosti vyhlášky na subjekty, které jsou uvedeny v ustanovení § 22 písm. e) zákona o veřejném zdravotním pojištění, nemá jednak oporu v zákoně, k jehož provedení je vyhláška vydána, jednak úhrady pro subjekty, na něž vyhláška v napadeném rozsahu dopadá, nemohou být z tohoto hlediska vyhláškou vůbec regulovány, což představuje překročení ústavních kautel daných v čl. 79 odst. 3 Ústavy [vedlejší účastník řízení v této souvislosti odkazuje na nálezy Ústavního soudu a cituje sp. zn. Pl. ÚS 36/11 ze dne 20. 6. 2013 (N 111/69 SbNU 765; 238/2013 Sb.) či sp. zn. Pl. ÚS 17/15 ze dne 9. 2. 2016 (N 26/80 SbNU 327; 77/2016 Sb.)].

15. Dle názoru vedlejšího účastníka řízení v rozsahu, ve kterém byla úhradová vyhláška napadena, není splněna ani jedna z ústavních podmínek pro vydání podzákonného právního předpisu. Zákonný podklad sice v obecné rovině existuje (zákon o veřejném zdravotním pojištění), avšak ten nijak neumožňuje, aby právní úprava poskytování úhrad za ošetrovatelskou péči byla obsažena v podzákonném právním předpisu. Naopak zákon o veřejném zdravotním pojištění odkazuje v ustanoveních § 17a a § 22 písm. e) pouze a výlučně na tzv. zvláštní smlouvu, kterou musí zdravotní pojišťovna uzavřít s každým jednotlivým poskytovatelem sociálních služeb.

Z toho nezbytně plyne i skutečnost, že Ministerstvo zdravotnictví není zákonem zmocněno regulovat formou podzákoného právního předpisu výši úhrady za takto poskytovanou péči. „*Eo ipso* se tím vyhláška ocitá i mimo meze zákona, a to právě proto, že zákon umožňuje vydat podzákoný právní předpis pouze pro účely poskytování úhrad za zdravotní péči poskytovatelům zdravotních služeb.“ Překročení mezi zákonného zmocnění v zákoně o veřejném zdravotním pojištění je dle vedlejšího účastníka řízení natolik zjevné, že je není třeba ani obšírně vysvětlovat. Nadto tomuto tvrzení svědčí i fakt, že dosud nikdy nebyla výše úhrad placených za péči poskytovatelům sociálních služeb zakotvena v žádné úhradové vyhlášce pro jednotlivé předchozí roky (tj. za rok 2015 a roky předcházející). Z toho je zřejmé, že Ministerstvo zdravotnictví počínaje rokem 2007 a konče rokem 2015 respektovalo skutečnost, že mu regulace takové materie v podzákoném právním předpisu vůbec nepřísluší.

16. Nad rámec argumentace, že úhradová vyhláška byla v napadeném rozsahu vydána mimo zákonnou kompetenci Ministerstva zdravotnictví (ve smyslu ustanovení § 68 odst. 2 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb.), vedlejší účastník řízení ve svém návrhu poukazuje i na její „celkovou konstrukci, která je velmi problematická též z hlediska požadavků kladených na transparentnost právního předpisu“. Není žádný důvod pro to, aby z hlediska zachování žádoucí systematiky právního předpisu poskytovatelé sociálních služeb, pokud by na ně mohla úhradová vyhláška vůbec dopadat, nebyli uvedeni v ustanovení § 1 vedle ostatních subjektů, na které úhradová vyhláška dopadá. „Pro ministerstvem zvolené legislativně-technické řešení nevidí žádný důvod kromě toho, že tímto způsobem provedené rozšíření personální působnosti vyhlášky v rozporu se zákonem na první pohled ‚nebije do očí‘.“

17. V neposlední řadě vedlejší účastník řízení ve svém návrhu uplatňuje i hmotněprávní důvody a s oporou v judikatuře Ústavního soudu [zejména v citovaném nálezu sp. zn. Pl. ÚS 19/13 či nálezu sp. zn. Pl. ÚS 5/15 ze dne 8. 12. 2015 (N 204/79 SbNU 313; 15/2016 Sb.)] namítá jednak porušení práva poskytovatelů sociálních služeb na podnikání ve smyslu čl. 26 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), jednak porušení zásady ochrany legitimního očekávání jakožto nepominutelné složky demokratického právního státu dle čl. 1 odst. 1 Ústavy. Namítanou protiústavnost napadeného ustanovení úhradové vyhlášky vedlejší účastník řízení spatřuje ve způsobu, jakým se stanoví výchozí pravidla pro výpočet úhrad za péči pro poskytovatele sociálních služeb. Tím, že poskytovatelé sociálních služeb „byli neorganicky a nepromyšleně“ zahrnuti pod personální působnost vyhlášky, vztahují se na ně stejná pravidla pro výpočet výše úhrad, která mají platit pro poskytovatele zdravotní péče. Postavení poskytovatelů sociálních služeb však s postavením poskytovatelů zdravotní péče

srovnatelné není. Zároveň ale není srovnatelné ani postavení poskytovatelů sociálních služeb mezi sebou navzájem, a to vzhledem ke specifickému charakteru sociálních služeb.

18. To se projevuje zejména u výpočtu výše úhrad, neboť podle ustanovení § 2 odst. 1 úhradové vyhlášky je jedním z výchozích parametrů pro výpočet výše úhrad tzv. referenční období, kterým je rok 2014. Do referenčního období jsou zařazeny veškeré hrazené služby poskytnuté v roce 2014, poskytovatelem vykázané do 31. 3. 2015 a zdravotní pojišťovnou uznané do 31. 5. 2015 (§ 2 odst. 3 úhradové vyhlášky). Podle ustanovení § 17 odst. 2 úhradové vyhlášky platí, že u poskytovatele, který v referenčním období neexistoval, vznikl v průběhu referenčního období nebo neměl uzavřenou smlouvu se zdravotní pojišťovnou, použije zdravotní pojišťovna referenční hodnoty srovnatelných poskytovatelů. Avšak, jak je dle vedlejšího účastníka řízení zřejmé z návaznosti právní úpravy, až do konce roku 2015 byli poskytovatelé sociálních služeb zcela vyňati z působnosti vyhlášky, což znamená, že pro období roků 2014, 2015, resp. i pro všechna předchozí období, neexistoval objektivní společný rámec pro výpočet úhrad. Všem poskytovatelům sociálních služeb totiž proplácely zdravotní pojišťovny jimi poskytované služby podle individuálně uzavřených smluv ve smyslu citovaných ustanovení § 17a a § 22 písm. e) zákona o veřejném zdravotním pojištění. Výše sjednaných úhrad se tak lišila případ od případu, resp. závisela na konkrétní zdravotní pojišťovně a konkrétním poskytovateli sociálních služeb. Vzhledem k tomu, že chybějí jakákoliv referenční kritéria (neleze použít referenční období ani neexistují srovnatelní poskytovatelé, neboť byly uzavřeny individuální smlouvy s jednotlivými poskytovateli), nemohou si poskytovatelé sociálních služeb učinit vůbec žádnou představu o výši úhrad, a tedy ani o tom, zda se jim vrátí alespoň náklady vynaložené na poskytované služby. „Tím je dotčeno nejen právo na návratnost vynaložených nákladů, resp. právo na vytvoření takových podmínek, které dávají reálný předpoklad dosažení zisku, nýbrž je též dotčen princip předvídatelnosti dopadů právní úpravy do právního postavení jejich adresátů, neboť jsou neznámé základní vstupní hodnoty, které je třeba do výpočtu zahrnout (srov. bod 57 nálezu sp. zn. Pl. ÚS 19/13).“

19. Porušení zásady ochrany legitimního očekávání pak vedlejší účastník řízení spatřuje v tom, že poskytovatelé sociálních služeb uvedení v ustanovení § 22 písm. e) zákona o veřejném zdravotním pojištění spadali až do doby účinnosti úhradové vyhlášky výlučně pod režim ustanovení § 17a zákona o veřejném zdravotním pojištění, a tedy uzavírali, jak bylo opakovaně zdůrazněno, se zdravotními pojišťovnami tzv. zvláštní smlouvy. Tato dlouholetá praxe opírající se o jednoznačné znění zákona vedla ke vzniku prostředí, které utvářelo jistotu a stabilitu pro poskytovatele těchto služeb a ovlivňovalo jejich ekonomické aktivity (dlouhodobé

investice do vybavení jimi provozovaných zařízení a podobně). „Změna“ vyvolaná napadeným ustanovením úhradové vyhlášky přinesla do těchto stabilních vztahů element nejistoty, neboť zásadně změnila tak významnou skutečnost pro každý ekonomický subjekt, jakou je způsob určení výše úhrady za jím poskytované služby.

20. Ve svém vyjádření k návrhu navrhovatelů, doručeném Ústavnímu soudu dne 15. 8. 2016, vedlejší účastník řízení sděluje, že „celkově se s návrhem ztotožňuje s tím, že v souladu se svým původním návrhem navrhuje, aby napadená ustanovení byla zrušena již dnem vyhlášení nálezu ve Sbírce zákonů, a to proto, že není důvod účinky nálezu v tomto případě odkládat“. Přestože na rozdíl od navrhovatelů nemá vedlejší účastník řízení za to, že by napadená ustanovení úhradové vyhlášky byla v rozporu s čl. 1 odst. 1 Ústavy z důvodů v návrhu uváděných, neboť „pravidla normotvorného procesu při vydávání podzákonných právních předpisů se odvíjejí z čl. 79 odst. 3 Ústavy; význam čl. 1 Ústavy je v daném kontextu natolik obecný, že jeho porušení nelze shledat, ledaže by porušení čl. 79 odst. 3 Ústavy vždy implikovalo též porušení čl. 1 Ústavy“, argumentace porušením pravidel pro vydávání podzákonných právních předpisů, která plynou z čl. 79 odst. 3 Ústavy, byla stěžejní částí i návrhu vedlejšího účastníka řízení, a proto uzavírá, že „s obsahem části VIII návrhu zcela souhlasí, neboť se v klíčových bodech shoduje s jeho vlastní argumentací“.

III. Vyjádření Ministerstva zdravotnictví a repliky k němu

21. Ústavní soud podle ustanovení § 42 odst. 4 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 77/1998 Sb., zaslal předmětné návrhy na zrušení napadených ustanovení úhradové vyhlášky Ministerstvu zdravotnictví. Současně je podle ustanovení § 69 odst. 3 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, zaslal veřejnému ochránci práv s žádostí o sdělení, zda vstupuje do řízení jako vedlejší účastník. Veřejný ochránce práv na uvedenou výzvu nicméně reagoval podáním ze dne 25. 7. 2016, v němž Ústavnímu soudu sděluje, že „nevyužije svého práva vstoupit do řízení“.

22. Ministerstvo zdravotnictví ve svém vyjádření, doručeném Ústavnímu soudu až dne 15. 10. 2016, návrhy na zrušení napadených ustanovení úhradové vyhlášky nepovažuje za důvodné a nespátňuje v nich porušení žádného z práv, na jejichž údajné porušení poukazují navrhovatelé. Ministerstvo zdravotnictví předně „považuje v souvislosti s návrhem za klíčové vyjasnit důvody, které vedly k zahrnutí odbornosti 913 (všeobecná sestra v sociálních službách) do textu úhradové vyhlášky“. V tomto ohledu souhlasí s tvrzením navrhovatelů, že úhrady zdravotních služeb poskytovaných poskytovateli sociálních služeb se provádějí podle tzv. zvláštní smlouvy uzavřené na základě ustanovení § 17a zákona o veřejném zdravotním

pojištění. Zahrnutí odbornosti 913 do úhradové vyhlášky na této skutečnosti nic nemění. Aby mohly být zdravotní služby odbornosti 913 hrazeny z prostředků veřejného zdravotního pojištění, musí i nadále, i po zahrnutí této odbornosti do úhradové vyhlášky, být uzavřena zvláštní smlouva. Bez uzavření zvláštní smlouvy proto i nadále není úhrada těchto zdravotních služeb z veřejného zdravotního pojištění možná.

23. Ministerstvo zdravotnictví nicméně zdůrazňuje, že zahrnutím odbornosti 913 do úhradové vyhlášky „usiluje o řešení dvou specifických problémů, které v praxi vznikaly a za účelem jejichž řešení opakovaně zástupci poskytovatelů sociálních služeb Ministerstvo zdravotnictví o zahrnutí odbornosti 913 do úhradové vyhlášky žádali“. Prvním z těchto problémů je dlouhodobá praxe, kdy smlouvy poskytovatelů jak zdravotních, tak sociálních služeb se zdravotními pojišťovnami zpravidla neobsahují podmínky úhrad přímo, ale až v tzv. úhradových dodatcích, které obsahují pouze dohodu o úhradách poskytnutých zdravotních služeb a zpravidla se uzavírají na dobu jednoho roku, přičemž na každý rok se zdravotní pojišťovna s poskytovatelem dohodne na novém úhradovém dodatku. „Zatímco ale u poskytovatelů zdravotních služeb platí, že pokud se zdravotní pojišťovna na úhradovém dodatku s poskytovatelem nedohodne, jsou poskytnuté zdravotní služby hrazeny postupem podle úhradové vyhlášky (přičemž smlouva o poskytování a úhradě hrazených služeb dává oběma stranám možnost dohodnout se prostřednictvím úhradového dodatku na podmínkách úhrad odlišných od podmínek stanovených plošně úhradovou vyhláškou), u poskytovatelů sociálních služeb úprava hrazení poskytnutých zdravotních služeb pro případ neuzavření příslušného úhradového dodatku v minulosti zcela chyběla.“ Problém pak spočíval zejména v tom, že ačkoliv zdravotní pojišťovny mají podle ustanovení § 17a zákona o veřejném zdravotním pojištění vůči poskytovatelům sociálních služeb kontraktační povinnost, pro případ nedodržení kontraktační povinnosti zdravotní pojišťovny již zákon nestanoví žádný další postup, a toto ustanovení tak v praxi není dostatečně vynutitelné. V případě absence vzájemné dohody o uzavření tzv. úhradového dodatku tak „právní vztah pojišťovny s poskytovatelem sociálních služeb, pokud jde o úhrady za poskytnuté zdravotní služby, zůstával v právním vakuu. Neexistoval zřejmý způsob, jak při neuzavření úhradového dodatku zdravotní služby poskytované v souladu se zvláštní smlouvou hradit, a docházelo ke sporům, které musely být řešeny soudně s velmi špatně předjímatelným výsledkem“.

24. S tím souvisí dle Ministerstva zdravotnictví druhý problém, který spočívá v tom, že dosud „neexistovala žádná úprava úhrad, od které by se jednání zdravotní pojišťovny s poskytovatelem sociálních služeb mohlo odvíjet“. Zahrnutí odbornosti 913 do úhradové vyhlášky proto ze strany Ministerstva zdravotnictví „představovalo nutný krok k řešení právního vakuu

dlohodobě existujícího mezi zdravotními pojišťovnami a poskytovateli sociálních služeb ... slibovalo zjednodušit a zpřehlednit právní vztahy poskytovatelů sociálních služeb se zdravotními pojišťovnami pro případ nesjednání úhradového dodatku zvláštní smlouvy, usnadnit sjednávání těchto úhradových dodatků a předcházet zbytečným soudním sporům, které z neuspokojivé právní úpravy v minulosti často vznikaly“.

25. V této souvislosti Ministerstvo zdravotnictví „nad rámec této argumentace“ zmiňuje, že v období od vydání úhradové vyhlášky Nejvyšší soud vydal dne 28. 4. 2016 rozsudek sp. zn. 23 Cdo 1988/2014, z něhož vyplývá, že „není-li ke zvláštní smlouvě sjednán úhradový dodatek pro realizaci úhrad, lze analogicky využít úhradovou vyhlášku, a to ustanovení úhradové vyhlášky pro příslušný rok obsahově nejbližší odbornosti 913 [pro rok 2012 podle judikátu šlo o úhrady pro poskytovatele uvedené v § 22 písm. c) zákona o veřejném zdravotním pojištění]“. Proto Ministerstvo zdravotnictví dodává, že „ve světle tohoto precedenčního rozhodnutí se zahrnutí odbornosti 913 do úhradové vyhlášky může nyní jevit nadbytečným, protože naprosto stejného výsledku lze nyní dosáhnout analogickým využitím nejbližšího ustanovení úhradové vyhlášky vztahujícího se na poskytovatele zdravotních služeb“, přesto považuje za důležité zdůraznit, že v době vydání vyhlášky nebylo možné takové „precedenční rozhodnutí předjímat a bylo nutné řešit faktickou situaci právního vakua, kdy otázka, zda je, nebo není možné úhradovou vyhlášku na výše popsané situace aplikovat, nebyla přesvědčivým způsobem zodpovězena“.

26. Ministerstvo zdravotnictví se ve svém vyjádření neztotožňuje s namítaným porušením čl. 79 odst. 3 Ústavy, neboť zmocnění pro vydání úhradové vyhlášky v ustanovení § 17 odst. 5 zákona o veřejném zdravotním pojištění „se týká úhrad hrazených zdravotních služeb, přičemž nerozlišuje, který z oprávněných subjektů je poskytuje. Podle § 11 zákona o zdravotních službách je přitom zdravotní služby oprávněn poskytovat jak ‚poskytovatel zdravotních služeb‘, tak za stanovených podmínek ‚poskytovatel sociálních služeb‘“. Rovněž nesouhlasí s tím, že by jeho postup (v podobě zahrnutí odbornosti 913 do textu úhradové vyhlášky) byl nepředvídatelný či svévolný, neboť je „naopak reakcí na výše popsané dlouhodobé úsilí poskytovatelů zdravotních služeb. V tomto ohledu nelze tedy hovořit o nepředvídatelném postupu ministerstva, ale o reakci na toto úsilí. Rovněž se z tohoto důvodu nejedná o svévolný postup, který by znamenal prosté vydání podzákoně právní úpravy bez předchozího projednání s dotčenými subjekty. Toto projednání se realizuje v rámci dohodovacích řízení, která i v tomto případě proběhla“.

27. Stejně tak se Ministerstvo zdravotnictví neztotožňuje s námitkami stran porušení čl. 26 Listiny, neboť „sama úhradová vyhláška se totiž práva na podnikání bezprostředně netýká, nijak nereguluje podmínky, za nichž

Lze získat oprávnění k poskytování zdravotních služeb, nebrání poskytovatelům zdravotních služeb tyto služby nabízet, a to ať už jde o služby hrazené nebo nehrazené z veřejného zdravotního pojištění apod.“. Pouze stanoví hodnoty bodu, vyšší úhrad hrazených služeb a regulační omezení, a to obecnými znaky pro všechny zvolené a předem určené kategorie. „Spadali konkrétní poskytovatel zdravotních služeb do dané kategorie, bude mu úhrada za poskytnutou zdravotní péči vypočítána shodně jako každému dalšímu poskytovateli zdravotních služeb, který spadá do stejné kategorie.“

28. Ústavní soud uvedené vyjádření Ministerstva zdravotnictví zaslal navrhovatelům i vedlejšímu účastníkovi řízení k replice.

29. Navrhovatelé ve své replice setrvávají u své argumentace, že Ministerstvo zdravotnictví vydáním napadených ustanovení v úhradové vyhlášce překročilo zákonné zmocnění (§ 17 odst. 5 zákona o veřejném zdravotním pojištění), přičemž vyjádření Ministerstva zdravotnictví odůvodňující jeho postup „přesvědčení navrhovatelů stvrzuje“, přičemž nedostatky zákonné právní úpravy nelze řešit cestou změny podzákoných právních předpisů, tj. úhradové vyhlášky. „Ministerstvo mělo nepochybně dost času i příležitosti ke změně zákona o veřejném zdravotním pojištění a k napravení tvrzeného právního vaku.“ Navrhovatelé dále konkrétně polemizují a nesouhlasí s výše rekapitulovanými důvody („problémy v praxi“), jež vedly Ministerstvo zdravotnictví k přijetí napadených ustanovení. Stejně tak navrhovatelé nesouhlasí s argumentací Ministerstva zdravotnictví, v níž odmítá porušení čl. 79 odst. 3 Ústavy, neboť ministerstvem z ustanovení § 17 odst. 5 zákona o veřejném zdravotním pojištění dovozený postup přichází v úvahu teprve poté, co proběhne dohodovací řízení, které je obligatorním krokem před vydáním úhradové vyhlášky. „Poskytovatelé sociálních služeb nejsou k účasti na dohodovacím řízení legitimováni a nikdy v minulosti nebyli podřazeni pod úhradovou vyhlášku. Tato konstrukce je zcela pochopitelná, neboť v případě osoby, která se stala klientem poskytovatele sociálních služeb, nastala jediná změna spočívající v jejím přesunu z domácího prostředí do zařízení poskytovatele sociálních služeb, kde jí mají být poskytnuty komplexní zdravotně-sociální služby.“

30. Navrhovatelé současně poukazují na skutečnost, že ve dvojkolovnosti budování systému poskytovatelů zdravotních služeb a systému poskytovatelů sociálních služeb je pokračováno i nadále, a to i za přispění Ministerstva zdravotnictví, přičemž za příklad uvádí zákon č. 340/2015 Sb., o zvláštních podmínkách účinnosti některých smluv, uveřejňování těchto smluv a o registru smluv (zákon o registru smluv), a s tím související novelu zákona o veřejném zdravotním pojištění (zákon č. 200/2015 Sb.), jejímž předkladatelem bylo Ministerstvo zdravotnictví. „Dle stávající právní úpravy zákona o veřejném zdravotním pojištění jsou zveřejňovány v registru

smluv vedeném zdravotními pojišťovnami všechny smlouvy o poskytování a úhradě zdravotní péče, včetně dodatků upravujících výši úhrad. Avšak zvláštní smlouvy uzavírané s poskytovateli sociálních služeb jsou podřazeny zákonu o registru smluv a jsou zveřejňovány v registru vedeném Ministerstvem vnitra. Každá z uvedených právních úprav však spojuje s nesplněním povinností zveřejnit smlouvu zcela jiné následky.“ Navrhovatelé proto odmítají snahu Ministerstva zdravotnictví dovozovat za tohoto stavu věci analogické použití úhradové vyhlášky na poskytovatele sociálních služeb jako „zcela účelovou, v rozporu s platnou právní úpravou a v rozporu s úmyslem zákonodárce formulujícího postavení poskytovatelů sociálních služeb prostřednictvím zákonů“.

31. Vedlejší účastník řízení ve své replice rovněž odmítá argumentaci Ministerstva zdravotnictví a setrvává na stanovisku, že regulace péče poskytované poskytovateli sociálních služeb by mohla být provedena v úhradové vyhlášce „jen za předpokladu změny zákonné úpravy. K té však nedošlo, a ministerstvo proto nebylo oprávněno úhradu za péči poskytovanou v zařízeních sociálních služeb regulovat tím způsobem, který zvolilo“. Pokud Ministerstvo zdravotnictví shledává oporu pro vydání napadených ustanovení úhradové vyhlášky v ustanovení § 17 odst. 5 zákona o veřejném zdravotním pojištění ve spojení s ustanovením § 11 zákona o zdravotních službách, nelze přý z pouhého faktu, že poskytování zdravotních služeb je možné i v zařízeních sociálních služeb, dovodit závěr, že „ministerstvo mohlo úhradovou vyhláškou regulovat též takovouto zdravotní péči. Ustanovení § 11 zákona o zdravotních službách se totiž týká oprávnění k poskytování zdravotních služeb a nelze z něj dovozovat shodné postavení poskytovatelů zdravotních služeb a poskytovatelů sociálních služeb. Ustanovení § 17a zákona o veřejném zdravotním pojištění je bez pochybností *lex specialis* k § 17 téhož zákona“. Navíc, pokud by byl argument ministerstva správný, je otázkou, proč nebyla péče poskytovaná poskytovateli sociálních služeb zařazena do regulace úhradovou vyhláškou již od účinnosti zákona č. 372/2011 Sb., tj. od 1. 4. 2012.

32. Podle názoru vedlejšího účastníka řízení zákonodárce dal přijetím právní úpravy obsažené v ustanovení § 17a zákona o veřejném zdravotním pojištění nepochybně najevo, že „úhrada za ošetrovatelskou péči v zařízeních sociálních služeb má být poskytována v jiném režimu než úhrada za zdravotní péči poskytovanou ve zdravotnických zařízeních ve smyslu § 17 téhož zákona“. Pokud by totiž zákonodárce zamýšlel hradit ošetrovatelskou péči poskytovatelům sociálních služeb ve stejném režimu jako u zdravotnických zařízení, mohl vcelku jednoduše zařadit poskytovatele sociálních služeb mezi subjekty, na které dopadá citované ustanovení § 17 zákona o veřejném zdravotním pojištění. „Rozhodně však nelze považovat

za přípustné, aby se takového výsledku dosahovalo prostřednictvím vyhlášky, která v tomto ohledu zjevně zákonnou oporu postrádá.“

IV. Ústní jednání

33. Ve smyslu ustanovení § 44 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, rozhodl Ústavní soud ve věci bez konání ústního jednání, neboť od něj nebylo lze očekávat další objasnění věci.

V. Ústavní konformita přijetí napadených ustanovení

34. Při řízení o kontrole norem podle čl. 87 odst. 1 písm. b) Ústavy musí Ústavní soud ve smyslu ustanovení § 68 odst. 2 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb., nejprve zkoumat, zda „jiný právní předpis“ byl přijat a vydán ústavně konformním způsobem a v mezích Ústavou stanovené kompetence.

35. Jak již bylo rekapitulováno, úhradová vyhláška č. 273/2015 Sb., jež součástí jsou napadená ustanovení, byla vydána Ministerstvem zdravotnictví. Pravomoc ministerstev vydávat právní předpisy k provedení zákona je formálně založena čl. 79 odst. 3 Ústavy, který stanoví, že (mimo jiné) ministerstva mohou na základě a v mezích zákona vydávat právní předpisy, jsou-li k tomu zákonem zmocněna. Jedná se o právní normu, která v obecné rovině zakládá pravomoc orgánů exekutivy k tvorbě sekundárních právních norem za podmínky, že realizace této pravomoci je konkretizována v zákoně ve vztahu k určité kompetenci (k určité zákonem vymezené části výkonu státní moci). „Důvodem zakotvení této pravomoci přímo v Ústavě je skutečnost, že se jedná o klíčovou otázku dělby moci mezi mocí legislativní a exekutivní v oblasti normotvorné. Ustanovení čl. 79 odst. 3 Ústavy tak na jedné straně vytváří pravomoc exekutivy k odvozené normotvorbě a stanoví tak vlastně její limity ve vztahu k moci zákonodárné, na druhé straně je třeba toto ustanovení vnímat tak, že rovněž poskytuje ochranu moci výkonné před protiústavními zásahy ze strany moci zákonodárné. Dovedeno do důsledku, pokud by normotvorná pravomoc exekutivy byla konstituována toliko zákonem, byla by v přímé dispozici zákonodárce, čímž by moc zákonodárná sama o sobě mohla zasahovat do pravomoci orgánů moci výkonné, například tak, že by takovou pravomoc exekutivě zcela odňala“ [srov. např. nález sp. zn. Pl. ÚS 28/06 ze dne 16. 12. 2008 (N 222/51 SbNU 753; 69/2009 Sb.) či nález sp. zn. Pl. ÚS 6/07 ze dne 9. 2. 2010 (N 20/56 SbNU 207; 66/2010 Sb.)].

36. Materiálně je pak pravomoc dle čl. 79 odst. 3 Ústavy podmíněna existencí výslovného zákonného zmocnění a jeho mezemi, které jsou naplněním této pravomoci co do rozsahu a obsahu (kompetence). Dané ustanovení je přitom nezbytné vykládat v kontextu celé Ústavy tak, aby byly zachovány rovněž ostatní příkazy a principy z ústavního pořádku plynoucí.

Proto s ohledem na požadavek předvídatelnosti práva [princip odvozovaný judikaturou Ústavního soudu z principu právního státu zakotveného v čl. 1 odst. 1 Ústavy - srov. např. nález sp. zn. Pl. ÚS 21/02 ze dne 22. 3. 2005 (N 59/36 SbNU 631; 211/2005 Sb.) či citovaný nález sp. zn. Pl. ÚS 77/06] a princip dělby moci (čl. 2 odst. 1 Ústavy) musí zákonné zmocnění pokud možno co nejpřesněji definovat obsah, účel a rozsah úpravy provedené předvídanou vyhláškou, a zajistit tak určitost zákonného zmocnění [srov. nález sp. zn. Pl. ÚS 3/2000 ze dne 21. 6. 2000 (N 93/18 SbNU 287; 231/2000 Sb.)]. Jak Ústavní soud zdůraznil v citovaném nálezu sp. zn. Pl. ÚS 6/07, „zákonem vymezená specialita takové normotvorby svědčí pro odlišné funkční pojetí [srov. též dílčí vymezení působnosti ministerstev oproti řídicí, kontrolní a sjednocovací úloze vlády dle zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen ‚kompetenční zákon‘)]. Při respektování dělby moci (restriktivní výklad zákonného zmocnění) a principu právní jistoty je (a má být) zmocnění pro vydání právního předpisu natolik přesné a konkrétní co do svého rozsahu, obsahu a účelu, že ministerstvo či jiný správní orgán nemá možnost se od zákonných limitů odchýlit a uplatnit tak např. svou vlastní právní (politickou) vůli vzdor Parlamentu“. Jinými slovy, tímto způsobem zákonodárce na straně jedné (při respektování principu dělby moci) vytýčuje hranice ministerstvům pro jejich normotvorbu, jejíž obsah nesmí v žádném případě měnit zákony anebo je mimo vůli zákonodárce doplňovat [obdobně srov. odlišné stanovisko Elišky Wagnerové k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 28/06 (viz výše)], na straně druhé (při respektování principu určitosti a srozumitelnosti práva) reflektuje požadavek předvídatelnosti práva, a to nikoliv pouze ve vztahu k ministerstvům, která očekávají jasné a zásadní vodítko k vymezení materie, jejíž podrobnosti má jimi vydaný podzákonný právní předpis upravit, ale v konečném důsledku i ve vztahu k jednotlivým subjektům coby potenciálním adresátům daného podzákonného právního předpisu, kdy již ze samotného obsahu zákonného zmocnění musí být pro ně seznatelné, v jakých případech a v jaké šíři je dané ministerstvo dle čl. 79 odst. 3 Ústavy oprávněno přistoupit k jeho vydání. „Nerespektování některého z uvedených prvků zmocňovací normy vede k závěru o nedostatku zákonného zmocnění k vydání prováděcího předpisu“ (srov. citovaný nález sp. zn. Pl. ÚS 6/07).

37. Teprve za situace, kdy zákonné zmocnění naplňuje výše uvedené požadavky, Ústavní soud zkoumá, zda byl daný podzákonný právní předpis vydán státním orgánem k tomu oprávněným a v mezích jeho kompetence, tedy zda se při výkonu této pravomoci pohyboval v mezích a na základě zákona (*secundum et intra legem*), a nikoliv mimo zákon (*praeter legem*). Zjednodušeně řečeno, jde o to, aby v případě, kdy má být podle zákona X, tento předpis nestanovil, že má být Y, ale že má být X1, X2, X3 [srov. nález

sp. zn. Pl. ÚS 7/03 ze dne 18. 8. 2004 (N 113/34 SbNU 165; 512/2004 Sb.) či nálež sp. zn. Pl. ÚS 19/13 ze dne 22. 10. 2013 (N 178/71 SbNU 105; 396/2013 Sb.).

VI. Vlastní přezkum Ústavního soudu

38. Zmocnění Ministerstva zdravotnictví k vydání úhradové vyhlášky, kterou se stanoví hodnota bodu, výše úhrad hrazených služeb a regulační omezení, vyplývá z ustanovení § 17 odst. 5 zákona o veřejném zdravotním pojištění, které zní: „Nestanoví-li tento zákon jinak, hodnoty bodu, výše úhrad hrazených služeb a regulační omezení se vždy na následující kalendářní rok dohodnou v dohodovacím řízení zástupců Všeobecné zdravotní pojišťovny České republiky a ostatních zdravotních pojišťoven a příslušných profesních sdružení poskytovatelů jako zástupců smluvních poskytovatelů. Svolavatelem dohodovacího řízení je Ministerstvo zdravotnictví. Dojde-li k dohodě, posoudí její obsah Ministerstvo zdravotnictví z hlediska souladu s právními předpisy a veřejným zájmem. Je-li dohoda v souladu s právními předpisy a veřejným zájmem, vydá ji Ministerstvo zdravotnictví jako vyhlášku. Nedojde-li v dohodovacím řízení k dohodě do 30. 6. příslušného kalendářního roku nebo shledá-li Ministerstvo zdravotnictví, že tato dohoda není v souladu s právními předpisy nebo veřejným zájmem, stanoví hodnotu bodu, výši úhrad hrazených služeb, výši záloh na úhradu hrazených služeb a regulační omezení na následující kalendářní rok Ministerstvo zdravotnictví vyhláškou v termínu do 31. října kalendářního roku. Vyhláška podle věty čtvrté a páté se použije, pokud se poskytovatel a zdravotní pojišťovna za podmínky dodržení zdravotně pojistného plánu zdravotní pojišťovny nedohodnou o způsobu úhrady, výši úhrady a regulačních omezeních jinak.“

39. Ústavní soud konstatuje, což ostatně navrhovatelé ani vedlejší účastník řízení nijak nezpochybňují, že předmětná úhradová vyhláška č. 273/2015 Sb. byla vydána na základě ustanovení § 17 odst. 5 zákona o veřejném zdravotním pojištění a státním orgánem k tomu oprávněným.

40. Navrhovatelé a obdobně i vedlejší účastník řízení nicméně svou argumentací ohledně protiústavnosti napadených ustanovení úhradové vyhlášky zakládají na tvrzení, že Ministerstvo zdravotnictví překročilo své kompetence ve smyslu čl. 79 odst. 3 Ústavy, neboť napadené ustanovení úhradové vyhlášky se nachází mimo meze zákonného zmocnění zakotveného v citovaném ustanovení § 17 odst. 5 zákona o veřejném zdravotním pojištění.

41. Ústavní soud se s tímto názorem ztotožňuje, a to z následujících důvodů.

42. Ústavní soud se předně ztotožňuje s argumentem navrhovatelů i vedlejšího účastníka řízení, že napadenými ustanoveními předvídaná

regulace úhrad skrze úhradovou vyhlášku i pro zvláštní ambulantní péči poskytovanou podle ustanovení § 22 písm. e) zákona o veřejném zdravotním pojištění, tj. pro ošetrovatelskou péči poskytovanou pojištěncům umístěným v zařízeních pobytových sociálních služeb, se nachází mimo meze citovaného zákonného zmocnění zakotveného v ustanovení § 17 odst. 5 zákona o veřejném zdravotním pojištění. Uvedené ustanovení je totiž třeba nahlížet a vykládat v kontextu celého zákona o veřejném zdravotním pojištění, který mimo jiné reflektuje i specifické postavení zařízení pobytových sociálních služeb, pokud poskytují zdravotní služby, na což ostatně poukazují nejen navrhovatelé, ale i Ministerstvo zdravotnictví.

43. Postavení poskytovatelů sociálních služeb obecně upravuje (s účinností od 1. 1. 2007) citovaný zákon o sociálních službách, který též stanoví, že v případě zařízení sociálních služeb poskytujících pobytové služby (dle § 34 odst. 1 zákona o sociálních službách se jedná např. o týdenní stacionáře, domovy pro osoby se zdravotním postižením, domovy pro seniory nebo domovy se zvláštním režimem) jsou klientům vedle sociálních služeb poskytovány též zdravotní služby, které jsou hrazeny z veřejného zdravotního pojištění (§ 36 zákona o sociálních službách). Za účelem naplnění této povinnosti poskytovatelů pobytových sociálních služeb zajistit zdravotní péči svým klientům došlo v souvislosti s přijetím zákona o sociálních službách k novelizaci (zákonem č. 109/2006 Sb., s účinností od 1. 1. 2007) souvisejících právních předpisů, a to jednak tehdy platného zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, jednak zákona o veřejném zdravotním pojištění. Prvně citovaný zákon byl sice (s účinností od 1. 4. 2012) nahrazen citovaným zákonem o zdravotních službách, nicméně na postavení zařízení pobytových sociálních služeb jako poskytovatelů zdravotních služeb tato změna neměla zásadní vliv, neboť zákon o zdravotních službách pouze zpřesňuje práva a povinnosti zařízení pobytových sociálních služeb při poskytování zdravotní péče.

44. Zákon o veřejném zdravotním pojištění byl uvedenou novelizací dotčen konkrétně tím, že za stávající ustanovení § 17 bylo vloženo nové ustanovení § 17a (následně v souvislosti s přijetím citovaného zákona o zdravotních službách doznalo terminologických změn), které (s účinností od 1. 4. 2012) zní: „Za účelem zajištění věcného plnění při poskytování ošetrovatelské péče pojištěncům umístěným v zařízeních sociálních služeb poskytujících pobytové sociální služby uzavírají Všeobecná zdravotní pojišťovna České republiky a ostatní zdravotní pojišťovny zřízené podle zvláštního zákona²⁸⁾ zvláštní smlouvy s poskytovateli sociálních služeb. Příslušná zdravotní pojišťovna zvláštní smlouvu uzavře, pokud o to poskytovatel sociálních služeb požádá a současně prokáže, že ošetrovatelská péče bude poskytována zdravotnickými pracovníky poskytovatele sociálních služeb, kteří jsou způsobilí k výkonu zdravotnického povolání podle

zvláštních právních předpisů^{28a)}.“ Současně bylo novelizováno i ustanovení § 22 zákona o veřejném zdravotním pojištění, které vymezuje druhy „zvláštní ambulantní péče“ jakožto služby hrazené z veřejného zdravotního pojištění, přičemž podle písmene e) citovaného ustanovení se za ni považuje rovněž „ošetřovatelská péče poskytovaná na základě ordinace ošetřujícího lékaře pojištěncům umístěným v zařízeních pobytových sociálních služeb odborně způsobilými zaměstnanci těchto zařízení, pokud k tomu poskytovatelé pobytových sociálních služeb uzavřou zvláštní smlouvu s příslušnou zdravotní pojišťovnou podle § 17a“.

45. Z výše rekapitulované právní úpravy, regulující postavení zařízení pobytových sociálních služeb jako poskytovatelů zdravotních služeb, tedy mimo jiné vyplývá, že: a) klientům zařízení pobytových sociálních služeb je poskytována ošetřovatelská a rehabilitační péče prostřednictvím zaměstnanců těchto zařízení, kteří mají odbornou způsobilost k výkonu zdravotnického povolání (§ 36 zákona o sociálních službách); b) ošetřovatelská péče se poskytuje formou zvláštní ambulantní péče [§ 22 písm. e) zákona o veřejném zdravotním pojištění] na základě ordinace ošetřujícího lékaře, přičemž se jedná o péči hrazenou z veřejného zdravotního pojištění.

46. Za zcela zásadní pak Ústavní soud považuje skutečnost, že specifické postavení zařízení pobytových sociálních služeb jako poskytovatelů zdravotních služeb nachází odraz i ve specifické úpravě způsobu úhrady zdravotních služeb jimi poskytovaných, když za účelem zajištění věcného plnění při poskytování ošetřovatelské péče zařízení pobytových sociálních služeb uzavírají se zdravotní pojišťovnou tzv. zvláštní smlouvy ve smyslu ustanovení § 17a zákona o veřejném zdravotním pojištění, v nichž mj. sjednávají též podmínky úhrady. Dle ustanovení § 17a zákona o veřejném zdravotním pojištění je příslušná zdravotní pojišťovna tuto zvláštní smlouvu povinna uzavřít, pokud o to poskytovatel sociálních služeb požádá a prokáže, že ošetřovatelská péče bude poskytována zdravotnickými pracovníky poskytovatele sociálních služeb, kteří jsou způsobilí k výkonu zdravotnického povolání. Na tuto skutečnost poukazuje i Ministerstvo zdravotnictví ve svém vyjádření („Aby mohly být zdravotní služby odbornosti 913 hrazeny z prostředků veřejného zdravotního pojištění, musí i nadále, i po zahrnutí této odbornosti do úhradové vyhlášky, být uzavřena zvláštní smlouva. Bez uzavření zvláštní smlouvy proto i nadále není úhrada těchto zdravotních služeb z veřejného zdravotního pojištění možná“).

47. Z uvedeného dle Ústavního soudu zřetelně vyplývá, že odlišné postavení poskytovatelů zdravotních služeb a poskytovatelů sociálních služeb, byť tyto (konkrétně zařízení pobytových sociálních služeb ve smyslu ustanovení § 34 a 36 zákona o sociálních službách) mohou poskytovat i zdravotní služby formou zvláštní ambulantní péče hrazené z veřejného zdravotního pojištění [ve smyslu ustanovení § 22 písm. e) zákona

o veřejném zdravotním pojištění], nachází v zákoně o veřejném zdravotním pojištění odraz zejména v odlišné právní úpravě regulující konkrétní podmínky úhrady takto poskytovaných zdravotních služeb v rámci systému založeného na tzv. výkonovém způsobu úhrady (upraveného vyhláškou č. 134/1998 Sb.). Určitým východiskem je v tomto směru již ustanovení § 11 odst. 1 písm. b) zákona o veřejném zdravotním pojištění, které zajišťuje právo pojištěnce na výběr poskytovatele zdravotních služeb na území České republiky a zavádí legislativní zkratku „poskytovatel“, přičemž tento pojem je dále definován v ustanovení § 2 odst. 1 zákona o zdravotních službách jako „fyzická nebo právnická osoba, která má oprávnění k poskytování zdravotních služeb podle tohoto zákona“, přičemž poskytovat může pouze zdravotní služby uvedené v oprávnění k poskytování zdravotních služeb (§ 11 odst. 1 tohoto zákona). Oproti tomu bez získání oprávnění k poskytování zdravotních služeb je možné poskytovat zdravotní služby v zařízeních sociálních služeb podle zákona o zdravotních službách [§ 11 odst. 2 písm. b) posledně citovaného zákona], přičemž postačuje splnění oznamovací povinnosti příslušnému krajskému úřadu (odstavec 8 citovaného ustanovení).

48. Ve vztahu k poskytovatelům zdravotních služeb otázku financování reguluje ustanovení § 17 zákona o veřejném zdravotním pojištění, jež předpokládá uzavírání „smluv o poskytování a úhradě hrazených služeb“ mezi zdravotními pojišťovnami a poskytovateli zdravotních služeb (odstavec 1), ty se však musí řídit tzv. rámcovou smlouvou, která „je výsledkem dohodovacího řízení mezi zástupci svazů zdravotních pojišťoven a zástupci příslušných skupinových smluvních poskytovatelů zastupovaných svými zájmovými sdruženími“ (odstavec 2); dohoda vzešlá na základě dohodovacího řízení je pak předvídaná i za účelem stanovení hodnoty bodu, výše úhrad hrazených služeb a regulačních omezení vždy na následující kalendářní rok (odstavec 5), přičemž v obou případech, pokud nedojde k dané dohodě ve stanovené lhůtě, anebo po posouzení jejího obsahu dospěje Ministerstvo zdravotnictví k názoru, že „tato dohoda není v souladu s právními předpisy nebo veřejným zájmem“, je Ministerstvo zdravotnictví oprávněno „učinit rozhodnutí“ (odstavec 2), resp. „stanovit hodnotu bodu, výši úhrad hrazených služeb, výši záloh na úhradu hrazených služeb a regulační omezení na následující kalendářní rok vyhláškou“ (odstavec 5).

49. Jak již bylo nicméně zdůrazněno výše, ve vztahu k zařízením pobytových sociálních služeb poskytujícím zdravotní služby je otázka jejich úhrady výslovně regulována specificky toliko v ustanovení § 17a zákona o veřejném zdravotním pojištění, a to ve formě uzavírání tzv. zvláštních smluv, na které výslovně odkazuje i ustanovení § 22 písm. e) zákona o veřejném zdravotním pojištění a v konečném důsledku nepřímo (odkazem na toto ustanovení) i napadená ustanovení úhradové vyhlášky. Tyto tzv.

zvláštní smlouvy přitom nelze v žádném případě ztotožňovat se smlouvami ve smyslu ustanovení § 17 odst. 1 zákona o veřejném zdravotním pojištění, přičemž zákon o veřejném zdravotním pojištění nijak blíže neupravuje jejich obsah, náležitosti a koneckonců ani způsob stanovení hodnoty bodu atp., jak činí právě ve vztahu ke smlouvám dle ustanovení § 17 odst. 1 zákona o veřejném zdravotním pojištění, pouze zakotvuje kontraktační povinnost dotčených subjektů.

50. Ústavní soud se tak ztotožňuje s názorem navrhovatelů i vedlejšího účastníka řízení, že pro posouzení nyní projednávané věci je zásadní otázkou, zda je Ministerstvo zdravotnictví oprávněno úhradovou vyhláškou stanovit hodnotu bodu i zařízením pobytových sociálních služeb, jak činí skrze napadená ustanovení úhradové vyhlášky, přičemž dospěl k závěru, že předmětné zákonné zmocnění, tj. ustanovení § 17 odst. 5 zákona o veřejném zdravotním pojištění, jednoznačnou odpověď na tuto otázku neposkytuje. Aniž by se tedy Ústavní soud přikláněl k výkladu zastávanému navrhovatelem, anebo výkladu zastávanému Ministerstvem zdravotnictví, nazíráno „pouze“ prizmatem výše rekapitulovaných závěrů judikatury Ústavního soudu k nezbytným požadavkům na obsahové náležitosti zákonného zmocnění k vydání prováděcího předpisu ve smyslu čl. 79 odst. 3 Ústavy, nelze dle Ústavního soudu předmětné ustanovení § 17 odst. 5 zákona o veřejném zdravotním pojištění považovat za jasné, srozumitelné a pro dotčené subjekty předvídatelné zmocnění opravňující Ministerstvo zdravotnictví úhradovou vyhláškou regulovat rovněž úhradu zdravotních služeb poskytovaných zařízeními pobytových sociálních služeb [ve smyslu ustanovení § 22 písm. e) zákona o veřejném zdravotním pojištění]. Jakkoliv se Ústavnímu soudu jeví do značné míry racionální důvody, jimiž Ministerstvo zdravotnictví odůvodňuje svůj postup, nemůže tak činit mimo meze zákonného zmocnění, a tedy v rozporu s čl. 79 odst. 3 Ústavy, omezujícím příslušné orgány veřejné moci v rámci normotvorné pravomoci před nežádoucí (v rozporu s čl. 2 odst. 1 Ústavy) ingerencí do oblastí moci zákonodárné.

51. Odkaz Ministerstva zdravotnictví na „precedenční závěry“ z citovaného rozsudku Nejvyššího soudu sp. zn. 23 Cdo 1988/2014 tak paradoxně ve skutečnosti jen dokládá potřebu praxe vyjasnit a odstranit některé pochybnosti ohledně otázky způsobu regulace úhrad za zdravotní služby poskytované zařízeními pobytových sociálních služeb, nelze jej však považovat za potvrzení názoru Ministerstva zdravotnictví ohledně existence zákonného zmocnění („analogickým využitím nejbližšího ustanovení úhradové vyhlášky vztahujícího se na poskytovatele zdravotních služeb“), opravňujícího je ve smyslu čl. 79 odst. 3 Ústavy k přijetí (rozšíření) regulace skrze úhradovou vyhlášku i na tuto otázku.

52. Souhrnně řečeno, pokud se dle Ministerstva zdravotnictví v rámci úhrad za zdravotní služby poskytované zařízeními pobytových sociálních

služeb vyskytují takové „problémy v praxi“, jež lze řešit pouze cestou regulace skrze úhradovou vyhlášku, k jejímuž vydání by mělo být zmocněno, musí tak nezbytně za tímto účelem především iniciovat změnu zákona o veřejném zdravotním pojištění, k čemuž mělo ostatně od 1. 1. 2007 (účinnost vyhlášky č. 620/2006 Sb., nově zahrnující odbornost 913 do seznamu zdravotních výkonů s bodovými hodnotami) mnoho příležitostí i dostatek časového prostoru. Stávající situace totiž ve výsledku znamená, že zákon o veřejném zdravotním pojištění na straně jedné sice výslovně předpokládá specifický režim uzavírání zvláštních smluv zařízeními pobytových sociálních služeb se zdravotními pojišťovnami (§ 17a), a to mimo rámec mechanismu uzavírání smluv zakotveného v ustanovení § 17 stejného zákona, nicméně na straně druhé napadená část ustanovení § 4 odst. 2 vyhlášky č. 273/2015 Sb. tato zařízení „vtahuje“ do stejného režimu, jako je tomu u poskytovatelů zdravotních služeb; to ovšem bez jakékoliv výslovné zákonné opory.

53. Z výše citovaného ustanovení § 17 zákona o veřejném zdravotním pojištění totiž vyplývá, že zákonodárce v rámci nastaveného systému tzv. výkonového způsobu úhrady pro konkrétní způsob stanovení hodnoty bodu, výše úhrad hrazených služeb a regulačních omezení upřednostnil před autoritativním rozhodnutím (regulací) Ministerstva zdravotnictví vzájemnou dohodu mezi zdravotními pojišťovnami a zástupci smluvních poskytovatelů, která má být výsledkem dohodovacího řízení. Účelem dohodovacího řízení je tak dosáhnout společným postupem dohody na obsahu rámcových smluv a na stanovení hodnoty bodu, výše úhrad hrazených služeb a regulačních omezení a jedná se o obligatorní součást (náležitosti) procesu stanovení hodnoty bodu, výše úhrad hrazených služeb a regulačních omezení v rámci úhrad za poskytování zdravotních služeb ze strany smluvních poskytovatelů. Jeho náležitosti a podmínky (včetně vymezení okruhu účastněných subjektů) pak konkretizuje citované ustanovení § 17 zákona o veřejném zdravotním pojištění. Jak zdůraznil i Ústavní soud, „ústřední zásadu uvedeného zmocnění je třeba spatřovat v zákonodárcem zakotvené prioritě dohody, která má být výsledkem dohodovacího řízení. S ohledem na tento preferovaný účel je nutno vykládat i další podmínky a náležitosti dohodovacího řízení, resp. interpretovat samotnou zmocňovací normu“ (srov. citovaný nálezný sp. zn. Pl. ÚS 6/07). Systematickým výkladem ustanovení § 17 a 17a zákona o veřejném zdravotním pojištění, popř. § 22 písm. e) citovaného zákona, který na § 17a výslovně navazuje, lze dospět k závěru, že § 17 neodkazuje ministerstvo k úpravě plateb za poskytnuté zdravotní služby v závislosti na výsledku dohodovacího řízení dle § 17, nýbrž podle zvláštní smlouvy uzavřené postupem podle § 17a.

54. Při hodnocení postupu Ministerstva zdravotnictví při vydání napadených ustanovení úhradové vyhlášky v rozporu s čl. 79 odst. 3 Ústavy a se

zákonným zmocněním obsaženým v ustanovení § 17 odst. 5 zákona o veřejném zdravotním pojištění proto Ústavní soud nemůže přehlédnout, že Ministerstvo zdravotnictví skrze napadená ustanovení úhradové vyhlášky přistoupilo k regulaci úhrad i za zdravotní služby poskytované zařízeními pobytových sociálních služeb [ve smyslu ustanovení § 22 písm. e) zákona o veřejném zdravotním pojištění]. Ministerstvo zdravotnictví tak nicméně učinilo, aniž by zástupce poskytovatelů sociálních služeb měl vůbec možnost se uvedeného dohodovacího řízení zúčastnit, což se podává jak ze „Závěrečného protokolu dohodovacího řízení o hodnotách bodu a výši úhrad zdravotní péče hrazené z veřejného zdravotního pojištění pro rok 2016“ ze dne 19. 8. 2015 (příloha návrhu), tak i z citovaného stanoviska pracovní komise Legislativní rady vlády. V souzené věci se však tato námitka nemohla uplatnit, protože na předmětná zařízení se dohodovací řízení, jak je uvedeno shora, podle ustanovení § 17 citovaného zákona nevztahovalo, takže i kdyby byla jeho účastníky, nemohlo by to sanovat neústavní a nezákonný postup vztahování působnosti napadené vyhlášky na ně.

55. Poslední skupina námitek navrhovatelů i vedlejšího účastníka řízení se týkala postupu Ministerstva zdravotnictví v rámci procesu přijímání napadených ustanovení úhradové vyhlášky. Konkrétně bylo namítáno, že Ministerstvo zdravotnictví výše rekapitulovaným postupem nerespektovalo citované stanovisko (připomínku) pracovní komise Legislativní rady vlády, a porušilo tak čl. 16 odst. 10 legislativních pravidel vlády. Přestože se Ústavní soud s tímto závěrem ztotožňuje, nelze již přisvědčit názoru (zastávanému navrhovateli), že tímto postupem rovněž došlo k porušení čl. 1 odst. 1 Ústavy a z něho judikatorně odvozených principů týkajících se normotvorby, konkrétně zákazu svévole a zásady předvidatelnosti práva.

56. Problematickým aspektem uvedené argumentace navrhovatelů je skutečnost, že referenčním kritériem (měřítkem) kontroly ústavnosti přijetí podzákonného právního předpisu činí samotná legislativní pravidla vlády, jejichž porušení by tak ve svém důsledku a samo o sobě představovalo derogační důvod vedoucí ke zrušení takto přijatého právního předpisu. Interní normativní instrukce ovšem referenčním kritériem ústavnosti a zákonitosti právního předpisu být nemohou. Jak k tomu ostatně již dříve konstatoval Ústavní soud v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 7/03 ze dne 18. 8. 2004 (N 113/34 SbNU 165; 512/2004 Sb.), „porušení ... legislativních pravidel ... bez dalšího, tj. bez porušení Ústavou a zákonem stanovené kompetence, příp. bez porušení ústavně předepsaného způsobu přijetí a vydání jiného právního předpisu (např. absencí jejího publikování stanoveným způsobem ve Sbírce zákonů), derogační důvod podle § 68 odst. 2 zákona č. 182/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů, pro nedodržení ústavně předepsaného způsobu přijetí zákona nebo jiného právního předpisu nezakládá“. Výše rekapitulované okolnosti přijímání nyní napadených

ustanovení úhradové vyhlášky však za natolik závažné porušení zakládající dokonce rozpor s ústavním principem právního státu podle čl. 1 odst. 1 Ústavy Ústavní soud neshledal.

VII. Závěr

57. S ohledem na výše uvedené Ústavní soud dospěl k závěru, že úhradová vyhláška se v rozsahu napadených ustanovení pohybuje mimo meze zákonného zmocnění zakotveného v ustanovení § 17 odst. 5 zákona o veřejném zdravotním pojištění, a byla tedy Ministerstvem zdravotnictví vydána v rozporu s čl. 79 odst. 3 Ústavy. Proto Ústavní soud podle ustanovení § 70 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb., vyhověl předmětnému návrhu a napadená ustanovení úhradové vyhlášky jako protizákonná a protiústavní zrušil. Za dané situace se však Ústavní soud pro zjevnou nadbytečnost nezabýval hmotněprávními námitkami vedlejšího účastníka řízení ohledně rozporu napadených ustanovení s čl. 26 odst. 1 Listiny.

58. Ústavní soud konečně připomíná, že koncepce řízení o tzv. abstraktní kontrole norem je založena na zásadě, podle níž ke zrušení právního předpisu dochází s účinky *ex nunc*, a nikoliv *ex tunc* (viz zejména ustanovení § 70 odst. 1 a § 71 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb.). To pro nyní rozhodovanou věc konkrétně znamená, že se účinky zrušení napadených ustanovení nemohou nijak projevit ve vztahu ke službám, které byly ze strany zařízení pobytových sociálních služeb poskytnuty ještě před vykonatelností tohoto nálezu, jelikož byly ve vztahu ke zdravotním službám uskutečněny za situace, kdy platila právní úprava, kterou Ústavní soud teprve následně shledal protiústavní a protizákonnou. Z derogace napadených ustanovení vyhlášky č. 273/2015 Sb. provedené tímto nálezem proto v žádném případě nelze dovodit, že by předmětná zařízení poskytovala hrazené služby protiprávně, resp. že by tyto služby neměly být za hodnocené období roku 2016 zdravotními pojišťovnami uhrazeny.

Č. 238

K procesnímu nástupnictví dědiců v případě nároku na vyplacení jednorázové peněžní částky podle zákona č. 261/2001 Sb.

I. Nárok, o kterém rozhodl orgán veřejné správy, podléhá soudnímu přezkumu, není-li jeho přezkum vyloučen při respektování požadavků čl. 36 odst. 2 Listiny základních práv a svobod; protože jde o vztah orgánu veřejné správy a subjektu soukromého práva, nelze v pochybnostech možnost vyluky přezkumu takového správního aktu odůvodnit zásahem do principu právní jistoty orgánu veřejné správy, neboť ve vztahu k veřejné moci jde jen o nápravu stavu vzniklého v důsledku zrušení nezákonného správního aktu.

II. Ustanovení § 7 odst. 2 zákona č. 261/2001 Sb., o poskytnutí jednorázové peněžní částky účastníkům národního boje za osvobození, politickým vězňům a osobám z rasových nebo náboženských důvodů soustředěných do vojenských pracovních táborů a o změně zákona č. 39/2000 Sb., o poskytnutí jednorázové peněžní částky příslušníkům československých zahraničních armád a spojeneckých armád v letech 1939 až 1945, podle kterého „včas uplatněný nárok, pokud o něm nebylo rozhodnuto nebo pokud nedošlo k výplatě jednorázové peněžní částky, přechází v případě úmrtí oprávněné osoby na její dědice“, je třeba z hlediska práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod a požadavku rovnosti v rámci skupiny dědiců oprávněných osob podle čl. 11 odst. 1 *in fine* ve spojení s čl. 3 odst. 1 Listiny základních práv a svobod vykládat tak, že umožňuje přístup k soudu dědicům oprávněné osoby i za situace, kdy došlo k jejímu úmrtí po právní moci rozhodnutí správního orgánu o nároku na odškodnění.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Josefa Fialy a soudců Jana Filipa (soudce zpravodaj) a Radovana Suchánka – ze dne 13. prosince 2016 sp. zn. III. ÚS 84/14 ve věci ústavní stížnosti 1. Margity Nemětové, 2. Květoslavy Petřekové, 3. Boženy Žigové a 4. Jana Žigy, všech zastoupených Pavlem Uhlem, advokátem, se sídlem Kořenského 15, Praha 5, proti rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 6. listopadu 2013 č. j. 3 Ads 115/2012-29, kterým byl zrušen rozsudek krajského soudu a byla odmítnuta správní žaloba stěžovatelů pro nesplnění podmínek procesního nástupnictví, za účasti Nejvyššího správního soudu jako účastníka řízení.

Výrok

I. Rozsudkem Nejvyššího správního soudu ze dne 6. listopadu 2013 č. j. 3 Ads 115/2012-29 bylo porušeno právo stěžovatelů na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 ve spojení s právem na přezkum zákonnosti rozhodnutí orgánu veřejné správy podle čl. 36 odst. 2, rovností v právech podle čl. 3 odst. 1 a zárukou dědění podle čl. 11 odst. 1 *in fine* Listiny základních práv a svobod.

II. Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 6. listopadu 2013 č. j. 3 Ads 115/2012-29 se ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní soud obdržel ústavní stížnost podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a podle § 72 odst. 1 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), kterou se stěžovatelé domáhají zrušení rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 6. listopadu 2013 č. j. 3 Ads 115/2012-29. Stěžovatelé tvrdí, že napadeným rozsudkem bylo porušeno jejich právo na spravedlivý proces podle čl. 36 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a princip uvedený v čl. 1 odst. 1 Ústavy.

2. Z ústavní stížnosti a vyžádaného soudního spisu vedeného Krajským soudem v Ostravě (dále též jen „krajský soud“) pod sp. zn. 38 Ad 1/2010 se podává, že Ladislav Žiga, jehož potomky jsou stěžovatelé, uplatnil dne 7. 11. 2002 nárok na jednorázovou peněžní částku podle zákona č. 261/2001 Sb., o poskytnutí jednorázové peněžní částky účastníkům národního boje za osvobození, politickým vězňům a osobám z rasových nebo náboženských důvodů soustředěných do vojenských pracovních táborů a o změně zákona č. 39/2000 Sb., o poskytnutí jednorázové peněžní částky příslušníkům československých zahraničních armád a spojeneckých armád v letech 1939 až 1945, ve znění zákona č. 458/2011 Sb., (dále jen „zákon č. 261/2001 Sb.“). Ustanovení § 1 odst. 3 tohoto zákona, vložené do poslanceckého návrhu zákona (tisk č. 859/2001, Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, III. volební období) v průběhu jeho projednávání, stanoví, že „za účastníky národního boje za osvobození se podle tohoto zákona považují též občané České republiky, kteří v době od 15. března 1939 do 8. května 1945 byli z rasových nebo náboženských důvodů soustředěni do vojenských pracovních táborů na území Československa v jeho hranicích z 29. září 1938 nebo se z týchž důvodů na tomto území ukrývali po dobu celkem nejméně tří měsíců a pokud za tuto dobu již neobdrželi

jednorázovou peněžní částku podle zákona č. 217/1994 Sb., o poskytnutí jednorázové peněžní částky některým obětem nacistické persekuce“.

3. O nároku Ladislava Žigy rozhodovala Česká správa sociálního zabezpečení jako příslušný správní orgán ve věci celkem čtyřikrát a čtyřikrát žádost zamítla. Její rozhodnutí třikrát z procesních důvodů zrušil Krajský soud v Ostravě. I proti čtvrtému zamítavému rozhodnutí správního orgánu podal Ladislav Žiga správní žalobu, avšak v průběhu řízení před krajským soudem zemřel. Na základě usnesení krajského soudu ze dne 12. 8. 2011 č. j. 38 Ad 1/2010-58 vstoupili do řízení stěžovatelé jakožto jeho právní nástupci. Dne 24. 9. 2012 krajský soud žalobu rozsudkem č. j. 38 Ad 1/2010-84 zamítl.

4. Proti rozsudku krajského soudu podali stěžovatelé kasační stížnost. Nejvyšší správní soud napadeným rozsudkem zrušil rozsudek krajského soudu a správní žalobu stěžovatelů odmítl pro nedostatek podmínek řízení, neboť dle jeho názoru nebyly splněny podmínky procesního nástupnictví dle § 107 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „občanský soudní řád“) ve spojení s ustanovením § 64 zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „soudní řád správní“). Dospěl totiž k závěru, že z ustanovení § 7 odst. 2 zákona č. 261/2001 Sb. vyplývá, že nárok přechází na právní nástupce pouze tehdy, pokud o něm ještě nebylo rozhodnuto nebo ještě nedošlo k výplatě jednorázové částky.

II. Argumentace stěžovatelů

5. Stěžovatelé v ústavní stížnosti brojí především proti výkladu § 7 odst. 2 zákona č. 261/2001 Sb., kterým je popírán přechod uplatněného, a zatím nepřiznaného nároku ze zemřelého právního předchůdce na ně. Namítají, že napadený rozsudek podává svévolný výklad práva, který popírá jednak obecný právní princip, že stát má dostát svým závazkům a nemůže se jejich plnění vyhnout protiprávním postupem, a dále obecnou povinnost státu odškodnit zjevnou nespravedlnost, jejíž odčinění si výslovně svými zákony stanovil. Odmítají též úvahu, že jejich právní předchůdce byl internován z důvodu svého vztahu k práci, čímž je popírán důvod přijetí zákona.

6. Podle stěžovatelů nelze ospravedlnit výklad zakládající nahodilé důsledky, podle kterého se střídají periody, kdy sporný nárok na právní nástupce přechází, s periodami, kdy tomu tak není. Sporné ustanovení je proto třeba vykládat tak, že rozhodnutím se myslí jakékoliv rozhodnutí, včetně soudního přezkumu a přezkumu ústavnosti. Pokud soud čelí pluralitě výkladů, musí ve svém odůvodnění osvětlit, proč jím zvolený výklad práva je ten správný. Takové odůvodnění však dle jejich názoru Nejvyšší správní soud neposkytl, a dopustil se tak svévole, když vydal rozhodnutí založené

na právním názoru, jehož aplikaci nemohli do vydání rozhodnutí stěžovatelé předvídat. Z toho důvodu považují stěžovatelé odůvodnění napadeného rozsudku za nepřezkoumatelné.

7. Stěžovatelé také podotýkají, že celé řízení, tedy od okamžiku podání původní žádosti do posledního rozhodnutí, trvalo více než sedm let, a zákonná lhůta pro vydání předmětného rozhodnutí tak byla překročena pětadesátkrát. Soudy nesmí přistoupit k takovému výkladu práva, který samotnému státu umožňuje dovolávat se vlastního porušení práva a jeho důsledků, v tomto případě umělého prodlužování správního řízení, které vedlo až ke smrti oprávněného žadatele. Stát dle stěžovatelů v daném případě odepřel nárok specifické povahy, aniž by jeho povahu zohlednil. Soud zvolil tak restriktivní výklad práva, že překročil meze dané soudnímu rozhodování hodnotovými základy české ústavnosti.

III. Vyjádření účastníků řízení

8. Ústavní soud postupem podle § 42 zákona o Ústavním soudu vyzval účastníky řízení k vyjádření k návrhu.

9. Dne 25. 6. 2014 obdržel Ústavní soud sdělení, kterým se Česká správa sociálního zabezpečení vzdala svého postavení vedlejšího účastníka řízení.

10. Soudce zpravodaj však s ohledem na povahu projednávané věci a možné dopady rozhodnutí Ústavního soudu i na rozhodování v jiných věcech, jak na to poukázal v napadeném rozsudku Nejvyšší správní soud, shledal její vyjádření potřebným. Proto se na ni obrátil jako na orgán veřejné správy se žádostí o vyjádření k výše uvedenému návrhu podle § 48 odst. 2 zákona o Ústavním soudu. V tomto vyjádření v postavení příslušného orgánu veřejné správy Česká správa sociálního zabezpečení uvedla, že v ústavní stížnosti stěžovatelé označili výklad práva podaný Nejvyšším správním soudem za rozporný s požadavkem minimální logické koherence právní normy, a tedy svévolný, přičemž navíc v doplnění ústavní stížnosti poukázali na usnesení rozšířeného senátu Nejvyššího správního soudu č. j. 4 Ads 32/2012- 50, které bylo vydáno dne 1. 4. 2014 a kterým podle stěžovatelů tento soud právní názor, o který opřel svůj rozsudek č. j. 3 Ads 115/2012-29 v předmětné věci, překonal a přiklonil se k názoru předestřenému stěžovatelé. S tímto názorem vyslovila nesouhlas, neboť na projednávanou věc přímo nedopadá. Stejně je zde povaha, resp. smysl a účel finančního plnění, které je předmětem té které právní úpravy. Smyslem a účelem příspěvku na péči, jak je popsáno ve shora uvedeném usnesení rozšířeného senátu Nejvyššího správního soudu, je kompenzace vynaložených nákladů na pomoc potřebné osobě. Naproti tomu smyslem zákona č. 261/2001 Sb. je odškodnění stanovených kategorií účastníků národního boje za osvobození, a to včetně osob za stanovených podmínek se ukrývajících, nebo

soustředěných do vojenských pracovních táborů, které se pro účely tohoto zákona za účastníky národního boje považují, případně jejich manželů a dětí, o nichž to tento zákon v ustanovení § 1 odst. 2 výslovně stanoví. Jde tedy o odraz určitého morálního závazku státu vůči občanům, kterým byla v minulosti způsobena újma. Proto je zřejmé, že podstatná část argumentace rozšířeného senátu uvedená v usnesení č. j. 4 Ads 32/2012-50, pokud se opírá o „trojstranný“ charakter nároku na příspěvek na péči (oprávněná osoba – stát – poskytovatel pomoci) a nutnost chránit nároky poskytovatelů péče na zaplacení za poskytnutou péči, na předmětnou věc vůbec nedopadá, a proto se i nadále přiklání k právnímu názoru vyjádřenému v ústavní stížnosti napadeném rozsudku Nejvyššího správního soudu. Posouzení předmětné otázky však ponechává na úvaze Ústavního soudu.

11. Krajský soud (jehož rozhodnutí nebylo ústavní stížností napadeno) spolu s předložením vyžádaného soudního spisu uvedl, že jeho názor je obsažen v odůvodnění jeho rozsudku ze dne 24. 9. 2012, který byl zrušen napadeným rozsudkem Nejvyššího správního soudu.

12. Nejvyšší správní soud se k návrhu obsáhle vyjádřil, přičemž setrval na svém stanovisku, vyjádřeném v napadeném rozhodnutí. Současně zdůraznil, že ani rozhodnutí rozšířeného senátu Nejvyššího správního soudu, na které stěžovatelé poukazují, nemůže překonat právní názor v napadeném rozhodnutí, když byl navíc vysloven Ústavním soudem samotným v nálezu ze dne 10. 5. 2012 sp. zn. III. ÚS 3069/10 (N 100/65 SbNU 337). Proto navrhl, aby byla ústavní stížnost zamítnuta.

IV. Procesní předpoklady projednání návrhu

13. Ústavní soud přezkoumal splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnými stěžovateli, kteří byli účastníky řízení, v němž bylo vydáno napadené rozhodnutí, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelé jsou právně zastoupeni v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Stěžovatelé vyčerpali všechny prostředky, které jim zákon k ochraně jejich práv poskytuje; ústavní stížnost proto byla shledána přípustnou (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*).

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

14. Ústavní soud posoudil návrh na základě výše předložených návrhů, vyjádření a vyžádaného spisového materiálu a dospěl k závěru, že je důvodný. Byl přitom veden následujícími důvody:

V. a) Původní úmysl zákonodávce a princip právní jistoty

15. Ustanovení § 7 odst. 2 zákona č. 261/2001 Sb. je nutno vnímat ve vazbě na ustanovení § 7 odst. 4 zákona č. 261/2001 Sb., podle něhož

„proti rozhodnutí orgánu uvedeného v § 6 lze podat opravný prostředek k vrchnímu soudu, v jehož obvodu je obecný soud oprávněné osoby“. Toto ustanovení reflektovalo situaci, kdy řízení před správními soudy probíhalo ještě podle části páté občanského soudního řádu ve znění účinném do 31. 12. 2002. V rámci správního soudnictví bylo rozhodováno jednak o žalobách proti pravomocným rozhodnutím správních orgánů (hlava druhá) a jednak o opravných prostředcích proti rozhodnutím správních orgánů v případech stanovených (zvláštním) zákonem (hlava třetí § 250l odst. 1 občanského soudního řádu ve znění účinném do 31. 12. 2002). Rozsah § 7 odst. 4 zákona č. 261/2001 Sb. tedy zjevně zahrnoval i opravné prostředky proti nepravomocným rozhodnutím správních orgánů.

16. Nejvyšší správní soud, jehož názor Ústavní soud v nálezu sp. zn. III. ÚS 3069/10 aproboval, však vyložil pojem „rozhodnutí“ ve smyslu § 7 odst. 2 zákona č. 261/2001 Sb. tak, že jde o rozhodnutí pravomocné. Proti tomuto výkladu v zásadě není důvod něco namítat, nicméně s ohledem na § 7 odst. 4 zákona č. 261/2001 Sb. právě tento výklad naopak podporuje závěr, že původní intencí zákonodárce bylo umožnit dědicům vést soudní řízení i za situace, kdy oprávněný zemřel po nabytí právní moci správního rozhodnutí, nikoli však závěr opačný, který by to vylučoval. V souladu s uvedeným výkladem se tak lze bránit nejen proti nepravomocným, ale též proti pravomocným rozhodnutím správního orgánu podle § 6 zákona č. 261/2001 Sb. před soudy podáním opravného prostředku, resp. od 1. 1. 2003 žaloby, s tím, že tuto možnost mají (s ohledem na § 7 odst. 2 zákona č. 261/2001 Sb.) i dědici oprávněné osoby.

17. V této souvislosti nelze akceptovat argument nálezu sp. zn. III. ÚS 3069/10, podle něhož je vyloučen soudní přezkum takového rozhodnutí proto, že soudu (oproti správnímu orgánu) věcně ustavovat práva a povinnosti, či je autoritativně deklarovat, nepřísluší, neboť soud je oprávněn jen posoudit zákonnost rozhodnutí správního orgánu. Absentuje zde totiž reflexe skutečnosti, že rovněž podle části páté občanského soudního řádu správnímu soudu příslušelo „pouze“ přezkoumat zákonnost rozhodnutí správního orgánu, a přesto se za rozhodnutí dle § 7 odst. 2 zákona č. 261/2001 Sb. považuje až rozhodnutí pravomocné, počítaje v to (dle úmyslu zákonodárce) i soudní přezkum takového rozhodnutí. Tento původní úmysl zákonodárce přitom nebyl podroben pozdější revizi či změně, ani po přijetí zcela nové úpravy správního soudnictví v soudním řádu správním.

18. Nastavený systém prostředků soudní kontroly rozhodnutí správních orgánů se přijetím soudního řádu správního promítl do přechodných ustanovení této nové právní úpravy správního soudnictví. Podle § 129 odst. 1 soudního řádu správního bylo možné ve věcech správního soudnictví, v nichž zvláštní zákon svěřoval soudu rozhodování o opravných prostředcích proti rozhodnutím správních orgánů podle části páté hlavy třetí

občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2002, podat ode dne nabytí účinnosti soudního řádu správního (tj. 1. 1. 2003) ve lhůtě třiceti dnů od doručení rozhodnutí žalobu podle části třetí hlavy druhé dílu prvního tohoto zákona, přičemž takové žalobě byl ze zákona přiznáván odkladný účinek. Zákodárce tedy i po přijetí nové právní úpravy správního soudnictví počítal za stanovených podmínek se soudním přezkumem nepravomocných rozhodnutí správních orgánů, přičemž zakotvení odkladného účinku takovými žalobám je nutno chápat jako projev zákonodárce zachovat specifika předchozího režimu soudního přezkumu nepravomocných rozhodnutí správních orgánů i po přijetí nové právní úpravy.

19. Lze se tedy domnívat, že z hlediska koncepce tzv. racionálního zákonodárce zde nebyl úmysl omezit kontrolu veřejné správy ze strany správních soudů na úseku odškodňování podle zákona č. 261/2001 Sb. tak, jak to v napadeném rozhodnutí předestřel první účastník řízení, resp. Ústavní soud v nálezu sp. zn. III. ÚS 3069/10. K takovému výkladu zjevně přispěly změny, ke kterým došlo v právní úpravě správního soudnictví od 1. 1. 2003 a které zákonodárce (nejen) na úseku předmětné právní úpravy dostatečně nezohlednil. Nezbyvá proto než tyto změny reflektovat při výkladu sporných ustanovení ze strany soudů, *nota bene*, není-li možno jinak dosáhnout ústavně konformního výkladu § 7 odst. 2 zákona č. 261/2001 Sb.

20. Za nepřiléhavou je dále nutno považovat argumentaci v nálezu sp. zn. III. ÚS 3069/10 vycházející z principu právní jistoty, jehož se dovolává výlučně ve prospěch státu, ačkoli má svěřit ve veřejnoprávním vztahu subjektům soukromého práva, zde fyzickým osobám. Základní právo (svoboda), počítaje v to i právní jistotu, je obsahem vztahu mezi jeho subjektem (nositelem), kterým je člověk (fyzická osoba, derivativně i právnická osoba), a adresátem, kterým je veřejná moc; s výjimkou horizontálního působení základních práv, kdy adresátem základních práv (svobod) není veřejná moc, nýbrž subjekty soukromého práva [srov. nálezy Ústavního soudu ze dne 6. 2. 2007 sp. zn. Pl. ÚS 38/06 (N 23/44 SbNU 279; 84/2007 Sb.) či usnesení ze dne 25. 4. 2007 sp. zn. Pl. ÚS 48/05 - všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na <https://nalus.usoud.cz/>]. Případné zrušení pravomocného rozhodnutí správního orgánu správním soudem nezakládá vůči správnímu orgánu, který v daném vertikálním vztahu vykonával veřejnou moc, zásah do principu právní jistoty, nýbrž jen nápravu stavu vzniklého v důsledku nezákonného správního aktu podle čl. 36 odst. 2 Listiny.

21. Důraz na princip právní jistoty, vnímáno prizmatem nálezu sp. zn. III. ÚS 3069/10, by ostatně ve svém důsledku mohl vést k absolutnímu vyloučení správní žaloby, neboť správní žalobu je dle účinné právní úpravy možné podat výlučně proti pravomocnému správnímu rozhodnutí. Tím by ovšem došlo k nepřijatelnému popření správního soudnictví *en bloc*. Jak uvedl rozšířený senát Nejvyššího správního soudu ve svém usnesení ze dne

1. 4. 2014 č. j. 4 Ads 32/2012-50 (bod 67), na které stěžovatel poukazuje (týká se však jiné právní otázky), důraz na účinnost soudní ochrany před jednáním veřejné správy je nutno klást i při výkladu pravidel o přechodech (možných) veřejnoprávních nároků. „Existence soudní ochrany je již sama o sobě faktorem, který veřejnou správu motivuje k uvážlivému a zákona dbalému jednání, neboť pokud by tak nejednala, hrozí, že její jednání bude správním soudnictvím sankcionováno. Proto je zásadně nežádoucí, aby výklad ustanovení o přechodu nároků vedl k tomu, že vyloučením procesního nástupnictví budou řízení ve správním soudnictví ‚automaticky‘ skončena bez meritorního posouzení zákonnosti jednání veřejné správy, je-li možný výklad, který naopak procesní nástupnictví připustí, a umožní tak v soudním řízení správním posoudit meritum ...“.

V. b) Princip rovnosti

22. Poskytnutí jednorázové peněžní částky není základním právem či svobodou. Rozhodl-li se však stát takovou částku vyplácet za stanovených podmínek, platí zde stejná zásada zákazu diskriminace jako v případě restitučních zákonů a pro oprávněné osoby vzniká nárok též na to, aby splnění stanovených podmínek bylo řádným právním postupem ověřeno. Postupem a rozhodnutím Nejvyššího správního soudu k porušení tohoto zákazu došlo. Závěry nálezu sp. zn. III. ÚS 3069/10 jsou v rozporu s ústavním principem rovnosti, neboť možnost soudního přezkumu rozhodnutí o nároku na odškodnění přiznává dědicům osoby oprávněné podle zákona č. 261/2001 Sb. jen v případě, kdy tato osoba zemřela před právní mocí správního rozhodnutí, kdežto dědicům osoby zemřelé po právní moci správního rozhodnutí (a to již třeba i v průběhu soudního přezkumu) aktivní legitimaci v soudním řízení upírá s tím, že v takovém případě nárok na vyplacení stanovené jednorázové částky na dědice nepřechází.

23. Požadavek rovnosti dědiců nároku oprávněné osoby podle zákona č. 261/2001 Sb., bez ohledu na okamžik její smrti, nemůže být převážen ani případným argumentem povahy nároku oprávněných osob jakožto nároku ryze osobní povahy či jakožto nároku (jako dědiců) s menší morální hodnotou. Bylo-li původním záměrem zákonodárce umožnit soudní přezkum zákonnosti správního rozhodnutí i dědicům nároku oprávněné osoby (viz § 7 odst. 2 ve spojení s § 7 odst. 4 zákona č. 261/2001 Sb.), samotná povaha nároku nemůže být důvodem odlišného přístupu k dědicům oprávněné osoby, která zemřela v „nesprávný“ okamžik (až po právní moci správního rozhodnutí). Povahy nároku ostatně musela být předmětem úvah původního zákonodárce, přičemž nejsou k dispozici indicie naznačující pozdější změnu v jeho úmyslu právo na soudní přezkum dědicům oprávněné osoby umožnit. Souvisí to konečně i s úvahou, že na rozdíl od jiných rehabilitačních a restitučních úprav z počátku 90. let minulého století

se zde zákonodárce rozhodl k určitému humanitárnímu kroku o deset let později, kdy musel očekávat, že řada oprávněných osob již bude v pokročilém věku (blíže sub 16 a násl.).

24. Přestože obecně neexistuje základní právo dědice na přechod nároku, a to tím spíše, jde-li o nárok osobní povahy, resp. mimořádného charakteru, a je v zásadě věcí zákonodárce, jakým způsobem tyto otázky upraví, ať již jde o hmotněprávní, či procesněprávní rovinu, při výkonu státní moci se vždy (i v rovině tzv. podústavního práva) uplatní zákaz svévole a libovůle [čl. 2 odst. 2 Listiny, čl. 2 odst. 3 Ústavy, k tomu např. nález ze dne 8. 1. 2009 sp. zn. II. ÚS 1009/08 (N 6/52 SbNU 57)]. Právě takovou vadu je nutno spatřovat ve výkladu, který konstruuje stav odlišného zacházení s dědici nároku, a to jen s ohledem na nahodilost v podobě okamžiku úmrtí oprávněného v průběhu řízení o takovém nároku.

V. c) Pojem „nároku“ a jeho přechodu

25. Vzhledem ke skutečnosti, že okruh oprávněných osob (a to nejen podle tohoto zákona, ale též dalších odškodňovacích zákonů) je okruhem specifickým, neboť jde o starší osoby, přechod nároku na dědice do určité míry zajišťuje, že včas uplatněný oprávněný nárok bude moci být splněn. Jinak řečeno, zákonodárce jistě neměl v úmyslu, aby se z této „odškodňovací“ úpravy stalo do značné míry obsoletní gesto, pokud by k jejímu naplnění mnohdy vůbec nedošlo kvůli úmrtí oprávněných osob. Stejně tak není racionálního důvodu, aby oprávněnost nároku, resp. rozhodnutí správního orgánu o jeho nepřiznání, neměla být podrobena soudnímu přezkumu. Jak bylo vyloženo shora, zákonodárce neměl v úmyslu činit ve vztahu k soudnímu přezkumu mezi oprávněnými osobami a jejich dědici rozdíl.

26. K tomu je nutno dodat, že se v řízení (správním či až v soudním) samozřejmě může ukázat, že zemřelý žadatel ve skutečnosti nárok na příspěvek neměl (nesplňoval podmínky pro jeho přiznání). V takovém případě na dědice takové osoby žádný hmotněprávní nárok nemohl přejít, přešlo však na ně právo být účastníky řízení ve věci žádosti o odškodnění, jehož výsledkem by mělo být právě posouzení opodstatněnosti žádosti o odškodnění, resp. přezkum zákonnosti tohoto posouzení správním orgánem (k tomu obdobně viz též usnesení rozšířeného senátu Nejvyššího správního soudu ze dne 1. 4. 2014 č. j. 4 Ads 32/2012-50).

27. Rovněž kontextuální jazykový výklad § 7 odst. 2 zákona č. 261/2001 Sb. směřuje k závěrům, které svědčí ve prospěch přechodu nároku na dědice, a to nejen dědice oprávněné osoby zesnulé po právní moci rozhodnutí správního orgánu (počítaje v to i soudní přezkum), ale dědice oprávněné osoby obecně, bez časového omezení. Ohledně § 7 odst. 1 tohoto zákona, kde je použit procesněprávní pojem „návrh na zahájení řízení“ (citace: „Řízení podle tohoto zákona se zahajuje na návrh oprávněné osoby“), jenž

implikuje možnost rozhodnutí kladného i záporného, se jeví zakotvení hmotněprávního pojmu „nárok“ v § 7 odst. 2 (citace: „Včas uplatněný nárok, pokud o něm nebylo rozhodnuto nebo pokud nedošlo k výplatě jednorázové peněžní částky, přechází v případě úmrtí oprávněné osoby na její dědice.“) jako úmysl podřadit pod tento pojem pouze rozhodnutí kladné.

28. Smyslem takového výkladu by bylo zakotvení přechodu nároku na dědice oprávněné osoby bez časového omezení. Předpokladem tohoto přechodu je přitom skutečnost, že předmět přechodu existuje, tj. že nezanikl splněním, jak to předpokládá předmětné ustanovení. Tímto způsobem dědicům oprávněné osoby nárok zaniká, pokud o něm bylo kladně rozhodnuto a došlo-li k výplatě jednorázové peněžní částky.

29. V opačném případě, tedy neexistuje-li kladné rozhodnutí o nároku, případně takové rozhodnutí existuje, ale dosud nedošlo k výplatě peněžní částky, přechází nárok v případě úmrtí na dědice oprávněné osoby bez dalšího. Přechodu nároku tedy nebrání vydání – byť negativního – správního rozhodnutí, neboť to znamená, že tvrzený nárok dosud splněním nezanikl a lze se ze strany dědiců domáhat jeho přiznání opravnými prostředky.

V. d) Výklad hypotézy ustanovení § 7 odst. 2 zákona č. 261/2001 Sb.

30. Rovněž výklad použitých pojmů v předmětném ustanovení odpovídá více zde zaujatému stanovisku. Stanovení hypotézy, „pokud nedošlo k výplatě jednorázové peněžní částky“, je ve své podstatě konstatováním samozřejmé věci, tedy, že došlo-li k výplatě, je závazek splněn. Jinak řečeno, nemá smysl upravovat takový právní vztah v situaci, kdy závazek na nikoho prostě přejít nemůže, protože splněním zanikl.

31. Stejnou argumentaci je možno uplatnit v případě hypotézy „pokud o něm nebylo rozhodnuto“, kde nelze stavět na ztotožnění neexistence nároku a jeho zániku. Protože uvedené ustanovení upravuje otázku přechodu nároku na právní nástupce, plyne z něj předpoklad, že nárok musí uplatnit oprávněná osoba. Lze z toho současně vyvozovat, že pokud tak neučiní (a zemře), předmětný nárok zaniká. Ač se to rozumí samo sebou, nutno zdůraznit, že nemůže přejít (zaniknout) uplatněný nárok, který ve skutečnosti (podle práva) neexistuje. Protože otázka, zda je nárok dán, či nikoliv, nezávisí na rozhodnutí (nejde o volnou úvahu, opatření proti tvrdosti), nýbrž jde o objektivní skutečnost, která se má v incidenčním řízení před orgánem sociálního zabezpečení zjistit podle pravidel stanovených v zákoně č. 261/2001 Sb.

32. Touto prokazovanou skutečností má být podle § 1 odst. 3 zákona č. 261/2001 Sb. v případě občanů České republiky ta okolnost, že byli „v době od 15. března 1939 do 8. května 1945 ... z rasových nebo náboženských důvodů soustředěni do vojenských pracovních táborů na území

Československa ... nebo se z týchž důvodů na tomto území ukrývali po dobu celkem nejméně tři měsíců“. Právně přitom nelze vyloučit, že rozhodnutí o této skutečnosti může být vadné. Proto teprve ve chvíli, kdy řízení jako celek s respektováním čl. 36 odst. 1 a 2 Listiny bude ukončeno, lze dojít k definitivnímu závěru, zda nárok po právu existoval. Jinak řečeno, teprve v této chvíli se jeho (ne)existence „objektivizuje“. Nález, vůči kterému se toto stanovisko vymezuje, však ve své podstatě říká, že předmětný nárok zaniká negativním rozhodnutím (třeba i vadným, a nikoliv konečným) správního orgánu, aniž by byl možný jeho následný soudní přezkum podle požadavků čl. 36 odst. 2 Listiny.

33. Z hlediska účelu zákona č. 261/2001 Sb. proto nelze setrvat na závěru, že také eventuálně vadné (a současně negativní) rozhodnutí mělo způsobit, že ve skutečnosti existující nárok zanikne, potažmo, aby zánik nároku byl vázán na nikoliv objektivní skutečnosti jako je uplynutí času, splnění, atd., ale na „subjektivní“ postup správního orgánu, kdy vydáním negativního, ovšem vadného rozhodnutí, by byl oprávněný subjekt „zbaven“ možnosti se svého práva domoci (protože to „zanikne“).

VI. Návrh III. senátu Ústavního soudu podle § 23 zákona o Ústavním soudu

34. Přestože ve výše uvedeném (sub II a III) nálezu sp. zn. III. ÚS 3069/10 šlo o aktivní legitimaci dědiců žadatele za situace, kdy žadatel zemřel ještě před podáním správní žaloby, a sice proti rozhodnutí správního orgánu ve věci obnovy řízení, podaný výklad stěžejního ustanovení § 7 odst. 2 zákona č. 261/2001 Sb. nedával prakticky žádný prostor pro jiné závěry ve věci aktivní legitimace dědiců po zemřelém žadateli v soudním řízení v nyní projednávané věci. Proti uvedenému výkladu, který stěžovatelům upírá přístup k soudu a právo na soudní přezkum tvrzeného nezákonného aktu orgánu veřejné správy (a porušuje tak jejich práva podle čl. 36 odst. 1 a 2 Listiny), senát, který v této věci rozhoduje, dospěl k závěru, že v souladu s tímto požadavkem je takový výklad § 7 odst. 2 zákona č. 261/2001 Sb., který zakotvuje přechod nároku na dědice bez časového omezení. Dospěl proto k právnímu názoru, podle kterého je v nyní posuzovaném případě nutno upřednostnit výklad, který umožní dědicům oprávněné osoby přístup k soudu i za situace, kdy došlo k jejímu úmrtí po právní moci rozhodnutí správního orgánu o nároku na odškodnění.

35. Pro senát Ústavního soudu, kterému věc napadla, je významné to, že stěžovatelé, stejně jako účastník řízení, si jsou vědomi nálezu Ústavního soudu ze dne 10. 5. 2012 sp. zn. III. ÚS 3069/10 (N 100/65 SbNU 337) a právního názoru z něj plynoucího, avšak mají za to, že jde o otázku skutkově odlišnou, protože zatímco v daném případě Ústavní soud řešil otázku přechodu nároku na obnovu řízení, v případě stěžovatelů jde podle jejich

názoru o otázku přechodu nároku na odškodnění (rozuměj – výplatu jednorázové peněžní částky) samotné. Stejně tak je ve výše uvedených vyjádřeních poukazováno na usnesení rozšířeného senátu Nejvyššího správního soudu ze dne 1. 4. 2014 č. j. 4 Ads 32/2012-50, který se přiklonil k závěru předestřenému stěžovateli. Nicméně toto rozhodnutí není předmětem, nýbrž jen argumentem v podané ústavní stížnosti. Pro další postup ve věci proto bylo důležité posoudit, zda pro rozhodnutí ve věci samé představuje výše uvedený nálezn Ústavního soudu překážku pro případně jiné právní posouzení napadeného rozsudku Nejvyššího správního soudu.

36. Jak je z výše uvedených důvodů sub V. a) až V. d) zřejmé, III. senát Ústavního soudu dospěl při projednávání ústavní stížnosti sp. zn. III. ÚS 84/14 dne 29. 11. 2016 k právnímu názoru, který se odchyluje od právního názoru Ústavního soudu obsaženého v nálezu ze dne 10. 5. 2012 sp. zn. III. ÚS 3069/10 (N 100/65 SbNU 337). Proto předložil na základě svého usnesení ze dne 29. 11. 2016 č. j. III. ÚS 84/14-71 uvedenou věc podle ustanovení § 23 zákona o Ústavním soudu k posouzení plénu Ústavního soudu s návrhem na zaujetí stanoviska, na jehož základě by došlo ke změně právního názoru Ústavního soudu. Svůj návrh odůvodnil tak, jak bylo výše uvedeno, a navrhl, aby ustanovení § 7 odst. 2 zákona č. 261/2001 Sb. bylo napříště vykládáno tak, že umožňuje dědicům nároku oprávněné osoby přístup k soudu i za situace, kdy došlo k jejímu úmrtí po právní moci rozhodnutí správního orgánu o nároku na výplatu jednorázové peněžní částky.

37. Dne 6. 12. 2016 plénum Ústavního soudu přijalo pod sp. zn. Pl. ÚS-st. 44/16 (ST 44/83 SbNU 941; 436/2016 Sb.) postupem podle § 13 a 23 zákona o Ústavním soudu stanovisko, v jehož výroku návrh předkládajícího senátu akceptovalo. Na základě toho mohlo být rozhodnuto o podané ústavní stížnosti tak, jak bylo shora uvedeno.

VII. Závěrečné shrnutí

38. Ústavní soud tak dospěl k závěru, že návrh na zrušení napadeného rozsudku Nejvyššího správního soudu je důvodný, jakkoli se nelze přiklonit ke všem předestřeným argumentům stěžovatelů. Ústavní soud je však ve svém rozhodování vázán pouze petitem (návrhovým žádáním). Proto je možno konstatovat, že napadený rozsudek nepřihlédl při výkladu předmětného ustanovení § 7 odst. 2 zákona č. 261/2001 Sb. dostatečně k účelu přijetí tohoto zákona, především pak v něm nebyly respektovány ústavní požadavky jako rovnost dědiců v procesním nástupnictví ve vazbě na povahu nároku, který z § 7 odst. 2 tohoto zákona plyne, rovněž jako požadavky ústavně konformního výkladu tohoto ustanovení, který musí respektovat základní právo stěžovatelů na soudní přezkum zákonnosti každého rozhodnutí správního orgánu, není-li takový přezkum vyloučen.

V projednávané věci však byly možnost soudního přezkumu a současně zánik nároku navázány na nahodilý okamžik smrti oprávněné osoby, aniž bylo respektováno procesní nástupnictví (předmět dědění) stěžovatelů.

39. Ústavní soud se nijak nemohl zabývat meritorní stránkou vlastního rozhodování správního orgánu, popř. rozhodnutím krajského soudu, které bylo napadeným rozsudkem Nejvyššího správního soudu navíc zrušeno. Nejvyšší správní soud se proto musí nyní zabývat věcí znovu, aniž již bude vycházet ze své dosud zastávané argumentace, stejně jako již pomine právní názor vyslovený v nálezu sp. zn. III. ÚS 3069/10, o který se ve svém rozhodnutí a následné argumentaci rovněž opřel.

40. Třetí senát Ústavního soudu tak, již vázán stanoviskem pléna Ústavního soudu vydaným postupem podle § 13 a 23 zákona o Ústavním soudu, následně posoudil obsah projednávané ústavní stížnosti (§ 42 odst. 1 a 2 zákona o Ústavním soudu) a dospěl k závěru, že návrh je důvodný, neboť napadeným rozsudkem Nejvyššího správního soudu ze dne 6. 11. 2013 č. j. 3 Ads 115/2012-29 bylo porušeno právo stěžovatelů na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 ve spojení s právem na přezkum zákonosti rozhodnutí orgánu veřejné správy podle čl. 36 odst. 2, rovnost v těchto právech podle čl. 3 odst. 1 a záruka dědění podle čl. 11 odst. 1 *in fine* Listiny.

41. Proto ústavní stížnosti vyhověl a napadené soudní rozhodnutí zrušil podle § 82 odst. 1, odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu. Učinil tak bez nařízení ústního jednání, neboť od něho nebylo možno očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 239

K důvodnosti žaloby pro zmatečnost a k překážce věci rozhodnuté

I. Mezi základní atributy právního státu podle čl. 1 odst. 1 Ústavy České republiky patří princip právní jistoty, s nímž je neslučitelné, aby o téže věci bylo rozhodnuto dvakrát, neboť orgán veřejné moci může autoritativně rozhodnout „v tomtéž případě“ ve smyslu čl. 2 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, popř. čl. 1 odst. 1 a čl. 2 odst. 3 Ústavy České republiky jen jednou. Jinak je porušen jeden ze základních procesních principů (překážka věci rozhodnuté) zaručený právem na soudní a jinou právní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Nebyl-li dodržen zákonem stanovený procesní postup týkající se zjištění pravomoci orgánů veřejné moci podle zákona č. 131/2002 Sb., o rozhodování některých kompetenčních sporů, a nebylo-li zákonem předepsaným způsobem postaveno najisto, zda pravomoc soudu v dané věci je dána, a přesto bylo meritorně rozhodováno, dochází k porušení práva na zákonného soudce podle čl. 38 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a v souvislosti s tím i k naplnění zmatečnostního důvodu podle § 229 odst. 1 písm. a) občanského soudního řádu; toto ustanovení občanského soudního řádu je třeba ústavně konformně vykládat tak, že zahrnuje i případy, kdy sice není vyloučeno, že pravomoc soudu mohla být dána, ale nebylo to zákonem předepsaným procesním postupem postaveno najisto.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Josefa Fialy a soudců Jana Filipa (soudce zpravodaj) a Radovana Suchánka – ze dne 13. prosince 2016 sp. zn. III. ÚS 3567/14 ve věci ústavní stížnosti hlavního města Prahy, se sídlem Mariánské náměstí 2, Praha 1, zastoupeného Mgr. Jakubem Kotrbou, advokátem, se sídlem Těšnov 1/1059, Praha 1, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. srpna 2014 č. j. 21 Cdo 2791/2013-644, usnesení Městského soudu v Praze ze dne 20. února 2013 č. j. 24 Co 321, 322/2012-565, ve znění opravného usnesení ze dne 5. dubna 2013 č. j. 24 Co 321, 322/2012-574, a usnesení Obvodního soudu pro Prahu 10 ze dne 10. října 2012 č. j. 11 C 125/2004-497 a 11 C 125/2004-504, jimiž byly zamítnuty žaloby pro zmatečnost, za účasti Nejvyššího soudu, Městského soudu v Praze a Obvodního soudu pro Prahu 10 jako účastníků řízení a a) Ljubici Čihákové, zastoupené JUDr. Tomášem Kaiserem, advokátem, se sídlem

Havlíčkova 1682/15, Praha 1, b) JUDr. Lenky Vislocké, c) Mgr. et Bc. Petry Synek Vislocké, d) JUDr. Ondřeje Vislockého, zastoupených JUDr. Martinem Karešem, advokátem, se sídlem V Parku 2323/14, Praha 4, e) prof. MUDr. Radomíra Čiháka, f) Technické správy komunikací hlavního města Prahy, příspěvkové organizace, se sídlem Řásnovka 770/8, Praha 1, g) České republiky – Státního pozemkového úřadu, se sídlem Husinecká 1024/11a, Praha 3, a h) společnosti Linke, spol. s r. o., se sídlem Spojovací 151, Struhařov, jako vedlejších účastníků řízení, a návrhu Marka Mlčocha a Libora Jarušky, zastoupených JUDr. Ivanou Gréeovou, advokátkou, se sídlem Pecharova 507/9, Praha 4, na přiznání postavení vedlejších účastníků a na určení lhůty k provedení procesního úkonu.

Výrok

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 28. srpna 2014 č. j. 21 Cdo 2791/2013-644, usnesením Městského soudu v Praze ze dne 20. února 2013 č. j. 24 Co 321, 322/2012-565, ve znění opravného usnesení ze dne 5. dubna 2013 č. j. 24 Co 321, 322/2012-574, a usneseními Obvodního soudu pro Prahu 10 ze dne 10. října 2012 č. j. 11 C 125/2004-497 a 11 C 125/2004-504 bylo porušeno právo stěžovatele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 ve spojení s čl. 38 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a s čl. 1 odst. 1 Ústavy České republiky.

II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. srpna 2014 č. j. 21 Cdo 2791/2013-644, usnesení Městského soudu v Praze ze dne 20. února 2013 č. j. 24 Co 321, 322/2012-565, ve znění opravného usnesení ze dne 5. dubna 2013 č. j. 24 Co 321, 322/2012-574, a usnesení Obvodního soudu pro Prahu 10 ze dne 10. října 2012 č. j. 11 C 125/2004-497 a 11 C 125/2004-504 se ruší.

III. Marku Mlčochovi a Liboru Jaruškovi se postavení vedlejšího účastníka řízení nepřiznává.

IV. Návrh Marka Mlčocha a Libora Jarušky na určení lhůty k provedení úkonu – rozhodnutí o návrhu na postavení vedlejšího účastníka řízení – se odmítá.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížnosti podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) se stěžovatel domáhal, aby Ústavní soud zrušil shora označené usnesení Nejvyššího soudu, eventuálně také usnesení Městského soudu v Praze (dále též jen „městský soud“) a Obvodního soudu pro Prahu 10 (dále též jen „obvodní soud“), s tvrzením, že v soudním řízení

došlo k zásahu do jeho ústavně zaručeného práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, a v důsledku toho také vlastnického práva chráněného čl. 11 odst. 1 Listiny a práva zaručenému jí výslovně čl. 101 odst. 3 Ústavy, přičemž k danému zásahu došlo v rozporu s ustanovením čl. 2 odst. 2 Listiny.

2. Napadeným usnesením obvodního soudu č. j. 11 C 125/2004-497 byla zamítnuta žaloba pro zmatečnost ze dne 16. 9. 2011 směřující proti vedlejším účastníkům a) až e) jako žalovaným oprávněným osobám a vedlejším účastníkům f) až g), kterou se stěžovatel jako povinná osoba domáhal zrušení rozsudku městského soudu ze dne 15. 10. 2007 č. j. 24 Co 398/2006-196 a rozsudku obvodního soudu ze dne 12. 1. 2006 č. j. 11 C 125/2004-105 (výrok I), a dále jím bylo rozhodnuto o náhradě nákladů mezi účastníky řízení (výroky II až VI). Uvedenými rozsudky ve spojení s rozsudkem Nejvyššího soudu ze dne 15. 6. 2011 č. j. 28 Cdo 477/2011-391 bylo mj. rozhodnuto, že vedlejší účastnice a) a b), a příp. Růžena Janatková, jsou podílovými spoluvlastnicemi konkrétních pozemků v katastrálním území Hostivař, které byly součástími pozemků PK A1, A2 a A3, čímž bylo nahrazeno rozhodnutí Ministerstva zemědělství – Pozemkového úřadu Praha ze dne 3. 3. 2004 č. j. PÚ 8715/93, kterým bylo rozhodnuto, že vedlejší účastníci a) až e), příp. jejich právní předchůdce, vlastníky těchto pozemků nejsou. Obvodní soud neshledal, že by byl naplněn uplatněný zmatečnostní důvod ve smyslu § 229 odst. 2 písm. b) občanského soudního řádu (dále též jen „o. s. ř.“), s tím, že rozsudek obvodního soudu ze dne 13. 7. 1993 sp. zn. 16 C 82/92 ve spojení s rozsudkem městského soudu ze dne 10. 7. 1995 č. j. 19 Co 561/93-59, jímž bylo pravomocně rozhodnuto o nároku účastníků řízení podle zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, netvoří překážku *rei iudicatae*, protože nešlo o totožnou věc, a stejně tak že není naplněn důvod ve smyslu § 229 odst. 1 písm. d) o. s. ř., neboť i když žalobu podala jen jedna oprávněná osoba [vedlejší účastnice a)], bylo nezbytné uspořádat vztahy mezi osobami oprávněnými a povinným v rozsahu předmětu řízení, jak byl žalobou podle části páté občanského soudního řádu vymezen.

3. Napadeným usnesením obvodního soudu č. j. 11 C 125/2004-504 byla zamítnuta žaloba pro zmatečnost ze dne 19. 1. 2011 směřující proti vedlejším účastníkům a) až e) jako žalovaným oprávněným osobám a proti vedlejším účastníkům g) a h), kterou se stěžovatel domáhal zrušení rozsudku městského soudu ze dne 25. 1. 2010 č. j. 24 Co 338/2008-319 a rozsudku obvodního soudu ze dne 20. 8. 2008 č. j. 11 C 125/2004-249 (výrok I), a dále jím bylo rozhodnuto o náhradě nákladů mezi účastníky řízení (výroky II až V). Uvedenými rozsudky ve spojení s rozsudkem Nejvyššího soudu ze dne 3. 11. 2010 č. j. 28 Cdo 2353/2010-374 bylo rozhodnuto, že vedlejší

účastnice a) a b) jsou podílovými spoluvlastnicemi konkrétních pozemků v katastrálním území Hostivař, které byly součástí pozemku PK A1, čímž bylo nahrazeno rozhodnutí Ministerstva zemědělství – Pozemkového úřadu Praha ze dne 3. 3. 2004 č. j. PÚ 8715/93, kterým bylo rozhodnuto, že vedlejší účastníci a) až e), příp. jejich právní předchůdce, vlastníky těchto pozemků nejsou. Také v tomto případě obvodní soud dospěl k závěru, že žaloba pro zmatečnost opírající se o stejné důvody není důvodná.

4. Napadeným usnesením městského soudu byla k odvolání stěžovatele obě usnesení obvodního soudu jako věcně správná potvrzena (výrok I) a dále bylo rozhodnuto o nákladech odvolacího řízení (výroky II a III).

5. Dovolání stěžovatele Nejvyšší soud zamítl, neboť se ztotožnil s názorem odvolacího soudu, že nebyl naplněn důvod zmatečnosti uvedený v § 229 odst. 2 písm. b) o. s. ř. a ani podle § 229 odst. 1 písm. d) o. s. ř. Jde-li o prvně uvedené ustanovení, dovolací soud vyšel z toho, že pravomocné rozhodnutí soudu, kterým bylo v řízení podle části třetí občanského soudního řádu rozhodnuto o žalobě oprávněné osoby na vydání téže nemovitosti podané proti povinné osobě podle zákona o mimosoudních rehabilitacích, nebrání projednání žaloby o vlastnictví oprávněné osoby k nemovitosti, o které rozhodl pozemkový úřad podle ustanovení § 9 odst. 4 zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, (dále též jen „zákon o půdě“), protože jde o rozhodnutí o jiném nároku, které tak překážku věci pravomocně rozhodnuté založit nemůže. Jde-li o druhý zmatečnostní důvod, dovolací soud vyšel z toho, že na základě žaloby, kterou se žalobce domáhal nového projednání a rozhodnutí ve věci svého vlastnictví k nemovitostem poté, co o ní pravomocně rozhodl pozemkový úřad, soudy správně věc projednaly a rozhodly i vůči dalším oprávněným osobám – JUDr. Lence Vislocké a Růženě Janatkové (resp. její právní nástupkyni), které uplatnily své nároky k nemovitostem podle § 9 odst. 1 zákona o půdě, ač samy žalobu nepodaly, a to vzhledem k hmotněprávní povaze věci, kdy podle citovaného ustanovení musí být vypořádání nároků oprávněných osob ke stejným nemovitostem stejné.

II. Návrh na přiznání postavení vedlejších účastníků a postup podle § 174a zákona č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudu a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů

6. V průběhu řízení požádali v záhlaví uvedení Marek Mlčoch a Libor Jaruška podle § 76 odst. 3 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) o přiznání postavení vedlejších účastníků řízení. Návrh odůvodnili tím, že pokud by ústavní stížnost byla shledána důvodnou a v jejím důsledku by byla

napadená soudní rozhodnutí zrušena, odstranily by se tím pochybnosti ohledně jejich spoluvlastnictví restituční dotčeného pozemku p. č. A1/X. Pokud by pak nebyla shledána důvodnou, podpořilo by to jejich argumentaci v řízení vedeném obvodním soudem pod sp. zn. 17 C 528/15, ve kterém se domáhají vypořádání vztahů se stěžovatelkou, a to z neplatných smluv o převodu tohoto pozemku, a protože toto řízení bylo s ohledem na nyní souzenou ústavní stížnost přerušeno, bylo by pokračováno v tomto řízení, přičemž také mimosoudní smírné řešení stěžovatelka podmiňuje rozhodnutím o této ústavní stížnosti. Ústavní soud však dospěl k závěru, že i když řízení o ústavní stížnosti má pro navrhovatele určitý význam, rozhodnutí o ní nemůže mít bezprostřední dopad na jejich právní sféru již proto, že předmětem ústavní stížnosti není vypořádání vlastnických vztahů, nýbrž zásah do práva na soudní ochranu v podobě rozhodnutí o žalobě pro zmatečnost. Proto jim nebylo toto postavení přiznáno.

7. V takovém případě nepřicházelo v úvahu zabývat se jejich návrhem, kterým se dále v této souvislosti domáhali postupu podle § 174a zákona o soudech a soudcích (ve spojení s § 63 zákona o Ústavním soudu). Ústavní soud tento návrh podle § 43 odst. 1 písm. c) zákona o Ústavním soudu odmítl. Pouze pro úplnost se uvádí, že zákon o soudech a soudcích upravuje činnost obecných soudů v rámci jejich soustavy, přičemž Ústavní soud není její součástí a jeho fungování je upraveno zvláštním zákonem; ustanovení § 63 zákona o Ústavním soudu – nehledě na to, že výslovně odkazuje pouze na občanský soudní řád – nelze vykládat extenzivním způsobem, a to v tom smyslu, že by umožňovalo rozšiřovat kompetence Ústavního soudu, a tudíž je ustanovení § 174a zákona o soudech a soudcích v podmínkách koncentrovaného a specializovaného ústavního soudnictví neaplikovatelné.

III. Argumentace stěžovatele

8. V ústavní stížnosti stěžovatel poukázal na to, že ve svém dovolání uvedl dva okruhy otázek zásadního právního významu, konkrétně zda pravomocné rozhodnutí soudu o zamítnutí žaloby, kterou oprávněná osoba uplatnila nárok na vydání nemovitosti podle zákona o mimosoudních rehabilitacích, zakládá překážku věci pravomocně rozhodnuté v řízení o žalobě, kterou se oprávněná osoba domáhá u soudu rozhodnutím, že je vlastníkem stejné nemovitosti podle zákona o půdě, a zda na základě této žaloby podané jen jednou z oprávněných osob může být věc projednána a rozhodnuta i vůči oprávněným osobám, které žalobu nepodaly. Dovolací soud se k těmto otázkám přesvědčivě nevyjádřil, a dokonce se vůbec nevyjádřil k otázce tzv. pozitivního kompetenčního sporu, která tvořila jednu z rovin argumentace námitky *rei iudicatae*. Stejně tak se ani nevypořádal se svým usnesením ze dne 12. 7. 2005 sp. zn. 30 Cdo 1383/2005, dle něhož účastníci řízení podle části páté občanského soudního řádu, jde-li o žalobu ve věci

nároků oprávněných osob podle zákona o půdě, jsou samostatnými společníky, kdy úkony jednoho z těchto společníků nemají žádný vliv na právní sféru jiného ze společníků. Odůvodnění rozhodnutí tohoto soudu je nepřezkoumatelné, resp. obsahuje prvky libovůle, a tudíž je rozporné s právem na spravedlivý proces.

9. Následně stěžovatel vyslovil nesouhlas s právním hodnocením týkajícím se otázky *rei iudicatae*. S poukazem na usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 5. 2008 sp. zn. 32 Odo 1737/2006 odmítl jako chybný názor soudů všech stupňů, že je třeba, aby v novém řízení šlo o tentýž nárok, opírající se o tentýž právní důvod, kdy dle stěžovatele musí být shoda z hlediska skutkových okolností, na právním posouzení věci nezáleží, takže nezáleží ani na skutečnosti, z jakého právního titulu žalobce svůj nárok požaduje. V daném případě se shodní účastníci domáhali toho, aby byla podle zákona o mimosoudních rehabilitacích povinným osobám (včetně jí samotné) uložena povinnost uzavřít smlouvu o převodu nemovitostí. Šlo *de facto* o žalobu na získání nemovitostí do vlastnictví oprávněné osoby, jestliže se stejní účastníci domáhali určení, že jsou vlastníky shodných nemovitostí podle zákona o půdě, resp. v obou případech šlo o restituci vlastnictví.

10. Pokud si za této situace pozemkový úřad, a následně soud v řízení podle části páté občanského soudního řádu, o sobě upravil pravomoc rozhodnout podle zákona o půdě, byl povinen podle stěžovatele názoru podat návrh na zahájení řízení o kompetenčním sporu podle zákona č. 131/2002 Sb., o rozhodování některých kompetenčních sporů, (dále jen „zákon č. 131/2002 Sb.“) a teprve poté, co by zvláštní senát rozhodl, že nemovitosti nespadají do působnosti zákona o mimosoudních rehabilitacích, a rozsudek městského soudu ze dne 10. 7. 1995 č. j. 19 Co 561/93-59 a rozsudek obvodního soudu ze dne 13. 7. 1993 sp. zn. 16 C 82/92 by zrušil, mohl pozemkový úřad, a následně soud, ve věci sám rozhodnout. Takový postup vyplývá i z usnesení zvláštního senátu č. j. Konf 32/2004-12 nebo č. j. Konf 4/2003-16, byť jimi byl řešen případ tzv. negativního kompetenčního konfliktu, neboť byla-li připuštěna možnost jeho vzniku, musí být připuštěna i možnost konfliktu pozitivního. Správnost tohoto názoru plyne i z nálezu Ústavního soudu ze dne 9. 2. 2000 sp. zn. IV. ÚS 302/99 (N 24/17 SbNU 177), dle kterého oba restituční zákony mají svou působnost a zařazení pozemku do působnosti jednoho z nich vylučuje působnost toho druhého. Otázkou kompetenčního konfliktu se dovolací soud nijak nezabýval. Vzniklá situace má na stěžovatele zásadní dopad, neboť na základě rozsudků vydaných podle zákona o mimosoudních rehabilitacích měl za to, že na sporné pozemky nedopadá zákon o půdě, a tudíž nemůže být naplněno blokační ustanovení § 5 odst. 3 tohoto zákona, vylučující jejich převod na třetí osoby. Ty pak byly převedeny na základě kupní smlouvy na Linke, spol. s r. o., v důsledku čehož vznikla řada problémů (neplatnost smlouvy, vyrovnání účastníků, náhrada

škody), jejichž společným jmenovatelem je právní nejistota vyvolaná existencí dvou protichůdných rozsudků v téže věci.

11. V další části ústavní stížnosti stěžovatel vyslovil nesouhlas s názorem dovolacího soudu na (ne)existenci zmatečnostního důvodu podle § 229 odst. 1 písm. d) o. s. ř., přičemž upozornil, že argumentace tohoto soudu je z hlediska logického výkladu „nesmyslná“. Nemůže totiž existovat společenství účastníků samostatné s prvky nerozlučného společenství nebo naopak samostatné společenství účastníků s tím, že hmotněprávní povaha vyžaduje, aby věc byla projednána ve vztahu ke všem účastníkům řízení bez ohledu na jejich jednotlivé úkony, jelikož závěr o povaze společenství vychází z hmotněprávní povahy nároku. Pokud hmotněprávní povaha vyžaduje, aby na základě žaloby podané jedním ze společníků bylo v řízení rozhodnuto i vůči ostatním, je daný závěr dovolacího soudu sám o sobě definicí právě nerozlučného společenství účastníků řízení, o které však v projednávaném případě nešlo s ohledem na hmotněprávní povahu nároku. Postavení samostatných účastníků ve smyslu § 91 odst. 1 o. s. ř. vychází z hmotněprávní povahy nároku jednotlivých oprávněných osob podle zákona o půdě. V řízení před pozemkovým úřadem dochází k rozhodování o nároku týkajícím se oprávněných osob k jejich případnému spoluvlastnickému podílu, který je samostatným právem nezávislým na spoluvlastnickém podílu ostatních účastníků a může být projednán samostatně. To potvrzuje judikatura dovolacího soudu představovaná např. usnesením ze dne 12. 7. 2005 sp. zn. 30 Cdo 1383/2005. Ač v dovolání vytkl soudu prvního i druhého stupně, že se odchýlily od judikatury dovolacího soudu, dovolací soud se s tím nijak nevypořádal. A pokud dovolací soud měl záměr odchýlit se od své dosavadní judikatury v oblasti společenství účastníků v řízení dle části páté občanského soudního řádu, měl věc předložit velkému senátu kolegia, neboť jde o procesní otázku, která má naprosto zásadní význam. Za daného stavu každá oprávněná osoba, chce-li zvrátit rozhodnutí pozemkového úřadu ohledně svého spoluvlastnického podílu, musí podat samostatně žalobu, a tudíž nestačí, že byla žaloba podána jedním z účastníků řízení před pozemkovým úřadem, a to ani za situace, že napadne rozhodnutí tohoto úřadu jako celek. V daném případě se JUDr. Lenka Vislocká a Růžena Janatková připojily dne 27. 7. 2004 k žalobě, to však až po uplynutí lhůty pro podání žaloby podle § 247 odst. 1 o. s. ř. Vedení řízení bez podaného návrhu představuje v případě kontradiktorního řízení takovou vadu, jež zakládá porušení práva na spravedlivý proces a představuje zásah do právní sféry nad rámce případů vymezených zákonem, tj. v rozporu s čl. 2 odst. 2 Listiny.

IV. Vyjádření účastníků a vedlejších účastníků řízení a replika stěžovatele

12. Ústavní soud podle § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu zaslal ústavní stížnost k vyjádření účastníkům a vedlejším účastníkům řízení.

13. Nejvyšší soud odkázal na důvody obsažené v jeho usnesení, přičemž vyjádřil přesvědčení, že nedošlo k porušení práva stěžovatele na spravedlivý proces a na ochranu vlastnictví, a ani k zásahu do jeho práv v rozporu s čl. 2 odst. 2 Listiny, neboť podstatou ústavní stížnosti je polemika s výkladem zákona, k němuž přistoupil, a opakování argumentů stěžovatelem uplatněných v dovolání, což nejsou důvody, které by mohly založit přípustnost, natož důvodnost ústavní stížnosti. Z tohoto důvodu navrhl Nejvyšší soud, aby Ústavní soud ústavní stížnost odmítl.

14. Městský soud poukázal na odůvodnění svého usnesení, ve kterém uvedl, že předmětem řízení zahájeného žalobou Ljubici Čihákové, k níž se připojily další oprávněné osoby JUDr. Lenka Vislocká a Růžena Janatková, bylo znovu posoudit, zda byly splněny podmínky podle zákona o půdě pro vydání rozhodnutí a zda žalobkyně a další oprávněné osoby jsou spoluvlastníky předmětných nemovitostí. Dále bylo rozhodováno o tom, zda se na ně vztahuje uvedený zákon a zda je naplněn restituční titul podle ustanovení § 6 odst. 1 písm. k) tohoto zákona, který je k zákonu o mimosoudních rehabilitacích speciálním předpisem. Dospěl v tomto ohledu k závěru, že pravomocné rozhodnutí vydané v řízení vedeném u Obvodního soudu pro Prahu 10 pod sp. zn. 16 C 82/92 netvoří překážku věci rozhodnuté, že ani pozemkový úřad, ani soud neměly o své pravomoci jakékoliv pochybnosti. Jejich pravomoc byla dána a nebyly vázány závěry v řízení o nárocích podle zákona o mimosoudních rehabilitacích. Odmítl, že by stěžovatel byl zkrácen na svých právech, a navrhl zamítnutí ústavní stížnosti.

15. Obvodní soud se ztotožnil s právním posouzením v rozhodnutích napadených ústavní stížností a plně na ně odkázal.

16. Vedlejší účastnice Ljubica Čiháková uvedla, že považuje stěžovatelovy námitky za neopodstatněné, neboť Nejvyšší soud se dostatečně vypořádal s oběma otázkami, které stěžovatel vymezil v dovolání, a potažmo s oběma důvody zmatečnosti, a proto navrhla, aby ústavní stížnost byla zamítnuta. K překážce *rei iudicatae* poukázala na konstantní judikaturu, dle níž je zákon o půdě k zákonu o mimosoudních rehabilitacích i zákonu č. 403/1990 Sb., o zmírnění následků některých majetkových krivd, předpisem speciálním, zákon o mimosoudních rehabilitacích má povahu nejobecnější restituční úpravy, přičemž nemovitosti, které pod něj spadají, mohou spadat zároveň pod zákon o půdě, jde tedy o dva odlišné nároky, které lze uplatnit a posuzovat zvlášť v rámci zvláštního postupu pro každý z nich [nálezy ze dne 25. 9. 1997 sp. zn. IV. ÚS 28/97 (N 115/9 SbNU 77) a ze dne 16. 12. 2004 sp. zn. III. ÚS 107/04 (N 192/35 SbNU 509)]. O odlišnosti

vypovídá i samotný výrok, neboť v řízení vedeném u obvodního soudu pod sp. zn. 16 C 82/92 se rozhodovalo o povinnosti uzavření dohody o vydání věci, zatímco v řízení vedeném pod sp. zn. 11 C 125/2004 o určení, že oprávněné osoby jsou vlastníky předmětných nemovitostí. A protože nešlo o totožnou věc, nemůže obstát názor, že pozemkový úřad byl povinen podat návrh na zahájení řízení o kompetenčním sporu. Nutnost takového postupu neplyne ani z usnesení zvláštního senátu č. j. Konf 32/2004-12 či Konf 4/2003-16, neboť v nich šlo o negativní kompetenční spor, který musel být vyřešen, aby vůbec někdo o nároku rozhodl. U pozemků, jejichž vydání se domáhala, pozemkový úřad ani soud žádné pochybnosti o své pravomoci neměly, jejich pravomoc byla dána, a nebyl důvod zahajovat řízení o kompetenčním sporu, neboť žádný neexistoval. Ke druhé otázce, zda na základě žaloby jedné oprávněné osoby může být věc projednána a rozhodnuta vůči oprávněným osobám, které žalobu nepodaly, vedlejší účastnice uvedla, že v předmětném řízení bylo nutné rozhodnout o celém rozhodnutí pozemkového úřadu, resp. o vlastnictví všech oprávněných osob, neboť toto rozhodnutí bylo napadeno v celém rozsahu, přičemž omezení přezkumu by se mohlo týkat pouze předmětu řízení, tj. jeho rozsahu (pokud by nebylo napadeno rozhodnutí správního orgánu v celém rozsahu, kdy by se žaloba vztahovala jen na některé pozemky), a nikoliv způsobu uspořádání vztahů mezi původními účastníky; účastníky řízení podle části páté občanského soudního řádu musí být stejné osoby jako v řízení před správním orgánem (§ 250a odst. 1 o. s. ř.).

17. Vedlejší účastníci JUDr. Lenka Vislocká, Mgr. et Bc. Petra Synek Vislocká a JUDr. Ondřej Vislocký vyjádřili přesvědčení, že k porušení jakýchkoliv práv stěžovatele nedošlo a že ústavní stížnost není důvodná, přičemž se ztotožnili se závěry obecných soudů, které se dle jejich názoru řádně a v dostatečném rozsahu zabývaly námitkami stran, jejich rozhodnutí jsou přezkoumatelná, určitá a úplná, přičemž důvody k podání žaloby pro zmatečnost nebyly dány. K námitce *rei iudicatae* uvedli, že podle ustálené judikatury Nejvyššího soudu není dán vzájemně negativní (vylučující) důsledek z hlediska nároku na vydání věci podle zákona o půdě a zákona o mimosoudních rehabilitacích, přičemž poukázali na stanovisko zveřejněné pod č. 34/1993 a č. 16/1996 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek, na usnesení sp. zn. 28 Cdo 2342/2005, podle něhož nároky mohou být uplatněny podle těchto předpisů paralelně a rozhodnutí podle jednoho z nich nezakládá překážku věci rozhodnuté, a na rozsudek sp. zn. 28 Cdo 780/2005, podle něhož není způsob vydání věci rozhodující, neboť účelem všech restitučních zákonů je náprava majetkových křivd. Právní důvod uplatnění nároku je odlišný, a proto rozhodnutí o nároku podle jednoho z předpisů je irrelevantní z hlediska rozhodování podle předpisu druhého. K otázce absence návrhu na zahájení řízení se pak títo vedlejší

účastníci rovněž ztotožnili se závěry obecných soudů a dodali, že stěžovatel nerozporoval, že v dané věci došlo k přistoupení k žalobě (§ 92 odst. 1 o. s. ř.), že stěžovatel s tím mohl nesouhlasit a také nesouhlasil, o zmatečnostní důvod či porušení jeho ústavních práv však nejde. Nad rámec toho uvedli, že stěžovatel po dobu vedení sporu nerespektoval tzv. blokační ustanovení § 5 odst. 3 zákona o půdě a pozemky převedl na vedlejší účastnici h), část pozemků převedl asi týden po nabytí právní moci rozsudku obvodního soudu č. j. 11 C 125/2004-249 na Marka Mlčocha (pozemek p. č. 1/X) a VATEP, spol. s r. o., (pozemek p. č. A1/Y), přičemž je otázkou, zda šlo o úmysl způsobit oprávněným vlastníkům škodu a komplikace nebo jen o nekompetentnost nebo o jednání ve prospěch některých osob majících zájem o převod pozemků do vlastnictví. S ohledem na neexistenci důvodů pro podání ústavní stížnosti navrhli, aby byla jako nepřipustná odmítnuta.

18. Ostatní vedlejší účastníci se nevyjádřili.

19. Ústavní soud zaslal citovaná vyjádření stěžovateli k případné replice. V ní stěžovatel poukázal na to, že cílem uplatnění restitučního nároku – ať již podle zákona o půdě, či zákona o mimosoudních rehabilitacích – je restituovat, tj. obnovit vlastnictví, přičemž není možné, aby bylo meritorně rozhodnuto podle různých zákonů, a to ještě protichůdně, pokud je bohatě judikováno a obecně přijímáno, že prvně uvedený zákon je ve vztahu ke druhému předpisem speciálním. Pokud zvláštní kompetenční senát vyvodil, že může existovat negativní kompetenční spor v restituční věci, pak může *a contrario* nastat i spor pozitivní, přičemž z odkazovaného rozsudku neplyne, že vedle sebe mohou existovat ohledně stejných osob a majetku meritorní rozhodnutí jak podle zákona o půdě, tak i podle zákona o mimosoudních rehabilitacích, navíc samotné paralelní uplatnění nároků ještě neznamená, že o nich má být meritorně rozhodováno. Z hlediska právní jistoty účastníků právních vztahů nelze připustit, aby o v podstatě stejném meritu existovala dvě protichůdná rozhodnutí. K otázce nepodání žaloby některými oprávněnými v zákonné lhůtě stěžovatel uvedl, že žádné z vyjádření nepřineslo logické a právně relevantní odůvodnění, proč nakonec bylo rozhodnuto o jejich nároku. Účastníci řízení podle části páté občanského soudního řádu mají postavení samostatných účastníků, což konstatovaly i obecné soudy, takže není možné jejich postup odůvodňovat tím, že způsob vypořádání vyplývá z právního předpisu. Majetková práva jsou dělitelná, a pokud některá z oprávněných osob je neuplatnila žalobou, není možné, aby z úkonu jiné osoby měla prospěch a bylo rozhodnuto o jejich právech, ostatně pokud by nechtěla být účastníkem řízení a nechtěla, aby její nárok byl projednáván, musela by rozhodnutí soudu přijmout, a paradoxně by tak jiný účastník mohl docílit zhoršení jejího postavení bez ohledu na její vůli. Mohlo by tak dojít k situaci, že pokud by pozemkovým

úřadem u jedné osoby nároky byly odmítnuty a u druhé přiznány, pak by v důsledku podané žaloby úspěšná strana, ačkoliv by neuplatnila žádný opravný prostředek či neučinila žádný jiný právní úkon, a ani protistrana by nic neučinila, mohla být na svých pravomocně určených právech zkrácena jiným, a to v důsledku jím podané žaloby. K výtce ohledně neoprávněné dispozice s majetkem se stěžovatel vyjádřil tak, že měl za to, že o restitučním nároku k dotčenému majetku bylo již meritorně rozhodnuto, a s poukazem na rozsudek velkého senátu občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu sp. zn. 31 Cdo 1222/2001 položil otázku, zda musí povinné osoby vyčkávat, zda nebude restituční případ znovu meritorně projednán jiným orgánem dle jiného speciálního restitučního předpisu, nebo postačuje meritorní projednání jedním orgánem dle jednoho ze zákonů, je-li judikována (uplatňována) jejich specialita. Dle stěžovatele je zmíněné narušení právní jistoty možné vyřešit pouze v rámci projednávaného pozitivního kompetenčního sporu, neboť jen tak dojde k řádnému vypořádání souběžně uplatněných restitučních nároků. Z těchto důvodů stěžovatel setrval na své ústavní stížnosti.

V. Procesní předpoklady projednání návrhu

20. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž byla vydána rozhodnutí napadená ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Stěžovatel vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva; ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*).

VI. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

21. Ústavní soud je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy), který stojí mimo soustavu soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy), a proto jej nelze, vykonává-li svoji pravomoc tak, že na základě čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy rozhoduje o ústavní stížnosti proti pravomocnému soudnímu rozhodnutí, považovat za další, „superrevizní“ instanci v systému obecné justice, které přísluší právo dozoru nad rozhodovací činností obecných soudů; k takovému dozoru či kontrole je Ústavní soud oprávněn pouze za situace, kdy obecné soudy svými rozhodnutími zasahují do ústavně zaručených základních práv či svobod jednotlivce. Z tohoto důvodu Ústavní soud napadená soudní rozhodnutí přezkoumal (toliko) z pohledu porušení ústavně zaručených základních práv a svobod, jak je stěžovatelem namítáno v ústavní stížnosti, načež dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

VI. a) Rozhodnutí obecných soudů o žalobě pro zmatečnost podle § 229 odst. 2 písm. b) o. s. ř.

22. Jak je shora uvedeno, v první části ústavní stížnosti stěžovatel namítl, že obecné soudy v řízení o žalobě pro zmatečnost vadně posoudily otázku existence důvodu podle § 229 odst. 2 písm. b) o. s. ř. Argumentoval tím, že rozhodl-li soud pravomocně o (ne)vydání pozemku podle zákona o mimosoudních rehabilitacích, nemůže být stejná věc (vymezená stejným pozemkem i účastníky řízení) z důvodu překážky *rei iudicatae* projednána a rozhodnuta pozemkovým úřadem podle zákona o půdě, potažmo soudem podle části páté občanského soudního řádu. V této souvislosti upozornil na možný pozitivní kompetenční konflikt mezi soudem a správním orgánem s tím, že pozemkový úřad, pokud si osoboval pravomoc ve věci rozhodnout, měl povinnost podat návrh na zahájení řízení o kompetenčním sporu podle zákona č. 131/2002 Sb.

23. Pro upřesnění je nutno předně poznamenat, že v souzené věci jde primárně o problematiku střetu pravomoci obecného soudu a správního orgánu, a to v podobě kladného (pozitivního) kompetenčního konfliktu, ve kterém si jedna strana osobuje pravomoc vydat rozhodnutí v totožné věci individuálně určených účastníků, o níž bylo rozhodnuto jinou stranou kompetenčního konfliktu [ve smyslu § 1 odst. 1 písm. a) zákona č. 131/2002 Sb.], jehož možným konkrétním důsledkem je, že v téže věci bude různými orgány veřejné moci rozhodováno dvakrát, nebude-li využito právem předvídaného mechanismu jeho řešení. Nicméně obě otázky mají společného jmenovatele, kdy předpokladem vzniku takového kompetenčního konfliktu, stejně jako existence překážky *rei iudicatae*, je tzv. totožnost věci, byť posuzování této otázky se neřídí zcela shodnými kritérii (viz sub 32), a tudíž argumentaci v ústavní stížnosti obsaženou nelze označit za nepřiléhavou. V obecně respektované odborné literatuře se vychází z toho, že „identita věci je dána dvěma momenty: totožností skutkové podstaty a totožností právní normy: tatáž skutková podstata se subsumuje pod týž právní předpis“, a dále se poukazuje na totožnost návrhového žádání stran (Hoetzel, J. Československé správní právo. Část všeobecná. 2. vydání, Melantrich a. s., Praha, 1937, str. 108–109).

24. Klíčem k řešení otázky „totožnosti věci“ je vymezení vztahu zákona o mimosoudních rehabilitacích a zákona o půdě. Teprve poté je možno dospět k závěru o tom, který orgán veřejné moci je kompetentní k rozhodnutí ve věci předmětných pozemků. K otázce věcné působnosti těchto zákonů (v jejich vzájemném vztahu) se již vyjádřil Ústavní soud v nálezu ze dne 9. 2. 2000 sp. zn. IV. ÚS 302/99 (N 24/17 SbNU 177). Na základě právních úvah tam uvedených nelze dospět k závěru, že by stejný pozemek mohl spadat do působnosti obou zákonů současně; podstatná je také tato otázka z hlediska pravomoci soudu na straně jedné a pozemkového úřadu

na straně druhé, kteréžto se Ústavní soud dotkl v nálezu ze dne 25. 9. 1997 sp. zn. IV. ÚS 28/97 (N 115/9 SbNU 77) či Nejvyšší soud v rozsudku ze dne 29. 8. 1997 sp. zn. 2 Cdon 1867/96. Dlužno podotknout, že „kompetenční“ situace v projednávané věci je poněkud specifická v tom, že pravomoc toho kterého orgánu veřejné moci se odvíjí od toho, zda uplatněný nárok spadá pod zákon o mimosoudních rehabilitacích, anebo zákon o půdě (půjde o zvláštní případ tzv. kauzální pravomoci), tedy od věcné působnosti těchto zákonů (v souvislosti se souzenou věcí srov. zejména § 1 odst. 1, § 30 zákona o půdě). Proto předpokladem pro zodpovězení otázky pravomoci je nejprve věc posoudit na základě hmotněprávních norem upravujících otázku právní povahy restituovaného majetku.

25. Nejdříve je třeba v této souvislosti připomenout, že k základním prvkům vymezení kompetence (kdo je oprávněn rozhodovat, jakým postupem a s jakým právním účinkem) přistupuje další zvláštnost, tj. způsob (forma) rozhodování pozemkového úřadu v porovnání se soudem (odlišnosti postavení, procedury, účinku). Proto dospěl-li pozemkový úřad k závěru, že uplatněný nárok nespadá pod zákon o půdě, v praxi rozhodoval zpravidla v tom smyslu, že oprávněné osoby nejsou vlastníky věci podle § 9 odst. 4 citovaného zákona. S tímto postupem však vyslovil Ústavní soud nesouhlas v nálezu ze dne 28. 3. 2000 sp. zn. I. ÚS 513/98 (N 46/17 SbNU 321), kde konstatoval, že „má-li správní orgán za to, že jeho příslušnost není dána – nemůže vydat rozhodnutí ve věci samé, tj. rozhodnout o tom, že oprávněná osoba není vlastníkem podle § 9 odst. 4 zákona o půdě, protože ... jednalo by se o paakt, resp. nulitní právní akt“, což je obvyklým důsledkem kompetenční normy. Ústavní soud tak učinil za situace, kdy pozemkový úřad rozhodl, že navrhovatelé nejsou vlastníky konkrétního pozemku, neboť jej nelze s ohledem na § 11 odst. 1 písm. c) zákona o půdě vydat, načež obecný soud rozhodující podle části páté občanského soudního řádu sice toto správní rozhodnutí potvrdil, dospěl však k závěru, že majetkový nárok navrhovatelů nespadá pod ustanovení zákona o půdě, a není tak dána působnost pozemkového úřadu o něm rozhodovat, ovšem i v takovém případě musí o tomto nároku rozhodnout ve smyslu § 9 odst. 4 zákona o půdě, tedy tak, že oprávněné osoby nejsou vlastníky nárokovaného majetku.

26. K tomuto názoru se později Ústavní soud přihlásil v nálezu ze dne 12. 1. 2012 sp. zn. I. ÚS 1759/09 (N 9/64 SbNU 93). Je však třeba upozornit na důležitou okolnost, neboť ještě předtím se s názorem obsaženým v nálezu sp. zn. I. ÚS 513/98 neztotožnil II. senát Ústavního soudu ve věci vedené pod sp. zn. II. ÚS 539/02, a proto postupem podle § 23 zákona o Ústavním soudu předložil plénu návrh na přijetí stanoviska v tomto znění: „Správní orgán byl oprávněn vydat rozhodnutí ... o tom, že oprávněné osoby nejsou vlastníky podle § 9 odst. 4 zákona [o půdě]“. Díkce citovaného

ustanovení kogentně ukládá pozemkovému úřadu rozhodnout o vlastnictví oprávněné osoby, tj. vydat v tomto smyslu negativní či pozitivní rozhodnutí o vlastnickém právu. Tímto výrokem správního orgánu je implicitně pouze konstatováno, že navrhovatel není oprávněnou osobou ve smyslu [zákona o půdě], aniž by jím bylo vyloučeno odlišné rozhodnutí (věcně) příslušných orgánů ve vztahu k témuž nemovitému majetku dle jiných restitučních zákonů. Tvrzení stěžovatelů, že správní orgán byl po zjištění, že se nejedná o zemědělský majetek, povinen iniciovat negativní kompetenční konflikt ve smyslu ustanovení § 8a o. s. ř., nemá oporu v zákoně o půdě.“ Plénum Ústavního soudu však toto stanovisko (evidované pod sp. zn. Pl. ÚS-st. 19/04) po projednání dne 17. 5. 2005 nepřijalo.

27. Následně II. senát Ústavního soudu v uvedené věci rozhodl nálezelem ze dne 28. 6. 2005 sp. zn. II. ÚS 539/02 (N 131/37 SbNU 653), v němž se ztotožnil s názorem obecného soudu, rozhodujícího podle části páté občanského soudního řádu, že pozemkový úřad (i) v případě, že na restituční nárok nedopadá zákon o půdě, musí rozhodnout způsobem, který mu zákon umožňuje, tj. ve smyslu § 9 odst. 4 zákona o půdě, přičemž vyslovení věcné nepřislušnosti a postoupení věci příslušnému orgánu, který by byl oprávněn rozhodnout o restituci, možné není, neboť takový postup nemá oporu v právních předpisech [a to ani v ustanovení § 20 tehdy platného zákona č. 71/1967 Sb., o správní řízení (správní řád)], byl-li konkrétní pozemkový úřad věcně a místně příslušným orgánem k rozhodnutí o uplatněném nároku. Odchylení se od právního názoru vysloveného v nálezu sp. zn. I. ÚS 513/98 zdůvodnil II. senát odlišnými okolnostmi případu, jež spočívaly v tom, že v předchozí věci došlo k případu *denegationis iustitiae*, kdy oprávněná osoba uplatnila nárok podle obou zákonů, nebyla však úspěšná ani podle jednoho z důvodu údajného nedostatku působnosti rozhodujícího orgánu, resp. z důvodu, že restituční zákon, podle něhož byl nárok uplatněn, se na předmětnou věc nevztahuje, ovšem v (tehdy) souzené věci oprávněné osoby uplatnily (chybně) svůj nárok podle zákona o půdě, přičemž se domáhaly postupu podle (již tehdy zrušeného) ustanovení § 8a o. s. ř. a to za situace, kdy jim lhůta podle zákona o mimosoudních rehabilitacích (zřejmě) marně uplynula.

28. Uvedený názor reflektoval již tehdy existující praxi obecných soudů; např. Vrchní soud v Praze dne 31. 8. 1999 pod sp. zn. 6 A 3/97 (Soudní judikatura č. 672/2000) konstatoval, že zákon neupravil speciálním ustanovením procesně odchylný postup (a také věcně i formulačně odchylný výrok rozhodnutí ve věci samé) tam, kde správní úřad v řízení dospěje k závěru, že určitá nemovitost nespadá pod režim zákona o půdě, a tedy k závěru, že mu vůbec nepřísluší o věci rozhodovat, ač je legislativně taková konstrukce možná a představitelná, ba praktická, nicméně zákonodárce nic takového do zákona nevtělil; z tohoto důvodu musí pozemkový úřad

„rozhodnout o vlastnictví“, tedy postupem podle § 9 odst. 4 zákona o půdě, a i když rozhodnutí správního orgánu je formulováno tak, že se restituční podání žalobců zamítá z důvodu věcné nepříslušnosti pozemkového úřadu, jde stále o rozhodnutí, které se opírá o ustanovení § 9 odst. 4 zákona o půdě; v jiném ustanovení svůj zdroj brát nemůže, protože tu jiného ustanovení není. To ve vazbě na § 20 tehdy platného správního řádu („Není-li správní orgán příslušný k rozhodnutí, je povinen podání neprodleně postoupit příslušnému správnímu orgánu a uvědomit o tom účastníka řízení. Je-li nebezpečí z prodlení, učini správní orgán nezbytné úkony, zejména k odvrácení hrozící škody.“) vedlo k určité „procesní asymetrii“, kterou zákonodárce jednoznačně nevyřešil.

29. Tato úvaha pramení z toho, že v případech, kdy byl u soudu rozhodující podle části třetí občanského soudního řádu nárok uplatněn podle zákona o mimosoudních rehabilitacích, a tento soud dospěl k tomu, že se na daný případ vztahuje zákon o půdě, v němž rozhoduje pozemkový úřad, řízení podle § 104 odst. 1 o. s. ř. zastavil a věc postoupil pozemkovému úřadu, a to z důvodu absence základní podmínky řízení, a to pravomocí soudu ve smyslu § 7 o. s. ř., kterýžto nedostatek je neodstranitelný [srov. rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 25. 2. 1994 sp. zn. 6 A 901/94 (Správní právo č. 111/1996), rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 21. 8. 1998 sp. zn. 28 Ca 300/97 (Soudní judikatura č. 650/2000), a dále již zmíněný náleze Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 28/97, dle něhož účinky podání návrhu jsou zachovány i podáním žaloby k soudu ve lhůtě stanovené v § 13 odst. 4 zákona o půdě; shodně např. nálezy ze dne 7. 10. 1998 sp. zn. II. ÚS 372/97 (N 118/12 SbNU 167), ze dne 8. 9. 1999 sp. zn. II. ÚS 473/97 (N 119/15 SbNU 147), srov. i výše zmíněná usnesení zvláštního senátu ze dne 15. 6. 2004 č. j. Konf 4/2003-16 (Sbírka rozhodnutí Nejvyššího správního soudu č. 365/2004) a ze dne 29. 3. 2005 č. j. Konf 32/2004-12].

30. O určitou „procesní asymetrii“ jde proto, že dospěl-li naopak pozemkový úřad k závěru, že uplatněný nárok nespadá pod skutkovou podstatu subsumovatelnou (viz výše definici J. Hoetzela) pod zákon o půdě, neměl podaný návrh účinky žaloby podle zákona o mimosoudních rehabilitacích (a oprávněným osobám mohla marně uplynout lhůta k uplatnění nároku podle tohoto zákona). Tato otázka (včetně možného názorového střetu mezi dvěma senáty Ústavního soudu) však není z hlediska posuzované problematiky podstatná, význam má procesní způsob, jakým pozemkový úřad o uplatněném nároku rozhoduje, tedy že ve výroku svého rozhodnutí vysloví, že oprávněné osoby nejsou vlastníky věci, i když shledá, že daná právní věc nespadá pod zákon o půdě. *Prima facie* se může jevit, že takovéto rozhodnutí je rozhodnutím ve věci samé, tak tomu ovšem není. Je totiž třeba vzít v úvahu poněkud specifickou legislativní techniku, kdy se v obou případech rozhoduje z procesního hlediska stejným způsobem.

Odmítnutí rozhodovací kompetence v meritu věci, byť by mu předcházelo dokazování a posouzení z hlediska norem hmotného práva, zásadně nemůže být považováno za zamítavé meritorní rozhodnutí. Při zjišťování skutečného obsahu výroku (resp. jeho procesní či věcné povahy) rozhodnutí je nutno přihlídnout k jeho odůvodnění (viz literaturu shora).

31. Ústavní soud se nemohl ztotožnit s argumentací obvodního soudu, že nešlo o identickou věc, protože bylo rozhodováno podle různých zákonů, resp. s názorem Nejvyššího soudu, že šlo o jiný nárok. V souzené věci nebylo sporu o totožnosti účastníků řízení i skutkové podstaty (ve smyslu skutkových tvrzení) v obou řízeních. V souvislosti s totožností skutku je možno připomenout i totožnost právních norem, pod které se tato skutková podstata subsumovala; znění aplikovaných ustanovení je, pokud jde o uplatněný restituční důvod, zcela identické [srov. § 6 odst. 1 písm. k) zákona o půdě, § 6 odst. 1 písm. g) zákona o mimosoudních rehabilitacích]. Nelze proto směšovat systém právního řádu (odlišností pramenů práva a jejich vyjádření) a systém práva (zde právních norem směřujících k restituování). Rozdíl je jen ve způsobu, jakým se rozhoduje v meritu věci – podle zákona o půdě o vlastnictví oprávněné osoby, kdežto podle zákona o mimosoudních rehabilitacích o povinnosti věc vydat. Tomuto rozdílu však nelze přikládat zásadní význam, neboť jde opět o věc poněkud rozdílné legislativní techniky, zásadní je to, co je podstatou výroku rozhodnutí, přičemž v daném případě je smysl a účel obou právních úprav stejný, tj. restituovat majetek (obnovením vlastnického práva), což je konečně určující i pro totožnost návrhového žádání, jak je zmiňuje J. Hoetzel (sub 23 – str. 109). V tomto ohledu Ústavní soud plně sdílí stěžovatelův názor.

32. K možné námitce, že v obou jinak totožných věcech bylo rozhodováno podle různých právních předpisů, je třeba uvést, že tato skutečnost z hlediska překážky *rei iudicatae* není určující, a to z těchto důvodů. Především v tomto ohledu je významná skutková totožnost věci a navrhovatelů. Z hlediska překážky pravomoci by bylo nutno ji považovat za relevantní za předpokladu, že by šlo o dva různé, resp. samostatné předpisy v tom smyslu, že téhož požadovaného právního stavu by bylo možno dosáhnout na základě stejných skutkových tvrzení, eventuálně na základě každého z obou právních předpisů. V projednávané věci však byl vztah vzájemně si konkurujících právních předpisů výslovně vymezen jak jejich působností, tak (v návaznosti na to) pravomocí orgánů, které mají ve věci samé rozhodovat. Z tohoto vymezení následně plyne, že příslušná restituční věc může (po právu) spadat jen pod jeden z těchto dvou zákonů, a proto může být (meritorně) rozhodnuta jen pozemkovým úřadem (s následným soudním přezkumem podle části páté občanského soudního řádu), anebo jen soudem. Ostatně si lze stěží představit, že by záměrem zákonodárce bylo

umožnit souběžné projednávání nároků oprávněných osob; takový závěr by odporoval obecně sdílené koncepci tzv. racionálního zákonodárce.

33. Ústavní soud se v této souvislosti proto nemohl ani ztotožnit s názorem městského soudu, že „nemovitosti, které lze podřadit pod režim zákona o mimosoudních rehabilitacích, mohou být podřazeny pod zákon o půdě“. Komplikované zjišťování pravomoci (viz výše) pak muselo vést, a také vedlo, ke kompetenčním konfliktům. Ty nejprve byly řešeny podle § 8a o. s. ř., a následně podle zákona č. 131/2002 Sb. (viz sub 29), přičemž není podstatné, že šlo o tzv. konflikty negativní, neboť podmínkou jejich vzniku je rovněž „totožnost věci“ (srov. § 1 odst. 2 posledně citovaného zákona). V případě, že by nešlo o totožnou věc, nemohl by žádný, tedy ani negativní kompetenční konflikt nastat, stejně jako by nebyl odůvodněn (běžně obecnými soudy užívaný) postup podle § 104 odst. 1 o. s. ř.

34. Jde-li o nyní rozhodovanou věc, Ústavní soud připomíná, že pozemkový úřad dospěl k závěru, že k prodeji nedošlo za nápadně nevýhodných podmínek ve smyslu § 6 odst. 1 písm. k) zákona o půdě, načež obecné soudy shledaly, že (naopak) stejný restituční titul naplněn byl (viz str. 12 rozsudku městského soudu č. j. 24 Co 398/2006-196 a str. 7 rozsudku téhož soudu č. j. 24 Co 338/2008-319, kde se uvádí: „V daném případě tedy není pochyb o tom, že se na předmětné pozemky vztahuje zákon o půdě a že je dán restituční titul uvedený v § 6 odst. 1 písm. k) zákona o půdě.“). Již dříve však městský soud rozsudkem ze dne 10. 7. 1995 sp. zn. 19 Co 561/93 potvrdil rozsudek obvodního soudu ze dne 13. 7. 1993 sp. zn. 16 C 82/92, jímž byla zamítnuta žaloba oprávněných osob, když ve shodě s názorem soudu prvního stupně shledal, že nebyl naplněn stejný restituční titul, nyní ve smyslu § 6 odst. 1 písm. g) zákona o mimosoudních rehabilitacích, přičemž se neztotožnil s názorem soudu prvního stupně, že nárok měl být uplatněn podle zákona o půdě (viz str. 5 rozsudku, kde se uvádí: „Podle odvolacího soudu zmíněné smlouvy nebyly uzavřeny za nápadně nevýhodných podmínek.“). Z toho plyne, že jak obecné soudy (postupující podle části třetí občanského soudního řádu), tak pozemkový úřad, resp. obecné soudy (postupující podle části páté občanského soudního řádu v relevantním znění), rozhodly v meritu věci.

35. Z argumentace Nejvyššího soudu je patrné, že překážka *rei iudicatae* by mohla nastat pouze tehdy, pokud by již předtím soud v řízení podle části páté občanského soudního řádu, navazujícím na rozhodnutí pozemkového úřadu, jednou rozhodl. Ovšem takovýto výklad daného zmatečnostního důvodu je příliš restriktivní. Předně je možno poznamenat, že jak již bylo výše zmíněno, v souzené věci jde primárně o kompetenční konflikt, který bylo třeba řešit „stanoveným postupem“, tj. na základě zákona č. 131/2002 Sb., kde příslušným orgánem je zvláštní senát, který však v dané věci nerozhodl, neboť mu návrh na zahájení řízení podle § 3

odst. 2 zákona č. 131/2002 Sb. nebyl podán. Z tohoto důvodu nemohly obecné soudy v řízení o žalobě pro zmatečnost posuzovat otázku, zda pozemkový úřad, potažmo obecné soudy rozhodující podle části páté občanského soudního řádu měly pravomoc o restitučním nároku uplatněném podle zákona o půdě (věcně) rozhodnout. To znamená, že ve věci, ve které byla podána žaloba pro zmatečnost, nebylo postaveno najisto, zda vůbec náležela do pravomoci soudu [§ 229 odst. 1 písm. a) o. s. ř.], jestliže o této otázce nebylo kompetentním orgánem rozhodnuto, ač tomu tak mělo být.

36. Z toho poté plyne pro posouzení ústavní konformity postupu a rozhodování obecných soudů další závěr. Existuje-li zde možnost (či dokonce pochybnost), že soud, jenž rozhodl ve věci samé, k tomu neměl pravomoc, ač zde byl „stanovený postup“, kterým taková pochybnost mohla být odstraněna, a neby-li stejně tak dodržen zákonem stanovený procesní postup týkající se zjištění pravomoci orgánů veřejné moci podle zákona č. 131/2002 Sb. (správního orgánu, potažmo soudu), a nebylo proto postaveno najisto, či pravomoc je v dané věci dána, došlo k porušení základních práv stěžovatele. Obecné soudy při rozhodování o žalobě pro zmatečnost zatížily svůj postup nerespektováním požadavku „jednat způsobem stanoveným zákonem“ podle čl. 2 odst. 2 Listiny a čl. 2 odst. 3 Ústavy, čímž současně došlo k porušení práva na zákonného soudce podle čl. 38 odst. 1 Listiny. To následně může vést k naplnění zmatečnostního důvodu již podle výchozího ustanovení, tj. § 229 odst. 1 písm. a) o. s. ř. Toto ustanovení je třeba ústavně konformně vykládat tak, že zahrnuje i případy, kdy sice není vyloučeno, že pravomoc soudu mohla být dána, ale nebylo to zákonem předepsaným způsobem postaveno najisto, neboť nebyl dodržen procesní postup týkající se zjištění pravomoci k rozhodnutí příslušného orgánu veřejné moci. Nabízí se určitá analogie se závěrem Ústavního soudu pro případ, že se příslušný soud neobrátil s předběžnou otázkou podle čl. 267 Smlouvy o fungování Evropské unie na Soudní dvůr Evropské unie [srov. náleze ze dne 8. 1. 2009 sp. zn. II. ÚS 1009/08 (N 6/52 SbNU 57), popř. náleze ze dne 20. 11. 2014 sp. zn. III. ÚS 2782/14 (N 213/75 SbNU 385)]. Obdobně může být problematická aplikace ustanovení § 229 odst. 2 písm. b) o. s. ř., neboť v prvním sledu jde o otázku střetu kompetencí a až potažmo (resp. v závislosti na tom) o střet rozhodnutí soudu na straně jedné a správního rozhodnutí na straně druhé (byť zde následně rozhodovaly i obecné soudy podle části páté občanského soudního řádu). Přes veškerá specifika případu je však podstatné, že obecné soudy rozhodly ve věci, o které již bylo jednou rozhodnuto, aniž by takové rozhodnutí bylo „odklizené“ postupem podle § 5 odst. 2 zákona č. 131/2002 Sb., a tudíž závěr o nenaplnění zmatečnostního důvodu podle § 229 odst. 2 písm. b) o. s. ř. obstát nemůže.

37. Situace, kdy stejná věc byla rozhodnuta dvakrát s rozdílným výsledkem, a to z toho důvodu, že nebyl dodržen stanovený procesní postup,

se neslučuje s požadavky ústavnosti. Mezi základní atributy právního státu (čl. 1 odst. 1 Ústavy) náleží respekt k principu právní jistoty, s nímž je zjevně neslučitelné, aby bylo o téže věci rozhodnuto dvakrát, neboť orgán veřejné moci může autoritativně rozhodnout „v tomtéž případě“ podle čl. 2 odst. 2 Listiny, popř. čl. 2 odst. 3 Ústavy jen jednou. Současně jde o jeden ze zásadních procesních principů promítající se do roviny ústavně zaručených základních práv a svobod, konkrétně pak práva na soudní a jinou právní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny. Při interpretaci a aplikaci tzv. podústavního práva, v daném případě ustanovení § 229 a násl. o. s. ř. (včetně možné právní kvalifikace uplatněného zmatečnostního důvodu), bylo povinností obecných soudů zohlednit tento ústavní rozměr věci, což se žádným způsobem nestalo. To má za následek vznik tzv. kvalifikované vady při výkladu a použití „podústavního práva“.

38. Podle práva na soudní a jinou právní ochranu je rovněž neakceptovatelné, pokud se obecné soudy řádně nevypořádají s námitkami účastníka řízení, kdy pod pojmem „řádného se vypořádání“ je nutno rozumět nejen srozumitelně a v souladu s pravidly logického myšlení, ale také co do rozsahu (obsahu) způsobem adekvátním jejich relevanci (závažnosti). Tak tomu v souzené věci nebylo, neboť přes poměrně obsáhlou, a nikoliv irelevantní argumentaci stěžovatele se Nejvyšší soud, a předtím i obvodní soud, – aniž by reflektoval konkrétní okolnosti případu – omezil na poněkud „mechanické“ konstatování, že „jde o rozhodnutí o jiném nároku“, resp. že bylo jednáno o nároku, který se opíral o jiný právní důvod (jiný zákon), obdobně městský soud bez bližšího vysvětlení uvedl, že jeden nárok lze podřadit jak pod (speciální) zákon o půdě, tak pod (obecný) zákon o mimosoudních rehabilitacích. Proto Ústavní soud dospěl k závěru, že v této části je návrh důvodný, protože výše uvedeným postupem obecných soudů bylo porušeno právo stěžovatele na soudní a jinou právní ochranu podle čl. 36 odst. 1 ve spojení s čl. 38 odst. 1 Listiny a čl. 1 odst. 1 a čl. 2 odst. 3 Ústavy a čl. 2 odst. 2 Listiny.

VI. b) Rozhodnutí obecných soudů o žalobě pro zmatečnost podle § 229 odst. 1 písm. d) o. s. ř.

39. V další části ústavní stížnosti týkající se zmatečnostního důvodu ve smyslu § 229 odst. 1 písm. d) o. s. ř. stěžovatel namítl, že žalobu podle části páté občanského soudního řádu nepodaly všechny oprávněné osoby, a tudíž mělo být rozhodnuto o uplatněném nároku jen v té části, jež se týká oprávněných osob, které ji podaly, a to i přesto, že rozhodnutí pozemkového úřadu bylo napadeno v celém rozsahu, přičemž se dovolal právního názoru vysloveného Nejvyšším soudem v usnesení sp. zn. 30 Cdo 1383/2005.

40. Nejvyšší soud v napadeném usnesení argumentoval tak, že z právního předpisu vyplývá určitý způsob vypořádání právního vztahu mezi

účastníky [§ 250f písm. c) o. s. ř.], jenž je v daném případě založen na hmotněprávní povaze věci, kdy „způsob vypořádání nároků oprávněných osob uplatněných podle § 9 odst. 1 zákona [o půdě] k týmž nemovitostem musí být ve vztahu ke všem oprávněným osobám stejný“, a proto podala-li žalobu jedna z oprávněných osob, je nezbytné, aby věc byla projednána a rozhodnuta i vůči ostatním oprávněným osobám, které uplatnily své nároky k týmž nemovitostem, a které jsou proto účastníky řízení (§ 250a odst. 1 o. s. ř., § 9 odst. 8 zákona o půdě). Daný závěr, a to i přes toto zdůvodnění, je „nepřezkoumatelný“, a v důsledku toho rozporný s právem na soudní a jinou právní ochranu (srov. sub 37 a 38). Není přitom v kognici Ústavního soudu, jak již bylo mnohokrát konstatováno, aby jinak sjednocoval judikaturu obecných soudů v rovině tzv. podústavního práva, když k tomu slouží rovněž procesní instituty v podobě mimořádných opravných prostředků.

41. Otázkou, zda (v jakém případě) vyplývá ze zákona o půdě způsobilý vypořádání vztahu mezi účastníky, se zabýval Nejvyšší soud v usnesení ze dne 9. 2. 2010 sp. zn. 28 Cdo 3812/2009, přičemž dospěl k závěru, že ve sporu, jehož předmětem je přezkoumání rozhodnutí správního úřadu vydaného podle § 9 odst. 4 zákona o půdě, „nejde o případ, kdy by z právního přepisu vyplýval určitý způsob vypořádání vztahu mezi účastníky ve smyslu § 153 odst. 2 o. s. ř.“. Zdůraznil přitom, že právní teorie i praxe zastávají názor, že o takový případ jde tehdy, jestliže kogentní řešení právních vztahů mezi účastníky předurčují hmotněprávní předpisy, a soud tak může překročit návrhy účastníků a přisoudit něco jiného nebo více, než čeho se účastníci domáhají (viz Drápal, L., Bureš, J. a kol. Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009, str. 1034), případně, že jde o „vypořádání právně relevantního společenského vztahu, který může soud vypořádat konstitutivním rozhodnutím, přičemž právo ponechává soudu možnost uvážení při volbě způsobu vypořádání, takže zamítnutí žaloby v případě, že žalobce by výsledkem úvahy soudu správně předem neodhadl, by bylo z hlediska principů a cílů civilního procesu nepřijatelné“ (viz David, L., Ištváněk, F., Javůrková, N., Kasíková, M., Lavický, P. a kol. Občanský soudní řád. Komentář. II. díl. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2009). Současně v tomto usnesení Nejvyšší soud (s odkazem na rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 11. 1996 sp. zn. 3 Cdon 1117/96) konstatoval, že „na daný případ ani jedna z uvedených definic nedopadá. To zejména proto, že zákon č. 229/1991 Sb. v případě, že je požadováno vydání nemovitosti, neumožňuje více způsobů vypořádání. Pozemek je buďto na základě žádosti (či žaloby) vydán, anebo vydán není, a pozemkový úřad, popřípadě soud v takovém řízení nemohou přiznat více nebo něco jiného, než čeho se osoba oprávněná domáhá. Osoba oprávněná se může v případě, že pozemky vydat nelze pro překážky v tomto zákoně uvedené, domáhat náhrady za nevydané pozemky, kde o určitý způsob vypořádání zpravidla jde“.

Zdůraznil přitom, že taková situace však nebyla předmětem souzeného sporu, neboť nešlo ani o řízení podle ustanovení § 8 odst. 4 zákona o půdě (k tomu viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 10. 2000 sp. zn. 24 Cdo 1813/2000), nýbrž o řízení „v němž správní orgán toliko rozhoduje o vlastnictví oprávněné osoby (§ 9 odst. 4 zákona č. 229/1991 Sb.), tedy zda je vlastníkem dotčených nemovitostí nebo jím není“.

42. Ve stěžovatелеm zmíněném usnesení sp. zn. 30 Cdo 1383/2005 Nejvyšší soud řešil otázku, kdy jde o samostatné a kdy o nerozlučné společenství, přičemž vyšel z toho, že rozhodující je povaha předmětu řízení vyplývající z hmotného práva, přičemž tam, kde hmotné právo neumožňuje, aby předmět řízení byl projednán a rozhodnut samostatně vůči každému společníkovi, jde o nerozlučné společenství; o ně nejde v případech dědiců, na které přešel uplatněný nárok na vydání pozemku podle zákona o půdě (§ 4 odst. 4), kde každý jedná v řízení před pozemkovým úřadem i před soudem (a to i v řízení podle části páté občanského soudního řádu) sám za sebe (a i v případě podání společné žaloby mají tito dědicové postavení samostatných společníků).

43. Ústavní soud si je vědom toho, že v prvním případě se závěry Nejvyššího soudu týkají vztahu mezi oprávněnou a povinnou osobou, nicméně za relevantní je jistě možné považovat obecná východiska, na nichž je dané rozhodnutí postaveno, tedy že je podstatné, zda existuje nějaký prostor pro úvahu soudu, pokud jde o vypořádání daných nároků oprávněných osob. V tomto směru ovšem Nejvyšší soud nic konkrétního nevedl, takže není zřejmé, v čem by takové „vypořádání“ mělo spočívat. Druhé rozhodnutí se pak týkalo vztahu mezi dědici oprávněné osoby podle § 4 odst. 4 zákona o půdě, Nejvyšší soud se však ke svým předchozím závěrům v souzené věci vůbec nevyjádřil, ač jimi stěžovatel argumentoval v dovolání a Nejvyšší soud v něm řešil nejen obdobnou, ale zčásti shodnou problematiku; jak je totiž patrné z rozhodnutí pozemkového úřadu, nešlo v ní jen o vztah mezi oprávněnými osobami ve smyslu § 4 odst. 1, eventuálně odst. 2 písm. c) zákona o půdě. Z hlediska daného zmatečnostního důvodu pak bylo podstatné (a bude to mít eventuálně význam i pro další řízení), jaké byly – ve vztahu k předmětu daného řízení – účinky žaloby podané pouze některou z oprávněných osob, resp. některou z dědiček, tj. zda se týká celé věci nebo jen podílu na ni připadajícího (k tomu srov. ustanovení § 21 zákona o půdě), neboť v závislosti na tom by mohl být stěžovatel na svých právech dotčen.

44. Z výše uvedených důvodů Ústavní soud ústavní stížností napadená rozhodnutí podle ustanovení § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil. Takto rozhodl mimo ústní jednání, neboť od něj nebylo možno očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

III. ÚS 3567/14

č. 239

45. Co se návrhu na přiznání postavení vedlejších účastníků a postupu podle § 174a zákona o soudech a soudcích týče, bylo o něm rozhodnuto tak, jak je shora uvedeno (sub 6 a 7).

Č. 240

K porušení zásady předvídatelnosti soudních rozhodnutí a principu rovnosti při posuzování liberačních důvodů v rámci rozhodování o kompenzaci za zrušený let

Je porušením základního práva na spravedlivý proces, nevypořádá-li se obecný soud dostatečně s předestřanou právní otázkou, a to navíc za situace, kdy v obdobné věci již rozhodl opačně. Pokud se totiž soud hodlá odchýlit od jiného rozhodnutí stejného soudu, podloženého pečlivým a podrobným výkladem nařízení Evropského parlamentu a Rady Evropských společenství a relevantní judikatury Soudního dvora Evropské unie, klade tato skutečnost zvýšené nároky na odůvodnění rozhodnutí.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka (soudce zpravodaj) a soudců Ludvíka Davida a Jiřího Zemánka – ze dne 13. prosince 2016 sp. zn. II. ÚS 1189/15 ve věci ústavní stížnosti Evelyn Cviklové, zastoupené Mgr. Robertem Němcem, LL.M., advokátem, se sídlem Jáchymova 2, Praha 1, proti rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 6 ze dne 12. 2. 2015 č. j. 27 C 148/2014-36, kterým bylo rozhodnuto o stěžovatelčině žalobě na kompenzaci za zrušený let, za účasti Obvodního soudu pro Prahu 6 jako účastníka řízení a obchodní společnosti British Airways, se sídlem Waterside PO Box 365, UB7 0GB, Harmondsworth, zastoupené Mgr. Ing. Tomášem Vítkem, advokátem, se sídlem Argentinská 783, Praha 7, jako vedlejší účastnice řízení.

Výrok

I. Rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 6 ze dne 12. 2. 2015 č. j. 27 C 148/2014-36 bylo porušeno právo stěžovatelky na spravedlivý proces zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

II. Rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 6 ze dne 12. 2. 2015 č. j. 27 C 148/2014-36 se proto ruší.

Odůvodnění

I. Podstatný obsah ústavní stížnosti

1. Stěžovatelka se ústavní stížností domáhá zrušení v záhlaví označeného soudního rozhodnutí z důvodu tvrzeného porušení jejího práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“).

2. Stěžovatelka konkrétně Obvodnímu soudu pro Prahu 6 vytkla, že při rozhodování její věci nepřipustně extenzivně vyložil liberační důvody ve smyslu nařízení Evropského parlamentu a Rady ES č. 261/2004 ze dne 11. února 2004, kterým se stanoví společná pravidla náhrad a pomoci cestujícím v letecké dopravě v případě odepření nástupu na palubu, zrušení nebo významného zpoždění letů a kterým se zrušuje nařízení (EHS) č. 295/91 v platném znění (dále jen „Nařízení“).

3. Stěžovatelka se domáhala kompenzace ve smyslu Nařízení za zrušení letu. Obvodní soud pro Prahu 6 však rozhodl, že existoval liberační důvod ve smyslu čl. 5 odst. 3 Nařízení („mimořádné okolnosti“), přestože tyto mimořádné okolnosti se týkaly letu předcházejícího, byť obsluhovaného stejným letadlem. Navíc dle stěžovatelky technické problémy letadla nebyly způsobeny mimořádnými okolnostmi ve smyslu Nařízení, což lze podpořit i odkazem na relevantní judikaturu Soudního dvora Evropské unie. Pakliže chtěl obecný soud liberační důvody vyložit takto extenzivním způsobem, měl dle stěžovatelky položit předběžnou otázku Soudnímu dvoru Evropské unie, což ovšem neučinil.

4. Stěžovatelka dále tvrdí, že byl porušen princip předvídatelnosti soudního rozhodování a princip rovnosti. Obvodní soud pro Prahu 6 totiž rozhodoval ve dvou skutkově i právně totožných věcech (sp. zn. 18 C 68/2014 a 33 C 70/2014), v nichž se kompenzace domáhali účastníci stejného letu jako stěžovatelka. Těmto žalobám přitom bylo vyhověno.

II. Splnění podmínek řízení

5. Ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 *a contrario* zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „zákon o Ústavním soudu“), byla podána včas (§ 72 odst. 3 zákona o Ústavním soudu) a splňuje ostatní náležitosti vyžadované zákonem [§ 30 odst. 1 a § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu].

III. Vyjádření účastníka a vedlejší účastnice řízení

6. Obvodní soud pro Prahu 6 ve vyjádření k ústavní stížnosti toliko odkázal na odůvodnění rozsudku.

7. Vedlejší účastnice ve vyjádření uvedla, že výkladem Nařízení dospěla k závěru, že v projednávané věci byly naplněny liberační důvody. Stěžovatelčin let byl totiž zrušen z důvodu kontroly, jež byla po problémech letu předcházejícího (v důsledku špatných povětrnostních podmínek) nezbytná. Dále vedlejší účastnice uvedla, že stěžovatelka byla zastoupena stejným advokátem jako další členové její rodiny, jejichž žalobám bylo vyhověno (a na jejichž věci ostatně stěžovatelka ve své stížnosti odkazuje). S ohledem na kontext věci má vedlejší účastnice za to, že žaloby byly podány odděleně pouze za účelem zvýšení náhrady nákladů řízení a v důsledku toho i újmy vedlejší účastnice. Mnohem hospodárnější by proto bylo, pokud by byly návrhy uplatněny ve stejném řízení.

IV. Podstatný obsah spisu

8. Z vyžádaného spisu Obvodního soudu pro Prahu sp. zn. 27 C 148/2014 Ústavní soud zjistil následující skutečnosti.

9. Žalobou podanou k Obvodnímu soudu pro Prahu 6 se stěžovatelka na základě Nařízení domáhala zaplacení částky 250 eur. Stěžovatelka byla držitelkou rezervace na let vedlejší účastnice č. BA 853 z Prahy do Londýna, který se měl uskutečnit dne 7. 8. 2013 ráno. Uvedený let však byl vedlejší účastnicí zrušen a stěžovatelce byl nabídnut náhradní let (BA 857, který odlétal v 19.45 hod.). Důvodem zrušení předmětného letu byla technická kontrola letadla, které k letu mělo být použito.

10. Vedlejší účastnice v řízení před obvodním soudem navrhla zamítnutí žaloby, neboť dle jejího názoru byl dán jeden z liberačních důvodů ve smyslu Nařízení. Konkrétně uvedla, že zrušenému letu předcházel let BA 858 z Londýna do Prahy, který měl přistát v Praze dne 6. 8. 2013 a následně mělo předmětné letadlo dne 7. 8. 2013 letět zpátky do Londýna pod číslem BA 853 (na tento let měla stěžovatelka rezervaci); s ohledem na prudké zhoršení počasí v průběhu letu mezi Londýnem a Prahou (v průběhu předcházejícího letu) došlo k výskytu silných turbulencí, které se nepředvídatelně projevíly během finálního přiblížení na přistání na přistávacích klapkách letadla, a žalovaný byl povinen dle příslušných předpisů letadlo nechat zkontrolovat, zda v průběhu letu neutrpělo vážné škody. Z důvodu časové náročnosti kontroly letadla tato byla provedena až následující den, a stěžovatelčin let tak byl zrušen. Takové okolnosti bylo dle vedlejší účastnice třeba posoudit jako mimořádné (liberační důvod) ve smyslu čl. 5 odst. 3 Nařízení.

11. Obvodní soud pro Prahu 6 tuto argumentaci vedlejší účastnice přijal a návrh stěžovatelky zamítl napadeným rozsudkem s následujícím odůvodněním: „Uvedenou skutečnost soud posoudil jako mimořádnou, nahodilou, na lidské vůli nezávislou událost, jež se vymykala účinné kontrole žalovaného, soud má za to, že tato mimořádná okolnost nemá původ

ve výkonu činnosti leteckého dopravce ani není tomuto výkonu vlastní, a vymyká se tak jeho účinné kontrole, proto soud žalobní návrh zamítl.“

12. Ústavní soud si dále vyžádal spis Obvodního soudu pro Prahu 6 sp. zn. 18 C 68/2014. Obvodní soud pro Prahu 6 v tomto řízení rozhodoval o návrhu Jonáše Cvikla, který byl držitelem rezervace na stejný let. Skutkové okolnosti případu byly totiž zcela totožné jako ve věci stěžovatelky.

13. Obvodní soud pro Prahu 6 v této věci rozsudkem ze dne 19. 11. 2014 (tedy rozsudkem starším než rozsudek napadený) č. j. 18 C 68/2014-59 návrhu v plném rozsahu vyhověl. Pečlivě přitom rozebral jak samotné Nařízení, tak judikaturu Soudního dvora Evropské unie týkající se výkladu pojmu „mimořádné okolnosti“ ve smyslu Nařízení. Na základě této analýzy dospěl soud k závěru, že jde o otázku v judikatuře Soudního dvora dostatečně vyřešenou, že liberační důvody je ve smyslu této judikatury třeba vykládat restriktivně a že technické problémy letadla v den předcházející letu žalobce (a následnou technickou kontrolu) nelze pod pojem „mimořádné okolnosti“ podřadit.

14. Obdobným způsobem pak Obvodní soud pro Prahu 6 rozhodl i dne 2. 12. 2014, a to rozsudkem č. j. 33 C 70/2014-40.

V. Vlastní hodnocení Ústavního soudu

15. Ústavní soud přistoupil k meritornímu přezkumu napadeného rozhodnutí a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

16. Jak vyplývá již z rekapitulace skutkového stavu, zamítl Obvodní soud pro Prahu 6 napadeným rozsudkem návrh stěžovatelky v situaci, kdy týž soud (byť v jiném složení) dvěma jiným držitelům rezervace na stejný let ve stejné věci vyhověl. Samotná tato skutečnost, tj. existence rozdílných rozhodnutí ve skutkově a právně totožných věcech, však nutně nezakládá jejich protiústavnost. Úkolem Ústavního soudu v řízení o ústavní stížnosti totiž není přehodnocovat či sjednocovat výklad podústavního práva obecnými soudy, nýbrž „toliko“ chránit ústavnost (čl. 83 Ústavy) a poskytovat ochranu základním právům a svobodám jednotlivce [čl. 4 a čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy]. Ústavní soud se proto nutně nevyjadřuje k otázce, které ze zvolených meritorních řešení je v rovině podústavního práva „správné“.

17. Na druhou stranu je však Ústavní soud povinen chránit principy právního státu, mezi něž lze řadit mj. princip právní jistoty a předvídatelnosti práva. Tato předvídatelnost je vyjádřením postulátu, podle kterého se lze v demokratickém právním státě spolehnout na to, že ve své důvěře v platné právo nebude nikdo zklamán. Pouze takto předvídatelné chování naplňuje v praxi fungování materiálně chápaného právního státu a vylučuje prostor pro případnou svévoli. Ústavní soud k tomu dodává, že z toho plyne i požadavek shodné interpretace zákona ve srovnatelných případech, v čemž se zobrazuje – kromě právní jistoty – i ústavní princip

rovnosti [k tomu srov. nálezn sp. zn. I. ÚS 1607/11 ze dne 25. 4. 2012 (N 89/65 SbNU 203)].

18. Rovnost a předvídatelnost ve smyslu citované judikatury nevnímá Ústavní soud absolutně. Jak již bylo naznačeno, mohou i dvě rozdílná řešení (v rovině podústavního práva) téže věci být ústavně konformní. Je však nutné, aby obě tato řešení byla řádně, racionálně a ústavně konformně odůvodněna a aby se ani jedno z nich neocitlo v extrémním rozporu s principy spravedlnosti.

19. V tomto kontextu však Ústavní soud konstatuje, že odůvodnění napadeného rozsudku je s přihlédnutím ke kontextu věci zcela nedostatečné, ve své podstatě nepřezkoumatelné, a již proto protiústavní.

20. Podle ustálené judikatury Ústavního soudu je přitom požadavek řádného odůvodnění rozhodnutí jedním za základních atributů spravedlivého procesu [srov. např. nálezn sp. zn. III. ÚS 405/03 ze dne 23. 2. 2006 (N 45/40 SbNU 373)]. Dodržování povinnosti odůvodnit rozhodnutí má zaručit transparentnost a kontrolovatelnost rozhodování soudů a vyloučit libovůli. Pakliže v rozhodnutí řádné odůvodnění chybí, je tím dána nejen jeho nepřezkoumatelnost, ale zpravidla také protiústavnost; nejsou-li totiž zřejmé důvody napadeného rozhodnutí, svědčí to o libovůli v soudním rozhodování [srov. např. nálezn sp. zn. I. ÚS 113/02 ze dne 4. 9. 2002 (N 109/27 SbNU 213)]. V nálezu ve věci sp. zn. Pl. ÚS 1/03 ze dne 11. 2. 2004 (N 15/32 SbNU 131; 153/2004 Sb.) pak Ústavní soud vyslovil, že je zcela nezbytné, aby rozhodnutí obecných soudů nejen odpovídala zákonu v meritú věci a byla vydávána za plného respektu k procesním normám, ale aby také odůvodnění vydaných rozhodnutí ve vztahu k zmíněnému účelu odpovídalo kritériím daným ustanovením § 157 odst. 2 in fine a odst. 3 občanského soudního řádu, neboť jen věcně správná (zákonu zcela odpovídající) rozhodnutí a náležitě, tj. zákonem vyžadovaným způsobem odůvodněná rozhodnutí, naplňují – jako neoddělitelná součást „stanoveného postupu“ – ústavní kritéria plynoucí z Listiny (čl. 38 odst. 1). Obdobně jako ve skutkové oblasti i v oblasti nedostatečně vyložené a zdůvodněné právní argumentace nastávají obdobné následky vedoucí k neúplnosti a zejména k nepřesvědčivosti rozhodnutí, což je ovšem v rozporu nejen s požadovaným účelem soudního řízení, ale též i se zásadami spravedlivého procesu (čl. 36 odst. 1 Listiny), jak jim Ústavní soud rozumí.

21. K podobným závěrům opakovaně dospěl při interpretaci čl. 6 odst. 1 Úmluvy i Evropský soud pro lidská práva, který např. ve věci *Torija proti Španělsku* (rozsudek ze dne 9. 12. 1994, stížnost č. 18390/91, bod 29) konstatoval, že čl. 6 odst. 1 Úmluvy zavazuje soudy uvést důvody pro svá rozhodnutí. Zároveň však uvedl, že rozsah této povinnosti odůvodnění se může lišit podle povahy rozhodnutí. Proto též otázka, zda soud dostal své

ústavní povinnosti řádně odůvodnit své rozhodnutí, může být zodpovězena pouze s přihlédnutím k okolnostem případu.

22. Nedostatečnost odůvodnění napadeného rozsudku plyne v podstatě z několika skutečností. V prvé řadě je zjevné, že nalézací soud byl konfrontován s poměrně komplikovanou otázkou výkladu práva Evropské unie, jíž se věnovala i judikatura Soudního dvora Evropské unie. Výkladu pojmu mimořádné okolnosti se Soudní dvůr věnoval v rozsudku ze dne 4. 10. 2012, *Finnair Oyj* (C-22/11). Obecné výkladové principy týkající se výjimek z práv cestujících pak vyložil v rozsudku ze dne 22. 12. 2008, *Wallentin-Hermann* (C-549/07). Napadený rozsudek se však nevěnoval ani jim, ani výkladovým principům vyplývajícím ze samotného Nařízení.

23. Nedostatečnost odůvodnění napadeného rozhodnutí vynikne ještě více v kontrastu se shora citovaným rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 6 č. j. 18 C 68/2014-59. To, že Obvodní soud pro Prahu 6 ve věci sp. zn. 18 C 68/2014 rozhodl opačně na základě pečlivého a podrobného výkladu Nařízení a relevantní judikatury, klade zvýšené nároky na odůvodnění rozhodnutí, které se od dříve zvoleného řešení odchyľuje.

24. Za tohoto stavu nelze pouhé lakonické a argumentačně nepodložené tvrzení obsažené v napadeném rozhodnutí („soud má za to, že tato mimořádná okolnost nemá původ ve výkonu činnosti leteckého dopravce ani není tomuto výkonu vlastní, a vymyká se tak jeho účinné kontrole, proto soud žalobní návrh zamítá“) považovat za řádné odůvodnění respektující právo stěžovatelky na spravedlivý proces.

25. Uvedená pochybení jsou dle přesvědčení Ústavního soudu natolik výrazná, že je není s to zvrátit ani skutečnost, že předmětem řízení byla tzv. bagatelní částka, což je jinak faktor, který ústavní nároky kladené na odůvodnění může legitimně snižovat. Již podle dřívější judikatury Ústavního soudu ostatně vady odůvodnění rozhodnutí v bagatelních věcech mohou zakládat protiústavnost takového rozhodnutí [nález sp. zn. IV. ÚS 2338/08 ze dne 5. 5. 2009 (N 108/53 SbNU 363)].

26. Vedlejší účastníci lze ovšem přisvědčit v tom, že nárok stěžovatelky a jejich rodinných příslušníků na kompenzaci ve smyslu Nařízení bylo možno uplatnit jediným návrhem (s tím ostatně žalobní formulář pro evropské řízení o drobných nárocích počítá). Takové řešení by bylo hospodárnější a nemohla by nastat ani situace, v níž by o stejných nárocích bylo rozhodnuto rozdílně. K okolnostem, jako je oddělené podávání prakticky totožných návrhů, jejichž řešení by bylo hospodárnější v jednom řízení, lze nepochybně přihlídnout při rozhodování o náhradě nákladů řízení, např. pokud jde o aplikaci ustanovení § 150 o. s. ř. Na skutečnost, že napadeným rozsudkem bylo porušeno stěžovatelčino právo na spravedlivý proces, však tyto procesní okolnosti podání návrhu vliv nemají.

VI. Závěr

27. Ze všech shora popsaných důvodů Ústavní soud uzavírá, že Obvodní soud pro Prahu 6 svým rozhodnutím porušil právo stěžovatelky na spravedlivý proces garantované čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy.

28. Proto Ústavní soud podle ustanovení § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti vyhověl a podle ustanovení § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu napadené rozhodnutí zrušil.

Č. 241

K odměně exekutora v případě dobrovolného splnění dluhu předtím, než se povinný dozvěděl o zahájení exekuce

V případě dobrovolného splnění dlužné částky povinným ještě předtím, než se sám o exekuci dozvěděl, a kdy proto exekutor již nemohl vymoci nic, je základem pro určení jeho odměny částka nulová a náhradu hotových výdajů je nutno vyčíslit nikoliv paušální částkou, nýbrž pouze na základě prokazatelných výdajů, které vznikly exekutorovi do okamžiku, než bylo dlužné plnění uhrazeno.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka (soudce zpravodaj) a soudců Ludvíka Davida a Jiřího Zemánka – ze dne 13. prosince 2016 sp. zn. II. ÚS 262/16 ve věci ústavní stížnosti Martyiny Křížkové, zastoupené advokátem JUDr. Arnoštem Urbanem, se sídlem Československé armády 300, Hradec Králové, proti příkazům k úhradě nákladů exekuce ze dne 9. 10. 2015 č. j. 091 EX 15746/14-046 a ze dne 21. 10. 2015 č. j. 091 EX 15746/14-049, vydaným JUDr. Ingrid Švecovou, soudní exekutorkou Exekutorského úřadu Praha 3, a proti usnesení Obvodního soudu pro Prahu 9 ze dne 4. 11. 2015 č. j. 73 EXE 13175/2014-87, kterým byly zamítnuty stěžovatelčiny námitky proti napadeným příkazům, za účasti Obvodního soudu pro Prahu 9 a JUDr. Ingrid Švecové, soudní exekutorky Exekutorského úřadu Praha 3, zastoupené JUDr. Františkem Veselým, advokátem, se sídlem Seifertova 17, Praha 3, jako účastníků řízení.

Výrok

I. Příkazy k úhradě nákladů exekuce ze dne 9. 10. 2015 č. j. 091 EX 15746/14-046 a ze dne 21. 10. 2015 č. j. 091 EX 15746/14-049, vydanými JUDr. Ingrid Švecovou, soudní exekutorkou Exekutorského úřadu Praha 3, a usnesením Obvodního soudu pro Prahu 9 ze dne 4. 11. 2015 č. j. 73 EXE 13175/2014-87 bylo porušeno vlastnické právo stěžovatelky podle čl. 11 odst. 1 a právo na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Tato rozhodnutí se proto ruší.

Odůvodnění

I. Obsah ústavní stížnosti

1. Včas podanou ústavní stížností, která splňuje podmínky řízení dle zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), se stěžovatelka domáhá zrušení v záhlaví označeného usnesení Obvodního soudu pro Prahu 9 a citovaných příkazů k úhradě nákladů exekuce vydaných JUDr. Ingrid Švecovou, soudní exekutorkou Exekutorského úřadu Praha 3 (dále též „exekutorka“). Stěžovatelka tvrdí, že těmito rozhodnutími bylo porušeno její právo na soudní a jinou právní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), právo na ochranu majetku, zakotvené v čl. 11 odst. 1 Listiny, a porušeny měly být též čl. 89 odst. 2 a čl. 2 odst. 3 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a čl. 2 odst. 2 Listiny.

2. Stěžovatelka namítá, že dluh vůči oprávněné byl sice splněn až po zahájení exekučního řízení, avšak ještě předtím, než jí bylo doručeno vyrozumění o zahájení exekuce. Namítá proto, že byl-li dluh plněn dobrovolně, mimo rámec exekučního řízení, je částka pro vypočtení odměny soudního exekutora ve smyslu ustanovení § 5 odst. 1 vyhlášky č. 330/2001 Sb., o odměně a náhradách soudního exekutora, o odměně a náhradě hotových výdajů správce podniku a o podmínkách pojištění odpovědnosti za škody způsobené exekutorem, ve znění pozdějších předpisů, (dále též „vyhláška“) nulová. Na takovou situaci se tudíž nemůže uplatnit ani ustanovení § 6 odst. 3 citované vyhlášky, podle kterého náleží exekutorovi minimální stanovená odměna ve výši 3 000 Kč, neboť, jak tvrdí stěžovatelka, by tato paušální částka náležela exekutorovi pouze v případě, že by vymohl alespoň něco. Analogicky k tomuto výkladu je pak údajně třeba přistupovat k paušální částce pro náhradu hotových výdajů exekutora, přičemž předchozí argumentaci stěžovatelka podkládá několika nálezy Ústavního soudu [viz nálezy sp. zn. II. ÚS 1540/08 ze dne 29. 7. 2009 (N 171/54 SbNU 175), sp. zn. I. ÚS 2930/09 ze dne 21. 1. 2010 (N 13/56 SbNU 125), sp. zn. II. ÚS 1061/10 ze dne 17. 8. 2010 (N 164/58 SbNU 409) a sp. zn. IV. ÚS 235/11 ze dne 5. 4. 2013 (N 51/69 SbNU 61), veškerá judikatura zdejšího soudu je dostupná na <http://nalus.usoud.cz>].

II. Vyjádření účastníků řízení

3. Obvodní soud pro Prahu 9 ve vyjádření k ústavní stížnosti pouze odkázal na obsah napadeného usnesení, které v této věci vydal.

4. Soudní exekutorka ve svém vyjádření zdůrazňuje názor obvodního soudu obsažený v napadeném usnesení, podle něhož nebyly zaplaceny náklady exekuce a náklady oprávněného, na které mají oprávněná i exekutor právo, když k úhradě pohledávky došlo až po zahájení exekuce. Na nyní

projednávaný případ údajně nelze použít nálezy Ústavního soudu odkazované stěžovatelkou, neboť jejich právní závěry dopadají na odlišný skutkový stav. V těchto nálezech (výslovně viz nálezy sp. zn. II. ÚS 1540/08 ze dne 29. 7. 2009) totiž došlo k úhradě celého vymáhaného nároku, a soudní exekutor tudíž neměl co vymáhat. V nyní přezkoumávaném řízení však byly soudní exekutorkou vymáhány náklady oprávněného. Dále exekutorka poukazuje na skutečnost, že Ústavní soud není třetí ani čtvrtou instancí ve vztahu k rozhodnutím přijatým obecnými soudy, a proto není ani oprávněn přehodnocovat každé jednotlivé rozhodnutí těchto soudů o nákladech řízení. Daný případ je navíc bagatelní, a pokud by došlo ke zrušení rozhodnutí exekučního soudu, znovu by se otevřel prostor pro přezkoumání příkazů k úhradě nákladů exekuce obecným soudem, což by však odporovalo principu minimalizace zásahu Ústavního soudu do činnosti soudů obecných. Exekutorka proto navrhuje ústavní stížnost odmítnout jako zjevně neopodstatněnou.

5. Oprávněná v řízení předcházejícím podání ústavní stížnosti (ZEVE-TA MACHINERY, a. s.) se k ústavní stížnosti na výzvu Ústavního soudu nevyjádřila, byť byla poučena o tom, že pokud tak neučiní, bude mít Ústavní soud za to, že se postavení vedlejšího účastníka vzdala.

III. Podstatný obsah soudního spisu

6. Z ústavní stížnosti a z vyžádaného spisu Obvodního soudu pro Prahu 9 sp. zn. 73 EXE 13175/2014 Ústavní soud zjistil zejména následující skutečnosti.

7. Dne 21. 11. 2014 byl oprávněnou podán návrh na zahájení exekučního řízení pro částku 3 388 Kč. Dne 10. 2. 2015 byla stěžovatelkou uhrazena celá dlužná částka ve výši 3 388 Kč formou bezhotovostní platby bankovním převodem na účet právního zástupce oprávněné. Návrh na zahájení exekuce byl stěžovatelce doručen dne 6. 3. 2015 do datové schránky společně s vyzněním o zahájení exekuce k vymožení částky 3 388 Kč (kterou měla zaplatit na náhradu nákladů dovolacího řízení podle usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 9. 2014 č. j. 21 Cdo 2397/2014-178) a společně s výzvou k dobrovolnému plnění, na což stěžovatelka zareagovala žádostí o zastavení exekuce z důvodu uhrazení dlužné částky.

8. Obvodní soud pro Prahu 9 zmiňovanou exekuci usnesením č. j. 73 EXE 13175/2014-29 ve výroku I zastavil pro částku 3 388 Kč na jistinu a ve výroku II návrh stěžovatelky na zastavení exekuce zcela zamítl s odůvodněním, že nebyly zaplacený náklady exekuce ani náklady oprávněného, na něž právo mají oprávněná i soudní exekutor právo, neboť k úhradě pohledávky došlo až po nařízení exekuce. Proti tomuto usnesení podala stěžovatelka odvolání k Městskému soudu v Praze, který usnesením ze dne 21. 7. 2015 č. j. 23 Co 230/2015-48 potvrdil napadené usnesení soudu prvního

stupně. V žádném z těchto usnesení však nebylo určeno, v jaké výši má povinná stanovenou uhradit náklady exekuce a náklady oprávněné.

9. Dne 17. 10. 2015 byl stěžovatelce doručen příkaz k úhradě nákladů exekuce č. j. 091 EX 15746/14-046 ze dne 9. 10. 2015, kterým bylo stěžovatelce přikázáno zaplatit náklady exekuce ve výši 7 865 Kč a náklady oprávněné ve výši 484 Kč. Dne 24. 10. 2015 byl stěžovatelce dále doručen příkaz k úhradě nákladů exekuce č. j. 091 EX 15746/14-049 ze dne 21. 10. 2015, kterým byl předchozí příkaz ve výroku o nákladech oprávněného změněn tak, že náklady oprávněné činí 3 388 Kč. Proti těmto příkazům podala stěžovatelka dne 24. 10. 2015 a 31. 10. 2015 námítky, které Obvodní soud pro Prahu 9 usnesením napadeným nyní projednávanou ústavní stížností zamítl.

IV. Vlastní posouzení Ústavním soudem

10. Ústavní soud ustáleně judikuje, že jeho úkolem je ochrana ústavnosti (čl. 83 Ústavy). Není proto povolán k přezkumu správnosti aplikace podústavního práva a zasáhnout do rozhodovací činnosti obecných soudů může jen tehdy, shledá-li současně porušení základního práva či svobody [§ 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu]. Ústavní soud v minulosti zřetelně definoval podmínky, při jejichž existenci má vadná aplikace podústavního práva obecným soudem za následek porušení základních práv či svobod jednotlivce. Jedná se o případy, v nichž Ústavní soud posuzuje, zda obecné soudy v dané věci ústavně souladně posoudily konkurenci norem podústavního práva sledujících určitý ústavně chráněný úbel či konkurenci interpretačních alternativ jedné konkrétní normy, nebo o otázku, zda obecné soudy neaplikovaly podústavní právo svévolně [srov. např. nález sp. zn. II. ÚS 1038/08 (N 127/50 SbNU 111)]. Jinými slovy vyjádřeno, jednou z podmínek zásahu Ústavního soudu do rozhodovací činnosti obecných soudů a do aplikace podústavního práva je vedle nerespektování kogentní normy také přílišný formalismus při výkladu norem podústavního práva.

11. Ústavní soud se prvně zabýval námítkou bagatelnosti předmětu tohoto řízení. Pojem bagatelní částky vyplývá z celé řady rozhodnutí Ústavního soudu. V průběhu jeho rozhodovací činnosti totiž vykrystalizoval právní názor, že bagatelní částka je částka nepřevyšující 10 000 Kč [viz k tomuto např. nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 53/10 ze dne 19. 4. 2011 (N 75/61 SbNU 137; 119/2011 Sb.)]. V nyní projednávaném případě se přitom jedná o částku, která se této „hranici bagatelnosti“ velmi přibližuje (jde celkem o 11 253 Kč). I z posledně z citovaného nálezu se nicméně podává, že částka 10 000 Kč není absolutní a jedinou mezní hranicí pro posouzení oprávněnosti stěžovatele k podání věcně projednatelné ústavní stížnosti. Tu je totiž třeba vždy posuzovat individuálně v kontextu intenzity zásahu, resp. s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem napadených

rozhodnutí. Pokud proto Ústavní soud sezná, že se u stěžovatelky sice jedná objektivně o částku nižší, nicméně i tak způsobitou citelně zasáhnout její životní situaci (např. z hlediska jejich celkových sociálně-finančních poměrů), je namíste připustit meritorní přezkum. To je ostatně právě – jak plyne z celkových okolností věci – případ stěžovatelky.

12. V nálezu sp. zn. Pl. ÚS 8/06 ze dne 1. 3. 2007 (N 39/44 SbNU 479; 94/2007 Sb.) Ústavní soud při posuzování ústavnosti vyhlášky č. 330/2001 Sb. zformuloval základní zásady odměňování exekutorů. Podle Ústavního soudu není možno způsobovat povinnému nepřiměřenou újmu, a proto je třeba zohlednit „jistý stupeň ‚dobrovolnosti‘ ve splnění vymáhané povinnosti, byť až po nařízení exekuce, avšak stále ještě před jejím vynuceným provedením“.

13. Stěžovatelka proto v ústavní stížnosti správně poukazuje na poměrně bohatou judikaturu Ústavního soudu ve věcech odměn a náhrad soudních exekutorů. V těchto nálezech [nález sp. zn. II. ÚS 1540/08 ze dne 29. 7. 2009 (N 171/54 SbNU 175), nález sp. zn. I. ÚS 2930/09 ze dne 21. 1. 2010 (N 13/56 SbNU 125), nález sp. zn. II. ÚS 1061/10 ze dne 17. 8. 2010 (N 164/58 SbNU 409), nález sp. zn. IV. ÚS 235/11 ze dne 5. 4. 2013 (N 51/69 SbNU 61) a další] se totiž ustálil právní názor, ve kterém Ústavní soud zohlednil skutečnost, že povinný plnil dobrovolně zcela mimo rámec exekučního řízení, ještě předtím, než se sám o exekuci dozvěděl tím, že mu bylo doručeno usnesení o nařízení exekuce. Protože za této situace již soudní exekutor nemohl nic vymoci, byla základem pro určení jeho odměny částka nulová. Z tohoto důvodu nebylo relevantní ani ustanovení § 6 odst. 3 předmětné vyhlášky stanovící exekutorovi částku 3 000 Kč jako nejnižší odměnu. Tato částka by se totiž mohla uplatnit jen tehdy, bylo-li v exekučním řízení vymoženo alespoň něco. V opakovaně citovaném nálezu sp. zn. II. ÚS 1540/08 tak Ústavní soud konstatoval, že byla-li „konstrukce exekučního řízení a jeho nákladů v rozhodné době taková, že bylo, resp. muselo být zohledněno dobrovolné splnění vymáhané povinnosti poté, kdy bylo povinnému doručeno usnesení o nařízení exekuce, ale ještě předtím, než byl vůči majetku povinného uplatněn exekuční nástroj v podobě exekučního příkazu, o to více z povahy věci muselo být zohledněno, že povinný plnil dobrovolně zcela mimo rámec exekučního řízení, ještě předtím, než se sám o exekuci dozvěděl tím, že mu bylo doručeno usnesení o nařízení exekuce“.

14. Argumentace soudní exekutorky, že se v předmětném řízení jedná o skutkově odlišný stav nežli ve shora citovaných nálezech, protože v exekučním řízení vymáhala náklady oprávněného, v tomto případě nemůže obstát. Jediné náklady, které oprávněné vznikly před uhrazením dlužné částky stran stěžovatelky, by totiž mohly být právě těmi, které soudní exekutorka přiznala v příkazu k úhradě nákladů exekuce č. j. 091 EX

15746/14-046 ze dne 9. 10. 2015, tedy náklady spojené s převzetím zastoupení a sepsáním návrhu na zahájení exekučního řízení stran právního zástupce oprávněné. Žádné další náklady ani oprávněné, ani soudní exekutorce vzniknout nemohly, neboť celá dlužná částka byla stěžovatelkou na účet právního zástupce oprávněné prokazatelně uhrazena ještě před vyrozuměním stěžovatelky o zahájení exekuce, a dokonce ještě před samotným řádným pověřením soudní exekutorky výkonem exekuce. Ve vyjádření k ústavní stížnosti totiž exekutorka uvádí, že řádné pověření jí bylo doručeno teprve dne 2. 3. 2015, přičemž k zaplacení dluhu došlo již dne 10. 2. 2015.

15. Oprávněná tedy měla a mohla v období od 10. 2. 2016 do období 6. 3. 2016 o uhrazení celé pohledávky informovat soudní exekutorku, čímž by se zamezilo vzniku dodatečných, zjevně neúčelně vynaložených nákladů. Náklady, které mohly reálně vzniknout na straně oprávněného, a které tedy mohla soudní exekutorka skutečně vymáhat, mohly být toliko již výše zmíněné převzetí zastoupení a sepsání návrhu na zahájení exekučního řízení stran právního zástupce oprávněné. Argumentace soudní exekutorky nemůže obstát již z toho důvodu, že se v případě nálezů, ze kterých stěžovatelka vycházela, jedná o skutkově obdobné případy jako v nyní rozhodované ústavní stížnosti, přičemž právní názor v těchto nálezech obsažený je závazný i pro samotný Ústavní soud (§ 23 zákona o Ústavním soudu *a contrario*).

16. V samotném nálezu Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 1540/08, kterým se zrušilo rozhodnutí exekučního soudu v obdobné věci, je totiž uvedeno, že „pokud jde o náklady soudního exekutora, v dané věci pověřenému soudnímu exekutorovi žádné účelně vynaložené náklady v souvislosti s prováděním exekuce nevznikly, protože povinný svou povinnost splnil dobrovolně před doručením usnesení o nařízení exekuce (pochopitelně s výjimkou odměny a náhrady nákladů exekuce, o níž ještě nevěděl). Pokud soudnímu exekutorovi vznikaly jiné náklady (např. s jeho snahou vymoci uhrazení odměny soudního exekutora, náklady na doručení usnesení o nařízení exekuce atd.), nelze tyto náklady považovat za účelně vynaložené v souvislosti s prováděním exekuce, neboť exekuci nebylo a nemohlo být vymoženo vůbec nic. Ústavní soud připouští, že na vině je nedokonalá konstrukce vyhlášky č. 330/2001 Sb. a že v jejím důsledku vznikly soudnímu exekutorovi v souvislosti s nařízením exekuce náklady, úhradu těchto nákladů však nelze s ohledem na znění vyhlášky a závěry vyslovené v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 8/06 v dané věci uložit stěžovateli“ (bod 16).

17. Shora uvedené závěry se tedy plně vztahují i na nyní projednávanou věc, a proto na ně Ústavní soud v podrobnostech plně odkazuje. Ústavní soud vzal za prokázané, že stěžovatelka zaplatila dlužnou částku dne 10. 2. 2015, a že se tak stalo ještě předtím, než jí bylo doručeno vyrozumění

o nařízení exekuce (6. 3. 2015). Skutečnost, že dlužník splnil svou povinnost dobrovolně bez přímé exekuce, je proto třeba zohlednit, neboť základem pro určení odměny za provedení exekuce ukládající zaplacení peněžité částky je podle ustanovení § 5 odst. 1 vyhlášky výše exekutorem vymoženého plnění. Stěžovatelka svou povinnost v daném případě splnila dobrovolně, a to ještě předtím, než jí došlo vyzoomění o zahájení exekuce, tj. dříve, než mohlo dojít k jejímu vynucenému provedení. Protože soudní exekutorka nemohla vymoci nic, neboť vymáhaná peněžitá pohledávka již zanikla, musí být základem pro určení její odměny částka nulová [srov. například nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2930/09 (N 13/56 SbNU 125)]. Stěžovatelce proto nelze uložit náhradu odměny soudního exekutora; v tomto smyslu není relevantní ani ustanovení stanovící soudnímu exekutorovi odměnu 1 500 Kč jako nejnižší možnou odměnu na základě spojení ustanovení § 11 odst. 1 s ustanovením § 6 odst. 3 vyhlášky (viz bod 15 citovaného nálezu); tato částka by se však mohla uplatnit jen tehdy, bylo-li by v exekučním řízení vymoženo alespoň něco. Podle názoru Ústavního soudu je nutno též náhradu hotových výdajů soudní exekutorky podle ustanovení § 13 odst. 1 posuzovat analogicky k odměně za provedení exekuce podle ustanovení § 5 a násl. předmětné vyhlášky. V případě dobrovolného splnění dlužné částky, kdy exekutor již nemohl vymoci nic, a proto je základem pro určení jeho odměny částka nulová, je proto nezbytné vyčíslit náhradu hotových výdajů nikoliv paušální částkou, nýbrž pouze na základě prokazatelných výdajů, které vznikly soudní exekutorce do okamžiku, než bylo stěžovatelkou dlužné plnění uhrazeno. Jinak řečeno, není-li možno soudní exekutorce přiznat paušální odměnu ve výši 3 000 Kč, resp. 1 500 Kč, tím spíše jí není možno přiznat paušální náhradu hotových výdajů ve výši 3 500 Kč.

18. Z výše uvedených závěrů lze uzavřít, že ústavní stížnost je důvodná, a proto jí Ústavní soud zcela vyhověl. Úkolem soudní exekutorky bude vyhodnotit pouze účelně a prokazatelně vynaložené náklady, které jí mohly vzniknout do doby, než stěžovatelka dobrovolně splnila dluh vůči oprávněné. Analogicky k tomuto bude úkolem soudní exekutorky určit pouze účelně a prokazatelně vynaložené náklady oprávněné, které jí mohly vzniknout do doby, než stěžovatelka dobrovolně splnila dluh vůči ní.

Č. 242

K rozhodnutí o omezení svéprávnosti

Při zkoumání míry způsobilosti člověka právně jednat vychází soud v řízení o svéprávnosti podle § 38 odst. 1 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ze skutkových zjištění učiněných na základě posudku znalce, ovšem v souvislosti s ostatními výsledky dokazování. Bez provedení nově nařízeného znaleckého zkoumání nemůže soud dospět k dostatečnému zjištění skutečnosti, zda jsou nadále dány důvody, pro které byla stěžovatelka před osmi lety zbavena svéprávnosti. Okolnost, že se stěžovatelka odmítá podrobit znaleckému zkoumání, sama o sobě neodůvodňuje závěr, aby zůstala ve svéprávnosti omezena. Takový postup soudu svědčí o nerespektování § 127 odst. 4 občanského soudního řádu, na jehož základě může předseda senátu dát účastníka ke znalci předvést, jestliže ho o možnosti předvedení poučil.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka a soudců Jiřího Zemánka (soudce zpravodaj) a Ludvíka Davida – ze dne 13. prosince 2016 sp. zn. II. ÚS 934/16 ve věci ústavní stížnosti E. P., zastoupené JUDr. Markem Ivičičem, Ph.D., advokátem, se sídlem Brno, Pražákova 1008/69, proti rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 8. 1. 2015 č. j. 17 Co 413/2014-553 a proti rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 4 ze dne 15. 7. 2014 č. j. 0 P 553/2006-527, jimiž bylo rozhodnuto o stěžovatelčině návrhu na vrácení svéprávnosti, za účasti Nejvyššího soudu, Městského soudu v Praze a Obvodního soudu pro Prahu 4 jako účastníků řízení.

Výrok

I. Rozsudkem Městského soudu v Praze ze dne 8. 1. 2015 č. j. 17 Co 413/2014-553 a rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 4 ze dne 15. 7. 2014 č. j. 0 P 553/2006-527 bylo porušeno ústavně zaručené právo stěžovatelky na řádný proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, v důsledku toho i práva garantovaná čl. 5 a čl. 10 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 12. 2015 č. j. 30 Cdo 3366/2015-618, rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 8. 1. 2015 č. j. 17 Co 413/2014-553 a rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 4 ze dne 15. 7. 2014 č. j. 0 P 553/2006-527 se ruší.

III. Stěžovatelce se přiznává náhrada nákladů právního zastoupení ve výši 2 600 Kč, splatná k rukám zástupce JUDr. Marka Ivičiče, Ph.D., advokáta, se sídlem Brno, Pražákova 1008/69.

Odůvodnění

1. Ústavní stížností, doručenou Ústavnímu soudu dne 21. 3. 2016, která po formální stránce splňuje náležitosti požadované zákonem č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), se stěžovatelka domáhá zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí, neboť jimi bylo zasaženo do jejich ústavně zaručených práv zakotvených v čl. 5, v čl. 10 odst. 1 a v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. Stěžovatelka v ústavní stížnosti uvádí, že odvolací soud omezil její svéprávnost tak, že mimo nakládání s peněžními prostředky do částky 4 000 Kč není způsobilá jednat v žádných dalších záležitostech. Soud tedy použil negativní vymezení, aniž by konkrétně uvedl rozsah omezení. Pro paušální omezení, které fakticky nahrazuje zbavení svéprávnosti, by však měly být dle stěžovatelky dány zcela zvláštní okolnosti, které však v posuzovaném případě zjištěny nebyly, soud ani neuvedl žádné konkrétní skutečnosti, které by opravňovaly vydat rozhodnutí o „omezení“ svéprávnosti stěžovatelky téměř při všech právních jednáních. Stěžovatelka dále vycítá Městskému soudu v Praze, že dospěl k závěru o existenci podmínek pro omezení svéprávnosti, ačkoliv v tomto řízení nebylo provedeno znalecké zkoumání, zda stěžovatelka stále trpí duševní poruchou, která není jen přechodná, nebyly ani provedeny jiné důkazy, které by mohly průkazně vést ke zjištění podstatných skutečností. Soud tedy nahradil znalecké zkoumání, jakož i jakékoli jiné dokazování pouze svojí úvahou o dalším trvání duševní poruchy stěžovatelky. V ústavní stížnosti se podává, že omezení svéprávnosti nemůže být trestem pro stěžovatelku za to, že se soudem nespolupracuje, ale mělo by být o něm rozhodnuto pouze tehdy, je-li to skutečně nutné v zájmu dané osoby, vždy však na základě řádně zjištěného skutkového stavu, který by tento závěr skutečně odůvodňoval.

3. Podle § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu umožnil Ústavní soud Nejvyššímu soudu, Městskému soudu v Praze, Obvodnímu soudu pro Prahu 4, městské části Praha 4 a Obvodnímu státnímu zastupitelství pro Prahu 4, aby se vyjádřily k ústavní stížnosti.

4. Nejvyšší soud ve svém vyjádření odkázal na své usnesení ze dne 16. 12. 2015 č. j. 30 Cdo 3366/2015-618, které považuje za správné, a upozorňuje, že stěžovatelka vůči němu žádné výhrady nevznáší. Také Obvodní soud pro Prahu 4 zcela odkázal na svůj rozsudek ze dne 15. 7. 2014 č. j. 0 P 533/2006-527. Městská část Praha 4 sdělila, že vzhledem k zastoupení

stěžovatelky ve věci ústavní stížnosti advokátem nevyužije jako opatrovník jmenované práva vyjádřit se k ústavní stížnosti. Obvodní státní zastupitelství pro Prahu 4 ve svém vyjádření uvedlo, že se ztotožňuje s rozhodnutím jak soudu prvního stupně, tak i soudu odvolacího a tato rozhodnutí považuje za správná. Obvodní státní zastupitelství pro Prahu 4 je proto toho názoru, že nebyla porušena ústavně zaručená práva stěžovatelky.

5. Ústavní soud zaslal výše uvedená vyjádření stěžovatelce, aby se k nim mohla vyjádřit, ta však tohoto svého práva nevyužila.

6. Z vyžádaného spisu Obvodního soudu pro Prahu 4 sp. zn. 0 P 533/2006 Ústavní soud zjistil následující skutečnosti. Rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 4 ze dne 24. 2. 2006 č. j. 14 Nc 2338/2004-108 byla stěžovatelka zbavena způsobilosti k právním úkonům. Návrhem ze dne 5. 12. 2013 se stěžovatelka domáhala u Obvodního soudu pro Prahu 4 vrácení svéprávnosti. Obvodní soud pro Prahu 4 rozsudkem ze dne 15. 7. 2014 č. j. 0 P 553/2006-527 tento návrh zamítl. Proti rozsudku soudu prvního stupně podala stěžovatelka odvolání. Městský soud v Praze rozsudkem ze dne 8. 1. 2015 č. j. 17 Co 413/2014-553 rozsudek soudu prvního stupně změnil tak, že se svéprávnost stěžovatelky omezuje v tom směru, že je pouze způsobilá nakládat s částkou do výše 4 000 Kč měsíčně, a k jiným právním úkonům způsobilá není. Omezení svéprávnosti stanovil na dobu tří let od právní moci tohoto rozsudku. Rozsudek odvolacího soudu napadla stěžovatelka dovoláním, které bylo usnesením Nejvyššího soudu ze dne 16. 12. 2015 č. j. 30 Cdo 3366/2015-618 jako nepřipustné odmítnuto.

7. Podle ustanovení § 44 zákona o Ústavním soudu, nebyl-li návrh mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků usnesením odmítnut, nařídí Ústavní soud ústní jednání, lze-li od tohoto jednání očekávat další objasnění věci. Za splnění podmínek daných tímto zákonným ustanovením rozhodl o věci Ústavní soud s upuštěním od ústního jednání.

8. Ústavní soud ve své činnosti vychází z principu, že státní moc může být uplatňována jen v případech a mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který zákon stanoví (čl. 2 odst. 3 Ústavy České republiky, čl. 2 odst. 2 Listiny). Ústavní soud, s ohledem na ústavní vymezení svých pravomocí [čl. 87 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“)], zejména respektuje skutečnost – což vyslovil v řadě svých rozhodnutí – že není součástí soustavy obecných soudů, a že mu proto zpravidla ani nepřísluší přehodnocovat „hodnocení“ dokazování před nimi prováděné a také mu nepřísluší právo přezkumného dohledu nad činností soudů. Na straně druhé však Ústavnímu soudu náleží posoudit, zda v řízení před obecnými soudy nebyly porušeny základní práva nebo svobody stěžovatele zakotvené v ústavních zákonech nebo v mezinárodních smlouvách podle čl. 10 Ústavy, a v rámci toho uvážit, zda řízení před nimi bylo jako celek spravedlivé.

9. Po přezkoumání skutkového stavu, vyžádaného soudního spisu a posouzení právního stavu dospěl Ústavní soud k závěru, že ústavní stížnost je důvodná, neboť postupem Městského soudu v Praze a Obvodního soudu pro Prahu 4 došlo ke stěžovatelkou namítanému porušení práva na spravedlivý proces a v jeho důsledku k zásahu do práv zaručených čl. 5 a čl. 10 odst. 1 a 2 Listiny.

10. K postupu obecných soudů při rozhodování o zbavení (omezení) způsobilosti k právním úkonům či jejím navrácení podle právní úpravy účinné do 31. 12. 2013 se Ústavní soud vyjádřil v mnoha rozhodnutích, ve kterých konstatoval, že způsobilost mít práva a povinnosti není jen otázkou vztahů mezi občany navzájem v soukromoprávních vztazích, ale uplatňuje se jako veřejné subjektivní právo v oblasti veřejného práva, ve vztazích vertikálních, tj. vztazích mezi státem a jednotlivcem, kde jednotlivce chrání před zásahy státu, resp. veřejné moci, do své osobnosti. Za vertikální vztah lze beze zbytku označit postavení účastníka tzv. nesporného řízení, které lze zahájit i bez návrhu, což je i případ řízení o omezení způsobilosti k právním úkonům. Jde totiž o řízení, ve kterém zákonodárce učinil osobu „objektem“ práva, neboť měl za to, že jde o věci, v nichž je přitomem silný veřejný zájem. Přesto tento veřejný zájem nemůže vždy a zcela, jaksi automaticky, převážit nad zájmem jednotlivce a zbavit jej svrchu zmíněných základních práv. Ve vertikálních vztazích se naopak uplatňují všechna základní práva jako přímo aplikovatelná práva, která státní moc (zde soud) přímo zavazují a znemožňují, aby s člověkem bylo manipulováno jako s pouhým objektem objektivního práva. Zájmy osoby omezované ve způsobilosti k právním úkonům musí být brány v úvahu i při samotném soudním rozhodování. Jinými slovy, v žádném aplikačním postupu ani v žádném individuálním či v normativním aktu veřejné moci nesmí být obsaženo nic, co by porušovalo základní práva člověka [srov. nález sp. zn. IV. ÚS 412/04 ze dne 7. 12. 2005 (N 223/39 SbNU 353) a nález sp. zn. I. ÚS 557/09 ze dne 18. 8. 2009 (N 188/54 SbNU 325)].

11. V nálezu sp. zn. II. ÚS 2630/07 ze dne 13. prosince 2007 (N 224/47 SbNU 941) Ústavní soud uvedl, že „zbavení způsobilosti k právním úkonům je vždy závažným zásahem do osobnostní integrity občana. Dotýká se totiž způsobilosti mít práva, které je garantováno čl. 5 Listiny, a práva na soukromý a rodinný život, které je garantováno v čl. 10 odst. 2 Listiny, ale současně také práva volit a být volen. Právě proto při aplikaci zákonných ustanovení umožňujících rozhodnout o zbavení, případně omezení způsobilosti občana k právním úkonům, musí soudy dbát o to, aby při jejich používání šetřily smysl a podstatu základních práv a svobod, jak to vyplývá z čl. 4 odst. 4 Listiny“. Obdobně v nálezu sp. zn. IV. ÚS 412/04 ze dne 7. 12. 2005 (N 223/39 SbNU 353) Ústavní soud konstatoval, že „omezení způsobilosti k právním úkonům je vždy závažným zásahem do osobnostní integrity

omezovaného. Takový zásah je třeba zkoumat z pohledu potenciálních zásahů do základních práv omezovaného, garantovaných především čl. 5 a čl. 10 odst. 1, 2 Listiny, vyložených v rozsahu, který omezuje lidská důstojnost. Protože tato práva Listina garantuje jako tzv. základní práva absolutní, lze k jejich omezení přikročit jen za účelem ochrany základních práv jiných osob anebo za účelem ochrany veřejného zájmu, který je v podobě principu či hodnoty obsažen v ústavním pořádku [tzv. imanentní omezení základních práv, viz náleze ze dne 11. 11. 2005 sp. zn. I. ÚS 453/03 (Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu, svazek 39, náleze č. 209) nebo náleze ze dne 26. 3. 2003 sp. zn. Pl. ÚS 42/02 (Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu, svazek 29, náleze č. 42, str. 389; vyhlášen pod č. 106/2003 Sb.)]. Potenciální omezení těchto základních práv za tímto účelem však vždy musí být provedeno proporcionalně“.

12. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, který vstoupil v účinnost 1. 1. 2014, již úplně zbavení svéprávnosti osob neumožňuje. Svěprávnost člověka je možno omezit jen tehdy, hrozila-li by mu jinak závažná újma a nepostačí-li vzhledem k jeho zájmům mírnější a méně omezující opatření (§ 55 odst. 2 občanského zákoníku). Přitom musí být důkladně vzaty v úvahu rozsah i stupeň neschopnosti člověka postarat se o vlastní záležitosti (§ 55 odst. 1 občanského zákoníku).

13. Důvodem pro omezení svéprávnosti může být ve smyslu § 57 odst. 1 občanského zákoníku pouze duševní porucha, která není jen přechodná, pokud dosáhne takového stupně, že člověku brání v určitých záležitostech samostatně právně jednat. K rozhodnutí o omezení svéprávnosti musí být přistupováno se zřetelem k subjektivnímu hledisku v tom smyslu, že není rozhodné, o jakou diagnózu duševní poruchy v daném případě jde, ale relevantní je, jak se projevuje v psychické způsobilosti konkrétní osoby, tj. jde-li o tak podstatnou odchylku od normálního psychického vývoje člověka, která mu v určitém rozsahu brání postarat se o vlastní záležitosti. Samotná skutečnost, že člověk trpí duševní poruchou, ještě není důvodem pro omezení jeho svéprávnosti. V odůvodnění rozhodnutí o omezení svéprávnosti musí být vždy konkrétně uvedeno, koho, resp. co ohrožuje plná svéprávnost osoby omezované, a dále je třeba odůvodnit, proč nelze situaci řešit mírnějšími prostředky (srovnej rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 11. 2012 sp. zn. 30 Cdo 2865/2012). Nebezpečí, že v případě neomezené svéprávnosti dojde k závažné újmě na straně člověka, musí být nikoliv jen hypotetické. Soud při zvažování, zda a do jaké míry přikročí k omezení svéprávnosti, zvažuje, zda míra tohoto nebezpečí a případný následek vyváží tak zásadní zásah do práv člověka, jakým je omezení svéprávnosti.

14. Ústavní soud má v projednávané věci za to, že se soudy při rozhodování o omezení svéprávnosti shora uvedeným neřídily. První závažný nedostatek lze shledat, jak upozornila též stěžovatelka v ústavní stížnosti,

ve formulaci výroku I napadeného rozsudku odvolacího soudu, ve kterém se uvádí, že se svéprávnost stěžovatelky omezuje v tom směru, že je pouze způsobilá nakládat s částkou do výše 4 000 Kč měsíčně, a k jiným právním úkonům způsobilá není.

15. Podle § 57 odst. 1 občanského zákoníku soud může omezit svéprávnost člověka v rozsahu, v jakém člověk není pro duševní poruchu, která není jen přechodná, schopen právně jednat, a vymezí rozsah, v jakém způsobilost člověka samostatně právně jednat omezil. Podle § 40 odst. 2 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, (dále jen „z. ř. s.“) v rozsudku, jímž se omezuje svéprávnost, vymezí soud rozsah, v jakém způsobilost posuzovaného samostatně právně jednat omezil, a popřípadě dobu, po kterou účinky omezení trvají. Soud tedy výslovně určí, jaká právní jednání člověk omezený ve svéprávnosti nemůže platně činit, čímž implicitně stanoví, že účastník je ke všem ostatním právním jednáním způsobilý. To ostatně vyplývá i z dosavadní judikatury Nejvyššího soudu, např. z rozsudku ze dne 23. 5. 2012 sp. zn. 30 Cdo 3547/2011, podle kterého každým rozsudkem soudu, jímž dochází k omezení způsobilosti k právním úkonům a kterým jsou vymezeny právní úkony, k nimž není účastník způsobilý, se stanoví výslovně (explicitně), jaké úkony účastník platně činit nemůže, ale současně implicitně *a contrario*, že účastník je ke všem ostatním právním úkonům způsobilý. Jinými slovy, soud je povinen (jak je běžně soudy činěno) „vypsat“ do výroku rozhodnutí jednání, k nimž není posuzovaný oprávněn – např. nakládat s majetkem, který převyšuje určitou částku, spravovat cizí majetek, posoudit poskytnutí zdravotních služeb a zásah do své integrity, uzavřít manželství, popř. registrované partnerství, určit a popřít otcovství, udělit souhlas k osvojení svého dítěte a dítě osvojit, popř. stát se pěstounem a převzít dítě od rodičů do péče, vykonávat rodičovskou odpovědnost s výjimkou práva na osobní styk s dítětem, činit pořízení pro případ smrti, zříci se dědického práva, odmítnout dědictví a zdát se dědictví, uzavírat pracovněprávní vztahy, udělit plnou moc k zastupování své osoby, přebírat zásilky určené do vlastních rukou apod.

16. Odvolací soud tedy pochybil, pokud výslovně neuvedl, která právní jednání stěžovatelka není schopna činit, a naopak konstatoval, že není způsobilá k žádným právním úkonům kromě nakládání s částkou do výše 4 000 Kč měsíčně. Takový postup je i v rozporu s § 64 občanského zákoníku, podle kterého rozhodnutí o omezení svéprávnosti nezabývá člověka práva samostatně právně jednat v běžných záležitostech každodenního života.

17. Ke shodnému závěru dospěl Ústavní soud ve shora citovaném nálezu sp. zn. I. ÚS 557/09, kdy přezkoumával rozhodnutí Okresního soudu v Lounech, který zvolil pro výrok o omezení způsobilosti stěžovatelky tzv. pozitivní vymezení rozsahu omezení a opatrovanou omezil ve způsobilosti

tak, že je oprávněna nakládat s majetkem nepřesahujícím částku 500 Kč (tedy není způsobilá ve všech dalších úkonech). Okresní soud v Kladně pak tento rozsudek změnil s odůvodněním, že podmínky pro omezení stále trvají, ale pro výrok rozhodnutí již použil tzv. negativní vymezení omezení způsobilosti k právním úkonům, když uvedl, že opatrovaná není způsobilá nakládat s majetkem, jehož cena přesahuje 1 000 Kč. Ústavní soud s odvoláním na dogmatiku základních práv v demokratickém právním státu (podle níž platí, že základní práva existují zásadně jako neomezená, zatímco jejich zákonná či zákonem umožněná omezení a jejich interpretace a aplikace soudem musí být realizovány tak, aby bylo možno přezkoumat jak oprávněnost omezení z hlediska existence kolidujících práv a statků, tak i nutnost omezení z hlediska jeho intenzity, tj. z hlediska dodržení principu proporcionality) odmítl napadená rozhodnutí ústavněprávně aprobovat, neboť postrádají jak výslovnou specifikaci ústavním pořádkem zaručených práv a statků, které mají být omezením základních práv opatrované skrze velmi drastické omezení její způsobilosti k právním úkonům chráněny, tak tato rozhodnutí postrádají odůvodnění toho, proč nelze případnou kolizi práv opatrované s právy třetích osob, popř. jinými statky, řešit prostředky mírnějšími. Ústavní soud v citované věci výslovně uvedl, že obecné soudy zjevně vycházely z ústavnímu pořádku se přičícího názoru, že jim nic nebrání v tom, aby autonomní prostor pro uplatnění vlastní osobnosti opatrované svým výrokem zrušily a ponechaly jí pouze možnost dispozic s nepatrnou majetkovou hodnotou. Dle Ústavního soudu již soudy „nerespektovaly autonomní sféru stěžovatelky vymezenou mimo jiné jejími svrchu uvedenými základními právy (viz body 19, 20, 21) v jejich negativní funkci, která brání veřejné moci do takto vymezeného prostoru vstupovat bez zjištění zcela zásadních důvodů (kolidující práva třetích osob a ústavním pořádkem předvídané statky), resp. si jej doslova uzurpovat. Obecné soudy si vůbec neuvědomily, že jejich úkolem je toliko stanovit přiměřená omezení stěžovatelčiných základních práv, naleznou-li pro to důvody v konkurujících právech a statcích či obecných zájmech obsažených v ústavním pořádku. Takováto konkurující práva, statky či zájmy však soudy vůbec nehledaly, samozřejmě je proto ani neidentifikovaly, a nemohly je následně ani hodnotit a vážít se základními právy stěžovatelky garantovanými čl. 5 a čl. 10 odst. 1 Listiny z hlediska principu proporcionality“.

18. Aby však soud mohl závěr o nezbytnosti omezení svéprávnosti ohledně určitých typů jednání posuzovaného učinit, je třeba na základě provedených důkazů učinit potřebná skutková zjištění. Skutečnosti důležité pro rozhodnutí ve věci samé přitom soud zkoumá z úřední povinnosti (§ 19 a 20 z. ř. s.). Jak vyplývá z rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 22. 11. 2012 sp. zn. 30 Cdo 2865/2012, v případech rozhodování o omezení způsobilosti k právním úkonům soud je povinen identifikovat v konkrétním

případě se uplatňující konkurující právo či statek nebo zájem chráněný ústavním pořádkem, kvůli nimž má dojít k omezení svrchu označených základních práv osoby, jíž má být omezena způsobilost k právním úkonům. V souvislosti s tímto požadavkem je soud povinen zajistit úplná a spolehlivá zjištění o osobních poměrech omezovaného, tedy jak se projevuje při sociálním kontaktu se členy občanské společnosti, jak se stará o potřeby své a své rodiny, jak hospodaří s finančními prostředky, jak se případně projevuje na svém pracovišti apod. Znalecký posudek je v takovém řízení sice závažným důkazem, nesmí však být důkazem jediným a nemůže nahrazovat nedostatek skutkových zjištění.

19. Při řešení míry způsobilosti člověka právně jednat tedy soud vychází ze skutkových zjištění učiněných na základě posudku znalce (§ 38 odst. 1 z. ř. s.), ovšem v souvislosti s ostatními výsledky dokazování. V projednávané věci soud prvního stupně usnesením ustanovil znalce, který však dle odůvodnění rozsudku soudu prvního stupně nebyl s to znalecký posudek podat, neboť stěžovatelka se na vyšetření ke znalci k psychiatrickému a psychologickému vyšetření opakovaně nedostavila. Soud prvního stupně pak odůvodnil svůj závěr o zamítnutí návrhu stěžovatelky na vrácení svéprávnosti v podstatě třemi věťami, kdy uvedl, že stěžovatelka se považuje za zdravou, odmítá, že by trpěla duševní poruchou, se znalcem však odmítla spolupracovat. Dle soudu „je evidentní, že na svůj zdravotní stav nemá náhled, neléčí se u žádného lékaře – psychiatra“. Soud měl proto za to, že nebyly splněny podmínky pro změnu původního rozhodnutí (z roku 2006) a navrácení svéprávnosti stěžovatelky. *De facto* tak soud – v rozporu se zněním občanského zákoníku – potvrdil stav, kdy stěžovatelka byla zcela zbavena svéprávnosti.

20. Odvolací soud nařídil ve věci jednání, při kterém stěžovatelka sdělila, že odmítá znalecké vyšetření, neboť k tomu nevidí důvod. Opatrovník i státní zástupkyně navrhovali potvrzení rozsudku soudu prvního stupně. Odvolací soud, aniž by prováděl další dokazování, při uvedeném jednání vyhlásil rozsudek, kterým rozsudek soudu prvního stupně změnil tak, že se svéprávnost stěžovatelky omezuje v tom směru, že je pouze způsobilá nakládat s částkou do výše 4 000 Kč měsíčně, a k jiným právním úkonům způsobilá není.

21. Je tedy zjevné, že se soudy obou stupňů nezabývaly dostatečně skutečností, zda jsou dány nadále důvody, pro které byla stěžovatelka zbavena v roce 2006 svéprávnosti. Poslední (a jediné) znalecké vyšetření stěžovatelky bylo provedeno právě v tomto roce, kdy znaleckým posudkem MUDr. Evy Janečkové, znalce z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, byla u stěžovatelky konstatována paranoidní schizofrenie. Z obsahu soudního spisu a znaleckého posudku vyplývá, že stěžovatelka v tomto směru nebyla nikdy léčena, řízení ve věci způsobilosti stěžovatelky k právním úkonům bylo zahájeno

na návrh státní zástupkyně, když stěžovatelka již několik let podávala různým orgánům četné stížnosti, trestní oznámení a žaloby, jejichž obsah zavdával pochybnosti o duševním zdraví stěžovatelky.

22. Ústavní soud má za to, že soudy obou stupňů nemohou bez náležitého dokazování (tedy zejména nařízeného znaleckého zkoumání) dospět k závěru v tom smyslu, že je třeba, aby byla k ochraně svých zájmů a též k ochraně společnosti nadále ve svéprávnosti omezena tak, že je pouze způsobilá nakládat s částkou do výše 4 000 Kč měsíčně (když soud takto ani nemůže určit rozsah omezení svéprávnosti), tím méně pak „od stolu“ konstatovat, že nejsou důvody pro změnu rozhodnutí učiněného soudem prvního stupně, kterým byla stěžovatelka zbavena způsobilosti k právním úkonům podle právní úpravy účinné do 31. 12. 2013. Nelze přitom akceptovat alibistický postoj soudů, které v podstatě uvedly, že pokud se stěžovatelka odmítá podrobit znaleckému posudku, je nutno vycházet z ostatních zjištění (tedy pouze z výsledku stěžovatelky a zpráv opatrovníka), je třeba, aby byla nadále ve svéprávnosti omezena. Takový postup soudů svědčí o nerespektování § 127 odst. 4 občanského soudního řádu, na základě kterého účastníkovi, popřípadě i někomu jinému, může předseda senátu uložit, aby se dostavil ke znalci, předložil mu potřebné předměty, podal mu nutná vysvětlení, podrobil se lékařskému vyšetření, popřípadě zkoušce krve, nebo aby něco vykonal nebo snášel, jestliže to je k podání znaleckého posudku třeba. Podle § 52 odst. 1 občanského soudního řádu pak platí, že pokud se předvolaný bez omluvy nedostaví k výsledku nebo ke znalci, může ho předseda senátu dát předvést, jestliže o možnosti předvedení předvolaného poučil. Obvodní soud pro Prahu 4 sice usnesením ze dne 16. 12. 2013 č. j. 533/2006-462 ustanovil zejména k vyšetření současného duševního zdraví stěžovatelky a určení případných změn stavu stěžovatelky od roku 2006 znalkyni MUDr. Evu Janečkovou a uložil stěžovatelce poskytnout znalkyni veškerou součinnost, poté, co znalkyně opakovaně soudu sdělila, že se stěžovatelka k znaleckému vyšetření nedostavila, soud znalkyni usnesením ze dne 24. 6. 2014 č. j. 0 P 533/2006-511 povinnosti podat znalecký posudek zprostil. O tom, že je namíste vyšetření stěžovatelky nejen z hlediska psychiatrického, byl přitom vyzooměn Obvodní soud pro Prahu 4 přípisem MUDr. Evy Janečkové ze dne 27. 1. 2014, ve kterém po prostudování spisu a předchozího znaleckého posudku sděluje, že u stěžovatelky je nezbytně nutné provést konzultativní psychologické vyšetření. Přesto se však soud spokojil pouze se zprávou o výkonu opatrovnickví Městské části Praha 4 ze dne 9. 6. 2014 a při jednání soudu dne 15. 7. 2014, kdy byla stěžovatelka vylischnuta, rozsudkem návrh stěžovatelky na vrácení svéprávnosti zamítl. Odvolací soud, poté, co mu byla věc předložena k odvolání, nařídil ve věci jednání, a po půl hodině, kdy vylischnl stěžovatelku a návrhy opatrovníka a státní zástupkyně, vyhlásil ve věci rozsudek.

23. Jak již bylo shora uvedeno, takto zjištěný skutkový stav považuje Ústavní soud za zcela nedostatečný a nepodporující závěr, že je třeba stěžovatelku rozsáhle omezovat na svéprávnosti, včetně zbavení možnosti projevovat v běžných životních situacích svou vůli a v souladu s ní činit právní úkony. Ústavní soud na tomto místě zdůrazňuje, že důvodem pro omezení způsobilosti k právním úkonům může být výhradně zájem na ochraně práv a svobod třetích osob nebo ochrana poskytovaná statkům či zájmům plynoucím z ústavního pořádku.

24. Kromě pochybení spočívajícího v nedostatečně zjištěném skutkovém stavu shledal Ústavní soud také napadený rozsudek odvolacího stupně, stejně tak jako soudu prvního stupně, nedostatečně odůvodněným. Ústavní soud již v minulosti konstatoval, že „požadavek řádného a vyčerpávajícího zdůvodnění rozhodnutí orgánů veřejné moci [je] jednou ze základních podmínek ústavně souladného rozhodnutí ... přičemž tento imperativ nabývá na významu a je o to důrazněji důvodný právě ve vztahu k rozhodnutím, jimiž dochází k omezení ústavně zaručeného práva na osobní svobodu, ... proto také rozhodnutí, ve kterých absentuje řádné a vyčerpávající odůvodnění, jímž je osobní svoboda omezena, není v souladu s ústavním pořádkem“ [nález sp. zn. I. ÚS 563/06 ze dne 1. 2. 2007 (N 22/44 SbNU 267); obdobně nález sp. zn. I. ÚS 980/14 ze dne 18. 6. 2014 (N 125/73 SbNU 887)]. Nutnost řádného odůvodnění rozhodnutí o zbavení osobní svobody zdůrazňuje také judikatura Evropského soudu pro lidská práva, podle které je odůvodnění jednou ze záruk před svévolným zbavením svobody (viz např. rozsudek velkého senátu ve věci *Mooren proti Německu* ze dne 9. 7. 2009 č. 11364/03, bod 79; či rozsudek ve věci *Stašaitis proti Litvě* ze dne 21. 3. 2002 č. 47679/99, body 67 až 68). Napadená rozhodnutí relevantní odůvodnění závěrů ohledně omezení svéprávnosti stěžovatelky neobsahují (vyjma závěru odvolacího soudu o schopnosti stěžovatelky samostatně hospodařit s částkou 3 000 až 4 000 Kč měsíčně). Není tedy vůbec jasné, v čem soud spatřoval naplnění hmotněprávních podmínek (§ 57 odst. 1 občanského soudního řádu) omezení svéprávnosti stěžovatelky. Lze se pouze domnívat, že se soud plně ztotožnil se závěrem původního znaleckého posudku a dále vycházel z blíže neuvedených „ostatních zjištění“, která vedla soud k závěru o nutnosti i nadále omezit svéprávnost stěžovatelky. V této souvislosti je však nutno připomenout, že o omezení svéprávnosti rozhoduje soud, a nikoliv znalec, tím spíše, jedná-li se o posudek osm let starý. Znalecký posudek je pouze důkazním prostředkem, jedním z podkladů pro rozhodování, který musí soud podrobit kritickému zhodnocení, jak konstatoval Ústavní soud například v nálezu sp. zn. I. ÚS 4457/12 ze dne 24. 7. 2013 (N 132/70 SbNU 221) či nálezu sp. zn. I. ÚS 563/06 ze dne 1. 2. 2007 (N 22/44 SbNU 267). Soud, i když samozřejmě vychází z provedeného dokazování včetně znaleckého posudku, musí sám

odůvodnit, proč spatřuje naplnění zákonných podmínek pro omezení svéprávnosti v daném konkrétním případě. Bez ohledu na skutečnost, že absenci odůvodnění neumožňují příslušná ustanovení občanského soudního řádu (§ 157), není ani z ústavněprávního pohledu akceptovatelné, aby rozhodnutí, jímž je omezena svéprávnost, vůbec nevyložilo důvody takového závažného zásahu do základních práv a pečlivě nevysvětlilo, proč je nezbytný. Navíc, pokud řádné odůvodnění absentuje, lze také jen s velkými obtížemi posoudit, zda soud splnění zákonných podmínek pro zbavení osobní svobody zkoumal důkladně, jak je jeho povinností.

25. V této souvislosti lze poukázat i na judikaturu Nejvyššího soudu, který např. ve svém rozsudku ze dne 17. 12. 2014 sp. zn. 30 Cdo 4467/2014 konstatoval, že „soud je povinen v odůvodnění svého rozsudku zprostředkovat nejen ucelený skutkový obraz daného případu, ale též smysluplnou a přesvědčivou právní kvalifikaci věci, jež v sobě obsahuje (danému případu odpovídající) podrobné rozvedení aplikovaného pravidla chování na zjištěný skutkový stav. Z tohoto pohledu je odůvodnění rozsudku odvolacího soudu sice obsažnější, avšak jeho závěr, že ‚vrácení svéprávnosti v širším než učiněném rozsahu by mělo pro posuzovaného za následek hrozbu závažné újmy‘, postrádá relevantní vysvětlení zjištěných právně rozhodných okolností ve vazbě na příslušná ustanovení aplikovaného právního předpisu. Přitom i ústavněprávní rozměr omezení svéprávnosti člověka si vyžaduje mimořádnou pečlivost soudů rozhodujících v těchto věcech (srov. např. náleze Ústavního soudu České republiky ze dne 18. srpna 2009 sp. zn. I. ÚS 557/09, který je veřejnosti přístupný na internetových stránkách Ústavního soudu České republiky <http://nalus.usoud.cz>)“.

26. Ústavní soud uzavírá, že postupem Městského soudu v Praze a Obvodního soudu pro Prahu 4, jež učinily závěry, které nemají oporu v provedených důkazech, došlo v dané věci k porušení čl. 36 Listiny. Současně došlo také k zásahu do dalších ústavně chráněných práv stěžovatelky, konkrétně do způsobilosti mít práva (čl. 5 Listiny), práva na zachování lidské důstojnosti, osobní cti, dobré pověsti a ochrany jména (čl. 10 odst. 1 Listiny) a práva na ochranu před zasahováním do soukromého a rodinného života (čl. 10 odst. 2 Listiny).

27. Nejvyšší soud se věcí meritorně zabývat nemohl z důvodu nepřipustnosti dovolání, proto právo stěžovatelky na spravedlivý proces ani jiná ústavně zaručená práva nemohl porušit. Ústavní soud si v tomto směru z vyžádaného spisu ověřil, že dovolání stěžovatelky skutečně neobsahuje relevantní údaje o tom, v čem by mělo spočívat splnění předpokladů přípustnosti dovolání. Jakkoli jsou zjevně napadená rozhodnutí v rozporu s judikaturou Nejvyššího soudu, a rozhodnutí nalézacího i odvolacího soudu přímo nabízela k řešení celou řadu právních otázek spojených s efektivní soudní ochranou základních práv a svobod stěžovatelky, argumentace

předestřená v dovolání v tom smyslu (vymezení se vůči judikatuře Nejvyššího soudu, jak ukládá § 237 občanského soudního řádu) vedena nebyla, což vedlo k odmítnutí dovolání podle § 243c odst. 1 a 2 občanského soudního řádu. Ostatně stěžovatelka proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 12. 2015 č. j. 30 Cdo 3366/2015-618 v ústavní stížnosti námitky nevznášela.

28. Ústavní soud proto ústavní stížnosti vyhověl a ve výroku uvedená rozhodnutí podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil, a to včetně usnesení dovolacího soudu, neboť jeho existence by při zrušení jemu předcházejících rozhodnutí - na která přitom procesně navazovalo - postrádala rozumný smysl.

29. S ohledem na to, že majetkové a osobní poměry stěžovatelky odůvodňují postup podle § 83 odst. 1 zákona o Ústavním soudu, přiznal Ústavní soud stěžovatelce k jejímu návrhu náhradu nákladů právního zastoupení, a to v rozsahu dvou úkonů právní služby (převzetí a příprava zastoupení, sepsání ústavní stížnosti) po 1 000 Kč podle ustanovení § 7 ve spojení s § 9 odst. 2 vyhlášky č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, a paušální částky náhrady hotových výdajů za dva úkony právní služby po 300 Kč podle § 13 odst. 3 téhož předpisu, v úhrnné výši 2 600 Kč; náhrada za daň z přidané hodnoty podle § 137 odst. 3 advokátního tarifu přiznána nebyla, neboť placení této daně nebylo prokázáno.

Č. 243

K postupu odvolacího soudu v souvislosti s hodnocením důkazů v trestním řízení a k přikázání věci jinému samosoudci

Pokud má odvolací soud jiný pohled na skutková zjištění než soud prvního stupně, není oprávněn sám vytvářet závěry o skutkovém stavu věci, a nahrazovat tak hlavní líčení. Jestliže považuje rozsah dokazování za úplný, ale provedené důkazy sám hodnotí jinak než soud prvního stupně, nemůže rozhodnout o zrušení rozsudku soudu prvního stupně novým rozsudkem bez toho, že by nezbytné důkazy předtím zopakoval bezprostředně před odvolacím soudem. Přitom však musí zvážit, zda by to neodporovalo povaze odvolacího řízení a nepřekračovalo by to meze pravomocí odvolacího soudu [srov. usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 11 Tdo 652/2015; viz také nálezy sp. zn. II. ÚS 3564/12 (N 38/68 SbNU 391); sp. zn. I. ÚS 1922/09 (N 196/54 SbNU 411); a sp. zn. I. ÚS 109/11 (N 72/61 SbNU 105)]. Jak uvádí trestněprávní doktrína: „Provádění důkazů před odvolacím soudem bude pravidlem v případě zjištění vad napadeného rozsudku týkajících se skutkových zjištění. Odvolací soud zásadně doplní řízení důkazy potřebnými k tomu, aby mohl rozhodnout o podaném odvolání. Zákon zde vylučuje provádění důkazů jen tehdy, když šlo o rozsáhlé a obtížně proveditelné doplnění dokazování, které by znamenalo nahrazovat činnost soudu prvního stupně (...). Dokazování v odvolacím řízení je třeba chápat jako prostředek sloužící k tomu, aby byly výsledky původního dokazování, na nichž spočívá přezkoumávaný rozsudek, buď potvrzeny jako správné, anebo aby správnost původního dokazování a jeho hodnocení byla zpochybněna a umožnila nápravu vad napadeného rozsudku. Meze doplnění dokazování před odvolacím soudem jsou limitovány potřebou spolehlivě rozhodnout o odvolání a odvíjejí se od obsahu a rozsahu přezkoumné činnosti odvolacího soudu (...).“ (Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. Praha : C. H. Beck, 2013, str. 3119–3120).

Z hlediska potřebnosti postupu podle § 262 trestního řádu jsou nicméně relevantní výhrady městského soudu týkající se nesprávného hodnocení důkazů a nedostatečnosti odůvodnění rozsudku obvodního soudu. Jak však uvádí výše citovaná judikatura, tyto výhrady lze považovat za dostatečné k postupu podle uvedeného ustanovení pouze tehdy, budou-li dostatečně konkrétní a bude-li z nich vyplývat, že soud prvního stupně nedostal požadavku hodnotit důkazy logicky správně a v souladu s jejich obsahem, jednotlivě a ve vzájemných souvislostech (§ 2 odst. 6 trestního řádu). Za podobné výhrady ovšem nelze skrývat snahu

odvolacího soudu rozšířit svůj zákonem vymezený prostor k prosazení svého názoru na postup a závěry soudu prvního stupně, ať už jde o oprávnění ve věci sám meritorně rozhodnout, nebo pouze zrušit rozsudek soudu prvního stupně a vrátit věc tomuto soudu k novému projednání a rozhodnutí.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka a soudců Ludvíka Davida (soudce zpravodaj) a Jiřího Zemánka – ze dne 13. prosince 2016 sp. zn. II. ÚS 1837/16 ve věci ústavní stížnosti Č. A., zastoupeného JUDr. Tomášem Kaiserem, advokátem, AK se sídlem Havlíčkova 15, Praha 1, proti usnesení Městského soudu v Praze ze dne 18. 2. 2016 č. j. 9 To 12/2016-1100, kterým bylo zrušeno prvostupňové soudní rozhodnutí a bylo nařízeno, aby věc projednal jiný samosoudce, za účasti Městského soudu v Praze jako účastníka řízení a 1. Obvodního státního zastupitelství pro Prahu 4 a 2. B. A., zastoupené JUDr. Filipem Matoušem, advokátem, se sídlem Lazarská 6/11, Praha 2, jako vedlejších účastníků řízení.

Výrok

I. Usnesením Městského soudu v Praze ze dne 18. 2. 2016 č. j. 9 To 12/2016-1100 bylo porušeno základní právo stěžovatele na zákonného soudce podle čl. 38 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a právo na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

II. Toto usnesení se proto ruší.

Odůvodnění

I. Rekapitulace průběhu řízení

1. Stěžovatel ústavní stížností napadl v záhlaví označené usnesení Městského soudu v Praze (dále jen „městský soud“). Tvrdil, že městský soud porušil jeho právo na zákonného soudce podle čl. 38 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“; v citaci též „LPS“), právo na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále též jen „Úmluva“) a právo na rovnost účastníků podle čl. 37 odst. 3 Listiny. Kromě toho podle stěžovatele porušil i čl. 90 Ústavy.

2. Stěžovatel je stíhán pro přečin nebezpečného pronásledování podle § 354 odst. 1 písm. b) a d) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „trestní zákoník“) a přečin nebezpečného

vyhrožování podle § 353 odst. 1 trestního zákoníku. Podle obžaloby státní zástupkyně Obvodního státního zastupitelství pro Prahu 4 (dále jen „státní zástupkyně“) ze dne 27. 4. 2012 se měl uvedených přečinů dopustit stručně řečeno tím, že opakovaně vyhledával osobní blízkost své bývalé manželky (dále také „poškozená“), kterou sledoval svým vozidlem. Zdržoval se v okolí domu, ve kterém poškozená bydlí, a natáčel ji na kameru. Fotografoval jak ji, tak osoby, které ji navštěvují. Psal jí nevyžádané SMS zprávy. Jejím rodičům napsal dopis. V lednu 2010 jí podle obžaloby poslal zprávu s fotografií náhrobku zavražděného Františka Mrázka. Podobnými aktivitami měl vyvolávat její důvodnou obavu o zdraví a život jí i jejích blízkých.

3. Obvodní soud (prostřednictvím samosoudkyně JUDr. Marie Korbařové) hned třikrát postoupil trestní věc stěžovateli Úřadu městské části Praha 4 k projednání přestupku. Městský soud však vždy na základě stížnosti státní zástupkyně dané usnesení zrušil a věc obvodnímu soudu vrátil. Obvodní soud podle městského soudu zjišťoval skutkový stav nejasně a neúplně. Nevypořádal se se všemi okolnostmi významnými pro jeho rozhodnutí a provedené důkazy nehodnotil po pečlivém uvážení všech okolností případu jednotlivě i v jejich souhrnu. Městský soud navíc nesouhlasil s použitím zásady subsidiarity trestní represe. Ve svém čtvrtém rozhodnutí ve věci obvodní soud již shledal stěžovatele vinným. Bývalou manželku stěžovatele odkázal na řízení ve věcech občanskoprávních. Městský soud však svým čtvrtým zrušovacím rozhodnutím opět věc vrátil obvodnímu soudu k novému projednání. Odůvodnění se velmi podobalo jeho minulým třem rozhodnutím ve věci. Městský soud se tentokrát již rozhodl použít ustanovení § 262 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „trestní řád“, v citaci též „tr. ř.“). Nařídil podle něj, aby věc projednal jiný samosoudce. Nově určený samosoudce obvodního soudu (Mgr. Josef Mana) poté v pátém prvostupňovém rozhodnutí ve věci stěžovatele zprostil obžaloby. Městský soud však popáté rozhodnutí zrušil. Obvodnímu soudu uložil, aby si vyžádal dodatek znaleckého posudku z oblasti psychiatrie ve vztahu k následkům, které v důsledku jednání stěžovatele měla utrpět poškozená. Dále měl vyslechnout znalce, jejichž posudky si dosud měly odporovat. V případě rozporu mezi znaleckými závěry je měl konfrontovat, závěry vyhodnotit a případně si vyžádat revizní znalecký posudek. Provedené důkazy pak měl obvodní soud hodnotit v souladu se zásadou volného hodnocení důkazů. Náležitě se měl zabývat i nárokem poškozené na náhradu škody.

4. Samosoudce obvodního soudu v novém řízení vyslechl pouze jednoho ze znalců. Uvedl, že druhý dotčený znalec zpracoval svůj posudek pouze na základě údajů, které mu byly poskytnuty zprostředkovaně. Validita tohoto posudku byla nižší než v případech zbylých posudků, které znalci vypracovali po osobním vyšetření poškozené. Samosoudce proto

nepovažoval za nutné revidovat posudky. Důkazní stav to nevyžadoval. Zdůraznil pak, že proti sobě stojí protichůdné výpovědi stěžovatele a jeho bývalé manželky. Svědci vypovídali podle toho, ke kterému „táboru“ patří. Přímými svědky přítom byl jen stěžovatel a jeho bývalá manželka. Obvodní soud se nemohl ani na jednu stranu přiklonit. Občasné filmování nemovitostí nelze podle něj brát jako trestně postižitelnou činnost. Zaslání nevyžádaných SMS se neprokázalo. A z dopisu zaslání rodičům poškozené nelze vyvozovat jakékoliv omezení poškozené. Zaslání zprávy s fotkou náhrobku Františka Mrázka pak mohlo představovat zlomyslnost či špatný vtip, nikoliv skutek zakládající trestní odpovědnost. To by se pak muselo trestně stíhat prakticky každé jednání v mezilidských vztazích, které přesáhne meze slušnosti. Samosoudce celý spor označil za „žabomyši“ a oběma jeho stranám doporučil upustit od zarputilosti „dostat jeden druhého“. Stěžovatele proto opět zprostil obžaloby. Skutek, pro který byl stíhán, podle názoru soudu nebyl trestným činem.

5. Po dalším odvolání státní zástupkyně a poškozené přišlo šesté zrušovací usnesení městského soudu, které stěžovatel napadl touto ústavní stížností. Městský soud se ztotožnil s odvolacími námitkami státní zástupkyně vůči závěrům obvodního soudu o neexistenci věrohodného svědectví. Znovu zdůraznil, že se obvodní soud musí řádně se všemi ve věci provedenými důkazy vyrovnat, zabývat se věrohodností toho kterého důkazu a řádně je hodnotit. Teprve poté může ve věci spravedlivě rozhodnout. Obvodnímu soudu vytkl, že učinil závěr o nevěrohodnosti poškozené, aniž by to bylo prokázáno. Soud prvního stupně se také nevypořádal s rozpornými závěry psychiatrických znaleckých posudků. Nesplnil tak pokyn městského soudu, protože znalce za účelem odstranění rozporů nekonfrontoval. Obvodní soud není podle odvolacího soudu schopen se s uvedenou problematikou vypořádat, pomíjí jednotlivé důkazy v neprospěch stěžovatele a nevhodně je bagatelizuje. Na rozdíl od dřívějších rozhodnutí se ani nezabýval otázkou, zda lze v jednání stěžovatele spatřovat přestupek. A v důsledku uvedeného chybně rozhodl o nároku poškozené na náhradu škody.

6. Závěrem městský soud uvedl, že „s ohledem na naprostou profesionální neschopnost stávajícího předsedy senátu Obvodního soudu pro Prahu 4“ využil svého práva, které mu dává § 262 trestního řádu, a nařídil, aby věc projednal jiný samosoudce. K tomuto kroku pak výslovně uvedl: „Jedná se samozřejmě o výjimečný postup, který nelze použít pouze proto, aby bylo dosaženo za každou cenu jiného rozhodnutí soudu I. stupně shodného s mým odvolacího soudu, z toho důvodu, že nalézací soud nyní opakovaně nebyl schopen objektivně, v souladu se zákonem, posoudit celou záležitost, kdy absentoval hodnocení důkazů tak, jak mu to ukládá trestní řád, absentoval jednotlivé důkazy v tom smyslu, že je hodnotil toliko ojedinele, pomíjel jejich návaznost a význam, případně, důkazy svědčící

v neprospěch obžalovaného naprosto bagatelizoval. Nalézací soud se v tomto případě není vůbec schopen se složitostí trestní věci vypořádat. Samozřejmě tímto rozhodnutím odvolací soud rozhodně nepřikazuje nalézacímu soudu, aby ve věci konkrétně rozhodl, musí však všechny důkazy hodnotit řádně, v souladu s ust. § 2 odst. 6 tr. ř., a to jak důkazy svědčící v neprospěch obžalovaných, tak důkazy svědčící v jejich prospěch, své rozhodnutí musí nalézací soud řádně odůvodnit tak, aby netrpělo vnitřními rozporny, jak tomu stále dosud je.“

II. Obsah ústavní stížnosti

7. Stěžovatel v ústavní stížnosti shrnul svůj pohled na skutkový základ věci a poukázal na „nekonečný koloběh“, který vznikl v důsledku nespokojenosti městského soudu s tím, že ho obvodní soud po řádném zhodnocení všech provedených důkazů neodsuzoval. Připomněl, že soudce Mgr. Josef Mana není prvním soudcem, který byl v této věci podle § 262 trestního řádu vyměněn. Totéž se stalo i soudkyni JUDr. Marii Korbařové, která podle názoru městského soudu „nebyla (...) čtyřikrát schopna objektivně posoudit celou záležitost“ a „nebyla schopna se se složitostí trestní věci vůbec vypořádat“. Obdobně městský soud napadl i Mgr. Josefa Manu. Je zřejmé, že za řádné zhodnocení důkazů pokládá městský soud takové zhodnocení, které sám v rozporu s trestním řádem učinil. Reálně hrozí, že městský soud bude soudce obvodního soudu tak dlouho měnit, až najde některého, který zapomene na poslání soudce, nestrannost a neovlivnitelnost a bez dalšího stěžovatele potrestá jen proto, aby městskému soudu vyhověl. Městský soud opakovaně nepřipustným způsobem zasáhl do výlučné pravomoci soudu prvního stupně hodnotit důkazy a opakovaným postupem podle § 262 trestního řádu hledá soudce ochotného porušit ústavně garantované právo na spravedlivý proces.

8. V čl. 38 odst. 1 Listiny je zakotvena jedna ze základních podmínek realizace práva na spravedlivý proces – nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci. Tento ústavní imperativ nejen dotváří a upevňuje soudcovskou nezávislost, ale především pro každého účastníka řízení zaručuje, že jeho věc rozhodne soudce povoláný podle předem stanovených pravidel. Městský soud v tomto případě stěžovatele již opakovaně zákonného soudce zbavil, aniž byly splněny zákonné podmínky, tj. poměr k věci obdobný poměru uvedenému v § 30 trestního řádu. Úvahy městského soudu jsou v rozporu s obsahem spisu a běžnou rozhodovací praxí. To se týká zejména „apoteózy“ jednoho ze znaleckých posudků vypracovaného bez znalosti spisu na základě účelově vybraných informací zmocněnce poškozene. Městský soud v tomto řízení postupuje s cílem odsouzení stěžovatele bez ohledu na provedené důkazy. Lze navíc velmi reálně uvažovat o tom, že

přístup obvodního soudu je mnohem objektivnější a bližší požadavkům § 1 odst. 1 trestního řádu než přístup městského soudu.

9. Podle stěžovatele navíc městský soud opakovaně porušil jeho ústavně zaručené právo na spravedlivý proces. Tento soud v neveřejném zasedání opakovaně rušil rozhodnutí obvodního soudu a dával pokyny, jak provedené důkazy hodnotit, aniž by sám provedl jakékoli dokazování, které by umožnilo odlišné hodnocení provedených důkazů. Stejně tak je ústavně nepřipustné, pokud odvolací soud zruší zprošující rozsudek z toho důvodu, že na základě svého přesvědčení hodnotí tytéž důkazy odlišně od soudu prvního stupně s jiným v úvahu přicházejícím výsledkem.

III. Vyjádření dalších účastníků řízení

10. Poškozená ve svém vyjádření k ústavní stížnosti uvedla, že je podle jejího názoru nepřipustná, protože věc ještě nebyla pravomocně ukončena. Vyvrací pak některá tvrzení stěžovatele ve vztahu k samotnému skutku, pro který je stíhán. Navrhuje proto odmítnutí ústavní stížnosti.

11. Městský soud jako účastník řízení ve svém vyjádření pouze odkázal na obsah rozhodnutí, které v této věci vydal.

12. Obvodní státní zastupitelství pro Prahu 4 se ve lhůtě pro vyjádření se k ústavní stížnosti stěžovatele nijak nevyjádřilo.

IV. Formální předpoklady projednání ústavní stížnosti

13. Ústavní soud nejprve zkoumal splnění podmínek řízení. Ústavní stížnost podal oprávněný stěžovatel, který je účastníkem řízení, ve kterém bylo vydáno rozhodnutí napadené ústavní stížností. Podal ji včas. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel má potřebné právní zastoupení v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“).

14. K přípustnosti ústavní stížnosti Ústavní soud stručně uvádí, že ve stanovisku sp. zn. Pl. ÚS-st. 38/14 stanovil, že „ústavní stížnost je nepřipustná, jestliže stěžovatel v trestním řízení nepodá zákonem předepsaným způsobem dovolání (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu)“ [sp. zn. Pl. ÚS-st. 38/14 ze dne 4. 3. 2014 (ST 38/72 SbNU 599; 40/2014 Sb.)]. Jinými slovy, Ústavní soud může zásadně rozhodovat o meritu věci jen v případě takové ústavní stížnosti, která směřuje proti „konečným“ rozhodnutím. Zpravidla musí jít o rozhodnutí, jímž se soudní či jiné řízení končí, a jeho účastník nemá možnost jiné právní obrany než ústavní stížnost.

15. Za taková „konečná“ rozhodnutí je však možno považovat i některá procesní rozhodnutí, jimiž se řízení sice nekončí, ale uzavírá se jeho relativně samostatná část, přičemž jeho účastník již nemá možnost takové rozhodnutí napadnout. Podle ustálené judikatury Ústavního soudu patří

k tomuto typu rozhodnutí i pokyn odvolacího soudu podle § 262 trestního řádu, aby věc byla projednána a rozhodnuta v jiném složení senátu (resp. jiným samosoudcem). Proti tomuto rozhodnutí nelze podat samostatné dovolání. Ústavní soud přitom bere v úvahu zásadu ekonomie řízení. Pokud by totiž shledal porušení ústavně zaručeného základního práva na zákonného soudce podle čl. 38 odst. 1 Listiny až na samém konci soudního řízení, takové řízení by probíhalo zcela neekonomicky [srov. např. nálezn sp. zn. I. ÚS 794/16 ze dne 21. 6. 2016 (N 118/81 SbNU 833); nálezn sp. zn. II. ÚS 2766/14 ze dne 1. 12. 2015 (N 202/79 SbNU 281); nálezn sp. zn. II. ÚS 3564/12 ze dne 5. 3. 2013 (N 38/68 SbNU 391); nálezn sp. zn. III. ÚS 441/04 ze dne 12. 1. 2005 (N 6/36 SbNU 53); nálezn sp. zn. III. ÚS 711/01 ze dne 6. 6. 2002 (N 66/26 SbNU 193); usnesení sp. zn. IV. ÚS 200/15 ze dne 8. 7. 2015; usnesení sp. zn. III. ÚS 2832/10 ze dne 21. 10. 2010 (vše dostupné na <http://nalus.usoud.cz>)]. Ústavní stížnost je proto přípustná v části směřující proti výroku, kterým se nařizuje, aby byla věc projednána a rozhodnuta jiným samosoudcem, přestože trestní řízení proti stěžovateli zatím neskončilo.

16. Námitky stěžovatele týkající se porušení práva na spravedlivý proces v důsledku tvrzeného „přehodnocování“ skutkových závěrů obvodního soudu bez provedení souvisejících důkazů by byly za jiných okolností nepřipustné, protože v jejich případě již má relevanci, že řízení ještě neskončilo (viz nálezn sp. zn. I. ÚS 794/16, body 42 a 58). V běžném případě by je stěžovatel musel uplatnit v dovolání proti pravomocnému rozhodnutí odvolacího soudu. Ústavní soud však v této věci došel k názoru, že ústavní stížnost stěžovatele splňuje podmínky § 75 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu. Podle tohoto ustanovení Ústavní soud neodmítne ústavní stížnost, i pokud nesplňuje podmínku vyčerpání všech procesních prostředků, které zákon k ochraně základního práva stěžovateli poskytuje, jestliže svým významem podstatně přesahuje vlastní zájmy stěžovatele a byla podána do jednoho roku ode dne, kdy ke skutečnosti, která je předmětem ústavní stížnosti, došlo.

17. Ústavní stížnost je v tomto smyslu včasná. Podstatný přesah vlastnímu případu stěžovatele pak Ústavní soud spatřuje v tom, že by jiný výrok jeho nálezu, omezující se pouze na zrušení části výroku odvolacího soudu o změně soude, mohl v tomto výjimečném případě již šesti kasačních rozhodnutí městského soudu a dvojí změny prvostupňového soudce vést k nemalým procesním problémům pro obvodní soud, kam by se věc vrátila. Jak Ústavní soud níže detailněji rozebere, městský soud napadené usnesení neodůvodnil s potřebnou mírou konkrétnosti. Pokud by se věc nyní vrátila k obvodnímu soudu, neměl by tento soud jednoznačně a dostatečně konkrétní pokyny k dalšímu postupu ve věci. Ústavní soud také níže rozebírá, proč by městský soud za dané výjimečné procesní situace postupoval ústavně konformněji, pokud by již ve vztahu ke sporným skutkovým

zjištěním sám provedl dokazování. Zájem na rychlém a rozumně probíhajícím trestním procesu, který bude naplňovat ústavněprávní principy, jež ho ovládají, spolu s možností městského soudu napravit vytýkané vady a případnou příležitostí obvodního soudu zareagovat na ně, pokud městský soud opět jeho rozhodnutí zruší, vedly Ústavní soud k závěru, že ústavní stížnost přesahuje zájmy stěžovatele ve smyslu § 75 odst. 2 zákona o Ústavním soudu. Bude procesně hospodárnější, pokud již nebude probíhat očekávatelné „kolo navíc“, způsobené i tím, že by obvodní soud neměl dostatečné instrukce k dalšímu postupu. Věc se tak vrátí do odvolacího řízení. Jak navíc ukazuje judikatura citovaná v tomto nálezu, případy ústavně nesouladné změny zákonného soudce v trestním řízení nejsou zdaleka ojedinělé, a tento nález proto může mít dopady i na další obdobné trestní věci. Ústavní soud proto neodmítl námitky stěžovatele na porušení spravedlivého procesu pro nepřipustnost.

V. Právní posouzení opodstatněnosti ústavní stížnosti

V. a) Obecné principy

18. V nyní projednávaném případě se jako klíčová jeví otázka, zda městský soud porušil stěžovatelovo právo na zákonného soudce, které garantuje čl. 38 odst. 1 Listiny.

19. Podle konstantní judikatury Ústavního soudu představuje právo na zákonného soudce jednu ze základních záruk nezávislého a nestranného rozhodování v právním státě. Jde o podmínku řádného výkonu té části veřejné moci, kterou Ústava soudům svěřila [srov. např. nálezy sp. zn. III. ÚS 232/95 ze dne 22. 2. 1996 (N 15/5 SbNU 101), sp. zn. II. ÚS 2317/11 ze dne 24. 1. 2012 (N 19/64 SbNU 187) a sp. zn. II. ÚS 2766/14 (viz výše)]. Účelem práva na zákonného soudce je vyloučení svévolné manipulace při přidělování věcí jednotlivým soudcům a zajištění nestranného rozhodování nezávislým soudcem. Ústavní imperativ, že nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci, zakotvený v čl. 38 odst. 1 Listiny, proto dotváří a upevňuje soudcovskou nezávislost. Představuje pro každého účastníka řízení cenou záruku, že v jeho věci rozhodují soudy a soudci, které určují předem dané zásady (procesní pravidla), díky nimž se pevně přiděluje soudní agenda a nevzniká prostor pro výběr soudů a soudců *ad hoc* [viz nálezy sp. zn. II. ÚS 1009/08 ze dne 8. 1. 2009 (N 6/52 SbNU 57); sp. zn. III. ÚS 232/95; či sp. zn. II. ÚS 2317/11].

20. Obsah práva na zákonného soudce se nevyčerpává pouze určením příslušnosti soudu a vymezením hledisek rozdělování soudní agendy mezi jeho senáty (resp. samosoudce). Toto právo má mnohem širší obsah. Ústavní soud nastínil obsah tohoto ústavně garantovaného práva následovně: „Záruky spojené s právem na zákonného soudce se tedy upínají v prvé

řadě ke způsobu určení soudce, který bude tu kterou věc rozhodovat, a zahrnují rovněž výslovný zákaz odnětí věci takto určenému soudci, z čehož vyplývá, že v konkrétní věci by měl rozhodovat, nebrání-li tomu závažné objektivní důvody, vždy jeden a týž soudce. Jinými slovy řečeno, ústavní garance se vztahují jak na způsob ustavení senátu (samosoudce), který bude ve věci účastníka rozhodovat, tak na stabilitu obsazení soudu, projevující se zákazem svévolné změny v jeho složení.“ (viz nález sp. zn. II. ÚS 2766/14, jenž se sice týkal civilněprávní věci, avšak uvedené závěry lze plně vztáhnout i na oblast trestněprávní, jak ostatně Ústavní soud stvrdil v nálezu sp. zn. I. ÚS 794/16).

21. Ústavní soud současně akceptuje, že uvedený ústavní princip se neuplatňuje absolutně. Není za všech okolností nutné trvat na projednání věci jediným zákonným soudcem, pokud by to znamenalo (pravděpodobně) porušení jiných významných principů spravedlivého procesu (zejména nestrannosti a nezávislosti soudce) nebo pokud by to zpochybňovalo celkovou zákonnost řízení a objektivitu meritorního rozhodnutí. Z tohoto důvodu trestní řád zakotvuje právní instituty, které umožňují v předem vymezených případech a za předem stanovených podmínek učinit výjimku z pravidel o věcné a místní příslušnosti trestních soudů (§ 16 a násl. trestního řádu) nebo z pravidel o určení složení senátu (resp. samosoudce). Jedná se především o možnost odnětí a přikázání věci nadřazeným soudem podle § 25 trestního řádu a dále o postup odvolacího soudu podle § 262 trestního řádu (srov. nálezy sp. zn. I. ÚS 794/16 a sp. zn. II. ÚS 2317/11; či usnesení sp. zn. II. ÚS 3316/09 ze dne 4. 11. 2010 a sp. zn. III. ÚS 642/08 ze dne 22. 5. 2009; vše dostupné na <http://nalus.usoud.cz>). Využití těchto institutů ovšem vždy musí splňovat přísné podmínky proporcionality zásahu do práva na zákonného soudce.

22. Rozhodne-li se odvolací soud, že rozsudek soudu prvního stupně zruší (§ 258 trestního řádu) a věc vrátí k novému projednání a rozhodnutí (§ 259 odst. 1 trestního řádu), může zároveň na základě ustanovení § 262 věty první trestního řádu nařídit, aby byla tato věc projednána a rozhodnuta v jiném složení senátu, resp. jiným samosoudcem. Ústavní soud se již opakovaně vyjádřil, že rozhodnutí podle tohoto ustanovení je svou povahou odnětím a přikázáním věci. Pro tento postup proto musí být splněny obdobně důležité důvody jako pro postup podle § 25 trestního řádu. Základním kritériem pro posouzení jejich existence je zejména to, zda u dosavadního senátu (resp. samosoudce) lze zajistit dodržení základních zásad trestního řízení, jak jsou uvedeny v ustanovení § 2 trestního řádu, a vyloučit jakékoliv pochybnosti o nestrannosti soudu ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny. Zmíněné důležité důvody musí být zřetelné, zřejmě a nepochybné. Jejich existenci je navíc třeba jednoznačně prokázat [viz nálezy sp. zn. I. ÚS 794/16, sp. zn. II. ÚS 3564/12; srov. také nález sp. zn. III. ÚS

90/95 ze dne 7. 12. 1995 (N 82/4 SbNU 271) nebo nález sp. zn. I. ÚS 1922/09 ze dne 7. 9. 2009 (N 196/54 SbNU 411)].

23. Obdobně se k podmínkám uplatnění postupu podle ustanovení § 262 trestního řádu vyjádřil i Nejvyšší soud. Ten v usnesení sp. zn. 3 Tz 282/2001 ze dne 27. 2. 2002 uvedl, že právo na zákonného soudce podle čl. 38 odst. 1 Listiny je bez jakýchkoli pochybností jedním ze základních atributů ústavního pořádku České republiky a důležitým prvkem právní jistoty. Ustanovení § 262 trestního řádu proto podle Nejvyššího soudu představuje určitý zákonem povolený průlom do právní jistoty jednotlivce a z toho důvodu je toto ustanovení „možné aplikovat pouze ve výjimečných případech, kdy v zájmu spravedlivého procesu (čl. 40 LPS) nelze na principu zákonného soudce trvat. Ačkoliv zákon v ustanovení § 262 tr. ř. výslovně nevyjadřuje, aby odvolací soud nařídil nové projednání a rozhodnutí věci v jiném složení senátu z „důležitých důvodů“, jak je tomu v případech přikázání věci jinému soudu (§ 262 věta druhá tr. ř.), je s ohledem na ustanovení čl. 38 odst. 1 LPS zřejmé, že i zde půjde o mimořádné (výjimečné) okolnosti, jež musí být odvolacím soudem vždy spolehlivě zjištěny (...)“ [usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 3 Tz 282/2001 ze dne 27. 2. 2002; srov. také nález sp. zn. III. ÚS 90/95 a usnesení sp. zn. I. ÚS 112/98 ze dne 14. 7. 1998 (U 45/11 SbNU 335)].

24. Ve výše citovaném nálezu sp. zn. II. ÚS 3564/12 Ústavní soud obsáhle a velmi podrobně vyložil podmínky odnětí a přikázání věci jinému senátu (resp. samosoudci) podle § 262 trestního řádu. Postup odvolacího soudu podle tohoto ustanovení lze podle Ústavního soudu považovat za ústavně konformní pouze tehdy, pokud ho odůvodňuje vysoká pravděpodobnost hrozby, že soudce soudu prvního stupně, který by po vrácení věci znovu rozhodoval, nezvládne ukončit řízení způsobem, který by mohl odvolací soud aprobovat. S ohledem na okolnosti se může jednat např. o opakované nerespektování závazných pokynů odvolacího soudu. Ústavní soud dále rozvedl své úvahy ohledně podmínek aplikace předmětného ustanovení: „Je nezbytné, aby v takovémto případě zrušující rozhodnutí odvolacího soudu vždy obsahovalo konkrétní výhrady k rozhodnutím soudu prvního stupně (...). Zároveň platí, že uvedené ustanovení nevytváří odvolacímu soudu širší prostor k prosazení jeho názoru na postup a závěry soudu prvního stupně, než jaký mu vymezuje trestní řád, ať už jde o oprávnění ve věci sám meritorně rozhodnout, nebo pouze zrušit rozsudek soudu prvního stupně a vrátit věc tomuto soudu k novému projednání a rozhodnutí. Odvolací soud proto např. může zavázat soud prvního stupně, aby se vypořádal se všemi okolnostmi významnými pro rozhodnutí, odstranil nejasnosti nebo neúplnosti svých skutkových zjištění, případně aby některé důkazy zopakoval nebo provedl další důkazy (...), dostojí-li však rozhodnutí soudu prvního stupně těmto požadavkům, nemůže ho odvolací soud zrušit

pouze z důvodu, aby prosadil své hodnocení takto provedených důkazů a z něho plynoucí závěry ohledně skutkových zjištění“ [srov. např. nálezy sp. zn. I. ÚS 794/16; sp. zn. I. ÚS 1922/09; sp. zn. I. ÚS 109/11 ze dne 14. 4. 2011 (N 72/61 SbNU 105); sp. zn. II. ÚS 3564/12; či usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 11 Tdo 652/2015 ze dne 24. 6. 2015].

25. K tomu je třeba dodat, že pokud má odvolací soud jiný pohled na skutková zjištění než soud prvního stupně, není oprávněn sám vytvářet závěry o skutkovém stavu věci, a nahrazovat tak hlavní líčení. Jestliže považuje rozsah dokazování za úplný, ale provedené důkazy sám hodnotí jinak než soud prvního stupně, nemůže rozhodnout o zrušení rozsudku soudu prvního stupně novým rozsudkem bez toho, že by nezbytné důkazy předtím zopakoval bezprostředně před odvolacím soudem. Přitom však musí zvážit, zda by to neodporovalo povaze odvolacího řízení a nepřekračovalo by to meze pravomoci odvolacího soudu (srov. výše citované usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 11 Tdo 652/2015; viz také nálezy sp. zn. II. ÚS 3564/12; sp. zn. I. ÚS 1922/09; a sp. zn. I. ÚS 109/11). Jak uvádí trestněprávní doktrína: „Provádění důkazů před odvolacím soudem bude pravidlem v případě zjištění vad napadeného rozsudku týkajících se skutkových zjištění. Odvolací soud zásadně doplní řízení důkazy potřebnými k tomu, aby mohl rozhodnout o podaném odvolání. Zákon zde vylučuje provádění důkazů jen tehdy, kdyby šlo o rozsáhlé a obtížně proveditelné doplnění dokazování, které by znamenalo nahrazovat činnost soudu prvního stupně (...) Dokazování v odvolacím řízení je třeba chápat jako prostředek sloužící k tomu, aby byly výsledky původního dokazování, na nichž spočívá přezkoumávaný rozsudek, buď potvrzeny jako správné, anebo aby správnost původního dokazování a jeho hodnocení byla zpochybněna a umožnila nápravu vad napadeného rozsudku. Meze doplnění dokazování před odvolacím soudem jsou limitovány potřebou spolehlivě rozhodnout o odvolání a odvíjejí se od obsahu a rozsahu přezkumné činnosti odvolacího soudu“ (Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. Praha : C. H. Beck, 2013, str. 3119–3120).

26. V nálezu sp. zn. II. ÚS 3780/13 ze dne 11. 11. 2014 (N 206/75 SbNU 313) měl Ústavní soud znovu příležitost vyslovit se k ústavním limitům postupu podle ustanovení § 262 trestního řádu. Nad rámec výše uvedeného zdůraznil, že odvolací soud má povinnost náležitě odůvodnit svůj postup podle § 262 trestního řádu. V obecné rovině se k povinnosti soudů náležitě odůvodnit svá rozhodnutí Ústavní soud vyjádřil, že „z hlediska stanoveného postupu (čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod) je požadavek řádného a vyčerpávajícího zdůvodnění rozhodnutí orgánů veřejné moci (...) jednou ze základních podmínek ústavně souladného rozhodnutí“ [nálezu sp. zn. III. ÚS 103/99 ze dne 3. 2. 2000 (N 17/17 SbNU 121)]. Požadavek náležitého odůvodnění rozhodnutí je tedy jedním ze základních atributů spravedlivého procesu. Dodržování povinnosti odůvodnit rozhodnutí má

zaručit transparentnost a kontrolovatelnost rozhodování soudů a vyloučit libovůli. Chybějící nebo pouze povšechné a zcela obecné odůvodnění je proto s to založit nejen nepřezkoumatelnost rozhodnutí, ale taktéž i jeho protiústavnost [srov. např. nálezy sp. zn. II. ÚS 1235/11 ze dne 28. 6. 2011 (N 126/61 SbNU 831); sp. zn. I. ÚS 113/02 ze dne 4. 9. 2002 (N 109/27 SbNU 213); sp. zn. III. ÚS 103/99; a sp. zn. III. ÚS 84/94 ze dne 20. 6. 1995 (N 34/3 SbNU 257)].

27. Pro srovnání lze uvést, že k podobným závěrům dospěl ve své judikatuře i Evropský soud pro lidská práva (dále také jen „ESLP“). Při interpretaci ustanovení čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod dospěl k závěru, že „čl. 6 odst. 1 Úmluvy zavazuje soudy uvést důvody pro svá rozhodnutí, i když toto ustanovení nelze interpretovat tak, že vyžaduje detailní odpověď na každý argument vznesený stranami“ (rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Ruiz Torija proti Španělsku* ze dne 9. 12. 1994, č. 18390/91, § 29; srov. také rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Van De Hurk proti Nizozemsku* ze dne 19. 4. 1994, č. 16034/90, bod 61). Je však důležité připomenout, že dle Evropského soudu pro lidská práva „z rozhodnutí musí jednoznačně vyplývat, že hlavní otázky posuzovaného případu byly náležitě posouzeny“ (rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Boldea proti Rumunsku* ze dne 15. 2. 2007, č. 19997/02, bod 30). Z rozsudku velkého senátu ESLP ve věci *Taxquet proti Belgii* plyne také to, že „náležité odůvodnění rozhodnutí má za účel také ukázat stranám, že byly vyslyšeny, a tím přispět k lepší akceptaci konečného rozhodnutí z jejich strany. Kromě toho [tento požadavek] zavazuje soudce k tomu, aby založili svá rozhodnutí na objektivních argumentech a chránili práva obžalovaného“ (rozsudek velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Taxquet proti Belgii* ze dne 16. 11. 2010, č. 926/05, bod 91).

28. Vztáhnuto na postup podle § 262 trestního řádu, o projev libovůle v rozhodování soudů a potažmo o porušení ústavně chráněných práv stěžovatele by mohlo jít zejména tehdy, jestliže by odvolací soud svůj závěr o nutnosti postupu podle § 262 věty první trestního řádu náležitě neodůvodnil nebo pokud by takový závěr spočíval na důvodech evidentně nepřipadných (srov. např. nálezy sp. zn. II. ÚS 3780/13, bod 17; či usnesení sp. zn. IV. ÚS 200/15; sp. zn. I. ÚS 1698/13 ze dne 25. 3. 2014; sp. zn. I. ÚS 2991/09 ze dne 14. 1. 2010; a sp. zn. III. ÚS 963/08 ze dne 15. 5. 2008; vše dostupné na <http://nalus.usoud.cz>).

V. b) Aplikace obecných principů na projednávaný případ

29. Ústavní soud dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná. Zároveň Ústavní soud předesílá, že v tomto řízení se ještě nemůže nijak vyjádřovat ke správnosti rozhodnutí obecných soudů ohledně merita celé

trestní věci a viny stěžovatele. Pokud by tak učinil, předčasně by se vyjadřoval k otázkám, které poté mohou být samostatně přezkoumatelné případně i v rámci řízení o ústavní stížnosti, až celé trestní řízení pravomocně skončí (srov. stanovisko pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 38/14).

30. Ústavní soud posuzoval ústavní stížnost zejména z toho hlediska, zda městský soud postupem podle § 262 trestního řádu v dané věci neporušil základní právo stěžovatele na zákonného soudce podle čl. 38 odst. 1 Listiny. Přistoupil k přezkumu namítaného zásahu do uvedeného stěžovatelova práva na základě testu proporcionality. Omezení práva na zákonného soudce totiž musí být v konkrétním případě vhodné (schopné dosáhnout sledovaného legitimního cíle); je-li vhodné, musí být potřebné (nesmí existovat jiné než přezkoumávané opatření, které naplňuje sledovaný cíl v podobné míře, a je vůči dotčenému ústavně zaručenému právu šetrnější); a je-li vhodné a potřebné, pak musí být přiměřené v užším smyslu (hodnota, kterou opatření chrání, musí převážet nad ochranou ústavně zaručeného práva). V projednávané věci by tedy hodnoty dodržení základních zásad trestního řízení a prevence bezúčelného protahování trestního řízení musely převážet nad hodnotou ochrany stěžovatelova práva na zákonného soudce. Nebude-li napadený zásah do tohoto práva splňovat tyto podmínky, bude protiústavní.

31. První kritérium testu proporcionality zásah městského soudu do stěžovatelova práva na zákonného soudce splnil. V pořadí druhá „změna“ samosoudce měla potenciál zajistit, že budou z pohledu městského soudu dodrženy dosud porušované základní zásady trestního řízení. Pokud by poté obvodní soud uspokojil městský soud, že splnil jeho pokyny pro nové rozhodnutí ve věci, mohlo celé trestní řízení směřovat ke svému konci v podobě pravomocného rozhodnutí. Ústavní soud ale nyní musí posoudit, zda byl tento zásah s ohledem na sledované legitimní cíle také potřebný.

32. Městský soud obecně v napadeném usnesení zkritizoval obvodní soud, že se neumisí věci vypořádat, pomíjí jednotlivé důkazy v neprospěch stěžovatele a nevhodně je bagatelizuje. Měl se také zabývat tím, zda v jednání stěžovatele nelze spatřovat přestupek. V důsledku uvedených pochybení pak podle městského soudu rozhodl špatně i o nároku poškozené na náhradu škody. Obvodnímu soudu pak obecně – bez bližších konkrétností – nařídil, že tentokrát již musí všechny důkazy řádně hodnotit podle § 2 odst. 6 trestního řádu, jak ve prospěch, tak v neprospěch stěžovatele. Zdůraznil pak povinnost své rozhodnutí řádně odůvodnit, aby netrpělo vnitřními rozpory. To vše však měl splnit nový – již třetí – soudce obvodního soudu.

33. Závěry zprošťujících rozsudků obvodního soudu a kasačních usnesení městského soudu se rozcházejí zejména v hodnocení

věrohodnosti svědků, hodnocení znaleckých posudků, hodnocení trestnosti natáčení domu poškozené a korespondence stěžovatele s poškozenou a jejími rodiči. Jak již bylo výše zmíněno (viz bod 4), obvodní soud vyhodnotil ve věci provedené výslechy svědků a došel k závěru o nevěrohodnosti svědků. Tento svůj závěr odůvodnil tím, že argumentační linii každého výsledku ovlivňoval vztah vyslychaného k jedné ze stran celého sporu. Jediné přímé důkazy o skutcích označených v obžalobě mohl obvodní soud získat jen výslechem samotného stěžovatele a poškozené. Jejich verze popisu předmětných událostí však byly zcela protichůdné. V korespondenci stěžovatele s jeho bývalou manželkou a jejími rodiči i v natáčení jejího domu kamerou pak obvodní soud neshledal nic trestného. Městský soud však s tímto hodnocením nesouhlasil (viz bod 5). Podle jeho názoru obvodní soud konkrétně neprokázal nevěrohodnost poškozené. Se všemi provedenými důkazy se navíc nevyrovnal a nehodnotil je v souladu s trestním řádem. Obvodní soud poté nesplnil předchozí pokyn městského soudu z jeho pátého zrušovacího rozhodnutí ve věci, protože se nevypořádal s rozpornými závěry znaleckých posudků z oblasti psychiatrie. Znalce řádně nekonfrontoval, aby tyto rozpory odstranil. Podle městského soudu se s nimi „ani v nejmenším řádně nevyrovnal“. Obvodní soud ve svém zprošťujícím rozsudku odůvodnil, proč takto postupoval (viz bod 4). Zdůraznil, že jeden ze znalců zpracoval svůj posudek pouze na základě zprostředkovaných údajů, aniž by posuzovanou osobu (bývalou manželku stěžovatele) osobně vyšetřil. Ve srovnání s ostatními posudky proto tento posudek neměl stejnou důkazní sílu. Z toho důvodu také samosoudce obvodního soudu nepovažoval za nutné posudky podrobit dalšímu, již reviznímu znaleckému přezkumu.

34. Ústavní soud na tomto místě podotýká, že podle jeho názoru obvodní soud napravil většinu vad, které mu městský soud vytýkal ve svém pátém kasačním usnesení v této trestní věci. Je pravda, že nesplnil pokyn městského soudu, aby konfrontoval všechny ve věci zainteresované znalce. Tento svůj postup však odůvodnil s odkazem na pochyby, které o jednom z rozporných posudků měl.

35. Z hlediska potřebnosti postupu podle § 262 trestního řádu jsou nicméně relevantní výhrady městského soudu týkající se nesprávného hodnocení důkazů a nedostatečnosti odůvodnění rozsudku obvodního soudu. Jak však uvádí výše citovaná judikatura, tyto výhrady lze považovat za dostatečné k postupu podle uvedeného ustanovení pouze tehdy, budou-li dostatečně konkrétní a bude-li z nich vyplývat, že soud prvního stupně nedostál požadavku hodnotit důkazy logicky správně a v souladu s jejich obsahem, jednotlivě a ve vzájemných souvislostech (§ 2 odst. 6 trestního řádu). Za podobné výhrady ovšem nelze skrývat snahu odvolacího soudu rozšířit svůj zákonem vymezený prostor k prosazení svého názoru

na postup a závěry soudu prvního stupně, ať už jde o oprávnění ve věci sám meritorně rozhodnout, nebo pouze zrušit rozsudek soudu prvního stupně a vrátit věc tomuto soudu k novému projednání a rozhodnutí (viz body 23 a 24). Podle Ústavního soudu „je v rozporu s právem na spravedlivý proces, pokud odvolací (...) soud nad rámec svého zákonného oprávnění, jakož i procesních pravidel pro dokazování spekulativně mění skutková zjištění nalézacího soudu, aniž by provedl všechny relevantní důkazy, z nichž tato skutková zjištění vyplývají. Změny skutkových závěrů není možno provádět ani implicitně v rámci vyvozování nových právních závěrů“ [náleží sp. zn. I. ÚS 3235/15 ze dne 26. 4. 2016 (N 80/81 SbNU 349), bod 53].

36. Městský soud se pokusil ukončit výše popsané rozpory, které přetrvávaly mezi ním a obvodním soudem, obecnou instrukcí ohledně hodnocení důkazů. Neomezil se však pouze na uložení závazku, aby se obvodní soud vypořádal se všemi okolnostmi významnými pro rozhodnutí, odstranil nejasnosti nebo neúplnosti, případně aby zopakoval některé důkazy nebo provedl další důkazy [§ 2 odst. 6 a § 258 odst. 1 písm. b) a c) trestního řádu]. Městský soud se v ústavní stížnosti napadeném usnesení naopak zabýval hodnocením některých provedených důkazů. Zejména se ztotožnil s odvolacími námitkami státní zástupkyně týkajícími se věrohodnosti vyslechnutých svědků, nesouladu znaleckých posudků a bagatelizace předmětných skutků (viz body 5 a 6). Ústavní soud nepřehlédl, že městský soud hodnotil tyto důkazy a následně z nich vyvozoval závěry o skutkových zjištěních. Ve vztahu k poškození například bez bližší konkretizace uvedl, že četné důkazy její tvrzení podporují a její osobnost byla shledána obecně věrohodnou. Odmítl pak pohled obvodního soudu na některé důkazy v neprospěch stěžovatele jako nevhodnou bagatelizaci (patrně měl na mysli natáčení domu poškozené na kameru, zaslání dopisu jejím rodičům a obžalobou tvrzené zaslání SMS). Žádný z předmětných důkazů však bezprostředně nezopakoval a neprovedl v rámci odvolacího řízení (srov. body 5 a 6).

37. Hodnocení provedených důkazů, k němuž dospěl samosoudce obvodního soudu ve svém v pořadí druhém zprošťujícím rozsudku, následně městský soud označil za „naprostou profesionální neschopnost (...) se s danou problematikou řádně vypořádat“, přičemž vytýkané vady byly podle městského soudu „zásadního rázu“. Samosoudce v očích městského soudu „vůbec nebyl schopen se se složitostí trestní věci vypořádat“. I to byly důvody městského soudu pro přikázání věci k projednání a rozhodnutí jinému samosoudci. Ústavní soud musí na tomto místě ovšem konstatovat, že postup městského soudu v této věci vzbuzuje podezření, že se snažil v rozporu s výše nastíněnými ústavními principy prosadit své vlastní hodnocení provedených důkazů a z něho plynoucí závěry ohledně skutkových zjištění (srov. náleží sp. zn. II. ÚS 3564/12; sp. zn. I. ÚS 109/11; a sp. zn. I. ÚS 1922/09). Postup podle § 262 trestního řádu, který vedl k omezení

stěžovatelova práva na zákonného soudce, totiž podle Ústavního soudu nebyl potřebný. K tomuto závěru dospěl Ústavní soud především z následujících důvodů.

38. Z (dosud) posledního kasačního usnesení v této věci plyne, že městský soud hodnotil důkazy, které nikdy za celou dobu řízení neprovedl. Spekulativně poté naznačoval svůj pohled na skutková zjištění obvodního soudu. Obvodní soud přitom podle Ústavního soudu v dostatečné míře zareagoval na předchozí výtky městského soudu a přílehavě odůvodnil, proč zcela neuposlechl jeho pokyn ke konfrontaci znalců. Nerespektování tohoto pokynu bylo jedním z důvodů, proč městský soud obvodní soud poměrně nevybíravě zkritizoval. Podle Ústavního soudu se však samosoudce ničeho tak závažného nedopustil, pokud předložil důvody svého postupu.

39. Jestliže se městský soud s tímto odůvodněním obvodního soudu neztotožnil a na konfrontaci znalců trval, nebylo by pro něj nijak zatěžující, aby ji sám provedl. To se týká i zbylých tvrzených vad. Podle Ústavního soudu by v tomto konkrétním případě neodporovalo povaze odvolacího řízení a nepřekračovalo by to pravomoci městského soudu, pokud by za dané procesní situace provedl předmětné důkazy sám, zhodnotil je a se závazným právním názorem věc vrátil obvodnímu soudu. Jak bylo popsáno výše (bod 25), provádění důkazů před odvolacím soudem bude pravidlem v případě vad ve skutkových zjištěních. Dokazování před odvolacím soudem pak představuje prostředek pro potvrzení či zpochybnění a nápravu těchto vad. Městský soud měl podle Ústavního soudu vzít v potaz, že ve věci již po šesté posuzoval prvostupňové rozhodnutí. Rozhodoval v únoru 2016, přičemž obžaloba byla podána již v dubnu 2012. Pokud se městský soud chtěl držet svého zjevného pohledu na tuto věc, bylo by v daném procesním rámci konstruktivnější provést konkrétní důkazy v odvolacím řízení. O rozsáhlé a obtížně proveditelné doplnění dokazování by podle Ústavního soudu nešlo.

40. Městský soud tedy měl za těchto okolností k dispozici prostředky, kterými by dosáhl legitimních cílů dodržení základních zásad trestního řízení a prevence bezúčelného protahování trestního řízení, aniž by musel nařizovat projednání stěžovatelovy trestní věci již třetím zákonným soudcem (srov. výše citovaný nálezn sp. zn. I. ÚS 3235/15). Ústavní soud proto konstatuje, že zásah městského soudu do ústavně zaručeného práva stěžovatele na zákonného soudce nebyl nezbytný. Městský soud měl vzhledem ke vzniklé procesní situaci, ve které již šestkrát zrušil prvostupňová rozhodnutí ve věci a nařídil její projednání již třetím samosoudcem, jiné možnosti, jak sledovat zmíněné legitimní cíle a přitom respektovat čl. 38 odst. 1 Listiny. Tvrzená pochybení samosoudce obvodního soudu podle Ústavního soudu neodůvodňovala absolutní nezbytnost jeho „odstranění“ z rozhodování v této trestní věci. Městský soud obecně v jejím průběhu

viditelně nedoceníl ústavní důležitost práva na zákonného soudce, ačkoliv sám zdůrazňoval požadavek výjimečnosti odnětí věci a jejího přikázání jinému soudci. Vzhledem k nesplnění kritéria potřebnosti v rámci testu proporcionality tak Ústavní soud došel k závěru, že městský soud postupoval protiústavně, pokud v projednávané věci nařídil, aby trestní věc projednal jiný senát (samosoudce).

41. Tím, že provedené důkazy hodnotil, aniž by sám provedl jakékoli dokazování, které by umožnilo odlišné hodnocení provedených důkazů oproti pohledu obvodního soudu, navíc městský soud porušil stěžovatelovo právo na spravedlivý proces. Jak bylo výše uvedeno (bod 25) a jak stěžovatel sám namítal, pokud má odvolací soud jiný pohled na skutková zjištění než soud prvního stupně, nemůže si bez provedení dokazování sám vytvářet závěry o skutkovém stavu věci a nahrazovat tak hlavní líčení. Pokud si je na základě odlišného hodnocení důkazů provedených soudem prvního stupně vytvoří, aniž by dané důkazy sám zopakoval, poruší tím právo na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy [viz nálezy sp. zn. I. ÚS 3456/15 ze dne 9. 8. 2016 (N 148/82 SbNU 357), sp. zn. II. ÚS 1180/14 ze dne 17. 2. 2015 (N 35/76 SbNU 485), sp. zn. I. ÚS 3725/10 ze dne 3. 8. 2011 (N 139/62 SbNU 175), sp. zn. IV. ÚS 275/98 ze dne 29. 5. 2000 (N 79/18 SbNU 183) aj.]. To městský soud v této věci podle Ústavního soudu učinil, přestože sám uváděl, že to nebylo jeho cílem.

42. Za problematickou z ústavněprávního hlediska považuje Ústavní soud také skutečnost, že městský soud předmětně rozhodnutí neodůvodnil dostatečně přezkoumatelným způsobem. Městský soud prakticky ve všech zrušovacích usneseních v této věci obecně napadá obvodní soud pro nedostatky odůvodnění, nevypřádávání se s jednotlivými důkazy, vnitřní rozpornost a nesrozumitelnost. Sám však podle Ústavního soudu není dostatečně konkrétní, aby k těmto tvrzením ve všech případech přidal i konkrétní podklad pro tak silné závěry. Sám svým způsobem činí, co obvodnímu soudu vytýká. Pro obvodní soud tak nemohlo být zcela předvídatelné, jak má konkrétně splnit výhrady městského soudu, protože kasační usnesení nesplňovala požadavek potřebné konkrétnosti. Ústavní soud má za to, že ústavní stížností napadené usnesení městského soudu se ani v tomto ohledu nepohybovalo v rámci naznačených ústavněprávních limitů (srov. výše citované nálezy sp. zn. I. ÚS 794/16; sp. zn. II. ÚS 3564/12 a sp. zn. I. ÚS 1922/09 aj.).

43. Kvůli porušení práva na spravedlivý proces pro přehodnocování skutkových závěrů bez provedení dokazování a nedostatkům odůvodnění usnesení městského soudu je podle Ústavního soudu namístě zrušit celé toto usnesení. Věc se tak vrací do odvolacího řízení. V něm již městský soud musí ctít princip zákonného soudce a využít jiných procesních prostředků, které má k dispozici, aby poskytl ochranu zájmu na dodržení

základních zásad trestního řízení a zabránění bezúčelnému protahování trestního řízení. Nabízí se vlastní provedení sporných důkazů, jejich vyhodnocení a závázání soudu prvního stupně vlastním právním názorem na skutkové okolnosti věci. Tento právní názor však městský soud musí odůvodnit přezkoumatelným a dostatečně konkrétním způsobem, aby ho obvodní soud mohl v případě opětovného zrušení jeho rozsudku náležitě zohlednit a řídit se jím.

VI. Závěr

44. Ústavní soud závěrem shrnuje nosné důvody svého rozhodnutí v posuzované věci. Odvolací soud není oprávněn zrušit rozsudek nalézacího soudu pouze proto, aby prosadil své vlastní hodnocení důkazů, které však sám neprovedl. Právě jejich provedení a hodnocení se v projednávané věci nabízelo jako alternativa k odnětí věci samosoudci obvodního soudu a přikázání věci jinému jeho samosoudci. Byl by tím adekvátně naplněn legitimní cíl dodržení zásad trestního řízení a prevence dalších průtahů za současné vyšší míry respektu k ústavně zaručenému právu stěžovatele na zákonného soudce podle čl. 38 odst. 1 Listiny. Napadený zásah proto nesplnil kritérium potřebnosti v rámci testu proporcionality. Městský soud také porušil právo stěžovatele na spravedlivý proces, protože se neubráníl přehodnocování některých skutkových zjištění obvodního soudu, aniž by provedl jakékoliv dokazování. Jeho usnesení navíc podle Ústavního soudu nebylo odůvodněno s potřebnou konkrétností a předvídatelností pro další postup obvodního soudu.

45. Na základě výše uvedeného Ústavní soud podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu vyhověl ústavní stížnosti, neboť usnesení městského soudu vedlo k porušení základních práv stěžovatele na zákonného soudce podle čl. 38 odst. 1 Listiny a na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 Úmluvy. Proto Ústavní soud podle ustanovení § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu napadené usnesení městského soudu zrušil.

46. Protože trestní řízení proti stěžovateli nebylo skončeno, stěžovatel i poškozená musí mít ještě možnost uplatňovat v jeho rámci své argumenty, pokud jde o vady v hodnocení důkazů či o skutkovou rovinu věci, a chránit si svá procesní práva.

Č. 244

K nesprávnému počítání konce lhůty pro doplnění kasační stížnosti

Nejvyšší správní soud porušil právo stěžovatele na spravedlivý proces, neboť odmítl kasační stížnost pro opožděné podání jejího doplnění, přestože bylo ve skutečnosti podáno včas. Vycházel z marného uplynutí lhůty podle výzvy soudu ke dni 22. 5. 2016, avšak přehlédl, že poslední den lhůty připadl na neděli, a byl jím tak podle § 40 odst. 3 s. ř. s. teprve nejbližší následující pracovní den, tedy pondělí 23. 5. 2016, kdy byla kasační stížnost řádně doplněna.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Jaromíra Jirsy (soudce zpravodaj) a soudců Jana Musila a Vladimíra Sládečka – ze dne 13. prosince 2016 sp. zn. IV. ÚS 3594/16 ve věci ústavní stížnosti Jiřího Řeháka, zastoupeného JUDr. Jaroslavem Tesákem, Ph.D., LL.M., advokátem, se sídlem v Brně, Jaselská 23, proti usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 24. 8. 2016 č. j. 8 As 68/2016-43, kterým byla pro opožděnost odmítnuta stěžovatelova kasační stížnost, za účasti Nejvyššího správního soudu jako účastníka řízení.

Výrok

Usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 24. 8. 2016 č. j. 8 As 68/2016-43 se ruší, neboť jím bylo porušeno základní právo stěžovatele na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod.

Odůvodnění

Nejvyšší správní soud usnesením ze dne 24. 8. 2016 č. j. 8 As 68/2016-43 odmítl kasační stížnost stěžovatele proti rozsudku Krajského soudu v Brně ze dne 27. 1. 2016 č. j. 41 A 64/2014-77. Dospěl k závěru, že kasační stížnost byla doplněna opožděně, neboť výzva byla stěžovateli doručena dne 22. 4. 2016, zákonná měsíční lhůta podle § 106 odst. 3 s. ř. s. tak uplynula 22. 5. 2016, avšak příslušné podání došlo soudu do datové schránky teprve dne 23. 5. 2016.

Proti usnesení Nejvyššího správního soudu se stěžovatel brání ústavní stížností doručenou dne 31. 10. 2016 a navrhuje, aby je Ústavní soud

zrušil. Namítá zásah do práva na spravedlivý proces podle čl. 36 a navazujících ustanovení Listiny základních práv a svobod, který spatřuje v tom, že kasační stížnost byla odmítnuta pro její opožděné doplnění, které však bylo podáno včas, neboť 22. 5. 2016 byla neděle, a lhůta tak ze zákona končila teprve v pondělí 23. 5. 2016; v tento den byla kasační stížnost doplněna.

Nejvyšší správní soud ve vyjádření doručeném dne 18. 11. 2016 sdělil, že tvrzení stěžovatele odpovídají skutečnému průběhu řízení a navrhl, aby bylo ústavní stížnosti vyhověno; vyjádřil politování nad nastalým omylem. Krajský úřad Jihomoravského kraje jako žalovaný před správními soudy se podáním doručeným dne 22. 11. 2016 vzdal postavení vedlejšího účastníka řízení před Ústavním soudem. Stěžovatel podáním doručeným dne 30. 11. 2016 sdělil, že repliku neuplatňuje.

Ústavní stížnost byla podána včas, osobou oprávněnou a stěžovatel je v souladu s § 30 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) zastoupen advokátem; rovněž není nepřípustná podle § 75 odst. 1 téhož zákona. K projednání věci Ústavní soud připojil spis Nejvyššího správního soudu vedený pod sp. zn. 8 As 68/2016; rozhodl bez nařízení ústního jednání, neboť v intencích § 44 věty první zákona o Ústavním soudu by od něj nebylo možno očekávat další objasnění věci.

Ústavní soud je podle čl. 83 Ústavy soudním orgánem ochrany ústavnosti, není součástí soustavy obecných soudů. K zásahu do jejich rozhodovací činnosti je povolán výhradně, pokud z jejich strany došlo k porušení ústavně zaručených práv nebo svobod. K takovému pochybení v projednávané věci došlo, protože kasační stížnost byla odmítnuta z procesních důvodů, přestože k tomu nebyly splněny zákonné podmínky.

Nejvyšší správní soud porušil právo stěžovatele na spravedlivý proces, neboť odmítl kasační stížnost pro opožděné podání jejího doplnění, přestože bylo ve skutečnosti podáno včas. Vycházel z marného uplynutí lhůty podle výzvy soudu ke dni 22. 5. 2016, avšak přehlédl, že poslední den lhůty připadl na neděli, a byl jím tak podle § 40 odst. 3 s. ř. s. teprve nejbližší následující pracovní den, tedy pondělí 23. 5. 2016, kdy byla kasační stížnost řádně doplněna. Tento omyl je zjevný ze spisové dokumentace a sám Nejvyšší správní soud jej uznal a navrhl zrušení svého usnesení.

Ústavní soud proto ústavní stížnosti vyhověl a podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu vyslovil, že napadeným usnesením Nejvyššího správního soudu bylo porušeno ústavně zaručené právo stěžovatele na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod. Současně podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu usnesení zrušil.

Č. 245

K právu nezletilého na projednání věci v jeho přítomnosti a na participaci na řízení, které se jej týká

Neexistuje žádný důvod, proč by účastnice civilního řízení o zaplacení dluhu vzniklého jízdou načerno neměla být o řízení vůbec informována. Pouze v případě zvolení zástupce svobodnou vůlí účastníka řízení totiž lze s jistotou dovést, že o daném řízení ví, a lze na něm rozumně požadovat, aby nesl i případné negativní dopady jednání takového zástupce. Není relevantní pouze vůle zákonných zástupců, ale i vůle nezletilého, kterou nelze zcela pominout. Projevenou vůli dítěte je nutno posoudit s ohledem na jeho nejlepší zájem. Soudy se nemohou bezvýhradně spolehnout na zákonného zástupce, že bude dodržovat všechny své povinnosti a intenzivně se zastupovaným komunikovat, ale je třeba dodržování daných povinností důsledně ověřovat.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Davida Uhlíře (soudce zpravodaj) a soudců Kateřiny Šimáčkové a Tomáše Lichovníka – ze dne 19. prosince 2016 sp. zn. I. ÚS 3966/14 ve věci ústavní stížnosti V. K., zastoupené Mgr. et Mgr. Alenou Vlachovou, advokátkou, se sídlem v Praze, Husova 242/9, proti platebnímu rozkazu Okresního soudu Plzeň-město ze dne 6. prosince 2010 č. j. 39 C 1068/2010-5, kterým bylo stěžovatelce uloženo zaplatit 1 006 Kč s příslušenstvím za jízdu načerno a náhradu nákladů řízení ve výši 8 520 Kč, za účasti Okresního soudu Plzeň-město jako účastníka řízení a Plzeňských městských dopravních podniků, a. s., se sídlem v Plzni, Denisovo nábřeží 920/12, jako vedlejšího účastníka řízení.

Výrok

I. Platebním rozkazem Okresního soudu Plzeň-město ze dne 6. 12. 2010 č. j. 39 C 1068/2010-5 byla porušena základní práva stěžovatelky na veřejné projednání věci v její přítomnosti podle čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, na participaci na řízení, které se jí dotýká, podle čl. 12 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte a na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Uvedené rozhodnutí se proto zrušuje.

Odůvodnění

I. Řízení před obecnými soudy a argumentace stěžovatelky

1. Ústavní stížností se stěžovatelka domáhala zrušení shora uvedeného rozhodnutí obecného soudu, a to s poukazem na údajné porušení jejich základních práv, zaručených v čl. 11 odst. 1, čl. 38 odst. 2 a čl. 32 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, jakož i v čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte.

2. V odůvodnění ústavní stížnosti je uvedeno, že nezletilá stěžovatelka žije v dětském domově, kam byla umístěna na základě předběžného opatření, vydaného usnesením Okresního soudu Plzeň-město. Stěžovatelka zcela náhodně zjistila, že je proti ní vedena exekuce, a to aniž by jí bylo doručeno jakékoli rozhodnutí v nalézacím řízení nebo v rámci exekučního řízení. Stěžovatelka proto ze své vlastní iniciativy začala pátrat po existenci možného exekučního titulu a podařilo se jí získat kopii shora citovaného platebního rozkazu Okresního soudu Plzeň-město. Tímto platebním rozkazem bylo stěžovatelce jako žalované uloženo zaplatit vedlejšímu účastníkovi řízení (Plzeňským městským dopravním podnikům, a. s.) jako žalobci částku 1 006 Kč s příslušenstvím a náhradu nákladů řízení ve výši 8 520 Kč. Uvedený platební rozkaz však stěžovatelce nikdy nebyl soudem doručen.

3. Stěžovatelka si je vědoma konstantní judikatury Ústavního soudu, podle které považuje ústavní stížnost proti rozhodnutí obecného soudu v bagatelní věci obecně za zjevně neopodstatněnou. Avšak ve svém souhrnu a vzhledem k výši náhrady nákladů řízení uložené stěžovatelce k zaplacení představuje platební rozkaz pro stěžovatelku povinnost zaplatit vedlejšímu účastníkovi částku 9 526 Kč plus úroky z prodlení; spolu s náklady exekuce, které jsou v současnosti na podkladě platebního rozkazu od stěžovatelky vymáhány, vše přesahuje částku 20 000 Kč. To značně převyšuje hranici, pod kterou lze spory považovat za bagatelní.

4. Podstatou této ústavní stížnosti jsou námitky stěžovatelky proti postupu Okresního soudu Plzeň-město, kdy jí byla odňata možnost jednat před soudem, a tedy bylo zasaženo do jejího práva na spravedlivý proces. Stěžovatelka se v důsledku nesprávného postupu soudu vůbec nedozvěděla o tom, že je proti ní podána žaloba, neměla možnost se vyjádřit k žalobním tvrzením ani k prováděným důkazům, neměla možnost uvádět rozhodné skutečnosti a navrhopvat důkazy, a dokonce jí ani platební rozkaz nebyl řádně doručen.

5. V době, kdy řízení u Okresního soudu Plzeň-město probíhalo, tj. na přelomu let 2010 a 2011, bylo stěžovatelce mezi 10 a 11 lety. Okresní soud Plzeň-město přitom se stěžovatelkou vůbec nejednal. Z úvodního odstavce platebního rozkazu se zdá, že namísto se stěžovatelkou soud jednal

s matkou stěžovatelky jako s její zákonnou zástupkyní. Zastoupení stěžovatelky matkou však nebylo možno považovat za řádné zastoupení, a to z důvodu střetu zájmů mezi nimi. Okresní soud Plzeň-město připustil zastoupení stěžovatelky její matkou, přestože mu musely být známy okolnosti, které zastoupení vylučovaly. Ve smyslu tehdy účinného ustanovení § 37 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, který výslovně zakotvoval nepřipustnost zastoupení dítěte rodiči v případě právních úkonů „ve věcech, při nichž by mohlo dojít ke střetu zájmů mezi rodiči a dítětem“, postačovalo, pokud existovalo pouhé riziko střetu zájmů. Možný střet zájmů mezi stěžovatelkou a její matkou v případě žaloby o zaplacení peněžité částky (spočívající v jízdném a přírážce k jízdnému) směřující vůči dítěti pak vyplývá již z toho, že péče řádného hospodáře v rámci rodičovské zodpovědnosti zahrnuje i řádné plnění závazků a povinností. V daném případě to tedy byla právě matka stěžovatelky, která měla povinnost žalované částky uhradit. Matka o stěžovatelku dlouhodobě nepečovala, což je zjevné i z toho, že soud několikrát vydal rozhodnutí o jejím umístění do dětského domova nebo do diagnostického ústavu.

6. Okresní soud Plzeň-město svým postupem rovněž odňal stěžovatelce možnost, aby mohla být přítomna projednání své věci tím, že nebyla ze strany soudu o řízení nijak informována a do řízení zapojena, ačkoli na druhou stranu věk stěžovatelky (11 let v době rozhodování) nijak nebránil soudu uložit stěžovatelce zaplacení částky přesahující 1 000 Kč a dokonce náhrady nákladů řízení žalobci ve výši více než 8 500 Kč.

7. Do ústavně zaručeného práva stěžovatelky na vlastnictví bylo ze strany Okresního soudu Plzeň-město zasaženo podle jejího názoru také tím, že v platebním rozkazu jí uložil zaplatit vedlejšímu účastníkovi tuto náhradu nákladů řízení ve výši 8 520 Kč. Přitom Ústavní soud ve svém usnesení sp. zn. IV. ÚS 2777/11 (dostupné na <http://nalus.usoud.cz>) označil za ústavně konformní postup obecného soudu, který nepřiznal ve sporu úspěšnému žalobci náhradu za zastoupení advokátem s tím, že tyto náklady nebyly vynaloženy účelně, když rutinní vyplňování údajů může činit i osoba práva neznalá a takovou činnost administrativní povahy nelze považovat za poskytnutí právní pomoci. V tomto usnesení sp. zn. IV. ÚS 2777/11 se konkrétně jednalo také o žalobu na zaplacení jízdného a za přírážku k jízdnému. V daném případě šlo o typickou formulářovou žalobu, jak ji popsal Ústavní soud ve svém nálezu sp. zn. I. ÚS 3923/11 ze dne 29. 3. 2012 (N 68/64 SbNU 767).

II. Vyjádření účastníků řízení

8. Okresní soud Plzeň-město ve svém vyjádření k ústavní stížnosti zejména uvedl, že krátce před podáním žaloby v dané věci a doručováním platebního rozkazu prý došlo ke „stabilizaci poměrů“ mezi nezletilou

stěžovatelkou a její matkou, a má proto za to, že neporušil žádné procesní předpisy, pokud doručoval pouze matce žalované a stěžovatelce nic nedoručoval ani jí neustanovil pro řízení opatrovníka. Podotkl také, že ve věku nezletilé by bylo velmi problematické jakékoli doručení provést pro absenci osobních dokladů, konkrétně občanského průkazu.

III. Posouzení věci Ústavním soudem

9. Ústavní stížnost je důvodná.

10. K právům nezletilých osob na participaci v soudním řízení, k situaci, kdy je nutno jim stanovit opatrovníka a k otázkám přípustnosti a včasnosti ústavní stížnosti vůči rozhodnutím, která nebyla stěžovatelům řádně doručena, se Ústavní soud v poslední době vyjádřil zejména v nálezech sp. zn. I. ÚS 1041/14 ze dne 4. 12. 2014 (N 217/75 SbNU 431), sp. zn. I. ÚS 3304/13 ze dne 19. 2. 2014 (N 18/72 SbNU 217) a sp. zn. I. ÚS 3598/14 ze dne 21. 4. 2016 (N 74/81 SbNU 285). Tento případ je s uvedenými srovnatelný co do procesního a materiálního hlediska, a proto postačí na ně v tomto směru odkázat a stručně zopakovat, co Ústavní soud již několikrát vyslovil: Zejména zdůraznil, že je třeba respektovat čl. 12 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, podle něhož stát musí zabezpečit dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni (vypětlosti). Podle druhého odstavce čl. 12 Úmluvy o právech dítěte se za tímto účelem dítěti zejména poskytuje možnost, aby bylo vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká, a to buď přímo, anebo prostřednictvím zástupce, přičemž způsob slyšení musí být v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství. Právo dítěte na slyšení je širší než pouhá možnost vyjádření názoru na projednávanou problematiku. Toto právo je nutno vykládat také v kontextu obecnějšího práva být přítomen projednávání své věci, přičemž jde o důležitou záruku, že o právech dětí není rozhodováno bez jejich účasti. Participace dětí v řízení by měla vzrůstat s přibývajícím věkem. Dětem je třeba umožnit účast na řízení, které se jich týká, v závislosti na jejich věku a rozumové a citové vypětlosti. Přitom není stanoven žádný minimální věkový limit pro to, kdy už je dítě schopno formulovat své názory. Pokud je slyšení dítěte provedeno skrze zástupce, je nanejvýš důležité, aby názory dítěte byly zástupcem tlumočeny správně.

11. V době vydání platebního rozkazu a řízení v dané věci bylo stěžovatelce mezi desíti a jedenácti lety. Okresní soud Plzeň-město dospěl k závěru, že stěžovatelka nemohla před soudem jednat samostatně, a proto doručoval pouze její zákonné zástupkyni, matce. Ústavní soud neshledává žádný důvod, proč by účastnice civilního řízení o zaplacení dluhu vzniklého jízdou na černo neměla být o řízení vůbec informována. Pouze

v případě zvolení zástupce svobodnou vůlí účastníka řízení totiž lze s jistotou dovodit, že o daném řízení ví, a lze na něm rozumně požadovat, aby nesl i případné negativní dopady jednání takového zástupce (například nepodání odporu). Svoji matku jako zákonnou zástupkyni si stěžovatelka nevybrala a ze skutkových okolností případu je zřejmé, že tento vztah byl značně problematický. V dobře fungující rodině by mělo k řádnému hájení zájmů nezletilého dítěte postačovat informování zákonného zástupce o řízení. Ovšem jak dokládá posuzovaný případ, nemohou se obecné soudy na uvedený předpoklad bezvýhradně spoléhat. Přitom je to vždy soud, který je odpovědný za dodržování všech aspektů práva na spravedlivý proces v řízení, které je před ním vedeno. Je rovněž nutno vzít v potaz, že zapojení pouze matky stěžovatelky do řízení neobstojí ani s ohledem na to, že je to sama stěžovatelka jako žalovaná, která je nakonec nucena nést následky rozhodnutí obecných soudů. Přitom je však žádoucí podotknout, že dítě obvykle nemá vlastní majetek, rodiče vůči němu mají vyživovací povinnost a ve standardní rodině jsou to právě rodiče, kteří prvotně nesou dopady finančních závazků svých nezletilých dětí.

12. Stěžovatelce bylo nutno doručit platební rozkaz, a pokud se tak nestalo a nebylo jí vůbec umožněno se k němu vyjádřit, nemohla se za ni zákonná zástupkyně svojí nečinností vzdát jejího práva na veřejné projednání věci v její přítomnosti. Není relevantní pouze vůle zákonných zástupců, ale i vůle dítěte, kterou nelze zcela pominout. Projevenou vůli dítěte je nutno posoudit s ohledem na jeho nejlepší zájem. Stěžovatelka měla právo podat odpor se všemi důsledky s tímto úkonem spojenými. Podle § 37 zákona o rodině žádný z rodičů nemohl zastoupit své dítě, jde-li o právní úkony ve věcech, při nichž by mohlo dojít ke střetu zájmů mezi rodiči a dítětem. V takovém případě ustanovil soud dítěti opatrovníka. Nový občanský zákoník, který s účinností od 1. 1. 2014 nahradil i zákon o rodině, obsahuje shodnou úpravu v ustanovení § 892.

13. Podle názoru Ústavního soudu by bylo v dané situaci mnohem vhodnější a spíše by odpovídalo sledovanému cíli účinné ochrany práv dětí, pokud by byl jako opatrovník nezletilé stěžovatelce ustanoven advokát. Soudy se nemohou bezvýhradně spolehnout na zákonného zástupce, že bude dodržovat všechny své výše zmíněné povinnosti a intenzivně se zastupovaným komunikovat, ale je třeba dodržování daných povinností důsledně ověřovat.

14. Pokud Okresní soud Plzeň-město ve svém vyjádření k ústavní stížnosti uvedl, že neshledal nutnost ustavit jí pro řízení kolizního opatrovníka, neboť poměry mezi matkou stěžovatelky a ní se v rozhodném období „stabilizovaly“, Ústavní soud tento názor nesdílí. Už jenom sama skutečnost, že matka stěžovatelky nijak neřešila její dluh ani ji řádně

neinformovala o jejich možnostech, svědčí pro laxní a neodpovědný rodičovský přístup.

15. K námitce téhož soudu, že nezletilý by bylo velmi problematické jakékoli doručení provést pro absenci osobních dokladů, konkrétně občanského průkazu, Ústavní soud podotýká, že není možné vykládat procesní právní předpisy tak, aby bylo umožněno jen hladké fungování jejich formální, technické stránky. To rozhodně není aplikace práva neefektivněji naplňující oprávněné zájmy dítěte, ke které se, jak je z výše uvedeného patrné, zavázala Česká republika. Nelze čekat, až jedinec obdrží občanský průkaz, aby se státním orgánům usnadnilo prokazovat doručení, a do té doby dítě považovat za pouhý objekt práva; prokázat něčí totožnost lze ostatně i jiným způsobem nebo jinými doklady. Hranice, odkdy je dítě schopno chápat konkrétní soudní řízení a svoje práva a povinnosti, nespočívá v dosažení určitého věku, ale této schopnosti se nabývá postupně, vzhledem k individuální vyspělosti konkrétního jedince, jakož i ke zvláštnostem zkoumaného případu. Při opačné interpretaci by tak paradoxně ten nejvíce bezbranný, jehož je právo povinno v co největší míře ochraňovat, nejvíce utrpěl. Nesměl by se účastnit soudního řízení, kde je o něm rozhodováno, ani by se o takovém řízení nemohl dozvědět, nemohl by využívat procesních prostředků a ani by se nemohl vyjádřit k tomu, kdo za něj bude v klíčových otázkách právně jednat. Zato by, jak se stalo v daném případě, poté plně nesl soudním výrokem stanovené povinnosti a finanční zátěž včetně nákladů na právní zastoupení protistrany a exekuce.

16. I když tedy Ústavní soud obvykle nevstupuje do oblasti, kterou lze vzhledem k výši požadované částky označit za bagatelní, s ohledem na specifika popsané věci, zejména s ohledem na ochranu ústavně zaručených základních práv a svobod nezletilých, však bylo v daném případě namíste tak učinit a meritorní přezkum připustit. Původně skutečně bagatelní částka se ostatně v průběhu řízení (bez viny stěžovatelky) natolik navýšila, že celkovou finanční sumu vymáhanou po stěžovatelce již nelze takto označit. Částka sice stále není extrémně vysoká, pro stěžovatelku v její situaci však může být jistě citelná.

IV. Závěr

17. Okresní soud Plzeň-město porušil práva stěžovatelky na veřejné pojednání věci v její přítomnosti podle čl. 38 odst. 2 Listiny a na participaci na řízení, které se jí dotýká, podle čl. 12 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte. Zároveň tím došlo k porušení práva stěžovatelky na spravedlivý proces podle čl. 36 Listiny základních práv a svobod. Z uvedených důvodů bylo ústavní stížnosti vyhověno v souladu s § 82 odst. 3 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, jak je dostatečně zřejmé z výroku i z odůvodnění tohoto nálezu.

Č. 246

K návrhu na vyslovení protiústavnosti § 37 odst. 6 zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů, ve znění účinném do 30. června 2009

Účelem přijetí zákona č. 140/1996 Sb., o zpřístupnění svazků vzniklých činností bývalé Státní bezpečnosti, bylo poskytnout osobám pronásledovaným represivními složkami totalitního státu důkazní materiál pro potřeby řízení o soudních a mimosoudních rehabilitacích, lustracích, majetkových restitucích aj. Vzhledem k veřejnosti těchto řízení bylo nutno chránit osobní údaje dotčených osob (nikoliv pronásledovatelů samotných) jejich anonymizací. Účel napadeného ustanovení zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o archivnictví“) je však jiný: je jim zpřístupnění archiválií pocházejících z těchto svazků badatelům pro potřeby poznání minulosti jako předpoklad společenské sebereflexe. Podmínka předchozího souhlasu dotčených osob se zpřístupněním jejich údajů, které takto získané informace obsahují, obecně uplatňovaná podle § 37 odst. 2 a 3 při nahlížení do archiválií mladších třiceti let, jejichž praktické naplnění lze však v daném kontextu sotva reálně očekávat, není s tímto účelem slučitelná; vedla by totiž ve svých důsledcích k deformovanému „odosobnění dějin“, resp. de facto k uzavření takových archiválií. Výjimka z podmínky předchozího souhlasu podle odstavce 6 (nyní odstavce 11) proto sleduje cíl v demokratické společnosti legitimní ve smyslu čl. 8 odst. 2 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Oba zákony působí vedle sebe, není mezi nimi konkurenční vztah zvláštního a obecného předpisu a přechodné ustanovení § 82 odst. 4 zákona o archivnictví upravuje jejich aplikaci do budoucna ve prospěch zákona posléze uvedeného, při zachování účinků již předtím nastalých podle zákona prvně uvedeného až do uplynutí zmíněné ochranné lhůty.

Ochrana osobních údajů se v režimu zákona o archivnictví přesouvá do fáze jejich dalšího zpracování, kdy badatelé jsou povinni opatřit si, zvláště před zveřejněním takto získaných informací, souhlas dotčených osob. Přiměřenost zásahu do práva na soukromý život a informační sebeurčení, ústavně zaručeného čl. 10 Listiny základních práv a svobod, k němuž dochází v rámci otevřeného režimu podle tohoto zákona, je zajištěna v souladu se zákonem č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o ochraně osobních údajů“) ústavně konformním výkladem

pojmu „nahlížení“, který znamená zpřístupnění archiválie na základě individuální žádosti badatele pro jeho potřebu, tzn. pouze pro jednotlivý konkrétní případ; nejedná se tedy o „zpřístupnění veřejnosti“. Takový omezující zásah automaticky nezahrnuje oprávnění badatele k dalšímu zpracování získaných informací, je nesrovnatelně méně citelný než jejich zveřejnění pro neznámý a neomezený počet uživatelů, nedosahuje intenzity poškození lidské důstojnosti, cti a dobrého jména a je vyvážený vůči právu na přístup k informacím, v dané specifické oblasti pak i ospravedlněný významným společenským zájmem na autentickém poznání vlastní minulosti. Předmětné ustanovení zákona o archivnictví neupřednostňuje žádné z dotčených základních práv na úkor druhého způsobem ústavně nepřijatelným.

Přípustnost zásahu do práva na ochranu osobních údajů je ústavním, unijním i mezinárodním lidskoprávním katalogem vázána na účinnou kontrolu dodržování s tím spjatých omezení nezávislým orgánem. Pokud tedy archiv jako správce osobních údajů poruší svou povinnost - uloženou § 5 a 11 zákona o ochraně osobních údajů - nastavit v badatelském řádu a při jeho použití podmínky nahlížení do archiválií způsobem respektujícím tato omezení a vylučujícím neoprávněné zpracování, popř. pokud takto nastavené podmínky poruší badatel, je v první řadě úkolem Úřadu pro ochranu osobních údajů zjednat svou dozorovou činnost a uplatněním postihu v případech přestupků a správních deliktů nápravu. Stejnou funkci plní i nástroje moci soudní - civilní žaloba na ochranu osobnosti, popř. trestní odpovědnost jednotlivce i právnické osoby za neoprávněné nakládání s osobními údaji. To platí zejména pro ochranu nejintimnější osobní sféry dotčených osob, kam spadají citlivé stigmatizující informace o sexualitě, zdravotním stavu či duševním a mentálním postižení, o nezletilých dětech či obdobně zranitelných osobách; potřeba ochrany jejich soukromí a důstojnosti vyžaduje mimořádnou pozornost.

Nález

pléna Ústavního soudu složeného z předsedy soudu Pavla Rychetského a soudců Ludvíka Davida, Jaroslava Fenyka, Josefa Fialy, Jana Filipa, Jaromíra Jirsy, Tomáše Lichovníka, Jana Musila, Vladimíra Sládečka, Radovana Suchánka, Kateřiny Šimáčkové, Vojtěcha Šimíčka, Milady Tomkové, Davida Uhlíře a Jiřího Zemánka (soudce zpravodaj) ze dne 20. prosince 2016 sp. zn. Pl. ÚS 3/14 ve věci návrhu Nejvyššího soudu na vyslovení protiústavnosti § 37 odst. 6 zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů, ve znění účinném do 30. června 2009, za účasti Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky a Senátu Parlamentu

České republiky jako účastníků řízení a vlády České republiky jako vedlejšího účastníka řízení (nález byl vyhlášen pod č. 73/2017 Sb.).

Výrok

1. Návrh na vyslovení protiústavnosti § 37 odst. 6 zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů, ve znění účinném do dne 30. 6. 2009, se ve slovech „archiválie vzniklé před 1. lednem 1990 z činnosti bezpečnostních složek podle zákona o Ústavu pro studium totalitních režimů a o Archivu bezpečnostních složek“ zamítá.

2. Ve zbylé části se návrh odmítá.

Odůvodnění

I. Rekapitulace návrhu na zahájení řízení

1. Ústavní soud obdržel dne 4. 3. 2014 usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 1. 2014 č. j. 30 Cdo 2951/2012-254, kterým se podle § 109 odst. 1 písm. c) zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, ve spojení s jeho § 243c přerušuje dovolací řízení, neboť má soud za to, že § 37 odst. 6 zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, (dále též jen „zákon o archivnictví“) je v rozporu s čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále též jen „Úmluva“), a věc se předkládá Ústavnímu soudu.

2. Vzhledem ke skutečnosti, že ustanovení § 37 odst. 6 zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů, které se týkalo poskytovaných údajů o dotčené osobě, doznalo v průběhu řízení před obecnými soudy změn, vyzval Ústavní soud navrhovatele k výslovnému uvedení petitu návrhu. Podáním ze dne 23. 6. 2015 doplnil Nejvyšší soud svůj návrh tak, že navrhuje, aby Ústavní soud vyslovil protiústavnost § 37 odst. 6 zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů, ve znění účinném do 30. 6. 2009, (dále též jen „napadené ustanovení“).

3. V uvedené věci navrhovatel rozhoduje pod sp. zn. 30 Cdo 2951/2012 o dovolání V. H. (dále také jen „žalobce“), jehož žaloba, aby mu žalovaná Česká republika – Archiv bezpečnostních složek (dále také jen „žalovaná“) zaplatila zadostiučinění v penězích ve výši 300 000 Kč z titulu zásahu do jeho osobnostních práv, k němuž došlo tím, že žalovaná zpřístupnila třetí osobě, Zdeňce Kvasnicové, pracovníci ostravské pobočky České televize, citlivé osobní údaje vztahující se k jeho osobě ze svazku ZV 442-MV, vedeného bývalou Státní bezpečností, byla rozsudkem Městského soudu

v Praze dne 10. 1. 2012 č. j. 66 C 109/2011-187 zamítnuta. Rozsudek soudu prvního stupně byl potvrzen rozsudkem Vrchního soudu v Praze dne 5. 6. 2012 č. j. 1 Co 28/2012-202. Žalobce podal proti rozhodnutí odvolacího soudu dovolání k Nejvyššímu soudu spolu s návrhem na zrušení napadeného ustanovení.

4. Ve svém návrhu Nejvyšší soud poté, co konstatuje obsah dotčených ustanovení zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů, ve znění účinném do 30. 6. 2009, čl. 10 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 8 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, podává, že obecně nezákonným nakládáním s osobními údaji zpravidla dochází k zásahu do osobnostních práv; takovým nezákonným nakládáním s osobními údaji je i zveřejnění citlivých údajů. Zákonnou výjimkou obsaženou v textu napadeného ustanovení došlo dle Nejvyššího soudu k vyjmutí citlivých údajů z ochrany, neboť se ochrana (zejména předchozí souhlas dotčené osoby) nevztahuje mimo jiné na archiválie vzniklé před 1. lednem 1990 z činnosti bezpečnostních složek podle zákona č. 181/2007 Sb., o Ústavu pro studium totalitních režimů a o Archivu bezpečnostních složek a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, (dále též jen „zákon č. 181/2007 Sb.“). Z důvodové zprávy a z preambule zákona č. 181/2007 Sb. vyplývá, že taková výjimka je odůvodňována vyrovnáním se s vlastní minulostí a co nejširším zpřístupněním historicky cenných informací veřejnosti. Navrhovatel v této souvislosti poukazuje na rozsudek Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“) ve věci *Niemietz proti Německu* ze dne 16. 12. 1992, stížnost č. 13710/88, ve kterém se uvádí, že právo na soukromí není pouhým zakotvením egocentrismu jednotlivce, ale má také svoji společenskou dimenzi. Podle čl. 8 Úmluvy pak platí, že právo na soukromí není právem absolutním, zásahy a omezení do tohoto práva jsou přípustné, nicméně pouze za situace, kdy jsou splněny podmínky odstavce 2 tohoto ustanovení.

5. Navrhovatel uvádí, že oprávněnost zásahu státu do soukromého života, chráněného čl. 10 odst. 2 Listiny, se taktéž zabýval v rozsudku ze dne 28. 2. 2013 sp. zn. 30 Cdo 2778/2011, ve kterém dospěl k závěru, že je vždy třeba přihlídnout k tomu, zda byl daný zásah zákonný (test legality), zda sledoval alespoň jeden z legitimních cílů (test legitimacy) a zda byl nezbytný v demokratické společnosti (test nezbytnosti).

6. Navrhovatel dospěl k závěru, že v případě žalobce je zřejmé, že žalovaná postupovala podle příslušné vnitrostátní úpravy, tj. zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů, ve znění účinném ke dni 19. 3. 2008, který byl zákonným podkladem pro její úřední postup. Tento zákon byl dostatečně veřejně přístupný a předvídatelný a nevykazuje ani žádné jiné kvalitativní vady, které by měly za následek možné zpochybnění legality tohoto právního předpisu

a napadeného ustanovení. Nejvyšší soud poté přistoupil k testu legitimacy, který má za cíl zjistit, zda zásah provedený v souladu se zákonem (tj. zveřejnění citlivých osobních údajů v rámci zpřístupnění svazku Státní bezpečnosti) sledoval jeden z legitimních cílů předvídaných v čl. 8 odst. 2 Úmluvy. Zde vychází navrhovatel z preambule zákona č. 181/2007 Sb. a domnívá se, že zásah do soukromí žalobce byl veden legitimním cílem vyjádřeným v Úmluvě jako „ochrana morálky“ a „ochrana práv a svobod jiných“. Poté přistoupil navrhovatel k testu nezbytnosti, přičemž odkazuje na výklad učiněný ESLP, který pojem „nezbytný“ vnímá jako požadavek přiměřenosti, když uvedl, že „pojem nezbytnosti požaduje, aby zásah [do dotčeného práva] odpovídal naléhavé společenské potřebě a zejména aby byl přiměřený sledovanému legitimnímu cíli“ (*Olsson proti Švédsku*, rozsudek pléna ze dne 24. 3. 1998 č. 10465/83, § 67). Zde si navrhovatel klade otázku, zda zákonem široce vymezené zpřístupnění citlivých osobních údajů může být skutečně považováno za přiměřené a zda nelze volit citlivější postup, aniž by byl zmařen legitimní cíl zákonodárce. Stejně tak je třeba dle navrhovatele zhodnotit, zda vlivem plynutí času neklesá společenská potřeba informovat veřejnost za cenu poskytnutí všech citlivých osobních údajů.

7. Navrhovatel, vědom si toho, že při zavedení některého z nástrojů ochrany osobních údajů, ať již jde o anonymizaci, či požadavek nezbytného souhlasu žijící fyzické osoby, by mohlo dojít k jistému omezení přístupu k informacím, má ale za to, že takové omezení *de lege ferenda* se jeví jako přiměřené a archivované spisy přitom neztratí svoji vypovídací hodnotu o praxi komunistického režimu při potlačování lidských a politických práv. Současně by byl naplněn i § 10 zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, který stanoví, že při zpracování osobních údajů správce a zpracovatel dbá, aby subjekt údajů neutrpěl újmu na svých právech, zejména na právu na zachování lidské důstojnosti, a také dbá na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a osobního života subjektu údajů. Zde je navrhovatel toho názoru, že může docházet k disproporcii mezi zákonem č. 140/1996 Sb., o zpřístupnění svazků vzniklých činností bývalé Státní bezpečnosti, ve znění pozdějších předpisů, (dále též jen „zákon č. 140/1996 Sb.“) a ustanovením § 37 odst. 6 zákona o archivnictví, které se může jevit jako nevyhovující podmínce přiměřenosti, a to právě s ohledem na skutečnost, že citlivé osobní údaje ve spisech o agentech a spolupracovnících Státní bezpečnosti jsou podle prvně uvedeného zákona chráněny více než osobní údaje v archiváliích osob pronásledovaných bývalou Státní bezpečností podle zákona posléze uvedeného.

II. Vyjádření účastníků řízení, stanoviska Úřadu pro ochranu osobních údajů, archivů a ústavů

8. Ústavní soud si ve smyslu § 69 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) k věci vyžádal vyjádření účastníků řízení – Poslanecké sněmovny a Senátu Parlamentu České republiky, stanovisko vlády České republiky (dále také jen „vláda“), veřejné ochránčyně práv a Úřadu pro ochranu osobních údajů.

9. Předseda Poslanecké sněmovny ve svém vyjádření uvedl, že návrh zákona předložila vláda Poslanecké sněmovně dne 11. srpna 2003 a bylo mu přiděleno číslo sněmovního tisku 428. Návrh zákona projednala Poslanecká sněmovna ve třech čteních. Třetí čtení návrhu zákona proběhlo na 31. schůzi Poslanecké sněmovny dne 11. května 2004. Návrh zákona byl schválen ve znění komplexního pozměňovacího návrhu výboru pro veřejnou správu, regionální rozvoj a životní prostředí, upraveného dalšími pozměňovacími návrhy. V závěrečném hlasování č. 123 o návrhu zákona hlasovalo z přítomných 173 poslanců pro návrh zákona 116 poslanců, proti návrhu hlasovalo 49 poslanců. Návrh zákona vrátil Poslanecké sněmovně Senát s pozměňovacími návrhy. Vrácený návrh zákona poté projednala Poslanecká sněmovna dne 30. června 2004 na své 33. schůzi. V hlasování č. 272 hlasovalo z přítomných 182 poslanců pro návrh zákona 109 poslanců, proti návrhu hlasovalo 15 poslanců. Poslanecká sněmovna schválila návrh zákona ve znění schváleném Senátem. Zákon byl doručen prezidentovi republiky k podepsání dne 21. července 2004. Prezident republiky zákon podepsal dne 27. července 2004. Zákon byl po podpisu předsedy vlády vyhlášen ve Sbírce zákonů dne 23. září 2004 jako zákon č. 499/2004 Sb. Předseda Poslanecké sněmovny závěrem konstatoval, že s návrhem zákona vyslovily ústavně předepsaným postupem souhlas obě komory Parlamentu, zákon byl podepsán příslušnými ústavními činiteli a řádně vyhlášen. Je věcí Ústavního soudu, aby o návrhu Nejvyššího soudu rozhodl.

10. Předseda Senátu uvedl, že návrh zákona byl Senátu postoupen dne 20. května 2004. Organizační výbor Senátu tento návrh jako senátní tisk č. 367 (ve 4. funkčním období) přikázal k projednání výboru pro územní rozvoj, veřejnou správu a životní prostředí (garanční výbor) a dále též výboru pro vzdělávání, vědu, kulturu, lidská práva a petice. Výbor pro územní rozvoj, veřejnou správu a životní prostředí usnesením č. 90 (senátní tisk č. 367/1) ze dne 2. června 2004 doporučil Senátu návrh zákona vrátit Poslanecké sněmovně s pozměňovacími návrhy. Výbor pro vzdělávání, vědu, kulturu, lidská práva a petice usnesením č. 209 (senátní tisk č. 367/2) ze dne 3. června 2004 rovněž doporučil Senátu návrh zákona vrátit Poslanecké sněmovně s pozměňovacími návrhy. Plénum Senátu návrh zákona projednalo na své 16. schůzi 4. funkčního období dne 10. června 2004 a přijalo usnesení č. 467, kterým návrh zákona vrátilo Poslanecké sněmovně ve znění přijatých

pozměňovacích návrhů. Pro usnesení hlasovalo 49 senátorů z 51 přítomných a 1 senátor byl proti. Jeden z přijatých pozměňovacích návrhů se týkal napadeného ustanovení § 37 odst. 6, šlo však pouze o formulační upřesnění spočívající v nahrazení slova „zveřejněny“ slovy „veřejně přístupné“. V žádném z diskuzních příspěvků, které byly v průběhu jednání Senátu k obsahu návrhu zákona předneseny, nezaznělo zpochybnění ústavnosti napadeného ustanovení § 37 odst. 6. Zákonem č. 181/2007 Sb., o Ústavu pro studium totalitních režimů a o Archivu bezpečnostních složek a o změně některých zákonů, v jeho části třetí v § 24 bylo napadené ustanovení § 37 odst. 6 s účinností od 1. srpna 2008 novelizováno tak, že slova „bývalé Státní bezpečnosti“ byla nahrazena slovy „bezpečnostních složek podle zákona o Ústavu pro studium totalitních režimů a o Archivu bezpečnostních složek“. Návrh zákona byl Senátu postoupen dne 15. května 2007. Organizační výbor Senátu tento návrh jako senátní tisk č. 62 (v 6. funkčním období) přikázal k projednání výboru pro vzdělávání, vědu, kulturu, lidská práva a petice (garanční výbor) a dále též ústavně-právnímu výboru a výboru pro zahraniční věci, obranu a bezpečnost. Všechny výbory, jimž byl návrh zákona přikázán k projednání, doporučily Senátu, aby návrh zákona schválil ve znění postoupeném Poslaneckou sněmovnou. Výbor pro vzdělávání, vědu, kulturu, lidská práva a petice tak učinil svým usnesením č. 50 (senátní tisk č. 62/1) ze dne 30. května 2007, ústavně-právní výbor svým usnesením č. 20 (senátní tisk č. 62/2) ze dne 30. května 2007 a výbor pro zahraniční věci, obranu a bezpečnost svým usnesením č. 68 (senátní tisk č. 62/3) ze dne 6. června 2007. Plénum Senátu návrh zákona projednalo na své 6. schůzi 6. funkčního období dne 8. června 2007 a přijalo usnesení č. 152, kterým byl návrh zákona schválen ve znění postoupeném Poslaneckou sněmovnou. Pro toto usnesení hlasovalo 46 senátorů z 50 přítomných a proti byli 3 senátoři. V žádném z diskuzních příspěvků, které byly v průběhu jednání Senátu k obsahu návrhu zákona předneseny, nezaznělo zpochybnění ústavnosti napadeného ustanovení § 37 odst. 6. Předseda Senátu ve svém vyjádření dále konstatuje legislativní změny dotčeného ustanovení, ke kterým došlo následně zákonem č. 190/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, zákonem č. 227/2009 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o základních registrech, zákonem č. 167/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 227/2000 Sb., o elektronickém podpisu a o změně některých dalších zákonů (zákon o elektronickém podpisu), ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. Také předseda Senátu vyslovil své přesvědčení, že je plně na Ústavním soudu, aby návrh na vyslovení protiústavnosti napadeného zákonného ustanovení posoudil a ve věci rozhodl.

11. Vláda České republiky na svém jednání dne 20. srpna 2015 projednala materiál „Vyjádření vlády České republiky k návrhu Nejvyššího soudu České republiky na vyslovení protiústavnosti § 37 odst. 6 zákona o archivnictví, vedenému pod spisovou značkou Pl. ÚS 3/14“ a přijala k němu usnesení č. 682, kterým schválila svůj vstup do uvedeného řízení, přijala vyjádření k předmětnému návrhu a pověřila ministra vnitra zastupováním vlády v předmětném řízení před Ústavním soudem.

12. Vláda v předloženém vyjádření předeslala, že účelem předmětného ustanovení je umožnit studovat bez omezení většinu archivních fondů vzniklých z činnosti bývalých bezpečnostních složek, soudů a prokuratur komunistického režimu a dozvědět se co nejvíce z praxe komunistického režimu při potlačování lidských i politických práv a svobod, vykonávané prostřednictvím represivních orgánů totalitního státu v období let 1948 až 1990, a dále i archiválie vzniklé z činnosti orgánů německé okupační správy v letech 1938 až 1945. Úprava obsažená v napadeném ustanovení je tedy odrazem snahy zákonodárce o vyrovnání se s následky totalitních a autoritativních režimů 20. století. Napadené ustanovení tak zastává důležitou úlohu v odkrývání totalitní minulosti prostřednictvím studia archivních fondů vzniklých z činnosti bývalých bezpečnostních složek a dalších orgánů totalitních režimů působících na území České republiky, což umožňuje vědecké obci, ale i široké veřejnosti dozvědět se co nejvíce z praxe těchto režimů při potlačování lidských i politických práv a svobod. Vláda má za to, že vyslovením protiústavnosti napadeného ustanovení by se zásadně omezilo nebo dokonce zastavilo zpřístupnění dochovaných materiálů dokládajících činnost konkrétních osob reprezentujících nebo spolupracujících s totalitními režimy, čímž by byl v důsledku popřen smysl, který zákonodárce sledoval přijetím zákona č. 181/2007 Sb., s nímž napadené ustanovení úzce souvisí. Nastala by tak situace, kdy do archiválií obsahujících osobní údaje žijící osoby bude moci být nahlíženo jen tehdy, nevznese-li tato osoba do 30 dnů ode dne doručení vyznění o podané žádosti o nahlížení do archiválií písemně námitky, v případě citlivých osobních údajů pak bude nutný předchozí písemný souhlas této osoby s nahlížením. Na archiválie vzniklé z činnosti orgánů uvedených v napadeném ustanovení by se nadto vztahovalo rovněž omezení přístupnosti podle § 37 odst. 1 zákona o archivnictví, tj. tyto dokumenty by mohly být zveřejněny až 30 let poté, co byly převzaty jako archiválie (nebyly-li by do té doby zveřejněny). To by s ohledem na převažující dobu jejich výběru, k němuž došlo v mnoha případech až v souvislosti se vznikem Ústavu pro studium totalitních režimů v roce 2007, znamenalo zneprístupnění do doby, kdy od pádu nejpozdějšího relevantního totalitního režimu, režimu komunistického, uplyne téměř 50 let a kdy již, na rozdíl od současnosti, patrně skutečně nebude existovat taková společenská potřeba informovat a varovat společnost. Vláda je

presvědčena, že zákonodárcem zvolená forma a způsob zpřístupnění archiválií dokládajících činnost totalitních režimů, resp. omezení práva na informační sebeurčení vyplývající z dikce napadeného ustanovení, sleduje ústavně aprobovaný účel, kterým je umožnit poznání historických pramenů a dalších svědectví o činnosti zločinných organizací založených na komunistické a nacistické ideologii. Neomezené, resp. „necenzurované“ zpřístupnění historických pramenů a dalších svědectví o činnosti uvedených zločinných organizací vláda považuje za nezbytné nejen k objektivnímu popsání jejich zločinů, pojmenování organizátorů a vykonavatelů, ale i k následnému vzdělávání občanů o těchto tématech a k upevňování demokratických tradic, rozvoji občanské společnosti a v neposlední řadě i k naplňování ideálu spravedlnosti.

13. Podáním ze dne 29. 7. 2015 informovala veřejná ochránkyně práv Ústavní soud o svém rozhodnutí nevyužít svého práva vstoupit do řízení.

14. Předsedkyně Úřadu pro ochranu osobních údajů, na kterou se Ústavní soud obrátil se žádostí o stanovisko, ve svém vyjádření upozorňuje na nutnost rozlišovat mezi dvěma zákonem předpokládanými způsoby zpracování osobních údajů, a to zpřístupněním (poskytnutí dokumentů na základě individualizované žádosti) a zveřejněním osobních údajů. Pokud zákon o archivnictví používá termín „nahlížení“, rozumí se tím „poskytnutí či zpřístupnění na žádost“ a nic nenasvědčuje tomu, že by mohlo být bez dalšího podřazeno pod široce významový pojem „zveřejnění“. Z tohoto pohledu je dle Úřadu pro ochranu osobních údajů zkratkovitá a vnitřně rozporná argumentace navrhovatele, pokud je zmiňována „potřeba informovat ... veřejnost za cenu poskytnutí všech citlivých údajů“ nebo „zásah provedený v souladu se zákonem (tj. zveřejnění citlivých osobních údajů v rámci zpřístupnění ...)“. Zákon o archivnictví upravuje v § 34 a násl. nahlížení do archiválií a pořizování opisů, výpisů a kopií z nich v zásadě na žádost a za dodržení zákonných podmínek, čímž jsou nastaveny limity prostředků a způsobů tohoto zpřístupňování osobních údajů, mj. v intencích ustanovení § 5 odst. 1 písm. b) zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů. Úřad pro ochranu osobních údajů poukazuje na skutečnost, že nutnost rozlišovat mezi výše uvedenými způsoby zpracování osobních údajů rovněž vyplývá ze zákonné povinnosti vymezit motiv a cíl zpracování a v souladu s nimi nastavit všechny potřebné parametry zpracování, jak je stanoveno v § 5 odst. 1 a násl. zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon č. 101/2000 Sb.“). Poskytování (individualizované zpřístupňování) osobních údajů podle zvláštních zákonů totiž většinou nezahrnuje a nepředvídá různé navazující formy zpracování osobních údajů – tak je tomu i v případě zákona o archivnictví. S dokumenty získanými v rámci nahlížení pracují badatelé různým,

kreativním způsobem – odpovědnost za další nakládání s informacemi však zákon o archivnictví ani jiný přímo související předpis neupravuje a je zde primárně dána odpovědnost badatele, který musí podle § 10 zákona č. 101/2000 Sb. respektovat soukromí subjektu údajů a dbát, aby zpracováním nebylo zasazeno do soukromého a osobního života subjektu údajů. Úřad pro ochranu osobních údajů upozorňuje, že v daném případě je za zásah do soukromí považováno nikoliv zveřejnění, ale již zákonné zpřístupnění údajů pro určitou zvláštní skupinu archiválií z období před rokem 1990; přitom z popisu případu vyplývá, že v dané věci nedošlo ke zveřejnění údajů dotčené osoby, neboť od dalšího zpracování, které by bylo zjevně invazivní do soukromí, bylo upuštěno. Úřad pro ochranu osobních údajů uvádí, že z pohledu ochrany osobních údajů je proces zpřístupnění dokumentů se vztahem k minulosti zpracováním osobních údajů se specifickým účelem, které je požadováno s ohledem na významný společenský zájem na vyrovnání se s minulostí. V tomto procesu hrají zásadní roli konkrétní informace o různých osobách, aktech života a rozhodování v totalitním režimu. Mnohé osobní údaje byly represivními složkami totalitního státu z politických důvodů shromažďovány a zpracovávány metodami neslučitelnými se zásadami právního státu, mají tak osobitý charakter a jsou klíčové a v každém detailu nezbytné k poznání minulosti. V čase klesá citlivost a zneužitelnost archivních materiálů, a tím se také snižuje riziko zásahů do soukromí dotčených osob. Skutečnost, že řadu informací nelze nejen pro časový odstup, ale i kvůli dobovým metodám práce spolehlivě ověřit či vyvrátit, vyvažuje demokratický právní režim, v němž je s dokumenty a údaji z totalitního režimu zacházeno zásadně odlišně od aktuálních osobních údajů občanů zpracovávaných dnes veřejnou správou. To se týká i údajů o odsouzení, na které je dnes nutno v případě politických a zpolitizovaných trestných činů nahlížet optikou rehabilitačních zákonů; taková informace pak nemá hodnotu obdobnou výpisu z Rejstříku trestů. Úřad pro ochranu osobních údajů sleduje, jak archivy při poskytování přístupu individuálním zájemcům k archiváliím dbají ochrany práva na soukromí dotčených osob. Ve zpřístupnění údajů z doby totalitního režimu individuálním žadatelům přitom nelze automaticky spatřovat zásah do soukromí dotčených osob.

15. V dalších dvou stanoviscích pak Úřad pro ochranu osobních údajů jednak vyjádřil své hodnocení nové unijní úpravy zpracování osobních údajů [nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/679 ze dne 27. dubna 2016 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů a o zrušení směrnice 95/46/ES (obecné nařízení o ochraně osobních údajů) – dále též jen „Nařízení“] ponechávající prostor členským státům Evropské unie ke zmírnění ochrany v oblastech archivnictví oproti standardům její regulace v jiných oblastech, jednak doložil úroveň své dozorové činnosti několika rozhodnutími

o uložení sankcí v případech porušení zákona č. 101/2000 Sb. a rozsudkem správního soudu o přezkumu jednoho z nich, jež bude přiblížen níže v oddílu VIII.

16. K návrhu spontánně zaslan prostřednictvím své ředitelky rozsáhlé vyjádření Národní archiv, který není účastníkem řízení, a proto jeho vyjádření Ústavní soud pouze vzal na vědomí. Národní archiv v něm vyslovil přesvědčení, že pokud Ústavní soud napadené ustanovení zruší, zásadně tím ovlivní činnost všech veřejných archivů a zároveň fakticky znemožní bádání v novodobých historických pramenech. Archivům totiž nezbude než žádat o souhlas všechny v archiváliích uvedené osoby, případně provádět anonymizaci všech osobních údajů. Taková činnost je však finančně, personálně i organizačně natolik náročná, že ji archivy nebudou schopny v reálném čase zvládat. Dotčené fondy se pro veřejnost fakticky stanou nepřístupnými a jejich badatelské (odborné i laické) využití nebude možné. Národní archiv dále uvedl, že na základě právní věci, která vyústila v zahájení řízení o vyslovení protiústavnosti napadeného ustanovení, přistoupily archivy k předběžné srovnávací analýze činností souvisejících se zpřístupňováním archivních materiálů z archivních fondů. Pro tyto účely byl v Národním archivu a ve Státním oblastním archivu v Praze popsán interní postup přípravy archivního materiálu pro badatele z uvedených fondů a varianta tohoto postupu v případě zrušení napadeného ustanovení. V této variantě Národní archiv pracoval s možností případné anonymizace osobních údajů, která sice ze zákona o archivnictví přímo nevyplývá, lze ji nicméně akceptovat jako možné řešení s přihlédnutím k požadavku případného změkčení tvrdosti zákona, který by jinak předpokládal nepředložení a znepřístupnění archivního materiálu zcela. Po konzultaci s historiky a odborníky na soudobé dějiny, kteří v těchto fondech často bádají, bylo zjištěno, že udržení zpřístupnění archivních materiálů by si vyžádalo i při enormním nasazení zatím neznámého počtu nových pracovních sil výrazné prodloužení doby přípravy archivního materiálu do badatelny. Národní archiv taktéž poukazuje na zvýšení nákladů spojených s anonymizací údajů, zejména nákladů na kopírování archiválií. V neposlední řadě by v případě rozsáhlejších anonymizačních prací ze strany archivu měla být řešena otázka uložení anonymizovaných kopií. Národní archiv poté, co poukazuje na úskalí, která mu působí zákon č. 499/2004 Sb. z etického i provozního hlediska již dnes, zdůrazňuje, že faktické uzavření podstatné části fondů českého národního archivního dědictví jako nevyhnutelná konsekvence by se stavělo proti konceptu otevřené společnosti, která je připravena vyrovnávat se odpovědně se svojí minulostí a s pomocí této reflexe kriticky hodnotit vlastní přítomnost. Závěrem Národní archiv upozorňuje, že za roky svobodného bádání v novodobých archivních fondech nenastal v České republice případ, kdy by jednotlivec uplatňoval v této souvislosti své právo

na ochranu osobnosti s tím, že by uspěl s žalobou na úhradu nemajetkové újmy. To je též výrazem určité „slušnosti“ badatelů, jejich vnitřního taktu a etiky zpracování získaných informací. S tímto textem vyjádřili souhlas a připojili své podpisy ředitelé Státního oblastního archivu v Praze, Státního oblastního archivu v Plzni, Státního oblastního archivu v Litoměřicích, Státního oblastního archivu v Zámruku, Státního oblastního archivu v Třeboni, Moravského zemského archivu v Brně, Zemského archivu v Opavě, Archivu hlavního města Prahy, Archivu města Plzně a Archivu města Ústí nad Labem.

17. Ústavnímu soudu spontánně zaslaly své společné vyjádření také Archiv bezpečnostních složek, Ústav pro studium totalitních režimů, Ústav pro soudobé dějiny a Historický ústav Akademie věd České republiky (dále jen „ústavy“). Ve svém vyjádření upozorňují, že předkládání archiválií badatelům by v případě zrušení napadeného ustanovení bylo velmi komplikované. Nejprve by všechny archiválie musely být předem pročteny a musely by být vyselektovány osoby, k nimž se uvádí pouze osobní údaje, a osoby, k nimž se uvádí citlivé osobní údaje. Následně by musely být obeslány registry se žádostí o zjištění, zda – a pokud ano, tak kde – daná osoba žije. Žijící osoby s osobními údaji by pak byly kontaktovány pravděpodobně prostřednictvím úřední desky (pokud by to bylo možné) a čekalo by se, zda v zákonné lhůtě vyjádří nesouhlas, u žijících osob s citlivými osobními údaji by bylo nutno čekat na výslovný písemný souhlas. Protože drtivá většina archiválií obsahuje údaje k desítkám (a v případě např. rozsáhlých objektových svazků až stovkám) osob, nelze předpokládat, že by se zpřístupněním svých údajů souhlasily všechny. Z toho důvodu by muselo být přikročeno k anonymizaci, tj. digitalizaci či pořízení analogových kopií archiválie a začernění údajů, s jejichž zpřístupněním byl vysloven nesouhlas nebo nebyl vyjádřen písemný souhlas. Odborní archiváři, kteří řadu let studovali, aby mohli vykonávat svoje povolání, by byli degradováni na technické pracovníky trávící místo zpracovávání fondů svoji pracovní dobu kopírováním archiválií a jejich začerněním. Ke značnému administrativnímu zatížení, které by takový postup přinesl a na něž nemá nejen Archiv bezpečnostních složek, ale ani jiné archivy absolutně personální kapacity, přistupuje navíc několik problematických bodů, a to neúplnost registrů, zatížení Odboru správních činností Ministerstva vnitra, identifikace a vyhledávání osob s cizí státní příslušností. Je také rozporován v návrhu vyslovený závěr, že archiválie anonymizací osobních a citlivých osobních údajů neztratí vypovídací hodnotu o praxi komunistického režimu. Takovéto „odlidsnění dějin“ by vedlo dle ústavů k hrubému zkreslení a nepochopení souvislosti, neboť právě znalost osobních vazeb umožňuje poznání příběhů protikomunistického odboje a odporu. Za dobu trvání současné právní úpravy, podle které jsou veškeré písemnosti bývalé Státní bezpečnosti a dalších

původců přístupné všem zájemcům takřka bez jakéhokoliv omezení, byly tisícům badatelů v celé republice zpřístupněny statisíce archiválií, které si mohli zdarma nafotit digitálními fotoaparáty, popř. si odnést jejich digitalizované kopie. Za této situace je pro archivy nemožné zjistit, které archiválie (a tedy které osobní a citlivé osobní údaje) již byly zpřístupněny, a tím pádem jejich ochrana pozbývá smysl. Současně je upozorňováno, že – až na výjimečné případy – nedošlo k závažnějšímu zneužití těchto údajů nebo ústavům o takovém zneužití není nic známo. V této souvislosti je namítáno, že napadené ustanovení neumožňuje badatelům šířit a zveřejnit cokoliv, co se dočetl v archiváliích předložených k nahlédnutí. V badatelském listu, který každý badatel vyplňuje a podepisuje, je výslovně uvedeno, že si je v souladu s příslušnou právní úpravou plně vědom své osobní odpovědnosti za nakládání s informacemi, jež získal nahlížením do archiválií. Závěrem ústavy konstatují, že zrušení napadeného ustanovení by bylo krokem zpět, který by těžce zasáhl jak naše archivnictví, tak celou moderní českou historiografii, kterou by v konečném důsledku poškodil také v mezinárodní konkurenci, kdy by čeští historici na některá ve světě aktuální témata nebyli schopni reagovat prostě proto, že zdroje bádání budou uzavřeny, a nemohly by vzniknout některé základní monografie a syntézy vztahující se např. k mimořádným lidovým soudům ani by nemohly být dokončeny grantové projekty z oblasti moderních dějin.

18. Další vyjádření, které vzal Ústavní soud pouze na vědomí, spontánně poskytla Post Bellum, o. p. s., se sídlem Sněmovní 174/7, Praha 1, dle svých slov nevládní a nezisková organizace, jež dokumentuje vzpomínky pamětníků důležitých historických fenoménů 20. století. Post Bellum, o. p. s., namítá, že Nejvyšší soud nebyl k podání návrhu na zrušení § 37 odst. 11 (tak bylo původně navrhovatelem označeno napadené ustanovení) zákona o archivnictví aktivně legitimován, zejména proto, že z rozsudku Městského soudu v Praze č. j. 66 C 109/2011-187 a navazujícího rozsudku Vrchního soudu v Praze č. j. 1 Co 28/2012-202 vyplývá, že újma, která byla v řízení tvrzena a prokazována listinnými důkazy, nebyla újmu v příčinné souvislosti se zpřístupněním svazku Archivem bezpečnostních složek, nýbrž s tím, že osoba, která od Archivu bezpečnostních složek získala citlivé údaje o dovolateli, s nimi nakládala dále, aniž by k tomu měla od dovolatele souhlas. Výsledek řízení před Ústavním soudem by tak na řízení před obecnými soudy neměl žádný vliv. Ve věci samé Post Bellum, o. p. s., zdůrazňuje, že napadené ustanovení zasahuje do práva na ochranu soukromí způsobem konformním s požadavky Úmluvy i Listiny, tj. v legitimním veřejném zájmu, na základě zákona a v souladu s požadavkem přiměřenosti, a to mj. s přihlédnutím ke skutečnosti, že ochrana práva na soukromí je v české legislativě dostatečně zajištěna jinými účinnými právními instrumenty (ochrana osobnosti apod.). Post Bellum, o. p. s., ve svém podání rozsáhlé

podrobila kolizi zmíněných práv testu proporcionality a dospěla k závěru, že napadené ustanovení splňuje všechna kritéria testu proporcionality, tedy kritérium vhodnosti, potřebnosti i kritérium proporcionality v užším smyslu. Post Bellum, o. p. s., dále uvádí, že zrušení napadeného ustanovení by v praxi utlumilo a částečně znemožnilo badatelskou činnost, a tím ochromilo nejen vědeckou práci profesionálních historiků, ale i dokumentaristickou činnost jiných badatelů z řad publicistů a širší odborné veřejnosti zaměřující se na moderní české a československé dějiny, a to nikoliv jen pro období nesvobody z let 1948–1989, ale i z let 1939–1945, tedy z doby perzekuce obyvatelstva českých zemí nacistickým režimem včetně událostí holocaustu. Post Bellum, o. p. s., závěrem upozorňuje, že by zrušení uvedeného zákonného ustanovení s vysokou pravděpodobností ochromilo řádnou činnost archivních institucí, neboť by na ně uvalilo povinnosti, které by nebyly schopny organizačně, personálně ani ekonomicky plnit. Závěrem Post Bellum, o. p. s., předkládá statistické a věcné informace a uzavírá, že zrušení napadeného ustanovení by znamenalo uzavření možnosti v archiváliích vzniklých za posledních sto let pro současné generace efektivně bádát.

III. Podmínky aktivní legitimace navrhovatele

19. Ústavní soud nejprve zkoumal, zda jsou splněny formální předpoklady věcného posouzení návrhu, a zabýval se tak i otázkou, zda navrhovatel je v daném případě aktivně legitimován k podání tohoto návrhu.

20. Podle čl. 95 odst. 2 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) dojde-li soud k závěru, že zákon, jehož má být při řešení věci použito, je v rozporu s ústavním pořádkem, předloží věc Ústavnímu soudu. Jedná se o tzv. konkrétní kontrolu ústavnosti zákona, kde předkládající soud musí osvědčit, že je dána souvislost napadeného ustanovení zákona s jeho rozhodovací činností ve smyslu § 64 odst. 3 zákona o Ústavním soudu, tj. že je nucen toto ustanovení zákona na věc, k jejímuž rozhodnutí je povolán, bezprostředně použít; jinak nebude k takovému procesnímu návrhu aktivně legitimován a jeho návrh bude odmítnut jako podaný zjevně neoprávněnou osobou. Takový závěr vyplývá i z konstantní judikatury Ústavního soudu, například z nálezu sp. zn. Pl. ÚS 34/10 ze dne 24. 7. 2012 (N 130/66 SbNU 19; 284/2012 Sb.), podle kterého platí, že „soud může tímto postupem požadovat rozhodnutí jen v případě takových ustanovení zákona, která má nevyhnutelně použít v před ním projednávané věci“. Nestačí tedy pouze hypotetické použití nebo jen širší souvislosti, protože takové pojetí by vedlo soud k možnosti zpochybnit ustanovení zákona i nad rámec účelu sledovaného tímto ústavním institutem, jelikož zpravidla dochází k určitému řetězení aplikovaných předpisů a de facto je vždy aplikován právní předpis jako celek [viz k tomu usnesení sp. zn. Pl. ÚS 39/2000 ze dne 23. 10. 2000

(U 39/20 SbNU 353)]. K ochraně ústavnosti cestou zajištění vnitřní bezrozpornosti právního řádu se tu Ústavní soud vyslovil i tak, že účelem ústavně-procesního institutu konkrétního přezkumu norem je předejít situaci, v níž „odmítnutím návrhu by se Ústavní soud zpronevěřil své roli v ústavním dialogu a nutil by obecný soud vést řízení, o jehož protiústavnosti by byl tento soud přesvědčen“.

21. Ústavní soud konstatuje, že v posuzovaném případě se napadené ustanovení na konkrétní věc použije, avšak pouze zčásti. Nejvyšší soud se svým návrhem, poté, co jej doplnil dalšími podáními z 20. 6. 2014 a 23. 6. 2015, domáhá zrušení napadeného ustanovení, které ve věci žalobce V. H. Městský soud v Praze aplikoval rozsudkem ze dne 10. ledna 2012 č. j. 66 C 109/2011-187, jímž zamítl žalobu, aby žalovaná Česká republika – Archiv bezpečnostních složek zaplatila žalobci zadostiučinění v penězích ve výši 300 000 Kč z titulu neoprávněného zásahu do jeho osobnostních práv, ke kterému mělo dojít zpřístupněním třetí osobě, Zdeňce Kvasnicové, pracovníci ostravské pobočky České televize, citlivých osobních údajů vztahujících se ke svazku ZV 442-MV, vedenému bývalou Státní bezpečností na žalovaného, a poskytnutím těchto údajů dalším osobám. Soud prvního stupně konstatoval, že v řízení sice bylo prokázáno, že žalovaná zpřístupnila třetí osobě bez souhlasu žalobce předmětnou archiválii (svazek – vyšetřovací spis z činnosti bývalé Státní bezpečnosti), jež obsahovala citlivé osobní údaje o odsouzené žalobce včetně údajů o trestním řízení, avšak jednání žalované bylo jedním oprávněným, neboť speciální ochrana citlivých osobních údajů podle § 37 odst. 3 se na základě výjimky odstavce 6 (nyní odstavce 11) téhož ustanovení zákona o archivnictví nevztahuje na archiválie z činnosti bezpečnostních složek. S těmito závěry se ztotožnil Vrchní soud v Praze, který rozsudek soudu prvního stupně rozsudkem ze dne 5. června 2012 č. j. 1 Co 28/2012-202 potvrdil. Pro posouzení aktivní legitimity navrhovatele je přitom irelevantní, že k újmě tvrzené a prokazované žalobcem mohlo dojít až v důsledku dalšího nakládání s citlivými osobními údaji žalobce třetí osobou, neboť ta by bez předcházejícího zpřístupnění těchto údajů žalovanou podle napadeného ustanovení zákona neměla možnost s těmito údaji dále nakládat.

22. Jelikož k zásahu do osobnostních práv dovolatele mělo dojít neoprávněným zpřístupněním citlivých osobních údajů vztahujících se pouze k archiváliím vzniklým před 1. lednem 1990 z činnosti bývalé Státní bezpečnosti jako bezpečnostní složky podle zákona č. 181/2007 Sb., o Ústavu pro studium totalitních režimů a o Archivu bezpečnostních složek a o změně některých zákonů, a nikoliv z činnosti dalších, v napadeném ustanovení uvedených součástí státního a politického uspořádání společnosti, je třeba v rozsahu, v jakém je navrhovatelem požadováno vyslovení protiústavnosti nahlížení do archiválií vzniklých z činnosti těchto dalších součástí

totalitního státu v režimu napadeného ustanovení, návrh odmítnout jako podaný osobou k tomu zjevně neoprávněnou. Jen v rozsahu nahlížení do archiválií vzniklých z činnosti bezpečnostních složek je totiž zjištění, zda napadené ustanovení je v souladu s ústavním pořádkem, v bezprostřední souvislosti s posouzením nároku žalobce na zadostiučinění dovolacím soudem v původním řízení, který teprve na základě tohoto zjištění může posoudit, zda bylo rozhodnutí odvolacího soudu ohledně postupu Archivu bezpečnostních složek jako žalovaného po právu. Jen v tomto rozsahu pak také výsledek přezkumu napadeného ustanovení Ústavním soudem bude mít přímý vliv na výsledek řízení ve věci samé, což je i podmínkou pro přiznání aktivní legitimace navrhovateli.

IV. Díkce napadeného ustanovení právního předpisu

23. Text ustanovení § 37 zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů, ve znění účinném v rozhodné době, tj. v době zpřístupnění předmětného svazku zní:

(1) K nahlížení v archivech jsou přístupné jen archiválie starší třiceti let, není-li dále stanoveno jinak.

(2) Do archiválií vztahujících se k žijící fyzické osobě, jejichž obsahem jsou citlivé osobní údaje,¹³⁾ lze nahlížet jen s předchozím souhlasem této osoby. Archiv vyrozumí dotčenou osobu o žádosti o nahlížení a požádá ji o souhlas.

(3) Za účelem vyrozumění dotčené osoby může archiv požádat příslušný správní úřad na úseku archivnictví a výkonu spisové služby o zjištění nezbytných údajů z informačního systému evidence obyvatel.

(4) Správní úřady na úseku archivnictví a výkonu spisové služby mohou na základě žádosti archivu podle odstavce 3 získávat a užívat z informačního systému evidence obyvatel¹⁴⁾ údaje o dotčené osobě, a to

- a) jméno, popřípadě jména, a příjmení,
- b) datum narození, místo trvalého pobytu nebo druh a adresa místa pobytu, jde-li o cizince,
- c) datum, místo a okres úmrtí, popřípadě datum úmrtí a stát, na jehož území k úmrtí došlo, jde-li o úmrtí občana mimo území České republiky,
- d) den, který byl v rozhodnutí soudu o prohlášení za mrtvého uveden jako den úmrtí.

Takto zjištěné údaje poskytnou správní úřady na úseku archivnictví a výkonu spisové služby archivu, který o ně požádal.

(...)

(6) Ustanovení odstavců 1 až 4 se nevztahují na archiválie vzniklé před 1. lednem 1990 z činnosti bezpečnostních složek podle zákona o Ústavu pro studium totalitních režimů a o Archivu bezpečnostních

složek, jakož i společenských organizací a politických stran sdružených v Národní frontě, na archiválie, které již byly před podáním žádosti o nahlázení do nich veřejně přístupné, jakož ani na archiválie, které byly jako dokumenty veřejně přístupné před prohlášením za archiválie.¹³⁾

(...)

¹³⁾ § 4 písm. b) zákona č. 101/2000 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

¹⁴⁾ Zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁵⁾ Například zákon č. 140/1996 Sb., o zpřístupnění svazků vzniklých činností bývalé Státní bezpečnosti, ve znění pozdějších předpisů, § 95 odst. 2 a § 101 odst. 3 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), ve znění pozdějších předpisů, § 43 a § 58 odst. 3 zákona č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení), ve znění pozdějších předpisů, § 65, § 70 odst. 3, § 87 odst. 2 a § 94 odst. 1 zákona č. 131/2000 Sb., o hlavním městě Praze, ve znění pozdějších předpisů.

V. Ústavní konformita legislativního procesu

24. Podle ustanovení § 68 odst. 2 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb., Ústavní soud – kromě posouzení souladu napadeného ustanovení s ústavním pořádkem – zjišťuje, zda byl zákon přijat a vydán v mezích Ústavou stanovené kompetence a ústavně předepsaným způsobem.

25. Vzhledem k tomu, že navrhovatel nenamítal vadu legislativního procesu ani překročení Ústavou stanovené kompetence zákonodárce, není s ohledem na principy procesní ekonomie nutné tuto otázku blíže zkoumat a postačí, vedle přihlídnutí k vyjádřením předloženým Poslaneckou sněmovnou a Senátem Parlamentu České republiky, formální ověření průběhu legislativního procesu z veřejně dostupného informačního zdroje na <http://www.psp.cz>.

26. Zákon o archivnictví byl schválen Poslaneckou sněmovnou na její 33. schůzi dne 30. června 2004 většinou 109 poslanců, byl podepsán příslušnými ústavními činiteli a uveřejněn byl dne 23. září 2004 ve Sbírce zákonů v části 173. Ústavní soud tudíž konstatuje, že zákon byl přijat a vydán v mezích Ústavou stanovených kompetencí a ústavně předepsaným způsobem.

27. Po tomto zjištění přistoupil Ústavní soud k posouzení obsahu napadeného ustanovení z hlediska jeho souladu s ústavním pořádkem České republiky [čl. 87 odst. 1 písm. a) Ústavy].

VI. Upuštění od ústního jednání

28. Ústavní soud v souladu s ustanovením § 44 zákona o Ústavním soudu uvážil, že ve věci není třeba konat ústní jednání. To by nijak nepřispělo k dalšímu, resp. hlubšímu objasnění věci, než jak se s ní seznámil ze spisového materiálu a z písemných úkonů účastníků řízení. Nenařizení ústního jednání odůvodňuje i skutečnost, že Ústavní soud nepovažoval za potřebné provádět dokazování s ohledem na původ faktorů relevantních pro jeho rozhodnutí z veřejných zdrojů.

VII. Přístup k archivním informacím o činnosti bezpečnostních složek bývalých nedemokratických režimů ve vybraných zemích

29. Ústavní soud si taktéž opatřil srovnávací podklady ohledně ochrany osobních údajů při zpřístupňování archivních informací vzniklých z činnosti bezpečnostních složek bývalých totalitních režimů v Evropě. Modely přístupu odrážejí jednak specifika metod tehdejšího potlačování lidských práv a svobod používaných v jednotlivých zemích, jednak rozdíly v intenzitě aktuální společenské poptávky po vyrovnání se s minulostí. Proto je ne snadné zobecnit podmínky, za nichž může přístup k těmto archivním informacím v daném společenském kontextu fungovat nekonfliktně, tj. při zachování udržitelné rovnováhy mezi mírou přípustnosti zásahu do ochrany údajů dotčených osob a mírou naplnění základního práva každého člena společnosti na informace, resp. svobody vědeckého bádání, které v souhrnu představují veřejný zájem na poznání vlastní minulosti jako předpoklad vyrovnání se s ní. Velmi otevřený režim přístupu platí zpravidla ve vztahu k osobám, které za předchozích režimů byly spolupracovníky bezpečnostních složek nebo zastávaly veřejné funkce, stejně tak při opatřování si informací o své osobě. Nahlížení do archivních materiálů třetích osob bývá obecně podmíněno uplynutím ochranné lhůty, kterou lze vyloučit udělením souhlasu dotčené osoby nebo znečitelněním (anonymizací) osobních údajů, popř. vyjmenováním údajů, které nemohou být po jejich zpřístupnění následně bez dalšího zveřejněny, přičemž režim nakládání s citlivými osobními údaji bývá přísnější. Správní orgán (vedoucí archivu) je při posouzení žádosti o nahlížení povinen vážit kolidující práva a zájmy. Žadatel zpravidla musí uvést důvod nahlížení a podepsat prohlášení, že bude respektovat stanovená omezení, mj. nakládat se získanými informacemi v souladu s ochranou osobních údajů. Rozdíly mezi právními úpravami přístupu k archivním informacím o činnosti bezpečnostních složek bývalých nedemokratických režimů je nutné dát rovněž do souvislosti s rozdílným personálním a materiálně-technickým vybavením archivů v jednotlivých vybraných zemích, které jsou v různé míře schopny poskytnout zájemcům o tyto informace takové služby, jež činí naplnění účelu přístupu k archiváliím reálným.

30. Podle německého zákona o svobodném přístupu k informacím je poskytnutí osobních údajů možné, pouze pokud zájem žadatele o informace převáží nad chráněným zájmem třetí osoby, u citlivých údajů (např. o rasovém a etnickém původu, filozofickém a náboženském přesvědčení) se vyžaduje její výslovný souhlas. Zákon o archivnictví připouští zkrácení ochranné lhůty (30 let od úmrtí osoby) mj. pro vědecké bádání či pro soukromou potřebu bez nároku na zveřejnění, potvrzenou podpisem formálního závazku dbát ochrany osobních údajů. Podle zákona o materiálech Státní bezpečnostní služby bývalé NDR, který je *lex specialis* ke shora uvedeným, Úřad Spolkového zmocněnce pro materiály Stasi archivní informace předem třídí, tematicky sestavuje a předává je v rámci jednotného režimu, ale diferencovaně s ohledem na jednotlivé kategorie uživatelů a požadované účely jejich použití, čímž eliminuje rizika, která by plynula z plošného přístupu. Zveřejnění osobních údajů pro účely politického či historického vypořádání se s minulostí je podmíněno souhlasem dotčených osob („obětí“ pronásledování), resp. třetích osob, nikoliv „pachatelů“ (spolupracovníků Stasi), nebo anonymizací těchto údajů, čímž ale není vyloučena odpovědnost zpracovatele (vědeckého pracoviště, autora publikace apod.) podle obecných předpisů občanského, správního, popř. trestního práva. Tato omezení ale neplatí, pokud se jedná o objasňování dějinné úlohy známých osobností, politických představitelů nebo veřejných činitelů. Značná pozornost je v takto centralizovaném systému věnována individuálnímu posouzení konkrétních případů a účinným prostředkům ochrany osob proti neoprávněnému nakládání s archivními informacemi. Korektivem uplatnění těchto pravidel je zásada nepřipustnosti užití osobních údajů k tíži dotčené nebo třetí osoby, jakož i Spolkovým ústavním soudem vyslovený zákaz poskytování informací získaných bývalou Stasi porušením soukromí či špionážními prostředky médiím (věc Helmut Kohl). Tento soud ve věci „Seznam neoficiálních spolupracovníků Stasi“ také uznal zvláštní význam publikace tohoto seznamu pro veřejnou diskuzi o povaze minulého režimu, která stále ještě probíhala, a přestože posoudil povinnost uloženou obecným soudem stěžovateli (sdružení „Neues Forum“) vyškrtnout jméno žalobce (v původním řízení) jako přecenění závažnosti zásahu do práva žalobce na ochranu osobnosti a jako nedostatečné zohlednění práva stěžovatele na svobodu projevu, neboť seznam neobsahoval žádné intimní nebo obdobné informace, nýbrž jen takové, které bylo možno získat jinými právními prostředky, tuto povinnost nezrušil. S převedením této speciální úpravy do režimu všeobecného archivního práva se počítá v roce 2020, kdy také uplyne 30letá ochranná lhůta archívy běžně uplatňovaná a nebude existovat žádný objektivní důvod k dalšímu zvláštnímu zacházení (viz Becker, S., Oldenhage, K. Bundesarchivgesetz. Handkommentar. 1. Aufl. Baden-Baden : Nomos, 2006, s. 73).

31. Polský zákon o Ústavu paměti národa umožňuje každému na žádost nahlížet do dokumentů orgánů někdejší státní bezpečnosti, jež se ho týkají, včetně poskytnutí údajů o osobách, které na něj těmto orgánům donášely informace. Široký přístup k údajům osob zastávajících veřejné funkce, jakož i dalších osob, pokud nebyly zaměstnanci orgánů státní bezpečnosti, se ale netýká citlivých informací (o etnickém a rasovém původu, náboženském přesvědčení atd.). Judikatura Ústavního soudu ve věci „Přístup k archivu Ústavu paměti národa“ (sp. zn. K 2/07, P 37/07) týkající se uplatňování lustračního zákona vychází z principu vyvažování (praktické konkordance), podle něhož specifikace předpokladů, kterými se řídí přístup do archivu, musí jednoznačným a účinným způsobem chránit obě hodnoty – svobodu informací a projevu i ochranu soukromí – v takové míře, jež zajišťuje optimální rovnováhu mezi nimi bez nepřiměřené újmy kterékoli z nich; udělení oprávnění k přístupu založeného na plošném, nejasném nebo neověřitelném vyjádření jeho účelu je nepřipustné. Ústavní nekonformitu procesních ustanovení tohoto zákona, která nepřiměřeně omezila přístup k informacím o vlastní osobě, a tím mj. i vyprazdňovala právo dotčené osoby podle čl. 51 odst. 4 Ústavy požadovat opravu nepravdivých nebo neúplných údajů nebo informací získaných v rozporu se zákonem (např. vydíráním za použití kompromitujících materiálů), soud zřetelně odlišil od legality ustanovení limitujících způsobem nutným v demokratickém právním státě přístup pro potřeby výzkumu a novinářské činnosti na bázi přísné účelovosti.

32. Rakousko je modelovým případem země, kde archivní informace obsahující osobní údaje jsou prakticky předmětem zájmu jen pro potřeby výzkumu, na což nepřimo ukazuje také absence aktuální soudní judikatury. Vzhledem k tomu, že od období nacistického režimu uplynulo více let, než je zákonná 50letá ochranná lhůta, není speciální úprava přístupu k informacím vzniklým z činnosti někdejších represivních složek okupačního režimu už nadále nutná. Spolkový zákon o archivnictví upravuje výjimky z obecné povinnosti archivů osobní údaje na žádost poskytnout pro případ převahy oprávněného zájmu třetí osoby nebo zájmu veřejného. Přísnější pravidla platí pro jejich další šíření, např. pro komerční, výzkumné či statistické účely, ale i pro soukromé a rodinné zpracování, přičemž zvláštnímu režimu podléhají citlivé údaje (zákonná povinnost mlčenlivosti, ověřování spolehlivosti zpracovatelů informací). Archivy mají významný prostor k uvážení při posouzení relevance a priority dotčených zájmů.

33. K posouzení ústavnosti napadeného ustanovení však mohou být přínosem také poznatky z úprav zpřístupňování spisů někdejších bezpečnostních složek zemí, které v minulosti rovněž učinily zkušenost s totalitními režimy. Přehled shodných či rozdílných rysů těchto úprav nastiňuje kontext, v němž lze snáze zahlédnout skutečný rozměr otázek, jejichž řešení

má přinést ústavní přezkum napadeného ustanovení. Za hlavní rysy archivního práva dalších zemí ve vztahu k dokumentům bezpečnostních složek bývalého nedemokratického režimu je možno považovat následující:

34. Ve Slovenské republice podle stanoviska Úřadu na ochranu osobních údajů mají ustanovení zákona o paměti národa přednost před obecnou úpravou zákona o ochraně osobních údajů mj. v otázce citlivých údajů třetí osoby, přičemž je vhodné, aby Ústav paměti národa poučoval uživatele zpřístupněných údajů dotčené osoby o tom, že tyto údaje může zpracovávat pouze pro vlastní potřebu výlučně v rámci osobní či domácí činnosti; podle vysvětlení Ústavu paměti národa z roku 2004 citlivé údaje třetí osoby sice musejí být před zpřístupněním znečitelněny, aby se předešlo jejich zneužívání a vytváření nových křivd, Ústav však může některé údaje i z této kategorie ponechat v neanonymizované podobě, považuje-li to vzhledem k naplnění účelu zákona za přiměřené; ústavnost zákona dosud zpochybněna nebyla ani jeho aplikace z hlediska ochrany osobních údajů, judikatura obecných soudů se týká pouze pravdivosti záznamů, nikoliv bezprostředně ochrany základních práv jednotlivce. Ve Slovinsku je zajištěna dostupnost těchto dokumentů bez jakéhokoliv omezení, s výjimkou citlivých údajů třetích osob; neexistuje žádný přímý rozdíl mezi právem na přístup a právem získané dokumenty zveřejnit, s omezením pro výzkumné a úřední účely. Maďarský Ústavní soud (sp. zn. 60/1994) zrušil absolutní utajení údajů o osobách, které zastávaly v době nedemokratického režimu veřejné funkce nebo pracovaly pro tajné služby, neboť tyto údaje lze považovat za předmět veřejného zájmu; příslušná novela zákona, jímž byl zřízen Historický archiv Maďarské státní bezpečnosti, však byla na návrh prezidenta republiky prohlášena za protiústavní (sp. zn. 37/2005). Také Španělsko podobně jako Rakousko se řadí – vzhledem k době uplynulší od pádu Frankova režimu – k zemím se „standardními“ předpisy o archivnictví; lze-li s ohledem na okolnosti daného případu přiměřeně vyloučit možnost vzniku újmy na soukromí či bezpečnostního rizika pro dotčenou osobu, lze těm, kdo prokáží přímý legitimní zájem, ovšem vždy v souladu s pravidly ochrany osobních údajů, umožnit přístup k údajům třetích osob sloužícím k jejich identifikaci. Ukrajinský zákon (2015) o přístupu k archivům represivních složek totalitního komunistického režimu z let 1917–1991 je vyjmut z působnosti zákona o ochraně osobních údajů. Široce definuje základní principy politiky státu v oblasti zpřístupňování těchto archivních informací, včetně pořizování kopií, poukazuje na samostatnou odpovědnost zpracovatele za porušení ochrany osobních údajů třetích osob při nakládání s nimi, vymezuje aktéry dokumentovaných příběhů. Přístup k informacím o spolupracovnících represivních složek, včetně těch z nich, kteří byli původně „obětmi“ pronásledování, nelze s odvoláním na ochranu osobních údajů omezit. „Oběti“ pronásledování mohou do

1 roku od nabytí účinnosti tohoto zákona vymezit okruh informací o sobě, k nimž má být volný přístup (na dobu maximálně 25 let) omezen; u rodinných příslušníků „obětí“ platí možnost takového omezení jen ve vztahu k citlivým údajům.

35. Srovnávací přehled ukazuje, že zpřístupňování spisů bezpečnostních složek bývalých nedemokratických režimů, obsahujících osobní údaje, je zpravidla podrobováno přísným podmínkám tam, kde právní úprava neodděluje jednotlivé stupně zpracování archiválií z hlediska naplnění účelu sledovaného danou úpravou, tj. pouhé zpřístupnění pro potřeby individuálních žadatelů o nahlížení od zveřejňování či jiných forem rozšiřování získaných informací pro veřejnost. Vysoká úroveň ochrany osobních údajů obsažených ve svazcích bývalé Stasi v Německu reflektuje skutečnost, že tyto svazky, určené v první řadě pro lustrační účely, nebyly posouzeny v režimu archivního práva. Jejich využití pro účely jiné (badatelské atd.) proto vyžaduje před zpřístupněním oprávněným žadatelům různé formy centralizovaného zpracování, které klade značné nároky na personální a materiálně-technické vybavení této agendy. V zemích, kde státní archivy servis v takovém rozsahu nezajišťují a ponechávají určitou odpovědnost za další zpracování osobních údajů na uživatelích, je zpřístupňování archiválií daného typu zpravidla podmíněno předchozím souhlasem subjektů osobních údajů v takových archiváliích obsažených. Archiv jako správní orgán mává různě vymezenou působnost při vážení oprávněných zájmů mezi dateli a dotčenými nositeli osobních údajů.

36. Ve světle těchto poznatků je model přístupu k archiváliím o činnosti bývalých bezpečnostních složek zvolený českým zákonodárcem nejotevřenější. Takové srovnání je však poněkud zavádějící, neboť se pokouší srovnávat nesrovnatelné a nevyjadřuje zřetelně míru adekvátnosti toho kterého modelu ve vztahu k povaze a délce uplatňování nástrojů pronásledování odpůrců totalitních režimů. Tato zkušenost je zkrátka bezezbytku nepřenositelná a této skutečnosti musejí odpovídat i metody a prostředky jejího poznávání.

VIII. Vymezení zákonného rámce přístupu k dokumentům bývalé Státní bezpečnosti

37. Přestože navrhovatel požaduje ústavní přezkum pouze napadeného ustanovení, a úkolem Ústavního soudu proto není posuzovat ústavnost jeho postupu, který jej vedl k použití zákona o archivnictví jako takového, Ústavní soud nicméně posoudil i názor vyslovený navrhovatelem, že může docházet k nedisproporcí mezi vyšší ochranou údajů třetích osob vystupujících v dokumentech, které jsou zpřístupňovány v režimu zákona č. 140/1996 Sb., podle jehož § 10a musí Archiv bezpečnostních složek tyto údaje před zpřístupněním v kopii znečitelnit, oproti osobním údajům,

keré při nahlížení do archiválií v režimu napadeného ustanovení zákona o archivnictví žádné ochraně předem nepodléhají. Vztah mezi oběma zákony z hlediska aplikovatelnosti je vhodné vyjasnit předtím, než Ústavní soud přikročí k vlastnímu přezkumu napadeného ustanovení, neboť uvedený názor může svádět k pochybnosti, zda v rozhodném období vůbec existoval prostor pro aplikaci napadeného ustanovení. Pokud by se pak tato pochybnost potvrdila, musel by Ústavní soud návrh Nejvyššího soudu jako podaný někým zjevně neoprávněným podle § 43 odst. 1 písm. c) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 77/1998 Sb., odmítnout.

38. Svazky vzniklé činností Státní bezpečnosti, chápané jako součást Jednotného archivního fondu (Národního archivního dědictví) České republiky, měly být podle původních úvah vlády jako předkladatele návrhu zpřístupněny na základě rozsáhlejší novely tehdejšího zákona č. 97/1974 Sb., o archivnictví. I když se mělo jednat pouze o úpravu na dobu přechodnou, sloužící potřebám vyrovnání se s minulostí ve smyslu zákonů o soudních a mimosoudních rehabilitacích, lustracích a restitucích soukromého a řádového majetku (měla se týkat asi 60 tisíc osob, přičemž dalším 120 až 150 tisícům osob mohl být sdělen jen obsah evidenčního záznamu, jelikož osobní dokumentace k nim vedená se nezachovala), představovalo by vynětí rozsáhlého souboru dokumentů z obecného archivního režimu a jeho podřízení speciálnímu režimu závažný a neorganický zásah do koncepce archivního práva. Nově a přesněji by musely být vymezeny práva a povinnosti jak správce archiválií, tak žadatelů o zpřístupnění (např. pokud jde o ochranu bezpečnostních zájmů státu a práva na soukromí dotčených žijících osob, včetně požadavku částečné anonymizace osobních údajů při ponechání pouze jejich jmen a příjmení a krycích jmen osob evidovaných jako spolupracovníci Státní bezpečnosti, odstranění třicetileté ochranné lhůty atd.).

39. Proto bylo rozhodnuto nerealizovat zpřístupnění svazků cestou novely tehdy platného zákona o archivnictví a navrhnout samostatný zákon platný pouze po omezenou dobu fungování informačního systému svazků, tj. do 31. 12. 2000. Poté měl být tento informační systém zrušen a následně vypořádán ve smyslu archivních předpisů (viz důvodovou zprávu k návrhu zákona č. 140/1996 Sb., o zpřístupnění svazků vzniklých činnostmi bývalé Státní bezpečnosti). O časově omezené povaze nové úpravy svědčil i návrh, aby žádost o zpřístupnění svazku bylo možno podat jen během šesti měsíců od nabytí její účinnosti.

40. Účelem původního znění zákona č. 140/1996 Sb. tedy bylo zpřístupnit na základě žádosti osobám – občanům České republiky pronásledovaným represivními složkami totalitního státu – dokumenty o jejich pronásledování, tj. poskytnout žadatelům sdělení, zda je o nich v informačním

systému evidován osobní svazek anebo svazek s osobními údaji, popř. poskytnout kopii takového svazku (§ 1), a mít tak důkazní materiál pro potřeby řízení podle výše uvedených zákonů. Informace získané ze svazků se staly v průběhu dokazování v rámci těchto řízení součástí soudních spisů, a byly tak zveřejněny. Přitom bylo nutné chránit údaje o třetích osobách vystupujících jako „jiné osoby“ v objektových svazcích žadatelů, resp. jako „osoby stojící mimo služební a veřejnou činnost příslušníka“ bezpečnostní složky v jeho personálním spise, jejich znečitelněním, a to hned v samém zárodku – před zpřístupněním svazku žadateli (§ 6). Rozsah tohoto znečitelnění, uložený Ministerstvu vnitra jako správci dokumentace, vycházel z tehdy platného zákona č. 256/1992 Sb., o ochraně osobních údajů v informačních systémech, a byl veden zejména obavami z nárůstu soudních sporů, pokud by soudy v rámci přezkoumávání správních rozhodnutí spojených s rehabilitačními a jinými řízeními tuto dokumentaci nepovažovaly za hodnověrné listiny, nebylo-li možné jejich pravdivost z objektivních důvodů ověřit. Pro stanovené účely však i v takto upravené podobě základní funkci plnit mohla.

41. S cílem pokročit v procesu vyrovnávání se s totalitní minulostí byl dosavadní omezený přístup ke svazkové agendě bývalé Státní bezpečnosti zákonodárcem shledán – aniž ovšem předtím proběhla široká diskuze napříč společností – jako nedostatečné naplnění jeho původního záměru. Tento nedostatek byl odstraněn přijetím zákona č. 107/2002 Sb., kterým se mění zákon č. 140/1996 Sb., o zpřístupnění svazků vzniklých činností bývalé Státní bezpečnosti, a některé další zákony, jehož účelem bylo (§ 1) „co nejširší odhalení praxe komunistického režimu při potlačování politických práv a svobod“ a který vedle tlaku na prolomení stereotypu extenzivního přístupu k utajovaným skutečnostem rozšířil právo na přístup ke svazkům, dosud omezené jen na tu část svazku, jež se žadatele bezprostředně týká, na kohokoliv (fyzické osoby starší 18 let, bez ohledu na státní příslušnost, § 5), a to včetně údajů o vykonavatelích pronásledování obsažených v personálních spisech příslušníků a ve svazcích osob evidovaných jako spolupracovníci Státní bezpečnosti.

42. Podmínka anonymizace osobních údajů třetích osob byla zachována ve stejném rozsahu; podle metodiky znečitelnování dokumentů Archivu bezpečnostních složek znečitelnění podléhají (a to i v případě již zemřelých osob) při ochraně soukromého a rodinného života jenom závažné odchylky od obvyklých společenských norem chování. Vztahuje se i na dokumenty prokazující status účastníka odboje, resp. odporu podle zákona č. 262/2011 Sb., o účastnících odboje a odporu proti komunismu, které jsou v příslušném řízení rovněž vystaveny zveřejnění. Tato změna byla vedena přesvědčením zákonodávce, že „společenský zájem na odhalení a zpřístupnění zachovaných materiálů dokládajících činnost konkrétních

osob při vytváření a udržování zločinného, nelegitimního a zavrženíhodného komunistického režimu je vyšší než ochrana údajů (kvazi osobních údajů) o služební činnosti příslušníků Státní bezpečnosti a ... tajných spolupracovníků“ (viz důvodovou zprávu k zákonu č. 107/2002 Sb.), přičemž fyzické osoby, k nimž je evidován osobní svazek, dostaly příležitost připojit k obsahu svazku anebo k faktu registrace v informačním systému vlastní vyjádření, jež se stalo nedílnou součástí dokumentu zpřístupňovaného dalším případným zájemcům zároveň se záznamy o evidenci.

43. Součástí této novelizace byla i dílčí změna zákona č. 97/1974 Sb., o archivnictví, umožňující nahlížet do archiválií Komunistické strany Československa (nikoliv i dalších organizací založených na její ideologii) mladších třiceti let bez souhlasu vedoucího archivu a dalších podmínek.

44. Teprve přijetím nového zákona o archivnictví a zřízení Archivu bezpečnostních složek zákonem č. 181/2007 Sb., tedy jedenáct let od účinnosti zákona č. 140/1996 Sb., došlo k naplnění původní představy zákonodárce o integraci informačního systému svazků do režimu obecného archivního práva. Archiv bezpečnostních složek tak v rozhodném období pracoval a dosud pracuje při zpřístupňování informací ze svazků bývalých bezpečnostních složek, které byly prohlášeny za archiválie, tj. vybrány a vzaty do evidence, ve dvojím, paralelně existujícím režimu [§ 13 odst. 1 písm. a) zákona č. 181/2007 Sb.]: jednak podle zákona č. 140/1996 Sb., jednak podle zákona o archivnictví. Rozdílný přístup každého z těchto režimů k ochraně osobních údajů, s nímž je (zpravidla v prvním případě), resp. bezprostředně není (v případě druhém) spojeno zveřejnění získaných informací, pak vede k rozdílným v poskytování ochrany osobních údajů třetích osob jejich (ne)znečitelněním tímto archivem.

45. Nejedná se přitom ale o vzájemně si konkurující postupy, neboť podle přechodného ustanovení § 82 odst. 4 zákona o archivnictví, o jehož určujícím významu pro vzájemné rozhraničení aplikace obou předpisů nemůže být vzhledem k podanému nástínu vývoje právní úpravy pochyb a které dopadá na všechny archivy v České republice, platí: „Archiválie mladší třiceti let, které byly zpřístupněny přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona podle zvláštních právních předpisů, podléhají režimu zpřístupnění podle právních předpisů platných přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona.“ V poznámce pod čarou připojené k tomuto ustanovení se za zvláštní právní předpis označuje např. zákon č. 140/1996 Sb.

46. Ústavní soud vzal přitom v úvahu rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 27. 11. 2013 sp. zn. 3A 86/2011-89 ve věci Česká republika - Archiv bezpečnostních složek proti Úřadu pro ochranu osobních údajů, v němž je vysloven právní názor, že zákon č. 140/1996 Sb., ukládající anonymizaci osobních údajů dotčených osob, má jako *lex specialis* aplikační přednost před zákonem o archivnictví, který jako *lex generalis*

anonymizaci neukládá. Soud odůvodnil tento závěr tím, že „jen takováto interpretace je s to zaručit ochranu osobních údajů třetích osob“ ve smyslu čl. 10 Listiny. Výklad dovozující existenci dvou odlišných režimů zpřístupňování archiválií ze skutečnosti, zda předmětná archiválie byla zpřístupněna před účinností zákona o archivnictví, soud shledal jako iracionální a ne-logický s tím, že přechodné ustanovení § 82 odst. 4 zákona o archivnictví „*pro futuro* ani nevylučuje aplikaci zákona č. 140/1996 Sb. na archiválie mladší 30 let, nebyly-li zpřístupněny“. Za absurdní pokládá možnost, aby sám žadatel určoval, v jakém režimu má být archiválie zpřístupněna.

47. Ústavní soud ovšem s tímto právním názorem nesouhlasí. Pokud by měl být vzájemný poměr obou předpisů vymezen zásadou *lex specialis* (zákon č. 140/1996 Sb.) *derogat legi generali* (zákon o archivnictví), postrádal by § 82 odst. 4 zákona posléze zmíněného normativní význam a míjel by se s postulátem racionálního zákonodárce. Přitom „zpřístupněním“ osobních údajů se rozumí „seznámení oprávněného žadatele s kopiemi dokumentů“ (§ 10 odst. 2 zákona č. 140/1996 Sb.), popř. jejich „postoupení k využití“ (srov. Maštálka, J. Osobní údaje, právo a my. Praha : C. H. Beck, 2008, str. 27). Režim archiválií do této doby (1. 1. 2005) nezpřístupněných na základě individuální žádosti podléhá podle napadeného ustanovení výjimce z podmínky předchozího souhlasu dotčené osoby, stejně jako archiválie obsahující údaje o vykonavatelích pronásledování, které byly zveřejněny (učiněny „veřejně přístupnými“) podle § 7 zákona č. 140/1996 Sb. před podáním žádosti o nahlížení do nich, popř. před prohlášením za archiválie (napadené ustanovení *in fine*). Účel zákona o archivnictví je jiný než účel zákona č. 140/1996 Sb.; oba působí vedle sebe a není mezi nimi vztah obecného a zvláštního předpisu.

48. Řešení zvolené zákonodárcem vycházelo z předpokladu, že časový prostor vymezený uvedeným datem byl dostatečný pro účely rehabilitačních a jiných řízení, v rámci nichž byly údaje jiných osob získané z archiválií potenciálně vystaveny bezprostřednímu přístupu neurčitého počtu úředních, popř. dalších osob, srovnatelnému svými dopady se zveřejněním. Proto bylo třeba kopie takových archiválií anonymizovat podle § 10a zákona č. 140/1996 Sb., a pokud tato řízení neskončila ani po uvedeném datu, bylo namístež jim tento status v rámci ještě probíhajících řízení ponechat, dokud jej nepozbyly uplynutím ochranné třicetileté lhůty. Přechodné ustanovení § 82 odst. 4 zákona o archivnictví tedy respektuje úroveň ochrany poskytnutou osobním údajům zpřístupněným pro účely uvedených řízení, zatímco nahlížeť do archiválií pro účely jiné, např. badatelské, s nimiž nebylo bezprostředně spojeno riziko zveřejnění, bylo a je možno od nabytí účinnosti zákona o archivnictví, tj. od 1. 1. 2005, jen v režimu napadeného ustanovení, tj. bez anonymizace nebo souhlasu dotčené osoby, a nikoliv už podle zákona č. 140/1996 Sb.

49. Normativní účel přechodného ustanovení § 82 odst. 4 zákona o archivnictví sleduje cíl vyloučit, aby byla znehodnocena ochrana osobních údajů již poskytnutá s ohledem na riziko zveřejnění. Zda v rozhodné době, kdy Archiv bezpečnostních složek nechal nahlédnout do předmětné archiválie pracovníci ostravské pobočky České televize, tj. dne 19. 3. 2008, osobní údaje žalobce ne starší třiceti let v ní obsažené podléhaly anonymizaci, záleželo tedy na tom, zda tato archiválie už byla či ještě nebyla zpřístupněna před 1. 1. 2005.

50. Rovněž rozdíly v podávání žádostí o nahlížení do archiválií obsahujících informace ze svazků bývalých bezpečnostních složek a postupy při jejich vyřízení podle § 8 a 9 zákona č. 140/1996 Sb., resp. § 34 a násl. zákona o archivnictví ukazují na rozdíly mezi oběma režimy. Informace o činnosti bývalých bezpečnostních složek jsou vedle archiválií tvořících svazkové fondy Archivu bezpečnostních složek obsaženy mnohdy také v archiváliích tzv. nesvazkových fondů „řadových“ archivů (např. hlášení pro okresní tajemníky KSČ, vyšetřovací spisy prokuratury, soudní spisy). Rozsah zpřístupnění osobních údajů v režimu toho kterého z obou předpisů v rozhodné době byl a i nadále je určován rozlišením jejich aplikace podle časové působnosti v souladu s § 82 odst. 4 zákona o archivnictví, kterou stvrdí Archiv bezpečnostních složek na základě žádosti o nahlížení, potažmo soud v případě přezkumu rozhodnutí Archivu. Nepřichází tedy v úvahu možnost žadatele o zpřístupnění zvolit si jeho režim na základě vlastního uvážení.

51. Rozsah zpřístupnění osobních údajů není tedy dán poměrem speciality zákona č. 140/1996 Sb. k zákonu o archivnictví jako zákonu subsidiárně použitelnému, nýbrž vychází ze zásadní rovnocennosti obou režimů. Povinnost plošné anonymizace osobních údajů třetích osob podle § 10a zákona č. 140/1996 Sb. by popřela smysl přechodného ustanovení § 82 odst. 4 zákona o archivnictví a dostala by se do rozporu s principem racionálního zákonodárce.

52. Na základě výročních zpráv Archivu bezpečnostních složek lze dospět k závěru, že v letech 2014–2015 bylo připraveno ke studiu celkem 10 728 archiválií, z toho 190 (1,771 %) s informací pro badatele, že je lze zpřístupnit pouze v režimu § 10a zákona č. 140/1996 Sb., a jen u 28 (0,261 %) ke zpřístupnění v tomto režimu skutečně došlo. Archiv bezpečnostních složek úřední statistiku počtu archiválií zpřístupněných v anonymizované podobě z důvodu jejich prvního zpřístupnění před nabytím účinnosti zákona o archivnictví nevede.

IX. Referenční rámec ústavního přezkumu napadeného ustanovení

53. Ústavní soud se v řadě svých nálezů [např. sp. zn. IV. ÚS 154/97 ze dne 9. 2. 1998 (N 17/10 SbNU 113)] vyslovil tak, že střet práva na informace

a jejich šíření s právem na ochranu osobnosti a soukromého života je střetem základních práv stojících na stejné úrovni, jehož řešení je především věcí obecných soudů, které musejí s přihlédnutím k okolnostem každého případu zvážit, zda přijetím zákonného opatření, jež je v demokratické společnosti nezbytné pro ochranu práv a svobod druhých, popř. pro ochranu ústavním pořádkem aprobovaného veřejného zájmu, nebyla jednomu právu bezdůvodně dána přednost před právem druhým. Posouzení sloučitelnosti napadeného ustanovení zákona o archivnictví s ústavním pořádkem a mezinárodními smluvními závazky České republiky v oblasti lidských práv, o něž Nejvyšší soud Ústavní soud požádal, musí být vedeno hledisky, která mají na zřeteli dosažení spravedlivé rovnováhy mezi oběma základními právy při uplatnění jen takového omezení jednoho či každého z nich, bez něhož by střet mezi těmito právy nebyl řešitelný. Použité omezení musí šetřit podstatu a smysl dotčeného základního práva a nesmí být zneužito k jinému účelu, než pro který bylo stanoveno (čl. 4 odst. 4 Listiny). Imperativ hledání spravedlivé rovnováhy tedy nevylučuje odůvodněné vychýlení ve prospěch jednoho z chráněných práv, pokud záruky proti zneužití omezení uvaleného v neprospěch druhého z práv budou fungovat dostatečně efektivně.

54. Byť se použítá kritéria konkrétního přezkumu napadeného ustanovení vztahují k rozhodné době vymezené návrhatelem, bude výsledek tohoto přezkumu relevantní i do budoucna, jelikož napadené ustanovení (§ 37 odst. 6 zákona o archivnictví, ve znění účinném do 30. 6. 2009) – jen jinak systematicky začleněné – je i nadále součástí právního řádu (odstavce 11).

IX. a) Ochrana osobních údajů jako součást práva na soukromí

55. Jak připomněl Ústavní soud v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 24/10 ze dne 22. 3. 2011 [populární název „Data retention“ (N 52/60 SbNU 625; 94/2011 Sb.)], v čl. 1 odst. 1 Ústavy je obsažen normativní princip demokratického právního státu. Základním atributem ústavního konceptu právního státu a podmínkou jeho fungování je úcta k právům a svobodám jednotlivce, která je v uvedeném ustanovení výslovně vyjádřena. Ústava se hlásí k materiálnímu pojetí právní státnosti, kterou charakterizuje respekt veřejné moci ke svobodné (autonomní) sféře jednotlivce vymezené základními právy a svobodami, do níž veřejná moc zásadně nezasahuje, resp. zasahuje pouze v případech, které jsou odůvodněny potřebou řešení kolize s jinými základními právy nebo ústavně aprobovaným a zákonem jednoznačně definovaným veřejným zájmem, a to za předpokladu, že je zákonem předvídaný zásah proporcionální jak s ohledem na cíl, jehož má být tímto zásahem dosaženo, tak s ohledem na míru krácení omezovaného základního práva či svobody.

56. Ústředním lidskoprávním nárokem na autonomii jednotlivce je požadavek respektu k svěbytnému uspořádání života, jehož jednou z primárních funkcí je – vedle ochrany tradiční prostorové dimenze soukromí a nerušené tvorby sociálních vztahů – i záruka v podobě práva na ochranu osobních údajů. V Listině není právo na respektování soukromého života zaručováno v jednom všezahrnujícím článku (jako je tomu v případě čl. 8 Úmluvy). Naopak, jak Ústavní soud v citovaném nálezu dále uvedl, ochrana soukromé sféry jednotlivce je v Listině rozložena do více ustanovení a doplňována dalšími aspekty práva na soukromí deklarovanými na různých místech Listiny. Jádrem této úpravy je právo jednotlivce rozhodnout podle vlastního uvážení, zda, popř. v jakém rozsahu, jakým způsobem a za jakých podmínek mají být skutečnosti a informace z jeho osobního soukromí zpřístupněny jiným subjektům. Dílčí atributy tohoto práva, výslovně zaručeného čl. 10 odst. 3 Listiny, tvoří právo na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zpracováním údajů o své osobě [srov. nálezy Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 23/05 ze dne 17. 7. 2007 (N 111/46 SbNU 41) nebo sp. zn. I. ÚS 705/06 ze dne 1. 12. 2008 (N 207/51 SbNU 577)], ve spojení s čl. 13 Listiny, který chrání vedle listovního tajemství i tajemství jiných písemností a záznamů, ať již uchovávaných v soukromí, nebo zasílaných komunikačními prostředky, zde s výjimkou případů a způsobů, které stanoví zákon. V Listině uvedený výčet toho, co je třeba zařadit do rámce ochrany soukromí, nelze považovat za vyčerpávající a konečný.

57. Také už ve svých nálezech, např. sp. zn. I. ÚS 321/06 ze dne 18. 12. 2006 (N 229/43 SbNU 595) a sp. zn. II. ÚS 517/99 ze dne 1. 3. 2000 (N 32/17 SbNU 229), Ústavní soud konstatoval, že právo na ochranu soukromého života je nezadatelným lidským právem, přičemž k omezení tohoto práva lze v demokratickém právním státě přikročit za účelem ochrany základních práv jiných osob nebo ochrany veřejného zájmu, který je v podobě principu či hodnoty obsažen v ústavním pořádku [srov. nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 412/04 ze dne 7. 12. 2005 (N 223/39 SbNU 353)]. Standardním hlediskem, jímž Ústavní soud posuzuje vzájemnou kolizi základních práv a svobod, respektive jejich střet s jinou ústavně chráněnou hodnotou, je hledisko proporcionality. Přitom je třeba dbát, aby bylo dosaženo nejvyšší možné míry souladu mezi nimi, tedy optimálního uplatnění obou chráněných hodnot.

58. Omezujícím zásahům se ovšem poněkud vymyká podskupina tzv. osobnostních práv, tj. právo na zachování lidské důstojnosti, osobní cti, dobré pověsti a jména, která tvoří „tvrdé jádro“ ochrany soukromí v širším slova smyslu (čl. 10 odst. 1 Listiny) a jsou přiřazována k nadpozitivním hodnotám jako samotná podstata a nejvyšší účel základních práv [srov. nález sp. zn. II. ÚS 2268/07 ze dne 29. 2. 2008 (N 45/48 SbNU 527)]. Zatímco

normativní obsah práva na osobní čest a dobrou pověst se proměňuje v závislosti na kulturním, prostorovém a časovém kontextu, lidská důstojnost je – zejména v ústavní doktríně Německa jako státu, jenž v minulosti prošel obdobími totalitních režimů – nezpochybnitelnou ústavní hodnotou, která nemůže být zákonem ani judikaturou omezována ani vyvažována jinými právy a zájmy, pracuje s ní ve své judikatuře i ESLP, přestože ji Úmluva výslovně nezmiňuje.

59. V nálezu sp. zn. IV. ÚS 23/05 ze dne 17. 7. 2007 (N 114/46 SbNU 41) Ústavní soud nepovažoval za legitimní zveřejnění difamační informace dotýkající se důstojnosti jiné osoby působící ve veřejném životě, pokud nebyly prokazatelně dány rozumné důvody spoléhat se na pravdivost takové informace, či pokud její původce dokonce měl důvod pravdivost informace zpochybnit, ale neověřil si ji, natož pak bylo-li její zveřejnění motivováno touhou poškodit dotčenou osobu. Ústavní soud se v citovaném nálezu zabýval také základním právem na osobní čest a dobrou pověst, které se uplatňuje ve více dimenzích. Jedná se o soukromou sféru a sféru společenských, občanských a profesních vazeb, kterou lze označit za sociální. V první sféře jde vlastně o ochranu soukromí v užším smyslu, v jehož rámci je zásadně věcí jen autonomního rozhodnutí každého, co a v jakém rozsahu s ohledem na svou osobní čest a dobrou pověst z této sféry uvolní jako informaci pro okolní svět. Jinými slovy, v tomto segmentu zpravidla platí naprosté informační sebeurčení.

60. Sféra společenských, občanských a profesních vazeb reflektuje sociální aspekt základních práv, resp. odráží reálný stav, v němž jednotlivec žije ve společnosti a vstupuje s ostatními jeho členy do různých forem interakce a komunikace, přičemž skrze své chování, ba dokonce skrze své samotné bytí ovlivňuje ostatní členy společnosti. V této druhé oblasti již neplatí naprostá ochrana soukromí, jinými slovy, do této sféry lze za určitých podmínek vstupovat i bez souhlasu subjektu práv, neboť se v ní mohou vyskytovat fakta, která jsou předmětem veřejného zájmu. Sociální sféra tak může být narušena proporcionálními zásahy veřejné moci za účelem ochrany zájmů společnosti. Vnější okraj soukromé sféry jednotlivce tvoří tedy tzv. veřejná sféra. Jedná se o ten segment lidského života, který může vnímat nebo brát na vědomí každý (Löffler/Rickler. Handbuch des Presserechts. 4. vyd. 2000, 42. kap., marg. č. 7). V této sféře neexistují prakticky žádná omezení pro šíření pravdivých faktů.

61. Protože právo na zachování lidské důstojnosti, osobní cti a dobré pověsti zaručované čl. 10 odst. 1 Listiny není omezitelné podústavními zákony, jejichž účel by Listina stanovila v podobě veřejných statků (tak jako je tomu např. v čl. 17 odst. 4 u svobody projevu a práva vyhledávat a šířit informace ve prospěch zákonných opatření nezbytných v demokratické společnosti pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnosti státu, veřejně

bezpečnosti, veřejného zdraví a mravnosti), a možnost domáhat se tohoto práva není výslovně ani podmíněna prováděcími předpisy (jako u některých hospodářských, sociálních a kulturních práv v hlavě čtvrté Listiny), je třeba oprávnění k zásahům – připustíme-li je – hledat v kategorii ústavně imanentních omezení, tj. omezení plynoucích přímo z ústavního pořádku samotného. Legitimita takových zásahů veřejné moci do základních osobnostních práv dotčené osoby může být ospravedlněna požadavkem respektu k srovnatelně intenzivní potřebě ochrany osobnostních práv jiného, je-li lidská důstojnost, osobní čest nebo dobrá pověst by utrpěly, pokud by mu byl např. odepřen přístup k určitým informacím dotýkajícím se jeho osoby.

62. Stojí-li tak proti sobě dva nároky stejné povahy a intenzity, vždy je třeba vážít naléhavost a úroveň konkurujících si hodnot a zájmů s ohledem na konkrétně skutkově utvořený základ tak, aby obě hodnoty byly v co největší míře zachovány. Nelze-li tomuto požadavku vyhovět, je nutno o to přesvědčivěji zdůvodnit širší zásah do jedné z těchto hodnot při uplatnění principu proporcionality. Tyto ústavní zásady, které se uplatňují při posouzení opatření veřejné moci omezujících základní právo jednotlivce, je třeba odpovídajícím způsobem aplikovat i na případy kolize mezi právy soukromých subjektů v rovině horizontální.

63. Při výkladu práva na soukromí v jeho různých dimenzích, jak je zachycuje Listina, je nutno mít na zřeteli účel tohoto dynamicky se vyvíjejícího práva jako takového, resp. je třeba uvažovat o právu na soukromí v jeho dobové celistvosti. Proto i právo na ochranu osobních údajů zaručené čl. 10 odst. 3 Listiny má být interpretováno na straně jedné nejen ve spojitosti s ustanoveními čl. 7 (nedotknutelnost osoby a jejího soukromí), čl. 8 (osobní svoboda), čl. 12 (nedotknutelnost obydlí) a čl. 10 odst. 1 (zachování lidské důstojnosti, osobní cti, dobré pověsti a jména) a odst. 2 (ochrana před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života), která svou povahou i významem dotvářejí privátní sféru jednotlivce a jeho individuální integritu jako zcela nezbytnou podmínku důstojné existence člověka a občana a rozvoje lidského života vůbec.

64. Na druhé straně totiž interpretace práva na ochranu osobních údajů, je-li vystavena požadavku vyvažování konkurujících zájmů, je ovlivňována aktuálním sociálním a politickým kontextem: „Představy o tom, co náleží do sféry soukromé a co do sféry veřejné, se rovněž velmi dynamicky mění ... hranice mezi privátním a veřejným ... se plynule posouvají, a to ve prospěch rozšiřování veřejné sféry ... každý jednotlivec je chápán jako osoba se sociálními vazbami existujícími uvnitř občanského společenství a jako osoba uvědomující si odpovědnost vůči celku ... každý musí akceptovat pro všechny osoby platné a obecně spravedlivě vyžadované (zákonné) podmínky a omezení své svobody realizované v rámci soukromí, avšak

vždy za předpokladu, že zůstane, obecně řečeno, zachován prostor pro svébytnou existenci individua.“ (Wagnerová, E., Šimíček, V., Langášek, T., Pospíšil, I. a kol. Listina základních práv a svobod. Komentář. Praha : Wolters Kluwer, 2012, str. 278–279).

IX. b) Právo na přístup k informacím

65. Návrhem napadené ustanovení zákona o archivnictví evokuje kolizi mezi základním právem na ochranu osobních údajů jako součástí soukromí osoby dotčené informacemi v archiváliích o činnosti bezpečnostních složek bývalého totalitního režimu a svobodou projevu a právem na informace, které zahrnují vyjadřování svých názorů, svobodné vyhledávání, přijímání a rozšiřování idejí a informací podle čl. 17 odst. 1 a 2 Listiny, resp. čl. 10 odst. 1 Úmluvy a úzce souvisejí se svobodou vědeckého bádání podle čl. 15 odst. 2 Listiny. Difamační potenciál svobody projevu a práva na informace lze omezit zákonnými opatřeními nezbytnými v demokratické společnosti pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti podle čl. 17 odst. 4 Listiny, resp. čl. 10 odst. 2 Úmluvy. Jednotlivé atributy svobody projevu a práva na informace jsou na sobě nezávislé: vyhledávání a přijímání informací vytváří reálné předpoklady pro efektivní naplnění svobody projevu, není však vázáno na rozšiřování získaných informací jejich zveřejněním nebo jiným sdílením. Vyhledávání a přijímání informací je tedy samostatným základním právem, jehož výkon nelze pozdějším zveřejněním podmiňovat. Má význam i samo o sobě jako předpoklad svobody myšlení a svědomí podle čl. 15 odst. 1 Listiny, resp. čl. 9 odst. 1 Úmluvy. Na jeho případné omezení ze shora vypočtených důvodů mohou být proto kladeny nároky odlišné od požadavků na omezení práva na šíření informací, pokud zásah do soukromí dotčené osoby bude např. méně intenzivní a snáze ospravedlnitelný než zásah způsobený jejich šířením.

66. Přístup k relevantním informacím je v demokratické společnosti obecným předpokladem realizace práva každého na aktivní účast ve veřejném životě na základě rovné participace ve smyslu čl. 1 Listiny, jak připomněl i Ústavní soud v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 2/10 ze dne 30. 3. 2010 (N 68/56 SbNU 761; 123/2010 Sb.), s poukazem na rozsudky ESLP ve věcech *Campos Damaso proti Portugalsku* a *Sunday Times proti Spojenému království* (srov. také Wagnerová, E., Šimíček, V., Langášek, T., Pospíšil, I. a kol. Listina základních práv a svobod. Komentář. Praha : Wolters Kluwer, 2012, str. 431). Pilířem demokratické společnosti je otevřená diskuze o výkonu veřejné moci a jeho dopadech na jednotlivce v minulosti, v současnosti i v budoucnosti. Ideál skutečné demokracie stojí na společnosti, kde každý na sebe samého pohlíží jako na součást celku. Základním prvkem takové společnosti je občan, aktivně usilující o porozumění sám sobě v kontextu

poznání osudů jiných („jak bych se asi zachoval já?“). Elementární součástí přesvědčení o nepřipustnosti jakékoliv recidivy totalitního režimu je internalizace příběhů osob tímto režimem v minulosti pronásledovaných.

67. Ve světle odkazu preambule Listiny na trpké zkušenosti z dob, kdy lidská práva a základní svobody byly v naší vlasti potlačovány, lze klást na podmínky zpřístupnění příběhů dokumentujících praxi bezpečnostních složek bývalé totalitní moci jen taková zákonná omezení, která jsou proporcionální, tj. nepřekračují rámec toho, co je pro poznání jejich praxe vhodné, nezbytné a zároveň v souladu s čl. 4 odst. 2 Listiny nejšetrnější k podstatě a smyslu práva na informace [srov. např. nálezn. sp. zn. II. ÚS 517/99 ze dne 1. 3. 2000 (N 32/17 SbNU 229)]. Dochází-li realizací práva na informace fyzickou osobou ke zpřístupnění údajů jiných osob výlučně pro její osobní potřebu, nevztahuje se na tuto formu zpracování osobních údajů, kdy jejich zveřejnění nepřichází z povahy věci vůbec v úvahu, zákon č. 101/2000 Sb. (§ 3 odst. 3). Naproti tomu, realizace práva na informace a svobody vědeckého bádání profesionálním badatelem, jejímž konečným určením je informace získané nahlížením do archiválií ve zpracované podobě zveřejnit, klade na podmínky ochrany osobních údajů rozdílné nároky oproti pouhému nahlížení, neboť šíření takových informací s osobními údaji je už kvalitativně zcela jiným, intenzivnějším zásahem do soukromí.

68. Zpřísnění podmínek přístupu k archiváliím jen pro skupinu těchto profesionálních badatelů by vedlo k porušení zásady rovného postavení před právem, kdežto zpřísnění pro obě skupiny by pro první z nich znamenalo nepřiměřené omezení práva na informace. Proto se jeví jako nejšetrnější a při tom ústavně slučitelné řešení nastavit podmínky nahlížení do archiválií v zákoně o archivnictví pro všechny badatele na stejné úrovni s tím, že správce osobních údajů (archiv) zaváže profesionální badatele k tomu, aby si pro další jejich zpracování (zejména zveřejnění) opatřili souhlas dotčených osob podle zákona č. 101/2000 Sb. (§ 7 ve spojení s § 5 odst. 2, § 9). Totéž pak platí i pro badatele – fyzické osoby, pokud by údaje získané z archiválií chtěli nad rámec své osobní potřeby, tedy pouhého seznámení se s nimi, postoupit jinému k dalšímu zpracování (např. médiím za účelem publikace). Oddělení právního režimu nahlížení a zveřejnění je tedy plně opodstatněné.

69. V obecné rovině je právo na přístup k archiváliím s informací o činnosti bezpečnostních složek bývalé totalitní moci předpokladem nezprostředkovaného poznání minulosti. Platí tu obdobně slova Karla Jasperse z knihy *Otázka viny* (Praha : Academia, 2006), napsaná krátce po skončení 2. světové války, na která se odvolává i Eliška Wagnerová ve svém odlišném stanovisku k nálezu Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 25/07 ze dne 13. 3. 2008 (N 56/48 SbNU 791; 160/2008 Sb.) ve věci návrhu na zrušení zákona č. 181/2007 Sb., o Ústavu pro studium totalitních režimů

a o Archivu bezpečnostních složek: „... chceme se sami sebe ptát, neúprosně si sami pro sebe ujasňovat: kde jsem cítil falešně, myslil falešně, jednal falešně – chceme hledat vinu tak dalece, jak jen je možno, u sebe, a ne jen ve věcech nebo u druhých ...“. A k tomu E. Wagnerová jen dodává: „Na otázku proč, si musí každý odpovědět sám, neboť jedinou instancí při řešení morální viny je dle Jasperse jen vlastní svědomí ...“.

70. Takto individualizované poznání minulosti odráží také sociální dimenzi práva na přístup k informacím, na jejímž základě je jednotlivec schopen žít ve společnosti, která ho obklopuje, relativně nekonfliktně, vstupovat s ostatními jejími členy do různých forem interakce a komunikace a skrze své chování, ba dokonce skrze své samotné bytí působit na ostatní členy společnosti. Jeho chování či bytí je spoluurčováno úrovní autentického vypořádání se s příběhy nedemokratického režimu. Vstupuje-li zákonodárce do tohoto specifického informačního prostoru, je jeho zásah omezující právo na soukromí jedněch (pronásledovaných, popř. dalších, s jejich příběhy spjatých osob) ospravedlnitelný pouze v tom rozsahu, v jakém je způsobilý umožnit druhým (ostatním členům společnosti) nabytí jinak nedostupných poznatků o povaze totalitního režimu, které jim poskytnou příležitost k lepšímu sebezpoznání na základě srovnání s osudy obětí pronásledování.

71. Referenčním hlediskem ústavního přezkumu napadeného ustanovení je tedy také imperativ ústavního pořádku, jenž v konkrétním kontextu ukládá respektovat i právo dalších zainteresovaných osob z okruhu pronásledovaného (členů rodiny, dalších příbuzných, přátel, pozůstalých) na přístup k archiváliím obsahujícím jeho osobní údaje, bez jejichž poznání by tyto osoby byly nuceny setrávat v nedůstojné nevědomosti o vlastním osudu. Porozumět svému postavení je v každé demokratické společnosti předmětem ústavně apřobovaného veřejného zájmu.

72. Rozpoznání takových imperativů v judikatuře Ústavního soudu je dosud stále otevřené: „V českých poměrech jde v případě práva na informační sebeurčení o Pandořinu skříňku. Zejména databáze obsahující mnohdy citlivé informace ze soukromého života jednotlivých osob pořízené především státněbezpečnostními orgány v období před listopadem 1989, které stát stále drží, mohou vyvolat potřebu řešení ... a lze jen vyslovit údiv, že se takovým individuálním případem Ústavní soud dosud nezabýval.“ (Wagnerová, E., Šimíček, V., Langášek, T., Pospíšil, I. a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha : Wolters Kluwer, 2012, str. 285).

73. Čím citelnější zásah do osobní integrity dotčeného jednotlivce výkonem práva jiné osoby na přístup k informacím působí, tím účinnějšími zárukami ústavněprávní ochrany proti zneužití získaných informací musí být dotčená osoba vybavena. Přiměřenost zásahu je třeba posuzovat jak intenzitou jeho dopadu do osobní sféry dotčených osob, tak i počtem těchto

osob [např. plošná a preventivní povaha sběru a uchovávání provozních a lokalizačních údajů o elektronické komunikaci byla hlavním důvodem, proč napadené ustanovení příslušného zákona neobstálo v testu proporcionality, viz nálezh sp. zn. Pl. ÚS 24/10 ze dne 22. 3. 2011 (N 52/60 SbNU 625; 94/2011 Sb.)]. Záruky přiměřenosti zásahu spočívají nejen v rovném a transparentním nastavení pravidel přístupu k archivním informacím, ale i v reálné vymahatelnosti těchto pravidel a dostupnosti nezávislé a nestranné soudní kontroly. Při seznamování se s dokumenty a údaji ze spisů komunistických tajných služeb si navíc jak badatelé, tak i veřejnost musí být vědomi té skutečnosti, že tyto spisy mohou obsahovat polopravdy či lži, a proto se nemohou spoléhat na jejich věrohodnost.

IX. c) Mezinárodní a evropský rozměr ústavního přezkumu

74. ESLP dovedl k čl. 8 Úmluvy, zaručujícího právo na respekt k soukromému a rodinnému životu, i právo na informační sebeurčení, když opakovaně zdůraznil, že také sběr a uchovávání údajů týkajících se soukromého života jednotlivce spadají pod rozsah tohoto článku, neboť výraz „soukromý život“ nesmí být interpretován restriktivně [zejména rozhodnutí ve věci *Malone proti Spojenému království* (č. 8691/79) ze dne 2. 8. 1984]. Ve své judikatuře k čl. 8 Úmluvy ESLP dále označil za zásahy do soukromí jednotlivců mimo jiné i zásahy v podobě kontroly dat, obsahu pošty a odposlechu telefonních hovorů [srov. rozhodnutí ve věci *Klass a další proti Německu* (č. 5029/71) ze dne 6. 9. 1978, rozhodnutí ve věci *Leander proti Švédsku* (č. 9248/81) ze dne 26. 3. 1987, rozhodnutí ve věci *Kruslin proti Francii* (č. 11801/85) ze dne 24. 4. 1990 či rozhodnutí ve věci *Kopp proti Švýcarsku* (č. 23224/94) ze dne 25. 3. 1998], zjišťování telefonních čísel telefonujících osob [srov. rozhodnutí ve věci *P. G. a J. H. proti Spojenému království* (č. 44787/98) ze dne 25. 9. 2001] nebo uchovávání údajů o DNA jednotlivců v databázích obviněných [srov. rozhodnutí ve věci *S. a Marper proti Spojenému království* (č. 30562/04 a 30566/04) ze dne 4. 12. 2008]. V rozhodnutí ve věci *Rotaru proti Rumunsku* (č. 28341/95) ze dne 4. 5. 2000 ESLP dovedl z práva na soukromý život projevujícího se v podobě práva na informační sebeurčení i pozitivní povinnost státu zlikvidovat data, která o osobě z její soukromé sféry stát shromáždil a zpracoval.

75. Jak jindy ESLP uvedl, extenzivní interpretace pojmu „soukromý život“ je ve shodě s Úmluvou o ochraně osob se zřetelem na automatizované zpracování osobních dat (v České republice v platnosti od 1. 11. 2001, publikována pod č. 115/2001 Sb. m. s.), jejímž cílem je „zaručit na území každé smluvní strany každé fyzické osobě ... respektování jejich práv a základních svobod, a zejména jejího práva na soukromý život, v souvislosti s automatizovaným zpracováním údajů osobního charakteru, které se jí týkají (čl. 1), přičemž ty jsou definovány jako jakékoliv informace týkající se

identifikované nebo identifikovatelné fyzické osoby (čl. 2)“ [srov. rozhodnutí ve věci *Amman proti Švýcarsku* (č. 27798/95) ze dne 16. 2. 2000 a tam citovanou judikaturu]. Výjimky ze zákazu státních zásahů do práva na soukromý život, nezbytné v demokratické společnosti a v souladu se zákonem z titulu vypočtených hodnot veřejného zájmu nebo ochrany práv a svobod jiných, vykládá ESLP naopak restriktivně. Úkony veřejné moci představující zásah do práva na soukromý život se nesmí ocitnout mimo jakoukoli bezprostřední (preventivní či následnou) soudní kontrolu [srov. např. rozhodnutí ve věci *Camenzind proti Švýcarsku* (č. 21353/93) ze dne 16. 12. 1997].

76. ESLP ukládá při zvažování mezi právem na ochranu soukromí a svobodou projevu v podobě publikování v médiích dbát požadavku na spravedlivou rovnováhu mezi dvěma protichůdnými soukromoprávními nároky, které v zásadě mají stejnou hodnotu. Zveřejňování informací o soukromém životě veřejně známých osob, přestože k němu dochází většinou spíše za účelem zábavy než vzdělání, sice těží z ochrany svobody projevu, tato nicméně může ustoupit právu na respektování soukromého života, když předmětné informace mají osobní a intimní charakter a není žádný veřejný zájem na jejich šíření. Povinnost vydavatele předem oznámit úmysl zveřejnit citlivé informace, aby dotčená osoba mohla případně požádat soud o předběžné opatření, které by zveřejnění zabránilo, soud nicméně shledal přílišným omezením svobody projevu, jelikož sankce za zásahy do práva na soukromí již existují a vzhledem k různorodé praxi v evropských státech je třeba ponechat národním soudům dostatečný prostor pro uvážení [rozhodnutí ve věci *Mosley proti Spojenému království* (č. 48009/08) ze dne 10. 5. 2011]. Převedeno do kontextu českého práva, obecný soud přezkoumá, zda vydavatel, potažmo profesionální badatel, dostal své povinnosti vyplývající ze zákona č. 101/2000 Sb. – získat před publikací osobních údajů dotčené osoby její souhlas, popř. zda stát prostřednictvím Úřadu pro ochranu osobních údajů řádně uplatnil svoji dozorovou, resp. sankční funkci.

77. ESLP ve své judikatuře definoval pojem „nejintimnější osobní sféra jednotlivce“ (a most intimate aspect of private life, un aspect des plus intimes de la vie privée), a to např. ve svých rozhodnutích [*Dudgeon proti Spojenému království* (č. 7525/76), *Stübing proti Německu* (43547/08), *Mosley proti Spojenému království* (č. 48009/08), *Y. F. proti Turecku* (č. 24209/94)]. Do této nejvíce chráněné sféry jednotlivce spadají i informace o jeho sexualitě či stigmatizující informace o jeho zdravotním stavu či utrpěné tělesné a duševní újmě. Dále je mimořádně pečlivě třeba chránit stigmatizující informace o nezletilých dětech či obdobně zranitelných osobách (lidé s duševním či mentálním postižením). Právě ve vztahu k nejintimnější sféře jednotlivce či při ochraně soukromí a důstojnosti

obzvláště zranitelných osob se potřeba ochrany soukromí a důstojnosti zvyšuje. Z toho vyplývá, že obecné soudy i ostatní orgány veřejné moci (například Úřad pro ochranu osobních údajů či orgány činné v trestním řízení) jsou povinny právě těmto informacím patřícím do nejintimnější osobní sféry jednotlivce věnovat zvýšenou pozornost oproti ostatním osobním údajům a poskytnout jim mnohem důraznější ochranu.

78. Listina základních práv Evropské unie (dále jen „Listina EU“) jako moderní lidskoprávní katalog výslovně zakotvuje v čl. 8: „(1) Každý má právo na ochranu osobních údajů, které se ho týkají. (2) Tyto údaje musí být zpracovány korektně, k přesně stanoveným účelům a na základě souhlasu dotčené osoby nebo na základě jiného oprávněného důvodu stanoveného zákonem. Každý má právo na přístup k údajům, které o něm byly shromážděny, a má právo na jejich opravu. (3) Na dodržování těchto pravidel dohlíží nezávislý orgán.“

79. Ustanovení čl. 8 Listiny EU se však bezprostředně nepoužije jako součást referenčního rámce pro ústavní přezkum napadeného ustanovení zákona o archivnictví, neboť použití Listiny EU je podle jejího čl. 51 odst. 1 vázáno výhradně na uplatňování práva Unie v členském státě a nemůže rozšiřovat oblast působnosti unijního práva nad rámec pravomocí svěřených Unii (odstavec 2); úprava archivnictví přitom do rozsahu unijních pravomocí nespadá. Základní právo na ochranu osobních údajů podle čl. 8 Listiny EU, které je zároveň zaručeno v čl. 16 Smlouvy o fungování Evropské unie (dále též jen „SFEU“) a je podle předpisů unijního práva přijatých k provedení této Smlouvy vykonáváno za podmínek a v mezích v ní stanovených (čl. 52 odst. 2 Listiny EU), je zdrojem kritérií pro (eurokonformní) výklad právních předpisů členských států v oblasti ochrany osobních údajů, jež zásadním způsobem dopadají na aplikaci vnitrostátních norem, ležících mimo přímý dosah unijního práva, jako je tomu právě v případě napadeného ustanovení zákona o archivnictví.

80. Těmito kritérii jsou pravidla vydaná na základě zmocnění čl. 16 SFEU a obsažená v harmonizační směrnici 95/46/ES ze dne 24. října 1995 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů (dále též jen „Směrnice“), konkretizující a rozšiřující zásady práva na soukromí, jež vyplývají pro členské státy z Úmluvy Rady Evropy (č. 108) o ochraně osob se zřetelem na automatizované zpracování osobních dat. Tato Směrnice má postavení prováděcího předpisu k čl. 8 Listiny EU, ve skutečnosti ale byla jedním z jeho normativních zdrojů, a lze jí proto přiznat v rámci unijního práva „ústavní“ význam, a stala se i předlohou pro přijetí zákona č. 101/2000 Sb. [srov. § 1, pozn. pod čarou 1)]. Podle ní mají členské státy značnou diskreci při stanovení podmínek, za kterých je zpracování osobních údajů zákonné (čl. 5). Přitom mj. „další zpracování pro historické, statistické nebo vědecké účely není

považováno za neslučitelné, pokud členské státy poskytnou vhodná ochranná opatření“ [čl. 6 odst. 1 písm. b)] a pokud je toto zpracování bez splnění podmínky nezpochybnitelného udělení souhlasu subjektem údajů „nezbytné pro vykonání úkolu ve veřejném zájmu nebo při výkonu veřejné moci, kterým je pověřen správce“ (čl. 7). Oproti zákazu zpracování citlivých osobních údajů bez udělení výslovného souhlasu subjektu údajů mj. platí: „Jsou-li poskytnuta vhodná ochranná opatření, mohou členské státy stanovit z důvodu významného veřejného zájmu i jiné výjimky ... buď prostřednictvím vnitrostátních právních předpisů, nebo rozhodnutím orgánu dozoru.“ (čl. 8 odst. 4). Důležitou výjimkou z uplatňování této Směrnice je zpracování osobních údajů „prováděné fyzickou osobou pro výkon výlučně osobních či domácích činností“. Takové zpracování je obecně vnímáno jako součást svobody jednotlivce opatřovat si informace (viz Příručku evropského práva v oblasti ochrany údajů. Vyd. Agentura Evropské unie pro základní práva a Rada Evropy, 2014, str. 19).

81. Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/679 ze dne 27. 4. 2016 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů a o zrušení směrnice 95/46/ES (obecné nařízení o ochraně osobních údajů), které je platné od 4. 5. 2016 a nabytím účinnosti dne 25. 5. 2018 nahradí směrnici 95/46/ES, spolupovírá jako součást právního řádu České republiky – výkladový rámec pro úpravu ochrany osobních údajů směrodatnou pro archivní právo do budoucna.

82. Pro účely archivace ve veřejném zájmu a vědeckého či historického výzkumu Nařízení v čl. 89 připouští, aby právo členského státu stanovilo ve jménu realizace těchto účelů nezbytné odchylky od práv na standardní ochranu osobních údajů uvedených v tomto Nařízení, jakým je např. právo na omezení zpracování správcem údajů, pokud subjekt údajů popírá jejich přesnost nebo dokud k námitce subjektu údajů nebude ověřeno, zda oprávněné důvody správce ke zpracování údajů převažují nad oprávněnými zájmy jejich subjektu (čl. 18), což lze hodnotit jako zmírnění vnitrostátní regulace ve prospěch správců osobních údajů v oblasti rovnocenné té, jež je předmětem pozornosti Ústavního soudu v souvislosti s přezkumem napadeného ustanovení.

83. K tomu v alinea 73 preambule Nařízení uvádí: „Právo Unie nebo členského státu může uložit omezení určitých zásad ... pokud je to v demokratické společnosti nutné a přiměřené ... z důvodů obecného veřejného zájmu, dalšího zpracování archivovaných osobních údajů s cílem poskytnout konkrétní informace související s politickým chováním za bývalého totalitního režimu ... Tato omezení by měla být v souladu s požadavky stanovenými v Listině a v Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod.“ V alinea 158 se pak uvádí: „Členské státy by rovněž měly mít možnost stanovit, že osobní údaje mohou být dále zpracovávány pro účely

archivace, například s cílem poskytnout konkrétní informace související s politickým chováním za bývalých totalitních režimů ...“.

84. Nařízení obecně podmiňuje zákonnost zpracování osobních údajů udělením souhlasu jejich subjektem [čl. 6 odst. 1 písm. a)], ledaže je toto zpracování „nezbytné pro splnění úkolu prováděného ve veřejném zájmu nebo při výkonu veřejné moci, kterým je pověřen správce“ [písmeno e)]. Zpracování citlivých osobních údajů se zakazuje, ledaže je „nezbytné z důvodu významného veřejného zájmu ..., které je přiměřené sledovanému cíli, dodržuje podstatu práva na ochranu údajů a poskytuje vhodné a konkrétní záruky na ochranu základních práv a zájmů subjektu údajů“ (čl. 9). Nařízení se stejně jako Směrnice nevztahuje na zpracování osobních údajů prováděné fyzickou osobou v průběhu výlučně osobních či domácích činností [čl. 2 odst. 2 písm. c)].

X. Vlastní přezkum ústavnosti napadeného ustanovení

85. Model specializovaného a koncentrovaného ústavního soudnictví podle čl. 83 Ústavy ukládá Ústavnímu soudu důsledně respektovat pravidla dělby moci. Subsidiární povaha jeho přezkumné pravomoci ve vztahu k obecnému soudnictví a státní správě jej vede k tomu, že ke zrušení jejich rozhodnutí, která zásadním ústavně neslučitelným způsobem poškozují ústavně zaručená základní práva osob, přistupuje teprve tehdy, když účinná náprava jinými prostředky není možná. Ve vztahu k legislativním aktům se tato zdrženlivost Ústavního soudu projevuje jeho sebeomezením zasahovat do věcí, které by měl primárně řešit demokraticky zvolený zákonodárce. To jej vede k omezení ústavního přezkumu norem na posouzení legality postupu zákonodárce (dodržení pravidel legislativního procesu a respektování mezi uvážení zákonodárce daných ústavním pořádkem) a přiměřenosti případného zásahu jím zvoleného řešení do základních práv osob. Všude tam, kde to postačí k obnovení souladu s ústavním pořádkem, je potřeba dát přednost ústavně konformnímu výkladu napadeného ustanovení před jeho zrušením, které by mělo zpravidla destruktivnější dopad pro účastníky právních vztahů a podlomilo předvídatelnost účinků nápravy deficitu ústavnosti do budoucna.

86. Poté, co Ústavní soud posoudil argumenty navrhovatele a konfrontoval je s napadeným ustanovením, konstatuje, že návrh v té části, k níž je navrhovatel aktivně legitimován, není důvodný.

87. Ústavní soud pokládá za východisko pro posouzení slučitelnosti napadeného ustanovení s ústavním pořádkem souladný výklad použité terminologie. V kontextu archivního práva je třeba důsledně rozlišovat mezi dvěma v § 4 písm. e) zákona č. 101/2000 Sb. paralelně a vzájemně nezávisle vypočtenými způsoby zpracování osobních údajů: pouhým „přístupným“ archiválií správcem archivu na základě individuální žádosti

badatele – fyzické osoby nebo badatele profesionálního a jejím případným „šířením“ či „zveřejněním“ profesionálním badatelem prostřednictvím publikace nebo jiné formy sdělení, jehož se správce archivu už neúčastní.

88. V důvodové zprávě k zákonu o archivnictví se uvádí, že z právních předpisů tvořících ústavní pořádek České republiky se na dotčenou oblast vztahuje Ústava v čl. 2 odst. 3 a čl. 79 odst. 1 a 3 a Listina v čl. 2 odst. 2, čl. 7 odst. 1, čl. 15 odst. 2 a čl. 34 odst. 2. Požadavky kladené na výhradu zákonného omezení státní moci (čl. 2 odst. 3 a čl. 79 odst. 1 a 3 Ústavy a čl. 2 odst. 2 Listiny) naplňuje navrhovaná právní úprava založením kompetence příslušných správních úřadů na úseku archivnictví (§ 42 až 62, hlava IV zákona o archivnictví), požadavek omezení nedotknutelnosti soukromí pouze zákonem (čl. 7 odst. 1 Listiny) je zohledněn ustanovením § 37 odst. 2 zákona o archivnictví, ve znění účinném v rozhodné době, které váže nahlížení do archiválií vztahujících se k žijící fyzické osobě a obsahujících citlivé osobní údaje žijící osoby na předchozí souhlas této osoby. Současně je čl. 7 odst. 1 Listiny ústavním základem pro proporcionalní omezení svobody vědeckého bádání zaručené čl. 15 odst. 2 Listiny a práva na přístup ke kulturnímu bohatství podle čl. 34 odst. 2 Listiny, které je realizováno tímž ustanovením navrhované právní úpravy. Archivnictví a spisová služba přitom nejsou upraveny právem Evropských společenství. Jak se dále uvádí, právní úprava těchto oblastí je ponechána v pravomoci národních orgánů jednotlivých zemí. V citované důvodové zprávě se zdůrazňuje, že zákonná úprava archivnictví vyjadřuje skutečnost, že archivní péče je vykonávána ve veřejném zájmu jako výraz péče o prameny k poznání historie státu a národa i o dokumenty sloužící jako doklad nebo informace pro občany, veřejnoprávní instituce i jiné právnické osoby. Archivní dokumenty mají současně význam nejen historicko-kulturní, ale též právně-důkazní, jak prokázal v minulých letech celý proces rehabilitací, majetkových restitucí, odškodnění, transformace vlastnických vztahů apod. Důvodová zpráva se k výjimce z omezení přístupu k archiváliím obsahujícím osobní údaje žijících osob podle napadeného ustanovení § 37 odst. 6 zákona o archivnictví explicitně nevyjadřuje.

89. Zákon o archivnictví používá v § 34 a násl. pojem „nahlížení“, čímž rozumí jen seznámení se s obsahem archiválie, resp. její adresné poskytnutí správcem archivu konkrétnímu badateli – fyzické osobě pro její osobní potřebu nebo profesionálnímu badateli pro potřebu dalšího případného zpracování. Podle Ústavního soudu nic nenasvědčuje tomu, že by „nahlížení“ do archiválie mělo bez dalšího zahrnovat i její „zveřejnění“. Ani opakované (paralelní) individuální nahlížení více badateli nemění jeho povahu a nestává se zveřejněním, neboť neslouží informační potřebě neomezeného počtu adresátů takového sdělení, jako je tomu v případě knižní či elektronické publikace. Směrnice 95/46/ES není terminologicky tak vyhraněná

jako zákon č. 101/2000 Sb. [„šíření nebo jakékoli jiné zpřístupnění“, čl. 2 písm. b)], neboť zavazuje členské státy Evropské unie, jen pokud jde o výsledek, jehož má být v souvislosti se zpracováním osobních údajů dosaženo, a ponechává jim volbu prostředků vhodných k dosažení tohoto výsledku (čl. 288 Smlouvy o fungování Evropské unie), včetně adaptace s ohledem na normativní význam použitého právního pojmosloví. Širšímu pojetí termínu „zpřístupňování“, zahrnujícímu i seznámení třetích osob s osobními údaji jiného, je poplatná i část komentářové literatury (Kučerová, A. a kol. Zákon o ochraně osobních údajů. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2012, s. 70).

90. Ústavní soud přitom pokládá za zcela zřejmé, že zásah do základního práva na ochranu soukromí dotčené osoby, jejíž údaje archiválie obsahuje, je v případě pouhého nahlížení jen pro osobní potřebu badatele – fyzické osoby nesrovnatelně méně citelný než zveřejnění osobních údajů získaných profesionálním badatelem pro neznámý a neomezený okruh jejich příjemců.

91. Ústavní soud nesdílí výklad zastávaný navrhovatelem, který stírá rozdíl mezi oběma pojmy [„potřeba informovat ... veřejnost za cenu poskytnutí všech citlivých údajů“ nebo „zásah provedený v souladu se zákonem (tj. zveřejnění citlivých osobních údajů v rámci zpřístupnění ...)“]. V posuzovaném případě, z něhož vzešla pochybnost o ústavnosti napadeného ustanovení zákona o archivnictví, navrhovatel klade otázku, zda ústavně sporným zásahem do soukromí není až jen případné zveřejnění citlivých údajů bez souhlasu žalobce, ale již samotné zpřístupnění archiválií pracovníkovi České televize; přitom z popisu případu vyplývá, že v dané věci ke zveřejnění údajů ve skutečnosti nedošlo, neboť od dalšího jejich zpracování (přípravy pořadu a jeho vysílání) bylo kvůli nesouhlasu dotčené osoby upuštěno.

92. Navrhovatel se svým návrhem domáhá vyslovení protiústavnosti napadeného ustanovení s odůvodněním, že poté, co toto na základě jeho zkoumání prošlo úspěšně testem legality a legitimacy, má pochybnosti o nezbytnosti zákonem široce vymezeného zpřístupnění citlivých osobních údajů. V této souvislosti si klade otázku přiměřenosti napadeného ustanovení, tedy zda nelze volit citlivější postup, aniž by byl zmařen legitimní cíl zákonodárce. Zde má navrhovatel, při vědomí jistého omezení přístupu k informacím po zavedení některého z nástrojů ochrany osobních údajů, ať již jde o anonymizaci údajů, či požadavek nezbytného předchozího souhlasu žijící fyzické osoby, za to, že takové omezení se *de lege ferenda* jeví jako přiměřené, neboť předmětné archiválie ani tak neztratí svoji vypovídací hodnotu o praxi komunistického režimu při potlačování lidských a politických práv.

93. Ústavní soud podrobil napadené ustanovení testu legality a dospěl k závěru, že výjimka v tomto ustanovení upravená se nevymyká z rámce výhrady zákona, jak pokud jde o případy, meze a způsoby uplatňování státní moci podle čl. 2 odst. 3 Ústavy, tak i pokud jde o omezení práva na soukromí podle čl. 7 odst. 1 Listiny a ochranu osobních údajů podle čl. 8 Listiny EU, a byla přijata ústavně souladným zákonodárným procesem. [K tomu lze doplnit ještě novější požadavek ESLP, řešený standardně v rámci podmínky proporcionality (srov. Kmec, J., Kosař, D., Kratochvíl, J., Bobek, M. Evropská úmluva o lidských právech. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2012, s. 882), na dostatečnost záruk před svévolnou aplikací omezení základního práva (*Gillan a Quinton proti Spojenému království*, rozsudek č. 4158/05 ze dne 12. 1. 2010).]

94. Zákon o archivnictví v § 34 a násl. umožňuje nahlížení do archiválií na základě žádosti a za dodržení podmínek stanovených tímto zákonem a badatelským řádem archivu, čímž jsou dány limity prostředků a způsobu zpracování osobních údajů, jejichž nastavení požaduje po správci osobních údajů § 5 odst. 1 písm. b) zákona č. 101/2000 Sb. Samotné poskytnutí přístupu k archiváliím nezahrnuje ani nijak neimplikuje zahrnutí případných navazujících forem dalšího zpracování osobních údajů v archiváliích obsažených. Záměna pojmu „zpřístupňování“ se „zveřejněním“ ve smyslu slovního spojení „zpřístupňování veřejnosti“ je proto matoucí. Jediným ústavně souladným významem pojmu „nahlížení“, používaného v § 34 a násl. zákona o archivnictví, je tedy „individuální zpřístupňování“ na základě žádosti a pouze pro osobní potřebu badatele – fyzické osoby nebo pro potřebu badatele profesionálního, což však automaticky neznamená oprávnění k dalšímu zpracování, resp. zveřejnění osobních údajů.

95. Badatel, jehož žádosti o nahlížení do archiválií nebo pořizování výpisů, opisů anebo kopií archiv nevyhověl, může učinit podání k Národnímu archivu jako k příslušnému správnímu úřadu na úseku archivnictví a výkonu spisové služby [§ 38 odst. 2 ve spojení s § 46 odst. 1 písm. g) zákona o archivnictví], jehož rozhodnutí je přezkoumatelné ve správním soudnictví. Archiv nemůže badateli odepřít přístup, i když dotčená osoba vznesla námitku proti nahlížení do archiválie obsahující její osobní údaje, pokud se na věc vztahuje výjimka podle napadeného ustanovení [§ 38 odst. 1 písm. c)]. Totéž platí i v případě citlivých osobních údajů obsažených v archiválii z činnosti bezpečnostních složek totalitního režimu, pokud dotčená osoba nedala souhlas k nahlížení podle písmene d) téhož paragrafu; systematickým výkladem lze dovodit, že absentuje-li podle napadeného ustanovení požadavek předchozího souhlasu (obecně uloženy v § 37 odst. 3), pozbývá významu i jeho nedání jako důvod odepření přístupu k archiválii. Takový výklad je konzistentní se shora naznačenou evolutivně dotvářenou zásadou otevřeného přístupu k archiváliím z činnosti

represivních složek totalitního režimu, která má v pochybnostech při výkladu priorit. S ní koresponduje i začlenění Archivu bezpečnostních složek do Národního archivu k 1. 1. 2030 (§ 17 zákona č. 181/2007 Sb.). I v tomto řízení musí příslušné orgány zohlednit potřebu ochrany nejintimnější osobní sféry jednotlivce (srov. bod 77).

96. Archiv je ve smyslu § 10 zákona č. 101/2000 Sb. povinen dbát, aby jiná osoba zpřístupněním archiválie s údaji o ní badateli neutrpěla újmu na svých právech, byla zachována její lidská důstojnost a nebylo neoprávněně zasazeno do jejího soukromého a osobního života. Archiv především musí přijmout potřebná opatření proti neoprávněnému zpracování údajů (§ 11). Těto povinnosti archiv vyjde vstříc tím, když přiměje žadatele podpisem badatelského listu odkazujícího na badatelský řád (vzory viz vyhlášku č. 645/2004 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů) k prohlášení, že si – jako badatel – bude plně vědom odpovědnosti spojené s případným dalším nakládáním se získanými osobními údaji, zejména s jejich zveřejněním, k němuž si musí vyžádat předem souhlas dotčené osoby (§ 7 ve vztahu k § 5 odst. 2 věty první zákona).

97. Ústavní soud neshledal napadené ustanovení neslučitelným s ochranou základního práva na soukromí z hlediska záruk zpracování osobních údajů podle § 5 odst. 2 zákona č. 101/2000 Sb., neboť ten vyjímá jejich správce z povinnosti obstarat si před zpřístupněním archiválie souhlas dotčené osoby, „jedná-li se o zpracování výlučně pro účely archivnictví podle zvláštního zákona“. Toto ustanovení je inspirováno Směrnicí, která považuje další zpracování osobních údajů pro historické, statistické a vědecké účely za přípustné, pokud členské státy poskytnou vhodná ochranná opatření. Tomuto vynětí podléhá zpracování osobních údajů, které tvoří samotný obsah archiválií (Kučerová, A. a kol. Zákon o ochraně osobních údajů. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2012, s. 154). Ačkoliv režim ochrany citlivých osobních údajů [§ 4 písm. b)] je oproti režimu ochrany „běžných“ osobních údajů přísnější [souhlas subjektu údajů musí být „výslovný“, § 9 písm. a)], výjimka pro napadené ustanovení ve vztahu k citlivým údajům je odůvodněna shodně [písmeno ch)].

98. Na základě provedeného testu legitimacy Ústavní soud shledal, že napadené ustanovení, dotýkající se práva na soukromí, sleduje cíl přípustný v demokratické společnosti podle čl. 8 odst. 2 Úmluvy, jak na něj poukazuje navrhovatel. Neúplné zpřístupnění archivních informací, k němuž by (v případě zrušení výjimky) neudělení předchozího souhlasu dotčené osoby vedlo, by umožnilo jen deformované, a nikoliv plnohodnotné poznání totalitní minulosti. Takto odosobněná společenská sebereflexe by se musela obejít bez autentického prožitku příběhů vypovídajících nejen o osudech pronásledovaných osob a s nimi – mnohdy jen nahodile

spjatých – dalších aktérů, ale – a to především – jejich pronásledovatelů. Oslabená ostrost těchto výpovědí by nedovolila dostatečně intenzivní společenskou katarzi minulosti, která je trvale zapotřebí.

99. Ústavní soud odkazuje na svůj nálezn sp. zn. Pl. ÚS 25/07 ze dne 13. 3. 2008 (N 56/48 SbNU 791; 160/2008 Sb.) ve věci návrhu na zrušení zákona č. 181/2007 Sb., o Ústavu pro studium totalitních režimů a o Archivu bezpečnostních složek, ve kterém citoval jeho preambuli: „Poznání historických pramenů a dalších svědectví o uvedených režimech a událostech k nim vedoucích umožňuje lépe pochopit důsledky systematického ničení tradičních hodnot evropské civilizace, vědomého porušování lidských práv a svobod, morálního a hospodářského úpadku provázeného justičními zločiny a terorem proti nositelům odlišných názorů, nahrazení fungujícího tržního hospodářství direktivním řízením, destrukcí tradičních principů vlastnického práva, zneužívání výchovy, vzdělávání, vědy a kultury k politickým a ideologickým účelům a bezohledného ničení přírody.“

100. Napadené ustanovení sleduje legitimní cíl podle čl. 8 odst. 2 Úmluvy a nesleduje ve skutečnosti cíl jiný, který by byl jen formálně deklarovaný jako legitimní. Pro jeho dosažení mají nenahraditelný význam konkrétní informace o aktérech života a rozhodování v období totalitního režimu. Mnohé osobní údaje byly tehdejšími represivními složkami z politických důvodů shromažďovány a zpracovávány metodami neslučitelnými se zásadami právního státu, a mohou proto mít stěží ověřitelnou, a tedy spornou vypovídací hodnotu. Právě ale také poznání způsobů, jakými si bezpečnostní složky opatřovaly tyto údaje, je už samo o sobě poznatkem významným pro tento cíl. Ústavní soud považuje zachování dosavadního otevřeného režimu nahlížení do archiválií a dalších svědectví o činnosti tehdejších represivních složek za nezbytné nejen pro objektivní historické poznání praktik minulého režimu a pojmenování jejich organizátorů a vykonavatelů, ale i pro vzdělávání občanů vedoucí je k samostatnému úsudku o potřebě včas rozpoznat náznaky autoritářských tendencí ve společnosti, k upevňování základů demokratického právního státu, rozvoji občanské společnosti a naplňování ideálu spravedlnosti.

101. Poté Ústavní soud přistoupil k provedení testu proporcionality v užším smyslu, jenž má ověřit, že při používání zákonných omezení základních práv a svobod je šetřeno jejich podstaty a smyslu v souladu s čl. 4 odst. 4 Listiny. Zachování materiálního obsahu práva na soukromí vyžaduje, aby v každém jednotlivém případě docházelo jen k takovému omezení základního práva, které je nutné a spravedlivě požadovatelné v demokratickém právním státě k tomu, aby byl ještě naplněn účel omezení. Jinými slovy, po identifikaci účelu, pro který má být základní právo omezováno, je třeba zkoumat, zda jde o omezení vhodné a potřebné (nutné) k tomu, aby byl dosažen aprobovaný cíl. Omezující zásah je vhodný, vykazuje-li

takovou věcnou souvislost s účelem, že dosažení účelu přinejmenším podporuje. Potřebnost zásahu předpokládá, že k dispozici není žádný jiný, k právům dotčené osoby šetrnější, tj. menší újmu způsobující, a přitom stejně vhodný prostředek. Omezení základního práva na ochranu osobních údajů se nesmí vymykat z proporcionálního poměru k významu jím sledovaného cíle, musí být v rovnováze s ústavním právem na přístup k informacím, tedy nesmí jít nad rámec toho, co je pro dosažení tohoto cíle nezbytné. Při splnění těchto předpokladů je omezení základního práva fyzické osoby jako individua vázaného na společenství a vztahujícího se k němu ospravedlnitelné.

102. Navrhovatel se domnívá, že anonymizací (znečitelněním) osobních údajů či uplatněním požadavku předchozího nezbytného souhlasu dotčené žijící fyzické osoby archivní informace neztratí svoji vypovídací hodnotu o praxi komunistického režimu, a proto zachování dosavadního přístupu k nim není potřeba. Podle Ústavního soudu však navrhovatel nebere v úvahu, že pouhé nahlížení do archiválií na základě individuální žádosti jen pro potřebu badatele – jak tomu bylo i v případě pracovnice ostravské pobočky České televize, která od zveřejnění získaných archivních informací upustila – samo o sobě neznamená riziko poškození důstojnosti, cti a dobrého jména dotčené osoby (žalobce v původním řízení o náhradu škody). Toto potenciální riziko mohl žalobce odvrátit (a také odvrátil) tím, že nevyslovil souhlas se zveřejněním získaných informací, k němuž jej měla vyzvat (a také vyzvala) ostravská pobočka České televize v souladu se zákonem č. 101/2000 Sb. v rámci přípravy na vysílání zamýšleného pořadu. Napadené ustanovení zákona o archivnictví nikterak nevyklučovalo ani neomezovalo prostor pro žalobce, aby požadoval ověření těchto informací, jejich uvedení na pravou míru na základě vlastního vyjádření (mohl přiložit rozsudek o své rehabilitaci), jejich redukci apod., popř. aby zcela zabránil jejich zveřejnění. K neoprávněnému zásahu do osobnostních práv žalobce tedy nemohlo dojít pouhým nahlížením do archiválie podle napadeného ustanovení, nýbrž až případným postupem ostravské pobočky České televize nad rámec zákona č. 101/2000 Sb. – dalším zpracováním pro potřeby televizního vysílání bez souhlasu žalobce.

103. Ve stanovisku Úřadu pro ochranu osobních údajů č. 5/2009 „Zveřejňování osobních údajů v médiích“ se konstatuje, že „... pro aplikaci zákona o ochraně osobních údajů na oblast žurnalistiky je vhodné rozlišovat dvě situace, konkrétně přípravu reportáží nebo článků a jejich následné zveřejnění“. Zatímco v prvním případě lze dospět k závěru, že činnost jednotlivých žurnalistů při shromažďování podkladů pro potřeby přípravy reportáže nebo článku nebude v rozporu se zákonem č. 101/2000 Sb., jelikož osobní údaje jsou vyhledávány a využívány v souladu s čl. 17 odst. 4 Listiny a riziko neoprávněného zásahu do soukromí dotčených osob je v této fázi

minimální, v případě zveřejnění reportáže nebo článku dochází - k mnohdy nevratnému - zásahu do soukromí a jeho střetu s právem na šíření informací (podle: Novák, D. Zákon o ochraně osobních údajů a předpisy související. Komentář. Praha : Wolters Kluwer, 2014, s. 111-112). Bude na navrhovateli, aby posoudil, zda v rámci ostravské pobočky České televize došlo ke sdílení citlivých osobních údajů žalobce, které by mělo být pokryto předchozím souhlasem žalovaného.

104. „Odlidštění dějin“ v důsledku faktického zamezení přístupu k identifikaci jejich aktérů by vedlo ke zkreslení a nepochopení historických souvislostí a zmařilo by osvojení si minulosti v kontextu poznání osudů a vazeb z příběhů odboje a odporu konkrétních lidí, jež může mít osvobozující účinek ve vztahu k prožitému příběhu vlastnímu. Dělicí čára přitom nevede napříč společností mezi spravedlivými a nespravedlivými, vede uvnitř každého z nás a každý z nás se musí vypořádat s minulostí svou i s minulostí této země. Strpět zásah do soukromí spočívající pouze v seznámení se s údaji dotčené osoby z doby totality, doprovázený možností zamezit jejich šíření, není neproporcionálním, ústavně nepřipustným požadavkem. Napadené ustanovení také v tomto testu obstálo.

105. Přestože to byl totalitní stát, jehož bezpečnostní složky pronásledováním odpůrců režimu způsobily dalekosáhlou devastaci poměrů ve společnosti, nemůže se dnešní stát založený na demokratických zásadách vlády práva a respektu k základním právům jednotlivce zprostit odpovědnosti za neoprávněné zásahy do práva na ochranu údajů obětí tohoto pronásledování či jiných osob, k nimž by mohlo docházet porušováním povinností archivů spojených se stanovením a uplatňováním podmínek nahlížení do archiválií, které jsou stanoveny zákonem o archivnictví a badatelským řádem, nebo zneužitím otevřeného přístupu k citlivým údajům ze strany badatelů jejich zveřejněním nebo jiným zpracováním bez souhlasu dotčených osob.

106. Napadené ustanovení zákona o archivnictví nezbavuje stát povinnosti ochránit informace z nejintimnější osobní sféry jednotlivce (sexuality, stigmatizující informace o zdravotním stavu či utrpené újmě) a zvláště zranitelné osoby (děti, osoby se zdravotním postižením). Na účinnou kontrolu dodržování s tím spjatých povinností nezávislým orgánem, doprovázenou citelnými sankcemi v případě jejich porušení, je vázána přípustnost omezení práva na ochranu osobních údajů podle čl. 10 Listiny, čl. 8 Listiny EU i čl. 8 Úmluvy.

107. Tuto kontrolní úlohu plní v první řadě Úřad pro ochranu osobních údajů výkonem dozorové činnosti a uplatňováním pokut za přestupky (až do výše 5 mil. Kč u fyzických osob), resp. za správní delikty (až do výše 10 mil. Kč u právnických osob a podnikajících fyzických osob) podle hlavy VII zákona č. 101/2000 Sb. (srov. např. rozhodnutí Úřadu pro ochranu

osobních údajů zn. SPR-6601/10-21 ze dne 31. ledna 2011 ve věci Česká republika – Archiv bezpečnostních složek a rozhodnutí předsedy tohoto úřadu zn. SPR-6601/10-27 ze dne 12. dubna 2011 v téže věci). Ve vztahu k „běžný“ archivům provádí kontrolu dodržování povinností na úseku archivnictví rovněž Ministerstvo vnitra, Národní archiv a státní oblastní archivy podle hlavy IV zákona o archivnictví. Porušení povinnosti badatelem podle § 84–90 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, může být stíženo žalobou na ochranu osobnosti podle části čtvrté hlavy III téhož zákona. V případech vážné újmy na právech nebo oprávněných zájmech dotčené osoby není vyloučena ani trestní odpovědnost jednotlivce a od 1. 12. 2016 (zákon č. 183/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů) také právnické osoby pro trestný čin neoprávněného nakládání s osobními údaji podle § 180 trestního zákoníku.

108. Pokud by Ústavní soud vyslovil protiústavnost napadeného ustanovení, do archiválií obsahujících informace ze svazků bezpečnostních složek totalitního režimu by – v případě nesouhlasu dotčených osob s dřívějším jejich zpřístupněním – mohlo být nahlíženo až po uplynutí ochranné třicetileté doby od okamžiku, kdy byly prohlášeny za archiválie (pokud nebyly již dříve zveřejněny). Jelikož k převzetí některých svazků do archivních fondů docházelo až v souvislosti se založením Archivu bezpečnostních složek v roce 2007, zůstaly by tak příslušné archiválie nepřístupné až do druhé poloviny třicátých let 21. století, kdy od pádu minulého režimu uplyne už téměř 50 let a kdy lze skutečně očekávat pokles společenské popřátky po poznání totalitní minulosti. Stav vyrovnání se s tímto úkolem je v každé společnosti, která takovou zkušeností prošla, jiný, proto je praktická využitelnost poznatků o právní úpravě přístupu k těmto archiváliím v jiných zemích omezená. Přestože se s přibývajícím časem patrně snižuje citlivost, a tím i zneužitelnost archivních materiálů, zkušenost z poválečného Německa ukazuje, že tam došlo k fázovému posunu zájmu o „soudobé dějiny“ na generaci, která tuto minulost osobně nezažila. Byla to až generace následující, která od poloviny 60. let projevila kritický zájem o vypořádání se s nacistickou minulostí své země právě z této perspektivy. To u dnešní mladé populace v České republice může znamenat oživení zájmu o nedávnou minulost právě v období, v němž by v případě zrušení napadeného ustanovení byly příslušné archiválie nedostupné. Je na úvaze zákonodárce, nakolik při nastavení přístupu vezme tyto skutečnosti v potaz.

109. Faktické uzavření nemalé části fondů českého národního archivu dědictví, k němuž by po dvanáctiletém neomezeném přístupu došlo v důsledku zrušení napadeného ustanovení, kdy rozsah předchozího zpřístupnění, nepodmíněného souhlasem dotčených osob, je prakticky už nemožné zpětně dohledat, by se stavělo proti koncepci otevřené společnosti,

kteřá má vůli poznat svou nedávnou minulost a s pomocí této reflexe kriticky hodnotit vlastní přítomnost. Za dobu, po kterou platí otevřený přístup, bylo tisícům uživatelů umožněno nahlížet do statisíců archiválií, pořizovat z nich výpisy, opisy a digitalizované kopie. Faktické uzavření archivních fondů obsahujících informace ze svazků bývalé Státní bezpečnosti proto už pozbylo opodstatnění. Ústavní soud nesouhlasí s názorem vysloveným navrhovatelem, že archiválie znečitelněním osobních a citlivých osobních údajů neztratí vypovídací hodnotu o praxi potlačování práv za minulého režimu. Nadto nelze přehlédnout normativní sílu fakticity spočívající v tom, že již 12 let byly archiválie obsahující osobní údaje jednotlivců zkoumány, kopírovány a jinak využívány, a proto by „uzavření“ archivů, které by bylo důsledkem derogačního výroku či výkladu ukládajícího povinnost všechny osobní údaje anonymizovat, znamenalo v aktuálním čase jen arbitrární zásah s různým dopadem pro různé osoby i badatele.

XI. Závěr

110. Ústavní soud dospěl k závěru, že z hlediska základního práva na ochranu osobních údajů je pouhé nahlížení do archiválií obsahujících informace o činnosti bezpečnostních složek totalitního režimu podle napadeného ustanovení legálním, legitimním a proporcionálním zásahem do tohoto práva, vyváženým vůči základnímu právu na přístup k informacím a ospravedlněným se zřetelem k významnému společenskému zájmu na autentickém poznání minulosti. Tento omezující zásah nedosahuje intenzity poškození lidské důstojnosti, cti a dobrého jména, neboť není spojen s oprávněním badatele zveřejnit získané údaje či jinak je zpracovávat bez předchozího souhlasu dotčené osoby.

111. Napadené ustanovení § 37 odst. 6 zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů, ve znění účinném do 30. 6. 2009, jehož přijetí bylo odůvodněno silným veřejným zájmem na poznání praktik bezpečnostních složek bývalého totalitního režimu prostřednictvím otevřeného nahlížení do archiválií na základě individuální žádosti, neupřednostňovalo – a ani v nynějším systematickém začlenění jako odstavce 11 neupřednostňuje – žádné z dotčených základních práv na úkor druhého způsobem ústavně neakceptovatelným. Orgány státu, především Úřad pro ochranu osobních údajů a obecné soudy, se přitom nemohou vzdát své odpovědnosti za účinnou kontrolu postupu archivů a badatelů při přijímání opatření podle § 13 odst. 1 zákona č. 101/2000 Sb., která mají zabránit neoprávněnému nebo nahodilému přístupu k osobním údajům a jejich neoprávněnému zpracování, jakož i jinému zneužití. To platí zejména pro ochranu nejintimnější osobní sféry jednotlivce, kam spadají stigmatizující informace o sexualitě, zdravotním stavu či duševním a mentálním postižení osob, o nezletilých dětech či obdobně zranitelných

osobách; potřeba ochrany jejich soukromí a důstojnosti vyžaduje mimořádnou pozornost. Napadené ustanovení zákona tedy nezabývá stát povinností ochránit informace z nejmíňší osobní sféry jednotlivce a zvláště zranitelné osoby. Orgány státu musejí – opět především s ohledem na ochranu citlivých údajů – účinně postihovat rovněž přestupky a správní delikty badatelů v případě nedodržení podmínek pro nahlížení do archiválií, které jsou stanoveny zákonem o archivnictví a badatelským řádem, a to včetně důsledného uplatňování pokut podle hlavy VII zákona č. 101/2000 Sb. i sankčních nástrojů práva občanského a trestního.

112. Vzhledem k tomu, že navrhovatel byl aktivně legitimován k návrhu na vyslovení protiústavnosti pouze u části napadeného ustanovení ve slovech „archiválie vzniklé před 1. lednem 1990 z činnosti bezpečnostních složek podle zákona o Ústavu pro studium totalitních režimů a o Archivu bezpečnostních složek“, kterou Ústavní soud neshledal v rozporu s ústavním pořádkem, v této části podle § 70 odst. 2 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, návrh zamítl. Ve zbylé části pak návrh jako podaný osobou zjevně neoprávněnou podle § 43 odst. 1 písm. c) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 77/1998 Sb., odmítl.

Odlišná stanoviska

Odlišné stanovisko soudce Pavla Rychetského, k němuž se připojili soudci Ludvík David, Josef Fiala, Jan Filip, Jan Musil, Radovan Suchánek a Milada Tomková

I.

1. Podle § 14 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, uplatňují (společně s dalšími výše uvedenými soudci) odlišné stanovisko k odůvodnění nálezu sp. zn. Pl. ÚS 3/14. Přestože zastávám názor, že ustanovení § 37 odst. 6 zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů, (dále jen „zákon o archivnictví“), ve znění účinném do 30. června 2009, ve slovech „archiválie vzniklé před 1. lednem 1990 z činnosti bezpečnostních složek podle zákona o Ústavu pro studium totalitních režimů a o Archivu bezpečnostních složek“ (dále jen „napadené ustanovení“) bylo v souladu s ústavním pořádkem, nemohu se ztotožnit s nosnými důvody, na kterých je založeno většinové rozhodnutí pléna.

2. Napadené ustanovení nelze vykládat tak, že vylučuje další použití doposud platného a účinného zákona č. 140/1996 Sb., o zpřístupnění svazků vzniklých činností bývalé Státní bezpečnosti, ve znění pozdějších předpisů. Tento zákon se ve vztahu k těmto svazkům i nadále plně uplatní, včetně režimu ochrany osobních údajů, který stanoví jeho ustanovení § 10a.

Pakliže by tomu bylo jinak, výsledkem by byl stav, kdy obsah těchto svazků může být bez jakýchkoliv podstatných omezení zpřístupněn komukoliv, a to bez ohledu na informační sebeurčení osob, jejichž soukromí bylo za komunistického režimu pod drobnohledem jeho bezpečnostních složek. Jinak řečeno, napadené ustanovení by v takovém případě mělo za následek odepření ústavně zaručené ochrany před neoprávněným zasahováním do jejich soukromého života.

II.

3. Úvodem bych chtěl zdůraznit, že s návrhem Nejvyššího soudu (dále jen „navrhovatel“) se poprvé – po téměř 25 letech od pádu komunistického režimu – dostala před Ústavní soud otázka přístupu veřejnosti ke svazkům bývalé Státní bezpečnosti a v nich obsažených citlivých údajů o osobách, které se z nejrůznějších důvodů staly předmětem jejího zájmu. Získávání těchto údajů bylo součástí represivní praxe tehdejších státních orgánů. Dotčené osoby byly sledovány či odposlouchávány. Ti, co s těmito osobami byli v kontaktu, zas byli nuceni o nich vypovídat. V dané době, kdy stát zasahoval do všech aspektů života svých občanů, představovaly takto získané údaje jeden z nástrojů potlačování jejich politických či jiných základních práv a svobod. Jakákoliv informace mohla vést k násilí, ke ztrátě svobody či alespoň citelnému zásahu do osobního života (spočívajícím např. ve ztrátě zaměstnání či nemožnosti získat vzdělání), ať už přímo „zájmové“ osoby, či jejich blízkých. Tato represe mohla mít nejrůznější formu a její oběti se mohl stát kdokoliv. Z ní pramenící atmosféra nedůvěry se pak promítala do každodenních mezilidských vztahů. Jakýkoliv projev, byť učiněný v soukromí, se mohl ve svých důsledcích obrátit proti jeho původci.

4. Výsledkem několika desetiletí uvedené činnosti je rozsáhlá archivní dokumentace, jejíž součástí jsou údaje z nejrůznějších sfér soukromí velkého množství osob, včetně sfér nejintimnějších. Tyto citlivé osobní údaje se týkají např. osobního a rodinného života, zdravotního stavu, politického přesvědčení, víry a etnického původu. Způsob, jakým byly získány, byl poplatný totalitnímu režimu a neslučitelný s hodnotami demokratického právního státu. Zároveň není dána žádná garance jejich pravdivosti. Uvedení nepravdivých údajů v konkrétních případech mohlo být v zájmu jak samotných příslušníků těchto složek, tak osob, které tyto údaje poskytovaly. Jejich zpětné ověření je dnes zpravidla vyloučeno nebo je velmi obtížné.

5. Činnost tehdejších bezpečnostních složek, ať už si to chceme, či nechceme připustit, je součástí naší historie, a proto je žádoucí, aby byla předmětem kritického zkoumání. Úlohou Ústavního soudu v tomto řízení nicméně nebylo vynášení hodnotových soudů nad minulostí. Jeho povinností bylo posoudit, zda napadené ustanovení, jež částečně upravuje režim zpřístupňování dokumentace těchto složek, je či není v souladu s ústavním

pořádkem. V jednotlivých svazcích jsou totiž nadále obsaženy údaje ze soukromí osob, jež byly získány bez jejich vědomí či proti jejich vůli. Přístup k nim bez souhlasu těchto osob přitom nepochybně představuje zásah do jejich osobnostních práv. Naše rozhodnutí proto mělo přinést odpověď na otázku, zda napadené ustanovení zakládá takovýto zásah, a pokud ano, zda tento zásah obstojí jako ústavně konformní z hlediska ústavně zaručeného práva na ochranu před neoprávněnými zásahy do soukromého života.

III.

6. Dále považuji za žádoucí uvést, že základní hodnotou, o kterou v celé věci jde a která není v přijatém nálezu dostatečně zdůrazněna, je informační sebeurčení dotčených osob. Ústavně zaručené základní právo na ochranu soukromého života (na respekt k soukromí), jak je vyjádřeno zejména v čl. 7 odst. 1, čl. 10 odst. 2 a 3, čl. 12 a 13 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“), zahrnuje ochranu soukromí ve všech jeho aspektech. Nejde jen o tradiční pojetí soukromí v jeho prostorové dimenzi (ochrana obydlí v širším slova smyslu) a v souvislosti s autonomní existencí a nerušenou tvorbou sociálních vztahů (v manželství, v rodině, ve společnosti), ale též o možnost jednotlivce sám rozhodovat o tom, zda, popř. v jakém rozsahu, jakým způsobem a za jakých okolností mají být skutečnosti a informace z jeho soukromí zpřístupněny jiným subjektům [náleze ze dne 22. března 2011 sp. zn. Pl. ÚS 24/10 (N 52/60 SbNU 625; 94/2011 Sb.), bod 29; náleze ze dne 1. března 2000 sp. zn. II. ÚS 517/99 (N 32/17 SbNU 229)]. Jeho takto vymezené právo na informační sebeurčení [blíže k tomuto pojmu náleze ze dne 17. července 2007 sp. zn. IV. ÚS 23/05 (N 111/46 SbNU 41), body 34 a 35; náleze ze dne 1. prosince 2008 sp. zn. I. ÚS 705/06 (N 207/51 SbNU 577), bod 27; náleze sp. zn. Pl. ÚS 24/10, body 29 až 35] dotváří spolu se svobodou osobní, svobodou v prostorové dimenzi (domovní), svobodou komunikační a dalšími ústavně zaručenými základními právy osobnostní sféru jednotlivce, kterou je jako zcela nezbytnou podmínku jeho důstojné existence a rozvoje lidského života vůbec nutno respektovat a důsledně chránit (bod 31 posledně uvedeného nálezu).

7. Zásah veřejné moci do práva jednotlivce na informační sebeurčení spočívající zejména v tom, že bez jeho souhlasu získá, uchová nebo zpracuje informace týkající se jeho soukromí nebo proti takovémuto jednání ze strany třetí osoby neposkytne účinnou ochranu, může být přípustný pouze za předpokladu, dojde-li k němu na základě zákona, bude-li sledovat legitimní cíl a obstojí-li z hlediska možnosti dosažení tohoto cíle jako přiměřený (uplatní se zde princip proporcionality). Míra jeho přípustnosti se bude lišit v závislosti na jeho povaze, zejména jeho citlivosti. Nejprísněji bude

hodnocena v těch případech, kde půjde o informace týkající se „nejintimnější osobní sféry jednotlivce“, zahrnující jeho sexualitu, zdravotní stav či utrpenou tělesnou a duševní újmu, nebo půjde-li o osoby zvláště zranitelné (jak na to ostatně poukazuje i bod 77 nálezu).

8. Nezbytnost respektování uvedených podmínek je umocněna tím, že zpřístupnění údajů ze soukromí určité osoby může citelně zasáhnout do jejího dosavadního života a nezvratně se dotknout jejího jména a pověsti, postavení ve společnosti a sociálních vztahů, ať už v osobní, pracovní, či jiné sféře. Jakkoliv se určitá informace může zpozdíjí jevit jako nevýznamná, v konkrétním prostředí může její zveřejnění vést k závažným následkům, jejichž odstranění nemusí být reálně možné. V případě již zmíněných citlivých osobních údajů může jít například o stigmatizaci dotčené osoby jako nemocné či postižené.

IV.

9. Jak již jsem naznačil výše, stěžejní důvod mého nesouhlasu s právním názorem většiny spočívá v tom, že nesprávně posoudila relevantní zákonnou úpravu, která dopadá na zpřístupňování dokumentace někdejších bezpečnostních složek, tedy i na svazky vzniklé činnostmi bývalé Státní bezpečnosti. Ačkoliv bylo předmětem přezkumu Ústavního soudu pouze napadené ustanovení, zodpovězení otázky, zda zakládá nepřipustný zásah do ústavně zaručených základních práv a svobod, nelze posuzovat izolovaně. Jakoukoliv povinnost – v daném případě povinnost dotčené osoby strpět proti své vůli zpřístupnění informací ze svého soukromí třetím osobám – je třeba vždy posuzovat v kontextu celé právní úpravy, která dopadá na předmětný právní vztah. Jen v takovém případě lze s jistotou říci, že právě v napadeném ustanovení tkví právní základ pro určitý nepřipustný zásah a že jeho odstraněním bude dosažen ústavně konformní stav. Tato východiska přezkumu považuji za samozřejmá.

10. Pro posouzení obsahu napadeného ustanovení bylo významné, zda tehdejší zákonná úprava ponechávala nahlížení do archiválií vzniklých před 1. lednem 1990 z činnosti bezpečnostních složek podle zákona č. 181/2007 Sb., o Ústavu pro studium totalitních režimů a o Archivu bezpečnostních složek a o změně některých zákonů, bez jakýchkoliv omezení, nebo zda nějaká omezení přece jen stanovila. Připomínám, že podle doposud nezměněného § 2 písm. c) zákona č. 181/2007 Sb. se bezpečnostní složkou rozumí Federální ministerstvo vnitra, Ministerstvo vnitra České socialistické republiky s výjimkou útvarů vykonávajících výhradně civilně-správní činnost, Sbor národní bezpečnosti s výjimkou útvarů vykonávajících funkce státních archivů, Sbor nápravné výchovy, Pohraniční stráž, vojska Ministerstva vnitra, zpravodajská správa Generálního štábu Československé lidové armády, odbor vnitřní ochrany Sboru nápravné výchovy

Ministerstva spravedlnosti České socialistické republiky a jejich předchůdci v období komunistické totalitní moci. Bývalá Státní bezpečnost je v tomto výčtu zahrnuta jako složka Sboru národní bezpečnosti.

11. Kromě ustanovení § 37 odst. 1 a 2 zákona o archivnictví, ve znění účinném do 30. června 2009, která se s ohledem na výjimku obsaženou v napadeném ustanovení neuplatní, nestanovil zákon o archivnictví žádnou jinou podmínku, která by omezovala možnost nahlížení do uvedených archiválií za účelem ochrany osobních údajů fyzických osob, k nimž se tyto archiválie vztahovaly. Takovouto ochranu neposkytoval ani žádný ze zbylých důvodů odepření nahlížení podle § 38 odst. 1 uvedeného zákona, ani žádná z formálních podmínek vymezených zejména v badatelském řádu. Přesto nelze dospět k závěru, že by žádné takové omezení nebylo dáno. Jednoznačně totiž vyplývalo ze zákona č. 140/1996 Sb., o zpřístupnění svazků vzniklých činností bývalé Státní bezpečnosti.

V.

12. Pro vysvětlení uvedeného závěru považuji za žádoucí upřesnit ty části přijatého nálezu, v nichž se shrnuje geneze vztahu zákona č. 140/1996 Sb. a zákona o archivnictví (zejména body 38 až 44 nálezu). Prvně uvedený zákon byl přijat jako zvláštní úprava ve vztahu k tehdy účinnému zákonu č. 97/1974 Sb., o archivnictví. Jeho původním předmětem bylo odtajnění a zpřístupnění svazků vzniklých činností bývalé Státní bezpečnosti. Takovýmto svazkem bylo třeba rozumět samostatný dokumentační soubor založený a vedený Státní bezpečností v období od 25. února 1948 do 15. února 1990 a evidovaný v evidenčních pomůckách statisticko-evidenčního odboru Federálního ministerstva vnitra nebo statisticko-evidenčních oddělení krajských správ Sboru národní bezpečnosti anebo jejich předchůdců [§ 2 písm. a)]. S obsahem osobního svazku nebo svazku s osobními údaji [§ 2 písm. b) a c), nyní § 3 písm. b) a c)] se mohla seznámit (mohla jí být zpřístupněna jeho kopie) pouze osoba, o které byl tento svazek veden, a v případě její smrti její manžel a děti, případně její rodiče. Jestliže v něm bylo obsaženo jméno nebo nepravé (krycí) jméno osoby evidované jako spolupracovník nebo příslušník bezpečnostní složky, mohl jí být zpřístupněn i její osobní svazek nebo personální (kádrový) spis (původně § 1, nyní § 4). Vždy se však zpřístupňovala jen kopie, v jejímž rámci byly znečitelněny blíže specifikované osobní údaje o jiných osobách, především o jejich soukromém a rodinném životě, o jejich trestné činnosti, zdraví a majetkových poměrech (původně § 6, nyní § 10a odst. 1).

13. Novelou provedenou zákonem č. 107/2002 Sb. byl s účinností od 20. března 2002 vztažen režim zpřístupňování podle tohoto zákona i na některé další dokumenty někdejších bezpečnostních složek. Jak nově stanovil jeho § 2 odst. 1, předmětem zpřístupnění a zveřejnění podle

tohoto zákona jsou zachované nebo rekonstruované dokumenty vzniklé činností bezpečnostních složek v období od 25. února 1948 do 15. února 1990, evidované v dobových spisových nebo archivních pomůckách (registrech) těchto složek nebo jim nadřazených ústředních správních orgánů. Svazkem se rozuměl samostatný dokumentační soubor založený a vedený bezpečnostními složkami a evidovaný v evidenčních pomůckách statisticko-evidenčního odboru Federálního ministerstva vnitra, jednotlivých správ bezpečnostních složek, evidenčních nebo archivních pomůckách archivu Ministerstva vnitra nebo statisticko-evidenčních oddělení krajských správ Sboru národní bezpečnosti anebo jejich předchůdců [§ 3 písm. a)].

14. Významně byl rozšířen i okruh oprávněných osob, neboť právo na zpřístupnění kopie svazků s osobními údaji [§ 3 písm. c)] a dále osobních svazků nebo personálních (kádrových) spisů osob evidovaných jako spolupracovník nebo příslušník bezpečnostní složky získaly rovněž všichni fyzické osoby starší 18 let (§ 5). Účelem zákona tak bylo zpřístupnit uvedené svazky nejen těm, na něž byly tyto svazky evidovány, nýbrž komukoliv, kdo o to projeví zájem. I v tomto případě bylo nicméně podmínkou znečitelnění stanovených údajů podle § 10a odst. 1 zákona č. 140/1996 Sb., podle něhož „archiv před zpřístupněním dokumentu oprávněnému žadateli znečitelní v kopii dokumentu datum narození a bydliště jiných osob, jakož i všechny údaje o jejich soukromém a rodinném životě, o jejich trestné činnosti, zdraví a majetkových poměrech. Pokud je zpřístupňovaným dokumentem kádrový (personální) spis příslušníka bezpečnostní složky, znečitelní se v něm též všechny údaje o osobách stojících mimo služební a veřejnou činnost příslušníka“. Toto ustanovení, které upravuje ochranu osobních údajů „dotčených a třetích osob“, bylo účinné ve stejném znění v rozhodném období a je tomu tak i dnes. Zároveň – a to legitimně – upírá obdobnou ochranu příslušníkům Státní bezpečnosti.

15. Přijetí zákona o archivnictví v roce 2004 nevedlo ke zrušení zákona č. 140/1996 Sb. Tento zákon nadále upravoval (a dosud upravuje) zpřístupňování archiválií vzniklých z činnosti někdejších bezpečnostních složek, přičemž sám byl později ještě několikrát novelizován. Zmínit lze především jeho novelu provedenou zákonem č. 181/2007 Sb., v jejímž důsledku přešlo zpřístupňování předmětných archiválií z působnosti Ministerstva vnitra do působnosti Archivu bezpečnostních složek.

16. Napadené ustanovení stanovilo pro některé druhy archiválií výjimku z obecného režimu nahlížení, jejíž účel se lišil v závislosti na jejich konkrétní povaze. V případě „archiválií, které již byly před podáním žádosti o nahlížení do nich veřejně přístupné“ nebo „které byly jako dokument veřejně přístupné před prohlášením za archiválie,“ by jakékoliv dodatečné omezování přístupu k nim zjevně postrádalo smysl. Pokud jde o „archiválie vzniklé před 1. lednem 1990 z činnosti bývalé Státní bezpečnosti, jakož

i společenských organizací a politických stran sdružených v Národní frontě“, zde byl určující zejména požadavek poznání či „vyrovnání se“ s minulostí. Zatímco však v případě archiválií vzniklých z činnosti „společenských organizací a politických stran sdružených v Národní frontě“ měla předmětná výjimka skutečně za následek jejich otevření pro kohokoliv, v případě svazků vzniklých činností bývalé Státní bezpečnosti, resp. svazků někdejších bezpečnostních složek, bylo jejím prostřednictvím pouze vyjádřeno, že otázka jejich zpřístupnění je upravena jiným zákonem, konkrétně zákonem č. 140/1996 Sb.

17. Právní názor, k němuž dospěla většina pléna a podle něhož mělo napadené ustanovení stanovit ve vztahu k archiváliím někdejších bezpečnostních složek nový režim zpřístupnění, který vylučoval další použití zákona č. 140/1996 Sb. (jen tak lze rozumět závěrům uvedeným zejména v bodech 44 až 52 nálezu), nemůže podle mého názoru obstát. V prvé řadě není podstatné, že napadené ustanovení bylo přijato později. Použití pravidla přednosti pozdějšího zákona (*lex posterior derogat legi priori*) – připustíme-li ho i bez výslovného zrušení zákona dřívějšího – by přicházelo v úvahu jen za předpokladu, že by nebylo jiné řešení střetu dvou právních úprav. V dané věci se však obě neježeně nevylučují, nýbrž navzájem doplňují. Přesněji řečeno, skutečnost, že podle napadeného ustanovení nebylo nahlížení fyzických osob do některých archiválií podmíněno splněním podmínek podle § 37 odst. 1 a 2 zákona o archivnictví, ještě neznamená, že by se na ně nemohly vztahovat podmínky podle zákona č. 140/1996 Sb. Tento zákon si ostatně i dnes zachovává povahu zvláštní úpravy vůči zákonu o archivnictví. Možnost, že by tomu bylo naopak, tedy že by se jako *lex specialis* uplatnilo právě napadené ustanovení, je vyloučena již tím, že zvláštní úprava nemůže vést k vyprázdnění (neboli obsoletnosti) úpravy obecné.

18. Zákon č. 140/1996 Sb. se nepřestal vztahovat na zpřístupňování v něm uvedených archiválií ani s ohledem na přechodné ustanovení § 82 odst. 4 zákona o archivnictví. Podle tohoto ustanovení archiválie mladší třiceti let, které byly zpřístupněny přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona podle zvláštních právních předpisů, podléhají režimu zpřístupnění podle právních předpisů platných přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona. Přestože se v něm v poznámce pod čarou odkazuje jako na zvláštní právní předpis na zákon č. 140/1996 Sb., tomuto odkazu nelze rozumět jinak než jako pouhému příkladu zvláštního zákona upravujícího přístup k archiváliím. Jakékoliv jeho použití ve vztahu k archiváliím, na které se vztahuje uvedený zákon, by bylo nejen problematické, ale přímo postrádající rozumný smysl.

19. Uvedené přechodné ustanovení mělo zamezit tomu, aby se jakákoliv již zpřístupněná archiválie nově nepovažovala za nezpřístupitelnou jen z důvodu, že není starší třiceti let. V případě archiválií vzniklých

z činnosti někdejších bezpečnostních složek ovšem takovýto problém nemohl vzniknout ani jen teoreticky. I kdyby totiž bylo možné připustit, že se na ně od účinnosti zákona o archivnictví nově vztahuje výlučně režim napadeného ustanovení (tedy že se neuplatní žádná jiná zvláštní úprava), s ohledem na jím stanovenou výjimku by byl přístup k nim možný bez ohledu na jejich „stáří“. Jinak řečeno, ochranná doba třiceti let by u nich nehrála žádnou roli, protože by nebylo třeba ani řešit, zda se ještě má či nemá přechodně uplatnit.

20. Nesouhlasím se závěrem, že toto přechodné ustanovení zakládá na dobu, než archiválie bude starší 30 let, dvojitý režim pro nahlížení do archiválií někdejších bezpečnostních složek. Rozhodně tak nečiní v závislosti na tom, zda určitá archiválie byla fakticky zpřístupněna nějaké osobě, nebo nikoliv. Z hlediska ustanovení § 82 odst. 4 zákona o archivnictví je podstatné, že určitá archiválie byla v „režimu zpřístupnění“ podle jiného zákona. Pokud tomu tak bylo, tento režim by se ve vztahu k ní nadále uplatnil bez časového omezení. Následkem použití tohoto ustanovení by tak mohlo být ponechání archiválií zpřístupněných před účinností zákona o archivnictví, jež byly ke dni jeho účinnosti mladší třiceti let (tj. všech vzniklých v letech 1975 až 1989), v režimu zákona č. 140/1996 Sb., k čemuž neexistuje rozumný důvod. Takto vzniklý dvojitý režim by z hlediska racionálního zákonodárce zjevně nemohl obstát.

21. V úvahu nakonec nepřichází ani výklad, podle něhož představují zákon o archivnictví (resp. napadené ustanovení) a zákon č. 140/1996 Sb. dva vedle sebe nezávisle stojící režimy nahlížení. Obecně samozřejmě nelze vyloučit, aby k určitému následku bylo možné dospět dvěma různými zákonnými postupy, z nichž by každý sledoval jiný účel. V projednávané věci se však účely uvedených zákonných úprav zásadně neliší. Přijatý náleží sice takovýto rozdíl konstatuje, dále ale tento svůj závěr nijak nerozvádí (viz bod 47 nálezu). Při seznámení se s obsahem obou zákonných úprav přitom nelze než dospět k závěru, že cílem obou z nich bylo otevřít přístup k předmětným archiváliím pro širší veřejnost, a to za jakýmkoliv účelem, včetně vědeckého bádání. Ani § 5 zákona č. 140/1996 Sb., ani § 34 a násl. zákona o archivnictví nespécifikují účel, pro který mohou fyzické osoby nahlížet do archiválií. Badatelem podle zákona o archivnictví je ostatně jakákoliv fyzická osoba. Oba zákony se liší až v režimu ochrany osobních údajů, kterým podléhá zpřístupnění archiválií někdejších bezpečnostních složek. Zatímco zákon o archivnictví v tomto směru - vzhledem k napadenému ustanovení - žádná podstatná omezení nestanoví, zákon č. 140/1996 Sb. jej připouští pouze za předpokladu znečitelnění citlivých osobních údajů podle § 10a odst. 1. Protože takto stanovená ochrana osobních údajů by byla připuštěním prvně uvedeného obecného režimu popřena, nelze

než zopakovat, že se v tomto případě musí jako zvláštní úprava použít zákon č. 140/1996 Sb.

22. Z uvedených důvodů zastávám názor, že napadené ustanovení nevyjímalo archiválie vzniklé před 1. lednem 1990 z činnosti bezpečnostních složek podle zákona č. 181/2007 Sb. z režimu zpřístupnění podle zákona č. 140/1996 Sb. Jestliže proto za jeho účinnosti požádala fyzická osoba o zpřístupnění některé z archiválií uvedených v § 3 písm. a) zákona č. 140/1996 Sb., uvedená žádost měla být posouzena a tato archiválie zpřístupněna právě podle tohoto zákona, včetně případného znečitelnění specifikovaných osobních údajů.

23. Stojí za zmínku, že výše shrnutá argumentace v podstatě odpovídá tomu, jak se s otázkou vztahu obou zákonů vypořádal Městský soud v Praze ve svém rozsudku ze dne 27. listopadu 2013 č. j. 3 A 86/2011-89 (viz bod 46 nálezu), kterým byla zamítnuta žaloba Archivu bezpečnostních složek proti rozhodnutí o pokutě, kterou mu udělil Úřad pro ochranu osobních údajů. Porušení povinnosti se měl tento archiv dopustit tím, že v souvislosti se zpřístupněním svazků bývalé Státní bezpečnosti opomenul znečitelnit osobní údaje osob mimo služební a veřejnou činnost příslušníka, jak to předpokládá § 10a odst. 1 zákona č. 140/1996 Sb.

VI.

24. Lze tedy shrnout, že napadené ustanovení ve vztahu k archiváliím vzniklým z činnosti někdejších bezpečnostních složek stanovilo, že se na nahlížení do nich nevztahuje ani podmínka uplynutí třiceti let od vzniku archiválie, ani podmínka předběžného souhlasu s nahlížením ze strany žijící osoby, o níž jsou v archiválii obsaženy citlivé osobní údaje. Toto nahlížení tak podle zákona o archivnictví nepodléhalo dalším omezením z hlediska ochrany těchto údajů. Tím ovšem nebylo vyloučeno, aby se v jejich případě uplatnil jiný režim zpřístupnění podle zvláštního zákona. Protože v daném případě takovýto režim upravuje zákon č. 140/1996 Sb., nelze ve výše popsané výjimce spatřovat zákonný základ pro ústavně nepřipustný zásah do soukromí dotčených osob. Jakékoliv námitky v tomto směru mohou být směřovány výlučně proti zákonu č. 140/1996 Sb., resp. jeho jednotlivým ustanovením. Tento zákon by se nakonec použil i v případě, jestliže by napadené ustanovení v dané době neplatilo.

25. Pro úplnost dodávám, že takto vymezený vztah uvedených zákonů nezpochybnuje aktivní legitimaci navrhovatele, protože napadené ustanovení dotváří zákonný základ pro nahlížení do svazků bývalé Státní bezpečnosti. Navrhovatel v rámci svého návrhu rozumným způsobem osvědčil, že posouzení jím projednávaného dovolání – s ohledem na jím provedený výklad podústavního práva – závisí na zodpovězení otázky ústavnosti napadeného ustanovení. Případné vyslovení jeho protiústavnosti by mělo přímý

vliv na posouzení zákonnosti postupu Archivu bezpečnostních složek ve věci žalobce, a tím i na výsledek dovolacího řízení.

26. Logickým důsledkem těchto úvah je závěr, že napadené ustanovení nebylo v rozporu s právem na soukromí, potažmo právem na informační sebeurčení, plynoucím zejména z čl. 10 Listiny a čl. 8 Úmluvy. Návrh na vyslovení jeho protiústavnosti tudíž nepovažuji za důvodný.

27. Otázkou, zda zákon č. 140/1996 Sb. v rozhodném období poskytoval (a nadále poskytuje) dostatečnou ochranu před neoprávněnými zásahy do soukromí dotčených osob, jsem se již dále nezabýval. Stejně tak jsem nehodnotil, zda naopak nezakládal (či nezakládá) nepřipustné omezení práva na informace. K takovýmto úvahám by bylo možné přistoupit pouze v případech, pokud by projednávaný návrh směřoval přímo vůči tomuto zákonu.

VII.

28. Jelikož napadené ustanovení z výše uvedených důvodů nezakládá zásah do ústavně zaručeného práva osob, jež byly předmětem zájmu někdejších bezpečnostních složek, na ochranu před neoprávněnými zásahy do soukromého života podle čl. 10 Listiny a čl. 8 Úmluvy, je otázka přípustnosti takového zásahu z povahy věci nadbytečná. Přesto bych se chtěl v poslední části odlišného stanoviska zabývat i jí, avšak v souvislosti s výkladem, k němuž dospěla většina pléna. Připomínám, že podle nálezu se archiválie vzniklé před 1. lednem 1990 z činnosti bezpečnostních složek podle zákona č. 181/2007 Sb. zpřístupňovaly v období do 30. června 2009 (stejně jako je tomu i nyní) výlučně v režimu zákona o archivnictví. V souladu s napadeným ustanovením měl přítom do těchto archiválií (a stále má) přístup kdokoli, kdo o to požádá.

29. Vyjde-li se z uvedeného výkladu napadeného ustanovení, je zřejmé, že jeho obsahem je povinnost osoby, jejíž citlivé osobní údaje jsou obsahem zpřístupňované archiválie, strpět omezení jejího informačního sebeurčení spočívající v tom, že do této archiválie může proti její vůli kdokoli nahlížet a seznámit se s jejím obsahem. Ústavněprávní přezkum tohoto ustanovení se tak měl soustředit na zodpovězení otázky, zda uvedená povinnost představuje přípustný zásah do základního práva dotčené osoby na informační sebeurčení, resp. v širším smyslu na ochranu jejího soukromí. Za tímto účelem měl být řádně proveden test proporcionality, v jehož rámci by bylo posouzeno, zda předmětná povinnost sleduje legitimní (ústavně aprotobovaný) cíl omezení základního práva, a pokud ano, zda představuje opatření k dosažení tohoto cíle vhodné (požadavek vhodnosti), dále, zda tohoto cíle nelze dosáhnout jiným způsobem, jenž by byl k dotčenému základnímu právu šetrnější (požadavek potřebnosti), a nakonec, zda zájem na dosažení tohoto cíle v rámci určitého právního vztahu

převáží nad dotčeným základním právem (proporcionalita v užším smyslu). Výsledkem tohoto testu měla být ucelená a srozumitelná argumentace, jež by vyústila v závěr o tom, zda napadené ustanovení z ústavněprávního hlediska obстоjí, či nikoliv.

30. Při veškerém respektu k odlišnému právnímu názoru většiny pléna musím podotknout, že přijatý nález těmto požadavkům nedostál. Test proporcionality je v něm proveden nedůsledně, což činí celou jeho vlastní právní argumentaci nepřehlednou a jen obtížně uchopitelnou. Tato moje výhrada samozřejmě vyžaduje podrobnější rozvedení.

31. Přijatý nález důsledně rozlišuje mezi „nahlížením“ do archiválií (jejich individuálním zpřístupňováním) a „zveřejněním“ jejich obsahu (body 89, 90 a 94 nálezu), přičemž za zásah, k němuž může dojít na základě napadeného ustanovení, označuje toliko „nahlížení“ badatelů, umožňující jejich seznámení se s citlivými osobními údaji dotčených osob. V této souvislosti se ale již málo zdůrazňuje, že badatelem je ve smyslu zákona o archivnictví jakákoliv fyzická osoba, přičemž její oprávnění nahlížet může být vykonáváno za jakýmkoliv účelem. Uvedené se nezbytně promítá již do otázky, co vlastně předmětný zásah sleduje. Zde nález nabízí několik variant. Pominu-li řadu slovních spojení, jejichž použití poněkud stírá hranice mezi esejí a odůvodněním soudního rozhodnutí („společenská katarze minulosti“, „odosobněná společenská sebereflexe“), usuzují, že podle přijatého nálezu má napadené ustanovení za cíl „poznání minulosti“ a „vyrovnání se“ s ní. Jde o to umožnit badatelům pracovat s předmětnou dokumentací v celém jejím rozsahu, aby mohli správně porozumět všem jejím souvislostem.

32. Nepochybuji o tom, že napadené ustanovení sleduje i tento cíl. Podotýkám však, že nahlížení do archiválií není vázáno jen na něj, nýbrž k němu může docházet za jakýmkoliv jiným účelem. Objektivně vzato, ze znění relevantních ustanovení zákona o archivnictví, včetně napadeného ustanovení, lze dovodit, že účelem posuzovaného zásahu, tedy povinnosti dotčené osoby strpět nahlížení a s ním spojené seznámení se třetí osoby s jejími citlivými osobními údaji, je naplnění práva na informace v nejširším slova smyslu. Nálezem předpokládaný účel umožnit bádání nezbytné „pro objektivní historické poznání praktik minulého režimu a pojmenování jejich organizátorů a vykonavatelů, ale i pro vzdělávání občanů vedoucí je k samostatnému úsudku o potřebě včas rozpoznat náznaky autoritářských tendencí ve společnosti, k upevňování základů demokratického právního státu, rozvoji občanské společnosti a naplňování ideálu spravedlnosti“ (bod 100 nálezu) je tak z hlediska napadeného ustanovení pouze dílčím účelem, což se – jak bude uvedeno níže – promítá i do dalších kroků testu proporcionality. Ve shodě s nálezem budu nicméně dále vycházet právě z tohoto užšího pojetí. „Poznání minulosti“ zároveň považuji v obecné

rovině za legitimní cíl sledující naplnění ústavně zaručeného práva na informace.

33. Pokud jde o vhodnost přezkoumávaného zásahu k dosažení sledovaného cíle, je zřejmé, že neomezená možnost nahlížení do předmětných archiválií umožňuje „poznání minulosti“. Tím se dostáváme k dalšímu kroku prováděného testu, jímž je posouzení potřebnosti zásahu, tedy zda sledovaného účelu nelze dosáhnout i jiným způsobem, jenž by byl šetrnější k dotčenému základnímu právu (bod 101 nálezů).

34. O tom, že takovýto šetrnější způsob je možný, vypovídá již v nálezu obsažený přehled právních úprav jiných zemí, jež mají obdobnou zkušenost s nedemokratickými režimy (viz body 29 až 36). Jejich srovnání by mělo obsahovat závěr, že žádná z těchto zemí neznemožnila přístup veřejnosti k archiváliím vztahujícím se k činnosti jejich někdejších represivních složek, současně však tento přístup nikdy nebyl zcela neomezený. Ve všech případech byl v té či oné míře kladen důraz na požadavek ochrany citlivých osobních údajů osob, jež se z nějakého důvodu staly předmětem zájmu někdejších represivních složek. Konkrétní forma této ochrany pak závisela na tom, zda tyto údaje měly být znepřístupněny (typicky znečitelněny, např. Německo, Slovensko), nebo zpřístupněny pod podmínkou předchozího souhlasu dotčené osoby, případně za podmínek omezujících možnost jejich zneužití (např. Španělsko, Rakousko, Slovinsko). V takovém případě byl přístup umožněn pouze určitému okruhu osob, které na něm prokázaly oprávněný zájem (například vědecké bádání). Neomezené zpřístupnění těchto archiválií, jež bylo stvrzeno přijatým nálezem, je specifíkem našeho právního řádu, které nemá v okolních zemích obdoby.

35. Posouzení potřebnosti posuzovaného zásahu je v přijatém nálezů provedeno jen částečně. Jeho stěžejní komponenty jsou v něm totiž uvedeny až po vyhodnocení testu proporcionality jako celku (!), a to v těch částech argumentace, které shrnují právní záruky bránící zneužití citlivých osobních údajů, které se badatel dozví při nahlížení do předmětných archiválií. Ve stručnosti jde o možnost domáhat se ochrany prostřednictvím občansko-právní žaloby na ochranu osobnosti a dále povinnost státu stíhat a sankcionovat porušení povinností podle zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, nebo podle příslušných trestních předpisů (bod 107 nálezů). Tyto prostředky jsou pak doplněny o povinnost archivu poučit předem badatele o důsledcích neoprávněného nakládání s předmětnými údaji (bod 96 nálezů).

36. Slabou stránkou této argumentace je nedostatečné vypořádání se s tím, že právo nahlížet do archivu a seznámit se s jeho obsahem má jakákoliv fyzická osoba, a to za jakýmkoliv účelem. Přesněji řečeno, uvedenými prostředky má být sankcionováno, že badatel sdělil jiné osobě, osobám či veřejnosti určitý citlivý osobní údaj, který si však kterýkoliv z adresátů

tohoto sdělení může bez jakýchkoliv omezení zjistit v příslušném archivu. Za této situace si kladu otázku, co vlastně má být objektem deliktu, kterého se měl badatel svým jednáním dopustit. Obávám se, že funkčnost tohoto řešení je spíše v rovině přání než reálného očekávání. Jen stěží lze chránit citlivé osobní údaje dotčených osob tím, že budu postihovat sdělení těchto údajů třetím osobám, kterým zákonná úprava sama přiznává právo se s těmito údaji seznámit v rámci nahlížení do archiválií.

37. Tyto pochybnosti nerozptyluje ani skutečnost, že povinnost státu poskytnout ochranu informacím z nejintimnější osobní sféry jednotlivce a zvláště zranitelným osobám plyne přímo z ústavního pořádku, konkrétně čl. 10 Listiny a čl. 8 Úmluvy (bod 106). Ani důraz na přímou aplikaci těchto ustanovení, která by v této souvislosti mohla mít pouze povahu neumožnění nahlížení do archiválie, nemůže vést k řešení uvedeného dilematu. Základní problém je totiž v samotné zákonné úpravě, konkrétně v absenci zákonných podmínek pro nahlížení, jež by omezovaly přístup k předmětným archiváliím.

38. Jsem přesvědčen, že nastíněná možnost soukromoprávní či veřejnoprávní sankce by mohla bránit zneužití citlivých osobních údajů získaných nahlížením pouze tehdy, jestliže by zákonná úprava vázala přístup k těmto údajům na určitý konkrétní účel a zároveň by v tomto ohledu omezovala okruh oprávněných osob. Jde o standardní požadavek, což lze doložit nejen poukazem na již zmíněné srovnání zahraničních úprav. S takovýmto řešením se lze setkat v mnoha případech i v rámci našeho právního řádu, např. v souvislosti s přístupem k utajovaným skutečnostem nebo přístupem k citlivým osobním údajům plynoucím z výkonu zákonem svěřených pravomocí. K určitým informacím má prostě přístup jen omezený okruh osob, které zavazuje povinnost mlčenlivosti, jejíž porušení může být sankcionováno.

39. Tyto úvahy ale přijatý nálezkem vůbec neobsahuje. Nijak se nezabývá tím, zda je „potřebné“, aby měla neomezený přístup k předmětným archiváliím jakákoliv fyzická osoba, nebo zda by žadatel o zpřístupnění těchto archiválií neměl alespoň nějakým způsobem prokázat, že má na nahlížení oprávněný zájem (např. vědecké bádání). Napadené ustanovení nijak nerozlišuje, zda jde badateli o „poznání minulosti“ z hlediska všech relevantních souvislostí, nebo o napsání článku o aférách kdysi známých osobností do bulvárních novin, nebo o získání diskreditujících informací o určité osobě, které by se „v pravý čas mohly hodit“. Nálezkem se pak nevyjadřuje ani k otázce, z jakého důvodu by v těchto případech neměl být vyžadován souhlas dotčené osoby. Závěr, že posuzovaný zásah obстоjí v testu proporcionality jako potřebný, je proto nepřesvědčivý a přinejmenším předčasný, ne-li dokonce – jak se naznačuje z výše uvedeného – nesprávný.

40. Ze stejného důvodu považuji za předčasný i závěr, že napadené ustanovení, resp. na jeho základě provedený zásah do práva na informační sebeurčení, ob stojí v rámci posouzení proporcionality v užším smyslu. Právě v tomto kroku je podle mého názoru prostor pro zvážení významu skutečnosti, že v našem státě dvanáct let fakticky existoval neomezený přístup k předmětným archiváliím (bod 109 nálezu). Nepřekročitelnou hranici ovšem spatřuji v tom, že zájem na „poznání minulosti“ nemůže převážit, jestliže by následkem zákonem stanoveného režimu nahlížení měl být zásah do důstojnosti dotčených osob. Právní úprava, která ponechává přístup k jejich citlivým osobním údajům otevřen pro kohokoliv, přitom takovýto zásah nepochybně zakládá, neboť – zjednodušeně řečeno – umožňuje učinit jejich nejintimnější osobní sféru předmětem bádání ze strany široké veřejnosti, a to se všemi negativními důsledky, které z toho pro dotčenou osobu a její soukromý život mohou plynout.

VIII.

41. Závěrem bych chtěl opětovně zdůraznit, že podle mého názoru se ve vztahu k nahlížení do archiválií vzniklých před 1. lednem 1990 z činnosti bezpečnostních složek podle zákona č. 181/2007 Sb. nadále uplatní režim zpřístupnění podle zákona č. 140/1996 Sb., včetně jím stanovené ochrany osobních údajů. Tím je vyloučen závěr, že na základě napadeného ustanovení mohlo dojít k nepřipustnému zásahu do práva na informační sebeurčení. Pokud by však bylo možné přisuzovat napadenému ustanovení jiný význam, a to že na jeho základě se ve vztahu k nahlížení do uvedených archiválií neuplatní žádná omezení, nemohl bych se ztotožnit s právním názorem většiny pléna o jeho ústavnosti. Zpřístupnění těchto archiválií pro účely historického bádání bylo možné provést i jiným způsobem, který by byl šetrnější ve vztahu k základním právům dotčených osob, v důsledku čehož toto ustanovení nelze považovat za ústavně konformní a musela by být vyslovena jeho protiústavnost.

42. Stvrzením neomezeného přístupu k archiváliím obsahujícím citlivé osobní údaje, navíc získané zcela nepřipustným zneužitím moci ze strany někdejších represivních složek, byl ze strany většinově hlasujících soudců Ústavního soudu absolutizován neurčitý zájem na „vyrovnání se s minulostí“ bez jakýchkoli omezení, a to i tam, kde jde o samotnou esenci práva jednotlivce na soukromý život. Představa, že vhodným prostředkem takového „vyrovnání se“ je neomezené zpřístupnění výsledků několik desetiletí trvajících zasahování do soukromí „zájmových“ osob, je neslučitelná s tím, jaký význam přisuzují lidské důstojnosti a dotčeným základním právům. Fakticky jde o popření práva těchto osob na informační sebeurčení. Ani v této části se proto nemohu ztotožnit s argumentací většiny.

Č. 247

K odpovědnosti zdravotnického zařízení podle podílu jeho pochybení na úmrtí pacienta

I. Otázka, jaká míra podílu na vzniklé újmě je z hlediska právní odpovědnosti relevantní, není otázkou skutkovou, nýbrž právní, a námitky směřující proti jejímu posouzení ze strany odvolacího soudu naplňují dovolací důvod podle ustanovení § 241 odst. 2 písm. b) občanského soudního řádu (ve znění účinném do 31. 12. 2012).

II. Označení takových dovolacích námitek za skutkovou otázku, a prominutí odpovědi na právní konsekvence z toho plynoucí, vede k porušení práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod ve spojení s čl. 2 odst. 2 Listiny základních práv a svobod a čl. 2 odst. 3 Ústavy České republiky, neboť ten, kdo se „stanoveným postupem“, jak to vyžaduje čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, domáhá svého tvrzeného práva, má nárok, aby soud v jeho věci „zákonem stanoveným způsobem“ podle čl. 90 Ústavy České republiky rozhodl.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Josefa Fialy a soudců Jana Filipa (soudce zpravodaj) a Radovana Suchánka – ze dne 20. prosince 2016 sp. zn. III. ÚS 3067/13 ve věci ústavní stížnosti 1. T. M., 2. nezletilého J. M., zastoupeného zákonným zástupcem (1. stěžovatelem), 3. M. S. a 4. K. S., všech zastoupených JUDr. Ing. Lukášem Prudilem, Ph.D., advokátem, se sídlem Bašty 8, Brno, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. července 2013 č. j. 30 Cdo 3377/2011-435, rozsudku Vrchního soudu v Olomouci ze dne 28. dubna 2011 č. j. 1 Co 89/2011-402 a rozsudku Krajského soudu v Ostravě ze dne 13. ledna 2011 č. j. 23 C 60/2005-354, jimž byla zamítnuta žaloba stěžovatelů na náhradu nemajetkové újmy za úmrtí jejich manželky, matky a dcery ve zdravotnickém zařízení po porodu, za účasti Nejvyššího soudu, Vrchního soudu v Olomouci a Krajského soudu v Ostravě jako účastníků řízení a společnosti M-VIA NOVA, spol. s r. o., se sídlem Školská 307/4, Zábřeh, jako vedlejší účastnice řízení.

Výrok

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 30. července 2013 č. j. 30 Cdo 3377/2011-435 bylo porušeno základní právo stěžovatelů na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod

ve spojení s čl. 2 odst. 2 Listiny základních práv a svobod a čl. 2 odst. 3 Ústavy České republiky.

II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. července 2013 č. j. 30 Cdo 3377/2011-435 se ruší.

III. Ve zbývajících částech se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění

I. Obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. a) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) se stěžovatelé domáhali zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí obecných soudů, a to pro tvrzené porušení jejich základních práv, a to zejména na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. Z ústavní stížnosti, jí napadených rozhodnutí obecných soudů a vyzádaného soudního spisu sp. zn. 23 C 60/2005 vedeného Krajským soudem v Ostravě (dále jen „krajský soud“) se podává, že stěžovatelé, tj. manžel, syn a rodiče M. M., se žalobou domáhali na vedlejší účastnici ochrany osobnosti s náhradou nemajetkové újmy v penězích (každý ve výši 1 000 000 Kč) za zásah do soukromí a práva na rodinný život, přičemž tvrdili, že M. M. dne 10. 12. 2003 porodila ve zdravotnickém zařízení vedlejší účastnice, avšak při jejím ošetřování nebyl dodržen správný léčebný postup (blíže sub 6), v důsledku čehož téhož dne zemřela.

3. Krajský soud rozsudkem ze dne 17. 4. 2009 č. j. 23 C 60/2005-261 jejich žalobu zamítl, neboť dospěl k závěru, že vedlejší účastnice jednala *non lege artis*, ale nebylo prokázáno, že by toto jednání bylo v příčinné souvislosti s úmrtím.

4. Vrchní soud v Olomouci (dále jen „vrchní soud“) usnesením ze dne 14. 7. 2010 č. j. 1 Co 166/2009-318 tento rozsudek zrušil a vrátil věc k dalšímu řízení, přičemž soud odkázal na usnesení Ústavního soudu ze dne 12. 8. 2008 sp. zn. I. ÚS 1919/08 (U 10/50 SbNU 451; dostupné též na <http://nalus.usoud.cz>), které je třeba aplikovat i v projednávané věci s tím, že závěr krajského soudu o potřebě stoprocentního prokázání příčinné souvislosti je neudržitelný.

5. Krajský soud následně ústavní stížností napadeným rozsudkem znovu žalobu zamítl a rozhodl o nepřiznání práva na náhradu nákladů řízení. Dospěl totiž k závěru, že bezprostřední příčinou smrti byla masivní vzduchová embolizace pravého srdce, což je stav neslučitelný se životem. Tomuto stavu předcházela těžká porucha krevní srážlivosti na základě embolizace plodovou vodou během zcela fyziologického porodu. Při vzniku této komplikace dochází až v 80 % případů k úmrtí pacienta. Šance M. M.

na přežití byla minimální, při těchto komplikacích je v mnoha případech smrt neodvratná i při poskytnutí nejvyšší možné péče.

6. Krajský soud uvedl, že léčebný postup v tomto případě vykazoval závažné nedostatky, které spočívaly zejména:

a) v ukončení rizikového těhotenství v porodnici nejnižšího typu bez laboratorního zázemí a bez zázemí krevní banky,

b) v promeškání doby, kdy bylo možno pacientku přeložit na zdravotnické pracoviště vyššího typu při podnícení prvních příznaků poporodního krvácení,

c) v neposkytnutí přiměřené péče odpovídající rozvíjejícímu se syndromu diseminované intravaskulární koagulace (syndrom DIC) v období od zjištění poporodního krvácení a vyloučení jeho porodnické příčiny revizí dutiny děložní do příchodu anesteziologa,

d) v nedostupnosti výsledků laboratorního vyšetření krevní srážlivosti a krevního obrazu, které by umožnily lékařům cílené zaměření léčby pacientky,

e) ve fatální neschopnosti zdravotnického zařízení zajistit odpovídající laboratorní transfuziologické zázemí společně s nedostupností akutní konziliární služby anesteziologa, hematologa nebo internisty s II. atestací z vnitřního lékařství,

f) v nedostupnosti jednotky intenzivní péče s možností zajištění a monitorování vitálních funkcí pacientky.

7. Krajský soud však současně uvedl, že uvedené chyby v lékařském postupu neovlivnily nepříznivý výsledek léčebné péče a nejsou v přímé a kauzální souvislosti se smrtí, tedy s embolií plodovou vodou. Tato pochybení znamenala šanci na přežití v rozsahu 20%, a v tom je příčinná souvislost mezi protiprávním zásahem a následkem. Proto se zabýval otázkou, zda zjištěná míra ztráty šancí na přežití zakládá předpokládaný odpovědnostní vztah a vznik práva na požadovanou satisfakci. Uvedl, že v daném případě byla „ztráta šance“ (*loss of chance*) stanovena na 80%, tedy určitá šance na přežití byla 20%. Je pak otázkou, zda těchto 20% postačuje k tomu, aby byla založena odpovědnost žalovaného za vzniklý následek v plném rozsahu, či zda pouze ve výši 20% případných nároků daných § 13 odst. 2 a 3 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „obč. zák.“), nebo zda těchto 20% je již natolik malá a nízká šance, že nezakládá odpovědnost žalovaného vůbec (s. 9 rozsudku).

8. Dále krajský soud uvedl, že pojem příčinná souvislost není právními předpisy nijak definován, a proto nic nebrání judikatuře soudů, aby požadavek stoprocentně prokazované příčinné souvislosti přehodnotila a přijala adekvátnější a realističtější výklad, který by vyrovnával slabší postavení poškozených. Nicméně dovodil, že ke vzniku odpovědnosti žalovaného za vzniklý následek a ke vzniku práva na ochranu osobnosti podle

ustanovení § 13 obč. zák. by mohlo dojít pouze na základě prokázané pravděpodobnosti podílu pochybení žalované na ztrátě šance pacientky přežít v rozsahu převyšujícím 50 %. Zde se inspiroval anglickým *common law*, ve kterém není civilní odpovědnost za škodu upravena zákony, nýbrž vychází z judikatury, která požaduje prokázat tvrzenou skutečnost alespoň na 51 %. S ohledem na 20% šanci pacientky na přežití proto uzavřel, že tato šance byla natolik nízká, že její ztráta nezakládá odpovědnost žalované, a proto není dána příčinná souvislost mezi protiprávním zásahem a následkem.

9. Proti tomuto rozsudku podali stěžovatelé odvolání, které vrchní soud napadeným rozsudkem potvrdil. Svůj názor formuloval tak, že pokud není mezi vadným postupem při léčení a smrtí pacienta dána příčinná souvislost (příčina hlavní, důležitá, podstatná a značná), ale přitom zdravotní péče vykazuje chyby a nedostatky, v důsledku kterých byla šance pacienta na přežití snížena, je takový stav protiprávní, pokud postupem *non lege artis* byla šance na přežití odňata v míře převažující nad vývojem zdravotního stavu, který nebylo možno řádným využitím poznatků lékařské vědy ovlivnit. V projednávané věci taková pochybení snížila či odňala pacientce šance na přežití v rozsahu 20 %. Příčinná souvislost zde musí vyjadřovat vztah mezi příčinou a následkem, a to tak, že bez příčiny by následek nenastal buď vůbec, nebo by nenastal tak, jak nastal. Příčina je objektivní, je předpokladem vzniku odpovědnosti a musí splňovat dvě podmínky – musí být nutná a zároveň dostačující, tedy převažující. Proto musí jít o příčinu, která přesahuje 50 % zmíněného vztahu. Zde odvolací soud poukázal na to, že tento požadavek plyne i z konstantní judikatury obecných soudů týkající se odpovědnosti za škodu v občanskoprávní a pracovněprávní oblasti (nemusí jít o výlučnou příčinu, ale stačí příčina důležitá, podstatná). Podle vrchního soudu je zahraniční judikatura v tomto směru nesourodá, odráží bouřlivý vývoj teorie „*loss of chance*“. Přesto však nelze pominout, že nejvyšší (pozn. – tehdejší) soudní instance, Sněmovna lordů, zastává názor o nutnosti prokázat příčinu v přesahu 50 % (rozhodnutí ve věci *Gregg v. Scott*, 2005). Odvolací soud tedy souhlasil se závěrem soudu prvního stupně, že není dána příčinná souvislost mezi protiprávním zásahem a následkem, což je jeden ze základních předpokladů pro uplatnění občanskoprávní sankce podle ustanovení § 13 obč. zák.

10. Dovolání stěžovatelů směřovalo právě proti závěru obecných soudů, že musí být prokázána příčina převažující, tzn. více než 50 %, aby mohly být dovozeny sankce z titulu porušení práva na ochranu osobnosti. Dovolávali se přípustnosti podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) občanského soudního řádu (dále jen „o. s. ř.“) v relevantním znění, kdy právní otázkou je povaha požadované kvality a kvantity příčinné souvislosti a jejího

prokázání, která ještě nikdy nebyla řešena v rámci Nejvyššího soudu a obecnými soudy je posuzována zjevně rozdílně.

11. Nejvyšší soud dovolání odmítl jako nepřipustné pro neexistenci otázky zásadního právního významu. Konkrétně uvedl: „K otázce tzv. teorie ztráty šance v řízení o ochranu osobnosti u dovolání přípustného jen podle § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. ve znění účinném do 31. 12. 2012 se dovolací soud vyjádřil již v rozsudku ze dne 22. 12. 2011 sp. zn. 30 Cdo 860/2010, kde mimo jiné uvedl, že činí-li dovolatel sporným, zda míra procentuálního vyjádření možnosti, že nebyť tohoto selhání (lékaře), by jmenovaná přežila či nikoliv, umožňuje dovodit příčinnou souvislost mezi jednáním a následkem. Tato otázka však nemá podle názoru dovolacího soudu judikатурní význam z hlediska uplatněného dovolacího důvodu podle ustanovení § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř., protože v daném případě jde výlučně o otázku skutkovou. Nadto je třeba doplnit, že *obiter dictum* uvedené v usnesení sp. zn. I. ÚS 1919/08, jakkoliv je z povahy věci pro obecné soudy nezavazující (srov. nálezn ze dne 13. 11. 2007 sp. zn. IV. ÚS 301/05, podle něhož usnesení nejsou považována za závazná ani pro Ústavní soud, ani za obecně precedenčně významná), neposuzuje teorii ztráty šancí jinak než jako otázku příčinné souvislosti. I doktrinárně je převažující názor, že v oblasti ochrany osobnosti nepředstavuje ztráta šancí jako taková újmu odškodnitelnou z titulu ochrany osobnosti (srov. Holčapek, T. Dokazování v medicinskoprávních sporech. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011, s. 179, nebo Ryška, M. Způsobilst zásahu přivodit újmu na zdraví a teorie ztráty šancí, dostupné dne 2. 9. 2012 na www.pravo-medicina.sk). Dovolací přezkum předjímaný ustanovením § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. ve spojení s § 237 odst. 3 o. s. ř. je předpokládán zásadně pro posouzení otázek právních. Způsobilým dovolacím důvodem je proto ten, jímž lze namítat, že rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení věci, tj. důvod podle § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř. ...“.

II. Argumentace stěžovatelů

12. Stěžovatelé v ústavní stížnosti proti napadenému usnesení Nejvyššího soudu namítli, že věc má tzv. zásadní význam, neboť právní otázka povahy požadované „kvality a kvantity“ příčinné souvislosti a jejího prokázání jím nebyla ještě nikdy řešena a obecnými soudy je dosud tato otázka zjevně posuzována rozdílně; nadto má být posouzena odlišně, než jak byla vyřešena obecnými soudy rozhodujícími v této věci. Dovolání bylo podáno z důvodu uvedeného v § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř., neboť se odvolací soud dopustil nesprávného právního posouzení věci. Přesto však bylo odmítnuto, ač mělo být meritorně projednáno, neboť se stěžovatelé domáhali právního posouzení a výkladu samotného pojmu příčinné souvislosti, nikoli přezkumu skutkové otázky, jak tvrdí Nejvyšší soud.

13. Proti rozhodnutím nižších soudů stěžovatelé namítli, že pokud by byla léčebná péče poskytovaná M. M. bezchybná, měla by 20% a vyšší šanci na přežití. Tato šance byla zmařena či minimálně snížena právě protiprávním zásahem a tento protiprávní zásah je jednou z příčin jejího úmrtí. Taková „ztráta šancí“ je způsobilá zasáhnout do práva na ochranu osobnosti stěžovatelů. Stěžovatele velmi tíží vědomí toho, že se pochybení stalo a že zjevně vzalo jejich matce, manželce a dceři šanci na přežití. V průběhu řízení před soudy poukazovali na doktrínu tzv. ztráty šance (*loss of chance*) a na odbornou literaturu, která v obecnější rovině rozebírala střet tohoto hlediska s hlediskem „všechno nebo nic“ („*all or nothing*“), což je právě požadavek na prokázání příčinné souvislosti alespoň na 51%. Aplikace hlediska „všechno nebo nic“ by působila v určitých „převisech“ tak, že by bylo rozhodováno nespravedlivě. Pro tento konkrétní případ bylo poukázáno na jiný případ, kdy k prokázané ztrátě šancí ve výši 30 % bylo přiručeno odškodnění či náhrada nemajetkové újmy v 30% výši. Stěžovatelé tak nesusouhlasí se závěrem obecných soudů, že musí být prokázána příčina, tj. příčinná souvislost převažující, tedy vyšší než 50%, aby mohl být dovozen vznik sankcí z titulu porušení práva na ochranu osobnosti.

III. Vyjádření účastníků a vedlejší účastnice řízení

14. Ústavní soud podle § 42 odst. 4 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) zaslal ústavní stížnost k vyjádření účastníkům a vedlejší účastnici řízení.

15. Nejvyšší soud ve vyjádření k ústavní stížnosti uvedl, že odkazuje na závěry zaujaté dříve v rozhodnutí ze dne 22. 12. 2011 sp. zn. 30 Cdo 860/2010, jakož i na názor zastávaný doktrínou (obojí podle Nejvyššího soudu citováno v napadeném rozhodnutí).

16. Vrchní soud ve vyjádření k ústavní stížnosti uvedl, že její podstatou jsou výhrady proti posouzení a výkladu pojmu „příčinná souvislost mezi protiprávním zásahem a vzniklou újmou“. Vrchní soud jako soud odvolací v této souvislosti posuzoval zjištěný skutkový stav věci a nepostavil své rozhodnutí na nezbytnosti prokázat 100% příčinnou souvislost, nýbrž respektoval specifika projednávané věci a zabýval se odpovědností žalované z hlediska takzvané ztráty šance na přežití. Podle názoru odvolacího soudu je ovšem ke vzniku odpovědnosti nezbytné, aby skutkové okolnosti, z nichž zmíněná ztráta šance vyplývá, byly natolik závažné, že převážily nad ostatními okolnostmi, které se na smrti rovněž podílely, tedy aby zde byly přítomny ve vyšší míře než padesátiprocentní. Tak tomu v dané věci nebylo, a proto žalobci nemohli být ve sporu úspěšní.

17. Krajský soud ve vyjádření k ústavní stížnosti uvedl, že ve věci rozhodl na základě obsahu spisu, právně významných skutkových tvrzení

stěžovatelů a výsledků provedeného dokazování, aniž by byla porušena jejich základní práva. V odůvodnění svého rozhodnutí se vypořádal s tvrzením stěžovatelů a srozumitelně vyjádřil svůj právní názor, takže jen na ně odkázal.

18. Vedlejší účastnice se k ústavní stížnosti nevyjádřila.

19. Stěžovatelé již nevyužili práva repliky k zaslaným vyjádřením obecných soudů.

IV. Procesní předpoklady projednání návrhu

20. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnými stěžovateli (byli účastníky v řízení před obecnými soudy) a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelé jsou právně zastoupeni v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona. Stěžovatelé vyčerpali všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*); ústavní stížnost je přípustná.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

V. a) Obecná východiska přezkumu usnesení Nejvyššího soudu

21. Ústavní soud shrnul svoji judikaturu týkající se ústavněprávního přezkumu rozhodnutí Nejvyššího soudu odmítajících dovolání opřena o tvrzení o existenci zásadního právního významu v usnesení ze dne 10. 10. 2013 sp. zn. III. ÚS 1246/13, popř. v usnesení ze dne 30. 6. 2015 sp. zn. III. ÚS 909/15 tak, že nepřezkoumává vlastní obsah rozhodnutí Nejvyššího soudu, kterým konstatuje přípustnost či nepřípustnost dovolání, tedy zda ve věci šlo o rozhodnutí po právní stránce zásadního významu. Ingerence do těchto úvah se vymyká z pravomoci Ústavního soudu, jenž by jako orgán ochrany ústavnosti mohl (a musel) napadené rozhodnutí Nejvyššího soudu zrušit jedině v situaci:

a) kdyby ústavní stížností napadené rozhodnutí vykazovalo rysy protíústavnosti [srov. náleze ze dne 5. 10. 2011 sp. zn. I. ÚS 1531/11 (N 172/63 SbNU 19), usnesení ze dne 17. 12. 2003 sp. zn. III. ÚS 280/03 (U 31/31 SbNU 383), ze dne 5. 10. 2011 sp. zn. II. ÚS 2541/11 a ze dne 8. 9. 2011 sp. zn. II. ÚS 2398/11 (všechna rozhodnutí jsou dostupná na <http://nalus.usoud.cz>)],

b) šlo-li by o odepření spravedlnosti coby projevu libovůle [srov. náleze ze dne 11. 6. 2009 sp. zn. II. ÚS 289/06 (N 138/53 SbNU 717) a ze dne 5. 10. 2011 sp. zn. I. ÚS 1531/11 (N 172/63 SbNU 19)],

c) kdy se otázkou posuzování zásadního významu napadeného rozhodnutí po právní stránce dovolací soud vůbec nezabýval, i když tak měl povinnost učinit [srov. např. náleze ze dne 18. 12. 2007 sp. zn. II. ÚS 182/05 (N 227/47 SbNU 973)],

d) kdy se otázkou zásadního významu napadeného rozhodnutí sice zabýval, ale bez potřebného odůvodnění [srov. nálezy ze dne 11. 2. 2004 sp. zn. Pl. ÚS 1/03 (N 15/32 SbNU 131; 153/2004 Sb.) a ze dne 5. 10. 2011 sp. zn. I. ÚS 1531/11 (N 172/63 SbNU 19)],

e) ve které by šlo o případ odepření spravedlnosti (*denegationis iustitiae*), jestliže by se zřetelem k logickým a odůvodněným myšlenkovým konstrukcím obsaženým v napadeném rozhodnutí šlo o projev svévole [srov. nálezy ze dne 11. 6. 2009 sp. zn. II. ÚS 289/06 (N 138/53 SbNU 717) a ze dne 5. 10. 2011 sp. zn. I. ÚS 1531/11 (N 172/63 SbNU 19)].

22. V této souvislosti lze k problematice posouzení skutkové či právní otázky (jako tzv. kvalifikované vady rozhodnutí obecného soudu) uvést např. nález ze dne 6. 5. 2004 sp. zn. III. ÚS 258/03 (N 66/33 SbNU 155), kde byl závěr Nejvyššího soudu o tom, zda „předmětná smlouva o převodu vlastnictví bytu se zřetelem k jejímu čl. VI obsahuje klauzuli dle § 24 odst. 7 zákona o vlastnictví bytů, anebo tomu tak není, je zjištěním skutkovým, a tudíž nepřipouští dovolací důvod dle § 241 odst. 3 písm. c) o. s. ř., ve znění platném do 31. 12. 2000“, podroben kritice. Ústavní soud zde konstatoval, že „přijetí závěrů obecného soudu o obsahu právního úkonu (smlouvy) je posouzením právním, představuje autoritativní interpretaci právně relevantního projevu soukromé vůle, není tedy zjištěním skutkovým, nýbrž činěním právních poznatků (viz shodně usnesení sp. zn. III. ÚS 280/03, Sbírka rozhodnutí, svazek 31, usnesení č. 31)“. Za skutková označil v této souvislosti toliko zjištění faktuální (nikoli ale zjištění povinnostní), čili zjištění samotné existence právního úkonu, identifikace jeho subjektů, je-li učiněn v písemné formě, ověření pravosti listiny, konstatování znění textu apod. Následně uzavřel, že Nejvyšší soud restriktivním výkladem pojmu nesprávného právního posouzení věci omezil příslušný dovolací důvod v rozporu nejen se smyslem a účelem § 241 odst. 3 písm. c) o. s. ř., ve znění platném do 31. 12. 2000, nýbrž i s právně dogmatickým odlišením významu pojmů právního posouzení a skutkového zjištění. To poté označil [obdobně viz rovněž nález ze dne 27. 2. 2003 sp. zn. III. ÚS 686/02 (N 30/29 SbNU 257)] za interpretaci § 241 odst. 3 písm. c) o. s. ř., ve znění platném do 31. 12. 2000, která se ocitá v extrémním nesouladu s obsahem obvyklých výkladových metod, jakož i se standardní právní dogmatikou vymezeným obsahem právních pojmů, protože předmětná rozhodnutí nelze než kvalifikovat ve smyslu svévolné aplikace tzv. podústavního práva, a tím jako porušení základního práva na řádný proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny a porušení základního práva na ochranu vlastnictví dle čl. 11 odst. 1 Listiny.

V. b) Dovolací námitky stěžovatelů a otázka po právní stránce „zásadního významu“

23. Nejvyšší soud v napadeném usnesení shrnul obsah dovolání přelévavě, když konstatoval, že „[ž]alobci nesouhlasí se závěrem obecných soudů, že musí být prokázána příčina převažující, tzn. vyšší než 50 %, aby mohly být dovozeny sankce z titulu porušení práva na ochranu osobnosti,“ avšak se závěrem, že šlo výlučně o skutkové námitky (naplňující tedy jen dovolací důvod ve smyslu § 241a odst. 3 o. s. ř. v tehdy platném znění), které *a priori* znemožňují posuzování existence zásadního významu rozhodnutí nižšího soudu. Neshledal tak naplnění dovolacího důvodu podle § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř., tedy skutečnosti, že rozhodnutí odvolacího soudu spočívá na nesprávném právním posouzení věci. Tím v meritru věci zhodnotil námitky stěžovatelů pro řízení o dovolání, potenciálně přípustném podle § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř., jako irelevantní, a proto se jimi nezabýval ani z hlediska jejich eventuálního zásadního právního významu.

24. V této souvislosti patrně Nejvyšší soud implicitně vycházel i z té judikatury Ústavního soudu (např. usnesení ze dne 14. 2. 2006 sp. zn. III. ÚS 566/05), podle které absence způsobilého dovolacího důvodu podle ustanovení § 241a odst. 2 o. s. ř. v dovolání vylučovala možnost dovolacího soudu rozhodnout o přípustnosti dovolání dle § 237 odst. 1 písm. c) a odst. 3 o. s. ř., tj. z důvodů závisejících na jeho uvážení. Lze též připomenout, že v odůvodnění usnesení ze dne 3. 10. 2013 sp. zn. III. ÚS 2385/13 Ústavní soud přisvědčil Nejvyššímu soudu v jeho závěru, že dovolatelka rozporovala především zjištění skutková, která však z povahy věci vždy odpovídají specifickým té které věci (jsou výsledkem hodnocení konkrétních důkazů), a proto v nich prostoru pro abstrahování pro jiné případy „tétoho druhu“ z povahy věci příliš nezbývá, ačkoli právě to je funkcí rozhodování o dovolání. V podobném duchu argumentoval Ústavní soud v usnesení ze dne 9. 1. 2014 sp. zn. III. ÚS 3387/13 či v nálezu ze dne 18. 12. 2007 sp. zn. II. ÚS 182/05 (citován sub 20), kde uvedl: „... též v takovém případě lze totiž z jednotlivého případu zobecnit určitou konkrétní procesní otázku pro případy téhož druhu a neurčitého počtu, což by pak mohlo mít vliv na rozhodovací činnost soudů obecně, a v důsledku tak sjednocovat judikaturu obecných soudů.“

25. Tyto závěry však lze akceptovat pro případ, že vskutku o skutková zjištění jde. Jak však vyplývá z následujících úvah, takový závěr nebyl namístě, čímž došlo k zásahu do základního práva na soudní ochranu stěžovatelů.

V. c) Otázka právního či skutkového charakteru dovolacích námitek

26. Problematickou se v souzené věci jeví kvalifikace dovolacích námitek jako námitek výlučně skutkových, vázaných na konkrétní případ;

tedy zda skutečně dovoláním předložená otázka *a priori* nevytvářela prostor pro zobecnění a pro případnou revizi názoru po právní stránce zásadního významu. Jinak řečeno, skutkový prvek projednávané věci – 20% šance na přežití – je konkrétně dán, není zpochybňován, a nic na něm již v této fázi řízení nelze změnit; jinak by relevantní právní úprava dovolání pozbyla smyslu, stejně jako právní posouzení projednávané věci. Právní konsekvence jeho hodnocení však mohou být různé z hlediska toho, jaký je právní názor z hlediska hodnocení míry významu takové příčinné souvislosti – tj. třeba nezvratně prokázat na 100 %, stačí převažující míra od 51 % (v cizí terminologie důkaz „on the balance of probabilities“, „but for“), anebo stačí každé vyjádřitelné určení míry šance na přežití, byť uvedených hodnot nedosahuje („loss of chance“, „perte d'une chance“, „Quotenhaftung“). Obdobně je možno poukázat např. na různé právní konsekvence jinak nezpochybnitelného měření např. rychlosti, alkoholu v krvi (viz k tomu názorně senátní návrh na změnu zákona o silničním provozu – tisk č. 254, Senát, X. funkční období, povolení pít alkoholu a dopadu pro hodnocení toho, kolik požili a na jakém druhu komunikace jedou) apod., kde se rovněž skutkové okolnosti nutně promítnou do právního hodnocení takového jednání a jeho důsledků, změnil-li se jejich právní úprava.

27. Komentářová literatura uvádí, že „nesprávným právním posouzením věci je omyl soudu při aplikaci práva na zjištěný skutkový stav (skutkové zjištění). O mylnou aplikaci právních předpisů jde, jestliže soud použil jiný právní předpis, než který měl správně použít, nebo soud aplikoval sice správný právní předpis, ale nesprávně jej vyložil ... Při úvaze o správnosti právního posouzení věci však dovolací soud prověřuje, zda zjištěný skutkový stav odvolacímu soudu dovozoval učinit příslušný právní závěr ...“ (Drápal, L., Bureš, J., a kol. Občanský soudní řád I, II Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009, s. 1920–1921, komentář k § 241a odst. 2). Judikatura Nejvyššího soudu pojmy právní posouzení a skutkové zjištění chápe shodně (srov. např. v usnesení velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia ze dne 16. 5. 2012 sp. zn. 31 Cdo 1374/2010). To postihuje základ problému, jakkoli je výše uvedené komentářové vymezení zjednodušující, když se tímto způsobem snaží postihnout celkovou komplexní problematiku interpretace a aplikace práva v praxi, zejména pak samu složitou problematiku dovolání a dalších procesních prostředků vůbec. Zde na tato vymezení postačí odkázat, jakkoli pomíjí takové otázky, jako jsou chápání práva a různých podob jeho pramenů, stejně jako rozdílů mezi těmito pojmy. To je však věci dotvářecího soudního výkladu, který však musí být ústavně konformní.

28. V nyní posuzované věci krajský soud a vrchní soud řešily otázku, zda ke vzniku odpovědnosti za vzniklý následek a ke vzniku práva na ochranu osobnosti podle ustanovení § 13 obč. zák. může dojít pouze

na základě prokázané pravděpodobnosti podílu pochybení lékaře na úmrtí pacientky v rozsahu převyšujícím 50 % či postačí i pravděpodobnost menší. Oba pak dospěly k závěru o nutnosti prokázání příčiny převažující, tzn. vyšší než 50 %, k tomu, aby mohly být dovozeny sankce z titulu porušení práva na ochranu osobnosti. Stěžovatelé s tím nesouhlasili, a naopak prosazovali názor, podle něhož stačí prokázání pravděpodobnosti menší. Tuto otázku stěžovatelé učinili předmětem dovolání.

29. Ústavní soud předně musí poznamenat, že řešení sporu o to, zda otázka příčinné souvislosti je otázkou právní či skutkovou, v obecné rovině nemá význam. V praxi často budou příčinná souvislost a její právní konsekvence (více či méně) splyvat, a jejich rozlišování tak může činit značné těžkosti. To plyne z toho, že mezi posuzovanými jevy může existovat (být zjištěna) celá řada faktických souvislostí (zde viz výčet sub 5), včetně vzta-hu příčiny a následku, nikoliv však každý z těchto vztahů bude z hlediska právního relevantní. Ostatně právě k určení toho, jaká souvislost je (z právního hlediska) významná, a která nikoliv, zvláště pak v případech, kdy je „ve hře“ celý komplex vzájemně působících příčin, slouží řada (právních) teorií (teorie podmínky, adekvátní příčinnosti apod.). Zmíněný rozdíl bude zvláště zjevný tam, kde odkrytí (faktických) souvislostí bude možné na základě posouzení příslušných jevů z hlediska fyzikálních, resp. přírodních zákonů, což bude – zvláště v oblasti lékařství – poměrně běžné, a vzhledem k obtížnosti takového úkolu půjde často o otázku odbornou, neboť právo nemůže samo o sobě stanovit, co je ještě možné a co nikoli, neboť taková měřítka stanoví lékařská věda (blíže viz *Abhängigkeit des Rechts von der Medizin* In: Laufs, A., Katzenmeier, Ch., Lipp, V. *Arztrecht*. 7. vyd. München : C. H. Beck 2015, část X.4, body 14 až 17). Nicméně stále platí (podle maximy *iudex peritus peritorum*), že učinit závěr, zda zdravotnické zařízení (ne)postupovalo v souladu se současnými dostupnými poznatky lékařské vědy, je závěrem právním, a tudíž stanovit, co je po právu, je v kompetenci nezávislého soudu. Znalecký posudek může být jen skutkovým podkladem (nejčastěji jedním z více podkladů) pro tento právní závěr o postupu (*non lege artis* či *vitium artis* [viz náleží Ústavního soudu ze dne 9. 1. 2014 sp. zn. III. ÚS 2253/13 (N 3/72 SbNU 41)].

30. Ještě více se tyto rozdíly projeví, je-li nalézáni práva pojato jako dynamický proces, v němž oba jeho komponenty, tj. zjišťování skutkového stavu na straně jedné a interpretace a aplikace práva na straně druhé, na sebe vzájemně působí, kdy právní úvahy ovlivňují zjišťování skutkového stavu (ono z teorie poznání známé *Vorständnis* – předporozumění) a vývoj ve skutkové oblasti zpětně reflektují i právní úvahy. Příčinná souvislost jako podmínka odpovědnosti – na rozdíl od příčiny i následku – není v právních normách obsažena (definována). Ve zmiňovaném procesu je pak v prvé řadě povinností soudu učinit si s ohledem na skutková tvrzení

(právní) úsudek (a to na základě jím zvolené kauzální teorie) o tom, jaké skutečnosti, resp. souvislosti by měly být prokazovány, současně reagovat na vývoj v oblasti dokazování a tento (právní) úsudek eventuálně korigovat a ze zjištěných faktických souvislostí „vytřídit“ ty, jež jsou právně relevantní a z nich případně vyvodit závěr stran existence příčinné souvislosti.

31. Vyjde-li Ústavní soud z výše uvedeného, nutně musí připustit i dvojitý povahu námitek, jejichž rozlišování má pak význam z hlediska toho, zda (ne)naplňují dovolací důvod podle § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř. O skutkové námítce půjde jistě v těch případech, kdy směřují proti závěrům ohledně faktické příčinné souvislosti (tj. že určitá událost se fakticky stala v důsledku jiné události), naopak o právní otázce půjde v těch případech, kdy příslušná kauzální teorie – z hlediska právního dopadu míry podílu na vzniklé újmě – neměla být vůbec použita nebo byla použita nesprávně. Největší problémy nastanou tam, kde faktická a právní stránka příčinné souvislosti spolu prakticky splývají, nicméně i v tomto ohledu lze určité vodítko nalézt, a to, zda řešení dané otázky je obecného charakteru, nebo zda může být použito výlučně v posuzovaném případě (sub 26 a násl.).

32. V posuzované věci jde podle názoru Ústavního soudu o námítku (typicky) právní povahy. Stěžovatelé neměli žádné výhrady vůči faktualnímu zjištění, jímž bylo stanovení pravděpodobnosti podílu pochybení vedlejší účastnice na úmrtí v rozsahu 20 % na podkladě znaleckého posudku. Z daného zjištění plyne, zda, resp. do jaké míry vznikl vztah tzv. faktické příčinné souvislosti mezi postupem *non lege artis* a úmrtím pacientky. Stěžovatelé vyjádřili nesouhlas s tím, jak obecné soudy posoudily otázku, zda toto „postačovalo“ ke vzniku odpovědnosti za vzniklý následek, a ke vzniku práva na ochranu osobnosti podle ustanovení § 13 obč. zák., což jsou otázky právního posouzení předmětného skutkového zjištění. Daná námítka tak naplňuje pojem právního posouzení podle § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř. ve smyslu výše citované judikatury i právní teorie. Nutno dodat, že (byť jde o rozdíl zásadní spíše z hlediska právní teorie) předmětná právní otázka mohla spočívat i v tom, zda zjištěné snížení šance na uzdravení (přežití) nepředstavuje samo o sobě z hlediska § 13 obč. zák. relevantní právní následek; nicméně i v takovém případě by šlo o otázku právní, kterou by se měl Nejvyšší soud zabývat.

33. Koneckonců ve prospěch právního charakteru otázky se vyjadřoval jak krajský, tak i vrchní soud. Například krajský soud uvedl (v napadeném rozsudku), že „... souhlasí s odvolacím soudem, že pojem příčinná souvislost není právními předpisy nijak definován. Nic tak nebrání judikatuře soudů, aby požadavek ‚stoprocentně‘ prokazované příčinné souvislosti přehodnotila a přijala adekvátnější a realističtější výklad, který by vyrovnával slabší postavení poškozených“. Podobně vrchní soud (ve vyjádření k ústavní stížnosti) uvádí, že podstatou ústavní stížnosti „jsou výhrady

proti posouzení a výkladu pojmu „příčinná souvislost mezi protiprávním zásahem a vzniklou újmou“.

34. Přitom ke stejnému závěru (tedy že nešlo o skutkovou otázku) by Nejvyšší soud dospěl i testem způsobilosti zobecnění námitky (sub 29). V tomto směru Ústavní soud nepřehlédl názor Nejvyššího soudu vyslovený ve velké části jeho dosavadní judikatury (např. usnesení ze dne 23. 2. 2006 sp. zn. 25 Cdo 2440/2005), byť na druhou stranu nikoli jednotné (k tomu blíže Těšínová, J., Žďárek, R., Polícar, R. *Medicínské právo*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2011, s. 342–343). Podle tohoto názoru je otázka existence vztahu příčinné souvislosti v konkrétním případě mezi konkrétním jednáním či opomenutím škůdce a vznikem konkrétní škody otázkou skutkovou, a nikoli právní. Věcné zdůvodnění tohoto názoru ze strany Nejvyššího soudu lze nalézt kupříkladu v rozsudku ze dne 21. 2. 2002 sp. zn. 21 Cdo 300/2001, kde se uvádí: „Při řešení otázky příčinné souvislosti mezi jednáním nebo opomenutím zaměstnance a vznikem škody nejde o otázku právní, nýbrž o otázku skutkovou, jež nemůže být řešena obecně, ale pouze v konkrétních souvislostech.“

35. V dovolání stěžovatelů však šlo o něco podstatně jiného, a to o koncepci příčinné souvislosti (mezi jednáním či opomenutím škůdce a konkrétní škody), použitelnou pro neurčitý počet případů téhož druhu. A to v tom smyslu, zda v medicínsko-právních sporech musí být prokázána příčina převažující, tzn. vyšší než 50 %, aby mohly být z právních předpisů dovozeny sankce za porušení práva na ochranu osobnosti (tak zněl závěr obecných soudů dovoláním rozporovaný), nebo stačí prokázání příčiny i menší (tvrzení stěžovatelů). Tato otázka je pak z povahy věci přítomna v každé věci téhož druhu, pročež nelze rozumně tvrdit, že nemůže být řešena obecně, ale pouze v konkrétních souvislostech. Tato otázka naopak musí být řešena obecně, a to z důvodu právní jistoty budoucích žalobců (poškozených), aby měli přiměřené vyhlídky na úspěch/neúspěch uvažované žaloby. Že tomu tak je, dokazují rozsáhlá judikatura i odborné písemnictví v těchto otázkách v řadě států (viz níže).

36. Nezapomínání se dovolacími námitkami z hlediska přítomnosti zásadního významu Nejvyšším soudem neobstojí tím spíše vzhledem k následujícím zvláštnostem vytyčené otázky. Ani v odborné literatuře, která se touto otázkou zabývala, se neuvádí příklady rozhodnutí, která by nepožadovala prokázání příčinné souvislosti mezi protiprávním jednáním a újmou na zdraví na 100 % (viz např. v tomto nálezu sub 42 citované články Tomáše Doležala a Adama Doležala, monografii Tomáše Holčapka či publikaci *Medicínské právo*, s. 338–339). Ani Ústavnímu soudu není známo jedině rozhodnutí obecného soudu (opak přitom nedokládá ani Nejvyšší soud), které by (v rozhodné době) takto řešilo otázku předestřenou v dovolání stěžovatelů. Ostatně dokladem tohoto vývoje je i nynější věc, v níž krajský soud

v původním rozsudku, později zrušeném vrchním soudem, rovněž stál na požadavku „stoprocentního prokázání“ příčinné souvislosti. Jinými slovy, krajský soud i vrchní soud v medicínsko-právních sporech přijaly právní názor, podle kterého není nezbytné stoprocentní prokázání příčinné souvislosti, nýbrž by postačilo prokázat více než 50 %. Přesto na tuto nepochybně „zásadní“ otázku s judikaturním dopadem Nejvyšší soud nepovažoval za příhodné reagovat tím, že by dovedil její judikaturní význam a na podkladě toho by se pokusil sjednotit judikaturu do budoucna.

37. Proto Ústavní soud uzavírá, že ačkoli se stěžovatelé „stanoveným postupem“, jak to vyžaduje čl. 36 odst. 1 Listiny, domáhali svého tvrzeného práva, Nejvyšší soud v jejich věci „zákonem stanoveným způsobem“ podle čl. 90 Ústavy nerozhodl. Právě hodnocení ústavnosti rozhodování obecných soudů je v kognici Ústavního soudu, který by proto neměl sám nabízet některou z výše uvedených variant pro řešení daného případu. Dospívá však z hlediska ústavně zaručeného základního práva na soudní a jinou právní ochranu k závěru, že otázka, jaká míra podílu na vzniklé újmě je z hlediska právní odpovědnosti rozhodující, není otázkou skutkovou, ale právní, a námitky směřující proti jejímu posouzení ze strany dovolacího soudu naplňují dovolací důvod podle ustanovení § 241 odst. 2 písm. b) o. s. ř. (ve znění účinném do 31. 12. 2012). Postup, který k tomu nepřihlíží, vede k porušení práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny ve spojení s čl. 2 odst. 2 Listiny a čl. 2 odst. 3 Ústavy.

V. d) Přiléhavost odkazů Nejvyššího soudu na judikaturu

38. Na tom nic nemění ani odkaz Nejvyššího soudu na jeho vlastní judikaturu ve vyjádření k návrhu (sub 15).

39. Nejvyšší soud sice v napadeném usnesení odkázal na rozsudek sp. zn. 30 Cdo 860/2010 (sub 9). Nicméně poukazovaný rozsudek se – stejně jako nyní napadené usnesení – tehdejší dovolací námitkou z hlediska eventuálního zásadního významu po stránce právní nezabýval, a to pro tvrzený výlučně skutkový charakter námitky [odkazovaný rozsudek uvedl: „Pouze činí sporným, zda míra procentuálního vyjádření možnosti, že nebytí tohoto selhání, by jmenovaná přežila či nikoliv, umožňuje dovést příčinnou souvislost mezi jednáním a následkem. Tato otázka však nemá podle názoru dovolacího soudu judikaturní význam z hlediska uplatněného dovolacího důvodu podle ustanovení § 241a odst. 2 písm. b) obč. zák., protože v daném případě jde výlučně o otázku skutkovou ...“].

40. Nejvyšší soud dále v napadeném usnesení nad rámec („nadto je třeba doplnit“) uvedl, že usnesení Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 1919/08 „neposuzuje teorii ztráty šancí jinak než jako otázku příčinné souvislosti“. Tím měl Nejvyšší soud patrně na mysli posílení svého závěru, že dovolatelé zpochybňují otázku příčinné souvislosti (z čehož posléze dovedl, že jde

o otázku výlučně skutkovou). Pokud však tímto poukazem Nejvyšší soud zamýšlel podpořit právní názor soudu nalézacího a odvolacího (podle něhož v medicínsko-právních sporech musí být prokázána příčina převažující, tzn. vyšší než 50 %, aby mohly být z právních předpisů dovozeny sankce za porušení práva na ochranu osobnosti), pak nejde o odkaz plně funkční. Citované usnesení totiž naopak poukazovalo na použitelnost doktríny tzv. ztráty šance či ztráty očekávání (loss of chance, loss of expectation, la théorie de la perte d'une chance, verlorene Heilungschance, Quotenhaftung) v poměrech České republiky. Tato doktrína je založena na existenci odpovědnosti škůdce v rozsahu, v jakém se podařilo prokázat míru pravděpodobnosti kauzality (např. je-li pravděpodobnost způsobení újmy 30 %, odpovídá škůdce z 30 % celé způsobené újmy, což však také znamená, že při pravděpodobnosti např. 55 % hradí jen právě 55 %, a nikoli 100 %). A právě aplikace této doktríny se stěžovatelé domáhají. Nelze tak tvrdit, že by citované usnesení podporovalo (minimálně jednoznačně) právní názor krajského soudu a vrchního soudu, podle kterého v medicínsko-právních sporech musí být prokázána příčina převažující, tzn. vyšší než 50 %, aby mohly být z právních předpisů dovozeny sankce z titulu porušení práva na ochranu osobnosti. Krajský soud aplikoval doktrínu tzv. *but for* (též v Německu panující princip *Das Alles oder Nichts-Prinzip*, „vše anebo nic“, či též „nebýt čeho“, nutná podmínka způsobeného následku atd.), podle které, je-li kauzální souvislost prokázána alespoň s 51% pravděpodobností, a je tedy spíše pravděpodobná než nikoliv, tak soud vychází z toho, že příčinná souvislost byla prokázána s jistotou a škůdce odpovídá za celou újmu (hradí 100 %). Tato doktrína je právě v kontrapozici s koncepcí tzv. ztráty šance, neboť ta je založena na pravděpodobnosti a proporcionálním rozdělení odpovědnosti (tzv. Quotenhaftung, německá teorie zde zmiňuje otázku prokazování pravdy oproti pravděpodobnosti – tzv. das Konzept einer Wahrscheinlichkeitshaftung). Podobně nepřesně odkazoval na usnesení sp. zn. I. ÚS 1919/08 i vrchní soud v napadeném rozsudku (který nadto neadekvátně uvádí, že jde o nález). Ústavní soud však považuje za potřebné zdůraznit, že každá z těchto teorií má svá ústavně relevantní úskalí. V případě teorie tzv. *but for* to je rozpor s principem proporcionality (čl. 4 odst. 4 Listiny), kdy dochází k nadměrnosti zásahu – škůdce platí vše, ačkoli zavinil jen převážnou část (blíže Taupitz, J., Jones, E. *Das Alles oder Nichts-Prinzip im Arzthaftungsrecht – Quotenhaftung*. In: „Waffengleichheit“: Das Recht in der Arzthaftung. Berlin – Heidelberg – New York etc., Springer 2002, s. 68–69), ale stejně i k nedostatečnosti ochrany – poškozený nedostane nic, ač aspoň část by dostat mohl. Na druhé straně nelze nevidět obavy z toho, že role soudce, který má rozhodnout, co je po právu (*quid iuris*), bude v poměru k významu znalce klesat (čl. 81 a 90 Ústavy). Nicméně se stále rostoucí složitostí řešených (nejen) medicínských sporů

je nutné k této problematice (větší a menší šance, větší a menší riziko spojené s novými metodami, lékařskými pokusy, vymezení standardů péče atd.) zaujmout stanovisko, zejména je-li to dovolacím důvodem. Naše právo soudci nedovoluje nechat věc nerozhodnutou (*non liquet* v římském právu), i když není jednoznačná, takže nezbyvá než žalobu zamítnout, což vždy nemusí vést ke spravedlivému rozhodnutí.

41. Na uvedeném nic nezmění ani to, že i podle domácí teorie medicínského práva (srov. Holčapek, T. – citovaná práce sub 11, s. 179) je odkaz v usnesení sp. zn. I. ÚS 1919/08 na tam zmiňované rozhodnutí Sněmovny lordů ve věci *Gregg (FC) (Appellant) v. Scott (Respondent)* nepřiléhavý, neboť odkazuje na pouhé menšinové stanovisko, jež se ve výsledku neprosadilo, a anglická nejvyšší soudní instance (tehdy Sněmovna lordů) ve svém většinovém rozhodnutí (rozbor názorů soudců lordů viz např. Grubb, A., Laing, J., McHale, J. *Principles of Medical Law*. 3. vyd., Oxford University Press, 2010, s. 344–347) naopak použitelnost koncepce *loss of chance* ve sporech z poskytování zdravotní péče nepřijala. K tomu je třeba jen poznamenat (v případě *Gregg v. Scott* šlo o možné pochybení lékaře, který vadně zhodnotil povahu nádoru, takže šance žalobce na přežití v dalších desíti letech klesla ze 42 % na 25 %, tedy o 17 %, za která požadoval odškodnění, v prvním francouzském rozhodnutí z roku 1962 šlo též o diagnostickou chybu), že Velká Británie není jediným státem, kde je tato otázka diskutována, byť právě důkladné zdůvodnění jednotlivých stanovisek „pro i proti“ této koncepci je v citovaném rozsudku velmi ilustrativní, byť jde jen o pokračování mnoho desetiletí trvající diskuze a vývoje judikatury (zejména v jednotlivých státech USA a ve Francii).

V. e) Význam argumentu *ex auctoritate*

42. Napadené usnesení Nejvyššího soudu nad rámec potřebného rovněž uvedlo, že „i doktrinárně je převažující názor, že v oblasti ochrany osobnosti nepředstavuje ztráta šancí jako taková újmu odškodnitelnou z titulu ochrany osobnosti (srov. Holčapek, T. – citovaná práce, *Dokazování v medicínskoprávních sporech*. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2011, s. 179, nebo Ryška, M. *Způsobilost zásahu přivodit újmu na zdraví a teorie ztráty šancí*, uveřejněno dne 2. 9. 2012 na www.pravo-medicina.sk)“. Tento odkaz na dva názory vyslovené v odborné literatuře je argumentem *ex auctoritate*, který však nemá věcnou povahu, Nejvyšší soud jím nedostál své povinnosti zabývat se přítomností otázky zásadního právního významu v dovolání stěžovatelů, nehledě na skutečnost, že již v roce 2013 (oproti současnosti) zde byl daleko větší počet odborných prací, a to včetně domácích (viz např. Doležal, T., Doležal, A. *Problematika prokazování příčinné souvislosti v medicínskoprávních sporech*. *Právník*, 6/2013, zejména s. 581 a 583, popř. *Otázky úpravy právní odpovědnosti zdravotnických pracovníků – několik úvah*

k aktuálním tématům. Právní rozhledy, roč. 2010, č. 12, s. 436, Tichý, L. K otázce příčinné souvislosti a proporcionální odpovědnosti za škodu: Na okraj rozhodnutí *Sienkiewicz v. Greif a Knowsley v. Willmore*. Jurisprudence, roč. 2013, č. 5, s. 15), které se touto otázkou, byť s různými výsledky, zabývaly. Ústavní soud však nehodlá (a ani nemůže) vstupovat na pole odborných diskusí, které daleko přesahují rámec posuzovaného případu (odpovědnost za zákrok, neléčení, vadné poučení, vadnou dokumentaci, vadnou organizaci, stejně jako rozdíly v jednorázových a trvalých následcích, důsledky čekání na zákrok, „jistotu“ při hodnocení ztracené šance, neboť se vlastně nikdy nenaplní atd.), nehledě na to, že odborná literatura v České republice není referenčním kritériem pro soudní rozhodování.

VI. Závěr

43. Na základě výše uvedeného proto Ústavní soud – podobně jako v nálezu sp. zn. III. ÚS 258/03, popř. v nálezu sp. zn. II. ÚS 182/05 (sub 21, 22) – uzavírá, že Nejvyšší soud restriktivním výkladem pojmu nesprávného právního posouzení věci omezil výklad příslušného dovolacího důvodu v rozporu nejen se smyslem a účelem § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř. v tehdy účinném znění, nýbrž i s právně dogmatickým odlišením významu pojmů právního posouzení a skutkového zjištění, jak je vymezen v judikatuře Ústavního soudu. Taková interpretace a aplikace práva se tak ocitla v extrémním nesouladu s obsahem obvyklých výkladových metod, jakož i se standardní právní dogmatikou vymezeným obsahem právních pojmů.

44. Stejně tak je postup Nejvyššího soudu v této věci vybočením z jeho ústavně zakotveného poslání „vrcholného soudního orgánu ve věcech patřících do pravomoci soudů“ (čl. 92 Ústavy). Zde Ústavní soud připomíná svůj právní názor, vyjádřený v nálezu ze dne 10. 4. 2014 sp. zn. III. ÚS 3725/13 (N 55/73 SbNU 89), podle kterého sjednocování judikatury obecných soudů ve věcech bez ústavní relevance Ústavnímu soudu nepřisluší. Tato funkce je ústavně (lze ji dovést z Ústavou použitého pojmu „vrcholného soudního orgánu“ i z ustáleného významu pojmu „nejvyšší“ instance v určité soustavě státních orgánů) svěřena do působnosti nejvyšších soudů završujících soudní soustavu tak, jak to předpokládá čl. 91 odst. 1 a čl. 92 Ústavy. Sjednocující role Ústavního soudu ve vztahu k judikatuře obecných soudů se proto může uplatnit jen v rovině ústavního pořádku, zejména tam, kde Ústava výslovně předpokládá zapojení obecných soudů do plnění role ochrany základních práv a svobod člověka a občana (viz čl. 1 odst. 1 *in fine* a čl. 4 Ústavy), případně tam, kde excesivní aplikace obyčejného práva může vést k porušení ústavního pořádku. Ústavní soud tak ani v této věci neposuzuje samotná skutková a právní zjištění z hlediska posouzení dovolacích námitek (s respektem k ustanovení § 239 o. s. ř.), nýbrž jen to, zda a v jaké míře byla přitom zachována ústavní konformita rozhodování

Nejvyššího soudu především z hlediska práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

45. S přihlédnutím k výše uvedenému je tak možno zjednodušeně konstatovat, že označení jádra sporu vedeného před krajským soudem a vrchním soudem za skutkovou otázku a pominutí odpovědi na právní konsekvence z toho plynoucí nelze než kvalifikovat jako svévolnou aplikaci tzv. podústavního práva, a tím jako porušení základního práva stěžovatelů na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny ve spojení s čl. 2 odst. 2 Listiny a čl. 2 odst. 3 Ústavy.

46. V případech napadených rozhodnutí soudu nalézacího a odvolacího se uplatní názory vyslovené například v nálezu ze dne 5. 10. 2011 sp. zn. I. ÚS 1531/11 (N 172/63 SbNU 19) či ze dne 11. 6. 2009 sp. zn. II. ÚS 289/06 (N 138/53 SbNU 717), podle nichž je z důvodu minimalizace zásahů Ústavního soudu do činnosti jiných orgánů veřejné moci namísto zrušit pouze napadené rozhodnutí Nejvyššího soudu a dát mu příležitost zaujmout právní stanovisko v právních otázkách spojených se skutkovým zjištěním ohledně 20% šance na přežití. Stěžovatelé v dovolání nezpochybňovali postup zjištění tohoto procenta z hlediska maximy *iudex peritus peritorum*, nýbrž požadovali odpověď na otázku, zda se může a má tato šance promítnout do jimi vznášeného nároku na náhradu nemajetkové újmy podle § 13 obč. zák., což je otázkou právní (ke vztahu znaleckého posudku a soudního rozhodování viz i sub 28 citovaný nálezn Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 2253/13, body 28 až 30). Protože ústavní stížnost brojí také, resp. hlavně proti interpretaci a aplikaci právních předpisů ze strany krajského soudu a vrchního soudu, tedy tím spíše platí, že je věcí (a povinností) Nejvyššího soudu, aby v prvé řadě on – neboť je soudem obecným, nadto vrcholným – judikaturu těchto obecných soudů sjednocoval a kultivoval, k čemuž slouží především institut dovolání a k tomu by mělo sloužit i odůvodnění rozhodnutí o tomto mimořádném opravném prostředku.

47. Současně Ústavní soud podotýká, že z hlediska práva na soudní ochranu není klíčovou otázkou uznání či odmítnutí nějaké teorie, nýbrž rozhodování podle existujících pravidel, která navíc takové přihlášení se k nějaké v literatuře diskutované teorii nevyžadují (např. polské soudy přiznávají i takovém případě zadostiučnění, ačkoli se k této teorii nehlásí – viz např. Nesterowicz, M. Prawo medyczne. 9. vyd. Toruń : Dom Organizatora, 2016, s. 114 a násl., s. 122 a násl.). Rovněž Ústavní soud např. v citovaném nálezu sp. zn. III. ÚS 2253/13 (sub 28, 49) vyhověl ústavní stížnosti, která byla příkladem ztráty šance na zlepšení zraku, a to nejen očekávané, nýbrž s ohledem na věk stěžovatelky již definitivní. To však nic nemění na závěru pro posuzovanou věc, kdy dovolací soud tím, že se řádně nevypořádal s dovoláním stěžovatelů ohledně námitky pochybení krajského soudu a vrchního soudu z hlediska hmotného práva (*error iuris iudicando*), se současně

sám dopustil porušení základního procesního práva stěžovatelů (*error in procedendo*), když nerozhodl o právní otázce, kterou mu položili v dovolání.

48. S ohledem na výše uvedené důvody Ústavní soud dospěl k závěru, že napadeným usnesením Nejvyššího soudu došlo k porušení základního práva stěžovatelů na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny, a proto ústavní stížnosti vyhověl a ústavní stížností napadené usnesení Nejvyššího soudu zrušil podle § 82 odst. 1, odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu. Učinil tak bez nařízení ústního jednání, neboť od něho nebylo možno očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

49. Ve zbývajících částech ústavní stížnosti podle § 43 odst. 1 písm. e) zákona o Ústavním soudu jako nepřipustnou odmítl, a to s ohledem na princip minimalizace zásahů Ústavního soudu do rozhodovací činnosti obecných soudů, neboť tento nálezní otevírá případně prostor pro posouzení rozhodnutí krajského soudu a vrchního soudu Nejvyšším soudem poté, co řádně a ústavně konformně posoudí dovolací námítky stěžovatelů.

Č. 248

K požadavku spojení věcí ke společnému řízení z důvodu proporcionality zásahu do vlastnického práva povinného

Ustanovení § 112 občanského soudního řádu, podle něhož soud v zájmu hospodárnosti řízení může spojit ke společnému řízení věci, které spolu skutkově souvisejí nebo se týkají týchž účastníků, je třeba interpretovat nikoliv jen tak, že takové spojení je předmětem volné úvahy soudce, ale i z hlediska souladu procesního postupu soudu se zřetelem k principu proporcionality zásahu do vlastnického práva povinného, který plyne z požadavku právního státu podle čl. 1 odst. 1 Ústavy. K samostatnému rozhodování v jednotlivých věcech lze přistoupit – aby nebyl porušen čl. 36 Listiny základních práv a svobod – pouze tehdy, je-li takový postup rozumně odůvodnitelný.

Pokud by zůstaly námitky stěžovatelky, která byla v době zahájení tří samostatných soudních řízení nezletilá a neměla ani dostatečné rodinné zázemí, takže její schopnost účinně se právně bránit byla velmi sporná, uplatněné v ústavní stížnosti bez odezvy, ocitla by se díky kumulaci nákladů na soudní spory (o nezaplaceném jízdném, přírážkách k němu a enormních nákladech řízení) v neřešitelné situaci. Pokud se soudci Okresního soudu v Pardubicích nezabývali těmito individuálními okolnostmi, porušili právo na spravedlivý proces, což ve svém důsledku mělo dosah i na právo na ochranu vlastnictví podle čl. 11 odst. 1 Listiny.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka a soudců Jiřího Zemánka (soudce zpravodaj) a Ludvíka Davida – ze dne 20. prosince 2016 sp. zn. II. ÚS 1765/14 ve věci ústavní stížnosti Z. M., zastoupené Mgr. et Mgr. Alenou Vlachovou, advokátkou, se sídlem Husova 242/9, 110 00 Praha, proti rozsudkům Okresního soudu v Pardubicích ze dne 9. října 2008 č. j. 5 C 56/2008-10, ze dne 26. února 2009 č. j. 23 C 134/2008-24 a ze dne 15. září 2008 č. j. 15 C 140/2008-19, jimiž bylo stěžovatelce uloženo zaplatit částky nezaplaceného jízdného s přírážkami a nahradit náklady řízení, za účasti Okresního soudu v Pardubicích jako účastníka řízení a CFS-FINANCIAL SERVICES, spol. s r. o., se sídlem U Habrovky 490/15, 140 00 Praha 4, jako vedlejší účastnice řízení, zastoupené Mgr. Janem Válkem, advokátem, se sídlem Havlíčkova 1680/13, 110 00 Praha 1.

Výrok

I. Rozsudky Okresního soudu v Pardubicích ze dne 9. října 2008 č. j. 5 C 56/2008-10, ze dne 26. února 2009 č. j. 23 C 134/2008-24 a ze dne 15. září 2008 č. j. 15 C 140/2008-19 bylo porušeno základní právo stěžovatelky na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Rozsudky Okresního soudu v Pardubicích ze dne 9. října 2008 č. j. 5 C 56/2008-10, ze dne 26. února 2009 č. j. 23 C 134/2008-24 a ze dne 15. září 2008 č. j. 15 C 140/2008-19 se proto ruší.

Odůvodnění

I. Rekapitulace obsahu napadených rozhodnutí a průběhu řízení před obecnými soudy

1. Stěžovatelka se podanou ústavní stížností ze dne 21. května 2014 doručenou Ústavnímu soudu téhož dne domáhá zrušení v záhlaví označených rozhodnutí s tvrzením, že jimi bylo zasaženo do ústavně zaručených práv podle čl. 38 odst. 2 a čl. 32 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), podle čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, jakož i podle čl. 11 odst. 1 Listiny.

2. Rozsudkem Okresního soudu v Pardubicích ze dne 9. října 2008 č. j. 5 C 56/2008-10 byla žalované (stěžovatelce) uložena povinnost zaplatit žalobkyni (CFS-FINANCIAL SERVICES, spol. s r. o. – vedlejší účastnice řízení) částku ve výši 507 Kč a náhradu nákladů řízení ve výši 6 069 Kč, vše do 3 dnů od právní moci rozsudku. Žalovaná částka představovala nezaplacené jízdné (7 Kč) a část nezaplacené přírážky k jízdnému ve výši 500 Kč (žalovaná ke dni podání žaloby zaplatila toliko 500 Kč z celkové částky přírážky ve výši 1 000 Kč), neboť žalovaná se při cestě prostředkem městské hromadné dopravy neprokázala pověřenému pracovníkovi právního předchůdce žalobkyně platným cestovním dokladem, čímž porušila povinnost vyplývající z § 37 odst. 6 zákona č. 266/1994 Sb. o dráhách, ve znění pozdějších předpisů, resp. z § 18a odst. 2 písm. c) zákona č. 111/1994 Sb., o silniční dopravě, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o silniční dopravě“). Žalobkyně se stala nabyvatelem pohledávky na základě jejího postoupení od původního věřitele.

3. Rozsudkem Okresního soudu v Pardubicích ze dne 26. února 2009 č. j. 23 C 134/2008-24 byla žalované (stěžovatelce) uložena povinnost zaplatit žalobkyni (CFS-FINANCIAL SERVICES, spol. s r. o. – vedlejší účastnice řízení) částku ve výši 1 007 Kč (výrok I) a náhradu nákladů řízení ve výši 8 454 Kč (výrok II), vše do 3 dnů od právní moci rozsudku. Žalovaná částka představovala nezaplacené jízdné (7 Kč) a přírážku k němu (1 000 Kč),

neboť žalovaná se při cestě prostředkem městské hromadné dopravy neprokázala pověřenému pracovníkovi právního předchůdce žalobkyně platným cestovním dokladem, čímž porušila povinnost vyplývající z § 18a zákona o silniční dopravě. Žalobkyně se stala nabyvatelem pohledávky na základě jejího postoupení od původního věřitele.

4. Rozsudkem Okresního soudu v Pardubicích ze dne 15. září 2008 č. j. 15 C 140/2008-19 byla žalovaná (stěžovatelce) uložena povinnost zaplatit žalobkyni (CFS-FINANCIAL SERVICES, spol. s r. o. – vedlejší účastnice řízení) částku ve výši 1 007 Kč (výrok I) a náhradu nákladů řízení ve výši 8 454 Kč (výrok II), vše do 3 dnů od právní moci rozsudku. Žalovaná částka představovala nezaplacené jízdné (7 Kč) a přírážku k němu (1 000 Kč), neboť žalovaná se při cestě prostředkem městské hromadné dopravy neprokázala pověřenému pracovníkovi právního předchůdce žalobkyně platným cestovním dokladem, čímž porušila povinnost vyplývající z § 18a odst. 2 písm. b) zákona o silniční dopravě [pozn.: správně má být zjevně § 18a odst. 2 písm. c)]. Žalobkyně se stala nabyvatelem pohledávky na základě jejího postoupení od původního věřitele.

5. Z obsahu napadených rozhodnutí, jakož i z vyžádaných spisů Okresního soudu v Pardubicích dále vyplývá, že v době podání žalob bylo žalované 13, resp. 14 let, protože bylo rozhodnuto, že žalovaná musí být v řízení podle § 23 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále též jen „o. s. ř.“) zastoupena zákonným zástupcem, a to svou matkou Z. S. (srov. usnesení Okresního soudu v Pardubicích ze dne 8. září 2008 č. j. 23 C 134/2008-11, usnesení ze dne 11. března 2008 č. j. 5 C 56/2008-4 a usnesení ze dne 26. května 2008 č. j. 15 C 140/2008-4). Zákonná zástupkyně žalované však povětšinou zůstala v řízení pasivní, kdy na podané žaloby buď vůbec nereagovala (viz řízení vedené pod sp. zn. 23 C 134/2008), anebo reagovala pouze tak, že souhlasila s tím, aby bylo ve věci rozhodnuto bez nařízení jednání. Pouze v řízení vedeném pod sp. zn. 15 C 140/2008 pak navíc uvedla, že si je vědoma, že dcera jezdila dopravním prostředkem bez platného cestovního dokladu a dluh za ni hodlá uhradit, avšak s ohledem na finanční potíže požádala o splátky. Na samotné soudní jednání se žalovaná ani její zákonná zástupkyně bez omluvy nedostavily, a proto soud jednotlivě věci rozhodl v jejich nepřítomnosti (§ 101 odst. 3 o. s. ř.).

6. Žalovaná podala proti všem ústavní stížností napadeným rozsudkům žaloby pro zmatečnost z důvodu, že jí postupem okresního soudu byla odňata možnost jednat před soudem. Žaloby pro zmatečnost byly pravomocně zamítnuty. Jednalo se o usnesení Okresního soudu v Pardubicích ze dne 18. ledna 2016 č. j. 5 C 56/2008-70, které bylo potvrzeno usnesením Krajského soudu v Hradci Králové – pobočky v Pardubicích ze dne 11. května 2016 č. j. 22 Co 111/2016-80, usnesení Okresního soudu v Pardubicích ze

dne 21. března 2016 č. j. 23 C 134/2008-142, které bylo potvrzeno usnesením Krajského soudu v Hradci Králové – pobočky v Pardubicích ze dne 15. srpna 2016 č. j. 18 Co 259/2016-171, a usnesení Okresního soudu v Pardubicích ze dne 18. března 2015 č. j. 15 C 140/2008-61, které bylo potvrzeno usnesením Krajského soudu v Hradci Králové – pobočky v Pardubicích ze dne 29. května 2015 č. j. 27 Co 268/2015-66. Z databáze <http://infosoud.justice.cz> vyplývá, což Ústavní soud ověřil dotazem u Okresního soudu v Pardubicích, že stěžovatelka podala proti poslední uvedenému usnesení Krajského soudu v Hradci Králové – pobočky v Pardubicích dovolání, o němž dosud nebylo rozhodnuto.

II. Rekapitulace obsahu ústavní stížnosti

7. Stěžovatelka v ústavní stížnosti brojí proti v záhlaví uvedeným rozhodnutím s tvrzením, že došlo k zásahu do práva na spravedlivý proces a v jeho rámci k odnětí možnosti jednat před soudem a být přítomen projednání věci (čl. 38 odst. 2 Listiny) a dále bylo zasaženo do práva na ochranu vlastnictví (čl. 11 Listiny).

8. Stěžovatelka úvodem poukazuje na to, že mezi třináctým a osmáctým rokem žila v dětském domově, kam byla svěřena do ústavní výchovy na základě rozsudku Okresního soudu v Pardubicích ze dne 15. května 2008 č. j. 19 P 26/2005-394. Stěžovatelka vyjadřuje přesvědčení, že ústavní stížnost je přípustná, třebaže se v jednotlivých případech jedná o bagatelní věci, nicméně ve svém souhrnu spolu s náklady řízení značně převyšují hranici bagatelnosti. Stěžovatelka brojí proti postupu Okresního soudu v Pardubicích, který jí zcela odňal možnost jednat před soudem, čímž bylo zasaženo do jejího práva na spravedlivý proces. Rovněž se vyjadřuje k otázce přípustnosti žaloby pro zmatečnost. Dále uvádí, že o existenci rozsudků se dověděla až v rámci exekučních řízení a s jejich obsahem se mohla seznámit teprve dne 14. dubna 2014, kdy jí bylo umožněno nahlédnutí do příslušných spisů.

9. Zásah do práva na spravedlivý proces spočívající v odnětí možnosti jednat před soudem a být přítomen projednání věci spatřuje v tom, že soud s ní v řízení vůbec nejednal, o žalobách se vůbec nedověděla, a nemohla se tedy vůbec vyjádřit k žalobním tvrzením a prováděným důkazům, ale místo toho jednal s její matkou jakožto zákonnou zástupkyní, ačkoliv mu musely být známy okolnosti, které takové zastoupení vylučovaly. Těmito okolnostmi byl v prvé řadě střet zájmů mezi matkou a stěžovatelkou ve smyslu § 37 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, neboť to měla být matka, která měla povinnost žalovanou částku za stěžovatelku zaplatit. Dále stěžovatelka argumentuje účelem institutu zastoupení účastníka, jímž je zajištění řádného výkonu práv a povinností. Pokud matka stěžovatelky nebyla schopna se o nezletilou stěžovatelku postarat

a zajistit jí alespoň základní potřeby, pročez byla stěžovatelka svěřena do ústavní výchovy, tím spíše nemohla matka stěžovatelky ani hájit její zájmy v probíhajícím soudním řízení. Soud, kterému byla z jeho vlastní činnosti známa situace stěžovatelky, měl stěžovatelce ustanovit s ohledem na nejlepší zájem dítěte opatrovníka, nejlépe advokáta. V této souvislosti poukazuje stěžovatelka na nález Ústavního soudu ze dne 19. února 2014 sp. zn. I. ÚS 3304/13 (N 18/72 SbNU 217). Stěžovatelka rovněž nebyla o projednávání věci nikterak informována a do řízení jakkoliv zapojena, čímž rovněž došlo k odnětí možnosti být přítomen jednání před soudem. Soud na jedné straně, aniž by zkoumal, zda by stěžovatelka nebyla schopná vyjádřit své názory, ji vyloučil z účasti na řízení, na druhé straně neměl ale žádný problém uložit jí povinnost k zaplacení žalované částky včetně příslušenství a náhrady nákladů řízení žalobkyni.

10. Stěžovatelka dále vyslovuje přesvědčení, že napadenými rozsudky bylo zasaženo i do jejího práva na ochranu vlastnictví, a to tím, že soud nespojil souběžně probíhající další řízení mezi těmiž účastníky se stejným skutkovým základem [k tomu uvádí např. nález ze dne 8. září 2011 sp. zn. II. ÚS 2013/10 (N 154/62 SbNU 347) nebo nález ze dne 7. června 2011 sp. zn. II. ÚS 2780/10 (N 108/61 SbNU 609) aj.]. Vzhledem k tomu, že ve všech případech se jednalo o typizované žaloby se stejným skutkovým základem, považuje za nespravedlivé, aby jí za každé řízení byla uložena povinnost hradit náklady řízení mnohonásobně převyšující částku jistiny. Poukazuje přitom na nález Ústavního soudu ze dne 29. března 2012 sp. zn. I. ÚS 3923/11 (N 68/64 SbNU 767), v němž byl vyjádřen názor, že vzhledem k principu proporcionality mezi výší vymáhané částky a náhradou nákladů řízení je spravedlivé určit výši odměny za zastupování jako ekvivalent jednonásobku vymáhané částky.

11. Stěžovatelka se v doplněných ústavních stížnostech ze dne 27. července 2015 a 9. června 2016 dále vyjadřuje k souběžně vedenému řízení o žalobě pro zmatečnost a uvádí, že tento opravný prostředek není v dané věci přípustný, což se ukázalo, když její žaloby byly zamítnuty.

III. Rekapitulace vyjádření účastníků

12. Ústavní soud zaslal ústavní stížnost k vyjádření Okresnímu soudu v Pardubicích a vedlejším účastníkovi.

13. Soudce oddělení 15 C Okresního soudu v Pardubicích Mgr. Pavel Tureček jako účastník řízení ve vyjádření plně odkázal na odůvodnění rozsudku sp. zn. 15 C 140/2008, přičemž zdůraznil, že matka žalované coby její zákonná zástupkyně uvedla, že si je vědoma, že dcera jezdila dopravním prostředkem bez platného cestovního dokladu a dluh za ni hodlá uhradit, avšak současně s ohledem na finanční potíže požádala o splátky.

14. Soudci oddělení 5 C a 23 C Okresního soudu v Pardubicích se ve stanovené lhůtě nevyjádřili.

15. Vedlejší účastnice řízení podala poměrně obsáhlé vyjádření, v němž nejprve popisuje okolnosti předcházející podání žalob. Uvádí, že vyhověla zákonné zástupkyni stěžovatelky, která požádala o splátkový kalendář (nejen pro stěžovatelku, ale i další její dcery), avšak ze splátek uhradila pouze jedinou ve výši 500 Kč. V době, kdy již hrozilo promlčení pohledávek, podala vedlejší účastnice žaloby, o nichž bylo rozhodnuto ústavní stížností napadenými rozhodnutími. Podotýká, že matka stěžovatelky měla snahu hájit její zájmy a s vedlejší účastnicí iniciativně jednala. K samotné ústavní stížnosti uvádí, že ji považuje za nepřipustnou, neboť stěžovatelka dosud nevyčerpala procesní prostředky, které jí k ochraně práv náleží. V této souvislosti uvádí, že případné porušení práv stěžovatelky má být primárně řešeno v rámci probíhajícího řízení o zastavení exekuce, kdy je exekuční soud povinen zkoumat rovněž způsobnost exekučního titulu. Dále se vyjadřuje ke stěžovatelkou tvrzenému střetu zájmů mezi ní a její zákonnou zástupkyní a dospívá k závěru, že jejich zájmy nebyly v rozporu, a proto Okresní soud v Pardubicích postupoval správně a v souladu s okolnostmi případu i v této době aktuální právní úpravou. Závěry plynoucí z nálezu sp. zn. I. ÚS 3304/13 nelze brát absolutně, tzn. že záleží na každém individuálním případě. Vedlejší účastnice nepovažuje za relevantní ani námitku ohledně spojení předmětných řízení, a to s ohledem na specifika rozkazního řízení. Vyslovuje dále přesvědčení, že náklady vedlejší účastnice na právní zastoupení byly vynaloženy účelně.

16. Stěžovatelka v replice k vyjádřením účastníka a vedlejší účastnice řízení uvedla, že ze spisů je zjevné, že matka stěžovatelku v řízeních řádně nezastupovala (byla „nekompetentní“), čímž muselo dojít k zásahu do práva na spravedlivý proces. Ve vztahu k argumentaci vedlejší účastnice týkající se spojení řízení a specifík rozkazního řízení pak stěžovatelka podotkla, že v podstatě o rozkazní řízení nešlo, neboť vedlejší účastnice vydání platebního rozkazu nenavrhovala. Konečně nesouhlasí s tvrzením, že zastoupení vedlejší účastnice bylo důvodné.

IV. Posouzení přípustnosti a včasnosti ústavní stížnosti

17. Co se týče přípustnosti ústavní stížnosti, Ústavní soud v první řadě připomíná závěry plynoucí z nálezu ze dne 21. dubna 2016 sp. zn. I. ÚS 3598/14 (N 74/81 SbNU 285), v němž uvedl, že žaloba pro zmatečnost, ať již podaná na základě § 229 odst. 3 o. s. ř., ve znění účinném do 31. prosince 2012, nebo podle § 229 odst. 1 písm. c) o. s. ř., v tomto případě nepředstavuje efektivní prostředek nápravy pro odstranění pochybení, v němž jsou spatřovány zmatečnostní vady, jehož vyčerpáním by byla podmíněna

ústavní stížnost. Proto nelze považovat ústavní stížnost za nepřípustnou z důvodu nevyčerpání procesních prostředků nápravy.

18. Ústavní soud si je na druhé straně samozřejmě vědom stěžovatelkou podaného dovolání proti usnesení Krajského soudu v Hradci Králové – pobočky v Pardubicích ze dne 29. května 2015 č. j. 27 Co 268/2015-66 (věc vedená u Okresního soudu v Pardubicích pod sp. zn. 15 C 140/2008), které se dotýká otázek nastolených stěžovatelkou i v ústavní stížnosti, přičemž výsledek dovolacího řízení by mohl mít případně vliv i na toto řízení o ústavní stížnosti. Z důvodu minimalizace zásahů do rozhodování obecných soudů, jakož i na základě principu subsidiarity ústavní stížnosti se proto k otázkám v řízení o žalobě pro zmatečnost řešeným [tedy, zda stěžovatelce byla v průběhu řízení nesprávným postupem soudu odňata možnost jednat před soudem, popř. zda stěžovatelka měla či neměla v řízení procesní způsobilost nebo nemohla před soudem vystupovat (§ 29 odst. 2 o. s. ř.) a nebyla řádně zastoupena] v tuto chvíli v nyní projednávané věci nevyjadřuje. Ústavní soud se nicméně rozhodl nevyčkávat na výsledek rozhodnutí o dovolání ve věci žaloby pro zmatečnost, neboť ústavní stížností napadená rozhodnutí představují pro stěžovatelku citelný zásah do její majetkové sféry, neboť stěžovatelka je postižena exekucí vedenou právě na základě ústavní stížností napadených rozhodnutí. Nadto Ústavní soud shledal, že lze ústavní stížnosti vyhovět z jiného důvodu, než pro který byly žaloby pro zmatečnost podány (viz dále).

19. Ústavní stížnost je třeba považovat i za včasnou. Pro její posouzení byl s ohledem na čl. IV odst. 2 zákona č. 404/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, relevantní § 72 odst. 3 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění účinném do 31. prosince 2012, podle něhož lze podat ústavní stížnost ve lhůtě 60 dnů od doručení rozhodnutí o posledním procesním prostředku, který zákon poskytuje stěžovateli k ochraně jeho práva. Takto určený počátek běhu lhůty je třeba nicméně vykládat způsobem, který nebude bránit věcnému projednání ústavní stížnosti proti rozhodnutí soudu, jestliže jí stěžovatel namítá porušení práva jednat v řízení před soudem v důsledku takového postupu, který z povahy věci vylučoval, aby mu bylo doručováno toto rozhodnutí. Pokud za této situace měly právní účinky doručení nastat doručením jiné osobě, resp. osobě, která měla v řízení stěžovatelku zastupovat, avšak zůstává sporné, zda tuto svoji činnost vykonávala řádně (tato otázka je však předmětem řízení v rámci o žalobě pro zmatečnost), pak nelze pod pojmem „doručení“ ve smyslu § 72 odst. 3 zákona o Ústavním soudu rozumět skutečnost, s níž příslušné procesní předpisy spojují účinky doručení. Za rozhodný proto v tomto případě Ústavní soud považuje až okamžik, kdy se stěžovatelka o rozhodnutí poprvé dozvěděla nebo mohla dozvědět, a od kterého tak měla reálnou

možnost tento právní prostředek využít [srov. např. náleze ze dne 25. září 2002 sp. zn. I. ÚS 559/2000 (N 111/27 SbNU 233), náleze ze dne 9. května 2006 sp. zn. IV. ÚS 811/05 (N 98/41 SbNU 279), náleze ze dne 21. listopadu 2011 sp. zn. IV. ÚS 1685/11 (N 198/63 SbNU 307), bod 16, nebo náleze ze dne 11. června 2013 sp. zn. III. ÚS 272/13 (N 106/69 SbNU 733), bod 12]. Tato východiska se uplatnila i v nyní projednávané věci.

20. Z vyžádaných spisů má Ústavní soud zjištěno, že po celou dobu probíhajících řízení nebylo se stěžovatelkou, jež byla tou dobou nezletilá, jednáno přímo, nýbrž bylo jednáno s její matkou jakožto její zákonnou zástupkyní, které bylo také doručováno. Ústavní soud nemá důvod nevěřit tvrzení stěžovatelky, že se o existenci napadených rozhodnutí dověděla až v souvislosti s probíhajícími exekučními řízeními, což bylo dne 14. dubna 2014, kdy jí bylo umožněno nahlédnutí do příslušných spisů. Tento den byl proto z pohledu Ústavního soudu rozhodný pro počátek běhu lhůty k podání ústavní stížnosti (§ 72 odst. 3 zákona o Ústavním soudu, ve znění účinném do 31. prosince 2012), která tak s ohledem na výše uvedené byla podána včas.

V. Vlastní posouzení ústavní stížnosti

21. Ústavní soud po zvážení argumentace obsažené v ústavní stížnosti a po prostudování napadených rozhodnutí, připojených spisů Okresního soudu v Pardubicích sp. zn. 5 C 56/2008, sp. zn. 23 C 134/2008 a sp. zn. 15 C 140/2008 dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

22. V dané věci probíhala u Okresního soudu v Pardubicích souběžně 3 soudní řízení zahájená v první polovině roku 2008, a to na základě žalob podaných proti stěžovatelce vedlejší účastnicí (žaloba ve věci vedené pod sp. zn. 5 C 56/2008 byla podána dne 4. března 2008, žaloba ve věci vedené pod sp. zn. 23 C 134/2008 byla podána dne 19. května 2008 a žaloba ve věci vedené pod sp. zn. 15 C 140/2008 byla podána rovněž dne 19. května 2008). Všechny žaloby se přitom týkaly téže problematiky (jízdy prostředkem městské hromadné dopravy bez platného jízdního dokladu) a rovněž okruh účastníků řízení byl totožný. Stěžovatelka pak v ústavní stížnosti Okresnímu soudu v Pardubicích mj. vytýká, že nespojit souběžně probíhající další řízení mezi týmiž účastníky se stejným skutkovým základem. A právě v tomto směru je třeba dát stěžovatelce za pravdu.

23. Ústavní soud opakovaně ve své judikatuře [počínaje nálezem ze dne 21. ledna 2010 sp. zn. I. ÚS 2930/09 (N 13/56 SbNU 125)] připomíná, že § 112 o. s. ř., podle něhož může soud v zájmu hospodárnosti řízení spojit ke společnému řízení věci, které byly u něho zahájeny a skutkově spolu souvisí nebo se týkají týchž účastníků, je třeba interpretovat nikoliv tak, že je předmětem volné úvahy soudce, a nikoliv jen v souvislosti se zásadou ekonomie řízení, ale z hlediska souladnosti procesního postupu soudu

s ohledem na náklady řízení s principem proporcionality zásahu do vlastnického práva povinného, který plyne z požadavku právního státu (čl. 1 odst. 1 Ústavy). Z principu proporcionality vyplývá nezbytnost minimalizace legitimního zásahu do základních práv účastníků řízení, kterým nesmí být vedením řízení způsobena větší než zcela nezbytná újma. Soudy proto musí volit taková řešení, která by minimalizovala zásah do základních práv účastníků řízení. Tyto postuláty by měly vést obecné soudy k úvaze o spojení věci. Tento výše citovaný právní závěr byl vyjádřen v nálezu sp. zn. I. ÚS 2930/09 sice toliko formou obiter dicti, následně byl nicméně do řady nálezů začleněn jako jejich ratio decidendi [srov. nálezy Ústavního soudu ze dne 7. června 2011 sp. zn. II. ÚS 2780/10 (N 108/61 SbNU 609), ze dne 8. září 2011 sp. zn. II. ÚS 2013/10 (N 154/62 SbNU 347) a ze dne 19. října 2011 sp. zn. IV. ÚS 247/11 (N 180/63 SbNU 91)]. Třebaže se citované nálezy věnují primárně souběžně probíhajícím exekucím, lze jejich závěry bez dalšího vztáhnout i na řízení nalézací.

24. Ve výše citovaném nálezu ze dne 8. září 2011 sp. zn. II. ÚS 2013/10 Ústavní soud dále konstatoval, že za situace, kdy se justiční informační systémy neustále zdokonalují, je vždy nutné zvažovat, zda skutkově a právně obdobné věci týchž účastníků, které k příslušnému soudu nebo soudnímu exekutorovi napadnou, z důvodů procesní ekonomie nespojit. Přestože soudnímu exekutorovi žádný právní předpis explicitně nepřikazuje, aby věci, které spolu po všech stránkách souvisejí, spojil, je takový postup z důvodu hospodárnosti řízení (§ 112 občanského soudního řádu) i z důvodu výše zmínované minimalizace zásahů do základního práva na vlastnictví povinného nanejvýš žádoucí. K individuálnímu rozhodování v jednotlivých věcech lze přistoupit tak, aby nebyl porušen čl. 36 Listiny pouze tehdy, je-li takový postup rozumně odůvodnitelný.

25. V nálezu ze dne 16. července 2015 sp. zn. III. ÚS 236/13 (N 129/78 SbNU 51) pak Ústavní soud uvedl, že jestliže nalézací soud projednává odděleně občanskoprávní spory mezi týmiž účastníky, které jsou po skutkové a právní stránce shodné, a o žalobách rozhoduje jednotlivě, aniž využil možnosti uvedené v ustanovení § 112 odst. 1 o. s. ř. a aniž by věci spojil ke společnému řízení, může tímto postupem porušit základní právo na spravedlivý proces, zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny.

26. S ohledem na závěry vyplývající z výše uvedených nálezů posuzoval Ústavní soud i stávající věc. Nemohl přitom nepřihlédnout k okolnostem jednotlivých případů, celkovému kontextu vedených sporů a především pak k tomu, že stěžovatelka byla v době zahájení soudních řízení nezletilá (ve věku 13 let) a navíc neměla ani dostatečné rodinné zázemí (probíhalo řízení o svěření do péče – k tomu viz rozsudek Okresního soudu v Pardubicích ze dne 15. května 2008, č. j. 19 P 26/2005-394), takže její schopnost účinně se právně bránit byla velmi sporná (to je však zejména

otázka případného řešení v rámci žalob pro zmatečnost). Pokud by zůstaly její námitky uplatňované v ústavní stížnosti bez odezvy, ocitla by se díky kumulaci nákladů na soudní spory v neřešitelné situaci. Za této situace, kdy v době podání žalob na stěžovatelku probíhalo řízení o svěřeni do péče, jehož výsledkem nakonec bylo umístění stěžovatelky v dětském domově, bylo především povinností soudu uzpůsobit podmínky vedení sporu tak, aby účastníkovi řízení (stěžovatelce) nevznikaly vyšší než nezbytné náklady řízení. Za těchto specifických podmínek bylo povinností soudu spojit řízení i bez návrhu účastníků. Pokud se příslušní soudci Okresního soudu v Pardubicích nezabývali těmito individuálními okolnostmi sporů, které u nich probíhaly, porušili právo na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny, což ve svém důsledku mělo dosah i na právo na ochranu vlastnictví podle čl. 11 odst. 1 Listiny.

27. Závěrem Ústavní soud podotýká, že není smyslem tohoto rozhodnutí, aby obhajovalo nebo navádělo účastníky právních vztahů k vyhýbání se plnění jejich povinností, případně zpochybňovalo právo věřitele na vymáhání pohledávky, nicméně musí existovat proporcionální vztah mezi vyšší vymáhané pohledávky a vyšší nákladů řízení (ať již nákladů nalézacího řízení, nebo exekučního), které musí žalovaný, popř. povinný nést. Takto sofistikovaně a neúčelně vynaložené náklady by se tedy neměly stát faktickou sankcí vůči žalovanému, popř. povinnému, která je navíc nepřiměřeně přísná nebo dokonce likvidační, a neměly by ani představovat nepřiměřený zdroj zisku pro stranu oprávněnou, popř. exekutora.

28. Z důvodu porušení základního práva stěžovatelky na spravedlivý proces Ústavní soud podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti vyhověl a napadená rozhodnutí podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil. Ústavní soud tak rozhodl bez ústního jednání, neboť měl za to, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 249

K subsidiaritě ústavní stížnosti a předchozímu vyčerpání všech procesních opravných prostředků, které zákon k ochraně základních práv a svobod poskytuje

I. Základní podmínkou výjimečného použití § 75 odst. 2 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, je ještě před zhodnocením „podstatného přesahu osobního zájmu stěžovatele“ posouzení, zda byly vyčerpány všechny opravné prostředky, které stěžovateli zákon k ochraně jeho základních práv a svobod poskytuje. Tímto způsobem – za předpokladu onoho „podstatného přesahu“ – zákonodárce poskytl beneficium uplatnit námitky porušení základního práva nebo svobody, které stěžovatel nevyčerpal z důvodu neznalosti, procesního pochybení nebo úmyslně, čímž se připravil o možnost argumentace rovněž v rovině tzv. podústavního práva. Vyčerpali-li však stěžovatel všechny zákonem poskytnuté procesní prostředky ve smyslu § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu, nepřichází použití postupu podle § 75 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu do úvahy, i když by na rozhodnutí mohl být rovněž veřejný nebo obecný zájem.

II. Subsidiarita ústavní stížnosti ve smyslu § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu nespočívá jen ve vyčerpání procesních prostředků ve formálním smyslu, nýbrž i v předestření argumentů s ústavněprávní relevancí v těchto procesních prostředcích, jak to odpovídá roli obecných soudů ve smyslu čl. 4 Ústavy České republiky a roli Ústavního soudu. Je-li ústavním úkolem obecných soudů poskytovat ochranu základním právům, nelze od toho z hlediska posuzování vyčerpání procesních prostředků odhlížet, a tím jejich roli v ochraně základních práv obcházet, a tím bránit Ústavnímu soudu posoudit, zda obecné soudy selhaly při ochraně stěžovatelových ústavních práv, jestliže jeho vinou nedostaly právem předvídanou příležitost se jejich tvrzeným porušením účinně zabývat.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Josefa Fialy a soudců Jana Filipa (soudce zpravodaj) a Radovana Suchánka – ze dne 20. prosince 2016 sp. zn. III. ÚS 1047/16 ve věci ústavní stížnosti P. V., zastoupeného JUDr. Borisem Vágnerem, advokátem, se sídlem tř. Kpt. Jaroše 19, Brno, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. prosince 2015 č. j. 5 Tdo 839/2015-1.-180, rozsudku Vrchního soudu v Olomouci ze dne 2. června 2014 č. j. 3 To 8/2014-8000 a rozsudku Krajského soudu v Brně ze dne 30. srpna 2013 č. j.

1 T 8/2012-7588, jimiž byl stěžovatel uznán vinným ze spáchání zvlášť závažného zločinu zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby, za účasti Nejvyššího soudu, Vrchního soudu v Olomouci a Krajského soudu v Brně jako účastníků řízení a Nejvyššího státního zastupitelství, Vrchního státního zastupitelství v Olomouci a Krajského státního zastupitelství v Brně jako vedlejších účastníků řízení.

Výrok

Ústavní stížnost se zamítá.

Odůvodnění

I. Stručné vymezení věci

1. Stěžovatel se ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) domáhá zrušení shora uvedených soudních rozhodnutí, neboť má za to, že jimi došlo k porušení jeho základního práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), jakož i práva na ochranu vlastnictví podle čl. 11 odst. 1 Listiny.

2. Z ústavní stížnosti a napadených rozhodnutí se podává, že napadeným rozsudkem Krajského soudu v Brně (dále též jen „krajský soud“) byl stěžovatel spolu s několika dalšími obviněnými uznán vinným zvlášť závažným zločinem zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby podle § 240 odst. 1, odst. 2 písm. a) a odst. 3 trestního zákoníku, dílem dokonaným a dílem nedokonaným ve stadiu pokusu. Za to byl stěžovatel odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání devíti roků a šesti měsíců, byl mu uložena peněžitý trest ve výši 5 000 000 Kč s náhradním trestem odnětí svobody v trvání šesti měsíců a trest zákazu činnosti spočívající v zákazu nákupu, prodeje a skladování paliv a maziv včetně jejich dovozu s výjimkou výhradního nákupu, prodeje a skladování paliv a maziv na dobu devíti roků a šesti měsíců.

3. Vrchní soud v Olomouci (dále též jen „vrchní soud“) výrokem II napadeného rozsudku při nezměněném výroku o vině uložil stěžovateli trest odnětí svobody v trvání devíti roků a šesti měsíců, pro jehož výkon jej zařadil do věznice se zvýšenou ostrahou, peněžitý trest ve výši 5 000 000 Kč s náhradním trestem odnětí svobody v trvání šesti měsíců, trest zákazu činnosti spočívající v zákazu nákupu, prodeje a skladování paliv a maziv včetně jejich dovozu na dobu devíti roků a šesti měsíců a současně trest propadnutí věci a trest propadnutí věci a hodnot specifikovaných ve výroku o trestu napadeného rozsudku. Výrokem IV odvolací soud zamítl odvolání stěžovatele jako nedůvodné.

4. Nejvyšší soud napadeným usnesením odmítl dovolání stěžovatele, ve kterém byl uplatněn pouze dovolací důvod podle § 265b odst. 1 písm. g) trestního řádu, tedy nesprávné právní posouzení skutku nebo jiné nesprávné hmotněprávní posouzení. V odůvodnění tohoto rozhodnutí se Nejvyšší soud podrobně vypořádal se všemi dovolacími námitkami stěžovatele (zpochybnění existence subjektivní a objektivní stránky trestného činu, nejasnosti ohledně subjektu, jemuž vznikla daňová povinnost k dani z přidané hodnoty, zpochybnění závěru soudů o fiktivnosti obchodních transakcí s pohonnými hmotami, nedostatky v dokazování, výtky ke způsobu hodnocení provedených důkazů, zpochybnění závěrů znaleckého posudku Ing. Zavadila).

II. Námitky stěžovatele

5. Stěžovatel v ústavní stížnosti uvádí, že napadená rozhodnutí jsou zatížena prvky svévole, a to v takové intenzitě, že došlo k porušení jeho ústavních práv. Tvrdí, že soud prvního stupně a soud odvolací řádně neprovedly řadu důkazů, z napadených rozhodnutí není seznatelné, jak byly tyto důkazy vyhodnoceny (např. výslech více než dvacetí svědků svědčících ve prospěch stěžovatele), poukazuje na návrhy důkazů, o kterých nebylo vůbec rozhodnuto, resp. jejichž provedení bylo bezdůvodně zamítnuto (např. výslech daňového poradce B., který měl kriminalizovanou daňovou konstrukci stěžovateli doporučit k realizaci).

6. Stěžovatel dále namítá nesprávné hmotněprávní posouzení věci, poukazuje na chyby soudu prvního stupně v popisu skutkového stavu, nedostatečnou specifikaci subjektivní stránky trestného činu, vady popisu objektivní stránky jednání stěžovatele, jakož i na problematičnost posudku znalce Ing. Zavadila. Namítaná pochybení nebyla napravena odvolacím ani dovolacím soudem. Stěžovatel má za to, že byl napadenými rozhodnutími obecných soudů odsouzen, aniž by z popisu skutkového stavu obsaženého v napadených rozhodnutích bylo jednoznačně zřejmé, čeho se konkrétně dopustil, jakým jednáním a které konkrétní (zejména netrestní) obecné závazné právní normy porušil.

7. Porušení práva na spravedlivý proces stěžovatel rovněž spatřuje v porušení svého práva na obhajobu, kterého se dopustily orgány činné v trestním řízení tím, že neumožnily stěžovatelem řádně zplnomocněnému obhájci (JUDr. Boris Vágnerovi) obhajovat zájmy stěžovatele v trestním řízení a bez procesně relevantního důvodu ustanovily stěžovateli obhájce *ex offio*.

8. V doplnění ústavní stížnosti ze dne 24. 5. 2016 stěžovatel uvedl, že postupem soudu prvního stupně došlo rovněž k porušení jeho práva na zákonného soudce podle čl. 38 odst. 2 Listiny. Stěžovatel konstatuje, že rozvrh práce tohoto soudu pro rok 2012 nespĺňoval požadavky § 42 odst. 1

písm. a) zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích), což osvědčuje mj. obsahem odůvodnění usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 5. 2015 sp. zn. 11 Tdo 1640/2014. V roce 2012 nedošlo u soudu prvního stupně obsahem rozvrhu práce k žádnému rozdělení přísedících do jednotlivých oddělení, čímž byl zcela eliminován požadavek na transparentnost popsaného procesu.

III. Vyjádření účastníků řízení

9. Ústavní soud podle § 42 odst. 4 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) zaslal ústavní stížnost k vyjádření účastníkům řízení.

10. Krajský soud ve vyjádření k ústavní stížnosti uvedl, že k námitkám stěžovatele se v plné míře vyjádřil v napadeném rozsudku. Dále odkázal na své usnesení ze dne 23. 5. 2016 č. j. 1 T 8/2012-8885, jímž byl podle § 306a odst. 2 trestního řádu zrušen rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 30. 8. 2013 č. j. 1 T 8/2012-7588, ve spojení s rozsudkem Vrchního soudu v Olomouci ze dne 26. 5. 2014 a 2. 6. 2014 č. j. 3 To 8/2014-8000, a to ve všech výrocích ohledně stěžovatele. Odkázal též na své usnesení ze dne 23. 5. 2016 č. j. 1 T 8/2012-8887, jímž bylo rozhodnuto o námitce stěžovatele týkající se obsazení celého senátu, vznesené v rámci vazebního zasedání nařízeného bezprostředně po vydání usnesení č. j. 1 T 8/2012-8885. Usnesením č. j. 1 T 8/2012-8887 bylo podle § 30 odst. 1 trestního řádu *a contrario* rozhodnuto, že předseda senátu JUDr. Miloš Žďárský ani osoby přísedících Miroslava Rozmarinová a Drahomíra Bartoníková nejsou vyloučeny z vykonávání úkonů trestního řízení.

11. Vrchní soud ve vyjádření k ústavní stížnosti uvedl, že většina stěžovatelem uplatněných námitek byla obsažena již v odvolání proti napadenému rozsudku krajského soudu a v odůvodnění svého rozsudku se s nimi již podrobně vypořádal. K tomu poukázal i na odůvodnění napadeného rozhodnutí Nejvyššího soudu, který stejné námitky označil za nedůvodné. Vrchní soud navrhl, aby byla ústavní stížnost odmítnuta.

12. Nejvyšší soud ve vyjádření k ústavní stížnosti uvedl, že obsahem ústavní stížnosti jsou argumenty, které stěžovatel již uplatnil v předcházejících stadiích trestního řízení; poukázal tak na odůvodnění napadeného rozhodnutí, v němž uplatněné námitky shledal nedůvodnými. K doplnění ústavní stížnosti Nejvyšší soud uvedl, že výhradu proti složení senátu krajského soudu stěžovatel v dovolacím řízení neuplatnil, byť tak mohl učinit. Podle Nejvyššího soudu tak nebyly vyčerpány opravné prostředky, jak to vyžaduje ustanovení § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu; k tomu odkázal na nálezy Ústavního soudu ze dne 6. 9. 2016 sp. zn. II. ÚS 3383/14

(N 163/82 SbNU 565) a ze dne 3. 8. 2016 sp. zn. II. ÚS 2430/15 (N 145/82 SbNU 307). Nejvyšší soud navrhl, aby byla ústavní stížnost odmítnuta.

13. Nejvyšší státní zastupitelství ve vyjádření k ústavní stížnosti poukázalo na obsahovou totožnost ústavní stížnosti s textem dovolání a odkázalo na vyjádření státního zástupce Nejvyššího státního zastupitelství k dovolání ze dne 9. 2. 2015. K doplnění ústavní stížnosti Nejvyšší státní zastupitelství uvedlo, že námitku spočívající v odnětí zákonnému soudci, která by jinak představovala dovolací důvod podle § 265b odst. 1 písm. a) trestního řádu, stěžovatel v dovolání neuplatnil; ze strany stěžovatele tak nebyly vyčerpány všechny procesní prostředky, které mu zákon k ochraně jeho práva poskytuje.

14. Stěžovatel již nevyužil možnosti repliky.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

15. Ústavní soud se nejprve zabýval tím, zda jsou splněny procesní předpoklady projednání ústavní stížnosti. Dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, ve kterém byla vydána rozhodnutí napadená ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu.

16. Stěžovatel vyčerpал všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva; ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu a *contrario*); tento závěr se nevztahuje na shora uvedenou námitku porušení práva na zákonného soudce.

17. Doplnění ústavní stížnosti ze dne 24. 5. 2016 o námitku porušení čl. 38 odst. 1 Listiny shledal Ústavní soud nepřipustným s ohledem na nevyčerpání opravných prostředků, jak to vyžaduje § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu. Stěžovatelovy námitky o porušení práva na zákonného soudce aplikováním nejasných pravidel pro přidělování přísedících u Krajského soudu v Brně byly stěžovatelem (výslovně proti postupu krajského soudu) vzneseny až v řízení o ústavní stížnosti, pročež se s nimi soudy rozhodující v předmětném trestním řízení nemohly zabývat. Takové uplatnění ústavněprávních námitek považuje Ústavní soud za nepřipustné a jejich projednání by bylo porušením jednoho z důležitých aspektů zásady subsidiarity řízení před Ústavním soudem. Ta nespočívá jen ve vyčerpání procesních prostředků ve formálním smyslu, nýbrž obsahuje i požadavek předestření relevantních námitek obecným soudům, jimž ochrana všech základních práv a svobod přísluší (čl. 4 Ústavy). Právě tento aspekt ochranné funkce obecných soudů vymezuje jejich vztah k Ústavnímu soudu a nepřipouští, aby Ústavní soud vystupoval jako další instance soudního řízení v situaci, kdy nebyly využity opravné prostředky uplatnitelné v předchozím řízení před obecnými soudy. V této souvislosti Ústavní soud připomíná, že z hlediska

předmětu řízení o ústavní stížnosti [např. nález ze dne 19. 11. 1999 sp. zn. IV. ÚS 432/98 (N 160/16 SbNU 181), usnesení ze dne 6. 9. 2000 sp. zn. II. ÚS 242/2000, nález ze dne 13. 7. 2000 sp. zn. III. ÚS 117/2000 (N 111/19 SbNU 79), usnesení ze dne 28. 6. 2004 sp. zn. I. ÚS 269/02, nález ze dne 26. 9. 2005 sp. zn. IV. ÚS 430/05 (N 182/38 SbNU 457), usnesení ze dne 17. 9. 2008 sp. zn. I. ÚS 1324/08 a řada dalších - všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na <http://nalus.usoud.cz/>] jde navíc v projednávané věci o nepřípustný návrh v materiálním smyslu (tzv. vnitřní subsidiarita). Takové pojetí řízení o ústavní stížnosti odpovídá i prioritě její tzv. subjektivní funkce spočívající v ochraně dotčených práv konkrétního stěžovatele, jenž určitý postup orgánu veřejné moci pocítuje od počátku jako reálnou křivdu a porušení svých ústavních práv, proti nimž pak v soudním řízení brojí, a Ústavní soud je tedy především v roli garanta účinné soudní ochrany subjektivních práv stěžovatele. Je-li ústavním úkolem obecných soudů poskytovat ochranu základním právům, nelze od toho z hlediska posuzování vyčerpání procesních prostředků odhlížet, a tím jejich roli v ochraně základních práv obcházet. Ústavní soud by následně nemohl efektivně posoudit, zda obecné soudy v napadeném řízení jako celku selhaly při ochraně stěžovatelových ústavních práv, když jeho vinou nedostaly právem předvídanou příležitost se jejich tvrzeným porušením účinně zabývat. Uvedené je rovněž vyjádřením zásady sebeomezení a minimalizace zásahů Ústavního soudu, který do činnosti obecných soudů zasahuje zásadně pouze tam, kde soudy v ochraně základních práv a svobod v celém řízení selžou. Účinná ochrana zejména procesních práv obviněného v trestním řízení je jedním z důvodů nutné obhajoby v případech závažné trestné činnosti. Za nejpodstatnější považuje Ústavní soud v tomto směru skutečnost, že všechny relevantní okolnosti stran procesního postupu soudů byly (či mohly být) stěžovateli (a zejména jeho obhájci) známy.

18. Kromě toho s ohledem na námitku stěžovatele o formalismu takového postupu je třeba uvést, že na tento problém již v roce 2013 judikatura reagovala (viz blíže odůvodnění nálezu Ústavního soudu ze dne 6. 9. 2016 sp. zn. II. ÚS 3383/14), aniž se to v obhajobě stěžovatele nějak projevilo. Zároveň z ničeho nevyplývá, že by byl z formálního hlediska nevhodně zřejměný systém přidělování přísedících (srov. zejména bod 47 nálezu ze dne 3. 8. 2016 sp. zn. II. ÚS 2430/15, kde byla námitka přidělování přísedících uplatněna náležitým způsobem, a tudíž nepřímo Ústavním soudem i pro stěžovatelovu věc meritorně zodpovězena) ve stěžovatelově věci zneužit k ovlivnění trestního řízení. Zjištění takové skutečnosti po skončení trestního řízení by bylo důvodem pro přezkum uplatněné námítky. Dovolávání se nápravy procesního systému, jehož fungování stěžovatel jako vadné po několik let nepovažoval, však nemůže bez dalšího Ústavní soud vyslyšet, aniž by tím nepřiměřeně zasáhl jiné Ústavou chráněné zájmy, jak to sleduje

zákon o Ústavním soudu stanovením lhůt a dalších podmínek podání ústavní stížnosti. K celkovému hodnocení stěžovatelem napadeného systému rozdělování přísedících lze odkázat na odůvodnění výše citovaného nálezu ze dne 3. 8. 2016 sp. zn. II. ÚS 2430/15. Konečně, vše výše uvedené se týká i námitky pasivity obou přísedících, kde stěžovatel očekával (jak uvádí v doplnění ústavní stížnosti), že ve specializovaném senátu pro oblast hospodářské a finanční kriminality půjde o přísedící, kteří se budou v problematice orientovat.

19. K možnému přesahu osobního zájmu stěžovatele (ač tuto námitku neuplatnil) podle § 75 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu je třeba uvést, že základním předpokladem výjimečného použití § 75 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu je ještě před zhodnocením „podstatného přesahu osobního zájmu stěžovatele“ posouzení podmínky nevyčerpání opravných prostředků, které mu zákon k jeho ochraně poskytuje. Tímto způsobem – za předpokladu onoho „podstatného přesahu“ – zákonodárce poskytl beneficium uplatnit námitky porušení základního práva nebo svobody, které stěžovatel nevyčerpal z důvodu nezalosti, procesního pochybení nebo úmyslně, čímž se však připravil o možnost argumentace rovněž v rovině tzv. podústavního práva. Vyčerpal-li však stěžovatel všechny zákonem poskytnuté procesní prostředky ve smyslu § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu, nepřichází použití postupu podle § 75 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu do úvahy, i když by na rozhodnutí Ústavního soudu mohl být s ohledem na tzv. objektivní funkci ústavní stížnosti rovněž veřejný nebo obecný zájem (srov. blíže Filip, J., Holländer, P., Šimíček, V. Zákon o Ústavním soudu. Komentář. 2. vyd. Praha : C. H. Beck 2007, s. 574 a násl.), který v takovém případě dovoluje jít k Ústavnímu soudu přímo s pominutím řádného procesního postupu před obecnými soudy. V uplatnění těchto námitek nebyl stěžovatel v řízení před nalézacím a odvolacím soudem omezen, v dovolacím řízení pak je v ustanovení § 265b odst. 1 písm. a) trestního řádu tento dovolací důvod výslovně uveden. Z toho též plyne, že pro počítání roční lhůty podle § 75 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu by ani nebylo možno použít datum právní moci rozhodnutí o posledním procesním prostředku, který zákon stěžovateli poskytoval, tedy rozhodnutí Nejvyššího soudu o dovolání (k tomu Filip, J., Holländer, P., Šimíček, V. – citované dílo, s. 576). Podstatný přesah osobního zájmu by bylo možno sledovat rovněž v případech, kdy by šlo o námitku, která není v judikatuře Ústavního soudu řešena. Námitka proti způsobu práce s rozvrhem práce krajského soudu však již vyřešena v náleзовé judikatuře Ústavního soudu byla (sub 18) a senát rozhodující ve věci k odchýlnému právnímu názoru, a tím k potřebě postupu podle § 23 zákona o Ústavním soudu, nedospěl.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

20. Ústavní soud je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy), který stojí mimo soustavu soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy). Vzhledem k tomu jej nelze, vykonává-li svoji pravomoc tak, že na základě čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy rozhoduje o ústavní stížnosti proti pravomocnému soudnímu rozhodnutí, považovat za další, „superrevizní“ instanci v systému obecné justice, oprávněnou svým vlastním rozhodováním (nepřímo) nahrazovat rozhodování obecných soudů; jeho úkolem je „toliko“ přezkoumat ústavnost soudních rozhodnutí, jakož i řízení, které jejich vydání předcházelo. Vzhledem k tomu je nutno vycházet z pravidla, že výklad „podústavního“ práva a jeho aplikace na jednotlivý případ jsou v zásadě věcí obecných soudů a o zásahu Ústavního soudu do jejich rozhodovací činnosti lze uvažovat za situace, kdy je jejich rozhodování stíženo vadami, které mají za následek porušení ústavnosti (tzv. kvalifikované vady). Takové vady Ústavní soud v napadených rozhodnutích neshledal.

21. Jak Ústavní soud v minulosti již mnohokrát zdůraznil, ochrana práv – v oblasti trestního soudnictví vymezená jeho účelem, tj. požadavkem náležitě zjištění trestných činů a podle zákona spravedlivého potrestání jejich pachatelů – je ústavně svěřena soudům, jimž je současně uloženo, aby při výkonu spravedlnosti postupovaly zákonem stanoveným způsobem. Ústavnímu soudu nepřisluší přezkoumávat rozhodnutí soudů o vině pachatele trestného činu a o uložení trestu z hlediska jejich zákonitosti či správnosti ani v tomto směru není oprávněn přehodnocovat důkazy soudy provedené. Důvod ke zrušení soudního rozhodnutí je dán pouze za situace, kdy lze uvažovat o extrémním nesouladu mezi prováděnými důkazy, zjištěními, která z těchto důkazů soud učinil, a právními závěry soudu, jinými slovy, kdy jeho rozhodnutí svědčí o možné libovůli [srov. nález ze dne 20. 6. 1995 sp. zn. III. ÚS 84/94 (N 34/3 SbNU 257)]. Ústavní soud se mohl v mezích takto limitovaného přezkumu zabývat pouze tím, zda závěry soudů nepředstavují nepřipustný zásah do právního postavení stěžovatele v té rovině, již je poskytována ochrana ústavněprávními předpisy, zejména do práva na soudní ochranu zaručeného v čl. 36 a násl. Listiny.

22. Z obsahu ústavní stížnosti je zřejmé, že stěžovatel polemizuje s napadenými rozhodnutími uplatněním námitek, které již předtím adresovali on i další obžalovaní obecným soudům, a od Ústavního soudu nepřipustně očekává, že závěry formulované v soudních rozhodnutích podrobí dalšímu instančnímu přezkumu. Takové postavení však, jak již bylo shora uvedeno, Ústavní soud nemá. Posuzovaná ústavní stížnost je převážně identická s obsahem podaného dovolání, což ostatně stěžovatel výslovně uvedl. S námitkami uplatněnými v dovolání se však Nejvyšší soud jednotlivě, v mezích uplatněného dovolacího důvodu, ale i daleko nad jeho rámec, vypořádal; k tomu viz též rozhodnutí Ústavního soudu o ústavních

stížnostech ostatních obžalovaných ve stejné věci, které byly shledány zjevně neopodstatněnými (viz usnesení ze dne 15. 3. 2016 sp. zn. I. ÚS 725/16, ze dne 10. 5. 2016 sp. zn. II. ÚS 1085/16 či ze dne 13. 9. 2016 sp. zn. II. ÚS 865/16). I ve vztahu ke stěžovateli obsahují napadená rozhodnutí soudů obou stupňů dostatečná, konkrétní a logická odůvodnění, která přesvědčivě reagují na všechny jeho relevantní námítky a tvrzení; Ústavní soud proto ze své pozice neshledal důvod k jejich kasaci.

23. K námítkě stěžovatele týkající se ustanovení obhájce *ex offio* lze uvést, že procesně relevantní důvody k tomuto postupu zřetelně vyplývají z odůvodnění napadeného rozsudku soudu prvního stupně (v souladu s ustanovením § 305 trestního řádu bylo proti němu konáno řízení proti uprchlému).

24. Vedle toho je nutno přihlídnout ke skutečnosti - jak vyplývá z vyjádření krajského soudu - že z důvodu žádosti stěžovatele, proti němuž bylo předmětné řízení vedeno jako proti uprchlému, o opětovné projednání věci za své přítomnosti (podle § 306a odst. 2 trestního řádu) došlo ke zrušení ústavní stížností napadených rozhodnutí krajského a vrchního soudu. Ústavní stížnost se proto v této části stala bezpředmětnou, a tudíž jen z tohoto důvodu by bylo možné ústavní stížnost odmítnout pro nepřipustnost.

25. Z výše uvedených důvodů tak nemohl Ústavní soud shledat stěžovatelovu ústavní stížnost důvodným návrhem, protože ji s přihlídnutím k § 43 odst. 2 písm. a) a § 19 odst. 2 zákona o Ústavním soudu podle ustanovení § 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu zamítl v celém rozsahu.

Odlišná stanoviska

Odlišné stanovisko soudce Radovana Suchánka

Jelikož v průběhu řízení před Ústavním soudem byla napadená rozhodnutí Krajského soudu v Brně a Vrchního soudu v Olomouci zrušena podle § 306a odst. 2 trestního řádu, měla být v této části ústavní stížnost odmítnuta pro nepřipustnost. Nikoli tedy - jak se uvádí v bodu 24 nálezu - že z tohoto důvodu odmítnuta být toliko *mohla*. Od meritorního přezkumu těchto napadených rozhodnutí a závěrů z něho plynoucích tudíž mělo být bez dalšího upuštěno.

Ve zbytku, tedy ohledně napadeného usnesení Nejvyššího soudu pak - i v důsledku nastalé procesní situace nového řízení ve věci (§ 306a odst. 2 až 4 trestního řádu) - měla být ústavní stížnost odmítnuta pro zjevnou neopodstatněnost.

Nemohl jsem však souhlasit ani s původním návrhem soudce zpravodaje na odmítnutí ústavní stížnosti pro zjevnou neopodstatněnost ve vztahu ke všem napadeným soudním rozhodnutím (předložený jím před vyžádáním vyjádření krajského soudu, z něhož, resp. z usnesení téhož soudu

přiloženého k jeho vyjádření se ovšem Ústavní soud dozvěděl o zrušení rozsudků soudů prvního a druhého stupně – viz bod 10 nálezu), protože – jak se podává z bodu 25 nálezu – jím byl předložen (v den jeho přijetí senátní většinou) návrh zamítavého nálezu.

Důvod mého nesouhlasu s rozhodnutím plně odmítajícím ústavní stížnost pro zjevnou neopodstatněnost byl veden mým přesvědčením o porušení stěžovatelova práva na zákonného soudce podle čl. 38 odst. 1 Listiny základních práv a svobod v řízení před Krajským soudem v Brně, a to ze stejných důvodů, které jsem uvedl ve svém odlišném stanovisku k nálezu Ústavního soudu ze dne 6. 9. 2016 sp. zn. II. ÚS 3383/14, na nějž dnešní nálezez – s odkazem na něj – navazuje. Nezbyvá mi tedy než se přidržet svého odlišného stanoviska k uvedenému nálezu, na nějž zde rovněž odkazuji.

Č. 250

K možnosti nezletilého jednat před soudem a být přítomen projednání věci, jež se jej týká

I. Žalobu pro zmatečnost podanou z důvodu podle § 229 odst. 1 písm. c) občanského soudního řádu nelze považovat za efektivní zákonný prostředek ochrany práva, jehož vyčerpáním je ve smyslu § 75 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, podmíněna přípustnost ústavní stížnosti, jestliže se účastník řízení dozvěděl o rozhodnutí, jež jí má být napadeno, teprve po uplynutí tříleté objektivní lhůty podle § 234 odst. 2 občanského soudního řádu, odvíjející se ode dne, kdy tento rozsudek nabyl právní moci.

II. Skutečnost, že v řízení před obecnými soudy, jehož účastníkem je nezletilý, je jednáno s jeho rodičem jako zákonným zástupcem, nevylučuje vznik situace, kdy na takovéto zastoupení nebude možné s ohledem na zájem nezletilého nahlížet jako na řádné. Bude tomu tak i tehdy, jestliže zákonný zástupce nezletilého reálně nezastupoval, neboť se mu fakticky nepodařilo doručit písemnosti na žádnou známou adresu. V takovémto případě je povinností obecného soudu vždy zvážit, zda nejsou splněny podmínky pro ustanovení opatrovníka podle § 29 odst. 1 občanského soudního řádu, přičemž pochybení v tomto ohledu má za následek porušení práva tohoto účastníka řízení podle čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, tj. aby byla jeho věc projednána v jeho přítomnosti a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům, tedy aby mu bylo ve vlastní věci, kdy je rozhodováno o jeho právech a povinnostech, umožněno před soudem jednat.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Josefa Fialy a soudců Jana Filipa (soudce zpravodaj) a Radovana Suchánka – ze dne 20. prosince 2016 sp. zn. III. ÚS 3055/16 ve věci ústavní stížnosti nezletilého N. L., zastoupeného Mgr. et Mgr. Alenou Vlachovou, advokátkou, se sídlem Husova 242/9, Praha 1, proti rozsudku Okresního soudu Plzeň-město ze dne 30. listopadu 2011 č. j. 11 C 127/2011-25, kterým bylo stěžovateli uloženo zaplatit vedlejší účastníci jako žalobkyni částku 1 006 Kč s příslušenstvím a náhradu nákladů řízení, za účasti Okresního soudu Plzeň-město jako účastníka řízení a společnosti Plzeňské městské dopravní podniky, a. s., se sídlem Denisovo nábřeží 920/12, Plzeň, jako vedlejší účastnice řízení.

Výrok

I. Rozsudkem Okresního soudu Plzeň-město ze dne 30. listopadu 2011 č. j. 11 C 127/2011-25 bylo porušeno základní právo stěžovatele podle čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

II. Rozsudek Okresního soudu Plzeň-město ze dne 30. listopadu 2016 č. j. 11 C 127/2011-25 se ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadeného rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) se stěžovatel domáhal zrušení shora uvedeného soudního rozhodnutí, přičemž tvrdil, že jím bylo zasaženo do jeho ústavně zaručených práv podle čl. 11 odst. 1, čl. 32 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte.

2. Napadeným rozsudkem Okresního soudu Plzeň-město (dále jen „okresní soud“) bylo stěžovateli jako žalovanému uloženo zaplatit vedlejší účastnici jako žalobkyni částku 1 006 Kč s příslušenstvím, jež představovala dlužné jízdné a přírážku k němu, a také náhradu nákladů řízení ve výši 8 520 Kč.

II. Argumentace stěžovatele

3. V ústavní stížnosti stěžovatel uvedl, že jako osmiletý měl dne 20. 1. 2011 údajně cestovat prostředkem městské hromadné dopravy provozovaným vedlejší účastnicí bez platné jízdenky, čímž se dopustil porušení přepravních podmínek, a že teprve dne 19. 7. 2016, kdy mu byl doručen napadený rozsudek, zjistil, že byl v řízení zastoupen svou matkou jako zákonnou zástupkyní. Ta se o něho nedokázala postarat, a proto byl předběžným opatřením umístěn do dětského domova. Jeho matka jej v řízení řádně nezastupovala, přičemž existoval střet zájmů mezi nimi, což plyne i z usnesení ze dne 16. 2. 2016 č. j. 13 Nc 3/22016-20, kterým bylo nařízeno zmíněné předběžné opatření a ve kterém Okresní soud Plzeň-jih dospěl k závěru, že matka upřednostňuje svoje potřeby před potřebami dětí.

4. Jde-li o včasnost a přípustnost podané ústavní stížnosti, stěžovatel uvedl, že odvolání není s ohledem na ustanovení § 202 odst. 2 občanského soudního řádu (dále též jen „o. s. ř.“) přípustné a že ačkoliv v soudním řízení nebyl řádně zastoupen, nemůže podat žalobu pro zmatečnost podle § 229 odst. 1 písm. c) o. s. ř., protože již uplynula objektivní třiletá lhůta (§ 234 odst. 2 o. s. ř.), aniž by se o napadeném rozsudku dozvěděl. Seznámit se s ním totiž mohl až poté, co mu byl na jeho žádost okresním soudem

doručen dne 19. 7. 2016. Z tohoto důvodu byla ústavní stížnost podána včas, tj. ve lhůtě podle § 72 odst. 3 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“).

5. Následně stěžovatel namítl, že napadený rozsudek je protiústavní v důsledku zásahu do práva na spravedlivý proces, jenž byl způsoben odnětím možnosti jednat před soudem a být přítomen projednání své věci. V době vydání rozsudku mu bylo 9 let, okresní soud v době řízení nejednal přímo s ním, ale s jeho matkou jako zákonnou zástupkyní, ač existovaly okolnosti, které ji ze zastupování vylučovaly, protože mezi nimi existoval střet zájmů (§ 37 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině), který spočíval v tom, že péče řádného hospodáře v rámci rodičovské zodpovědnosti zahrnuje i řádné plnění závazků a povinností, v daném případě zaplatit žalovanou částku. Účelem zastoupení je především zajištění řádného výkonu práv a povinností, takže zástupcem musí být osoba, která je schopna v řízení řádně bránit práva a oprávněné zájmy zastoupeného, což jeho matka není, neboť nebyla s to poskytnout mu náležitou výchovu a péči a upřednostňovala své zájmy. Skutečnost, že nebyl řádně zastoupen, musela být okresním soudem zřejmá z přístupu matky, neboť ta na žalobu nereagovala a se soudem nijak nekomunikovala, soud pak rozhodl bez nařízení jednání. Vzhledem k tomu stěžovatel vyslovil názor, že v řízení nemělo být pokračováno bez toho, že by byl řádně zastoupen opatrovníkem podle § 29 odst. 1 o. s. ř. Na danou věc se uplatní závěry vyslovené Ústavním soudem v nálezech ze dne 21. 4. 2016 sp. zn. I. ÚS 3598/14 (N 74/81 SbNU 285; rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná též na <http://nalus.usoud.cz>) a ze dne 19. 2. 2014 sp. zn. I. ÚS 3304/13 (N 18/72 SbNU 217), přičemž stěžovatel v této souvislosti upozornil, že tento názor byl aktuálně potvrzen Ústavním soudem v nálezech ze dne 31. 5. 2016 sp. zn. II. ÚS 2748/15 (N 98/81 SbNU 591) a ze dne 12. 7. 2016 sp. zn. III. ÚS 2736/15 (N 125/82 SbNU 45).

6. Dále stěžovatel – s odvoláním na nálezy sp. zn. I. ÚS 3304/13 ze dne 19. 2. 2014 (N 18/72 SbNU 217) – vytkl okresnímu soudu, že mu odňal možnost být jakkoliv přítomen projednání své věci, když jej o řízení vůbec neinformoval a nijak ho do něj nezapojil, a neumožnil mu tak se k předmětu řízení vyjádřit a být přítomen u jednání, resp. že nezkoval a neprovedl žádnou úvahu, zda by byl schopen vyjádřit své názory, s tím, že by nebylo vhodné jej informovat a do řízení zapojit. Byla mu tak odňata možnost jednat před soudem, čímž došlo k zásahu do jeho ústavně zaručeného práva na spravedlivý proces, konkrétně být přítomen projednání své věci, což představuje zásah do práv stěžovatele jako nezletilého dítěte ve smyslu čl. 32 odst. 1 Listiny a čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte.

7. Za zásah do základního práva na vlastnictví (pozn. – práva vlastnit majetek) stěžovatel označil to, že vedlejší účastníci byla přiznána náhrada nákladů řízení za činnost, kterou nelze považovat za poskytování právní

pomoci, ale za automatizovanou administrativní činnost, kdy řízení bylo zahájeno tzv. formulářovou žalobou, přičemž v takovém případě – jak plyne z nálezu ze dne 29. 3. 2012 sp. zn. I. ÚS 3923/11 (N 68/64 SbNU 767) – je spravedlivé, aby výše odměny za zastupování vedlejší účastnice advokátem byla určena jako ekvivalent jednonásobku vymáhané jistiny, přičemž poukázal na usnesení ze dne 27. 12. 2011 sp. zn. IV. ÚS 2777/11, ve kterém Ústavní soud označil za ústavně konformní postup, kdy obecný soud nepřiznal žalobci náhradu za zastoupení s tím, že tyto náklady nebyly vynaloženy účelně, neboť rutinní vyplňování údajů může činit i osoba práva neznalá, a takovou činnost administrativní povahy nelze považovat za poskytnutí právní pomoci.

III. Vyjádření účastníka a vedlejší účastnice řízení

8. Ústavní soud zaslal ústavní stížnost k vyjádření účastníkovi a vedlejší účastnici řízení. Okresní soud pouze odkázal na své rozhodnutí a obsah spisu, vedlejší účastnice se nevyjádřila. Vyjádření okresního soudu Ústavní soud stěžovateli k replice nezasílal, neboť neobsahovalo žádné stěžovateli neznámé skutečnosti či argumentaci.

IV. Procesní předpoklady projednání návrhu

9. Pokud jde o otázku přípustnosti ústavní stížnosti, Ústavní soud již v nálezu ze dne 21. 4. 2016 sp. zn. I. ÚS 3598/14 konstatoval, že žaloba pro zmatečnost, ať již podaná na základě § 229 odst. 3 o. s. ř. ve znění účinném do 31. 12. 2012, nebo podle § 229 odst. 1 písm. c) téhož zákona, nepředstavuje efektivní prostředek nápravy pro odstranění namítaného pochybení (šlo o obdobný případ nezaplacení jízdného nezletilou stěžovatelkou, se kterou nebylo jednáno za stejných podmínek jako v nyní souzené věci). V případě žaloby pro zmatečnost podle § 229 odst. 1 písm. c) o. s. ř. je tomu z důvodu, že již uplynula tříletá objektivní lhůta stanovená v § 234 odst. 2 o. s. ř., a v případě žaloby podané na základě § 229 odst. 3 o. s. ř. v rozhodném znění, tj. ve znění účinném do 31. 12. 2012, z důvodu, že citované ustanovení umožňovalo napadnout žalobou pro zmatečnost toliko pravomocný rozsudek nebo usnesení odvolacího soudu (nikoli tedy i pravomocné rozhodnutí soudu prvního stupně, proti němuž je odvolání dle § 202 odst. 2 o. s. ř. nepřípustné; možnost napadnout žalobou pro zmatečnost i pravomocný rozsudek soudu prvního stupně byla do uvedeného ustanovení doplněna až novelou občanského soudního řádu provedenou zákonem č. 404/2012 Sb., a to s účinností od 1. 1. 2013).

10. Ve stávající věci jde o obdobnou situaci jako v citovaném nálezu sp. zn. I. ÚS 3598/14 či v nálezu sp. zn. II. ÚS 2748/15. Stěžovatel totiž rovněž namítl odnětí možnosti jednat před soudem, což mělo být způsobeno nesprávným postupem soudu v průběhu řízení, kdy soud s ním vůbec

nejednal, o řízení jej nikterak neinformoval, a naopak jednal toliko s jeho zákonnou zástupkyní, a to přesto, že řádnému zastoupení bránily důležité okolnosti. Nyní napadený rozsudek byl vydán dne 30. 11. 2011 a nabyl právní moci dne 9. 1. 2012. Stěžovatel nabyl vědomost o předmětném nalézacím řízení zcela náhodně, přičemž o existenci ústavní stížnosti napadeného rozsudku se dozvěděl až dne 19. 7. 2016, kdy mu byl tento rozsudek soudem zaslán. Z této skutečnosti vyplývá, že jediným prostředkem, kterým se stěžovatel za dané situace mohl domoci ochrany svých práv proti napadenému rozsudku, je ústavní stížnost. To proto, že žaloba pro zmatečnost podaná z důvodu dle § 229 odst. 3 o. s. ř. v rozhodném znění (tj. ve znění účinném do 31. 12. 2012) není přípustná a v případě žaloby podle § 229 odst. 1 písm. c) o. s. ř. objektivní lhůta pro její podání (§ 234 odst. 2 o. s. ř.) uplynula dne 9. 1. 2014, tj. dříve, než stěžovatel měl možnost se s napadeným rozsudkem seznámit.

11. Jde-li o otázku včasnosti ústavní stížnosti, pro její posouzení bylo s ohledem na čl. IV odst. 2 zákona č. 404/2012 Sb. relevantní ustanovení § 72 odst. 3 zákona o Ústavním soudu, ve znění účinném do 31. 12. 2012, podle něhož lze podat ústavní stížnost ve lhůtě 60 dnů od doručení rozhodnutí o posledním procesním prostředku, který zákon poskytuje stěžovateli k ochraně jeho práva. Takto určený počátek běhu lhůty je třeba nicméně vykládat způsobem, který nebude bránit věcnému projednání ústavní stížnosti proti rozhodnutí soudu, jestliže jí stěžovatel namítá porušení práva jednat v řízení před soudem v důsledku takového postupu, který z povahy věci vylučoval, aby mu bylo doručováno toto rozhodnutí. Pokud za této situace měly právní účinky doručení nastat doručením jiné osobě, pak nelze pod pojmem „doručení“ ve smyslu § 72 odst. 3 zákona o Ústavním soudu rozumět skutečnost, s níž příslušné procesní předpisy spojují účinky doručení nebo na základě které tyto účinky, byť nesprávně, konstatoval příslušný soud, nýbrž až okamžik, kdy se tato osoba o rozhodnutí poprvé dozvěděla nebo mohla dozvědět, a od kterého tak měla reálnou možnost tento právní prostředek využít [srov. např. nálezy ze dne 25. 9. 2002 sp. zn. I. ÚS 559/2000 (N 111/27 SbNU 233), ze dne 9. 5. 2006 sp. zn. IV. ÚS 811/05 (N 98/41 SbNU 279), ze dne 21. 11. 2011 sp. zn. IV. ÚS 1685/11 (N 198/63 SbNU 307), bod 16, nebo ze dne 11. 6. 2013 sp. zn. III. ÚS 272/13 (N 106/69 SbNU 733), bod 12]. Tato východiska se uplatní i v nyní posuzované věci.

12. Z vyžádaného spisu má Ústavní soud za prokázané, že po celou dobu řízení nebylo s nezletilým jednáno přímo, nýbrž bylo „jednáno“ s jeho matkou jako zákonnou zástupkyní, které bylo také doručováno. Se stěžovatelem, resp. s jeho právní zástupkyní (advokátkou), bylo jednáno až na základě jeho žádosti ze dne 27. 6. 2016, kterou požádal mj. o doručení napadeného rozsudku (č. I. 37 soudního spisu). Těto žádosti bylo vyhověno a uvedený rozsudek byl právní zástupkyní stěžovatele doručen dne 19. 7.

2016 (č. l. 43). Ústavní soud neměl v nyní posuzovaném případě důvod nevěřit tvrzení stěžovatele, že nejdříve tímto okamžikem se mohl seznámit s jeho obsahem. Tento den byl proto z pohledu Ústavního soudu rozhodný pro počátek běhu lhůty k podání ústavní stížnosti (§ 72 odst. 3 zákona o Ústavním soudu), která tak byla podána včas.

13. Ústavní soud tak s ohledem na výše uvedené dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž bylo vydáno rozhodnutí napadené ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu). Stěžovatel vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva, resp. žádné k dispozici neměl; ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*).

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

14. Ústavní soud je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy), který stojí mimo soustavu soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy), a proto jej nelze, vykonává-li svoji pravomoc tak, že na základě čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy rozhoduje o ústavní stížnosti proti pravomocnému soudnímu rozhodnutí, považovat za další, „superrevizní“ instanci v systému obecné justice, které přísluší právo dozoru nad rozhodovací činností obecných soudů; k takovému dozoru či kontrole je Ústavní soud oprávněn pouze za situace, kdy obecné soudy svými rozhodnutími zasahují do ústavně zaručených základních práv či svobod jednotlivce. Z tohoto důvodu Ústavní soud napadená soudní rozhodnutí přezkoumal (toliko) z pohledu porušení ústavně zaručených základních práv a svobod, jak je stěžovatelem namítáno v ústavní stížnosti, načež dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

15. Ústavní soud i v souzené věci vyšel ze závěrů vyslovených v již zmíněném nálezu sp. zn. I. ÚS 3598/14 a dalších. Dle nich je součástí zásad spravedlivého procesu podle čl. 38 odst. 2 Listiny i právo každého, aby byla jeho věc projednána v jeho přítomnosti a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům, tedy aby mu bylo ve vlastní věci, kdy je rozhodováno o jeho právech a povinnostech, umožněno před soudem jednat. Toto právo má jakákoliv fyzická nebo právnická osoba, což však ještě neznamená, že je může v příslušném řízení kdokoliv i samostatně uplatňovat. V případě fyzické osoby, jež s ohledem na svůj nízký věk nebo zdravotní stav není schopna porozumět významu předmětného řízení a projevit v něm vážně svou vůli, je nezbytné její zastoupení osobou, která bude uplatňovat její práva a hájit její zájmy. Je-li účastníkem řízení nezletilé dítě, vztahuje se na toto řízení povinnost státu plynoucí z čl. 3 Úmluvy o právech dítěte, podle něhož musí být nejlepší zájem dítěte předním hlediskem při jakékoliv činnosti týkající se dětí (odstavec 1) a musí mu být zajištěna taková

ochrana a péče, jaká je nezbytná pro jeho blaho (odstavec 2). Nezletilé dítě tedy musí požívat ochrany i v rámci soudního řízení a nelze je považovat za účastníka řízení plně srovnatelného s dospělým. Je naopak pravidlem, že nezletilé děti nemají plnou procesní způsobilost, přičemž opačný závěr lze přijmout pouze v konkrétních zcela výjimečných situacích a vždy je nutno jej řádně odůvodnit [srov. náleze ze dne 4. 12. 2014 sp. zn. I. ÚS 1041/14 (N 217/75 SbNU 431)].

16. K naplnění těchto základních práv v občanském soudním řízení stanoví občanský soudní řád, že fyzická osoba, která nemůže před soudem jednat samostatně, musí být zastoupena svým zákonným zástupcem nebo opatrovníkem (§ 22 o. s. ř.). Odpověď na otázku, kdo může jednat před soudem samostatně, vyplývá z hmotněprávních předpisů, přičemž rozhodující je svéprávnost účastníka řízení (dříve způsobilost k právním úkonům), resp. rozsah jejího případného omezení (§ 20 o. s. ř.). Vyžadují-li to ale okolnosti případu, může předseda senátu rozhodnout, že fyzická osoba, která není plně svéprávná, musí být v řízení zastoupena, i když jde o věc, v níž by jinak mohla jednat samostatně (§ 23 o. s. ř.). Tím není dotčeno právo nezletilého dítěte, aby bylo vyslyšeno (ať už přímo, nebo prostřednictvím zástupce), pokud je schopno formulovat své názory a řízení se ho dotýká, a aby jeho názorům byla věnována patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni vyspělosti (čl. 12 Úmluvy o právech dítěte).

17. Skutečnost, že v řízení před obecnými soudy, jehož účastníkem je nezletilý, je jednáno s jeho rodičem jako zákonným zástupcem, nevylučuje vznik situace, kdy na takovéto zastoupení nebude možné z hlediska zájmu nezletilého nahlížet jako na řádné. Bude tomu tak zejména tehdy, jestliže zákonný zástupce zastupuje nezletilého pouze formálně, fakticky však se soudem nijak nekomunikuje a ani si nepřebírá zaslané písemnosti na žádné známé adrese. Takovýto zástupce nečiní žádné procesní úkony k ochraně práv nezletilého, v důsledku čehož jedná v rozporu s jeho zájmy, jakož i samotným účelem zastoupení. S ohledem na omezenou schopnost nezletilého porozumět významu řízení tento navíc nemusí mít vůbec možnost na nečinnost svého zákonného zástupce upozornit nebo se proti ní bránit, ačkoliv případný nepříznivý výsledek řízení půjde k jeho tíži. Jde v podstatě o srovnatelnou situaci, jako kdyby tento nezletilý nebyl vůbec zastoupen. Z těchto důvodů je povinností obecného soudu vždy zvážit, zda v konkrétní věci nejde právě o tuto situaci a zda nejsou splněny podmínky pro ustanovení opatrovníka podle § 29 odst. 1 o. s. ř. Pakliže se obecnému soudu zároveň nepodařilo zjistit vedle místa pobytu zákonného zástupce ani místo pobytu nezletilého účastníka řízení, musí posoudit i splnění podmínek pro ustanovení opatrovníka z důvodu uvedeného v § 29 odst. 3 o. s. ř. Vždy je přitom třeba dbát nejlepšího zájmu dítěte [srov. náleze ze dne 19. 2. 2014 sp. zn. I. ÚS 3304/13 (N 18/72 SbNU 217)].

18. Ústavní soud dospěl k závěru, že v nyní projednávané věci příslušný soud této své povinnosti nedostál. Okresní soud se pokoušel doručit žalobu vedlejší účastnice přímo stěžovateli (č. l. 8 soudního spisu), později matce jako jeho zákonné zástupkyni (č. l. 18 a 19), stejně jako napadený rozsudek (č. l. 31), tyto písemnosti se však nepodařilo doručit, protože byly doručeny fikci podle § 49 odst. 4 o. s. ř., předmětné zásilky byly vráceny soudu, který na svou úřední desku vyvěsil sdělení o možnosti jejich vyzvednutí. Ústavní soud tak byl nucen uzavřít, že stěžovatelovy zájmy matka v řízení nikterak neohrožila, poněvadž neučinila jediný úkon, resp. ho ani učinit nemohla, neboť jí žádná písemnost fakticky doručena nebyla a zřejmě o soudním řízení vůbec nevěděla.

19. Za této situace proto dle názoru Ústavního soudu nemělo být v řízení pokračováno bez toho, aby byl stěžovatel řádně zastoupen opatrovníkem, k jehož ustanovení mělo dojít podle § 29 odst. 1 o. s. ř., a pokud se tak nestalo, stěžovateli bylo znemožněno v řízení před obecným soudem jakkoliv jednat, tedy bylo porušeno jeho právo plynoucí z čl. 38 odst. 2 Listiny (shodně viz nálezy ze dne 31. 5. 2016 sp. zn. II. ÚS 2748/15 či ze dne 12. 7. 2016 sp. zn. III. ÚS 2736/15).

20. Ústavní soud uzavírá, že nikterak nepředjímá výsledek řízení poté, co bude se stěžovatelem řádně jednáno, nicméně bude na okresním soudu, aby zohlednil argumentaci stěžovatele jak k věci samé, tak k přiměřenosti výše nákladů řízení, kterou stěžovatel rozporoval s ohledem na formulářovou povahu této žaloby a závěry vyplývající z nálezu Ústavního soudu ze dne 29. 3. 2012 sp. zn. I. ÚS 3923/11 (N 68/64 SbNU 767).

21. S ohledem na výše uvedené skutečnosti dospěl Ústavní soud k závěru, že okresní soud napadeným rozhodnutím porušil právo stěžovatele, aby věc byla projednána v jeho přítomnosti a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům, zaručené v čl. 38 odst. 2 Listiny. Proto Ústavní soud podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti vyhověl a podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu napadené rozhodnutí zrušil.

Č. 251

K přípustnosti dovolání namítajícího nesoulad s judikaturou Ústavního soudu

Pouhá skutečnost, že účastník řízení ve svém dovolání neodkáže na konkrétní judikaturu Nejvyššího soudu, nýbrž toliko na přílehavou judikaturu Ústavního soudu, nemůže vést k odmítnutí dovolání pro nemožnost pokračování v řízení z důvodu vady. Pokud Nejvyšší soud jen z tohoto důvodu dovolání pro vady odmítl, dopustil se tím zásahu do účastníkova práva na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny; nadto Nejvyšší soud nedostál svým povinností plynoucím z čl. 4 Ústavy, jež ukládá soudům chránit základní práva a svobody, a nerespektoval čl. 89 odst. 2 Ústavy stanovící, že nálezy Ústavního soudu jsou závazné pro všechny orgány.

Nález

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Davida Uhlíře a soudců Kateřiny Šimáčkové (soudce zpravodaj) a Tomáše Lichovníka – ze dne 21. prosince 2016 sp. zn. I. ÚS 3507/16 ve věci ústavní stížnosti EUROCLEARINGBANK, s. r. o., se sídlem Textilní 6, Ústí nad Labem, zastoupené Mgr. Ladislavem Rychtářem, advokátem, se sídlem U Hadovky 3, Praha 6, proti usnesení Nejvyššího soudu č. j. 23 Cdo 1427/2016-209 ze dne 16. 8. 2016, kterým bylo odmítnuto stěžovatelčino dovolání, a rozsudku Vrchního soudu v Praze č. j. 6 Cmo 401/2014-182 ze dne 9. 11. 2015, kterým byla zamítnuta stěžovatelčina žaloba na zaplacení části kupní ceny za dodávku stojanů, za účasti Nejvyššího soudu a Vrchního soudu v Praze jako účastníků řízení a společnosti LAGLAS, spol. s r. o., jako vedlejší účastnice řízení.

Výrok

I. Usnesením Nejvyššího soudu č. j. 23 Cdo 1427/2016-209 ze dne 16. 8. 2016 bylo porušeno stěžovatelčino právo na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Toto rozhodnutí se proto ruší.

III. Ve zbývajících částech se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění

I. Předchozí průběh řízení a vymezení věci

1. Ústavní stížností stěžovatelka napadla v záhlaví tohoto usnesení uvedená rozhodnutí a navrhla jejich zrušení pro rozpor s právem na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 6 odst. 1 evropské Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) a pro porušení jejího práva vlastnit majetek dle čl. 11 odst. 1 Listiny.

2. Žalobou podanou u Krajského soudu v Praze (dále jen „krajský soud“) se stěžovatelka domáhala po společnosti IAGLAS, spol. s r. o., zaplacení částky 438 515 Kč s příslušenstvím z titulu neuhrazení části kupní ceny za dodávku stojanů. Krajský soud na základě provedeného dokazování došel k závěru, že dodávka těchto stojanů byla prokázána, a žalobě tak vyhověl.

3. Vrchní soud v Praze (dále jen „vrchní soud“) jako soud odvolací se však se závěry krajského soudu neztotožnil a konstatoval, že sporná objednávka neměla náležitosti kupní smlouvy, tudíž nelze požadovat vydání kupní ceny. Rozsudek krajského soudu v návaznosti na to změnil tak, že žalobu zamítl.

4. Proti rozhodnutí vrchního soudu podala stěžovatelka dovolání, ve kterém rozsudek vrchního soudu napadla z důvodu nesprávného právního posouzení věci. Vrchnímu soudu vytkla procesní pochybení spočívající v tom, že důkazy hodnotil odlišně, aniž by je zopakoval, což je dle jejího názoru v rozporu s judikaturou Ústavního soudu [srov. stěžovatelkou uvedený náleze sp. zn. II. ÚS 1180/14 ze dne 17. 2. 2015 (N 35/76 SbNU 485)], a dále za nesprávné označila také hmotněprávní posouzení věci ohledně neuzavření předmětné kupní smlouvy. Dle stěžovatelky jsou tak skutkové závěry vrchního soudu – učiněné na základě nesprávného procesního postupu a nesprávného hmotněprávního posouzení – mylné. Senát Nejvyššího soudu však dovolání odmítl jako vadné, jelikož stěžovatelka neuvedla, v čem spatřuje naplnění předpokladu pro přípustnost dovolání spočívajícího v odchýlení odvolacího soudu od ustálené rozhodovací praxe odvolacího soudu, neboť ve svém dovolání pouze poukázala na judikaturu Ústavního soudu. Ohledně námitky procesních vad Nejvyšší soud konstatoval, že tyto samy o sobě nemohou založit přípustnost dovolání. Ostatními námitkami se Nejvyšší soud zabývat nemohl, neboť se týkaly skutkových závěrů.

II. Argumentace účastníků řízení

5. Stěžovatelka ve své ústavní stížnosti namítá, že ve svém dovolání řádně a určitě vymezila rozhodovací praxi, od které se vrchní soud odchýlil, přičemž odmítnutí tohoto dovolání mělo za následek odepření spravedl-

nosti (*denegatio iustitiae*), a Nejvyšší soud tak napadeným usnesením porušil její právo na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny. Stěžovatelka označuje výklad ustanovení vymezuujícího přípustnost dovolání [§ 237 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále také „o. s. ř.“)] provedený Nejvyšším soudem za přepjatě formalistický. Stěžovatelka nepovažuje za rozhodné, zda ve svém dovolání poukázala na rozhodovací praxi Nejvyššího soudu či Ústavního soudu, neboť praxe obou soudů se v daném případě shoduje.

6. Porušení práva na spravedlivý proces stěžovatelka spatřuje taktéž v napadeném rozhodnutí vrchního soudu, který se měl dopustit porušení zásady přímosti, když odlišně od krajského soudu hodnotil důkazy, které sám neprovedl.

7. Oběma napadenými rozsudky bylo taktéž dle stěžovatelky porušeno její ústavně zaručené právo vlastnit majetek dle čl. 11 odst. 1 Listiny, neboť v jejich důsledku pozbyla možnost soudně vymoci svou důvodnou pohledávku.

8. Ústavní soud si vyžádal vyjádření Nejvyššího soudu, který odkázal na odůvodnění napadeného usnesení Nejvyššího soudu a zopakoval, že dovolání postrádalo potřebné náležitosti, neboť stěžovatelka neuvedla, v čem spatřuje splnění předpokladů přípustnosti dovolání, a tudíž nebylo možno v dovolacím řízení pokračovat.

9. Vzhledem k tomu, že Nejvyšší soud ve svém vyjádření nepodal žádné nové argumenty, které by mohly ovlivnit řízení o ústavní stížnosti, Ústavní soud stěžovatelku o repliku k tomuto vyjádření nepožádal.

10. Ústavní soud dále vyžádal vyjádření vedlejší účastnice řízení, která však této možnosti nevyužila.

III. Hodnocení Ústavního soudu

11. Ústavní soud úvodem připomíná, že ve své konstantní judikatuře nepovažuje právo na dovolání za ústavně garantované; z pohledu ústavněprávního by obstála i úprava, v níž by tzv. mimořádné opravné prostředky nebyly připuštěny vůbec. Na druhou stranu však zdůrazňuje, že pokud se zákonodárce rozhodne institut dovolání vytvořit, rozhodování o něm nelze vyjímát z rámce ústavněprávních principů a ústavně zaručených práv a svobod jednotlivce, a to zejména práva na spravedlivý proces [srov. z mnoha např. nález sp. zn. Pl. ÚS 1/03 ze dne 11. 2. 2004 (N 15/32 SbNU 131; 153/2004 Sb.) či nález sp. zn. IV. ÚS 128/05 ze dne 10. 5. 2005 (N 100/37 SbNU 355); všechna citovaná rozhodnutí jsou rovněž dostupná na <http://nalus.usoud.cz>].

12. Přípustnost dovolání vymezuje zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, v ustanovení § 237, dle kterého lze rozlišit čtyři situace, které přípustnost dovolání zakládají. Není-li

stanoveno jinak, je dovolání přípustné proti každému rozhodnutí odvolacího soudu, kterým se odvolací řízení končí, jestliže napadené rozhodnutí závisí na vyřešení otázky hmotného nebo procesního práva, při jejímž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu nebo která v rozhodování dovolacího soudu dosud nebyla vyřešena nebo je dovolacím soudem rozhodována rozdílně anebo má-li být dovolacím soudem vyřešená právní otázka posouzena jinak.

13. Dle ustanovení § 241a odst. 2 o. s. ř. musí být v dovolání vedle obecných náležitostí (§ 42 odst. 4 o. s. ř.) uvedeno, proti kterému rozhodnutí směřuje, v jakém rozsahu se rozhodnutí napadá, vymezení důvodu dovolání, v čem dovolatel spatřuje splnění předpokladů přípustnosti dovolání (§ 237 až 238a o. s. ř.) a čeho se dovolatel domáhá (dovolací návrh).

14. Nejvyšší soud v rámci své rozhodovací činnosti dovodil, že má-li být dovolání přípustné dle § 237 o. s. ř. proto, že napadené rozhodnutí závisí na řešení otázky hmotného nebo procesního práva, při jejímž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu, musí být z obsahu dovolání patrné, o kterou otázku hmotného nebo procesního práva jde a od které „ustálené rozhodovací praxe“ se řešení této právní otázky dovolacím soudem odchyluje (srov. usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Cdo 2394/2013 ze dne 25. 9. 2013).

15. Po nabytí účinnosti zákona č. 404/2012 Sb., kterým byla výrazným způsobem změněna úprava dovolání, byla otázka jeho přípustnosti a následného přezkumu rozhodnutí o dovolání Ústavním soudem v judikatuře řešena již mnohokrát.

16. Ústavní soud ve své judikatuře provedl ústavně konformní výklad výše citovaného ustanovení § 237 o. s. ř. a dovolacího důvodu dle § 241a odst. 1 o. s. ř., ze kterého plyne, že „jakákoliv námitka, jejíž podstatou je tvrzení porušení ústavně zaručených základních práv a svobod rozhodnutím nebo postupem odvolacího soudu v občanském soudním řízení, je ... uplatnitelná i jako dovolací důvod podle § 241a odst. 1 občanského soudního řádu, ve znění zákona č. 404/2012 Sb., tzn. že rozhodnutí odvolacího soudu spočívá na nesprávném právním posouzení věci. Výjimku představují pouze ty námitky, k jejichž uplatnění zákon stanoví jiný právní prostředek ochrany práva, jako je tomu např. v případě žaloby pro zmatečnost podle § 229 odst. 1 až 3 občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů. Nejde-li proto o tento případ, může se účastník odvolacího řízení, který tvrdí, že rozhodnutím odvolacího soudu došlo k porušení jeho ústavně zaručených základních práv a svobod, domáhat ústavní stížnosti jejich ochrany pouze tehdy, pokud předtím řádně a účinným způsobem vyčerpal dovolání přípustné podle § 237 občanského soudního řádu, ve znění zákona č. 404/2012 Sb. V opačném případě by totiž byla jeho ústavní stížnost nepřípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu, ve znění zákona

č. 404/2012 Sb.)“ [srov. bod 11 usnesení sp. zn. III. ÚS 772/13 ze dne 28. 3. 2013 (U 5/68 SbNU 541)].

17. Co se týče možnosti přezkumu rozhodnutí Nejvyššího soudu o přípustnosti dovolání, Ústavní soud v minulosti judikoval, že „může přehodnocovat posouzení přípustnosti dovolání podle § 237 občanského soudního řádu pouze z hlediska jeho ústavnosti. Fakticky se tak jeho přezkum omezuje na posouzení dvou otázek, a to, zda dovolací soud neodepřel účastníku řízení soudní ochranu tím, že odmítl dovolání, aniž by se ve svém odůvodnění, pokud jde o jeho přípustnost, náležitě vypořádal se stěžovatelem řádně předestřenou právní otázkou, nebo tím, že v rámci svého posouzení právní otázky, ať už vyústilo do odmítnutí dovolání, nebo připuštění dovolacího přezkumu, aproboval právní výklad, který je v rozporu s ústavně zaručenými základními právy a svobodami“ [viz bod 20 nálezu sp. zn. II. ÚS 2312/15 ze dne 9. 2. 2016 (N 30/80 SbNU 391)].

18. Ve své nálezové judikatuře pak Ústavní soud výslovně zavázal Nejvyšší soud svým závěrem, že „dovolání je přípustné, závisí-li napadené rozhodnutí na vyřešení otázky hmotného nebo procesního práva vztahující se k ochraně základních práv a svobod, při jejímž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe nejen Nejvyššího soudu, ale také Ústavního soudu“ [viz bod 17 nálezu sp. zn. III. ÚS 1594/16 ze dne 1. 11. 2016 (N 205/83 SbNU 269)].

19. Stěžovatelka v dovolání označila část rozhodnutí odvolacího soudu, která dle jejího názoru nebyla v souladu s ustálenou rozhodovací praxí dovolacího soudu, následně nastínila, z jakého důvodu tento nesoulad shledává (absence zopakování dokazování i přesto, že odvolací soud chce hodnotit důkazy odlišně než soud nalézací), a konečně odkázala na judikaturu Ústavního soudu s tím, že závěry učiněné Ústavním soudem se na postup odvolacího soudu v daném řízení měly aplikovat. Stěžejní stěžovatelčin dovolací argument spočíval v tom, že odvolací soud dospěl k odlišnému hodnocení důkazu provedeného nalézacím soudem, aniž by však onen důkaz sám zopakoval. V nálezu sp. zn. II. ÚS 1180/14 ze dne 17. 2. 2015 (N 35/76 SbNU 485), který stěžovatelka ve svém dovolání citovala, Ústavní soud skutečně dospěl k závěru, že pokud odvolací soud změnil rozhodnutí nalézacího soudu na základě odlišného hodnocení důkazů provedených soudem prvního stupně, a to aniž by je byl sám zopakoval, poruší právo stěžovatele na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 evropské Úmluvy. S tímto závěrem Ústavního soudu se shoduje i judikatura Nejvyššího soudu, dle níž „soud musí přistoupit k zopakování dokazování v odvolacím řízení tehdy, pokud má za to, že z důkazů, jež byly provedeny v řízení před soudem prvního stupně, je možné dospět k jinému skutkovému zjištění, než které učinil soud prvního stupně“ (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 6. 2010 sp. zn. 30 Cdo 1802/2010). Z toho je

tedy zřejmé, že dovolací námitka stěžovatelky se konkrétně vztahuje k postupu řízení v její věci a že se opírá o přílehavou judikaturu Ústavního soudu.

20. Stěžovatelka se ve svém dovolání vypořádala s předpoklady jeho přípustnosti v bodě 3. Uvedla, že „dovolání je přípustné vzhledem k tomu, že odvolací rozsudek závisí na vyřešení otázek hmotného a procesního práva, při jejichž řešení se odvolací soud dílem odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu a dílem tyto otázky odvolací soud vyřešil nesprávně, a to v rozporu s hmotným a procesním právem, a dovolací soud by měl tyto právní otázky vyřešit jinak“. Co se týče vymezení důvodů, pro které stěžovatelka považuje tyto předpoklady za splněné, těm se věnovala v bodě 4 svého dovolání. Z argumentace stěžovatelky vyplývá, že rozhodnutí odvolacího soudu napadá zejména z důvodu nesouladu s judikaturou Ústavního soudu, dle které je odvolací soud v případě odchýlení od skutkových zjištění učiněných soudem prvního stupně na základě důkazu provedeného před tímto soudem povinen důkaz sám zopakovat, a opatřit si tak podklad pro případné odlišné zhodnocení.

21. Z předmětného dovolání lze zjistit, v čem stěžovatelka spatřuje splnění předpokladů přípustnosti dovolání. Je pravda, že stěžovatelka ve svém dovolání výslovně neuvedla, od kterých rozhodnutí Nejvyššího soudu se odvolací soud odchýlil; dle judikatury Ústavního soudu však takový požadavek z ustanovení § 241a odst. 2 o. s. ř. nevyplývá a dle náhledu Ústavního soudu není racionálního důvodu, proč by údaj o tom, od které „ustálené rozhodovací praxe“ se řešení v dovolání vymezené právní otázky odvolacím soudem odchyluje, nepostačilo vymezit i pouze slovním popisem bez uvedení konkrétní spisové značky nebo značek [srov. bod 24 nálezu sp. zn. IV. ÚS 1256/14 ze dne 18. 12. 2014 (N 234/75 SbNU 607) či usnesení sp. zn. I. ÚS 1539/15 ze dne 8. 1. 2016 (dostupné na <http://nalus.usoud.cz>)].

22. Ve světle výše předestřené judikatury Ústavního soudu tak argumentace Nejvyššího soudu nemůže obstát, neboť namítá-li dovolatelka, že rozhodnutí odvolacího soudu je v rozporu s judikaturou Ústavního soudu, a tedy v rozporu s jejími ústavně garantovanými základními právy, a je-li dovolatelkou citovaná judikatura přílehavá a dostatečně konkrétní, jedná se o dovolání přípustné, přestože dovolatelka v podání explicitně necituje judikaturu dovolacího soudu. Nelze přijmout závěr, že existuje „dvojí právo“, tedy právo zákonné a právo ústavní, přičemž dovolání se vztahuje pouze na porušení zákona, nikoliv však ústavních práv.

23. Je třeba připomenout, že dle čl. 4 Ústavy jsou základní práva a svobody pod ochranou soudní moci. Je tedy povinností Nejvyššího soudu jako vrcholného orgánu soustavy obecných soudů poskytovat účastníkům řízení nejen ochranu v rovině zákonné, nýbrž především v rovině ústavní. Shledal-li Nejvyšší soud dovolání vadným i přesto, že v něm dovolatelka

napadala rozhodnutí odvolacího soudu pro rozpor s jejími ústavně zaručenými právy, dopustil se tzv. *denegationis iustitiae*, neboť nedostál své ústavní povinnosti dle čl. 4 Ústavy.

24. Ústavní soud uzavírá, že stěžovatelka ve svém dovolání dostatečně určité vymezila důvody svého dovolání; i přesto se Nejvyšší soud stěžovatelkou řádně předestřenu právní otázkou odmítl zabývat a dokonce označil její dovolání jako vadné. Pouhá skutečnost, že účastník řízení ve svém dovolání neodkáže na konkrétní judikaturu Nejvyššího soudu, nýbrž toliko na přílehavou judikaturu Ústavního soudu, nemůže vést k odmítnutí dovolání pro nemožnost pokračování v řízení z důvodu vady. Pokud Nejvyšší soud jen z tohoto důvodu dovolání pro vady odmítl, dopustil se tím zásahu do účastníkového práva na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny; nadto Nejvyšší soud nedostál svým povinnostem plynoucím z čl. 4 Ústavy, jenž ukládá soudům chránit základní práva a svobody, a nerespektoval čl. 89 odst. 2 Ústavy stanovící, že nálezy Ústavního soudu jsou závazné pro všechny orgány.

25. Ústavní soud proto z výše uvedených důvodů ústavní stížnosti v části směřující proti usnesení Nejvyššího soudu vyhověl a napadené rozhodnutí podle ustanovení § 82 odst. 3 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, zrušil.

26. Ve zbývajících částech Ústavní soud ústavní stížnost jako nepřipustnou podle ustanovení § 43 odst. 1 písm. e) ve spojení s § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu odmítl, neboť v návaznosti na zrušení usnesení Nejvyššího soudu a s ohledem na doktrínu minimalizace zásahů do rozhodovací činnosti obecných soudů mu již dále nepřísluší přezkoumávat napadené rozhodnutí vrchního soudu. Tento přezkum bude nyní v kompetenci Nejvyššího soudu, který bude muset – vázán nálezem Ústavního soudu – o dovolání znovu rozhodnout. Ústavní stížnost týkající se merita věci by tak v tomto případě byla prostředkem předčasným.

II. Usnesení

Č. 14

K možností zrušení rozhodčího nálezu soudem

Restriktivní výklad ustanovení § 31 zákona č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, ve znění pozdějších předpisů, nesmí vést k libovůli rozhodčího soudu, jenž by – bez hrozby následné „sankce“ v podobě možného zrušení rozhodčího nálezu obecným soudem – mohl rozhodčí žalobu zamítnout kupř. z důvodu promlčení uplatněného nároku, ke kterému však zjevně dojít nemohlo; pokud by obecný soud nemohl takový rozhodčí nálež zrušit, mohlo by být porušeno základní právo účastníka rozhodčího řízení na soudní ochranu.

Usnesení

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Josefa Fialy a soudců Radovana Suchánka (soudce zpravodaj) a Jana Filipa – ze dne 18. října 2016 sp. zn. II. ÚS 3636/13 ve věci ústavní stížnosti OLREDO, spol. s r.o., se sídlem Krakovská 7, Praha 1, zastoupené Mgr. Jiřím Černým, advokátem, se sídlem Karlovo náměstí 671/24, Praha 1, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. září 2013 č. j. 23 Cdo 3025/2011-226, proti rozsudku Vrchního soudu v Praze ze dne 23. února 2011 č. j. 2 Cmo 319/2010-175 a proti rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 22. července 2010 č. j. 22 Cm 87/2009-111, jimiž byla zamítnuta stěžovatelčina žaloba na zrušení rozhodčího nálezu, za účasti Nejvyššího soudu, Vrchního soudu v Praze a Městského soudu v Praze jako účastníků řízení a HVB Leasing Czech Republic, s. r. o., se sídlem Želetavská 1525/1, Praha 4, jako vedlejší účastnice řízení.

Výrok

Ústavní stížnost se odmítá.

Odůvodnění

I. Stručné vymezení věci

1. Ústavní stížností podle ustanovení čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 odst. 1 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) stěžovatelka žádá o zrušení v záhlaví označených rozhodnutí, jimiž měla být porušena ustanovení čl. 36 a čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), ustanovení čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) a ustanovení čl. 90 Ústavy.

2. Městský soud v Praze rubrikovaným rozsudkem zamítl žalobu, již se stěžovatelka domáhala zrušení rozhodčího nálezu vydaného Rozhodčím soudem při Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře České republiky (dále jen „rozhodčí soud“) dne 27. 10. 2008 pod sp. zn. Rsp 930/07. K odvolání stěžovatelky Vrchní soud v Praze shora uvedeným rozsudkem rozsudek městského soudu potvrdil a následně stěžovatelčino dovolání odmítl. Nejvyšší soud ústavní stížností napadeným usnesením jako nepřípustné.

3. Stěžovatelka uzavřela dne 23. 10. 1995 s vedlejší účastnicí leasingovou smlouvu, jejímž předmětem byla nemovitá věc. Dne 5. 5. 2000 zaslala vedlejší účastnice stěžovatelce výpověď leasingové smlouvy, již však stěžovatelka vždy považovala za neplatnou. Vedlejší účastnice proto dle názoru stěžovatelky tuto leasingovou smlouvu porušila, když dne 17. 6. 2005 prodala předmět leasingu třetí osobě, a navíc stěžovatelce ani nevydala vzniklý rozdíl mezi nájemným zaplaceným podnájemci nebytových prostor v předmětné nemovitosti a leasingovými splátkami, jež byla stěžovatelka jakožto nájemce na základě leasingové smlouvy povinna vedlejší účastnici platit. Stěžovatelka se proto v rozhodčím řízení domáhala na vedlejší účastnici jednak náhrady škody ve výši 161 875 430 Kč z důvodu porušení platné leasingové smlouvy a jednak vydání bezdůvodného obohacení ve výši 81 451 281 Kč (spočítavajícího v rozdílu mezi nájemným placeným podnájemci a leasingovými splátkami), jež si vedlejší účastnice na úkor stěžovatelky bez právního důvodu ponechala.

4. Rozhodčí soud svým nálezem stěžovatelčinu žalobu zamítl, když dospěl k závěru, že její nároky zanikly v důsledku promlčení, jelikož promlčecí doba počala běžet dne 10. 5. 2000, tedy dnem doručení výpovědi předmětné leasingové smlouvy stěžovatelce.

5. Stěžovatelka se v řízení před obecnými soudy domáhala zrušení rozhodčího nálezu, neboť měla za to, že zde jsou důvody pro jeho zrušení podle ustanovení § 31 písm. e) zákona č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, v rozhodném znění, (dále jen „zákon o rozhodčím řízení“). Dle stěžovatelky totiž rozhodčí soud rozhodl o nároku, který stěžovatelka vůbec neuplatnila, a to aniž by jí jakkoli poučil o svém právním názoru. Stěžovatelka se totiž v žalobě domáhala nároků na náhradu škody z důvodu porušení platné smlouvy a na vydání bezdůvodného obohacení, rozhodčí soud však rozhodl výlučně o promlčení nároku na náhradu škody vzniklé v důsledku neplatnosti právního úkonu, tedy rozhodl o nároku, jež stěžovatelka v řízení neuplatnila. V průběhu řízení před soudem prvního stupně potom stěžovatelka svůj návrh doplnila i o návrh na zrušení napadeného rozhodčího nálezu podle ustanovení § 31 písm. c) zákona o rozhodčím řízení.

II. Námitky stěžovatelky

6. Stěžovatelka v ústavní stížnosti namítá, že obecné soudy nedostály své povinnosti zajistit zachování základních procesních práv v rozhodčím řízení, neboť svým formálním (formalistickým) přístupem odmítly napravit skutečnost, že se rozhodčí soud vůbec nezabýval nároky uplatněnými stěžovatelkou v její žalobě. Obecné soudy přitom dle názoru stěžovatelky postupovaly zcela svévolně, neboť se dostatečně nevypořádaly s jejími námitkami a s jí předloženou právní argumentací. Obecné soudy se tak v prvé řadě vůbec nevypořádaly s námitkou, že nároky vylíčené v žalobě nemohou být posouzeny jako nároky dle ustanovení § 268 obchodního zákoníku, a že tudíž rozhodčí soud nerozhodl o skutku vymezeném v žalobním návrhu. Nejvyšší soud se potom dle stěžovatelky vůbec nevypořádal s argumentem, že jí vnesené námitky nemohou být kvalifikovány jako polemika s právním posouzením rozhodčího soudu, nýbrž že je třeba je posoudit jako námitky směřující proti nesprávnému procesnímu postupu rozhodčího soudu (jak ostatně vyplývá z rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 25. 2. 2010 sp. zn. 23 Cdo 293/2011, ze dne 1. 10. 2008 sp. zn. 32 Odo 1414/2006 a ze dne 25. 2. 2010 sp. zn. 23 Cdo 2433/2009). Řádně se obecné soudy dle stěžovatelky nevypořádaly ani s její námitkou, že rozhodnutí rozhodčího soudu je třeba hodnotit jako rozhodnutí překvapivé, když rozhodčí soud stěžovatelku nijak neupozornil na skutečnost, že považuje za základ pro posouzení případu otázku neplatnosti výpovědi z roku 2000.

7. S odkazem na závěry nálezu Ústavního soudu ze dne 10. 1. 2013 sp. zn. II. ÚS 793/12 (N 10/68 SbNU 159) a nálezu ze dne 16. 7. 2013 sp. zn. I. ÚS 1794/10 (N 118/70 SbNU 55) se proto stěžovatelka domnívá, že obecné soudy postupovaly zcela formálně, když se vyhnuly posouzení základní otázky totožnosti skutku toliko s poukazem na nemožnost přezkoumávat právní hodnocení rozhodčího soudu.

8. Stěžovatelka nadto nesouhlasí se závěrem obecných soudů, že návrh na zrušení rozhodčího nálezu dle ustanovení § 31 písm. c) zákona o rozhodčím řízení uplatnila opožděně, neboť tento závěr je v rozporu s judikaturou Nejvyššího soudu (stěžovatelka v této souvislosti cituje z rozhodnutí ze dne 27. 9. 2012 sp. zn. 23 Cdo 293/2011).

9. Z uvedených důvodů se stěžovatelka domnívá, že obecné soudy porušily její základní právo na soudní ochranu.

III. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

10. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou, jež byla účastnicí řízení, v němž byla vydána napadená rozhodnutí, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelka je zastoupena v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu a ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*),

neboť stěžovatelka před jejím podáním vyčerpala veškeré opravné prostředky pro ochranu svých práv.

IV. Vlastní posouzení věci

11. Ústavnímu soudu byla Ústavou svěřena role orgánu ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy). V rovině ústavních stížností fyzických a právnických osob směřujících svá podání proti rozhodnutím obecných soudů není proto možno chápat Ústavní soud jakožto nejvyšší instanci obecného soudnictví; Ústavní soud je nadán kasační pravomocí toliko v případě, že v soudním řízení předcházejícím podání ústavní stížnosti došlo k porušení některého základního práva či svobody stěžovatele [čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy]. Úkolem Ústavního soudu není zjišťovat věcnou správnost rozhodovací činnosti obecných soudů, nýbrž pouze kontrolovat (a kasačním rozhodnutím případně vynucovat) ústavně konformní průběh a výsledek předcházejícího soudního řízení. Nepřipadá-li tedy v dané věci do úvahy možná indikace porušení základních práv nebo svobod, a to již *prima facie*, musí Ústavní soud ústavní stížnost odmítnout pro zjevnou neopodstatněnost.

12. Podstatou projednávané ústavní stížnosti je tvrzení stěžovatelky, že obecné soudy neochránily její základní práva, neboť řádně nevzaly do úvahy skutečnost, že jí předkládaná kritika předmětného rozhodčího nálezu nepředstavuje kritiku právního hodnocení, ke kterému rozhodčí soud dospěl, nýbrž kritiku jeho procesního postupu, vedoucího k porušení zásady totožnosti skutku, tedy zásady, dle které musí (rozhodčí) soud rozhodnout o žalovaném skutkovém tvrzení v jeho úplnosti, což však rozhodčí soud dle názoru stěžovatelky neučinil, a proto zde byly dány důvody zrušení rozhodčího nálezu dle ustanovení § 31 písm. e) zákona o rozhodčím řízení.

13. V naznačeném ohledu nelze stěžovatelčiným námitkám z dále uvedených důvodů nikterak přisvědčit.

14. Stěžovatelka v prvé řadě přehlízí, že v rozhodnutích, na něž se v ústavní stížnosti odvolává, Nejvyšší soud dospěl k závěru, že skutečnost, že soud rozhodl o jiném skutku (nároku), než byl žalobcem uplatněn, představuje vadu řízení, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci, a tedy dovolací důvod stanovený v ustanovení § 241a odst. 2 písm. a) občanského soudního řádu, z těchto rozhodnutí však nelze (bez dalšího) dovodit, že by taková procesní vada rovněž – *per se* – představovala důvod zrušení rozhodčího nálezu předvídaný ustanovením § 31 písm. e) zákona o rozhodčím řízení. Jinými slovy řečeno, jakkoli není pochyb o tom, že tvrzený nesoulad mezi skutkem tvrzeným žalobcem a skutkem, o němž posuzující orgán rozhodl, představuje vadu řízení, jež mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí věci, z ústavní stížnosti ani z žádného jí odkazovaného rozhodnutí nevyplývá, že by tato vada řízení současně představovala důvod, pro který má být rozhodčí nálezu zrušen.

15. Z odůvodnění ústavní stížností napadených rozhodnutí přitom vyplývá, že soudy všech instancí měly – oproti tvrzení stěžovatelky – za to, že rozhodčí soud rozhodl o celém stěžovatelském v rozhodčím řízení uplatněném nároku (skutku), přičemž tento nárok v plném rozsahu zamítl z důvodu promlčení, ke kterému přihlédl k námitce vznesené vedlejší účastnicí v průběhu řízení.

16. Je proto namístě zdůraznit, že přes opačné tvrzení stěžovatelky rozhodčí soud rozhodl o celém posuzovaném nároku, a to na základě stěžovatelkou rozporovaného hmotněprávního posouzení otázky promlčení uplatněného práva (nároku), protože zde není žádný prostor pro úvahu, zda je tvrzené pochybení rozhodčího soudu (rozhodnutí o promlčení pouze části nároku) podřaditelné pod důvod pro zrušení rozhodčího nálezu, předvídaný ustanovením § 31 písm. e) zákona o rozhodčím řízení. Pokud proto obecné soudy nepřikročily ke zrušení napadeného rozhodčího nálezu, nelze jim z ústavněprávních pozic co vytknout.

17. Ústavní soud však nepřehlíží ani skutečnost, že by zcela restriktivní výklad § 31 zákona o rozhodčím řízení mohl vést k libovůli rozhodčího soudu, jenž by – bez hrozby následné „sankce“ v podobě možného zrušení rozhodčího nálezu obecným soudem – mohl rozhodčí žalobu zamítnout kupř. právě z důvodu promlčení uplatněného nároku, ke kterému však zjevně dojít nemohlo, čímž by v důsledku mohlo být porušeno ustanovení čl. 36 odst. 1 Listiny. Ústavní soud proto na tomto místě zdůrazňuje, že i kdyby bylo možné o správnosti hmotněprávního posouzení otázky promlčení stěžovatelčina nároku rozhodčím soudem mít jisté pochybnosti (pakliže by stěžovatelce v skutku vznikla újma až poté, co mělo dle rozhodčího soudu dojít k promlčení nároku), nelze současně ztrácet ze zřetele, že rozhodčí soud své hmotněprávní posouzení řádně (rozumně a srozumitelně) odůvodnil, a navíc že k němu dospěl až v průběhu řízení, poté co v řízení provedl poměrně rozsáhlé dokazování (srov. str. 5–7 předmětného rozhodčího nálezu). Dle názoru Ústavního soudu proto v postupu rozhodčího soudu nelze spatřovat zjevné prvky libovůle, jež by odůvodňovaly potřebu kasační ingerence obecným soudem, a z toho důvodu zde není prostor ani pro úvahu, zda obecné soudy nepostupovaly nepřipustně formalisticky, když předmětný rozhodčí nálezu nezrušily.

18. Protože tedy nemůže být pochyb o tom, že se stěžovatelka v řízení před obecnými soudy (a poté i před Ústavním soudem) fakticky domáhá revize hmotněprávního posouzení otázky promlčení, je namístě připomenout, že jakkoli musí být i v řízení před rozhodci poskytována právní ochrana (jak správně poukazuje stěžovatelka), nesmí být systém kontroly rozhodovací činnosti rozhodců nastaven tak, aby došlo k setření výhod rozhodčího řízení, tedy jeho praktické využitelnosti, spočívající v prvé řadě (ve srovnání s obecným soudnictvím) v jeho rychlosti [srov. bod 30

odůvodnění nálezu Ústavního soudu ze dne 8. 3. 2011 sp. zn. I. ÚS 3227/07 (N 37/60 SbNU 441)]. Připuštění možnosti revize hmotněprávní kvalifikace rozhodčího soudu obecným soudem by tedy zjevně šlo proti této nezpochybnitelné výhodě rozhodčího řízení, již ostatně i sama stěžovatelka patrně preferovala, když si v rámci rozhodčí doložky ujednala jednoinstančnost rozhodčího řízení. Až na případy zjevné libovůle rozhodčího soudu, což, jak je výše uvedeno, není případ projednávané věci, proto nelze věcný přezkum rozhodčích nálezů v řízení před obecnými soudy připustit, protože obecné soudy v dané věci nepostupovaly ústavně nekonformním způsobem, pokud stěžovatelčinu žalobu zamítly.

19. Ústavní soud se tedy z výše uvedených důvodů domnívá, že obecné soudy ústavní stížností napadenými rozhodnutími stěžovatelčina základní práva neporušily, a proto – již pouze pro úplnost – uvádí (stručně) následující.

20. Dovolává-li se stěžovatelka závěrů nálezu sp. zn. I. ÚS 1794/10, dovolává se rozhodnutí, jež vzešlo ze zcela odlišných okolností. V dovolávaném nálezu totiž Ústavní soud vytkl obecným soudům nepřipustný formalismus, vedoucí k závěru, že soudy smějí rozhodovat pouze o návrhu na zrušení rozhodčího nálezu, nemožou však rozhodnout o zrušení usnesení, kterým rozhodčí soud rozhodčí řízení zastavil; Ústavní soud se tedy v tomto nálezu zabýval právní otázkou, jež v posuzované věci nikterak nerezonuje.

21. Obdobné lze uvést ve vztahu ke stěžovatelkou odkazovaném nálezu sp. zn. II. ÚS 793/12, jenž se vůbec netýká otázky zrušení rozhodčího nálezu.

22. Pokud stěžovatelka tvrdí, že rozhodnutí rozhodčího soudu bylo nepřipustně překvapivé, postačí odkázat na odůvodnění napadeného usnesení Nejvyššího soudu na str. 7 (resp. na obsah rekapitulace vyjádření vedlejší účastnice k této námitce v jejím vyjádření k dovolání stěžovatelky na str. 4), se kterým se Ústavní soud plně ztotožňuje.

23. Tvrdí-li konečně stěžovatelka, že interpretace ustanovení § 32 zákona o rozhodčím řízení obecnými soudy v projednávané věci je ve zjevném rozporu se závěry přijatými Nejvyšším soudem v rozhodnutí sp. zn. 23 Cdo 293/2011, stěžovatelka přehlíží, že jí odkazované rozhodnutí dovolacího soudu se zabývalo otázkou včasnosti námítky podřaditelné pod ustanovení § 31 písm. b) zákona o rozhodčím řízení, nikoliv stěžovatelkou uplatněné námítky dle ustanovení § 31 písm. c) zákona o rozhodčím řízení, jejíž včasnost se řídí speciální normou stanovenou v ustanovení § 33 téhož zákona.

24. Z výše zaznamenaných důvodů je zřejmé, že se stěžovatelce porušení jí dovolávaných ustanovení Ústavy, Listiny a Úmluvy doložit nepodařilo.

25. Ústavní soud proto stěžovatelčin návrh mimo ústní jednání a bez přítomnosti účastníků odmítl dle ustanovení § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu jako návrh zjevně neopodstatněný.

Č. 15

K náhradě škody vzniklé protiprávním jednáním zaměstnavatele při skončení pracovního poměru

Přikročit ke kasaci „překvapivého“ rozhodnutí je namístě toliko tehdy, pokud je zjevné, že by takovým rozhodnutím potenciálně dotčený účastník řízení měl k dispozici „reálnou a efektivní“ právní argumentaci, resp. důkazní prostředky, jež však v důsledku nekorektního postupu soudu nemohl předložit. Porušení práva na spravedlivý proces tedy představuje až situace, kdy by účastník řízení měl v případě soudem neavizovaného právního hodnocení daného nároku k dispozici efektivní procesní obranu (v podobě konkrétních doplňujících skutkových tvrzení), již tento účastník řízení – právě v důsledku skutečnosti, že soud svůj postoj účastníkům řízení před ukončením dokazování nepředstřel – nemohl použít.

Usnesení

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Jaromíra Jirsy a soudců Radovana Suchánka (soudce zpravodaj) a Jana Filipa – ze dne 18. října 2016 sp. zn. II. ÚS 3959/13 ve věci ústavní stížnosti Bustec Production, s. r. o., se sídlem Brněnská 1748/21b, Blansko, zastoupené JUDr. Jiřím Jestřábem, advokátem, se sídlem Hlinky 142a, Brno, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. října 2013 č. j. 21 Cdo 2798/2013-211 a proti rozsudku Krajského soudu v Brně ze dne 24. dubna 2013 č. j. 49 Co 277/2012-188, kterým bylo v odvolacím řízení stěžovatelce uloženo zaplatit náhradu škody ve výši 83 895 Kč s příslušenstvím ve sporu o odstupné při skončení pracovního poměru, za účasti Nejvyššího soudu a Krajského soudu v Brně jako účastníků řízení a Jany Mihálikové jako vedlejší účastnice řízení.

Výrok

Ústavní stížnost se odmítá.

Odůvodnění**I. Stručné vymezení věci**

1. Ústavní stížností podle ustanovení čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) stěžovatelka žádá o zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí, jimiž měla být porušena ustanovení čl. 2 odst. 3,

čl. 26 odst. 1, čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a ustanovení čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“).

2. Krajský soud v Brně (dále jen „krajský soud“) ústavní stížností napadeným rozsudkem změnil rozsudek Okresního soudu v Blansku (dále jen „okresní soud“) ze dne 7. 6. 2012 č. j. 12 C 211/2009-152 (jímž nalézací soud zamítl žalobu vedlejší účastnice) tak, že žalobě v plném rozsahu vyhověl a uložil stěžovatce povinnost zaplatit vedlejší účastnici částku 83 895 Kč s příslušenstvím; následné stěžovatelčino dovolání Nejvyšší soud rubrikovaným usnesením odmítl jako nepřípustné (resp. zčásti pro vady podání).

3. Předmětem sporu obou procesních stran před obecnými soudy se stala otázka, zda vedlejší účastnici s ukončením pracovního poměru u stěžovatelky (doloženým jednak dohodou o skončení pracovního poměru ze dne 9. 4. 2009 a jednak dokumentem označeným jako „Výpověď z pracovního poměru“ z téhož dne) vznikl nárok na odstupné, či nikoliv.

4. Okresní soud dospěl k závěru, že daný pracovní poměr zanikl dohodou, ve které nebyl důvod rozvázání pracovního poměru, a tedy důvod, se kterým by vedlejší účastnice mohla spojitvat nárok na odstupné, uveden, přičemž následné podepsání dokumentu označeného jako výpověď (pro nadbytečnost) již z tohoto hlediska nebylo právně relevantní; vedlejší účastnici proto dle nalézacího soudu nárok na odstupné nevznikl, a její žaloba tak nemohla být důvodná.

5. Krajský soud se k odvolání vedlejší účastnice ztotožnil s okresním soudem v tom, že vedlejší účastnici nárok na odstupné nevznikl, dospěl však k závěru, že jí vznikl nárok na náhradu škody, jež jí byla způsobena právě tím, že jí nárok na odstupné – v důsledku protiprávního jednání stěžovatelky – nevznikl; dle názoru odvolacího soudu totiž vedlejší účastnice přistoupila k podpisu dohody o ukončení pracovního poměru pouze proto, že jí bylo vyplacení odstupného jednatelem stěžovatelky přislíbeno. Vedlejší účastnici tedy dle názoru krajského soudu vznikla škoda, za kterou dle ustanovení § 265 odst. 2 zákoníku práce odpovídá stěžovatelka.

II. Námitky stěžovatelky

6. Stěžovatelka v ústavní stížnosti v prvé řadě namítá, že odvolací soud vydal překvapivé rozhodnutí, neboť přikročil ke změně právního závěru nalézacího soudu, aniž tuto změnu jakkoli avizoval, a tedy stěžovatelce vůbec nedal možnost na tuto změnu reagovat doplněním své argumentace a případně i doplněním důkazních návrhů, a tím jí odňal možnost jakékoliv procesní obrany. S odkazem na závěry nálezu ze dne 21. 1. 2003 sp. zn. II. ÚS 523/02 (N 12/29 SbNU 95) a nálezu ze dne 28. 5. 2013 sp. zn. II. ÚS 2570/10 (N 95/69 SbNU 457) je proto stěžovatelka přesvědčena, že

krajský soud svým rozhodnutím, resp. jeho vydání předcházejícím postupem porušil její právo na spravedlivý proces; v této souvislosti stěžovatelka odkazuje rovněž na závěry rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Čeppek proti České republice* (stížnost č. 9815/10) a na rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 28. 4. 2009 sp. zn. 22 Cdo 3441/2006 a ze dne 22. 11. 2010 sp. zn. 22 Cdo 2147/2009.

7. Mimoto stěžovatelka namítá, že krajský soud v odůvodnění napadeného rozhodnutí odkazuje na judikáty Nejvyššího soudu, jež však ve srovnání s projednávanou věcí vykazují podstatné skutkové odlišnosti. Právní závěry odvolacího soudu jsou navíc dle stěžovatelky v extrémním rozporu se skutkovými zjištěními nalézacího soudu, resp. s důkazy provedenými v řízení před soudem prvního stupně.

8. Nejvyššímu soudu potom stěžovatelka vytýká, že se zabýval pouze marginální částí jejího dovolání a odmítl je, aniž by zkoumal namítaný nesprávný procesní postup odvolacího soudu a namítané nesprávné právní posouzení věci.

III. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

9. Ústavní soud musel nejprve posoudit splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou, jež byla účastnicí řízení, v němž byla vydána napadená rozhodnutí, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelka je právně zastoupena v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, a ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*), neboť stěžovatelka vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva.

IV. Vlastní posouzení věci

10. Ústavnímu soudu byla Ústavou svěřena role orgánu ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy). V rovině ústavních stížností fyzických a právnických osob směřujících svá podání proti rozhodnutím obecných soudů není proto možno chápat Ústavní soud jakožto nejvyšší instanci obecného soudnictví; Ústavní soud je nadán kasační pravomocí toliko v případech, že v soudním řízení předcházejícím podání ústavní stížnosti došlo k porušení některého základního práva či svobody stěžovatele [čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy]. Úkolem Ústavního soudu není zjišťovat věcnou správnost rozhodovací činnosti obecných soudů, nýbrž pouze kontrolovat (a kasačním rozhodnutím případně vynucovat) ústavně konformní průběh a výsledek předcházejícího soudního řízení. Nepřípadá-li tedy v dané věci do úvahy možná indikace porušení základních práv nebo svobod, musí Ústavní soud ústavní stížnost odmítnout pro zjevnou neopodstatněnost.

11. Podstatou posuzovaného podání je tvrzení stěžovatelky, že odvolací soud vydal překvapivé rozhodnutí, jímž přikročil ke změně právních i skutkových závěrů nalézacího soudu, přičemž tento svůj postup v odvolacím řízení nikterak neavizoval, čímž stěžovatelce znemožnil efektivní procesní obranu, v jejímž rámci by mohla rozšířit svoji argumentaci a případně i předložit návrhy na doplnění důkazů, a navíc ve svém rozhodnutí odkázal na judikáty vycházející z odlišných skutkových okolností než projednávaná věc.

12. Stěžovatelce lze přisvědčit potud, že subjektivně vzato mohla mít napadené rozhodnutí odvolacího soudu za překvapivé, z dále pojednaných důvodů však dle názoru Ústavního soudu odvolací soud stěžovatelčina základní práva neporušil.

13. Odvolací soud totiž přikročil k měnícímu výroku poté, co dospěl k závěru, že soudem zjištěný skutkový stav je třeba v souladu s existující judikaturou Nejvyššího soudu odlišně právně kvalifikovat. Za této procesní situace sice měl odvolací soud o svém záměru účastníky řízení informovat, pokud tak ovšem neučil, stěžovatelčino právo na spravedlivý proces v daném kontextu (efektivně) nezasáhl.

14. Smyslem indikace tzv. překvapivého rozhodnutí, tedy rozhodnutí zatíženého procesně nekorektním postupem (zpravidla odvolacího) soudu, kdy přinejmenším jedna z procesních stran takové rozhodnutí (resp. jeho jednotlivé výroky) na základě provedeného dokazování nemohla objektivně předvídat, je označit za ústavně nekonformní rozhodnutí, před jehož vydáním bylo jedné ze sporných stran „znemožněno reálně a efektivně hájit před soudem svá práva“ (srov. stěžovatelkou odkazované judikáty Ústavního soudu i Nejvyššího soudu).

15. Přikročit ke kasaci „překvapivého“ rozhodnutí je tedy namístě (toliko) tehdy, pokud je zjevné, že by takovým rozhodnutím potenciálně dotčený účastník řízení měl k dispozici „reálnou a efektivní“ právní argumentaci, resp. důkazní prostředky, jež však v důsledku nekorektního postupu soudu nemohl předložit.

16. To však není případ posuzované věci. Stěžovatelka totiž ani v ústavní stížnosti nepředkládá žádnou argumentaci, ze které by bylo (byť jen v obecné rovině) zřejmé, jakým způsobem by měla být s to zvrátit právní závěr, ke kterému krajský soud v napadeném rozhodnutí dospěl. Navíc je třeba připomenout, že odvolací soud ve svém rozhodnutí (s dále uvedenou výhradou - viz bod 23) převzal skutková zjištění soudu prvního stupně, protože nebyl dán prostor pro poučení dle ustanovení § 118a odst. 2 občanského soudního řádu, jež se vztahuje pouze na situace, kdy je při změněné právní kvalifikaci nutno doplnit dosavadní dokazování.

17. Jinými slovy řečeno, za situace, kdy odvolací soud odkázal na judikáty, jejichž závěry přes opačné mínění stěžovatelky do posuzované věci

bezpochyby dopadají (viz následující bod), a kdy odvolací soud vyšel ze skutkových zjištění soudu prvního stupně, by bylo čistě formalistické a řízení zbytečně prodlužující, pokud by krajský soud věc vracel nalézacímu soudu k dalšímu řízení.

18. Tvrdí-li přitom stěžovatelka, že odvolací soud v odůvodnění napadeného rozhodnutí odkázal na rozhodnutí Nejvyššího soudu, jejichž závěry nemohou pro skutkovou odlišnost do posuzované věci dopadat, je třeba zdůraznit, že v tomto ohledu nelze stěžovatele jakkoli přisvědčit. V rozhodnutí sp. zn. 21 Cdo 1599/2002 Nejvyšší soud mj. uvedl: „Jestliže zaměstnanec návrh zaměstnavatele (učiněný zaměstnancem, který je v tomto směru oprávněný jménem zaměstnavatele jednat) na rozvázání pracovního poměru dohodou přijme v přesvědčení, že poskytnuté údaje jsou pravdivé, a že tedy rozvazuje pracovní poměr z některého z důvodů uvedených v ustanovení § 46 odst. 1 písm. a) až c) zák. práce, nemůže být takovým postupem zaměstnavatele poškozen. Ukáže-li se, že ve skutečnosti byl pracovní poměr dohodou rozvázán z jiného důvodu, než který je uveden v ustanovení § 46 odst. 1 písm. a) zák. práce, a že mu proto nenáleží odstupné poskytované při skončení pracovního poměru, byla mu způsobena škoda, kterou je mu zaměstnavatel ve smyslu ustanovení § 187 odst. 2 zák. práce povinen nahradit.“ Již v tomto rozhodnutí tedy Nejvyšší soud zaujal právní názor, že zaměstnanec uzavírající dohodu o ukončení pracovního poměru s přesvědčením, že mu na základě této dohody vzniká nárok na odstupné, nemůže být poškozen postupem zaměstnavatele, jenž jej v takovém přesvědčení svým jednáním utvrzuje; tento závěr byl posléze dovolacím soudem precizován v obsahově navazujícím (ve stejném řízení vydaném) rozhodnutí sp. zn. 21 Cdo 1006/2005.

19. Je tedy zřejmé, že posuzovaná věc i odvolacím soudem odkazované judikáty sice nevycházejí ze zcela totožných skutkových okolností, nicméně že dané odlišnosti nejsou příliš podstatné, neboť v obou případech primárně jde o otázku, zda má zaměstnanec, jenž uzavřel se svým zaměstnavatelem dohodu o skončení pracovního poměru (pouze) proto, že se mylně domníval, že je s tímto úkonem spojen zákonný nárok na vyplacení odstupného, právo na plnění ve výši odpovídající výši odstupného, jež by mu vzniklo, pokud by nárok na vyplacení odstupného skutečně měl. Pokud se proto odvolací soud v projednávané věci řídil právními závěry, ke kterým Nejvyšší soud v odkazovaných rozhodnutích dospěl, nelze mu v tomto ohledu nic vytknout, pročez prizmatem souladu napadeného rozhodnutí s rozhodovací praxí dovolacího soudu vskutku nelze rozhodnutí odvolacího soudu přiřadit atribut překvapivosti.

20. Jakkoli tedy jsou – v obecné rovině – stěžovatelce příznivé závěry již odkazovaných rozhodnutí, nelze ztrácet ze zřetele, že ani z ústavní stížnosti nevyplývá, jakým způsobem by měla v úmyslu v odvolacím řízení

reagovat na krajským soudem avizovaný právní závěr, že stěžovatelka odpočívá vedlejší účastníci za škodu způsobenou jí jejím jednatelem během procesu konsensuálního ukončení pracovního poměru.

21. Veškerá stěžovatelkou odkazovaná rozhodnutí Ústavního soudu, Nejvyššího soudu i Evropského soudu pro lidská práva (tedy včetně dvou rozhodnutí týkajících se podmínek aplikace moderačního práva v rámci rozhodování o náhradě nákladů řízení) vycházejí z předpokladu, že účastník řízení musí mít možnost předložit veškerá tvrzení (a je osvědčující důkazy), jež potenciálně ovlivní právní hodnocení soudu. Jinými slovy, porušení práva na spravedlivý proces představuje situace, kdy by účastník řízení měl v případě soudem neavizovaného právního hodnocení daného nároku k dispozici efektivní procesní obranu (v podobě konkrétních doplňujících skutkových tvrzení), již tento účastník řízení – právě v důsledku skutečností, že soud svůj postoj účastníkům řízení před ukončením dokazování nepředestřel – nemohl použít.

22. Jak však bylo již výše uvedeno, Ústavní soud se nedomnívá, že by popsaná procesní situace v posuzované věci nastala, neboť zpětně viděno, stěžovatelka nepředkládá (byť jen v rovině tvrzení) žádné argumenty, jež by mohly vést k úsudku, že by na základě ji uplatněných návrhů (tvrzení) byl v dané věci dán prostor pro jí příznivější meritorní rozhodnutí.

23. Se stěžovatelkou je tak třeba souhlasit pouze potud, že odvolací soud, pokud hodnotil svědeckou výpověď jejího jednatele způsobem, jež z hodnocení nalézacího soudu (přímo) nevyplýval, a z ní přitom dovodil relevantní skutkovou okolnost, měl důkaz touto svědeckou výpovědí v odvolacím řízení zopakovat (resp. nechat tento důkaz zopakovat nalézacím soudem). Z výše uvedených důvodů (srov. bod 17) se však Ústavní soud domnívá, že sama tato skutečnost nemohla stěžovatelčina procesní práva efektivně zasáhnout, neboť z odůvodnění krajského soudu je zřejmé, že by opakované provedení tohoto důkazu na skutkových zjištěních nemohlo nic změnit, neboť oproti tvrzení stěžovatelky je zřejmé, že skutková zjištění (odvolacího soudu) nelze mít za zjištění v extrémním rozporu s provedenými důkazy, naopak je zřejmé, že odvolacím soudem zjištěný skutkový stav řádně koresponduje s provedeným dokazováním.

24. Pokud jde konečně o napadené rozhodnutí Nejvyššího soudu, z dosud řečeného vyplynulo, že rozhodnutí krajského soudu je namísto považovat za souladné s judikaturou Nejvyššího soudu, protože právnímu závěru Nejvyššího soudu, že stěžovatelčino dovolání není z tohoto důvodu přípustné (nejsou splněny předpoklady předvídané ustanovením § 237 občanského soudního řádu), nelze nic vytknout.

25. Shrnutím řečeného je zřejmé, že se stěžovatelce porušení jí dovolávaných ustanovení Listiny a Úmluvy prokázat nepodařilo; pouze pro úplnost je možné dodat, že v případě tvrzeného porušení ustanovení čl. 26

odst. 1 Listiny stěžovatelka v ústavní stížnosti žádnou argumentaci nepředložila.

26. Současně je třeba zdůraznit, že napadené rozhodnutí odvolacího soudu nelze mít za nespravedlivé, za nespravedlivé by ovšem bylo nutno považovat rozhodnutí opačné (tedy v daném případě rozhodnutí nalézacího soudu), jež by bylo ve zjevném rozporu s příslušnou judikaturou Nejvyššího soudu, neboť by rezignovalo na nutnost reparace škody, jež vedlejší účastníci prokazatelně vznikla v důsledku protiprávního jednání stěžovatelčina jednatele.

27. Ústavní soud tedy stěžovatelčinu ústavní stížnost mimo ústní jednání a bez přítomnosti účastníků podle ustanovení § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu odmítl jako návrh zjevně neopodstatněný.

Č. 16

K náhradě nákladů řízení organizací na ochranu spotřebitelů v případě neúspěšnosti ve sporu

Odkaz na zásadu přednosti unijního práva nemůže stěžovatele vyvázat ze základních procesních povinností, které mu ukládá vnitrostátní právo, především z povinnosti náležitě prokázat závadné jednání žalovaného. Pokud bylo soudem konstatováno jednorázové porušení unijních pravidel ochrany spotřebitele ze strany žalovaného, ale stěžovateli-spotřebitelské organizaci se nepodařilo prokázat opakovanost a soustavnost takového jednání, což jsou podmínky zajišťující vyváženost procesního postavení a ochranu oprávněných zájmů účastníků řízení, a v samotném sporu tedy úspěšný nebyl, je stěžovatel povinen hradit náklady právního zastoupení protistraně, neboť ze směrnice Evropského parlamentu a Rady 2009/22/ES o žalobách na zdržení se jednání v oblasti ochrany zájmů spotřebitelů žádné paušální osvobození spotřebitelských organizací od takové povinnosti nevyplývá.

Usnesení

Ústavního soudu – senátu složeného z předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka a soudců Jiřího Zemánka (soudce zpravodaj) a Ludvíka Davida – ze dne 15. listopadu 2016 sp. zn. II. ÚS 1794/15 ve věci ústavní stížnosti UNICAMPUS, o. s., se sídlem Kubelíkova 1224/42, 130 00 Praha 3, zastoupeného Mgr. Ing. Michaelou Šafářovou, advokátkou, se sídlem Záběhlická 3262/88A, 106 00 Praha 10, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. března 2015 č. j. 33 Cdo 4069/2014-368, kterým bylo odmítnuto stěžovatelovo dovolání, alternativně proti rozsudku Krajského soudu v Praze ze dne 14. května 2014 č. j. 29 Co 180/2014-296, kterým byl potvrzen prvostupňový rozsudek o zamítnutí stěžovatelovy žaloby na uložení povinnosti zdržet se vůči spotřebiteli nabízení, prodeje a uvádění na trh doplňku stravy se zdravotními tvrzeními, za účasti Nejvyššího soudu a Krajského soudu v Praze jako účastníků řízení.

Výrok

Ústavní stížnost se odmítá.

Odůvodnění

I.

1. Stěžovatel se podanou ústavní stížností domáhá zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí (alternativně) s tvrzením, že jimi bylo porušeno ústavně zaručené právo na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a právo na zákonného soudce podle čl. 38 odst. 1 Listiny.

2. Krajský soud v Praze rozsudkem ze dne 14. května 2014 č. j. 29 Co 180/2014-296 potvrdil rozsudek soudu prvního stupně, jímž byla zamítnuta žaloba, kterou se žalobce (stěžovatel) domáhal po žalovaném (Aminostar, s. r. o.) uložení povinnosti zdržet se vůči spotřebiteli protiprávního jednání spočívajícího v nabízení, prodeji či uvádění na trh výrobku BETA KAROTEN 25.000 I. U. 60 kapslí (dále jen „předmětný výrobek“), na jehož obalu jsou uváděna některá ze zdravotních tvrzení blíže specifikovaných ve výroku I, a zdržet se používání těchto zdravotních tvrzení v jiných obchodních praktikách vůči spotřebiteli nebo jiným (zaměnitelným) způsobem formulovaných. Odvolací soud ve shodě se soudem prvního stupně dospěl k závěru, že žalobci se nepodařilo prokázat soustavnost nebo opakovanost jednání žalovaného (srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. července 2013 sp. zn. 23 Cdo 2939/2011), což je s ohledem na preventivní povahu zdražovacích nároků podmínka jejich úspěchu, s tím, že žalobce předložil toliko 1 ks předmětného výrobku žalovaného, jehož obal obsahoval zakázaná zdravotní tvrzení, a porušoval tím relevantní právní předpisy (nařízení Komise Evropské unie 432/2012). Dále konstatoval, že v případě předmětného výrobku byla poslední šarže obsahující zakázaná tvrzení uvedena na trh v červnu 2012, tedy zhruba půl roku před nabytím účinnosti nařízení Komise Evropské unie 432/2012. Žalovaný navíc od doby platnosti tohoto nařízení do doby jeho účinnosti (14. prosince 2012) vyvíjel činnost směřující ke změně obalu předmětného výrobku tak, aby byl v souladu s evropskou legislativou, a učinil řadu dalších opatření, aby se předmětné výrobky na trhu po nabytí účinnosti nařízení neobjevovaly. Bezprostředně před nabytím účinnosti nařízení mělo dojít ke stažení předmětného výrobku z prodeje žalovaného. Odvolací soud dále podotkl, že i kdyby bylo prokázáno v době zahájení řízení soustavné protiprávní jednání žalovaného, což ovšem nebylo, v žádném případě nebyla prokázána jeho existence v době rozhodování soudu, proto by bylo bezpředmětné ukládat žalovanému povinnost zdržet se protiprávního jednání. O náhradě nákladů řízení rozhodl odvolací soud na základě úspěchu ve věci a podle § 142 odst. 1 ve spojení s § 224 odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále též jen „o. s. ř.“) přiznal žalovanému právo na jejich náhradu.

3. Následné dovolání žalobce bylo usnesením předsedy senátu Nejvyššího soudu ze dne 31. března 2015 č. j. 33 Cdo 4069/2014-368 odmítnuto podle § 243c odst. 1 věty první o. s. ř. jako nepřipustné, neboť neobsahovalo údaj o tom, v čem dovolatel spatřuje splnění předpokladů přípustnosti dovolání (§ 241a odst. 2 o. s. ř.), a v dovolacím řízení nebylo možno pro tuto vadu pokračovat (viz usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. července 2013 sen. zn. 29 NSČR 51/2013). K tomu Nejvyšší soud podotkl, že přípustnost dovolání nejsou samy o sobě způsobilé založit otázky, které dovolatel považuje za „velmi významné“, přičemž požaduje, aby je k vyřešení Nejvyšší soud – pokud je nevyřeší sám – předložil Soudnímu dvoru Evropské unie (dále též jen „SDEU“).

II.

4. Stěžovatel v poměrně podrobně sepsané ústavní stížnosti namítá porušení shora uvedených ústavně zaručených práv. Odvolacímu soudu vytýká, že porušil své povinnosti vyplývající z přednostní aplikace práva Evropské unie, zejména v podobě nepodání eurokonformního výkladu. Odvolací soud se odchýlil od judikatury SDEU, když žalovanému, jemuž bylo ve sporu prokázáno porušení práva Evropské unie, přiznal náhradu nákladů řízení (rozpor s rozhodnutím SDEU C 453/99, *Courage v. Creham*). Takový výklad je v rozporu s cíli směrnice 2009/22/ES, neboť podle této směrnice je nepřipustné, aby pokud spotřebitelská organizace napadne takové jednání obchodníka, které je porušováním předpisů, nebyla jako žalobce úspěšná a měla navíc zákonnou povinnost hradit náklady řízení. Odvolací soud svým rozhodnutím v podstatě znemožnil úspěšně napadnout protiprávní jednání, které je pouze náhodným excesem, neboť úspěch stěžovatele podmínil extenzivním břemenem tvrzení o uskutečněném opakování protiprávního jednání nebo o hrozbě jeho opakování v budoucnu. Odvolací soud se měl zabývat otázkou souladu jím zamýšleného výkladu s právem Evropské unie, a pokud ji vůbec nevzal v úvahu, postupoval svévolně [k tomu viz nálezy Ústavního soudu ze dne 11. září 2012 sp. zn. II. ÚS 2504/10 (N 154/66 SbNU 311)], a pokud danou věc nepředložil k zodpovězení SDEU a její nepředložení ani neodůvodnil, porušil právo na zákonného soudce. Stěžovatel přitom ke dni žaloby napadl protiprávní jednání žalovaného oprávněně, avšak odvolací soud rozhodoval ke dni vydání rozsudku. V neprospěch stěžovatele byly použity skutečnosti, které nastaly až po datu podání žaloby a které stěžovatel nezavinil a nemohl ani ovlivnit. Stěžovatel má za to, že i po ukončení protiprávního jednání by měl rozsudek význam pro kolektivní ochranu spotřebitelů. V případě žalob spotřebitelských organizací je třeba upřednostnit zejména cíle směrnice spolu se zásadou efektivní a loajality před zásadou užitečnosti (*effet utile*). Obecným soudům dále vytýká, že mu daly k tíži, že nezaslal žalované

předžalobní výzvu. To však nebylo jeho povinností a jedinou sankcí by byla ztráta nároku na náklady řízení. Další námitky se týkají ledabylého a svévolného hodnocení důkazů, což stěžovatel dokládá citací jejich textů.

5. Ve vztahu k rozhodnutí Nejvyššího soudu stěžovatel uvádí, že řádně předestřel důvody dovolání, které jasně a srozumitelně zformuloval. Pokud Nejvyšší soud dovolání odmítl pro existenci vad, jedná se z jeho strany o nepochopení a neporozumění struktury a obsahu dovolání. Zdůrazňuje, že se domáhal revize právních otázek, které byly významné pro rozhodnutí odvolacího soudu. Odvolací soud však tyto otázky vůbec neřešil, z čehož vyplynul požadavek na Nejvyšší soud, aby se jimi zabýval. Vyslovuje přesvědčení, že přípustnost dovolání založily otázky, které měl odvolací soud povinnost si položit, protože byly významné, avšak tak neučinil. Podotýká, že Nejvyšší soud byl oprávněn dovolání odmítnout pouze s tím, že stěžovatelem položené otázky významné nejsou. To však neučinil a dovolání podle názoru stěžovatele odmítl svévolně a bez řádného odůvodnění, čímž rovněž porušil právo na spravedlivý proces. Stěžovatel rovněž zdůrazňuje, že v dovolání řádně vymezil, v čem spatřuje splnění předpokladů přípustnosti dovolání. Nesouhlasí s tvrzením obsaženým v odůvodnění rozhodnutí o dovolání, že v dovolání „pouze kriticky analyzoval závěry soudů obou stupňů a vyjádřil svůj subjektivní náhled na to, jak měl odvolací soud rozhodnout“. Zdůrazňuje, že v dovolání namítal rozpor odvolacího soudu s judikaturou SDEU (konkrétně zmiňoval rozsudek ze dne 7. února 1973, *Komise v. Itálie*, Recueil, s. 101, bod 10), přesto Nejvyšší soud konstatoval, že dovolatel je povinen uvést, v čem se při jejím řešení odvolací soud odchýlil od „ustálené rozhodovací praxe“. Proti takové argumentaci ze strany Nejvyššího soudu podle stěžovatele neexistuje obrana. Závěrem uvádí, že k odmítnutí dovolání došlo v rozporu s právem na spravedlivý proces a současně bylo i porušeno právo na zákonného soudce.

III.

6. Ústavní soud si pro posouzení věci vyžádal vyjádření účastníků řízení k ústavní stížnosti.

7. Nejvyšší soud ve vyjádření uvedl, že k závěru o nesplnění předpokladů přípustnosti dovolání dospěl po posouzení celého jeho obsahu. Stěžovatelovo konstatování, že „mnohé právní otázky dosud nebyly řešeny Nejvyšším soudem, pouze některé z nich byly řešeny Soudním dvorem EU“, a proto je předkládá k posouzení Nejvyššímu soudu, nelze považovat za řádné vymezení kritérií přípustnosti dovolání. Postup Nejvyššího soudu byl v souladu s jeho ustálenou judikaturou, která obstála i v rámci ústavně-právního přezkumu (např. usnesení Ústavního soudu ze dne 4. listopadu 2014 sp. zn. I. ÚS 1836/14; dostupné na <http://nalus.usoud.cz>), a nemohlo jím dojít k porušení práva na spravedlivý proces.

8. Krajský soud v Praze v plném rozsahu odkázal na odůvodnění ústavní stížností napadeného rozhodnutí.

9. Stěžovatel v replice k ústavní stížnosti opakuje, že splnil kritéria přípustnosti dovolání, když přesně definoval otázky národního a unijního práva a uvedl, proč byly tyto otázky významné pro rozhodnutí. Nejvyšší soud však neuváděl, že odpovědi na právní otázky konkretizované stěžovatelem nebyly významné pro rozhodování odvolacího soudu, nýbrž našel vadu podání, kterou však dovolání podle názoru stěžovatele neobsahovalo, čímž zmařil šanci stěžovatele na dosažení spravedlnosti. Dále poukazuje na to, že k otázkám práva Evropské unie je konečnou výkladovou autoritou SDEU, který rovněž představuje v rámci tohoto výkladu zákonného soudce, přičemž je na Nejvyšším soudu, aby v rámci předběžných otázek řešil sjednocovací praxi k unijnímu právu.

IV.

10. Ústavní soud ve své ustálené judikatuře zcela zřetelně akcentuje doktrínu minimalizace zásahů do činnosti orgánů veřejné moci, která je odrazem skutečnosti, že Ústavní soud není součástí soustavy obecných soudů (čl. 83 Ústavy České republiky). Proto mu nepřísluší zasahovat do ústavně vymezené pravomoci jiných subjektů veřejné moci, pokud jejich činností nedošlo k zásahu do ústavně zaručených základních práv a svobod, a to i v případě, že by na konkrétní podobu ochrany práv zakotvených v podústavních předpisech měl jiný názor.

11. Podstatou ústavní stížnosti, přestože se jí stěžovatel snaží dát ústavněprávní rozměr poukazováním na absenci eurokonformního výkladu a s tím související opomenutí obecných soudů předložit danou věc k posouzení SDEU, je víceméně pouze nesouhlas s rozhodnutím o náhradě nákladů řízení. Jak se totiž podává z ústavní stížnosti, stěžovatel brojí především proti závěru, že je povinen žalovanému hradit náklady řízení, ačkoliv bylo prokázáno porušení práva Evropské unie. Takový výklad má být v rozporu s cíli směrnice 2009/22/ES. Ústavní soud tento názor stěžovatele nesdílí. Jakkoliv se podle argumentace stěžovatele může jevit, že je ve stávajícím případě ve hře unijní právo, ve skutečnosti jde pouze o aplikaci národních procesních předpisů týkajících se náhrady nákladů řízení. V této souvislosti pokládá Ústavní soud za potřebné připomenout, že při posuzování problematiky náhrady nákladů řízení postupuje velmi zdrženlivě a výrok o náhradě nákladů řízení ruší pouze výjimečně. Nicméně vzhledem k tomu, že rozhodování o nákladech řízení je integrální součástí soudního řízení jako celku, a proto i na tuto část řízení dopadají postuláty spravedlivého procesu, je Ústavní soud oprávněn podrobit přezkumu i tato rozhodnutí, avšak pouze z toho pohledu, zda nejsou v extrémním rozporu s principy spravedlnosti, resp. zda z hlediska své intenzity zásahu do základního

práva nepředstavují závažný excés [viz např. náleze ze dne 8. února 2007 sp. zn. III. ÚS 624/06 (N 27/44 SbNU 319)]. Takovou povahu však napadená soudní rozhodnutí nemají, neboť ve vztahu k nákladům řízení soudy postupovaly podle zásady úspěchu ve věci (§ 142 odst. 1 o. s. ř.) a jasně a srozumitelně tento výrok odůvodnily.

12. Nad rámec uvedeného Ústavní soud navíc podotýká, že ze směrnice 2009/22/ES žádné paušální osvobození spotřebitelských organizací od povinnosti hradit náklady řízení nevyplývá. Pokud Česká republika v souladu se směrnicí určila, že orgánem příslušným k rozhodování bude soud (nikoliv např. správní orgán), je zřejmé, že žaloby na zdržení se protiprávního jednání ve věci práv ochrany spotřebitelů budou projednávány v občanském soudním řízení. To má ovšem za následek, že strana, která není ve sporu úspěšná, je povinna hradit náklady právního zastoupení protistraně. Naopak, pokud by v případě prohry ve sporu nestihala neúspěšnou spotřebitelskou organizaci povinnost nahradit náklady řízení úspěšnému žalovanému, mohlo by se uvažovat o porušení zásady rovnosti účastníků řízení, neboť taková povinnost by na straně prohravšího obchodníka zcela jistě byla shledána. Nelze přitom přehlédnout, že sice soudem bylo konstatováno porušení pravidel, když byl zachycen výrobek obsahující zakázaná zdravotní tvrzení, avšak stěžovatel v samotném sporu úspěšný nebyl, neboť se mu nepodařilo prokázat opakovanost a soustavnost jednání žalovaného, což jsou podmínky sice definované judikatorně (viz shora citovaný rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 23 Cdo 2939/2011), které ovšem mají své opodstatnění, poněvadž zajišťují vyváženost procesního postavení stran soudního řízení a ochranu oprávněných zájmů všech účastníků řízení. Jak odvolací soud správně dovodil, i kdyby v době zahájení tu tedy bylo soustavné protiprávní jednání (jakkoliv prokázáno nebylo), v době rozhodování soudu prvního stupně jeho existence prokázána nebyla, což mělo pro úspěch žalobcem uplatněného zdržovacího nároku zásadní význam. V tomto směru se stěžovateli připomíná, že ani odkaz na zásadu přednosti unijního práva ho nemůže vyvázat ze základních procesních povinností, a to především z povinnosti náležitě prokázat závadné jednání žalovaného.

13. Stěžovatel dále brojil proti z jeho pohledu formalistickému a svěvolnému rozhodnutí Nejvyššího soudu, jímž bylo jeho dovolání odmítnuto pro existenci vad spočívajících v absenci vymezení kritérií přípustnosti dovolání. V ústavní stížnosti a posléze i v replice k vyjádření účastníků sice zdůrazňuje, že jeho dovolání splňovalo všechny podmínky stanovené občanským soudním řádem, včetně kritérií přípustnosti, Ústavní soud však takový závěr nesdílí. Stěžovatel zřejmě přehlíží rozdíl mezi přípustností dovolání a dovolacími důvody, když Nejvyššímu soudu předložil celou řadu zásadních právních otázek, jejichž vyřešení by mělo být významné nejen pro daný spor, nýbrž i obecně, avšak ve vztahu k vymezení kritérií

přípustnosti dovolání, tak jak jsou myšleny v § 237 o. s. ř., nic neuvedl. Jinými slovy, stěžovatel jakožto dovolatel měl povinnost ve svém podání uvést okolnosti, z nichž by bylo možné usuzovat, že by v souzené věci šlo (mělo jít) o případ (některý ze čtyř v úvahu přicházejících), v němž napadené rozhodnutí závisí na vyřešení otázky hmotného nebo procesního práva: 1. při jejímž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu nebo 2. která v rozhodování dovolacího soudu dosud nebyla vyřešena nebo 3. která je dovolacím soudem rozhodována rozdílně anebo 4. má-li být dovolacím soudem vyřešená právní otázka posouzena jinak. Tento krok však stěžovatel vynechal a jeho dovolání se zaměřilo toliko na formulaci právních otázek, jimiž se měl Nejvyšší soud zabývat, a pakliže tak neučinil, měl porušit právo na spravedlivý proces. Akceptace takového postupu by však vedla k tomu, že by samotná kategorie přípustnosti zcela postrádala smysl, neboť by přípustnost dovolání byla založena bez dalšího jen tím, že dovolatel žádal, aby se Nejvyšší soud odchýlil od dovoláním napadeného rozhodnutí odvolacího soudu, o což však jde každému dovolateli bez výjimky. V této souvislosti je třeba uzavřít, že nesprávné právní posouzení věci je dovolacím důvodem podle § 241a odst. 1 a 3 o. s. ř., a už jen proto nemůže být současně údajem o tom, v čem dovolatel spatřuje splnění předpokladů přípustnosti dovolání.

14. Na základě shora uvedeného dospěl Ústavní soud k závěru, že v dané věci k porušení základních práv či svobod stěžovatele nedošlo, a proto ústavní stížnost odmítl jako návrh zjevně neopodstatněný podle § 43 odst. 2 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 77/1998 Sb.

III

III. Stanoviska

Č. 43/16

Stanovisko pléna Ústavního soudu

(vyhlášeno jako sdělení Ústavního soudu pod č. 394/2016 Sb.)

Plénium Ústavního soudu ve složení Ludvík David, Jaroslav Fenyk, Josef Fiala, Jan Filip, Jaromír Jirsa, Tomáš Lichovník, Jan Musil, Pavel Rychetský, Vladimír Sládeček, Radovan Suchánek, Vojtěch Šimíček (soudce zpravodaj), David Uhlíř a Jiří Zemánek přijalo pod sp. zn. Pl. ÚS-st. 43/16 dne 15. listopadu 2016 na návrh II. senátu Ústavního soudu podle ustanovení § 23 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve věci právního názoru II. senátu pro řízení vedené pod sp. zn. II. ÚS 1929/16, který se odchyluje od právního názoru Ústavního soudu vysloveného v nálezu ze dne 4. prosince 2002 sp. zn. IV. ÚS 157/02 (N 149/28 SbNU 347), toto

stanovisko:

Nevylučuje-li zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, změnu návrhu, popřípadě napadení nepřipustění takové změny návrhu cestou odvolání, je ústavní stížnost směřující proti usnesení, jímž se nepřipouští změna návrhu podle § 95 odst. 2 občanského soudního řádu, nepřipustná podle § 75 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů.

Odůvodnění**I. Skutkové okolnosti případu**

1. Ústavní stížností, jež byla Ústavnímu soudu doručena dne 16. 6. 2016, se stěžovatel hlavní město Praha domáhá zrušení usnesení Obvodního soudu pro Prahu 4 ze dne 5. 5. 2016 sp. zn. 15 C 53/2013, jímž nebyla připuštěna změna žaloby ve smyslu ustanovení § 95 odst. 2 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění zákona č. 519/1991 Sb., (dále též jen „o. s. ř.“). Ústavní stížnost tedy směřuje proti rozhodnutí, jež není konečným rozhodnutím ve věci samé.

II. Postup II. senátu

2. Při projednávání shora citované ústavní stížnosti II. senát Ústavního soudu zjistil, že dřívější judikatura zdejšího soudu týkající se přípustnosti ústavní stížnosti podané proti usnesení vydanému podle ustanovení § 95 odst. 2 o. s. ř. je nejednotná.

3. Jedním ze zákonných předpokladů věcného projednání ústavní stížnosti totiž je, aby stěžovatel před jejím podáním vyčerpал všechny

procesní prostředky, které mu zákon k ochraně jeho práva poskytuje [ustanovení § 72 odst. 3 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“)]. Pakliže stěžovatel tyto prostředky před podáním ústavní stížnosti nevyužije, je jeho návrh nepřijatelný (ustanovení § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu).

4. V tomto případě však na jedné straně stojí nálezy, jimiž byla taková ústavní stížnost shledána přípustnou. Kromě nálezu ze dne 4. 12. 2002 sp. zn. IV. ÚS 157/02 (N 149/28 SbNU 347), zmíněného v záhlaví, se jedná např. o nálezy ze dne 9. 10. 2008 sp. zn. II. ÚS 801/08 (N 169/51 SbNU 79), nálezy ze dne 26. 4. 2012 sp. zn. I. ÚS 383/12 (N 93/65 SbNU 247), nálezy ze dne 7. 5. 2013 sp. zn. I. ÚS 4181/12 (N 79/69 SbNU 329), nálezy ze dne 21. 8. 2014 sp. zn. IV. ÚS 1324/14 (N 159/74 SbNU 369) a nálezy ze dne 21. 7. 2015 sp. zn. II. ÚS 3717/14 (N 133/78 SbNU 101; veškerá rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná též na <http://nalus.usoud.cz>).

5. Věcně byla těmito nálezy napadená usnesení přezkoumávána pouze z hlediska práva na řádné odůvodnění soudního rozhodnutí (jako součásti práva na spravedlivý proces). Právní názor, podle něhož je ústavní stížnost proti rozhodnutí o nepřipuštění změny žaloby přípustná, nicméně z citovaných nálezů plyne pouze implicitně, neboť Ústavní soud se v žádném z nich otázce přípustnosti v odůvodnění blíže explicitně nevěnoval.

6. Druhou skupinu v rámci relevantní judikatury Ústavního soudu tvoří usnesení, jimiž byly takové ústavní stížnosti odmítány jako nepřijatelné. Jedná se například o usnesení ze dne 28. 6. 2016 sp. zn. II. ÚS 2151/15, usnesení ze dne 30. 6. 2016 sp. zn. II. ÚS 2674/14, usnesení ze dne 19. 1. 2016 sp. zn. IV. ÚS 3216/15, usnesení ze dne 14. 12. 2015 sp. zn. I. ÚS 3438/15, usnesení ze dne 6. 3. 2012 sp. zn. II. ÚS 382/12, usnesení ze dne 8. 9. 2011 sp. zn. III. ÚS 1976/11, usnesení ze dne 5. 8. 2011 sp. zn. III. ÚS 1990/11 či usnesení ze dne 27. 10. 2010 sp. zn. II. ÚS 2865/10.

7. Protože rozhodující II. senát zastával názor, že ústavní stížnost směřující proti usnesení ve smyslu ustanovení § 95 odst. 2 o. s. ř. přípustná není, předložil věc podle ustanovení § 23 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, plénu Ústavního soudu s návrhem na přijetí stanoviska, kterým by byl překonán právní názor vyslovený ve shora citovaném nálezu sp. zn. IV. ÚS 157/02, resp. i v dalších shora citovaných nálezech.

III. Vlastní odůvodnění stanoviska

8. Nastavení přípustnosti ústavní stížnosti má v obecné rovině kořeny již v čl. 4 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“), podle něhož jsou základní práva a svobody pod ochranou soudní moci. Ústavní soud jako svébytná složka moci soudní je tak pouze jedním z orgánů veřejné moci, které jsou k ochraně základních práv a svobod ústavně povolány, a ochrana základních práv a svobod je tudíž funkcí, kterou sdílí s obecnými soudy.

Vztah Ústavního soudu k obecným soudům při naplňování této funkce je pak vymezen nejen ústavním zakotvením jeho specifických pravomocí [srov. zejm. čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy], nýbrž i zákonnými podmínkami přípustnosti ústavní stížnosti.

9. Zákonná úprava pak zcela v logice čl. 4 Ústavy vychází z principu tzv. subsidiarity ústavní stížnosti, který je konkrétně zachycen v ustanoveních § 72 odst. 3 a § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu. Podle těchto ustanovení je stěžovatel povinen vyčerpat před podáním ústavní stížnosti všechny procesní prostředky, které mu zákon k ochraně jeho práva poskytuje. Neučiní-li tak, je jeho ústavní stížnost nepřipustná. Toto nastavení přípustnosti ústavní stížnosti signalizuje, že rolí Ústavního soudu v řízení o ústavních stížnostech je být jakýmsi posledním garantem základních práv a svobod v rámci ústavního systému, a nikoliv orgánem, který vstupuje do probíhajících řízení v době, kdy se lze (efektivně) ochrany základních práv a svobod domoci jinými procesními prostředky v rámci řízení před obecnými soudy.

10. Tato východiska odráží i ustálená judikatura Ústavního soudu, podle níž by ústavní stížností měla být napadána konečná a pravomocná meritorní rozhodnutí soudu, nikoliv též dílčí procesní rozhodnutí, i když jsou sama o sobě pravomocná (tedy přestože proti nim byly všechny dostupné opravné prostředky vyčerpány, pokud právní řád takové prostředky vůbec předvídá); ze stovek rozhodnutí k tomu srov. např. usnesení ze dne 29. 9. 2005 sp. zn. III. ÚS 292/05 (U 23/38 SbNU 587), usnesení ze dne 20. 6. 2016 sp. zn. II. ÚS 1725/16, usnesení ze dne 26. 7. 2016 sp. zn. IV. ÚS 2072/16 či usnesení ze dne 10. 5. 2016 sp. zn. I. ÚS 1026/16.

11. Z tohoto obecného pravidla ovšem Ústavní soud činí i výjimky, které spočívají v možnosti napadnout i dílčí (typicky procesní) rozhodnutí v situaci, v níž řízení ve věci samé ještě neskončilo. Takový postup však s ohledem na shora uvedené přichází v úvahu toliko za současného splnění dvou podmínek (k tomu srov. např. usnesení ze dne 3. 3. 2016 sp. zn. IV. ÚS 3520/15, usnesení ze dne 25. 7. 2012 sp. zn. I. ÚS 1894/12, usnesení ze dne 6. 3. 2012 sp. zn. II. ÚS 382/12 či usnesení ze dne 5. 4. 2016 sp. zn. I. ÚS 843/16).

12. Jednak musí být takové rozhodnutí způsobitelné bezprostředně a citelně zasáhnout do ústavně zaručených základních práv či svobod stěžovatele. Tato podmínka ovšem reflektuje podstatu řízení o ústavní stížnosti, již je ochrana základních práv a svobod proti rozhodnutím, zásahům a opatřením orgánů veřejné moci.

13. Druhou podmínkou přípustnosti ústavní stížnosti směřující proti takovému dílčímu procesnímu rozhodnutí pak je, že námitka porušení ústavně zaručených základních práv nebo svobod nemůže být v rámci dalšího řízení (např. při použití opravných prostředků proti meritorním

rozhodnutím, včetně ústavní stížnosti) efektivně uplatněna. Smysl této podmínky tkví právě v důsledném provedení principu subsidiarity ústavní stížnosti, resp. role Ústavního soudu jako poslední „záchranné brzdy“ v rámci systému soudnictví.

14. Při aplikaci těchto kritérií na rozhodnutí vydávaná podle ustanovení § 95 odst. 2 o. s. ř. dospěl Ústavní soud k závěru, že první podmínka přípustnosti v tomto případě naplněna je. Usnesení o nepřipuštění změny žaloby totiž je (v obecné rovině) způsobilé zasáhnout do základních práv a svobod, přinejmenším do práva na spravedlivý proces. Nálezy citované shora např. spatřovaly zásah do tohoto práva v nedostatečném odůvodnění rozhodnutí. Nadto lze za specifických podmínek uvažovat i o tom, že rozhodnutím o nepřipuštění změny žaloby může být zasaženo do práva na přístup k soudu.

15. Podmínka druhá však splněna není. Jakkoliv sice Ústavní soud *stricto sensu* nepovažuje za efektivní opravný prostředek ve smyslu této podmínky možnost zahájit novou žalobou řízení v rozsahu, v němž nebyla změna původní žaloby přípustná, lze námitky proti rozhodnutí o nepřipuštění změny žaloby uplatnit v rámci odvolání proti rozhodnutí ve věci samé, pokud původní žalobě nebylo vyhověno.

16. Proti samotnému usnesení podle ustanovení § 95 odst. 2 o. s. ř. totiž odvolání přípustné není [§ 202 odst. 1 písm. d) o. s. ř.]. K tomu však Ústavní soud především uvádí, že při rozhodování podle ustanovení § 95 odst. 2 o. s. ř. je nezbytné trvat na tom, aby k němu docházelo neprodleně, jelikož v opačném případě by hrozilo zmaření hmotněprávních nároků žalobce. Jen takový postup totiž odpovídá „stanoveným postupům soudu“ ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

17. S ohledem na skutečnost, že toto rozhodnutí je způsobilé zasáhnout do práv jednotlivce, Ústavní soud považuje za ústavně souladný toliko takový výklad občanského soudního řádu, podle něhož odvolací soud v rámci řízení o odvolání proti rozhodnutí ve věci samé není vázán usnesením podle ustanovení § 95 odst. 2 o. s. ř. (byť formálně nezrušeným) a je oprávněn, resp. v případě uplatnění relevantní námitky [§ 205 odst. 2 písm. c), g) o. s. ř.] povinen, rozhodnutí o nepřipuštění změny žaloby v plném rozsahu přezkoumat. Účastník řízení má ostatně možnost postupovat v intencích ustanovení § 95 o. s. ř. i v odvolacím řízení, neboť systém neúplné apelace brání pouze tomu, aby mohl být v odvolacím řízení uplatněn nový nárok, který nemá žádnou skutkovou souvislost s dříve uplatněným nárokem. Podle ustálené judikatury Nejvyššího soudu (viz např. rozsudek ze dne 30. 8. 2001 sp. zn. 21 Cdo 2502/2000) „změnit žalobu může žalobce za podmínek uvedených v ustanovení § 95 o. s. ř. také za odvolacího řízení (srov. § 211 o. s. ř.), ledaže by změnou žaloby uplatňoval nový nárok, tj. nárok, který nemá žádnou skutkovou souvislost s dříve

(původně) uplatněným nárokem (viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 8. 1. 1998 sp. zn. 2 Cdon 753/97, uveřejněný pod č. 56 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, roč. 1998). O změně žaloby musí odvolací soud vždy rozhodnout; dokud tak neučiní, nemůže o změněné žalobě jednat a rozhodovat“.

18. Z uvedeného tedy plyne, že se účastník řízení může proti nepřipuštění změny návrhu podle ustanovení § 95 odst. 2 o. s. ř. podle okolností konkrétního případu bránit jednak 1. tím, že podá návrh (žalobu) nový, dále 2. může napadnout nepřipuštění návrhu v odvolání podaném ve věci samé a konečně není vyloučeno ani 3. podání změny návrhu přímo odvolacímu soudu.

19. Ochrana práv, která je jednotlivci takto poskytnuta v rámci odvolacího řízení, má zároveň potenciál být výrazně efektivnější než ochrana, kterou by mohl poskytnout sám Ústavní soud v řízení o ústavní stížnosti. Zatímco totiž odvolací soud může v plném rozsahu přezkoumat správnost postupu soudu prvního stupně, Ústavní soud se může zabývat toliko tím, zda bylo napadeným rozhodnutím porušeno určité základní právo či svoboda. V tomto kontextu lze ostatně pro ilustraci odkázat i na nálezy Ústavního soudu citované shora, jimiž nebylo řešeno jádro problému, nýbrž pouze otázka, zda bylo napadené usnesení řádně odůvodněno. Již z toho je patrné, že věcné projednání ústavní stížnosti směřující proti rozhodnutí o nepřipuštění změny žaloby je nejen v rozporu s principem subsidiarity ústavní stížnosti, nýbrž je ve své podstatě i nepřilíš efektivní a ochrana, kterou nakonec Ústavní soud poskytuje, je daleko více virtuální než skutečně reálnou.

20. Právě uvedené pochopitelně nelze vztáhnout na řízení v tzv. bagatelních věcech, v nichž odvolání proti rozhodnutí ve věci samé není přípustné. Ani ve vztahu k nim ovšem není namístě projednávat ústavní stížnost směřující přímo proti usnesení o nepřipuštění změny žaloby, neboť námitky proti němu lze uplatnit v rámci ústavní stížnosti proti konečnému meritornímu rozhodnutí. Efektivita ochrany poskytované Ústavním soudem bude přitom srovnatelná se situací, v níž by Ústavní soud připustil již stížnost proti samotnému rozhodnutí podle ustanovení § 95 odst. 2 o. s. ř.

21. Ze shora uvedených důvodů dospěl Ústavní soud k závěru, že ústavní stížnost směřující proti usnesení, jímž se nepřipouští změna žaloby podle ustanovení § 95 odst. 2 o. s. ř., je nepřipustná ve smyslu ustanovení § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu. Proti tomuto usnesení lze totiž brojit efektivními prostředky ochrany práv v rámci systému obecného soudnictví. Proto Ústavní soud rozhodl tak, jak je ve výroku uvedeno, a stanoviskem podle ustanovení § 23 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, překonal právní názor obsažený v nálezu sp. zn. IV. ÚS 157/02 ze dne 4. 12. 2002 (N 149/28 SbNU 347) a v dalších shora citovaných nálezech.

22. S ohledem na skutečnost, že právní názor obsažený v tomto stanovisku představuje tzv. judikatorní odklon, který by se mohl negativně projevit u těch ústavních stížností, které již byly podány a které nezřídka vycházely z právního názoru obsaženého ve shora citované nálezkové judikatuře, a stěžovatelé proto legitimně očekávali, že se jimi bude Ústavní soud zabývat věcně, použije se teprve na ústavní stížnosti podané k Ústavnímu soudu dnem následujícím po dni vyhlášení stanoviska ve Sbírce zákonů.

Odlišná stanoviska

1. Odlišné stanovisko soudce Pavla Rychetského

Odlišné stanovisko, které podle § 14 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) uplatňuji, směřuje proti stanovisku pléna, které označilo jako nepřipustné ústavní stížnosti proti usnesením obecných soudů odmítajícím vyslovit souhlas s návrhem žalobce na změnu návrhu na zahájení řízení podaným podle § 95 odst. 2 občanského soudního řádu. Zde jsou důvody mého odlišného stanoviska:

1. Předmětný návrh předložil II. senát plénu Ústavního soudu podle § 23 zákona o Ústavním soudu v řízení zahájeném ústavní stížností žalobce (hlavní město Praha) ve sporu vedeném podle části páté o. s. ř. Předmětem tohoto řízení byl návrh stěžovatele brojící proti výroku Pozemkového úřadu Praha v restituční věci ohledně pozemků stěžovatele s argumentací, že předmětné pozemky nelze vydat z důvodu jejich zastavenosti [§ 11 odst. 1 písm. c) zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o půdě“)]. V průběhu tohoto řízení, konkrétně při prvním jednání (aniž by ze strany soudu došlo k úkonům směřujícím ke koncentraci řízení), stěžovatel rozšířil svá skutková tvrzení o další důvod oprávněnosti podané žaloby – a to důkazní návrhy ohledně toho, že v dané věci nebyl naplněn další restituční titul ve smyslu § 6 odst. 1 písm. k) zákona o půdě. Evidentně tedy (alespoň dle textu ústavní stížnosti, neboť soudní spis nebyl II. senátem vyžádán) nebyl podán návrh na změnu žalobního žádání, ale došlo k doplnění původní žaloby o další skutkovou a právní argumentaci. Soud ji však nepřipustil, posoudil postup stěžovatele jako procesní návrh podaný podle § 95 o. s. ř., který odmítl. Zbývá dodat, že stěžovatel již nemůže v důsledku uplynutí propadné lhůty podle § 247 odst. 1 o. s. ř. podat žalobu novou. Základní pochybení pléna v dané věci tedy spatřuji v tom, že se nezabývalo, zda byl v dané věci vůbec ze strany obecného soudu použitelný postup podle § 95 o. s. ř., a zda tedy mohla být projednávaná ústavní stížnost použita jako podklad pro postup podle § 23 zákona o Ústavním soudu.

2. Stanovisko pléna, proti kterému tímto disentem brojím, vyústilo v závěr, že žádná rozhodnutí obecných soudů o nepřipuštění změny návrhu podaného podle § 95 o. s. ř. nelze napadnout ústavní stížností pro nepřipustnost. Nepřipustnost ústavní stížnosti je upravena v § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu tak, že jedinou podmínkou nepřipustnosti je nevyčerpání všech procesních prostředků pro ochranu práva. V daném případě je nepochybné, že proti procesním usnesením vydaným podle § 95 o. s. ř. není přípustné ani odvolání, ani dovolání. Stanovisko se tak snaží vykonstruovat quasi existenci takových opravných prostředků v podobě možnosti napadnout procesní usnesení až v odvolání proti prvostupňovému meritornímu rozhodnutí (mohlo by ovšem jít pouze o rozhodnutí zamítavé), možnosti opakovat návrh podle § 95 o. s. ř. až v průběhu odvolacího řízení (muselo by se nějaké konat) anebo podáním nové samostatné žaloby. Ani jeden z uvedených postupů však nelze při zdravém rozumu podřadit pod zákonnou podmínku vyčerpání všech procesních prostředků poskytnutých zákonem k ochraně práva.

3. I když je svrchovaně pravděpodobné, že ústavní stížnosti směřující proti procesním usnesením podle § 95 o. s. ř. by byly podle dosud platné interpretace zákona o Ústavním soudu zpravidla posouzeny jako zjevně neopodstatněné, dnešní stanovisko pléna konstatuje závěr, že taková usnesení nikdy nemohou představovat takový zásah do Ústavou chráněných práv a svobod, který by již nebylo možno odstranit v následném řízení. S takovým závěrem se nemohu ztotožnit, když navíc v projednávané věci právě o takový zásah mohlo jít.

2. Odlišné stanovisko soudce Davida Uhlíře

Se stanoviskem pléna v této věci (dále též jen „stanovisko“) nesouhlasím a uplatňuji vůči němu podle ustanovení § 14 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) odlišné stanovisko. Mám totiž především za to, že nelze kategoricky vyloučit přípustnost ústavní stížnosti proti usnesení, kterým soud podle § 95 odst. 2 o. s. ř. nepřipustil změnu návrhu.

Považuji přinejmenším za velmi sporné, zda bylo možné vzít ústavní stížnost hlavního města Prahy jako podklad pro přijetí tohoto stanoviska. Ze samotné ústavní stížnosti lze totiž soudit, že úkon žalobce (změněnou argumentací) posoudil Obvodní soud pro Prahu 4 jako změnu návrhu chybně. Napadené rozhodnutí o nepřipuštění změny návrhu, bez ohledu na označení a odkaz na zákonné procesní ustanovení, svým obsahem znamená, že se soud odmítl zabývat rozhodnými skutečnostmi, které k podpoře žaloby uváděl žalobce v souladu s § 250d o. s. ř. Soud přitom v řízení podle části páté o. s. ř. není vázán skutkovým stavem, jak byl zjištěn správním orgánem, a provádí úplný přezkum správního rozhodnutí. Toto

pochybení mohlo být napraveno v odvolacím řízení, pokud by nebylo zhojeno postupem samotného obvodního soudu. Samotná skutečnost, že obecný soud označil své rozhodnutí jako nepřipuštění změny návrhu podle § 95 odst. 2 o. s. ř., byť se jednalo obsahově o jiné procesní rozhodnutí, podle mého soudu nemůže být důvodem pro to, aby senát Ústavního soudu předložil plénu k posouzení otázku přípustnosti ústavní stížnosti proti usnesení, jímž se nepřipouští změna návrhu. S takovýmto právním „nominalismem“ se mohu ztotožnit jen stěží.

Ve výjimečném případě může svévolné nepřipuštění změny návrhu představovat odepření přístupu k soudu, a tedy porušení práva na spravedlivý proces, jak je zaručeno článkem 36 Listiny. Ne vždy se totiž může účastník, kterému nebyla připuštěna změna návrhu, domáhat svého práva účinně a hospodárně novou žalobou, mohou mu v tom bránit dodatečně zvýšené náklady na vedení sporu, marně prošlé procesní či hmotněprávní lhůty, nemožnost opakovat důkazy v novém řízení či jiné zvláštní důvody. Stanovisko pléna vychází z toho, že účastník řízení se může proti nepřipuštění změny návrhu bránit také odvoláním ve věci samé nebo podáním změny návrhu přímo odvolacímu soudu. Soudím, že tomu tak není. Je sporné, zda lze nepřipuštění (či připuštění) změny návrhu, proti kterému § 202 odst. 1 písm. d) o. s. ř. odvolání nepřipouští, podřadit pod některý důvod odvolání proti rozhodnutí ve věci samé. I pokud přijmeme, že se může jednat o vadu řízení, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci ve smyslu § 205 odst. 2 písm. c) o. s. ř., nemůže žalobce z důvodu opatrnosti čekat na výsledek odvolacího řízení a je nucen zpravidla pro zachování lhůt ke zpětvzetí původní žaloby a podání žaloby nové. Odvolání až ve věci samé je tedy procesním prostředkem k ochraně práva (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu) jen teoretickým. Pokud se týká stanoviskem doporučené možnosti podat změnu návrhu přímo odvolacímu soudu, je omezena jen na případy, kdy změna žaloby není jejím rozšířením a uplatněním nového nároku (§ 216 odst. 2 o. s. ř.).

Soudím tedy, že si plénum Ústavního soudu nemělo uzavřít možnost k projednání ústavní stížnosti proti usnesení podle § 95 odst. 2 o. s. ř. ve výjimečných případech. Judikatura Ústavního soudu totiž opakovaně připouští ústavní stížnosti proti řadě jiných rozhodnutí v civilním řízení, proti kterým je odvolání podle § 202 o. s. ř. nepřipustné.

Č. 44/16

Stanovisko pléna Ústavního soudu

(vyhlášeno jako sdělení Ústavního soudu pod č. 436/2016 Sb.)

Plénium Ústavního soudu ve složení z předsedy soudu Pavla Rychetského a soudců Ludvíka Davida, Josefa Fialy, Jaroslava Fenyka, Jana Filipa (soudce zpravodaj), Jaromíra Jirsy, Tomáše Lichovníka, Jana Musila, Vladimíra Sládečka, Radovana Suchánka, Kateřiny Šimáčkové, Vojtěcha Šimíčka, Milady Tomkové, Davida Uhlíře a Jiřího Zemánka přijalo pod sp. zn. Pl. ÚS-st. 44/16 dne 6. prosince 2016 na návrh III. senátu Ústavního soudu podle ustanovení § 23 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve věci právního názoru Ústavního soudu obsaženého v nálezu ze dne 10. 5. 2012 sp. zn. III. ÚS 3069/10 (N 100/65 SbNU 337) toto

stanovisko:

Ustanovení § 7 odst. 2 zákona č. 261/2001 Sb., o poskytnutí jednorázové peněžní částky účastníkům národního boje za osvobození, politickým vězňům a osobám z rasových nebo náboženských důvodů soustředěných do vojenských pracovních táborů a o změně zákona č. 39/2000 Sb., o poskytnutí jednorázové peněžní částky příslušníkům československých zahraničních armád a spojeneckých armád v letech 1939 až 1945, podle kterého: „Včas uplatněný nárok, pokud o něm nebylo rozhodnuto nebo pokud nedošlo k výplatě jednorázové peněžní částky, přechází v případě úmrtí oprávněné osoby na její dědice.“, je třeba z hlediska práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod a požadavku rovnosti v rámci skupin dědiců oprávněných osob podle čl. 11 odst. 1 *in fine* ve spojení s čl. 3 odst. 1 Listiny základních práv a svobod vykládat tak, že umožňuje přístup k soudu dědicům nároku oprávněné osoby i za situace, kdy došlo k jejímu úmrtí po právní moci rozhodnutí správního orgánu o nároku na výplatu jednorázové peněžní částky.

Odůvodnění**I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí**

1. Ústavní soud obdržel ústavní stížnost podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“), kterou se stěžovatel domáháji zrušení rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 6. listopadu 2013 č. j. 3 Ads 115/2012-29. Stěžovatel tvrdí, že napadeným rozsudkem bylo

porušeno jejich právo na spravedlivý proces podle čl. 36 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a princip uvedený v čl. 1 odst. 1 Ústavy.

2. Z ústavní stížnosti a vyžádaného soudního spisu, vedeného Krajským soudem v Ostravě (dále též jen „krajský soud“) pod sp. zn. 38 Ad 1/2010, se podává, že L. Ž., jehož potomky a právními nástupci jsou stěžovatelé, uplatnil dne 7. 11. 2002 nárok na jednorázovou peněžní částku podle zákona č. 261/2001 Sb., o poskytnutí jednorázové peněžní částky účastníkům národního boje za osvobození, politickým vězňům a osobám z rasových nebo náboženských důvodů soustředěných do vojenských pracovních táborů a o změně zákona č. 39/2000 Sb., o poskytnutí jednorázové peněžní částky příslušníkům československých zahraničních armád a spojeneckých armád v letech 1939 až 1945, ve znění zákona č. 458/2011 Sb. (dále jen „zákon č. 261/2001 Sb.“). Ustanovení § 1 odst. 3 tohoto zákona, vložené do poslaneckého návrhu zákona (tisk č. 859/2001, Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, III. volební období) v průběhu jeho projednávání, stanoví, že „za účastníky národního boje za osvobození se podle tohoto zákona považují též občané České republiky, kteří v době od 15. března 1939 do 8. května 1945 byli z rasových nebo náboženských důvodů soustředěni do vojenských pracovních táborů na území Československa v jeho hranicích z 29. září 1938 nebo se z týchž důvodů na tomto území ukrývali po dobu celkem nejméně tři měsíců a pokud za tuto dobu již neobdrželi jednorázovou peněžní částku podle zákona č. 217/1994 Sb., o poskytnutí jednorázové peněžní částky některým obětem nacistické persekuce“.

3. L. Ž. v návrhu uvedl, že byl z rasových důvodů pronásledován, ukrýval se v lese a později byl umístěn v několika vojenských pracovních táborech. O nároku L. Ž. rozhodovala Česká správa sociálního zabezpečení jako příslušný správní orgán celkem čtyřikrát a čtyřikrát žádost zamítla. Rozhodnutí České správy sociálního zabezpečení celkem třikrát z procesních důvodů zrušil Krajský soud v Ostravě. I proti poslednímu rozhodnutí České správy sociálního zabezpečení podal L. Ž. správní žalobu, avšak v průběhu řízení před krajským soudem o této žalobě zemřel. Na základě usnesení krajského soudu ze dne 12. srpna 2011 č. j. 38 Ad 1/2010-58 vstoupil do řízení stěžovatelé jakožto jeho právní nástupci.

4. Dne 24. září 2012 krajský soud žalobu rozsudkem č. j. 38 Ad 1/2010-84 zamítl. Proti rozsudku podali stěžovatelé kasační stížnost. Nejvyšší správní soud napadeným rozsudkem zrušil rozsudek krajského soudu a žalobu odmítl pro nedostatek podmínek řízení, neboť dle jeho názoru nebyly splněny podmínky procesního nástupnictví dle § 107 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále též jen „občanský soudní řád“) ve spojení s ustanovením § 64 zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní. Dospěl totiž k závěru, že z ustanovení § 7 odst. 2

zákona č. 261/2001 Sb. vyplývá, že nárok přechází na právní nástupce pouze tehdy, pokud o něm nebylo rozhodnuto nebo pokud nedošlo k výplatě jednorázové částky.

II. Argumentace stěžovatelů a vyjádření účastníků

5. Stěžovatelé v ústavní stížnosti brojí především proti výkladu § 7 odst. 2 zákona č. 261/2001 Sb., kterým je popírán přechod uplatněného, a zatím nepřiznaného nároku ze zemřelého právního předchůdce na ně. Namítají, že napadený rozsudek podává svévolný výklad práva, který popírá jednak obecný právní princip, že stát má dostát svým závazkům a nemůže se jejich plnění vyhnout protiprávním postupem, a dále obecnou povinnost státu odškodnit zjevnou nespravedlnost, jejíž odčinění si výslovně svými zákony stanovil. Odmítají též úvahu, že jejich právní předchůdce byl internován z důvodu svého vztahu k práci, čímž je popírán důvod přijetí zákona.

6. Podle stěžovatelů nelze ospravedlnit výklad zakládající nahodilé důsledky, podle kterého se střídají periody, kdy sporný nárok na právní nástupce přechází, s periodami, kdy tomu tak není. Sporné ustanovení je proto třeba vykládat tak, že rozhodnutím se myslí jakékoliv rozhodnutí, včetně soudního přezkumu a přezkumu ústavnosti. Pokud soud čelí pluralitě výkladů, musí ve svém odůvodnění osvětlit, proč jím zvolený výklad práva je ten správný. Takové odůvodnění však dle jejich názoru Nejvyšší správní soud neposkytl, a dopustil se tak svévole, když vydal rozhodnutí založené na právním názoru, jehož aplikaci nemohli do vydání rozhodnutí stěžovatelé předvídat. Z toho důvodu považují stěžovatelé odůvodnění napadeného rozsudku za nepřezkoumatelné.

7. Stěžovatelé také podotýkají, že celé řízení, tedy od okamžiku podání původní žádosti do posledního rozhodnutí, trvalo více než sedm let, a zákonná lhůta pro vydání předmětného rozhodnutí tak byla překročena pětadesátkrát. Soudy nesmí přistoupit k takovému výkladu práva, který samotnému státu umožňuje dovolávat se vlastního porušení práva a jeho důsledků, v tomto případě umělého prodlužování správního řízení, které vedlo až ke smrti oprávněného žadatele. Stát dle stěžovatelů v daném případě odepřel nárok specifické povahy, aniž by jeho povahu zohlednil. Soud zvolil tak restriktivní výklad práva, že překročil mantinely dané soudnímu rozhodování hodnotovými základy české ústavnosti.

8. Pro senát Ústavního soudu, kterému věc napadla, je však především významné to, že stěžovatelé si jsou vědomi nálezu Ústavního soudu ze dne 10. května 2012 sp. zn. III. ÚS 3069/10 (N 100/65 SbNU 337) a právního názoru z něj plynoucího, avšak mají za to, že jde o otázku skutkově odlišnou, protože zatímco v daném případě Ústavní soud řešil otázku přechodu nároku na obnovu řízení, v případě stěžovatelů jde o otázku přechodu

nároku na odškodnění samotné. Jestliže by Ústavní soud považoval předstřenou otázku za již vyřešenou citovaným nálezem, navrhuji stěžovatelé předložení této otázky k posouzení plénu. Stěžovatelé též poukázali na usnesení rozšířeného senátu Nejvyššího správního soudu ze dne 1. dubna 2014 č. j. 4 Ads 32/2012-50, který se přiklonil k závěru předstřenému stěžovateli; první účastník řízení tedy sám svůj názor uplatňovaný v napadeném rozhodnutí překonal jako nesprávný a protiústavní.

III. Potřeba předložit otázku k posouzení plénu

9. Pro věc projednávanou pod sp. zn. III. ÚS 84/14 je stěžejní výklad, který byl v uvedeném nálezu Ústavního soudu pod sp. zn. III. ÚS 3069/10 zaujat. V něm byla řešena otázka, zda potomci žadatele, jehož žádost o odškodnění podle zákona č. 261/2001 Sb. byla příslušným správním orgánem zamítnuta (stejně jako návrh na obnovu řízení a odvolání proti rozhodnutí o obnově řízení) a který posléze zemřel, jsou aktivně legitimováni v řízení o žalobě proti naposled uvedenému rozhodnutí správního orgánu. Ústavní soud k § 7 odst. 2 zákona č. 261/2001 Sb., který zní: „Včás uplatněný nárok, pokud o něm nebylo rozhodnuto nebo pokud nedošlo k výplatě jednorázové peněžní částky, přechází v případě úmrtí oprávněné osoby na její dědice.“, uvedl:

„... je zjevné, že sukcese jako taková připuštěna je; právo (nárok) na poskytnutí (vyplacení) jednorázové peněžní částky není právem, jež by smrtí fyzické osoby (žadatele) zaniklo coby osobně s ní spjaté ... Není důvod pochybovat, že za kritické ‚rozhodnutí‘ ve smyslu § 7 odst. 2 zákona č. 261/2001 Sb. jest mít rozhodnutí vydané v řízení, k jehož vedení je v rámci své věcné příslušnosti zakotvené v § 6 tohoto zákona povolán správní orgán – Česká správa sociálního zabezpečení, a to v řízení ‚podle správního řádu‘ (srov. § 7 odst. 3 tohoto zákona), ‚jehož účelem je vydání rozhodnutí, jímž se v určité věci zakládají, mění nebo ruší práva anebo povinnosti jmenovitě určené osoby nebo jímž se v určité věci prohlašuje, že taková osoba práva nebo povinnosti má anebo nemá‘ (srov. § 9 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů). Obdobně správní řízení vymezuje ustanovení § 67 odst. 1 správního řádu a podle jeho § 73 odst. 2 věty první dále platí, že pravomocné rozhodnutí je závazné pro účastníky a pro všechny správní orgány, a pro jiné osoby v případech stanovených zákonem v rozsahu v něm uvedeném.

Oproti tomu není přesvědčivého argumentu, aby takové rozhodnutí bylo situováno až do soudně přezkumné fáze řízení, jestliže soudu (oproti správnímu orgánu) věcně ustavovat práva a povinnosti účastníka správního řízení nebo je autoritativně deklarovat – naopak – nepřisluší; v tomto řízení je totiž oprávněn (i na rozdíl od řízení dle části páté o. s. ř.) toliko posoudit (přezkoumat) zákonnost předchozího rozhodnutí správního

orgánu. Rovněž z ohledu k principu právní jistoty (není opodstatněně činit rozdíl, je-li podána správní žaloba či nikoli) nelze upřít validitu názoru, že slovnímu spojení vyjádřenému v § 7 odst. 2 zákona č. 261/2001 Sb. („pokud o něm nebylo rozhodnuto“) je přílehlavé rozumět tak, že nárok na odškodnění přechází na dědice pouze do doby, než ve věci bylo správním orgánem pravomocně rozhodnuto o předmětu řízení, a vydané rozhodnutí jak správní orgán, tak i účastníky řízení zavazuje. Jinými slovy, jen v případě, že žadatel o odškodnění (otec stěžovatelek) zemřel v průběhu správního řízení (do doby pravomocného rozhodnutí), by nárok přecházel na dědice (stěžovatelky), které by tím vstoupily i do jeho procesních práv, a staly se tak účastníky správního řízení, jakož i případně následného řízení soudního.“

10. Přestože v nálezu sp. zn. III. ÚS 3069/10 šlo o aktivní legitimaci dědiců žadatele za situace, kdy žadatel zemřel ještě před podáním správní žaloby, a sice proti rozhodnutí správního orgánu ve věci obnovy řízení, podaný výklad stěžejního ustanovení § 7 odst. 2 zákona č. 261/2001 Sb. nedává prakticky žádný prostor pro jiné závěry ve věci aktivní legitimace dědiců po zemřelém žadateli v soudním řízení v nyní projednávané věci. Není od věci zdůraznit, že o právní názor vyslovený Ústavním soudem v tomto nálezu se výrazně opírá i stěžovatel napadené rozhodnutí Nejvyššího správního soudu.

11. Senát rozhodující v této věci dospěl dne 29. listopadu 2016 k právnímu názoru, který se odchyluje od právního názoru Ústavního soudu vysloveného v nálezu ze dne 10. května 2012 sp. zn. III. ÚS 3069/10 (N 100/65 SbNU 337), a v souladu s § 23 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, se proto obrátil s návrhem na zaujetí ve výroku uvedeného stanoviska. Otázka, na kterou je třeba s ohledem na uvedenou diformitu právních názorů odpovědět, tedy zní: Přechází nárok na odškodnění podle zákona č. 261/2001 Sb. v případě úmrtí oprávněné osoby po právní moci rozhodnutí správního orgánu o tomto nároku, a s tím i účastenství v řízení ve správním soudnictví, na její dědice?

IV. Odůvodnění odchýlného právního názoru předkládajícího senátu

12. Proti uvedenému výkladu, který ve svém důsledku stěžovatelům upírá přístup k soudu, a tím porušuje jejich právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 a 2 Listiny a zásadu rovnosti dědiců nároků oprávněných osob podle čl. 11 odst. 1 *in fine* ve spojení s čl. 3 odst. 1 Listiny, předkládající senát předestírá tuto argumentaci.

A) Původní úmysl zákonodárce

13. Ustanovení § 7 odst. 2 je nutno vnímat ve vazbě na ustanovení § 7 odst. 4 zákona č. 261/2001 Sb., podle něhož „proti rozhodnutí orgánu uvedeného v § 6 lze podat opravný prostředek k vrchnímu soudu, v jehož

obvodu je obecný soud oprávněné osoby“. Toto ustanovení reflektovalo situaci, kdy řízení před správními soudy probíhalo ještě podle části páté občanského soudního řádu ve znění účinném do 31. 12. 2002. V rámci správního soudnictví bylo rozhodováno jednak o žalobách proti pravomocným rozhodnutím správních orgánů (hlava druhá) a jednak o opravných prostředcích proti rozhodnutím správních orgánů v případech stanovených (zvláštním) zákonem (hlava třetí § 250l odst. 1 občanského soudního řádu ve znění účinném do 31. 12. 2002). Rozsah § 7 odst. 4 zákona č. 261/2001 Sb. tedy zjevně zahrnoval i opravné prostředky proti nepravomocným rozhodnutím správních orgánů.

14. Nejvyšší správní soud, jehož názor Ústavní soud v nálezu sp. zn. III. ÚS 3069/10 aproboval, však vyložil pojem „rozhodnutí“ ve smyslu § 7 odst. 2 zákona č. 261/2001 Sb. tak, že jde o rozhodnutí pravomocné. Proti tomuto výkladu v zásadě není důvod něco namítat, nicméně s ohledem na § 7 odst. 4 zákona č. 261/2001 Sb. právě tento výklad naopak podporuje závěr, že původní intencí zákonodárce bylo umožnit dědicům vést soudní řízení i za situace, kdy oprávněný zemřel po nabytí právní moci správního rozhodnutí, nikoli však závěr opačný, který by to vylučoval. V souladu s uvedeným výkladem se tak lze bránit nejen proti nepravomocným, ale též proti pravomocným rozhodnutím správního orgánu podle § 6 zákona č. 261/2001 Sb. před soudy podáním opravného prostředku, resp. od 1. 1. 2003 žaloby, s tím, že tuto možnost mají (s ohledem na § 7 odst. 2 zákona č. 261/2001 Sb.) i dědici oprávněné osoby.

15. V této souvislosti nelze akceptovat argument nálezu sp. zn. III. ÚS 3069/10, podle něhož je vyloučen soudní přezkum takového rozhodnutí proto, že soudu (oproti správnímu orgánu) věcně ustavovat práva a povinnosti či je autoritativně deklarovat nepřísluší, neboť soud je oprávněn jen posoudit zákonnost rozhodnutí správního orgánu. Absentuje zde totiž reflexe skutečnosti, že rovněž podle části páté občanského soudního řádu správnímu soudu příslušelo „pouze“ přezkoumat zákonnost rozhodnutí správního orgánu, a přesto se za rozhodnutí dle § 7 odst. 2 zákona č. 261/2001 Sb. považuje až rozhodnutí pravomocné, počítaje v to (dle úmyslu zákonodárce) i soudní přezkum takového rozhodnutí. Tento původní úmysl zákonodárce přitom nebyl podroben pozdější revizi či změně ani po přijetí zcela nové úpravy správního soudnictví v zákoně č. 150/2002 Sb., soudní řád správní.

16. Nastavený systém prostředků soudní kontroly rozhodnutí správních orgánů se přijetím zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, promítl do přechodných ustanovení této nové právní úpravy správního soudnictví. Podle § 129 odst. 1 soudního řádu správního bylo možné ve věcech správního soudnictví, v nichž zvláštní zákon svěřoval soudu rozhodování o opravných prostředcích proti rozhodnutím správních orgánů podle části

páté hlavy třetí občanského soudního řádu ve znění účinném do 31. prosince 2002, podat ode dne nabytí účinnosti soudního řádu správního (tj. 1. 1. 2003) ve lhůtě třiceti dnů od doručení rozhodnutí žalobu podle části třetí hlavy druhé dílu prvního tohoto zákona, přičemž takové žalobě byl ze zákona přiznáván odkladný účinek. Zákonodárce tedy i po přijetí nové právní úpravy správního soudnictví počítal za stanovených podmínek se soudním přezkumem nepravomocných rozhodnutí správních orgánů, přičemž zakotvení odkladného účinku takovýmto žalobám je nutno chápat jako projev vůle zákonodárce zachovat specifika předchozího režimu soudního přezkumu nepravomocných rozhodnutí správních orgánů i po přijetí nové právní úpravy.

17. Lze se tedy domnívat, že z hlediska konceptu tzv. racionálního zákonodárce zde nebyl úmysl omezit kontrolu veřejné správy ze strany správních soudů na úseku odškodňování podle zákona č. 261/2001 Sb. tak, jak to v napadeném rozhodnutí předestřel první účastník řízení, resp. Ústavní soud v nálezu sp. zn. III. ÚS 3069/10. K takovému výkladu zjevně přispěly změny, ke kterým došlo v právní úpravě správního soudnictví od 1. 1. 2003 a které zákonodárce (nejen) na úseku předmětné právní úpravy dostatečně nezohlednil. Nezbyvá proto než tyto změny reflektovat při výkladu sporných ustanovení ze strany soudů, *nota bene*, není-li možno jinak dosáhnout ústavně konformního výkladu § 7 odst. 2 zákona č. 261/2001 Sb.

18. Za nepřiléhavou je dále nutno považovat argumentaci v nálezu sp. zn. III. ÚS 3069/10 vycházející z principu právní jistoty, jehož se dovolává výlučně ve prospěch státu, ačkoli má svědčit ve veřejnoprávním vztahu subjektům soukromého práva, zde fyzickým osobám. Základní právo (svoboda), počítaje v to i právní jistotu, je obsahem vztahu mezi jeho subjektem (nositelem), kterým je člověk (fyzická osoba, derivativně i právnická osoba), a adresátem, kterým je veřejná moc; s výjimkou horizontálního působení základních práv, kdy adresátem základních práv (svobod) není veřejná moc, nýbrž subjekty soukromého práva [srov. nálezy Ústavního soudu ze dne 6. 2. 2007 sp. zn. Pl. ÚS 38/06 (N 23/44 SbNU 279, 84/2007 Sb.) či usnesení ze dne 25. 4. 2007 sp. zn. Pl. ÚS 48/05 - všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na <http://nalus.usoud.cz>]. Případné zrušení pravomocného rozhodnutí správního orgánu správním soudem nezakládá ve vztahu ke správnímu orgánu, který v daném vertikálním vztahu vykonával veřejnou moc, zásah do principu právní jistoty, nýbrž jen nápravu stavu vzniklého v důsledku nezákonného správního aktu podle čl. 36 odst. 2 Listiny.

19. Důraz na princip právní jistoty, vnímáno prizmatem nálezu sp. zn. III. ÚS 3069/10, by ostatně ve svém důsledku mohl vést k absolutnímu vyloučení správní žaloby, neboť správní žalobu je dle stávající právní úpravy možné podat výlučně proti pravomocnému správnímu rozhodnutí. Tím by ovšem došlo k nepřijatelnému popření správního soudnictví *en bloc*. Jak

uvedl rozšířený senát Nejvyššího správního soudu ve svém usnesení ze dne 1. dubna 2014 č. j. 4 Ads 32/2012-50 (bod 67), na které stěžovatelé poukazují (týká se však jiné právní otázky), důraz na účinnost soudní ochrany před jednáním veřejné správy je nutno klást i při výkladu pravidel o přechodech (možných) veřejnoprávních nároků. „Existence soudní ochrany je již sama o sobě faktorem, který veřejnou správu motivuje k uvážlivému a zákona dbalému jednání, neboť pokud by tak nejednala, hrozí, že její jednání bude správním soudnictvím sankcionováno. Proto je zásadně nežádoucí, aby výklad ustanovení o přechodu nároků vedl k tomu, že vyloučením procesního nástupnictví budou řízení ve správním soudnictví ‚automaticky‘ skončena bez meritorního posouzení zákonnosti jednání veřejné správy, je-li možný výklad, který naopak procesní nástupnictví připustí, a umožní tak v soudním řízení správním posoudit meritum ...“.

B) Princip rovnosti

20. Poskytnutí jednorázové peněžní částky není základním právem či svobodou. Rozhodli-li se však stát takovou částku vyplatit za stanovených podmínek, platí zde stejná zásada zákazu diskriminace jako v případě restitucních zákonů a pro oprávněné osoby vzniká nárok též na to, aby splnění stanovených podmínek bylo řádným právním postupem ověřeno. Postupem a rozhodnutím Nejvyššího správního soudu k porušení tohoto zákazu došlo. Závěry nálezu sp. zn. III. ÚS 3069/10 jsou v rozporu s ústavním principem rovnosti, neboť možnost soudního přezkumu ve vztahu k rozhodnutí o nároku na odškodnění přiznává dědicům osoby oprávněné podle zákona č. 261/2001 Sb. jen v případě, kdy tato osoba zemřela před právní mocí správního rozhodnutí, kdežto dědicům osoby zemřelé po právní mocí správního rozhodnutí (a to již třeba i v průběhu soudního přezkumu) aktivní legitimaci v soudním řízení upírá s tím, že v takovém případě nárok na vyplacení stanovené jednorázové částky na dědice nepřechází.

21. Požadavek rovnosti dědiců nároku oprávněné osoby, bez ohledu na okamžik její smrti, nemůže být převážen ani případným argumentem povahy nároku oprávněných osob jakožto nároku ryze osobní povahy či jakožto nároku (ve vztahu k dědicům) s menší morální hodnotou. Bylo-li původním záměrem zákonodárce umožnit soudní přezkum zákoností správního rozhodnutí i dědicům nároku oprávněné osoby (viz § 7 odst. 2 ve spojení s § 7 odst. 4 zákona č. 261/2001 Sb.), samotná povaha nároku nemůže být důvodem odlišného přístupu k dědicům oprávněné osoby, která zemřela v „nesprávný“ okamžik (až po právní mocí správního rozhodnutí). Povaha nároku ostatně musela být předmětem úvah původního zákonodárce, přičemž nejsou k dispozici indicie naznačující pozdější změnu v jeho úmyslu právo na soudní přezkum dědicům oprávněné osoby umožnit. Souvisí to konečně i s úvahou, že na rozdíl od jiných rehabilitačních

a restitučních úprav z počátku 90. let minulého století se zde zákonodárce rozhodl k určitému humanitárnímu kroku o deset let později, kdy musel očekávat, že řada oprávněných osob již bude v pokročilém věku (blíže sub 23 a násl.).

22. Přestože obecně neexistuje základní právo dědice na přechod nároku, a to tím spíše, jde-li o nárok osobní povahy, resp. mimořádného charakteru, a je v zásadě věcí zákonodárce, jakým způsobem tyto otázky upraví, ať již jde o hmotněprávní, či procesněprávní rovinu, při výkonu státní moci se vždy (i v rovině tzv. podústavního práva) uplatní zákaz svévole a libovůle [čl. 2 odst. 2 Listiny, čl. 2 odst. 3 Ústavy, k tomu např. nálezy ze dne 8. 1. 2009 sp. zn. II. ÚS 1009/08 (N 6/52 SbNU 57)]. Právě takovou vadu je nutno spatřovat ve výkladu, který konstruuje stav odlišného zacházení s dědici nároku, a to jen s ohledem na nahodilost v podobě okamžiku úmrtí oprávněného v průběhu řízení o takovém nároku.

C) Pojem „nároku“ a jeho přechodu

23. Vzhledem ke skutečnosti, že okruh oprávněných osob (a to nejen podle tohoto zákona, ale též dalších odškodňovacích zákonů) je okruhem specifickým, neboť jde o starší osoby, přechod nároku na dědice do určité míry zajišťuje, že včas uplatněný oprávněný nárok bude moci být splněn. Jinak řečeno, zákonodárce jistě neměl v úmyslu, aby se z této „odškodňovací“ úpravy stalo do značné míry obsoletní gesto, pokud by k jejímu naplnění mnohdy vůbec nedošlo kvůli úmrtí oprávněných osob. Stejně tak není racionální důvod, aby oprávněnost nároku, resp. rozhodnutí správního orgánu o jeho nepřiznání, neměla být podrobena soudnímu přezkumu. Jak bylo vyloženo shora, zákonodárce neměl v úmyslu činit ve vztahu k soudnímu přezkumu mezi oprávněnými osobami a jejich dědici rozdíl.

24. K tomu je nutno dodat, že se v řízení (správním či až soudním) samozřejmě může ukázat, že zemřelý žadatel ve skutečnosti nárok na příspěvek neměl (nesplňoval podmínky pro jeho přiznání). V takovém případě na dědice takové osoby žádný hmotněprávní nárok nemohl přejít, přešlo však na ně právo být účastníky řízení ve věci žádosti o odškodnění, jehož výsledkem by mělo být právě posouzení opodstatněnosti žádosti o odškodnění, resp. přezkum zákonnosti tohoto posouzení správním orgánem (k tomu obdobně viz též usnesení rozšířeného senátu Nejvyššího správního soudu ze dne 1. dubna 2014 č. j. 4 Ads 32/2012-50).

25. Rovněž kontextuální jazykový výklad § 7 odst. 2 zákona č. 261/2001 Sb. směřuje k závěrům, které svědčí ve prospěch přechodu nároku na dědice, a to nejen dědici oprávněné osoby zesnulé po právní moci rozhodnutí správního orgánu (počítaje v to i soudní přezkum), ale dědici oprávněné osoby obecně, bez časového omezení. Ve vztahu k § 7 odst. 1 tohoto zákona, kde je použit procesněprávní pojem „návrh na zahájení řízení“ (citace:

„Řízení podle tohoto zákona se zahajuje na návrh oprávněné osoby.“), jež implikuje možnost rozhodnutí kladného i záporného, se jeví zakotvení hmotněprávního pojmu „nárok“ v § 7 odst. 2 (citace: „Včas uplatněný nárok, pokud o něm nebylo rozhodnuto nebo pokud nedošlo k výplatě jednorázové peněžní částky, přechází v případě úmrtí oprávněné osoby na její dědice.“) jako úmysl podřadit pod tento pojem pouze rozhodnutí kladné.

26. Smyslem takového výkladu by bylo zakotvení přechodu nároku na dědice oprávněné osoby bez časového omezení. Předpokladem tohoto přechodu je přitom skutečnost, že předmět přechodu existuje, tj. že zanikl splněním, jak to předpokládá předmětné ustanovení. Tímto způsobem dědicům oprávněné osoby nárok zaniká, pokud o něm bylo kladně rozhodnuto a došlo-li k výplatě jednorázové peněžní částky.

27. V opačném případě, tedy neexistuje-li kladné rozhodnutí o nároku, případně takové rozhodnutí existuje, ale dosud nedošlo k výplatě peněžní částky, přechází nárok v případě úmrtí na dědice oprávněné osoby bez dalšího. Přechodu nároku tedy nebrání vydání – byť negativního – správního rozhodnutí, neboť to znamená, že tvrzený nárok dosud splněním nezanikl a lze se ze strany dědiců domáhat jeho přiznání opravnými prostředky.

D) Výklad hypotézy ustanovení § 7 odst. 2 zákona č. 261/2001 Sb.

28. Rovněž výklad použitých pojmů v předmětném ustanovení odpovídá více zde zaujatému stanovisku. Stanovení hypotézy: „pokud nedošlo k výplatě jednorázové peněžní částky,“ je ve své podstatě konstatováním samozřejmé věci, tedy, že došlo-li k výplatě, je závazek splněn. Jinak řečeno, nemá smysl upravovat takový právní vztah v situaci, kdy závazek na nikoho prostě přejít nemůže, protože splněním zanikl.

29. Stejnou argumentaci je možno uplatnit v případě hypotézy: „pokud o něm nebylo rozhodnuto,“ kde nelze stavět na ztotožnění neexistence nároku a jeho zániku. Protože uvedené ustanovení upravuje otázku přechodu nároku na právní nástupce, plyne z něj předpoklad, že nárok musí uplatnit oprávněná osoba. Lze z toho současně vyvozovat, že pokud tak neučiní (a zemře), předmětný nárok zaniká. Ač se to rozumí samo sebou, je nutno zdůraznit, že nemůže přejít (zaniknout) uplatněný nárok, který ve skutečnosti (podle práva) neexistuje. Protože otázka, zda je nárok dán, či nikoliv, nezávisí na rozhodnutí (nejde o volnou úvahu, opatření proti tvrdosti), nýbrž jde o objektivní skutečnost, která se má v incidenčním řízení před orgánem sociálního zabezpečení zjistit podle pravidel stanovených v zákoně č. 261/2001 Sb.

30. Touto prokazovanou skutečností má být podle § 1 odst. 3 zákona č. 261/2001 Sb. v případě občanů České republiky ta okolnost, že byli „v době od 15. března 1939 do 8. května 1945 ... z rasových nebo

náboženských důvodů soustředění do vojenských pracovních táborů na území Československa ... nebo se z týchž důvodů na tomto území ukrývali po dobu celkem nejméně tři měsíců“. Právně přitom nelze vyloučit, že rozhodnutí o této skutečnosti může být vadné. Proto teprve ve chvíli, kdy řízení jako celek s respektováním čl. 36 odst. 1 a 2 Listiny bude ukončeno, lze dojít k definitivnímu závěru, zda nárok po právu existoval. Jinak řečeno, teprve v této chvíli se jeho (ne)existence „objektivizuje“. Nález, vůči kterému se toto stanovisko vymezuje, však ve své podstatě říká, že předmětný nárok zaniká negativním rozhodnutím (třeba i vadným, a nikoliv konečným) správního orgánu, aniž by byl možný jeho následný soudní přezkum podle požadavků čl. 36 odst. 2 Listiny.

31. Z hlediska účelu zákona č. 261/2001 Sb. proto nelze setrvat na závěru, že také eventuálně vadné (a současně negativní) rozhodnutí mělo způsobit, že ve skutečnosti existující nárok zanikne, potažmo, aby zánik nároku byl vázán na nikoliv objektivní skutečnosti, jako je uplynutí času, splnění atd., ale na „subjektivní“ postup správního orgánu, kdy vydáním negativního, ovšem vadného rozhodnutí by byl oprávněný subjekt „zbaven“ možnosti se svého práva domoci (protože to „zanikne“).

V. Závěr

32. Ze shora uvedených důvodů proto dospělo plénum Ústavního soudu k závěru, že účelu a smyslu ustanovení § 7 odst. 2 zákona č. 261/2001 Sb. odpovídá z hlediska práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 a 2 Listiny a zásady rovnosti dědiců nároků oprávněných osob podle čl. 11 odst. 1 *in fine* ve spojení s čl. 3 odst. 1 Listiny takový jeho výklad, který umožňuje přechod nároku na dědice oprávněné osoby (žadatele) bez časového omezení. V nyní posuzovaném případě je tak nutno upřednostnit výklad, který umožní přístup k soudu dědicům oprávněné osoby i za situace, kdy došlo k jejímu úmrtí po právní moci rozhodnutí správního orgánu o nároku na odškodnění.

SYSTEMATICKÝ REJSTRÍK NÁLEZŮ

Pořadové číslo ve Sbírce rozhodnutí	Značka soudního spisu	Číslo, pod nímž byl nález publikován ve Sbírce zákonů
184.	II. ÚS 251/16	
185.	II. ÚS 2503/16	
186.	Pl. ÚS 5/16	393/2016 Sb.
187.	IV. ÚS 899/15	
188.	II. ÚS 849/16	
189.	III. ÚS 882/16	
190.	III. ÚS 1429/16	
191.	I. ÚS 1261/15	
192.	III. ÚS 1589/15	
193.	II. ÚS 771/16	
194.	II. ÚS 1221/16	
195.	IV. ÚS 121/16	
196.	I. ÚS 3970/14	
197.	I. ÚS 700/16	
198.	II. ÚS 2062/14	
199.	IV. ÚS 3159/15	
200.	II. ÚS 443/16	
201.	III. ÚS 2242/15	
202.	I. ÚS 913/16	
203.	III. ÚS 938/16	
204.	III. ÚS 1320/16	
205.	III. ÚS 1594/16	
206.	II. ÚS 2230/16	
207.	I. ÚS 1764/16	
208.	I. ÚS 1860/16	
209.	II. ÚS 2950/16	
210.	III. ÚS 525/15	
211.	II. ÚS 2490/15	
212.	III. ÚS 2700/15	
213.	II. ÚS 1000/16	
214.	II. ÚS 2571/16	
215.	III. ÚS 1224/16	
216.	III. ÚS 3026/16	
217.	II. ÚS 2200/15	
218.	IV. ÚS 1155/16	
219.	IV. ÚS 2295/16	
220.	IV. ÚS 2989/16	

SYSTEMATICKÝ REJSTRÍK NÁLEZŮ

221.	II. ÚS	866/16	
222.	II. ÚS	1686/16	
223.	II. ÚS	2588/16	
224.	III. ÚS	2433/15	
225.	III. ÚS	3493/15	
226.	III. ÚS	3698/15	
227.	I. ÚS	630/16	
228.	II. ÚS	1113/16	
229.	I. ÚS	1524/15	
230.	I. ÚS	1663/16	
231.	IV. ÚS	1580/16	
232.	Pl. ÚS	32/15	40/2017 Sb.
233.	I. ÚS	823/16	
234.	III. ÚS	910/16	
235.	II. ÚS	2000/16	
236.	III. ÚS	2759/16	
237.	Pl. ÚS	19/16	8/2017 Sb.
238.	III. ÚS	84/14	
239.	III. ÚS	3567/14	
240.	II. ÚS	1189/15	
241.	II. ÚS	262/16	
242.	II. ÚS	934/16	
243.	II. ÚS	1837/16	
244.	IV. ÚS	3594/16	
245.	I. ÚS	3966/14	
246.	Pl. ÚS	3/14	73/2017 Sb.
247.	III. ÚS	3067/13	
248.	II. ÚS	1765/14	
249.	III. ÚS	1047/16	
250.	III. ÚS	3055/16	
251.	I. ÚS	3507/16	

SYSTEMATICKÝ REJSTŘÍK UVEŘEJNĚNÝCH USNESENÍ

Pořadové číslo ve Sbírce rozhodnutí	Značka soudního spisu
14.	II. ÚS 3636/13
15.	II. ÚS 3959/13
16.	II. ÚS 1794/15

STANOVISKA PLÉNA

Značka
stanoviska

Číslo, pod nímž bylo
stanovisko publikováno
ve Sbírce zákonů

Pl. ÚS-st. 43/16
Pl. ÚS-st. 44/16

394/2016 Sb.
436/2016 Sb.

VĚCNÝ REJSTŘÍK

- advokacie – N. č. 200
 - Česká advokátní komora – N. č. 200
- advokát – N. č. 200, 213, 219
 - odměna – N. č. 219
 - ustanovený – N. č. 213
- aplikace a výklad právních norem – N. č. 220
- archiv – N. č. 246
- audiatur et altera pars – N. č. 191
- autonomie vůle – N. č. 189, 229
- azyl – N. č. 227

- bezdůvodné obohacení – N. č. 184, 188, 197, 212, 223
- byt – N. č. 198, 223
 - nájem bytu – N. č. 223
 - nájemné – N. č. 198
 - regulované – N. č. 198

- cizinec – N. č. 227

- Česká advokátní komora – N. č. 200

- daň
 - druhy daní
 - z přidané hodnoty – N. č. 232
 - kontrolní hlášení – N. č. 232
 - související pojmy
 - daňová kontrola – N. č. 232
 - daňové přiznání – N. č. 232
- dědic – N. č. 238, st. č. 44/16
- denegatio iustitiae – N. č. 222, 251
- diskriminace – st. č. 44/16
- dítě – N. č. 196, 207, 209, 233, 245, 248, 250
 - práva – N. č. 207, 245, 248, 250
 - svěřením do pěstounské péče – N. č. 207
 - svěřením nezletilého do výchovy – N. č. 233
 - do střídavé výchovy rodičů – N. č. 233
 - výchova a péče – N. č. 209
 - zájem dítěte – N. č. 196, 207, 209, 233, 245, 250
- doba nesvobody – N. č. 246
- dobrá víra – N. č. 205
- dobré mravy – N. č. 192, 198, 202, 212
 - výkon práv v rozporu s dobrými mravy – N. č. 212

VĚCNÝ REJSTRÍK

- dohoda o skončení pracovního poměru – usn. č. 15
- dokazování – N. č. 192, 211
 - viz (též) „občanské soudní řízení / dokazování“
 - viz (též) „trestní řízení / dokazování“
- domácí porod – N. č. 224
- doprava – N. č. 190, 196, 206, 240, 245, 248, 250
 - jízdné – N. č. 196, 206, 245, 248, 250
 - přírážka – N. č. 196, 245, 248, 250
 - letecká – N. č. 190, 240
 - městská – N. č. 206, 250
- doprava silniční – N. č. 199, 248
 - městská hromadná doprava – N. č. 248
- doručování – N. č. 190, 196, 216, 232, 245
 - do vlastních rukou – N. č. 216
 - fikce doručení – N. č. 216
 - náhradní doručení – N. č. 216
 - právní fikce – N. č. 216
 - odvolání – N. č. 190
 - v trestním řízení – N. č. 216
- dovolání
 - viz (též) „občanské soudní řízení / dovolání“
- důchod – N. č. 195, 225
 - starobní – N. č. 195, 225
 - stanovení výše – N. č. 225
- důchodové pojištění – N. č. 225
- důkazy – N. č. 208
 - důkazní řízení – N. č. 208
 - vady – N. č. 208
 - opomenutí – N. č. 208
- duševní porucha – N. č. 242
- důvěra v právo – N. č. 223

- excindační řízení (řízení o vyloučení věci z konkursní podstaty) – N. č. 189, 228
- exekuce – N. č. 195, 196, 203, 204, 206, 213, 215, 241, 245
 - exekuční titul – N. č. 204
 - náklady – N. č. 203, 241
 - příkázáním pohledávky – N. č. 195
 - z účtu u peněžního ústavu – N. č. 195
 - zastavení – N. č. 203, 206, 215
- exekutor – N. č. 241
 - odměna – N. č. 241

VĚCNÝ REJSTŘÍK

fikce – N. č. 191, 216

insolvenční řízení – N. č. 192

interpretace – N. č. 246

interpretace a aplikace – N. č. 220

– právních norem – N. č. 220

intertemporalita – N. č. 220

jízdné – N. č. 196, 206, 245, 248, 250

– přírážka – N. č. 196, 245, 248, 250

katastr nemovitostí – N. č. 205, 228

kolaudace – N. č. 193

kolize zájmů – N. č. 196, 245, 248

kolize základních práv a svobod – N. č. 246

kompetence – N. č. 239

– kompetenční spor – N. č. 239

komunistický režim – N. č. 246

konkurs a vyrovnání – N. č. 189, 192, 228

– excindační řízení (řízení o vyloučení věci z konkursní podstaty) –
N. č. 189, 228

– konkursní podstata – N. č. 228

legitimace – N. č. 184, 201, 226, 238, st. č. 44/16

– aktivní – N. č. 238, st. č. 44/16

– k podání správní žaloby – N. č. 238

– pasivní – N. č. 184, 201, 226

legitimní očekávání – N. č. 223, 225

lékař – N. č. 247

lhůta – N. č. 197, 216, 227, 244

– k podání stížnosti v trestním řízení – N. č. 216

– počátek běhu – N. č. 197

– počítání běhu lhůty – N. č. 244

– zachování lhůty – N. č. 244

– zmeškání – N. č. 227

– prominutí – N. č. 227

lidská důstojnost – N. č. 246

Ministerstvo

– zdravotnictví – N. č. 237

moc – N. č. 232

– výkonná – N. č. 232

958

VĚCNÝ REJSTŘÍK

- zákonodárná - N. č. 232
moderační právo - N. č. 187

nabytá práva - N. č. 201

náhrada nemajetkové újmy v penězích - N. č. 222, 247
náklady řízení

- viz (též) „exekuce / náklady“
- viz (též) „občanské soudní řízení / náklady řízení“
- viz (též) „správní soudnictví / náklady řízení“
- viz (též) „výkon rozhodnutí / náklady

nástupnictví - N. č. 201, 238, st. č. 44/16

- procesní - N. č. 201, 238, st. č. 44/16

ne bis in idem - N. č. 185

nemajetková újma - N. č. 222, 247

- náhrada v penězích - N. č. 222, 247

nemovitost - N. č. 188, 205, 212

neplatnost - N. č. 201, 212

- kupní smlouvy - N. č. 201, 212

nepřezkoumatelnost - N. č. 197

- rozhodnutí - N. č. 197

notářský zápis - N. č. 204

- se svolením k vykonatelnosti - N. č. 204

občanské soudní řízení - N. č. 187, 188, 190, 191, 196, 197, 201, 213, 214, 218, 222, 223, 224, 228, 231, 233, 234, 235, 240, 242, 245, 247, 248, 250, 251, usn. č. 15, 16, st. č. 43/16

- dokazování - N. č. 191, 228, 242, 251, usn. č. 15

- hodnocení důkazů - N. č. 251, usn. č. 15

- odlišné hodnocení důkazů odvolacím soudem - N. č. 251, usn. č. 15

- výslechem svědka - usn. č. 15

- dovolání - N. č. 188, 197, 213, 218, 222, 228, 235, 247, 251, usn. č. 16

- dovolací důvody - N. č. 188, 228, 247, 251

- odůvodnění rozhodnutí - N. č. 188, 218

- přípustnost - N. č. 188, 197, 218, 222, 235, 251, usn. č. 16

- možnost jednat před soudem - N. č. 191, 196, 245, 248, 250

- náklady řízení - N. č. 187, 190, 214, 248, usn. č. 16

- náhrada - N. č. 187, 190, 214, 248, usn. č. 16

- při zastavení řízení - N. č. 214

- odůvodnění rozhodnutí - N. č. 214, 223, 233, 240, 242

- odvolací řízení - N. č. 190, 224, 228, 231, 234, 251, usn. č. 15

- dokazování - N. č. 251, usn. č. 15

VĚCNÝ REJSTŘÍK

- právní názor odvolacího soudu odlišný od právního názoru soudu prvního stupně - N. č. 228, usn. č. 15
- odvolání - N. č. 190, 191
 - doručení druhé straně - N. č. 190
- opatrovník - N. č. 231, 245, 248, 250
- předběžné opatření - N. č. 224
- rovnost účastníků řízení - N. č. 190
- rozsudek - N. č. 191, usn. č. 15
 - pro uznání - N. č. 191
 - překvapivý - usn. č. 15
- spojení věcí - N. č. 248
- účastník - N. č. 201
- zastavení řízení - N. č. 213
- zastupování - N. č. 196, 213, 245, 248, 250
- změna návrhu - st. č. 43/16
- žaloba - N. č. 191
 - náležitosti - N. č. 191
- obec - N. č. 184, 217
 - právo na samosprávu - N. č. 217
 - působnost samostatná - N. č. 217
 - samospráva - N. č. 217
 - veřejná zeleň - N. č. 217
 - veřejné prostranství - N. č. 217
- obhájce - N. č. 219
 - odměna - N. č. 219
 - ustanovený - N. č. 219
 - zvolený - N. č. 219
- obhajoba - N. č. 219
 - náklady obhajoby - N. č. 219
 - právo na obhajobu - N. č. 219
- obchodní rejstřík - N. č. 229
 - zápis - N. č. 229
- obchodní společnost - N. č. 229
- obviněný - N. č. 208, 219
 - práva - N. č. 208, 219
 - právo klást svědkům otázky - N. č. 208
 - právo na obhajobu - N. č. 219
- odlišné stanovisko - N. č. 186, 187, 229, 235, 236, 246, 249, st. č. 43/16
- odměna - N. č. 219
 - advokáta - N. č. 219
 - obhájce - N. č. 219
- odnětí věci - N. č. 243

VĚCNÝ REJSTŘÍK

- odpad – N. č. 226
- odpor – N. č. 196
 - proti platebnímu rozkazu – N. č. 196
- odpovědnost – N. č. 199, 218, 247, usn. č. 15
 - trestní – N. č. 199
 - za škodu – N. č. 199, 218
 - viz (též) „škoda / odpovědnost za škodu“
 - na zdraví – N. č. 199
- odstupné – usn. č. 15
- odškodnění – N. č. 238, st. č. 44/16
- odůvodnění
 - viz (též) „občanské soudní řízení / dovolání“
 - viz (též) „občanské soudní řízení / odůvodnění rozhodnutí“
 - viz (též) „rozhodnutí / odůvodnění“
 - viz (též) „správní řízení / rozhodnutí“
 - viz (též) „usnesení / odůvodnění“
- odvolací řízení – N. č. 209
 - viz (též) „občanské soudní řízení / odvolací řízení“
 - viz (též) „trestní řízení / odvolací řízení“
- odvolání
 - viz (též) „občanské soudní řízení / odvolání“
- ochrana
 - osobních údajů – N. č. 232, 246
 - osobnosti – N. č. 224, 247
 - náhrada nemajetkové újmy v penězích – N. č. 247
 - odpovědnost – N. č. 247
 - rodiny – N. č. 207
 - soukromí – N. č. 194
 - spotřebitele – N. č. 202, 220, usn. č. 16
 - utajovaných informací – N. č. 186
 - vlastnického práva – N. č. 184, 189, 195, 226, 234, 248
- omezení
 - vlastnického práva – N. č. 184
- opatrovník – N. č. 221
 - viz (též) „občanské soudní řízení / opatrovník“
- opravný prostředek – N. č. 188, 191, 197, 213, 218, 222, 224, 235, 247, 251, usn. č. 16
 - mimořádný – N. č. 188, 197, 213, 218, 222, 235, 247, 251, usn. č. 16
 - řádný – N. č. 191, 224
- osobní svoboda – N. č. 216
- pestounská péče – N. č. 207

VĚCNÝ REJSTŘÍK

- platební rozkaz – N. č. 196
- podání – N. č. 244
 - opožděné – N. č. 244
- podjatost – N. č. 236
 - soudce – N. č. 236
 - v trestním řízení – N. č. 236
- pohledávka – N. č. 192
- pokuta – N. č. 232
- postižená osoba – N. č. 206
- poškozený – N. č. 199
 - poškozený v trestním řízení – N. č. 199
- povinné zastoupení – N. č. 213
- pozemek – N. č. 184, 230, 239
 - náhradní – N. č. 230
 - restituce – N. č. 230, 239
 - vydání jiného pozemku – N. č. 230
 - vlastnictví pozemků – N. č. 239
- Pozemkový fond České republiky – N. č. 230
- pozemní komunikace – N. č. 184, 217, 218
- pracovní poměr – usn. č. 15
 - dohoda o skončení pracovního poměru – usn. č. 15
 - rozvázání – usn. č. 15
 - výpověď – usn. č. 15
- právní fikce – N. č. 191, 216
- právní jistota – N. č. 214, 223, 239, 240
- právní pomoc advokáta – N. č. 219, 227
- právní předpis – N. č. 237
 - prováděcí – N. č. 237
 - zákonné zmocnění k vydání – N. č. 237
 - zrušení jiného právního předpisu – N. č. 237
- právo jednat před soudem – N. č. 250
- právo na hmotné zabezpečení ve stáří – N. č. 225
- právo na informace – N. č. 246
- právo na lidskou důstojnost, osobní čest a jméno – N. č. 242
- právo na obhajobu – N. č. 219
- právo na ochranu osobních údajů – N. č. 246
- právo na ochranu osobnosti – N. č. 247
 - náhrada nemajetkové újmy v penězích – N. č. 247
 - odpovědnost – N. č. 247
 - občanskoprávní – N. č. 247
- právo na ochranu vlastnictví – N. č. 184, 195, 248
- právo na ochranu zdraví – N. č. 224

VĚCNÝ REJSTŘÍK

- právo na osobní svobodu – N. č. 216
- právo na pokojné užívání majetku – N. č. 195
- právo na právní pomoc – N. č. 219, 227
- právo na projednání věci ve své přítomnosti – N. č. 191, 196, 208, 245, 248, 250
- právo na přístup k soudu – N. č. 221, 222, st. č. 44/16
- právo na respektování soukromého a rodinného života – N. č. 207, 224, 233, 242
- právo na rodinný život – N. č. 207
- právo na samosprávu – N. č. 217
- právo na soudní ochranu – N. č. 222, 224, 226, 234, 238, 239, 247
- právo na soukromí – N. č. 194
- právo na soukromí a na rodinný život – N. č. 242
- právo na spravedlivý proces – N. č. 244, 251
- právo na svobodnou volbu povolání – N. č. 200
- právo na zákonného soudce – N. č. 188, 236, 239, 243
- právo na zdraví – N. č. 224
- právo odepřít výpověď – N. č. 211
- právo vyjádřit se k věci – N. č. 193, 245, 248
- právo vyjádřit se ke všem prováděným důkazům – N. č. 191
- právo vyslyšet svědky – N. č. 208
- presumpce
 - neviny – N. č. 199, 208
- procesní nástupnictví – N. č. 201, 238, st. č. 44/16
- procesní postup – N. č. 192, 224
- prohlídka jiných prostor a pozemků – N. č. 194
- promlčení – N. č. 197, 198, usn. č. 14
 - promlčecí doba – usn. č. 14
- průtahy v řízení – N. č. 222, 236
 - soudním – N. č. 222, 236
 - nepřiměřená délka řízení – N. č. 222
 - trestním – N. č. 222, 236
- přečin
 - jednotlivé skutkové podstaty
 - maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání – N. č. 210
 - nebezpečného pronásledování – N. č. 243
 - nebezpečného vyhrožování – N. č. 243
 - přechovávání omamné a psychotropní látky a jedu – N. č. 194
 - těžkého ublížení na zdraví z nedbalosti – N. č. 199
 - výtržnictví – N. č. 210
- předběžné opatření – N. č. 209
 - viz (též) „občanské soudní řízení / předběžné opatření“

VĚCNÝ REJSTŘÍK

překážka věci rozsouzené (res iudicata) – N. č. 229, 239

příčinná souvislost – N. č. 247

přisedící – N. č. 236, 249

reformatio in peius – N. č. 210

res iudicata – N. č. 229, 239

restituce – N. č. 188, 230, 239

– pozemku – N. č. 230

– vydání jiného pozemku – N. č. 230

– restituční zákonodárství – N. č. 239

– vztah restitučních předpisů – N. č. 239

retroaktivita – N. č. 220

– nepravá – N. č. 220

rodiče – N. č. 196, 207, 209, 233, 250

– práva – N. č. 207, 233

rodina – N. č. 207

– právo na respektování rodinného života – N. č. 207

– rodičovství a rodina – N. č. 207

rovnost – N. č. 190, 192, 240

– účastníků řízení – N. č. 190

– v občanském soudním řízení – N. č. 190

– zbrání – N. č. 192

rozhodce – N. č. 229, usn. č. 14

rozhodčí doložka – usn. č. 14

Rozhodčí soud při Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře České republiky – usn. č. 14

– rozhodčí nález – usn. č. 14

rozhodnutí – N. č. 186, 197, 209, 214, 223, 228, 230, 240, usn. č. 15, st. č. 44/16

– viz (též) „občanské soudní řízení / odůvodnění rozhodnutí“

– nepřezkoumatelnost – N. č. 197

– odůvodnění – N. č. 186, 214

– předvídatelnost – N. č. 214, 223, 228, 230, 240

– překvapivé – N. č. 228, usn. č. 15

– správní – N. č. 186, st. č. 44/16

rozklad – N. č. 186

rozsudek – N. č. 191, usn. č. 15

– pro uznání – N. č. 191

– podmínky vydání – N. č. 191

– překvapivý – usn. č. 15

rozvrh práce – N. č. 236, 249

VĚCNÝ REJSTŘÍK

řízení - N. č. 208, 211, 236

- kárné - N. č. 211
- proti uprchlému - N. č. 208, 236

samospráva - N. č. 217

- územní - N. č. 217

sankce - N. č. 232

směnečný platební rozkaz - N. č. 215

směnka - N. č. 215

smlouva

- kupní - N. č. 201, 205, 212, 228, 251
- neplatnost - N. č. 201, 212
- odstoupení - N. č. 228
- mezinárodní - N. č. 225
- o poskytování a úhradě zdravotní péče - N. č. 237
- o prodeji podniku - N. č. 229
- o převodu nemovitostí - N. č. 201, 205, 212, 228
- o úvěru - N. č. 215
- platnost - N. č. 189
- smluvní svoboda, smluvní volnost - N. č. 189, 229
- spotřebitelská - N. č. 202, 215, 220
- zánik - N. č. 220

sociální zabezpečení - N. č. 225

soudce - N. č. 188, 211, 236, 239, 243, 249

- kárné řízení - N. č. 211
- námitka podjatosti - N. č. 236
- nestrannost - N. č. 236
- podjatost - N. č. 236
- právo na zákonného soudce - N. č. 236
- v trestním řízení - N. č. 236
- právo na zákonného soudce - N. č. 188, 236, 239, 243
- předseda senátu - N. č. 188
- přísedící - N. č. 236, 249
- samosoudce - N. č. 188
- vyloučení - N. č. 236

soudní exekutor - N. č. 241

soudní řízení správní - N. č. 193, 217, 238, 244, st. č. 44/16

soudy - N. č. 188, 195, 205, 206, 222, 224, 235, 236, 239, 243, 249, 251, st. č. 43/16

- Nejvyšší soud - N. č. 188, 235
- ochrana právům - N. č. 251
- právo na zákonného soudce - N. č. 188, 236, 239, 243

VĚCNÝ REJSTŘÍK

- průtahy v řízení - N. č. 222, 236
 - nepřiměřená délka řízení - N. č. 222
 - trestním - N. č. 222, 236
- přepjatý formalismus - N. č. 195, 206, 224
- připuštění změny návrhu na zahájení řízení - st. č. 43/16
- přísedící - N. č. 236, 249
- rozvrh práce - N. č. 236, 249
- senát - N. č. 188
- vázanost rozhodnutím Ústavního soudu - N. č. 205, 235, 251
- spis - N. č. 213
- správní rozhodnutí - viz „správní řízení / rozhodnutí“
- správní řízení - N. č. 186, 227, st. č. 44/16
 - rozhodnutí - N. č. 186, st. č. 44/16
 - odůvodnění - N. č. 186
 - podklad - N. č. 186
 - rozklad - N. č. 186
- správní soudnictví - N. č. 193, 217, 238, 244, st. č. 44/16
 - kasační stížnost - N. č. 244
 - doplnění - N. č. 244
 - lhůta - N. č. 244
 - odmítnutí - N. č. 244
 - legitimace - N. č. 238
 - náklady řízení - N. č. 193
- stát - N. č. 186, 246
 - demokratický - N. č. 246
 - právní - N. č. 186, 246
- Státní bezpečnost (StB) - N. č. 246
- státní občanství - N. č. 186
 - české - N. č. 186
 - nabývání - N. č. 186
- stavba - N. č. 193
- stavební povolení - N. č. 193
- střet zájmů - N. č. 196, 245, 248
- svéprávnost - N. č. 209, 221, 231, 242
 - omezení - N. č. 209, 231, 242
- svévole - N. č. 197
- svoboda
 - osobní - N. č. 216
 - projevu - N. č. 211
- škoda - N. č. 199, 218, 240, 247, usn. č. 14, 15
 - náhrada škody - N. č. 199, 218, 240, usn. č. 14, 15

VĚCNÝ REJSTŘÍK

- odpovědnost za škodu - N. č. 247, usn. č. 15
- školy - N. č. 200
- vysoké - N. č. 200

telekomunikace - N. č. 220

totalitní režim - N. č. 246

trest

- druhy trestů

- odnětí svobody - N. č. 185, 216, 222
- podmíněné odložení - N. č. 216
- výkon - N. č. 216
- podmíněné propuštění - N. č. 185
- výkon trestu odnětí svobody - N. č. 216
- nařízení - N. č. 216
- výše - N. č. 222
- zákazu činnosti - N. č. 210

- jiné aspekty

- druh - N. č. 210
- účel - N. č. 210
- výše - N. č. 210

trestní řízení - N. č. 194, 199, 208, 210, 216, 219, 222, 236, 243

- dokazování - N. č. 199, 208, 243
- čtení výpovědi svědka u hlavního líčení - N. č. 208
- hodnocení důkazů - N. č. 243
- opomenuté důkazy - N. č. 208
- povinnost soudu odůvodnit neprovedení důkazů - N. č. 208
- právo klást svědkům otázky - N. č. 208
- doručování - N. č. 216
- neodkladný úkon - N. č. 194
- neopakovatelný úkon - N. č. 194
- obhájce - N. č. 219
- odvolací řízení - N. č. 210, 243
- poškozený - N. č. 199
- práva obviněného - viz „obviněný / práva“
- právo na obhajobu - N. č. 219
- prohlídka jiných prostor a pozemků - N. č. 194
- proti uprchlému - N. č. 208
- průtahy - N. č. 222, 236
- svědek - N. č. 208
- zásady - N. č. 210

trestný čin

- jednotlivé skutkové podstaty

VĚCNÝ REJSTŘÍK

- obchodování s lidmi - N. č. 208
- podvodu - N. č. 222
- zpronevěry - N. č. 222
- jiné aspekty
 - subjektivní stránka - N. č. 199
 - zavinění - N. č. 199
 - z nedbalosti - N. č. 199
- účastník řízení - N. č. 190, 201, 213
 - občanského soudního - N. č. 201
 - právo být účastníkem řízení - N. č. 201
 - přechod nebo převod práva nebo povinnosti - N. č. 201
 - rovnost - N. č. 190
 - ustanovení zástupce - N. č. 213
- úroky z prodlení - N. č. 204
- usnesení - N. č. 188
 - odůvodnění - N. č. 188
- Ústavní soud - N. č. 186, 205, 215, 229, 232, 235, 237, 242, 246, 251, st. č. 43/16, 44/16
 - důsledky zrušení rozhodnutí orgánu veřejné moci - N. č. 235
 - náhrada nákladů zastoupení v řízení před Ústavním soudem - N. č. 215, 242
 - nepřipustnost ústavní stížnosti - st. č. 43/16
 - vyčerpání všech prostředků, které zákon k ochraně práva poskytuje - st. č. 43/16
 - stanovisko pléna Ústavního soudu - st. č. 43/16, 44/16
 - výklad norem - N. č. 229
 - vyslovení protiústavnosti zákona - N. č. 246
 - závaznost nálezů Ústavního soudu - N. č. 205, 215, 235, 251
 - zrušení jiného právního předpisu - N. č. 237
 - zrušení zákona - N. č. 186, 232
- ústavní stížnost - N. č. 209, 249, 250, usn. č. 14, 15, 16, st. č. 43/16
 - neopodstatněnost - usn. č. 14, 15, 16
 - nepřipustnost - st. č. 43/16
 - vyčerpání všech prostředků, které zákon k ochraně práva poskytuje - st. č. 43/16
 - odmítnutí ústavní stížnosti - usn. č. 14, 15, 16
 - poslední prostředek, který zákon k ochraně práva poskytuje - N. č. 209
 - přípustnost - N. č. 209, 250
 - subsidiarita - N. č. 249
 - vyčerpání všech procesních prostředků - N. č. 249

VĚCNÝ REJSTŘÍK

- utajované informace – N. č. 186
- úvěr – N. č. 215
 - úvěrová smlouva – N. č. 215
- územní samospráva – N. č. 217
- uznání nároku – N. č. 191

- veřejná zeleň – N. č. 217
- veřejné prostranství – N. č. 217
- veřejné zdravotní pojištění – N. č. 237
 - úhrada zdravotní péče – N. č. 237
- vlastnické právo – N. č. 184, 189, 195, 198, 201, 205, 212, 226, 234, 239, 248
 - nabytí v dobré víře – N. č. 205
 - náhrada za omezení – N. č. 184
 - ochrana – N. č. 184, 189, 195, 226, 234, 248
 - omezení ve veřejném zájmu – N. č. 184
 - náhrada za omezení – N. č. 184
 - přechod – N. č. 201
 - převod – N. č. 201
- vlastnictví – N. č. 234
 - ochrana – N. č. 234
- vůle – N. č. 189, 229
 - autonomie – N. č. 189, 229
- vyhoštění – N. č. 227
- výklad (interpretace) – N. č. 220, 246
 - právní normy – N. č. 220
 - ústavně konformní – N. č. 246
 - přednost před derogací – N. č. 246
- výkon rozhodnutí – N. č. 195, 196, 203, 204, 206, 213, 215, 241, 245
 - náklady – N. č. 203, 241
 - zastavení – N. č. 203, 206, 215
- vykonatelnost rozhodnutí – N. č. 215
- výživné – N. č. 187, 191, 207
 - vyživovací povinnost – N. č. 191
 - rodičů k dětem – N. č. 191
 - změna – N. č. 187

- zadostiučinění – N. č. 222
- zákaz diskriminace – st. č. 44/16
- základní práva a svobody – N. č. 246
 - kolize – N. č. 246
 - omezení – N. č. 246
 - přiměřenost – N. č. 246

VĚCNÝ REJSTŘÍK

- zákonné zmocnění – N. č. 237
- zákonný soudce – N. č. 188, 236, 239, 243
- zaměstnanec – usn. č. 15
- zaměstnavatel – usn. č. 15
- zásada (princip)
 - hospodárnosti – N. č. 248
 - kontradiktornosti řízení – N. č. 191, 193
 - proporcionality – N. č. 248
 - rovnosti – N. č. 238, 240, st. č. 44/16
 - rovnosti zbraní – N. č. 192
 - stíhání jen ze zákonných důvodů – N. č. 210
- zastavení řízení – N. č. 215
- zastoupení – N. č. 213, 245
 - advokátem – N. č. 213
 - zákonné obligatorní – N. č. 213
- zastupování v občanském právu – N. č. 196, 245
- zavinění procesní – N. č. 203
- zdravotní péče – N. č. 237, 247
 - úhrada – N. č. 237
- zločin
 - jednotlivé skutkové podstaty
 - vydírání – N. č. 210
 - zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby – N. č. 249
- znalec – N. č. 193, 234, 242
 - znalečné – N. č. 193, 234
- znalecký posudek – N. č. 193, 242
- způsobilost k právům – N. č. 242
- zvláštní řízení soudní – N. č. 221, 231, 242

- žaloba – N. č. 191, 196, 209, 226, 239, 248, 250, st. č. 43/16
 - formulářová – N. č. 196, 250
 - náležitosti – N. č. 191
 - pro zmatečnost – N. č. 209, 239, 248, 250
 - zdržovací – N. č. 226
 - změna – st. č. 43/16
- životní prostředí – N. č. 217

POZNÁMKY

POZNÁMKY

POZNÁMKY

POZNÁMKY

POZNÁMKY

ISBN 978-80-7400-700-2

9 788074 007002